T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Anabilim Dalı
Türk Halk Bilimi Bilim Dalı

KIBRIS TÜRK MASALLARI İLE UYGUR TÜRK MASALLARI ÜZERİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA (İNCELEME – METİNLER)

DOKTORA TEZİ

Burak GÖKBULUT

DANIŞMANI: Prof. Dr. Mehmet AÇA

İZMİR-2010

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum **"Kıbrıs Türk Masalları ile Uygur Türk Masalları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İnceleme – Metinler)"** adlı **doktora** tezinin tarafımdan bilimsel, ahlâk ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Burak GÖKBULUT

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **III**
KISALTMALAR ..... **V**

GİRİŞ **1**
A. ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ **1**
A.1. Çalışmanın Amaç ve Kapsamı 1
A.2. Çalışmanın Yöntemi 2
B. KIBRIS VE UYGUR TÜRKLERİ ÜZERİNE GENEL BİLGİ **3**
B.1. Kıbrıs Türkleri Üzerine Genel Bilgi 3
B.2. Uygur Türkleri Üzerine Genel Bilgi 6
C. KIBRIS VE UYGUR TÜRK MASALLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR **11**
C.1. Kıbrıs Türk Masalları Üzerine Kıbrıs'ta Yapılan Çalışmalar 11
C.2. Kıbrıs Türk Masalları Üzerine Türkiye'de Yapılmış Çalışmalar 22
C.3. Uygur Türk Masalları Üzerine Doğu Türkistan'da Yapılan Çalışmalar 28
C.4. Uygur Türk Masalları Üzerine Doğu Türkistan Dışında Yapılmış Çalışmalar 36
C.4.1. Türkiye'de Yapılmış Çalışmalar 36
C.4.2. Kazakistan'da Yapılmış Çalışmalar 39
C.4.3. Rusya'da Yapılmış Çalışmalar 40
C.4.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nde Yapılmış Çalışmalar 40
C.4.5. Amerika'da Yapılmış Çalışmalar 41
C.4.6. Avrupa Ülkelerinde Yapılmış Çalışmalar 41

I. BÖLÜM **43**
A. MASALIN TANIMI VE TASNİFİ ÜZERİNE BİR DENEME **43**
A.1. Masalı Tanımlama Denemesi 43
A.2. Masalı Sınıflandırma Denemesi 50
B. KIBRIS TÜRKLERİYLE UYGUR TÜRKLERİNİN MASAL ANLATMA GELENEKLERİ **62**

B.1. Kıbrıs Türklerinde Masal Anlatma Geleneği 62
B.2. Uygur Türklerinde Masal Anlatma Geleneği 65
C. KIBRIS TÜRK MASALLARININ İNCELENMESİ 67
D. UYGUR TÜRK MASALLARININ İNCELENMESİ 200

II. BÖLÜM 326
A. KIBRIS VE UYGUR TÜRK MASALLARININ KARŞILAŞTIRILMASI (Masallardaki Ortak ve Farklı Yönler) 326
A.1. Kıbrıs ve Uygur Türk Masallarının "Yapısal Özellikler" Yönünden Karşılaştırılması 326
A.2. Kıbrıs ve Uygur Türk Masallarının "İçerik/Muhteva Özellikleri" Yönünden Karşılaştırılması 342
A.3. Kıbrıs ve Uygur Türk Masallarının "İşlevsel Özellikler" Yönünden Karşılaştırılması 355

III. BÖLÜM 361
A. KIBRIS TÜRK MASALLARININ METİNLERİ 361
B. UYGUR TÜRK MASALLARININ LATİN HARFLERİNE (TRANSKRİPSİYON) VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMIŞ METİNLERİ 554

SONUÇ 779
BİBLİYOGRAFYA 784
ÖZGEÇMİŞ 796
ÖZET 797
ABSTRACT 798
ŞAHIS ADLARI DİZİNİ 799

ÖN SÖZ

Coğrafî konum bakımından Türk dünyasının iki ayrı ucunda bulunan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Doğu Türkistan Cumhuriyeti, baskı altında yaşayan ve birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalan iki Türk cumhuriyetidir. Kıbrıs Türkleri, yıllar boyu Rum-İngiliz baskısı altında yaşarken ve ambargolar altında ezilirken, Uygur Türkleri de Çin baskısı altında zulüm görmüş ve asimile edilmeye çalışılmıştır. Ancak ne Kıbrıs Türkleri ne de Uygur Türkleri sosyal ve kültürel yapılarını bozmuşlardır.

Bizim ortaya koymuş olduğumuz bu çalışmada Kıbrıs ve Uygur Türk halk masalları karşılaştırılmaya çalışılmış ve bu masallar arasındaki benzer ve farklı yönler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız "İçindekiler", "Ön Söz", "Kısaltmalar", "Giriş", "3 Bölüm", "Sonuç", "Bibliyografya" ve "Dizin"den oluşmaktadır.

Çalışmamızın "Giriş" kısmı üç başlığa ayrılmıştır. 1. başlıkta "Çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi" belirtilmiş, 2. başlıkta "Kıbrıs ve Uygur Türkleri üzerine genel bilgi" verilmiş, 3. başlıkta da "Kıbrıs ve Uygur Türk halk masalları üzerine yapılan çalışmalar" aktarılmıştır.

"Birinci Bölüm"de ise ilk olarak "Masalın tanımı ve tasnifi üzerine bir deneme" yapılmıştır. Masal tanımı yapılırken ilk önce masalın yapısal, şekilsel, içeriksel, işlevsel ve yaratım ortamı özellikleri ayrıntılarıyla belirtilmiş, daha sonra da "masal tanımı" ortaya konulmaya çalışılmıştır. Masalın tasnifi yapılırken de daha önce dünyada, Türkiye'de, Kıbrıs'ta ve Uygur Türkçesiyle hazırlanmış kaynaklarda yapılmış olan önemli masal tasnifleri verilmiş, son olarak da "masal kahramanlarına dayalı bir masal tasnifi" yapılmıştır. Bu tanım ve tasnif denemelerinin ardından "Kıbrıs ve Uygur Türklerindeki masal anlatma geleneği" üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise "Kıbrıs ve Uygur Türk halk masallarının incelenmesi"ne geçilmiştir.

Çalışmamızın "İkinci Bölüm"ünde de "Kıbrıs ve Uygur Türk halk masalları karşılaştırılma"ya çalışılmıştır. Masallar karşılaştırılırken masalların "Yapısal Özellikleri", "İçerik/Muhteva Özellikleri", "İşlevsel Özellikleri" göz önünde bulundurulmuştur ve masalların ortak/farklı yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

"Üçüncü Bölüm"de ise ilk olarak 70 "Kıbrıs Türk halk masalının metinleri" verilmiş, daha sonra da 70 "Uygur Türk halk masalının transkripsiyonlu metinleri ile Türkiye Türkçesine çeviri metinleri verilmiştir."

Masal metinlerinin verilmesinin ardından çalışmamız "Sonuç", "Bibliyografya" ve "Dizin" kısımlarıyla tamamlanmıştır.

Çalışmam sırasında benden hiçbir yardımı esirgemeyen ve bilgileriyle bana yön gösterip aydınlatan danışmanım Prof. Dr. Mehmet Açа'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans ve doktora öğrenimim boyunca benden maddî ve manevî hiçbir desteğini esirgemeyen ve çalışmam sırasında engin bilgileriyle bana yol gösteren hocam Prof. Dr. Fikret Türkmen'e de teşekkürü bir borç bilirim.

Uygur Türk halk masallarıyla ilgili kaynakların ve masal metinlerinin temininde bana yardımcı olan ve Uygur Türk halk masallarının Türkiye Türkçesine yapılmış olan çevirilerini gözden geçiren hocam Prof. Dr. Alimcan İnayet'e teşekkürlerimizi sunarım.

Burak Gökbulut
İZMİR-2010

KISALTMALAR

Çalışmamızda kullandığımız kısaltmalar şu şekilde izah edilebilir:

Age.	: Adı geçen eser
Bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DAÜ-KAM	: Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kıbrıs Araştırmaları Merkezi
DTCF	: Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi
HASDER	: Halk Sanatları Derneği
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KIBATEK	: Kıbrıs, Balkanlar, Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
Ör.	: Örnek
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SAMTAY	: Suna ve Ata Atun Mağusa Tarihini Araştırma ve Yazın Vakfı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Vb.	: Ve bunun gibi
Vd.	: Ve devamı
Vs.	: Ve saire
Yay. Hzl.	: Yayına hazırlayan
YDÜ	: Yakın Doğu Üniversitesi

GİRİŞ

A. ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

A.1. Çalışmanın Amaç ve Kapsamı

1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları neticesinde, Türkiye ve Kıbrıs Türkleri, bu Türk boylarıyla daha yakın ilişkiler kurmaya başlamışlardır. Bu yakın ilişkiler sonucunda, Azerî, Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen, Tatar, Altay ve Uygur… Türkleri gibi Türk cumhuriyetleri ve toplulukları ile ilgili eserler Türkiye'de yayımlanmaya başlamıştır. Ayrıca Kıbrıs Türk'ü bilim adamları, çeşitli toplantılar, konferanslar için Türk dünyasına giderken, Türk dünyasından da birçok insan çeşitli amaçlarla KKTC'ye gelmeye başlamıştır. Bu sayede, Türk cumhuriyetleri ve topluluklarının birbirleriyle yakınlaşması ve kaynaşması hız kazanmıştır. Bu noktada bizlere düşen görev, bütün Türk dünyasındaki ortak değerlerimizi ve kültür öğelerimizi tespit ederek incelemektir.

Bu amaçla, en eski Türk boylarından olan Uygur Türkleriyle Kıbrıs Türklerinin sözlü edebiyatında önemli bir yer tutan halk masallarını incelemeye çalışacağız. Uygur ve Kıbrıs Türklerinin sözlü kültür ürünleri üzerinde çok fazla bilimsel çalışma yapılmamış olması, bizi bu alanda çalışma yapmaya yöneltmiştir. Yapacak olduğumuz bu çalışmayla orijinali Uygur Türkçesi (Arap alfabesiyle yazılan) olan masalların ilk olarak Latin harflerine, sonra da Türkiye Türkçesine aktarılmasını ve kazandırılmasını sağlayacağız. Uygur Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarmış olduğumuz bu metinler daha önce aktarılmamış olması açısından bir değer taşımaktadır. Hem Uygur Türk halk masalları üzerine bu tür bir inceleme yapılmamış olması, hem de her iki Türk topluluğunun sözlü edebiyatları arasında bu tür bir mukayeseli çalışmanın yapılmamış olması, bizi bu yönde çalışma yapmaya sevk etmiştir. Bu çalışmada, Uygur ve Kıbrıs Türk halk masalları yapı, içerik, işlev vb. yönlerden incelenmeye çalışılacaktır. Bunun yanında, Türk masallarının dünya masalları içindeki yeri ve öneminin tespit edilmesi açısından da çalışmamız ayrı bir önem arz etmektedir. Ayrıca, yapacağımız bu

çalışmanın, ileride oluşturulabilecek olan Türk dünyası masal külliyatına ve tip kataloguna bir katkıda bulunacağı kanaatindeyiz. İşte yukarıda saymış olduğumuz bu nedenler, bizi böyle bir çalışma yapmaya yönlendirmiştir. Amacımız, yukarıda bahsettiğimiz konulara bu çalışma içerisinde en iyi şekilde yer vererek Türk bilim dünyasına bir nebze de olsa katkıda bulunmaktır.

A.2. Çalışmanın Yöntemi

Bugüne kadar yapılan masal çalışmalarında, bazen masalların ilk ortaya çıktığı şekli ve yeri bulunmaya çalışılmış, bazen antropolojik veriler elde edilmeye çalışılmış, bazen yapısal (biçimbilimsel), bazen de işlevsel bir inceleme yapılmaya çalışılmıştır. Bizim yapacağımız bu çalışmada "metin merkezli" bir yöntem tercih edilecek ve masal metinlerinden hareketle çeşitli incelemeler yapılacaktır. Metin merkezli yöntemler eşliğinde masal metinlerinde bulunan motifler, formeller, kahramanlar (tipler), çevre gibi metne bağlı unsurlar incelenip ortaya konulmaya çalışılacaktır. Uygur ve Kıbrıs Türk masal metinleri arasında, "yapı", "şekil", "içerik/konu/tema" karşılaştırması da yapılacak olan çalışmamızda, "bağlam" merkezli yöntemler eşliğinde Uygur ve Kıbrıs Türk masalcılık gelenekleri "anlatıcı", "anlatım/icra", "anlatım ortamı" gibi unsurlar çerçevesinde karşılaştırmalı bir incelemeye tabi tutulacaktır.

Çalışmamızın yöntemiyle ilgili bahsetmek istediğimiz diğer bir konu ise masalların aktarımında kullandığımız alfabeyle ilgilidir. Uygur Türk halk masalları Uygur Türkçesi alfabesinden (Arap Alfabesi kaynaklı) Latin harflerine aktarılırken Ortak Türk Alfabesi kullanılmıştır. "Ortak Türk Alfabesi"[1] şu şekildedir: A a, B b, C c, Ç ç, D d, E e, , F f, G g, Ğ ğ, H h, X x, I ı, İ i, J j, K k, Q q, L l, M m, N n, O o, Ö ö, P p, R r, S s, Ş ş, T t, U u, Ü ü, V v, W w, Y y, Z z.

[1] Ercilasun, Ahmet Bican, **Türk Dünyası Üzerine İncelemeler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s.135-139.

B. KIBRIS VE UYGUR TÜRKLERİ ÜZERİNE GENEL BİLGİ

B.1. Kıbrıs Türkleri Üzerine Genel Bilgi

Çalışmamızın konusu olan Kıbrıs ve Uygur Türk halk masallarını incelemeye geçmeden önce çok kısa olarak Kıbrıs Türkleri ile Uygur Türklerinin tarihi, coğrafyası, ekonomisi ve sosyo-kültürel yapısından bahsetmek yerinde olacaktır, kanaatindeyiz.

Türk Dünyası'nın önemli bir kolu olan Kıbrıs (KKTC), Anadolu'nun Anamur burnundan 71 km açıkta, 9.251 km²'lik alanıyla Doğu Akdeniz'in en büyük adası konumundadır. Kıbrıs'ta ilk Türk egemenliğinin başladığı tarihin 1571 olduğunu bilmekteyiz. Osmanlılar, 2 Temmuz 1570'ten (Limasol), 1 Ağustos 1571'e (Magosa) kadar, yaklaşık on üç aylık bir mücadele neticesinde adaya hâkim olabilmişler ve çeşitli iskân faaliyetleri sonucunda adada günümüze kadar yaşamını sürdürecek olan Türk nüfusun buraya yerleştirilmesini sağlamışlardır. 1571'deki bu ilk fetihten sonra Kıbrıs'a yerleştirilen Türkler son yüzyılda çok büyük bir var olma mücadelesini sürdürmüşler, büyük baskı ve zulümlerin ardından 15 Kasım 1983'te Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük mücadele ve destekleriyle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, uluslararası alanda yalnız Türkiye tarafından tanınan bir ülke durumundadır. 1992'de yapılan nüfus sayımına göre adada 176.000 kişi yaşamaktadır. KKTC'nin yüzölçümü 3.355 km²'dir; başkenti ise Lefkoşa'dır.

"KKTC'nin idari bölünüşüne baktığımızda beş ilçe ve bu ilçelere bağlı irili ufaklı kasaba ve köylerden oluştuğunu görmekteyiz. Bu ilçeler: Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt ve Yeni İskele'dir"[2]. Bugün KKTC'de beş ilçe ve yüz doksan sekiz köy-kasaba bulunmaktadır.

"1996 nüfus sayımı verilerine göre ülke nüfusunun %40,4'ü ilçe merkezlerinde toplanırken %59,6'sı ise köy ve kasabalarda toplanmıştır. Adanın genel nüfus karakteri ve yerleşim birimleri arasındaki mesafenin azlığı kentsel nüfus ile kırsal nüfus arasındaki eğitim, yaşam standardı, ekonomik faaliyetlerdeki etkileşimi, yaşam şekli, ev tipleri vb. gibi konularda önemli farklılıkların oluşmamasına neden olmuştur. Bu da

[2] KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı, **Kıbrıs Coğrafyası**, KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Yay. Hzl.: Coğrafya komisyonu üyeleri, Dörtrenk Matbaacılık, s.93.

köyden kente yaşamsal gelişmişlik düzeyine dayalı bir nüfus akışı görülmemesini sağlamıştır."[3]

KKTC'deki sosyal yapıya baktığımızda köy ve kent yaşamı arasında yaşam kalitesi bakımından pek fazla bir fark olmadığını söyleyebiliriz. Tabii ki şehirde sahip olabileceğiniz imkânlara herhangi bir köy yerleşim biriminde sahip olmanız mümkün değildir. Ancak köylerin kasaba ve şehirlere olan yakınlığı insanların birçok ihtiyacını rahatlıkla karşılayabilmesini sağlamaktadır. Bu yüzden içe kapalı ve teknolojiden uzak bir köy ve kasaba yaşamından söz etmek mümkün değildir. Köyde yaşayan insanların evlerinde her türlü teknolojik donanım bulunabilmektedir.

Yine KKTC'de toplu taşıma araçlarının yetersizliği herkesin kendine ait bir ulaşım aracının bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Ülkede yaşayan herkesin en az bir ulaşım aracı (araba, kamyonet, motor vb.) bulunmaktadır. Bu da yine insanların şehirlere ve diğer yerleşim birimlerine rahatlıkla ulaşımını sağlamaktadır. Bu yüzden köyde içe kapanıp kalan etrafını tanımayan, bilmeyen bir insan topluluğundan bahsetmemiz mümkün değildir.

Kıbrıs Türk Milli Eğitim Sistemi, Örgün Eğitim ve Yaygın Eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşur. Örgün Eğitim; Okul Öncesi Eğitimi, İlköğretim, Ortaöğretim, Yüksek Öğretim ve Özel Eğitim diye 5'e ayrılır. Yaygın Eğitim; Örgün eğitim dışındaki eğitim etkinliklerini kapsar. KKTC'de okuma yazma bilenlerin oranı ise % 97'dir. Toplumun genel psikolojisine baktığımızda ailelerin çocuklarının eğitimine büyük önem verdiğini görmekteyiz. Özellikle KKTC'de özel ve vakıf üniversitelerinin[4] kuruluşunun ardından toplumun büyük bir kısmı üniversite eğitimi almaya başlamıştır. Bu yüksek eğitim düzeyi toplumun kültürel ve sosyal düzeyini de tabii ki yükseltmektedir.

Sosyal yaşamın kalitesinin yükselmesi ve teknolojik eşyaların kullanımı tabii ki folklor ve halk edebiyatı ürünlerinin yaratım, icra ve aktarımında da farklılıklara yol açmıştır. Televizyon ve bilgisayarın olmadığı bir ortamda insanlar doğal olarak birbirlerine halk anlatıları (destan, masal, efsane, halk hikâyesi…) anlatarak veya köy seyirlik oyunlarını izleyerek vakit geçirirken günümüzde artık insanlar vakit geçirmek

[3] KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı, **age.** s.93.
[4] Yakın Doğu Üniversitesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslar arası Kıbrıs Üniversitesi, Girne Amerikan Üniversitesi, Lefke Avrupa Üniversitesi.

için ya televizyon izlemekte, ya bilgisayar kullanmakta veya arkadaş ortamlarında sohbet ermektedirler. Günümüz Kıbrıs Türk halkının yaşamına baktığımızda hiç kimsenin kahvehanede, köy meydanında veya gece evlerde halk anlatısı anlatmadığını veya bunu gibi geçmişten gelen folklor unsurlarını icra etmediğini görmekteyiz.

Halk anlatılarının icrasına artık çok seyrek bir şekilde rastlamaktayız. Ancak bazı halk anlatılarının veya halk edebiyatı ürünlerinin kullanımı ve icrası halen devam etmektedir. Mani türünün kullanımı daha çok "kız isteme", "kına gecesi" ve "sünnet" uygulamalarında, bilmece türünün kullanımı günlük yaşam içerisinde daha çok çocuklar arasında, atasözleri ve deyimlerin kullanımı yine Kıbrıs Türk insanının günlük konuşmaları içerisinde devam etmektedir. Masalların kullanımına baktığımızda ise masalların ev dışı ortamlardan çok ev içi ortamlarda icra edildiğini görmekteyiz. Geçmişte destan ve hikâyelerle birlikte kahvehanelerde icra edilen masallar günümüzde ev içi ortamlarda anlatılmaktadır. Yine geçmişte "masalcı nine"lerin özellikle köylerde çocukları etrafına toplayarak masallar anlattığını bilmekteyiz. Ancak artık köylerde masal anlatan "masalcı nineler"e de rastlamamız mümkün değildir. Masalı icrası daha çok anne ve babaların evlerinde çocuklarına masal anlatmasıyla gerçekleşmektedir.

Tabii ki imkânların çoğalmasıyla basın yayın faaliyetleri de gelişmiş ve birçok masal kitabı yayınlanmaya başlanmıştır. Yine televizyonlarda veyahut internet ortamında masal anlatımı veya masalı konu alan çizgi film gösterimleri masal anlatım "CD"leri gibi elektronik ve sanal ortama aktarılan masal anlatım ve gösterimleri de yine masal icrasının şekil değiştirerek devam ettiğini göstermektedir.

Bugün adada yaşayan Türklerin kültürünün temelini Anadolu Türk kültürü oluşturmaktadır. Çünkü Osmanlının adayı fethiyle birlikte Anadolu'dan buraya iskân edilen aileler[5], tüm yaşayış şekillerini, gelenek-göreneklerini, halk anlatılarını yani kültür ve yaşam tarzlarını beraberlerinde getirmişlerdir. Bu unsurlar arasında, halk anlatıları ve dolayısıyla da bizim konumuz olan masallar da bulunmaktadır. Gerçekten de baktığımız zaman, Kıbrıs Türk halk anlatılarının Anadolu halk anlatılarıyla büyük

[5] Gökçe, Turan, "1571 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler", **Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Ege Üniversitesi Basımevi, S. II, İzmir, 1998, s.1-78. Gökçe, Turan, "1572-73 Yıllarında Kıbrıs'ta İskân Edilmek Üzere Karaman ve Rûm Vilâyetlerinden Sürülen Aileler", **Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Ege Üniversitesi Basımevi, S. III, İzmir, 1999, s.9-74.

benzerlikler barındırdığını görmekteyiz. Türklerin Anadolu'dan adaya gönderilmelerinin üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen, o günden bugüne kadar her alanda devam edip gelen ilişkiler dolayısıyla, bugün Kıbrıs Türkleri ile Türkiye Türkleri arasında sıkı bir sosyal ve kültürel ilişki vardır. Kıbrıs Türklerinin kültüründe İngiliz ve Rum etkisinin de görüldüğü söylenebilir. Tabii ki Rum kültürü üzerindeki Türk etkisi de oldukça fazladır.[6] Bilindiği gibi Türkler bu adada yıllarca Rumlar ile birlikte yaşamış, doğal olarak da iki kültür ve dil birbirini etkilemiştir. Buna bağlı olarak Türk masalları yanında bazı Rum masallarının da Türkçe şekliyle anlatıldığını bilmekteyiz.[7] Bunun yanında İngilizlerin de adayı belli bir dönem sömürge idaresi altında tutmuş olması, İngiliz kültürünün az da olsa Kıbrıs Türk kültürü üzerinde etkili olmasına yol açmıştır.

B.2. Uygur Türkleri Üzerine Genel Bilgi

Uygurların bilinen en eski anayurtları, Baykal Gölü'nün güneyinde bulunan Orhun, Selenga ve Tala nehirlerinin bulunduğu coğrafî bölgedir. "Uygurlar 745'te Gök-Türk iktidarını yıkarak, Ötüken'de devlet kurmuşlardır."[8] "Başkenti Orhun kıyısındaki Ordubalık şehri olan bu müstakil Uygur Devleti'nin hükümdarı Kutluk Kül Bilge Hakan idi. İlk müstakil Uygur Devleti'nin kurucusu olan bu hükümdar fazla yaşamadı ve 747'de öldü. Fakat yerine geçen oğlu Moyençor, Uygur Devleti'nin hem temellerini sağlamlaştırdı, hem de sınırlarını genişletti. Uygur Devleti'nin bu ünlü kağanı 759'da ölünce yerine oğlu Böğü, kağan oldu. Bu devirde Uygur Devleti ile Çin Devleti arasında ekonomik ve ticarî ilişkilerin oldukça geliştiğini görmekteyiz. 840'taki Kırgız mağlubiyetinden sonra İç Asya'ya göç eden 13 Uygur boyuna mensup Türkler, bugünkü Turgan, Kaşgar, Beş-Balık, Tanrı Dağları, Kuça, Hami ve Hoten bölgelerine gelip yerleşmişlerdir."[9]

Yakın tarihimizde (7 Kasım 1944'te) ise Uygurlar Müstakil Şarkî Türkistan Cumhuriyeti'ni ilan etmiş, fakat 1949 yılı sonunda bu cumhuriyet Çin tarafından

---

[6] İslamoğlu, Mahmut, "Dipkarpaz Rum Folklorunda Türk Folklor Unsurları", **Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı, Araştırma-İnceleme ve Tebliğler,** Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 1994, s. 184-194.

[7] İslamoğlu, Mahmut; Şevket Öznur, "Kıbrıs Türk ve Rum Masallarında Ortak Benzerlikler", **KIBATEK XI. Uluslararası Edebiyat Şöleni** kitabı, YDÜ Basımevi, Lefkoşa, 2005, s.295.

[8] Kafesoğlu, İbrahim, **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2001, s.131.

[9] Saray, Mehmet, **Doğu Türkistan Tarihi (Başlangıcından 1878'e Kadar)**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997, s.34-35, 41.

yıkılmıştır.[10] Bugün Uygurlar Çin Halk Cumhuriyeti'nin işgali altında bulunan Şincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadırlar. Bu bölge Türkler tarafından Doğu Türkistan olarak adlandırılmaktadır.

Coğrafî konum itibariyle Doğu Türkistan, Orta Asya'nın merkezî bir noktasındadır. Bir taraftan Moğolistan, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan, diğer taraftan Afganistan, Pakistan, Hindistan, Tibet ve Çin, Doğu Türkistan'ı çevrelemektedir. Doğu Türkistan'ın yüzölçümü 1.828.418 km²'dir (Bu rakam, burasının Türkiye'den yaklaşık iki buçuk kat daha büyük olduğu anlamına gelmektedir.).[11]

"Doğu Türkistan'da yaşamakta olan Türklerin sayısına baktığımızda ise (Uygur Türkleri çoğunlukta olmak üzere Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar) burada yaklaşık olarak 30 milyon civarında bir nüfusun olduğunu görmekteyiz. Bunların içinde Uygur Türklerinin sayısı 24 milyona yakındır."[12]

24 milyonluk Uygur nüfusunun bulunduğu Doğu Türkistan, çok önemli ekonomik kaynaklara sahip olan, fakat bunları Çin'in baskıları ve politikaları nedeniyle gerektiği gibi kullanamayan bir ülkedir. Doğu Türkistan'da özellikle petrol, volfram, altın, kömür, uranyum gibi yeraltı ve yeryüzü zenginlikleri bulunmaktadır.[13] Ancak maalesef bugün bölgenin bütün bu zenginliklerinden sadece Çin Halk Cumhuriyeti faydalanabilmektedir. Buradan çıkarılan bütün madenler Çin tarafından kullanılmakta veya pazarlanmaktadır. Bu madenler yanında Doğu Türkistan'ın tarım ve hayvancılık potansiyelinin de yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Doğu Türkistan'ı ekonomik yönden sömüren Çin yönetimi Uygur Türklerinin eğitim haklarını da ellerinden almakta ve onları cahilleştirmektedir. "Nitekim defalarca alfabe değiştirilerek millî kültüre büyük darbe vurulmuştur. Milyonlarca kişi bir gecede 'okuma yazma bilmeyen kişi' durumuna düşürülmüştür. Aydın kesim yeni alfabeyi

[10] Gömeç, Saadettin, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 275-276.
[11] Gömeç, Saadettin, **age.** s.253.
[12] Kaşgarlı, Sultan Mahmut, **Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2004, s.11.
[13] Saray, Mehmet, **age.** s.14-17; Kaşgarlı, Sultan Mahmut, **age.** s.13.

öğrenmiş, esnaf ve çiftçiler gazete kitap okumadan mahrum bırakılmıştır. Bu da Çin'in 'cahil bırak yönet' taktiğinin tipik bir örneğidir."[14]

"Doğu Türkistan bölgesinde 800 anaokulu, 7.100 ilkokul, 1.900 ortaöğretim okulu, 100 meslekî ortaöğretim okulu, işitme engelli ve görme engelli çocuklar için 20 özel okul, 21 yükseköğretim enstitüsü ve çeşitli branşlarda 100 fakülte vardır. Günümüzde 40 üniversite ve 90 lisansüstü uzmanlık okulu vardır. Ancak Uygur ve diğer Türk kökenli halkların çocuklarının üniversite kazanma oranı oldukça düşüktür. Yukarıda saydığımız okulların çoğunda Han milletinden (Çin nüfusunun %92'sini Han ulusu olarak bilinen etnik Çinliler oluşturur.) öğrenciler eğitim görmektedir. Kâğıt üzerinde eğitimde eşitlikten bahsedilmesine rağmen Doğu Türkistan'daki Türk kökenli toplulukların eğitim hakkı her zaman engellenmiştir. Hanlılar bakımlı ve bilgisayarlarla donatılmış okullarda eğitim görürken, Uygur Türkleri ilkel okullarda eğitimlerini sürdürmektedirler. Eğitim ile ilgili diğer bir haksız politika da Çince eğitim politikasıdır. 1998 yılında alınan bir kararla üniversitelerde eğitim Çince ağırlıklı yapılmaya başlanmıştır. Yavaş yavaş bütün okullarda Çince eğitime geçilmesi plânlanmaktadır"[15]

"Neticede iyi eğitim alamayan ve kalifiye eleman durumuna gelemeyen Türkistan Türkü kendi anavatanında son derece geri kalmış bir toplum olarak yaşamaktadır."[16] Tabii ki toplumun eğitim konusunda içinde bulunduğu bu geri kalmış durum toplumun yapısını da bire bir etkilemektedir. Düzgün bir eğitim alamayan Uygur halkı zamanla bilgisizleştirilmektedir. Ancak Çin'in bütün baskılarına rağmen Uygur Türk toplumu kendi kültürünü ve dilini unutmamıştır. Kültürün ve dilin korunması paralelinde halk anlatıları ve masallar da anlatılmaya devam etmektedir.

Uygur Türklerinin kültürlerini ve kimliklerini korumada etkili olan diğer unsur da dindir. "Doğu Türkistan bugün birçok dinin yaşandığı bir bölgedir. Bölgede en yaygın dinler İslâmiyet, Lamaizm (Tibet Budizm'i), Budizm, Taoizm, Hristiyanlık (Katoliklik, Doğu Ortodoks Kilisesi) ve Şamanizm'dir. Uygur, Kazak, Huy (Döngen),

---

[14] Emet, Erkin, "Doğu Türkistan'da Kültürel Soy Kırımı"; **http://www.uyghurweb.net/Tr/D_SOYKIRIM.html#_ftnref3**

[15] Emet, Erkin, "Doğu Türkistan'da Kültürel Soy Kırımı"; **http://www.uyghurweb.net/Tr/D_SOYKIRIM.html#_ftnref3**

[16] Saray, Mehmet, **age.** s.21-22.

Kırgız, Tacik, Özbek, Tatar, Salar, Dong Şiang ve Baoan milliyetlerinden halklar İslâm dinindendir. Dolayısıyla Doğu Türkistan'ın toplumsal yaşamında en etkin din İslâmiyet'tir."[17] İslamiyet Uygur Türklerinin gelenek ve görenekleriyle, toplumsal yapısıyla iç içe geçmiş durumdadır.

Çin'in her yönde yaptığı baskılar din üzerinde de devam etmektedir. "Uygulanan dini kontroller, örgütlü dini faaliyetlere, ibadet edenlere, okullara, kültürel kurumlara, yayınevlerine ve hatta Uygur bireylerin şahsi görünümler ve davranışlarına müdahale etmeye kadar varabiliyor. Dini bayramların kutlanması, dini metinlerin okunması veya şahsi görünümler aracılığıyla dini inancın sergilenmesi, okullar dâhil olmak üzere tüm devlet kurumlarında katı bir şekilde yasaklanmış durumda."[18] Ancak tüm bu baskılara rağmen Uygur Türkleri İslam dinine sıkı sıkıya bağlı durumdadır.

Doğu Türkistan'daki yayın hayatına baktığımızda da "Yayınların içerik bakımından Çin kültürünün ve Komünist Partisinin propagandasını yapmaktan ötürü gidemediğini görmekteyiz. Uygur, Kazak ve Kırgız kültürlerini, bu halkların millî değerlerini halka tanıtmaya yönelik program yapmak yasaklanmıştır. Çinliler bu güçlü medyayı komünizm ideolojisini yerleştirmek ve Doğu Türkistan'ın aslî sahipleri olan Uygur, Kazak ve Kırgız Türklerini sindirmek amacıyla kullana gelmektedirler."[19]

Uygur Türkleri tüm bu baskılara rağmen hayatlarını sürdürmekte ve Doğu Türkistan'da Türklüğü devam ettirmektedirler. Burada yaşayan Uygur Türk halkının sosyal ve ekonomik yapısına baktığımızda Uygur Türklerinin hayatlarını çoğunlukla tarım ve hayvancılık ile sürdürdüklerini görmekteyiz. Tabii ki halkın temel ihtiyaçlarını karşılayacak imalathane ve atölye gibi küçük sanayi kuruluşları mevcuttur; ancak halk esas olarak tarım ve hayvancılığa dayalı bir kültüre sahiptir. Buna bağlı olarak şehirleşmeden çok köy yerleşimlerinin bulunduğunu görmekteyiz. Köy yerleşimlerinin yoğunlukta olması da birçok gelenek ve göreneğin daha rahat icrasını ve devamlılığını sağlamaktadır. Çünkü şehir yaşamının kargaşası ve yoğun temposu içinde insanların birbirleriyle iletişim kurması ve vakit geçirmesi bile zor olurken gelenek ve

---

[17] Emet, Erkin, "Doğu Türkistan'da Kültürel Soy Kırımı"; **http://www.uyghurweb.net/Tr/D_SOYKIRIM.html#_ftnref3**

[18] Human Rights Watch; **http://www.hrw.org/en/news/2005/04/12/uygur-t-rklerine-dini-bask**

[19] Emet, Erkin, "Doğu Türkistan'da Kültürel Soy Kırımı"; **http://www.uyghurweb.net/Tr/D_SOYKIRIM.html#_ftnref3**

göreneklerini devam ettirmeleri zorlaşmaktadır. Gerek düğünler gerek bayramlar gerekse diğer toplu halk eğlenceleri şehrin ortamı içerisinde ya yoğun tempoya uydurularak devam ettirilmekte ya da tamamen ortadan kalkmaktadır. Ancak Doğu Türkistan'da hem köy yerleşimlerinin çok olması hem de tarım ve hayvancılığın çok olması halk arasındaki dayanışmayı ve kaynaşmayı devam ettirmekte ve gelenek ve göreneklerin sürdürülmesini sağlamaktadır. Böylece insanlar arasındaki iletişim devam etmekte, insanlar birbirleriyle zaman geçirerek çeşitli gelenek ve göreneklerini devam ettirmekte, halk anlatıları ve masallar anlatmaktadırlar.

Uygur Türklerinde kahvehane kültürünün bulunmaması Anadolu'dan farklılık arz etmektedir. Doğu Türkistan'da kahvehane bulunmamakta[20] ve insanlar kahvehanelerde bir araya gelememektedir. Kahvehanelerin bulunmaması nedeniyle halk anlatıları toplu halk eğlencelerinde, bayramlarda, düğünlerde ve ev toplantılarında icra edilmektedir. Başta Nevruz Bayramı[21] olmak üzere çeşitli bayramlarda ve toplantılarda da meddahlar tarafından masal, halk hikâyesi, destan gibi halk anlatıları anlatılmaktadır. Ayrıca Milis Bayramı[22] ve Karlık Oyunu[23] gibi çeşitli bayram ve oyunlarda da masal ve diğer halk anlatılarının icrası yapılmaktadır. Ancak "Son yıllarda Çin tarafından, Doğu Türkistan'da Nevruz Bayramı, meşrep gibi millî etkinliklerin yapılmasına izin verilmemektedir."[24]

[20] **Alimcan İnayet**'le 18 Ağustos 2009 tarihinde yapılan karşılıklı görüşmeden alınmıştır.
[21] Rahman, Abdulkerim, **Uygur Folkloru**, çev. Soner Yalçın, Erkin Emet, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.124.
[22] Rahman, Abdulkerim, **age.** s.125-126.
[23] Rahman, Abdulkerim, **age.** s.128-129.
[24] Emet, Erkin, "Doğu Türkistan'da Kültürel Soy Kırımı"; **http://www.uyghurweb.net/Tr/D_SOYKIRIM.html#_ftnref3**

C. KIBRIS VE UYGUR TÜRK MASALLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Kıbrıs ve Uygur Türk halk masallarıyla ilgili tespit edebildiğimiz masal konulu çalışmaların bir kısmını aşağıda tanıtmaya çalıştık. Çalışmalar şu şekildedir:

C.1. Kıbrıs Türk Masalları Üzerine Kıbrıs'ta Yapılan Çalışmalar

Kıbrıs'ta halkbilimsel değer taşıyan çalışmaların 20. yüzyılın başından itibaren yayınlanmaya başlandığını bilmekteyiz. Hafız Cemalettin'in 1913'te Lefkoşa'da yayınlanan "**Hasan Bulli Türküsü**" adlı kitap ilk çalışmalardandır.[25] Tabii ki bunun yanında dergilerde yayınlanan makaleler de bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar masal ile ilgili olmadığı için burada değerlendirmeye tabi tutulmayacaktır.

KKTC'de halkbilimi çalışmalarının sistemli bir şekilde başladığı yıllar, 1960'lı yıllardır. Bu yıllardan önce halkbilimine duyulan önemli bir ilginin olduğunu söyleyemeyiz. KKTC'de folklor çalışmalarını başlatan, ilerleten ve katkılar sağlayan isimler arasında Oğuz Yorgancıoğlu, Mahmut İslamoğlu, Mustafa Gökçeoğlu ve Erdoğan Saracoğlu gibi isimler yer almaktadır. İlk halkbilimi çalışması, Hasan Hüseyin Yağlı'nın 1963'te İstanbul Üniversitesi'nde bitirme tezi olarak hazırladığı "**Kıbrıs Küfez Köyü Monografisi**" adlı çalışmasıdır.[26] Bu çalışma 2008 yılında "**Kufez'den Çamlıca'ya Kıbrıs'ta Köy Gerçeği (Kufez Köyü Monografisi)**" adıyla yayınlanmıştır.[27] Bunun ardından 1969'da Mahmut İslamoğlu'nun "**Kıbrıs Türk Folkloru**" adlı kitabı yayınlanmıştır. Yine Oğuz Yorgancıoğlu'nun 1980'de yayınladığı "**Kıbrıs Türk Folkloru**" kitabı, ilk kapsamlı folklor çalışmalarındandır. Mustafa Gökçeoğlu da özellikle Kıbrıs Türk halk anlatıları (masal, halk hikâyesi, efsane, bilmece vs.) üzerine yayınlamış olduğu çeşitli çalışmalarıyla Kıbrıs Türk folklor çalışmalarına büyük katkılar sağlamıştır.

---

[25] Cemalettin, Hafız, **Hasan Bulli Türküsü**, Lefkoşa, 1913.
[26] Yağlı, Hasan Hüseyin, **Kıbrıs Küfez Köyü Monografisi**, İstanbul Üniversitesi, Lisans bitirme tezi, 1963.
[27] Yağlı, Hasan Hüseyin, **Kufez'den Çamlıca'ya Kıbrıs'ta Köy Gerçeği (Kufez Köyü Monografisi)**, Lefkoşa, 2008.

Bu isimlerin yanında, çeşitli kuruluşların da Kıbrıs Türk edebiyatı ve halkbilimine katkılarda bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu kuruluşlardan en eskisi, "Halk Sanatları Derneği"dir. Bu dernek "örgüt" şekliyle 1977'de HAS-DER adıyla kurulmuş, 2001 yılında da HASDER adıyla "vakıf"a dönüştürülmüştür. Kıbrıs'ta halk bilimi alanında önemli hizmetler vermiş olan "Halk Sanatları Derneği", **Halkbilimi** adıyla da bir dergi yayınlamaktadır. 1977'de kurulan HAS-DER, ilk dergi yayınını 1986 yılında yapmıştır. Derginin sahibi ve yazı işleri sorumlusu Kani Kanol'dur. Dergi bugün de çıkmaktadır. Maddi-manevi kültür değerleri, halk anlatıları, halkbilimiyle ilgili derlemelerle teorik yazılar, derginin sayılarında yer almaktadır. Bunlar arasında "masal" türü ile ilgili olarak, gerek inceleme gerekse salt metinler yer almaktadır. Yine derneğin 1983 yılından beri düzenlediği halk bilimi sempozyumlarında "masal" ile ilgili bildiriler de sunulmaktadır. Bu sempozyum bildirileri kitaplaştırılmakta veya **Halkbilimi** dergisinde yayınlanmaktadır. Bunun yanında derneğin çocuklar arası masal anlatma yarışmaları düzenlediği bilinmektedir.

HASDER'in dışında faaliyet gösteren diğer bir kuruluş ise Doğu Akdeniz Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren "Kıbrıs Araştırmaları Merkezi"dir. Doğu Akdeniz Üniversitesi bünyesinde kurulan "Kıbrıs Araştırmaları Merkezi", Kıbrıs Türk edebiyatına, halkbilimine ve kültürüne önemli katkılar yapmış olan bir kurumdur. Bugüne kadar çeşitli kongreler düzenleyen merkez, **Kıbrıs Araştırmaları Dergisi** adlı süreli bir yayını da çıkarmaktadır. Düzenlenen kongrelerde sunulan bildiriler kitaplaştırılmaktadır. Bu bildiriler arasında Kıbrıs Türk masallarıyla ilgili olarak da dikkat çekici bildiriler vardır. Sunulan bu bildirilerden bazıları aşağıda anılacaktır.

Yukarıda anılan tez çalışmaları yanında, kitap, bildiri ve makale çalışmaları da sırasıyla şu şekilde gösterilebilir. İlk olarak kitap çalışmalarını göstermek daha uygun olacaktır kanaatindeyiz:

C.1.1. Kitap Çalışmaları

Kıbrıs'ta, Türk Folkloruyla ile ilgili ilk kapsamlı çalışmayı, 1969'da Mahmut İslamoğlu yayınlamıştır: İslamoğlu, Mahmut; **Kıbrıs Türk Folkloru**, Halkın Sesi

Matbaası, Lefkoşa, 1969.[28] Bu çalışmada masal metni yer almamaktadır. Ancak genel bilgi olması açısından burada bu kaynağa yer verilmiştir.

Oğuz Yorgancıoğlu'nun da Kıbrıs Türk halkbilimi çalışmalarına büyük katkıları olduğunu söyleyebiliriz. Mahmut İslamoğlu'nun ardından 1980 yılında Kıbrıs folkloru ile ilgili kapsamlı bir çalışma yayınlayan diğer bir kişi de Yorgancıoğlu'dur. Onun ilk halkbilimi kitabı, 1980'de yayınlanmıştır: Yorgancıoğlu, Oğuz, (1980), **Kıbrıs Türk Folkloru**, Canbulat Basımevi, Mağusa.[29] Yazar, kitabının ilk sayfasında belirttiğine göre, bu çalışmayı Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethinin 400. yılında (yani 1971) yayınlamak istemiş fakat 1980'de yayınlama fırsatı bulmuştur. Bu kitabın 493-518 sayfaları arasında 21 masal metni yer almaktadır. Metinler herhangi bir incelemeye tabi tutulmamıştır.

Mustafa Gökçeoğlu'nun Kıbrıs Türk halkbilimi çalışmalarına çok önemli katkılar yapmış olan ve yapmaya da devam eden Kıbrıslı araştırmacılardan biri olduğunu söyleyebiliriz. Gökçeoğlu, bugüne kadar Kıbrıs Türk halkbilimi ve halk edebiyatı alanında çeşitli çalışmalar yayınlamıştır. Bunlar arasında bilmeceler, halk hikâyeleri, maniler, efsaneler, masallar vs. yer almaktadır. Yazarın **Tezler ve Sözler-I**[30] adlı kitabı, bu alandaki ilk kitabıdır. Yazarın bu çalışmasında 14 masal metni yer almaktadır(70-87).

1986 yılında yayınlanan Yıltan Taşçı'nın **Kıbrıs Ağzı Dil Özelikleri** adlı kitabı Lefkoşa'da yayınlanmıştır.[31] 58 sayfa olan çalışmada 2 masal metni yer almaktadır.

Mustafa Gökçeoğlu'nun ikinci kitabı ise 1991'de Dörtrenk Matbaacılık tarafından Lefkoşa'da yayınlanan **Tezler ve Sözler-II** kitabıdır (237 s.). Kitabın birinci kısmında masal tekerlemeleri ile ilgili kısa bir bilgi verilmiş ve 2 masal tekerlemesi örnek gösterilmiştir (s. 37).[32]

Kıbrıs Ağzı kitabının 2. baskısı 1992 yılında yapılmıştır. Saracoğlu, Erdoğan; **Kıbrıs Ağzı**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, TTK Basımevi, Ankara,

[28] İslamoğlu, Mahmut, **Kıbrıs Türk Folkloru**, Halkın Sesi Matbaası, Lefkoşa, 1969.
[29] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folkloru**, Canbulat Basımevi, Mağusa, 1980.
[30] Gökçeoğlu, Mustafa, **Tezler ve Sözler I**, Lefkoşa, İleri Basımevi, 1985.
[31] Taşçı, Yıltan, **Kıbrıs Ağzı Dil Özellikleri**, Lefkoşa, 1986, 58 sayfa.
[32] Gökçeoğlu, Mustafa, **Tezler ve Sözler II**, Lefkoşa, Dörtrenk Matbaacılık, 1991.

1992, 132 sayfa.[33] Bu çalışmada da Kıbrıs ağzından derlenen halkbilimi metinlerinden hareketle ağız özellikleri incelenmiştir. (Kitabın 65-90. sayfaları arasında 6 masal metni yer almaktadır.).

Mustafa Gökçeoğlu'nun hazırlamış olduğu **Tezler ve Sözler-I** kitabının ikinci baskısı İleri Basımevi (Lefkoşa) yayınları arasından 1993 yılında çıkmıştır.[34] Çalışma 236 sayfadır. Bu kitapta Kıbrıs Türk halkbilimi ve halk edebiyatıyla ilgili değerlendirmeler ve anlatılara ait metinler yer almaktadır. Eser "Giriş" ve 10 bölümden oluşmaktadır. Kitabın 2. bölümünde 14 masal metni (70-86) verilmiştir. Bunlar herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

Kıbrıs Türk halk bilimine büyük katkıları bulunan Mahmut İslamoğlu'nun diğer bir çalışması olan **Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı, Araştırma-İnceleme ve Tebliğler**, 1994 yılında Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları arasından çıkmıştır 226 sayfadan oluşan bu eserde, araştırmacının Kıbrıs Türk halkbilimiyle ilgili yazıları ve Kıbrıs Türk Folkloru Bibliyografyası yer almaktadır.[35] Bu kitapta yer alan "Dipkarpaz Rum Folklorunda Türk Folklor Unsurları" (s. 184-194) başlıklı makalede M. İslamoğlu, Rum yazar Hristu N. Tavuşani'nin kitabı hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır. Hristu'nun Rumca olan bu eserinin ilk bölümünde yer alan Rum masalları, İslamoğlu tarafından incelenmiştir. Bu incelemede, Rumca masallarda bulunan Türkçe kelimeler ve Türk folklor unsurları ele alınmıştır.

Mustafa Gökçeoğlu'nun **Tezler ve Sözler-III** (YDÜ Yayınları, Lefkoşa, 1994, 294 sayfa.) adlı kitabı, araştırmacının Kıbrıs Türk halkbilimi ve halk edebiyatıyla ilgili incelemelerini içermektedir. Kitabın sonunda ise "Masallarımız" başlığı ile 6 masal metni ve masal türüyle ilgili genel bir değerlendirme yer almaktadır (s. 230-286).[36]

Erdoğan Saracoğlu'nun 95 sayfalık **Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru** adlı kitabının 2. baskısı, 1996'da Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları'ndan çıkmıştır.[37] Bu çalışmada araştırmacının çeşitli edebiyat toplantılarında sunduğu bildiriler yer

[33] Saracoğlu, Erdoğan, **Kıbrıs Ağzı**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, TTK Basımevi, Ankara, 1992, 132 sayfa.
[34] Gökçeoğlu, Mustafa, **Tezler ve Sözler I**, İleri Basımevi, Lefkoşa, 1993.
[35] İslamoğlu, Mahmut, **Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı, Araştırma-İnceleme ve Tebliğler**, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 1994, 226 sayfa.
[36] Gökçeoğlu, Mustafa, **Tezler ve Sözler III**, YDÜ Yayınları, Lefkoşa, 1994, 294 sayfa.
[37] Saracoğlu, Erdoğan, **Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru**, YDÜ Yayınları, Lefkoşa, 1996, 95 sayfa.

almaktadır. Bu bildirilerden biri de "Bir Kıbrıs Masalında Görülen Kıbrıs Ağzının Belirgin Fonetik Özellikleri Üzerine" adlı bildiridir (s.69-82). Bildiride, metnine yer verilen "Döv Meseli" adlı masal fonetik özellikler açısından incelenmiştir. Ayrıca burada masal anlatma geleneğinden de söz edilmiştir.

Mustafa Gökçeoğlu'nun masalla ilgili diğer bir çalışması da Biran Mertan ve Ruzen Atakan ile birlikte resimli olarak hazırladığı **Cihan Şah** (Gökçeoğlu Yayınları, Lefkoşa, 1997, 40 sayfa.) adlı çalışmasıdır.[38] Bu eser, tek bir masal metnini içermektedir. Gökçeoğlu, bu çalışmanın ardından ilk geniş kapsamlı masal kitabını yayınlamıştır: Gökçeoğlu, Mustafa; **Bir Varmış İki Yokmuş**, Er Reklam Yayınları, Lefkoşa, 1997, 159 sayfa.[39] Bu kitapta 18 masal, 2 de tekerleme metnine yer verilmiştir. Kitabın "Önsöz"ünde ise masallarla ilgili bazı bilgiler verilmiş, değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Hikâyelerimiz Tekerlemelerimiz kitabı (Ultra Matbaacılık, Lefkoşa, 1997, 230 sayfa.), Gökçeoğlu'nun diğer bir çalışmasıdır.[40] Bu eser 30 halk hikâyesi metni ve çeşitli tekerlemeleri içermektedir. Eserde halk hikâyesi olarak sunulan metinlerin bir kısmının "masal" türünün özelliklerini taşıdığını söyleyebiliriz. Son kısımda "Tekerlemeler" (s.195-230) başlığı altında ise tekerlemeler 9 kısma ayrılmış ve 6. başlıkta Kıbrıs'taki 7 masal tekerlemesinin metni verilmiştir.

Oğuz Yorgancıoğlu'nun **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler – Masallar**, cilt I adlı kitabı 1998 yılında Mağusa'da yayınlanmıştır.[41] Çalışma 214 sayfadır. Bu kitaptaki masallar tasnif edilmiş ve masalların metinleri bu tasnif başlıkları altında verilmiştir. Yorgancıoğlu'nun tasnifi şu şekildedir: 1. Aşk Masalları, 2. Ana-Baba İlişkileri Üzerine Masallar, 3. Çocuk Olmayışı Üzerine Masallar, 4. Üvey Ana Masalları, 5. Kıskançlık Üzerine Masallar, 6. Açgözlülük Üzerine Masallar, 7. Beceriksiz-Sakar Kişiler Üzerine Masallar, 8. İhanet Üzerine Masallar, 9.Büyülü Değişim Masalları, 10. Dev Masalları, 11. Cadı, Goncoloz Masalları, 12. Hayvan Masalları, 13. Ahiret-Kader Üzerine Masallar, 14. Dürüstlük Üzerine Masallar, 15. Akıl ve Mantığı Yücelten Masallar. Masallar tip ve konularına göre sınıflandırılmıştır.

[38] Gökçeoğlu, Mustafa, **Cihan Şah,** Gökçeoğlu Yayınları, Lefkoşa, 1997, 40 sayfa.
[39] Gökçeoğlu, Mustafa, **Bir Varmış İki Yokmuş**, Er Reklam Yayınları, Lefkoşa, 1997, 159 sayfa.
[40] Gökçeoğlu, Mustafa, **Hikâyelerimiz Tekerlemelerimiz**, Ultra Matbaacılık, Lefkoşa, 1997, 230 sayfa.
[41] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar I**, Mağusa, 1998, 214 sayfa.

Kitapta 110 masal metni Kıbrıs Türk ağız özellikleri korunarak verilmiştir. Yine kitabın giriş kısmında masalların eğitime olan katkısı da değerlendirilmiştir (s.5-7).

Mustafa Gökçeoğlu'nun **Masal Ağacı-I, Kıbrıs Masalları** kitabı, Girne Belediyesi Yayınları arasından 2000 yılında çıkmıştır (Lefkoşa, Mavi Basın Yayın Ltd., 55 sayfa.).[42] Kitapta 5 Kıbrıs masalının metni kaynak kişi ve derleme bilgileriyle birlikte verilmiştir.

Yorgancıoğlu'nun **Kıbrıs Türk Folkloru** adlı kitabının 2. baskısı 2000 yılında yapılmıştır: Yorgancıoğlu, Oğuz; **Kıbrıs Türk Folkloru**, Mağusa, 2000, 536 sayfa.[43] Bu çalışmada halk bilgisi ürünleri yanında, 21 masal metni (s. 493-518) de yer almaktadır. İlk baskıya oranla oldukça genişletilmiş ve kitaba yeni konular eklenmiştir.

2000 yılında bir masal çalışması daha yayınlanmıştır: Sayın, Mustafa Kemal; **Deli Gardaş ile Akıllı Gardaş'ın Meselidir**, Şadi Kültür Sanat Yayınları, Girne, 2000.[44] Bu çalışmada tek bir masal metni verilmiş ve bu masal çeşitli yönleriyle incelenmiştir: Masalda geçen bazı sözcük, terim ve deyimlerin açıklamaları, masalda halka mal olmuş deyimler vs.

Araştırmacı Neriman Cahit'in **Eski Lefkoşa Kahveleri ve Kahve Kültürü** adlı kitabı, 2001 yılında Şadi Kültür Sanat Yayınları (Girne) tarafından yayınlanmıştır (156 sayfa).[45] Bu kitap, 16 kısımdan oluşmaktadır ve 1900'lü yıllardaki kahve kültürünü incelemektedir. Kitapta verilen bilgilerden yola çıkarak Kıbrıs'taki meddahlık ve masal anlatma gelenekleriyle ilgili bilgilere ulaşabilmekteyiz.

Mustafa Kemal Sayın'ın "**Kıbrıs'ın Eski Masalları**"[46] adlı eseri "Masal Kitabı Hakkında" başlıklı bir giriş ve "İki bölüm"den oluşmaktadır. "1.Bölüm"de "Hayvan Masalları"(s.11-52), "2.Bölüm"de Karışık Masallar"(s.53-122) yer almaktadır. Kitapta 12 hayvan masalı, 15 de karışık masallar olmak üzere toplam 27 masal metni bulunmaktadır. Masalların sonunda kaynak kişiyle ilgili bilgiler yer almaktadır.

---

[42] Gökçeoğlu, Mustafa, **Masal Ağacı-I, Kıbrıs Masalları,** Mavi Basın Yayın Ltd., Lefkoşa, 2000, 55 sayfa.
[43] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folkloru**, Mağusa, 2000, 536 sayfa.
[44] Sayın, Mustafa Kemal, **Deli Gardaş ile Akıllı Gardaş'ın Meselidir**, Şadi Kültür Sanat Yayınları, Girne, 2000.
[45] Cahit, Neriman, **Eski Lefkoşa Kahveleri ve Kahve Kültürü**, Şadi Kültür Sanat Yayınları, Girne, 2001, 156 sayfa.
[46] Sayın, Mustafa Kemal, **Kıbrıs'ın Eski Masalları**, Şadi Kültür ve Sanat Yayınları, Girne, 2003, 122 sayfa.

Beşi Bir Yerde, Kıbrıs Masalları kitabı, Ejdan Sadrazam ve Şevket Öznur tarafından hazırlanmıştır.[47] Eser, Gökada ve Rüstem Kitabevi Yayınları (Lefkoşa) arasından 2004 yılında çıkmıştır. Bu eserde 5 Kıbrıs Türk masalı metni, Kıbrıs ağız özellikleri korunmadan yayınlanmıştır. Kitap, çocuklar için resimlenmiştir.

Mahmut İslamoğlu'nun "**Kıbrıs Türk Folkloru**" kitabının ikinci baskısı, Ürün Yayınları tarafından 2004 yılında Ankara'da yapılmıştır (203 sayfa).[48] Bu eserde de yine Kıbrıs Türk folklor ve halk edebiyatına ait çeşitli bilgiler yer almaktadır. Eserin 164–171 sayfaları arasında ise iki masal metnine yer verilmiştir.

Mesel, Öykü, Anı ve Fıkralarda Goncoloz-I adlı eser, araştırmacı-yazar ve Karagöz ustası Mehmet Ertuğ tarafından hazırlanmıştır.[49] Bu eser, Ertuğ Yayınları arasından 2004 yılında çıkmıştır (12 sayfa). Eserde masal metinlerinin yanı sıra Kıbrıs Türk masallarında bir tip olarak yer alan "Goncoloz" (Çocukları korkutmada kullanılan gerçekdışı bir varlık) hakkında bilgi verilmiştir.

Mustafa Gökçeoğlu, masalla ilgili son ve en kapsamlı çalışmasını 2 cilt halinde 2005 yılında yayımlamıştır. "**Toplu Masallar I-II**" kitapları, Gökçeoğlu Yayınları (Lefkoşa) arasından 2005'te çıkmıştır. Eserin birinci cildi 537 sayfa olup "Önsöz" ve metinlerden oluşmaktadır.[50] Bu ciltte 62 masal metni bulunmaktadır. "Önsöz"de ise masallarla ilgili genel değerlendirmeler yapılmıştır. İkinci ciltte ise (Lefkoşa: Gökçeoğlu Yayınları, 2005, 543 s.) 79 masal metni yer almaktadır.[51] Her iki ciltte yer alan masallar, herhangi bir incelemeye tabi tutulmamıştır.

Yorgancıoğlu, Oğuz, (2006), **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar**, Mağusa, Arif ve Canbulat Basımevi, cilt II, 208 sayfa.[52]

Masalla ilgili olarak yayınlanan son masal incelemelerinden biri de Mahmut İslamoğlu ve Şevket Öznur'un ortak çalışmaları olan **Karşılaştırmalı Kıbrıs Türk ve**

[47] Sadrazam, Ejdan ve Şevket Öznur, **Beşi Bir Yerde, Kıbrıs Masalları**, Gökada ve Rüstem Kitabevi Yayınları, Lefkoşa, 2004.
[48] İslamoğlu, Mahmut, **Kıbrıs Türk Folkloru**, Ürün Yayınları, Ankara, 2004, 203 sayfa.
[49] Ertuğ, Mehmet, **Mesel, Öykü, Anı ve Fıkralarda Goncoloz-I,** Ertuğ Yayınları, Lefkoşa, 2004, 12 sayfa.
[50] Gökçeoğlu, Mustafa, **Toplu Masallar I**, Gökçeoğlu Yayınları, Lefkoşa, 2005, 537 sayfa.
[51] Gökçeoğlu, Mustafa, **Toplu Masallar II**, Gökçeoğlu Yayınları, Lefkoşa, 2005, 543 sayfa.
[52] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar II**, Arif ve Canbulat Basımevi, Mağusa, 2006, 208 sayfa.

Rum Masalları (Gökada Yayınları, Lefkoşa 2007, 376 sayfa.) çalışmasıdır.[53] Kitap "Önsöz", "Giriş" "I. Bölüm" ve metinlerden oluşmaktadır. "I. Bölüm"de masal kahramanları, masallardaki hayvanlar ve Kıbrıs Türk masallarının dilsel özellikleri değerlendirilmiştir. Metinler kısmında ise her metnin kaynak kişi bilgileri verilmiş, daha sonra masalların Türkçe metinleriyle epizotları, **Aa-Th** ve **TTV** (Boratav-Eberhard) kataloglarındaki numaraları, ileti dizinleri verilmiştir. Ayrıca masalların Rumlardaki varyantlarıyla Türkçe masalların İngilizce çevirileri de verilmiştir.

Masallarla ilgili olarak kitap çalışmaları yanında, makale ve bildiri çalışmaları da bulunmaktadır. Bunlar kronolojik sırayla şöyledir:

C.1.2. Makaleler

Gökçeoğlu, Mustafa, (1999), *"Kıbrıs'ta Masal Tekerlemeleri"*, **Halkbilimi Dergisi**, Lefkoşa, S.48, s. 13 – 18.[54]

HASDER **Halkbilimi Dergisi**'nin 48. sayısında (yıl: 14, Ocak-Aralık 2000) masal ile ilgili 4 çalışma yer almış, ayrıca 3 Kıbrıs Türk masalı metni yayınlanmıştır. Aytül Aktal, "Sevgili Masallara Ciddi Bir Bakış" (s. 8-12)[55]; Mustafa Gökçeoğlu, "Kıbrıs'ta Masal Tekerlemeleri" (s. 13-18);[56] Canan Sümer, "Masalın Evrimi ve Efsane ile Olan İlişkisi" (s.19-21); Aysel Gürmen, "Geçmişten Günümüze Masalın İşlevi" (s. 22-25) başlıklı yazılarıyla yer almıştır.[57] Bunlardan Aytül Akal ile Canan Sümer, Kıbrıs Türk masallarını değil de genel olarak masal türünü değerlendirmişlerdir. Aysel Gürmen ise bir Kıbrıs Türk masalını çalışmasında incelemiş, Mustafa Gökçeoğlu da Kıbrıs Türk masal tekerlemelerini irdeleyerek bununla ilgili örnek metinler vermiştir.

Ertuğ, Mehmet, (2005), *"Mesel-Masal ve Meselci Nene"*, **Halkbilimi Dergisi**, Lefkoşa, Yıl: 19, S.53, s.19-20.[58] Araştırmacı, çalışmasında ilk olarak "mesel" teriminin tanımı üzerinde durmakta ve çeşitli sözlüklerdeki tanımlarına yer vermektedir. Daha

[53] İslamoğlu, Mahmut; Şevket Öznur, (2007), **Karşılaştırmalı Kıbrıs Türk ve Rum Masalları**, Lefkoşa, Gökada Yayınları, 376 sayfa.
[54] Gökçeoğlu, Mustafa, "Kıbrıs'ta Masal Tekerlemeleri", **Halkbilimi Dergisi**, S.48, Lefkoşa, 1999, s. 13-18.
[55] Akal, Aytül, "Sevgili Masallara Ciddi Bir Bakış", **Halkbilimi Dergisi**, S.48, Lefkoşa, 2000, s. 8-12.
[56] Gökçeoğlu, Mustafa, "Kıbrıs'ta Masal Tekerlemeleri", **Halkbilimi Dergisi**, S.48, Lefkoşa, 2000, s. 13-18.
[57] Aysel Gürmen, "Geçmişten Günümüze Masalın İşlevi", **Halkbilimi Dergisi**, S.48, Lefkoşa, 2000, s.22-25.
[58] Ertuğ, Mehmet, "Mesel-Masal ve Meselci Nene", **Halkbilimi Dergisi**, S.53, Lefkoşa, 2005, s.19-20.

sonra kendi anılarında kalan bir masalcı nineyi (masal anlatıcısı) çeşitli yönleriyle tanıtmaktadır.

Öznur, Şevket, (2005), *"Halk Anlatılarında Ejderha"*, **Halkbilimi Dergisi**, Lefkoşa, Yıl: 19, S.53, s.15-18.[59] Bu çalışmada halk anlatılarında ejderha motifinin ne şekilde yer aldığı incelenmiştir. Bu vesileyle masallar üzerinde de durulmuştur.

İslamoğlu, Mahmut ve Şevket Öznur, (2005), *"Kıbrıs Türk ve Rum Halk Edebiyatlarında 'Drimmo Masalı'"*, **Halkbilimi Dergisi**, Lefkoşa, Yıl: 19, S.53, s. 151-155.[60] Bu çalışmada "Drimmo masalı"nın Kıbrıs Türkleri ve Kıbrıs Rumları arasındaki varyantları karşılaştırılmıştır.

Öznur, Şevket, (2006), *"Kıbrıs'ın Son Halk Anlatıcılarından Ahmet Karaoğluları'nın Anısına, 1920–2006"*, **Halkbilimi Dergisi**, Lefkoşa, Yıl: 20, S.54, s. 15-19.[61] Bu çalışmada Şevket Öznur, Ahmet Karaoğluları adlı halk anlatıcısının hayat hikâyesinden bahsetmekte, daha sonra onun anlatma tarzını ortaya koymakta, ardından da anlatıcıdan derlediği mani metinlerini örnek göstermektedir. Bu çalışmada anlatıcı şöyle demektedir: "Biz eskiden geceleri toplanır bir birimize, *masal*, bilmece, mani söylerdik, şimdi bu televizyon çıkalı, bütün her şeyi unutmaya başladık. Çok masal bilirdim günden güne hepsini unutmaya başladım." (s. 15)

Karabacak, Esra, (2006), *"Kıbrıs Türk Masallarının Dil Yapısı"*, **Halkbilimi Dergisi**, Lefkoşa, Yıl: 20, S.54, s. 79-80.[62] Bu çalışmada Kıbrıs Türk masallarının dil yapısı ana hatlarıyla ele alınıp incelenmektedir.

Coşan, Oğuz, (2006), *"Masal ve Çocuk"*, **Halkbilimi Dergisi**, Lefkoşa, Yıl: 20, S.54, s. 81-83.[63] Bu çalışmada, kısa bir girişten sonra bir masal metni örnek olarak verilmekte, masalın sonunda da çeşitli sorular sorulmaktadır. Örneğin: "Sizin çocuklarınız ya da torunlarınız bu masallarla mı büyüsün? Yoksa çok daha sanal ve ne idüğü belirsiz kahramanları mı kendine model olarak alsın?" şeklinde bir soru sorulmaktadır.

---

[59] Öznur, Şevket, "Halk Anlatılarında Ejderha", **Halkbilimi Dergisi**, S.53, Lefkoşa, 2005, s.15-18.
[60] İslamoğlu, Mahmut - Şevket Öznur, "Kıbrıs Türk ve Rum Halk Edebiyatlarında 'Drimmo Masalı'", **Halkbilimi Dergisi**, S.53, Lefkoşa, 2005, s. 151-155.
[61] Öznur, Şevket, "Kıbrıs'ın Son Halk Anlatıcılarından Ahmet Karaoğluları'nın Anısına, 1920–2006", **Halkbilimi Dergisi**, S.54, Lefkoşa, 2006, s. 15-19.
[62] Karabacak, Esra, "Kıbrıs Türk Masallarının Dil Yapısı", **Halkbilimi Dergisi**, S.54, Lefkoşa, 2006, s. 79-80.
[63] Coşan, Oğuz, "Masal ve Çocuk", **Halkbilimi Dergisi**, S.54, Lefkoşa, 2006, s. 81-83.

C.1.3. Bildiriler

Mehmet Ertuğ, *"Kıbrıs'ta Meddahlık"* (**V. HAS-DER Halkbilim Sempozyumu**, 11.05.1987) adlı bildirisinde önce meddahlığın genel olarak ne olduğunu, daha sonra da Kıbrıs'ta meddahlığın ne olduğunu açıklar.[64] Ayrıca, Kıbrıs'ta meddahlık yapmış kimi şahsiyetleri kendi anılarından da yola çıkarak tanıtır. Araştırmacı, bu meddahlardan bazılarının "masallar" da anlattığını belirtir. Bu da bize masal anlatma geleneğini bir yönüyle açıklamaktadır.

Dr. Nazım Beratlı *"Bir Masal Neler Anlatır?"* başlıklı bildirisini, **XIV. HAS-DER Halkbilim Sempozyumu** (3 Aralık 1996)'nda sunmuştur. Sempozyumun bildirileri kitaplaştırılmıştır: **Halkbilimi Sempozyumları-IV**, hzl. Fatma Kükrer, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yay., 2002.[65] Bu bildiride bir Kıbrıs Türk masalı metni verilmiş ve bu masal metni 7 ayrı maddede incelenmeye çalışılmıştır. Masal incelenirken masalın eski Türk inançları, mitolojisi, Şamanizm ve atalar kültüyle olan ilişkileriyle "Dede Korkut Kitabı"ndaki Tepegöz ile olan ilişkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuçta da Beratlı, Kıbrıslı Türklerin kimliğini Orta Asya ile temellendirmiştir.

1998'de DAÜ-KAM tarafından düzenlenen kongrede de masal ile ilgili bildiriler sunulmuştur: Alptekin, Ali Berat, (1999), *"Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anlatılan Hayvan Masalları Üzerine Bir Araştırma"*, **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, 24-27 Kasım 1998, Gazimağusa, DAÜ-KAM Yayınları, C.4, s.43-60.[66] Ali Berat Alptekin, bu çalışmasında 17 Kıbrıs Türk masalını çeşitli yönleriyle değerlendirmiştir.

Diğer bir çalışma da Özkul Çobanoğlu'nun çalışmasıdır: Çobanoğlu, Özkul, (1998), *"Adalar Türklüğü Folkloru: Kıbrıs ile Midilli, Girit, Sakız, İstanköy ve Rodos Türklerinin Folklorundaki Yapısal ve İşlevsel Ortaklıklar Üzerine Tespitler"*, **Birinci**

[64] Mehmet Ertuğ, "Kıbrıs'ta Meddahlık", **V. HAS-DER Halkbilim Sempozyumu**,1987.
[65] Beratlı, Nazım, "Bir Masal Neler Anlatır?", **Halkbilimi Sempozyumları-IV**, (Yay. Hzl. Fatma Kükrer), KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 2002.
[66] Alptekin, Ali Berat, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anlatılan Hayvan Masalları Üzerine Bir Araştırma", **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, (24-27 Kasım 1998), DAÜ-KAM Yayınları, C.4, Gazimağusa, 1999, s.43-60.

Balkanlar ve Kıbrıs Türk Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri, Gazimağusa, s.101-114.[67]

Şimşek, Esma, (1999), *"Kıbrıs'ta Anlatılan 'Zengininan Fukara' Adlı Masal Üzerine Bir İnceleme"*, **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, 24-27 Kasım 1998, Gazimağusa, DAÜ-KAM Yayınları, C.4, s. 31-42.[68] Esma Şimşek, bu çalışmasında "Zengininan Fukara" adlı Kıbrıs Türk masalını çeşitli varyantları ile mukayese ettikten sonra, çalışmasına konu edindiği varyantaki faklılıkları ortaya koymuştur.

Hasan, Hamdi, (1999), *"Aa-Th 480 Masal Tipinin Kıbrıs Türklerinde ve Makedonya Milletleri Arasındaki Varyantları"*, **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, 24-27 Kasım 1998, Gazimağusa, DAÜ-KAM Yayınları, C.4, s. 17-30.[69] Bu çalışmada Hamdi Hasan, Kıbrıs Türklerinde "Altın Gız Meseli" adıyla bilinen masalın bir varyantını Makedonya'daki varyantlarıyla karşılaştırıp incelemiştir.

Duymaz, Ali, (1999), *"Kıbrıs Türk Tekerlemelerinin Türk Dünyası Tekerlemeleri ile Yapı ve Anlam Bakımından Karşılaştırılması"*, **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, 24–27 Kasım 1998, Gazimağusa-KKTC, DAÜ-KAM Yayınları, C.4, s.165–176.[70] Bu çalışmasında Ali Duymaz, tekerlemeleri 5 kısımda incelemiş ve birinci kısımda "masal tekerlemeleri"ni irdelemiştir. Duymaz, masal tekerlemelerini irdelerken Kıbrıs masal geleneğinin Anadolu Türk masal geleneğiyle paralellik gösterdiğini belirtmiş ve bir de tekerleme örneği sunmuştur.

---

[67] Çobanoğlu, Özkul, "Adalar Türklüğü Folkloru: Kıbrıs ile Midilli, Girit, Sakız, İstanköy ve Rodos Türklerinin Folklorundaki Yapısal ve İşlevsel Ortaklıklar Üzerine Tespitler", **Birinci Balkanlar ve Kıbrıs Türk Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri**, DAÜ Yayınları, Gazimağusa, 1998, s.101-114.

[68] Şimşek, Esma, "Kıbrıs'ta Anlatılan 'Zengininan Fukara' Adlı Masal Üzerine Bir İnceleme", **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, (24-27 Kasım 1998), DAÜ-KAM Yayınları, C.4, Gazimağusa, 1999, s. 31-42.

[69] Hasan, Hamdi, "Aa-Th 480 Masal Tipinin Kıbrıs Türklerinde ve Makedonya Milletleri Arasındaki Varyantları", **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, (24-27 Kasım 1998), DAÜ-KAM Yayınları, C.4, Gazimağusa, 1999, s. 17-30.

[70] Duymaz, Ali, "Kıbrıs Türk Tekerlemelerinin Türk Dünyası Tekerlemeleri ile Yapı ve Anlam Bakımından Karşılaştırılması", **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, (24-27 Kasım 1998), DAÜ-KAM Yayınları, C.4, Gazimağusa, 1999, s.165-176.

C.2. Kıbrıs Türk Masalları Üzerine Türkiye'de Yapılmış Çalışmalar

C.2.1. Tezler

Türkiye Cumhuriyeti'ne üniversite eğitimi almak için giden Kıbrıslı Türk öğrencilerin lisans ve yüksek lisans tezlerinin masal metinlerini de içerdiğini görmekteyiz. Bu tez çalışmalarının bir kısmı doğrudan masal ile ilgiliyken bazıları da genel konu çalışması olup bir kısım masal metinlerini içermektedirler. Bu tez çalışmaları şunlardır:

Sami Ergün'ün 1966 yılında hazırladığı **Lârnaka Ağzı** adlı lisans tezinde Kıbrıs Lârnaka ağzı özellikleri incelenirken masal metinlerinden de faydalanılmıştır. Çalışmada 9 masal metni yer almaktadır. (Ergün, Sami, (1966), **Lârnaka Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 107 s.)[71]

Yine aynı yıla ait diğer bir çalışma daha belirtilebilir: Atılgan, Hilmi Elmas, (1966), **Baf Ağzı (Kıbrıs),** Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans Bitirme Tezi, 41 s.[72] (Tezde 3 masal metni vardır.)

Ali, Kemal M., (1967), **Kıbrıs Klâvya (Alaniçi) Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 51 s.[73] (Tezde, 3 masal metni vardır.)

Hatice Belevi'nin lisans tezi olarak sunduğu **Lefkoşa Türk Folkloru** adlı çalışma 1970 yılında Ankara Üniversitesi DTCF'de hazırlanmıştır.[74] Lefkoşa'ya ait çok çeşitli bilgilerin ve halk edebiyatı metinlerinin bulunduğu çalışmada, masal metinleri de bulunmaktadır.

Zeliha Kemal'in 1970'te Ankara Üniversitesi DTCF'de hazırlamış olduğu **Limasol Folkloru (Kıbrıs)** adlı lisans bitirme tezi içerisinde de halkbilimine ait malzemeler bulunmaktadır.[75] Bunlar arasında 7 masal metni bulunmaktadır.

Avkıran, Şerif, (1970), **Lefkoşa Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans Bitirme Tezi, 219 s.[76] (Tezde 4 masal metni vardır.)

---

[71] Ergün, Sami, **Lârnaka Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1966, 107 sayfa.
[72] Atılgan, Hilmi Elmas, **Baf Ağzı (Kıbrıs)**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1966, 41 sayfa.
[73] Ali, Kemal M., **Kıbrıs Klâvya (Alaniçi) Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1967, 51 sayfa.
[74] Belevi, Hatice, **Lefkoşa Türk Folkloru**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1970.
[75] Kemal, Zeliha, **Limasol Folkloru (Kıbrıs)**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1970.

Celil Osman'ın "**Kıbrıs Magosa Halk Edebiyatı Örnekleri**" (1971, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Bitirme Tezi, 155 sayfa) adlı çalışmasında destan, türkü vb. çeşitli halk edebiyatı metinleri yanında, 20 masal metni yer almaktadır.[77]

Destine, M. Celal, (1971), **Kıbrıs Pile Köyü Folkloru**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 113 s.[78] (Tezde 5 masal metni vardır.)

Yusuf, Ünal, (1971), **Çatoz Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans Bitirme Tezi, 171 sayfa.[79] Tez, masal metinlerini de içermektedir.

Hasan, Sami, (1972), **Kıbrıs Limasol Ağzı**, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 119 s. (Tezde 6 masal metni vardır.)

Mahmut, Ertan, (1972), **Kıbrıs Baf Ağzı**, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 96 s. (Tezde 4 masal metni vardır.)

Saracoğlu, Erdoğan, (1972), **Kıbrıs'ın Küçük Kaymaklı Ağzı**, Ankara Üniversitesi DTCF Lisans Bitirme Tezi, 95 s. (Tezde 4 masal metni vardır.)

Ali, Rauf, (1973), **Kıbrıs'ın Karpaz Bölgesi Türk Folkloru**, Ankara Üniversitesi DTCF Lisans bitirme tezi, 218 s. (Tezde 9 masal metni vardır.)

Ziya Hüseyin, **Girne Kazası Templos Köyü Masalları** adlı çalışmasını 1973 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Lisans bitirme tezi olarak hazırlamıştır.[80] Bu çalışmada Zeytinlik (Templos) Köyü'nden derlenen metinlerin Vladimir Propp Yöntemi'ne göre yapısal incelemesi yapılmıştır. Çalışma "Önsöz", "Giriş", "1. ve 2. bölüm", "Metinler", "Masalcılar Hakkında Bilgi", "Sözlük" ve "Bibliyografya"dan oluşmaktadır. Masallar, Kıbrıs ağız özellikleri korunarak verilmiştir.

---

[76] Avkıran, Şerif, **Lefkoşa Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1970, 219 sayfa.
[77] Osman, Celil, **Kıbrıs Magosa Halk Edebiyatı Örnekleri**, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Bitirme Tezi, 155 s.
[78] Destine, M. Celal, **Kıbrıs Pile Köyü Folkloru**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1971, 113 sayfa.
[79] Yusuf, Ünal, **Çatoz Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1971, 171 sayfa.
[80] Hüseyin, Ziya, **Girne Kazası Templos Köyü Masalları**, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans bitirme tezi, 1973.

Tuğlu, Baykal, (1979), **Magosa Ağzı**, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 106 s.[81] (Tezde 5 masal metni vardır).

Cantaş, Yıltan, (1979), **Kıbrıs Lefkoşa, Ortaköy ve Gönyeli Ağzı Dil ve Gramer Hususiyetleri**, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 55 s.[82] (Tezde 2 masal metni vardır).

Ali, Nail, (1980), **Kıbrıs Mesarya Ağzı**, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 86 s.[83] (Tezde 3 masal metni vardır).

Fevzi, Hasan Sarper, (1981), **Kıbrıs Ağzı: Çatoz, Kalavaç, Kazafana, Kırnı**, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 137 s.[84] (Tezde 4 masal metni vardır).

Akyıl, Mehmet, (1985), **Kıbrıs Batı Mesarya Köyleri Ağzı Ses ve Şekil Bilgisi**, Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 116 s.[85] (Tezde 1 masal metni vardır).

Bayırlı, Ayşe, (1997), **Kıbrıs Türk Halk Edebiyatından Örnekler**, Konya Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 275 s.[86] Bu çalışmada Kıbrıs'ta yaşayan menkıbe ve masal metinlerine de yer verilip incelenmiştir.

Çırak, Zehra, (1997), **Kıbrıs Türk Masalları İncelemesi**, Çukurova Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi.[87] Bu çalışmada 25 masal metni Stith Thompson'un **Motif Indeks**'ine göre incelenmiştir. Çalışma "Önsöz", "2 Bölüm" ve "Metinler"den oluşmaktadır. Önsöz"den sonra bölümlere geçmeden önce "Kıbrıs Hakkında Bilgi" ve "Kıbrıs'ta Masal Anlatma Geleneği" kısımları yer almaktadır. "1. Bölüm"de masallarla ilgili bilgi verilmiş (masalda yapı, masalların

---

[81] Tuğlu, Baykal, **Magosa Ağzı**, İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1979, 106 sayfa.

[82] Cantaş, Yıltan, **Kıbrıs Lefkoşa, Ortaköy ve Gönyeli Ağzı Dil ve Gramer Hususiyetleri**, İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1979, 55 sayfa.

[83] Ali, Nail, **Kıbrıs Mesarya Ağzı**, İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1980, 86 s.

[84] Fevzi, Hasan Sarper, **Kıbrıs Ağzı: Çatoz, Kalavaç, Kazafana, Kırnı**, İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1981, 137 sayfa.

[85] Akyıl, Mehmet, **Kıbrıs Batı Mesarya Köyleri Ağzı Ses ve Şekil Bilgisi**, Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1985, 116 sayfa.

[86] Bayırlı, Ayşe, **Kıbrıs Türk Halk Edebiyatından Örnekler**, Konya Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1997, 275 sayfa.

[87] Çırak, Zehra, **Kıbrıs Türk Masalları İncelemesi**, Çukurova Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1997.

kaynağı, masalların sınıflandırılması vs.) ve diğer türlerle ilişkisi değerlendirilmiştir. "2. Bölüm"de ise Kıbrıs masalları şöyle incelenmiştir: Kıbrıs masallarında formeller, motifler, temalar, eşyalar, âdet ve inanmalar, masalların Stith Thompson'un **Motif Indeks**'ine göre incelenmesi".

Özokutan, Türkan, (2005), **Kıbrıs Türk Masalları (Derleme-İnceleme),** İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 452 s.[88] Tezi hazırlayandan naklen: "Bu tezde, altı köy, iki kasaba toplam sekiz yerleşim yerinde derlenen kırk dokuz masal metni çeşitli yönlerden incelenmiştir. Tezin giriş kısmında masalın tanımı, masalların tasnifi, masalın diğer nevilerle ilgisi, Halkbiliminin tanımı ve tarihçesi, masalların kaynakları, masalların inceleme metotları, Türk masallarına genel bir bakış, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde masallar hakkında yapılan çalışmalar içerikleri ile birlikte verilmiştir. I. Bölümde çalışmada bulunan 49 masal metninin motif sırası verilmiştir. II. bölümde Kıbrıs Türk Masallarında bulunan ortak unsurlar, Saim Sakaoğlu'nun Gümüşhane ve Bayburt Masalları adlı eseri örnek alınarak incelenmiştir. III. bölümde Kıbrıs Türk Masallarında bulunan eşyalar, bitkiler, yiyecekler, mevsimler ve astronomi terimleri verilmiştir. IV bölümde Kıbrıs Türk Masallarında bulunan yapı ve formeller, Stith Thompson Halk Edebiyatı Kataloguna göre motif numaraları verilmiştir. V. Bölümde Kıbrıs Türk Masallarında bulunan âdet ve inanmalar incelenmiştir. Değerlendirme kısmında tüm tezde ortaya çıkan sonuçlar tablolarla verilmeye çalışılmıştır. 'Metinler Bölümün'de ise tezde incelenen masallar hiçbir düzeltme yapılmadan Kıbrıs Ağzı ile olduğu gibi verilmiştir."

Kıbrıs Türk masallarıyla ilgili hazırlanan son çalışma ise, Gönül Gökdemir'in tez çalışmasıdır: Gökdemir, Gönül, (2008), **Kıbrıs Türk Kültüründe Masal Geleneği,** Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Beytepe Tez Koleksiyonu: Tez/8509.G653 2008.[89]

---

[88] Özokutan, Türkan, **Kıbrıs Türk Masalları (Derleme-İnceleme)**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek lisans tezi, 2005, 452 sayfa.

[89] Gökdemir, Gönül, **Kıbrıs Türk Kültüründe Masal Geleneği**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Doktora tezi, 2008.

C.2.2. Kitap Çalışmaları

Araştırmacı Saim Sakaoğlu Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde tez hazırlamış olan Kıbrıslı Türk öğrencilerin tezlerindeki masal metinlerini bir araya getirip yayınlamıştır: Sakaoğlu, Saim; (1983), **Kıbrıs Türk Masalları**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 167 sayfa.[90] Çalışmanın ikinci baskısı 1986 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yapılmıştır: (Sakaoğlu, Saim, (1986), **Kıbrıs Türk Masalları**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 166 sayfa.[91]) Çalışmada önsöz bulunmamaktadır. Sadece masalların hangi tezlerden alındığını belirten "Sonsöz" bölümü bulunmaktadır. Çalışmada 21 masal metni yer almaktadır. Bu masalların ağız özellikleri korunmuş değildir.

C.2.3. Makaleler

Türkiye'de yayınlanan çeşitli dergilerde Kıbrıs Türk'ü araştırmacıların çalışmalarına da yer verilmektedir.

Türkiye'de Kıbrıs Türk masallarıyla ilgili yapılan önemli çalışmalardan biri de Saim Sakaoğlu'nun şu çalışmasıdır: Sakaoğlu, Saim, (1981), *"Bir Kıbrıs Masalının Motif Yapısı"*, **Köz Dergisi**, sayı: 2 (7).[92]

Sakaoğlu, Saim, (1992), *"Kıbrıs Türk Folklorunun Türk Dünyası İçindeki Yeri"*, **Türk Kültürü Dergisi**, sayı: 30 (347), s.129-136.[93] Yazar bu çalışmasında 1983 ve 1986 yıllarında iki kez olmak üzere "Kıbrıs Türk Masalları"yla ilgili bir kitap çalışmasının yayınladığını söyler. Daha sonra yazar bu çalışmada yer alan masalların tamamına yakınının Anadolu'da da bulunduğunu söylemekte ve bu masalların bazılarının isimlerini vermektedir.

---

[90] Sakaoğlu, Saim, **Kıbrıs Türk Masalları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983, 167 sayfa.
[91] Sakaoğlu, Saim, **Kıbrıs Türk Masalları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, 166 sayfa.
[92] Sakaoğlu, Saim, "Bir Kıbrıs Masalının Motif Yapısı", **Köz Dergisi**, S. 2 (7), 1981.
[93] Sakaoğlu, Saim, "Kıbrıs Türk Folklorunun Türk Dünyası İçindeki Yeri", **Türk Kültürü Dergisi**, S. 30 (347), 1992, s.129-136.

Yine Türkiye'de yayınlanan Millî Folklor dergisinde Nazan Kırımhan'ın masallarla ilgili bir çalışması vardır: Kırımhan, S. Nazan, (1995), *"Kıbrıs Masallarının Motif Yönünden Mukayesesi"*, **Millî Folklor**, C.4, Yıl: 7, S. 27, Güz-1995, s.49-50. [94]

Alptekin, Ali Berat, (1999), *"Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anlatılan Hayvan Masalları Üzerine Bir Araştırma"*, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 8.[95] Bu çalışma ayrıca **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi** (24-27 Kasım 1998, Gazimağusa: DAÜ-KAM Yayınları, C.4, s.43-60.)'nde sunulmuş olan bir bildiridir. Ali Berat Alptekin, bu çalışmasında 17 Kıbrıs Türk masalını çeşitli yönleriyle değerlendirmiştir.

Güneyli, Ahmet ve Güner Konedralı, (2008), "*İncircinin Dediği Adlı Kıbrıs Türk Masalının Kişilerarası İletişim Çatışmaları Açısından Çözümlenmesi"*, **Millî Folklor**, C.10, Yıl:20, Sayı:77, Bahar 2008, s. 75-82[96] Bu çalışmada, Kıbrıs Türk Edebiyatı'ndan seçilmiş derleme bir masalın iletişim çatışmaları açısından çözümlenmesine yer verilmiştir. Yazıda, masaldaki karakterlerin iletişim sürecindeki çatışmaları değerlendirilerek Kıbrıs Türklerinin iletişim kültürü hakkında bulgulara ulaşmak hedeflenmiştir.

C.2.4. Bildiriler

Türkiye'de düzenlenen çeşitli toplantılarda, Kıbrıslı Türkler tarafından çeşitli bildiriler sunulmuştur. Bu bildirilerden bazıları şunlardır:

Veziroğlu, İlter, (1976), *"Kıbrıs Türk Folkloruna Genel Bir Bakış"*, **Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri**, Ankara, Güven Matbaası.[97]

İslamoğlu, Mahmut, (1985), *"Dipkarpaz Rum Folkloru'nda Türk Folklor Unsurları"*, **Uluslararası Türk Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi**, Ankara, Güven Matbaası.[98]

---

[94] Kırımhan, Nazan, "Kıbrıs Masalları ile Anadolu Masallarının Motif Yönünden Mukayesesi", **Millî Folklor**, S. 4 (27), 1995.

[95] Alptekin, Ali Berat, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anlatılan Hayvan Masalları Üzerine Bir Araştırma", **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 8, 1999.

[96] Güneyli, Ahmet ve Güner Konedralı, "İncircinin Dediği Adlı Kıbrıs Türk Masalının Kişilerarası İletişim Çatışmaları Açısından Çözümlenmesi", **Millî Folklor**, S.77, Bahar-2008, s. 75-82.

[97] Veziroğlu, İlter, "Kıbrıs Türk Folkloruna Genel Bir Bakış", **Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri**, Güven Matbaası, Ankara, 1976.

Gökbulut, Burak, (2007), *"Kıbrıs Türk Halk Masallarında Yer Alan Sayılar ve Motifler Üzerine Bir İnceleme"*, **I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı,** 9-15 Nisan 2006 (Çesme-İzmir), Ege Üniversitesi, Bildiriler Kitabı, C.3, 901-910.[99] Araştırmacı bu çalışmada, kırk Kıbrıs masalı metninden hareketle masallardaki sayı ve motifleri tespit etmiştir. Buna göre masallardaki "1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10,12, 40" sayıları incelenmiştir. Motif olarak da "Demir ayakkabı, rüya, çocuksuzluk, Hızır, taş kesilme, hayat ağacı" motifleri incelenmiştir.

Kıbrıs Türk masalları üzerine yapılan çalışmaları tespit edebildiğimiz kadarıyla aktardıktan sonra, Uygur Türk masalları üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

C.3. Uygur Türk Masalları Üzerine Doğu Türkistan'da Yapılan Çalışmalar

Uygur Türk masallarıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında kitaplar ve makaleler önemli bir yer tutmaktadır. Kitap yayınlarının özellikle Urumçi'de ve Kaşgar'da yapıldığını görmekteyiz. Makale yayınları ise Uygur halk edebiyatı, folkloru ve kültürünün araştırılması ve tanıtılmasında önemli rolü olan bazı dergilerde yapılmıştır. Bu dergiler arasında **Miras**, **Bulak** ve **Sincan Folkloru** gibi dergilerle bazı akademi ve enstitü dergileri yer almaktadır.

Doğu Türkistan'da halkbilimi, halk edebiyatı ve halk kültürünün araştırılmasını ve tanıtılmasını sağlamak için **Folklor Araştırma Kurumu** tarafından Uygurca **Miras**, Kazakça **Murat** dergileri çıkarılmaktadır. Bunun yanında Uygurca-Çince ortak yayın yapan **İçin İçin Dergisi**'nde de halkbilimiyle ilgili araştırma ve derlemelere yer verilmektedir. **Çalgın** ve **Hastanri** dergileri de önemli dergiler arasındadır.

Şimdi Uygur Türk masallarıyla ilgili hazırlanan çalışmalara bakabiliriz:

---

[98] İslamoğlu, Mahmut, "Dipkarpaz Rum Folkloru'nda Türk Folklor Unsurları", **Uluslararası Türk Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi**, Güven Matbaası, Ankara, 1985.

[99] Gökbulut, Burak, "Kıbrıs Türk Halk Masallarında Yer Alan Sayılar ve Motifler Üzerine Bir İnceleme", **I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiriler Kitabı**, (Editör: Fikret Türkmen-Gürer Gülsevin), Lazer Ofset Matbaa Tesisleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, C.3, Ankara, 2007, 901-910.

C.3.1. Kitap Çalışmaları

Doğu Türkistan'da, son dönemde, masallarla ilgili olarak geniş derleme faaliyetleri gerçekleştirilmiş ve bu derlenen masallar ciltler halinde yayınlanmıştır. Biz ilk olarak yayınlanan bu masal kitaplarından bazılarını burada verip daha sonra da sırasıyla yapılan diğer çalışmalar üzerinde durmaya çalışacağız. Yayınlanan masal kitaplarının on iki cildi elimizde mevcuttur. İnceleme fırsatı bulduğumuz bu on iki cildin künyeleri ve içerikleri şu şekildedir:

Sadık, Ablimit, (1979), **Uygur Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, C.1, 292 sayfa. Eserde 46 masal metni yer almaktadır.[100]

Sadık, Ablimit, (1982), **Uygur Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, 1982, C.2, 309 sayfa. Eserde 48 masal metni yer almaktadır.[101]

Letip, Tursun - Hocaehmet Yunus ve diğerleri, (1982), **Uygur Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, C.3, 300 sayfa. Eserde 51 masal metni yer almaktadır.[102]

Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, (1982), **Uygur Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, C.4, 294 sayfa. Eserde 34 masal metni yer almaktadır.[103]

Zaman, Nurmuhemmet ve Turgan Şavdun, (1982), **Uygur Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, C.5, 312 sayfa. Eserde 58 masal metni yer almaktadır.[104]

Yakup, Mirkamil ve Hesen Eli, (1982), **Uygur Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, C.6, 310 sayfa. Eserde 38 masal metni yer almaktadır.[105]

Savut, Eziz - Nurdun Musa ve diğerleri, (1985), **Uygur Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, C.7, 251 sayfa. Eserde 50 masal metni yer almaktadır.[106]

---

[100] Sadık, Ablimit, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.1, Urumçi, 1979, 292 sayfa.
[101] Sadık, Ablimit, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.2, Urumçi, 1982, 309 sayfa.
[102] Letip, Tursun - Hocaehmet Yunus, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.3, Urumçi, 1982, 300 sayfa.
[103] Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.4, Urumçi, 1982, 294 sayfa.
[104] Zaman, Nurmuhemmet - Turgan Şavdun, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.5, Urumçi, 1982, 312 sayfa.
[105] Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.6, Urumçi, 1982, 310 sayfa.

Tohti, Sattar, (1987), **Uygur Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, C.8, 263 sayfa. Eserde 35 masal metni yer almaktadır.[107]

Abduhevir, Abduhelil ve Nurgun Obulkasim, (1987), **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.9, 323 sayfa. Eserde 54 masal metni yer almaktadır.[108]

Tohti, Sattar, (1987), **Uygur Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, C.10, 274 sayfa. Eserde 25 masal metni yer almaktadır.[109]

Turpani, Abdukeyum Turdi ve Abdureşit İbrayim (1991), **Uygur Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, C.19, 273 sayfa. Eserde 35 masal metni yer almaktadır.[110]

Turpani, Abdukeyum Turdi ve Abdureşit İbrayim, (1991), **Uygur Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, C.20, 253 sayfa. Eserde 26 masal metni yer almaktadır.[111]

Bu masal kitaplarının ardından, biz ilk olarak Uygur Türk masallarıyla ilgili diğer kitap yayınlarına, daha sonra da makale yayınlarına değineceğiz. Bunlara değinilirken kronolojik bir sıra takip edilecektir. Elbette burada bahsedeceğimiz çalışmaların, Uygur Türk masallarıyla ilgili yapılmış olan çalışmaların tümünü kapsadığını söylememiz mümkün değildir.

Zunun, Mehemmet ve Abdulkerim Rahman, (1982), **Uygur Helk Egiz Edebiyatinin Asasliri**, Şincan Helk Neşriyati, 205 sayfa.[112] Arap harfleriyle ve Uygur Türkçesiyle hazırlanan çalışma "Giriş" ile "10 Bölüm"den oluşmaktadır. "Giriş" kısmı, "Uygur Helk Egiz Edebiyati Hekkide" başlığını taşımaktadır. Diğer 10 bölümde ise sırasıyla şunlar yer almaktadır: 1. Uygur Helk Egiz Edebiyatının Etnografik Şekilleri, 2. Uygur Helk Koşakliri, 3. Uygur Helk Nahşaliri ve 12 Makam, 4. Uygur Helk Dastanliri, 5.Epsane ve Rivayetler, 6. Uygur Helk Çöçekliri, 7. Uygur Helk Letipeleri ve Meselleri,

---

[106] Savut, Eziz - Nurdun Musa, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.7, Urumçi, 1985, 251 sayfa.
[107] Tohti, Satar, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.8, Urumçi, 1987, 263 sayfa.
[108] Abduhevir, Abduhelil - Nurgun Obulkasim, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.9, Urumçi, 1987, 323 sayfa.
[109] Tohti, Satar, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.10, Urumçi, 1987, 274 sayfa.
[110] Turpani, Abdukeyum Turdi - Abdureşit İbrahim, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.19, Urumçi, 1991, 273 sayfa.
[111] Turpani, Abdukeyum Turdi - Abdureşit İbrayim, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.20, Urumçi, 1991, 253 sayfa.
[112] Zunun, Mehemmet - Abdukerim Rahman, **Uygur Helk Egiz Edebiyatinin Asasliri**, Şincan Helk Neşriyati, Urumçi, 1982, 205 sayfa.

8. Uygur Helk Matal-Temsilleri, 9. Uygur Helk Tepişmakliri, 10. Yeni Helk Koşakliri ve Koşakçilar.

"Uygur Helk Çöçekliri", 336-361. sayfalar arasında yer alan 6. bölümü oluşturmaktadır. Burada, masallar şu başlıklar altında incelenmiştir: 1. Turmuş (hayat) Çöçekliri, 2. Hayvan Çöçekliri, 3. Çöçeklirin Ehemmiyeti.

İsmayil, Osman, (1994), **Uygur Helk Egiz Edebiyatidiki Janırlar**, Urumçi, Şincan Yaşlar-Ösmürler Neşriyati, 461 sayfa.[113] Arap harfleri ve Uygur Türkçesiyle hazırlanan kitap, yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Uygur halk edebiyatı hakkında genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Diğer bölümlerde sırasıyla "Epsane ve Rivayet", "Helk Çöçekliri", "Helk Meselleri ve Letipe-çakçaklar", "Koşaklar", "Temsil, Tepişmaklar", "Helk Dastanliri" hakkında bilgi verilir. Son kısımda da Uygur halk edebiyatının derlenmesiyle ilgili bilgilere yer verilir. Bizim çalışmamızla ilgili olan 3. bölüm "Helk Çöçekliri" başlığını taşımaktadır. Burada masallarla ilgili 4 konu ele alınmıştır: 1.Çöçeklerin anlamı (tanımı), özellikleri ve türlere bölünüşü, 2. Çöçeklerin edebi manası, 3. Çöçeklerdeki ananevi unsurlar, 4. Çöçeklerin bedii özellikleri.

Sadık, Ablimit, (1994), **Urumçi Tyanşan Rayon Helk Çöçekliri**, Urumçi, Şincan Yaşlar Ösmürler Neşriyati, 537 sayfa.[114] Arap harfleri ve Uygur Türkçesiyle hazırlanan bu çalışma bir "Önsöz" ve "9 Bölüm"den oluşmaktadır. Bu bölümler şunlardır: 1. İnsanlar Hakkında Rivayetler, 2. Yer-yurt-mekân Hakkındaki Rivayetler, 3.Hayvanlar ve Bitkiler Hakkındaki Rivayetler, 4. Örf-âdetler Hakkındaki Rivayetler, 5. Hayali Çöçekler, 6. Hayvanlar Hakkındaki Çöçekler, 7. Cin, Albastı ve Tilkiler Hakkında Çöçekler, 8. Hayat Hakkındaki Çöçekler, 9. Akıllı ve Ferasetli Şahıslar Hakkındaki Çöçekler.

İlk 4 bölümde "Rivayetler"e yer verilmiş, sonraki 5 bölümde ise masalların metinleri yer almış ancak bunlar incelenmemiştir.

Sadik, Muhemmetcan, (1995), **Uygur Helk Egiz Edebiyeti Hekkide**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, 592 s.[115] Arap harfleri ve Uygur Türkçesiyle hazırlanan kitabın

---

[113] İsmayil, Osman, **Uygur Helk Egiz Edebiyatidiki Janırlar**, Şincan Yaşlar-Ösmürler Neşriyati, Urumçi, 1994, 461 sayfa.

[114] Sadik, Ablimit, **Urumçi Tyanşan Rayon Helk Çöçekliri**, Şincan Yaşlar Ösmürler Neşriyati, Urumçi, 1994, 537 sayfa.

[115] Sadik, Muhemmetcan, **Uygur Helk Egiz Edebiyeti Hekkide**, Şincan Helk Neşriyati, Urumçi, 1995, 592 sayfa.

"Giriş" kısmında "Uygur Halk Edebiyatı" çeşitli yönleriyle incelenmiştir. "Giriş" kısmının ardından esas bölümlere geçilmiştir. Çalışma 13 bölümden oluşmaktadır. Her bölümde "efsane, rivayet, epos, nahşa-koşak, dastan" vb. türler incelenmiştir. 1., 11., 12. ve 13. bölümlerde türler yerine Uygur halk edebiyatının din ile ilişkisi, millî özellikleri ve kitaptaki malzemelerin toplanması meselesi değerlendirilmiştir. Bizim konumuz olan "Çöçekler" ise 7. bölümde, 3 başlıkta incelenmiştir. 1. başlıkta "Uygur Halk Çöçekleri ve Onun Türleri" 5 madde halinde ele alınmıştır: 1. Turmuş (hayat) Çöçekleri, 2. Balilar (çocuk) Çöçekleri, 3. Letipeler (Fıkralar), 4. Hayvanlar Hakkında Çöçekler, 5. Meseller. 2. başlıkta ise "Çöçekler ile epsane ve rivayetlerin farkı" üzerinde durulmuştur. 3. ve son başlıkta da "Uygur Halk Çöçeklerinin Bediiy Alahadiliki (özelliği) ve İçtimaiy Kimmeti" ele alınmıştır.

İsmayil, Osman, (1998), **Helk Egiz Edebiyati Hekkide Umumi Bayan**, Urumçi, Şincan Helk Neşriyati, 711 sayfa.[116] Arap harfleri ve Uygur Türkçesiyle hazırlanan çalışma "9 Bölüm"den oluşmaktadır. Çalışmadaki bölümler şöyledir: 1. Halk edebiyatının esas özellikleri, 2. Halk edebiyatının değeri, 3. Halk edebiyatı ürünlerini derleme ve düzenleme meselesi, 4. Efsane ve rivayetler, 5. Halk Çöçekleri, 6. Halk meselleri, latifeleri ve şakaları, 7. Koşaklar, 8. Atasözü, bilmece ve bulmacalar, 9. Halk destanları. Bizim çalışmamızla ilgili olan "Halk Çöçekleri" başlıklı 5. bölümde 4 alt başlık bulunmaktadır. 1. başlıkta masalın özellikleri ve türlere bölünüşü üzerinde durulur. 2. başlıkta ise masalların esas anlamı değerlendirilir. 3. başlıkta masallardaki ananevi özellikler belirtilir. 4. başlıkta da masallardaki bedii yönler üzerinde durulur.

Tarim, Osman İsmayil, (2006), **Uygur Sehirlik Çöçekleri Hekkide Tetkikat**, Urumçi, Şincan Üniversitesi Neşriyati, 348 sayfa.[117] Arap harfleri ve Uygur Türkçesiyle hazırlanan çalışma; "Kiriş Söz" (Önsöz), "Mukaddime", "6 Bölüm", "Ekler" ve "Sonsöz"den oluşmaktadır. "Mukaddime" kısmında önce "Sihir masalları" hakkında düşünceler dile getirilmekte, sonra sihir masallarının tetkik edilmesi meselesi irdelenmektedir. Diğer bölümlerde sırasıyla şunlar yer almaktadır: 1.Uygur Sihir Masallarının Sujitliri, 2. Uygur Sihir Masalları ile Başka Millet Masallarının

[116] İsmayil, Osman, **Helk Egiz Edebiyati Hekkide Umumi Bayan**, Şincan Helk Neşriyati, Urumçi, 1998, 711 sayfa.
[117] Tarim, Osman İsmayil, **Uygur Sehirlik Çöçekleri Hekkide Tetkikat**, Şincan Üniversitesi Neşriyati, Urumçi, 2006, 348 sayfa.

Mukayesesi, 3. Uygur Sihir Masallarındaki İptidai İtikat ve Örf-Âdetler, 4. Uygur Sihir Masallarındaki Ananevi Tasvirler, 5. Uygur Sihir Masallarındaki Bedii Özellikler, 6. Uygur Halk Masallarının Tip ve Motifleri.

C.3.2. Makaleler

Uygur Türk masallarıyla ilgili dergilerde yayınlanmış makalelerden bazıları da şunlardır:

Eysa, Mehemmet, (1986), *"Uygur Helk Çöçekleridiki Realistik Amillar Togrisida"*, **Miras Dergisi**, S.2, s. 20-31.[118] Araştırmacıya göre, Uygur Türk masalları içinde en evvel meydana geleni hayvanlar hakkındaki masallar olup bunlar, Uygur halkının iptidai cemiyetteki basit dünya görüşünün mahsulüdürler. Çünkü eski devirlerde ecdatlarımız uzun yıllar avcılık ve hayvancılık ile meşgul olduğundan, hayvanlar ile insanların münasebeti yoğundu. Uygur Türk masallarının manzumluk bakımından yetersizliği de hiçbir zaman tesadüfî olarak ortaya çıkan bir şey değildir. Araştırmacıya göre bu, Uygur tarihinde uzun süren esirlikle alakalıdır.

Metruzi, Ehmetcan, (1987), *"Helk Hekayelerinin Türliri Togrisida"*, **Miras Dergisi**, S.3, s. 26-44.[119] Bu çalışma, üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda "Efsane", 2. kısımda "Rivayet", 3. kısımda ise "Masallar" incelenmektedir. Makalede, masallar altı gruba ayrılmaktadır: 1. Hayalî Masallar, 2. Hayvan Masalları, 3. Meseller, 4. Turmuş (Hayat) Masalları, 5. Hicvî 6. Akıllı ve Uyanık Şahıslar Hakkındaki Masallar.

Kahar, Hamut, (1987), *"Uygur ve Kirim Çöçekliridiki Bezi Çöçeklernin Ortakliki Hekkide Kiskiçe Selişturma"*, **Keşker Pedagogika İnstituti İlmiy Jurnili**, S.2, s. 77-93.[120] Bu çalışmada üç Uygur Türk masalı ile üç Kırım Türk masalı ayrı ayrı eşleştirilerek karşılaştırılır. Bu masallar olay örgüsü, içerik vb. yönlerden incelenmektedir.

---

[118] Eysa, Mehemmet, "Uygur Helk Çöçekleridiki Realistik Amillar Togrisida", **Miras Dergisi**, S.2, 1986, s. 20-31.
[119] Metruzi, Ehmetcan, "Helk Hekayelerinin Türliri Togrisida", **Miras Dergisi**, 1987, S.3, s. 26-44.
[120] Kahar, Hamut, "Uygur ve Kirim Çöçekliridiki Bezi Çöçeklernin Ortakliki Hekkide Kiskiçe Selişturma", **Keşker Pedagogika İnstituti İlmiy Jurnili**, S.2, 1987, s. 77-93.

Turdi, Muhemmettursun, (1994), *"Beş Name ve Uygur Helk Çöçekliri"*, **Keşker Pedagogika İnstituti İlmiy Jurnili**, S.3, s. 78-85.[121] Bu çalışmada Hindistan masallarını ihtiva eden "Beş Name" (**Pançatantra**) adlı külliyatta yer alan masallar ile Uygur masalları arasında benzer olanlar gösterilir ve genel bir karşılaştırma yapılır.

Nasir, Ehmet, (1999), *"Uygur Helk Çöçekleridiki 'Hizir' Obrazi Togrisida Deslepki İzdiniş"*, **Şincan İctimaiy Penler Tetkikati**, S.2, s. 109-111.[122] Bu çalışmada araştırmacı, "Hızır" hakkında bilgi vermekte ve Uygur Türk masallarının bazılarında yer alan "Hızır" tipini incelemektedir. Araştırmacıya göre, "Hızır" tipi, başkahramanın şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Ayrıca araştırmacıya göre "Hızır" tipi masalın estetik değerini de artırmaktadır.

Osman, Geyretcan, (2000), *"Uygur Helk Çöçekleridiki 'Kemek Heyyar' Obrazinin Kelip Çikişi Hekkide"*, **Miras Dergisi**, S.4, s. 18-24.[123] Çalışmada ilk olarak "Kemek" kelimesinin **Uygur Tilinin İzahli Lugati**'ndeki tanımı verilmektedir. Daha sonra "Kemek Heyyar" tipi, masallardaki şekliyle incelenmeye ve açıklanmaya çalışılmaktadır.

Davut, Gülsümay, (2002), *"Min Bir Keçe Bilen Uygur Helk Çöçeklirinin Ortakliki ve Perki Togrisida"*, **Şincan Pedagogika Univerisiteti İlmiy Jurnili**, S.4, s.45-50.[124] Çalışmada, "Bin Bir Gece Masalları" ile Uygur Türk masalları arasındaki üç benzerlik ortaya konmaktadır: 1. Her ikisi de içtimai hayatın ve halkın güzel arzularını, gerçekçi ve hayalî üslûp ile aksettiren hikâyelerdir. 2. Her ikisinin dili de gayet görkemli, güzel ve güçlü bir ifade gücüne sahip olup, atasözlerinden, şarkılar ve şiirlerden verimli şekilde faydalanmaktadır. 3. Her ikisinde de 3, 7, 40, 41 gibi sayılar çokça bulunmaktadır.

---

[121] Turdi, Muhemmettursun, "Beş Name ve Uygur Helk Çöçekliri", **Keşker Pedagogika İnstituti İlmiy Jurnili**, S.3, 1994, s. 78-85.
[122] Nasir, Ehmet, "Uygur Helk Çöçekleridiki 'Hizir' Obrazi Togrisida Deslepki İzdiniş", **Şincan İctimaiy Penler Tetkikati**, S.2, 1999, s. 109-111.
[123] Osman, Geyretcan, "Uygur Helk Çöçekleridiki 'Kemek Heyyar' Obrazinin Kelip Çikişi Hekkide", **Miras Dergisi**, S.4, 2000, s. 18-24.
[124] Davut, Gülsümay, "Min Bir Keçe Bilen Uygur Helk Çöçeklirinin Ortakliki ve Perki Togrisida", **Şincan Pedagogika Univerisiteti İlmiy Jurnili**, S.4, 2002, s.45-50.

Cümehün, Hurşide, (2002), *"Uygur Helk Çöçekleridiki 'Yalmavuz' Obrazi Togrisida"*, **Bulak Dergisi**, S.3, s. 110-112.[125] Çalışmada Uygur masallarındaki "Yalmavuz" tipi çeşitli yönleri ile incelenmektedir.

Ömer, Dilmire, (2002), *"Uygur Helk Çöçekleri Hekkide Bezi Karaşlirim"*, **Bulak Dergisi**, S.3, s.103-105.[126] Dilmire Ömer, Uygur masallarının içtimailiğini oluşturan üç özelliği olduğunu söylemektedir: 1. Örf, âdet ve coğrafîlik: Uygur Türk masallarında çöl, kurak muhitler ve çölün içinde bulunan bağ-bostanlar vb. doğal muhitlerle karşılaşılır. 2. Yaratılan tipin yegâneliği ve kendine haslığı: a) Kel tipi, b) Kenci (küçük) tipi. 3. Kız ve kadınların kıyafet tasvirlerindeki özellik ve farklılık.

Ebey, Abdurahman, (1991), *"Uygur Helk Çöçekleri Togrisida"*, **Miras Dergisi**, S.1, s. 59-67.[127] Çalışma konusu 5 başlıkta ele alınmıştır. 1. Uygur Helk Çöçekliridiki Obraz (tip), 2. Uygur Helk Çöçekliridiki Fanteziye, 3. Hayvanlar Hekkidiki Çöçekler, 4. Balilar Çöçekliri, 5. Çöçeklerni Toplaş (Toplama, Derleme) ve Retleş (Düzenleme) Hekkide.

Eysa, Mehemmet, (1992), *"Uygur Helk Çöçekliri Togrisida Bezi Karaşlirim"*, **Miras Dergisi**, S.3, s. 40-59.[128] Bu çalışma 5 başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak "Uygur Türk masallarının karakteri ve özelliği" incelenmektedir. 2. Başlıkta "Uygur Türk masallarının türlere bölünüşü" tartışılır. Buna göre Uygur Türk masalları 5 başlıkta tasnif edilir: 1. Sihirlik çöçekler, 2. Fantaziye çöçekler, 3. Hecvi çöçekler, 4. Turmuş çöçekleri, 5. Hayvan çöçekleri. 3. Başlıkta "Uygur Türk masallarının tematik anlamı hakkında" bilgi verilir. 4. başlıkta "Uygur Türk masallarının bedii özellikleri" ele alınır. 5. Başlıkta "Uygur Türk masallarının tesiri ve önemi" üzerinde durulur.

Siyit, Heyrinsa, (1992), *"Uygur Helk Çöçekliridiki Hotun-Kizlarnin Ekil-Parasiti Hekkide"*, **Miras Dergisi**, S.3, s. 29-33.[129] Bu çalışmada Uygur Türk

[125] Cümehün, Hurşide, "Uygur Helk Çöçekleridiki 'Yalmavuz' Obrazi Togrisida", **Bulak Dergisi**, S.3, 2002, s. 110-112.
[126] Ömer, Dilmire, "Uygur Helk Çöçekleri Hekkide Bezi Karaşlirim", **Bulak Dergisi**, S.3, 2002, s.103-105.
[127] Ebey, Abdurahman, "Uygur Helk Çöçekleri Togrisida", **Miras Dergisi**, S.1, 1991, s. 59-67.
[128] Eysa, Mehemmet, "Uygur Helk Çöçekliri Togrisida Bezi Karaşlirim", **Miras Dergisi**, S.3, 1992, s. 40-59.
[129] Siyit, Heyrinsa, "Uygur Helk Çöçekliridiki Hotun-Kizlarnin Ekil-Parasiti Hekkide", **Miras Dergisi**, S.3, 1992, s. 29-33.

masallarındaki kadın konusu hakkında kısa bir açıklama yapıldıktan sonra iki masal metni örneği verilmektedir.

Paltaci, Mutellip, (1993), *"Uygur Helk Çöçeklirinin Terbiyivi Ehemmiyiti Hekkide"*, **Miras Dergisi**, S.4, s. 20-30.[130] Uygur Türk masallarının ahlâkî değerler yönünden değerlendirilmesi yapılır.

Rahman, Abdulkerim, (1993), *"Uygur Helk Çöçekliridiki Sehri Obrazlarnin Hususiyetliri Togrisida"*, **Miras Dergisi**, S.4, s.9-15.[131] Uygur Türk masallarında yer alan "Sihir" konusu üzerine yazılmış olan çalışmanın sonucunda bir de masal örneği verilmektedir.

C.4. Uygur Türk Masalları Üzerine Doğu Türkistan Dışında Yapılmış Çalışmalar

C.4.1. Türkiye'de Yapılmış Çalışmalar

C.4.1.1. Tezler

Kocasavaş, Yıldız, (1990), **Uygur Halk Masalları (Gramer-Metin-Tercüme-Sözlük)**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek lisans tezi, 215 sayfa.[132] Bu tezin "1.Bölümü"nde Yeni Uygurcanın önemli gramer hususiyetleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın "2.Bölümü"nde ise "Masal metinleri"ne yer verilmektedir. "3.Bölüm"de de masal metinlerinin birebir günümüz Türkiye Türkçesine aktarılması bulunmaktadır. "4.Bölüm"de de masallarda yer alan kelimelerin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarının verildiği "Sözlük" kısmı yer almaktadır. Tezde üzerinde çalışılan masal metinleri "hayvan masalları"dır. Tezde çalışılan bu masallar "Uygur Halk Masalları"[133] adlı kitaptan alınıp aktarılmıştır.

---

[130] Paltaci, Mutellip, "Uygur Helk Çöçeklirinin Terbiyivi Ehemmiyiti Hekkide", **Miras Dergisi**, S.4, 1993, s. 20-30.
[131] Rahman, Abdulkerim, "Uygur Helk Çöçekliridiki Sehri Obrazlarnin Hususiyetliri Togrisida", **Miras Dergisi**, S.4, 1993, s.9-15.
[132] Kocasavaş, Yıldız, **Uygur Halk Masalları (Gramer-Metin-Tercüme-Sözlük)**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek lisans tezi, 1990, 215 sayfa.
[133] Tömüri, Mehemmet Sidik, **Uygur Halk Masalları**, Şincan Helk Neşriyati, Urumçi, 1982, 123 sayfa.

Bedir, Selma, (2000), **Uygur Çöçekleri**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek lisans tezi, 478 sayfa.[134] Bu çalışma "Giriş", "Transkripsiyonlu Metinler", "Türkiye Türkçesine aktarılmış metinler", "Motif İncelemesi" ve "Sözlük"ün bulunduğu beş kısımdan oluşmaktadır. "Giriş" kısmında masal kavramı, masalların yapı ve muhteva özellikleri ele alınmıştır. Masalların yapı ve muhteva özellikleri kısmında Uygur Türk masallarındaki zaman, şahıs kadrosu, mekân ve formeller incelenmiştir. "Metinler" kısmındaki Uygur Türk masallarının hangi kaynaktan alınıp aktarıldığı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Motif incelemesi ısmında ise Uygur Türk masallarında yer alan motifler masal başlıkları altında verilmiştir.

C.4.1.2. Kitaplar

Müller, Friedrich - Wilhelm Carl ve A. Von Gabain, (1946), **Uygurca Üç Hikâye,** (çev. S. Himran), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, C.2, 119 sayfa.[135]

Haşim, Ehet, (1989), **Uygur Halk Masalları**, (çev. A.B. Ercilasun A. Şekür Turan), Ankara, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 141 sayfa.[136] Çalışmadaki masalların bir kısmı yerli gazete ve degilerden alınmış, büyük kısmı ise Ehet Heşim tarafından derlenmiştir. Bu eser ilk olarak Ehet Heşim tarfından düzenlenmiş ve neşre hazırlanmış, Doğu Türkistan'da "Şincan Halk Neşriyatı" tarafından 1980 yılında neşredilmiştir. Daha sonra A.B. Ercilasun ve A. Şekür Turan tarafından Türkiye Türkçesine aktarılarak yayınlanmıştır. Bu çalışma bir "Söz Başı" ve "Metinler" kısmından oluşmaktadır. Çalışmanın "Söz Başı" kısmında kitap hakında kısa bilgi ve Uygur Türk masalları hakkında Ehet Heşim'in kısa değerlendirmeleri yer almaktadır. "Metinler" kısmında ise 55 Uygur Türk masalını transkripsiyonlu metni ve çevirisi verilmektedir. Kitabı en sonunda ise "Yeni Uygur Alfabesi"yle bir Uygur Türk masalının metni verilmektedir.

---

[134] Bedir, Selma, **Uygur Çöçekleri**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek lisans tezi, 2000, 478 sayfa.

[135] Müller, Friedrich - Wilhelm Carl - A. Von Gabain, **Uygurca Üç Hikâye**, (çev. S. Himran), Türk Dil Kurumu Yayınları, C.2, Ankara, 1946, 119 sayfa.

[136] Haşim, Ehet, **Uygur Halk Masalları**, (çev. A.B. Ercilasun-A. Şekür Turan), Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1989, 141 sayfa.

Rahman, Abdulkerim, (1996), **Uygur Folkloru**, (çev. Soner Yalçın), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.[137] Söz konusu eserde masalların yaratım ortamıyla ilgili kısa bilgiler yer almaktadır. Çalışmaya göre Nevruz Bayramı, Kök Meşrepi ve Karlık Oyunu'nda çeşitli anlatmalar ve masallar anlatılmaktadır.

Gökşen, Esra, (1999), **Akıllı Kız Uygur Masalı Ana Yurttan Masallar,** (Resimleyen: Fuat Bilir), İstanbul, Erdem Yayınları.[138]

Alimcan İnayet'in hazırlamış olduğu "**Yalmavuz- Celmoğuz / Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi**" adlı çalışmayla ilgili şunlar söylenebilir: Türk efsane ve masallarında değişik biçimlerde karşılaştığımız çok sayıda dev tipi vardır. Dev, albastı, tepegöz, ejderha, yılan, cadı, kocakarı gibi çeşitli adlarla tesmiye olunan bu devlerin büyük bir kısmı sadece Anadolu sahasında değil, Türk dünyasında da görülmektedir. Ancak, Türk dünyasında çok yaygın olup da, Anadolu sahasında görülmeyen bir dev tipi bulunmaktadır ki o da "yalmavuz"dur. Türk dünyasında Yalmavuz, calmavuz, celmoğuz gibi değişik şekillerde telaffuz edilen bu tip kökü eskilere dayanan mitolojik bir yaratıktır. Altay dil ailesine mensup Moğol, Mançu Tungus gibi milletlerde de görülen bu dev tipinin Anadolu sahasında görülmemesi ilginçtir. Bu çalışmada, söz konusu tip değişik açılardan ele alınmış, bunun Anadolu sahasında bilinen albastı, al karısı, tepegöz, ejderha, cadı gibi tipleriyle ilgisi incelenmiştir.[139]

C.4.1.3. Makaleler

Yakıcı, Ali, (1989), *"Uygur Halk Masalları ve Koşakları'nın Düşündürdükleri"*, **Millî Folklor**, Aralık, C.1, S.4, s.29-32.[140] Çalışmanın başlığıyla içeriğine baktığımıza, içerikte Uygur Türk masalları ve koşaklarıyla ilgili pek fazla bilgi bulunmadığını görmekteyiz. Çalışmada Uygur koşaklarıyla ilgili tek bir kısa paragrafta 130 kadar

[137] Rahman, Abdulkerim, **Uygur Folkloru**, (çev. Soner Yalçın), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
[138] Gökşen, Esra, **Akıllı Kız Uygur Masalı Ana Yurttan Masallar,** (Resimleyen: Fuat Bilir), Erdem Yayınları, İstanbul, 1999.
[139] İnayet, Alimcan, **Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz / Celmoğuz**, Külcüoğlu Kültür Merkezi Yayınları, İzmir, 2007, 281 sayfa.
[140] Yakıcı, Ali, "Uygur Halk Masalları ve Koşakları'nın Düşündürdükleri", **Millî Folklor**, C.1, S.4, Aralık-1989, s.29-32.

koşağın bulunduğu bir tez çalışmasının yapılmış olduğunu söylemektedir.[141] Diğer bir kısa paragrafta da Uygur Türk masallarıyla ilgili olarak; Şekur Turan gibi kaynak kişilerin Türkiye'de bulunmasının şans olduğu dile getirilmektedir. İki sayfadan oluşan bu çalışmanın geri kalan kısımlarında masalla ilgili herhangi bir değerlendirme yapılmamaktadır.

Özkan, Nevzat, (1991), *"Uygur Masalları"*, **Erciyes**, Ocak, S.157, s. 3-4.[142] Söz konusu yazı, Ehet Haşim'in "Uygur Halk Masalları" adlı eserinin, Ahmet Bican Ercilasun ve A. Şekür Turan tarafından Türkiye'de yapılan neşrini tanıtmak amacıyla kaleme alınmıştır.

C.4.2. Kazakistan'da Yapılmış Çalışmalar

C.4.2.1. Kitaplar

H. Vahidov, J. Musaev ve M. Alieva, (1960), **Uygur Çöçekliri**, (Uygur Masalları), Alma-Ata, Dolat Gozal Adabiat Nashriiati, 266 sayfa.[143]

Kabirov, M. N., (1963), **Uigurskie Skazki**, (Uygur Masalları), Alma-Ata, 343 sayfa.[144]

Alieva, Makhinur Mustafevna, (1969), **Uighur Haliq Çöçekliri**, (Uygur Halk Masalları), Alma-Ata, Zhazushy Nashriiati.[145]

Alieva, Makhinur Mustafevna, (1975), **Uigurskaia Skazka**, (Uygur Masalları), Alma-Ata, Kazakistan, Nauka Naşriyati.[146]

Eliyeva, M., (1976), **Uyul Altun-Uygur Helik Çöçekliri**, (Uyul Altun-Uygur Halk Masalları), Alma-Ata, Nauka Neşriyatı, Kazakistan Penler Akademiyası, 256 sayfa.[147] Kiril harfleriyle ve Uygur Türkçesiyle hazırlanan çalışma, "Mukaddime" (s. 3-

---

[141] Tangüç, Nilgün, **Uygur Halk Koşakları**, Ankara, 1989, 136 sayfa.
[142] Özkan, Nevzat, "Uygur Masalları", **Erciyes**, Ocak-1991, S.157, s.3-4.
[143] H. Vahidov - J. Musaev - M. Alieva, **Uygur Çöçekliri**, (Uygur Masalları), Alma-Ata, Dolat Gozal Adabiat Naşriyati, 1960, 266 sayfa.
[144] H. Vahidov-J. Musaev-M. Alievaa, **age.** 266 s.
[145] Alieva, Makhinur Mustafevna, **Uighur Haliq Çöçekliri**, (Uygur Halk Masalları), Alma-Ata, Zhazushy Naşriyati, 1969.
[146] Alieva, Makhinur Mustafevna, **Uigurskaia Skazka**, (Uygur Masalları), Alma-Ata, Nauka Naşriyati, 1975.
[147] Eliyeva, M., **Uyul Altun-Uygur Helik Çöçekliri**, (Uyul Altun-Uygur Halk Masalları), Alma-Ata, Kazakistan Nauka Neşriyatı, 1976, 256 sayfa.

29) ve "Metinler" (s. 29-246) kısımlarından oluşmaktadır. "Metinler" kısmında 45 Uygur Türk masalının metnine yer verilmiştir. Bu metinler herhangi bir incelemeye tabi tutulmamıştır.

Sedvakasov, G., (1983), **Uygur Helik Egiz İcadiyiti**, Alma-Ata, Kazakistan Nauka Neşriyati, 160 sayfa.[148] Kiril harfleriyle ve Uygur Türkçesiyle hazırlanan bu kitap "Mukaddime"(s. 3-5) ve "10 Bölüm"den (s. 6-257) oluşmaktadır. İlk bölümde Uygur halk edebiyatı hakkındaki genel konulara yer verilmiştir. Daha sonraki bölümlerde ise sırasıyla; "Koşaklar, beyitler, dastanlar, çöçekler, rivayet-epsane-bolmişlar, tepişmaklar, makal-temsiller, balilar folkloru, hecviyler" yer almaktadır. Bizim konumuz olan "Çöçekler" (masallar) başlığı ise "1. Hayvanatlar Hakkında Çöçekler, 2. Sehirlik Çöçekler, 3. Turmuş-Hayat Çöçekliri" şeklinde üçe ayrılmaktadır.

C.4.3. Rusya'da Yapılmış Çalışmalar

C.4.3.1. Kitaplar

Kabirov, M. N.. - V. F. Shakhmatov, (1951), **Uigurskie Narodnye Skazki**, (Uygur Halk Masalları), Moskova, 126 sayfa.[149]

Malov, S. E., (1954), **Ujgurskij Jazyk**, (Uygur Masalları), Xamijskoe Narechie, Moskova.[150]

C.4.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nde Yapılmış Çalışmalar

C.4.4.1. Kitaplar

The Effendi and The Pregnant Pot: Uygur Folktales From China, (Çin'den Uygur Masalları: Efendi ve Hamile Kap Masalları), (çev. Primerose Gigliesi ve Robert C. Friend), New World Press, China Publications Centre, 1982, 88 sayfa.[151]

---

[148] Sedvakasov, G., **Uygur Helik Egiz İcadiyiti**, Alma-Ata, Kazakistan Nauka Neşriyati, 1983, 160 sayfa.
[149] Kabirov, M. N. - V. F. Shakhmatov, **Uigurskie Narodnye Skazki**, (Uygur Halk Masalları), Moskova, 1951, 126 sayfa.
[150] Malov, S. E., **Ujgurskij Jazyk**, (Uygur Masalları), Moskova, 1954.

The Effendi and The Pregnant Pot: Uygur Folktales From China, (Çin'den Uygur Masalları: Efendi ve Hamile Kap Masalları), (çev. Primerose Gigliesi ve Robert C. Friend), China Books & Periodicals, 1982.[152]

C.4.5. Amerika'da Yapılmış Çalışmalar

C.4.5.1. Kitaplar

Philip, Neil, (1986), **The Spring of Butterflies and Other Folktales of China's Minority Peoples**, (Çin Azınlık Halklarının Kelebek Baharı Masalı ve Diğer Halk Masalları), (çev. He Liyi, resimleyen: Pan Aiqing ve Li Zhao), New York, Lothrop, Lee & Shepard Books, 144 sayfa.[153] Bu çalışma Tibetli, Uygur, Thai, Bai ve Çin'de yaşayan, ama Çinli olmayan diğer halklara ait on dört masaldan oluşan bir masal koleksiyonudur. Bu çalışma ilk olarak 1985'te Londra'da yayınlanmıştır.

Wei Cuiyi ve Karl W. Luckert, (1998), **Uighur Stories from Along the Silk Road.** (İpekyolu'ndan Uygur Hikâyeleri), Lanham, (Maryland-Amerika), University Press of America.[154] Bu çalışmada İngilizceye çevrilen Uygur Türk masalları, efsaneleri ve mitleri yer almaktadır. Her hikâye bir sosyo-ekonomik gelişmenin belirli bir aşamasını dile getirmektedir.

C.4.6. Avrupa Ülkelerinde Yapılmış Çalışmalar

C.4.6.1. Kitaplar

Jarring, Gunnar, (1946), **Materials to The Knowledge of Eastern Turki; Tales, Poetry, Proverbs, Riddles, Ethnological and Historical Texts From the**

---

[151] **The Effendi and The Pregnant Pot: Uygur Folktales From China**, (Çin'den Uygur Masalları: Efendi ve Hamile Kap Masalları), (çev. Primerose Gigliesi ve Robert C. Friend), New World Press, China Publications Centre, 1982, 88 sayfa.

[152] **The Effendi and The Pregnant Pot: Uygur Folktales From China**, (Çin'den Uygur Masalları: Efendi ve Hamile Kap Masalları), (çev. Primerose Gigliesi ve Robert C. Friend), China Books & Periodicals, 1982.

[153] Philip, Neil, **The Spring of Butterflies and Other Folktales of China's Minority Peoples**, (Çin Azınlık Halklarının Kelebek Baharı Masalı ve Diğer Halk Masalları), (çev. He Liyi, resimleyen: Pan Aiqing and Li Zhao), New York, Lothrop, Lee & Shepard Books, 1986, 144 sayfa.

[154] Wei Cuiyi - Karl W. Luckert, **Uighur Stories from Along the Silk Road**, (İpekyolu'ndan Uygur Hikâyeleri), Lanham (Maryland-Amerika), University Press of America, 1998.

Southern Parts of Eastern Turkestan, With Translation and Notes, (Doğu Türkistan'dan Bilgi İçin Materyaller: Doğu Türkistan'ın Güney Kesiminden Masallar, Şiirler, Atasözleri, Bilmeceler, Etnolojik ve Tarihî Metinler.), C. W. K. Gleerup, University of Lunds (İsveç).[155]

Philip, Neil, (1985), **The Spring of Butterflies and Other Folktales of China's Minority Peoples,** (Çin Azınlık Halklarının Kelebek Baharı Masalı ve Diğer Halk Masalları), (çev. He Liyi; resimleyen: Pan Aiqing and Li Zhao, James's Place), London.[156] Bu çalışma Tibetli, Uygur, Thai, Bai ve Çin'de yaşayan, ama Çinli olmayan diğer halklara ait on dört masaldan oluşan bir masal koleksiyonudur.

Karl Reichl'in "**Märchen aus Sinkiang. Überlieferungen der Turkvölker Chinas.** (Şincan'dan Halk Masalları) (1986)", Cologne (Köln).[157]. Türk halk edebiyatı ürünleri (özellikle de Türk destanları ve destancılık gelenekleri) üzerine önemli çalışmalar yapan Karl Reichl'in söz konusu kitabında, Çin'de yaşayan Türklerin gelenekleriyle Doğu Türkistan'dan derlenen masal metinlerine yer verilmiştir.

[155] Jarring, Gunnar, **Materials to The Knowledge of Eastern Turki; Tales, Poetry, Proverbs, Riddles, Ethnological and Historical Texts From the Southern Parts of Eastern Turkestan, With Translation and Notes**, (Doğu Türkistan'dan Bilgi İçin Materyaller: Doğu Türkistan'ın Güney Kesiminden Masallar, Şiirler, Atasözleri, Bilmeceler, Etnolojik ve Tarihî Metinler.), Gleerup, University of Lunds (İsveç), 1946.

[156] Philip, Neil, **The Spring of Butterflies and Other Folktales of China's Minority Peoples**, (Çin Azınlık Halklarının Kelebek Baharı Masalı ve Diğer Halk Masalları), (çev. He Liyi; resimleyen: Pan Aiqing and Li Zhao, James's Place), London, 1985.

[157] Reichl, Karl, **Märchen aus Sinkiang. Überlieferungen der Turkvölker Chinas**, (Şincan'dan Halk Masalları), Cologne (Köln), 1986.

I. BÖLÜM

A. MASALIN TANIMI VE TASNİFİ ÜZERİNE BİR DENEME

A.1. Masalı Tanımlama Denemesi

Çalışmamızın temelini oluşturan "masal" hakkında çeşitli görüşler öne sürüldüğünü ve bu türle ilgili çeşitli tanım denemelerinin yapıldığı bilinen bir hususdur.[158] "Masal"ın tanımı yapılırken bazen muhteva özelliklerinden, bazen yapı özelliklerinden, bazen şekil özelliklerinden, bazen işlev özelliklerinden, bazen de icra ve yaratım ortamı özelliklerinden hareket edilmiştir. Kimi tanımlarda bu özelliklerin sadece biri, kimilerinde ise birkaçı yer almıştır. Sözü edilen özelliklerin hepsini barındıran bir tanıma rastlamak neredeyse mümkün değildir.

Yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı, biz, burada ilk önce çalışma yapacağımız konunun merkez noktasında bulunan "masal"la ilgili bir tanım denemesinde bulunmaya çalışacağız. Bu tanımı yaparken yukarıda bahsetmiş olduğumuz "yapı, şekil, içerik, işlev, icra ve yaratım ortamı" unsurlarından hareket edeceğiz.[159] Aşağıda önce masalların yapı, şekil, içerik, işlev, yaratım ve icra ortamı özellikleri hakkında bilgiler verilecek, ardından da masal türü yeniden tanımlanmaya çalışılacaktır.

*İlk olarak masalların "**Yapısal Özellikleri**"ne değinmek istiyoruz:*

1. Masallar mensur bir yapı arz ederler. Ancak bu genel mensur yapının içinde çok fazla yer tutmayan ve çoğunlukla masal kahramanının ağzından söyletilen nazım parçaların da bulunduğunu söyleyebiliriz. Mensur yapı içinde yer alan nazım

[158] Çeşitli masal tanımları için bk. Günay, Umay, **Elazığ Masalları-İnceleme**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1975; Boratav, Pertev Naili, **Türk Halkbilimi I, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1999; Elçin, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000; Şimşek, Esma, **Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001; Sakaoğlu, Saim, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002; Alptekin, Ali Berat, **Taşeli Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002; Sakaoğlu, Saim, **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003; Seyidoğlu, Bilge, **Erzurum Masalları**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.

[159] Söz konusu unsurların halk bilimi araştırmalarındaki yeri için bk. Ekici, Metin, **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2007, s.104-131.

parçalar, "tekerlemeler, beyitler, secili nesirler" vb. çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.[160]

2. Masallarda formel unsurlar (Başlangıç, geçiş, bitiş, sayı, yer, renk formelleri ve tekerlemeleri gibi kalıplaşmış kullanımlarla diğer kalıplaşmış kullanımlar.) sıklıkla yer alırlar.[161]
3. Masalda kullanılan dil açık, akıcı ve anlaşılır bir dildir.[162]
4. Masalların genel yapısı içerisinde belirli söz sanatlarının (mecaz, teşhis, intak, teşbih vs.) yer aldığını söyleyebiliriz.
5. Motifler (Rüya, uçan halı, sihirli değnek, aksakallı dede, uçan at, Simurg kuşu, ejderha vs.) de masallarda yer alırlar.[163]
6. Masalda yer, kişi… tasvirlerine yer verilmektedir.[164]
7. Masalda miş'li (duyulan) geçmiş zaman kipi, şimdiki zaman kipi ve geniş zaman kipinin kullanıldığını görmekteyiz.[165]
8. Masalların kısa ama yoğun bir anlatımı vardır.[166]

*Masalların "**Şekilsel Özellikleri**" ise şöyledir:*

1. Masalın şekilsel özelliklerine baktığımızda masalın halk hikâyesi anlatı türünden kısa, fıkra anlatı türünden uzun bir özellik arz ettiğini söyleyebiliriz. (*Günümüze yaklaştıkça, birçok bölgede, çeşitli unsurların etkisiyle masal metinlerinin kısaldığını görmekteyiz.)*
2. Masalı oluşturan "masal tipi ve epizotların" hacmi ve sayısına göre masalın hacmi değişmektedir.
3. "Masallar, bir destan veya halk hikâyesi kadar olmasa da uzun metinlerdir. Anlatılması birkaç gece devam eden masallar vardır. Ancak bu tür örnekleri sadece 'asıl halk masalları' ve 'peri masalları' grubunda görebiliriz. 'Hayvan

[160] Açа, Mehmet - Müge Ercan, "Anonim Halk Edebiyatı", **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2004, s.126.
[161] Sakaoğlu, Saim, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s.250-264; Şimşek, Esma, **age.** s.4, 398; Açа, Mehmet-Müge Ercan, **age.** s.127.
[162] Şimşek, Esma, **age.** s.4.
[163] Alptekin, Ali Berat, **age.** s.113-118.
[164] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.164-210, 211-331.
[165] Elçin, Şükrü, **age.** s.368; Boratav, Pertev Naili, **age.** s.76.
[166] Boratav, Pertev Naili, **age.** s.76.

masalları' ve 'zincirlemeli masallar' ise yukarıdaki masal gruplarına göre daha kısa olup, anlatılması birkaç dakika ile sınırlıdır."[167]

*Masalların "**İçerik/Muhteva Özellikleri**" şunlardır:*

1. Bilindiği gibi masalın "içeriği", genel olarak, evrensel bir kimliğe sahiptir. Ancak bu evrensel kimlik içerisinde, masalın anlatıldığı bölgeye veya ülkeye has yerel unsurlarının da yer aldığını söyleyebiliriz. Bu yerel unsurları şöyle sıralayabiliriz: Gelenekler, görenekler, âdetler, görgü ve ahlâk kuralları; dinî inanışlar, halkın dünyayı algılayış ve anlayış biçimi, halkın genel sosyolojik durumu ve yaşayış şekilleri; ayrıca bölgede konuşulan ağzın karakteristik özellikleri. İşte tüm bunlar, evrensel bir içeriğe sahip olan masalın yerel özellikler kazanmasını sağlamaktadır. Tabii ki bu yerel ve millî unsurlar destanlardaki kadar belirgin ve baskın değildirler.[168]
2. Masal, toplumun hayal gücüyle yaratılmış, hayal ürünü bir edebî türdür.[169] Ancak günlük yaşamda karşılaşabileceğimiz gerçek olayları da konu edinen ve "gerçek hayattan izler taşıyan"[170] masallar da bulunmaktadır.
3. Masalda gerçek olaylardan çok gerçeküstü olaylara yer verilir. Masallarda gerçek veya gerçeğe yakın unsurlar bulunabilmesine karşın, birçok masalda bunlar masalın genelinde eriyip kaybolmaktadırlar. Masalların çoğunda, gerçek dışı olaylar gerçek olaylardan daha çok yer alır ve bunlar baskın durumda bulunurlar.[171]
4. İnsanlar yanında, olağanüstü varlıkların (peri kızı, dev, ejderha, cin, Zümrüdüanka vs.) da masal kahramanları arasında yer aldığı görülür. Ayrıca masalın esas kahramanlarının insanlar olduğunu (hayvan masalları hariç), diğer olağanüstü varlıklar ve hayvanların da genellikle insanlar gibi hareket edip davrandıklarını söyleyebiliriz.[172]

---

[167] Alptekin, Ali Berat, **Kazak Masallarından Seçmeler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s.14.
[168] Elçin, Şükrü, **age.** s.370; Kantarcıoğlu, Selçuk, **Eğitimde Masalın Yeri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s.35; Bilkan, Ali Fuat, **Masal Estetiği**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001, s.66.
[169] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.4.
[170] Alptekin, Ali Berat, **age.** s.20.
[171] Yaman, Memnune, **Çocuk Yazını Olarak Masallar**, Erzurum, 1995, s.9.
[172] Yaman, Memnune, **age.** s.16-19; Sakaoğlu, Saim, **age.** s.164-210.

5. Masallar genelde mutlu sonla biterler.
6. Masalda olayın geçtiği "gerçek" zaman belli değildir. Masaldaki olayların hangi tarihler arasında geçtiği pek kestirilemez. Masal zamanının gerçek zamanla ilgisi yoktur. Masalda geçen olayın zamanını belirleyip anlayabilmek mümkün değildir.[173]
7. Masalda geçen mekânlar belirsiz veya hayal ürünü mekânlar olabileceği gibi (Kaf Dağı, yeraltı dünyası…), dünyada bulunan gerçek mekânlar da olabilirler (İstanbul, Erzurum, Halep…). Ancak bu gerçek mekânların masal kahramanlarıyla veya olaylarla birebir bir ilişkisi yoktur. Bunlar genellikle, sadece isim olarak masalda yer almaktadırlar. Roman türündeki sıkı mekân-karakter ilişkisi, masalda yoktur.
8. Masallar herhangi bir zaman ve mekânda yaşanmış gibi kurgulanabilir ve bu anlamda, hemen hemen zamansız ve mekânsızdırlar.[174]
9. Masalda olumlu ve olumsuz (iyi-kötü, güzel-çirkin…) olanın mücadelesi anlatılır[175] ve bu tezat, masaldaki esas heyecanı ve sürükleyici noktayı oluşturur.

*Masalların "**İşlevsel Özellikleri**" şu şekildedir:*

1. Okuyucuya veya dinleyiciye bir konuda öğüt ve ders vermek masalın işlevleri arasında yer alır.[176]
2. Masallar zevk almak ve hoşça vakit geçirmek için anlatılır ve dinlenir.[177]
3. Masal, çocukların eğitiminde kullanılabilir. Masallar hem çocukların ruhunun beslenmesinde, hem hayal güçlerinin geliştirilmesinde hem de onların dil eğitimlerinde etkilidirler. Çocukları okumaya yönlendirmede, güzel konuşma becerisi geliştirmede, ahlakî değerleri öğretmede, geçmiş bilincini aşılamada, düşünce ve ifade yeteneklerini geliştirmede vb. etkilidirler. Ancak çocukların

[173] Ekici, Metin, "Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış", **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2005, s.227; Yaman, Memnune, **age.** s.19-20.
[174] Bascom, R. William, "Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar", (çev. R. Nur Aktaş vd.), **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Yay. Hzl.: Gülin Öğüt Eker vd., Millî Folklor Yayınları, Ankara, 2003, s.473.
[175] Aça, Mehmet-Müge Ercan, **age.** s.125'ten naklen; Günay, Umay, "Masal", **Türk Dünyası El Kitabı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, C.3, Ankara, 1992, s.326.
[176] Sakaoğlu, Saim, (2002), **age.** s.11-15.
[177] Kantarcıoğlu, Selçuk, **age.** s.42.

eğitiminde kullanılacak masalların titizlikle seçilmesi gerekmektedir. Çünkü pedagoglara göre çocuğun psikolojik ve sosyal gelişimine zararlı öğeler içeren masallar da mevcuttur.[178]

4. Masallar bilinçli kullanıldıkları zaman, çocuklara verilecek olan dil öğretiminde (dinleme, anlama, konuşma, okuma, yazma) gerçekten önemli bir araçtırlar.[179] "Çocuğa anadilinin, bir işçi elindeki alet gibi nasıl kullanıldığını ilk öğreten, ona bu dilin bütün kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini ilk gösteren… masallardır."[180]
5. Çeşitli bilim dalları (Antropoloji, halk bilimi, psikoloji, dilbilimi, pedagoji vs.) masalı ve/veya unsurlarını bilimsel bir inceleme malzemesi olarak kullanabilirler.
6. Masallar, diğer edebî türlerin (Roman, şiir, hikâye vs.) ve film senaryolarının oluşturulmasında ilham kaynağı olabilirler.[181]
7. Masallar bazı Türk topluluklarında avlarda, cenaze törenlerinde, hasta başlarında ve doğum sonrasında anlatılmaktadır. Masalın buradaki işlevleri şöyledir: Masalın yeni doğan bebeğin güçlü ve iyi bir insan olmasına katkıda bulunacağına inanılır. Masalın hasta olan insanların iyileşmesine katkıda bulunacağına inanılır. Masalın ölü ruhların öteki dünyaya doğru olan yolculuklarını güven içinde geçirmelerine ve ruhların öteki dünyada huzur bulmalarına yardımda bulunacağına inanılır.[182]
8. Güney ve Kuzey Sibirya Türkleri arasında destan ve masal anlatımı, sadece eğlendiren, hoşça vakit geçirten, dinlendiren, estetik ihtiyaçları karşılayan bir sosyal aktivite değil, aynı zamanda bu toplumların kutsallarına, inanç dünyalarına hitap eden törensel/ayinsel bir eylemdir.[183]

---

[178] Bilkan, Ali Fuat, **age.** s.7.
[179] Yavuz, Muhsine Helimoğlu, **Masallar ve Eğitimsel İşlevleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.157.
[180] Boratav, Pertev Naili, **Zaman Zaman İçinde**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1958.
[181] Rayman, Hayrettin, **Halk Edebiyatı Anlatı Türleri**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2003, s.47.
[182] Açа, Mehmet, "Destan ve Masal Anlatımı Zamanı ile Ortamını Belirleyen İnanışlar Nelerdir?", **I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiriler Kitabı**, (Editör: Fikret Türkmen-Gürer Gülsevin), Lazer Ofset Matbaa Tesisleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, C.1, Ankara, 2007, s. 14-15.
[183] Açа, Mehmet, **age.** s. 21.

*Masalın "**Yaratım ve İcra Ortamı Özellikleri**" şu şekildedir:*

1. Masal metninde anlatılan olayların birçoğu birebir gerçek bir olayı anlatmazlar, hatta içerisinde birçok gerçekdışı unsurlar da vardır. Ancak bu masallar dinlenirken onu dinleyen kişinin masalda anlatılanlara inanıp inanmadığıyla ilgili kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Bazı durumlarda, "bu gerçek olmayan anlatı, dinleyiciler üzerinde gerçekmiş gibi bir etki bırakmakta ve dinleyiciler masalda anlatılana gerçekmişçesine tepki vermektedirler."[184]
2. Masal anlatma işi geçmişten günümüze, gelenekte yaşayan şekliyle, kadınlara ait olan (Erkeklerin de masal anlattığı durumlar/zamanlar vardır.) bir iştir. Buna bağlı olarak özel masal anlatıcılarına "masal anası", "masalcı" vs. denmektedir.[185]
3. Masal anlatıcıları, yaşadıkları bölgenin yaşayış ve dil (lehçe/ağız) özelliklerini anlattıkları masallara yansıtırlar. Yani anlatıcılar kendi ağız özellikleri ve diğer dil zenginlikleriyle masalı icra eder ve bir bakıma masalı yerelleştirirler.[186]
4. Anlatıcının yaratma ve hayal gücüne bağlı olarak anlatının zaman ve mekân kavramları şekillenir.
5. Masalı sadece evrensel bir anlatı türü olmaktan çıkarıp yerelleştirip millîleştiren de yine anlatıcıdır. Çünkü anlatıcı masalın muhtevasına yerel ve millî bazı unsurlar katarak onun bir bölgeye veya ülkeye ait olmasını sağlar.[187]
6. Masallar halk dilinde "sözlü" olarak yaşayan anonim bir edebî türdür.
7. "Anadolu sahası masalcılık geleneğine göre gündüz masal anlatıldığı takdirde çeşitli uğursuzluklar baş gösterebilir."[188] Bu yüzden masalın anlatım zamanı akşamüzeri ve gecedir. Tabii ki modern toplumda artık masallar sadece gece anlatılmaz. Günümüzde birçok yerde masal günün herhangi saatinde anlatılabilmektedir. "Bazı Türk topluluklarına baktığımızda (Tıva, Hakas, Altay

---

[184] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.3; Açа, Mehmet - Müge Ercan, "Anonim Halk Edebiyatı", **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2004, 125.
[185] Şimşek, Esma, age. s.10.
[186] Günay, Umay, **Elazığ Masalları-İnceleme**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1975, s.2; Bilkan, Ali Fuat, **age.** s.66.
[187] Bilkan, Ali Fuat, **age.** s.66; Alptekin, Ali Berat, **age.** s.21.
[188] Açа, Mehmet, "Destan ve Masal Anlatımı Zamanı ile Ortamını Belirleyen İnanışlar Nelerdir?", **I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiriler Kitabı**, (Editör: Fikret Türkmen-Gürer Gülsevin), Lazer Ofset Matbaa Tesisleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, C.1, Ankara, 2007, s.14.

Saha) da masal anlatımının akşam ve gece saatlerinde yapılmakta olduğunu, anlatılan metin bitmemişse bile anlatımın sabaha karşı kesilmekte ve ertesi gün akşam devam ettirilmekte olduğunu görmekteyiz."[189]

8. "Masalların hususi anlatıcıları vardır. Destan ve halk hikâyelerinde olduğu gibi masalların da anlatıcıları vardır. Herkes masal dinler ve okur, fakat aynı güzellikte masal anlatamaz. Masalı kendi üslûbu ile anlatan kişiler usta anlatıcılardır ve bunlara 'masal anası', 'masal ninesi' veya 'masalcı' adı verilir."[190]
9. Masalın "masal anası", "masalcı" vb. özel anlatıcıları olabileceği gibi, sıradan anlatıcıları da olabilmektedir. Çocuğuna masal anlatmak isteyen anne veya baba çocuğuna masal anlatabilmektedir. Ama yukarıda da belirttiğimiz gibi herkes "özel masal anlatıcısı" kadar güzel masal anlatamamaktadır.
10. Masal anlatan anlatıcı, özel bir ezgi veya müzik aleti kullanmaz. Anlatıcının tek icra yolu "söz"dür. Anlatıcı kendi ana dili ve yerel ağız özellikleriyle masalını şekillendirip, anadiliyle icra eder. Ayrıca sıradan masal anlatıcısı ve özel masal anlatıcısının bir "destancı"[191], "meddah" veya "şaman" kadar belirgin özelliklere sahip olduğu söylenemez.
11. Masalın özellikle anlatılması mecburî bir mekân bulunmadığını söyleyebiliriz. Çocuğuna masal anlatmak isteyen bir anne veya baba evinde masal anlatabilir. Ama bunun yanında bir topluluk içinde, bir kahvehanede de masal anlatılabilir.

Sonuç olarak halk edebiyatında "masal türü"nü şu şekilde tanımlayabiliriz:

Genellikle evrensel bir özellik arz eden, ama yerel ve millî unsurları da barındırabilen, çoğunlukla gerçek olayları bünyesinde eritip hayal ürünü olayları öne çıkarıp anlatan (gerçekçi masallar hariç), bir konuda öğüt ve ders verme, hoşça vakit geçirme, çocukları eğitme vb. işlevleri olan, formel unsurlar (tekerleme vb.) ve tasvirler içerebilen, anlaşılır bir dili, kısa ve yoğun bir anlatımı olan mensur (az da olsa manzum parçalar içerebilen), sözlü, anonim halk edebiyatı türüdür. Anlatılan olayın geçtiği

[189] Açа, Mehmet, **age.** s.16.
[190] Alptekin, Ali Berat, **age**. s.21.
[191] Reichl, Karl, **Türk Boylarının Destanları: Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı**, (çev. Metin Ekici), TDK Yayınları, Ankara, 2002.

gerçek zamanın belli olmadığı bu tür, hacim olarak halk hikâyesinden kısa, fıkradan uzun bir özellik arz eder. Masalda geçen mekânların (belirli, belirsiz veya gerçek) ise olayı ve kişileri, şekillendirici ve etkileyici bir durumu yoktur. Masalın "masalcı", "masal anası" vb. özel anlatıcıları olabileceği gibi sıradan anlatıcıları da olabilir. Masalını anlatan anlatıcı icra sırasında herhangi bir ritüele başvurmadığı gibi, özel bir ezgi veya müzik aleti de kullanmamakta; sadece "konuşma dili, vücut dili, jest ve mimikleri"ni kullanmaktadır. Yaratım ortamı ve zamanına baktığımız zaman da, masalların genellikle ev ve kahvehanelerde, genellikle gece anlatıldığını, ancak destan türündeki kadar özel ve sabit bir icra zamanı veya mekânının olmadığını söyleyebiliriz.

A.2. Masalı Sınıflandırma Denemesi

Masallarla ilgili yapılmış olan tasnif denemelerine baktığımızda, genellikle tek bir kıstasın esas alınmadığını, tasniflerin masalların çeşitli yönleri göz önünde bulundurularak yapıldığını görmekteyiz.

Bilindiği üzere, masalları tasnif girişimleri Batılı araştırıcılar tarafından başlatılmıştır ve bu araştırıcıların başında da Antti Aarne ile Stith Thompson gelmektedir.

a. Dünyada, Türkiye'de, KKTC'de ve Doğu Türkistan'da Daha Önce Yapılmış Olan Masal Tasnifleri

Antti Aarne tarafından hazırlanan masal tasnifinde masallar üç kısma ayrılmıştır: **1. Hayvan masalları, 2. Asıl masallar, 3. Fıkralar.**[192]

Bu tasnif, daha sonra Stith Thompson tarafından geliştirilerek beş başlık haline getirilmiştir: **1. Hayvan masalları, 2. Asıl halk masalları, 3. Güldürücü hikâyeler, nükteli fıkralar, 4. Zincirlemeli masallar, 5. Sınıflamaya girmeyen masallar.**[193]

Her iki tasnifte de, yukarıda bahsettiğimiz "tek kıstasın temel alınması" özelliğine aykırı bir durum söz konusudur. Şöyle ki; "1. Hayvan masalları" başlığı masalın kahramanlarından yola çıkılarak belirlenmiş, "2. Asıl halk masalları" başlığı daha çok yapısal özelliklerden hareket edilerek belirlenmiş, "3. Güldürücü hikâyeler,

[192] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.53'ten naklen; Aarne, Anti, **Verzeichnis der Märchen typen mit Hilfe von fachgenossen Ausgearbeitet**, Helsinki, 1910.
[193] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.55'ten naklen; Thompson, Stith, **The Types of the Folktale**, Helsinki, 1964.

nükteli fıkralar" başlığı ise bize göre ayrı bir türdür ve masal başlığı altında ele alınması pek doğru değildir. Fıkranın güldürme ve mizah gibi temel bir amacı varken, masalda böyle bir durum ve amaç yoktur, diye düşünüyoruz. Fıkralar konusunda önemli çalışmaları olan Dursun Yıldırım'a göre de fıkralar ile masalların aynı kategoride ele alınması doğru değildir. Dursun Yıldırım, bu konuda şunları söylemektedir: "… *fıkralar, muhteva ve gaye bakımından masal türü ile olan benzerlik ve yakınlıklarından hareketle aynı kategori içinde düşünülmüştür. Avrupalı halk edebiyatı tetkikçilerinden Fin âlimi Antti Aarne (1867-1925), bazen kahramana, bazen vak'aya, bazen de karakteristik bir unsura göre gruplandırdığı masalların içine fıkraları da katmıştır. (...) A. Aarne'den sonra, masal tetkikleriyle uğraşan pek çok araştırıcı da bu görüşü benimseyerek fıkraları daima masal türü içinde incelemişler veya bu kategoriye dâhil etmişlerdir. Avrupa'da olduğu gibi bizde de yapılan çalışmalarda araştırıcılar aynı yolda yürümüşlerdir. Fıkraların, masallara benzeyen hususiyetlerine bakarak onu aynı kategori içinde düşünmemiz doğru olmasa gerek. Fıkrayla masal arasında yapı, muhteva ve gaye bakımından bulduğumuz bazı benzerlik ve yakınlıklara bakıp onları aynı tür gibi düşünmeye kalkarsak karşımıza daha başka problemler de çıkacaktır. Çünkü masal için ileri süreceğimiz benzerlik ve yakınlıkları başka türlerde de rahatlıkla bulabiliriz.*"[194]

"4. Zincirlemeli masallar" başlığı ise yine yapısal özelliklerle belirlenmiştir. "5. Sınıflamaya girmeyen masallar" başlığında ise hiçbir gruba sokulamayan ve sınıflandırılamayan bazı masallar, son bir başlık açılarak oraya konulmuşlardır. Böylelikle son başlığa giren masallar bir bakıma sınıflandırılamamış olan masallar olarak değerlendirilebilirler kanaatindeyiz.

Türk araştırmacıların yabancı araştırmacılarla ortak hazırlamış olduğu tasnifler arasında "Typen Türkischer Volksmarchen"[195] ilk sırada gösterilebilir. Wolfram Eberhard ve P.N. Boratav'ın birlikte hazırlamış oldukları "Typen Türkischer Volksmarchen" de Türk masalları 23 başlık altında toplanmış ve burada 378 masal tipi tespit edilmiştir. Yapılan masal tasnifi şöyledir: [196]

---

[194] Yıldırım, Dursun, **Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları**, Ankara, 1999, s.12.
[195] Sakaoğlu, Saim, (2002), age. s.57-58'den naklen Eberhard, Wolfram - Boratav, Pertev Naili, **Typen Türkischer Volksmarchen**, Wiesbaden, 1953.
[196] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.57-58.

1. **Hayvan masalları: 1-22 (22 tip),**
2. **Hayvan ve insan: 22-33 (11 tip),**
3. **Hayvan veya bir ruh bir insana yardım eder 34-82 (49 tip),**
4. **Tabiatüstü bir ruh veya hayvanla evlenme: 83-109 (27 tip),**
5. **İyi ruhla ve evliyalarla yaşama: 110-122 (13 tip),**
6. **Kaderin hâkimiyeti: 123-142 (20 tip),**
7. **Rüya: 143-145 (3 tip),**
8. **Kötü ruhlarla yaşama: 146-168: (23 tip),**
9. **Sihirbazlar: 169-184 (16 tip),**
10. **Bir kız sevgili bulur: 185-196 (12 tip),**
11. **Bir erkek bir sevgili bulur: 197-222 (25 tip),**
12. **Fakir kız zenginle evlenir: 223-238 (16 tip),**
13. **Kıskançlık ve iftira: 239-255 (17 tip),**
14. **Hor görülen koca kahramandır: 256-258 (3 tip)**
15. **Zina ve baştan çıkarma: 259-280 (22 tip),**
16. **Acaip icraat ve olaylar: 281-289 (8 tip),**
17. **Acaip davalar: 289-301 (13 tip),**
18. **Realist masallar: 302-310 (9 tip),**
19. **Acaip tesadüfler: 311-316 (6 tip),**
20. **Komik hikâyeler: 317-322 (6 tip),**
21. **Aptal ve tembel erkekler ve kadınlar: 323-338 (16 tip),**
22. **Hırsız ve dedektif: 339-349 (11 tip),**
23. **Akıllı, hilekâr veya cimri erkek ve kadınlar: 350-378 (29 tip).**

Saim Sakaoğlu'na göre "Bu eser büyük bir boşluğu doldurmasına rağmen, '*The Types of the Folktale*[197]'in bütün baskılarında 3. sırada yer alan '*Fıkralar*'ı içine almaması büyük bir eksikliktir. Ona göre, eğer '*Fıkralar*' başlığı da bu tasnif içine alınsaydı tip sayısı rahatlıkla 378'den 500'e çıkacaktır."[198]

Türk masal tiplerinin tespit edilip bir sisteme oturtulması açısından çok önemli bir tasnif olan Eberhard-Boratav tasnifine bugün yapılan araştırmalarla eklenmesi

[197] Aarne, Antti - Stith Thompson, **The Types of the Folktale**, Helsinki, 1928.
[198] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.57.

gereken tipler mevcuttur. Ancak bu tasnif bir başlangıç ve temel oluşturması bakımından gayet değerli bir çalışmadır.

Türk masalları üzerine yapılan bir başka sınıflandırma da W. Walker ve Ahmet Uysal tarafından yapılmıştır. Walker ile Uysal'ın tasnifi şu şekildedir: **1. Tabiatüstü masallar, 2. Şaşırtıcı ve hünerli neticelere sahip olan masallar, 3. Mizahi masallar, 4. Ahlakî masallar, 5. Köroğlu, 6. Din görevlilerinin hatalarını konu olarak işleyen masallar, 7. Fıkralar.**[199] Bu tasnif oluşturulurken genel olarak muhtevadan hareket edilmiştir. 1., 2., 3., 4. ve 6. bölümlerde içerikten hareketle bir ayrım yapılmıştır. Ancak içerikten hareketle yapılacak bir tasnifte, bu başlıklardan farklı olarak yeni başlıklar çıkabilir. Masal konularını sınırlamak mümkün değildir. Ayrıca masal tasnifi içerisinde, masalın kahramanı dikkate alınarak, "Köroğlu" diye ayrı bir başlık açılması da yine uygun düşmeyecektir kanaatindeyiz. Yine masaldan ayrı bir tür olan fıkranın bu tasnife dâhil edilmesi, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, pek uygun değildir, diye düşünüyoruz.

Türk araştırmacıların hazırlamış olduğu tasniflere baktığımızda çeşitli tasniflerin hazırlanmış olduğunu; bunun yanında A.Aarne-S.Thompson tasnifinin de kullanılmış olduğunu görmekteyiz.

Türk masalları üzerine çalışmış olan Naki Tezel'in yapmış olduğu masal tasnifi ise şu şekildedir: **1. Düşsel masallar, 2. Gerçekçi masallar.**[200]

Burada yapılan tasnifte ise masalların içerik özellikleri esas alınmıştır. Ancak bize göre "düşsel masal" diye nitelendirilen bir masalda gerçekçi unsurlar olabileceği gibi "geçekçi masal" diye nitelendirilen bir masalda da düşsel unsurlar bulunabilir.

Bir başka araştırıcı Mehmet Tuğrul'un yaptığı tasnif ise şöyledir: **"1.Kahramanı hayvan olan masallar, 2.Kahramanı insan olan masallar, 3.Kahramanı insan ve hayvan olan masallar, 4.Kahramanı insan ve vahşi hayvan olan masallar, 5.Kahramanı insan ve olağanüstü mahlûk olan masallar, 6.Kahramanı sembol olan masallar."**[201]

---

[199] Günay, Umay, (1975), age. s.22'den naklen; Walker, Warren S. - Ahmet Uysal, **Tales Alive in Turkey**, Cambridge, Massachusetts, 1966.

[200] Tezel, Naki, "Türk Halk Edebiyatında Masal", **Türk Dili Dergisi**, **Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı**, C.19, no. 207, 1968, s. 452.

[201] Tuğrul, Mehmet, **Mahmutgazi Köyünde Halk Edebiyatı**, MEB Yayınları, İstanbul, 1969, s.120.

Tuğrul'un tasnifinde "masalın kahramanı" temel alınmış ve bu çerçevede bir gruplandırma yapılmıştır. Tuğrul'un tasnifi, tek bir kıstasın esas alınmış olması yönüyle iyi bir tasniftir, kanaatindeyiz. Ancak bazı eksikliklerinin olduğunu da düşünmekteyiz. Örneğin bazı masalların kahramanı cansız varlıklar ve insanlar olabilmektedir veya bazı masalların kahramanı soyut olgular ve insanlar olabilmektedir. Bunun yanında bitkiler de insanlarla birlikte masala kahraman olabilmektedir.

Saim Sakaoğlu "Gümüşhane ve Bayburt Masalları adlı çalışmasında incelemesine konu olan 70 masal metnini, Antti Aarne-Stith Thompson tasnifinin en son şeklini esas alarak sınıflandırmıştır. S. Sakaoğlu'nun kullanmış olduğu tasnif ve gruplara dâhil ettiği masal sayıları şöyledir" [202]:

1. **"Hayvan masalları: 3 tane,**
2. **Asıl halk masalları: 64 tane,**
3. **Fıkralar: 2 tane,**
4. **Zincirlemeli masallar: 1 tane."**[203]

S. Sakaoğlu'nun değerlendirmesine göre "Asıl halk masallarının çoğunluğu teşkil etmesi tabiidir. Fıkraların az olmasının sebebi ise bu tip metinlerin anlatıcısı olan çocuklardan az derleme yapılmasıyla ilgilidir. Zincirlemeli masallar ise Türk masalları arasında çok azdır."[204]

Antti Aarne-Stith Thompson tasnifiyle ilgili eleştirilerimizi yukarıda belirtmeye çalışmıştık.

Bilge Seyidoğlu "Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar"[205] adlı çalışmasında Erzurum masallarını tasnif ederken A.Aarne-S.Thompson'un tasnifini esas almıştır. Bu çalışmada esas alınan tasnif şöyledir:

1. **"Hayvan Masalları,**
2. **Alelade Halk Masalları,**
    a. **Harikulade masallar,**
    b. **Dinî masallar,**

[202] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.101.
[203] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.101.
[204] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.101.
[205] Seyidoğlu, Bilge, **Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar (Metinler ve Açıklamalar)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1975.

c. Realist masallar,

3. Şakalar ve Anekdotlar."[206]

Bilge Seyidoğlu bu tasnife göre masalları ayırırken "Erzurum'dan topladığı masallar arasında hayvan masallarına rastlamadığını söylemektedir."[207] Daha sonra 2. başlık olan "Alelade Halk Masalları"na ise topladığı 72 masalın 61'inin dâhil olduğunu söylemektedir. (Bu 61 masaldan 40'ı "Harikulade masallar" grubuna, 2'si "Dinî masallar" grubuna, 19'u "Realist masallar" grubuna dâhildir.) Geriye kalan 11 masalın da son grup olan "Şakalar ve Anekdotlar" grubuna dâhil olduğunu belirtmektedir.

Bilge Seyidoğlu'nun yapmış olduğu çalışmada tek bir "hayvan masalı"na bile rastlayamaması düşündürücüdür. Bunun o bölgeye has bir özellik mi olduğu, yoksa derleme yapılan kişilerle mi alakalı olduğu belli değildir. "Alelade Halk Masalları" başlığı altında yer alan "Harikulade masallar" sanıyoruz ki sihirli ve olağanüstü durumları ağırlıklı olarak konu edinen masallardır. "Realist masallar" ise gerçek durumları ihtiva eden masallardır. Ancak her iki gruptaki masallar da hem gerçek hem de olağanüstü durumları ihtiva edebilirler. Gerçekçi diye gösterilen bir masal olağanüstü özellikler de içerebilir. "Dinî masallar" da gerçeküstü unsurlar içerebileceği gibi, gerçek unsurları da içerebilir. Yani "dinî bir masal" aynı zamanda gerçek olayları da konu edinen "realist bir masal" olabilir. "Şakalar ve Anekdotlar" başlığı ise yukarıda daha geniş olarak bahsettiğimiz gibi bize göre ayrı bir türdür ve masal başlığı altında ele alınması pek doğru değildir.

Umay Günay "Elazığ Masalları (İnceleme)"[208] adlı çalışmasında 70 Elazığ masal metnini tasnif ve tahlil ederken Vladimir Propp'un "Morfologia Skazki"[209] adlı eserinde uyguladığı yöntemi kullanmıştır. Propp yöntemine göre, "masalların sınıflandırılması iki çift fonksiyonun varlığına veya yokluğuna göre yapılmaktadır. Sınıflandırmanın elementlerini teşkil eden bu iki çift hainle mücadele-zafer (H-I) ve zor vazife-çözümü (M-N) olmaktadır. Bu çiftlerin durumlarına göre peri masalları dört sınıfa ayrılmaktadır. **1)H-I ve M-N çiftlerini ihtiva etmeyen masallar. U. Günay bu sınıfa dâhil olan 29**

[206] Seyidoğlu, Bilge, **age.** s.75.
[207] Seyidoğlu, Bilge, **age.** s.75-76.
[208] Günay, Umay, **age.**
[209] Propp, Vladimir, **Morfologia Skazki**, Akademia, Leningrad, 1928. Propp, Vladimir, **Morphology of the Folktale**, USA, 1970.

masal tespit etmiştir. 2)H-I çiftini ihtiva eden masallar. Bu sınıfa dâhil olan 9 masal tespit edilmiştir. 3)M-N çiftini ihtiva eden masallar. Bu sınıfa dâhil olan 23 masal tespit edilmiştir. 4)H-I ve M-N çiftlerinin her ikisini birden ihtiva eden masallar. Bu sınıfa dâhil olan 9 masal tespit edilmiştir."[210]

Bütün masalların "hainle mücadele-zafer (H-I) ve zor vazife-çözümü (M-N)" unsurlarını içermediğini söyleyebiliriz. Masalın yapısından hareket ederek bu unsurları içeren masalları sınıflandırırken "hainle mücadele-zafer (H-I) ve zor vazife-çözümü (M-N)" unsurlarını içeren masalları sınıflandırabiliyoruz. Ancak bu unsurları içermeyen diğer tüm masalları ayrı bir grup açıp birbirine benzeyen veya benzemeyen geriye kalan tüm masalları bu gruba atmak pek sağlıklı bir sınıflama olmayacaktır kanaatindeyiz. Umay Günay'ın sınıflamasında da görüldüğü gibi birçok (29 masal) masal "hainle mücadele-zafer (H-I) ve zor vazife-çözümü (M-N)" unsurlarını içermemektedir. Demek ki tasnif için ortaya konulan bu kıstas birçok masalı kapsamamaktadır.

Kıbrıs Türk'ü araştırmacıların masalları inceleme veya tasnif etme yönünde pek fazla çalışma yaptıklarını söylememiz mümkün değildir. İlk bölümde de bahsetmiş olduğumuz iki temel masal çalışması Oğuz Yorgancıoğlu ile Mustafa Gökçeoğlu'nun masal çalışmalarıdır. Bu ve diğer araştırmacıların çalışmalarına baktığımızda masalların detaylı bir inceleme veya tasnif çalışmasına tabi tutulmadığını görmekteyiz. Oğuz Yorgancıoğlu "Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler – Masallar"[211] adlı çalışmasında derlemiş olduğu metinlerden hareketle bir tasnif yapmaya çalışmıştır. On beş başlıktan oluşan tasnif[212] şöyledir:

1. Aşk masalları,
2. Ana – baba – evlat ilişkilerini anlatan masallar,
3. Çocuk olmayışı anlatan masallar,
4. Üveyana masalları,
5. Kıskançlık masalları,
6. Açgözlülük masalları,
7. Beceriksizlik – sakarlık masalları,

[210] Günay, Umay, **age.** s.52.
[211] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler - Masallar** I, Mağusa, 1998.
[212] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.11.

8. İhanet masalları,
9. Büyülü değişim masalları,
10. Dev masalları,
11. Cadı – goncoloz masalları,
12. Hayvan masalları (Fabllar),
13. Ahret – kader masalları,
14. Dürüstlük üzerine masallar,
15. Aklı – mantığı yücelten masallar.

Bu sınıflandırmada araştırmacının sadece derlediği metinleri kıstas alarak bir tasnif yapması doğru değildir. Böyle yapıldığı zaman ortaya konulan tasnif sadece bu çalışmada yer alan masalları kapsayacaktır. Çalışma dışında farklı bir konuda masal ortaya çıktığı zaman bu sınıflandırmaya sokulamayacaktır. Yazarın çalışmadaki masalları "konularına göre gruplandırma yoluna gidildi."[213] diyerek masalları konularına göre sınıflandırdığını belirtmesi de pek doğru değildir. Çünkü sınıflandırmada yer alan "dev, cadı, hayvan, üvey ana" başlıklı sınıflandırmalar daha çok masalın kahramanına göre yapılmış sınıflandırmalardır. Bu yüzden yapılmış olan bu tasnif pek tutarlı bir tasnif değildir kanaatindeyiz.

Uygur Türkçesiyle yayınlanmış kaynaklardaki tasniflere baktığımızda birbirine benzeyen unsurlar içeren tasniflerle karşılaşmaktayız.

Mehemmet Zunun ve Abdukerim Rahman'ın kitabının[214] "Uygur Helk Çöçekliri" adlı altıncı kısmında yer alan tasnif şöyledir:

1. Turmuş (hayat) Masalları, 2. Hayvan Masalları.

Muhemmetcan Sadik'in "**Uygur Helk Egiz Edebiyeti Hekkide"** [215]adlı çalışmasının 7. bölümünde masallar üç başlıkta incelenmiştir. Masal tasnifiyle ilgili olan birinci başlıkta "Uygur Halk Masalları ve Onun Türleri" 5 madde halinde ele alınmıştır: 1. Hayat Masalları, 2. Çocuk Masalları, 3. Fıkralar, 4. Hayvanlar Hakkındaki Masallar, 5. Meseller.

[213] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.11.
[214] Zunun, Mehemmet - Abdulkerim Rahman, **Uygur Helk Egiz Edebiyatinin Asasliri**, Şincan Helk Neşriyati, Urumçi, 1982.
[215] Sadik, Muhemmetcan, **Uygur Helk Egiz Edebiyeti Hekkide**, Şincan Helk Neşriyati, Urumçi, 1995.

Cuñ Ciñv nnin editörlüğünde hazırlanan üniversite ders kitabı "**Helk Egiz Edebiyati Hekkide Umumiy Bayan**"[216] adlı çalışmada araştırmacı masalları aşağıdaki gibi dört türe bölmüştür: 1. Sihir Masalları, 2. Hayat Masalları, 3, Meseller, 4. Fıkralar

Yañ Z çin "**Helk Egiz Edebiyatinden Esasiy Savatlar**"[217] adlı kitabında masalları aşağıdaki gibi beş türe bölmüştür: 1. Sihir Masalları, 2. Hayvan Masalları, 3.Meseller, 4. Hayat Masalları, 5. Fıkralar.

Osman İsmayil'in "**Helk Egiz Edebiyati Hekkide Umumiy Bayan**"[218] adlı çalışmasında Osman İsmayil masalları dörde ayırmış ve her bir başlık hakkında açıklama yapmıştır. Bu tasnif şöyledir: 1. Sihir masalları. 2. Hayvan masalları. 3. Hayat masalları. 4. Hicvî masallar. Osman İsmayil'e göre "Güçlü fanteziler vasıtasıyla kişilerin mutlu ve iyi bir hayata olan arzu ve isteklerini aks ettiren masallar *sihir masalları,* diye adlandırılır. Yine ona göre *hayvan masalları*, iki önemli özelliğe sahiptir. Birincisi, bu masalların hayvanları başkahraman yapması; ikincisi ise kişileştirme yapmasıdır. O, *hayat masallarını* terkibinde fantezi olmayan (veya pek az olan) gerçekliği nispeten güçlü olan masallar olarak değerlendirir. Ona göre, *hicvî masalların* terkibinde ise fantezi unsurlar azdır, bunlar keskin satirik ve güçlü mizahî hususiyete sahip halk hikâyeleridir. Bu tür, aynı hayat masallarına benzer güçlü bir gerçekliğe sahiptir, onun kahramanları normal insanlardır. Olayları ise inanılırdır; ama hayat masallarına benzemeyen tarafı onun tip ve konularının keskin yergi üstüne kurulmasıdır."[219]

Mehemmet Eysa[220]'ya göre ise Uygur Türk masalları beş sınıfa ayrılabilir: 1. Sihir masalları, 2. Fantezi masalları, 3. Hicvi masallar, 4. Hayat masalları, 5. Hayvan masalları.

Uygur Türk masallarıyla ilgili yapılan tasniflere baktığımızda burada bilgisini verdiğimiz tasnifler arasında 5 kez hayat masalları, 4 kez hayvan masalları, 4 kez sihir

---

[216] İsmayil, Osman, **Xelq ğiz Edebiyati Heqqkide Umumiy Bayan**, Şincañ Xelq Neşriyati, Urumçi, 1998, s. 222.
[217] İsmayil, Osman, **age.** s. 222.
[218] İsmayil, Osman, **age.** s. 223-226.
[219] İsmayil, Osman, **age.** s. 223-226.
[220] Eysa, Mehemmet, "Uyğur Xelq Çöçekliri Togrisida Bezi Qaraşlirim", **Miras Dergisi**, Sayı: 3, 1992, s.44-47.

masalları, 2 kez hiciv masalları, 2 kez fıkralar, 2 kez meseller, 1 kez de fantezi masalları ile ilgili masallar geçmektedir.

Buradaki tasniflerde doğru sayılamayacak bazı çelişkili hususlar vardır. Örneğin; hayat masalı diye sınıflandırılan ve gerçekçi olduğu için bu sınıfa konan masallar bünyesinde pek tabii ki hayalî unsurlar da barındırabilir. Veyahut gerçekçi hayat masalları içinde sihir veya hiciv unsurları bulunabilir. Hayvan masalı olarak sınıflandırılan masallar içinde hem sihir hem de hayalî unsurlar yer alabilir.

Yine "fıkraların, masallara benzeyen hususiyetlerine bakarak onu aynı kategori içinde düşünmenin doğru olmadığı"[221]ndan yukarıda bahsetmiştik. Bu yüzden Uygur Türk masallarıyla ilgili hazırlanan Uygur Türkçesi kaynaklarda yer alan bu tasniflerin doğru olmayan ve çelişkili tasnifler olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü gibi masalın ***içeriğinden*** hareketle yapılacak bir tasnifte her zaman eksik bir yön kalacaktır. Çünkü konuları sınırlandırabilme imkânı yoktur ve sınırlandırılmaya kalkıldığında da çok geniş, birbirinden kesin çizgilerle ayırt edilemeyen, eksik tasnifler ortaya çıkmaktadır. Masalların ***yapısal*** özelliklerinden hareket etmek de pek mümkün değildir. Çünkü hemen hemen bütün masallarda benzer yapısal özellikler mevcuttur. Masalların kendi arasında ayırt edici ***şekilsel*** özellikleri de pek yoktur; ***işlevsel*** özellikleri ise kesin olarak birbirinden ayrılamayacak ilişkiler göstermektedir. Yani öğüt verme işlevi olan bir masal aynı zamanda hoşça vakit de geçirtebilir veya eğitime de katkı yapabilir. ***Yaratım*** özelliklerine baktığımızda da, gelenekte yaşayan şekliyle, anonim masalların mensur ve sözlü ürünler olduğunu görmekteyiz. Yani yaratım özelliklerinden yola çıkılarak masalın tasnif edilebilmesi de mümkün değildir kanaatindeyiz.

Bütün bu unsurlara baktığımızda "Masal Kahramanları"nın, diğer unsurlardan farklı olarak, tasnife hem bir temel oluşturabileceğini hem de ayırt edici nitelikler sunduğunu görmekteyiz.

Buna göre biz de yapacağımız tasnif denemesinde "Masal Kahramanları"nı temel olarak alacağız:

1. İnsan kahramanlar: Padişah, hükümdar, şehzade, vezir, müftü, kadı, tüccar, kocakarı, çoban, Keloğlan, Köse, Yahudi, Ermeni vs.

[221] Yıldırım, Dursun, **age.** s.12.

2. Hayvan Kahramanlar: Tilki, fare, at, serçe, kurt, kurbağa, aslan, köpek vs.

3. Olağanüstü nitelik taşıyan kahramanlar: Dev, cin, peri, ejderha, cadı, Hızır, Azrail, Melekler, Şahmeran vs.

4. Soyut olgu ve fikir olan kahramanlar: Akıl, zekâ, iyilik, dürüstlük, kötülük, yaz, kış vs.

5. Cansız varlık olan kahramanlar: Dağ, mağara, taş, kuyu, güneş, ay vs.

6. Bitki karamanlar: Ağaç, çiçek, sarmaşık vs.

Burada temel alınan kahramanlar, masalın ana kahramanları özelliğini gösteren kahramanlardır. Yani masalda yer alan bütün kahramanlar değil, masalda ana karakter durumunda olan, masalın geneline etki eden kahramanlar tasnifte geçerlidir. Aksi takdirde, masalda yer alan ikinci plandaki kahramanları kıstas aldığımızda sınırlandırma yapmamız mümkün olmaz. Bu yüzden masalın "Başkahramanı/ları" bizim esas hareket noktamızı oluşturmaktadır. Tasnifte boş bırakılan kısımlar (4, 7, 11, 15, 18) ise sonradan tespit edilebilecek yeni kahraman profilli masalların tasnife dâhil edilebilmesini sağlamak amaçlıdır. Örneğin başkahramanları hem olağanüstü varlık hem insan hem de hayvan olan bir masal 8. başlığa eklenebilecektir. Ya da başkahramanı hem cansız varlık hem insan hem hayvan olan bir masal 18. başlığa eklenebilecektir.

b. Sonuç olarak "Önerilen Masal Tasnifi" şu şekildedir:

1.grup

1. Başkahramanı **İnsan** Olan Masallar
2. Başkahramanı **Hayvan** Olan Masallar
3. Başkahramanı **İnsan** ile **Hayvan** Olan Masallar
4. …

2.grup

5. Başkahramanı **Olağanüstü Nitelikli** Varlık Olan Masal
6. Başkahramanı **Olağanüstü Nitelikli** Varlık ile **İnsan** Olan Masallar
7. Başkahramanı **Olağanüstü Nitelikli** Varlık ile **Hayvan** Olan Masallar

8. …

3.grup

9. Başkahramanı **Soyut Olgu** ve Fikirler Olan Masallar
10. Başkahramanı **Soyut Olgu** ve Fikirler ile **İnsan** Olan Masallar
11. Başkahramanı **Soyut Olgu** ve Fikirler ile **Hayvan** Olan Masallar
12.

4.grup

13. Başkahramanı **Cansız Varlık** Olan Masallar
14. Başkahramanı **Cansız Varlık** ve **İnsan** Olan Masallar
15. Başkahramanı **Cansız Varlık** ve **Hayvan** Olan Masallar
16. Başkahramanı **Cansız Varlık** ile **Soyut Olgu/Fikirler** ve **İnsan** Olan Masallar
17. Başkahramanı **Cansız Varlık** ile **Soyut Olgu/Fikirler** ve **Hayvan** Olan Masallar
18. …

5.grup

19. Başkahramanı **İnsan** ve **Bitkiler** Olan Masallar
20. Başkahramanı **Hayvan** ve **Bitkiler** Olan Masallar
21. …

B. KIBRIS TÜRKLERİYLE UYGUR TÜRKLERİNİN MASAL ANLATMA GELENEKLERİ

B.1. Kıbrıs Türklerinde Masal Anlatma Geleneği

Kıbrıs Türkleri arasında masala hem "masal" hem de "mesel" denilmektedir. KKTC'de "mesel" teriminin özellikle yaşlı kimselerce kullanılmakta olduğunu; "masal" teriminin ise daha çok genç nesil tarafından kullanılmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Kıbrıs'ta Osmanlı devri başladıktan sonra, Anadolu'daki geleneklerini ve alışkanlıklarını adada da devam ettiren Türkler, Karagöz-Hacivat ve meddahlık geleneklerini de burada sürdürmüşlerdir. Özellikle, yıllarca Kıbrıs'ta birer sosyal merkez görevi üstlenen kahvehanelerde sadece sohbetler edilip oyunlar oynanmamış, bu mekânlar Karagöz ustalarına ve de meddahlara birer icra ortamı sunmuşlardır. Kahvehanelerde, meddahların sadece hikâyeler anlatmadıklarını, bunun yanında masallar da anlattıklarını kaynaklardan öğrenebiliyoruz. Kıbrıslı araştırmacı yazar Neriman Cahit'in **Eski Lefkoşa Kahveleri ve Kahve Kültürü**[222] adlı kitabında bu durumla ilgili şu bilgiler bulunmaktadır:

"Meddahlar kahvehanede bir drabezin (masa) üstüne bir iskemli (sandelye) koyup çıkar otururlardı. Meddah Kasap Mustafa Dayı o zamanın en meşhur meddahıydı. Masal ve hikâye anlatırdı; ağzı açık dinlerdi herkes."[223]

Yine aynı kitapta, araştırmacı yazar (aynı zamanda Karagöz oynatıcısı) Mehmet Ertuğ'un da bu konudaki tespitleri yer almaktadır: "Karagöz oyunu, meddahlık ve ortaoyunu ile birlikte asırlarca Kıbrıs Türkü'nün başlıca eğlence ve düşün kaynağı olmuştur… Özellikle de köylerde –hatta kasabalarda da diyebiliriz- hâkim olan tekdüze yaşama, Karagözcülerin, meddahların gelişi bir canlılık getirir, küçük büyük herkesi etkilerdi… Kadınlar kahvehanelere gidemediği için orada gösteri yapan meddahları da izleyemiyordu. Ama hanımların da kendi arlarında eğlenme durumları vardı. Yer yer dolaşıp masal anlatan kadınlar vardı. Bu kadınlar gittikleri köyde en az bir ay kalır, kaldıkları evin işlerine yardım eder, geceleri de kadınları, çocukları etrafına toplar masallar anlatırlardı. Ben de [Mehmet Ertuğ] böyle birini hatırlıyorum. Adını şimdi

[222] Cahit, Neriman, **Eski Lefkoşa Kahveleri ve Kahve Kültürü**, Şadi Yayınları, Girne, 2001.
[223] Cahit, Neriman, **age.** s.28.

unuttum. Bir gözü kaçık, çok uzun boylu, elinde bir çatallı değnek… Kendisi de sanki bir masal kahramanıydı…"[224]

Yukarıda verilen bilgilere göre, 1960'lar öncesi Lefkoşa kahvehanelerinde canlı olarak süren bir meddahlık ve Karagöz oynatma geleneği vardı. Bu meddahlar kahvehanelerde masallar da anlatmaktaydı. Tabii bu gelenek Kıbrıs'ın köy ve kasabalarında da sürdürülmekteydi. Günümüzde kahvehanelerde böyle bir geleneğin sürdürüldüğü söylenemez. Araştırmacı yazar Erdoğan Saracoğlu, bununla ilgili şu tespitlerde bulunmuştur: "Bilindiği gibi bugün [bu çalışma 1987'de yayınlanmıştır.] teknolojinin ilerlemesi ve toplumumuzun kültür düzeyinin yükselmesi, anonim halk edebiyatımızın sevilen ürünlerine karşı gösterilen ilgiyi gittikçe azaltmaktadır. Eskiden kış gecelerinin vazgeçilmez unsuru olan masalların yerini, televizyondaki dizi filmler almıştır… Kıbrıs'ta – özellikle son 25 yıldır- artık masal söyleme geleneği yavaş yavaş unutulmaktadır. Şimdi isterseniz 25 yıl öncesinin masal söyleme geleneği üzerinde kısaca duralım: Kıbrıs'ta masal sözcüğü yerine 'mesel' sözcüğü kullanılmaktadır. Masallar daha çok, genellikle yaşlı kadınlar tarafından geceleri çocuklara söylenmektedir. Masal söyleyen bu kadınlara 'meselci nene', 'meselci gadın' ya da 'meselci aba' denmekteydi. Masal derlemeleri yaparken karşılaştığımız bazı kaynak kişiler, eskiden köy kahvelerinde halk hikâyeleri anlatan meddahların da, arada bir masal anlattıklarını söylemektedir. Masal anlatan kadınlara, para veya armağan verilmezdi. Ancak anlatıcı masal anlattığı evde, ev sahibi tarafından ağırlanırdı. Devamı sonraki günlerde anlatılan bazı masallar da vardı."[225]

Araştırmacının söylediği gibi günümüzde canlı olarak süren bir masal anlatma geleneğinden söz edemeyiz. Yine masal derlemeleri yapan ve bu konuda çalışmalar yapan Mustafa Gökçeoğlu, şunları söylemektedir: "Bizler analarımızın, nenelerimizin dizlerinin dibine oturur masal dinlerdik. Onların dudaklarından akan her söz bizleri coşkudan coşkuya dolaştırırdı. Günümüzde büyüklerin masal anlatma dönemleri gerilerde kaldı. O günün yaşlılarının çoğu bu dünyadan göçtü. Giderlerken de bildiklerinin çoğunu birlikte götürdüler."[226]

---

[224] Cahit, Neriman, **age.** s.89, 91, 93.
[225] Saracoğlu, Erdoğan, "Bir Kıbrıs Masalı ve Kıbrıs Ağzının Fonetik Özellikleri", **Yeni Kıbrıs Dergisi**, Ekim-1987, s.41.
[226] Gökçeoğlu, Mustafa, **Bir Varmış Bir Yokmuş**, Er Reklam Yayınları, Lefkoşa, 1997, s. 9-10.

M. Gökçeoğlu'nun dediği gibi masal anlatma geleneği günümüzde canlı olarak devam etmemektedir. Elbette günümüzde çocuklarına veya torunlarına masal anlatan anne ve nineler de vardır. Ama bu anlatım, geçmişteki bağlam ve önemini kaybetmiştir. Kıbrıs'ın son halk anlatıcılarından Ahmet Karaoğluları, bununla ilgili şunları söylemektedir: "Biz eskiden gece toplanır bir birimize, masal, bilmece, mani söylerdik; şimdi bu televizyon çıkalı, bütün her şeyi unutmaya başladık, çok masal bilirdim, günden güne hepsini unutmaya başladım."[227] Anlatıcının da dediği gibi son yüzyıl birçok teknolojiyi (TV, sinema internet) beraberinde getirmiş, ama birçok kültür öğesini de beraberinde götürmüştür.

Bu teknolojiler ve basın-yayın organları bir yandan bildiğimiz masal anlatma geleneğini yok ederken bir yandan da masal türünün devamlılığını sağlamaktadır. Birçok gelenek gibi masal anlatma geleneği de değişip gelişmekte veya kimilerine göre yozlaşmaktadır. Bizim bildiğimiz manada masal anlatma geleneğinden farklı olarak televizyonda masalların çizgi film şekline getirilerek çocuklara aktarılması bir bakıma masal türünün devamını sağlamaktadır. Canlı, renkli ve sesli bir şekle sokulan bir masal metni çocukların ilgisini çekmekte ve masalın bir bakıma devamını sağlamaktadır. Yine internet ortamında yer alan resimli veya canlı masal anlatımları çocukların masalları okumasını, dinlemesini ve izlemsini sağlamaktadır. Yine hazırlanan sesli/görüntülü masal CD'leri de çocuklar tarafından izlenmekte veya dinlenmektedirler. Yayınlanan masal kitaplarındaki satış artışı da çocukların masala hâlâ ilgisinin sürdüğünün bir göstergesidir. Bu yüzden teknolojilerin bir yandan birtakım gelenekleri öldürürken bir yandan da bu gelenekleri farklı şekillere sokarak yaşattığını söyleyebiliriz.

Kıbrıs masallarının anlatıcılarına baktığımızda kadın anlatıcıların ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. İçerisinde 110 Kıbrıs Türk masal metni barındıran Oğuz Yorgancıoğlu'nun "Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar"[228] kitabına baktığımızda buradaki masalların "seksen iki"sinin kadın anlatıcılardan "on beş"inin de erkek anlatıcılardan derlendiğini görmekteyiz (On üç masalın kaynak kişisi hakkında bilgi bulunmamaktadır.).

---

[227] Öznur, Şevket, "Kıbrıs'ın Son Halk Anlatıcılarından Ahmet Karaoğluları", **Turnalar Dergisi**, KIBATEK Vakfı, S.21, Yıl: 8, Mağusa, Ocak/Mart-2006, s.54.
[228] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.**

Günümüzde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti topraklarında birçok geleneğin unutulduğunu ve icra ortamı bulamadığını görmekteyiz. Geçmişte canlı olarak süren masal anlatma geleneği de bugün ortadan kalkmıştır. Bugün bir meddahın herhangi bir kahvehanede masal anlattığını göremeyiz; ya da herhangi bir masal anasının yanı başına çocukları veya yetişkinleri toplayıp masal anlattığını da göremeyiz. Hayatta kalan birkaç masalcı kadın ancak bir derlemecinin ondan masal anlatmasını istediği zaman masal anlatmaktadır. Masal derlendiği sırada ise ortamda sadece masalcı ve derleyici olduğu için masalın gerçek ortamını yakalamak ve görmek mümkün olmamaktadır. Bu nedenlerle masal anlatım zamanı, usta-çırak ilişkisi, dinleyilerin durumu gibi konularda bilgi edinmek mümkün değildir.

B.2. Uygur Türklerinde Masal Anlatma Geleneği

"Masal türü, Uygur Türklerinin sözlü geleneğinde 'hikâye' diye adlandırılırken; bilim çevreleri/araştırıcılar onu yazılı edebiyattaki hikâyelerden ayırmak için "çöçek" diye adlandırmaktadır."[229]

Uygur Türk masallarının yaratım ve icra ortamı ile ilgili bilgilerimiz sınırlıdır. Çünkü çalışmamızda yer alan Uygur Türk masalları yazılı kaynaklardan temin edilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Uygur masallarını bizzat derleme imkânımız olmadığı gibi, elimizdeki yazılı kaynaklardan da "anlatma ortamı" ile ilgili bilgilere ulaşmamız mümkün olmamıştır. Ancak kendisi de bir Uygur Türk'ü ve halk edebiyatçısı olan Alimcan İnayet'in verdiği şifahi bilgilere göre Uygur Türkleri arasında masal anlatım ortamı ve geleneği şöyledir[230]:

Uygur Türkleri arasında masal anlatımı geçmişten günümüze kadar süre gelmiştir. Bütün dünyada olduğu gibi Uygur Türkleri arasında masal anlatımı ortaya çıkan teknolojik icatlarla (TV, bilgisayar vb.) birlikte yaygınlığını yitirse de günümüzde halen destan, halk hikâyesi, masal gibi türlerin icrası devam etmektedir.

Uygur Türkleri arasında da Anadolu'da olduğu gibi masalı anlatan özel masal anlatıcıları bulunmaktadır. Bu masal anlatıcıları orta yaşlı veya yaşlı kadınlardır. Bilindiği gibi masal anlatmak için kişinin özel bir yeteneğe sahip olması gerekmez. Bu

[229] İsmayil, Osman, **age.** s. 211-212.
[230] **Alimcan İnayet**'le 18 Ağustos 2009 tarihinde yapılan görüşme.

yüzden masal anlatıcıları ve meddahlar yanında diğer insanlar da masal anlatabilirler. Uygur Türkleri arasında da özel masal anlatıcıları dışında evinde çocuğuna masal anlatan bir anne veya baba da masal anlatıcısı olarak kabul edilmektedir.

Bütün dünyada olduğu gibi Uygur Türkleri arasında da masallar çocukların eğitiminde kullanılmaktadır. Uygur Türk çocuklarına ahlâkî değerleri kazandırmada, dil eğitimi vermede, hayal güçlerini ve güzel konuşma becerileri geliştirmede masallar kullanılmaktadır. Uygur Türk'ü araştırmacı Osman İsmayil'e göre de "Masalları anlatmanın esas hedefi çocuklardır."[231]

Uygur Türklerinde masalların anlatıldığı yerler daha çok ev ortamlarıdır. Çünkü Doğu Türkistan'da Anadolu'daki gibi bir kahvehane kültürü bulunmamaktadır. İnsanlar daha çok evlerde bir araya gelip sohbet eder ve vakit geçirirler. Böylece masal anlatımı daha çok ev ortamında anlatılmaktadır. Bunun yanında başta Nevruz Bayramı[232] olmak üzere çeşitli bayramlarda ve toplantılarda da meddahlar tarafından masal, halk hikâyesi, destan gibi halk anlatıları anlatılmaktadır.

"Eski Orta Asya topraklarındaki tarım bölgelerinde ürünler toplandıktan sonra kutlanan bayramlardan biri de 'Milis Bayramı'dır. Bu Kumul Bölgesi'nde 'Kök Meşripi' diye adlandırılmaktadır. Kök Meşripi'nin kutlanışı sırasında koşma söyleme, çeşitli temsil oyunlarını oynama, hikâye, rivayet, masallar ve destanlar söyleme gibi etkinlikler yapılmaktadır."[233]

"Her yıl ilk yağın karın şerefine düzenlenen bir çeşit oyun olan 'Karlık Oyunu'nda herkes kendi bildiği oyunu sergiler; şiir ve koşmalar okur, müzik icra eder ve hikâye ve masallar anlatır."[234]

[231] İsmayil, Osman, **age.** s. 214.
[232] Rahman, Abdulkerim, **age.** s.124.
[233] Rahman, Abdulkerim, **age.** s.125-126.
[234] Rahman, Abdulkerim, **age.** s.128-129.

C. KIBRIS TÜRK MASALLARININ İNCELENMESİ

1. BAŞKAHRAMANI İNSAN OLAN MASALLAR

K.1. PADİŞAHINAN GIZLARI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Saray bahçesine bir lingri düşer, padişah falcı çağırarak bunu yorumlamasını ister. Falcı yorumlamak için üç gün süre ister.
- Falcının rüyasına giren aksakallı bu durumu ona yorumlar o da padişaha giderek üç kızına ok öğretip ok attırmasını ve okun düştüğü yerdeki oğlanlarla evlenmelerini söyler.
- Kızlar ok atmayı öğrenir ve okları atar. İki kızın oku baş vezirin ve vezirin avlusuna düşer, en küçük kızın oku da bir boynuzun üzerine düşer. İki kız evlenir. Oku boynuza düşen sarayda kalır.
- Büyüyle boynuza hapsedilen yakışıklı oğlan her gece kızla görüşür, ama kıza bundan hiç kimseye bahsetmemesini söyler.
- Ülkede bir düğün yapılır. Yakışıklı oğlan sevgilisine düğüne gelmemesini söyler.
- Kız üç kez düğüne gelerek sevgilisini izler. Ama üçüncü kez düğündeki ablalarına yakışıklı prensin kendi sevdiği olduğunu söyler.
- Bunun üzerine sırrı açığa çıkan yakışıklı oğlan bulutlara yükselir.
- Kız kaçan sevgilisini aramak için yollara düşer.
- Kız sevdiği yakışıklı oğlanı bulur ve saraya dönerek evlenirler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde galbur saman içinde, develer lingri oynardı esgi hamam içinde. Biri lingriye hızlı vurdu, gitdi gökyüzünde gayboldu. Bakannar göremedi, arayannar bulamadı. Meğer lingri gidmiş bir sarayın havlısına düşmüş.

Geçiş fomeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Kırk gün kırk gece düğün yapalar, evleniller. Onnar ermiş muradına biz çıkalım kerevedine.

Sayı formeli ve sayılar: Üçüncü gün, üş gün, üç ok, Kırk gün kırk gece düğün, ikinci gız, ikinci sabah, ikinci gün, iki gözün iki çeşme, iki gece.

Renk formeli ve renkler: Bir beyaz ata binmiş, beyazlar geymiş yakışıklı bir güvey, bir yeşil, bir beyaz, bir da gırmızı gelinnig.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Üç gün müsaade, rüyada ak saçlıdan haber alma, agsakallı, farklı renkte üç ok fırlatma, Beyaz at-yeşil at-al at, demir çarık, yeşil-beyaz ve kırmızı gelinlik, yola çıkma, yeşil melek, kırk gün kırk gece düğün, peri, beyazlar geymiş yakışıklı bir güvey, yeşiller geymiş adam, allar geymiş adam.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Boynuzdan çıkan yakışıklı oğlan, peri, al at ile bulutlara yükselme, yeşil melek.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Padişah havlıda(avlu) dolaşırmış. Meğer lingri gitmiş bir sarayın havlısına düşmüş.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman, diğer masallarda da olduğu gibi, belli değildir. Örnek: Evvel zaman içinde…

Masaldaki kahramanlar: Padişah, falcı, padişahın üç kızı, boynuzdan çıkan yakışıklı oğlan, peri, yaşlı komşu.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve kız yakışıklı adamla evlenir.

Masaldaki çatışma: Kız kardeşlerin çatışması.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İstediğiniz şeylere ulaşmak için sabretmelisiniz. İnsanlarla alay edilmemelidir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: İki kız kardeşin diğer kız kardeşlerine "Sen gid al boynuzu da kıçına sog." demesi kötü bir davranıştır.

K.2. SİHİRLİ TENCERE

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- İhtiyar adam çalı çırpı ve odun toplamak için ovaya gider. Yakacaklık bir şey bulamaz ve bir çalı gözüne ilişir.
- Çalıyı sökmek için baltasını vurduğunda çalının dibinden bir Arap çıkar.
- Arap çalı evini yıkmaması için ihtiyara bir çanta dolusu altın verir.
- İhtiyar uzun zaman bu altınlarla geçinir, ama bir süre sonra altınlar bitince tekrara çalıdaki araba gider.
- Arap bu kez ona kendiliğinden yemek hazırlayan sihirli bir tencere verir.
- İhtiyar adam bir zaman sonra bütün mahalleyi bu tencere sayesinde yedirmeye başlar. Bu padişahın kulağına gider ve padişah ihtiyarı sarhoş ederek tenceresini alır.
- Bunun üzerine ihtiyar yine Arap'tan yardım istemeye gider. Arap bu kez, tenceresini geri alabilmesi için, ona sihirli bir ip ile topuz verir.
- Bu ip ve topuzla saraya giden ihtiyar saray adamlarını ve padişahı döverek tenceresini geri alır.
- Adam karısıyla mutlu yaşar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde galbur saman içinde, cinner cirid oynardı esgi hamam içinde. Var varanın sür sürenin vay haline yanışa düşenin.

Geçiş formeli: Gel zaman gid zaman…

Bitiş formeli: O günden sora kimse onara tokanmamış gül gibin geçinib gidmişler.

Sayı formeli ve sayılar: Tükürmüş iki avucuna, bir iki ogga un, üçerden beşerden, üç adım, beş altı topuz.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Altın dolu darcıg, sihirli tencere, sihirli ip ve topuz, üç adım yaklaşma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masal "ogga (okka)" ağırlık biriminin kullanıldığı bir ülkede geçmektedir. Masal "püryan yemeği ve imambayıldı" yemeklerinin yapıldığı bir ülkede geçmektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Çalının kökünden çıkan bir dudağı yerde bir dudağı **gökte** olan **Arap**, sihirli tencere, sihirli ip ve topuz.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Vahdın birinde bir memleketde… Bir kulübede yaşar, çıkmış dolaşmış gomşu köyleri.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Vahdın(Vaktin) birinde bir memleketde… O gün yatmış biraz dinenmiş… Devrisi gün guşluk vagdı…

Masaldaki kahramanlar: Fakir bir gocamanınan (yaşlı adam ile) kocakarı, bir dudağı yerde bir dudağı gökde olan Arap, padişah ve askerleri, subaşı, bekçi.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve ihtiyar adam ile eşi mutlu şekilde yaşarlar.

Masaldaki çatışma: Masalda ihtiyar adam ile padişah arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Sahip olduğunuz bazı şeyleri övünmek ve gösteriş **yapmak** için herkese göstermeye kalkarsanız bunları kaybedersiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.3. GÜVERCİN ŞEHZADE

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Anası kızına nasihat eder ve kendisi gibi eziyet çekmemesi için ona gergef işlemeyi öğretir.
- Kız annesi öldükten sonra geçinmek için pencere kenarında oturup gergef işlemeye başlar.
- Her gün bir güvercin gelip pencerede onu izler.
- Daha sonra güvercin her gün kızın bir şeylerini alıp kaçmaya başlar(makas, ip, tığ…).
- Bir gün yine güvercin ipliği alıp kaçarken kız çalınan ipi takip ederek bir konağa varır.
- Konakta güvercini bularak eline alıp sever. Kuşu severken başında bir toplu iğne olduğunu fark eder ve kuşu alarak evine döner.
- Daha sonra kuşun başındaki iğneyi çıkarır ve güvercin yakışıklı bir delikanlıya dönüşür.
- Delikanlı üvey annesinin büyüsüyle bu hale geldiğini söyler.
- Kızla delikanlı birbirlerini severler ve evlenirler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli. Var varanın sür sürenin, Allah eyliğni versin bu meseli diyneyenin. Mesel diynesin sıkıntısı gaçsın, gulağnı eyi açsın kıssadan hisse kapsın…, Bir zamannar…

Geçiş formeli: Bir gün… iki gün… derkana (derken)…

Bitiş formeli: Düğün dernek gurulmuş. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Ehaliyi yedirip içirmişler. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine…

Sayı formeli ve sayılar: İki dane kasnak, iki arşın uruba, iki dane yumak, iki dane tığ, iki dane da iğne. Bir gün... iki gün… iki avucunun arasına, on üç on dört yaşında, beş on guruş, beş on günde, kırk dane asger, kırk gün kırk gece düğün.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Güvercinin başına saplanan iğne**,** kırk asker**,** kırk gün kırk gece düğün yapma…

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masal "gergef işleme" âdetinin bulunduğu bir ülkede geçmektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Büyüyle güvercine döndürülen insanın tekrar insana dönmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir zamannar memleketin birinde…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar memleketin birinde… Gitmiş bir gonağa (konağa).

Masaldaki kahramanlar: Kocakarı ve on üç on dört yaşlarında olan kızı, insana dönen güvercin, büyücü üvey ana, kırk asker.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve güvercin yakışıklı bir delikanlı olur.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İyilik yapın iyilik bulun.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.4. GADİFE

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Kadın öleceği zaman kocasına vasiyet bırakır. Vasiyete göre kadının bileziği hangi kadına uyarsa adam o kadınla evlenecek.
- Kadın öldükten sonra bilezik sadece adamın kızının bileğine uyar. Adam kızıyla evlenmek ister.
- Bunun üzerine kız kilitli bir sandık yapıp kaçar.
- Atlı bir adam onu yolda bulur ve sandığı alıp sarayına götürür.

- Kız uzun zaman sandıktan çıkmaz.
- Bir düğün gecesi oğlanın yanına gider ve oğlan ona bir yüzük takar. Sonra kız tekrar sandığa gizlenir.
- Adam kızın sandıktaki kız olduğunu bilmez bu yüzden onu aramak için yollara düşer.
- Kız adamın yolda yiyeceği peksimetin içine yüzüğünü saklar.
- Adam yolda yemeğe dururken bu yüzüğü bulur ve aradığı kızın sarayda olduğunu anlar.
- Bunun üzerine saraya dönen adam sandığı parçalar ve düğünde gördüğü kızın o olduğunu anlar.
- En sonunda kızla oğlan evlenirler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir...

Geçiş formeli: Git gitmemin… bir dört yol ağzına varmış.

Bitiş formeli: Düğün dernek gurulur. Davullar vurulur. Kırk gün kırk gece düğün yapılır. Bir güzel evleniller. Onnar ermiş muradına, darısı bekâr gızların başına...

Sayı formeli ve sayılar: İki delik, dört yol ağzına varmış, ayın on dördü, kırklanma, kırk gün kırk gece düğün.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Vasiyet etme. Sandıktaki yüzük ve bilezik (bileklik). Ölü kırklanması. Yüzükle eşini bulma. Sandığa saklanarak kaçma. Kadife kaplı sandık. Beldeki şalı yırtma. Hamura yüzük koyma. Kırk gün kırk gece düğün yapma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masal "gerdek gecesi" adetinin bulunduğu bir ülkede geçmektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Sarayda ne gadar gız varısa…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir varımış bir yoğumuş… Bir gün…

Masaldaki kahramanlar: Adam, onun karısı ve kızı (Gadife). Padişahın oğlu.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda padişahın oğlu ile Gadife arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanların size istemediğiniz şeyleri yaptırmasına izin vermeyiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Adamın vasiyet üzerine kendi öz kızıyla evlenmek istemesi tamamen yanlış bir davranıştır. Masalı okuyup dinleyenlere kötü örnek oluşturabilecek bir davranıştır.

K.5. FİSLİKANCI GÜZELİ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Terzinin üç kızından en akıllısı bir fislikan çiçeği ekerek her gün onunla ilgilenir.
- Her gün kızın evinin önünden geçen şehzade bu kıza laf atar. Kız hazır cevap olduğu için akıllıca bir karşılık verir.
- Bu kızı beğenen şehzade kızın terzi babasını yemeğe davet eder ve terziye ona mermerden bir esvap dikmesini söyler.
- Terzi mermerden nasıl kıyafet dikeceğini düşünürken küçük kızı hemen buna bir çare bulur.
- Şehzade, bulunan bu çarenin terzi tarafından bulunmadığını anlar ve terzi de çareyi kızının bulduğunu söyler.
- Şehzade kızla tanışmak ister ve kızın evine davet edilir.
- Kızı gören şehzade onun fislikancı güzeli olduğunu anlar.
- Şehzade babasından kızı ister ve kızla evlenirler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde galbur saman içinde, develer dellal iken esgi hamam içinde, ben anamın beşiğini sallardım, bubamılan mahallede lingri oynardım. Biraz hızlı salladım anam beşikden düşdü, lingriye hızlı vurdum, görünmez yere uşdu. Bubam gızdı peşime düşdü. O govaladı ben gaşdım, son soñunda da bir memlekete ulaşdım. Ancak öyle gurtuldum dayak yemekten. Bakdım memleket mamur, iñsannar kibar. Kimi gonuşur. Kimi diğner. Ben da yaklaşdım da bir gocagarının ağnattıklarını diğnedim. Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir…

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Fislikâncı güzeliylan padişahın oğlunu evlendirmişler. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine. Gökden üç elma düşmüş. Biri yeñi evlilere, biri meseli ağnadana, biri da meseli diyneyennere…

Sayı formeli ve sayılar: Kırk gün kırk gece düğün.

Renk formeli ve renkler: Gara gara düşünür.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kız isteme, kırk gün kır gece düğün, üç gız.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Almış mermeri gitmiş sarayın havlısına…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir.

Masaldaki kahramanlar: Terzi, onun karısı ve üç kızı. Üç kızın adı: Ayhatun, Nurdâne, Akıldâne. Padişahın oğlu.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda fislikâncı güzeli kız ile padişahın oğlu arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.6. HİZMETKÂR MEHMED İLE ZEYNEB GIZ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir memlekette Müslümanlar ve Rumlar birlikte yaşarlar.
- Mehmet adındaki delikanlı papazın yanında hizmetkâr olarak çalışır.
- Mehmet papazın kızını sever ve onu papazdan ister.
- Papaz Müslüman olduğu için kızını Mehmet'e vermez.
- Mehmet o zaman papazdan izin ister ve memleketine döner.
- Papazın kızı aşkından yataklara düşer.
- Kız son kez Mehmet'i görmek ister.
- Kız Mehmet'e aslında kendisinin Müslüman olduğunu söyler.
- Mehmet'in alması için mezarına mücevherler koydurtur.
- Mehmet mücevherleri almak için kızın mezarını açar ancak mezarda köyün imamının cesedini bulur.
- İmamın mezarında da papazın kızının cesedini ve mücevherlerini bulur.
- Mehmet köyde giderken gördüğü bir kızı papazın kızı zanneder, ama kız imamın kızı olduğunu söyler.
- Papazın kızı Mehmet'in rüyasına girer ve neden kendisini tanımadığını sorar.
- Aslında papazın kızı ölmemiştir ve imamın kızı yerine geçmiştir.
- Böylece Mehmet kızı istetir ve onunla evlenir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş. Allahın gulu çoğumuş, ama biribirine tahammül yoğumuş. Bir memlekette… beraber yaşalarmış.

Geçiş formeli: Bir gün üş gün derkana… Bir gün iki gün derkana…

Bitiş formeli: Böylece seven insannar birleşmiş olur. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Rüyada sevdiğini görme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki fakir delikanlının tasviri şöyledir: Mehmed adında fakır bir deliganni da popazın yanında hizmetkâr çalışırmış. Ama Allah'ım özene bezene yaratmış. Gara gara gaşlar, filcan gibi gözler, ince uzun bir endam. İñsan bir çif daha göz isderdi baksın o yakışıklılığa. Çalışgan mı çalışgan, saygılı, dürüst…

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Urum ve Müsdüman (Rum ve Müslüman) ile Popaz(papaz) ve imamın aynı memlekette yaşaması. Masal "Rum ve Müslüman"ların birlikte yaşadığı bir ülkede geçmektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği mekân masaldan az çok çıkarılabilmektedir. Masalda anlatılanlara göre bu ülkede Rumlar ve Müslümanlar bir arada yaşamakta; ancak birbirlerini çekememektedirler. Bu da bize masalın Rumlarla Müslümanların birlikte yaşadığı bir ülkede geçtiğini göstermektedir.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir gün iki gün derkana…

Masaldaki kahramanlar: Popazın(papaz) hizmetkârı Mehmed. Popazın gızı. Mehmed'in anası. İmam, eşi ve gızı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter delikanlı sevdiği kızla evlenir.

Masaldaki çatışma: Masalda Rumlarla Türkler ve Hristiyanlarla Müslümanlar arasında bir çatışma bulunmaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.7. YEDİBELÂ NACİYE

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Yedibela Naciye'nin annesi ölür, ama hiç üzülmez.
- Naciye, tüccardan beğendiği kumaşı alabilmek için plan yapar.
- Yeni ölen bir bebeği mezardan çıkarır ve kendi bebeğiymiş gibi kucağında alarak kumaşçıya gider.
- Kumaşı beğendikten sonra cüzdanı evde unuttum numarasıyla gider, bebeğini kumaşçıda bırakır.
- Döndüğünde bebeğini kumaşçının öldürdüğünü söyler.
- Kumaşçı bu olay duyulmasın diye Naciye'nin beğendiği kumaşları çırağıyla evine yollar.
- Naciye çırağa sarkar, üstüne bir de çırak ona sarkmış gibi gösterir; çırak korkudan kaçar.
- Bir süre sonra memleketin padişahının karısı ölür.
- Naciye de cenazeye gider ve ah teyzem diye ağlar.
- Naciye ölen kadını inceler.
- Padişah Naciye'yi saraya çağırtır ve sorguya çeker.
- Naciye padişahı inandıramaz ve padişah bunun kim olduğunu soruşturur.
- Padişahın annesi Naciye'nin namlı bir yalancı olduğunu öğrenir.
- Naciye anne konuşmasın diye dilini kopartır.
- Sonra hekimle anlaşarak anneyi öldürür.
- Ondan para isteyen hekimi saraydan kaçırır.
- Naciye tüm sarayı ve padişahı kontrolü altına alır, sarayı düzene sokar.
- Padişah Naciye ile beraber olmak ister.
- Naciye nikâh kıymadan olmaz der.
- Padişah hemen nikâh kıydırır ve sonunda padişah karısı olur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Ezeregden gezeregden, lâle sümbül dizeregden, dağlardan derelerden yörünmez geçitlerden geşmiş zamanda, teneha bir diyarda bir … varımış. … Ne uçan gurtulurmuş elinden ne gaçan. Ne kedi ne da sıçan.

Geçiş formeli: Bir zaman soora.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Sana iki soru soracam, iki yanağından öpmek, iki kese altın, beş altı dane, beş altı gün sora, altı ay evvel, Yedibelâ Naciye, falandan on arşın, filandan yirmi arşın, feşmekândan otuz arşın, kırk senedir evliyik.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Mezardan ölü çocuğu ve kadını çıkarma, rüya görme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Geşmiş zamanda, teneha(tenha) bir diyarda…, bir gün o memlekete…

Masaldaki zaman: Masalda gerçek bir zaman ifadesi yer almaktadır: Padişah demiş buna, sen teyzeni en son ne zaman gördün? Altı ay evvel gördüm.

Bunun yanında masalda gerçek olmayan zaman ifadeleri de bulunmaktadır. Örnek: Geşmiş zamanda, teneha bir diyarda…

Masaldaki kahramanlar: Yedibelâ Naciye adındaki kadın, tüccar, bezirgan ve çırakları, padişah ve anası.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Yedibelâ Naciye'nin annesinin ölmesine üzülmemesi, aksine sevinmesi kötü bir davranıştır. Yedibelâ Naciye'nin bezirgân çırağıyla ve padişahile cinsel temasta bulunması çocuklara kötü örnek oluşturabilir.

K.8. FENA GALBLİ EBE

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişah rüyasında, eşinin doğuracağı çocukların birinin alnında güneş birinin alnında ay olacağını görür.
- Padişahın eşi bir oğlan bir de kız doğurur.
- Ebe çocukları bir sandığa koyarak dereye bırakır, yerine de iki tane yavru köpek bırakır.
- Padişah seferden döner ve çocuklarını görmek ister.
- Ebe ona karısının yavru köpek doğurduğunu söyler.
- Padişah, karısını zindana attırır.
- Dere kenarına vuran sandıktaki çocukları bir çoban bulur ve çocukları olmadığı için evlatlık edinir.
- Çobanın eşi çocuklara çok iyi bakar ve onları büyütür.
- Kadın kız çocuğuna ev işlerini öğretir, adam erkek çocuğuna avlanmayı öğretir.
- Padişah yakın memleketlere ava çıkar ve dere boyu giderek avlanır.
- Derenin sonlarına doğru padişah susar ve çobanın mandırasına gider.
- Burada kendini çobanın evlatlık kızı ve oğlu (aslında padişahın çocuklarıdır) karşılar.
- Padişah bu çocukların karakterini ve davranışlarını çok beğenir ve saraya yemeğe davet eder.
- Padişahın adamları iki çocuğu alıp saraya getirirler.
- Ebe bu çocukların sandıkla dereye attığı padişah çocukları olduğunu anlar ve çocukların yemeğine zehir koyar.

- Çocuklar yemeği yemeden kediyi yedirir, kedi hemen ölür ve yemeğin zehirli olduğu anlaşılır.
- Padişah ebeden şüphelenir ve onu sorguya çeker.
- Çocuklar alınlarını açar ve alınlarındaki ay ile güneş görünür. Padişah bunların kendi çocuğu olduğunu öğrenir.
- Padişah, karısını zindandan çıkarttırır.
- Çocukları saraya alır.
- Çobanın evinin yanına da arada bir gidip kalmak için üç odalı bir ev yaptırır.
- Padişah çocuklarıyla ve karısıyla mutlu bir şekilde yaşar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir…

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Fenalar cezalarını bulmuşlar, galannarın hepsi da mesud yaşamışlar. Onnar ermiş muradına biz çıkalım kerevedine...

Sayı formeli ve sayılar: İki çocuk, iki dane gulicig(yavru köpek), ikisinin annını devamlı bir bezinan bağladmış, işledmiş iki dane tagge annılarını örteceg şekilde, iki genç, yollamışlar iki adam, iki gözlü bir daş ev, üçüncü oda, üç odalı bir güzel ev, onbeş sene evvel, yedi sekiz yaşına gelinca.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Rüya görme, ikiz çocukları sandıkla dereye atma, zindana atma, çocuksuzluk, avlama, zehirleme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Ebenin, doğan ikiz çocukların yerine iki gulicik(yavru köpek) koyması ve bu yüzden kadının yavru köpek doğurduğuna inanılması inandırıcı değildir.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Yakın memleketlere ava gitme…

Masaldaki zaman: Masalda gerçek bir zaman ifadesi yer almaktadır: "On beş sene evvel nisan girişinde…" Ancak bu zaman ifadesi kesin bir tarihi belirtmediği için masalın anlatım zamanına göre değişmektedir.

Masaldaki kahramanlar: Padişah ve karısı, çoban ve karısı, ebe, anlında güneş olan oğlan çocuk ve anlında ay olan kız çocuk.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda ebe ile padişah arasında bir çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bir şeyden emin olmadan insanları yargılamayınız.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.9. DÜRDANE

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişahın karısı ölür ve üç kızıyla kalır.
- Padişah sefer çıkacağı zaman kızlarına ne hediye istediklerini sorar.
- İki büyük kız ne istediğini söyler, en küçük kız da babasına gönlünden ne koparsa onu almasını söyler.
- Böyle olunca en güzel hediye hep en küçük kız Dürdane'ye gelirmiş.
- Kız kardeşlerini kıskanan ablaları Dildane ile Güldane onu öldürüp avlunun uzak bir yerine, bir fesleğen çiçeğinin yanına gömerler.
- Padişah yine bir sefer dönüşü geldiği zaman kızlarından birini bulamaz ve adamlarına onu aramaları için emir verir.
- Kız bulunamaz.
- Çobanın biri padişahın avlusundaki otları hayvanlarına otlatmak için izin ister.
- Çobanın koyunları avludaki bütün otları yer sadece fesleğen çiçeğini yemezler.
- Fesleğenin neden yenmediğini merak eden çoban gidip fesleğenden bir dal koparır ve çiçek inleyerek kendisinin Dürdane olduğunu söyler.

- Çoban gidip padişaha olanları anlatır.
- Çoban ile padişah gidip fesleğen çiçeğine bakarlar ve padişah bunun ölen kız Dürdane olduğunu anlar.
- Padişah Güldane ile Dildane'yi de oraya çağırtır, Dürdane olayı anlatır.
- Padişah iki büyük kızının küçük kızını öldürdüğünü anlar.
- Kızlar en güzel hediyeyi o aldığı için Dürdane'yi kıskanıp öldürdüklerini söylerler.
- Padişah iki kızı evlendirip saraydan kovar.
- Tek başına yaşayan padişah ölür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş, illallahdan kimse yoğumuş. Vahdın birinde bir memleketde bir … varımış.

Geçiş formeli: Gel zaman gid zaman… (Masalda iki kez geçmektedir.)

Bitiş formeli: Ölennerin toprağı bol olsun, bu meseli dinneyennere ders olsun!

Sayı formeli ve sayılar: İki gız, üş dane gız, beş on dane goyunu var.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: İki büyük kız kardeşin küçük kız kardeşlerini kıskanması ve bu yüzden onu boğup öldürmeleri, öldürülen kişinin bir çiçeğin altına ekilmesi, inleyen fislikan(fesleğen) çiçeği.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Fesleğen bitkisinin konuşması gerçeküstüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Vahdın birinde bir memleketde…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Vahdın birinde bir memleketde…

Masaldaki kahramanlar: Padişah, onun karısı ve üç kızı(Dildâne, Güldâne, Dürdâne), çoban, hizmetkâr, padişahın adamları.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez. Dürdâne'yi öldürenler ortaya çıkar. Ancak onu öldürenler padişahın kızları olduğu için padişah kızlarını saraydan kovar, ama bu kez de padişah üzüntüden ölür.

Masaldaki çatışma: Masalda üç kız kardeş arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Ebeveynler çocuklarının tümüne eşit davranmalıdır ki kardeşler birbirini kıskanmasınlar.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: İki kız kardeşin kıskançlıktan dolayı en küçük kız kardeşlerini öldürmesi.

K.10. SEN SEN OL KÖSEYE GÜVENME

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Köselerin yalanından çok canı yanan adam oğlunu yanına çağırır ve köselere güvenmemesini söyler.
- Babası ölen oğlan evlenip aile kurar, çiftçi olur.
- Kuraklık olur, sadece dört torba buğdayı çıkar.
- Üç torbayı öğütüp bitirir. Sıra gelir dördüncü torbayı öğütmeye.
- Dördüncü torbayı öğütmek için yola çıkar. Ama bütün değirmenciler köse olduğu için köse olmayan bir değirmenci bulmaya çalışır, ancak bulamaz.
- Sonunda köse olan ilk değirmenciye döner.
- Köse bir torba buğdayı öğütmek için para değil sadece bir ekmek ister.
- Buğdayı öğütür.
- Undan bir ekmek yapmak için ekmek teknesine döker.
- Hamur pek oldu cıvık oldu derken köse bütün torbayı ekmek teknesine boşaltır.
- Hamurun tümünü ekmek yapar ve adama hiç ekmek vermek istemez.

- Ekmekleri almak için anlaşma yaparlar. Kim daha büyük yalan söylerse ekmekleri alacaktır.
- Bunun üzerine köse yalana başlar.
- Yalan bitince oğlan eğri kılıcını çıkarır köseyi korkutur ve bütün ekmekleri alıp evine döner.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde galbur saman içinde, cinner cirid oynardı, esgi hamam içinde. Herkeş geçim derdinde, köse yalan peşinde. Yüz dese birine inanma. Yüzüne gülse aldanma. Döndürür dolaşdırır, kendi da aldanır, döner gendi yalanına inanır./Zamanın birinde bir memleketde bir adam yaşarmış.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İki dane köfün, her torvaynan üç ay geçinmesi lâzım, üçüncü dördüncü değirmenci, dörd torva buyday.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Hakyemez Yatırı.

Masaldaki motifler: Eğri gılıç, sınav(En yalan hikâyeyi anlatma sınavı.).

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır.

Masaldaki mekânlar: Masalda bir yatır adı geçer. Ancak adı geçen bu yatırın nerede olduğu belli değildir ve bu mekân hayalî bir mekândır: "Hakyemez Yatırı''nın türbesi. Yine masalda "Zamanın birinde bir memlekette…" şeklinde belirsiz bir mekân belirtilmektedir.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Zamanın birinde bir memlekette…, yeñi harman vagdına.

Masaldaki kahramanlar: Köselere güvenmeyen rençber (çiftçi) adam ve onun tek oğlu, değirmen sahibi köse.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda köse ile çiftçi arasında ve dürüstlük ile yalancılık olguları arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Sen sen ol köseye güvenme.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Hem köse hem de çiftçinin ekmeklere sahip olmak için yalan söylemesi.

K.11. SABREDEN DERVİŞ MURADINA ERMİŞ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Fakir karı kocanın evlerinin yanındaki dut ağacına durmadan bir kuş gelir ve daha bebek olan kızlarına konuşur.
- Kuş "Kıza, kırk gün bir ölüyü bekleyeceğini, sabrederse de padişah ile evleneceğini" söyler.
- Bir gün kız büyüyüp okuldan dönerken kuş yine ortaya çıkar ve aynı şeyleri söyler.
- Kız korkar ve duyduklarını annesine söyler, annesi çok korkar.
- Kız ovaya gezmeye gider ansızın açılan kapıdan bir saraya girer.
- Kız sarayın kırk birinci odasında yerde ölü gibi yatan yanında Kur'an ve kâğıt bulunan bir oğlan görür.
- Kâğıtta "Başımda kırk gün Kur'an okuyan kişiyle eleneceğim." yazar.
- Kız oğlanın başında otuz dokuz gün Kur'an okur ve hava almak için pencereden bakar ve bir halayık görür.
- Halayığa ne yaptığını anlatır ve halayık da ona biraz dinlenmesini onun yerine okuyabileceğini söyler.
- Kız okumayı halayığa bırakır, ancak 40 gün dolduğu için uyanan oğlan başında halayığı görür ve onu alıp sarayına götürür.

- Kızı da orada olduğu için saraya götürür, ancak kızla halayıkla evlenir.
- Oğlan sefere çıkarken her şey bir şey ister, sadece kız bir şey istemez oğlan da kendi gidip ne istediğini sorar.
- Kız oğlandan bir sabır taşı, bir sabır kandili bir da hançer ister, bunları getirmezse da gemisinin taş kesilmesini söyler.
- Oğlan seferden dönerken kızın istediklerini almayı unutur ve gemisi taş kesilir yürümez.
- Oğlan kızın istediklerini alır, ama satıcı oğlana bunu isteyen kızın intihar edebileceğini ve kıza dikkat etmesini söyler.
- Oğlan seferden dönünce kıza istediklerini verir ve onu izler.
- Kız bu istediklerini yanına koyarak başından geçen her şeyi anlatmaya başlamış.
- Oğlan gerçekte başında Kur'an okuyanın bu kız olduğunu öğrenir ve bunu halayığa da sorar.
- Halayık sadece kırkıncı gün Kur'an okuduğunu söyler.
- Bunu öğrenen oğlan halayığı bir adamı ile evlendirip saraydan göndermiş; kendi de esas evlenmesi gereken kızla evlenmiş.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varıdı bir yoğudu. İnallahdan kimse yoğudu. Varıdı bir…

Geçiş formeli: Gel zaman gid zaman…

Bitiş formeli: Esas gızza kırk gün kırk gece düğün yabmış. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine...

Sayı formeli ve sayılar: Dört gözülan (göz ile) beklemek, bir iki defa dinneme, otuz dokuz gün okuma, kırg gün kırk gece başucunda Gur'an okuma, kırkıncı gün, kırk gün kırk gece düğün.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kırk gün ölü birini beklemek, kırk bir odalı saray, yatan birinin başında kırk gün Kur'an okuma, sabır taşı-sabır gandili-hançer, kırk gün kırk gece düğün, kırk gün ölü bekleme, kırk birinci oda.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Konuşan kuş, aniden ortaya çıkan saray, sabır taşı-sabır gandili.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Çocukları götüreceklermiş ovaya…, bakmış bir saray…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir varıdı bir yoğudu…

Masaldaki kahramanlar: Fukara karı koca ve küçük kızları, konuşan kuş, halayık, kızın eşi.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve kız oğlan ile evlenir.

Masaldaki çatışma: Masalda kız ile halayık arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Sabretmeden isteklerinize ulaşamazsınız.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.12. EN BECERİGLİ KİMİSA PADİŞAH O OLACAG

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Yaşlanan padişah memleketi hangi oğluna devredeceğini tespit etmek ister.
- Üç oğluna da bir yıl boyunca saraydan uzaklaşıp tam bir yıl sonra geri gelmelerini söyler.
- Üç oğlan yola düşer her biri bir tarafa gider.
- Büyük oğlan çok zengin olmuş, bir sürü mal edinmiş.
- Ortanca oğlan da zengin olmuş.
- En küçük oğlan da geri geldiğinde yanında sadece beş altı arkadaş getirmiş.
- Üç kardeş sırasıyla yaptıklarını padişaha anlatırlar.

- Sıra en küçük oğlana gelince o, "Ben kardeşlerim gibi mal satın almadım, arkadaşlar edindim." der.
- Padişah küçük oğlunu takdir eder ve tahtını en küçük oğluna devretmiş.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde galbur saman içinde, develer dellalıdı esgi hamam içinde. Var varanın, sür sürenin, çekeceği var yalan deyenin. Yalan yalan üsdüne, yara yara üsdüne. Kim iş becerir, kim çalışır. Kim daha çok işlersa o alışır./Bir zamannar memleketin birinde varıdı bir…

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Sora da birer eş bulup evlenmişler, memleket memnun, onnar mesud, yaşayıb gidmişler. Çocukları, çocuklarının çocukları olmuş, bir millet olmuşlar. Allah soylarını daim, tahtlarını kaim gılsın...

Sayı formeli ve sayılar: İki dane gonag bir da saray, ikinci gardaşı, üçünüz, üç oğlan, beş dane yazlıg, bir tane saray, beş on dane, on dane ev. Bagmışlar yol tam üç çatal olur. Yanında beş altı dane arkadaşı gelmiş.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Birer torba peksimed ve birer demir çarıg ile yola çıkma, sınama (Hangi oğlan tahta geçecek bunu belirlemek için sınama yapılır.).

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir zamannar memleketin birinde…, her biri bir memlekete yerleşmişler.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar memleketin birinde…

Masaldaki kahramanlar: Padişah ve üç oğlu, küçük oğlanın arkadaşları.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve padişah yönetimi oğullarına devreder.

Masaldaki çatışma: Masalda maddiyat ile maneviyat olguları arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Mal edinme dost edin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.13. FATMACIĞNAN YUSUFCUK

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- İki çocuğu olan dul kadın bir adamla evlenir.
- Adam ava gider ve pişirmesi için avladıklarını kadına getirir.
- Kadın avları kediye kaptırır. Kocası anlamasın diye memesini keserek pişirir.
- İkinci gün yine avı kaptırır ve diğer memesini pişirir.
- Üçüncü gün adamın avladıklarını pişirir, ama bu kez da adam bunları beğenmez. Kadın ona gerçeği söyler.
- Adam bunun üzerine kadının çocuklarını kesip yemek yapmak ister.
- Bunu duyan kadın çocuklarını evden gönderir.
- Adam çocukların peşlerine düşer.
- Yolda giderken erkek çocuk yerden su içer ve kuzuya döner.
- Bu haldeyken şehzade yolda kızı ve kuzuyu bulur. Onları saraya götürür.
- Şehzade sefere çıkar ve kıza kimseye kapıyı açmamasını söyler.
- Kız dinlemez ve halayıkla(zenci kadın) dışarıya çıkar.
- Halayık bahçede onu havuzun içindeki balığa atar ve balık onu yutar.
- Şehzade geri döner ve halayık onu karısıymış gibi karşılar.
- Şehzade havuzdaki balığın karnını yarar ve karısı ile oğlunu orada bulur.
- Şehzade bunun üzerine halayığı cezalandırır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş, innallahdan kimse yoğumuş. Bir gadınnan bir adam varımış.

Geçiş formeli: Git gitmemin…

Bitiş formeli: Gızılan oğlan da çocuklarıynan bir ömür yaşadılar. Ben da bıragdım da geldim size annadayım bu meseli.

Sayı formeli ve sayılar: Üçüncü defa.

Renk formeli ve renkler: Dışları gara içleri beyaz eller.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Ava çıkma, kadının memesini pişirmesi, sihirli ayna, tarak ve sabun, çocuğun kuzuya dönüp şekil değiştirmesi, sefere çıkma, öldürülen kuzunun gömüldüğü yerde çalı bitmesi.

Manzum kısım: Masaldaki manzum kısım şöyledir: Gırmızı guşak belimde, padişahoğlu dizimde, nasıl çıkayım çırılçıplak anadan doğma.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Sihirli ayna, tarak ve sabun. Çocuk hayvan yalağından su içerek kuzuya döner. Havuzda yaşayan balık kızı yutar kız ölmez ve balığın karnında doğum yapar.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Padişahın oğlu döner şeherden. Girmişler saraya.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir: Ör: Bir varımış bir yoğumuş…

Masaldaki kahramanlar: Kadın ve iki çocuğu (Fatmacık, Yusufcuk), üvey babaları, padişahın oğlu, halayık, Fatmacığın oğlu.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Fatmacık eşi ve oğluyla mutlu yaşar.

Masaldaki çatışma: Masalda çocuklar ile üvey babaları arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Üvey babanın üvey çocuklarını kesip yemek istemesi.

K.14. PADİŞAHINAN OĞULLARI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Üç oğlu olan bir padişah tahtını bırakmak için oğullarını sınamak ister.
- İlk önce büyük oğluna kendini ne kadar sevdiğini sorar.
- Büyük oğlan babasını dünyalar kadar, ortanca oğlan babasını tatlıdan daha çok, küçük oğlan da babasını tuz kadar sevdiğini söyler.
- Bunun üzerine padişah sinirlenir ve küçük oğlanı saraydan kovar. Memleketi büyük ve ortanca oğluna bölüp verir.
- Memleketten kovulan küçük çocuk başka bir memlekete gider.
- Orada da güvercin yardımı ile padişah seçilmektedir.
- Güvercin gelip üç kez küçük şehzadenin başına konar ve o padişah seçilir.
- Şehzade padişah seçilince, babası dâhil bütün komşu padişahları davet ettirir.
- Ziyafette babasının yemeğine tuz koydurtmaz.
- Bütün padişahlar yemeklerini çok beğenince, yemeğine tuz konmayan padişah kızar.
- Padişahın oğlu yanına gelir ve ona geçmişte " seni tuz kadar severim" dediğini hatırlatır.
- Padişah tuzun önemini anlar ve oğlunun yanında kalır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varmış bir yogmuş. Bir memlekette bir …nan üç dane … varımış.

Geçiş formeli: Git gitmemin … gitmiş bir memlekete.

Bitiş formeli: …güçük oğlunun yanında galmış, hep beraber yaşamışlar...

Sayı formeli ve sayılar: Padişahın üç oğlu, üç defa tekrarlamak.

Renk formeli ve renkler: Beyaz bir güvercini salarlar havaya.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Padişahlık seçimi, padişah, padişahın üç oğlu, talih kuşu, beyaz güvercinin padişahı seçmesi.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bir ülkenin padişahının güvercin tarafından seçilmesi olağandışıdır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir memlekette…, ufak oğlan gitmiş bir memlekete.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: O gün da aynı yapmışlar.

Masaldaki kahramanlar: Padişah, onun üç oğlu ve vezirler.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve padişah en küçük oğluyla mutlu bir şekilde yaşar.

Masaldaki çatışma: Masalda padişah ile küçük oğlu arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bazı sözlerin anlamı zamanla daha iyi anlaşılır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.15. İKİ GIZ GARDAŞ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- İki kız kardeşin birer kızları vardır. Fakir olanın kızı daha güzel olduğu için zengin kız kardeş onu kıskanır ve fakirlikte nasıl beslenerek güzelleştiğini sorar.

- Fakir kadın zenginden aldığı parayla bunu başardığını söyler. Bunun üzerine kız beslenesin diye zengin kadın verdiği parayı iyice azaltır, ama kız yine çirkinleşmez.
- Bunun üzerine zengin kadın nasıl geçindiklerini sorar. Fakir kız da değirmen artıklarıyla der.
- Zengin kadın değirmen artıklarını almasını yasaklar. Kız yine çirkinleşmez.
- Kızın çirkinleşmesi için bu şekilde durmadan onların rızkını kesen zengin kadın sonunda onları tamamen aç bırakır.
- Fakir kadın bir gece üzüntüden ağlarken kapı çalar ve kapıdaki yardımcı ihtiyar ona sofra meydana getirir.
- Ertesi gün ihtiyar fakir kızı dere kenarına götürür ve kız ihtiyara iyi davrandığı için derede onu daha da güzelleştirir.
- Zengin kadın da kızının güzelleşmesi için onun ihtiyarla gönderir. Ancak zengin kız ihtiyara kötü davrandığı için ihtiyar onu derede daha da çirkinleştirmiş.
- Böylece zengin kadın derdinden, kıskançlığından çatlayıp ölmüş.
- İyi kız kardeş de kızıyla mutlu yaşamış.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış iki…

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İki gız gardaş, iki dane eyi bişmiş pita ekmeği.

Renk formeli ve renkler: Sarı su, saçları da altın sarısı, guzguni siyah olmuş gız, siyah dere, gara su, beyaz su.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Yardımcı ihtiyar, siyah, sarı ve beyaz su akan dere, insanı güzelleştiren sarı dere, insanı zenciye çeviren siyah dere.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Kıbrıs'ta da yapılan bir tür ekmek olan "Bitta" masalda geçmektedir. Bu da masalın Kıbrıs'ta geçiyor olduğunu gösterebilir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Tencerenin kendi başına yemek dolması. Dereden siyah, beyaz ve sarı su akması. Kızın dereye batarak güzelleşmesi. Kızın dereye batarak zenci olması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Adam da vurmuş buydayı eşeğin sırtına düşmüş yollara değirmene gideceg öğüdsün. Almış gızı bir dere kenarına götürmüş.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir varımış, bir yoğumuş.

Masaldaki kahramanlar: İki kız kardeş ve onların kızları (Gülayşe). Yardımcı ihtiyar.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Ezilen fakir kız kardeş ile kızı mutlu yaşar. Onu ezen kız kardeş de kıskançlığından çatlar.

Masaldaki çatışma: Zengin kız kardeş ve çirkin kızı – fakir kız kardeş ve güzel kızı.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Kıskançlık iyi bir şey değildir. Kıskançlık hem size hem çevrenizdekilere zarar verir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.16. DÜNYA GÜZELİ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Adam sefere çıkmadan önce rüyasında iki çocuğu olacağını görür.
- Gelinini kıskanan kaynana ebeyle anlaşarak doğan çocukları sandıkla dereye atar. Lohusanın altına da iki yavru köpek koydular.
- Kaynana seferden dönen oğluna karısının iki köpek doğurduğunu söyler. Adam karısını duvara hapseder.
- Sandıktaki çocukları bir çoban bulup sahiplenir.
- Çocukların yaşadığını duyan kaynana ebeyi çobanın evine gönderir.

- Ebe kız çocuğunu kandırır ve abisinden "dünya güzeli"ni istemesini söyler.
- Kızın erkek kardeşi "dünya güzeli"ni bulmak için bir ihtiyardan(Hızır) yardım alır. Sırasıyla dünya güzelinin ağacını, ağaçtaki kuşunu ve dünya güzelini getirdi.
- Oğlan babasının padişah olduğunu öğrenir ve onu evlerine davet eder, sofralar kurar.
- Ertesi gün de onlar saraya davet edilirler. Dünya güzeli burada padişaha gerçeği açıklar.
- Padişah da annesi ve ebeyi cezalandırır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir zamannar bir … bir … varıdı.

Geçiş formeli: Şindi size bir mesel annadacam ve başladı bu meseli başdan annadmaya.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İki çocuk, iki gözüm gibi gözleyesin, iki dane gulicik(köpek yavrusu), oğlan üç defa, "Dünya Güzeli" dedi.

Renk formeli ve renkler: İhtiyar bir gara gıl yagdı. Bir siyah at geldi. İhdiyar bu defa beyaz bir gıl yagdı. Bembeyaz bir at geldi.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Rüyada iki çocuğu olacağını görme, sefere çıkma, kıskanç kaynana, çocukların sandıkla dereye atılması, kadını duvarın içine hapsetme, çocuksuzluk, kılık değiştirme, ay ve güneş adlı iki kardeş, yardımcı ihtiyar, kıl yakmakla at gelmesi, çok hızlı giden konuşan at, siyah at, beyaz at, Kur'an okumak, ava çıkma, altın tabaklar, zehirli yüzük ve iğne.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: İhtiyarın kıl yakarak at çağırması, ihtiyarın siyah kıl yakarak siyah at çağırması, ihtiyarın beyaz kıl yakarak beyaz at çağırması, atın bir

kırbaç yedikten sonra aniden bin mil yol alması, göğe uçabilen beyaz at, dünya güzeli ellerini çırpınca ağacın yapraklarının sallanarak çalgı çalması ve ağaçtaki kuşun ötmesi, Güneş adlı çocuğun uçarak keklik, koşarak tavşan tutması, dünya güzelinin elini bir çırpmasıyla sofranın kurulması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Götürdüler derenin birine attılar. Evi deniz kenarındaydı. Dünya güzelinin avlusu.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Ör: Bir zamannar…

Masaldaki kahramanlar: Padişah ve onun tek kızı. Kızın eşi olan vezirin oğlu. Kıskanç kaynana. Dereye atılan çocukları bulan çoban. Yardımcı ihtiyar. Dünya güzeli, at, siyah at, ötmeyen kuş. Dünya güzelinin beyaz atı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Padişahın oğlu karısıyla tekrar evlenir ve mutlu yaşayıp giderler.

Masaldaki çatışma: Masalda kaynana-gelin çatışması vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Kötülük edenler bir gün cezasını çekerler.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.17. ARAP ÜZENGİ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişahın tek oğlu bir gün ava çıkar.
- Avda bir ceylanı kovalarken ceylan çadıra girer.
- Arkasından çadıra giren şehzade burada dünya güzeli bir kız görür ve ona âşık olur.
- Şehzadenin babası oğlunun Yörük kızıyla evlenmesini istemez.
- Padişah sonunda razı olur ve kızı almaya giderler. Ancak kız yerinde yoktur.
- Kız şehzadeye bir mektup bırakır ve nereye gideceğini söyler.
- Şehzade yollara düşer ve yolda bir kızı ağlarken bulur.
- Kız, kardeşleri devlerle savaştığı için ağladığını söyler.

- Bunun üzerine şehzade yedi kardeşe yardıma gider ve onları devden kurtarır.
- Yedi kardeş şehzadeden korkarak kulelerine kaçarlar.
- Şehzade de kuleye gelir ve kardeşlerle tanışır.
- Kardeşler kız kardeşlerini şehzadeye verme isterler. Ancak şehzade Yörük kızını istediğini söyler ve yollara düşer.
- Yolda bir arap kızla karşılaşır.
- En sonunda şehzade karşılaştığı bu üç kız ile de evlenir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir zamannar bir … varıdı.

Geçiş formeli: Git gitmemin…

Bitiş formeli: Hep beraber oğlanın memleketine gideller. Oğlan üçüylan evlenir. Beraberce mesut bir hayat sürerler.

Sayı formeli ve sayılar: İki gözü iki çeşme. Oğlan üçüyle evlenir. Bir tarafta yedi kardeş, bir tarafta yedi dev.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Karahan'a gittiğini söylerler. Ben Yemen padişahının oğluyum.

Masaldaki motifler: Ava çıkma, kız isteme, rüya görme, yedi kardeş yedi dev, üç kızla evlenme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Devlerle savaşma, yedi kardeş, yedi dev.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Ben Yemen padişahının oğluyum. Karahan'a gittiğini söylerler.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Ör: Bir zamannar…

Masaldaki kahramanlar: Yemen padişahı ve onun tek oğlu. Oğlanın aşkı Yörük kızı Gülizâr. Askerler, Yörük beyi. Arap kız, Gülperi.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.18. ALİ BABA

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Ali Baba adında zengin adam bir akşam mezarlığın yanından geçerken bir ses ona "Başına felaketler gelecek, gençlikte mi gelsin, yaşlılıkta mı gelsin?" der.
- İki akşam daha aynı sesler tekrarlanır.
- Adam karısına sorar. Karısı da acılara katlanabilmek için felaketlerin gençlikte gelmesi gerektiğini söyler.
- Adam ertesi akşam gelen sese "Felaketler gençlikte gelsin." cevabını verir.
- Bunun üzerine ertesi sabah felaketler başlamış.
- Hayvanları ölür, gemisi batar, kuyudaki suyu kurur, böylece olunca karısı ve iki çocuğuyla evini terk edip başka memlekete yerleşir.
- Burada yeni bir hayat kumaya çalışırken karısı kaçırılır.
- Buradan da kaçarken iki çocuğunu dereden geçerken kaybeder.
- Kaybolan bu iki çocuğun birini bir çoban, birini de bir oduncu evlat edinir.
- Adam felaketlerin geçeceğini bilir ve yola devam eder.
- Bir memlekette güvercin yardımıyla padişah seçilir ve güvercin gelip bu adamın kafasına konar.
- Yeni padişah Ali baba memleketi düzene koyar.
- Komşu memleketleri padişahları da onu ziyarete gelir. Gelen padişahlardan birisi de karısını kaçıran padişahlardan birisiymiş.
- Sarayda bulunan iki nöbetçi konuşa konuşa kaybolan iki kardeş olduklarını anlarlar.
- Bu konuşmaları duyan anneleri de bunların kendi çocukları olduğunu anlar.

- Daha sonra padişah da karısı ve çocuklarını bulur ve mutlu yaşarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış, bir yoğumuş. Memleketin birinde çok zengin bir… varımış.

Geçiş formeli: Birkaç gün yol gitmişler. Gide gide bir memlekete varır.

Bitiş formeli: Padişah da yeñi memleketinde garısıynan, hem çocuklarıynan ömür sürmüş.

Sayı formeli ve sayılar: Bir garısıynan iki da oğlu varımış, adama üç defa sorulan soru, üçüncü gün garşılarına bir dere çıkmış, kuş üç defa Ali Baba'nın omzuna konar.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Mezarlıkta gaipten gelen sesler, talih guşu, adama üç defa sorulan soru.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Adama mezarlıktan gaipten sesler gelmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Memleketin birinde…, mezarlığın yanından geçerken…, başga memleketin yolunu duttular, bir gasabaya varmışlar.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir agşam üsdü…

Masaldaki kahramanlar: Ali Baba adında çok zengin bir adam, karısı ve iki oğlu; bekâr adam, oduncu, çoban, vezir ve askerler.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve adamın masalın başında dağılan ailesi masalın sonunda mutlu şekilde birleşir.

Masaldaki çatışma: Masalda Ali Baba ve karısını elinden alan diğer padişah arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Size ait olmayan şeylere izinsiz el sürmeyiniz.

Zararlı mesajlar: Masal herhangi bir kötü mesaj içermiyor.

K.19. GENÇ GIZILAN GÜVERCİN

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Güzel kız her gün havuzun kenarında gergef işlerken(el işi) beyaz bir güvercin gelip oraya oturur.
- Güvercin bir gün kızın el işi işlediği ipi, bir gün tığı, bir gün makası alıp gider.
- Kıza dünürcüler gelir.
- Kız oğlan ile evlenir.
- Meğer oğlan güvercindir ve oğlan evlendikten sonra da güvercine dönüşmeyi sürdürür.
- Kız bir gün bunu fark eder.
- Oğlanı bu durumdan kurtarmak için gece evde insana döndükten sonra düşen tüylerini alıp ateşte yakar ve büyüyü bozar.
- Adam bir daha güvercin olmaz ve karısıyla mutlu yaşar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş, innallahdan kimse yoğumuş. Bir zamannar genç ve güzel bir … varımış.

Geçiş formeli: Kırk gün kırk gece düğün edip eğlenmişler.

Bitiş formeli: Böylece mesut yaşamışlar. Darısı meseli dinneyennerin başına.

Sayı formeli ve sayılar: Kırk gün kırk gece düğün edip eğlenmişler.

Renk formeli ve renkler: Bir beyaz güvercin.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Gerçekte insan olan beyaz güvercin, kırk gün kırk gece düğün, büyü ve büyü bozma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masal "gergef işleme" âdetinin bulunduğu bir ülkede geçmektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Güvercinin insana dönüşmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Evinin havlısında…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar…

Masaldaki kahramanlar: Genç ve güzel kız, ayın on dördü gibi bir oğlan.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.20. BİR PADİŞAHILAN HASDA GIZI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişahın hasta olan kızını kimse iyileştiremez.
- Kadının biri kızın kırk gün bir dağın başında bırakılmasını teklif eder.
- Padişah bunu kabul eder ve kızı dağ başına bırakırlar.
- Kız dağ başında her gün bir çobanın keçisinin sütünü emer.
- Keçisinin sütünün azaldığı fark eden çoban kızı bulur ve evine götürerek karısıyla ona çok iyi bakar.
- Kırk gün sonunda padişah kızını alması için adam gönderir ancak kızı bulamazlar.
- Kıza âşık olan oğlan kızı çobandan ister.

- Çoban kızı vermeyi kabul eder ve düğün için hazırlık yapar. Padişah da düğüne davet edilir.
- Padişah düğünde kızını tanır ve çobana sorarak onun kızı olduğunu anlar.
- Padişah kızı ve eşini alarak saraya gider. Orada mutlu yaşarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir zamannar bir …ın bir ... varımış.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine...

Sayı formeli ve sayılar: İki asker, on iki sene evvel, kırk gün dağ başına bıraktırın, kırk gün dolduktan sonra.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kırk gün dağ başında kalma, keçiden süt emerek iyileşme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Eğer iznin olursa alıp sarayıma götürmek isterim.

Masaldaki zaman: Masalda "On iki sene evvel ağusdosda…" şeklinde gerçek bir zaman ifadesi bulunmaktadır. Ancak "On iki sene evvel Ağustos'ta…" ifadesi masalın her anlatım zamanında farklı bir zamanı işaret etmektedir.

Masaldaki kahramanlar: Padişah ve hasta kızı, padişahın askerleri, çoban.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Kız iyileşir ve evlenir.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

<u>İşlev:</u>

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.21. DERDE DERMAN GONAĞI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişah ölmeden önce oğlunu yanına çağırır ve sakın kız kardeşini evlendirmeden sen evlenme der.
- Kız kardeş bir kız arkadaş bulur.
- Bu kız onun abisiyle evlenmek ister
- Abisi ilk önce kabul etmez, ama sonra kızla evlenir.
- Bir süre sonra kız yengesini istememeye başlar ve kızı abisinin gözünde kötü göstermek için her şeyi yapar. Hatta kocasına çocuklarını kız kardeşinin yediğini söyler.
- Bunun üzerine abisi kız kardeşinin elini keser.
- Kız kardeş saraydan ayrılır.
- Yolda padişahın oğlu ile karşılaşır.
- Padişah oğlu onunla evlenmek ister ve evlenirler.
- Kaynanası kızı sevmez ve oğlunu gelininden soğutmaya çalışır.
- Gelinine oğlunun ağzından mektup yazar ve onu istemediğini söyler. Kız bu yüzden çocuklarıyla kaçar.
- Bir kuyunun başına gelirler ve dua ederler.
- Dua ile kadının eli yerine gelir ve dua ile bir saray meydana gelir.
- Adam karısını bulmak için yollara düşer ve rastgele bu saraya girer.
- Adam ile kadın bir birini tanır. Kadın gerçekleri anlatır ve mutlu yaşarlar.
- Bir süre sonra kızın abisi de bu saraya gelir ve kız suçsuzluğunu kanıtlar.
- Adam kendi sarayına dönerek karısına hesap sorar.
- Sonunda tümü mutlu yaşar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir zamannar bir … varıdı, bu padişahın da bir gızıylan bir oğlu. Bu iki gardaş çok eyi geçinillermiş.

Geçiş formeli: Dere tepe dememiş, gitmiş. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar evlenmişler.

Bitiş formeli: Hepsi mesut yaşadı. Ben da bıragdım da geldim, ama bişey bulamadım…

Sayı formeli ve sayılar: iki kardeş, kırk gün kırk gece düğün yapmışlar.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kırk gün kırk gece düğün, sefere çıkma, yeni doğan çocuğu yeme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kadının kılıçla kesilen elinin çocukların duasıyla yerine gelmesi. Çocukların duasıyla aniden bir saray peyda olması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir saray kurulmuş, yolu dağlara düşmüş, bir guyunun kenarında durmuş, derde derman gonağı.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar…

Masaldaki kahramanlar: Padişah, oğlu ve kızı; oğlanın eşi (kötü kalpli yenge) ve oğlu; başka bir padişah oğlu.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve kadın suçsuzluğunu kanıtlayarak eşiyle mutlu şekilde yaşar.

Masaldaki çatışma: Kadın ve görümcesi arasındaki çatışma. Kadın ve kaynanası arasındaki çatışma.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Suçsuz insanlar elbet bir gün suçsuzluğunu kanıtlayıp mutlu yaşarlar.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.22. ALIN YAZISI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Evlenme çağına gelen bir delikanlı birkaç kız ister, ama hiçbiri onunla evlenmeyi kabul etmez.
- Bu can sıkıntısıyla ormana doğru yürür ve derenin kenarında bir ihtiyar görür.
- İhtiyar kendisinin kader perisi olduğunu ve insanları birbirine yazdığını söyler.
- Delikanlı kısmetinin kim olduğunu sorar.
- İhtiyar ona yeni doğan bir bebeği yazdığını söyler.
- Delikanlı, yeni doğan bebek büyüyene kadar beklemek istemediği için gidip yeni doğan bebeği bıçaklar.
- Bebeği bıçakladığı için başka memleketlere kaçar, zengin olur, ama evlenmez.
- Seneler sonra yolda bir kız ile karşılaşır ve kızla evlenir.
- Daha sonra kızın yıllar önce bıçakladığı bebek olduğunu öğrenir ve insanın yazgısını değiştiremeyeceğini anlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir zamannar köyün birinde, güçlü guvvetli hali vakdi yerinde bir … varıdı.

Geçiş formeli: Bu can sıkısıyla bir yol tutmuş…

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Çubukları iki iki bağlar, ikinci gün, onsekiz yaşındayım.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kız isteme, kader perisi ihtiyar.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kader perisi olan ihtiyar.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir zamannar köyün birinde… Yolu ormana düşmüş. Gaçmış başga memlekete gitmiş.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar köyün birinde…

Masaldaki kahramanlar: Delikanlı, kader perisi ihtiyar.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Adam ve kendi alın yazısı.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Alın yazınızı ne kadar değiştirmek isteseniz de değiştiremezsiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.23. HER ŞEYİN BİR ÇARESİ VARDIR

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Canı sıkılan padişah köyleri dolaşmaya çıkar.
- Köylünün birini güneş altında çalışırken türkü söylediğini görür.
- Padişah kendi bu kadar zenginken neden köylü gibi mutlu olamadığını düşünür.
- Köylüye bir oyun yapmaya karar verir ve onu saraya davet eder.
- Padişah köylüye eskiden karısı olan üç cariyeyi verir ve bu üçünün günahını ve sevabını köylüden soracağını söyler.
- Köylü üç kadınla evine dönerken onları dereden geçirip sorgular.
- Birinci kadını dereden geçirirken padişahın onu neden attığını sorar. O da padişaha ihanet ettiğini söyler.
- İkinci kadını dereden geçirirken padişahın onu neden attığını sorar. O da padişahın parasından izinsiz aldığını söyler.

- Üçüncü kadını dereden geçirirken padişahın onu neden attığını sorar. O da çok konuştuğun dır dır ettiğini söyler.
- Bunu duyan köylü onu dereye atar ve ilk iki kadını kendi evine götürür.
- Köylü bu iki kadınla mutlu yaşar.
- Padişah durumu görmek için köylüyü ziyarete gelir ve köylüyü yine keyifli görüp şaşırır.
- Padişah üçüncü kadın niye yok diye sorar.
- Köylü üçüncü kadını dereye attım ailemin geri kalanı huzur buldu der.
- Padişah bunu neden akıl edemediğini düşünür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Çok eski zamanın birinde bir memlekette çok zengin bir… varıdı.

Geçiş formeli: Ertesi sabah dutar …ın yolunu…

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkiniz da bekleyin, ikinciye çağırmış, ikisini eve getirir, ikisi da bozulur, gelmiş sıra üçüncüye, üçü da tamam, sana üç dane cariye verecem, keyfi dördüsdünde olmak.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Sınama, hile, oyun, üç kadın.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: …zamanın birinde bir memlekette…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Çok esgi zamanın birinde…

Masaldaki kahramanlar: Zengin padişah, çiftçi olan köylü, begçiler.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve çiftçi, padişahın eski eşlerini yola getirir.

Masaldaki çatışma: Masada padişah ile çiftçi arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Dünyada ölümün dışında her şeyin çaresi vardır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Masaldaki kadınlardan birinin kötü karakterli olduğu için dereye atılarak öldürülmesi yanlış bir davranıştır. Çünkü insanların yanlışlarını düzeltmek yerine onları öldürmek yanlış bir davranıştır.

K.24. SÜPÜRGECİ GIZ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Dul bir kadın üç kızıyla geçinmek için süpürge örer.
- Her gün kızları bu süpürgeleri satar.
- Bir gün en küçük kızı süpürge satarken bir konağın önüne gelir.
- Konaktan biri küçük kızı çağırarak bütün süpürgeleri alır.
- Ertesi gün yine aynı konaktaki kadın bütün süpürgeleri alır ve konakta kalmasını ister.
- Kız konakta kalır, gece bir oğlan gelip kılıcını çıkarıp yatır, sabah da namaz kılıp odadan çıkar.
- Kız oğlanı takip eder ve oğlanın arka bahçedeki tabuttan çıkardığı kız ile şarap içtiğini görür.
- Tabuttan çıkan kız oğlanı uyutur ve bir Arap adamla yola düşer sihirli dağların içinden geçer ve geri gelir.
- Süpürgeci kız bu gördüklerini oğlana anlatır.
- Oğlan yine tabutta kızın yanına gider, ancak bu kez oğlan kızı uyutur ve oğlan kızın kılığına girerek Arap'la yola düşer.
- Geri dönünce kıza bildiklerini söyler ve kız onu kandırdığı için onu kovar.
- Süpürgeci kız ile evlenir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir vakıtlar bir… varıdı…

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Onnar erer muradına. Gökden üç elma düşer. Dediler bana, birini sen al, birini seni dinneyenlere ver, birini da yeni evlilere...

Sayı formeli ve sayılar: İki kadeh şarap, bu defa ikisi giderler, gökden üç elma düşer, kadının üç kızı var.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: İnci Dağı, Mercan Dağı.

Masaldaki motifler: Tabutta yatan kız ile konuşma, tabuttan çıkıp şarap içme, Arap adamın kellesini koparıp çuvala koyma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kızın tabuttan çıkarak bir dağın önüne gelmesi ve bu dağı açarak içine girmesi. Kızın dağı açmasından sonra dağın içinden başka bir dağın çıkması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Geldi bir gonağın önüne… İnci Dağı, Mercan Dağı.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir vakıtlar…

Masaldaki kahramanlar: Dul kadın ve üç kızı, tabuttan çıkan kız ve onun arkadaşı olan Arap adam, dağın içinde yaşayan bir dudağı yerde bir dudağı gökte olan Arap adam.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve adam süpürgeci kız ile evlenerek mutlu bir yaşam sürer.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Dürüst olmazsanız bir gün yalanınız ortaya çıkar.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.25. AÇIKGÖZ GADIN

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Kocası beceriksiz ve fakir olan bir kadın bu durumu değiştirmek ister.
- Kadın komşularından aldığı kıyafetleri giyinerek güzel ve alımlı bir kadın halini alır.
- Sırasıyla dükkân, kuyumcu, hâkim dolaşarak cilvesiyle çeşitli mallar edinir ve bu adamları gece eve davet eder.
- Dükkân sahibi gelir, sonra kadının kocası eve gelir ve kadın adamı halının içine saklar.
- Kadının kocası halının tozunu almak maksadıyla adamı sopayla bir güzel döver.
- Kuyumcu gelir, sonra kadının kocası eve gelir ve kadın kuyumcuyu sandığın içine saklar.
- Hâkim gelir, sonra kadının kocası eve gelir ve kadın hâkimi beşiğin içine saklar.
- Adam hâkimi beşikte yakalar bu bebeğin dişerli çok büyük deyip hâkimin dişerlini söker.
- Adam sandıktaki kuyumcuyu gidip saraya satar sonra kuyumcu saraydan hemen kaçar.
- Bu üç kişi kadının onlara oyun oynadığını anlarlar.
- Kadın onların öç almaya geleceklerini bilir ve hazırlık yapar.
- Üç adam gece öç alamaya gelince kadın üçüne de cezasını verir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varmış, bir yogmuş, bir zamannar bir gadın varmış.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: … ile rahat bir hayat sürer...

Sayı formeli ve sayılar: İki kişilik sofra, bir iki adım iner, üç aylık çocuk, üç kişi, aynı karı üçüne de oyun eder, üç adam, saat altıda gel, saat yedi, saat sekiz.
Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.
Yer formeli: Bulunmamaktadır.
Masaldaki motifler: Sefere çıkma, üç adamın kandırılması.
Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.
Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:
Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.
Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır.
Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Gadın çıkmış çarşıya, mahkemelerin önünden geçermiş…, alır sandığı gider sarayın oralara.
Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar…
Masaldaki kahramanlar: Güzel, akıllı kadın ve beceriksiz kocası.
Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter.
Masaldaki çatışma: Masalda kadın ve kandırdığı üç adam arasında çatışma vardır.

İşlev:
Verilmek istenen öğüt veya ders: Kadınların güzelliğine kanıp da kötü durumlara düşmeyin.
Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.26. HAMARAT GADIN VE NALETLİ KÖPRÜ

Yapı:
Masalın Olay Örgüsü:

- Adam dünyalar güzeli karısıyla çok iyi geçinir.
- Padişah bir gün bu inşaat ustasından üç kemerli bir köprü kurmasını ister.
- Adam yapma süresini hesaplamak için yedi gün süre ister.
- Padişaha köprüyü gereken sürede bitirebileceğini söyler.

- Usta köprü yapımına başlar.
- Çıraklarından biri köprünün temeline kan akıtılması gerektiğini söyler, usta bu adamı işten kovar.
- Köprünün orta ayağı çöker ve buraya taş yığarlar.
- Ancak köprü ayağının altı devamlı çöküntü kalır.
- O zaman falcı çağırılır ve anlaşılır ki temele kan akıtılmadığı için yeraltındaki cin burayı çökertir.
- İlk önce bir koç kurban edilir, ancak çöküntü yine kapanmaz.
- O zaman falcı ustanın yakınlarından birinin kanının gerekli olduğunu söyler.
- Usta karısını kurban etmeye karar verir ve onu inşaat alanına çağırır.
- Kadın kırmızı kıyafetler içinde inşaata gelir.
- Adam karısını kurban etmeye kıyamaz.
- Adam karısını ikinci kez inşaata çağırır.
- Kadın siyah kıyafetler içinde inşaata gelir.
- Adam kadını çöküntüye indirip orada bırakır.
- Orada bırakıldığı anlayan kadın beddua eder.
- Kadın kurban edilince çukur kapatılır ve köprü tamamlanır.
- Köprü tamamlanınca usta da köprüden atlayarak intihar eder.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde, galbur saman içinde, develer cirid oynardı esgi hamam içinde. Bir vakıtlar memleketin birinde, bir… varımış.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İki insan, iki sicim temel, üç ay sonra, yedi gün.

Renk formeli ve renkler: Gara entarisini geysin, gara çemberini bağlasın hem gara potinnerini geçirsin ayağına. Eline da gara altın topu alsın da gelsin. Gırmızı entarisini geymiş, gırmızı başlığını bağlamış, gırmızı cizmelerini ayağına geçirmiş, eline da gırmızı altın topunu. Ağacın meyvaları önce gırmızı olurmuş, rasatlanınca da gararırmış.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Üç kemerli köprü, yapının temeline gan akıtma, eşini kurban etme, kırmızı giyip kırmızı top ile oynama, lanetleme.

Manzum kısım: Kadının habersiz şekilde kurban edileceği yere giderken söylediği manzum parça: Neden çağıdın beyim/Başga nere gideyim?/Ellerimde altın top/Hop hop eder yüreğim.

Kadının, ikinci kez, habersiz şekilde kurban edileceği yere giderken söylediği manzum parça: Neden çağırdı beyim/Hop hop eder yüreğim,/Niyetini de bana/Olannarı bileyim.

Kadının kurban edileceğini anladığı zaman söylediği lanetleme şiiri: Dilerim Allah'ımdan benim gibin olursun,/Bu bana yabdığını bir gün sen de bulursun./Benim soyumdan olan, köprüden gelsin geçsin,/Ganını daşıyannar, hepsi düşsün boğulsun!

Tasvir: Masaldaki kadın tasviri: Garısı güzeller güzeli. Boyu bosu selvi gibin, saçları sırma gibin, gaşları yay gibin, gözleri padem gibin, kibrikleri ok gibin, dişleri inci gibin. Gülünca güller açar. Görenin aglı gaçar. Hemda her işini heman yapar. Hamarat mı hamarat.

Kurban edilecek kadının kurban yerine giderkenki tasviri: Gadın emredileni yapmış. Gırmızı entarisini geymiş, gırmızı başlığını bağlamış, gırmızı cizmelerini ayağına geçirmiş, elinde da gırmızı altın topunu almış, hem oynar hem gelir. Hem gelir hem da bir tekerleme söyler.

Kurban edilecek kadının kurban yerine ikinci kez giderkenki tasviri: Ama bu defa gara entarisini geysin, gara çemberini bağlasın hem gara potinnerini gerçisin ayağına. Eline da gara topu alsın da gelsin. Gadın da garaları geyinmiş, gara altın topu almış gelir.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Çöken toprağın lanetli olduğu için birçok taş konmasına rağmen dolmaması, adamın kanının düştüğü yerde bir çitlemit ağacı bitmesi ve meyvelerinin kırmızıdan siyaha dönmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Memleketin birinde…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir vakıtlar…

Masaldaki kahramanlar: Yapıcı usdası (inşaatçı) ve güzeller güzeli karısı; memleketin padişahı, falcı, kalfalar, işçiler, gocagarı, insan ganı isteyen cin.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez. Adam karısını köprüye kurban verdiği için sonunda kendi de intihar eder.

Masaldaki çatışma: Yapıcı ustası ve padişah arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bir işe başlamadan önce önlemlerinizi almazsanız başınıza büyük işler açılabilir. O yüzden bir işe başlamadan planlı ve düzgün bir şekilde başlayın.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.27. TALİH – GADER

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Evlenme çağı gelen bir delikanlı üç kız ister, üçü de onunla evlenmek istemez.
- Delikanlı yolda ihtiyar çobanla karşılaşır. O, ihtiyar çobana durumu anlatır.
- İhtiyar konuşmalarıyla onu rahatlatır.
- Delikanlı tarladan dönerken, eşeğin üstünde gelen bir kızla karşılaşır. Bu kız köyün e çirkin kızıdır.
- Delikanlıyla kız yolda eve dönerken kaynaşırlar ve delikanlı kıza onunla evlenip evlenemeyeceğini sorar.
- Kız evlenmeyi kabul eder ve evlenirler.
- Evlilikleri çok iyi gider ve zengin olurlar.
- Karısı bir gün çirkin olduğunu ve bu adama yakışmadığını düşünür.
- İntihar etmek için dere kenarına gider.
- Dere kenarında gelince “talih”i ona kocasının onu çok sevdiğini ve intihar etmemesi gerektiğini söyler.

- Kadın intihar etmekten vazgeçer ve çocuklarıyla mutlu yaşarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş, innallahdan kimse yoğumuş. İñsannar çok ama inanan pek yoğumuş. Kimse yanışını gabul edmez, kimse gaderine razı değilmiş. İşde bu zamanda varımış bir…

Geçiş formeli: Bir gün…

Bitiş formeli: Bahtları açık olsun, onar da güzel bir talih bulsun. Amin.

Sayı formeli ve sayılar: Sana iki şey söyleycem, sana ikinci deyceğim, ikisini evlendirmişler, içne ikiricikli düşmüş, üçüncü gız, üçü da gabul etmedi, üş (üç) dane gız istedim, hepsi da kapuyu yüzüme kapattı, üçü oğlan üçü gız, ona altı dane çocuk vermiş, yaşı gelmiş on sekiz-yirmiye, esgiler kırk gün oruc dutar.

Renk formeli ve renkler: Garadeniz'de gemilerin battı.

Yer formeli: Sev seni seveni yerila yeksan olsa, sevme seni sevmeyeni Mısır'a sultan olsa.

Masaldaki motifler: Kız isteme, rüyada malum olma.

Manzum kısım: İhtiyar adamın delikanlıya verdiği manzum nasihat: Sev seni seveni yerila yeksan olsa, sevme seni sevmeyeni Mısır'a sultan olsa. İkinci söz: Talihin yoğusa hangı talihi govalan, talihin varısa da sen talihi ne govalan, bırak talih seni govalasın.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kadının intiharını engelleyen görünmez güç.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir gün tarlasına giderkan…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir gün onun olduğu meraya yürümüş.

Masaldaki kahramanlar: Delikanlı, ihdiyar gadın, yardımcı bilge ihdiyar adam, delikanlının kısmeti köyün en çirkin kızı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter, adam ve karısı çocuklarıyla birlikte mutlu yaşarlar.

Masaldaki çatışma: Masalda dış güzellik ile iç güzellik ve çirkinlik ile güzellik arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Düşünerek konuşmalısınız. Her zaman sabırlı ve kanaatkâr olmalısınız.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Kadının kendini çirkin gördüğü için intihar etmek istemesi.

2. BAŞKAHRAMANI HAYVAN OLAN MASALLAR

K.28. TİLKİNİN AHMAĞI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Günlerce dolaşıp yiyecek bir şey bulamayan tilki sonunda bir köye varır.
- Köyde bir tavuk kümesine girer, horoz var gücüyle bağırmaya başlar. Tavukların sahibi geleceği için korkup kaçar ve yoluna devam eder.
- Yolda bir koyunla karşılaşır. Koyun ona yemesi için kuzusunu getirmeye gideceğini söyler, ama bir daha dönmez.
- Derken bir keçi çıkagelir. Keçi ona yemesi için yavrusu oğlağı getirmeye gideceğini söyler, ama bir daha dönmez.
- Bu kez yolda at ile karşılaşır.
- At, tilkiye arka ayağının altına bakması için iyice yaklaşmasını söyler ve at ona kuvvetli bir tekme atar.
- Sersemleyen ve kanlar içinde kalan tilki bir şiir söyler ve kendi akılsızlığına yanar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varmış, bir yokmuş…

Geçiş formeli: Az gitmiş, uz gitmiş. Gece dememiş, gündüz dememiş, koşmuş. Bir de bakmış ki…

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Ahmak tilki, akıllı keçi, akıllı koyun, akıllı at.

Manzum kısım: Tilki elindeki bütün hayvanları kaçırıp da aç kalınca şöyle bir şiir söyler: Bir koyun buldun, ye de doyun/Bir keçi buldun, ye de geçin/Bir at buldun, ye de yanında yat./Berat senin neyine gerek?/Müftü mü oldun ey tilki?

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Geze dolaşa bir köye varmış.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir varmış, bir yokmuş.

Masaldaki kahramanlar: Aç bir tilki, horoz ve tavuklar, koyun ve kuzu, keçi ve oğlak, at.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez ve tilki aç kalır.

Masaldaki çatışma: Masalda ahmak tilki ile açıkgöz hayvanlar arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulmaz. O yüzden elinizdekiyle yetinmeyi bilmelisiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.29. KÖTÜ KALPLİ SERÇE

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- İki serçe arkadaş olur.
- Bir gün uçarken su içmek için havuz başına inerler.
- Kötü kalpli serçe suyu içtikten sonra havuzun içine etmiş, öbür serçe suyun temiz yerinden içmiş.
- Sonra uçarlar ve uçarken bir sığır dışkısı görürler.
- Kötü kalpli serçe sığır dışkısının içindeki arpaları yemek içi hızla dalar ve mayısın içine çakılıp kalır.
- Karga yardıma çağırılmış, ancak karga kötü kalpli serçeyi yemiş.
- Serçeyi yiyen karga otların içinde dinlenirken bir kirpi gelip onu yemiş.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Zamanın birinde…

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Ben da bıraktım da geldim.

Sayı formeli ve sayılar: İki serçe, iki kanat çırpışta gelmiş, iki gagalayışta serçeyi yiyip bitirmiş.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Cezalandırılma (Kötülük yapan serçe ve karga ölümle cezalandırılır.).

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Serçenin, insanlar gibi, arkadaşı olan diğer serçeye kötülük yapması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Uça uça bir ağıla varmışlar.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Zamanın birinde…

Masaldaki kahramanlar: Biri iyi bir kötü kalpli olan iki serçe, karga, kirpi.

Masaldaki mutlu son: Masal sonunda kötü serçeyi yiyen kargayı da kirpi yer. İyi kalpli serçe ise yaşamına devam eder.

Masaldaki çatışma: Masalda iyilik ve kötülük (İyi serçe – kötü serçe) olguları arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Kötülük yaparsanız bir gün cezasını çekersiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranış ve mesajlar: Masalda serçenin arkadaşına kötülük yapması kötü bir örnek oluşturabilir.

K.30. TAZIYLA HOROZ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Çobanın tazısıyla horozu bir gün dolaşmaya çıkar.
- Dolaşa dolaşa akşam olur ve horozun gözleri iyi görmez.
- Gözleri iyi görmediği için horoz zeytin ağacının üstüne çıkıp yatır, tazı da altına yatır.
- Sabah olunca horoz ötmeye başlar ve bunu duyan tilki onu yemek için gelir.
- Tilki horozu yemek için kandırır ve namaz kılmak için aşağıya inmesini ister.
- Horoz aşağıya inmez ve bağırarak daldan dala dolaşır.
- Onu aşağıdan takip eden tilki de tazının başına basar ve tazıyı uyandırır.
- Tazı tilkiyi kovalar ve tilki horozu yiyemez.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir … ile bir … varmış.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Ben da bıraktım da geldim.

Sayı formeli ve sayılar: İki arkadaş, bir iki sıçramış, gözlerini dört açmış.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kurnaz tilki.

Manzum kısım: Aç tilkinin okuduğu şiir: Dağ başı değirmen/Eğer su gelirse/Koca kıraç alıçlık armutlu/Eğer bahçıvan ekerse/Her evden bir tavuk verirse/Bak süreceğim safaya.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Tazı ve horozun insanlar gibi arkadaş olması, konuşması, geziye çıkması; ayrıca tilkinin namaz kılmak istemesi gerçek üstüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Burası böyle şurası şöyle diyerek, ovada dolaşmaya başlamışlar.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Evvel zaman içinde…

Masaldaki kahramanlar: Horoz, tazı, tilki, çoban.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda horoz, tilki ve tazı arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.31. ASLANLA TİLKİ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Uyuz tilki aslana özenir ve bir yaban öküzüne saldırır.

- Yaban öküzü ona boynuz vurup ayaklarıyla çiğner.
- Aslan, tilkiyi yaban öküzünün elinden kurtarır.
- Aslan ile tilki arkadaş olurlar.
- Tilki, aslanın ayağına batan dikeni çıkarır.
- Aslan belli etmeden tilkiyi gözlemler ve tilkinin kendisine benzemeye çalıştığını fark eder.
- Aslan, tilkiyi sınamak için ona sorular sorar.
- Aslan, tilkinin verdiği son cevaptan hoşlanmaz ve tilki ile arkadaşlığını bozar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Zamanın birinde bir … varmış.

Geçiş formeli: Aradan günler geçmiş…

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İki hafta sonra.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kurnaz tilki.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Aslan ile tilkinin insan gibi arkadaş olması ve tilkinin aslana benzemeye çalışması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Çok büyük bir orman varmış. Sen o dağa (git) ben de bu dağa.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Zamanın birinde… Bir gün uyuz tilki…

Masaldaki kahramanlar: Yabanî hayvanlar, aslana benzemeye çalışan tilki, diğer tilkiler, aslan, yaban öküzü.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez ve tilki ile aslanın arkadaşlığı sona erer.

Masaldaki çatışma: Masalda tilki ile aslan arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez. O yüzden karşınızdakine bir şey söylemeden dikkatlice düşünün.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.32. HAYVANNARIN GIRALI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Aslan, krallığa yeni seçildiği günlerde bütün hayvanlara ormanın ortasında toplanmasını söyler.
- Kendisini krallığa layık gördüğü için hayvanlara teşekkür eder.
- Hayvanlara isteklerini sorar.
- Sırasıyla kuzu, ceylan, tavşan, tavuk aslana isteklerini bildirir ve aslan da isteklerini yerine getireceğini söyler.
- Hayvanlar insanlardan şikâyet etmeye başlar.
- Aslan, iki ayaklılara(insanlara) sözünün geçmediğini ve başlarının çaresine bakmalarını söyler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: … gırallığa yengi seçildiği günnerde…

Geçiş formeli: Bunun üzerine…

Bitiş formeli: Bugün durum hâlâ öyle devam eder.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Bulunmamaktadır.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Hayvanların insanlar gibi konuşup iletişim kurması ve hayvanların aslanı kral seçmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Haber yolladı toplansınnar ormanın ortasındaki boşlugda.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Aslan gırallığa yeni seçildiği günnerde…

Masaldaki kahramanlar: Aslan gıral, guzu, ceylan, tavşan, tavuk.

Masaldaki mutlu son: Masalın sonu mutlu veya mutsuz son diye değerlendirilemez. Masalın sonunda hayvanlar insanlardan korunmaları gerektiğini anlarlar.

Masaldaki çatışma: Masalda hayvanlarla insanlar arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanların (özellikle avcıların) hayvanlara zarar vermemesi öğütlenir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.33. UZUN GUYRUKLU SELEYMAN

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Uzun Guyruklu Seleyman adındaki sıçan değirmenden un çalar.
- Unu çaldığı yeri diğer sıçanlara da söyler.
- Bütün sıçanlar oraya gidince değirmenci bunu fark eder ve un torbalarını yüksek bir yere kaldırır.
- Seleyman'ın eşi Tombul Meryem eşine unların yerini diğer sıçanlar söylediği ve kendilerini aç bıraktığı için kızar.
- Bütün sıçanlar toplanıp Seleyman'a gelir ve bu duruma bir çare bulmasını ister.
- Orta yaşlı dişi sıçan un ambarına tavandan inilmesi gerektiğini söyler.

- Seleyman'ın aklına bir fikir gelir.
- Ambara tavandan inerek unlara ulaşırlar ve eğlence düzenlerler.
- Orta yaşlı dişi sıçan ambardaki eğlenceye gelmez, Seleyman'ı evine çağırır.
- Seleyman dişi sıçanın evine gider ve onu arpa kırığı yerken bulur.
- Seleyman da arpa kırığı yemeye başlar, sohbet koyulaşır, kalpleri yakınlaşır.
- Seleyman değirmene döner ve orada ailesi dahil bütün sıçanları değirmenci tarafından öldürüldüğünü görür.
- Üzüntüyle dişi sıçanın evine döner.
- Dişi sıçanla birlikte yaşar ve yeni bir sıçan nesli oluştururlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir zamannar bir dağ başında, bir derenin yamacında bir pınar varıdı.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: On iki dane da çocukları varıdı, ikisi bir oldu, beş altı adam toplamış, altı danesi şimdiden garnımda.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Bulunmamaktadır.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki sıçan tasviri: Uzun guyruklu sıçan. Çok açıkgöz, çok işbilir ama çok geniş biriydi. Hiç acele etmezdi. Ama hangi işe girişirsa o işi yarım bırakmazdı.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Sıçanların tıpkı insanlar gibi konuşması, düşünmesi, plan kurması gerçeküstüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir dağ başında, bir derenin yamacında bir pınar varıdı.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar…

Masaldaki kahramanlar: Uzun guyruklu seleyman(erkek sıçan), onun karısı Meyrem ve on iki çocuğu, akıl veren dişi sıçan, diğer sıçanlar, kuşlar, böcekler, hayvanlar.
Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.
Masaldaki çatışma: Masalda değirmenci adam ile sıçanlar arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.
Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda cinsel temastan bahsedilmesi çocuklar için kötü örnek oluşturabilir. (Örnek: Sohbet goyulaşdı, galbler yakınnaşdı. Farkına varmadan ikisi bir oldu, halvete erdiler. Ne gadar zaman geçdi fark etmediler.)

3. BAŞKAHRAMANI İNSAN İLE HAYVAN OLAN MASALLAR

K.34. ÇUBANILAN İLAN

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bin baş davarı olan çoban bir gün ağıldan hayvanları salarken küçük bir karayılan görür.
- Çoban yaralanan küçük karayılanı alıp iyileştirir.
- Çoban iyileşen yılanı bırakır, yılan da oradaki bir deliğe girer.
- Çoban her gün yılanın içmesi için deliğin yanına süt bırakır.
- Çoban beş altı ay sonra yılanın anaç hale geldiğini ve büyüdüğünü görür.
- Çobanla yılan zamanla birbirlerine alışırlar, çoban yılanı hem besler hem okşar.
- Çoban yılana kış uykusuna yatması için yer hazırlar yılan yaza kadar orada uyur.
- Yaz gelince büyüyen yılan uyuduğu yerden çıkarken derisini bırakır.
- Çobanın karıları bu deriyi görüp korkarlar.
- Çobanın ikinci eşinden bir oğlu olur.

- Oğlan yılanı görür ve çok korkar.
- Çoban oğlunun gördüğü yılanın kendi yılanı olup olmadığına bakmak için ıslık çalıp yılanı çağırır.
- Yılan ortaya çıkar. Yılan o kadar büyümüştür ki çoban bile ürperir ve sen o yılan olamazsın der.
- Yılan çobana konuşur ve beslediği yılan olduğunu söyler.
- Çoban yılandan korktuğu için yılan ağıldan gideceğini söyler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde, galbur saman içinde develer lingri oynardı esgi hamam içinde. Var varanın sür sürenin, bu dünyada en rahat hayat, gadir gıymet bilenin. Bilene da bilmeyene da ders olsun, yalançılıklar, düşmanlıklar son bulsun./Deller ki bir zamannar…

Geçiş formeli: Gel zaman gid zaman…

Bitiş formeli: O günden sonra da çuban ölene gadar gorkusuz yaşamış mandrasında...

Sayı formeli ve sayılar: İki garı, ikinci garı, iki el, iki dane yabancı, bir iki okşamış, iki adam, beş on gün süt içme, beş altı ay.

Renk formeli ve renkler: Bir güçük gara ilan.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Altından yılan, yardımcı-iyi yılan, karayılan.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda Kıbrıs'ta da yapılan yiyeceklerden biri olan hellim peynirinin geçmesi masalın "hellim" yapılan bir ülkede geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Yılanın insanla dost olması ve çobanla konuşması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Dağların arasında bir çuban yaşardı. Oğlu evlenip şehere gitmiş.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Deller ki bir zamannar… İşde bu zamannarda birinde…

Masaldaki kahramanlar: Çoban ve iki karısı, ejderha kadar büyüyen gara yılan, çobanın oğlu, iki yabancı adam.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve yılan ile çoban dost olarak yaşarlar.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Kim olursa olsun, dost ya da düşman, ona elinizden gelen yardımı yapın. Yaptığınız iyilikler bir gün sizi bulacaktır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.35. AT – KURT – ADAM

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Memleketin birinde bembeyaz güzel bir at vardır. Bu at bir gün yaşadığı bölgede tanımadığı bir hayvan görür ve korkar.
- Bu dişli hayvan günden güne ata yakınlaşmaya başlamış.
- At diğer hayvanlardan bunun kurt olduğunu öğrenir.
- Diğer hayvanlar bunun çaresini ancak adam(insan) bulabilir derler.
- At meranın yanında bulduğu adama derdini anlatır.
- Adam ata "İkimiz birli olursak kurdu yeneriz." der.
- Adam ata eğer ve uyan takarak onu insan taşımaya alıştırır; böylece kurdu yakalayabileceklerdir.
- Adamın üstüne binmesini kabul eden at, ertesi gün adamla birlikte kurdu bulmaya gider.
- Adam atın üzerinde hızla giderek kurdu mızraklayıp öldürür.
- At hemen uyan ile eğerden kurtulmak ister.
- Adam a ortaklığımız daha yeni başladı deyip ata binmeye devam eder.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş, innallahdan kimse yoğumuş. Bir vakıtlar memleketin birinde bir … varımış.

Geçiş formeli: Bir gün üç gün derkana bakmış…

Bitiş formeli: O gün bugündür atın ağzından uyan, sırtından da eğer hiç ama hiç çıkmamış...

Sayı formeli ve sayılar: Bir gün üç gün derkana…, kişnediğinde yedi dağın yamaçlarında yankı yaparmış.

Renk formeli ve renkler: Yeşil merada başı boş yaşamış, bembeyaz bir at.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Beyaz at, atın eğitilmesi

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki atın tasviri: Bir at varımış. Bembeyaz bir at. Uzun uzun yeleleri, anında bir al akıtma, hem çok gaba bir guyruk. Koşmaya başladığında yeleleri bayrak gibi dalgalanırmış. Guyruğu havaya dikilirdi, görennerin gözleri gamaşırmış. Kişnediğinde yedi dağın yamaçlarında yankı yaparmış.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: At ile insanın konuşması, kurdu öldürmek için ortak plan yapması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir vakıtlar memleketin birinde…, bu yeşil merada…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir vakıtlar memleketin birinde…, seneler senesi…

Masaldaki kahramanlar: Bembeyaz bir at, gurt, adam.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve at ile adam kurttan kurtulur. Ayrıca insan o günden sonra ata binmeye başlar.

Masaldaki çatışma: Masalda at ile kurt arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Ortaklaşa çalışmak ve güç birliği yapmak başarıyı getirir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Kurdun öldürülme sahnesi çocukların psikolojisini kötü yönde etkileyebilir. (Tepeye varmadan adam gurdu mızraklamış. Gannarı fışgırmış gurdun, oracıgda can vermiş.)

K.36. KEDİYNAN KÖPEK HEM SIÇAN

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Açgözlü adamın biri bütün dünyayı satın almak ister.
- Adam durmadan tarla satın alır.
- Adam hacca gitmek ister.
- Çuvallar dolusu mal koçanını köpeğine emanet edip hacca gider.
- Bir süre çuvallardan sesler gelir, köpek bakar bir şey göremez.
- Çuvalların içinde sıçanlar koçanları kemirmektedir.
- Köpek çuvallara bakması için kediyi de çağırır
- Adam hacdan döner.
- Çuvalları açıp baktığında ise bütün koçanların parçacık parçacık olduğunu görür.
- Adam köpeğine kızar ve köpeği dövmek için peşine düşer.
- Köpek kedinin kedi de sıçanın peşine düşer.
- O günden bu güne bu böyle devam eder.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde galbur saman içinde cinner cirid oynardı esgi hamam içinde. Var varanın sür sürenin, vay haline sözünü dutmayanın, doğru yolda gitmeyenin… Bir zamannar bir … varımış.

Geçiş formeli: Zaman akıp gitmiş.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkinci, üçüncü çuval, bir gün, beş gün, bir ay, altı ay sonra adam dönüp gelmiş.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Hacca gitme, açgözlü adam, sadık köpek.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda "Hacca gitme" ifadesinin yer alması masalın Müslüman bir toplumda geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Adamın köpekle konuşması, köpeğe görev vermesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir memleketin tamamını satın almış.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar…, zaman akıp gitmiş.

Masaldaki kahramanlar: Açgözlü adam, köpek, kedi, sıçan.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda kedi ile köpek ve kedi ile sıçan arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Açgözlülük yaparsanız en sonunda size hiçbir şey kalmaz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.37. KEDİLER KRALI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Dedenin biri ciğer alıp eşinin pişirmesi için eve getirir.
- Nine ciğeri kediye kaptırır.

- Nine kediyi kovalar.
- Ağaç kovuğundan girerek kediler kralının mekânına girer.
- Kedilerden biri onu kediler kralına götürür.
- Nine kediler kralını çok sever ve sevmeye başlar.
- Kediler kralı adamlarını çağırıp nineye keseyle altın vermek ister.
- Nine altınları istemez, sadece hakkı olan ciğeri ister.
- Ninenin ciğerini getirirler, nineye verirler sezdirmeden altı kesesini de cebine koyarlar.
- Nine evine dönüp ciğeri pişirirken çakmağı bulamaz, cebinde çakmak ararken altın kesesini bulur.
- Altınları, öldüğü zaman ihtiyaç olacak para için, kefen bezinin yanına koyar.
- Ciğeri pişirir ve dedeyle birlikte yerler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, memleketin birinde yaşlı bir … ile yaşlı bir … varmış.

Geçiş formeli: Günlerden bir gün…

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İki muhafız kedi.

Renk formeli ve renkler: Safran sarısı, beyaz bir kedi.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Beyaz kedi, parlayan taht, kral kedi, altın kesesi.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Ağaç kovuğundan girilince kedilerin yaşadığı büyük bir mekânla karşılaşılması. Kedilerin insanlar gibi konuşması. Kedilerin bir kralının bulunması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Memleketin birinde…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Evvel zaman içinde…, günlerden bir gün...

Masaldaki kahramanlar: Dede ile nine, kediler.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve nine kedilerin çaldığı ciğeri geri alarak dedeyle birlikte yer.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.38. ŞAHMARAN

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Ovaya çalı toplamaya giden adam hiç çalı bulamaz ve eşeğine binip başka ovalara gider.
- Başka ovalarda birçok çalı bulur ve çalıları söker.
- Çalının birini söküp çıkarır ve altından bir mermer çıkar.
- Mermeri söküp yerinden çıkaran adamın karşısına bir delik çıkar.
- Adam delikten aşağıya iner ve gide gide bir ev bulur.
- Evin içinde mücevherler görür.
- Evin içindeki altın tahtta uyuyakalır.
- Yılanlar şahmeranı getirdiklerinde onun koltuğunda bir çalıcının uyuduğunu görürler.
- Aradan saatler geçince çalıcı uyanır ve karşısında şahmeran ile yılanları görüp çok korkar.
- Sonradan tanışırlar ve şahmeran, çalıcıyı yirmi gün yanında tutar.

- Sonra bakması gereken çocukları olduğunu söyler ve şahmaranın verdiği bir dağarcık altınla yukarıya çıkar.
- Evine girer ve uzun süre evden çıkmaz.
- Padişah hasta olur, kurtulmasının tek yolu şahmaranın kaynatılıp suyunun içilmesidir.
- Ülkedeki bütün insanları hamam çağırırlar; ancak çalıcı gitmez.
- Çalıcıyı zorla getirirler ve bedeninin yılan gibi pul pul olduğunu görürler.
- Çalıcıyı zorladıkları zaman şahmaranın gördüğünü söyler.
- Gide gide şahmaranın olduğu yere varırlar.
- Şahmaran kendisini çalıcının tutmasını ister.
- Şahmaran çalıcının koynuna girer ve bu şekilde saraya giderler.
- Şahmaran çalıcıya ne yapacağını tarif eder.
- Şahmaranın kaynatırlar ve birinci suyunu padişah ikinci suyunu çalıcı içer.
- Padişah ölür, çalıcı ise bu suyu içince bir lokman hekime döner ölüme çare bulur.
- Allah meleğini çağırır. Gidip lokmanın kitabını dereye atmasını ister.
- Melek lokmanın elindeki kitabı dereye düşürür, lokman tekrar bir çalıcıya döner.
- İnsanlar yine ölümlü olur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Zamanın birinde bir … varmış.

Geçiş formeli: Dağları, tepeleri, dereleri aşmış. Kırları bayırları geçmiş. Kurda kuşa selam vermiş. Gide gide bir ber ovaya varmış./Gide gide bir büyük ev bulmuş./Ova yürümüş, çalıcı yürümüş, dağ taş yürümüş çalıcı yürümüş. Yürümüş yürümüş./Git babam git, git babam git, yürümüşler. Gide gide…

Bitiş formeli: Lokman yeniden çalıcı olmuş. Okumayı yazmayı unutmuş. Dünyada insanlar da yeniden ölümlü olmuşlar.

Sayı formeli ve sayılar: Bir iki avuç zeytinle bir ekmek, her bir çalı iki eşek yükü, iki defa değiştir, birinci su, ikinci su, bir iplik tutulduğunda üzerine kırk yama düşermiş, çalıcıyı kırk gün yanında tutmaya karar vermiş.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Büyük altın koltuk, şahmaran(Yarı yılan yarı insan bir canlı), yeraltındaki ev, ermiş kişi, melek, kılık değiştirme, ölüme çare bulunması.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Yer altında bulunan her yanı altın, gümüş, elmas olan büyük ev. Yılanın kaynamış suyunu içen çalıcının birden bire okuryazar olması. Çalıcının ölüme çare bulması, lokman olması. Ölüme çare bulunduğu için Tanrı'nın dünyaya meleğini göndermesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Gide gide bir büyük ev bulmuş, şahmaran'ın kaldığı mağara.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Zamanın birinde…

Masaldaki kahramanlar: Çalgıcı adam, yılanlar, şahmaran, padişah, ermiş adam.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda padişah ile şahmaran arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanlara sırrınızı vermeyin, çünkü onlara güven olmaz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.39. KÖSE ÇİFTÇİYLE TİLKİ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Köse bir çiftçinin kümesine bir tilki dadanır.
- Çiftçi tavuklarını çalan tilkiye tuzak kurar.

- Tilki tuzağa yakalanır.
- Çiftçi tuzağa yakalanan tilkiyi serbest bırakır. Tilki bu iyiliği unutmaz.
- Hiç kimse köseyle evlenmek istemez.
- Tilki ona yardımcı olmaya karar verir ve ilk önce köseyi padişaha zengin biriymiş gibi gösterir.
- Sonra padişahın büyük kızını köseye ister.
- Padişah kızını köseye vermeye karar verir.
- Tilki bunu köyse haber verir, köse malım mülküm evim yok bu iş olmaz der.
- Tilki köseyi evlenmeye ikna eder ve köse kızla evlenir.
- Tilki kocakarıyı kandırarak fırında yakar ve bu evi köseyle eşine verir.
- Köseyle eşi evde mutlu yaşamaya başlar, çocukları olur.
- Tilki, köseyi ziyarete gelir.
- Tilki köseden bir iyilik ister ve öldüğünde onu gömüp başına say taş dikmesini ister.
- Tilki deneme için ölü taklidi yapar, ama köse onu gömmez ovaya attırır.
- Tilki geri dönüp neden onu gömmediğini sorar.
- Köse de tilkinin taklit yaptığını bildiğini söyler.
- Tilki yine bir gün gelip ölü taklidi yapar.
- Onu çukura atarlar, tilki karla kaplanan çukurdan çıkamaz ve orada ölür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde. Cinler cirit oynar eski hamam içinde. Pireler hamalken, develer tellalken. Bir varmış, bir yokmuş. Allahın kullarından başka kimsecikler yokmuş./Vakti zamanın birinde yoksul bir … varmış.

Geçiş formeli: Gel zaman, git zaman… Günün birinde… Sarayda kırk gün, kırk gece süren bir düğün olmuş.

Bitiş formeli: Köse çiftçiyle çocukları da mutlu yaşamışlar. Gökten üç elma düştü. Birini masalı birleyip söyleyen yedi. Birini köse çiftçiyle çocukları yedi. Birini de masalı dinleyenler yedi.

Sayı formeli ve sayılar: İki gün sonra, iki hafta geçince, beş on dönüm tarla, kırk gün kırk gece süren düğün, gökten üç elma düşmesi.
Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.
Yer formeli: Bulunmamaktadır.
Masaldaki motifler: Altın ve gümüş para. Kırk gün kırk gece düğün yapma. Kocakarıyı yakarak öldürme. Altın kazıklar ve mertekler. Mezarın başına say taş dikme, sınama (tilkinin çiftçiyi sınaması).
Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.
Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:
Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.
Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Tilkinin çiftçiye insan gibi yardım etmesi, tilkinin çiftçiyi sınaması.
Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Padişahın sarayı.
Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Vakti zamanın birinde…
Masaldaki kahramanlar: Yoksul köse çiftçi, yardımcı tilki, haznedar, padişah, onun eşi ve kızı, zengin kocakarı, köse çiftçinin çocukları.
Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter.
Masaldaki çatışma: Masalda köse ile tilki arasında çatışma vardır.

İşlev:
Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanların birçoğu nankördür. O yüzden iyilik yaparken karşılık beklemeyin.
Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.40. ÇIK AĞAMIZA

Yapı:
Masalın Olay Örgüsü:

- Kocakarı yerleri süpürürken bir bakla bulur.
- Baklayı eker ve bakla büyüyüp gökyüzüne çıkar.
- Bakla toplamak için ağacın üzerine çıkar.
- En üste çıkınca bir konak bulur ve kapıyı çalıp içeri girer.
- İçeride bir sürü tavşan iş yapmaktadır.
- Kocakarı bir üst kata tavşanların ağasına çıkar.
- Tavşan kadına bir soru sorar: Yazı mı seversin, kışı mı?
- Kocakarı "ikisini de" dediği için tavşan ona mücevher dolu bir çanta verir.
- Bunu duyan komşulardan biri de ağaca çıkar.
- Ancak soruya "ne yazı ne kışı severim" diye cevap verdiği için ona zehirli hayvanlarla dolu bir çanta verilir.
- Evinde bu çantayı açan komşu zehirli hayvanlar tarafından öldürülür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış, bir yoğmuş. Zamanın birinde bir… varımış.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkisi da güzeldir, ikisini da severi, bir iki darcık hediye verme.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Gökyüzüne uzayan bakla, gökyüzünde yaşayan tavşanlar, imtihan (Kocakarıya soru sorulur).

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Sihirli bakla (Büyüyüp gökyüzüne çıkan bakla.).

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Paklayı havlının bir kenarına ekmiş.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Zamanın birinde…

Masaldaki kahramanlar: Kocakarı ve komşuları, tavşanlar.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez ve kocakarının komşusu ölür.

Masaldaki çatışma: Masalda kocakarının komşusu ile tavşanların ağası arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Her şeye sevgiyle yaklaşın.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.41. ADAMIN FENDİ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Adamın biri yolda kapalı bir kutu bulur.
- Kutuyu açar açmaz iri bir yılan boynuna sarılır.
- Adam yılanla konuşmaya başlar ve ona kendisini öldürme konusunda üç canlıyla konuşmasını söyler.
- Önce bir öküze rastlarlar. Öküz insanın öldürülmesini ister.
- Sonra eşekle karşılaşırlar. Eşek de insanın öldürülmesini ister.
- En son tilkiyle karşılaşırlar.
- Adam tilkiye iyi yönde cevap vermesi için iki tavuk teklif eder.
- Tilki yılanı öldürür.
- Adam tavuk getirmek yerine iki tazı cinsi köpek getirir ve tilkiyi parçalatır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir adam yolda giderkan…

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İki tavuk, tilki iki pençede ilanı(yılan)…, iki tazı, iki adımda yakalamak, rastgeleciğimiz üç canlıya soralım, bir daşda üç guş vurma.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Ahmak tilki.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: İnsanın hayvanlarla konuşup, iletişim kurması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Adam yolda giderkan…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Biraz sora tilki bakar…

Masaldaki kahramanlar: Adamın biri, yılan, öküz, eşek, tilki,

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve insan hayvanları alt ederek hayatta kalır.

Masaldaki çatışma: Masalda insan ile hayvanlar arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanlara güven olmaz. Aldatılmamaya dikkat edin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Adamın kendini yılandan kurtaran ve adama güvenen tilkiyi öldürtmesi.

K.42. GARGAYLA TİLKİNİN AHBAPLIĞI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Karga ile tilki arkadaş olurlar.
- Karga tilkiyi evine davet eder.
- Tilki yemeğe gider ancak karga kaynamış buğday tanelerini etrafa saçtığı için yiyecek bir şey bulamaz aç kalır.
- Bu kez tilki kargayı yemeğe davet eder.

- Karga yemeğe gider, ancak tilki çorbayı bir kayanın üstüne döktüğü için yiyecek bir şey bulamaz ve aç kalır.
- Karga, tilkiye onu omuzlarında dolaştırıp uçurmayı teklif eder.
- Gökyüzüne yükselince karga tilkinin altından çekilir ve tilki aşağıya düşer.
- İhtiyarın biri yere post serip oradan uzaklaşır. Tilki posta düşerek kurtulur.
- Postu sırtına geçirip giden tilki çobanla karşılaşır ve çobana kürk sattığını söyler.
- Tilki çobanı kürk yapacağım diye kandırıp çobanın bir sürü koyununu alır.
- Bunu anlayan çoban tilkiyi tutmaya gelir.
- Çoban tilkiyi korkutmak için kuru bir kabak asar.
- Tilki bunu anlayınca kabağı kuyruğuna bağlayıp denize atar; tilkinin kuyruğu kopar.
- Kuyruk acısıyla üzüm bağına kaçan tilkiyi diğer tilkiler "kuyruksuz tilki" diye alay ederler.
- Tilki diğer tilkileri üzüm yemeleri için ağacına bağlar.
- Sonra tilkileri köpekler geliyor diye korkutur.
- Bütün tilkiler kaçmak için bağlı olan kuyruklarını koparırlar.
- Böylece hiçbir tilki bir birini kuyruksuz diye alay edemezler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Mesel bu ya, gargaylan tilki bir zamannar her nasılsa arkadaş olmuşlar.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Sen gunduri, ben gunduri... Yani siz gunduri, ben gunduri demiş, birbirimizden galır yanımız yokdur.

Sayı formeli ve sayılar: Garga bir iki sekerek.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kurnaz tilki, akıllı karga.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda "Bir yol kenarında ikindi namazını gılmaya hazırlanan bir ihdiyar…" şeklinde bir ifadenin yer alması masalın Müslüman bir toplumda geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Karga ile tilkinin insan gibi arkadaş olması, birbirlerini misafirliğe davet etmeleri, karganın tilkiyi omzuna alarak gökyüzünde gezdirmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir yol kenarında…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar…

Masaldaki kahramanlar: Garga, tilki, tilkiyi kurtaran ihdiyar, diğer tilkiler, çoban.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Tilki hem çobandan hem de diğer tilkiler tarafından alay edilmekten kurtulur.

Masaldaki çatışma: Masalda tilki ile karga ve tilki ile çoban arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Gülme komşuna gelir başına. İnsanların eksik yönleriyle alay etmemeliyiz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Karganın arkadaşı olan tilkiyi aldatması ve tilkinin çobanı aldatması kötü bir davranıştır.

K.43. MERDANE

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Karısı ölen adam başka bir kadınla evlenir.
- Adamın kızı Merdane'nin bir üvey annesi olur.
- Üvey anne sihirli aynaya kendisinden güzel birinin olup olmadığını sorar.
- Ayna Merdane'nin daha güzel olduğunu söyler.
- Merdane'nin köpeği ona konuşarak üvey annesinin onu öldüreceğini söyler.

- Bunun üzerine Merdane evden sihirli tarak, sabun, bardak ve ayna alarak kaçar.
- Esasta dev olan üvey annesi onun peşine düşer.
- Merdane sırasıyla tarakları, sabunu ve bardağı atarak kaçar.
- Üvey annesi Merdane'nin öldüğünü sanıp eve döner ve aynaya kimin güzel olduğunu sorar.
- Ayna Merdane'nin güzel olduğunu söyler.
- Padişahın oğlu evden kaçan Merdane'yi görür ve çok beğenir.
- Kızı sarayına götürür.
- Şehzade ve Merdane'nin Ali adında bir çocukları olur.
- Üvey anne bu kez dadı kılığında Merdane'nin sarayına girer.
- Merdane'nin kafasına iğne batırarak onu kuşa çevirir.
- Üvey anne Merdane'nin kılığına girer ve şehzadeyle konuşur.
- Merdane kuş olarak her gün saray bahçesine gelir.
- Şehzade kuşu yakalar ve iğneyi çıkarır.
- İğne çıkınca Merdane eski halini alır ve gerçek ortaya çıkar.
- Üvey anne cezalandırılır.
- Merdane eşi ve oğluyla rahat bir şekilde yaşar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde, galbur saman içinde, develer lingri oynardı esgi hamam içinde. Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. … adında çok güzel bir gız çocuu varmışdı.

Geçiş formeli: Bir gün iki gün adam garısız yaşayamamış./Git babam git… Gel zaman git zaman… Nerden gelin, nere giden?

Bitiş formeli: …ile… rahat içinde yaşamışlar. Onnarı öyle bırakdım da size haber vermeğe geldim ben da.

Sayı formeli ve sayılar: Bir gün iki gün adam garısız yaşayamamış, iki darak.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Sihirli ayna, yemeğe ve suya zehir koyma, konuşan köpek, deve dönüşen üveyanne, sihirli tarak-bardak-sabun, kırk gün kır gece düğün, hayır dua, kılık değiştirme(Üvey anne dadı kılığına girer.).

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Merdanenin başına toplu iğne batırılır ve kız kuşa döner. İğneyi çıkarınca tekrar kıza döner./Üvey annenin sihirli ayna ile konuşması, deve dönen üvey anne.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Gel seni saraya, padişah bubama götüreyim.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Evvel zaman içinde…

Masaldaki kahramanlar: Merdane adlı güzel ve öksüz kız, eveyana(üvey anne), Merdane'nin köpeği, Merdane'nin eşi olan padişahın oğlu ve çocukları Ali.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve Merdane eşi ve çocuğu Ali ile mutlu yaşar.

Masaldaki çatışma: Masalda üvey anne ile Merdane arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.44. BEDDUALI ÇOCUK

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Çocuksuzluk çeken padişah ve karısı buna çare bulmak için vezirlerini başka memleketlere gönderirler.

- Vezirler buna bir türlü çare bulamaz ve memleketlerine geri dönmeye karar verirler.
- Geri dönerken yolda karşılaştıkları peri onlara çocuk sahibi olmayı sağlayacak bir elma verir.
- Elmanın yarısını padişah yarısını karısı yer; kabuklarını da yavrusu olmayan ata verirler.
- Hem kadın hem at hamile kalır.
- Padişah çocuk erkek olmazsa onu öldüreceğini söyler.
- Kadın bir kız çocuk doğurur, ama erkek doğurduğunu söyler.
- At da bir dişi tay doğurur, adını Gamer koyarlar.
- İki çocuk Gamer ve padişah kızı beraber büyüdüğü için birbirleriyle konuşabilirler.
- Çocuk on iki yaşına gelince padişah onu oğlan bildiği için sünnet ettirmek ister.
- Bir süre sünneti ertelerler, ancak sonunda kız ile Gamer memleketten kaçarlar.
- Diğer memleketin askerleri kız ile atı yakalayıp padişaha götürürler.
- Buradaki padişahın kızı oğlana(aslında kızdır.) âşık olur.
- Padişah oğlana(aslında kızdır.) kızıyla evlenmek için üç şartı yerine getirmesi gerektiğini söyler.
- Oğlan(aslında kızdır.) üç şartı da yerine getirip Gamer'in annesi olan hızlı at ile saraya geri dönerken geri dönüp baktığı için devlerden biri Gamer'in annesinin kuyruğunu yakar.
- Bunun üzerine at Gamer'e beddua eder: "Erkeksen kız, kız isen erkek ol!"
- Beddua üzerine kız, erkeğe dönüşür ve böylece padişahın kızı ile evlenir.
- Oğlan, eşi ve atı Gamer'i de alarak ülkesine döner.
- Oğlanın geldiğini gören annesi onu hale daha kız zannettiği için çok korkar.
- Oğlan erkeğe dönüştüğünü annesine söyler, annesi çok sevinir.
- Oğla kendi memleketinde kırk gün kırk gece düğün yapar ve mutlu şekilde yaşarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş, innallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir…

Geçiş formeli: Birkaç ay sonra… Gün gelmiş gadın doğurmuş.

Bitiş formeli: Gurulan sofralarda bana da bir kemik verdiler. Yalaya yalaya giderkan yarı yolda gurbağalar başladılar vrak vrak vrak… etmeye onarın söylediği brak brak brak… der gibi geldi bana ben da brakdım da geldim.

Sayı formeli ve sayılar: Elmayı da ikiye taksim edeceksiniz, iki çocuk, on iki yaşına gelinca, birinci şart, ikinci şart, üçüncü şart, üçüncü defa, padişah üç şart öne sürmüş, beş altı ay beklemiş, beni yedi günnük bırakdı, at yavrusuna yedi gün süt verdikden sonra…, kırk gün kırk gece düğün.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Çocuksuzluk, peri, sihirli elma, sünnet düğünü, beddua, imtihan yapma, sihirli ağaç, devler dağı, ağzından ateş saçan dev, sihirli buğday, beddua etme, kırk gün kırk gece düğün, şart koşma (padişah üç şart öne sürmüş.).

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kızın at ile konuşabilmesi, peri, sihirli elma, ağzından ateş saçan dev, sihirli ağaç, sihirli buğday.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Başga memleketlere…, Memleket memleket dolaşmışlar…, devler dağı, memleketin en yüksek dağına kaçan atı…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Saraya dönmüşer.

Masaldaki kahramanlar: Padişah, onun eşi ve çocuğu, vezirler, peri, atın yavrusu Gamer, başka bir padişah ve oğlu, ağzından ateş saçan dev.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve kız oğlana dönerek öldürülmekten kurtulur. Ayrıca evlenip mutlu olur.

Masaldaki çatışma: Masalda padişah ile kız çocuk arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsan bir şeyi çok isterse onu elde etme şansı yükselir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Padişahın kız çocuğu istememesi ve kız çocuğu olursa öldüreceğini söylemesi yanlış bir davranıştır.

K.45. KARABÖYCÜYLE SIÇAN

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Sıçan ile kara böcek arkadaş olurlar.
- Kar böcekle sıçan kavga edip birbirlerine küserler.
- Kara böcekle sıçan ayrı ayrı dolaşırlarken kara böcek bir öküzün ayak izinin içine düşer.
- Böcek yolculardan yardım ister ve sıçanı çağırmalarını söyler.
- Sıçan böceğe yardıma gelir.
- Sıçan ile böcek yine tartışırlar ve sıçan böceği ezerek öldürür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Develer tellalken, pireler berberken. Sivrisinek satır, sıçan naynaycı, kurbağa döplekçi, yengeç pehlivanmış./Bir varmış, bir yokmuş. Zamanın birinde…

Geçiş formeli: Gide gide…

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İki arkadaş.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Beddua etme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Böcekle sıçanın insan gibi konuşması ve arkadaş olmaları hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Gel otlar arasında gezinelim.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Zamanın birinde…

Masaldaki kahramanlar: Sıçan ile karaböcü(Karaböcek), yolcular.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda böcek ile sıçan arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnatlaşmak iyi bir şey değildir. Hem size hem karşınızdakilere zarar verir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.46. EVLAT ACISIYLA KUYRUK YARASI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Çalı çırpı ve yiyecek otlar toplamak için dağa çıkan adam dönüşte dilli düdüğünü çalarken yılanların kralı bunu duyar.
- Adamın karşısına çıkan adam düdükten çıkan müziğe göre kıvrılıp oynamaya başlar.
- Kursağında taşıdığı üç altını adamın önüne çıkarıp gider.
- İki, üç yıl adam yılandan altın almaya devam eder.
- Adam hastalanınca sırrını oğluna açıklar.
- Adamın oğlu sır tutamadığı için bu durumu arkadaşlarına da anlatır.
- Oğlan gidip yılana bildiği bütün havaları çalar, ama yılan altın vermeden kaçar.
- Oğlan günlerce ona düdük çalar, ancak yılan altın vermez.

- Bir gün çocuğun canı sıkılır ve yılan deliğine dönerken taş ile yılanın kuyruğunu koparır.
- Yılanlar kralı da dönüp çocuğu sokup öldürür.
- Adam aylar sonra iyileşir ve yılanın yanına gidip düdük çalar.
- Yılan ona beş altın para verir ve adama bir daha gelmemesini söyler.
- Yılan "Bende bu kuyruk acısı sende de bu evlat acısı oldukça dost kalamayız." der.
- Adam günlerce yılanın çıktığı yerin yanına gider, ama yılan bir daha gelmez.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varmış, bir yokmuş. Allahın kullarından başka kimsecikler yokmuş./Vaktin birinde çok yoksul bir adam varmış.

Geçiş formeli: Bir yıl, iki yıl derken…

Bitiş formeli: Ben da bıraktım da geldim.

Sayı formeli ve sayılar: Bir yıl, iki yıl derken…, iki büyük acı unutulmaz, kursağında taşıdığı üç altını adamın önüne kusmuş, beş altın kusmuş.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Yılanların kralı, altın kusan yılan.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Altın kusan yılan.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Koca kayanın yanına git.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Vaktin birinde…

Masaldaki kahramanlar: Yoksul adam ve oğlu, yılanların kralı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda insan ile yılan arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Sırrınızı kimseye vermeyin. İstediklerinizi elde etmek için sabredin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

4.BAŞKAHRAMANI İNSAN VE OLAĞANÜSTÜ VARLIK OLAN MASALLAR

K.47. BİR DEV MESELİ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Devin oğlu insan yemekten hoşlanmaz.
- Dev oğlu bir insan kıza gönlünü kaptırır.
- Dev oğlu annesinin sevdiği kızı yememesi için annesinin memesini emmesini söyler.
- Dev oğlu kızı eve götürür; kız hemen dev annenin memesini emer.
- Dev anne, memesini emdiği için kızı yiyemez.
- Kız devlerin evinde kalmaya başlar.
- Dev anne ona her gün ev işleri yaptırır.
- Dev anne kızı evde bırakır ve kıza kıyafetleri yıkamasını, ancak yarı yıkanmış yarı yıkanmamış olmasını ister.
- Dev oğlu ona bunu yapması için kıza sihirli kazanı kullanmasını söyler.
- Dev annesi kızın bunu yapabilmesine şaşırır.
- Ertesi gün de dev annesi kızın evi süpürmesini, ancak evin hem süpürülmüş hem süpürülmemiş olmasını ister.
- Dev oğlu ona bunu yapması için kıza sihirli süpürgeyi kullanmasını söyler.
- Dev annesi kızın bunu da yapabilmesine şaşırır ve oğlunun ona yardımcı olduğunu düşünür.

- Dev annesi oğlunu kıza yardımcı olduğu için odaya kilitler.
- Ertesi gün yine dev annesi kızın et pişirmesini, ancak etin hem pişmiş hem pişmemiş olmasını ister.
- Kız yalnız kalınca üç tencere bulur ve akıl yürüterek işini görecek sihirli tencereyi bulur.
- Dev annesi o anda çıkar ve diğer işleri de kızın kendi aklıyla yaptığını sanarak senden boşuna şüphelendim der.
- Oğlu ve kızı memesinden emzirerek onları oğlanın teyzesinin yanına gönderir.
- Teyze konağını oğlan ile kıza verir; onlar da bu konakta çocuklarıyla uzun seneler mutlu yaşarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varıdı bir yoğudu. İnnallahdan kimse yoğudu. Varıdı bir… bir… bir da…

Geçiş formeli: Gel zaman git zaman…

Bitiş formeli: İkisi çocuklarıyla uzun seneler mutlu yaşamışlar. Ben da bıragdım da size meseli annadmaya geldim...

Sayı formeli ve sayılar: Emer iki memesini, üç süpürge, üç dane tencere, üç dane gulbu(kulp) varıdı, git yedinci odayı aç, devanası ikisinin başını okşadı.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Sihirli gazan, sihirli süpürge, sihirli tencere, imtihan.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Sihirli tencere, sihirli gazan, sihirli süpürge, masalda devlerin rol alması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Ben yarın ormana gidecem, teyzenin memleketine git.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir gün ayarlaycam…, böyün(bugün) da girecen imtihana.

Masaldaki kahramanlar: Dev, devin garısı ve oğlu, dev oğlunun âşık olduğu "insan gız".

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve dev oğlu ile "insan kız" çocuklarıyla mutlu yaşarlar.

Masaldaki çatışma: Masalda dev anası ile "insan kız" arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda küfür (o. evladı) bulunması kötü örnek oluşturabilir.

K.48. HAKYEMEZ GARDAŞLAR

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Karısı ölen adam üç oğlunu kendi büyütür, üvey anne eline bırakmaz.
- Adam tek malı olan üç dallı incir ağacının her bir dalını çocuklarına verir.
- Adam ölür.
- İşe giden çocuklardan her gün bir tanesi incir ağacının başında bekler.
- En büyük oğlan inciri beklerken bir adam gelip incir ister.
- Büyük oğlan sadece kendi dalındaki incirlerden verebileceğini söyler.
- Ertesi gün ortanca oğlan inciri beklerken adam yine gelir.
- Ortanca oğlan da sadece kendi dalındaki incirlerden verebileceğini söyler.
- Küçük oğlan inciri beklerken adam yine gelir.
- Küçük oğlan da sadece kendi dalındaki incirlerden verebileceğini söyler.
- Adam üç oğlanı bir arada görmek istediğini söyler.
- Pazar gün gelir ve üç kardeşin de dileğini yerine getirerek onları zengin eder.
- Bir süre sonra adam kılık değiştirerek üç oğlanın karakterlerinde değişiklik var mı diye bakmaya gelir.

- Üç oğlandan da bir şeyler ister.
- Büyük oğlan adamın isteklerini yerine getirmez, bu yüzden onu eski fakir haline döndürür.
- Ortanca oğlan da adamın isteklerini yerine getirmez, bu yüzden onu da eski fakir haline döndürür.
- Küçük oğlan adamın tüm isteklerini gerçekleştirir.
- Adam Hızır olduğunu söyler ve küçük oğlan mutlu ve varlıklı bir şekilde hayatına devam eder.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Ovalar dağlar bomboş, ama köylerde iñsan çoğumuş. Kimi akıllı, kimi deli, kimi de veli gibi laf edermiş. Varımış bir …nan üç dane…

Geçiş formeli: Gel zaman git zaman…

Bitiş formeli: Garı goca biribirlerine bagmışlar ve Allahlarına bir daha şükretmişler. Hızırın duası onnarı nasıl duttu, dilerim sizi da dutar. Siz, evlâdlarınız hem onnarın evlâdları rahatlık içinde yaşarsınız. Amin...

Sayı formeli ve sayılar: Yetmiş iki damardan çeker, diğer ikisi gidermiş işe, iki üç yaşında bir oğlan çocuk, adam ve üç oğlu, üç büyük dalı olan incir ağacı, üç dane havuz, beş altı gün sora…

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Üç büyük dalı olan incir ağacı, üç oğlan, sınama, imtihan, sakallı adam, Hızır, şarap ve gonyak(kanyak) dolu üç havuz, kılık değiştirme, beddua etme, altın iskemle.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki sakallı adam(Hızır-aksakallı) tasviri: Sakallı bir adamcıg gelir. Üsdü başı dağınık./…üsdü başı perişan…

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda Hızır'ın bulunması ve bir duasıyla/bedduasıyla isteklerini gerçekleştirmesi gerçeküstüdür. Karı kocanın Hızır istedi diye çocuklarını kesip taş fırına atması gerçekçi değildir.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Ovalar dağlar bomboş, ama köylerde iñsan çoğumuş.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Devrisi(ertesi) gün… övlene (öğlene) doğru… Gel zaman git zaman…

Masaldaki kahramanlar: Adam ve üç oğlu(Çalışkan ve dürüsttürler); sakallı bir adam(Hızır-aksakallı), oğlan çocuğu.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve en küçük oğlan Hızır'ın dualarıyla eşi ve çocuklarıyla mutlu yaşar.

Masaldaki çatışma: Masalda açgözlülük ve kanaatkârlık olguları çatışmaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Zengin de olsanız fakir de olsanız diğer insanlara ve yaşlılara yardımcı olun, saygılı davranın. Başka insanların haklarına el sürmeyin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masaldaki adamın başka bir insan için çocuğunu kesip fırında pişirmesi akıl almaz bir davranıştır; kötü bir davranıştır. (Masalda ihtiyar : "İyi olsun diye bu çocuğu keselim. Nasıl olsa bizim başka çocuğumuz olur." der.)

K.49. BEN SENİ İNSANOĞLUNA YÂR EDMEM

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Köyde yaşayan fakir kız testisini su doldurmak için çeşme başına gelir.
- Su doldururken çeşmeden bir bulut çıkar; silkinip delikanlıya döner.
- Kız ile delikanlı birbirlerini severler.
- Kız evine döner. Hemen arkasından peri kızı köylü kızın kılığında delikanlının karşısına çıkar.
- Delikanlı onun köylü kızı olmadığını anlar.
- Kız su almak için çeşme başına gider. Burada kara bir yılan görür.

- Karayılan peri kızıdır ve köylü kızı korkutmak ister.
- Delikanlı da yılana dönüşerek karayılanı kaçırır.
- Kız rüyasında karayılanın peri kızı, diğer yılanın da delikanlı olduğunu görür.
- Peri kızı delikanlının bir peri olduğunu ve onu köylü kızına yer etmeyeceğini söyler.
- Kızı yutmak için büyüyen karayılanı delikanlı yılana dönüşüp yutar.
- Yılan, kızla beraber kızın evine gider.
- Yılan, kıza derilerini yakarsa insana dönüşeceğini söyler.
- Kız yılanın derisini yakar testi suyunu da oğlanın üstüne döker.
- O zaman yılan çeşmede gördüğü delikanlıya dönüşür.
- Kız ile delikanlı mutlu şekilde yaşarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evel zaman içinde, galbur saman içinde. İcinniler cirid atardı esgi hamam içinde. Var varanın, sür sürenin vay haline kısganç eline düşenin. Allah saglasın belâdan, insan acı çekmesin kısganç gullardan./Vagdın birinde bir… varıdı. Güzzel mi güzzel, narin mi narin…

Geçiş formeli: Gel zaman git zaman…

Bitiş formeli: Onnar ermiş mürüvvetine, biz çıkalım kerevedine…

Sayı formeli ve sayılar: İki misli, iki genc evlenmişler, üş gece üsdüsde rüyamda gördüm, bir gün, üş gün, beş gün…, üş gündür birileri girer rüyama, altısı gız, altısı oğlan.

Renk formeli ve renkler: Gara sevda, gara ilan(yılan).

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Peri gızı, insan kılığına giren peri kızı, çeşmeden çıkan deligannı, gara sevda, rüya görme, kılık değiştirme (Peri kızı fakir kızın kılığına girer/Peri kız karayılan kılığına girer/Oğlan yılan kılığına girer), büyüyle yılana çevirme.

Manzum kısım: Masaldaki manzum kısım(mani) şöyledir: Yemenimde hâre var/ Kenarında kare var/Bana takaza edmeyin/Yüreğimde yâre var…

Tasvir: Masaldaki fakir kızın tasviri: Fukare bir gız gelmiş su doldursun tesdisini. Üsdü başı yamalı, pis bir gız. Ama çeşmeye gidinca da elini yüzünü ikadı da yemenisini bağladı yüzü gözü açıldı, tam bir için su.

Masaldaki fakir kızın karşına çıkan delikanlının tasviri: Çeşmenin oluğundan bir bulud çıkmış kurnaya dalmış, bir silkinmiş, bir deliganni olmuş. Boy pos, gaş göz, gaytan buyuklar(bıyık).

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kızın çeşme başında beklerken çeşmeden çıkan bulutun bir delikanlıya dönüşmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Köyün kenarındaki gulubede…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Vagdın birinde…, bir gün…

Masaldaki kahramanlar: İnsan gibi yaşamak isteyen peri gızı. Fukara ögsüz gız. Çeşmeden çıkan peri deliganlı. Gara yılan, büyük yılan.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve fakir kız peri oğlanla evlenir.

Masaldaki çatışma: Masalda fakir kız ile peri kızı arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.50. SEN NEYSAN OSUN

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Kadın keşke zengin bir eş bulsaydım diye düşünür.
- Fakir adam balık tutmak için denize açılır.
- Adam sarı bir balık yakalar.
- Balık dile gelir ve adama kendini serbest bırakmasını söyler.

- Adam da sarı balığı serbest bırakır.
- Karısına balığı denize bıraktığını söyler; karısı buna çok sinirlenir.
- Ertesi gün denize açılan adam sarı balığa çağırır ve karısının bir ev istediğini söyler.
- Sarı balık adamın karısının isteğini gerçekleştirir ve bir konak meydana gelir.
- Kadın bir süre mutlu yaşadıktan sonra yine söylenmeye başlar ve dağ başında bir konakta yapayalnız yaşadığını söyler.
- Kadın kocasının padişah kendisinin de sultan olmasını, emirlerinde de cariyeler, uşaklar, hizmetkârlar bulunmasını ister.
- Adam sarı balığı bulup karısının bu isteğini bildirir.
- Sarı balık kadının bu isteğini de yerine getirir.
- Kadın bir süre sonra da güneşin padişahı olmak ister.
- Adama başka defa gelme diyen sarı balık bu kez sinirlenir ve adam ile kadına verdiği bütün her şeyi geri alır.
- Her şeyi geri alır ancak karısını alçakgönüllü, kanaatkâr ve pozitif biri haline getirir.
- Adam geri döndüğüne eski kulübesinin önünde, karısını eski kıyafetleriyle bulur; ancak kadın bu kez onu güler yüzle ve öpücüklerle karşılar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Var varanın sür sürenin, her şey haggıdır gıymet bilenin. Vay haline gendini her şey zannedenin… Böyleleri nerde duracak bilmez, hiçbişeyilan yetinmez Pirinç deye Dimyada gider, hisabını bilmez da evdeki bulguru da gaybeder./Bir zamannar bir… varımış.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: O günden sora hep ganaat etmiş, bir daha asla şikâyet edmemiş. Gadının şikâyeti sona ermiş, bizim meselimiz da buraşda bitmiş...

Sayı formeli ve sayılar: Bir gonağım olsun, içinde kırk dane cariye, kırk dane da uşak olsun. Dört duvar.

Renk formeli ve renkler: Sarı balık.

Yer formeli: Pirinç deye Dimyada gider, hisabını bilmez da evdeki bulguru da gaybeder.

Masaldaki motifler: Çocuksuzluk, konuşan sarı balık.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: "Denize açılmak" ifadesi masalın deniz bulunan bir coğrafyada geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Konuşan sarı balık, adamın isteklerini gerçekleştirir.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Pirinç deye Dimyada gider, hisabını bilmez da evdeki bulguru da gaybeder (Atasözü: Dimyat'a pirince giderken, evdeki bulgurdan olmak.).

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar…

Masaldaki kahramanlar: Garı ve goca, sihirli balık.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve kadın ile adam, fakir olsalar da mutlu yaşarlar.

Masaldaki çatışma: Masalda açgözlülük ve kanaatkârlık olguları arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Açgözlü olmayın kanaatkâr olun.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.51. GABAK GIZ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Fakir bir karı koca dilenmeye çıkar.
- Dilenerek giderken bir bahçenin önüne gelirler.
- Bahçeci onlara kırmızı bir kabak verir.

- Eve gelip kabağı mutfağa koyarlar.
- Ertesi gün un dilenmeye giderler, ama un bulamazlar.
- Eve döndüklerinde, evin tertiplenmiş yemeklerin hazırlanmış olduğunu görürler.
- Bu böyle sürer ve komşularına da yemek dağıtmaya başlarlar.
- Bu haber padişahın oğlunun kulağına da gider.
- Padişah oğlu kıyafet değiştirerek bu eve gelir ve bunun doğru olduğunu görür.
- Şehzade kadınla adam bir konak ve altınlar vererek kırmızı kabağı alıp saraya götürür.
- Kabağı alıp mutfağa koyar, kendi de dolaba saklanır.
- Gece olunca kabaktan çok güzel bir kız çıktığını görür.
- Üçüncü gece kız kabaktan çıkınca şehzade kabağı parça parça eder ve kız kabağa geri giremez.
- Şehzade kız ile evlenmek ister.
- Kız bir peri olduğunu söyler ve şehzadeye bir periyle evlenip evlenmeyeceğini sorar.
- Şehzade ve kız beraber yaşamaya başlarlar.
- Padişah bunu duyup kıskanır ve gidip aynı ihtiyardan bir kabak alır. Ancak bu kabaktan bir kız çıkmaz ve padişah kabağı paramparça eder.
- Diğer taraftan şehzade ile kabak kız düğün yapıp evlenirler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde, galbur saman içinde, develer dellalıkan, pireler berberikan, ben bubamın beşiğini tıngır mıngır sallarıkan, usandım hızlı yittim. Bubam düşdü beşikden, gorkdum gaşdım eşikden, gittim uzun yollara düşdüm fena hallere… Çok koşdurdum yoruldum soñ bir kesman yer buldum. Döndüm bagdım arkaya kimseler yok. Durdum nefes aldım. Bakdım bir acayip mahalle. Evler guru duvardan.

Geçiş formeli: Gide gide…

Bitiş formeli: Bunnarın altı oğlan altı gız on iki dane evlâtları olur. Hepsi mesud yaşallar. Gökden üç elma düşdü, birini o ihdiyarınan o gocagari yedi, birini bana

verdiler, üçüncüyü da tekrar havaya attılar. Kim bu meseli beğendiysa onun olsun dediler.

Sayı formeli ve sayılar: Gökden üç elma düşdü, üçüncü gece, altı oğlan altı gız on iki dane evlâtları olur, beş on kök gabak.

Renk formeli ve renkler: Yeşil gabacıg, gırmızı gabak.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kılık değiştirme(tebdili kıyafet etme), sihirli kabak, kabaktan çıkan peri kız, gırmızı gabak.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Gabak böreği ve herse (Kıbrıs'ta yapılan yiyeceklerden). Masal bu iki yiyeceğin yapıldığı bir coğrafî bölgede geçmektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Sihirli kabak, kabağın içinden kız çıkması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Gelmiş bu mahalleye…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Evvel zaman içinde…

Masaldaki kahramanlar: Gocaman(ihtiyar adam), gocagarı(kocakarı), gomuşular, kabaktan çıkan peri kız, padişah ve padişahın oğlu, altı oğlan altı kız çocuk.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Babanın oğlunu kıskanması kötü bir davranıştır.

K.52. GENİŞOMUZ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir gün geniş omuz ava çıkar.
- Avda bir ceylanın peşine düşer.
- Bir evin yanına geldiklerinde ceylan kaybolur.
- Adam evin kapısından içeri girer ve içeride güzel bir kız görüp ona âşık olur.
- Kız adım Gülpembe der.
- Geniş omuz geri dönüp babasına o kızla evlenmek istediğini söyler.
- Padişah bunu kabul eder ve oğlu için kızı istemeye gider.
- Padişah gidip kızın babası Yörük beyi ile anlaşır.
- Geniş omuz bir süre sonra kızı almaya gider, ama kızı yerinde bulamaz.
- Çadırın yanında bir kâğıt bulur. Kâğıtta kız nerede olduğunu yazar ve oğlana yalnız gelmesini söyler.
- Oğlan kızı bulmaya giderken yolda içinde kız ağlayan bir kız bulur.
- Kılıcıyla binayı yarıp oradan içeri girer.
- İçeride ağlayan Gülizar, kardeşlerinin devlerle savaştığını söyler.
- Oğlan kardeşlere yardıma gider.
- Oğlan kendisine selam veren kardeşlerden yana savaşır ve devleri yenerler.
- Kardeşler geniş omuzdan korkarak eve kaçarlar ve duvarı yarık görüp kızı dövmeye başlarlar.
- Geniş omuz duvarı kendisinin yıktığını ve Gülizar söylediği için yardıma geldiğini söyler.
- Buradan kaçıp yine Gülpembe'yi bulmaya gider.
- Bir çadır görüp içine girer ve pilavdan yemeye başlar.
- Çadıra giren çarşaflı kız Gülyanak ile kavga eder.
- Dönüşte de Gülyanak'ı, Gülizar'ı ve Gülpembe'yi yanına alarak saraya döner ve onlarla evlenir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Bir memlekette bir …ın bir … varmış.

Geçiş formeli: Git gitmemin git gitmemin… (Masalda iki kez geçer.), bir gün gene…

Bitiş formeli: Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar evlenmişler. Muradlarına ermişler...

Sayı formeli ve sayılar: İki dane yaban keçisi, yedi devler, yedi gardaş, kırk gün kırk gece düğün…

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Ava çıkma, Yörük çadırı, yedi devler, kırk gün kırk gece düğün.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki kişi tasviri şöyledir: Bir memlekette bir padişahın bir teg oğlu varımış. Bu oğlan iri yarı, uzun boylu, göğsü ayyı gibi gıllı biriymiş. Bu sebepden buna genişomuz delermiş. Hayatda en çok hoşlandığı şey avımış.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Yedi devler, yedi devlerle savaşılması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir memlekette… varmış bir dağ başına.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir gün gene canı sıkılmış. Annaşdıkları gün gelmiş.

Masaldaki kahramanlar: Geniş omuz, Gülpembe adlı Yörük kızı, Yörük beyi, yedi devler, yedi kardeşler, Gülizar, Gülyanak.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.53. HAMUR GIZ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Dul ve çocuksuz kadın ya canımı al ya bana bir evlat ver diye Allah'a yalvarır.
- O gece rüyasında bir hamur yoğurduğunu ve hamurun çocuğa dönüştüğünü görür.
- Hamuru yoğurup uykuya dalar ve rüyasında hamura kırk gün sure okuyup onu yıkarsa hamurun kıza dönüşeceğini görür.
- Uykudan uyanıp hamura bir kız şeklini verir.
- Her sabah ayet okuyup hamuru yıkar.
- Padişah daha kız olmadan kızı ister.
- Sonunda hamur kıza dönüşür.
- Padişahın adamları kızı almaya gelir.
- Kız yolda hamur gibi çatlamaya başlar.
- Kızın annesi bunu anlayıp kıza gölde yıkanıp temizlenmesini söyler.
- Göldeyken bir denizkızı gelip kızı yutar.
- Denizkızını yakalayıp saraya getirirler.
- Padişah denizkızına "Sen göle insan girip balık olarak mı çıktın?" diye sorar.
- Kız da perinin büyüsüne uğradığını söyler.
- Kız balık pullarını çıkardığı zaman padişah bunları alıp yakar ve kız insan olarak kalır.
- Kızın annesi buna çok sevinir.
- Kız padişah ile evlenir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş, innallahdan kimse yoğumuş. İñsannar çog ama kâmil olanı yoğumuş. Bir kısgançlıg nir kısgançlıg almış gitmiş. Sevgi galmamış âlemde, saygı da bitmiş./İşde böyle bir zamanda memleketin birinde…

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine…

Sayı formeli ve sayılar: İki dane meme, onbeşine basınca, kırkıncı gün dolunca da o ayeti okudu, filan sureyi okursa kırk gün, kırk gün kırk gece düğün, kırk gün da hergün bu hamurdan gızzı ikâr(yıkar).

Renk formeli ve renkler: Beyaz su çıkar, bembeyaz bir gız.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Rüya görme(Masalda iki kez geçer.), hamur kız, nazar değmesi(göz tutması), denizkızı, peri büyüsü, kırk gün kırk gece düğün.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Hamura kırk gün dua okunur ve hamur bir kıza dönüşür. Bu hayal ürünü bir olaydır. Gölde bir denizkızının bulunması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: …memleketin birinde…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: İşde böyle bir zamanda…

Masaldaki kahramanlar: Adam, dul kadın, hamur gız, padişah ve oğlu, denizkızı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Allah'a dua etmek isteklerinize kavuşmada size yardımcı olur.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışalar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.54. YEDİ GARDAŞLAR

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişah kızını verecek bir adam beğenmez.

- Kızına eş bulmak için duyuru yapar.
- Duyuruya göre padişahın kızı kemer sütünde duracak, oğlanlar kemer altından geçecek, kız elmayı kimin başına atarsa o oğlan kızla evlenecek.
- Oğlanlar ilk gün gelip kemerden geçmeye başlarlar, kız birini beğenmez.
- İkinci gün yine adaylar geçer. Bu adayların arasına bir de dev insan kılığında gelip katılır.
- Kız bu insan kılıklı devi beğenir ve evlenirler.
- Adam kızı alıp memleketine gitmek ister.
- Memlekete gitmek için yola çıkarlar, kız eşinin bir dev olduğunu anlar.
- Dev bir kayayı kaldırır, kayanın altından kuyu çıkar, kızı bu kuyuya kapatır ve ona her gün yemek getirir.
- Kız bir gün kayanın üstünden sesler geldiğini duyar.
- Kız ses çıkarta bu çalıcıya gidip babasıyla konuşmasını damadının bir dev olduğunu söylemesini ister.
- Padişah bir oduyla devin üstüne yürür.
- Dev padişahın birçok adamını yer.
- Kocakarının biri padişahla görüşmek ister ve onu saraya alırlar.
- Kocakarı kendi oğullarının kızı devden kurtarabileceğini söyler.
- Kocakarının yedi oğlunun yedi ayrı yeteneği vardır.
- Yedi kardeş kızı kurtarır.
- Padişah, kızını gökten düşerken yakalayan oğlan ile evlendirir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış, bir yoğumuş, inallahdan kimse yoğumuş. Lafazannık eden çok, görçekden iş yapan pek yoğumuş. Varımış bir …nan yedi dane…

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine. Ya da evli olan evine, evi olmayan da çalı dibine…

Sayı formeli ve sayılar: Otuz iki gişi, otuz üç kişi, iki dane güzel at hazırlatmış, iki torbacıg peksimet, yedi oğlan, yedi gardaş, kırk gün kırk gece düğün.

Renk formeli ve renkler: Gara gara düşünür, beyazlar içinde alımlı bir oğlan.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kızın seçtiği erkeğe elma atması, dev, kırk gün kırk gece düğün, kayanın altındaki kuyu, devin kartal olması.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kocakarının yedi oğlunun üstün marifetleri olması, masalda devin bulunması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Devin olduğu memleket…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir gün daşın dışında duymuş palta sesleri.

Masaldaki kahramanlar: Gocagarı ve yedi oğlu, padişah ve gızı, dev, çalı söken adam.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda dev ile yedi kardeşler arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.55. KEL GIZ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Karısı ve üç kızıyla yaşayan oduncu bir gün odun toplamaya çıkar.
- Yorulup bir kayaya oturup of çeken oduncunun önüne bir Arap adam çıkar.
- Adam ona neden of çektiğini anlatır.
- Arap da ona kızlarından birini verirse adamı altına boğacağını söyler.

- Kızı araba verip altınları alırlar ve rahat yaşarlar.
- Ancak Arap bir devdir ve sarayı yeraltındadır.
- Arap, kıza sarayda her odaya girip çıkabileceğini, ancak kırk birinci odayı açmamasını söyler.
- Kız sonunda kırk birinci odayı açar, bunu anlayan Arap kızı kesip yer.
- Oduncunun karısı kötü rüyalar görür ve oduncuyu kızı sorması için ormana gönderir.
- Oduncu ormana gidip Arap'la konuşur.
- Arap kızın diğer kız kardeşlerini özlediğini söyler.
- Adam ortanca kızı da getirip bir torba altın alır.
- Ortanca kıza da kırk birinci odaya girmemesini söyler.
- Ortanca kız da bu odaya girer ve Arap onu da kesip yer.
- Oduncunun eşi kötü rüyalar görür ve oduncuyu yine Arap'ın yanına yollar.
- Arap, iki kızın küçük kızı özlediğini söyler ve küçük kızı da getirmesini ister.
- Oduncu küçük kızı da getirir ve altınları alır.
- Arap, küçük kıza da sarayda her odaya girip çıkabileceğini, ancak kırk birinci odayı açmamasını söyler.
- Küçük kız diğer kardeşleri gibi sarayı dolaşmadan doğrudan kırk birinci odayı açar ve Arap'ın gelmesini beklemeden saraydan kaçar.
- Yolda bir çobana rastlar ve üç koyun satın alır.
- Çobanın bu koyunların postunu çıkarmasını ve bir tanesinin işkembesini temizlemesini ister.
- Kız postları dikip üzerine giyer işkembeyi de kafasına geçirip bir kel kız olur.
- Kız yolda bir saray bulur ve hizmet karşılığı buranın ahırında kalır ve burada yemek yer.
- Dev, kızın peşine düşer, kızı aramaya başlar.
- Sarayda bir eğlence düzenlerler.
- Kel kız da güzelleşerek eğlenceye katılır.
- Kız altın nalın ile eğlenceye katılır ve kaçarken kasten ayakkabısını düşürür.

- Eğlenceden sonra şehzadeyi yanına çağıran annesi ona hangi kızı beğendiğini sorar.
- Şehzade güzelleşip gelen kel kızı beğendiğini söyler.
- Hizmetçiler altın nalını bulup şehzadeye söylerler.
- Şehzade nalının sahibini arar.
- Şehzadenin annesi nalını denemeyen bir tek ahırdaki kız kaldı der ve ona da denetirler.
- Nalın kızın ayağına uyar ve şehzade bu kızla evlenmek ister.
- Şehzadenin annesi ilk önce evliliğe karşı çıkar, ancak sonra evliliği kabul eder.
- Kel kız ile şehzade evlenirler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde, galbur saman içinde, develer dellal iken esgi hamam içinde. Bubam baggalıdı esgi mahalle içinde. İşde o mahallede hem o zamanda bir… yaşarmış.

Geçiş formeli: Gün girer gün çıkar.

Bitiş formeli: Onnar ermiş muradına biz çıkalım kerevedine…

Sayı formeli ve sayılar: Bir gün iki gün, bir ay üç ay sabretmiş, saraydaki kırk bir dane oda, satın almış üş dane goyun, kırk gün kırk gece düğün, dev yedi gün yedi gece arar gızı, beş on gün, beş on altın, kırk birinci oda, kırk oda.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Bir dudağı yerde bir dudağı gökde olan arap adam, yeraltındaki ev, saraydaki yasak oda, rüya görme(Masalda iki kezgeçer.), kılık değiştirme, koyun postu giyme, altın nalin(ayakkabı), ayakkabıyla sevdiğini bulmaya çalışma, kırk gün kırk gece düğün yapma, yasak olan kırk birinci oda.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki kısa Arap tasviri şöyledir: Gayanın altından bir Arab çıkmış. Bir dudağı yerde bir dudağı gökde.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Esasta dev olan arap adam ve devin yer altında evi olması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: O mahallede…, varmış bir gonağın yanına…, başga memleketlere bakmış yok.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Hem o zamanda…, bir gün oduna gitmiş.

Masaldaki kahramanlar: Oduncu ailesi(Adam, eşi ve üç kızı), esasta dev olan arab adam, çoban, padişahın oğlu, (en küçük kız-kelgız), saray hizmetkârları.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda dev Arap ile oduncunun kızları arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.56. BONCUKCU GIZ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Komşusundan boncuk dizmeyi öğrenen kız boncuklarını satmak için dolaşırken bir konağın önüne gelir.
- Konağın balkonunda duran kadın onu içeriye çağırır.
- Kadın, kıza bir kese akçe verir ve boncukları alır.
- Kız evine döner.
- Boncuklar birikince yine dolaşa dolaşa aynı konağın önüne gelir.
- Kadın boncukçu kızı yine konağa çağırır konuşa konuşa akşam olur ve kadın kızın konakta kalmasını ister.
- Kız orada kalmayı kabul eder.
- Kız gece uyurken kılıçlı bir oğlan gelir ve kılıcını çıkarıp yatır.
- Sabah namazında oğlan kalkıp bodruma iner.

- Bodrumda tabut içinde yatan bir kız vardır.
- Kız kalkıp oğlana şarap ikram eder ve oğlan bayılır.
- Oğlanı tabuta koyan kız bir Arap ile ata binip gider.
- Arap ile sihirli dağların içine girer, Arap'la konuşur ve geri konağa döner.
- Boncukçu kız bu gördüklerini oğlana anlatır.
- Böyle olunca oğlan bu kez gittiğinde bayıltan şarabı tabuttan çıkan kıza içirir ve kız kılığına girerek Arap'la kendisi yolculuğa gider.
- Oğlan ertesi sabah kesip getirdiği Arap kafasını tabuttaki kıza gösterir.
- Kız çok şaşırır.
- Adam kıza her şeyi bildiğini söyler ve ihanetinden dolayı onu kovar.
- Adam boncukçu kız ile evlenir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış, bir yoğumuş. Allahın gulu çoğumuş. Çoğumuş ya okumuşu pek yoğumuş. İñsannar biribirini gandıran gandırana. Varımış bir yaşlı …

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine. Düğünde üç elma düşdü. Birini gelinilan güveye verdiler. İkincisini bana uzattılar, üçüncüsünü da bu meseli diyneyennere pay et dediler.

Sayı formeli ve sayılar: İki gadef şarab, iki at, onüc ondört yaşında, düğünde üç elma düşdü, ikincisini bana uzattılar, üçüncüsünü da…, kırk gün kırk gece düğün yapmışlar.

Renk formeli ve renkler: Yüzü olmuş leymon(limon) gibin sarı.

Yer formeli: İnci dağı, Mercan dağı.

Masaldaki motifler: Bir kese agça (akçe), taputta yatan güzel kız, bir dudağı yerde, bir dudağı gökde olan Arap, inci ve mercan dalı, Arap adamın kellesini kesme, kılık değiştirme (Oğlan kız kılığına girer.), kırk gün kırk gece düğün yapma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki arap adam tasviri: Bir dudağı yerde, bir dudağı gökde olan arap.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda "Sabah namazı bu oğlan gakmış, namaz gılmış da çekmiş kapuyu gitsin." şeklinde bir ifadenin bulunması masalın Müslüman bir toplumda geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bir dudağı yerde, bir dudağı gökde olan Arap, iki hayalî dağın içine girme.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Yolu bir gonağın önüne gelmiş, İnci dağı, Mercan dağı.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir gün gene…

Masaldaki kahramanlar: Yaşlı ve dul oduncu adam ile kızı(13-14 yaşlarında), oğlan, Arap, taputta yatan güzel kız, bir dudağı yerde, bir dudağı gökde olan Arap.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.57. PADİŞAHIN ELMA AĞACI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişahın elma ağacındaki elmalar olgunlaştığı zaman birileri gelip elmaları keser.
- Padişah oğullarını çağırır ve elmaları kimin çaldığını öğrenmelerini ister.
- Büyük oğlan ağaç başına nöbet tutmaya karar verir.
- Gece yarısı bir gürültü patırtıyla elmalar kaybolur, ama oğlan kimin topladığını anlayamaz.
- Ertesi gece ortanca oğlan nöbet tutar, ama o da kim olduğunu göremez.
- Sıra en küçük oğlana gelir. Küçük oğlan yanına Kur'an-ı Kerim'i de alır ve birkaç sure okur.

- Gece yarısı bir gürültü duyulur. Oğlan rastgele kılıcını sallar ve kılıç hırsızı yaralar.
- Ertesi sabah gidip baktıklarında elmanın altından başlayan kan izlerinin bir kuyuda son bulduğunu görürler.
- İlk önce büyük oğlan kuyuya salkıtılır. Ancak dibe inmeden yandım dediği için yukarı çekerler.
- Ortanca oğlan da kuyu dibine inemez.
- Küçük oğlan yandım desem de beni indirin der. Böylece küçük oğlan kuyu dibine kadar iner.
- Küçük oğlan dibe inince üç kapı görür. Oğlan birinci kapıyı açar. Devin kucağında bir kız görür ve devi öldürür.
- Oğlan ikinci ve üçüncü odadaki devleri de öldürür ve kızları yukarıya yollar.
- Küçük kız oğlana ceviz, badem ve fındık içinde gelinlik ile iki tüy verir.
- Oğlan yukarı çıkarken kardeşleri ipi keser ve oğlan kuyuda kalır.
- Oğlan tüylerden birini yakar ve beyaz koç yerine yanlışlıkla kara koça biner ve yeraltına iner.
- Yeraltında bir mahallede dolaşırken tükürüğüyle hamur yoğuran bir kocakarı görür.
- Oğlan bu kez derenin suyunu kesen devi öldürür.
- Oğlan yoluna devam eder. Üzerinde üç yavru kuş olan ağacın altına oturur.
- Oğlan yavruları yemeye gelen yılanı öldürür. Bu yüzden ana kuş oğlana yardımcı olur ve onu yeryüzüne çıkarır.
- Oğlanın ağabeyleri evlenir. Küçük oğlan da küçük kızla evlenir ve padişah tahtını ona devreder.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Vakdın birinde bir… varıdı.

Geçiş formeli: Dutmuş bir yol. Gide gide varmış bir …ye.

Bitiş formeli: Kırk gün kırk gece düğün yapıp evlenmişler. Onnar ermiş muradına. Ben da bıragdım da geldim size nakledeyim… Gökden üç elma düşdü. Biri yengi çife, biri meseli annadana. Bir da dinneyennere…

Sayı formeli ve sayılar: İkinci kapı, ikinci oda, iki dane tüy, iki koç gelecek, biri beyaz, biri gara, üçüncü kapu, üç oğul, her sene üç dane elma ederdi(verirdi), üç dane kapu, biri ceviz, biri padem, biri da fındık içinde üç dane gelinnik, üç dev, üç kardeş, üç kız, yuvadaki üç kuş yavrusu, yedi gat yer altı, kırk tulum şarap, kırk dane da davar, kırk gün mühlet isde, kırk gün sonra, kırk şişe şarap, kırk gün kırk gece düğün.

Renk formeli ve renkler: Bu gılları yak iki koç gelecek, biri beyaz, biri gara. Beyaza binersan yeryüzüne, garaya binersan yedi gat daha yer altına inecen.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kur'an-ı Kerim'den dua (ayet, sure) okuma, dev yaşayan kuyu, üç kapı, üç dev, en küçük kardeşi kıskanma, biri ceviz, biri padem, biri da fındık içinde üç dane gelinnik, iki da tüy, biri beyaz biri gara koç(Masala göre beyaz koç yeryüzüne gider, gara koç yedi kat yeraltına iner.), kıl yakınca yardım gelmesi, kırk gün kırk gece düğün.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kıl yakınca kara ve beyaz koçun gelmesi ve kara koçun yedi kat yer altına inmesi, kuyuda bulunan üç dev.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Gide gide varmış bir mahalleye…, gız ayrılıp sarayına gitmiş.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Vakdın birinde…

Masaldaki kahramanlar: Padişah ve üç oğlu, kuyudaki üç kız ve üç dev, yeraltındaki nine ve padişahın kızı, yardımcı kuş, terzi başı ve üç gızı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda küçük kardeş ile büyük kardeş ve küçük kardeş ile devler arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: İki kardeşin en küçük kardeşi kıskanıp kuyuda bırakması.

K.58. YUSUFÇUK İLE FATMACIK

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Eşi ölen adam başka bir kadın ile evlenir. Böylece Yusuf ile Fatma'nın bir üvey annesi olur.
- Üvey anne adama her gün lezzetli yemek yapmak için adamın çocuklarını atması gerektiğini söyler.
- Adam çocuklarla ormana giderek çocukları ormanda bırakıp kaçar.
- Terk edildiklerini anlayan çocuklar yola düşerler ve bir yerde duman tüttüğünü görürler bir yanda da horoz öttüğünü duyarlar.
- Çocuklar duman tüten yere gitmeye karar verirler ve orada bir kocakarı onları karşılar.
- Kocakarı onları yatırıp gittikten sonra bir ses duyarlar.
- Sesin geldiği yere giden çocuklar yarısı olmayan bir gelin kız görmüşler.
- Kız onlara kocakarının aslında bir cadı olduğunu söyler ve kaçarken kullanmaları için onlara bir sabun ve tarak verir.
- Kocakarı eve gelip onları bulamayınca peşlerine düşer.
- Kocakarıdan kaçan çocuklar sonunda köylerine varırlar babalarına olanları anlatırlar.
- Üvey anneleri çocuklara derede yıkamaları için bir post verir. Oyuna dalan çocuklar postu kaptırırlar.

- Üvey annelerinden korkup eve dönmek istemeyen çocuklardan Fatmacık onu kuşa çevirmesi için Allah'a dua eder ve bir kuşa dönüşür(Fatmacık kuşu).
- Yusuf da eve dönüp babasına olanları anlatır ve babası yaptığı hatayı anlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış, bir yoğumuş. İnallahdan kimse yoğumuş.

Geçiş formeli: Bir zaman sora…

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Adamın iki çocuğu, iki dane gabak.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Çocukları kandırıp ormana terk etme, yarısı yenmiş gelin, cadı kocakarı, insan yiyen cadı, sihirli sabun(denize dönüşür) ve tarak(azgannığa, dikenliğe dönüşür), kuşa dönen kız.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kızın dua ederek kuşa dönmesi, insan yiyen cadı.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir köye ulaşmışlar, ortaya orman gibi bir azgınnık çıkmış.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir.

Masaldaki kahramanlar: Dul adam ve kızı Fatma ile oğlu Yusuf, kötü üvey anne, cadı olan gocagarı, vücudu yarım gelin.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez. Fatma kuşa döner ve Fatma'nın babası yaptığı hatayı anlar.

Masaldaki çatışma: Masalda üvey anne ve çocuklar arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Çocuklarınızı hiç kimse için terke etmeyin ve onlara hiç kimse için kötülük etmeyin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.59. EVEYANA (ÜVEYANA MESELİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Eşleri ölen ikişer çocuklu kadın ile adam evlenirler.
- Adam çocuklar arasında ayrım yapmaz, üvey anne ise kendi çocuklarına iyi davranırdı.
- Bir gün üvey anne kocasına kendisiyle iyi geçinmek istiyorsa çocuklarını gidip ormana bırakmasını ister.
- Adam da kendi çocuklarını gidip ormana terk eder.
- Çocuklar ormanda ağlayıp sızlarken yanlarına biri gelip ekmek ve su ister, çocuklar da verir.
- Meğerki bu iyilik perisidir ve çocuklara ormanın kenarındaki derde yıkanmalarını söyler.
- Çocuklar derede yıkanır ve çok güzel iki çocuk olurlar.
- Yaptığından pişman olan adam çocukları almak için geri döner ve onları alıp eve döner.
- Üvey anne çocukların güzelleştiğini görüp adama kendi çocuklarını da aynı yere bırakmasını söyler.
- Ancak bu çocuklar periye ekmek ve su vermezler o yüzden onlar derede yıkanınca zenciye dönüşürler.
- Çocuklarını böyle gören kadın adama kızar ve onu evden kovar.
- Adam da evin kendisinin olduğunu söyleyerek kadını evden kovar ve çocuklarıyla mutlu şekilde yaşar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir zamannar, bir memlekette…

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Yaşlı adam da gendi oğlu ve gızıyla sağlık ve mutluluk içinde yaşar.

Sayı formeli ve sayılar: İki gardaş.

Renk formeli ve renkler: Çocuklar simsiyah guzguni.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kötü üvey anne, iyilik perisi, beddua etme, çocukları güzelleştiren sihirli dere, çocukları çirkinleştiren sihirli dere.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: İyilik perisi, çocukları güzelleştiren sihirli dere, çocukları çirkinleştiren sihirli dere.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir zamannar, bir memlekette… gitmiş ormana.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar, bir memlekette… Bir zaman geçinca.

Masaldaki kahramanlar: Dul adam kızı ve oğlu, dul kadın kızı ve oğlu, peri kızı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Adam karısını göndererek çocuklarını üvey annenin elinden kurtarır ve çocuklarıyla mutlu şekilde yaşar.

Masaldaki çatışma: Masalda üvey anne ve üvey çocuklar arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İyilik eden iyilik, kötülük eden kötülük bulur.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.60. YILAN ÇOCUK

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir memlekette çocuksuzluk çeken kral bir gün Allah'a yalvarır ve "Bize bir evlat ver de isterse yılan olsun." der.
- Kralın duası kabul olur ve kraliçe hamile kalır. Doğum günü gelince ebelerin hiçbirisi çocuğu doğurtamaz. Çünkü yılan olan çocuk tüm ebeleri sokarak öldürür.
- İki kızından biri üvey olan kadın üvey kızından kurtulmak için onun ebe olduğunu söyler ve kralın askerleri onu almaya gelir.
- Kız saraya giderken yolda mezarlığın yanında askerlerden izin alarak anasının mezarını görmek ister.
- Mezar başına gelen kız annesine konuşmaya başlar ve mezardan gelen annesinin sesi ona kraliçenin altına süt koyarak onu doğurtmasını söyler.
- Kız saraya giderek yılan çocuğu bu şekilde doğurtur ve evine döner.
- Çocuk büyüyünce eğitimi için tutulan tüm eğitmenleri öldürür.
- Üvey anne yine kızın ölmesi için onun eğitmen olduğunu söyler ve padişahın askerleri onu almaya gelir.
- Kız yine yolda askerlerden izin alarak annesinin mezarının başına gidip olanları anlatır. Annenin mezarından gelen ses yılanı kırbaçla eğitmesini söyler.
- Kız saraya gider yılanı kırbaçla eğitir ve geri döner. Üvey anne kızın ölmemesine çok sinirlenir.
- Seneler geçer ve yılan çocuğun evlenme çağı gelir. Yılan yanına gelen evlenme çağındaki bütün kızları öldürür.
- Üvey anne yine kızın ölmesi için kızın evlenme çağında olduğunu söyler ve padişahın askerleri onu almaya gelir.
- Kız yine yolda askerlerden izin alarak annesinin mezarının başına gidip olanları anlatır. Mezardan gelen anne sesi kıza yılanla aynı odaya girmeden sekiz kat kirpi derisinden elbise yaptırmasını ve yılan soyununca derilerini ateşe atmasını söyler.

- Kız öyle yapar ve derileri yanan yılan çocuk çok yakışıklı bir oğlana dönüşür ve kız ile birbirlerine âşık olurlar.
- Kral ve kraliçe gerçek bir çocukları olduğu için çok sevinirler ve onları evlendirirler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış, bir yoğumuş, inallahdan kimse yoğumuş. Bir memlekette bir …nan bir … yaşarmış.

Geçiş formeli: Aradan seneler geçmiş…

Bitiş formeli: Onnar ermiş muradına, gerisi sevennerin başına…

Sayı formeli ve sayılar: İkinci sıra, iki tayka(dakika) geçmeden, yılanın sekiz gat derisi var, sekiz gat kirpi derisi, kırk gün kırk gece düğün.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Çocuksuzluk, yılan çocuk, gerdeğe girme, kırk gün kırk gece düğün, yılanın insana dönüşmesi.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Mezarda yatan annenin kızını kurtarmak için onunla konuşması gerçeküstüdür. Kadının bir yılan çocuk doğurması, yılan çocuğun gerçek bir insana dönüşmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir memlekette…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Birgün ellerini havaya galdırmış…

Masaldaki kahramanlar: Gıral ve graliçe, ebe, kötü üvey anne ve iki kızı, asgerler, mezardaki anne, yılan çocuk, öğretmenler.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Yılan çocuk insana döner ve bir eş bularak mutlu yaşar.

Masaldaki çatışma: Masalda üvey anne ve üvey kızı arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Zekânızı kullanarak en zor durumlardan bile kurtulabilirsiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalın sonunda çok belirgin olmayan cinsellik unsuru çocukları kötü etkileyebilir. Ayrıca masalda üvey annenin kızına yaptıkları kötü örnek oluşturabilir.

K.61. CADALOZ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- On üç tane yaramaz çocuğu olan fakir kadın bir gün bir haftalık ekmek yapmak için hamur yoğurur.
- Kadın taş fırını yakana kadar bu yaramaz çocuklar bütün hamuru etrafa saçmışlar, mahvetmişler.
- Bunu gören kadın sinir anında çocukların on ikisini de fırında yakmış on üçüncü çocuk ise un küpüne saklanıp kurtulmuş.
- Kadının siniri geçince yaptığından çok pişman olur ve ağlamaya başlar.
- Annesinin ağlamasına dayanamayan çocuk dışarı çıkar.
- Kadın eşine çocukla yemek gönderir.
- Çocuk yemeği getirdikten sonra babasını beklerken öküz üzerine pisler.
- Babası onu temizlenmesi için çeşmeye gönderir, ama suyun çıktığı yere bakma der.
- Çocuk yıkanıp incir ağacına incir yemeye çıkar. Bu arda bir kocakarı gelip incir ister ve çocuğu heybesine atar.
- Aslında kocakarı çocukları yiyen bir cadaloz(hayalî yaratık)dur ve çocuğu heybesinde eve götürür.

- Cadaloz evdeki hizmetkâra çocuğu pişirmesini söyler ve gider.
- Hizmetkâr çocuğu kesmeden çocuk hizmetkârı keser ve hizmetkâr kızın kılığına girer.
- Cadaloz kız kılığındaki oğlanı yıkamaya götürdüğünde ise onun hizmetkârı olmadığını anlar.
- Çocuk o anda satırı kapıp kaçmaya başlar. Peşine düşen cadalozun ensesine satırı vurup onu öldürür ve kurtulur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış, bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir…

Geçiş formeli: Uzatmaylım…

Bitiş formeli: O günden sora da başına bir olay gelmeden rahat yaşamış...

Sayı formeli ve sayılar: İkinci defa ölümden gurtulmuş, on üç dane çocukları.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Cadaloz, pipisini yeme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Annenin on iki çocuğunu taş fırında yakması, çocukları yiyen cadaloz(hayalî yaratık).

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Yolda giderkan…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir gün evde ekmek galmamış.

Masaldaki kahramanlar: Gocagarı, kocası ve on üç çocuğu, cadaloz olan gocagarı ve onun hizmetkârı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve çocuk cadalozu öldürerek kurtulur.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda annenin çocuklarını öldürmesi kötü bir davranıştır.

K.62. TOKUMACI GIZ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Dul adam çok güzel olan kızı başına bir şey gelecek diye dışarıya çıkarmaz.
- Kız artık evde çok sıkılır ve dışarıya çıkmak ister. Adam da onu beraberinde odun kesmeye götürür.
- Adam gürültü duyar ve kızları yiyen devin geldiğini anlayarak kızı çınar ağacının kovuğuna saklar ve önüne de kendi oturur.
- Dev gelince kokudan kızın orada olduğunu anlar ve kızı alıp kaçar.
- Kızı mağarasına götüren dev, kız çok güzel olduğu için onu yemek istemez, ama getireceği diğer kızları pişirme şartı koşar.
- Kız bunu kabul eder. Bir süre sonra dev kızı da beraberinde götürür.
- Kız bir fırsatını yakalayıp kaçar ve dokumacının evine sığınır; dev onu bulamaz.
- Dokumacı, kızın saçlarını keser, yüzünü siyaha boyar ve ona kendi kıyafetlerini giydirip tanınmaz hale getirir.
- Kız bu şekilde yola çıkıp bir şehre varır.
- Bu şehirde sarayda temizlikçi olarak işe başlar.
- Kız bir gün güzelleşerek sarayın civarında yapılan düğüne katılır.
- Padişah oğlu kızı beğenir ve düğünde ona elmas yüzük takar.
- Kız düğünden kaçıp kaybolur ve eski kılığına girer.
- Padişah oğlu onu aramak için yola çıkar. Yolda peksimet yerken peksimetten elmas yüzük çıkar ve oğlan kızın sarayda olduğunu anlar.
- Yine bir düğün yapılır ve kız yine güzelleşerek düğüne gelir.

- Padişah oğlu düğüne gider ve kızı orada bulur.
- Kıza evlenme teklif eder kız da devin kendisini takip ettiğini ve devin sol omzundan vurulup öldürülmesi gerektiğini söyler.
- Padişah oğlu devi öldürüp geri gelir ve kızla evlenir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evel zaman içinde, galbur saman içinde, cinner cirid oynardı esgi hamam içinde. Var varanın sür sürenin. Başı belaya girer ata lafı diynemeyenin. Ağır ol demişler, köşe daşı olasın, laf diğne demişler huzur bulasın./Bir zamannar memleketin birinde bir … varmış.

Geçiş formeli: Gel zaman gid zaman… Bir gün iki gün… Gelelim gızzılan deve… Gid gidmemin, gid gidmemin…

Bitiş formeli: Gökden üç elma düşdü. Biri oğlannara, biri gızlara, biri da bu meseli dinneyennere.

Sayı formeli ve sayılar: Bir gün iki gün, onu iki gözümden bile sagladım, üç oğulları üş da gızları olmuş, gökden üç elma düşdü, kırk gün dağ bayır dolaşdı, kırk gün kırk gece düğün.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Dev, devin mağarası, düğün, kırk gün dolaştı, kılık değiştirme, devi sol omzundan vurma, kırk gün kırk gece düğün, üç oğul üç kız.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: "Peksimed." Masal bir tür yiyecek olan "peksimet"in bulunduğu bir coğrafî bölgede geçmektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Ülkedeki güzel kızları yiyen dev.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Varmış bir şehre…, padişahın sarayı, gomşu memleket…, başga memleket…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Kırk gün dağ bayır dolaşdı.

Masaldaki kahramanlar: Dul bir köylü adam ve onun küçük kızı, ülkedeki güzel kızları yiyen dev, bekçi, cariyeler,

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve küçük kız ile padişahın oğlu evlenip çocuk sahibi olurlar.

Masaldaki çatışma: Masalda dev ile kız arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.63. YAŞLI ADAMILAN OĞLU

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Fakir ve yaşlı adam oğluna ellerinde kalan tek ineklerini gidip satmasını ister.
- Çocuk ertesi gün ineği satmaya gider ve şehrin en dolandırıcı adamına rast gelir.
- Dolandırıcı adam bir cep dolusu baklaya çocuğun elinden ineği alır.
- Eve geldiği zaman bir avuç baklaya ineği sattığını duyan babası kahrından ölür.
- Üç baklasın kalan çocuk kuyunun başına gidip su çekerken baklalardan birini suya düşürür ve bir cin peyda olur.
- Cin ona sofralar dolusu yemek verir.
- Sonra padişah sihirli sofrasını almasın diye ona bir de sihirli topuz verir.
- Padişahın adamları duyup sofrayı almaya gelirler ve çocuk sihirli topuzla hepsini döver.
- Adamlarına inanmayan padişah ertesi gün kendisi de gider ve dayak yer.
- Zorla bir şey yapamayacağını anlayan padişah çocukla anlaşır ve sen bana topuzu ver ben de sana kızımı vereyim der.
- Padişah topuzu alır almaz çocuğu topuzla dövdürtmeye başlar.

- Daha sonra çocuk cine gider ve kendini konuşan bir tavuk, padişahı da bir boynuzlu yapmasını ister.
- Padişah boynuzlanınca büyük şapkalar takar, ama tavuk padişahın boynuzlu olduğunu herkese söyler.
- Bunun öğrenildiğini duyan padişah kahrından ölür.
- Çocuk eski halini alır ve padişahın kızıyla evlenip mutlu olur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış, bir yoğumuş. Varımış bir …lan oğlu.

Geçiş formeli: Az gitti, uz gittiler.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Üç dane pakla ayırmış, üçüncü pakla.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kuyudaki cin, çocuğun tavuğa dönmesi.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kuyudan cin çıkması, cinin çocuğa sofralar dolusu yemek sunması, sihirli topuz, sihirli sofra, padişahın başında boynuz çıkması, çocuğun tavuğa dönmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Al yarın bunu da götür şehre…, saraydan çıkmaz oldu.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Ertesi gün…

Masaldaki kahramanlar: Fakir yaşlı adam ve oğlu, işe yaramaz yaşlı inek, dolandırıcı adam, padişah ve gızı, padişahın adamları.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve çocuk padişahın kızıyla evlenir.

Masaldaki çatışma: Masalda padişah ve fakir çocuk arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.64. AZRAİL'İN GÖZLÜKLERİ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Köyün birine ölet gelir.
- Ebe kadın bu duruma çok üzülür ve durmadan Azrail'e hakaret eder.
- Bu durum Azrail'in gücüne gider ve Allah'a danışır.
- Allah ona derviş kıyafetine bürünüp ebenin yanına gitmesini söyler.
- Derviş kılığında ebenin yanına gider; ebe ona âşık olur.
- Derviş ona evlenme teklif eder.
- Ebe çocuk doğurtmaya giderken derviş ona bir gözlük verir.
- Ebe bu gözlüğü takarak doğurttuğu çocukları alın yazısını görür.
- Kocakarı Azrail'e beddua eder.
- Derviş silkinerek Azrail'e dönüşür.
- Azrail ebeye laf anlatamayacağını anlar ve onun canını alır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Gel zaman git zaman, zamanlardan bir zaman, bir varmış bir yokmuş. Allahın kullarından başka kimsecikler yokmuş, diyerek başlayalım masalımıza. Vaktin birinde… varmış.

Geçiş formeli: Günlerden bir gün… Bir gün iki gün derken… Günler geçtikçe… Aradan zaman geçmiş…

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Birer ikişer, bir gün iki gün derken, üç beş gün, aradan bir iki hafta geçmiş, ruhunu hapsedeceksin.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Ölet(ölüm), Azrail, Azrail'e beddua etme, derviş kılığına giren Azrail, sihirli gözlük(alın yazısını okuyabilen gözlük).

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda "Aptest al. İki rikat namaz kıl." şeklinde ifadelerin yer alması masalın Müslüman bir toplumda geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Derviş kılığına giren Azrail ve kocakarıyla evlenmesi, Azrail'in verdiği gözlükle ebenin çocukların alın yazısını okuyabilmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir kör köyde yaşarmış.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Vaktin birinde…, günlerden bir gün…

Masaldaki kahramanlar: Ebe, Azrail, doğum için gelen kadınlar.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda Azrail ile ebe kadın arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.65. DEVİNAN PADİŞAHIN GIZLARI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Adamın biri bir gün padişahı ziyarete gelir.
- Padişah onunla görüşmeyi kabul eder ve ne istediğini sorar.
- Adam padişaha büyük kızını istediğini söyler.
- Adamın büyük kız ile evlenmesine izin verilir.
- Adam kızı memleketine götürmek ister.
- Kız ile adam yola çıkarlar.

- Adam kıza sen burada dinlen ben geliyorum der.
- Bu arada kızın yanına bir kuş gelip bağdan üzüm ister; kız bağdan üzüm kesip kuşa vermez.
- Kuş, başına geleni çek der ve gider.
- Adam geri döner ve birlikte adamın evine giderler.
- Kız eve girince devin annesini görür ve oğlanın dev olduğunu anlar.
- Dev adam kıza dev annesini her gün yedireceğini söyler.
- Kız onu yedirecek bir şey bulamaz, o yüzden dev, kızı kesip yer.
- Dev, adam kılığında yine saraya gider ve büyük kızın, kız kardeşini görmek istediğini söyleyerek ikinci kızı da evine götürmek için yola çıkar.
- Aynı bağın yanında mola verirler.
- Kuş yine gelip ikinci kızdan üzüm ister; kız bağdan üzüm kesip kuşa vermez.
- Kuş, başına geleni çek der ve gider.
- İkinci kız da devin evine gidince adamın dev olduğunu anlar.
- Dev ona da her gün annesini yedireceğini söyler.
- İkinci kız da onu yedirecek bir şey bulamaz, o yüzden dev, kızı kesip yer.
- Bir ay sonra dev, adam kılığında yine saraya gider ve iki kızın, kız kardeşlerini görmek istediğini söyleyerek üçüncü kızı da evine götürmek için yola çıkar.
- Dev bu kez her akşamüstü bir yerde durup en yakın mezarlıktan ölü çıkarıp yer.
- Adam yine üzüm bağının yanında mola verir ve kuş yine gelip üzüm ister.
- Bu sefer küçük kız kuşa üzüm verir ve kuş da ona adamın dev olduğunu ve kız kardeşlerini yediğini söyler.
- Kuş ona dev anasını nasıl yedireceğini ve memnun edeceğini anlatır, tarif eder.
- Dev kızı evine getirir ve annesini yedirip sürmesini çekmesi gerektiğini yoksa onu da yiyeceğini söyler.
- Kız ertesi gün kuşun anlattığı gibi dev anneyi memnun eder ve dev, kızı yiyemez.
- Dev kızı yiyemediği için canı sıkılır ve kıza bunları kimin tarif ettiğini öğrenmek için çeşitli kılıklara girer.
- Kız, dev dadısı kılığında gelince bildiği her şeyi anlatır.

- Dadı silkinip deve dönüşür.
- Dev kızı alıp ovaya götürürken şişleri unuttuğunu fark eder ve geri döner.
- Ovada yalnız kalan kız devden kaçmak için bir kervana katılır.
- Dev kervanın içinde kızı arar, ama bulamaz.
- Kervancı başı gittiği memleketin padişahının oğluna kızdan bahseder.
- Padişah oğlu kız ile evlenmek ister.
- Kız bir şartı olduğunu, şartının ise ondan izinsiz eve hiçbir eşya almaması olduğunu söyler.
- Oğlan şartı kabul eder ve evlenirler.
- Bir süre sonra dev tekrar kızı bulmak ister.
- Oğlan eve kilim almak ister, kız izin vermez.
- Bunun yerine iki aslan ister ve oğlan, kıza iki aslan alır.
- Dev bir çift kumru kılığına girer.
- Oğlan kızdan izinsiz eve kumruları alır.
- Kızın içine kurt düşer ve o gece aslanlarla yatır.
- Kumrular gece deve dönüşür.
- Aslanlar devi parçalar.
- Padişah oğlu yaptığı hatayı anlar ve af diler.
- Dev öldüğü için kız ve oğlan mutlu ve huzurlu yaşarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Evvel zaman içinde, galbur saman içinde, devler cirid oynardı, bizim dünya içinde. Yalınız bizde değil, Hind'de, Çin'de, Maçin'de. İñsannardan ayrı yaşar, cannarı çekince gılık değişdirir, onarı avlayıp yellermiş./Bir gün bir memleketin padişahının…

Geçiş formeli: Üç gün üç gece yol gitmişler.

Bitiş formeli: Ben olannarı görünca çok sevindim. Size haber vermeye geldim. Kim bu meseli dinnediysa şadolsun, bundan hisse alannar hiç ölmesin sağolsun…

Sayı formeli ve sayılar: İki dane yırtıcı aslan, ikinci gızı, üçüncü gün, üç gün üç gece yol gitmişler, üç gova toprak yedirmiş, kırk devesi varımış bu kervanın.

Renk formeli ve renkler: Gara yogsam beyaz üzüm, furunun garasından al, gaşlarını gapgara boyatmış.

Yer formeli: …devler cirid oynardı, bizim dünya içinde. Yalınız bizde değil, Hind'de, Çin'de, Maçin'de.

Masaldaki motifler: Konuşan kuş, dev ve anası, insan kesip yeme, devin mezarlıktan ölü çıkarıp yemesi, toprak yeme, kılık değiştirme, kilim kılığına giren dev, kumru kuşu kılığına giren dev.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki devin anasının kısa tasviri şöyledir: İçeri girinca gız bakar bir dev anası. Memeleri çuval gadar, dudaklar babutsa gadar.

Dev anasının masaldaki diğer tasviri: Memeleri çuval gibin, dudakları furun(taş fırın) küreği gibin.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda devin bulunması ve padişahın kızlarını yemesi, konuşan bir kuşun kıza yardım etmesi, devin kılık değiştirerek kızın annesinin, babasının ve daha sonra da dadısının şekline girmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir gün bir memleketin…, gomuşu memleketten gelirim, …devler cirid oynardı, bizim dünya içinde. Yalınız bizde değil, Hind'de, Çin'de, Maçin'de.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir gün bir memleketin…

Masaldaki kahramanlar: Padişah, yakışıklı birisi, padişahın üç gızı, konuşan kuş, dev ve dev anası, kervancı başı, padişahın oğlu.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter dev öldürülür ve karı koca mutlu yaşarlar.

Masaldaki çatışma: Masalda padişahın kızları ile dev arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Devin ölü yemesi çocukları kötü yönde etkileyebilir. (Bu kısım masalda şöyle geçmektedir: Dev gene mezarlıkdan bir ölü çıkarıp yemiş da gelmiş. Aceleden dudaklarını eyi silememiş gan izleri var.)

5.BAŞKAHRAMANI İNSAN VE CANSIZ VARLIK OLAN MASALLAR

K.66. YAZILAN GIŞIN GAVGASI

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- İhtiyar kadın bir gün süpürürken bir bakla bulur ve onu avlunun bir kenarına eker.
- Bakla büyüyüp göğe kadar yükselir.
- Kadının eşi olan ihtiyar adam baklaları toplamak için ağaca çıkar.
- Baklalara bir türlü erişemeyen adam çıktıkça yukarı çıkar ve yaz ile kışın kavgasına rast gelir.
- Yaz ile kış, ihtiyar adama yaz mı iyi kış mı iyi diye sorarlar.
- İhtiyar her ikisinin de gerekli olduğunu söyler, bunun üzerine ihtiyara mücevherler verirler ve ihtiyar aşağıya iner.
- Ertesi gün ihtiyar kadın baklaya çıkar ve ne yazı beğendiğini ne kışı beğendiğini söyler.
- Onlar da kadına, ondan habersiz çanta dolusu zehirli yılan ve akrep verirler.
- Kadın ölür, adam onu gelip evde ölü bulur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varıdı bir yoğudu. İllâllahdan kimse yoğudu, varıdı bir …lan bir…

Geçiş formeli: Gel zaman git zaman. Çık çıkmamın çık çıkmamın…

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bir elmanın iki yarısı…

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Sihirli pakla, konuşan yaz ve kış, cevher dolu dağarcık.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Göğe kadar yükselen bakla, insan gibi konuşan yaz ile kış.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Ekdi havlısının kenarına…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Gel zaman git zaman…

Masaldaki kahramanlar: Gocagarı ile ihdiyar, yaz ile gış.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu sonla bitmez. Masalın sonunda ihtiyar kocakarı ölür ve adam yalnız kalır.

Masaldaki çatışma: Masalda yaz ve kış mevsimleri arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Açgözlülük iyi bir şey değildir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.67. PAKLACIN KERAMETİ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Kocakarı bir gün süpürürken yerde bir bakla bulur.
- Baklayı eker ve bakla günden güne büyüyüp göğe ulaşır.
- Kocakarı sepetini alıp bakla toplamaya çıkar.
- Sepetini bakla doldurup inecekken bir tarafta güneş ile ayın, diğer tarafta da yaz ile kışın kavga ettiğini görür.

- Kocakarı hepsine de seni severim demiş ve çantasını altın doldurup göndermişler.
- Kocakarı bir zaman sonra yine bakla toplamaya çıkar. Bu kez güneş, ay; yaz, kış ona neden tümüne de seni seviyorum deyip onlarla alay ettiğini sorarlar.
- Kocakarı da tümünü de neden sevdiğini güzel bir şekilde açıklar.
- Onlar bu kez de kocakarıya birçok elmas verirler.
- Kocakarı mutlu bir şekilde yaşar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Var varanın sür sürenin, vay haline yalan söyleyenin. Yalan deyip geçmeyin, yalan diş sökdürür, yalan gan dökdürür. En eyisi yalanadan uzag durmagdır. Gene de yalansız olmaz. Boşuna dememişler yalançı dünya deye…/Bir zamannar bir memleketde bir… yaşarmış.

Geçiş formeli: Biriki ay sora…

Bitiş formeli: Gökden üç elma düşmüş. Birini gocagarı yemiş, birini bana verdi, üçüncüyü da meseli dinneyenner yesin dedi. Ben vazifemi yerine getirdim, meseli buraşda bitirdim.

Sayı formeli ve sayılar: Üç ay sora, üçüncü elma, on beş gün sora, üş dört dane tavuk beslermiş, pakla bittikten üç gün sora çiçeg açar.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Sihirli pakla, altın ve elmas dolu dağarcık.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulutların üzerine çıkan sihirli bakla, insan gibi konuşan yaz kış, güneş ve ay.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir zamannar bir memleketde…, havlının bir kenarında…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir zamannar bir memleketde…

Masaldaki kahramanlar: Dul gocagarı, yaz ile gış, güneş ile ay.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Kocakarı varlıklı ve mutlu şekilde yaşar.

Masaldaki çatışma: Masalda yaz ile gış ve Güneş ile Ay arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Doğadaki her şey bir denge içinde yaratılmıştır ve gereksiz olan bir şey yoktur.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

6. BAŞKAHRAMANI İNSAN, HAYVAN VE CANSIZ VARLIK OLAN MASALLAR

K.68. GOCAGARİYNAN İNATÇI KEÇİSİ

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Fakir kocakarı keçisinin sütünü sağarak geçinip gider.
- Yine bir gün keçiyi otlatmaya götürür, eve dönüşte bir çite rastlarlar.
- Keçinin inadı tutar ve bir türlü çitten atlayıp geçmez.
- Kocakarı köpekten yardım ister. Köpek ona yardım etmez.
- Kocakarı sırasıyla değnek, ateş, su, inek, kasap ve ipten yardım ister.
- Bunların hiçbiri kadına yarım etmez ve kadın en son bir sıçan bulur ve sıçan ipi kemirmeye başlayınca sırasıyla diğer tümü yardım etmek zorunda kalır.
- Kadın sıçanın yardımıyla keçiyi evine götürmeyi başarır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir …nan bir…

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Hafff... Hafff… demiş iki defa.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Konuşan hayvanlar ve cansız varlıklar (Sıçan, ip, kasap, inek, su, ateş, değnek, köpek.).

Manzum kısım: Masaldaki manzum kısımlar şöyledir: Köpek köpek yakına gel, biraz ör, keçi çitten geçemeyor, gocagari eve gidemeyor./Değnek değnek, şu köpeği dövsene, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./Ateş ateş baksana, şu değneği yaksana, değnek köpeği dövmüyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./Sus us baksana, ateşe dökülsene, ateşi söndürsene, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmüyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./İnek inek baksana, sen şu suyu içsene, su ateşi söndürmüyor, ateş değneği yakmayıyor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./Kasab kasab baksana, şu ineği kessene, inek suyu içmeyor, su ateşi söndürmüyor, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./İp ip baksana, şu kasabı assana, kasab ineği kesmiyor, inek suyu içmeyor, su ateşi söndürmüyor, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./Sıçan sıçan baksana, şu ipi kemirsene, ip kasabı asmıyor, kasab ineği kesmiyor, inek suyu içmiyor, su ateşi söndürmüyor, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda "hellim, yoğurt yapılması" masalın bu yiyeceklerin bulunduğu bir coğrafî bölgede geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kocakarının hayvanlardan ve cansız varlıklardan yardım istemesi ve onların da insan gibi konuşması hayal ürünü bir durumdur.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Akşam oldu evime gitsem.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir gün gene çıkartmış keçiyi…

Masaldaki kahramanlar: Gocagari ve keçisi, sıçan, ip, kasab, inek, su, ateş, değnek, köpek.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve kocakarı sonunda keçisini hareket ettirerek evine gider.

Masaldaki çatışma: Masalda kocakarı ve keçi arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İstediğiniz şeylerin peşini bırakmayın, mücadele vererek kazanın.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

K.69. BİT KADIN PİRE KADIN

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Kış geldiği için üşüyen bit kadın ile pire kadın dama çıkıp güneşlenirler.
- Güneş yavaşça batarken damda güneşi takip ede ede kenara kadar gelmişler ve sonunda bit kadın yere düşüp ölmüş.
- Elma ağacı pire kadına neden ağladığını sorar.
- Pire söyleyince elma da üzülüp elmalarını döker.
- Sonra bitin öldüğünü elmanın meyvelerini döktüğünü gören karga da tüylerini döker.
- Bunları duyan çeşme suyunu kesmiş, halayık testisini kırmış, memelerini kesmiş, halayığın kocası da tam kendini öldürecekken “Bir bit için ölünür mü?” deyip kendini öldürmekten vazgeçer.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varmış, bir yokmuş. Hem konuşmuş hem susmuş. Yalan çok, insan yokmuş. Dura dura koşmuş. Söz düşmüş yollara. Yol koşmuş, o durmuş. Günlerce sözsüz söylenip gezinmiş. Bakalım ne demiş?

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Ben da bıraktım da geldim.

Sayı formeli ve sayılar: İkisi de küt diye yere düşmüş, dört ayak üzerinde bulunmuş.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Konuşan elma ağacı.

Manzum kısım: Masaldaki manzum kısım şöyledir: Bit kadın damdan düşdü,/pire kadın ağlaya durdu,/Elma ağacı elmalarını döktü,/Karga kanatlarını yoldu,/Çeşme suyunu kesti,/Halayık testisini kırdı,/Ben de memelerimi kestim.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bit kadın ve pire kadın, konuşan elma ağacı.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Kalk dama çıkalım.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bugün ne oldun…

Masaldaki kahramanlar: Bit kadın ve pire kadın, konuşan elma ağacı, konuşan karga, çeşme, halayık ve eşi, hanım.

Masaldaki mutlu son: Masalın sonunda adam tam kendini öldürecekken pire için buna değmeyeceğini fark eder ve ölmekten kurtulur.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanlar yanlış bir şekilde, birçok şeyi sorgulamadan kabul ederler.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

7. BAŞKAHRAMANI İNSAN VE SOYUT VARLIK OLAN MASALLAR

K.70. İLAHİM DAMIN AKSIN DA GAZZANIN ALTINA SAKLANASIN

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bin baş davarı olan kadın her gün on kazan süt sağar ve hellim yapar.
- Başka memleketten bir tüccar gelip kocakarının dokuz günde kendisine yüz testi hellim yapmasını ister.
- Kadın bunu yapmayı kabul eder; ancak mart ayı olduğu için mevsim geçişidir ve hayvanlar istediği gibi beslenemediği için yeterli süt veremezler.
- Kocakarı mart ayının son günü nisan ayı geleceği için sevinir ve mart ayına sitemde bulunur. Mart ayı ne senden ne soğuğundan korkum kaldı der.
- Bunun üzerine mart ayı çok sinirlenir ve şubat ayından bir gün ödünç ister.
- Şubat ayından bir gün ödünç alan mart ayı tam bir kış havası yaşatır ve yağmurla fırtınayla kadının bütün her şeyini mahveder.
- Kadın hellimleri yapıp veremez ve mart ayına söylediklerinden dolayı pişman olur.
- Şubat ayı da bir gün eksik kalır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir varımış bir yoğumuş, innallahtan kimse yoğumuş. Zamanı mekânı çog, onu dolduracag insan yoğumuş. İnsannar gene gendini beğenmiş, haddini bilmez, başlarından böyük lâf edellermiş. Bir dağ başında yaşayan bir yaşlı gadın da bunnardan biriymiş.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Üçüncü gün hava soğumuş, yedi bardağı dolduracak kadar, sekiz gün, sekiz gazan süt, dokuz gün da dolmadı, dokuzuncu gazzan süt, sekiz tesdi hellim kırk da nor.

Renk formeli ve renkler: Gara bulutlar.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Dokuz gün, sekiz tedi hellim kırk tesdi nor, cemre düşmesi, beddua.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda Kıbrıs'ta da yapılan yiyeceklerden biri olan hellim peynirinin geçmesi masalın "hellim" yapılan bir bölgede geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Mart ayının insanlar gibi davranması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Dağ başında yaşayan yaşlı bir gadın…, bu allahın boşluğunda…

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Her gün gasabadan adamlar gelirmiş, bir agşamüsdü…

Masaldaki kahramanlar: Çobanlık yapan yaşlı kadın, mart ayı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez. Çünkü kocakarı sözünde duramaz ve söz verdiği gibi yapması gereken hellim peynirini yapamaz.

Masaldaki çatışma: Masalda kocakarı ile mart ayı arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bir iş sonlanmadan her şeyi bitmiş saymayın. (Dereyi görmeden paçayı sıvamayın.)

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda beddua edilmesi kötü örnek oluşturabilir.

D. UYGUR TÜRK MASALLARININ İNCELENMESİ

1. BAŞKAHRAMANI İNSAN OLAN MASALLAR

U.1. ÜÇ MİÑ TİLLALİQ ÜÇ SÖZ (ÜÇ BİN ALTIN PARALIK ÜÇ SÖZ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Adam ölmeden önce oğluna hünerlerini öğretmek ister.
- Adamın oğlu tüccarlık yapmayı ister, babası uygun bulur ve ona para verir.
- Tüccarlık yapmak için yola çıkan çocuk birkaç gün yol yürüyüp bir hana gelir.
- Çocuk hanın önünde bir dede ile karşılaşır.
- Dede çocuğun tüccarlık yaptığını öğrenir ve ona hikmetli sözlerini satmayı teklif eder.
- Çocuk bunu kabul eder ve dededen "Bugünkü öfkeni yarına koy." sözünü satın alıp memleketine döner.
- Çocuğun babası bu duruma üzülür ve ikinci kez ona para verip tüccarlık yapmaya gönderir.
- Çocuk ikinci kez de aynı dededen "Herkesin sevdiği, kendine güzel gelir." sözünü satın alıp geri döner.
- Babası bu duruma pek kederlenir ve oğluna üçüncü bir şans verir.
- Çocuk ikinci kez de aynı dededen "Cesaretli insandan hiçbir şey kaçıp kurtulamaz." sözünü satın alıp geri döner.
- Bu kez babası onu eşiyle beraber kovar ve çocuk eşi ile bir kaç gün yol yürüyüp bir şehre gelir.
- Çocuk orada tüccarlarla karşılaşır ve eşini de bırakarak onlarla birlikte on sekiz yıllık bir sefere çıkar.
- Adam (çocuk) tüccarlarla birlikte bir ay yol yürüyüp sonunda bir çöle gelirler.

- Bu çölde su olan bir kuyu vardır ve çocuk bu kuyuya girip su çıkarmayı dener.
- Çocuk kuyuya iner. Kuyuya indiği zaman kuyuda yaşlı bir kadın ve onun yanında da pek güzel bir kızın oturduğunu görür.
- Nine, çocuğa bir soru soracağını ve bilirse ona suyu vereceğini söyler.
- Nine ona "Bu kurbağa kız mı güzel, bu kız mı güzel?" diye bir soru sorar.
- Adamın aklına dededen aldığı söz gelir ve "Herkesin sevdiği kendine güzel." der.
- Bu cevap ninenin hoşuna gider ve adama suyu verir.
- Adam kuyudan su çıkararak kervanların verdiği eşyalarla büyük bir tüccar olur.
- Adam on sekiz yıldan sonra kendi şehrine dönüp, gece yarısında eşinin yanına gelir ve eşinin yanında bir gencin yattığını görür.
- Adam tam sinirden gencin başını kesecekken deden aldığı ""Bugünkü öfkeni yarına ertele." sözü aklına gelir.
- Sonra eşinden bunun kendi çocuğu olduğunu öğrenir ve mutlu yaşarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Ötken zamanda bir … ötkeniken (Geçmiş zamanda bir… varmış.).

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Şundaq qilip ular xuşal-xuram alemdin ötüptu. (Böylece hep birlikte memnun ve mesut dünyadan geçmişler.)

Sayı formeli ve sayılar: Üç miñ tillaliq üç söz, mertem, mertem üç metrem, üçinçi qetim, ikkinçi qetim, bizniñ sepirimiz on sekkiz yilliq seper.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Yaşlı adam/dede (Aksakal), kuyudaki yaşlı kadın, kurbağa kız, baş kesme, babanın oğluna nasihat etmesi, hüner, üç kez şans verme, babası tarafından kovulan çocuk.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: "Han, kervan, selâmünaleyküm". Bu unsurlar, bize masalın Uygurlar arasında meydana getirildiğini göstermemektedir. Ancak masalın Doğu kültürünün etkisindeki bir bölgede meydana getirilip anlatıldığını göstermektedir. Masal "çöl" bulunan bir bölgede geçmektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kuyuda yaşayan yaşlı kadın, kurbağa kız.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân, pek çok masalda olduğu gibi, belli değildir. Örnek: Masalda çocuğun bir şehre yaklaştığından söz edilmekte, ama şehrin neresi olduğu belirtilmemektedir. Aynı durum çocuğun ülkesine dönüşü ifade edilirken de geçerlidir: H liqi bala bir neççe kün yol yürüp bir b ketke keptu. (Bir kaç gün yol yürüyüp bir şehre gelmiş; on sekiz yıldan sonra kendi şehrine dönüp...

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman, diğer pek çok masalda olduğu gibi, belli değildir. Örnek: Ötken zamanda bir bay adem ötkeniken… (Geçmiş zamanda çok zengin bir insan varmış…)

Masaldaki kahramanlar: Zengin baba ve oğlu, yaşlı dede (tüccar), yaşlı nine, adamın eşi ve çocuğu, kervandaki insanlar, güzel kız, kurbağa kız.

Masaldaki mutlu son: Masal, mutlu son ile biter: Bala öziniñ t nilişqanliqni bilen xotunidin epu soraptu. Şundaq qilip ular xuşal-xuram alemdin ötüptu. (Adam ağlayarak eşinden af dilemiş. Böylece hep birlikte memnun ve mesut yaşayıp gitmişler.)

Masaldaki çatışma: Masalda baba ve oğul çatışması vardır. Babası oğluna ticaret için mal almasını söyler, ancak o mal yerine değerli sözler satın alır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Zekice söylenen sözler insanı kurtarır. İnsan aklını kullanarak hareket ederse her şeyi başarabilir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumla, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.2. GOMUŞ ŞAHZADE (UYUZ VE AHMAK ŞEHZADE)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişahın tek oğlu büyüyünce ahmak ve uyuz bir çocuğa döner.
- Bu yüzden padişah oğlu evlenince vezirini de oğluyla gönderir.
- Vezir oğlan ile kaynatasının evine gider.
- Damat ile vezir, sarı boyalı yuvarlak masanın etrafına konan kalın döşeklerde otururlar.
- Vezir oğlana kaynana gelince masaya vurup "Bu masa erik ağacından yapılmıştır." diye söyle der.
- Çocuk da öyle yapar ve kaynanası zeki bir damadı var sanarak sevinir.
- Ahmak çocuk kaynanası buna sevindiği için kaynanası eğildiği zaman onun kalçalarına vurarak "Bu da erik ağacından yapılmıştır." der.
- O zaman kadın oğlanın ahmak olduğunu anlar ve dışarıya çıkıp bağırır.
- Dışarıdaki halk da onu alay eder.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunqi zamanda bir çoñ… bolğaniken. (Eski zamanlarda büyük bir… varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: S riq sirlaqliq dügilek xoziniñ (sarı boyalı yuvarlak masa).

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Padişah, padişahın tek oğlu, vezir, ahmak şehzade, sarı boyalı yuvarlak masa.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki masa tasviri şöyledir: S riq sirlaqliq dügilek xozi. (Sarı boyalı yuvarlak masa.)

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Vezir gomuş şahzadini q ynatisiniñ öyige cümelitip apiriptu. (Vezir, uyuz ve ahmak şehzadeyi kaynatasının evine götürmüş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir: Burunqi zamanda… (Eski zamanlarda…)

Masaldaki kahramanlar: Büyük bir padişah ve oğlu, uyanık vezir, dünürler, halk.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez. Kadının biri kızını akıllı sandığı padişahın oğluna verir, ancak şehzade ahmak çıkar ve kadın insanlara karşı rezil olur.

Masaldaki çatışma: Masalda ülke halkı ile kızını şehzade ile evlendiren kadın arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanları tanımadan onlar hakkında karar vermeyiniz. Ahmaklık, bütün gizleme ve örtme çabalarına rağmen kendisini gizleyemez.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.3. İKKİ HURUNNİÑ ÖLÜMİ (İKİ MİSKİNİN ÖLÜMÜ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Hasan Devlek ve Savut Kapak denilen iki miskin anne ve babalarının gözünde kötü bir yer edinirler ve ebeveynleri onları evden kovarlar.
- Birkaç gün böyle aç açıkta dolaşırlar ve sonunda yeryüzünde yiyecek, içecek, giyim kuşamın bedava olduğu bir yer var mıdır diye düşünmeye başlarlar.
- Sonunda da gökyüzünde böyle bir yerin olduğuna karar verirler.

- Gökyüzüne dağda yaşayan Sumurg Kuşu'nun üzerine çıkarak yükselmeye karar verirler.
- Dağa gidip kuşun yuvası bulurlar ve kuş yuvasına gelince kuşun ayağına yapışırlar.
- Kuş onları yedi kat gökyüzüne çıkarır, ancak gökyüzünün deliği onları sığmadığı için düşüp yere çakılırlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: İlgiriki zamanda… ve… d gen ikki hurun bolğaniken. (Eski zamanlarda… ve… denilen iki miskin varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki hurun.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Tembellik, miskinlik nedeniyle evden kovulan çocuklar, meleklerin yaşadığı gökyüzü, yedi kat gökyüzü, göğün deliği, dağ, Sumurg (Simurg) kuşu.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Sumurg (Simurg) kuşu, gökyüzünde başka bir dünyanın olması.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Bir vaqitlardin k yin tağqa y tip k lip, hañdiki sumurg quşniñ uvisini t piptu… (Bir süre sonra dağa varıp, maden ocağındaki Sumurg Kuşu'nun yuvasını bulmuş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: İlgiriki zamanda… (Eski zamanlarda…), Bir küni axşimu (Bir günün akşamı.).

Masaldaki kahramanlar: Hasan Devlek ve Savut Kapak denilen iki miskin kişi, onların baba ve anneleri, Sumurg kuşu.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez. İki tembel masalın sonunda gökyüzünden yere çakılıp ölürler.

Masaldaki çatışma: Masalda tembellik ve çalışkanlık olguları arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanların tembel olması iyi bir şey değildir. İnsanlar çalışmadan bir şey başaramazlar.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.4. BAY BİLEN QAZİ (ZENGİN İLE KADI)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir gün zengin adam, gecenin bir yarısı kadının kapısını çalar.
- Zengin adam çobanın şişman beyaz koçunu çaldığını söyler ve bunu örtbas etmesi için kadıya rüşvet verir.
- Zengin adamın koçunu çaldığını öğrenen çoban kadıya şikâyete gider.
- Tabii ki kadı rüşvet aldığı için zengin adamı korur ve çobanı kovar.
- Çobanın "Hırsızı destekleyen de imansızdır." lafını duyan kadı afallayıp, yaptığına üzülür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Ötken zamanda bir mehellide bir… bilen bir… bolğaniken (Eski zamanlarda bir mahallede bir… ile bir… varmış).

Geçiş formeli: Aridin köp ötmeyla… (Aradan çok zaman geçmiş…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Hecige ikki növet b rip.

Renk formeli ve renkler: S miz aq qoçqir.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kadı, zengin, çoban, rüşvet, haksızlık, şişman beyaz (ak) koç.
Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.
Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Hacca gitmek, kadı. Bu unsurlar bize masalın Uygurlar arasında anlatıldığını göstermiyor. Ancak masalın Doğu kültürünün etkisindeki bir bölgede meydana gelip anlatıldığını göstermektedir.
Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.
Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân, diğer pek çok masalda olduğu gibi, belli değildir. Örnek: Bir mehellide… (bir mahallede)…
Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Ötken zamanda… (Eski zamanlarda…)
Masaldaki kahramanlar: Kadı, zengin bir adam, çoban.
Masaldaki mutlu son: Masal, çobanın çalınan koçunu geri alamaması nedeniyle mutlu sonla bitmez. Fakat rüşvet alarak hırsızın tarafını tutan kadının çobanın söylediği "Hırsızı destekleyen de imansızdır." sözünden sonra dilinin tutulup kekelemesi ve üzülmesi, bir tür cezalandırmadır. Bu nedenle masalın kısmen de olsa mutlu bir sonla bittiğini söylemek mümkündür.
Masaldaki çatışma: Masalda adalet ve adaletsizlik, haklılık ve haksızlık, zenginlik ve yoksulluk ile zayıf olan ve güçlü olan arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Çalmanın ve rüşvet vermenin kötü bir şey olması.
Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.5. SODİGER BİLEN DEHQAN (TÜCCAR İLE ÇİFTÇİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Cimri tüccar çiftçiyi kandırarak parasını almaya kalkar.

- Tüccar çiftçiye bir tengeye(para biri)mi at arabası satmak ister.
- Tüccar daha sonra ona makbuz karşılığı beş tengeye bataklık bir tarla satar.
- Aradan birkaç ay geçince bataklık güzel bir bostana dönüşür.
- Çiftçi tüccarın o kadar ucuz mal sattığını göstermek için tüccarın kapısının önünde gelip durur.
- Tüccar çiftçiye kapımın önünde durman ayıp değil mi diye sorar.
- Çiftçi de beş tengeye kocaman tarlayı satmak ayıp değil mi diye sorar.
- Rezil olacağını anlayan tüccar elli tenge isteyen çiftçiye ağzını kapaması için parayı verir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Etiyazniñ rasa patqaqçiliq künliriniñ biride… (İlkbaharın, etrafın bataklık olduğu günlerinin birinde…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Uyanık, akıllı, kurnaz çiftçi; kendini akıllı ve kurnaz sanan cimri tüccar, hile yapma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Kötek harvisini heydep şeherge kiriptu. (Arabasını sürüp şehre girmiş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Etiyazniñ rasa patqaqçiliq künliriniñ biride… (İlkbaharın, etrafın bataklık olduğu günlerinin birinde…)

Masaldaki kahramanlar: Çiftçi, cimri tüccar.

Masaldaki mutlu son: Masal çiftçi açısından mutlu son ile biter. Ancak tüccar açısından mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda tüccar ve çiftçi ile kurnazlık ve akıllılık arasında çatışma vardır. Fakir çoban, kendisini kurnaz ve uyanık sanan tüccara karşı galip gelir.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Ava giden avlanır. Başkalarını küçük ve aptal olarak görenler yanılırlar.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.6. PADİŞAHNİÑ AQSAQAL TEYİNLİŞİ (PADİŞAHIN AKSAKALI TAYİN ETMESİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişah çok fazla yumurta yiyen danışman aksakalını halktan da şikâyet gelmesi üzerine onu görevden alır.
- Padişah yeni bir aksakal tayin eder. Ancak bu aksakal da, her gün kaz, ördek veya tavuk yemezse, sağlığı bozulurdu. Böyle olunca bu aksakal da bir yıl içinde ülkedeki tavukları bitirir ve bu yüzden görevden alınır.
- Padişah üçüncü bir aksakal tayin eder.
- Üçüncü aksakal hepsinden beter çıkar ve ülkeyi mahveder.
- Halk padişaha çıkarak ilk aksakalın iyi olduğunu söyler.
- Padişah ülkeyi iyi yönetemediğini anlayıp padişahlıktan vazgeçer ve halk iyi bir padişah bulur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burun bir yurtniñ bir… bolğaniken (Eskiden, ülkenin birinde yaşayan bir… varmış.).

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkkilisidinmu better çiqiptu, üçinçi birini, üçinçi aqsaqal.
Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.
Yer formeli: Bulunmamaktadır.
Masaldaki motifler: Padişah, padişah adına vergi toplayan iyi kalpli aksakal, başkaldırı/isyan, ülkedeki tavukları yiyip bitiren vergi toplayıcısı aksakal, aç gözlü vergi toplayıcısı aksakal, pişmanlık, padişahlıktan vazgeçen padişah, adaletli padişah.
Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.
Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.
Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır.
Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir: Bir yurtniñ bir aqsaqili… (Bir yurdun bir aksakalı…)
Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burun bir yurtniñ… (Eskiden, ülkenin birinde…).
Masaldaki kahramanlar: Üç aksakal, padişah, ülke halkı.
Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve ülke yeni bir padişahıyla refaha kavuşur.
Masaldaki çatışma: Aksakallar (padişahın vezirleri) ve halk arasında bir çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: "Gelen gideni aratır." Padişahın seçmiş olduğu birinci veziri (aksakalı) beğenmeyen halk ikinci bir aksakal ister. İkinci aksakal birinci aksakaldan daha kötü çıkar ve üçüncü bir aksakal seçilir. Üçüncü aksakal da kötü çıkar ve halk sonunda birinci aksakalın iyi olduğuna karar verir.
Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.7. SİRLİQ MAZAR (GİZLİ MEZAR)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Baba oğluna insanları aldatmanın birçok yolu olduğunu ve kendisinin bu sahtekârlıklarla bugüne kadar geldiğini söyler.
- Baba oğluna da sahtekârlık yapmasını tavsiye eder.
- Baba öldükten sonra oğlan birkaç iş dener, ama bu işlerden vazgeçip başka memleketlere gitmeye karar verir.
- Yolda giderken yorulan ve mola veren oğlanın eşeğini kurtlar yer.
- Eşeği ölünce aklına bir hilebazlık gelir ve eşeğini gömerek bu mezarın bir dervişin kümbeti olduğunu öne sürer.
- Yoldan gelip geçen insanlar kümbeti gerçek sanır ve kümbeti ziyaret etmek için adama elindeki hayvanları vermiş.
- Birkaç yıl sonra şeyhi tanıyan bir adam gelir ve adama yaptığı sahtekârlığı anlatır.
- Bir süre sonra sırrı ortaya çıktığı için halk gelip mezarı yerle bir eder ve adam ölür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bar iken, yoq iken. Ötken zamanda… bolğaniken. (Bir varmış bir yokmuş. Eski zamanlarda… varmış.)

Geçiş formeli: Bir qançe yil ötkendin k yin… (Bir kaç yıl geçtikten sonra…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bir-ikki yilda, ikki-üç kün mañğandin k yin, işan ölüp beş kündin k yin.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Babanın oğluna nasihat etmesi, meslek öğrenme, pınar boyunda konaklama, uydurma bir türbe yapılması.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Adamın "Allah'a inanıyorsan beni bul." gibi gaipten sesler geldiğini söylemesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Başqa yurtlarğa… (Başka memleketlere…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bar iken, yoq iken. Ötken zamanda… (Bir varmış bir yokmuş. Eski zamanlarda…)

Masaldaki kahramanlar: Sufi kişi ve onun tek oğlu.

Masaldaki mutlu son: Sahte şeyh açısından masal mutlu son ile bitmez. Masalın sonunda sahte şeyh bir gecede ölür ve malları yoksullara kalır. Ancak kötülerin cezalandırılması açısından iyi bir son ile bittiği söylenebilir.

Masaldaki çatışma: Masalda sahte şeyh ve halk arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Eninde sonunda insanın söylediği yalanlar veya yaptığı sahtekârlıklar ortaya çıkar.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Masal kötü bir mesaj içeriyor. Örnek: Sofi kişi oğluna "İnsanları aldatırsan iyi olur." der ve insanları aldatmanın bir sürü yolu olduğunu söyler.

U.8. PALTA S PİGA MOZAY T ZEKLİDİ (BALTA SAPINA BUZAĞI PİSLEDİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Sadirahun denen yoksul kişi Nametmen şehrinin kadısı önünde deva bulmaya gelir.

- Kadı, adamı yoksul görünce, rüşvet istediği için, yarın gel der.
- Sadirahun komşusuna olanları anlatır ve komşusu da ona kadıya bir şeyler götürmesi gerektiğini söyler.
- Sadirahun evde kadıya götürecek hiçbir şey bulamaz. Sadece bir Kur'an ve balta bulur.
- Kadının evine giden adam Kuran ve baltayı vererek derdini anlatır.
- Sadirahun Hoşurbay'ın oğlunu kandırıp işlettiğini, ancak parasını vermediğini söyler.
- Kadı da ona yarın mahkemeye gel der.
- Mahkemede Sadirahun ve Hoşurbay hazır bulunur.
- Kadı Hoşurbay'ı kayırmaya başlar. Sadirahun o zaman Hoşurbay'ın daha büyük bir rüşvet verdiğini anlar ve mahkemeden çıkıp gider.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunniñ burunisida… bir… bolğaniken. Künlerdin bir küni… (Evvelin evvelîsinde…bir… varmış. Günlerden bir gün…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Nametmen şehri.

Masaldaki motifler: Kur'an ile baltayı ak bir örtüye sarma, rüyasında kadıyı görme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Kadı, şeyhülislam, Kur'an'da suçun karşılığını göstermek. Bu unsurlar bize masalın Uygurlar arasında anlatıldığını göstermiyor. Ancak masalın Doğu ve İslam kültürünün etkisindeki bir bölgede anlatıldığını gösteriyor.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Nametmen şehri.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunniñ burunisida… Künlerdin bir küni… (Evvelin evvelîsinde… Günlerden bir gün…)

Masaldaki kahramanlar: Kadı, Sadirahun denen yoksul kişi ve onun komşusu, Hoşurbay adlı kişi, şeyhülislam.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Hoşurbay ve kadı birlik olup Sadirahun'u kandırırlar. Yani Hoşurbay ve kadı ile Sadirahun arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Masal, zengin insanların parasıyla (ve rüşvetle) her şeyi yaptırabileceğini, ancak bunun kötü bir şey olduğunu anlatmaya çalışır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: İnsanların rüşvete teşvik edilmesi.

U.9. TUL XOTUN BİLEN BALA (DUL KADIN İLE ÇOCUK)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişahın muhafızı her perşembe gelip fakir kadının eğirdiği ipleri vergi için alır. Kadın da her defasında ağlayıp padişahı lanetler.
- Bir gün padişah dolaşmaya çıkar ve kadının kendisine beddua ettiğini duyar.
- Padişah vezirleriyle içeriye girer ve kadına ne oldu diye sorarlar.
- Kadın her şeyi anlatır.
- Padişah ipleri kendisinin almadığını bildiğinden bunu kimin yaptığını öğrenmek ister ve bir adamın dağa doğru kaçtığını görür.
- Padişah onun peşine düşer ve yetmiş bir merdiven ile yeraltına iner.
- Orada bir aksakallı ona bir şeyler verir. Eve gelince ne olduğuna bakar ve un olduğunu görür.
- Padişah Semet fırıncıdan bu una bir şey karıştırmadan ekmek yapmasını ister.

- Semet fırıncı ekmeği pişirir ve bunun bir burçak ekmeği olduğunu görür.
- Padişahın buna sinirlenmesinden korkan Semet ekmeği Enker'e verip başka ekmek yapar.
- Enker bu ekmeği yiyince bitkilerin konuşmalarını duymaya başlamış.
- Bütün bitkiler ona hangi hastalığa iyi geldiğini söylemiş.
- Enker annesini ve diğer fakir insanları iyileştirir ve bir zaman sonra ülkeye padişah olur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunniñ burunisida… bir… bolğaniken. (Evvelin evvelîsinde… bir… varmış.)

Geçiş formeli: Künlerniñ bir küni… (Günlerden bir gün…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkkinçi bir yopurmaq, üçinçi bir yopurmaq.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: İp eğiren dul kadın, padişaha beddua etme, yetmiş bir merdiven ile yerin altına inme, aksakallı, aksakallı kişinin padişaha bir avuç un vermesi.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır. Ancak masalda bir insanın bütün bitkiler ve ağaçlarla konuşabilmesi gerçeküstü bir durumdur.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Cüme küni bazarğa apirip… (Cuma günü pazara götürüp…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunniñ burunisida… (Evvelin evvelîsinde…), Künlerniñ bir küni… (Günlerden bir gün…)

Masaldaki kahramanlar: İp eğiren dul bir kadın ve onun Enker isimli kel oğlu, Semet adlı ekmekçi, muhafız, padişah, vezir, aksakallı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve dul kadının oğlu Enker ülkeye padişah olur.

Masaldaki çatışma: Dul bir kadın ve onun Enker isimli fakir oğlu padişah ve vezirleriyle çatışır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Padişah da olsanız, iyi kalpli değilseniz, kaybetmeye mahkûmsunuz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.10. TÖMÜRÇİNİÑ CAVABİ (DEMİRCİNİN CEVABI)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişah iki veziri ile birlikte demircinin dükkânının önüne gelir.
- Padişah demirci ile üstü kapaklı sohbete başlar.
- Ona çeşitli sorular sorar. Zeki olan demirci de bu üstü kapalı sorulara uygun cevaplar verir.
- Vezirler de demircinin gizli cevaplarını gerçek manasında düşünüp yalan zannederler ve padişaha demirci yalan söylüyor derler.
- Padişah vezirlerinin gizli soru ve cevapları anlamamasına sinirlenir ve onlara bunların gerçek manalarını bulmaları için emir verir.
- Vezirler iki gün düşünüp cevapların manasını bulamaz ve demirciden yardım alamaya giderler.
- Demirci onlara gizli soru ve cevapların anlamlarını söyler.
- Vezirler demircinin ne kadar zeki olduğunu düşünerek geri dönerler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Qedimki zamanda… bir… bolğaniken. (Eski zamanda… bir… varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki veziri, ikki öküz, közümge ikkinçi körünmeñlar, ikki küngiçe, üç yil boldi, alte ay işlep, alte ay dem alsiñiz, alte ay emes.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Aptal vezir, akıllı demirci.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Padişah ikki veziri bilen uniñ dukinininiñ aldiğa k lip qaptu. (Padişah iki veziri ile onun dükkânının önüne gelmiş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Qedimki zamanda… (Eski zamanda…)

Masaldaki kahramanlar: Uyanık bir demirci, padişah ve iki veziri.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve demirci aklını kullanarak vezirleri alt eder.

Masaldaki çatışma: Demirci adam ile padişahın vezirleri arasında çatışma olur ve demirci aklı ile galip gelir.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Yüksek statüde olsanız bile aklınızı kullanmazsanız başarısız olabilirsiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.11. XELPETLER (MEDRESELİLER)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Çiftçi, medreselileri görüp selam verir, ancak hiçbiri ona selam vermez.
- Çiftçi uzaklaştıktan sonra ise medreseliler çiftçi hangisine selam verdi diye tartışmaya başlamışlar.
- Tartışma şiddetlenir ve sonunda içlerinden bir tanesi çiftçinin hangimize selam verdiğini çiftçinin kendisine soralım der.
- Medreseliler çiftçinin peşinden koşup yetişmişler ve hangisine selam verdiğini sorarlar.
- Çiftçi hepsinize diye cevap verir, ancak medreseliler ısrarla kime selam verdin diye sorunca çiftçi de durumu anlayıp, "Hanginiz ahmaksa ona selam verdim." deyip onları bırakır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burun… (Eskiden…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki eşekke, ikkinçi xelpet, üç xelpet, üçinçi xelpet.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Bulunmamaktadır.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Selâmünaleyküm, medrese, allaha şükür. Bu unsurlar bize masalın Uygurlar arasında anlatıldığını göstermiyor. Ancak masalın Doğu ve İslam kültürünün etkisindeki bir bölgede anlatıldığını gösteriyor.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Şeherniñ y niğiraq barğanda… (Şehrin yanına vardığında…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burun… (Eskiden…)

Masaldaki kahramanlar: Çiftçi, üç medreseli.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve çiftçi akıllı olduğunu kanıtlar.

Masaldaki çatışma: Masalda akıllı ve ahmak kişiler arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Aklınızı kullanarak insanları alt edebilirsiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.12. ÜÇ BEÑGE (ÜÇ AFYON TİRYAKİSİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Çok tembel üç afyon tiryakisi köyün kenarındaki söğüt ağacının altında toplanırlar.
- Tiryakiler ağaç altında afyon içip sohbet ederken oradan bir çiftçi geçer.
- Tiryakiler dedeyi gölgeye davet eder, ama dede onlara gölgenin zararlı olduğunu söyler.
- Tiryakiler dedeyi bu cevabından dolayı alay ederler ve bu sıcakta gölge neden zararlı olsun diye düşünürler.
- Üç tiryaki yaz aylarını böyle serin yerlerde yatarak geçirirler.
- Kış geldiği zaman soğuktan donarlar ve bilmeden ahmak dedikleri çiftçinin ekmek tandırının önünde ısınmaya çalışırlar.
- Çiftçi bunların üç tiryaki olduğunu anlayıp onları içeri alır ve yedirip içirir.
- Sonunda da onlara ben yazın alay edip güldüğünüz ahmak çiftçiyim deyip utandırır.
- Tiryakiler utançlarından oradan giderler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bar iken, yoq iken, aç iken, toq iken. Burunqi zamanda bir… bir… bar iken. (Bir varmış, bir yokmuş, aç imiş tok imiş. Eski zamanlarda bir… bir… varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Üç beñge, üçi üç yerde y tip qoptu, on beşke parçilap, on beş harvida toşumiş.

Renk formeli ve renkler: S riq su aqquzmañlar.

Yer formeli: Turfan.

Masaldaki motifler: Üç afyon tiryakisi, çalışkan adamın tembelleri utandırması.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: "Turfan denilen karpuz, ekmek pişirilen tandır." Masalda Turfan karpuzunun bulunması masalın Turfan karpuzunun yetiştiği bir bölgede geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Turfan denilen karpuz, güzele benziyor, yüz kulaç yere uzayıp, yıldız gibi çiçek açıyor. Bir karpuzu on beşe parçalayıp, on beş arabada taşıyorlar.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir küni bu üç beñge y ziniñ ç tidiki söget tüvige yiğiliptu. (Bir gün bu üç tiryaki köyün kenarındaki söğüt ağacının altında toplanmışlar.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bar iken, yoq iken, aç iken, toq iken. Burunqi zamanda… (Bir varmış, bir yokmuş, aç imiş tok imiş. Eski zamanlarda…)

Masaldaki kahramanlar: Üç tembel afyon tiryakisi, çiftçi dede.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Çünkü çiftçi dede ona ahmak diyen üç tiryakiye karşı galip gelir.

Masaldaki çatışma: Çalışan kişiyle çalışmayan kişiler arasında çatışma olur ve sonunda çalışan kazanır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Çalışan kazanır çalışmayan zorluk çeker.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda üç kişinin afyon içmesi kötü örnek oluşturabilir.

U.13. ALTUN TAĞ (ALTIN DAĞ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Adamın biri mücevherlerle dolu olan Altın dağ'a çıkıp zengin olma arzusuyla yanar.
- Bir gün aksakallı bir dede gelip bu adama uçan tulum satmak ister.
- Adam uçan tulumu alır ve tulumu deneyerek Altın Dağ'a uçabileceğine karar verir.
- Ertesi gün tulumla uçurmak için işçi pazarından bir işçi alır.
- Bu işçiyi dağa gönderip altınları aşağıya göndertir, ancak yiğidi yukarıda dağda ölüme terk eder.
- Mücevherci adam iki üç yıl yüzlerce kişiyi dağda ölüme terk eder ve zengin olur.
- Bir gün yine yetim bir işçi çocuk bulup onu dağda bırakır.
- Bu yetim çocuk kendini uçurumlu dereden aşağıya bırakır ve dağdan aşağıya inip kurtulur.
- Mücevherciyi bulmak niyetiyle saçını sakalını ve kıyafetlerini değiştirerek yine işçi pazarına gider.
- Mücevherci adam yine yetim çocuğu alıp dağın yanına gider.
- Çocuk bu kez tecrübeli olduğundan adama "Ben tuluma nasıl girilir bilmiyorum bana göstersene." der ve adamı tuluma sokarak dağa gönderir.
- Çocuk adamı dağda bırakır ve adam orada ölür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Qedimki zamanda, dunyağa meşhur bir tağ bar iken. (Eski zamanlarda dünyada meşhur bir dağ varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki-üç yil içide.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Uniñ çoqqisida altun, kümüş, ünçe, -mervayit, -yaqut, gömer qatarliq sil taşlar h sabsiz bolğaçqa "Altun Tağ" dep atilidiken.

Masaldaki motifler: Altın Dağ, aksakallı dede, uçan tulum, yetim çocuk, intikam alma, dereye atlayıp kurtulma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Mücevher dolu hayalî bir dağ, uçan bir tulum.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Dunyağa meşhur bir tağ bar iken… "Altun Tağ" dep atilidiken. (Dünyada meşhur bir dağ varmış… "Altın Dağ" diye geçermiş).

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Qedimki zamanda… (Eski zamanlarda…)

Masaldaki kahramanlar: Aksakallı dede, işçi, mücevherci adam, yetim bir çocuk.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve insanlara kötülük yapan mücevherci adam cezalandırılır.

Masaldaki çatışma: Masalda iyi insan ile kötü insan karakterlerinin çatışması vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanlara yaptığınız kötülük sonunda sizi dönüp bulur.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.14. ALDİRAÑĞULUQ (ACELECİLİK)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Çok aceleci olan çocuğa babası bir ders vermek ister.
- Bir gece ona sabah kalkıp abisinin evine işe gitmesini söyler.
- Hezim ne iş yapacağını bile sormadan aceleyle ağabeyi Haşim'in evine gider.
- Haşim ağabeyi ona niçin geldiğini sorar, ancak aceleyle öğrenmeden geldiği için cevap veremez.
- Haşim de bu çocuğa aceleciliğin zararını gösterip ders vermek için ona gereksiz ve zor bir iş verir.
- Haşim Hezim'e bir değirmen taşı verip sadece sağ omzunda taşıyıp babama götüreceksin der.
- Babası da Haşim'in çocuğa ders vermek istediğini anlayıp bu kez Hezim'in sadece sol omzuyla taşıyarak taşı geri götürmesini ister. Böylece hem sağ hem sol omzu yara bere olan Hezim ağabeyinin evine varır.
- Haşim ertesi sabah Hezim'e taşı ona der vermek için taşıttığını ve aceleciliğin zararını göstermek istediğini söyler.
- Hezim bundan sonra her işi düşünüp taşınarak yapar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Ötken zamanda… isimlik bir bala ötkeniken. (Eski zamanda... isimli bir çocuk varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Cezalandırma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Haşim akiniñ öyige m ñiptu. (Haşim, ağabeyin evine yürümüş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Ötken zamanda… (Eski zamanda…)/Bir küni yatar çağda… (Bir gün yatarken…)

Masaldaki kahramanlar: Hezim isimli bir çocuk, Haşim ağabey, bu ikisinin babası.

Masaldaki mutlu son: Masalın sonunda çocuğa aceleci davranmanın zararlı olduğuyla ilgili bir ders verilir. Yani masalın sonu mutlu veya mutsuz son diye nitelendirilemez.

Masaldaki çatışma: Masalda acelecilik ve düşünerek hareket etme durumları arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Masalda, acele etmeden, düşünerek hareket edilmesi öğütlenmektedir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.15. EQİLLİQ QİZ (AKILLI KIZ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişah bir gün akılsız oğluyla avdan dönerken oğlunu denemek için "Gidip şu dikene nereye gidiyorsun" diye sor, der.

- Akılsız oğlan da dikenin peşine düşer, diken uçuruma yuvarlanır ve oğlan cevap alamadığı için üzülüp geri döner.
- Geri dönerken yolda bir kızla karşılaşır ve kıza neden üzgün olduğunu söyler.
- Öyleyse, siz babanıza "Diken: Varışımı fırtına bilir, yere konuşumu yar bilir, dedi, de" der kız.
- Padişah bu sözü oğlunun aklının doğurmadığını anlar ve bunu kızın söylediğini öğrenir.
- Padişah kızın babasına bir erkek geyik göndererek doğurtmasını ister.
- Kız babasına geyiği yemelerini söyler ve yerler.
- Padişahın veziri gelince de babam doğum yaptı geyiğe bakamadığı için geyik öldü der.
- Vezirin erkek adam nasıl doğurur sorusuna "Padişahın erkek geyiği doğurabiliyorsa, babam niye doğurmasın." der.
- Kızın aklına hayran kalan padişah bu kız ile oğlunu evlendirir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bulunmamaktadır.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Ava çıkma, eğitim, kelle kesme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım vardır: Qamqaq: B rişimni boran bilidu, qonuşumni yar… (Diken: Varışımı fırtına bilir, yere konuşumu yar bilir…)

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Çocuğun bir dikenle konuşmaya çalışması. **Masaldaki mekânlar:** Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Bala öyige kelgendin k yin… (Çocuk evine geldikten sonra…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir küni padişah oğli bilen ovdin qaytip k livatsa… (Bir gün padişah, oğlu ile avdan geri dönerken…)

Masaldaki kahramanlar: Padişahın ve onun akılsız oğlu, vezir, akıllı kız ve babası.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve akılsız şehzade ile akıllı kız evlenir.

Masaldaki çatışma: Masalda akıllı-akılsız çatışması vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsan aklını kullanarak hayatta iyi bir seviyeye ulaşabilir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.16. BİR NAN (BİR EKMEK)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Oduncu dede odun toplarken bir yolcu gelip hatırını sorar.
- Dede yolcuya her gün pazara odun taşıdığını ve bunun karşılığında bir ekmek aldığını söyler.
- Dedenin sözünü duyan yolcu, birazcık düşünüp dedeye "İş yaparsan çoğaltıp yap." Der.
- Yolcunun sözünün manasını düşünen dede her gün kazandığı ekmeğin yarısını biriktirmeye başlar.
- Bir gün dere boyunda bir sandal görür. Sandaldaki padişahlar erzaksız kaldığı için onlara biriktirdiği ekmekleri verir.
- Padişahlar da ona altın verir.

- Dede, altının parasıyla çapa, kürek ve meyveli ağaç fidanlarını alıp gidip, dereden su çıkarıp çiftçilik, meyvecilik yapmaya başlar ve zengin olur.
- Dede öldükten sonra da namı bu bahçeyle devam eder.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunniñ burunisida, hemminiñ avilisida, adem qedimi basmiğan derya yaqisida bir otunçi… yaşaydiken. (Evvelin evvelîsinde, ayak basılmamış bir dere kenarında, bir oduncu… yaşarmış.)

Geçiş formeli: Aylar-yillar ötüv rip… (Aylar yıllar geçince…), Künler ötüp… (Günler geçmiş…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bir n nim ikki bolmidi.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Oduncu dede, ekmek toplayıp biriktirme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Adem qedimi basmiğan derya yaqisida… (Ayak basılmamış bir dere kenarında…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunniñ burunisida… (Evvelin evvelîsinde…), Künler, aylar ötüp, (Günler, aylar geçip…)

Masaldaki kahramanlar: Oduncu dede, dedenin eşeği, yolcu, padişahlar.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter; dede zenginleşerek çok güzel bir meyve bahçesi kurar ve o öldükten sonra namı bu bahçe ile devam eder.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bugünkü işini yarına bırakma. Çalışan insan her zaman kazanır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.17. TADAN BİLEN NADAN (KURNAZ İLE CAHİL)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Biri kurnaz biri cahil iki kişi iş bulmak için başka şehre gitmek isterler.
- Başka şehre giderken çölleri geçmeleri gerektiğinden kurnaz adam cahile fazla erzak taşımayalım der ve cahilin erzakını yiyip bitirirler.
- Gece olup cahil acıkınca kurnazın erzakından yemek ister, ancak cahilin erzakından yiyen kurnaz adam ona kendi erzakından vermez.
- Cahil adam kurnaz adamdan ayrılır ve bir tepeye çıkar.
- Tepede dururken iki kurdun altın sohbeti yaptığını duyar ve altının yerini öğrenir.
- Kurt altınları koruyan tekeyi öldürtmenin yolunu da söylemişler.
- Padişahın kızının gözü körmüş ve onu iyileştirmenin tek yolu da bu tekenin kanını gözüne sürmekmiş.
- Padişah, kızın tedavi şeklini kurtlardan öğrenip kızını iyileştiren cahile kızını verir ve onu veziri yapar.
- Cahil adam vezir olduktan sonra ava çıkar ve kurnaz ile karşılaşır. Kurnaza başından geçenleri anlatır.
- Kurnaz da o tepeye gidip kurtları bekler, ama kurtlar gelmediği için kaçıp gider.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunqi zamanda… bilen… yaşiğaniken. Künler ötüp… (Eski zamanlarda bir... ile bir… yaşarmış. Günler geçip…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: 41 gün 41 gece düğün, bu ikkisi oqet qilip, ikki böre, üç koza altun, üç qoru m li.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: 41 gün 41 gece düğün, kurnaz adam, cahil adam, üç tepsi altın, padişahın kör kızını iyileştirme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda iki kurdun sohbet etmesi ve adamın onları anlaması gerçeküstü bir durumdur.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir döñniñ üstige çiqsa, yene bir döñ körünüptu. (Bir tepenin üstüne çıktığında, ileride yine bir tepe görünmüş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunqi zamanda… (Eski zamanlarda.)

Masaldaki kahramanlar: Kurnaz adam, cahil adam, padişah, padişahın kızı, iki kurt.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter.

Masaldaki çatışma: Masalda kurnaz adam ile cahil adam arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Son gülen iyi güler. Masalın başında cahil adam, arkadaşı kurnaz adamın yüzünden zorluklar yaşar; ama masalın sonunda padişahın kızıyla evlenir ve mutlu olur.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.18. BAY BİLEN QOYÇİ (ZENGİN İLE ÇOBAN)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Çoban yıllar boyu yanında çalıştığı zengin adamdan parasını alıp ondan kurtulmak ister.
- Zengin adam da çobanın yıllar boyu yediği, içtiği ve giydiğini hesaplayıp çobanı borçlu çıkarır ve iki yıl daha çalışması gerektiğini söyler.
- Çoban bu haksızlığa dayanamaz ve kadıya şikâyete gider.
- Kadının kâtibi çobana acıyıp bir akıl verir. Kâtip, çobana yargılama yapılırken koyun gibi melemesini gerisini de kendisine bırakmasını söyler.
- Yargılama günü gelir ve çoban ile zengin adam kadı önünde hazır bulunur.
- Kadı çobana derdini anlatmasını söyler; çoban da koyun gibi meler.
- Kâtip de yirmi yıl bozkırda koyun bakan küçücük çocuk dağda konuşmayı kimden öğrensin deyip çobanı savunur.
- Kadı bunlara inanıp zengin adamdan çobanın yirmi yıllık hakkını almaya hüküm kılar ve çobana parasını verir.
- Yargılama bittikten sonra çobandan kendi hakkını isteyen kâtibe de meleyip bütün parayı kendine saklar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Pixsiq dep nami çiqqan bir bay bar iken. (Cimri olarak namı çıkan zengin bir kişi varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki yil işleşke qerzdar qilip.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Koyun taklidi yapan insan.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Kadı, şeyhülislâm, kâtip. Bu unsurlar bize masalın Uygurlar arasında anlatıldığını göstermiyor. Ancak masalın Doğu ve İslam kültürünün etkisindeki bir bölgede anlatıldığını gösteriyor.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır. Ancak masalda çobanın yirmi yıl para almadan adamın yanında çalışması ve çobanlık yapması pek akla yatkın değildir.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Yigirme yil dalida qoy baqqan gödek bala sözni tağda kimdin ögensun… (Yirmi yıl bozkırda koyun bakan küçücük çocuk dağda konuşmayı kimden öğrensin…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Ancak masalda iki yerde somut zaman ifadesi geçmektedir: İkki yil (iki yıl), yigirme yil dalida qoy baqqan… (yirmi yıl bozkırda koyun bakan…).

Masaldaki kahramanlar: Zengin ve cimri adam, çoban, kadı, kâtip.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve çoban yirmi yıl verdiği hizmetin karşılığını cimri adamdan alır.

Masaldaki çatışma: Masalda zengin – fakir ve akıllı – akılsız çatışması vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Aklınızı kullanarak istediğiniz şeyi elde edebilirsiniz. Tanımadığınız insanlara güvenmeyiniz.(Çobanın zengin ustasına; kâtibin de çobana güvenmesi, ama çobanın zengin tarafından kâtibin de çoban tarafından aldatılması bu sonucu doğurmaktadır.)

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Çobanın, ona yardımcı olan kâtibe yüz çevirmesi ve verdiği sözden dönmesi kötü bir örnek oluşturmaktadır.

U.19. HESELXUR BALA (BAL YİYİCİ ÇOCUK)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Çiftçi bir oğul sahibi olur.

- Anne ve babası çocuğun bir dediğini iki etmezler.
- Çocuk bir gün bal yemesini öğrenir.
- Çiftçinin bal almaktan parası tükenir.
- Oğluna her şeylerini sattıklarını ve bal alamayacaklarını söyler, çocuk yine de bal ister.
- Çiftçi de bir bilgeye gidip danışır ve oğluna öğüt vermesini ister.
- Bilge on gün sonra geleceğini söyler.
- On gün içinde çiftçinin her şeyi tükenir ve sonunda bilge gelerek çocuğu bal yemekten vazgeçtirir.
- Birkaç gün sonra bilge ile çiftçi karşılaşır ve çiftçi bilgeye neden on gün sonra geldiğini sorar.
- Bilge kendisinin de bal yediğini ve on gün içinde bal yemekten vazgeçip öylece çocuğa nasihat vermeye geldiğini söyler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bar iken, yoq iken, aç iken, toq iken, men emes, atam tuğulmiğan zamanda bir… bar iken. (Bir varmış bir yokmuş, aç imiş tok imiş, beni bırak, babamın bile doğmadığı bir zamanda, bir… yaşarmış.)

Geçiş formeli: Bulunmaktadır.

Bitiş formeli: D hqanniñ tapqini birdin ikki bolup, ikkidin töt bolup, oqiti ilgiri b siptu.(Çiftçinin kazandıkları birden iki, ikiden dört olup, yiyecekleri çoğalmış.)

Sayı formeli ve sayılar: D hqanniñ tapqini birdin ikki bolup, ikkidin töt bolup, oqiti ilgiri b siptu. Dokuz ay dokuz gün. 10 kün içide d hqanniñ öyide töt tamdin başqa nerse qalmaptu. D hqanğa bu 10 kün 10 yildek uzun bilinip k tiptu. Men 10 kündin k yin baray…

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Çocuksuzluk, bal yiyici çocuk, bilge kişiden öğüt alma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Yarmak (madenî Çin parası). Masalda "Yarmak"ın geçmesi masalın bu paranın kullanıldığı bir bölgede geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bulunmamaktadır. Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Aridin bir neççe kün ötkendin k yin dana bazarga k tiv tip… (Aradan birkaç gün geçtikten sonra bilge pazara gidip…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Atam tuğulmiğan zamanda… (Babamın bile doğmadığı bir zamanda…)

Masaldaki kahramanlar: Çiftçi, eşi ve oğlu, bilge kişi.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Çifti her gün bal yiyip parasını tüketen oğlunu bal yemekten vazgeçer ve maddî durumunu düzeltir.

Masaldaki çatışma: Masalda baba - oğul çatışması vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Kendi inanmadığınız şeyler konusunda başkalarını ikna etmeye kalkarsanız başarısız olursunuz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.20. QASİM OĞRİ (HIRSIZ KASIM)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Uzun zaman çocuk doğuramayan kadın yedi kız çocuğu doğurur.
- Kızların babası Hırsız Kasım kızlarını yedi hırsız erkekle evlendirir.
- Hırsız Kasım altıncıya gider ve bir hile yaparak bu altınlar benimdi altıncıya satmaya geldiğimde altınlarımı sahiplendi deyip altıncıya iftira atar.

- Altıncı ve Hırsız Kasım kadının önüne çıkarlar ve Kasım altınların çoğuna sahip çıkar.
- Eve döndüğünde bu kez kızları ondan kıyafet ister.
- Hırsız Kasım pazara kumaş satın almaya gider ve kumaşı seçtikten sonra paramı evde unuttum gidip getireyim, deyip kumaşları çalar.
- Eve gelen Hırsız Kasım'ın mallarına damatları göz koyar ve birkaç gün sonra yedi hırsız bir olup Hırsız Kasım'ı öldürüp, onun mallarına sahip çıkarlar ve kızlarını da terk edip şehirden ayrılırlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunqi zamanda… (Eski zamanda…)

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkkisi bahada k lişelmey, yette qiz tuğuptu, yette oğri, yette top tallaptu, yette küyoğli, bu sekkiz oğri sekkiz terepke m ñiptu.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Çocuksuzluk, yedi kız çocuğu, yedi hırsız, yedi top kumaş.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Qasim Oğri çoñ bir şeherge keptu. (Hırsız Kasım büyük bir şehre varmış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Eski zamanlarda.

Masaldaki kahramanlar: Hırsız Kasım ve simsar eşi, altıncı, arabacı, kadı, kumaşçı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez. Hırsız Kasım sonunda yedi damadı tarafından öldürülür.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Hırsızlık ve yalancılık kötü bir şeydir. En sonunda yaptığınız kötülükler döner sizi bulur.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Kolay yoldan para kazanmak için hırsızlık yapılması kötü örnek oluşturabilir.

U.21. B ŞİĞA QUŞ QONĞAN BALA (BAŞINA KUŞ KONAN ÇOCUK)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Zengin tüccar ölür ve malları oğluna kalır.
- Çocuklara birçok dünürcü gelir, ama anneleri onları evlendirmez.
- Kadın oğlunu iyi yetiştirdikten sonra evlendirir ve adamın da bir oğlu olur.
- Annesi oğluna karısı ve oğlu da olduğu için artık ticaret yapması gerektiğini söyler ve bunun için ona bin altın para verir.
- Adam bu bin altın parayla meddahın bir sözünü satın almış.
- Ertesi gün yine iki söz daha satın alır.
- Sonra da kendine bir meslek edinmek için yola çıkar.
- Yolda bir kervana katılır ve gide gide bir kuyu başında dururlar.
- Kuyuda su olmadığını görünce kuyuya adam indirirler ve bu adam ölünce bizim adam kuyuya iner.
- Adam kuyu içinde dev, cin, peri ve kurbağaya rastlar.
- Bu varlıklar adama peri mi güzel kurbağa mı güzel? diye sorarlar.
- Adamın bin altına aldığı "Herkesin sevdiği kendine güzel." sözü aklına gelir ve bunu söyler.
- Bu cevap dev ve cinin hoşuna gider ve adama su ve birçok mal verirler.

- Adam kervandaki diğer tüccarlarla yola devam ederken padişah seçimi yapılan bir meydana gelirler.
- Serbest bırakılan kuş bizim adamın başına konar ve adam padişah olur.
- Adam padişah olduktan yirmi yıl sonra eşini görmek için geri döner ve eşini bir başkasıyla uyurken görüp öldürmek ister.
- Tam o anda bin altına aldığı "Öfkeye sabır etmek gerek." sözü gelir ve önce durumu öğrenmek için eşine sorar.
- Sen gideceğinde ben hamileydim; bu senin oğlun deyince adam mutlu olmuş.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burun nahayiti bay bir sodiger ötkeniken. (Eskiden pek zengin bir tüccar varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Yigirme yildin buyan u bala çoñ bolup, bir öyniñ ikisi bolup qaldi, ikki ğiz yaxşi gep qilip b rimen, ecel birdur, ikki bolmas, ecel bir k lur, ikkinçi kelmes, üç miñ tilliğa üç ğiz gep s tiv lip, töt can bolup qalduq, qiriq tögige mal artip k tip barğudek.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Bin altın para, üç bin altın para, üç söz, kırk tüccar, kırk deve, susuz kuyu, cinli, perili ve devli kuyu, cin, peri, iyilik yapan dev ve peri, kuşun başa konarak padişahı seçmesi.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Ülkeyi yönetecek olan kişinin başa konan bir kuşla seçilmesi pek gerçekçi değildir. Masalda bulunan peri, dev gibi varlıklar gerçek değildir. Kuyuda yaşayan bu varlıkların adama su ve mal vermesi de gerçekçi değildir.
Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir şeherge kelse… (Bir şehre vardıklarında…)
Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burun… (Eskiden…)
Masaldaki kahramanlar: Zengin tüccar, karısı ve oğlu, oğlanın karısı ve çocuğu, meddah, tüccarlar, cin, peri, dev, kurbağa.
Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter adam padişah olur ve ailesiyle mutlu yaşamaya başlar.
Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:
Verilmek istenen öğüt veya ders: Maddî değerler manevî değerlerden üstün görülmemelidir. Bazen akıllıca söylenen sözler birçok maldan (veya paradan) daha değerli olabilir.
Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.22. MOMAYNİÑ ECRİ (YAŞLI KADININ EMEĞİ)

Yapı:
Masalın Olay Örgüsü:

- Padişah ferman verir ve yüksekliği yüz kulaç, genişliği on kulaç, budaksız ve dümdüz bir ağaç istediğini söyler.
- Padişahın askerleri böyle bir ağaç aramaya koyulur, uzun süre ararlar ve sonunda bulurlar.
- Bir ninenin evinde bulunan dut ağacını kesip nineye de birçok altın verirler.
- Nine bu duruma çok sevinir.

Masaldaki formeller:
Başlangıç formeli: Burunqi zamanda… (Eski zamanda…)

Geçiş formeli: Aylar ötüp, yillar ötüp… (Aylar geçip, yıllar geçip…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Ferman verme, dümdüz ve budaksız bir dut ağacı.

Manzum kısım: Masaldaki manzum kısım şöyledir: İ tutim, tüp-tüzlüküñ qildi m ni döletke yar, (Ey dutum, dümdüzlüğün etti beni devlete yar,)/Egri bolsañ sen otun, bolğay idim ben xaru zar. (Eğri olsan sen odun, olur idim ben har u zar.)

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Padişahın bir ağaca bir sürü altın vermesi gerçekçi sayılmaz.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Şu şeherniñ çet bir y ride, (Şehrin kenar bir bölgesinde…), Padişah…, derexni kestürüp ordiğa ekeldürüptu. (Padişah…, ağacı kestirip yurduna getirtmiş…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunqi zamanda… (Eski zamanlarda…)

Masaldaki kahramanlar: Padişah ve askerleri, yaşlı kadın.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Verdiğiniz emeğin karşılığını bir gün alırsınız.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda para için dut ağacının kesilmesi kötü örnek oluşturabilir.

U.23. CAHANNİ BEXTLİK KEZGENLER (DÜNYAYI MUTLU GEZENLER)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Haşim savaştan geri dönerken bir değirmenin susuz döndüğünü görür.
- Daha sonra ağzıyla rüzgâr yapan bir kişinin bu değirmeni çevirdiğini görür.
- Haşim rüzgârı çıkaran kahramanı da yanına alarak gitmeye devam eder.
- Sonunda bir şehre gelirler. Bu şehrin padişahının kızı çok iyi koşar ve kendisini koşuda geçecek olan kişiyle evleneceğini söyler.
- Rüzgar çıkaran adam kızı geçer ve padişah ona altın vermek ister.
- Haşim ve arkadaşı altını almak için öyle büyük bir çuval hazırlarlar ki padişah bunu bir türlü dolduramaz.
- Padişah öfkelenir ve altınları geri almak ister, ancak rüzgâr çıkaran kahraman üfleyerek padişahın adamlarını mahveder.
- Haşim ve arkadaşı altınları eşit şekilde bölüşüp mutlu yaşarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burun… (Eskiden…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Haşimlar bala-qazadin qutulup altunlarni teñ bölüşüp, ömriniñ axirğiçe bextlik hayat keçürüptu. (Haşim ve kahraman arkadaşı, bela ve kazadan kurtulup altınları eşit şekilde bölüşmüşler ve ömürlerinin sonuna kadar mutlu bir hayat geçirmişler.)

Sayı formeli ve sayılar: Beş tiyin bilen yolğa çiqiptu, on k çe-kündüz.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kerametli bir büyük çuval, susuz dönen değirmen, rüzgâr çıkaran kahraman adam.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: At arabalarıyla, altınlarla ve atlarla doldurulan çuvalın bir türlü dolmaması. Rüzgâr çıkaran kahramanın burnundan çıkan havayla değirmeni çevirmesi ve bu havayla padişahın adamlarını devirmesi gerçekçi değildir.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Axir bir şeherge keptu. (Sonunda bir şehre gelmişler.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burun… (Eskiden…)

Masaldaki kahramanlar: Haşim isimli bir asker, rüzgâr çıkaran kahraman, padişah ve kızı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Haşim ve kahraman arkadaşı padişahın verdiği altınları bölüşüp ömürlerinin sonuna kadar mutlu yaşamışlar.

Masaldaki çatışma: Masalda zengin – fakir çatışması vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Fiziksel güçlerimizi doğru kullanarak istediklerimizi elde edebiliriz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masaldaki kahramanların hak ettiklerinden fazla mala, güç kullanarak sahip olmaları kötü bir davranıştır.

U.24. ÜÇ AKA-UKA (ÜÇ ERKEK KARDEŞ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Çalgıcı üç erkek kardeş çalgıcılık yapmak için başka bir şehre giderler.
- Üç yıl yol giden kardeşler dinlenmek için bir dere kenarına otururlar ve burada çamaşır yıkayan bir kadınla karşılaşırlar.
- Kadın onlara ne yaptıklarını sorar.
- Adamlar kadına saz çalmaya başlayınca kadın ilk önce güle sonra ağlamaya başlar.

- Adamlar sebebini sorunca da güzel saz çaldıkları için güldüğünü, ama ömürleri beyhude geçtiği içinse ağladığını söyler.
- Kadının sözünü dinleyen çalgıcılar zengin bir adamın yanında çalışmaya başlarlar ve yıl sonu geldiğinde üçer bin altın para kazanırlar.
- Onlara bu akılı veren kadına da para verirler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunqi zamanda üç… ötkeniken. (Eski zamanlarda üç… varmış.)

Geçiş formeli: Ular şu mañğançe üç yil yol yürüp, axir bir hemellige y tip keptu. (Üç yıl boyunca yol gidip, sonunda bir dere kenarına gelmişler.)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Üç aka-uka, üç yil yol yürüp, her birige üç miñ tilladin b riptu.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Çalgıcı üç erkek kardeş, üç yıl yol gitmek, üç bin altın para.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Üç erkek kardeşin tambur, dutar (tambura benzeyen bir çalgı aleti) ve tef çalması. Masalda bu müzik aletlerinin geçmesi masalın bu müzik aletlerinin kullanıldığı bir bölgede geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Başqa şeherlerge b rip… (Başka şehirlere gidip…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunqi zamanda… (Eski zamanda…), Künlerniñ biride bular başqa şeherlerge b rip… (Günün birinde bunlar başka bir şehre gidip…)

Masaldaki kahramanlar: Üç erkek kardeş, yol gösteren kadın.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve üç erkek kardeş zengin olurlar.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Emek veren bunun karşılığını alır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.25. QORQUNÇAQ "BATURLAR" (KORKAK "KAHRAMANLAR")

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Davut, Savut ve Avut isimli üç dost sülün tutup yemek isterler ve bunun için ormana giderler.
- Hiç sülün yakalayamazlar ve bir ağacın dibine oturup kahramanlıklarından bahsetmeye başlarlar.
- Davut bir erkek domuzu nasıl öldürdüğünü anlatır.
- Savut üç kurdu nasıl alt ettiğini anlatır.
- Avut ise bir çocuğu ayıların elinden kurtardığını anlatır.
- Tam konuşmaları bittiği anda çalılardan bir ses gelir ve hepsi birden korkudan ne yapacaklarını şaşırır.
- Daha sonra bunun sadece bir kurbağa olduğunu anlarlar, ama korkak oldukları artık ortaya çıkar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bulunmamaktadır.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bu ikkisi, Davut, Savut, Avut isimlik üç ağine, üç aç böre.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Sülün avlamak, üç aç kurt.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda üç dostun bir birine anlattığı hatıralar tamamen hayal ürünü ve yalandır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Ormanliqqa b riptu… (Ormanlığa gitmişler…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir: Bir q tim qattiq yamğur yağqan qaranğu k çide… (Bir defasında çok sert yağmur yağan bir gecede…)

Masaldaki kahramanlar: Davut, Savut ve Avut isimli üç dost.

Masaldaki mutlu son: Masal sonunda üç dostun yalanları ortaya çıkar bu yüzden masal mutlu sonla bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda üç dost arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Yalan söylemenin doğru bir şey olmadığı gösterilir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.26. TOYLİŞİŞ (DÜĞÜN)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Genç bir yiğit Ayşemhan ile evlenmek ister.
- Yiğit kızın evini ziyarete gider ve misafir köşesine oturur.
- Ona leğende üç tür ekmek, en alta yağlı katlanmış ekmek, ortaya arpa ekmeği, üste mısır ekmeği ağırlar.
- Yiğit bu üç ekmekten hangisini yiyeceğini düşünür, kıza şiir okur ve sonunda yağlı ekmeği yer.
- Yiğidin aklı kızın hoşuna gider ve yiğitle evlenmeyi kabul eder.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunnin burunisida... (Evvelin evvelisinde…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Şundaq qilip bu ikkiylen öylük-oçaqliq bolup xuşal-xoram hayat keçürüptu. (Böylece bu ikisi evli ocaklı, memnun mesut bir hayat geçirmişler.)

Sayı formeli ve sayılar: Bu ikkiylen, üç xil nan, küzgidin toqquz ayliq kiçiksiz.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Üç tür ekmek, imtihandan geçme.

Manzum kısım: Masaldaki manzum kısımlar şunlardır: Men-men d gen oğullar,/Heddidin aşmas./Siz xenimni men körmigüçe,/Qaynimas-taşmas./Men özüm bek soğuq can,/Arpa n ni yaraşmas. (Mısır ekmeğinin üstü kızıl,/Güzel hoş pişirmişsiniz./Güzlük ekinden dokuz aylık küçüksünüz,/Acelece en tepesine çıkarsınız.)

T riq nan merzi qizil,/Xuş çirayliq pişipsiz./Küzgidin toqquz ayliq kiçiksiz,/Aldirap töpisige çiqivapsiz. (Ben ben denen oğullar,/Haddini aşmaz,/Siz bayanı görmeden,/Gönlüm kaynamaz taşmaz./Ben pek soğukkanlıyım,/Arpa ekmeği bana yaraşmaz.)

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Ayşemxan öyige b riptu. (Ayşemhan'ın evine gitmiş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunnin burunisida... (Evvelin evvelisinde…)

Masaldaki kahramanlar: Genç yiğit, Ayşemhan.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve genç yiğitle Ayşemhan evlenir.
Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:
Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.
Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.27. ÜÇ ALTUN QOÇAQ (ÜÇ ALTIN KUKLA)

Yapı:
Masalın Olay Örgüsü:

- Padişah, hanlarının aklını sınamak ister ve görünüşü, rengi, ağırlığı birbirine benzeyen üç altın kukla yaptırıp onlara bunun farkını sorar.
- Han farkı kendi bulamayınca saraydaki insanlara farkı bulma emri verir; ancak onlar da farkı bulmazlar.
- Önemsiz bir suç ile zindana atılan fakir bir yiğit, kuklalar hakkındaki haberleri duyar ve kuklaların farkını bulmak istediğini hana söyler.
- Han çaresiz bu isteği kabul eder.
- Yiğit dikkatle bakarak, kuklaların kulaklarının delik olduğunu fark eder ve ince bir çubuk bulup tek tek kuklaların kulaklarına sokar.
- Böylece kuklaların farkını çözüp hana söyler.
- Han ve saray sakinleri yiğidin aklına hayran kalır. Han yiğidi zindandan çıkarır.
- Han kuklaların üzerlerine değerlerini yazarak padişaha gönderir.

Masaldaki formeller:
Başlangıç formeli: Burun bir… ötken iken. (Eskiden bir… varmış.)
Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.
Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.
Sayı formeli ve sayılar: Üç altun qoçaq, bu üç qoçaqniñ bahasi üç xil, birinçisi erzan, ikkinçisi qimmetrek, üçinçisi qimmet.
Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Üç altın kukla, akıllı fakir bir yiğit.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Yigitni sarayğa çaqiriptu. (Yiğidi saraya çağırmış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burun… (Eskiden…)

Masaldaki kahramanlar: Padişah ve onun hanları.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve fakir yiğit zekâsını kanıtlayarak zindandan kurtulur.

Masaldaki çatışma: Masalda zengin(hanlar) – fakir çatışması vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanları fakir olduğu için küçümsemeyin, çünkü onlar birçok insandan daha zeki olabilirler.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.28. OVÇİ VE UNİÑ BALİSİ (AVCI VE ONUN ÇOCUĞU)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Babası Ehmet'i avlamayı alışması için yanında ava götürür, ama oğlan oralı bile olmaz, avlamayı öğrenmez.
- Ehmet babası ölünce bir yıl içinde babasından kalanları yer, bitirir.

- Bu şekilde evin önünde boynu bükük otururken, komşusu ona ne olduğunu sorar. O da babasıyla ava giderken ilgilenip avlanmayı öğrenmediğini, şimdi de ne yapacağını bilmediğini söyler.
- Komşusu ona oturup kalmamasını söyler. Ehmet de kış gelince tüfeğini alıp ava çıkar.
- Ehmet avda vuracak bir şey bulamaz ve boğa gelsin diye boğayı taklit eder.
- Boğa yerine kurt gelir, Ehmet kurttan kurtulur.
- Sonra kaplan vurmak için kaplan taklidi yapar; ama bu kez kaplan gelir ve Ehmet'i öldürüp yer.

Masaldaki formeller:

Başlangıç: Ötken zamanda, bir cañgalda bir ovçi yaşaydiken. (Geçmiş zamanda, ormanın birinde bir avcı yaşarmış.)

Geçiş formeli: Yillar ötüp… (Yıllar geçip…), Künlerdin bir küni… (Günlerden bir gün…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Avcılık, ava çıkma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda "boğa, maral ve kaplan" gibi hayvan isimleri geçmektedir. Bu da bize masalın bu hayvanların yaşadığı bir coğrafî bölgede geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Ötken zamanda, bir cañgalda… (Geçmiş zamanda bir ormanda…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Ötken zamanda… (Geçmiş zamanda…)

Masaldaki kahramanlar: Avcı ve oğlu Ehmet, Ehmet'in komşusu.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez. Ehmet ormandaki kaplan tarafından öldürülür.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Babanızın size verdiği eğitimi en iyi şekilde almalısınız.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.29. EQİL VE MİRAS (AKIL VE MİRAS)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Dört oğlu olan dede, hangi oğlunun daha akıllı olduğunu öğrenmek için onları önüne çağırır.
- Dede, herkes ne kadar akıllı ve zengin olduğunu göstersin der.
- Dedenin en büyük oğlu elindeki yakut taşlı altın yüzüğünü gösterip akıllı ve zengin olduğunu söyler.
- Dedenin ikinci oğlu altın basmalı cübbesini giyip akıllı ve zengin olduğunu söyler.
- Dedenin üçüncü oğlu inci döşenmiş gümüş kemerini beline bağlayıp akıllı olduğunu söyler.
- Dedenin en küçük oğlu Bende yakut taşlı yüzük de, altın basmalı cübbe de, gümüş kemer de yok. Bende sadece iş yapan bir çift el, sadık bir yürek ve zekâ dolu bir akıl var, der.
- Dede en akıllı oğlunun o olduğunu anlar ve mirasını ona bırakır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bulunmamaktadır.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bir bovayniñ töt oğli bar iken, ikkinçi oğli, üçinçi oğli.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: İmtihandan geçme, yakut taşlı altın yüzük, altın basmalı cübbe, inci döşenmiş gümüş kemer.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği mekânla ilgili herhangi bir ifade bulunmamaktadır.

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir küni… (Bir gün...)

Masaldaki kahramanlar: Dede ve dört oğlu.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve dört kardeşten en küçüğü zekâsını kullanarak babasının gözüne girer.

Masaldaki çatışma: Masalda maddî ve manevî değerler çatışmaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Masalda zekâ ve aklın yakut taşlı yüzükten de, altın basmalı cübbeden de, gümüş kemerden de yani bütün maddî ve parasal değerlerden de daha üstün olduğu anlatılmaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.30. ALTUNNİÑ TARQİLİŞİ VE KÖMÜLÜŞİ (ALTININ GÖMÜLMESİ VE -BU ÂDETİN- YAYILMASI)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir gün âşık pazara gider.
- Orada bir meddahın Hızır Aleyhisselam'ın nasıl görülebileceğinden bahsederken görür.
- Meddahın dediğine göre Cuma namazından sonra gözü yumup üç adım atıp baktığınızda Hızır'ı görürsünüz. Böylece âşık dört gözü ile Cuma gününü bekler.
- Âşık cuma günün namazdan çıkınca üç kez bunu dener ve üçüncüde karşısında Hızır'ı bulur.
- Âşık Hızır'dan altın ister, Hızır da ona altınları verir.
- Âşık altınlarını biri almasın diye dağın tepesine çıkıp toprağa gömer. O günden başlayarak da altını toprağa gömme âdeti ortaya çıkar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Zamanniñ zamaniside, zamane zorniñ, tamaşa korniñ iken. Ene şundaq zamanda bir… ötkeniken. (Zamanların zamanesinde, zaman güçlünün, seyir körün olduğu bir zamanda bir… varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkkinçi k tim yene sanap turup üç qedem b sip…, töt közi bilen…, mertem, mertem üç mertem… üçinçi k tim.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Hızır Aleyhisselam, ham tuğla, altın gömme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda âşık kişinin tasviri şu şekildedir: B şiğa kola, oçisiğa cende kiygen bir aşiq ötkeniken. Unir ç çi gecgisige çüşken, b şida ğem közi nem bolup derd-elemlik bir yoqsul biçare iken. (Başına kalpak, omzuna omuzluk giyen bir âşık varmış. O, saçları omuzlarına düşen, gözleri yaşlı, dertli, elemli yoksul bir biçareymiş.)

Masalda Hızır Aleyhisselam'ın tasviri şöyledir: Pişanisidin nur ç çip, uluğ süpet bir apaq saqal bovay hasiğa tayinip turptu. U xizir eleyhissalam iken. (Alnından nur saçan, bembeyaz sakallı ulu bir dede değneğe yaslanıp duruyormuş. Bu Hızır Aleyhisselam imiş.)

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda "Cuma namazı"nın geçmesi masalın Müslüman bir toplumda anlatıldığını göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Adama Hızır Aleyhisselam'ın görünmesi hayal ürünü sayılabilir. Ham tuğlanın altına dönüşmesi gerçek değildir.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir küni aşiq bazarni arilap m niptu. (Bir gün âşık pazara gitmiş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Zamanniñ zamaniside… (Zamanların zamanesinde...), bir küni… (bir gün…)

Masaldaki kahramanlar: Âşık, meddah.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve âşık zengin olur.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanlar Cuma namazına gitmeye teşvik edilmektedir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.31. BUĞA T PİV LİŞ (BOYUNLUĞUN BULUNUŞU)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Nöder isimli çocuk eşeğini ve at arabasını alıp pazara doğru yola çıkar.
- Nöder yolda bir boyunluk bulur.
- Nöder, boyunluğun sahibi gelip boyunluğu tanıyıp almasın diye torbaya koyup üstüne oturur.
- Yolda Nöder'i gören dede ona eşeğinin boynunda boyunluk olmadığını söyler.
- Nöder yolda bulduğu boyunluğun kendi eşeğine ait olduğunu görünce sinir olur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunqi zamanda… isimlik bir… ötken iken. (Eski zamanlarda… isimli bir… varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Bulunmamaktadır.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: şek harvisini heydep bazarğa m niptu. Y rim yolğa barğanda… (…eşek ile at arabasını alıp pazara yürümüş. Yolun yarısına geldiğinde…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunqi zamanda… (Eski zamanda…), bir küni… (bir gün…)

Masaldaki kahramanlar: Nöder isimli bir çocuk, dede.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanlar dürüst olmazsa kâr edeyim derken zarar edebilirler. O yüzden başkasına ait olan bir şey bulunursa ilk önce sahibi aranmalıdır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bir kişinin kendine ait olmayan bir şeyi sahiplenmesi kötü örnek oluşturabilir. (Ancak masal sonunda adam yaptığı şeyin cezasını çeker.)

U.32. MUSA ELEYHİSSALAMNİÑ SAYAHİTİ (MUSA ALEYHİSSELAM'IN SEYAHATİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Musa Aleyhisselam'a sefere çıkması için Allah'tan vahiy gelir.
- Yolda giderken, göl boyunda duran yeşil kıyafetli Hızır ile karşılaşır.
- Hızır, Musa'ya seferin nereye diye sorar.
- Sefere birlikte devam ederler.
- Gece olunca bir zenginin evinde konaklamak isterler, ama zengin adam onları evine kabul etmez.
- Hızır giderken iki elini açıp: "On koyun yüz, yüz koyun bin, bin koyun on bin olsun, Allahu Ekber." deyip dua eder.
- Onlar bu evden çıkıp seferlerine devam ederler ve gide gide bir dul hatunun evine gelirler.

- Hızır kendilerini çok iyi ağırlayan hatuna ise "Bir keçini biz yedik. Kalan keçini de kurt yesin." diye dua eder.
- Yolda giderken beş çocuktan birini göle batırıp boğar ve Musa onun Hızır olduğundan şüphe duymaya başlar.
- Hızır da zengin adama ve hatuna ettiği dualaların sebebini açıklar; çocuğu niçin boğduğunu söyler.
- Yapılan açıklamalar Musa'ya doğru gelir ve Musa iki eli göğsünde Hızır'a selam verir.
- Hızır gözden kaybolur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Geçiş formeli: Maña-maña… (gide gide…), m ñiptu, m ñiptu… (yürümüşler, yürümüşler…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bu ikkiylen sepirini davamlaşturuptu, ikkisi m ñiptu…, xizir ikki qolini keñ y yip…, ikki öşkisiniñ birini öltürüp…, bu kölde beş omaq bala… beş vax namazni…, beş ademni öltüridu.

Renk formeli ve renkler: Köl boyida turğan y şil tonluq bir adem.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Hızır, sefere çıkma, vahiy, eğitim, dua etme, beş sevimli çocuk.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: U yolda k tiv tip köl boyida tuğran… (Yolda giderken, göl boyunda duran…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Masaldaki kahramanlar: Musa Aleyhisselam, Hızır, pinti zengin adam, cömert dul kadın.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Olaylar karşısında önyargılı davranmayın.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Beddua edilmesi ve bir çocuğun öldürülmesi kötü örnek oluşturabilir. İnsanları öldürmek yerine eğitimle iyi bir hale getirebiliriz.

U.33. KEŞQER BULBULİ (KAŞGAR BÜLBÜLÜ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Kaşgarlı altı kişi Kuçar şehrine gelir ve şehrin yanında bulunan bir saraya yerleşir.
- Pazara gitmek için saraydan çıkan Seliyahun, yolda çok kötü sıkışır ve yol boyundaki gül bahçesine girip ihtiyacını giderir.
- Bu sırada gül bahçesinin bahçıvanı gelir, Seliyahun çaresiz kalpağını dışkının üzerine kapatır.
- Bahçıvan Seliyahun'a şapkasında ne sakladığını sorar; o da yalan uydurur ve elinden kaçırdığı bir Kaşgar bülbülünü yakaladığını söyler.
- Bahçıvan bülbülü görmek ister, Seliyahun da ona kalpağı açmadan beklemesini kendisinin de saraya gidip bir şapka alacağını söyler.
- Seliyahun bu şekilde adamı kandırarak kaçar.
- Bahçıvan sözde bülbülü beklerken çocuklar gül bahçesini mahveder.

- Bunu gören padişah adama kızmaya gelir. Ancak adamın Kaşgar bülbülünü beklediğini gören padişahın öfkesi diner.
- Padişah ve bahçıvan uzun süre beklerler; ancak Seliyahun gelmediği için padişah bülbülü tutmaya karar verir ve kalpak üzerine dalar. Padişahın üstü başı dışkı içinde kalır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunqi zamanda… (Eski zamanlarda…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Qeşqerlik alte kişi, Kuçar şehirige keptu.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Qeşqerlik alte kişi Kuçar şehirige keptu. (Kaşgar şehri, Kuçar şehri).

Masaldaki motifler: Kaşgar bülbülü.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalda iki şehir adı geçmektedir: Qeşqerlik alte kişi Kuçar şehirige keptu. (Kaşgarlı altı kişi Kuçar şehrine gelmiş.) Biz Qeşqerdin bulbul lip çiqqan iduq. (Kaşgar'dan bülbül almış gidiyorduk.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunqi zamanda… (Eski zamanlarda…), bir küni… (bir gün…)

Masaldaki kahramanlar: Seliyahun, bahçıvan, çocuklar, şehrin hükümdarı.

Masaldaki mutlu son: Seliyahun bahçıvanın elinden kurtulup kaçar.

Masaldaki çatışma: Masalda akıllı ile akılsız çatışması vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Tanımadığınız kişilere inanmayın.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Seliyahun'un zor bir durumdan yalan söyleyerek kurtulması kötü örnek oluşturabilir.

U.34. VAPADAR QUŞ (VEFALI KUŞ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Padişah vefalı kuşunu alıp ava çıkar.
- Avda iken bir çölün ortasına düşerler.
- Padişah vezirlerine su aramalarını söyler.
- Vezirler ve muhafızlar su ararken muhafızlar dağın tepesinden su damladığını görmüşler.
- Padişah hemen sudan içmek ister ve ona suyu getirirler.
- Padişah suyu içecekken kuş su kabını devirir.
- Yine su getirirler ve kuş yine suyu devirir.
- Kuş üçüncü kez getirilen suyu da devirir. Bu yüzden padişah öfkelenip kuşu öldürür.
- Padişah geç de olsa kuş kapları devirdiği için suda bir şey olabilir diye düşünüp adamlarını suyun kaynağına gönderir.
- Adamlar yukarı çıkınca su sandıkları şeyin ejderhanın ağzından akan zehirli salyanın olduğunu görürler ve hemen padişaha söylerler.
- Padişah bunu duyunca vefalı kuşunu öldürdüğüne çok üzülür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burun ötken bir… bar iken… (Eski zamanlarda bir… varmış…)

Geçiş formeli: Künlerniñ biride (Günün birinde…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Vezirlerni üçinçi q tim suğa buyruptu.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Ava çıkma, ejderha, akıllı kuş.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: İkki növker giz tağniñ çoqqisidin bir xil süzük suniñ tamçip turğanliqini körüp qaptu. (İki muhafız dağın tepesinden bir tür temiz suyun damlayıp durduğunu görmüş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burun ötken… (eski zamanlarda…), künlerniñ biride… (günün birinde…)

Masaldaki kahramanlar: Padişah ve kuşu, vezirler, muhafızlar.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez. Padişah vefalı kuşunu suçsuz yere öldürdüğü için ömür boyu pişman yaşar.

Masaldaki çatışma: Masalda vefa ile vefasızlık olguları arasında bir çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Öfkenize sahip çıkın. Emin olmadan hareket etmeyin; sonra pişman olursunuz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Padişahın öfkelenip ona yardımcı olan kuşunu öldürmesi.

U.35. ÇAŞQAN BİLEN SODİGER (FARE İLE TÜCCAR)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Adamın biri ticaret yapmak için başka bir şehre gider.
- Adam sahibi kumarbaz olan bir kervansarayda konaklar.

- Kumarbaz adam kumar oynayan var mı diye sorar ve bizim tüccar oynamak ister.
- Kumarbaz etrafı aydınlatmak için kedinin üzerine bir mum koyar.
- Tüccar bu mum devrilir derken kumarbaz devrilmez der ve bahse girerler.
- Tüccar bahsi kaybeder ve kumarbaza kırk kâse altın verir.
- Tüccar ve karısı, birkaç ay, üç dört fareyi bir kafese hapsedip terbiye ederler.
- Tüccar eğitimli fareleriyle gelir ve kumarbazla tekrar bahse girer.
- Tüccar hissettirmeden fare kafesine vurur ve fareler kafesten bir bir çıkmaya başlar. Fareyi gören kedi bir sıçrar, mum kedinin sırtından düşer.
- Böylece tüccar kervansarayın sahibinin bütün ev eşyasını ve mallarını kazanıp, her şeye sahip olur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burun bir… ötkeniken. (Eskiden bir… varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Üç-töt çaşqanni qepesge solap… qiriq qaça altun.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kırk kâse altın.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kedinin mumu sırtında taşıyabilmesi ve bunun için bahis yapılması gerçekçi değildir.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir şeherge b rip deñge çüşüptu. (Bir şehre gitmiş ve bir kervansarayda konaklamış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burun… (Eskiden…)

Masaldaki kahramanlar: Tüccar ve eşi, kumarbaz, kedi, fareler.

Masaldaki mutlu son: Masal tüccar açısından mutlu son ile biter ve kumarbazla girdiği bahsi kazanarak onun mallarını elinden alır.

Masaldaki çatışma: Masalda tüccar – kumarbaz çatışması vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Kendinize çok aşırı güvenmeyin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Adamın kumar oynaması kötü örnek oluşturabilir.

2. BAŞKAHRAMANI HAYVAN OLAN MASALLAR

U.36. MAXTANÇAQ PAŞİLER (ÖVÜNGEN SİNEKLER)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Sinekler vızıldayıp giderken bunu duyan ve gören tavşanlar bir şey oldu sanıp korkarlar.
- Tavşanlar sineklere bu kadar korkuyla nereye ve niçin gittiklerini sorarlar.
- Sinekler "Pakpak şehri"ne savaşa gidiyoruz, diye cevap verir.
- Sinekler insanlar tarafından her gün biraz daha öldürülüp azalır ve sonra oradan ayrılır.
- Tavşan yavruları, azalıp geri dönen sinekleri görür ve neden azaldıklarını sorar.
- Sinekler Pak pak şehrini ele geçirdiklerini, sineklerin bir kısmının aldıkları şehri düzenlemek için kaldığı söyler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bahar pesli ötüp, yaz başlanğan künlerniñ biride… (Baharın geçip yazın başladığı günlerin birinde…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki toşqan balisi.

Renk formeli ve renkler: Kişilerniñ qizil süyidinmu içip k leyli.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Bulunmamaktadır.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Gecekvay (Uygur Türklerinin bir tür müzik aleti). Masalda "gecekvay" adlı müzik aletinin geçmesi masalın Uygur Türkleri arasında geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir dalaniñ üstidin… (Bir bozkırın üstünde…), Paq-paq şehirige ceñge k tip barimiz. (Pakpak şehrine savaşa gidiyoruz.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bahar pesli ötüp, yaz başlanğan künlerniñ biride… (Baharın geçip yazın başladığı günlerin birinde…)

Masaldaki kahramanlar: Sinek, iki tavşan yavrusu.

Masaldaki mutlu son: Masal sonunda sineklerin çoğu insanlar tarafından öldürülür.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.37. PAŞA N ME ÜÇÜN ĞİNŞİYDU? (SİNEK NİÇİN VIZILDADI?)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Çöplükte yatan yılanın üzerinden bir sinek geçer.
- Yılan, sinekten kimin kanı en tatlı bulmasını ister.
- Sinek gidip herkesin kanı emer ve insan kanının en tatlı olduğunu bulur.
- Bunu yılana iletmek için giderken yolda kırlangıç ile karşılaşır.
- Kırlangıca ne yaptığını anlatır.
- Kırlangıç seneğe dilini çıkar da bende kanın tadına bakayım der.
- Kırlangıç onun dilini ısırır.
- Sinek yılanın yanına gelir, ancak konuşamadığı için söylediği anlaşılmaz.
- Kırlangıç sinekle konuştuğunu ve sineğin ona böcek ile kurbağanın kanının tatlı olduğunu söylediğini belirtir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunqi zamanda bir… bar iken. (Eski zamanlarda bir… varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Bulunmamaktadır.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda hayvanların kahraman olması gerçeküstüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir küni çöplükniñ içide tügülüp yatsa… (Bir gün çöplüğün içinde yatarken…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunqi zamanda… (Eski zamanlarda…)

Masaldaki kahramanlar: Yılan, sinek, kırlangıç.

Masaldaki mutlu son: Yılan kırlangıç tarafından kandırılır bu yüzden masal mutlu sonla bitmez.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Tanımadığınız kişilere inanmayın ve güvenmeyin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Kırlangıcın yılana yalan söylemesi.

U.38. ŞORİ QURİĞAN ŞUM TÜLKE (FELAKET GETİREN UĞURSUZ TİLKİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Tavuklar ayıya gidip tilkiyi şikâyet ederler.
- Ayı tilkinin cezasını vermek için onu yanına çağırır.
- Tilki size tavukların tüyünden yastık yaptım diyerek ayıyı kandırır.
- Ayı tavukları kovar.
- Ayıdan umduğunu bulamayan tavuklar kurda gider.
- Tilki kurda da bir yastık verir ve kurt da tavukları kovar.
- Ertesi gün tavuklar av köpeğine varıp durumu anlatırlar.
- Tilki, av köpeğine de yastık verir, ancak onu kandırmaz ve av köpeği diğer köpeklere emir vererek onu mahveder ve çöle göndertir.
- Tavuklar rahat yaşar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bulunmamaktadır.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki toxu, üç toxu, töt köz,

Renk formeli ve renkler: Aq töş boynaqlar.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Dört gözlü, ak etli köpekler.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki köpek tasviri: Töt köz, aq töş boynaqlar… (Dört gözlü, ak etli köpekler…)

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Şuniñdin k yin şum tülkiniñ şuri qurup, çölde yüridiğan boptu. (Bundan sonra uğursuz tilkinin felaketi bitip, çölde yaşamış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Şu k çe yene ikki toxuniñ şori quruptu. (O gece yine tilki iki tavuğun sonunu getirmiş.)

Masaldaki kahramanlar: Bir grup tavuk, tek tırnaklı horoz, tilki, ayı, kurt, av köpeği.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve tavuklar tilkinin elinden kurtulur.

Masaldaki çatışma: Masalda tilki ile tavuk arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bir gün işlediğiniz suçların cezasını çekersiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Ayı ve kurdun tilkinin verdiği "rüşvet"e kanarak tavuğa yardım etmemesi.

U.39. QOÑĞUZ AĞİÇA (BÖCEK HATUN)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Böcek hatun evlenecek birini ararken atlı bir adamla karşılaşır.
- Atlı adama, sinirlenince ne ile vurursun der. Adam da kamçı ile deyince evlenmekten vazgeçer.
- Yolda giderken bu kez bir köpekle karşılaşır.
- Köpeğe, sinirlenince ne ile vurursun der. Köpek de dişlerimle dişlerim deyince evlenmekten vazgeçer.
- Daha sonra fareyle karşılaşır. Fareye de ne ile dövdüğünü sorar.
- Fare de öfkelenince kuyruğumla okşarım deyince fareyle evlenmeyi kabul eder.
- Günlerden bir gün böcek hatun kuyudan su çekerken kuyuya düşer ve atlılardan kocası fareyi çağırmalarını ister.
- Fare yardıma gelmez ve böceği köpek kurtarır.
- Böcek hatunun köpekle konuştuğunu gören fare böceği dişler.
- Sen öfkelendiğinde, kuyruğum ile okşarım demedin mi demiş böcek fareye. Ama fare yine onu dişler.
- Kedinin geldiğini gören fare kaçar, böcek hatun da köpekle el ele tutuşup gider.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Zaman zaman bolğanda, ağiçilar peyda bolğanda… boluvaptu. (Zaman zaman olanda, hatunlar ortaya çıkanda… ortaya çıkmış.)

Geçiş formeli: Künlerniñ bir küni… (Günlerden bir gün…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Tahta bir merdiven, gümüş merdiven.

Manzum kısım: Masaldaki manzum kısımlar: Düpür-düpür atliqlar, at b şini burañlar, qoñğuz ağiça ölmek dep çaşqanbayğa ytiñlar. (Gürültülü gürültülü atlılar, at başını bükenler, böcek hatun ölüyor deyip fareye söyleyin ah sizler.)

Masaldaki diğer manzum kısım: Düpür-düpür biz kelduq,/Şum xevern, p kelduk./Qoñğuz ağiçañ quduqta ölişini bilip kelduq. (Gürültülü gürültülü biz geldik,/Uğursuz bir haber getirdik./Böcek hatun kuyuya düşmüş ölüyor;/Bunu söylemeye geldik.)

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Hayvanların insanlar gibi konuşup onlar gibi hareket etmesi gerçeküstüdür. Böcek hatunun kendi türünden olmayan bir hayvanla birlikte olmak istemesi de gerçekçi değildir.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Nami yurtqa y yiliptu. (Namı yurda yayılmış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Zaman zaman bolğanda… (Zaman zaman olanda…)

Masaldaki kahramanlar: Böcek hatun, atlı adam, köpek, fare, kedi.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve böcek hatun fareden kurtularak köpek ile mutlu şekilde yaşamaya başlar.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bir kişiyi iyi tanımadan ona güvenmeyin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.40. İT BİLEN HEYYAR TÜLKE (KÖPEK İLE RİYAKÂR TİLKİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir köpek, eski zamanlarda, tavuk, kaz ve ördeklerin bulunduğu bir avluda bekçilik yapar.
- Bir gün riyakâr tilki avlunun önünden geçer, tilki bir çare bulup avluya girmeyi ister.
- Tilki duvardan atlayıp girmeye çalışır; ama duvar yüksek olduğundan içeriye giremez.
- Böyle olunca köpeği kandırmak için bir yol düşünür.
- Tilki evine gider; bir çuvala saman, bir sepete yumurta koyarak köpeğin oraya geri döner.
- Avlunun kapısını çalan tilkinin önüne köpek çıkar.
- Köpek, ona burada ne işi olduğunu sorar.
- Tilki, çiftlikten yumurta alıp buradan geçerken seninle tanışmak istedim der.
- Köpeğe aldığı yumurtalardan tavuğun altına kuluçkaya komayı teklif eder.
- Köpekle tilki yardımlaşarak yumurtaları tavuğun altına kuluçkaya koyarlar.
- Köpek çok yorulduğunu ve orada kalıp kalamayacağını sorar.
- Köpek kalabileceğini söyler.
- Tilki gece olunca üç tavuğu alıp torbaya koyar.
- Sabah olunca tavuğun altında bir şeyler kımıldar.
- Tavuğun altındaki yumurtalar kaplumbağa yumurtası olduğundan tavuğun altından kaplumbağalar çıkınca tavuk çok korkar.
- Köpek tilkinin getirdiklerinin kaplumbağa yumurtası olduğunu anlar ve öfkelenir.
- Tilki duvardan kaçmaya çalışır, ama bunu başaramaz avludaki hayvanlar ona dersini verir.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: …burunki zamanda… (…eski zamanlarda…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkkidin tuxum tuğidu, üç toxuni tutuptu, töt putluq.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Riyakâr tilki.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki kaplumbağa tasviri şöyledir: -Vivey, çöce çiqarğanğa oxşaymen, -dep şundaq qariğudek bolsa, t gidin acayip bir n miler ömilep çiqivatqudeq. Kürük toxuniñ can-p ni çiqipla k tiptu. Qorqqinidin qaqaqlap hoyliniñ içini b şiğa kiyiptu. Buni añliğan ğazlar, ördekler, toxular palaqlişip katekniñ çörisige yiğiliptu. İtmu yügürüp keptu. Qariğudek boluşsa, töt putluq, b şi yilanniñ b şiğa oxşaş bir nersiler ömilep çiqip k livatqudek. (Civciv çıkarmışa benziyorum, deyip şöyle bir baktığında, altından acayip bir şeylerin emekleyerek çıktığını görmüş. Gurk tavuğun korkudan ödü patlamış. Korkudan gıdaklayıp ortalığı ayağa kaldırmış. Bunu duyan kazlar, ördekler, tavuklar kafesin çevresine toplanmışlar. Köpek de koşup gitmiş. Baktıkları zaman, dört ayaklı, başı yılanın başına benzeyen bir şeylerin emekleyerek geldiğini görmüşler.)

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Toxu, ğaz, ördekler turidiğan bir hoylini baqidiken. (Tavuk, kaz ve ördeklerin bulunduğu bir avlu.) Şeherdin toxularğadan ekilişke barğanidim… (Şehirden tavuk almaya gittim…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunqi zamanda… (Eski zamanlarda…)

Masaldaki kahramanlar: Bekçi köpek, tilki, tavuk, kaz ve ördekler.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve riyakâr tilki köpek tarafından yakalanır.

Masaldaki çatışma: Masalda köpek ile tilki arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Tanımadığınız insanlara güvenip yanınıza yaklaştırmayın, evinize koymayın.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: İstediklerimizi elde etmek için bize güvenen insanları aldatmak kötü bir davranıştır.

U.41. TÜLKİNİÑ YOLVASNİ BABLİŞİ (TİLKİNİN KAPLANI ALDATMASI)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Kaplan hayvanlara padişah olur.
- Kaplan ormandaki bütün hayvanlara kötü davranır.
- Hayvanlar ormanı terk eder. Sadece iki yaşlı tilki ormanda kalır.
- Aylar yıllar geçer hayvanlar ormanda çoğalır ve kaplandan kurtulmanın çarelerini arar.
- Hayvanlar yaşlı tilkiye kaplanı öldürme vazifesini verirler.
- Tilki kaplanın yanına gider ve kaplana babasını tanıdığını söyler.
- Tilki kaplanın babasının uçurumlu bir kayadan diğer kayaya atlayarak vücudunu geliştirdiğini söyler.
- Sonra kaplana bu kayalardan atlamasını söyler.
- Kaplan var gücünü toplayıp atlar, uçurumun tam ortasına çakılır ve kemikleri kırılır.
- Tilki yavaşça uçurumun dibine inip, kaplanın kuyruğundan yemeye başlar.
- Kaplan ona ne yaptığını sorunca da babanızı nasıl aldattıysam sizi de aldattım der.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burun… (Eskiden…)

Geçiş formeli: Aylar, yillar ötüp… (Aylar, yıllar geçip…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki püklinip çüşüptu, toqquz tezim bilen aldiğa kiriptu.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Dokuz selam ile önüne gitme, ava çıkma, rüya.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda hayvanların rol alması masalın hayal ürünü olduğunu göstermektedir.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Şuniñ bilen hayvanlar bu cañgalda turalmay, terep-terepke pitirap k tiptu. (Bunun için hayvanlar bu ormanda yaşamak istemeyip dağılıp gitmişler.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burun… (Eskiden…)

Masaldaki kahramanlar: Yabanî hayvanlar, kaplan, yaşlı tilki,

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda kaplan ile tilki arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Tanımadığınız kişilere inanıp güvenmeyin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Tilkinin kaplandan kurtulmak için yalan söylemesi ve onu bu şekilde aldatarak zafer kazanması kötü örnek oluşturabilir.

U.42. TÜLKİNİÑ QUVLUQİ (TİLKİNİN KURNAZLIĞI)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir gün tilki ile kurt karşılaşırlar.
- Tilki kurtla dost olup onun avladığı avlardan yemek ister.
- Kurtla dost olur, onun avladığı avları yer, ancak kendisi hiçbir şey avlamaz. Bu işe kurdun canı sıkılır.
- Kurdun canının sıkıldığını anlayan tilki Elican, Belican ve Velican adlı çocuklarına, kurt gelirse ona kapıyı açmayın der.
- Çocuklar birincide kapıyı açmazlar, ama ikincide kurt da kapıyı kırıp içeri girer; Elican ve Belican'ı yer, sadece Velican kurtulur.
- Anne tilki evegelince olanları görür ve kurda tuzak kurmayı kararlaştırır.
- Kurdu çağırması için Velican'ı gönderir.
- Tilki ona tuzak kurar ve sıcak külle doldurduğu çukurun üzerini kapatır.
- Kurt tilkinin evine gelip misafir köşesine oturur. Ardından paldır küldür çukura düşüp yanmaya başlar.
- Kurdun bacakları ve elleri ateşten yandıktan sonra tilki onu ateşten çıkartır.
- Ona yanıklarının iyileşmesi için dağdaki yabanî güle sürünmesini söyler. Bu sefer de kurt dikenlerden paramparça olur.
- Kurt gelip yaralarının çaresini sorar. Tilki bu kez yerdeki tuzların şeker olduğunu söyleyip onu tuzlara süründürür. Kurt tuzdan daha da canı acır ve kaçar. Böylece tilki öcünü alır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir küni… (Bir gün…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Birinçi q tim, ikkinçi k tim k lip…, tülkiniñ Elican, Belican, Velican d gen üç balisi bar iken.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Üç çocuk, yabanî bir gül.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Hayvanların insan gibi davranması gerçeküstüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Boptu, barsam baray, -deptu ve tülkiniñ öyige keptu. (Peki, geleyim, demiş ve tilkinin evine gitmiş.), avu taqqa çiqsañ… (şu karşıki dağa çıkarsan…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir küni… (Bir gün…)

Masaldaki kahramanlar: Tilki, kurt; tilkinin, Elican, Belican ve Velican adındaki üç çocuğu.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Tilki, kurttan çocuklarının öcünü alır.

Masaldaki çatışma: Masalda tilki ile kurt arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Gücünüze güvenip insanlara kötülük yapmayın; bir gün cezasını çekersiniz. Tanımadığınız insanlara güvenmeyin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.43. HACİ MÜŞÜK (HACI KEDİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Kedi, bir gün önünden geçen bir yavru sıçanı kovalar, ama tutamaz.
- Kedi düşüne düşüne bir kurnazlık bulur ve hacı kılığına girer.
- Sıçanlardan biri kedideki değişikliği görür ve yuvadaki diğer sıçanlara anlatır.

- Elçi olarak görevlendirilen sıçan korka titreye kedinin önüne gelir, ama korkusundan yanaşamaz.
- Bunu gören kedi sıçana artık hacı olduğunu ve korkmamasını söyler.
- Elçi sıçan yuvaya döner ve diğer sıçanlara durumu anlatır.
- Sıçanlar kedi ile dost olmak için, hepsi yuvasından çıkar ve kedinin önüne gelip, seccadenin etrafını kuşatıp otururlar.
- Kedi "Abdest alayım." diyerekten ibriği alır ve köşeye gidip, başındaki sarığı çıkarıp, sıçanların yuvasının girişine fırlatıp deliği kapatır; sonra da bütün sıçanları yakalayıp, boğup bırakır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bar ikenu-yoq iken, aç ikeni-toq iken… (Bir varmış bir yokmuş, aç imiş tok imiş…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Birdin, ikkidin çiqiptu, ikki reket namaz oquydiğan.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Hacca gitme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki kedi tasviri şu şekildedir: Közliri çekçeygen, belliri mükçeygen, putliri mağdursiz, ağzida çişi yoq bir müşük bar iken. (Gözleri fal taşı gibi açılıp çıkmış, beli kamburlaşmış, bacakları güçsüzleşmiş, ağzında dişleri olmayan bir kedi varmış.)

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Allah, kıble, seccade, tespih, hacı olmak. Bu unsurlar masalın Müslüman bir toplumda geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Uvisidin çiqqan çaşqan avval b şini çiqiripla q çip kirip k tiptu. (Yuvasından çıkan sıçan, ilk önce başını çıkarıp sonra yuvaya girip çıkmış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir.

Masaldaki kahramanlar: Kedi, sıçanlar.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda kedi ile sıçanlar arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Emin olmadan hareket etmeyin. Düşmanınıza güvenmeyin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Kedinin dini kendi çıkarlarına alet ederek kendini iyi göstermesi kötü bir şeydir.

U.44. MAYMUNÇAQNİÑ ŞAPTUL S TİŞİ (MAYMUNUN ŞEFTALİ SATIŞI)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Ona yanıklarının iyileşmesi için dağdaki yabanî güle sürünmesini söyler. Bu sefer de kurt dikenlerden paramparça olur.
- Bir maymun, annesi ile birlikte şeftali ağacından aldıkları ürünle geçinir.
- Bir gün anne maymunun işi çıkar ve şeftalileri satma işini çocuk maymuna verir.
- Çocuk maymun ertesi sabah şeftali toplamaya gidince olgunlaşan şeftalileri görür ve tümünü yiyip bitirir.
- Ondan sonra da ham şeftalileri koparıp, evine getirip satışa koyar.
- Birazdan keçi gelir ve bu şeftaliler olgunlaşmamışa benziyor der.
- Maymun da o zaman bunun yeni bir tür şeftali olduğunu söyler.
- Daha sonra ak tavşan, sepetiyle şeftali satın almaya gelir ve maymun onu da kandırıp ham şeftalilerden satar.
- Geriye kanla şeftalileri de pandaya satar.

- İkinci gün, maymun bu kez olgunlaşan şeftalileri yassı taşın üzerine dizer; ama şeftalileri satın alacak hiç bir müşteri gelmez.
- Böylece, yassı taş üzerindeki şeftalilerin bir tanesi bile satılmadan bozulup, israf olur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bulunmamaktadır.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki künde qaytip k limen, ikkilinip qaptu.

Renk formeli ve renkler: Ak tavşan.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Ak tavşan, aldatma (Maymunun ham şeftalileri diğer hayvanlara olgunlaşmış diye satması.).

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda "maymun ve panda" hayvan isimleri geçer. Bu yüzden masalın maymun ve pandanın yaşadığı bir coğrafî bölgede geçtiğini söyleyebiliriz.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bük-baraqsan ormanliqta… (Sık ve gür bir ormanlıkta…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Ana maymun her küni seher… (Anne maymun her gün sabah…)

Masaldaki kahramanlar: Maymun ve annesi, keçi, ak tavşan, panda.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez ve maymun yaptığı hatanın cezasını çeker.

Masaldaki çatışma: Masalda dürüstlük ve yalancılık olguları çatışmaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanları kandırırsanız cezasını çekersiniz. Size güvenen insanları aldatmak kötü bir şeydir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.45. MEĞRUR PİL (MAĞRUR FİL)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Ormanlığın birinde oldukça güçlü bir fil vardır.
- Fil ormandaki bütün hayvanlara rahatsızlık verir.
- Hayvanlar bu durumdan bahsederken bir sinek gelir ve onlara gülmeye başlar.
- Sinek onlara yardım edebileceğini söyler.
- Sonra kurbağa da çıkıp sinekten sonra kendisinin de yardımcı olacağını söyler.
- İlk önce sinek filin gözlerini durmadan ısırıp yara eder.
- Sonra sivrisinek gelip kurtlarını bırakıp onu kör eder.
- Fil çok susar, ama göremediği için suyu bulamaz.
- Kurbağa da bunu fırsat bilip planını uygulamaya koyar. Kurbağa fili kandırır. Kurbağa sulak yerde yaşadığı için fil su içmek için kurbağanın sesine gider. Ancak kurbağa onu kandırır ve uçurumun yanına gidip fili uçurumdan düşürür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunqi zamanda bir ormanliqta nahayiti zor bir… bolğaniken. (Eski zamanlarda, ormanlığın birinde oldukça güçlü bir… varmış.)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki közi çivin dostum, ikki balam, şu ikki illet.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Güçlü fil, akıllı sinek ve kurbağa.

Manzum kısım: Masaldaki manzum bir kısım şöyledir: H zi bol hayatliq yolida daim,/Küçlükmen d migin acizni körüp./Meğrur pil, can berdi paşa qolida,/Özini çoñ sanab, zorluq qip yürüp. (Korunmak daim hayat yolunda,/Güçlüyüm deme, kendi acizliğini görüp./Mağrur fil can verdi sineğin elinde,/Kendini büyük sayıp, güçlü şekilde yürüyüp.)

Meğrurluq her kimni qaldurar y tim,/Özige qarşı küç toplaydu zorluq./Şu ikki illetke bolsa kim mehküm,/Quçqusi ömrini bihisap xorluq. (Mağrurluk herkesi bırakır yetim,/Kendine karşı, karşı güç toplanmasına yol açar güçlülük./Bu iki illete -mağrurluk, güçlülük- kim olursa mahkûm,/Geçirir ömrünü hesapsız rezaletli.)

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Burunqi zamanda bir ormanliqta… (Eski zamanlarda, bir ormanlıkta…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunqi zamanda… (Eski zamanlarda…), Bir küni u qattiq ussap k tiptu. (Bir gün fil çok susamış.)

Masaldaki kahramanlar: Güçlü bir fil, ormandaki hayvanlar, sinek, sivrisinek, kurbağa.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda güçlü ve güçsüz olanlar (güçlü fil ve diğer güçsüz hayvanlar) arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Kendinizi çok güçlü görüp mağrur ve kibirli olmayın. İnsanları ezerseniz bir gün cezasını çekersiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Filin işlediği suçtan dolayı ölümle cezalandırılması kötü bir örnek oluşturabilir.

U.46. BÖRE, TÜLKE VE ŞEK (KURT, TİLKİ VE EŞEK)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir gün cahil kurt, kurnaz tilki ve ahmak eşek kendi cinayetleri hakkında sohbet eder.
- İlk önce sözü kurt alır.
- O büyük ilk önce dişi bir domuzu yediğini, sonra da yalnız kalmamaları için yavrularını yediğini söyler.
- Sonra tilki kendi hikâyesine geçer.
- O seher vakti öten bir horozu, sonra da tavukları öldürdüğünü söyler.
- Sıra eşeğe gelir ve eşek de sahibimden izinsiz, bağlanmış otlardan bir tutam yedim der.
- Kurt ile tilki bu hatayı affedemeyiz derler ve eşeği param parça ederler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir küni… (Bir gün…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki bala.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Dişi domuz ve on iki yavrusu, akıllı kurt ve tilki, ahmak eşek.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek:Özi cañgalğan tamaq izdep çiqqaniken. (Ormana yemek aramaya çıkmıştı.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bir küni… (Bir gün…)

Masaldaki kahramanlar: Cahil kurt, kurnaz tilki ve ahmak eşek.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez ve kurt ile tilki eşeği yerler.

Masaldaki çatışma: Masalda ahmaklık ve açıkgözlük çatışmaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masal kahramanlarının cinayetle ilgili sohbet etmeleri çocukları kötü yönde etkileyebilir.

U.47. B LİQ ALĞUÇ (BALIK AVLAYICI)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Günün birinde bütün hayvanlar bir araya gelir ve bütün dünyanın sularla kaplı olduğu zamanlarda bir kara parçası tesis etmeye karar verir.
- Fakat hiçbirisi nasıl başarıp da kara parçası oluşturabileceklerini bulamaz.
- Sonunda hayvanlar onlara deniz dibinden çamur getirmesi için denizde yüzen balıklara yalvarmaya başlarlar.
- Balıklar suyun kendilerine daha faydalı olduğunu söyleyip bunu kabul etmezler.
- Birdenbire topluluğun arasından keskin gagalı bir balık avcısı çıkar ve kendisinin belki deniz dibinden toprak çıkarabileceğini söyler.

- Balık avlayıcısı birinci denemesinde denizin içine dalıp çıkar.
- İkinci denemede ise balık avlayıcı uzun süre deniz içinde kalır. Çıktığında ağzında bir tutam balçık vardır kedisi de neredeyse ölecek gibidir.
- Hayvanlar bu balçıktan karalar meydana getirirler ve balık avlayıcısını da kuşların padişahı yaparlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Avvilisiniñ avvilisida, zamanlarniñ zamanisida, yer-z min t xi peyda bolmiğan çağda, peqet d ñizla bolğaniken. (Evvelin evvelîsinde, zamanların zamanesinde, yeryüzünün daha oluşmadığı bir çağda sadece deniz varmış.)

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Közliri töt boptu.

Renk formeli ve renkler: Su içidin qipqizil kövükler tilip çiqiptu.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Denizden alınan balçıkla karalar meydana getirme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: …yer-z min t xi peyda bolmiğan çağda, peqet d ñizla bolğaniken. (…yeryüzünün daha oluşmadığı bir çağda, sadece deniz varmış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Avvilisiniñ avvilisida, zamanlarniñ zamanisida, yer-z min t xi peyda bolmiğan çağda… (Evvelin evvelîsinde, zamanların zamanesinde, yeryüzünün daha oluşmadığı bir çağda…)

Masaldaki kahramanlar: Kuşlar, balıklar, balıkların padişahı, balık avcısı ve diğer hayvanlar.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve hayvanlar isteklerine kavuşarak denizler üstünde karalar meydana getirirler.

Masaldaki çatışma: Masalda balıkların padişahı ile diğer hayvanlar arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsan bütün gücüyle çabaladığı zaman istediği şeyi elde edebilir.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.48. SERKE SAZENDE (ÇALGICI TEKE)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Teke, koç ve dana bu üç dost uzak yerleri ziyaret için seyahate çıkarlar.
- Yolda giderken içinde iki avuç arpa olan bir torba bulurlar.
- Bu arpayı yemek isterler, ama hangisi ne kadar yiyecek karar veremezler.
- Sonra teke arpayı yemek için bir çare bulur, böylece arpayı yerler.
- Yola devam ederken bu kez ölü bir tilki bulurlar ve onu yanlarına alırlar.
- Tarlanın içinde insan yaşamayan bir ev bulurlar.
- Ölü tilkiyi kapıya bırakıp içeriye girdiklerinde tilki, ayı ve kurdu görürler.
- Saz çalan tilki bir şarkı söyler ve şarkıda teke, koç ve danayı yemek istediğini söyler.
- Sonra teke sazı alıp şarkısında tilki postu kalpak yapmaya, ayı postu üzerinde yatmaya, kurt postu kürk yapmaya güzel der.
- Tilki bunların arkasında insan var diye dışarıya bakınırken ölü tilkiyi görür ve kendini de öldüreceklerini düşünerek korkar.
- Tilki, kurt ve ayı kaçarken kurt teke, koç ve dananın ne yaptıklarını görmek için arkasına bakar.

- Kurt onların kendileriyle alay ettiklerini görür ve onları yalnız yakalamaya karar verir.
- Üç arkadaş kurt delikli kayadan geçip giderken onu kıstırıp boynuzlarlar, kurt kaçıp gider.
- Kaçıp giderken yolda bir kurtla karşılaşır ve geri üç arkadaşı yakalamaya gelirler.
- Koç bir grup kurdun geldiğini görüp teke ve danaya söyler. Birlikte ağaca tırmanırlar.
- Kurtlar üst üste çıkıp üç arkadaşı yakalamaya çalışırken en alttaki bizim kurt tekenin sözlerinden korkar ve alttan kaçarak bütün kurtların devrilmesine neden olur.
- Kurtların bazısı ölür, bazısı yaralanır kalanlar da bizim kurdun peşine düşer.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bulunmamaktadır.

Geçiş formeli: Bir hazadin k yin… (Bir süre geçtikten sonra…)

Bitiş formeli: Ular şundin b ri gemsiz yaşap keptu. (O günden beri gamsız yaşamışlar.)

Sayı formeli ve sayılar: İkki çañgalçe arpa bar iken, qoşqar akam ikki kapam yisun, axirida qalminini men üç kapam yey, şuniñda üçimiz teñ yigen bolimir. Üç nersige yoluqup qaldim.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: İki avuç arpa, ölü tilki, çalgıcı teke, seyahate çıkma.

Manzum kısım: Masaldaki manzum kısımlar: Tiriñ-tiriñ, serke bizge çüşlük uzuq,/ Tiriñ-tiriñ, topaq bizge künlük uzuq,/Tiriñ-tiriñ, qoşqar bizge keçlik uzuq. (Tıngır tıngır, teke bize öğlen yemeği,/Tıngır tıngır, dana bize gündüz yemeği,/Tıngır tıngır, koç bize gece yemeği.)

Tiriñ-tiriñ tülke qişta obdan tumaq,/Rehat bizge yiq t risi üstide yatmaq./Tiriñ-tiriñ, böre t risi issiq cuva,/Yaxşi purset, öltüreyli s lip sirtmaq. (Tıngır tıngır, tilki kışta

kalpak yapmaya güzel,/Ayı derisi üstünde yatmaya rahat, güzel,/Tıngır tıngır, kurt derisi sıcacık bir kürk,/Bunları öldürüp derisini sıyırmaya, bu fırsat güzel.)

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Teke, koç, dana, tilki, ayı ve kurt. Masalda bu hayvanların geçmesi masalın bu hayvanların yaşadığı bir coğrafî bölgede geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: …üç dost yiraq yerlerde ziyarette boluş üçün seyerge atliniptu. Ot-süyi mol yerlernimu körüptu, çöl-cezirilernimu körüptu. (…üç dost uzak yerleri ziyaret için seyahate çıkmışlar. Yeşilliği ve suyu çok olan yerler yanında çölleri de görmüşler.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Şundaq açliqta k tip barğan künlerniñ biride… (Böyle aç gezdikleri bir günde…)

Masaldaki kahramanlar: Teke, koç, dana, tilki, ayı ve kurt.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Koç, dana ve teke, kurtların elinden kurtulur.

Masaldaki çatışma: Masalda teke, koç, dana grubu ile tilki, ayı ve kurt grubu arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Fiziksel gücü az olan kişileri küçümsemeyin, çünkü onlar sizi zekâlarıyla alt edebilirler.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.49. TEDBİRLİK PAQA (TEDBİRLİ KURBAĞA)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Gökyüzünde uçup, yiyecek arayıp duran aladoğan hiçbir şey bulamaz.
- Sonunda bir kurbağa görür.
- Aladoğan yere doğru süzülüp, kurbağayı kaparak gökyüzüne yükselip yuvasına doğru uçar.
- Yuvaya doğru uçarken kurbağa da kurtulmanın yollarını düşünür ve bir yol bulur.
- Kurbağa aladoğana kendini gökyüzünde uçurduğu için teşekkür eder ve ona güzel sözler söyleyip sevgisini kazanır.
- Kurbağa aladoğana siz beni bu şekilde yerseniz, pis şeyler yemeye alışacaksınız bu yüzden beni dere kenarına indirin ki yıkanayım der.
- Aladoğan uzun süre bekler, ama kurbağa çıkmaz. En sonunda çıkar ve aladoğanla alay ederek oturduğun yerde oturmaya devam et der ve oradan uzaklaşıp kaybolur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bulunmamaktadır.

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Akıllı kurbağa, çare arama, güzel sözlerle kandırma, aladoğan.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda hayvanların rol alması hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Tağdiki uvisiğa qarap uçuptu. (Dağdaki yuvasına doğru uçmuş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Sa paqini kütüptu, paqa çiqmaptu. U axir paqini çaqiriptu. (Ala doğan kurbağayı uzun süre beklemiş ve sonunda ona çağırmış.)

Masaldaki kahramanlar: Aladoğan, kurbağa.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve kurbağa aladoğanın elinden kurtulur.

Masaldaki çatışma: Masalda ahmak aladoğan ile akıllı kurbağa arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Tatlı sözlere inanıp da tanımadığınız kişilere kanmayın.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.50. TAVUS ELLEYİN (TAVUS KUŞU "ELLEYİN")

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Günler geçmiş ve bir ayı ormandaki cemaatten ayrılır.
- Etraftaki küçük bir mahalleye konaklar ve orada koyun, kuzu, kaz ve ördekleri çalar.
- Ayı mahallenin kenar bir yerinde eski bir ev bulup içine girer ve orada birçok ahşap fıçı görür.
- Fıçıların içine bakayım derken kendi çıkardığı sesten ürküp fıçıya düşer, çıkayım derken tüm fıçılara düşüp çıkar.
- Ayı ertesi gün tüylerine bakar ve tüylerinin rengârenk parladığını görür. Çünkü içine düştüğü fıçılar boya fıçılarıdır.
- Ayı kendisini hiç kimsenin tanımayacağını bildiğinden ormana dönüp diğer hayvanları korkutmayı planlar.
- Orman bekçileri bir mahlûkun geldiğini haber verirler.

- Kaplan padişah onu misafirperverlikle karşılar.
- Ayı kibirli bir şekilde hayvanlar arasından ilerleyip kaplanın tahtına oturur.
- Ayı kendisinin türünün hayvanlar dünyasında az karşılaşılan "Tavus Kuşu Elleyin" olduğunu söyler.
- Tavus elleyin ormandaki hayatı mahveder, düzeni bozar.
- Bazı hayvanlar ayıyı kaplana şikâyete gider. Bu mahlûkun sadece renklerini görüp korktuk. Bütün hayvanlar toplanıp bize hünerlerini ve oyunlarını göstersin. Tavus elleyin de kendi hünerlerini göstersin.
- Bütün orman sakinleri toplanıp, büyük bir merasim düzenlerler. Merasimde bütün hayvanlar sırasıyla yeteneklerini sergilerler.
- Ayılar grubu kendi maharetlerini göstermeye başladıklarında tavus elleyin kendini tutamayıp, hemen ayılar grubuna katılıp, hevesli bir şekilde ayılarla oynar ve ayı olduğu ortaya çıkar.
- Bu ortaya çıkınca hayvanlar onu öldürür ve ormanda mutlu yaşarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bar iken, yoq iken, aç iken, tok iken, ötken zamanda bir cañgalda türlük hayvanlar, reñmu reñ, xilmuxil quşlar inaq, xuşal-xuram yaşişidiken. (Bir varmış, bir yokmuş, aç imiş, tok imiş, geçmiş zamanda bir ormanlıkta, rengârenk, türlü türlü kuşlar dost bir şekilde memnun mesut yaşarlarmış.)

Geçiş formeli: Künlerdin kün ötüptu… (Günlerden gün geçmiş…)

Bitiş formeli: Cañgaldiki barliq hayvanlar bu apetni yoqatqiniğa intayin xuşal boptu, ular y nivaştin tinç ve inaq yaşaşqa başlaptu. (Ormandaki hayvanlar bu afetin yok olmasına çok memnun olmuş ve yeni baştan huzurlu ve dost bir şekilde yaşamaya başlamışlar.)

Sayı formeli ve sayılar: İkki b sip oçuq işik, y nidiki ikkinçi tuñğa yiqiliptu.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kılık değiştirme, kılık değiştirip aldatma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Hayvanların insanlar gibi davranması ve konuşması hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Ötken zamanda bir cañgalda… (Geçmiş zamanda bir ormanlıkta…), Mehelliniñ ç tidiki bir kona öyniñ aldiğa k lip qaptu, öyniñ işiki oçuq iken. (Mahallenin kenar bir yerindeki eski evin önüne gelmiş, evin kapısının açık olduğunu görmüş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Ötken zamanda bir cañgalda… (Geçmiş zamanda bir ormanlıkta…)

Masaldaki kahramanlar: Rengârenk, türlü türlü kuşlar, ayı, kaplan padişah, aslan vezir ve diğer orman hayvanları.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve ormandaki hayvanlar ayının elinden kurtulur.

Masaldaki çatışma: Kaplan padişah, orman sakinleri ve ayı arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Görünüşe aldanmayın, sorgulayarak karar verin.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Ayının diğer hayvanlar tarafından parçalanıp öldürülmesi çocukları şiddete yönlendirebilir.

U.51. BÖLÜNGENNİ BÖRE YER (AYRILANI KURT YER)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Koyun çobanı, kasap, aşçı ve fırıncının her birinin bir köpeği vardır.
- Bir gün bu dört köpek yolda karşılaşır ve dost olur.
- Dört dost gezintiye çıkarlar ve ormana giderler.
- Ormanda bir kurt ile karşılaşırlar.

- Köpeklerden biri güç birliği yapıp kurdu kuşatalım der.
- Kurt korkar ve ona ne yapacaklarını sorar.
- Sizlere çok ziyan verdim, sizler beni öldürüp, yemekte haklısınız, ama ilk önce fırıncının köpeği dışarı çıksın sizinle konuşayım der.
- Üç köpeği kandırır ve fırıncının köpeğini parçalatır.
- Sonra aşçının köpeğini diğer köpeklere parçalatır.
- Sonra kasabın köpeğini öldürtür.
- En sonunda da çobanın köpeğini kendi yiyip kurtulur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bir küni bu töt it yolda uçrişip qaptu… (Bir gün bu dört köpek yolda karşılaşmış…)

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkkiñlarğa ytidiğan sözüm bar, ikki it, bu töt it yolda uçrişip…

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Dört köpek, ahmak köpekler, akıllı kurt, kandırma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda dört köpeğin ve bir kurdun insan gibi davranması hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Cañgalniñ qaq otturisiğa kelgende… (Ormanın tam ortasına geldiklerinde…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Masaldaki kahramanlar: Koyun çobanı, kasap, aşçı, fırıncı ve onların dört köpeği, kurt.

Masaldaki mutlu son: Masalın sonunda bütün köpekler öldürülür ve kurt galip gelerek ölmekten kurtulur.

Masaldaki çatışma: Masalda akıllı kurt ile ahmak köpekler arasında çatışma vardır. Ayrıca köpeklerin kendi arasında da çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Sizin karşınızda güç birliği yapmış büyük güçler karşısında plan yaparak ve zekânızı kullanarak başarı sağlayabilir ve onları yenebilirsiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda birbirleriyle dost olan köpeklerin kurdun oyununa gelerek birbirlerini öldürmeleri "dostluk" kavramını zedelemektedir.

U.52. EQİLLİQ TOŞQAN (AKILLI TAVŞAN)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Büyük bir dağın en tepesinde aslan, dağın üstünde bir fil, dağın yamacındaysa bir tavşan yaşar.
- Aslan ile fil tavşanın yeşillik ve sulak olan bölgesini ele geçirmek isterler.
- Tavşan bunun farkında olduğu için aslanın yanına gider ve filin padişahlık iddiasında bulunduğunu söyleyerek aslanı file karşı kışkırtır.
- Tavşan fili öldürmesi için aslana akıl verir ve hasta gibi yatıp fil gelince onu boğmasını söyler.
- Ardından da file gidip aslanın hastalıktan ölüyor olduğunu ve onu bedeniyle ezmesini söyler.
- Fil tavşanla aslanın yanına gider; aslan fili boğazından yakalayarak öldürür.
- Birkaç gün geçtikten sonra tavşan dağın tepesinde aslan ile karşılaşır ve aslan onu yemek ister.

- Tavşan yine bir yalan uydurur ve deryada ben padişahım diyen bir mahlûku gördüğünü söyler.
- Tavşan aslanı götürür ve büyük bir taşın üzerine çıkararak suya baktırır.
- Aslan suya yansıyan kendi aksini görerek karşısında bir mahlûkun ona karşılık verdiğini sanır.
- Aslan sert bir şekilde kükreyip kendini dereye atar ve derede boğulur.
- Dağ başındaki bereketli çimenlik ise akıllı tavşana kalır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bulunmamaktadır.

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Bulunmamaktadır.

Manzum kısım: Masaldaki manzum kısımlar: Toxtap turuñ şir batur,/Sizge bir sözüm bardur./Kim padişah bu taqqa?/Cavab b riñ soraqqa. (Bekle bir dur aslan batur,/Size bir sözüm vardır./Kim padişah bu dağda?/Cevap verin bu soruma.)

Kördüm pilni tünügün,/Şundaq ytti sözini:/Bu tağda, bu cahanda/Padişah dep özini,/Başqurğidek biznimu. (Gördüm fili dün,/Şöyle söyledi sözünü:/Bu dağda, bu dünyada/Padişah deyip özüne/Yöneten bizi oymuş.)

K sel bolup yalğandin, /Y tip q liñ etige./Pilni aldap men bunda,/Başlap k ley petige./Çaçrap turuñ, döt pilçaq/Q şiñizğa kelgende,/Boğup şuan g lidin,/Yevalmamsiz birdemde. (Hasta olup yalandan,/Yatıp kal oraya./Fili aldatayım ben burada,/Gelmeye başlasın yanına./Sıçrayıp durun,/Yanınıza geldiğinde,/Boğun o an boğazından,/Yiyemezsiniz bir defada.)

Kördüm bir çoñ mexluqni,/Yaşaydiken deryada./ ytişiçe teñdişi,/Yoqmiş uniñ dunyada./T xi bizniñ tağqimu,/Padişahmen, deydu u./H li k lip siznimu,/Yalmap yeymen, deydu u. (Gördüm bir büyük mahlûku,/Yaşayan deryada./Onun hiçbir benzeri,/Yokmuş bu dünyada./Dahası bizim dağda,/Padişahmış diyor o./Bir de gelip sizi de,/Yiyip yutacakmış, diyor o.)

Başlap barğin, bir körey,/Zadi qandaq n me u./Edipini rast b rey,/Bolsimu ger dive u! (Başlayıp oraya gitmeye, bir göreyim,/Nasıl bir şey o!/Edebini tam vereyim,/Olsa da bir dev o!)

Qarañ, qarañ, şir batur, siz elemde birbatur. U mexluq t xi sizge qarap nere tatur. Ene u ağzini yoğan çip, zeherlik şalini ç çip, sizni y yiş üçün kelmekte çiqip! (Bakan, duran aslan yiğit, siz âlemde tek yiğit. O mahlûk size bakıp nereye gelir. İşte o ağzını kocaman açıp, zehirli salyasını saçıp, sizi yemek için gelmekte yola çıkıp!)

Tasvir: Masaldaki aslan tasviri şöyledir: Şir qariğudek bolsa, özige oxşaş k tidiğan bir yirtquç çişlirini hiñgaytip, quyruqini diñgaytip, moylirini paxpaytip uniñğa xirs qilip qarap turğudek. Şir t ximu ğezepke k lip heyvet bilen bir silkinip, çişlirini ğuçurlitip, uniñğa qarap neze tartip dehşet bilen höküreptu. (Aslan baktığı zaman, kendine benzer şekilde, yırtıcı dişerlini gösterip, kuyruğunu sallayıp, tüylerini kabartıp ona karşı duran şeyi görmüş. Aslan da öfkelenip heybetli şekilde silkinip, dişlerini gösterip, ona bakarak dehşet bir şekilde kükremiş.)

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda fil, aslan ve tavşan gibi hayvan adlarının geçmesi masalın bu hayvanların yaşadığı bir coğrafî bölgede geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda hayvanların rol alması ve insanî özellikler göstermesi hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bir çoñ tağniñ çoqqisida… (Büyük bir dağın en tepesinde…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Masaldaki kahramanlar: Aslan, fil, tavşan.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve tavşan fil ile aslanı alt ederek mutlu şekilde yaşar.

Masaldaki çatışma: Masalda ahmak fil ve aslan ile akıllı tavşan arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Fiziksel yönden güçsüz olsanız da aklınızı kullanarak rakiplerinizi yenebilirisiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Fil ile aslanın öldürülmesi kötü bir örnek oluşturabilir.

U.53. MAYMUNLAR VE YİQLAR (MAYMUNLAR VE AYILAR)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Ayının biri geniş ve gür ormanlıkta şölen yapan maymunları görür ve bu adaletsizliğe canları sıkılır.
- Biz ayılar çölde yaşarken maymunların bu güzel ormanlıkta yaşaması adaletsiz bir durumdur derler ve burayı ele geçirmek isterler.
- Ayı yalnız başına maymunlara saldırır, ama tüm maymunlar birlik olup ona gününü gösterirler.
- Ayı geri dönüp diğer ayılara durumu anlatır.
- Maymunlar padişahının ülkesinde olmadığı bir dönemde ayılar gelip maymunların ülkesini ele geçirirler.
- Ayılardan kaçıp kurtulan birkaç maymun yolda karşılaştıkları maymun padişahına durumu anlatırlar.
- Şah ne yapacağını bilmeden derde düşüp kalmışken, bir maymun onunla konuşup kendi planını padişaha anlatır.

- Maymunun planını uygulamaya koyan padişah maymun onu dövdürtüp ayılar memleketine attırır.
- Yaralı maymunu bulurlar ve ayı padişahı yanına gelip ne olduğunu sorar.
- Maymun da kendi padişahlarının fikir olan ayılarla savaşma fikrine karşı çıktığını, bu yüzden de maymun padişahının onu dövüp oraya attığını söyler.
- Ayılar buna inanır ve maymunu iyileştirip maymunların nerede yaşadığını öğrenmek ister.
- Maymun, diğer maymunların büyük bir çölde toplanıp ayılara karşı savaşa hazırlandığını söyleyip ayıların öfkesini artırır ve bütün ayıları peşine takıp çöle doğru yürür.
- Maymun onları yürüte yürüye çölün ortasına getirir. Ayılar çölün ortasında helak olup öleceklerini ve kandırıldıklarını anlayıp maymunu öldürürler.
- Arkasından tüm ayılar da çölün ortasında kalıp ölürler ve maymunlar kendi memleketlerine dönüp mutlu yaşarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunqi zamanda nahayitimu keñ, bir bük cañgalliq bar iken. (Eski zamanda çok geniş bir gür ormanlık varmış.)

Geçiş formeli: Künlerdin bir kün… (Günlerden bir gün…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Yette yaşardin yetmiş yaşarğiçe.

Renk formeli ve renkler: Bu deşt çöyündek q tip ketken appaq şorluq iken.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Şölen yapma, kandırma, akıllı maymun, ahmak ayılar.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda "çöl, ayı ve maymun"un bulunması masalın çölün bulunduğu ve ayı ile maymunun yaşadığı bir coğrafî bölgede geçtiğini gösterir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda hayvanların rol alması ve ayılarla maymunların rakip olmaları hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Nahayitimu keñ, bir bük cañgalliq bar iken. (Çok geniş bir gür ormanlık varmış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunqi zamanda... (Eski zamanda…), ularğa bir k çidila hucum qilip… (onlara bir gece hücum edip…)

Masaldaki kahramanlar: Maymunlar, ayılar.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve maymunlar ayıları yenerek mutlu yaşarlar.

Masaldaki çatışma: Masalda güçlü(ayı) ve güçsüz(maymun) olanın çatışması vardır. Ayrıca masalda akıllı(maymun) ve ahmak(ayı) olanın çatışması vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Aklınızı kullanarak sizden güçlü kişileri yenebilirsiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Maymunun dövülmesi ve ayıların ölüme terk edilmesi kötü örnek oluşturabilir.

U.54. TEDBİRLİQ OĞLAQ (TEDBİRLİ OĞLAK)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Oğlak, kuzu ve buzağı iyi dost olurlar ve seyahate çıkmayı kararlaştırırlar.
- Aralarından birini yol gösterici olarak seçmek için dere üzerinden atlarlar. Oğlak çevik bir şekilde derenin öbür tarafına geçer ve yol gösterici-başkan seçilir.

- Sefere orman içinde devam ederken bir kurt postuyla karşılaşırlar. Oğlak kuzuya post gerekli olacağı için almasını söyler.
- Daha sonra bir kaplan postu bulurlar. Oğlak buzağıya kaplan postunu almasını söyler.
- Yürüye yürüye bir eski evle karşılaşırlar ve buraya girdiklerinde içeride yatan bir kurtla karşılaşırlar.
- Kurt kuzudan güzel kahvaltı olur deyip kuzuyu korkutur. Oğlak da karşılık verir ve yolda buldukları post elinde kurdun derisini yüzüp kürk yapalım der.
- Bunu duyan kurt koşarak kaçar ve yolda bir tilki ile karşılaşır.
- Tilki kurda birlikte gidip onlara dersini verelim der; ama kurt ona güvenmez.
- Kurt ona güvenmediği için kurt ile tilki, kuyruklarını birbirine bağlarlar.
- Kuzu damın üstünde gözetleme yaparken kurt ve tilkinin geldiğini oğlağa bildirir.
- Oğlak, tilkiye "Riyakâr tilki, sen daha önce yanına kurt alıp gelmezdin, ayrıca niçin ancak üç günden sonra gelebildin?" deyince kurt tilkinin onu kandırdığını ve öldürme için getirdiğini sanıp korkudan tilkiyi de sürükleyerek kaçar.
- Oğlak da kuzu ve buzağı dostuyla seferine devam eder.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunniñ burunisida, zamanniñ zamanisida… dost bolup ötkeniken. (Eskilerin eskisinde, zamanların zamanesinde… dost olmuşlar.)

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…), mara-mara… (yürüye yürüye…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki puti suğa çilişip qaptu, ikkisi quyruqini bir-birige mehkem bağlap…, ikki dost, üç dost, üç kündin b ri.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Seyahate çıkma, kurt derisi, kaplan derisi, ormanlıkta eski bir ev.
Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.
Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.
Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.
Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: …bir qoyuq cañgalğa y tip keptu. (…gür bir ormanlığa gelmişler.)
Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunniñ burunisida, zamanniñ zamanisida… (Eskilerin eskisinde, zamanların zamanesinde…)
Masaldaki kahramanlar: Oğlak, kuzu ve buzağı, kurt, tilki.
Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.
Masaldaki çatışma: Masalda oğlak-kuzu-buzağı ile kurt-tilki grubu arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Akıl ve sezgilerinizi kullanarak güçlü düşmanlarınızı yenebilir, kötülüklerden korunabilirsiniz.
Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.55. POÇİ MOZAY (YALANCI BUZAĞI)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Buzağı, bütün inekler annesinden korktuğu için hava atıp dolaşır kendini güçlü gösterir.
- Günün birinde yalancı buzağının tos vuran anası aniden ölür, ama buzağı halen kendini güçlü gösterir.

- Bir gün ağıldaki ineklerden biri ona; madem bu kadar güçlüsün gök boğa ile toslaşıp bize gücünü göster, der.
- Yalancı buzağı bunu kabul eder.
- Buzağı gök boğayla toslaşmaya başlar. Sinirlenen gök boğa yalancı buzağıya doğru gelip bir vurur, yalancı buzağının başı iki parça olur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bulunmamaktadır.

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Poçi mozayniñ b şi ikki parçe bolup…

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Gök boğa, yalancı boğa.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda hayvanların rol alması ve boğaların bir birine kötü duygular beslemesi gerçeküstüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Qotanniñ bir bulurida yatqan kök buqa… (Ağılın bir köşesinde yatan gök boğa…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Masaldaki kahramanlar: Buzağı ve annesi, diğer inekler, gök boğa.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez ve buzağı öldürülür.

Masaldaki çatışma: Masalda buzağı ile diğer inekler arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda "buzağının başı iki parça olup, beyni çıkmış." şeklinde ifadelerin bulunması çocukların psikolojisini etkileyip şiddete yönlendirebilir. Yine masalın sonunda diğer ineklerin buzağının ölümünden mutlu olması ve "Çok iyi oldu!" demesi de kötü örnek oluşturabilir. Çünkü ne olursa olsun bir hayvanın (veya insanın) ölümünden zevk almak doğru bir davranış değildir.

U.56. ÇAŞQANNİÑ HİYLİSİ (FARENİN HİLESİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Kedilere dersini vermek isteyen yaşlı bir fare bir gün bir peynir yerken önünden kedi geçer.
- Farenin aklına bir hile gelir ve kediyi yanına çağırır.
- Kedi de fareye, ben av arıyordum iyi ki karşıma çıktın, der.
- Kedi ona siz hayatınız boyunca fare yemekten sıkılmadınız mı der ve ona peynirden bir parça verir.
- Kedi peyniri çok beğenir ve daha ister.
- Fare de ona bunun kedi gözü olduğunu söyleyince kedi kendi gözlerinden birini fareye çıkarttırıp yer.
- Sonra dayanamayarak fareden sol gözünü de oyup çıkartmasını ister.
- Kedi kör olunca onu evine götürmesi için fareye yalvarır.
- Fare de kedinin boynuna bir ip bağlayarak ona kuyunun olduğu tarafı evinin yolu olarak gösterir. Kedi kuyuya düşüp ölür.
- Fare de muradına erip mutlu olur.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Buniñdin köp zamanlar ilgiri hazirqi dekla müşük bar yerde çaşkanğa kün yoq iken. (Bundan çok zaman önce kedinin olduğu yerde fareye gün yokmuş.), Yene şu zamanlarda… (O zamanlarda…)

Geçiş formeli: Şu künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Bitiş formeli: Çaşqanmu muradiğa y tip öz yoliğa ravan boluptu. (Fare de muradına erip kendi yoluna devam etmiş.)

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Yaşlı ve akıllı fare, ahmak kedi, gözünü çıkarıp yeme.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Muşu yol bilen marsila öylirige… (İşte bu yolu yürürsen evine…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Buniñdin köp zamanlar ilgiri… (Bundan çok zaman önce…)

Masaldaki kahramanlar: Kedi, yaşlı fare.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve fare kediden kurtulur.

Masaldaki çatışma: Masalda kedi ve fare arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Zekânızı kullanarak sizden güçlü olan düşmanlarınızı yenebilirisiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda kedinin gözlerinin oyularak kuyuya atılması durumu çocukları şiddete yönlendirebilir.

U.57. KENCİ QALĞAÇNİÑ AQİVİTİ (KÜÇÜK KIRLANGICIN AKIBETİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir çift kırlangıç güzel bir yuva yapar ve üç yavru doğurur.
- Kırlangıç yavrularının en küçüğü çok açgözlüdür ve her gelen yemeği ilk önce p yer sonra kalanları büyük yavrular yer.
- Ağabeyi ona yemeğin çoğunu yediği için kızar; ama bir şey değişmez.
- Küçük kuş yemeği almak için hamle yapar, o anda yuvadan düşer.
- Bir kedi ok gibi atılır ve cıvıldayıp yatan küçük kırlangıcı ağzıyla kapıp yer.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bulunmamaktadır.

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…), Künler ötüp… (Günler geçmiş…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli sayılar: İkki akisi yeydiken, üç bala.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Üç yavru, açgözlü kırlangıç, cezalandırma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda hayvanların rol alması ve konuşması gerçeküstüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Eplik bir uva yasaptu. (Çok güzel bir yuva yapmış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Masaldaki kahramanlar: Bir çift kırlangıç ve yavruları, kedi.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez ve kırlangıç yavrularından birini kedi yer.

Masaldaki çatışma: Masalda açıkgöz kırlangıç yavrusuyla ahmak kırlangıç yavruları arasında çatışma bulunmaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Açgözlülüğün sonu kötüdür. Yiyeceğinizi başkalarıyla paylaşmayı bilmelisiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.58. HİLİGER TÜLKİNİÑ AŞKARİLİNİŞİ (HİLEKÂR TİLKİNİN NİYETİNİ AÇIĞA VURMASI)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Yayladaki hayvanlar keyifli bir hayat yaşarken günün birinde onlara bir tilki gelip katılır.
- Yayla sakinleri tilkiye pek inanmayıp, onu kendi yanlarına almazlar; ama sonradan ona güvenmeye başlarlar.
- Zamanla tilkiye inanmaya başlarlar, ev barklarını, çoluk çocuklarını tilkiye bırakıp giderler.
- Yayla sakinlerinin güvenini kazanan tilki, yavaşça evde kalan yavruları yemeye başlar.
- Ancak yayla sakinleri artık tilkiye güvendiklerinden birbirlerinden şüphelenmeye başlamışlar.
- Hayvanlar arasında başkan seçmeye çalışırlar; ancak sonunda tilkiyi başkan seçerler.
- Ancak yavrular yine azalmaya devam eder.
- Sülün köyden uzaklaşıp ağlaya ağlaya etrafı dolaşırken yavrusunun ölüsünü bulur. Yavrunun üzerinde tilkinin tüylerine benzer tüyler olduğunu görür.
- Tilkiden şüphelenen yaban koyunu dostlarına çok uzaklara gitmemesini söyler ve tilkiyi takip eder.

- Hilekâr tilki bir sincabın çocuğunu kovalamaya başlar, bunu gören yaban koyunu arkadaşıyla ona saldırır ve onu boğarlar.
- Yayla sakinleri tekrar dost yaşamaya başlarlar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burun… (Eskiden...)

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Bitiş formeli: …t ximu ittipaqlişip huşyarliq bilen y rivaştin inaq yasisiptu. (…daha da ittifaklaşıp, gözü açık ve uyanık bir halde yeni baştan dost yaşamaya başlamışlar.)

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Öç almak, hilekâr tilki.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki yayla tasviri şöyledir: Burun nahayitimu güzel yap-y şil otliri yelpünüp, süp-süzük suliri qip turğan yaylaqta tağ öşkisi, arqar, toşqan, tiyin, büdüne, qirğavul... qatarliq herxil hayvan, uçar quşlar bir-biri bilen nahayiti inaq yaşaydiken. (Eskiden pek de güzel, yem yeşil otları rüzgârla sallanan, ter temiz suları akan bir yaylada dağ keçisi, yaban koyunu, tavşan, sincap, bıldırcın, sülün ve benzeri her tür hayvan ve uçan kuşlar birbirleriyle pek dost yaşıyorlarmış.)

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masalda "dağ keçisi, yaban koyunu, tavşan, sincap, bıldırcın, sülün, tilki" gibi hayvan adlarının geçmesi masalın bu hayvanların yaşadığı bir coğrafî bölgede geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda hayvanlar insanlar gibi yaşamakta, işe gitmekte çocuklarını evde bırakmaktadırlar. Hayvanların bu şekilde insanlar gibi davranması hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Burun nahayitimu güzel yap-y şil otliri yelpünüp, süp-süzük suliri qip turğan yaylaqta… (Eskiden pek de güzel, yem yeşil otları rüzgârla sallanan, ter temiz suları akan bir yaylada…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burun… (Eskiden...), çüşke y qin… (öğlene yakın…)

Masaldaki kahramanlar: Dağ keçisi, yaban koyunu, tavşan, sincap, bıldırcın, sülün, kuşlar, hilekâr tilki.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Yayla sakinleri tilkinin hilekârlığını fark ederek onu öldürürler ve mutlu, huzurlu bir yaşam sürerler.

Masaldaki çatışma: Masalda yayla sakinleri ile tilki arasında bir çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Tanımadığınız kişilere güvenmeyiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.59. QOÇQAR, TEXEY VE BÖRE (KOÇ, SIPA VE KURT)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Hayvanlar devletindeki hayvanlar padişah seçmek için birbirleriyle münakaşa ederler.
- Kurt, kendisi padişah olup, rahat ve sağlıklı hayat geçirmeyi ister.
- O, bunun için koç ile sıpaya mektup yazar ve padişah olmasına taraf olup olmadıklarını sorar.
- Taraf olmadıkları için kurt onlarla dövüşmek için meydana çıkar.
- Sıpa hünerinin toslamak olduğunu, kurt hünerinin çifte atmak olduğunu, koç da hünerinin dişlemek olduğunu söyler.
- Kavgaya başlarlar ve sıpa ile koş kurdu çiğneyip dişeyerek öldürürler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Rivayet qilinişiçe ötken zamanda… (Rivayet edildiğine göre geçmiş zamanlarda…)

Geçiş formeli: Bir küni… (Bir gün…), Şuniñdin k yin… (Bundan sonra…)

Bitiş formeli: Şuniñdin k yin barliq canivarlar xeterdin qorqmay birlişip ceñ qilğandila küçlük düşmenni yergili, behtlik turmuşqa yetkili bolidiğanliqini bilişiptu. (Bundan sonra canlılar tehlikelerden korkmadan, birleşip güçlü düşmanlarla savaşmışlar, mutlu bir hayat yaşamışlar.)

Sayı formeli ve sayılar: İkki qapaqvaş, ikki qedem keynige y nip, birinçidin, ikkinçidin, üçinçidin, tötinçidin, beşinçidin, beş ğulaç yiraqqa.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Dünyanın direği.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Hayvanlar devleti hayal ürünüdür. Hayvanların insanlar gibi birbirleriyle münakaşa etmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Men pütün cañgalğa padişah bolmaqçimen. (Ben bütün ormana padişah olacağım.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Rivayet qilinişiçe ötken zamanda… (Rivayet edildiğine göre geçmiş zamanlarda…)

Masaldaki kahramanlar: Kurt, sıpa ve koç.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter. Sıpa ve koç kurdu öldürerek mutlu bir hayat sürer.

Masaldaki çatışma: Masalda koç ile sıpa kurdun karşısındadırlar ve çatışma içerisindedirler.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Güç birliği yaparak zor işleri başarabilirisiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda kurdun öldürülmesinin anlatıldığı bölümde birçok şiddet öğesi bulunmaktadır. Bu durum çocukları şiddete yönlendirebilir.

U.60. BÖRE BİLEN TÜLKE (KURT İLE TİLKİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Kurt ile tilki dost olur; ama zamanla kurt tilkiyi hizmetkâr olarak kullanır.
- Tilki kurda bu huyundan vazgeç deyip diklenince kurt tilkiye bir yumruk çakar.
- Tilki yaptığı hatadan dolayı özür diler; kurt özrü kabul eder.
- Bu olaydan sonra tilki kinini içinde tutup, intikam almak için fırsat bekler.
- Tilki bir gün öç alma hayalleri içinde dolaşırken, bağın etrafını çevreleyen duvarda bir deliğin olduğunu görür. Deliğin arkasında da bir çukur vardır.
- Tilki kurda giderek, ben bağa girmek için çok güzel bir yol buldum, der ve onu kandırır.
- Kurt deliğin içine adımını atar atmaz çukura düşer. Sesleri duyan çiftçiler tilkinin bağırışını duyup gelir ve kurdu döve döve öldürürler.

Masaldaki formeller:

Balangıç formeli: Ötken zamanda… (Eski zamanda…)

Geçiş formeli: Bir küni… (Bir gün…), Künler ötüp, yillar ötüptu… (Günler ve yıllar geçmiş…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Öç alma, tuzak kurma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masal "bağ ve şarap" bulunan bir bölgede geçmektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Birge b rip bağ seylisi qiliş peyti keldi. (Birlikte gidip bir bağ gezintisi yapmanın vakti geldi.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Ötken zamanda… (Eski zamanda…), Künler ötüp, yillar ötüptu… (Günler ve yıllar geçmiş…)

Masaldaki kahramanlar: Kurt, tilki.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda kurt ile tilki arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Kendinizi çok güçlü görüp insanlara baskı ve zulüm uygularsanız, onlar da bir gün sizi cezalandırır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

3.BAŞKAHRAMANI İNSAN İLE HAYVAN OLAN MASALLAR

U.61. QALĞAÇNİÑ DANALİĞİ (KIRLANGICIN BİLGELİĞİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir gün pire bütün dünyadaki canlı mahlûkatların padişahı olan Hazreti Süleyman Peygamber'e giderek "İnsanlar beni ovalayıp mı öldürecek, basıp mı öldürecek, bu nasıl bir durum?" demek ister.
- Kırlangıç vezirden korktuğu için gidemez.

- Bir gün birini gönderip Süleyman Şah'ın yanında birinin olmadığını öğrenen pire onun huzuruna çıkar.
- İnsanlar, diye söze başlamış pire; beni basıp mı öldürecek, ovalayıp mı öldürecek, karar versinler.
- Süleyman Şah tam bir şey diyecekken, tahtın altında saklanıp duran kırlangıç, sekerek çıkıp, sen önce kendin emekleyeceğine mi sekeceğine mi karar ver sonra bunun cevabını iste, der.
- Kendini yenilgiye uğratan ve mahcup eden kırlangıcı gören pire, Şah'ın huzurundan ses çıkarmadan çıkıp gider.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunqi zamanlarniñ biride… (Eski zamanların birinde…)

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkki sekrep, alte köklep.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Bilge kırlangıç, Hazreti Süleyman.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Bürge ikki sekrep, alte köklep Sulayman şahniñ aldiğa b riptu. (Pire, iki sekip, altı atlayıp Süleyman Şah'ın önüne varmış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunqi zamanlarniñ biride… (Eski zamanların birinde…)

Masaldaki kahramanlar: Hazreti Süleyman Peygamber, vezir kırlangıç, peri.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez ve pire mahcup bir şekilde padişahın önünden ayrılır.

Masaldaki çatışma: Masalda kırlangıç ve pire arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.62. MOMAY BİLEN BÖRE (NİNE İLE KURT)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Varı yoğu bir kuzu olan nine kuzusunu en güzel otlarla ve en saf sularla besler.
- Ninenin dağa gittiği günlerin birinde kurt, kuzunun dışarı çıkmasını bekler; ama kuzu çıkmaz.
- Ertesi gün kurt, ninenin dağa gittiği vakitte gelip, yine gizlice kuzuyu gözetler, sonra gidip kapıları pencereleri zorlar; ama kuzu yine çıkmaz.
- Ondan sonra kurt, ninenin kapıyı ne söyleyip de açtırdığını öğrenmesi gerektiğini anlar ve ninenin eve dönüşte kısa bir şiirle kapıyı açtırdığını duyar.
- Kurt bu kısa şiiri öğrenip ertesi sabah kuzuyu evden çıkartmaya gider. Kuzu, ninenin gelme vakti olmadığı için, bu şiiri duyunca çok şaşırır. Yine de kapıyı açar.
- Kurt kuzuyu yer.
- Nine eve gelince kuzusunun yendiğini görür ve bunu kurdun yaptığını anlar.
- Bir gün nine köye varıp yine bir kuzu satın alır.
- Nine kurda tuzak kurmaya karar verir ve kapı eşiğinin önüne derin bir çukur açıp tandırda tezek yakıp, onun sıcak küllerini açtığı çukurun içine döker ve üzerini kapatır.

- Bir süre sonra kurt, nineyi gitti sanıp, bu kuzuyu da yemeye kalkar ve kapıya yakınlaşmasıyla pat diye çukura düşer ve çukurda yanarak ölür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burun bir… bolğaniken. (Eskiden bir… varmış.)

Geçiş formeli: Bir küni… (Bir gün…), Bir vaqitlardin k yin… (Bir süre sonra…), …uzun künlerni qisqartip… (…uzun günlerini kısaltıp…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkkinçidin, ikki xiyalda q lip.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Tuzak kurma, cezalandırma, hain kurt.

Manzum kısım: Masaldaki manzum kısım şöyledir: "Tur-tur qozam, tur tur,/Otniñ uçini ekeldim./Tur-tur qozam, tur-tur,/Suniñ süzükini ekeldim." (Dur dur kuzum dur dur,/Otların ucunu alıp geldim./Dur dur kuzum dur dur,/Suyun safını alıp geldim.)

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Masal "tandırda tezek yakma" âdetinin bulunduğu coğrafî bir bölgede geçmektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kurdun insan gibi şiir okuması ve düşünmesi, kuzunun da evde nineyi beklemesi hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Y ziniñ çet bir y ridiki ridin qalğan küzlekte… (Köyün kenar bir yerindeki kocasından kalan evde…), tağniñ ayağ b silmiğan cayliridiki… (dağın ayak basılmayan yerlerdeki…), böre bir cañgalliqqa b rip… (kurt bir ormana varıp…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burun… (Eskiden…), kün çüştin gilgen çağlarda qaytip k lidiken. (gün battıktan sonra geri dönmüş.)

Masaldaki kahramanlar: Nine ve kuzusu, kurt.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve nine kurdu cezalandırır.

Masaldaki çatışma: Masalda nine ve kurt arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bir gün mutlaka işlediğiniz suçların cezasını çekersiniz.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

4. BAŞKAHRAMANI OLAĞANÜSTÜ NİTELİK TAŞIYAN VARLIK İLE İNSAN OLAN MASALLAR

U.63. ŞATUTİNİÑ K LİP ÇİQİŞİ (PAPAĞANIN ORTAYA ÇIKIŞI)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Kadın, kocasıyla beraber "Hangimiz ölüp gidersek, mezarın başında kırk yıl Kur'an okuyacağız." deyip sözleşirler.
- Günün birinde kadın yaşlanıp ölür ve adam mezar başında kırk yıl Kur'an okuyup, Allah'a feryat edip, ağlar.
- Allah'ın merhameti gelip eşini diriltir. Kadın ölüp gittiği zamandaki yaşında tekrardan dirilir.
- Kocası ise o güne kadar yaşlanır, ama yine de hayatlarını sevgiyle devam ettirirler.
- Adam eşinin dizine başını koyup uykuya dalar. İşte o anda ava çıkan bir şehzade ortaya çıkar ve bu yaşlı adamla ne işin var der.
- Kadın şehzadeyle gider. Adam uyanınca karısını bulamaz.

- Günler, aylar geçtikten sonra adam karısını şehzadenin bağında bulur.
- Adam kadına birlikte gitmeyi teklif eder, ancak kadın birlikte gitmeyi kabul etmez.
- Adam kadını yanına alıp gider.
- Allah adam ile konuşur ve hanımınız genç, siz yaşlısınız, yine ayrılma ihtimaliniz var. O yüzden hanımınızı kuşa çevirelim, der.
- Adam bunu kabul eder ve kadın papağana dönüşüp uçar gider.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Geçiş formeli: Künler, aylar ötüptu… (Günler, aylar geçmiş…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Qebre b şida qiriq yil quran oqup, qiriq yil ayalni dep şunçe azab çektiñiz.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Şekil değiştirme (Papağana dönen kadın), kırk yıl Kur'an okuma, ölüp dirilme, ava çıkma, mezar başında kırk yıl Kur'an okuma.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki kişi tasviri: Şahzade bu ayalniñ kündin nurluq, aydin süzük, güldek camaliğa karap… (Kadının güneşten nurlu, aydın, duru ve gül gibi yüzüne bakıp…)

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bağ içindeki otağ. Masalda "bağ ve otağ" kelimelerinin geçmesi, masalın bağcılıkla uğraşılan ve otağ olan bir bölgede geçtiğini göstermektedir.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Kadının ölüp dirilmesi ve papağana dönüşmesi. Sıradan bir adama Allah'tan vahiy gelmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Künlerniñ biride köl boyida olturğanda… (Göl boyunda otururken…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Masaldaki kahramanlar: Karı – koca, şehzade, padişah, Allah.

Masaldaki mutlu son: Masal sonunda adam sevdiğine kavuşamaz. Çünkü kadın başkasını sever. Bu yüzden adam kadını bir papağana çevirtir.

Masaldaki çatışma: Yaşlı adam ve şehzade arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Başka insanlar için çok fazla emek harcasanız da bu emekleriniz çok kolay unutulabilir. O yüzden başkaları için çok fazla emek harcamayın.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda kadının kocasını terk etmesi kötü bir örnek oluşturabilir.

U.64. HİYLE-MİKİR (HİLE)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir grup dev "İnsanoğlunu nasıl yenebiliriz?" diye düşünür.
- Devler, insanoğlunun hilesini öğrenirsek onları yenebiliriz, der. Böylece genç bir dev insanoğlunun hilesini öğrenip gelmeye karar verir.
- Genç dev yola çıkıp çok mesafe alır ve ormanda bir oduncuyla karşılaşır.
- Dev, oduncuya insanoğlunun hilesini sorar.
- Oduncu hilenin evde kaldığını söyler.
- Dev oduncudan gidip hileyi getirmesini ister.
- Oduncu, devi büyük bir çınara sıkıca bağlamış ve deve hileyi göstermeye hazırlanır.
- Oduncu belindeki orağı çıkarıp devi kesmeye başlar.
- Dev ağacı da sökerek kaçmaya başlar ve devlerin yanına gider.
- Diğer devler insanların hilesi neymiş? diye sordukları zaman adam orağın şeklini tarif eder.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Bar ikenu yoq iken. Burunki zamanda Kuhiqapta bir top diviler yaşaydiken… (Bir varmış bir yokmuş. Eski zamanda Kuhikap'ta -Kafdağı gibi hayalî bir dağın adı- bir grup dev yaşarmış…)

Geçiş formeli: Yaş dive kuhiqaptin çiqip köp yol yürüptu. Çöllerni b sip, sulardin ötüp, bir cañgalğa y tip keptu. (Genç dev yola çıkıp çok mesafe almış. Çölleri aşıp, sulardan geçip, bir ormana gelmiş.)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Burunki zamanda Kuhiqapta bir top diviler yaşaydiken… "Kuhikap" (Kafdağı gibi hayalî bir dağın adı).

Masaldaki motifler: Kuhikap, devler, kurnaz genç adam, devi kandırma, korkak dev.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

<u>İçerik:</u>

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda yer alan devler hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Kuhiqapta bir top diviler yaşaydiken… (Kuhikap'ta bir grup dev yaşarmış…), Çöllerni b sip, sulardin ötüp, bir cañgalğa y tip keptu. (Çölleri aşıp, sulardan geçip, bir ormana gelmiş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Bar ikenu yoq iken. Burunki zamanda… (Bir varmış bir yokmuş. Eski zamanda…)

Masaldaki kahramanlar: Bir grup dev, genç dev, oduncu.

Masaldaki mutlu son: Masal sonunda devler insanoğlunun hilesini öğrenirler ve insanlardan korkarlar. İnsanların devlerden kurtulması mutlu bir son olarak sayılabilir.

Masaldaki çatışma: Masalda devler ile insanlar arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bilmediğiniz işlere karışmayın.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.65. YAMAN XOTUNDİN BEZGEK CİN KAÇAR (KÖTÜ KADINDAN SITMA HASTALIĞININ CİNİ BİLE KAÇAR)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Bir gün dede çıra ve kuru bitki toplamadan geç döner.
- Kadın bütün gün ona söylenir.
- Ertesi gün hanımı dede ile çıra aramak için gider ve derin bir kuyuya düşer.
- Adam, kötü olsa da, evimin hanımıydı, der ve kuyuya ip sarkıtır.
- İpe, eşinin yerine sıtma cini yapışıp çıkar ve onu bu kötü kadınla kuyuda bırakmaması için yalvarır.
- Adam cini kuyudan çıkarır ve bir anlaşma yaparlar. Anlaşmaya göre cin ulu bir kişiye musallat olacak adam da gidip bu kişiyi kurtaracak ve zengin olacak.
- Dede birçok sıtma hastasını iyileştirip, zengin olur.
- Cin adama artık kedisini rahat bırakmasını ister ve adam onu rahat bırakır.
- Cin kenar ülkeye varıp, ülkedeki insanların çoğuna sıtma hastalığı bulaştırır.
- Sözünü tutmayıp geri gelen dedeyi gören cinin, adama kalbi kırılır.
- Adam da insanları iyileştirmeye gelmediğini söyler. Sonra, eşim olan o kötü kadın kuyudan çıktı. O, şafak sökene kadar seni tutmamı söyledi, der.
- Böyle olunca adamın sıtmayı iyileştirmesine izin verir.
- En sonunda kadının geldiğini duyan sıtma cini hemen kaçar.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunki zamanda bir… bolğaniken. (Eski zamanlarda bir… varmış…)

Geçiş formeli: Bir küni… (Bir gün…), Şuniñdin k yin… (Bundan sonra…) Künlerdin künler ötüptu… (Günlerden günler geçmiş…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: İkkisi xoşlişip.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kuyuya düşme, Ayetelkürsi okuma, cin, rezil yaşlı kadın.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Adamın cinle konuşması onunla anlaşma yapması hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Cin bolsa, yaqa yurtqa b rip, yurt çoniğa yuquptu. (Cin kenar ülkeye varıp, ülkedeki insanların çoğuna sıtma hastalığı bulaştırmış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunki zamanda… (Eski zamanda…)

Masaldaki kahramanlar: Çıracı dede ve rezil eşi, sıtma cini.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda çıracı dedenin rezil eşi ve sıtma cini arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bulunmamaktadır.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

U.66. PAQA ŞAHZADE (KURBAĞA ŞEHZADE)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Her gün top oynayan padişahın kızı, yine bir gün top oynarken, topunu kuyuya düşürür.
- Kuyu başında ağlayıp otururken; "Hey prenses, niçin ağlıyorsunuz?" diye bir ses duyar.
- Kız da topunun kuyuya düştüğünü söyler.
- Kurbağa topu alabileceğini; fakat o topu verdikten sonra, onu alıp evine götürmesini ister.
- Kız bunu kabul eder; ancak kurbağa topu çıkarınca kız kurbağayı fırlatıp kaçar.
- Kurbağa gece sarayın kapısına gelir.
- Padişah sözünde durmadığı için kızına öfkelenir; böylece kız kurbağayı içeriye alır ve odasına koyar.
- Kurbağa dile gelir ve prensesle yatmak istediğini söyler.
- Prenses sinirden onu duvara çarpar ve kurbağa bir prense dönüşür.
- Kız şaşırınca kurbağa prens kendisini annesinin bu hale koyduğunu aslında bir şehzade olduğunu söyler.
- Şehzade ile prenses düğün yapıp evlenirler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burunqi zamanda bir… bar iken. (Eski zamanda bir… varmış.)

Geçiş formeli: Bir küni… (Bir gün…)

Bitiş formeli: Şahzadimu melikige aşiq boptu. Axir ular toy qilip, murad-meksetlirige y tip, ömriniñ axiriğiçe bextlik yaşaptu. (Şehzade de prensese âşık olmuş. Sonunda düğün yapıp, muratlarına ermişler ve ömürlerinin sonuna kadar mutlu yaşamışlar.)

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Kuyuya düşen top, prense dönüşen kurbağa, kötü anne.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Bir insanın kurbağaya dönüşmesi hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Paqini taşlap yügürgiçine ordiğa kirip k tiptu. (Kurbağayı fırlatıp, koşup sarayına girmiş.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burunqi zamanda… (Eski zamanda…)

Masaldaki kahramanlar: Padişah ve kızı, alaca kurbağa.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve prenses ile prens evlenir.

Masaldaki çatışma: Bulunmamaktadır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsan, sözünde durmalıdır.

Zararlı mesajlar: Masal herhangi bir kötü mesaj içermiyor.

U.67. ŞAHZADE BİLEN ALVASTI (ŞEHZADE İLE ALBASTI)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Günün birinde şehzade ava çıkmak için annesinden izin ister.
- Şehzade ormana gelince orada güzel yüzlü bir kız ile karşılaşır.
- Şehzade ona âşık olur ve yine onu görmek için ormana gittiğinde kızı üzgün görür.
- Şehzade kıza ne olduğunu sorar, kız da onun yüzüne bakarak bir iğne istediğini söyler.
- Şehzade alıp iğneyi getirir, kız mutlu olur.

- Ertesi gün şehzade yine buluşmak için geldiğinde kızı yine üzgün görür. Kız bu kez düğme ister.
- Şehzade alıp düğmeyi getirir, kız mutlu olur.
- Ertesi gün yine kız "Bana padişah hanımı annenizin çarpıp duran kızıl yüreğini alıp getirmeniz gerek." der. Şehzade de annesinin kalbini söküp getirir.
- Kalbi söküp ormanlığa gittiğinde kendini kapkaranlık bir kuyunun içinde bulur. Diken ve çalılar bedenine iğne gibi batmaya başlar ve oğlan takılıp kalbi elinden düşürür.
- Yere düşen ana kalbi konuşur ve "Bu güzel yüzlü kız albastı suretine bürünmüş bir albastıdır." der.
- Kız kılıklı albastı iğneyi mızrak, düğmeyi kalkan yapıp şehzadeye saldırır.
- O anda anne kalbi oğlunun elinden fırlayıp kız kılıklı albastıyı mahveder.
- Şehzade ölür.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Burun bir… bolğaniken. (Eskiden bir… varmış.)

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Qiz ikki qolini köksige lip…, Şahzade heyran-hest bolup yette gilip tezim beca keltürgendin k yin…

Renk formeli ve renkler: Sizge n me bersem aydek güzel camaliñizdin ğem-ğussiniñ qara bulutliri tarqaydu?

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Ava çıkma, altın kıyafetin, altın düğmesi, iğne, saygıdan dolayı yedi kez birinin önünde eğilme, ormandaki kapkaranlık kuyu, annenin kalbinin sökülmesi.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki kızın tasviri şöyledir: Bu sahibcamal qizniñ mürisini y pip turidiğan qoyuq altun çaçliri, misran qiliçtek inçike kelem qaşliri, mervayip-ünçilerdek apaq çişliri, pişqan gilastek qipqizil levliri, d nizdek çeşme közliri... Şahzadeni özige mehliya qilivaptu. Sahibcamal qiz nazu kereşme uçqunliri çaçrap turidiğan çeşme közliri bilen şahzadige şundaq bir nazgetlik baqqanikenki… (Bu güzel yüzlü kızın omuzlarını örten koyu altın rengi saçları, Mısır kılıcı gibi ince kalem kaşları, inci gibi dişleri, pişmiş vişne gibi kıpkızıl dudakları, deniz gibi çeşme gözleri varmış. Kız şehzadeyi kendine âşık etmiş. Güzel yüzlü kız kıvılcımlarını saçıp durduğu çeşme gözleri ile şehzadeye şöyle bir bakmış…)

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda albastının rol alması hayal ürünüdür. Annenin kalbinin söküldükten sonra oğluna yardım etmek için aleve dönüşmesi. İğnenin mızrağa, düğmenin kalkana dönüşmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Tağ bağridiki güzel menzirlik bir ormanliq. (Dağ yamacındaki hoş, manzaralı bir ormanlık.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Burun… (Eskiden…)

Masaldaki kahramanlar: Şehzade, aslında albastı olan güzel yüzlü kız.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez.

Masaldaki çatışma: Masalda albastı ile oğlanın annesi arsında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Tanımadığınız kişilere güvenmeyin. Hiç kimse için annenize kötülük yapmamalısınız.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Adamın, sevdiği kız istedi diye annesinin kalbini söküp getirmesi çok kötü bir davranıştır.

U.68. CİNNİ QORQUTQAN MENSUR HELLACİ (CİNİ KORKUTAN HALLAC-I MANSUR)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Mensur Hallacı daima "Enelhak, ben de hak." lafını söylermiş.
- Günün birinde Mensur Hallacı sefere çıkar, yol üstünde bir arkadaşının evinde konaklar.
- Gece olunca arkadaşı ona bir yatak hazırlar. Mensur Hallacı da avluda yatacağını söyler.
- Arkadaşı ona orada cin olduğunu söyler.
- Mensur Hallacı korkmaz ve orada yatır.
- Cin gece adama görünür. Saçlarını dağıtır, dilini uzatır, kafasını koparır, ama bir türlü adamı korkutamaz.
- Adamı korkutamayacağını anlayan cin kaçıp gider.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Qedimki zamanda… d gen bir kişi ötken iken. (Eski zamanda… denen bir kişi varmış.)

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Cinin şekil değiştirip kıza dönüşmesi, sefere çıkma, Hallac-ı Mansur.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki cin tasviri: Qarisa, aldida qip-qizil çaçlirini taşlap, közliridin ot çaqnitip bir mexluq sahibcamal qizğa ayliniptu. (Etrafına baktığında, önünde kıpkızıl saçlarını savurup, gözlerinden ateş saçıp duran bir mahlûk, güzel yüzlü bir kıza dönüşmüş.)

Masaldaki cin tasviri: Qiz bu insanniñ özidin qorqmayvatqanliqini körüp, b şini birla silkip. Çaçlirini çuvup yüzige çüşürüp, tilini bir ğ riç sañgilitiptu. (Kız bu insanın kendisinden korkmadığını görüp, başını bir silkip, saçlarını dağıtıp yüzüne düşürüp, dilini bir karış dışarıya sarkıtmış.)

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda adama cinin görünmesi.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Seperge çiqip, yol üstide bir ağinisiniñ öyige çüşüptü. (Sefere çıkıp, yol üstünde bir arkadaşının evinde konaklamış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Qedimki zamanda… (Eski zamanda…)

Masaldaki kahramanlar: Cin, Mensur Hallacı ve arkadaşı.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve Mensur Hallacı cini korkutur.

Masaldaki çatışma: Masalda Mensur Hallacı ve cin arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Mantıklı düşünerek hareket ederseniz hiçbir şeyden korkmanıza gerek yoktur.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Masalda yer alan cin tasvirleri ve cinin davranışları çocukları korkutabilir. Özellikle cinin kafasını koparıp yere atması çocukları kötü yönde etkileyebilir.

U.69. VEYLUN DOZAXNİÑ TÜVRİKİ (EN GÜÇLÜ ATEŞİN YANDIĞI CEHENNEM KATININ DİREĞİ)

Yapı:

Masalın Olay Örgüsü:

- Babaları bir, anneleri başka olan üç oğlun anne ve babaları ölür.

- Büyük çocuklar, küçük çocuğun mirasını yerler. Sıra kendi miraslarını yemeye geldiğinde ise, küçük çocuğu evden kovarlar.
- Kendini kaybedip, ne yapacağını bilemeyen çocuk kendini bir çölde bulur.
- Bura bir dev ile karşılaşır.
- Dev, kendinin yiyecek bir şey bulduğu içi güldüğünü söyler ve çocuğa niçin güldüğünü sorar.
- Çocuk da yerin altından çıkıp geldiğini ve en güçlü yanan(Veylun) cehennemin direğinin devrildiğini ve Allah'ın onu direk bulmak için gönderdiğini söyler.
- Çocuk, devin uygun bir direk olacağını söyler ve devi korkutur.
- Dev çocuk onu cehenneme götürmesin diye yalvarmaya başlar.
- Dev, çocuğa eğer kendini serbest bırakırsa altın vermeyi teklif eder.
- Çocuk, deve altınları bir çınar ağacının dibine koymasını söyler.
- Dev altınları almaya gider.
- Çocuk gide gide yorulur ve bir çınar ağacına çıkıp dinlenir.
- Bu arada dev de aynı çınara gelip altınları bırakıp giderken başka bir devle karşılaşır.
- Diğer dev öbürüne çocuğun onu kandırdığını söyler ve çocuğu yemek için gelirler.
- Beklemek için çınar dibine otururlarken çocuk onları görüp korkudan aşağıya düşer.
- Düşen çocuğu gören devler çocuğun havadan onlar almaya geldiğini sanıp korkuyla kaçarlar.
- Altınları nasıl kazandığı ağabeylerine de çınar ağacının dibinde devlerin tulum tulum altınları var deyip onları kandırır.
- Büyük kardeşler altın almaya gittiklerinde devler ağaçları sökerek sürüklerler.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Qağa taraziçi, s ğizxan xeverçi, toşqan uyatçan vaqitta… (Karganın kantar kâtibi, saksağanın haberci, tavşanın utangaç olduğu zamanda…)

Geçiş formeli: Bulunmamaktadır.

Bitiş formeli: Ular şu yerde qalaymiqan boluşup qalğan, men buyaqqa y nip kelgenidim. (Onlar orada kaldı, ben de buraya geldim.)

Sayı formeli ve sayılar: Dive ikki qoltuqiğa ikki tulum altunni qisturup…, ikki dive, üç oğul, keñliki beş ğulaç.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Üç oğul, "En güçlü yanan(Veylun)" cehennemin direği, korkak dev, bir tulum altın, iki tulum altın.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masaldaki dev tasviri: gizliki on ğulaç keñliki beş ğulaç, qevetmu yoğan bir diviniñ k livatqanliqini körüptu. Qarisa, dive xuşal k livatqan; külgende bir kalpuki asmanda, bir kalpuki yerde sörülüp mañidiken. (Yüksekliği on kulaç, genişliği beş kulaç, çok büyük bir devin geldiğini görmüş. Dev memnun bir şekilde geliyormuş. Dev güldüğünde bir dudağı gökte, bir dudağı yerde sürünerek yürürmüş.)

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda anlatılan olay günlük hayatta da karşılaşabileceğimiz türden gerçek bir olaydır.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: …bir qoruda yaşaptu. (…avlu içindeki evde yaşamış.)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Qağa taraziçi, s ğizxan xeverçi, toşqan uyatçan vaqitta… (Karganın kantar kâtibi, saksağanın haberci, tavşanın utangaç olduğu zamanda…)

Masaldaki kahramanlar: Babaları bir, anneleri başka olan üç oğul…, yüksekliği on kulaç, genişliği beş kulaç, çok büyük bir dev, başka bir dev.
Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile biter ve küçük kardeş onu hor gören iki ağabeyini alt eder.
Masaldaki çatışma: İki ağabey ile onların kardeşleri arasında çatışma vardır.

İşlev:
Verilmek istenen öğüt veya ders: İnsanları hor görürseniz onlar da bir gün size bunun cezasını çektirir. Bu yüzden insanları hor görüp zulüm etmeyin.
Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Çocuğun devden kurtulmak için yalan söylemesi. Küçük kardeşin kötü ağabeylerinden kurtulmak için onları bile bile ölüme göndermesi.

5. BAŞKAHRAMANI CANSIZ VARLIK OLAN MASALLAR

U.70. KÜN BİLEN AYNİÑ DOSTLUQİ (GÜNEŞ İLE AYIN DOSTLUĞU)

Yapı:
Masalın Olay Örgüsü:

- Güneş ile ay gökyüzünde, yıldızların arasında seyrederken, yeryüzünü görüp şaşırırlar.
- Ay yeryüzünde yaşayan canlıları görünce kendi de yeryüzüne inip canlılarla tanışmak ister ve güneşe de bu düşüncesini aktarır.
- Güneş bu düşünceye karşı çıkar. Ayın buna canı sıkılır ve bundan sonra herkes kendi bildiğini yapsın, der.
- Güneşin sözünden kalbi kırılan ay, üzüntüyle kaşlarını çatıp, kendini yeryüzüne doğrultup atar; fakat mesafe çok uzak olduğundan, yeryüzüne ulaşamadan, güneş ile yeryüzü arasında bir yerde kalır.

Masaldaki formeller:

Başlangıç formeli: Rivayet qilğuçilar şundaq rivayet qiliduki, buniñdin köp zamanlar ilgiri… (Rivayet edenler şöyle rivayet ederler ki, bundan çok zamanlar önce…)

Geçiş formeli: Künlerniñ biride… (Günün birinde…)

Bitiş formeli: Bulunmamaktadır.

Sayı formeli ve sayılar: Bulunmamaktadır.

Renk formeli ve renkler: Bulunmamaktadır.

Yer formeli: Bulunmamaktadır.

Masaldaki motifler: Konuşan güneş ve ay.

Manzum kısım: Masalda manzum bir kısım yoktur.

Tasvir: Masalda herhangi bir kişi veya yer tasviri yoktur.

İçerik:

Masalı yerelleştiren unsurlar: Bulunmamaktadır.

Gerçeküstü, hayal ürünü unsurlar: Masalda ay ve güneşin insanlar gibi konuşup münakaşa etmesi hayal ürünüdür.

Masaldaki mekânlar: Masalın geçtiği gerçek mekân belli değildir. Örnek: Çeksiz ketken bipayan alem boşluqida… (Uçsuz bucaksız dünya boşluğunda…)

Masaldaki zaman: Masalın geçtiği gerçek zaman belli değildir. Örnek: Buniñdin köp zamanlar ilgiri… (Bundan çok zamanlar önce…)

Masaldaki kahramanlar: Güneş ile ay.

Masaldaki mutlu son: Masal mutlu son ile bitmez. Ay, güneşe karşı geldiği için ışığı ve sıcaklığı azalır.

Masaldaki çatışma: Masalda ay ile güneş arasında çatışma vardır.

İşlev:

Verilmek istenen öğüt veya ders: Bir şeyi yapmadan önce, pişmanlık duymamak için, iyi düşünüp yapın.

Kötü örnek oluşturabilecek durumlar, davranışlar ve mesajlar: Bulunmamaktadır.

II. BÖLÜM

A. KIBRIS VE UYGUR TÜRK MASALLARININ KARŞILAŞTIRILMASI (Masallardaki Ortak ve Farklı Yönler)

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarını karşılaştırırken çalışmamızın "I. BÖLÜM"ünde bulunan "Masalı Tanımlama Denemesi" alt başlığında ortaya koymuş olduğumuz masal özelliklerinden hareket etmeye çalışacağız. Bu bölümde, masalın "yapısal, içeriksel ve işlevsel" özellikleri değerlendirilmiş ve masalın temel özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

A.1. Kıbrıs ve Uygur Türk Masallarının "Yapısal Özellikler" Yönünden Karşılaştırılması

a. Masallar mensur bir yapı arz ederler. Ancak bu genel mensur yapının içinde çok fazla yer tutmayan ve çoğunlukla masal kahramanının ağzından söyletilen nazım parçaların da bulunduğunu söyleyebiliriz. Mensur yapı içinde yer alan nazım parçalar, "tekerlemeler, beyitler, secili nesirler" vb. çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.[235]

Hem Kıbrıs hem de Uygur Türk masallarına baktığımız zaman, her iki Türk toplumunun masalların mensur bir özellik sergilediğini görmekteyiz. Bu mensur yapı oluşturulurken Uygur Türkleri "Uygur Türkçesi Lehçesi"ni, Kıbrıs Türkleri de "Kıbrıs Ağzı"nı kullanmıştır. Kıbrıs Türk masalından Kıbrıs Ağzına örnek: *"Evvel zaman içinde galbur saman içinde, develer lingri oynardı esgi hamam içinde. Biri lingriye hızlı vurdu, gitdi gökyüzünde gayboldu. Bakannar göremedi, arayannar bulamadı. Meğer lingri gitmiş bir sarayın havlısına düşmüş. Tam da o sahad padişah havlıda dolaşırmış. Lingri yere çakılmış odların arasına. Bir ucu yokarı doğru dikili galmış. Bakmış*

[235] Açа, Mehmet - Müge Ercan, "Anonim Halk Edebiyatı", **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2004, s.126.

bakınmış edrafına öyle yakınnarda iñsan vurmasıyla havlıya geleceg yakınında ev yog iñsan yog. Çağırmış falcısını demiş gene yorumlasın bu durumu." [236]

Uygur Türk masalından Uygur Türkçesi Lehçesine örnek: *"Ötken zamanda bir bay adem ötkeniken, uniñ bir yalğuz oğli bar iken, dadisi oğliğa nahayiti amraq iken. Şuniñ üçünmu 'Oğlum m niñdin k yin qalğanda bir kimge xar bolmisun, bir hüner ögitip qoya' dep oylap, oğliğa meslihet saptu."*[237]

Her iki toplumun masallarında da bu mensur yapı içerisinde karşılıklı konuşmalar da yer tutmaktadır. Karşılıklı konuşmaların özellikle Uygur Türk masallarında oldukça fazla yer tuttuğunu söyleyebiliriz.

Masalların mensur yapısı içinde manzum parçalar da yer tutmaktadır. Hem Kıbrıs Türk masallarında, hem de Uygur Türk masallarında "manzum parçalar, tekerlemeler vb." yer almaktadır.

Kıbrıs Türk masallarında bulunan manzum parçalar ve tekerlemeler:

1."Gırmızı guşak belimde, padişahoğlu dizimde, nasıl çıkayım çırılçıplak anadan doğma."[238]

2."Neden çağırdın beyim/Başga nere gideyim?/Ellerimde altın top/Hop hop eder yüreğim."[239]

3."Neden çağırdı beyim/Hop hop eder yüreğim,/Niyetini de bana/Olanları bileyim." [240]

4."Dilerim Allah'ımdan benim gibin olursun,/Bu bana yabdığını bir gün sen de bulursun./Benim soyumdan olan, köprüden gelsin geçsin,/Ganını daşıyannar, hepsi düşsün boğulsun!"[241]

5."Sev seni seveni yerila yeksan olsa, sevme seni sevmeyeni Mısır'a sultan olsa." [242]

---

[236] "Padişahınan Gızları" masalından; Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler - Masallar II**, Arif ve Canbulat Basımevi, Mağusa, 2006, s.87.
[237] "Üç Miñ Tillalik Üç Söz" masalından; Sadık, Ablimit, **Uygur Halk Çöçekleri**, Şincan Halk Neşriyatı, C.2, Urumçi, 1982, s. 148-152.
[238] "Fatmacığnan Yusufcuk" masalından; Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar I**, Mağusa, 1998, s.61.
[239] "Hamarat Gadın ve Naletli Köprü" masalı; Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar II**, Arif ve Canbulat Basımevi, Mağusa, 2006, s.149.
[240] "Hamarat Gadın ve Naletli Köprü" masalı; Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.149.
[241] "Hamarat Gadın ve Naletli Köprü" masalı; Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.149.

6. Talihin yoğusa hangı talihi govalan, talihin varısa da sen talihi ne govalan, bırak talih seni govalasın."[243]

7."Bir koyun buldun, ye de doyun/Bir keçi buldun, ye de geçin/Bir at buldun, ye de yanında yat./Berat senin neyine gerek?/Müftü mü oldun ey tilki?"[244]

8."Dağ başı değirmen/ Eğer su gelirse/ Koca kıraç alıçlık armutlu/ Eğer bahçıvan ekerse/ Her evden bir tavuk verirse/Bak süreceğim safaya." [245]

9."Yemenimde hâre var/Kenarında kare var/Bana takaza edmeyin/Yüreğimde yâre var…"[246]

10."Köpek köpek yakına gel, biraz ör, keçi çitten geçemeyor, gocagari eve gidemeyor./Değnek değnek, şu köpeği dövsene, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./Ateş ateş baksana, şu değneği yaksana, değnek köpeği dövmüyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./Sus us baksana, ateşe dökülsene, ateşi söndürsene, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmüyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./İnek inek baksana, sen şu suyu içsene, su ateşi söndürmüyor, ateş değneği yakmayıyor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./Kasab kasab baksana, şu ineği kessene, inek suyu içmeyor, su ateşi söndürmüyor, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./İp ip baksana, şu kasabı assana, kasab ineği kesmiyor, inek suyu içmeyor, su ateşi söndürmüyor, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor./Sıçan sıçan baksana, şu ipi kemirsene, ip kasabı asmıyor, kasab ineği kesmiyor, inek suyu içmiyor, su ateşi söndürmüyor, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor."[247]

---

[242] "Talih-Gader" masalından; Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.192.
[243] "Talih-Gader" masalından; Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.192.
[244] "Tilkinin Ahmağı" masalından; Gökçeoğlu, Mustafa, **age.** s.538.
[245] "Tazıyla Horoz" masalından; Gökçeoğlu, Mustafa, **age.** s.528.
[246] "Ben Seni İnsanoğluna Yar Edmem" masalından; Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.60.
[247] "Gocagariynan İnatçı Keçisi" masalından; Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.147.

11.“Bit kadın damdan düşdü,/pire kadın ağlaya durdu,/Elma ağacı elmalarını döktü,/Karga kanatlarını yoldu,/Çeşme suyunu kesti,/Halayık testisini kırdı,/Ben de memelerimi kestim.”[248]

Uygur Türk masallarında bulunan manzum parçalar ve tekerlemeler:

1.“Qamqaq: B rişimni boran bilidu, qonuşumni yar…”[249]

2.“Özüm tapqan balağa, nege baray devağa”[250]

3.“İ tutim, tüp-tüzlüküñ qildi m ni döletke yar,/Egri bolsañ sen otun, bolğay idim ben xaru zar.”[251]

4.“T riq nan merzi qizil,/Xuş çirayliq pişipsiz./Küzgidin toqquz ayliq kiçiksiz,/Aldirap töpisige çiqivapsiz.”[252]

5.“Men-men d gen oğullar,/Heddidin aşmas./Siz xenimni men körmigüçe,/Qaynimas-taşmas./Men özüm bek soğuq can,/Arpa n ni yaraşmas.”[253]

6.“Düpür-düpür atliqlar, at b şini burañlar, qoñğuz ağiça ölmek dep çaşqanbayğa ytiñlar.”[254]

“7.Düpür-düpür biz kelduq,/Şum xevern, p kelduk./Qoñğuz ağiçañ quduqta ölişini bilip kelduq”[255]

8.“H zi bol hayatliq yolida daim,/Küçlükmen d migin acizni körüp./Meğrur pil, can berdi paşa qolida,/Özini çoñ sanab, zorluq qip yürüp.”[256]

---

[248] “Bit Kadın Pire Kadın” masalından; Gökçeoğlu, Mustafa, **age.** s.519.
[249] “Eqilliq Qiz” masalından; Letip, Tursun - Hocaehmet Yunus - Tursun Zerdin vd., **Uygur Halk Çöçekleri**, Şincan Halk Neşriyatı, C.3, Urumçi, 1982, s.253-254.
[250] “Heselxur Bala” masalından; Letip, Tursun - Hocaehmet Yunus - Tursun Zerdin vd. **age.** s.229-231.
[251] Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **Uygur Halk Çöçekleri**, Şincan Halk Neşriyatı, C.5, Urumçi, 1982, s.125-126.
[252] “Toylişiş” masalından; Abduhevir, Abduhelil - Nurgun Obulkasim, **Uygur Halk Çöçekleri**, Şincan Halk Neşriyatı, C.9, Urumçi, 1982, s.88-89.
[253] “Toylişiş” masalından; Abduhevir, Abduhelil; Nurgun Obulkasim, **age.** s.88-89.
[254] “Qoñğuz Ağiça” masalından; Letip, Tursun - Hocaehmet Yunus - Tursun Zerdin vd., **age.** s. 38-40.
[255] “Qoñğuz Ağiça” masalından; Letip, Tursun - Hocaehmet Yunus - Tursun Zerdin vd., **age.** s. 38-40.
[256] “Meğrur Pil” masalından; Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, **Uygur Halk Çöçekleri**, Şincan Halk Neşriyatı, C.6, Urumçi, 1982, s. 70-73.

“9.Meğrurluq her kimni qaldurar y tim,/Özige qarşı küç toplaydu zorluq./Şu ikki illetke bolsa kim mehküm,/Quçqusi ömrini bihisap xorluq.”[257]

10.“Tiriñ-tiriñ, serke bizge çüşlük uzuq,/Tiriñ-tiriñ, topaq bizge künlük uzuq,/Tiriñ-tiriñ, qoşqar bizge keçlik uzuq.”[258]

“11.Tiriñ-tiriñ tülke qişta obdan tumaq,/Rehat bizge yiq t risi üstide yatmaq./Tiriñ-tiriñ, böre t risi issiq cuva,/Yaxşi purset, öltüreyli s lip sirtmaq.”[259]

12.“Toxtap turuñ şir batur,/Sizge bir sözüm bardur./Kim padişah bu taqqa?/Cavab b riñ soraqqa.”[260]

“13.Kördüm pilni tünügün,/Şundaq ytti sözini:/Bu tağda, bu cahanda/Padişah dep özini,/Başqurğidek biznimu.”[261]

“14.K sel bolup yalğandin, /Y tip q liñ etige./Pilni aldap men bunda,/Başlap k ley petige./Çaçrap turuñ, döt pilçaq/Q şiñizğa kelgende,/Boğup şuan g lidin,/Yevalmamsiz birdemde.” [262]

“15.Kördüm bir çoñ mexluqni,/Yaşaydiken deryada./ ytişiçe teñdişi,/Yoqmiş uniñ dunyada./T xi bizniñ tağqimu,/Padişahmen, deydu u./H li k lip siznimu,/Yalmap yeymen, deydu u.” [263]

“16.Başlap barğin, bir körey,/Zadi qandaq n me u./Edipini rast b rey,/Bolsimu ger dive u!” [264]

[257] “Meğrur Pil” masalından; Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, **age.** s. 70-73.
[258] Serke Sazende” masalından; Savut, Eziz - Nurdun Musa - Mahmutcan İslam, **Uygur Halk Çöçekleri**, Şincan Halk Neşriyatı, C.7, Urumçi, 1985 s. 139-142.
[259] “Serke Sazende” masalından; Savut, Eziz - Nurdun Musa - Mahmutcan İslam, **age.** s. 139-142.
[260] “Eqilliq Toşqan” masalından; Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 224-227.
[261] “Eqilliq Toşqan” masalından; Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 224-227.
[262] “Eqilliq Toşqan” masalından; Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 224-227.
[263] “Eqilliq Toşqan” masalından; Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 224-227.
[264] “Eqilliq Toşqan” masalından; Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 224-227.

"17.Qarañ, qarañ, şir batur, siz elemde birbatur. U mexluq t xi sizge qarap nere tatur. Ene u ağzini yoğan çip, zeherlik şalini ç çip, sizni y yiş üçün kelmekte çiqip!"[265]

18."Tur-tur qozam, tur tur,/Otniñ uçini ekeldim./Tur-tur qozam, tur-tur,/Suniñ süzükini ekeldim."[266]

Her iki toplumun masallarına baktığımız zaman yetmiş Kıbrıs Türk masalında on bir manzum parça, yetmiş Uygur Türk masalında ise on sekiz manzum parça bulunduğunu görmekteyiz. Uygur Türk masallarındaki manzum parçaların, Kıbrıs Türk masallarındaki manzum parçalara göre daha "akıcı, kafiyeli ve şiirsel" olduğunu görmekteyiz. Uygur Türk masallarındaki manzum parçalarda mısraların birbiriyle olan uyumu ve ahenginin daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.

b. Masallarda formel unsurlar (Başlangıç, geçiş, bitiş, sayı, yer, renk formelleri ve tekerlemeleri gibi kalıplaşmış kullanımlarla diğer kalıplaşmış kullanımlar.) sıklıkla yer alırlar.[267]

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında "başlangıç, geçiş, bitiş, sayı, yer, renk formelleri ve tekerlemeleri"nin bulunduğunu söyleyebiliriz. Masallardaki "**başlangıç formelleri**"ne baktığımızda Kıbrıs Türk masallarında, Uygur Türk masallarına göre, başlangıç formellerinin daha fazla kullanıldığını görmekteyiz. Kıbrıs Türk masallarında kullanılan başlangıç formellerinin Anadolu masallarında kullanılan başlangıç formelleriyle de benzerlikler gösterdiğini söyleyebiliriz.

Kıbrıs Türk masallarında en fazla kullanılan başlangıç formellerinin; "Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş…, Bir zamannar…, Evvel zaman içinde galbur saman içinde…, Bir varmış, bir yokmuş…, Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde…, Var varanın sür sürenin…, Bir varmış, bir yokmuş…, Zamanın birinde…, Gel zaman git zaman, zamanlardan bir zaman, bir varmış bir yokmuş…, Vagdın birinde…" olduğunu görmekteyiz.

[265] "Eqilliq Toşqan" masalından; Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 224-227.
[266] "Momay Bilen Böre" masalından; Sadık, Ablimit, **age.** s. 262-265.
[267] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.250-264; Şimşek, Esma, **age.** s.4, 398; Açа, Mehmet-Müge Ercan, **age.** s.127.

Uygur Türk masallarında en fazla kullanılan başlangıç formellerinin ise; "Burunqi zamanda..., Buruñ…, Ötken zamanda…, Bir küni…, Bar iken, yoq iken, aç iken, toq iken…, Qedimki zamanda…, Bar iken, yoq iken…" olduğunu görmekteyiz.

Masallarda kullanılan **geçiş formellerine** baktığımızda Kıbrıs Türk masallarında geçiş formellerinin, Uygur Türk masallarına göre, daha fazla kullanıldığını söylemek mümkündür. Kıbrıs Türk masallarında kullanılan geçiş formellerinin Anadolu masallarında kullanılan geçiş formelleriyle de benzerlikler gösterdiğini söyleyebiliriz.

Kıbrıs Türk masallarında en fazla kullanılan geçiş formellerinin; "Gel zaman gid zaman…, Git gitmemin…, Gide gide…, Git babam git…, Az gitti, uz gittiler…, Az gitmiş, uz gitmiş. Gece dememiş, gündüz dememiş, koşmuş…, Zaman akıp gitmiş…, Bir gün, iki gün derkana…, Birkaç gün yol gitmişler…" olduğunu görmekteyiz.

Uygur Türk masallarında en fazla kullanılan geçiş formellerinin ise; "Künlerdin kün ötüptu…, Künler ötüp…, Künler ötüp, yillar ötüptu…, Künlerdin künler ötüptu…" olduğunu görmekteyiz.

Her iki toplumun masallarına baktığımızda yetmiş Kıbrıs Türk masalında "kırk sekiz **bitiş formeli"**; yetmiş Uygur Türk masalında ise "on bir bitiş formeli" bulunduğunu görmekteyiz. Bu da bize Kıbrıs Türk masallarında bitiş formellerinin daha fazla kullanıldığını göstermektedir, diyebiliriz. Kıbrıs Türk masallarında kullanılan bitiş formelleri, Anadolu masallarında kullanılan bitiş formelleriyle benzerlik göstermektedir. Her iki toplumun bitiş formellerine baktığımızda bu formellerde masallardaki "mutlu son"un ifade edildiğini görmekteyiz.

Kıbrıs Türk masallarında yer alan "mutlu son" bitiş formellerine örnek: "Böylece mesut yaşamışlar./Sora da birer eş bulup evlenmişler, memleket memnun, onnar mesud, yaşayıb gidmişler./Böylece seven insannar birleşmiş olur. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine./Kırk gün kırk gece düğün yapalar, evleniller. Onnar ermiş muradına biz çıkalım kerevedine."

Uygur Türk masallarında yer alan "mutlu son" bitiş formellerine örnek: "Şundaq qilip bu ikkiylen öylük-oçaqliq bolup xuşal-xoram hayat keçürüptu. (Böylece bu ikisi evli ocaklı, memnun mesut bir hayat geçirmişler.)/Ular şundin b ri gemsiz yaşap keptu. (O günden beri gamsız yaşamışlar.)/Cañgaldiki barliq hayvanlar bu apetni yoqatqiniğa

intayin xuşal boptu, ular y nivaştin tinç ve inaq yaşaşqa başlaptu. (Ormandaki hayvanlar bu afetin yok olmasına çok memnun olmuş ve yeni baştan huzurlu ve dost bir şekilde yaşamaya başlamışlar.)"

Kıbrıs Türk masallarında en fazla kullanılan bitiş formelleri ise şunlardır: "Kırk gün kırk gece düğün yapalar, evleniller. Onnar ermiş muradına biz çıkalım kerevedine./Gökden üç elma düşmüş. Biri yeñi evlilere, biri meseli ağnadana, biri da meseli diyneyennere…/Ben da bıragdım da geldim size annadayım bu meseli./Böylece mesut yaşamışlar. Darısı meseli dinneyennerin başına./Onnar erer muradına. Gökden üç elma düşer. Dediler bana, birini sen al, birini seni dinneyenlere ver, birini da yeni evlilere.../Ben da bıraktım da geldim."

Uygur Türk masallarında yukarıda da söylediğimiz gibi on bir bitiş formeli tespit edebildik. Bu on bir bitiş formeli içerisinde birbiriyle tamamen benzeyen bitiş formelleri yer almamaktadır. Ancak birbirine az da olsa benzeyen ortak bitiş formelleri bulunmaktadır. Bunlar şunlardır: "Şundaq qilip ular xuşal-xuram alemdin ötüptu. (Böylece hep birlikte memnun ve mesut dünyadan geçmişler.)/Şundaq qilip bu ikkiylen öylük-oçaqliq bolup xuşal-xuram hayat keçürüptu. (Böylece bu ikisi evli ocaklı, memnun mesut bir hayat geçirmişler.)/…ömriniñ axirğiçe bextlik hayat keçürüptu. (…ömürlerinin sonuna kadar mutlu bir hayat geçirmişler.)/Şuniñdin k yin barliq canivarlar xeterdin qorqmay birlişip ceñ qilğandila küçlük düşmenni yergili, bextlik turmuşqa yetkili bolidiğanliqini bilişiptu. (Bundan sonra canlılar tehlikelerden korkmadan, birleşip güçlü düşmanlarla savaşmışlar, mutlu bir hayat yaşamışlar.)/Şahzadimu melikige aşiq boptu. Axir ular toy qilip, murad-meksetlirige y tip, ömriniñ axiriğiçe bextlik yaşaptu. (Şehzade de prensese âşık olmuş. Sonunda düğün yapıp, muratlarına ermişler ve ömürlerinin sonuna kadar mutlu yaşamışlar.)

Kıbrıs Türk masallarıyla Uygur Türk masallarında bulunan bitiş formellerindeki benzer yönlere baktığımızda, her iki toplumun masal bitiş formellerinde "düğün yapma" unsuru karşımıza çıkmaktadır: "Axir ular toy qilip… (Sonunda düğün yapıp…) (Uygur), Kırk gün kırk gece düğün yapalar, evleniller(Kıbrıs)". Yine "murada erme" unsuru masallarda benzerlik göstermektedir: "Axir ular toy qilip, murad-meksetlirige

y tip, ömriniñ axiriğiçe bextlik yaşaptu. (Sonunda düğün yapıp, muratlarına ermişler ve ömürlerinin sonuna kadar mutlu yaşamışlar.) (Uygur), Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Ehaliyi yedirip içirmişler. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine…(Kıbrıs)" diğer bir benzer kullanım da şudur: "Ular şu yerde qalaymiqan boluşup qalğan, men buyaqqa y nip kelgenidim. (Onlar orada kaldı, ben de buraya geldim.) (Uygur), Ben da bıragdım da geldim size annadayım bu meseli."

Kıbrıs Türk masallarıyla Uygur Türk masallarında kullanılan "**sayı formelleri**" ve "**sayılar**"da da benzerlikler bulunmaktadır. Kıbrıs Türk masallarında kullanılan sayılar, kullanım sırasına göre en çoktan en aza doğru şöyledir: **En çok kullanılan sayılar: 2(124 kez) / 3(84 kez) / 40(42 kez) / 5(18 kez)-7 / 6 / 4 / 9 / 41-13-16-33.** Uygur Türk masallarında kullanılan sayılar ise kullanım sırasına göre en çoktan en aza doğru şöyledir: **En çok kullanılan sayılar: 2(69 kez) / 3(45 kez) / 4-5(8 kez) / 7 / 6-40(5 kez)-10 / 9 / 8 / 10 / 15 / 18-20.** Her iki ülkenin masallarında (70 masala göre) en fazla kullanılan sayının "2" sayısı olduğunu görmekteyiz. Her iki toplumun masallarında ikinci olarak en fazla kullanılan sayı ise "3" sayısıdır. "5" sayısı da Uygur masallarında 3. en fazla kullanılan sayı iken, Kıbrıs masallarında "5" sayısı 4. En fazla kullanılan sayıdır. Her iki toplumun masalında sayı bakımından farklı olan nokta ise Kıbrıs Türk masallarında "40" sayısının (özellikle kırk gün kırk gece düğün formeli) Uygur Türk masallarına oranla çok daha fazla kullanılmış olmasıdır. Kırk formel sayısı Kıbrıs Türk masallarında kendisini hissettiren önemli bir sayıdır. Fakat Uygur Türk masallarında "40" sayısının etkisi azdır.

Kıbrıs Türk masallarında yer alan "**renk formelleri**"ne ve "**renkler**"e baktığımızda en çok "Siyah, beyaz, kırmızı, sarı, yeşil" renklerinin kullanıldığını görmekteyiz. İncelediğimiz yetmiş masalında 24 kez siyah, 17 kez beyaz, 8 kez kırmızı, 5 kez sarı, 3 kez de yeşil rengin geçtiğini görmekteyiz. Özellikle siyah ve beyazın çoğunlukta olması dikkat çekicidir. Çünkü bilindiği gibi bu iki renk Türk düşünce dünyasında simgesel anlamları olan renklerdendir. En eski Türklerde siyah "kuzeyin ve kötülüğün" rengi iken, beyaz "güneyin ve iyiliğin" rengidir.

Uygur Türk masallarında yer alan "**renk formelleri**"ne ve "**renkler**"e baktığımızda da Kıbrıs Türk masallarında olduğu gibi, "Siyah, beyaz, kırmızı, sarı,

yeşil" renklerinin kullanıldığını görmekteyiz. İncelediğimiz yetmiş masalda 4 kez beyaz, 2 kez kırmızı, 2 kez sarı, 1 kez siyah, 1 kez de yeşil rengin geçtiğini görmekteyiz. Kıbrıs Türk masallarından farklı olarak burada "siyah" rengi 1 kez geçmektedir. Bütün Uygur Türk masalları incelendiğinde mutlaka daha fazla "siyah renk formeli" tespit edilebilecektir. Ancak bizim incelemiş olduğumuz yetmiş masalda siyah rengi 1 kez geçmektedir: "Sizge n me bersem aydek güzel camaliñizdin ğem-ğussiniñ qara bulutliri tarqaydu?"[268] Ayrıca 4 yerde de "qarañğu (karanlık)" kelimesi geçmektedir: "Miñ bir capa tartip qarañğu çüşkende Haşim akiniñ öyige y tip keçtu.",[269] "Deñca qarañğu öyde",[270] "Şahzade ormanliqqa y tip barğanda, özini becayiki bir qapqarañğu şam gör içige kirip qalğandek h s qiptu./Şahzadeniñ put-qoli boşişip közige qarañğuluq tiqilip közini qayta açalmaptu."[271]

Kıbrıs Türk masallarında "**yer formelleri**" çok fazla yer almamaktadır. Masallarda yer alan yer formelleri şunlardır: "Karahan'a gittiğini söylerler./Ben Yemen padişahının oğluyum./İnci Dağı, Mercan Dağı./Ben bu gılıcı değirmene gelirkan "Hakyemez Yatırı''nın türbesinde buldum./Sev seni seveni yerila yeksan olsa, sevme seni sevmeyeni Mısır'a sultan olsa./Pirinç deye Dimyada gider, hisabını bilmez da evdeki bulguru da gaybeder./…devler cirid oynardı, bizim dünya içinde. Yalınız bizde değil, Hind'de, Çin'de, Maçin'de./İnci dağı, Mercan dağı." İnci ve Mercan Dağı yer formeli yetmiş Kıbrıs Türk masalında iki kez geçmektedir. Masallarda geçen "Yemen, Çin, Maçin, Hint, Mısır" gibi yer formelleri Anadolu masallarında da karşımıza çıkmaktadırlar.

Uygur Türk masallarında da "**yer formelleri**" çok fazla yer almadığını görmekteyiz. Masallarda yer alan yer formelleri şunlardır: "Nametmen şehri,/Turfan/Altun Tağ/Qeşqerlik alte kişi Kuçar şehirige keptu (Kaşgar şehri, Kuçar şehri)./Burunki zamanda Kuhiqapta bir top diviler yaşaydiken… "Kuhikap" (Kafdağı gibi hayalî bir dağın adı)."

---

[268] "Şahzade Bilen Alvastı" masalından; Tohti, Sattar, **Uygur Halk Çöçekleri**, Şincan Halk Neşriyatı, C.8, Urumçi, 1987, s. 200-204.
[269] "Aldirañğuluq" masalından; Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s.257-258.
[270] "Çaşqan Bilen Sodiger" masalından; Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, **age.** s. 269-270.
[271] "Şahzade Bilen Alvastı" masalından; Tohti, Sattar, **age.** s. 200-204.

c. Masalda kullanılan dil açık, akıcı ve anlaşılır bir dildir.[272]

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında Anadolu masallarında olduğu gibi açık, akıcı ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

Kıbrıs Türk masalına örnek: "Evvel zaman içinde galbur saman içinde, cinner cirid oynardı, esgi hamam içinde. Herkeş geçim derdinde, köse yalan peşinde. Yüz dese birine inanma. Yüzüne gülse aldanma. Döndürür dolaşdırır, kendi da aldanır, döner gendi yalanına inanır./Zamanın birinde bir memleketde bir adam yaşarmış, köselerin yalanından çok canı yanmış, köselere hiç güvenmezmiş. Onun için hayaddaki tek oğlunu ölmeden yanına çağırmış, ona nasihad edmiş. Dediglerinden biri da 'Sen sen ol, köseye güvenme' sözü imiş."[273]

Uygur Türk masalına örnek: "Burunniñ burunisida yip giridiğan bir tul xotun bolğaniken, oniñ Enqer isimlik bir taz oğli bolup, Semet d gen navayda işleydiken. Tul xotun girigen yiplirini her cüme küni bazarğa apirip s tip, uniñ puli bilen künini ötküzidiken. Enqer Semet navayniñ öyide y rim aç, y rim toq işleydiken. (Evvelin evvelîsinde ip eğiren dul bir kadın varmış; onun Enker isimli bir de kel oğlu varmış. Bu oğlan Semet denen ekmekçinin fırınında çalışıyormuş. Dul kadın eğirdiği ipleri her Cuma günü pazara götürüp satıp, onun parasıyla da geçinirmiş. Enker, Semet fırıncının evinde yarı aç, yarı tok çalışırmış.)"[274]

d. Masallarda "rüya, uçan halı, sihirli değnek, aksakallı dede, uçan at, Simurg kuşu, ejderha" vs. birçok motif yer almaktadır.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında tespit edebildiğimiz motifleri "İnceleme" kısmında vermiştik. İnceleme kısmında yer vermiş olduğumuz motiflerin bazılarını burada tekrar verip benzer noktalardan bahsetmeye çalışacağız.

Kıbrıs Türk masallarında yer alan bazı motifler: Beyaz at-yeşil at-al at, sihirli tencere, sihirli ip ve topuz, Hızır, rüyada ak saçlıdan haber alma, hamura

[272] Şimşek, Esma, **age.** s.4.
[273] "Sen Sen Ol Köseye Güvenme" masalından; Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.96.
[274] "Tul Xotun Bilen Bala" masalından; Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 117-120.

yüzüğünü koyma, ava çıkma, sihirli ayna, tarak ve sabun, sefere çıkma, kılık değiştirme, yardımcı ihtiyar, kıl yakmakla at gelmesi, zehirli yüzük ve iğne, yedi kardeş yedi dev, rüya görme, arap adamın kellesini koparıp çuvala koyma, beyaz güvercinin padişahı seçmesi, sınama, sınav, demir çarık, çocuksuzluk, zehirleme, kırk gün ölü birini beklemek, kırk bir odalı saray, kırk gün Kur'an okuma, cezalandırılma, altın kazıklar ve mertekler, suya zehir koyma, kılık değiştirme (Üvey anne dadı kılığına girer.), sihirli ağaç, devler dağı, altın kusan yılan, şahmeran, sihirli gazan, sihirli süpürge, sihirli tencere, imtihan, yedi devler, hamur kız, devin mezarlıktan ölü çıkarıp yemesi, kızın seçtiği erkeğe elma atması, bir dudağı yerde bir dudağı gökte olan arap, saraydaki yasak oda, Kayanın altındaki kuyu, biri beyaz biri gara koç, yılan çocuk, kötü üvey anne, kuyudaki cin, çocuğun tavuğa dönmesi, sihirli bakla, beddua etme.

Uygur Türk masallarında yer alan bazı motifler: Aksakal, kuyudaki yaşlı kadın, kurbağa kız, baş kesme, yedi kat gökyüzü, göğün deliği, dağ, Sumurg (Simurg) kuşu, şişman beyaz (ak) koç, Kuran ile baltayı ak bir örtüye sarma, yetmiş bir merdiven ile yerin altına inme, Altın Dağ, uçan tulum, cezalandırma, ava çıkma, kelle kesme, kırk bir gün kırk bir gece düğün, çocuksuzluk, yedi kız çocuğu, yedi hırsız, yedi top kumaş, kırk tüccar, kırk deve, susuz kuyu, cinli, perili ve devli kuyu, üç erkek kardeş, üç yıl yol gitmek, üç bin altın para, üç aç kurt, imtihandan geçme, sefere çıkma, hızır, ejderha, kılık değiştirme, çare arama, kandırma, şölen yapma, seyahate çıkma, akıllı fare, hilekâr tilki, dünyanın direği, öç alma, tuzak kurma, şekil değiştirme, kırk yıl Kur'an okuma, ölüp dirilme, Kuhikap, devler, korkak dev, kuyuya düşme, ormandaki kapkaranlık kuyu, cinin şekil değiştirip kıza dönüşmesi.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarına baktığımız zaman her iki Türk toplumunun masallarında **ortak motiflerin** bulunduğunu görmekteyiz. Bu ortak motifler arasında şunlar sayılabilir: Hızır, rüya görme, aksakallı adam, ava çıkma, kılık değiştirme, kelle kesme, bir kuşun (Kıbrıs masalında güvercin) başa konarak padişahı seçmesi, dev, imtihandan geçme, kuyu, beyaz koç, düğün (Uygur Türk masallarında kırk bir gündüz-gece düğün; Kıbrıs Türk masallarında kırk gün kırk gece düğün). Bu motifler her iki toplumun masallarında yer almaktadır. Sayı formelleri bölümünde belirtmiş olduğumuz sayıların birçoğu, motiflerle birlikte kullanılmaktadırlar. Örneğin Kıbrıs masallarında; "üç kapı, üç dev, üç ok fırlatma, üç büyük dalı olan incir ağacı, yedi devler, kırk asker,

kırk bir odalı saray, kırk gün ölü birini beklemek, kırk gün Kur'an okuma, kırk gün kırk gece düğün" vb. motifler yer alırken Uygur masallarında da "üç kez şans verme, üç tepsi altın, üç söz, üç erkek kardeş, üç yıl yol gitmek, üç altın kukla, yedi devler, yedi kat gökyüzü, yedi kız çocuğu, yedi hırsız, yedi top kumaş, dokuz selam, kırk asker, kırk bir odalı saray, kırk yıl Kur'an okuma, 41 gün 41 gece düğün, kırk tüccar, kırk deve" vb. motifler yer almaktadır.

e. Masalda yer, kişi, eşya vs. tasvirlerine yer verilmektedir.[275]

Anadolu masallarında olduğu gibi Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında da kişi, mekân, eşya vs. tasvirlerine yer verilmektedir. **Kıbrıs Türk masallarında yedi insan tasviri, iki hayvan tasviri, üç de olağanüstü niteliği olan varlığın tasviri yapılmaktadır.**

1. Masaldaki kadın tasviri şöyledir: Garısı güzeller güzeli. Boyu bosu selvi gibin, saçları sırma gibin, gaşları yay gibin, gözleri padem gibin, kibrikleri ok gibin, dişleri inci gibin. Gülünca güller açar. Görenin aglı gaçar. Hem da her işini heman yapar. Hamarat mı hamarat.

2. Kurban edilecek kadının kurban yerine giderkenki tasviri şöyledir: Gadın emredileni yapmış. Gırmızı entarisini geymiş, gırmızı başlığını bağlamış, gırmızı cizmelerini ayağına geçirmiş, elinde da gırmızı altın topunu almış, hem oynar hem gelir. Hem gelir hem da bir tekerleme söyler.

3. Kurban edilecek kadının kurban yerine ikinci kez giderkenki tasviri şöyledir: Ama bu defa gara entarisini geysin, gara çemberini bağlasın hem gara potinnerini geçirsin ayağına. Eline da gara topu alsın da gelsin. Gadın da garaları geyinmiş, gara altın topu almış gelir.

4. Masaldaki fakir delikanlının tasviri şöyledir: Mehmed adında fakır bir deliganni da popazın yanında hizmetkâr çalışırmış. Ama Allah'ım özene bezene yaratmış. Gara gara gaşlar, filcan gibi gözler, ince uzun bir endam. İñsan bir çif daha göz isderdi baksın o yakışıklılığa. Çalışgan mı çalışgan, saygılı, dürüst…

5. Masaldaki sakallı adam(Hızır-aksakallı) tasviri şöyledir: Sakallı bir adamcıg gelir. Üsdü başı dağınık. …üsdü başı perişan…

[275] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.164-210, 211-331.

6. Masaldaki fakir kızın tasviri şöyledir: Fukare bir gız gelmiş su doldursun tesdisini. Üsdü başı yamalı, pis bir gız. Ama çeşmeye gidinca da elini yüzünü ikadı da yemenisini bağladı yüzü gözü açıldı, tam bir için su.

7. Masaldaki fakir kızın karşına çıkan delikanlının tasviri şöyledir: Çeşmenin oluğundan bir bulud çıkmış kurnaya dalmış, bir silkinmiş, bir deligannı olmuş. Boy pos, gaş göz, gaytan buyuklar(bıyık).

8. Masaldaki şehzadenin tasviri şöyledir: Bir memlekette bir padişahın bir teg oğlu varımış. Bu oğlan iri yarı, uzun boylu, göğsü ayyı gibi gıllı biriymiş. Bu sebepden buna genişomuz delermiş. Hayatda en çok hoşlandığı şey avımış.

9. Masaldaki sıçan tasviri şöyledir: Uzun guyruklu sıçan. Çok açıkgöz, çok işbilir ama çok geniş biriydi. Hiç acele etmezdi. Ama hangi işe girişirsa işi yarım bırakmazdı.

10. Masaldaki atın tasviri şöyledir: Bir at varımış. Bembeyaz bir at. Uzun uzun yeleleri, annında bir al akıtma, hem çok gaba bir guyruk. Koşmaya başladığında yeleleri bayrak gibi dalgalanırmış. Guyruğu havaya dikilirdi, görennerin gözleri gamaşırmış. Kişnediğinde yedi dağın yamaçlarında yankı yaparmış.

11. Masaldaki devin anasının kısa tasviri şöyledir: İçeri girinca gız bakar bir dev anası. Memeleri çuval gadar, dudaklar babutsa gadar. İkinci tasviri: Memeleri çuval gibin, dudakları furun(taş fırın) küreği gibin.

12. Masaldaki arap tasviri şöyledir: Gayanın altından bir arab çıkmış. Bir dudağı yerde bir dudağı gökde.

13. Masaldaki arap adam tasviri şöyledir: Bir dudağı yerde, bir dudağı gökde olan arap.

Uygur Türk masallarında üç insan tasviri, dört hayvan tasviri, dört olağanüstü niteliği olan varlığın tasviri, bir eşya, bir mekân, bir de meyve tasviri yapılmaktadır:

1. Masaldaki âşık kişinin tasviri şöyledir: B şiğa kola, oçisiğa cende kiygen bir aşiq ötkeniken. Uniñ ç çi gecgisige çüşken, b şida ğem közi nem bolup derd-elemlik bir yoqsul biçare iken. (Başına kalpak, omzuna omuzluk giyen bir âşık varmış. O, saçları omuzlarına düşen, gözleri yaşlı, dertli, elemli yoksul bir biçareymiş.)

2. Masaldaki kadın tasviri şöyledir: Şahzade bu ayalniñ kündin nurluq, aydin süzük, güldek camaliğa karap… (Kadının güneşten nurlu, aydın, duru ve gül gibi yüzüne bakıp…)

3. Masaldaki kızın tasviri şöyledir: Bu sahibcamal qizniñ mürisini y pip turidiğan qoyuq altun çaçliri, misran qiliçtek inçike kelem qaşliri, mervayip-ünçilerdek apaq çişliri, pişqan gilastek qipqizil levliri, d nizdek çeşme közliri... Şahzadeni özige mehliya qilivaptu. Sahibcamal qiz nazu kereşme uçqunliri çaçrap turidiğan çeşme közliri bilen şahzadige şundaq bir nazgetlik baqqanikenki… (Bu güzel yüzlü kızın omuzlarını örten koyu altın rengi saçları, Mısır kılıcı gibi ince kalem kaşları, inci gibi dişleri, pişmiş vişne gibi kıpkızıl dudakları, deniz gibi çeşme gözleri varmış. Kız şehzadeyi kendine âşık etmiş. Güzel yüzlü kız kıvılcımlarını saçıp durduğu çeşme gözleri ile şehzadeye şöyle bir bakmış…)

4. Masaldaki köpek tasviri şöyledir: Töt köz, aq töş boynaqlar… (Dört gözlü, ak etli köpekler…)

5. Masaldaki tavuğun durumunun tasviri şöyledir: Vivey, çöce çiqarğanğa oxşaymen, -dep şundaq qariğudek bolsa, t gidin acayip bir n miler ömilep çiqivatqudeq. Kürük toxuniñ can-p ni çiqipla k tiptu. Qorqqinidin qaqaqlap hoyliniñ içini b şiğa kiyiptu. Buni añliğan ğazlar, ördekler, toxular palaqlişip katekniñ çörisige yiğiliptu. İtmu yügürüp keptu. Qariğudek boluşsa, töt putluq, b şi yilanniñ b şiğa oxşaş bir nersiler ömilep çiqip k livatqudek. (Civciv çıkarmışa benziyorum, deyip şöyle bir baktığında, altından acayip bir şeylerin emekleyerek çıktığını görmüş. Gurk tavuğun korkudan ödü patlamış. Korkudan gıdaklayıp ortalığı ayağa kaldırmış. Bunu duyan kazlar, ördekler, tavuklar kafesin çevresine toplanmışlar. Köpek de koşup gitmiş. Baktıkları zaman, dört ayaklı, başı yılanın başına benzeyen bir şeylerin emekleyerek geldiğini görmüşler.)

6. Masaldaki kedi tasviri şöyledir: Közliri çekçeygen, belliri mükçeygen, putliri mağdursiz, ağzida çişi yoq bir müşük bar iken. (Gözleri fal taşı gibi açılıp çıkmış, beli kamburlaşmış, bacakları güçsüzleşmiş, ağzında dişleri olmayan bir kedi varmış.)

7. Masaldaki aslan tasviri şöyledir: Şir qariğudek bolsa, özige oxşaş k tidiğan bir yirtquç çişlirini hiñgaytip, quyruqini diñgaytip, moylirini paxpaytip uniñğa xirs qilip qarap turğudek. Şir t ximu ğezepke k lip heyvet bilen bir silkinip, çişlirini ğuçurlitip, uniñğa qarap neze tartip dehşet bilen höküreptu. (Aslan baktığı zaman, kendine benzer şekilde, yırtıcı dişerlini gösterip, kuyruğunu sallayıp, tüylerini kabartıp ona karşı duran şeyi görmüş. Aslan da öfkelenip heybetli şekilde silkinip, dişlerini gösterip, ona bakarak dehşet bir şekilde kükremiş.)

8. Masaldaki Hızır Aleyhisselam tasviri şöyledir: Pişanisidin nur ç çip, uluğ süpet bir apaq saqal bovay hasiğa tayinip turptu. U xizir eleyhissalam iken. (Alnından nur saçan, ulu bir ak pak sakallı dede ince bir sopaya yaslanıp duruyormuş. Bu Hızır Aleyhisselam imiş.)

9. Masaldaki cin tasviri şöyledir: Qarisa, aldida qip-qizil çaçlirini taşlap, közliridin ot çaqnitip bir mexluq sahibcamal qizğa ayliniptu. (Etrafına baktığında, önünde kıpkızıl saçlarını savurup, gözlerinden ateş saçıp duran bir mahlûk, güzel yüzlü bir kıza dönüşmüş.)

10. Masaldaki olağanüstü nitelikli kızın tasviri şöyledir: Qiz bu insanniñ özidin qorqmayvatqanliqini körüp, b şini birla silkip. Çaçlirini çuvup yüzige çüşürüp, tilini bir ğ riç sañgilitiptu. (Kız bu insanın kendisinden korkmadığını görüp, başını bir silkip, saçlarını dağıtıp yüzüne düşürüp, dilini bir karış dışarıya sarkıtmış.)

11. Masaldaki dev tasviri şöyledir: gizliki on ğulaç keñliki beş ğulaç, qevetmu yoğan bir diviniñ k livatqanliqini körüptu. Qarisa, dive xuşal k livatqan; külgende bir kalpuki asmanda, bir kalpuki yerde sörülüp mañidiken. (Yüksekliği on kulaç, genişliği beş kulaç, çok büyük bir devin geldiğini görmüş. Dev memnun bir şekilde geliyormuş. Dev güldüğünde bir dudağı gökte, bir dudağı yerde sürünerek yürürmüş.)

12. Masaldaki masa tasviri şöyledir: S riq sirlaqliq dügilek xozi. (Sarı boyalı yuvarlak masa.)

13. Masaldaki yayla tasviri şöyledir: Burun nahayitimu güzel yap-y şil otliri yelpünüp, süp-süzük suliri qip turğan yaylaqta tağ öşkisi, arqar, toşqan, tiyin, büdüne, qirğavul... qatarliq herxil hayvan, uçar quşlar bir-biri bilen nahayiti inaq yaşaydiken. (Eskiden pek de güzel, yem yeşil otları rüzgârla sallanan, ter temiz suları akan bir yaylada dağ keçisi, yaban koyunu, tavşan, sincap, bıldırcın, sülün ve benzeri her tür hayvan ve uçan kuşlar birbirleriyle pek dost yaşıyorlarmış.)

12. Masaldaki turfan karpuzunun tasvir şöyledir: Turpan d gende tavuz belen oxşaydu, yüz ğulaç yerge pelek tartip, yultuzdek ç çek atidu, -deptu. (Turfan denilen karpuz, güzele benziyor, yüz kulaç yere uzayıp, yıldız gibi çiçek açıyor, demiş.)

A.2. Kıbrıs ve Uygur Türk Masallarının "İçerik/Muhteva Özellikleri" Yönünden Karşılaştırılması

a. Bilindiği gibi masalın "içeriği", genel olarak, evrensel bir kimliğe sahiptir. Ancak bu evrensel kimlik içerisinde, masalın anlatıldığı bölgeye veya ülkeye has yerel unsurlarının da yer aldığını söyleyebiliriz. Bu yerel unsurları şöyle sıralayabiliriz: Gelenekler, görenekler, âdetler, görgü ve ahlâk kuralları; dinî inanışlar, halkın dünyayı algılayış ve anlayış biçimi, halkın genel sosyolojik durumu ve yaşayış şekilleri; ayrıca bölgede konuşulan ağzın karakteristik özellikleri. İşte tüm bunlar, evrensel bir içeriğe sahip olan masalın yerel özellikler kazanmasını sağlamaktadır. Tabii ki bu yerel ve millî unsurlar destanlardaki kadar belirgin ve baskın değildirler.[276]

Kıbrıs Türk masallarını **yerelleştiren unsurlar** şunlardır:

Sihirli Tencere masalı "ogga (okka)" ağırlık biriminin kullanıldığı bir ülkede geçmektedir./Sihirli Tencere masalı "püryan yemeği ve imambayıldı" yemeklerinin yapıldığı bir ülkede geçmektedir./Güvercin Şehzade masalı "gergef işleme" âdetinin bulunduğu bir ülkede geçmektedir./Gadife masalı "gerdek gecesi" âdetinin bulunduğu bir ülkede geçmektedir./ İki Gız Gardaş masalında Kıbrıs'ta da yapılan bir tür ekmek

[276] Elçin, Şükrü, **age.** s.370; Kantarcıoğlu, Selçuk, **age.** s.35; Bilkan, Ali Fuat, **age.** s.66.

olan “Bitta” kelimesi geçmektedir. Bu da masalın Kıbrıs’ta geçiyor olduğunu gösterebilir./Hizmetkâr Mehmed ile Zeyneb Gız masalında Urum ve Müsdüman (Rum ve Müslüman) ile Popaz(papaz) ve imam aynı memlekette yaşamaktadır. Masal böyle bir sosyal yapının bulunduğu bir ülkede geçmektedir./Çubanılan İlan masalda Kıbrıs’ta da yapılan yiyeceklerden biri olan hellim peynirinin geçmesi masalın “hellim” yapılan bir ülkede geçtiğini göstermektedir./Sen Neysan Osun masalında geçen “Denize açılmak.” ifadesi masalın deniz bulunan bir coğrafyada geçtiğini göstermektedir./Gabak böreği ve herse (Kıbrıs’ta yapılan yiyeceklerden). Gabak Gız masalı bu iki yiyeceğin yapıldığı bir coğrafî bölgede geçmektedir./Tokumacı Gız masalı bir tür yiyecek olan “peksimet”in bulunduğu bir coğrafî bölgede geçmektedir.

Yukarıda sıraladığımız Kıbrıs Türk masallarında geçen yiyecek adları, sosyal hayata dair unsurlar ve âdetlerin tümüne baktığımızda bu masalların Kıbrıs’ta icra edildiğini söyleyebiliriz. Esasında burada geçen yiyecekler ve âdetlerin kanaatimizce tümü Anadolu coğrafyasında da bulunmaktadır. Ancak bir masalda geçen “Urum ve Müsdüman (Rum ve Müslüman) ile Popaz (papaz) ve imamın aynı memlekette yaşaması.” durumu ayırt edici bir durum ortaya koyar. Yukarıda bahsettiğimiz yiyecek ve âdetlerin bulunduğu ve Rum ve Müslümanların birlikte yaşadığı deniz bulunan bir coğrafya dendiği zaman ilk aklımıza gelen bölge Kıbrıs coğrafyasıdır.

Uygur Türk masallarını **yerelleştiren unsurlar** ise şunlardır:

“Turfan denilen karpuz, ekmek pişirilen tandır.” Üç Beñge masalında Turfan karpuzunun bulunması masalın Turfan karpuzunun yetiştiği bir bölgede geçtiğini göstermektedir./Yarmak (madenî Çin parası). Heselxur Bala masalında “Yarmak”ın geçmesi masalın bu paranın kullanıldığı bir ülkede geçtiğini göstermektedir./Üç erkek kardeşin tambur, dutar (tambura benzeyen bir çalgı aleti) ve tef çalması. Üç Aka-Uka masalında bu müzik aletlerinin geçmesi masalın bu müzik aletlerinin kullanıldığı bir bölgede geçtiğini göstermektedir./Ovçi ve Uniñ Balisi masalında “boğa, maral ve kaplan” gibi hayvan isimleri geçmektedir. Bu da bize masalın bu hayvanların yaşadığı bir coğrafî bölgede geçtiğini göstermektedir./Altunniñ Tarqilişi ve Kömülüşi masalında “Cuma namazı”nın geçmesi masalın Müslüman bir toplumda anlatıldığını göstermektedir./Gecekvay (Uygur Türklerinin bir tür müzik aleti). Maxtaçaq Paşiler masalında “gecekvay”ın geçmesi masalın Uygur Türkleri arasında geçtiğini

göstermektedir./Maymunçaqniñ Şaptul S tişi masalında "maymun ve panda" isimleri geçer. Bu yüzden masalın maymun ve pandanın yaşadığı bir coğrafî bölgede geçtiğini söyleyebiliriz./Teke, koç, dana, tilki, ayı ve kurt. Serke Sazende masalında bu hayvanların geçmesi masalın bu hayvanların yaşadığı bir coğrafî bölgede geçtiğini göstermektedir./Eqilliq Toşqan masalında fil, aslan ve tavşan gibi hayvan adlarının geçmesi masalın bu hayvanların yaşadığı bir coğrafî bölgede geçtiğini göstermektedir./Maymunlar ve yiqlar masalında "çöl, ayı ve maymun"un bulunması masalın çöl bulunan ve aynı zamanda ayı ile maymunun yaşadığı bir coğrafî bölgede geçtiğini göstermektedir./Hiliger Tülkiniñ Aşkarlinişi masalında "dağ keçisi, yaban koyunu, tavşan, sincap, bıldırcın, sülün, tilki" gibi hayvan adlarının geçmesi masalın bu hayvanların yaşadığı bir coğrafyada geçiyor olduğunu gösterebilir./Böre Bilen Tülke masalı "bağ ve şarap" bulunan bir bölgede geçmektedir./Momay Bilen Böre masalı "tandırda tezek yakma" âdetinin bulunduğu coğrafî bir bölgede geçmektedir./"Bağ içindeki otağ." Şatutiniñ K lip Çiqişi masalında "bağ ve otağ" kelimelerinin geçmesi, masalın bağcılıkla uğraşılan ve otağ geleneği olan bir bölgede geçtiğini göstermektedir./ "Han, kervan, selâmünaleyküm (Üç Miñ Tillaliq Söz masalından), hacca gitmek, kadı (Bay Bilen Qazi masalından), şeyhülislam, Kur'an'da suçun karşılığını göstermek (Palta S piğa Mozay T zeklidi masalından), selâmünaleyküm, medrese, Allaha şükür (Xelpetler masalından), kâtip (Bay Bile Qoyçi masalından), Allah, kıble, seccade, tespih, hacı olmak (Haci Müşük masalından). Bu unsurlar, bize tam olarak masalın Uygurlar arasında meydana getirildiğini göstermemektedir. Ancak masalın Doğu ve İslam kültürünün etkisindeki bir bölgede meydana getirilip anlatıldığını göstermektedir."

Yukarıda sıraladığımız Uygur Türk masallarında geçen yiyecek adları, sosyal hayata dair unsurlar, âdetlerin, coğrafî özellikler, hayvan adları gibi unsurların tümüne baktığımızda bu masalların Uygur Türklerinin yaşadığı Doğu Türkistan'da icra edildiğini söyleyebiliriz. Masallarda geçen "Allah, hacı olmak, seccade, tespih, kıble, kadı, şeyhülislam, selâmünaleyküm" gibi unsurlar nedeniyle masalların Müslüman bir topluma ait olduğunu söyleyebiliriz. Yine masallarda "çöl kelimesinin geçmesi"

masalların çöl bulunan bir bölgede icra edildiğini göstermektedir. Bilindiği gibi Doğu Türkistan'da "Taklamakan Çölü" bulunmaktadır. "Bağcılık" da Doğu Türkistan'da özellikle Hoten bölgesinde yapılmaktadır. Yine Turfan bölgesinde karpuz dâhil birçok meyve üretimi yapılmaktadır. Bu bölgede yaşayan hayvanların isimlerinin masallarda geçmesi; bu bölgede çalınan müzik aletlerinin masallarda geçmesi ve "Yarmak madenî Çin parası"nın bir masalda geçmesi bu masalların Doğu Türkistan'da icra edildiğini göstermektedir. Tabii ki bu unsurlar tek tek ele alındığı zaman bir şey ifade etmez. Ancak tümü birlikte değerlendirildiğinde masalların "Doğu Türkistan"da icra edildiği çıkarımı sağlanabilir.

Görüldüğü gibi her iki toplumun masallarında, masalların o topluma aidiyetini sağlayan unsurlar bulunmaktadır. Kıbrıs Türk masallarında masalları yerelleştiren unsurlar Uygur Türk masallarına göre daha az bulunmaktadır. Ayrıca Uygur Türk masallarında masalları yerelleştiren unsurların daha belirgin özellikler gösterdiğini görmekteyiz. Özellikle "Turfan karpuzu, Yarmak madenî Çin parası ve Uygurlara ait bir müzik aleti olan gecekvay" masalları belirgin şekilde yerelleştirmektedir. Kıbrıs Türk masallarında ise masalları yerelleştiren unsurların pek belirgin olmadığını söyleyebiliriz. Kıbrıs Türk masallarında masalları yerelleştiren en belirgin unsurlar "Urum ve Müsdüman (Rum ve Müslüman) ile Popaz(papaz) ve imamın aynı memlekette yaşaması ve masallarda 'hellim peyniri'nin geçmesi"dir. Ancak hellim peyniri sadece Kıbrıs Türkleri tarafından yapılmamaktadır.

Ayrıca Uygur Türk masallarında, Kıbrıs Türk masallarından farklı olarak İslamî unsurların daha fazla yer aldığını söyleyebiliriz.

Kıbrıs Türk masallarında "Urum ve Müsdüman (Rum ve Müslüman) ile Popaz (papaz) ve imamın aynı memlekette yaşaması (Masallarda bir kez geçer.)" durumu, "Kur'an (Masallarda üç kez geçer.)", "hacca gitme (Masallarda bir kez geçer.)", "namaz kılma (Masallarda üç kez geçer.)" ve "abdest alma (Masallarda bir kez geçer.)" gibi unsurların masallarda yer aldığını görmekteyiz. Yani Kıbrıs Türk masallarında da İslamiyet'le ilgili belirgin unsurlar bulunduğunu, ancak bu unsurların Uygur Türk masallarındaki kadar yoğun olmadığını görmekteyiz.

b. Masal, toplumun hayal gücüyle yaratılmış, hayal ürünü bir edebî türdür.[277] Masalların çoğunda, gerçek dışı olaylar gerçek olaylardan daha çok yer alır ve bunlar baskın durumda bulunurlar.[278]Ancak günlük yaşamda karşılaşabileceğimiz gerçek olayları da konu edinen ve "gerçek hayattan izler taşıyan"[279] masallar da bulunmaktadır.

Hem Kıbrıs hem de Uygur Türk masallarında birçok hayal ürünü ve olağanüstü unsur bulunmaktadır. Çalışmamızın masal incelemeleri kısımda her masalda bulunan hayal ürünü-gerçeküstü unsurlar ayrı ayrı belirtilmiştir. Bunları burada tekrardan belirtmemize sanıyoruz ki gerek yoktur. Her iki toplumun masallarında birçok olağanüstü unsur bulunmasının yanında, gerçek unsurlar ve günlük yaşantımızda karşılaşabileceğimiz gerçek durumlar ve olaylar da bu masallarda karşımıza çıkmaktadır. Hatta bazı masallar tümüyle günlük yaşantımızda karşılaşabileceğimiz gerçek olayları konu edinmektedirler. Örneğin Uygur Türk masallarından "Bay Bilen Qazi (Zengin ile Kadı), Palta S piğa Mozay T zeklidi (Balta Sapına Buzağı Pisledi), Tömürçiniñ Cavabi (Demircinin Cevabı), Xelpetler (Medreseliler), Aldirañguluq (Acelecilik)…" adlı masallar ve Kıbrıs Türk masallarından "Fislikâncı Güzeli, Bir Padişahılan Hasda Gızı, Açıkgöz Gadın, Herşeyin Bir Çaresi Vardır…" adlı masallar günlük yaşantımızda karşılaşabileceğimiz gerçek olayları konu edinmektedirler.

c. Masalın kahramanları arasında; insanlar, hayvanlar, olağanüstü varlıklar, soyut nitelikli olgular, cansız varlıklar, bitkiler yer almaktadır. Masalın esas kahramanlarının insanlar olduğunu (hayvan masalları hariç), diğer olağanüstü varlıklar ve hayvanların da genellikle insanlar gibi hareket edip davrandıklarını söyleyebiliriz.[280]

Kıbrıs Türk masallarında yer alan kahramanlar:

İnsan kahramanlar: Padişah, falcı, padişahın üç kızı, yakışıklı oğlan, yaşlı komşu, padişahın askerleri, subaşı, bekçi, kocakarı ve on üç on dört yaşlarında olan kızı, kırk asker, adam-karısı ve kızı (Gadife), padişahın oğlu, terzi-karısı ve üç kızı (Ayhatun,

[277] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.4.
[278] Yaman, Memnune, **Çocuk Yazını Olarak Masallar**, Erzurum, 1995, s.9.
[279] Alptekin, Ali Berat, **age.** s.20.
[280] Yaman, Memnune, **age.** s.16-19; Sakaoğlu, Saim, **age.** s.164-210.

Nurdâne, Akıldâne), kadın ve iki çocuğu (Fatmacık, Yusufcuk), üvey babaları, halayık, Fatmacığın oğlu, iki kız kardeş ve onların kızları (Gülayşe), yardımcı ihtiyar, padişahın tek kızı, kızın eşi olan vezirin oğlu, kıskanç kaynana, dereye atılan çocukları bulan çoban, yardımcı ihtiyar, dünya güzeli, Yemen padişahı ve onun tek oğlu, oğlanın aşkı Yörük kızı Gülizâr, Yörük beyi, Arap kız, Gülperi, genç ve güzel kız, ayın on dördü gibi bir oğlan, padişahın hasta kızı, çoban, kötü kalpli yenge, delikanlı, ihtiyar, dul kadın ve üç kızı, güzel, akıllı kadın ve beceriksiz kocası, yapıcı ustası(inşaatçı) ve güzeller güzeli karısı, falcı, kalfalar, işçiler, gocagarı, padişah ve onun üç oğlu, vezirler, Ali Baba adında çok zengin bir adam-karısı ve iki oğlu, bekâr adam, oduncu, ihtiyar kadın, delikanlının kısmeti olan köyün en çirkin kızı, zengin padişah, çiftçi olan köylü, bekçiler, köselere güvenmeyen rençber (çiftçi), adam ve onun tek oğlu, değirmen sahibi köse, padişahın üç oğlu, küçük oğlanın arkadaşları, yedi kardeşler, Yedibelâ Naciye adındaki kadın, tüccar, bezirgâncı ve çırakları, padişahın anası, ebe, padişahın karısı, çobanın karısı, padişahın karısı ve üç kızı (Dildâne, Güldâne, Dürdâne), çoban, hizmetkâr, padişahın adamları, fakir karı koca ve küçük kızları, halayık, papazın hizmetkârı Mehmet, papazın kızı, Mehmet'in anası, imam- eşi ve kızı, çobanın oğlu, iki yabancı adam, dede ile nine, yoksul köse çiftçi, haznedar, zengin kocakarı, köse çiftçinin çocukları, yolcular, kocakarı ve komşuları, adamın biri, Merdane adlı güzel ve öksüz kız, üvey anne, Merdane'nin eşi olan padişahın oğlu ve çocukları Ali, açgözlü adam, yoksul adam ve oğlu, çalgıcı adam, tilkiyi kurtaran ihtiyar, adamın üç oğlu, oğlan çocuğu, fukara öksüz kız, doğum için gelen kadınlar, Gocaman(ihtiyar adam), kocakarı, altı oğlan altı kız çocuk, Gülpembe adlı Yörük kızı, Yörük beyi, Gülizar, Gülyanak, dul kadın, yakışıklı birisi, padişahın üç kızı, kervancı başı, kocakarı ve yedi oğlu, çalı söken adam, oduncu ailesi(Adam, eşi ve üç kızı), kel kız (kelgız), saray hizmetkârları, yaşlı ve dul oduncu adam ile kızı (13-14 yaşlarında), Arap, yeraltında yaşayan nine, terzi başı ve üç kızı, dul adam ve kızı Fatma ile oğlu Yusuf, kötü üvey anne, kral ve kraliçe, kötü üvey anne ve iki kızı, ölüp mezarda yatan ama kızıyla konuşabilen anne, öğretmenler, dul adam kızı ve oğlu, dul kadın kızı ve oğlu, dul bir köylü adam ve onun küçük kızı, bekçi, cariyeler, fakir yaşlı adam ve oğlu, dolandırıcı adam, dul kocakarı, halayık kadın, çobanlık yapan yaşlı kadın, kasap.

Hayvan kahramanlar: Ötmeyen kuş, dünya güzelinin beyaz atı, kuş, aslan kral, kuzu, ceylan, tavşan, tavuk, uzun kuyruklu seleyman(erkek sıçan)-onun karısı Meyrem ve on iki çocuğu, akıl veren dişi sıçan ve diğer sıçanlar, kuşlar, böcekler, tilki, horoz ve tavuklar, koyun, keçi, oğlak, biri iyi bir kötü kalpli olan iki serçe, karga, kirpi, tazı, yabanî hayvanlar, aslana benzemeye çalışan tilki, aslan, yaban öküzü, kediler, yardımcı tilki, Sıçan ile karaböcü(Karaböcek), yılan, öküz, eşek, Gamer adlı at yavrusu, At, siyah at, bembeyaz bir at, kurt, köpek, kedi, yılanların kralı, yılan, karga, kara yılan, büyük yılan, yardımcı kuş, işe yaramaz yaşlı inek, inek, bit kadın ve pire kadın.

Olağanüstü nitelikli varlık olan kahramanlar: Boynuzdan çıkan peri, bir dudağı yerde bir dudağı gökte olan Arap, insana dönen güvercin, büyücü üvey ana, kader perisi, tabuttan çıkan kız ve onun arkadaşı olan Arap adam, dağın içinde yaşayan bir dudağı yerde bir dudağı gökte olan Arap adam, insan kanı isteyen cin, yardımcı bilge ihtiyar adam, anlında güneş olan oğlan çocuk ve anlında ay olan kız çocuk, peri, ejderha kadar büyüyen karayılan, şahmeran, cadı olan kocakarı, vücudu yarım olan gelin, yılan çocuk, cadaloz olan kocakarı, peri kızı, ülkedeki güzel kızları yiyen dev, konuşan elma ağacı, ağzından ateş saçan dev, ermiş adam, dev, devin karısı ve oğlu. Dev oğlunun âşık olduğu insan kız, sakallı bir adam (Hızır-aksakallı), insan gibi yaşamak isteyen peri kızı, çeşmeden çıkan peri delikanlı, Azrail, kabaktan çıkan peri kız, sihirli balık, yedi devler, hamur kız, denizkızı, dev anası, esasta dev olan Arap adam, kuyudaki üç dev.

Soyut olgu niteliği taşıyan kahramanlar: Yaz ile kış, mart ayı.

Cansız varlık olan kahramanlar: İp, su, ateş, değnek, çeşme, güneş, ay.

Uygur Türk masallarında yer alan kahramanlar:

İnsan kahramanlar: Zengin baba ve oğlu, dede(tüccar), yaşlı nine, adamın eşi ve çocuğu, kervandaki insanlar, güzel kız, büyük bir padişah ve oğlu, uyanık vezir, dünürler, halk, Hasan Devlek ve Savut Kapak denilen iki miskin kişi ve onların baba ve anneleri, kadı, zengin adam, çoban, çiftçi, cimri tüccar, padişah, ülke halkı, Sofi kişi ve onun tek oğlu, Sadirahun denen bir yoksul ve onun komşusu, Hoşurbay adlı kişi, şeyhülislam, ip eğiren dul bir kadın ve onun Enker isimli kel oğlu, Semet adlı ekmekçi, muhafız, vezir, uyanık demirci, padişahın iki veziri, üç medreseli, Üç tembel afyon tiryakisi, çiftçi dede, işçi, mücevherci adam, yetim bir çocuk, Hezim isimli bir çocuk, Haşim ağabey, padişahın akılsız oğlu, akıllı kız ve babası, oduncu dede, yolcu, kurnaz

adam, cahil adam, şehrin padişahı ve onun kör kızı, zengin ve cimri adam, çoban, kâtip, çiftçi-eşi ve oğlu, bilge kişi, Hırsız Kasım ve simsar eşi, altıncı, arabacı, kumaşçı, zengin tüccar-karısı ve oğlu, meddah, tüccar, padişahın askerleri, yaşlı kadın, Haşim isimli bir asker, padişahın kızı, üç erkek kardeş, yol gösteren kadın, Davut, Savut ve Avut isimli üç dost, genç yiğit, Ayşemhan, padişahın hanları, avcı ve oğlu Ehmet, Ehmet'in komşusu, dede ve dört oğlu, âşık, meddah, Nöder isimli bir çocuk, dede, pinti zengin adam, cömert dul kadın, Seliyahun adlı kişi, bahçıvan, şehrin hükümdarı, vezirler, tüccar ve eşi, kumarbaz, atlı adam, şehzade, oduncu, çıracı dede ve rezil eşi, Mensur Hallacı ve arkadaşı, babaları bir, anneleri başka olan üç oğul, koyun çobanı, kasap, aşçı, fırıncı, Musa Aleyhisselam, Hazreti Süleyman Peygamber.

Hayvan kahramanlar: Kurbağa, kurt, kedi, fareler, sinek, iki tavşan yavrusu, yılan, sinek, kırlangıç, bir grup tavuk, tek tırnaklı horoz, ayı, kurt, av köpeği, böcek hatun, köpek, fare, kedi, bekçi köpek, tilki, tavuk, kaz ve ördekler, yabanî hayvanlar, kaplan, yaşlı tilki, tilkinin, Elican, Belican ve Velican adındaki üç çocuğu, maymun ve annesi, keçi, ak tavşan, panda, güçlü fil, ormandaki hayvanlar, sinek, sivrisinek, cahil kurt, kurnaz tilki, ahmak eşek, kuşlar, balıklar, balıkların padişahı, balık avcısı, teke, koç, dana, ayı, padişahın yardımcı kuşu, aladoğan, rengârenk kuşlar, kaplan padişah, aslan vezir, köpek, aslan, fil, tavşan, oğlak, kuzu, buzağı, gök boğa, kedi, yaşlı fare, bir çift kırlangıç ve yavruları, dağ keçisi, yaban koyunu, sincap, bıldırcın, sülün, hilekâr tilki, sıpa, koç, vezir kırlangıç, ninenin kuzusu, alaca kurbağa, dedenin eşeği.

Olağanüstü nitelikli varlık olan kahramanlar: Kurbağa kız, rüzgâr çıkaran kahraman, Sumurg Kuşu, aksakal, cin, peri, dev, Hızır, bir grup dev, genç dev, sıtma hastalığı cini, aslında albastı olan güzel yüzlü kız, yüksekliği on kulaç, genişliği beş kulaç, çok büyük bir dev.

Cansız varlık olan kahramanlar: Güneş, ay.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarındaki kahramanlara baktığımızda her iki ülkenin masallarında birbiriyle benzer karakterlerin yanında birbirinden farklı karakterlerin de olduğunu görmekteyiz. Aşağıda sırasıyla insan, hayvan, olağanüstü nitelikli varlık ve cansız varlık olan kahramanların benzer ve farklı olanlarını açıklamaya çalışacağız.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında **ortak olan insan kahramanlar**: Padişah, padişahın askerleri, padişahın oğlu, padişahın kızı, vezir, komşu, çoban, dul kadın, işçi,

zengin adam, oduncu, çiftçi, tüccar, yolcu, kasap, kız, oğlan, kadın, adam, fakir-yoksul adam, avcı, yaşlı kadın ve adam.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında **farklı olan insan kahramanlar**:

Sadece Kıbrıs Türk masallarında bulunan insan kahramanlar: Falcı, subaşı, bekçi, kırk asker, terzi, üvey babaları, halayık, yardımcı ihtiyar, kıskanç kaynana, Yemen padişahı, Yörük kızı Gülizâr, Yörük beyi, Arap kız, kötü kalpli yenge, delikanlı, inşaat ustası(inşaatçı), kalfalar, bekâr adam, çirkin kız, köse, Yedibelâ Naciye, bezirgâncı ve çırakları, padişahın anası, ebe, hizmetkâr, papaz, imam- eşi, haznedar, zengin kocakarı, üvey anne, öksüz kız, kervancı başı, çalı söken adam, saray hizmetkârları, yeraltında yaşayan nine, terzi başı, kral ve kraliçe, öğretmenler, cariyeler, kel kız, anlında güneş olan oğlan çocuk ve anlında ay olan kız çocuk.

Sadece Uygur Türk masallarında bulunan insan kahramanlar: Sofi kişi, şeyhülislam, ip eğiren dul kadın, muhafız, kel oğul, demirci, üç tembel afyon tiryakisi, mücevherci, yetim bir çocuk, kurnaz adam, cahil adam, kör kızı, kâtip, bilge kişi, Hırsız Kasım ve simsar eşi, altıncı, arabacı, kumaşçı, genç yiğit, padişahın hanları, âşık, bahçıvan, kumarbaz, çıracı dede, Mensur Hallacı, kervandaki insanlar, dünürler, iki miskin kişi, cimri tüccar, aşçı, fırıncı, Musa Aleyhisselam, Hazreti Süleyman Peygamber.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında **ortak olan hayvan kahramanlar**: Kuş, aslan, kuzu, tavşan, tavuk, fare, böcek, tilki, horoz, koyun, keçi, oğlak, inek-dana-buzağı, kedi, yılan, eşek, köpek.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında **farklı olan hayvan kahramanlar**:

Sadece Kıbrıs Türk masallarında bulunan hayvan kahramanlar: At, dünya güzelinin beyaz atı, siyah at, bembeyaz bir at, Gamer adlı at yavrusu, ceylan, biri iyi bir kötü kalpli olan iki serçe, karga, kirpi, tazı, karayılan, bit, pire.

Sadece Uygur Türk masallarında bulunan hayvan kahramanlar: Kurbağa, teke, koç, sinek, kırlangıç, ayı, av köpeği, kaz ve ördekler, kaplan, maymun, panda, fil, sivrisinek, balıklar, aladoğan, gök boğa, dağ keçisi, sincap, bıldırcın, sülün, alaca kurbağa.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında **ortak olan olağanüstü varlık özelliğindeki kahramanlar**: Peri, cin, dev, aksakallı.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında **farklı olan olağanüstü varlık özelliğindeki kahramanlar**:

Sadece Kıbrıs Türk masallarında bulunan olağanüstü varlık özelliğindeki kahramanlar: Bir dudağı yerde bir dudağı gökte olan Arap, insana dönen güvercin, büyücü üvey ana, kader perisi, tabuttan çıkan kız ve onun arkadaşı olan Arap adam, dağın içinde yaşayan bir dudağı yerde bir dudağı gökte olan Arap adam, şahmeran, cadı olan kocakarı, vücudu yarım olan gelin, yılan çocuk, cadaloz olan kocakarı, ejderha kadar büyüyen karayılan, konuşan elma ağacı, çeşmeden çıkan peri delikanlı, Azrail, kabaktan çıkan peri kız, sihirli balık, yedi devler, hamur kız, denizkızı.

Sadece Uygur Türk masallarında bulunan olağanüstü varlık özelliğindeki kahramanlar: Kurbağa kız, rüzgâr çıkaran kahraman, Sumurg Kuşu, Hızır, albastı.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında **ortak olan cansız varlık özelliğindeki kahramanlar**: Güneş, ay.

Sadece Kıbrıs Türk masallarında bulunan **cansız varlık özelliğindeki kahramanlar**: İp, su, ateş, değnek, çeşme.

d. Masallar genelde mutlu sonla biterler.

Hem Kıbrıs Türk masallarında hem de Uygur Türk masallarında mutlu son ile biten masal sayısının fazla olduğunu görmekteyiz. Ancak mutlu son ile bitmeyen masal sayısı da azımsanamayacak kadar çoktur.

Kıbrıs Türk masallarında mutlu son ile biten masal sayısı kırk bir iken, mutlu son ile bitmeyen masal sayısı yirmi sekizdir. "Hayvannarın Gıralı" masalındaki sonuç ise mutlu veya mutsuz son diye nitelendirilemez. Bu masalda hayvanlar, masalın sonunda insanlardan korunmaları gerektiğini anlarlar ve masal bu şekilde biter.

Uygur Türk masallarında mutlu son ile biten masal sayısı otuz yedi iken, mutlu son ile bitmeyen masal sayısı yirmi dokuzdur. Dört Uygur Türk masalında ise masalın sonu mutlu veya mutsuz son diye belirlenemez veya nitelendirilemez. Belirsizlik olan masallar şunlardır: "Sodiger Bilen Dehqan" masalı çoban açısından mutlu son ile biter. Ancak tüccar açısından mutlu son ile bitmez. "Sirliq Mazar" masalı sahte şeyh açısından masal mutlu son ile bitmez. Masalın sonunda sahte şeyh bir gecede ölür ve malları yoksullara kalır. Ancak kötülerin cezalandırılması açısından ise iyi bir son ile bittiği söylenebilir. "Aldirañğuluq" masalının sonunda çocuğa aceleci

davranmanın zararlı olduğuyla ilgili bir ders verilir. "Bölüngenni Böre Yer" masalının sonunda bütün köpekler ölür ve kurt galip gelerek ölmekten kurtulur. Masal köpekler açısından mutsuz, kurt açısından ise mutlu son ile biter.

e. Masalda olayın geçtiği "gerçek" zaman belli değildir. Masaldaki olayların hangi tarihler arasında geçtiği pek kestirilemez. Masal zamanının gerçek zamanla ilgisi yoktur. Masalda geçen olayın zamanını belirleyip anlayabilmek mümkün değildir.[281]

Kıbrıs Türk masallarında yer alan zaman ifadeleri: Evvel zaman içinde… Vahdın (Vaktin) birinde… Devrisi gün guşluk vagdı… Bir zamannar… Bir vakıtlar… Çok esgi zamanın birinde… Zamanın birinde… Geşmiş zamanda… Bir gün iki gün derkana… Aslan gırallığa yeni seçildiği günnerde… İşde bu zamannarda… Günlerden bir gün... Vakti zamanın birinde… Gel zaman git zaman… İşde böyle bir zamanda… Hem o zamanda… Bir gün oduna gitmiş… Bir varmış bir yogmuş… Bir zaman geçinca… Aradan günler geçmiş…

Görüldüğü gibi masallarda geçen bu zaman ifadelerinin tümü belirsiz zaman ifadeleridir. Yani bu ifadelerden masalın ne zaman geçtiğini veya masaldaki ifadelerin tam olarak nasıl bir zamanı belirttiğini anlayamamaktayız. Bu belirsiz ifadeler yanında, incelediğimiz masalların üçünde gerçek zaman ifadelerine rastladık. Bu masallar şunlardır: "Bir Padişahılan Hasda Gızı" masalında "On iki sene evvel Ağustos'ta…" şeklinde bir gerçek zaman ifadesi bulunmaktadır. Ancak "On iki sene evvel Ağustos'ta…" ifadesi masalın her anlatım zamanında farklı bir zamanı işaret etmektedir./"Yedibela Naciye" masalındaki gerçek zaman ifadesi ise şöyledir: "Padişah demiş buna, sen teyzeni en son ne zaman gördün? Altı ay evvel gördüm."/ "Fena Galbli Ebe" masalında yer alan gerçek zaman ifadesi de şöyledir: "On beş sene evvel nisan girişinde…"

Uygur Türk masallarında yer alan zaman ifadeleri: Etiyazniñ rasa patqaqçiliq künliriniñ biride… (İlkbaharın, etrafın bataklık olduğu günlerinin birinde…), Burun bir yurtniñ… (Eskiden, ülkenin birinde…), Bar iken, yoq iken. Ötken zamanda… (Bir varmış bir yokmuş. Eski zamanlarda…), Burunniñ burunisida… Künlerdin bir küni… (Evvelin evvelîsinde… Günlerden bir gün…), Burunniñ

[281] Yaman, Memnune, **age.** s.19-20.

burunisida… (Evvelin evvelîsinde…), Qedimki zamanda… (Eski zamanda…), Bar iken, yoq iken, aç iken, toq iken. Burunqi zamanda… (Bir varmış, bir yokmuş, aç imiş tok imiş. Eski zamanlarda…), Bir küni padişah oğli bilen ovdin qaytip k livatsa… (Bir gün padişah, oğlu ile avdan geri dönerken…), Künler, aylar ötüp, (Günler, aylar geçip…), Atam tuğulmiğan zamanda… (Babamın bile doğmadığı bir zamanda…), Bir q rim qattiq yamğur yağqan qaranğu k çide… (Bir defasında çok sert yağmur yağan bir gecede…), Bir küni… (Bir gün...), Zamanniñ zamaniside… (Zamanların zamanesinde...), Bahar pesli ötüp, yaz başlanğan künlerniñ biride… (Baharın geçip yazın başladığı günlerin birinde…), Zaman zaman bolğanda… (Zaman zaman olanda…), Avvilisiniñ avvilisida, zamanlarniñ zamanisida, yer-z min t xi peyda bolmiğan çağda… (Evvelin evvelîsinde, zamanların zamanesinde, yeryüzünün daha oluşmadığı bir çağda…), Şundaq açliqta k tip barğan künlerniñ biride… (Böyle aç gezdikleri bir günde…), Ularğa bir k çidila hucum qilip… (Onlara bir gece hücum edip…), Burunniñ burunisida, zamanniñ zamanisida… (Eskilerin eskisinde, zamanların zamanesinde…), Buniñdin köp zamanlar ilgiri… (Bundan çok zaman önce…), Çüşke yeqin… (Öğlene yakın…), Rivayet qilinişiçe ötken zamanda… (Rivayet edildiğine göre geçmiş zamanlarda…), Künler ötüp, yillar ötüptu… (Günler ve yıllar geçmiş…), Burunqi zamanlarniñ biride… (Eski zamanların birinde…), Qağa taraziçi, s ğizxan xeverçi, toşqan uyatçan vaqitta… (Karganın kantar kâtibi, saksağanın haberci, tavşanın utangaç olduğu zamanda…), Buniñdin köp zamanlar ilgiri… (Bundan çok zamanlar önce…)

Görüldüğü gibi masallarda geçen bu zaman ifadelerinin tümü, Kıbrıs Türk masallarındaki gibi belirsiz zaman ifadeleridir. Bu belirsiz zaman ifadeleri yanında incelediğimiz Uygur Türk masallarının birinde gerçek zaman ifadelerine rastladık. “Bay Bilen Qoyçi” masalında iki kez somut zaman ifadesi geçmektedir: ikki yil (iki yıl), yigirme yil dalida qoy baqqan… (yirmi yıl bozkırda koyun bakan…).

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında benzer olan zaman ifadeleri: Bir varmış bir yogmuş… (Kıbrıs), Bar iken, yoq iken… (Uygur)-(Bir varmış bir yokmuş…)/Geşmiş zamanda…(Kıbrıs), Ötken zamanda… (Uygur)-(Eski zamanlarda…),/Günlerden bir

gün... (Kıbrıs), Künlerdin bir küni… (Uygur)-(Günlerden bir gün…),/Aradan günler geçmiş… (Kıbrıs), Künler ötüp, yillar ötüptu… (Uygur)-(Günler ve yıllar geçmiş…)/Evvel zaman içinde… (Kıbrıs), Burunqi zamanlarniñ biride… (Uygur)-(Eski zamanların birinde…).

f. Masalda geçen mekânlar belirsiz veya hayal ürünü mekânlar olabileceği gibi (Kaf Dağı, yeraltı dünyası…), dünyada bulunan gerçek mekânlar da olabilirler (İstanbul, Erzurum, Halep…). Ancak bu gerçek mekânların masal kahramanlarıyla veya olaylarla birebir bir ilişkisi yoktur. Bunlar genellikle, sadece isim olarak masalda yer almaktadırlar. Roman türündeki sıkı mekân-karakter ilişkisi, masalda yoktur.

Kıbrıs Türk masallarında yer alan mekânla ilgili ifadeler: Bir zamannar köyün birinde, vahdın birinde bir memleketde, padişah havlıda dolaşırmış. Sarayın havlısı(avlu), değirmen, dere başı, deniz kenarı, evinin havlısında, yolu dağlara düşmüş, bir guyunun kenarında durmuş, derde derman gonağı, yolu ormana düşmüş, gaçmış başga memlekete gitmiş, geldi bir gonağın önüne, gadın çıkmış çarşıya, mahkemelerin önünden geçermiş, memleketin birinde, başga memleketin yolunu duttular, bir gasabaya varmışlar, bir gün tarlasına giderkan, toplansınnar ormanın ortasındaki boşlugda, bir dağ başında, bir derenin yamacında bir pınar varıdı, geze dolaşa bir köye varmış, uça uça bir ağıla varmışlar, burası böyle şurası şöyle diyerek, ovada dolaşmaya başlamışlar, çok büyük bir orman varmış, sen o dağa (git) ben de bu dağa, bu yeşil merada, koca kayanın yanına git, köyün kenarındaki gulubede, bir kör köyde yaşarmış, bir deniz kenarında, gomuşu memleketten gelirim, devin olduğu memleket, bu allahın boşluğunda.

Yukarıda sıraladığımız mekânla ilgili ifadelerin hiçbirisi masalın veya masaldaki olayların nerede geçtiğiyle ilgili kesin, belirli veya gerçek bir bilgi vermemektedir. İncelediğimiz yetmiş Kıbrıs Türk masalında yer alan "Karahan, Yemen, İnci Dağı, Mercan Dağı, Hakyemez Yatırı, Dimyat, Mısır, Hint, Çin, Maçin" gibi mekânla ilgili gerçek gibi görünen ifadeler de ya birer formeldir ya da masal anlatıcısının hayal gücüne bağlı olan ve masalın geçtiği gerçek mekânla ilgisi olmayan yer isimleridir.

Uygur Türk masallarında yer alan mekânla ilgili ifadeler: Başka memleketler, pazar yeri, şehrin yanına vardığında, köyün kenarındaki söğüt ağacının altında, işçi pazarı, şehre doğru yürümüş, ayak basılmamış bir dere kenarında, büyük bir

şehre varmış, bir şehre vardıklarında, şehrin kenar bir bölgesinde, padişah ağacı kestirip yurduna getirtmiş, bunun için ormana gitmişler, bir bozkırın üstünde, tavuk-kaz ve ördeklerin bulunduğu bir avlu, sık ve gür bir ormanlıkta, ormanlığın birinde, mahallenin kenar bir yerindeki eski ev, ormanın tam ortasına geldiklerinde, büyük bir dağın en tepesinde, çok geniş bir gür ormanlık, ağılın bir köşesinde, yayla, dağın ayak basılmayan yerlerdeki, göl boyunda otururken, kenar ülkeye varıp, yol üstünde bir arkadaşının evinde, kendini bir çölde bulmuş.

Uygur Türk masallarında yer alan mekânla ilgili ifadelerin hiçbirisi, Kıbrıs Türk masallarında olduğu gibi, masalın veya masaldaki olayların nerede geçtiğiyle ilgili kesin, belirli veya gerçek bir bilgi vermemektedir. Burada geçen şehir, pazar yeri, bozkır, mahalle, ormanlık vd. mekân isimlerinin hiçbirisi belirli bir mekânı işaret etmemektedir. İncelediğimiz Uygur Türk masallarında yer alan yer isimlerinin bazıları gerçek bir mekânı belirtirken bazıları ya formeldir ya da masal anlatıcısının masala kattığı hayalî bir mekândır. Örneğin; Altun Tağ, Kuhikap (Kafdağı gibi hayalî bir dağın adı olmalıdır.), Pakpak şehri gibi masallarda geçen yer isimleri gerçek bir mekânı belirtmezler.

Ancak Uygur Türk masallarında, Kıbrıs Türk masallarından farklı olarak, Uygurların yaşadığı bölge olan Doğu Türkistan'da bulunan üç yerleşim merkezinin adı geçmektedir. Bu şehirler Turfan, Kaşgar ve Kuçar şehirleridir. Ayrıca "Patla S piğa Mozay T teklidi" adlı masalda "Nametmen şehri" adında bir şehir adı geçmektedir. Ancak bu şehrin nerede olduğuyla ilgili bir bilgi elde edemedik. Bu yüzden adı geçen bu şehrin hayalî bir şehir adı olduğunu varsayabiliriz.

A.3. Kıbrıs ve Uygur Türk Masallarının "İşlevsel Özellikler" Yönünden Karşılaştırılması

a. Okuyucuya veya dinleyiciye bir konuda öğüt ve ders vermek masalın işlevleri arasında yer alır.[282]

[282] Sakaoğlu, Saim, **age.** s.11-15.

Kıbrıs Türk masallarında yer alan öğütler: İstediğiniz şeylere ulaşmak için sabretmelisiniz. İnsanlarla alay edilmemelidir. Sahip olduğunuz bazı şeyleri övünmek için herkese göstermeye kalkarsanız bunları kaybedersiniz. İyilik yapın iyilik bulun. İnsanların size istemediğiniz şeyleri yaptırmasına izin vermeyiniz. Kıskançlık iyi bir şey değildir. Kötülük edenler bir gün cezasını çekerler. Suçsuz insanlar elbet bir gün suçsuzluğunu kanıtlayıp mutlu yaşarlar. Alın yazınızı ne kadar değiştirmek isteseniz de değiştiremezsiniz. Dürüst olmazsanız bir gün yalanınız ortaya çıkar. Kadınların güzelliğine kanıp da kötü durumlara düşmeyin. Bir işe başlamadan planlı ve düzgün başlayın. Bazı sözlerin anlamı zamanla daha iyi anlaşılır. Size ait olmayan şeylere izinsiz el sürmeyiniz. Düşünerek konuşmalısınız. Her zaman sabırlı ve kanaatkâr olmalısınız. Dünyada ölümün dışında her şeyin çaresi vardır. Sen sen ol köseye güvenme. Mal edinme dost edin. Emin olmadan insanları yargılamayın. Ebeveynler çocuklarının tümüne eşit davranmalıdır ki kardeşler birbirini kıskanmasın. İnsanlar (özellikle avcılar) hayvanlara zarar vermemelidirler. Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulmaz. Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez. Kim olursa olsun, dost ya da düşman, elinizden gelen yardımı yapın. Yaptığınız iyilikler bir gün sizi bulacaktır. İnsanların birçoğu nankördür; o yüzden iyilik yaparken karşılık beklemeyin. İnatlaşmak iyi bir şey değildir. Her şeye sevgiyle yaklaşın. İnsanlara güven olmaz. İnsan bir şeyi çok isterse onu elde etme şansı yükselir. Ortaklaşa çalışmak ve güç birliği yapmak başarıyı getirir. Açgözlülük yaparsanız size en sonunda hiçbir şey kalmaz. Sırrınızı kimseye vermeyin. İnsanlara sırrınızı vermeyin, çünkü onlara güven olmaz. Gülme komşuna gelir başına. İnsanların eksik yönleriyle alay etmemeliyiz. Zengin de olsanız fakir de olsanız diğer insanlara ve yaşlılara yardımcı olun, saygılı davranın. Başka insanların haklarına el sürmeyiniz. Açgözlü olmayın, kanaatkâr olun. Allah'a dua etmek isteklerinize kavuşmada size yardımcı olur. Çocuklarınızı hiç kimse için terke etmeyin ve onlara hiç kimse için kötülük etmeyin. Zekânızı kullanarak en zor durumlardan bile kurtulabilirsiniz. İyilik eden iyilik, kötülük eden kötülük bulur. Doğadaki her şey bir denge içinde yaratılmıştır ve gereksiz olan hiç bir şey yoktur. İstediğiniz şeylerin peşini bırakmayın, mücadele vererek kazanın. İnsanlar yanlış bir şekilde, birçok şeyi sorgulamadan kabul ederler. Açgözlülük iyi bir şey değildir. Bir iş sonlanmadan her şeyi bitmiş saymayın.

Uygur Türk masallarında yer alan öğütler: Zekice söylenen sözler insanı kurtarır. İnsan aklını kullanarak hareket ederse her şeyi başarabilir. İnsanları tanımadan onlar hakkında karar vermeyiniz. İnsanların tembel olması iyi bir şey değildir. İnsanlar çalışmadan bir şey başaramazlar. Hırsızlık yapmayınız. Rüşvet vermeyiniz. Aklınızı kullanarak istediğiniz şeyleri elde edebilirsiniz. Gelen gideni aratır. Eninde sonunda insanın söylediği yalanlar veya yaptığı sahtekârlıklar ortaya çıkar. Padişah da olsanız, iyi kalpli değilseniz kaybetmeye mahkûmsunuz. Yüksek statüde olsanız bile aklınızı kullanmazsanız başarısız olabilirsiniz. Aklınızı kullanarak insanları alt edebilirsiniz. Çalışan kazanır, çalışmayan zorluk çeker. İnsanlara yaptığınız kötülük sonunda sizi dönüp bulur. Her zaman çok iyi düşünerek ve acele etmeden hareket edilmelidir. İnsan aklını kullanarak iyi bir seviyeye çıkabilir. İşini başka güne bırakma. Çalışan insan her zaman kazanır. Aklınızı kullanarak istediğiniz şeyi elde edebilirsiniz. Tanımadığınız insanlara güvenmeyiniz. Kendi inanmadığınız şeyler konusunda başkalarını ikna etmeye kalkarsanız başarısız olursunuz. Yalancılık kötü bir şeydir. Maddî değerler manevî değerlerden üstün görülmemelidir. Bazen akıllıca söylenen sözler birçok maldan (veya paradan) daha değerli olabilir. Verdiğiniz emeğin karşılığını bir gün alırsınız. Fiziksel güçlerimizi doğru kullanarak istediklerimizi elde edebiliriz. Emek veren bunun karşılığını alır. İnsanları fakir olduğu için küçümsemeyin, çünkü birçok insandan daha zeki olabilirler. İnsanlar cuma namazına gitmelidirler. İnsanlar dürüst olmazsa kâr edeyim derken zarar edebilirler; o yüzden başkasına ait olan bir şey bulunursa ilk önce sahibi aranmalıdır. Olaylar karşısında önyargılı davranmayın. Öfkenize sahip çıkın. Emin olmadan hareket etmeyin; sonra pişman olurusunuz. Kendinize çok aşırı güvenmeyin. Tanımadığınız kişilere inanmayın ve güvenmeyin. Bir gün işlediğiniz suçların cezasını çekersiniz. Gücünüze güvenip insanlara kötülük yapmayın. Size güvenen insanları aldatmak kötü bir şeydir. Kendinizi çok güçlü görüp mağrur ve kibirli olmayın. İnsanları ezerseniz bir gün cezasını çekersiniz. İnsan bütün gücüyle çabaladığı zaman istediği şeyi elde edebilir. Fiziksel gücü az olan kişileri küçümsemeyin, çünkü onlar sizi zekâlarıyla alt edebilirler. Görünüşe aldanmayın, sorgulayarak karar verin. Sizin karşınızda güç birliği yapmış büyük güçler karşısında plan yaparak ve zekânızı kullanarak başarı sağlayabilir ve onları yenebilirsiniz. Yiyeceğinizi başkalarıyla paylaşmayı bilmelisiniz. Güç birliği yaparak zor işleri başarabilirisiniz. Başka insanlar

için çok fazla emek harcasanız da bu emekleriniz çok kolay unutulabilir; o yüzden başkaları için çok fazla emek harcamayın. Bilmediğiniz işlere karışmayın. İnsan sözünde durmalıdır. Hiç kimse için annenize kötülük yapmamalısınız. Mantıklı düşünerek hareket ederseniz hiçbir şeyden korkmanıza gerek yoktur. İnsanları hor görmeyiniz.

Masallarda yer alan öğütlere baktığımızda her iki toplumun masallarında da insanları iyiye doğruya yönlendirme çabasının bulunduğunu görmekteyiz. Masallarda verilen öğütlerde insanlar iyi ahlâk sahibi yapılmaya, kötü şeylerden uzak tutulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca insanların kötü duruma düşmemeleri için neleri yapması, neleri yapmaması gerektiği öğütlenmektedir. Bu öğütler masallarda verilirken doğrudan verilmek yerine masalın geneline eritilir. Bu yüzden özelikle çocukların iyi yönde bir sosyal eğitim ve kişilik eğitimi alması için masalların çok etkili olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle çocuklar, kötülük yaptığı zaman veya iyi davranışlarda bulunmadığı zaman nasıl cezalandırılacaklarını ve nasıl kötü durumlara düşeceklerini gördüklerinden masallardaki öğütlerden, verilen derslerden olumlu etkilenmektedirler.

b. Masallar hem çocukların ruhunun beslenmesinde, hem hayal güçlerinin geliştirilmesinde hem de onların dil eğitimlerinde etkilidirler. Çocukları okumaya yönlendirmede, güzel konuşma becerisi geliştirmede, ahlâkî değerleri öğretmede, geçmiş bilincini aşılamada, düşünce ve ifade yeteneklerini geliştirmede vb. etkilidirler. Ancak çocukların eğitiminde kullanılacak masalların titizlikle seçilmesi gerekmektedir. Çünkü pedagoglara göre çocuğun psikolojik ve sosyal gelişimine zararlı öğeler içeren masallar da mevcuttur.[283]

Bizim incelemeye çalıştığımız Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında da çocukların psikolojisine ve sosyal gelişimine zarar verebilecek unsurlar bulunmaktadır.

Kıbrıs Türk masallarında yer alan kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Adamın vasiyet üzerine kendi öz kızıyla evlenmek istemesi tamamen yanlış bir davranıştır. Üvey babanın üvey çocuklarını kesip yemek istemesi. Kıskanç kaynana ile ebenin anlaşarak gelininin çocuklarını dereye atması. Masalda, yeni doğmuş bebeğin öldürülmüş olması kötü bir örnek oluşturabilir. Adamın alın yazısından kurtulmak için yeni doğmuş bir bebeği öldürmek istemesi. Masalda kadının güzelliğiyle üç adamı

[283] Bilkan, Ali Fuat, **age.** s.7.

kandırarak onların mallarını ellerinden alması kötü bir davranıştır. Kadının kendini çirkin gördüğü için intihar etmek istemesi yanlış bir davranıştır. Kadınlardan birinin dereye atılarak öldürülmesi. İki kız kardeşin kıskançlıktan dolayı en küçük kız kardeşlerini öldürmesi. Çünkü insanları düzeltmek yerine öldürmek yanlış bir şeydir. Hem köse hem de çiftçinin ekmeklere sahip olmak için yalan söylemesi. Kadının, annesinin ölmesine üzülmemesi, aksine sevinmesi kötü bir davranıştır. Masalda cinsel temastan bahsedilmesi çocuklar için kötü örnek oluşturabilir. Adamın kendini yılandan kurtaran tilkiyi öldürtmesi. Padişahın kız çocuğu istememesi ve kız çocuğu olursa öldüreceğini söylemesi yanlış bir davranıştır. Kurdun öldürülme sahnesi çocukların psikolojisini kötü yönde etkileyebilir. Karganın, arkadaşı olan tilkiyi aldatması. Masalda küfür (o. evladı) bulunması kötü örnek oluşturabilir. Masaldaki adamın başka bir insan için çocuğunu kesip fırında pişirmesi akıl almaz bir davranıştır; kötü bir davranıştır. Babanın oğlunu kıskanması kötü bir davranıştır. Devin ölü yemesi çocukları kötü yönde etkileyebilir. İki kardeşin en küçük kardeşlerini kıskanıp kuyuda bırakması.

Uygur Türk masallarında yer alan kötü örnek oluşturabilecek durumlar ve mesajlar: Masalda zengin adamın kadıya rüşvet vermesi ve bu rüşvet sayesinde suçunun aklanması. Sofi kişinin oğluna insanları aldatmanın bir sürü yolu olduğunu söylemesi ve insanları aldatırsan iyi olur demesi. Çobanın, ona yardımcı olan kâtibe yüz çevirmesi ve verdiği sözden dönmesi kötü bir örnek oluşturmaktadır. Kolay yoldan para kazanmak için hırsızlık yapılması kötü örnek oluşturabilir. Masalda para için bir dut ağacının kesilmesi kötü örnek oluşturabilir. Bir kişinin kendine ait olmayan bir şeyi sahiplenmesi kötü örnek oluşturabilir. Seliyahun'un zor durumdan yalan söyleyerek kurtulması kötü örnek oluşturabilir. Padişahın öfkelenip ona yardımcı olan kuşunu öldürmesi kötü bir davranıştır. İstediklerimizi elde etmek için bize güvenen insanları aldatmak kötü bir davranıştır. Tilkinin kaplandan kurtulmak için yalan söylemesi ve onu bu şekilde aldatarak zafer kazanması kötü örnek oluşturabilir. Kedinin dini kendi işlerine alet ederek kendini iyi göstermesi kötü bir şeydir. Filin işlediği suçtan dolayı ölümle cezalandırılması kötü örnek oluşturabilir. Masal kahramanlarının cinayetle ilgili sohbet etmeleri çocukları kötü etkileyebilir. Ayının diğer hayvanlar tarafından parçalanıp öldürülmesi çocukları şiddete yönlendirebilir. Masalda birbirleriyle dost olan köpeklerin kurdun oyununa gelerek birbirlerini öldürmeleri "dostluk" kavramını

zedelemektedir. Masalda “buzağının başı iki parça olup, beyni çıkmış.” şeklinde ifadelerin bulunması çocukların psikolojisini etkileyip şiddete yönlendirebilir. Masalda kedinin gözlerinin oyularak kuyuya atılması durumu çocukları şiddete yönlendirebilir. Masalda kurdun öldürülmesinin anlatıldığı bölümde birçok şiddet öğesi bulunmaktadır. Bu durum çocukları şiddete yönlendirebilir. Adamın, sevdiği kız istedi diye annesinin kalbini söküp getirmesi çok kötü bir durumdur. Masalda yer alan cin tasvirleri ve cinin davranışları çocukları korkutabilir. Özellikle cinin kafasını koparıp yere atması çocukları kötü yönde etkileyebilir. Küçük kardeşin kötü ağabeylerinden kurtulmak için onları bile bile ölüme göndermesi kötü bir davranıştır.

Görüldüğü gibi hem Kıbrıs hem de Uygur Türk masallarında çocukları kötü yönde etkileyebilecek, onların hem psikolojik hem kişisel hem de sosyal gelişimlerine kötü yönde etki edebilecek masal unsurları bulunmaktadır. Bu yüzden çocuklara anlatılacak masalların “eğitim uzmanları(pedagog)” tarafından belirlenmesi veya gözden geçirilmesi gerekmektedir.

III. BÖLÜM

A. KIBRIS TÜRK MASALLARININ METİNLERİ

1. BAŞKAHRAMANI İNSAN OLAN MASALLAR

K.1. PADİŞAHINAN GIZLARI[284]

Evvel zaman içinde galbur saman içinde, develer lingri oynardı esgi hamam içinde. Biri lingriye hızlı vurdu, gitdi gökyüzünde gayboldu. Bakannar göremedi, arayannar bulamadı. Meğer lingri gitmiş bir sarayın havlısına düşmüş. Tam da o sahad padişah havlıda dolaşırmış. Lingri yere çakılmış odların arasına. Bir ucu yokarı doğru dikili galmış. Bakmış bakınmış edrafına öyle yakınnarda iñsan vurmasıyla havlıya geleceg yakınında ev yog iñsan yog. Çağırmış falcısını demiş gene yorumlasın bu durumu. Falcı demiş gene:

-Bir taykada yorum olmaz, bana olayı başdan annad. Sahad kaçıdı, hangı tarafdan geldi bu lingri senin hangı tarafına düşdü, ne gadar yakınına düşdü.

Padişah da bir daha ağnadmış gendine.

-Padişahım bana üş gün müsaade, isdihareye yatacam, yağnışlıg yapmayın da size zarar gelsin.

-Fazla zamanın yog, demiş padişah. Üş gün dolunca tam yorumunu isderim. Yog yoğum kellen gider.

Kim ağlar kim dövünür. Falcı çok müşgülde galmış. Bu lingri da nerden çıgdı durup dururkan? Başı tehlikeye girdi şindi. O gece rüyasında görmüş bir ag saşlı adam. Demiş gene:

-Ma n'oldun da bu gadar marazlısın?

-Böyle böyle mesele, demiş falcı da padişahı havlıda dolaşırkan bir lingri gelmiş gökden da düşmüş yanına. Üş gün mühled verdi bana bunun yorumunu yapayım, yog yoğum kellem gideceg.

-Da sen nasıl yorumlan bu işi?

[284] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.87-89.

-Gorkudan algım garışdı. Hişbir yorumda bulunamam.

-Gorkmana gereg yog, demiş gene bu ag sakallı. Padişahın üş dane gızzı var ya, aha onnar birer yay alsınnar, birer da og. Gersinner yayları ne gadar gerebililarsa da adsınnar havaya. Kimin oku kimin havlısına düşersa, o evin oğluyla evlendirsin genneri. Bu işin yorumu budur, demiş. Falcı uyanmış bagmış kimse yog. Bir o gadar daha gorgmuş. İkinci gün olmuş gene bişey deyememiş padişaha. Üçüncü gün gelmiş gene gorkar desin padişaha. Çağırtmış geni huzuruna ve:

-Vaden doldu daha bu taraflara oğramadın deyesin bişey, demiş.

-Padişahım, demiş size yalan söylemeğe dilim varmaz. Bu durumu yorumlamag da o gadar da golay değil. Ama gorkuynan yaddığımda rüyamda böyle böyle gördüm. Bu gördüğüm rüya bu işin yorumudur derim. Gartıg sizin tagdirinize galmış iş.

Padişah biraccıg düşünmüş. Bagmış daha eyi bir figri yog. Çağırmış bir da yayker. Demiş buna:

-Gızlarıma gösder nasıl gullanılır yay. Eylene gadar da ok atmayı öğrensinner. Herkeş şaşmış bu işe. Bu gadar asgeri varıkan, gızlarına og atmayı neden öğredmeg isder. Öğlen soñu çağırmış gızları. Her birine farklı renkde ok vermiş.

-Hade bakayım, demiş ogları dakın, yayları gerin, sora da var gücünüzünan bırakın. Dediği gibin yabmışlar. Oglar uçmuş gidmiş. Gızlar da peşinde böyüg gızın oku gidmiş başvezirin havlısına düşmüş, ortanca gızzın oku da gidmiş vezirin havlısına düşmüş oglarını alıp gelmişler. En sonunda güççüg gız gelmiş elinde bir boynuz. Böyügler başlamışlar gülmeye. Demişler gene:

-Ama senin okun bu boynuzun üsdüne düşdü?

-Aha giddiğimde bunun üsdünde buldum oku, dedi gıccaız.

Zaman gaybedmeden birinci gızzınan ikinci gız evlenip yeñi evlerine daşınmışlar. Güçüg gız bubasının yanında galmış. Bir gün agşam olunca bu boynuzun içinden çıkar bir yakışıglı oğlan durur garşısına.

-Beni tanadın, der gızza.

-Da nerden tanayım seni?

-Ben boynuzun içindeyim. Bir peri aldı da bunun içine mapıs eddi beni. Sihir bozuluncaya gadar da bunun içinde galacam. Her gece seninilan olacam, amma sakın kimseye söyleme yogsam beni gaybeden, tamam?

-Söylemem, demiş gız. Uzun zaman da söylememiş. Bir gece oğlan demiş gızza:

-Yarın bilin düğün var, amma sakın düğüne gidme, yogsam beni gaybedecen.

Ertesi gün düğün başlamış. Gız dayanamadı giddi. Alay geçerkan bir beyaz ata binmiş, heb beyazlar geymiş yakışıklı bir güvey görünmüş. Görennerin gözleri gamaşmış. Gız gardaşları da gocalarıynan beraber. Gız oğlanı tanamış, ama ses çıkardmaz. Gız gardaşları bununulan alay edeler.

-Senin düğün alayında ne işin var. Sen gid al boynuzu da kıçına sog, deller gene. Gız çog maraz eder, başlar ağlamaya da gaçar gider evine. Biraz sora gelir o deligannı da der gızza:

-Ben sana demedim gelmeyesin düğün alayına? Bak sana neler deller?

Gız çaresiz ağlar da der oğlana:

-Geldim amma kimseye bişey demedim. Kimseye da bir zararım tokanmadı.

-Ben yarın gene gelin alayına gidecem, ama sen sakın gelme. Yogsam beni gaybedecen.

Gız ikinci gün da dayanamaz gene gider. Bu defa oğlan yeşil bir ata biner, hep yeşiller geyinir. Görenner hayran galır. Gızgardaşları gene gızzılan alay edeller.

-Senin düğün alayında ne işin var be gız, sen al boynuzunu da gid evine.

Gız döner gider evine. Sora oğlan da gelir, ama ona bişey demez. Neyçün geldin deye sormaz. Yalınız der gene.

-Yarın da düğün alayı var. Ama sakın alaya gelme. Yogsam beni gaybeden. Gız bişey demez. Ama üçüncü gün gene gider. Oğlan bu defa al urubalar geyer, al bir ata biner ve gurumunan gelir alayın içinden geçer. Gız gardaşları ayni lafları söyleller gene. Başlar ağlamaya ama onnar bir daha bir daha söyleller. Gız dayanamaz.

-Bre çog bilmiş abdallar, kimin gocası yog be, bu gördüğnüz kimin gocasıdır zannedersiniz. Gızgardaşları şaşırıp galıllar. Ama oğlanılan o bindiği al at yümselir buludların arasına gaybolur. Gız annar ki sevgilisi gaşdı. Onun için derdi gene düğün alayına gelmesin. Zerem dayanamaycaydı da sırrını söyleyceydi.

Ağlaya sızlaya döner saraya. Bubası görür geni ki ağlar, sorar buna:

-Ma n'oldun da iki gözün iki çeşmedir? Gız olanı biteni annadır bubasına da der gene bana yabdır bir torbacıg peksimed hem bir demir çarıg. Bir yeşil, bir beyaz, bir da gırmızı gelinnig da gidecem bulayım gocamı.

Gızzın isdediğini hazırlayıncalar alır düşer yollara. Bir gece bir eve misafir olur. Sabah gakınca beyaz gelinniği çıkarttı asdı duvara. Ev sahıbının gızzı görünca aglı gitti başından. Der anasına:

-Sor bu yabancı garıya bakayım kaş para isder. Gadın da gidmiş sormuş. O da demiş gene:

-Ben bu gelinniği paraynan sadmam. Kim bana yeşil meleği verirsa onunulan bir gece yatayım. Ona verecem.

Meğerlim yeşil meleg bunnarın yanında galırmış. Ana demiş gızzına.

-İlaç suvaralım yeşil meleği da öyle verelim gene uyanmasın.

Annaşmışlar almışlar gelinniği vermişler buna yeşil meleği. Almış geni gucağına, bütün gece sallamış geni, bütün gece seslenmiş gene, ama bir türlü uyandıramamış. Ertesi sabah almışlar yeşil meleği.

İkinci sabah da yeşil gelinniği asmış duvara. Gene görmüş gız. Bir defa daha annaşmışlar. Bir geceliğine verecegler yeşil meleği. Gız gene alır yeşil meleği gucağına başlar sallamaya. Ne uyanır, ne gakar. Gız bir tarafdan ağlar bir tarafdan da söylenir.

-Yeşil meleğim, ben geldim. Ne olur gak da esgisi gibin beni gollarına al, sev ogşa. Ama sabaha gadar nafile oğraşır. Gene uyanmaz. Bu iñsannarın yaşlı bir gomuşusu varımış. Bu işi ağnadıydı. İki gece duyardı gızza ki yalvarırdı da yeşil meleg uyanmazdı. Acıdı gıccaza. Geldi da der gene:

-Bag sana ne deycem. Bu ana gız bu oğlana uyuku ilacı içiriller. Sen da boşuna yeñ canını onu uyandırasın. Böylece bir parça sünger goyasın oğlanın ağzına da ilaşlar aşa gidmesin. Oğlan da bayılmasın. Gocagarı obir tarafdan da gider der oğlana:

-Garın iki gecedir seni uyandırmaya çalışır da uyanman. Bu agşam ilacı yudma. Oğlan çog memnun galır bu habere. Gocagarinin dediğini yapar. Üçüncü gün gız çıkarttı gırmızı gelinniği da asdı duvara. Garıyla gızza gene annaşdılar bununulan. Aldılar gırmızı gelinniği verdiler yeşil meleği. Ağzına da ilaş dökdüler. Ama sünger emdiği için aşa gidmedi oğlan bayılsın. Yeşil meleg bu defa bayılmaz. Gız başlar bir tarafdan sallamaya bir tarafdan da oğlana yalvarmaya:

-Yeşil meleğim, gak da ben geldim. Gak da beni esgisi gibin gucagla sev. N'oldun da hiç gımıldaman, hiç ses emden?

Gız bir tarafdan ağlar bir tarafdan da böyle söylerkan oğlan açar gözlerini. Çıkarır ağzından süngeri atar. Sora da garısını gucağına alıp sever. Sora sabah olmadan gakmışlar, ahırdaki al ata binmişler da padişahın sarayına gidmişler. Padişah sabah gakar pençereden ne görsün? Tam da lingrinin düşdüğü yerde gızzıyla bir yakışıklı oğlan. Açar pençereyi çağırır genneri yokarı. Başlarından geçenneri ağnadılar padişaha. Padişah emreder düğün derneg gurulur, zornalar çalar, davullar vurulur. Kırk gün kırk gece düğün yapallar. Evleniller. Düğünde gızgardaşları da varıdı. Yüzleri asıg. Demiş gennere:

-Kimse kimseynan alay emdesin. Gerçeğin ne olduğunu bilmeden öyle demeg yannışdır. Ama ben size gırgın değilim. Padişah yerini güççüg damadına vermiş, o da onnarın yanında galmış.

Onnar ermiş muradına biz çıkalım kerevedine…

K.2. SİHİRLİ TENCERE[285]

Evvel zaman içinde galbur saman içinde, cinner cirid oynardı esgi hamam içinde. Var varanın sür sürenin vay haline yannışa düşenin. Vahdın birinde bir memlekedde fukaralıg çog. Bir gocamanınan bir gocagarı da köyün bir kenarında bir gulubede yaşar. Bir göz evceğizleri var. Evin bir köşesinde da ocaglıg. Yemeglerini çalı çırpıynan bişiriller. Tabi bulabilillersa bişireceg bişey.

Gocagarı bir gün çıgmış dolaşmış gomuşu köyleri. Ona birkaç ogga un vermişler. Demiş o da yoğurayım biraz egmeg yapayım. Bagmış evde ne çalı galdı ne odun. Demiş gocamanına be herif al paltayı da gid biraz çalı çırpı tobla. Ben da hamuru dutayım. Ta hamur girsin sen da gelmiş olun. Ben açacam bezzeleri da hazırlayım, ama yog geciyesin ha da egşisin hamur. Tamam demiş adam atmış paltasını omuzuna bir da ip gidmiş ovaya.

Çalı çırpı var bildiği merada bakar bişey yog. Ora bakar bura yörür sankim yakacag hiçbişey galmamış. Sora gözüne ilişdi bir guru çalı biraz uzagda. Yörümüş o tarafa doğru bagmış böyüceg bir guru çalı. Bir çalı yedmez, ama demiş bunu çıkarayın da bircez daha bulurum herhal. Dayamış paltayı yere tu demiş tükürmüş iki avucuna galdırmış havaya takkadak vurmuş çalının köküne. Ama tam oraşdan bir arab çıgmış bir

[285] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.113-115.

dudağı yerde bir dudağı gökde. Dur demiş ihdiyara, neden evimi yıgmaya çalışın vazgeç. Vazgeçersan dile benden ne dilersan. Vallahi demiş gocaman evin olduğnu bilmezdim. Bilsem palta vurmazdım. Ben fukare bir adamım. Ac galdık garıynan da bir iki ogga un yoğurdu egmeg yapsın onun için geldim çalı sökeyim. Sana gelince ne dileyim senden demiş. Arab buna bir darcıg uzadmış. Al bunu gid evine demiş. Gocaman sormuş ne var bunun içinde. Ac bag demiş arab bagmış gocaman darcıg ağzına gadar altın dolu. Asmış omuzuna dutmuş evin yolunu. Gocagarı uzagdan ihdiyarın yolunu gözler. Bagmış çalı çırpı yog başlamış bağırmaya. Yolladım seni birceiz çalı çırpı toblayan yılladın ta gelesin. Hani ya çalı çırpı? Adam demiş gene dahay bişeyler buldum. Girmişler eve acmış adam darcığı. Gadın altınnarı görünce bağırmayı kesmiş. Bir altın almış gidmiş ne lazımısa satın alıb gelmiş eve yemişler doymuşlar.

Bu paraynan hepey zaman geçinmişler, amma hazıra dağlar dayanmaz. Üçerden beşerden altınnar suyunu çekmiş. Gene başlamışlar zebillig çekmeye. Bir gün ihdiyar almış eline paltayı atmış omuzuna düşmüş gene yola. Gidmiş gene ayni çalıya. Yallah deye başlamış gazmaya. Arab öfgeli öfgeli çıgmış demiş gene ne oldu da geldin evimi başıma yıkasın? Vallahi demiş ihdiyar altınnar biddi gene zebil galdıg. Arab çıkardmış bir kapaklı tencere demiş ihdiyara al bu tencereyi da gid. Ne zaman acıgsan bu kapağlan tencereyi örd da söyle gene hangi yemeği isden. Ondan sonra ac kapağı da gurtar ye. Ama bir daha evimi yıgmaya gelme tamam? Tamam demiş ihdiyar. Almış tencereyi dönmüş eve. Gocagari bakar bakar bişey annamaz. Hani bu defa sana altın vermedi? Yog demiş ihdiyar bu tencereyi verdi. E da napacan bu tencereyi. Daha doğrusu bu tencereye ne goycan da bişiresin. Bizim bişireceg bişeyimiz yog. İhdiyar annadmış gocagariye arabın dediglerini. Gid bu tencereyi bir güzel ika da gel demiş garısına. O da ikamış gelmiş. Goymuş tencereyi drabezin üsdüne. Almış kapağı eline. Demiş gocagariye söyle bakayım canın n'esder? Gocagari da demiş püryan çekdi canım. İhdiyar tencereyi kapadmış bir tayka sora acmış. Bagmışlar görçegden bişmiş püryan oldu. Dögmüşler çanağa. Bu defa gocagari demiş. Bu yemeg egmegsiz yenmez, egmeg da lazım. Bu defa egmeg da çıkartmışlar. Bir güzel garınnarını doyurmuşlar. Gül gibin geçinillermiş. Gel zaman gid zaman ihdiyar demiş bu zenginniği boşuna ne dutayım bu gadar ac adam var madem. Bütün mahalleyi daved edmiş gelsinner. Yalınız

gelirkan herkeş çanağını pironunu gendi getirsin da onnara ziyafet vereceg. Misafirleri gelmeden bol bol egmeg çıkarmış. Sora da herkeşe isdediği yemeği çıkarmış. Tabii herkeş tencereyi görmez. Alır çanağı yemeği doldurur getirir. Bütün mahalle memnun galmış. Sora o gasabadaki herkeşi yedirmiş. Bunar padişahın gulağına da gidmiş. Bir fukare adam bu gadar insanı nasıl doyurdur deye merag edmiş. Yollamış bir adam ihdiyarılan gonuşsun. İhdiyar, adama demiş padişahım da isdersa asgeriynan gelsin onnara yeteceg gadar yeyceg var. Padişaha annadmışlar durumu. O da demiş bu daveti gabul edelim bakalım görçegden bu ihdiyar bunu yapabilirsa. Bir subaşı gidmiş gonuşmuş ihdiyarılan. Oğraşmış ağzından laf alsın bakayım bu işi nasıl yapacag. İhdiyar demiş buna, gid oğlum padişahına selam söyle, benim lafıma emniyet edsin asgeriynan gelsin, eğerlim bir tekinin garnı ac galırsa bana isdediği cezayı versin. Adam çaresiz dönmüş padişaha durumu annadmış.

Annaşdıgları gün padişah, adamları hem asgerleri gidmişler davete. Yeyebildigleri gadar yemişler hebsi da ac galan olmamış. Yalınız bir asger pençereden bakıp görmüş ki ihdiyar bütün bu yemegleri kapaklı bir tencerecigden çıkarır. Bunu gumandarına söylemiş, o da padişaha. Padişah düşünmüş daşınmış gumandarılan da gonuşmuş bir yol bulsunnar da bu tencerecii ihdiyardan alsınnar. Gumandar demiş biz da bir yemeg verelim da ihdiyarı daved edelim. İçirelim geni şarfoş olsun da tencercii alalım. Öyle yabmışlar. İhdiyar birkac bodiri içinca kafayı bulmuş sora da sızıb galmış. Gumandar almış tencereci gidmiş saraya. Gartıg tencerecig padişahın olmuş. Bütün asgeri golaylığnan yedirir olmuş. Obir tarafdan ihdiyarın şarfoşluğu geçinca bakar arar tencereyi tencere yog. Bre kim aldı? Bre nereye giddi? Gocagari başlamış dırlansın buna. İşin gücün yog illa herkeşleri yedirecen ha. Aha böyle adamın elinden alıllar da ac galın. İhdiyar bagmış gocagarı haklı, demiş kim alabilir. Alsa alsa padişahınan adamlarıdır. Zerem onnar daved etti beni da şarfoş eddi. Gidmiş saraya ille isder tencereci. Padişah ama emrettiydi adamlarına eğerlim gelirsa dutsunnar dövsünner geni da adsınnar sokağa. Onnar da öyle yabdılar. Vura vura yüzünü gözzünü davul ettiler da attılar sokağa. İhdiyar gendine gelinca gakmış gidmiş eve. Olanı biteni annadmış garısına. Garısı demiş buna, sen bir gocaman, padişahın asgeriynan baş edemen. Otur oturduğun yerde. Ya da sana yardım edse edse o çalının dibinde gördüğün arap yardım

eder. Acaba der gendi gendine gidsem o arab bana yardım eder yogsam canı sıkılır da beni çarpar? Ama padişahın da yabdığı yenilir yutulur gibi değil.

Bir gün kapmış paltayı gene dutmuş yolu. Gidmiş çalının dibine. Daha paltayı havaya galdırır galdırmaz arab çıgmış garşısına. Demiş sende hiç utanma yog, arlanma yog. Sana neler neler verdim. İki cansınız neyinize yetmez verdiglerim. İhdiyar vurmadan vazgeçmiş. Demiş böyle böyle mesele. Gakdım eylig olsun deye padişahınan asgerini yemeğe daved edim. Ama onnar beni şarfoş edib tencerecii aldılar. Gitdim geri isdedim, bir güzel da dövdüler. İsderim bana yardım edesin. Arab demiş buna sana soñ defa yardım edecem. Sakın bir daha bu taraflara oğramayasın. Al bu ipi hem topuzu da evine gid heman. Ama sakın bağla ipim vur topuzum deme, demiş.

İhdiyar almış ipilan topuzu dönmüş evine. Ama yolda giderkana demiş gendi gendine bu arab bana neden böyle söyledi? Acaba böyle deyinca zengin olun? Bagmış sağına soluna kimse yog. Çıkardmış ipilan topuzu bağla ipim vur topuzum demiş. Sen misin deyen, ip elinden gurtulmuş başlamış ayaglarına dolanmaya. Topal eşeg gibin yere yuvarlanmış ihdiyar. Topuz da başlamış bir orasına bir burasına vurmaya. Vur vurmamın edmiş ihdiyarı davul. Gorkudan demiş çattık belâya. Dur yeter demiş daha hızıla vurmuş topuz. En soñunda akıl edmiş tam tersini söylesin. Çözül ipim dur topuzum demiş. İkisi da gelip avucuna girmiş. Demeg demiş ihdiyar bu işin yolu bu. Gidmiş eve gocagarısına. Gocagarı bakar her tarafı şiş davul. Gene ne oldun böyle demiş. Padişahın adamları ongartılar seni galiba. Yoog demiş gartıg ben onnarı ongardacam. Çıkarıp ipilan topuzu gösdermiş. O gün yadmış biraz dinenmiş vurmanın acısı geçsin deye.

Devrisi gün guşlug vagdı gakmış dutmuş sarayın yolunu. Girişdeki begciler görürkandan ihdiyarı tanamışlar. Demişler gene, be ihdiyar gene sırtın gaşındı da geldin dayag yeyesin. Bu defa vura vura seni öldüreceyig. Emir böyledir gurtuluşun yog, eyisi mi dön gid. Orası belli olmaz demiş ihdiyar. Şindi siz eyliğnan bırakın beni çıkayım göreyim padişahı. Yogsam günah benden giddi. Bunnar başlamışlar gülmeye. En iri yarıları da başlamış yörüsün ihdiyara taraf. İhdiyar der buna, sakın gelme yogsam fena olacag. Ama o işin aslını bilmez. Zaneder da bir eliylan kapacag ihdiyarı goysun yere. Ya da vuracag gene bir tokat da yarısı da boşa gidsin. Begci üç adıma gadar yaglaşınca ihdiyar çıkardmış ipilan topuzu uzadmış begciye doğru bağla ipim vur topuzum demiş.

İp bir dolanmış begcinin ayaglarına begci yere düşmüş. Başlamış topuz da vurmaya. Bu yarar bu yaramaz vura vura böngürtmüş begciyi. Koşdurmuş obirleri yardım edecegler güya. Her yakına gelene aynisini yapmış. Görenner gartık gorkmuş. Bir gıyameddir kopmuş o giriş kapusunda. Duymuş padişah bu gürültüyü çıgmış pencereye. Bre demiş adamlarına geppegündüz nedir bu şamata? Neler oluyor oraşda? Demişler gene bu ihdiyarcıg illâ seni görmek isder. Yani bütün bu şamatayı çıkaran odur? Odur, demişler. Eee yollayın geni gelsin yokarı bakayım demiş. Bıragmışlar ihdiyarı yokarı. Padişahın niyeti emredeceg bir adamına da başını kessin gılıncılan gurtulsun elinden. Ama ihdiyar bir evvelisi sarayda dayag yediydi ya… Hazırlıglıydı bu defa. İpilan topuzu sağ elinde hazır dutardı. Bakdı padişahın yanına yanaşınca gılınclı bir adam. Demeg beni gılıncıla kesecen ha demiş. Birkac adım gala uzadmış ipilan topuzu bağla ipim vur topuzum demiş. Öñ tarafda padişah olduğu için ip onun ayaglarına dolanmış padişah düşerkan gılınc böğrüne badmış. Gılınc adamın elinde gerilemiş. Saldırma vaziyeti almış. İhdiyar bu defa gılınclıya bağla ipim vur topuzum demiş. İpilan topuz adamı edmişler salata. Padişah bunnarı görünca çok gorkmuş. Ama ihdiyar onu da gösdererek, bağla ipim vur topuzum demiş. Beş altı topuz da padişah yeyince yeter gartıg durdut demiş durdut. Durdut da tencereni verecem. Çağırmış adamlarına tencereyi hem kapağını getirmişler almış vermiş ihdiyara. Al beytamballarını da gid bunun içinden. Yeteri gadar baş ağrıttın. İhdiyar da demiş gene sen goca bir padişahsın. Her bir şeyin var. Gagdın benim gibin bir ihdiyarın tenceresine göz digdin. Bu sana ders olsun. Başgasının malına göz dikmeye, el uzatmayasın, demiş. Almış tenceresini dönmüş evine. Garısı onu kapuda begler. Aldın tencereci geri? Aldım demiş ihdiyar, de gene çıkardsın bir imambayıldı da aclıgdan nerdeysa bayılıyorum demiş gocagari. İki dane imambayıldı çıkardmışlar sihirli tencereden, garnılarını doyurmuşlar. O günden sora kimse onnara tokanmamış gül gibin geçinib gidmişler.

K.3. GÜVERCİN ŞEHZADE[286]

Var varanın sür sürenin, Allah eyliğni versin bu meseli diyneyenin. Mesel diynesin sıkıntısı gacsın, gulağnı eyi açsın kıssadan hisse kapsın…

[286] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.152-153.

Bir zamannar memleketin birinde bir gocagariynan gızzı varmış. Gız on üç on dört yaşında. Anası çamaşıra gider beş on guruş gazansın da geçinsinner. Gız deli toy, evde galır. O da ev işini halleder. Hamarat bir gız. Anasına yardımcı olur. Gadın her zaman nesihat eder buna. Onu öyle yap bunu böyle yap deye. Söylediğni bir defa söyler. Gız dahayını yapar. Gadın bakar görür gızzı akıllı. Bir gün oturdur geni garşısına:

-Bag güzel gızzım, akıllı gızzım der. Ben dul bir gadınım. Çamaşıra giderim geçinelim deye. Ama iñsannar dünyada galıcı değil. Sırası gelinca buralarda duramaz. Sen hem akıllı hem güzel bir gızzın. İsdemem benim gibin ezilesin. Ya da ergatçılığa gide da güneşlerde yanasın. Sana öğredecem gergef işlemeyi da evden çıkmadan, toz toprağa garışmadan hem gendi cehizini işleyesin, hem da beş on guruş gazzanasın. Tamam, demiş gız. Ne desin başga. Anası çıkmış çarşıya almış buna iki dane kasnak, iki arşın uruba, iki dane yumak, iki dane tığ, iki dane da iğne. Almış gösdermiş uruba kasnağa nasıl gerilir, üsdüne resim nasıl çizilir. Soora nasıl işlenir. Gız beş on günde alışmış. Anasının her gösderdiğini her tarif ettiğini bir defada işlemiş. Anası bagmış tahmin ettiğinden da güzel iş yapar.

-Afferim gız demiş, ölsem da gözüm arkada galmaz gartıg demiş. Sen gendini gurtarın. Allah talihini açık etsin. Çok gecmeden gocagari ölmüş. Gız galmış bir başına. Eee napacak da geçinsin? İş işleycek, gergef işleycek. Anasının ölmeden aldığı gumaşı almış kasnağa bir güzel germiş. Ama bu defa şekilleri gendi çizmiş. İki dane gül. Daha tam açılmamış. Başlamış bunnarı özene bezene işlemeye. Bir gün sıcak almış odanın içinde da acmış pençereyi. Biraz sora gelmiş bir güvercin konmuş pencereye. Gız bakmış gülümsemiş güvercine. Güvercin hepey galmış pençerede soora da uçmuş gidmiş.

Bir gün... iki gün… derkana güvercin alışmış her gün gelsin. Gelir pençereye gonar, sahatlarınan gaçmaz. Arada bir guuuk… guuuk… guuuk… deye guklar. Gızza bakar usanmaz. Ama bu hareketleri gızzın hoşuna gider.

-Ne güzel guş der gendi gendine, insana sankim can yoldaşıdır. Bu sözü söyleyince bakar güvercin annamış da sevinmiş gibin gannatları çırpar. Gız gakar gidsin aşevine biraz su içsin. Döndüğünde bakar artıg iplikleri kesdiği güççük bakar ortada yog… Bakar bakar bulamaz. Herhalde der bir yere goydum da onuttum. Obirini gullanmaya başlar. Bir başga gün tığın biri gaybolur. Bir başga gün iğnenin biri. Bir gün

gene gakar gidsin aşevine su içsin. Kapudan çıkarken bir gannat sesi duyar döner. Bakar güvercin son iplik yumağını aldı da oturur pençerede. Dönmüş alsın yumağı. Güvercin örkünmüş da uçmuş. Gagasında yalnız ipliğin ucu galmış. Güvercin uçar yumak açılır. Gız bırakmış işini gücünü, düşmüş güvercinin peşine. İpliği takip ede ede gitmiş bir gonağa. Bakmış iplik üst gatta bir pençerede. Bir merdeven uydurmuş çıkmış pençereye, girmiş odaya. Bir da ne görsün. Bir güvercin trabezin üsdünde oturur. Yanında da gızzın evinden aldığı, güççük makas, tığ, iğne hem ipliğin ucu. Yaklaşmış trabeze güvercin gaçmaz. Uçmuş konmuş gızzın omzuna. Gız da başlamış güvercini okşasın. Guşa alışınca almış iki avucunun arasına da başını da sevip okşamak isdemiş. Sert bişeye ilişmiş eli. Götürür şafda bakar. Bir toplu iğne. Gız tokanınca güvercin ağrır. Gıynaşmaz çıkartsın toplu iğneyi güvercinin başından. Ne olur ne olmaz. Almış güvercini gitmiş evine. Gaçamasın deye pençereyi da kapatmış. Ona da su hem egmek vermiş. Devrisi gün aklı figri o toplu iğneye dakılmış. Bir guşun başına toplu iğne nerden hem nasıl batar? Çıkartsam çıkartmasam deye düşünür durur. Son soñunda der, eğerlim bu toplu iğne bu guşa zarar verseydi şindiye gadar çokdan ölürdü. Ben bu toplu iğneyi çıkaracam. En çok da birkaç damla gan akar, güvercine bişey olmaz. Alır bir eline güvercini sıkı sıkı dutar. Obir eliynan da toplu iğnenin başını dutar çeker çıkarır. Bir da ne görsün? Güvercin yakışıklı bir deligannı olur. Gız bir çıılık atar,

-İn misin cin misin? Sen nesin? der.

-Ne inim ne cinim, senin gibin bir insanoğluyum. Anam genç yaşda ölmüş. Bubam evlendi. Eveyanam bir büyücü gadındır. Beni isdemediği için bana bir büyü yapdı başıma bu toplu iğneyi sokdu da beni güvercin yapdı. Sen onu çıkarınca, büyü bozuldu. Ben da esgisi gibin iñsan oldum, demiş. Şindi esgileri bırakalım da öñümüze bakalım. Ben senin huyunu suyunu çok beğendim. Benimilan evlenin? demiş.

-Ben da seni çok beğendim demiş gız. Tabii da evlenirim… Tamam demiş oğlan, uşaklardan birini yollamış da bubasına haber salmış ki sağdır hayattadır. Kırk dane asger yollamış padişah da oğlunu alıp götürmüşler saraya. Oğlan gızzı bubasına tanışdırmış. Padişah da beğenmiş gızzı. Düğün dernek gurulmuş. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Ehaliyi yedirip içirmişler. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine…

K.4. GADİFE[287]

Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir adamınan garısı. Bir gün añsızdan bu garı hasda olmuş. Ağnamış ki öleceg. Demiş gocasına:

-Sana vasiyetim olsun, dul galma. Sandıkdaki beleziğimilan yüzüğüm hangı gadının eline uyarsa o gadınılan evlen. Çok gecmeden gadın Allah'ın rahmetine gavuşmuş. Gadının kırklanmasını beklemiş adam. Kırklanır kırklanmaz almış yüzüğlan beleziği da mahalledeki dul gadınnar da deñemiş bakayım kimin eline uyar. Hicbirine olmamış. Bagmış düşünmüş o civarlarda başga eline uyabileceg bekâr gadın varısa. Ondan da bişey çıkmamış. Umudunu kesmiş soñunda beleziğlan yüzüğü goymuş dolaba yerine.

Bir gün gızzı dolabı garışdırırkana bulmuş beleziğlan yüzüğü. Almış dakmış eline. İkisi da tamamen uymuş. O da hayret etmiş bu işe, ama bubası eve gelinca;

-A buba demiş, anamın yüzüğüylan beleziği bana oldu. Bak! Adam bakmış gız doğru söyler. Bir daha bagmış. Sora demiş gızzına:

-Aha sen da bilin, ananın bana vasiyetidir. Bu beleziğlan yüzük kimin eline olursa onunulan evleneyim.

-Hiç olur buba öyle şey, iñsan bubasıynan evlenir.

-Ananın vasiyetini gıramam demiş adam, bu iş olacak.

Gız düşünmüş daşınmış bubasına garşı goyamaz. Ne yapsa da gurtulsa bu durumdan. Gitmiş gendini sıyacak böyüklükde bir sandık yapdırmış. Bu sandığın altından ayaklarını çıkarabileceği iki delik var. Bir da öñden yolu görsün deye iki başga delik. Bu sandık, içinden kilikleme. Gıza zarar veremesinner deye. Gız bu sandığın içine biraz su hem yeycek goymuş. Gerdek gecesi sandığın içine girip kapanmış. Bir kesmanını kesip arka kapudan gaçmış. Dutmuş bir yol. Git gitmemin... Bir dört yol ağzına varmış. Bakar uzagdan bir atlı gelir. Atlı da yörüyen sandığı görür. Ener atından yolunu kesmiş.

-İn misin cin misin demiş. Gız hic cevap vermemiş. Alır bu sandığı yükledir atına gidmiş saraya. Meğerlim bu padişahın oğluymuş. Götürmüş sandığı odasına. Seslenir seslenir cevab almaz. Gendi da dışarı gidecek. O gün düğün var. Sandığınan içi bal vermez.

[287] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.196-197.

-Bu sandık neyin nesi demiş. Yörüdüğüne göre içinde iñsan var. Ama bir türlü açamadım. Demek içinden kilikleme. Adını sordum söylemez. Sandığın üsdü da gadife gablı. O zaman ben buna Gadife deyim, demiş. A Gadife, ben düğüne gidiyorum, sakın ben gelene gadar bir yere gaybolma demiş. Eğilip sandığın üsdündeki gadifeyi okşar. Tam o sahat gız elini uzadıp oğlanın belindeki şalı yırtmış. Oğlan fark etmez. Çıkar gider düğüne. Ardından gız da çıkar. Geyinir guşanır o da gider düğüne. Gören gözler gamaşır. Herkeşler ona bakar. Padişah oğlunun da gözleri hep onu görür. Yollar adamlarını sorsunnar geni nerelidir. O da demiş gennere:

-Şalyırtan mahallesindenim. Gideller oğlana deller. O da sormuş gennere bakayım bu mahalle nerdedir. Hicbiri bilmez, gendi da ağnamaz. Gız bir mahana bulur erkenden gakıp gaçar da gelir sandığna girer saklanır. Oğlanın haberi yok. Gelir gider Gadife'nin odasına. Başlar gonuşmaya:

-Ah Gadifem Gadifem der. Herhal sen da güzelsin, ama böyün düğünde senden daha güzelini gördüm. Gene gadifeyi okşar gider. Ertesi gün oğlan gene gelir. Gadife'yi okşar da der gene:

-Böyün gene düğüne gidecem. Gene o güzeli görecem. N'olur bana yüzünü gösdersen der. Gızda gene ses seda yog. Oğlan çıkmadan gitsin eğilir Gadife'yi ogşasın sevsin. Gadife o saat uzadır elini belli etmeden oğlanın sahatının kösdeğini kopardır. Çeker düğüne gider. Ardından da gız gider. Gene herkeşin gözü onda. Gene yollar adamlarını sorallar gızza nerelidir. O da der gennere:

-Kösdekkoparan mahallesindenim. Gideller deller oğlana. O da der gennere:

-Bu mahalle nerdedir. Hiç bilen çıkmaz. Düğünün son günü oğlan gene gider Gadife'yi sever da der gene ki gidecek düğüne. Oğlan çıkarkandan o da çıkar peşinden. Bu defa çok daha güzel geyinir süslenir. Görenner maşşallah çeker. Oğlan dayanamaz yanına gider der gızza:

-Uzat barmağnı. O da uzadır. Çok güzel bir yüzüg dakar gene. Sen benim nişannımsın der...

-Ama bana söyle nerelisin sen?

-Gözgamaşdıran mahallesindenim der gız. Sora bir mahana bulup erken gaçar. Oğlan bakar sağa sola, gızı göremez. Buna çok maraz eder. Gelir saraya ağnadır anasına.

-Böyle böyle mesele. Üc gecedir nasıl edersa eder, şafımızı keser da gaçar. Nerelidir, nere gider ağnayamadık. Ben bu gızı bulmalıyım, der. Bana bir çıkın hazırlayın. Bir sakulli da peksimet yapın. Ben gidip bu gızı bulacam.

Ertesi gün saraydaki gızlar hamur yoğurullar peksimet yapacaklar. Bu da garışır aralarına da bir hamurun arasına o yüzüğü goyar. Kimse fark etmez. Furunda bişer, sora peksimetleri furuna salallar. Oğlan düşer yollara. Dere tepe dolaşır. Kimsesine raslamaz. Yorulur da oturur bir pınarın başında yemek yesin. Bir peksimet alır ısırır. Sert. Eliynan gırınca bakar, gendinin o düğündeki gızza dakdığı yüzzük.

-Bre amma der, bu yüzük benim nişannıma dagdığım yüzük. Obir gızların hepsini tanarım. Bu peksimetler bizim evde yapıldığna göre da gız bizim evde. Acaba hangısıdır? Döner gelir eve. Sarayda ne gadar gız varısa hepsine bircig bircig bakar. Bunnarın hic biri o gızza beñzemez.

-Acaba der, sandığın içinde bir gız var da odur. Şindi ben ona gösderirim der. Gider odaya çeker sandığı odanın ortasına. Çeker gılıncını:

-Gadife sandıkdaki Gadife der, beniminan oynadığın yeter. Ya gendin usul halınan dişarı çık ya da çekecem gılıncı bu sandığı bu sandığı ortadan pölecem. Gızda ses seda yog. Çeker gılıncı sandığı ortadan pöler. Bakar düğünde gördüğü gız. Ayın on dördü. Güzeller güzeli. Alır gızzı çıkarır.

-Sen n'aran bunun içinde, der. Sana bu gadar gonuşdum bir lâf etmedin. Gız başına gelenneri ağnadır. Oğlan alır gızzı gider anasına bubasına. Garar veriller bunnarı evlendirsinner. Düğün dernek gurulur. Davullar vurulur. Kırk gün kırk gece düğün yapılır. Bir güzel evleniller. Onnar ermiş muradına, darısı bekâr gızların başına...

K.5. FİSLİKÂNCI GÜZELİ[288]

Evvel zaman içinde galbur saman içinde, develer dellâl iken esgi hamam içinde. Ben anamın beşiğini sallardım, bubamılan mahallede lingri oynardım. Biraz hızlı salladım anam beşikden düşdü, lingriye hızlı vurdum, görünmez yere uşdu. Bubam gızdı peşime düşdü. O govaladı ben gaşdım, son soñunda da bir memlekete ulaşdım. Ancak öyle gurtuldum dayak yemekten. Bakdım memleket mamur, iñsannar kibar.

[288] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.207-208.

Kimi gonuşur kimi diğner. Ben da yaklaşdım da bir gocagarının ağnattıklarını diğnedim.

Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir terziynan garısı. Üc dane da gızları. En böyüğü Ayhatun, ortancası Nurdâne, en güççüğü da Akıldâne. Ayhatun çok güzelimiş, Nurdâne çok alımlı, Akıldâne da çok akıllı. Kimin bir derdi varısa da ona ağnadır, o heman bir çaresini bulurmuş. Kim bir zor soru sorsa cevabını verirmiş. Hani deller ya sözüne söz, arşınına bez. İşde bu sankim Akıldâne için söylenmiş.

Bu terzi gece gündüz işinde gücünde. Eve geceden geceye gelir, çocuklarının hep garısı ilgilenir. Onun için bildiklerini o öğretmiş gızlarına. Amma en güçüğü hepsinden bişey öğrenmiş onun için bu gadar akıllıymış. O zamannar daha mehdep yoğmuş yollasınnar çocugları. Yalınız padişah evlâtlarını yollarmış mehdebe. Evde yapacak çok işi olmadığı için bu da dutmuş bir saksıya fislikân egmiş. Her gün suvarır, bazen da toprağını gevrekleşdirmek için çapalarmış. Padişahın oğlu da yeni yetme, bir hocanın yanına derse gidermiş. Her gün mehdebden dönüşde bu terzinin evinin öñünden geçer gızzın bu fislikânılan oğraşdığını görürmüş. Bir gün dayanamamış bu gızza seslenmiş yoldan:

-Fislikâncı güzeli, fislikâncı güzeli, her gün çapalan suvarın, o fislikânın kaç yabrağı var bilin?

Gız bir bagmış padişahın oğlu. Hisabda onu utandıracak. Heman cevabını vermiş.

-Sen bir padişah oğlusun, her gün okun yazan, gökde kaç yıldız var bilin? Padişah oğlu da gızdan aşaa değil. O da başdan demiş gızza:

-Hiç gökdeki yıldızlar sayılır?

-Yıldızlar sayılmazsa demiş gene gız da, fislikânın yabrakları da sayılmaz.

Bu gızzın hazır cevablığı padişahın oğlunun hoşuna gitmiş. Bir mahana arar gızılan buluşsun onu dahay tanasın. Ne yapsın ne yapsın bir gün davet etmiş terziyi yemeğe. Terzi gitmese olmaz. Gabul etmiş gitmiş. Hoş beşden sora padişahın oğlu demiş buna:

-İsdersan çıkalım sarayın havlısında biraz dolaşalım. Hem biraz gonuşalım. Sana soracaklarım var demiş. Çıkmışlar havlıda dolaşmışlar. Sora da sarayın dışına gadar

gitmişler. Padişahın oğlu bakmış yerde bir parça mermer. Yalbur yalbur eder. Almış bu mermeri. Evirip çevirip bagmış.

-Terzibaşı demiş, bu mermer çok çok güzel. İsderim bundan bana bir esvab biçesin, en güzel şekilde da dikesin. Başga hiç kimsede ayni güzellikde esvab olmasın. Terzi ortada galagalmış. Yok demeye dili varmamış. Gelmiş eve. Surat bir garış. Kimsesine da bişey deyemez. Garısıynan gızları fark etmişler durumunu. Garısı sormuş buna:

-A efendi demiş, yüzünden düşen biñ parça olur, derdin nedir?

Terzi, olanı biteni ağnatmış, bir çare bulmazsa başının belâya gireceğni söylemiş. Garısı:

-Maraz ettiğin şeye bak demiş, açık açık deycen gene mermerden esvap olmaz. Ayhatun duymuş anasıynan bubasının gonuşmasını. Gelmiş yannarına. Bubası sormuş Ayhatun'a bakayım o ne düşünür.

-Maraz ettiğin şeye bak buba demiş. Ben da zannettim da cehizimden biceiz parça eksilir.

Nurdâne'ye ağnatmış terzi olanı biteni. Onun da figrini sormuş. O da:

-Maraz ettiğin şeye bak demiş, ben da zanettim da bizim bişeyimiz çalındı, demiş. Terzi umudu kesmiş. Garısı hem böyük gızları böyle dedikden sora en güçüğü ne deycek sankim. Almış eline mermeri çıkmış kapunun öñüne da gara gara düşünür. Mermeri da elinde çevirir durur. Güççüg gız fark etmiş mermerin parıldamasını. Bakmış pençereden görmüş bubasını.

-Napan buba da çıkdın dişarı? Bu gadar gara gara düşünmene sebep ne? Yörümüş çıkmış bubasının yanına.

-Sana desem da ne fayda gızzım? demiş. Bu mermeri görün?

-Görürüm demiş güççük gız. Parlag bir mermer.

-Bana bunu padişahın oğlu verdi da isder ona hiç kimsede olmayan bir esvap dikeyim.

-Dikmezsan n'apacakmış?

-Bana ceza verecegmiş.

Güççüg gız başlamış gülmeye. Demiş bubasına:

-Ben da zannettim mühim bişey isdedi senden. Yapılamaycak bişey.

-Yani yapılabilir den bu iş?

-Yapılamaz amma o isdedi ağnasın bakayım sen bu teklifin cevabını verebilirsan gendine. Bak bubacım, sen bu mermeri alacan, yarın guşlug vagdı gidecen saraya. Tam güneş havlıya vururkan asacan bu mermeri bir direğe. Alacan eline da uzun bir sırık. Edecen güya govan güneşi. Padişahın oğlu seni görünca gelecek. Sana gızacak n'apan? deycek sana. Sen da deycen gene dediğin gibin isderim bu mermerden sana esvab biçeyim ama güneş bırakmaz. Al bu sırığı da kat güneşi bıraksın beni sana bu esvabı biçeyim. O gene deycek sana hiç güneş yitirilir? Sen da deycen gene, güneş yitirilmezsa bu mermerden da esvab biçilmez. Terzi altın altın gülmüş.

-Sen yok musun sen demiş, şeytana babucu ters geydirin. Devrisi gün almış mermeri gitmiş sarayın havlısına. Gızının dediklerini bircik bircik yapmış. Onun dediklerini da padişahın oğluna teker teker söylemiş. Padişahın oğlu bunnarı duyunca gaşları çatılmış sora da gülmeye başlamış. Demiş bu terziye:

-Terzibaşı terzibaşı, bu akıl senin aglın değil demiş. Sana bu akılı kim öğretti? demiş.

-Güççük gızzım demiş terzi, Akıldâne.

-Onu görmek isderdim, demiş padişahın oğlu.

-Böylece bizim fakirhaneye buyursanız görürsünüz demiş terzi. O gece misafirleri olmuş. Padişahın oğlu garşısında Akıldâne'yi görünca işin aslını annamış.

-Bu demiş Terzi'ye, Fislikâncı Güzeli. Gızzını Allah'ın emrine isdesem bana verin?

-Eğer gızzım da isdersa verdim gitti demiş terzi. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Fislikâncı Güzeli'ylan padişahın oğlunu evlendirmişler. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine. Gökden üc elma düşmüş. Biri yeñi evlilere, biri meseli ağnadana, biri da meseli diyneyennere...

K.6. HİZMEKÂR MEHMED İLE ZEYNEB GIZ[289]

Bir varımış bir yoğumuş. Allah'ın gulu çoğumuş, ama biribirine tahammül yoğumuş. Bir memlekette insannar gâvuru Müsdüman'ı beraber yaşallarmış. Fukaralık

[289] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.25-26.

sorma gidsin. Biri obirinin yanında hizmetkârlık yapar, geçinir gidellermiş. Ama içden içe da biribirlerini çekemezlermiş.

Mehmed adında fakır bir deligannı da popazın yanında hizmekâr çalışırmış. Ama Allah'ım özene bezene yaratmış. Gara gara gaşlar, filcan gibi gözler, ince uzun bir endam. İñsan bir çif daha göz isderdi baksın o yakışıklılığa. Çalışgan mı çalışgan, saygılı, dürüst. Bütün bu huyları hoşuna gidermiş popazın. İçin için da bu benim güveyim olsa deye geçirirmiş. Ama hemen toparlanırmış popaz. Sora gâvurlar ne deycek? Popaz adam utanmadan gızını verdi bir Müsdümana? Onun için figrinden vazgeçermiş. Ona sadece iş buyururmuş.

Popazın da bır gızı varımış. Güzel mi güzel, alımlı. Havlıda dolaşırkan görennerin aglı garışır. Mehmedi uzagdan uzağa süzer gızzı. Bir gün üç gün derkana gız oğlana aşıg olur. Mehmed da onu sever için için, ama cesaret edemez bir türlü söylesin. Neysa uzadmaylım, bir gün gız dayanamaz, Mehmed der, sen çok yakışıklısın, galbime oturdun, gece gündüz seni düşünmeden edemem. Sen da beni seven? Severim sevmesine, der Mehmed ama... Aması ne? der gız. Aması şu, ben sizin yanınızda hizmekârım. Sen Urum, ben Müsdüman. Buban seni bana verir? Hela bir gid isde, eminim bubam beni verir.

Mehmed gorka gorka popazın yanına gider bir aralık. Bişey söylemeğe çalışır, geveler söyleyemez. Popaz der gene, ma ne oldun da dilin varmaz deyesin. Gorkacak bişey yok. Her ne deyceysan söyle. Cesared bulur Mehmed der popaza, çekinirim da demeğe, ama ben gızzına aşık oldum. Eğer müsaden varısa gızınılan evlenmeg isderim. Popaz bu işe şaşırır. Ama soora güler yüzülan der oğlana, ayoğlum, sen nedir ki den? Sen Müsdüman biz Gâvur. İkincisi sen benim yanımda hizmekârsın. Gızzımı sana verirsam onu nasıl geçindirecen? Üçüncüsü ben bir popaz adamım. Gızzımı sana verirsam beni drangadak atallar aşaa. Onun için gusura bakma gızzımdan başga ne isdersan söyle vermeye hazırım amma gızzımı sana verememem. Oğlan döner der popaza ben bu gızzı hergün görürüm. Aşgından yüreğim yanar, ateş alır. Madem gızzını bana vermen hiç olmassa beni azad ed memleketime, evime gideyim. Popaz bakmış başga çare yog, bırakmış oğlanı serbes. Mehmed düşmüş yollara gidmiş evine yerine. Bir iş bulmuş başlamış çalışmaya ama popazın gızını onutmak ne mümkün.

Obir tarafdan popazın gızzı da aşgından yataklara düşmüş. Gün günden erimiş agmış. Popaz çaresiz. A gızzım demiş n'oldu sana? Nedir bütün bunnar? Ah buba demiş, yüregden sevdiğim bir deligannı varıdı. Beni ona vermedin da yollattın. Ben onsuz yaşayamaycam. Sezerim ki ölecem. Senden son bir isdeğim var. Bir adam yolla alsın Mehmed'i gelsin da onu dünya gözüyla son defa göreyim. Popaz bagdı başga çare yok buldu bir deligannı da yolladı alsın Mehmed'i da gelsin. Mehmed haberi alınca koşdura koşdura gelmiş. Varmış popazın gızzının yanına. N'oldu sana demiş, gözleri dolarak. Söyle ne isdersan yapayım. Senden bişey isdemem dedi gız. Sana bişey deycem, isderim dediğimi annayasın da sözümü dutasın. Ben aslında gâvur değilim. Dini bütün bir Müsdüman'ım. Bubam diğer gâvurlardan gorkduğu için beni sana vermedi. Ben ölecem. İsderim ki sen artık hizmekârlık yapmak zorunda galmayasın. Seni benim gadar seven bir garın olsun, çocukların olsun. Onun için bubama vasiyet edecem beni mücevherlerimilan birlikde gömsünner. Sen da cenazemde bulunasın, yerini göresin da sora mezarı açıp mücevherleri alasın, tamam? Tamam demiş Mehmed. Birkaç gün soora gız ölmüş. Götürüp vasiyet eddiği gibi gömmüşler gızzı. Oğlan da söylendiği gibi gitti mezarı aşdı da mücevherleri alsın. Ama gorkudan bir okkacıg olmuş içindekini görünca. Zerem mezardaki cesed popazın gızzı değil, gendi köyünün imamının cesediymiş. Allah allah demiş, dün buracığa popazın gızzını gömdüler, bizim imamın ne işi var bunun içinde? Mezarı kapadıp köyüne gaçmış. Ama içine derd olmuş bu iş.

Bir gün iki gün derkana anasına sormuş. Ana bizim köyün imamını ne yapar? Anası demiş imam dört beş gün evvelisi öldü oğlum, onu götürüp mezarlığın girişine gömdüler. Ana demiş oğlan, sen mezarın yerini tam bilin? Bilirim demiş anası. Bana gösderin? Anası gidip mezarın yerini gösdermiş, aha buracığa gömdüler geni oğlum demiş. Ama sen imamın mezarını neden bu gadar merak ettin? Rüyama girdi ana demiş, rahat değil da bakmamı isdedi. Anası bu işden bişey anamadı, ama ses da etmedi. Eve dönmüşler. Devrisi gün oğlan bir kesmanını bulup mezarlığa gitmiş, yavaş yavaş açmış mezarı. Bakar ki ne görsün. Mezarda popazın gızzı. Gızzın dediği gibi gıymetli eşyasını alıp evine gider. Bir zaman sora da bu eşyaları satıp zengin olur. Köyün uygun bir yerinde güzel bir ev yabdırır. Dayayıp döşer. Bir gün sokakda yörürkan bir gız görür. Popazın gızzı zanneder. Yanına yaklaşıp sorar. Sen kimsin deye. Beni tanamadın der

gız. Ben bir sene evvel ölen imamın gızzıyım. Neden sordun? Hiç, der oğlan, merakdan. Öyle der ama gece uyuyamaz, yatağın içinde döner durur. Sabaha doğru uyuya galır. Bir rüya görür. Popazın gızzı der gene, aşgolsun Mehmed, beni tanamadın ha! Dün gördüğün gızzı tanamadın ha! O imamın gızıyım deyen gız benim, şindi engel galmadı, benimilan evlen der. Kimseye da bişey söyleme. Mehmed devrisi gün anasını garşısına alır. Ana der, ben imamın gızını Allah'ın emrine isderim. Sana da evlâdlık yapacak gadar saygılı. Anası gidip imamın garısından gızzı isder, o da mehel görür ve bu gençleri evlendiriller. Böylece seven insannar birleşmiş olur. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine...

K.7. YEDİBELA NACİYE[290]

Ezeregden gezeregden, lâle sümbül dizeregden, dağlardan derelerden yörünmez geçitlerden… Geşmiş zamanda, teneha bir diyarda bir garı varımış. Yedibela Naciye dellermiş adına. Dediglerine göre elinden aman çegmeyen iñsan, acı çekmeyen hayvan galmamış. O gadarılan da galmamış iş, yemişini koparmadığı ağaç, dalını gırmadığı çiçeg de yogmuş. Ne uçan gurtulurmuş elinden ne gaçan; ne kedi ne da sıçan.

Anası şaşar galırmış bunun yabdıglarına. Bu gızzın aglı bunnarı nereden keser, nerden bulur bu lâfları der dururmuş. Gomuşuları da dellermiş gene gızzın şeytannarılan garışıgdır. Ahınan vahınan anası ölmüş galmış bir başına Yedibela Naciye. Ne maraz edmiş ne ağlamış anasının öldüğüne. Hadda içinden demiş "Dahay da öldü da gurtuldu o da ben da. Şindi bana garışacag yog. İsdediğmi yapacam." Çog gecmeden öyle yabmaya başlamış. Olmadıg yalannar söyler edrafındakıları inandırırmış. Sora yalançılığı belli olur, herkeşler şaşırmış nasıl da inandılar. Bir gün o memlekete çok namlı bir tüccar gelmiş. Bir sürü adamı var. Her türlü gumaş satar. En fazla da gadın gumaşı. Bu gumaşlar sallandıgca rengleri değişirmiş. Yanan dönen dellermiş bu gumaşlara. Bu gumaşdan entari geyenner yolda yörürkana adamların gözleri fıldır fıldır dönermiş. Yedibela Naciye da beğenmiş, ama alacag parası yog. Nabsın nabsın düşünür. Bir gün gomuşunun çocuu ölmüş. Çocuu götürüp gömmüşler. Yedibela bunu gördü ya. Gece gidmiş hemen çocuu çıkarmış mezardan. İkayıb temizlemiş. Budralayıp sürmelemiş. Sarmış sarmalamış.

[290] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.106-108.

Ertesi sabah almış çocuu gucağına, çıkmış pazzara. Öñüne birkac tükkâna gidmiş. Soora da bu bezirgânın tükkânına. Bagmış bagmış o urubalardan beş altı dane beğenmiş. Falandan on arşın, filandan yirmi arşın, feşmekândan otuz arşın deyereg hepsinden kesdirmiş. Satıcı kesdirdiği urubaları teg teg sarmış, sora da almış eline kehad galem hesab kitab dutmuş yüz agcadan fazla. Yedibela aranır güya cüzdanını bulamaz. Ora bakar yog, bura bakar yog. Demiş bezirgâna ben bir yağnışlıg yabdım keseyi onuttum alayım. Aha bu çocuum galsın rehin, urubalar da, alayım evden keseyi da geleyim. Ne desin elin adamı, tamam demiş.

Çog gecmeden Yedibela Naciye dönmüş gelmiş. Gelirkandan da gidmiş almış çocuu gucağına. Eder güya sever çocuu, ama çocug ölü. Eder güya eliynan tokanır çocuun yanağına. Basar çıılığı. Allahdan gorkmaz, iñsannardan utanmazlar, bir lâsecig bıragdım çocuu alayım keseyi da geleyim da öldürdünüz bana çocuu. Nogdacı... Nogdacı çappuk yetiş da bu bezirgân çıragları öldürdüler bana çocuumu. Çıraglar gorkmuş. Bezirgâncı da duyub koşdurmuş. Aman hanım ne oldu da bağrın?

-Bir da utanmadan soran deye bağırmaya başlamış. Çocuu rehin bıragdım size da ta geleyim öldürdünüz bana çocuumu. Nogdacı... Nogdacı çappuk yetiş. Bezirgâncı telâşa kapılmış. Dur hanım dur demiş hemen nogdacıyı çağırma, senden para pul da isdemem al çocuunu da gid tükkânımdan. Gadın daha hızlı bağırmaya başlamış. Aman da öldürdüler bana çocuumu da şindi da govallar beni. Nogdacı nerdesin. Bezirgân bagmış rezil olacag. Demiş buna, kesdirdiğin gumaşlara para isdemem git tükkânımdan demiş, çağırmış bir çırağna demiş en çog hangı gumaşı beğendiysaydı bu garı topunan al evine götür. Öyle duyunca ağlar gibin yaparak çocuunu almış düşdü yola. Çırag da arkasında. Gelinca sokak kapuya açmış girmiş içeri çırağı da çağırmış getirsin içeri topu. Çırag acamı düşünemeden girmiş kapudan. Çocuu drabezin üsdüne gorkandan yapuşmuş çırağa, deyesin bana doğruyu kim öldürdü bu çocuu demiş. Çırag da demiş gene kimse senin çocuuna tokanmadı. Zerem nasıl goduysan öyle galdı ağlamadı çocug. Yedibela yer gösdermiş çırag topu goymuş yere. Çırağın üsdüne sarılmış öpmeye başlamış. Çırag gurtulmak isdemiş, ama hoşuna gidmiş o da onu gucaglamış. Bu defa demiş çırağa, eğer ağzından bir teg lâf çıkarsa deycem ki saldırdın bana da o zaman güneş yüzzü görmeyesin demiş. Çırag “Sen başladın…” demeğe gakmış çıılık admış. Yedibela, aman gomuşular yettişin deye. Çırag gaça gaça bir hal olmuş bu garının

şerinden gurtulmag için. Çırag gorkup gaçınca Yedibela başlamış gülmeye gendi gendine. Seni gidi beni bilmez, demiş.

Bir zaman soora o memleketin padişahının garısı ölmüş. Yedibela saclarını kınayla boyamış gitmiş cenazeye. Böñüre böñüre başlamış ağlamaya. Ah biricig teyzem da nasıl bıragdın beni da gittin? Da bana bundan kerli kim bakacag? Herkeşler hayret edmiş kimdir bu garı da saraydakılar tanamaz geni. Beş altı gün sora bir dedigodu yayıldı güya padişahın gaderi bir kınalı saclı garıdır. Bu padişahın gulağına da gidmiş. Demiş adamlarına ben öyle kınalı saclı bir garı görmedim şindiye gadar. Siz öyle birini gördünüz? Adamları da demiş gene cenaze günü öyle bir garı varıdı da ağlayarak derdi ah biricig teyzem da nasıl da bıragdın beni da gitdin? Çappug bana o garıyı bulasınız demiş padişah. Bagmışlar ilk gün bulamamışlar. O gece padişah rüyasında görmüş ki bir kınalı saclı garı durmadan güler gene. Çok garibine gidmiş. Ertesi gün bulmuşlar bu Yedibela Naciye'yi. Getirmişler. Meğer o gece bu Yedibela Naciye gidmiş acmış mezarı da incelemiş padişahın garısını. Görmüş ki bir memmesi daha güççügdür, hem sağ bacağında böyüg bir ben vardır. Gene örtmüş mezarı. Bunu padişahın huzuruna getirmişler. Padişah bagmış bu rüyasında gördüğü garıya beñzer. Demiş buna sen görçekden rahmedli garımın gardaşı gızzısın?

Eved demiş bu. Padişah demiş buna kırk senedir evliyig garım bana ne gızgardaşından, ne da gardaşı gızzından hic söz edmedi. Sana iki soru soracam. Eğer görçekden teyzenisa bilecen. Yog bilmezsan çağırcam cellâdı başını vursun demiş. Buyurun sorun, demiş bu. Padişah demiş buna, sen teyzeni en son ne zaman gördün? Altı ay evvel gördüm. Nerden gördün? Bizim mahalledeki hamamda. Padişahın gaşları çatılmış. Hamamda geyinmişdi yoğsam çıplağıdı. Hiç hamamda geyinik olur padişahım demiş bu. Eee memmeleri nasılıdı? Biri böyüğdü biri da güçük. Hem sağ bacağında da böyüg bir beni varıdı demiş. Bunnarı duyunca padişah sakalını sıvazlamış. Bu kınalı bunnarı nerden bilir? Demek ki garımı çıplag gördü. Yani dediği gibin teyzesi olabilir. E tamam; ama garım bana neden bir gızgardaşı hem gardaşı gızzı olduğunu söylemedi. Tamam demiş padişah böyecelig sarayda gal, seninilan gene gonuşacayık. O gece sarayda galmış bu. Ama padişahın anasının gözzü bu kınalı garıyı dutmamış. Gomuş güvendiği birkac garı da soruşdurmuş. Bunun namlı bir yalançı olduğnu öğrenmiş. Ayni geceden gidmiş bunun galdığı odaya sorsun gene bakayım neyin peşindedir da böyle bir

yalan uydurdu. Bu datlı dil dökerekden garıyı yumuşaddı. Sora da başladı iki yanağından maççı muççu öpmeye. Demiş gadına bir insanı sevdiğini gösdermenin en iyi yolu onu dilinden öpmegdir. Ben seni o gadar çok severim. İsdersan uzad dilini da öpeyim. Gadın o siñirinan şaşırdıp dilini uzadırkandan kartadag ısırıp kökünden koparttı.

Ertesi gün padişahın anası arar gonuşsun gonuşamaz. Ağzından lololo lololo deye sesler çıkarır. Padişah der buna ma n'oldun da lololo okun, neysa ki isden söyle bana ağnayım. Garı gene lololo der. Bu defa Yedibela Naciye der padişaha "der sana bana nikâh gıyasın yeñi garın olayım." Bu birkac gün böyle sürer. Sonunda bu Yedibela garar verir bu garıyı öldürsün. Olmaya da gonuşur da yalançılığı ortaya çıkar. Ağnaşır saray hekimiynan öldürsün bu garıyı da vereceg gene iki kese altın. Ertesi gün hekim bir iğne yapar garı ölür. Hekim gelir bundan para isder. Bu der hekime ma sen deli oldun bişey. Ben padişahın anasını neden öldürmeg isdeyim. E sen bana öyle demedin? Yog ben sana dedim padişahın anası için gonuşamamag ölüm gadar acıdır. Sen gakdın garıyı öldürdün. Dur göresin ben seni padişaha govlayım bakayım. Hekim demiş, al ben sana iki kese altın vereyim da kimseye bişey deme başıma bela açasın. Yedibela demiş; hem iki kese altın verecen hem da yarından tezi yog bu saraydan gidecen. Ben sana güvenemem yarın obir gün beni da zehirlen. Ya da seni govlarım da padişah başını vurdurur. Hekim çaresiz galmış bu garıdan da ödü padlamış, o geceden sarayı terk edmiş.

Yedibela Naciye günden güne herkeşi hizaya getirmiş. Saray düzene girmiş. O ne dersa o olur. Padişahın da ağzından girmiş, burnundan çıkmış, sakalına osurmuş, bıyığına gülmüş, padişah ondan vazgeçemez olmuş. Bir gece Yedibela Naciye'nin odasına gidmiş. Benim olacan demiş padişah. Tabii da senin olurum demiş Yedibela, amma bana nikâh gıyarsan. Padişah gevreg gevreg gülmüş. Yarın olsun isdediğin olacag, demiş. Yooog demiş Yedibela Naciye, sarayda imam da var müfdü da, şindi heman nikâhı gıydıracan, seni gucağıma alayım demiş. Onun dediği olmuş. Gecenin o sahatında nikâhı gıydırmış padişah. İsdediği olunca Yedibela Naciye soyunmuş. Padişah da onu seyreder. Bir da ne görsün, bir memmesi güçüg, sağ bacağında da beni yog mu? Sen görçegden garımın gardaşı gızzısın, demiş dur bakayım sen da beni onun gibin

eğlendirirsan. Yedibela o sahat farketmiş ki o da mezarını acdığı gadın gibindir. İçinden demiş gendi gendine, olsun ben madem padişah garısı oldum, isdersa öyle olsun...

K.8. FENA GALBLİ EBE[291]

Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir ebe. Gebe gadınnara yardım eder, onnarı doğurdurmuş. Ama iñsanı bazı bazı kısgaşlık dutar hani. Bu ebeye da böyle bir hal olmuş.

Bir gün çağırmışlar geni bir garıyı doğurdsun. Meğer bu garı padişahın garısıymış. Padişah da sefere gidmiş. Ama padişah sefere çıgmadan rüyasında görmüş ki garısı ekiz doğuracag. Bir gız bir oğlan. Oğlanın annında güneş olacak, gızzın da ay. İşde bu ebe gidinca doğurdsun bu padişah garısını bunnardan haberi yoğudu. Gadın sancılanmış gelmiş vagdı. Öñüne bir oğlancıg doğmuş, ardına da bir gışaccıg. Ebe gübeglerini kesmiş, duzlu suda ikâmış bunnarı da başlamış geydirsin. Farkedmiş ki bu çocugların annıları parlar. Bagmış görmüş ki oğlanın annında güneş, gızzın annında ay var. Be demiş ama ben bunca senedir doğurdurum böyle bişey görmedim. Bu çocuglarda bir başgalıg var. Bunnarı doğuran garıyı gocası kim bilir ne gadar seveceg ona ne gadar hörmed gösdereceg. Eyisi ben bunnarı ortadan galdırayım. Gidmiş bir sandıg bulmuş. Bu iki çocuğu goymuş sandığın içine. Bir da bez ördmüş üslerine salmış dereye. Öteki tarafdan da yeñi doğmuş iki dane gulicig almış gomuş gadının gucağına. Gadın gendine gelinca bu işe inanamamış, olamaz demiş ama ebe, aha doğurdugların bunnar ben ne deyim sana başga demiş.

Padişah da seferden dönmüş bir merağnan. Gidmiş çocuglarını görsün. Ebe demiş gene aha garının doğurduğu bunnar. Adam inanmaz, ama ebe israr eder. Gızmış bu defa garıyı zindana attırmış. Demiş adamlarına buna guru egmeg su verecegsiniz, hiş da güneş yüzzü gösdermeyecegsiniz.

Gelelim çocuglara. Su çocuglarılan sandığı götürmüş götürmüş suyun durgunnaşdığı bir yerde vurmuş gıyıya. Çocuglar aşlıgdan ağlar böñürür. O merada da bir çubanınan manasdırı var. Adam keçileri salmış. Yeñi doğurmuş bir keçi çocug ağlamalarını duyunca gendi yavruları sanmış da gidmiş sandığın yanına, bakar iki yavrucug ağlar. Başlamış bunnarı yalamaya. Çuban uzagdan görmüş keçiyi

[291] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.109-110.

meraglanmış. Yörümüş gelmiş bu tarafa. Bir da ne görsün. İki dane nur parçası çocug. Kapmış bunnarı sandığınan gidmiş mandraya. Meğer bunnarın da çocugları yoğumuş. Demiş garısına bag garı Allah bize iki dane çocug yolladı. Gadının yüzü buruşmuş, ama çocugları görünca onun da ganı gaynamış. Çok sevmiş bu iki çocuğu. Bütün vagdını bu çocuglara harcamaya başlamış. Onnarı yedirsin içirsin ikâsın geydirsin. Çocuglar yedi sekiz yaşına gelinca da gızza öğredmiş ev işlerini uruba digmeyi temizliği. Çuban da beraber götürürmüş oğlanı alışmış avlanmayı, koşmayı, yay og gullanmayı. Bu iki çocug çog eyi yetişmişler. Hişbir yaramazlıgları da yog. Yalnız çuban bu ikisinin annını devamlı bir bezinan bağladmış, sora da garısına işledmiş iki dane tagge annılarını örteceg şekilde ki belli olmasınnar.

Bu padişah gartıg derdini onudmag için yakın memleketlere ava gidmeye başlamış. Bir gün demiş bu dereyi dutayım da gideyim bakayım nere çıkaracag beni. Av hayvannarı nasıl olsa suya geliller. Birkaş dane vururum. Ne bir guş vurmuş ne bir tavşan. Soñ soñunda bagmış bir mandra. Seslenmiş bir su isdesin. Çıgmış bir gız. Bagmış bagmış adama annamış sıradan biri olmadığnı demiş buyurun bir ayranımızı için. Biraz sora da oğlan gelmiş. O da çok edebli davranmış. Sorulan sorulara cevab vermiş. Bütün bunnarı gören padişah hayran galmış. Allah allah demiş, sarayda bu gadar muallim gece gündüz canını yer da eyi çocug zor yetişir. Dağ başında böyle iki çocuğun yetişmesi çog güzel; demiş bunnara sizi davet edsem sarayıma misafir olarag gelirsiniz? Bubamız izin verirsa gelirig demişler. Tam o sahad çuban da gelmiş o da padişaha çok kibar davranmış. Teklifi ona da yabmış. Çuban demiş gendileri bilir. Tamam demiş padişah o zaman ben adamlarımı yollaycam sizi alsınnar.

Padişah emredmiş sofralar gurulsun da misafirleri var. Adamlarına da yeri tarif edmiş bu iki genci hem çubanılan garısını alsın gelsin. Alıp gelmişler bunnarı. Ama daha görür görmez ebe bunnarı tanamış. Ebe o sarayda da iş yaparmış zerem. Demiş iş meydana çıkarsa başım yanacag. Eyisi mi ben bunnarı zehirleyim gonuşamasınnar. Onnarın yemeglerine zehir goymuş kimse görmeden. Ama bu çocuklar mandrada alışmışlar gendileri yemeden kedileri ya da köpeği doyursunnar. Drabezin altına gelen kediciğe acımış oğlan da tabagdan bir parça et alıb admış. Kedi yerkandan ölmüş. Annamışlar ki ebe yabdı bu işi. Padişah demiş gendi gendine bu ebe bu çocugları görünca neden böyle yabdı. Bunun bir hikmeti var heralde. Ebe da annadı ki padişah

gendinden şüpelenir. Mahana arar gaçsın. Padişah demiş kapuları kapadın pekidin da imtihan var şindi. Çağırmış annayan bir adam bagsın bakayım bu kedi neden öldü. Adam bakarkandan demiş gene zehirden. Yani demiş padişah bu tabag zehirlidir. Evet, padişahım demiş. isdersanız bir kedi daha getirelim da deñeylim. O kedi da ölmüş o zaman bunu annayan adam annamış ki misafirlerin hepsinin tabagları zehirlidir. Kimse yemeg yemesin yogsa ölürsünüz demiş.

Eee ebe gadın demiş padişah, nedir bütün bunnarın manası bana açıklaycan. Yog yoğum cellâdı çağırıyorum. Ebe mejbur galdı ağnadsın hikâyeyi. Yani şindi bu çocugların annılarında ayınan yıldız var? Onnarısa olması lâzım demiş ebe. Ama hani ben göremedim demiş padişah. Soora farkedmiş ki annıları sıkı sıkı bağlıdır çözün bakayım o bağları demiş. Gızılan oğlan çubanın yüzüne bagmışlar. O da çözün demiş. Padişah gözlerine inanamaz. Tam da rüyasında gördüğü gibin. Dönmüş çubana demiş bana doğruyu deyesin bu çocuglar senindir görçekden? Çuban demiş gartıg saglamaya luzum yog. Onbeş sene evvel nisan girişinde dere bir sandıg getirdi. İçinde iki çocug varıdı. Gübegleri daha yeñi kesilmişidi. Aldıg besledig garımınan. Bu iki genç o bulduğum çocuglardır.

Padişah bir hisabedmiş tam da gendinin sefere giddiği zamana deng gelir. Bir bagmış ebeye altına işemiş ebe, doğruyu annadmış. Garının hic gabahatı yog demiş. Yollamışlar iki adam garısını çıkarmışlar zindandan, ikâyıp geydirmişler, padişahın yanına oturtmuşlar. Padişah emretmiş zindana ebeyi admışlar bu defa. Çubanılan garısına da demiş siz da gartıg dağı bırakın gelin saraya çocuglarınan beraber. Sağolun demiş çuban, biz yerimizi bırakamayıg. Ama bizim mandranın yanında iki gözlü bir daş ev yabdırırsanız çocuglar geldiğinde oraşda rahad yadsınnar memnun olurug. Padişah bu figri çog beğenmiş. Çubanın mandrasının yanında üc odalı bir güzel ev yabdırmış. Bittiğinde da gidmiş tefdiş edsin. Çubanılan garısı gayed eyi ağırlamışlar bunnarı. Çuban dayanamamış da demiş padişaha, gusura galmazsan bişey soracam sana. Sor demiş padişah. Neden üç oda yabdırdın bu evi? Çocuklar geldiğinde ben da beraber gelecem garımınan. Bir odada Ay galacag, bir odada Güneş. Üçüncü odada da garımınan ben. Herhalde bize bir çanag taze süd sağarsınız demiş. İsdediğin taze süd olsun padişahım demiş.

Fenalar cezalarını bulmuşlar, galannarın hepsi da mesud yaşamışlar. Onnar ermiş muradına biz çıkalım kerevedine...

K.9. DÜRDANE[292]

Bir varımış bir yoğumuş, illallahdan kimse yoğumuş. Vahdın birinde bir memleketde bir padişahınan garısı hem üş dane da gızzı varımış. Bu padişahın oğlu olmadığından gızlarını çog eyi isdermiş yetişdirsin. Onun için en eyi hocaları dutmuş onnara. Gel zaman gid zaman padişahın garısı ölmüş. Galmış padişahınan gızları. En böyüğnün adı Dildâne, ortancası Güldâne, en ufağı da Dürdâne'ymiş. Padişah her nereye gideceg olsa gızlarına sorarmış ne isdeller getirsin gennere. İki böyüg gızzı her zaman dellermiş gene bana falanı getir, bana filânı getir. En güçüğü olan Dürdaneysa dermiş bubasına, senin göğnünden ne koparsa bana onu getir. Padişah her ziyaretten dönerkan Dildâne'ylan Güldâne'ye isdediklerini getirirmiş ama her zaman en güzel hediyeyi Dürdâne'ye getirirmiş. Zerem o hediyeyi gendi seçermiş.

Gel zaman gid zaman böyüg gızgardaşlar başlamışlar kısgansınnar Dürdaneyi. Madem da bubamız her zaman en eyi hediyeyi ona getirir biz da ona oyun oynaylım da görsün gününü. Bunnar dutmuş hizmetkârılan annaşmışlar. Hizmekâr bir mahana bulsun da Dürdane'yi bahcede gezmeye götürsün. O zaman da abaları arkadan gelsinner güya rasgele buluşdular. Onu öldürsünner da bahcenin bir yerine gömsünner. Dürdane ölünca bubaları bir zaman ağlaycag sızlaycag sora da galan iki gızzını seveceg mejburi. Bir gün padişahın işi çıgmış saraydan çıgmış. Bunnar fırsat bulurkandan hizmekârı çağırmışlar o da dadlı dilinan gandırarak Dürdâne'yi çıkardmış havlıya. Biraz dolaşmışlar. Ağaşlı kesman bir yere gelinca da abaları garşılarına çıgmış. Biraz gonuşdugdan sora bir mahanaynan hizmekârı yolladmışlar. İki gız gardaş Dürdaneyi boğub öldürmüşler. Bir böyüg fislikânın altına gömmüşler. Sora da hiç haberleri yogmuş gibin odalarına gidmişler.

Padişah giddiği yerden dönünca gomuş hizmekârı çağırsın gızlarını. Hizmekâr gidmiş çağırmış bunnarı ama Dürdâne'nin odasında kimse yog. Bir daha bag demiş. Gene yog. Padişaha annadmış durumu. Padişah çog üzülmüş bu duruma. Adamlarını goymuş arasınnar her tarafı gene yog. Sankim da yer yarıldı da içine giddi. Demiş

[292] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.111-112.

gızlarına bu nasıl işdir ayni evde ayni sarayda galırsınız da gızgardaşınızdan haberiniz yog. Birkac gündür odasından çıgmadı da görmedig dediler. Biz zannettik da yalınız galmag isder. Padişah buna mana vermemiş ama gızlarının böyle bişey yapacağı da aglına gelmemiş.

O civarda bir çuban varımış. Beş on dane goyunu var. Bahceyi otlar gapladığı için izin isdemiş otladsın goyunnarı o bahcenin içinde. Padişah da izin vermiş. Çuban goyunnarı getirip salmış bu bahceye. Her tarafdakı odları yemiş bu goyunnar. Bir fislikân ağacına hiç tokanmamışlar. Meraglanmış çuban da demiş gendi gendine bu hayvannar neden bu fislikâna tokanmadı? Gidmiş bir dalcıg kopardsın da tütülensin. Dalcıı koparırkan avvv deye sızılı insannarın çıkarttığı sesi duymuş. Allah Allah demiş, bir fislikân iñsan gibin iñiler hiç? Ben Dürdâneyim demiş fislikân. Çuban daha çok şaşırtmış. Hangı Dürdane demiş. O cevap vermiş padişahın gaybolan güççüg gızzı Dürdâne. Allah rızası için gid bubama haber ver. Da ne deyim padişaha? Hem öyle bişey dersam padişah bana inanır? Beni deli çıkardacag. Sen gid bubama söyle gelsin da ben ona annadacam durumu demiş fislikân. Çuban çaresiz galmış. Dutmuş yolu ama içinde da bir gorku. Padişahın adamları çıgmış öñüne. Nere gidecen demişler. Ben demiş çuban padişahdan izin aldım da goyunnarımı odladdım bahcede. Oraşda bişey buldum da isderim padişaha vereyim. Yog demişler bize ver biz verelim padişaha. Yog demiş çuban ben gendim vermeg isderim. Başlamış bir çekişme. Duymuş padişah demiş bunnara ne var oraşda. Bu adam nesder? İlla size bişey vermeg isder, dedig bize versin verelim sana gabul edmez. Bırakın gelsin demiş. çuban gidmiş padişahın yanına. Demiş padişaha öñüne sana teşeggür edmeg isderim o şu bıragdın da hayvannarımı odladdım. Sorra da çog garib bişey öğrendim da isdedim sana duyurayım. O bahcede bir fislikân ağacı var. Hayvannar üsdüne tokanmadı. Merag eddim da bakayım dedim neden hayvannar tokanmadı. Dile geldi da dedi bana adı Dürdâne'dir. Hem sizin gaybolan güççüg gızzınızdır da isder sizinilan gonuşsun. Çog acayibime giddi ama o illâ size haber vereyim isdedi. Ben da vebalı boynumda galmasın deye geldim size haber vereyim.

Düş öñüme demiş padişah. Bir da ben göreyim bu fislikân ağacını. Çuban öñde padişah arkada gidmişler fislikânın yanına. Aha budur demiş çuban. Sora da demiş fislikâna aha bubanı getirdim. Vebalını boynuma asma demiş. fislikân dile gelmiş demiş

buna Allah senden razı olsun. Padişah bunu duymuş. O seslenmiş bu defa. Bu çubanın dedigleri doğrudur? Doğrudur bubacıım demiş fislikân. Eee nasıl olduda sen fislikân oldun? İsdersan demiş fislikân abalarımı buraşda topla. Onnarın öñünde annadayım da inkâr edemesinner. Padişah haber yollamış Güldane ile Dildâne gelmişler. Hizmekâr da gelsin demiş fislikân. O da gelinca olannarı başdan soña annadmış. Hizmekâr bir mahana uydurub beni buraşda getirdi. Güldane başıma vurdu bayılttı, Dildâne da vurdu öldürdü demiş. Mezarı gazdıkları çapa da biraccıg obir tarafdakı çukurdadır. Padişah gidmiş bagmış bir çukurda çapa küreg.

Da gızgardaşınızdan ne isderdiniz ya gızlarım demiş bunnara. Onnar da annadmışlar. Demişler bubalarına ne zaman dışarı gidsen da gelsen en güzel hediyeyi hep ona getirirdin. Demek ki onu bizden fazla severdin. Kısgançlıg duttu bizi da bir delilig yabdıg. Mejburen bizi sevecen zannettig. Bizi başla. Padişah şaşmış galmış. Be gızlarım demiş. Siz gendiniz falan şeyi isderim derdiniz. Size onu getirirdim. Dürdane seçimi bana bırakırdı. Ben da gendi zevkime göre onu o tür hediyeyi uygun görürdüm. Bir defa olsun bana bıragsanız size da gendi zevkime göre hediye getireceydim demiş. Ama içinden düşünmüş da demiş demeg çocuklara ne yaparsan yab biribirlerini kısganıllar. Ataların çok diggat edmesi lâzım. Yogsa gardaş gardaşı öldürür. Ama göynü da bunnarı cezasız bıragmaya elvermemiş. Bu iki gızzını evlendirip saraydan govmuş. Hizmecciyi da yolladmış. Sarayda teg başına galmış. Ama bu defa da gahredmiş. Öyle hayat olmaz olsun demiş. Çok zaman geçmeden Allah'ın rahmetine gavuşmuş. Ölennerin tobrağı bol olsun, bu meseli dinneyennere da ders olsun!

K.10. SEN SEN OL KÖSEYE GÜVENME[293]

Evvel zaman içinde galbur saman içinde, cinner cirid oynardı, esgi hamam içinde. Herkeş geçim derdinde, köse yalan peşinde. Yüz dese birine inanma. Yüzüne gülse aldanma. Döndürür dolaşdırır, kendi da aldanır, döner gendi yalanına inanır.

Zamanın birinde bir memleketde bir adam yaşarmış, köselerin yalanından çok canı yanmış, köselere hiç güvenmezmiş. Onun için hayaddaki tek oğlunu ölmeden yanına çağırmış, ona nasihad edmiş. Dediglerinden biri da ''Sen sen ol, köseye güvenme'' sözü imiş. Çog geçmeden adam ölmüş. Ama hayad devam eder. Bu oğlan

[293] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.96-98.

böyümüş, yaşı gelmiş, evlenmiş. Onun da çocugları olmuş. Gendi da reşberlig yapar. Eker biçer. Bir sene yağmur yağmamış guraglıg olmuş. Çıka çıka dörd torva buydayı çıgmış bu adamın. Değirmenciler bu durumu gördü ya biñ bir yalançılığnan oğraşıllar öğüdmeye gelennerden unu çalsınnar da başgalarına sadsınnar. Bu genc adam bir hisab bir kitap çıkarmış her torvaynan üç ay geçinmesi lâzım ta yeñi harman vagdına.

İlk üç torvayı öğüdmüş, garısı yoğurmuş geçinmişler. Gelmiş sıra dördüncü torvaya. Garısı oturmuş buğdayı galburlamış, daşını yabanı tohumlarını ayırmış. Adam da vurmuş buydayı eşeğin sırtına düşmüş yollara değirmene gideceg öğüdsün. Yolda belde başına bişey gelir gorkusuynan da bubasından galma eğri gılıncı almış. Gidmiş ilk değirmene bagmış sabısı köse. Bubasının lâfını hatırlamış. Endirmemiş yükü gidmiş başga değirmene. Bagmış o da köse. Ondan da gacmış. Üçüncü dördüncü değirmenci da köse çıkınca garar vermiş dönsün ilk değirmenciye.

Yolda giderkana bubasının lâfını da aglına getirir arada. Ama gene der,

-Bubam biraz yannış düşündü galiba. Bir defa bütün değirmencilerin köse olduglarını bilmezdi heralde. İkincisi da her köse yalançıdır yani? Gene da döndü geldi. Yükünü endirmeden değirmenciynan bazarlığa başladı.

-Değirmenci dayı, bu bir torva buydayı kaç paraya öğüdün?

-Bu sene paraynan övüdmem.

-Ya neynan öğüdün?

-Bir egmeglik buydaya.

Bunun üzerine annaşmışlar. Endirmiş buydayı. Köse beş taykada buydayı öğüdmüş. Torvayı çegmiş bir hamur teknesinin yanına. Amma tekne deyip geşme. Unun yarısını alır. Getirmiş bir lenger da su. Bir öyle yabmış bir böyle, unu yoğurmuş. Ama hamur pek gelmiş, getirmiş biraz daha su gıvamına getireceg deye. Bu defa cıvıg olmuş hamur. Su katmış cıvıg yabmış, un katmış pek olmuş. Böyle böyle torvada un galmamış. Oğlan bir torvaya bakar bir tekneye, arada bir da köseye. Haaa arada köse furunu da yagmışdı. Genc adam arada bir da furuna bakar.

-Heralde egmegler bişince hesabedeceg, deye geçirmiş. Bir egmeglig dediğne göre da içinden bir egmeg alıp diğerlerini bize vereceg, demiş.

Köse çegdi egmeg tahdasını bir usdalığnan hamuru kesdi, kenarladı ve egmeg küreğiynan furuna saldı. Yarım sahad olmadan mis gibin egmeg kokusu sardı edrafı.

Köse iki dane köfün çegdi yakına, aldı egmeg küreğni da hazır eddi oraşda ki egmegleri çıkaracag. Ama genc adam iki köfün görünca içine şüpe düşdü. Bir egmeg alacaysa iki köfün neden getirdi? Eğer hepsini bana vereceysa neden böyük köfünü yakına çekmedi. Acdı furunun kapağını başladı egmegleri çıkarmaya. Bir küreg bir köfüne gor bir obir köfüne. İki köfün da nar gibin egmeg doldu. Ama kösede hiç hareket yog. Adam dayanamamış,

-Köse dayı demiş, hani bizim çocugların egmeg hakkı?

-Ne egmeg hakkı demiş köse, biz neye annaşdık? Bir egmeglik buydaya. Bu buydaydan çıkan un bir tekneye sıymadı? Bir yoğrumda bitmedi? Bir furunda bişmedi? O zaman egmegler benim. Hag mag galmadı.

-Hiç olur öyle şey?

-Aha oldu, tam da ağnaşdığımız gibin.

Oğlan bu işe gızdı. Köse bildiğini okudu. Soñunda köse bir teglifde bulundu. İkimiz birer hekâye annadacayıg. Kim daha böyüg yalan söylersa egmeglerin hepsini o alacag. Oğlan çaresiz gabul etti. Öñüne başladı köse annadmaya.

"Bizim havlıda bir ceviz ağacı varıdı. Meyveleri yetişmediğmiz için daş tezzeg atardıg düşürelim. Bir sene gene öyle oldu. tezzeglerden cevizin üsdü tarlaya dönüşdü. Rahmedlig bubam sürdü posdan egdi. Her bir karpuzu bir deve ancag galdırırdı. Aldık getirdik eve bir tane. Kesmeye biçag yetmez. Aldı bubam paltayı. Bir vurdu palta karpuzun içine gacdı. Mejburolduk merdeven bulalım da enelim karpuzun içine bulalım paltayı."

Genc adam bagdı seslenmezsa agşama gadar devam edeceg köse yalana.

-Biddi mi köse dayı, demiş köseye.

-Biddi demiş o da şindi da seni diyneylim.

Gidmiş eşeğin çulunun altına gizlenmiş bir eğri gılıc almış genc adam. Gılıc pırıl pırıl, usdura gibin da kesgin. Biriki sallamış gılıcı. "vvuvvv… vuvvv…" Gibi sesler çıkardmış sora dönmüş köseye demiş;

-Ben bu gılıcı değirmene gelirkan "Hakyemez Yatırı'' nın türbesinde buldum. Yanında da bir kehad varıdı. Da üsdünde ne yazardı bilin?

-Da nerden bileyim ayoğlum ne yazardı?

-Yazardı ki, yalan deyenin, hak yeyenin bir da cümle kösenin başını vurmag caizdir! Şindi...

-Tamam oğlum demiş köse, bu durumda boynumuz gıldan incedir, al egmeglerini da gid demiş. Genc adam almış egmegleri vurmuş eşeğin sırtına dutmuş köyünün yolunu. Bir da sıcag egmeg çıkarmış kesmiş gırazmış kenarını. Başlamış yemeğe. İşde o an gene bubasının lâfı gelmiş aglına. ‘’Sen sen ol köseye güvenme.’’ Bubam yerden göğe gadar haklıydı, demiş.

K.11. SABREDEN DERVİŞ, MÜRADINA ERMİŞ[294]

Bir varıdı bir yoğudu. İnallahdan kimse yoğudu. Varıdı bir fukare garı gocaynan bir ufacıg gızları. Adam çıkar gider işe, bişeyler alsın getirsin, garı da evde temizlig yapar. Ama nerden dadandıysa bir guş gelir da gonar havlıdaki duda da öter. Çocug duyar uyanır. Çocug uyanır başlar ağlamaya. Bu defa guş dile gelir da der gızza,

-A gız güççüg gız. Böyüyünca başına bir işler geleceg. Kırk gün ölü begleycen, sabredersan padişahınan evlenecen.

Gadın bunu duyunca gorkmuş, biriki defa dinnemiş. Sora demiş gocasına da söylesin. O da dinnemiş ayni şeyi.

-Be garı demiş garısına, eğer gaderi öyleysa biz n’aparsak yapalım bişey değişmez. Allah gızzımızın talihini açık edsin. İkisi da çocuglarını dörd gözülan beglellermiş bişey olmasın. Çocug böyümüş başlamış gidsin mehdebe. Gelmiş ilk mehdebde soñ sınıfa. Bir gün eve dönerkan gene ayni guş gonmuş bir ağaca da ayni şeyleri söylemiş gıccaza. Gız gorkmuş, gidmiş eve der anasına,

-Ana, böyle böyle kefalet. Bir guş gondu yoldakı ağaca da bana böyle böyle dedi. Anasını bir gorkudur almış. Gakmış demiş gocasına. Gocası da demiş gene,

-Biz n’absag nafile. Bu iş yazıldı madem olacag. Hem da yakında, madem bunca sene sora o guş çıgdı meydana demek ki vakıt yaglaşdı.

O günnerde çocugları götüreceglermiş ovaya gezmeye. Añsızdan bir kapu açılmış gız girmiş içine. Bagmış bir saray. Oda oda içinde. Sıra sıra. Gız bagmış kapular açıg. Teg teg bagmış bütün odalara. Hepsi boş. Tam kırg dane oda. Kırg birinci oda kapalı.

---

[294] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.85-86.

-Acsam acaba? demiş içinden bagmış kapu gendiliğinden açıldı. Yerde bir halı yazılmış. Üsdünde arka üsdü bir oğlan ölü gibin yatır. Yanında bir güçük rahle, üsdünde Gur'an. Yanında da bir kehad. Kehadda yazar ki "Kim ki yanımda gatlı duran yemeniyi başına örter da kırk gün bu Gur'an-ı başucumda okur, ben gakacam da onunulan evlenecem.'' Gız guşun dediglerini hatırlayınca garar verir kehadda yazılı olanı yabsın. Gider abdest alır, yemeniyi başına goyar da başlar okumaya. Tam otuz dokuz gün okudu. Gartıg yoruldu hem biraccıg buñaldı. Gakdı açsın pençereyi biraccıg hava gelsin içeri. Pençerenin altında varıdı bir havuz. Gızzın güzelliği vurdu havuzdaki suya. İşde o sahat su doldurmaya gelen bir halayıg gördü sudaki bu hayalı da zannetti gendidir.

-Demeg ben bu gadar güzelim da ferkinde değilidim. Bu güzelliğinan kimsenin halayığı olmam demiş. Onun bu sözlerini duyan gız gülmüş. Halayıg bagmış yokarı görmüş gızzı.

-Allah gahredsin demiş halayıg, ben da zannetim da o yüz benim yüzzümdür. Da gızzım sen n'apan onda yokarda? Aş bana kapuyu geleyim da biraccıg gonuşalım. Gız gidmiş aşmış kapuyu almış halayığı eve.

-Eee demiş, ağnad bakayın kimin nesisin, nerden gelin nere giden?

Gız başından geçenneri bir bir annadmış. Halayıg demiş,

-Madem da yoruldun, bırag ben okuyayım da gid biraccıg dinnen. Gız da düşünmeden gabul edmiş. Gız gidmiş ikânsın da yadsın biraccıg diğnensin. Halayıg başlamış okumaya bu arada añsırmaya, okuma tamamlanınca oğlan uyanmış, almış halayığı golundan götürmüş sarayına da nikâh gıymış gendine. Zerem zannetmiş da kırg gün okuyan o halayığıdı. Ama gızzı da oraşda bulduğu için onu da götürmüş beraber sarayına, demiş buna da bir gulubede yer gösderin yadsın da tavuglara gazlara bagsın. Onnar da öyle yabmışlar. Gel zaman gid zaman halayıg gebe galmış. Gurumundan geçilmez olmuş. Her şeyin en eyisini isder. Gocasını yollamış bir başga memlekete alsın bir beşig da getirsin doğacag çocuğuna. Hem uruba getirsin halayığa. Bütün isdediglerini yazmış bir kehada. Saraydakı herkeşin isdediğini yazmış. Bir teg gız bişey isdememiş. O da demiş,

-Bir da o garibe sorayım bakayım o ne isder. Gidmiş gızza,

-Herkeşler bişey isdedi. Bir teg sen galdın. Sen ne'sden getireyim sana?

-Bir sabır daşı isderim, bir sabır gandili, bir da hançer demiş gız. Eğer isdediğimi almazsan dilerim gemin daş kesilsin yörümesin.

Oğlan düşmüş yollara gidmiş başga diyarlara. Gezmiş dolaşmış herkeşin isdediğini almış. Gızzın isdediglerini onudmuş alsın. Biner gemiye hareket edsin. Gımıldamaz. O zaman hatırlamış gızzın isdediglerini. Ora sorar yog, bura sorar yog. Soñunda bir adam demiş gene filânca yere gidecen. Bu isdediglerini ancag onda bulabilin.

Gidmiş oraya adamın dediği gibin isdediglerini bulmuş. Parasını verib almış. Ama o satıcı demiş buna,

-Bunnarı kim isdedi?

-Bir hizmetkârım demiş oğlan. Neden?

-Bunnarı verdigden sora bakarak ol da bir delilig yapmasın. Herkimisa birine aşıgdır da intihar edeceg demiş satıcı. Oğlan gülmüş sadece. Almış gelmiş memleketine. Herkeşlere vermiş hediyelerini en soñunda da gızza vermiş. O gece oğlan gidmiş o gulubeye ki gız galırdı da gulag vermiş kapuya. Merag edmiş bakayım gız napacag sabır daşıyla sabır gandilini.

Gız sermiş yere bir kilim. Yagmış sabır gandilini goymuş üsdüne. Kilimin tam ortasına da sabır daşını. Sağ yanına da hançeri. Başlamış bir dua okumaya. Bitirdigden sora başlamış başından geçenneri bir bir annadmaya. Guşun söylediglerini, anasının üsdüne nasıl titrediğini, gayboluşunu, 39 gün Gur'an okumasını, halayığla gonuşmalarını, en soñ da oğlana yabdığı bedduayı ve oğlanın isdediglerini getirmesini. Gartıg begleyceg dermanı galmadığını bir bir annadmış.

-Sen olsan dayanırdın demiş? Sabır daşına. Sabır daşı çat! deye çatlamış. Uzadmış elini da almış hançeri gendi gendine sogsun. Sabır gandili da söğünmüş. Oğlan dayanamamış bağırmış.

-Dur, bir delilig yabma. Bir fırlamada hançeri kabmış elinden. Gız ağlamaya başlamış. Almış onu teselli edmiş. Halayığa gidmiş, demiş gene,

-Bana doğruyu söyle bakayım sen kırg gün kırk gece başucumda Gur'an okudun yogsa yalınız kırkıncı gün?

-Yalınız kırkıncı gün demiş halayıg. O da halayığı kırkıncı gün hürmetine affedmiş bir adamıylan evlendirib yolladmış. Onnara bol da para vermiş. Gendi da esas gızza kırk gün kırk gece düğün yabmış. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine...

K.12. EN BECERİGLİ KİMİSA PADİŞAH O OLACAG[295]

Evvel zaman içinde galbur saman içinde, develer dellalıdı esgi hamam içinde. Var varanın, sür sürenin, çekeceği var yalan deyenin. Yalan yalan üsdüne, yara yara üsdüne. Kim iş becerir, kim çalışır. Kim daha çok işlersa o alışır.

Bir zamannar memleketin birinde varıdı bir padişah. Üş dane da yetişgin oğlu. Bu oğluları hepsi açıkgöz, hepsi hamarat. Ama anaları öldüğü için tecrübeleri yog. Eee padişahın da yaşı geldi. Memleketi bir oğluna devredeceg. Ama hangısına. O isder gözü arkada galmasın. Onun ehaliye zararı tokunmasın. Onun içün lâzım oğlu tecrübeli olsun da padişahlığı ona devretsin. Hangı oğlunu secsin? Düşünmüş daşınmış soñunda garar vermiş çağırmış oğlularını garşısına.

-Bakın demiş, ben hepsinizi hocalarınan okutdum. Hepsiniz okuma yazma bilir. Hepsiniz kumandarların yanında asgerlig alışdınız. Nasıl muharebe edeceğnizi da bilirsiniz. Ama ehaliyi nasıl idare edecegsiniz, onnarın göğnünü nasıl hoş edecegsiniz bilmezsiniz. Memleketin maliyesini nasıl gullanacagsınız onu da lâzım alışasınız. Bir başga bilmeniz gereken da kime güvenib kime güvenmeyecegsiniz. Kim size bir lâf dersa ona inanmaycagsınız. Onun için size birer torva peksimed yabdırdım, hem birer demir çarıg. Şindi bu saraydan çıkacagsınız, tam bir sene de buralara oğramayacagsınız. Gelen sene tam böyünkü gün isderim üçünüz da buraşda olasınız. Kim becerigliysa tahda o oturacag.

Çocuglar birer demir çarığı geymişler, birer torvacıg da peksimedi almışlar düşmüşler yola. Bir yol ayrımına gelinca bagmışlar yol tam üç çatal olur. En sağa gidmiş en böyüğü, orta yola gidmiş ortancası, sola da gidmiş en güççüğü. Biribirlerine şans dilemişler. Her biri bir ay yol yörümüş. Sora her biri bir memlekete yerleşmişler. Böyüg oğlan ticaretinan oğraşmış bir sürü mal satın almış evler tükkânnar bir gonag hem bir sürü para.

Ortancasının da bir mahalle tükkân birkaş dane gonag, bir sarayı olmuş.

[295] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.93-94.

En ufağıysa nasıl gittiysa öyle gelmiş. Yalınız yanında beşaltı dane arkadaşı gelmiş. Tam sene dolduğu gün üc gardaş da sarayda hazır olmuşlar. Padişah üc oğlunun da sağ salim gelmelerine çok sevinmiş. Böyüg bir eylence tertibedmiş. Ehali hep davedli yemişler işmişler. Gece yarısına doğru padişah bir işaret edmiş, çalgılar susmuş, millet nefesini dutmuş.

-Ey ehali demiş padişah, ben bu oğlularımı tam bir sene evvel yolladım başga memleketlere alışsınnar para nasıl gazanılır, insannara emniyet nasıl edilir, hem insannar kime hangı padişaha emniyet eder. Şindi geleceg böyüg oğlan da bize ağnadsın bu bir sene içinde neler yabdı. Gelmiş böyüg oğlan ortaya. Başlamış annadmaya.

-Ben giddiğim memlekedde öñüne bir yer buldum galmag için. Oraşda yerleşinca buldum bir iş da başladım işlemeye. Para gazandım. Sora iş aldım başga insannarı da işleddim. Bir senede on dane ev, iki dane gonag bir da saray satın aldım.

-Eyi yapdın oğlum, çog eyi yabdın. Ya sen ortanca oğlum sen ne yapdın?

-Ben bir arkadaş edindim onun yanında galdım. Bir iş bulunca çalışmaya başladım. Para gazanınca o evi satın aldım. Sora iş duttum, başgasını da çalışdırdım. Daha çog para gazandım. Soñunda o mahalleyi olduğu gibin satın aldım. Sora beş dane yazlıg, bir tane saray satın aldım hem bir küp da altınım var nakdi para.

-Aferin oğlum sen da eyi iş becerdin, hayır duam dutsun seni da. Ya sen güççüg oğlum, sen ne yapdın?

-Bubacım, ben hep çalışdım amma ağalarım gibin ev ve saray almadım. O giddiğim memleketin insannarıyla arkadaş oldum. Onnarılan işli dışlı oldum. Ben gazandım onnar yedi, onnar gazandı ben yedim. Derdleri marazları olunca onnarılan ağladım, sevinçleri olunca da onnarılan güldüm eğlendim. Onnar beni ben da onnarı çok sevdik. Bag beş on danesi da, gakdı benimlan geldi dedi. Padişah bu lâf üzerine biraz düşünmüş, düşünmüş sakalını sıvazlamış da,

-Galiba da en doğrusunu sen yabdın oğlum demiş, ehali bir idareciyi sevinca memnun olur. Ey ehali, bu oğlanı her zaman sevin, ona her zaman güvenin. Siz böyle yaparsanız o da size daha çok yakınnıg gösdereceg, sizinilan daha çog meşgul olacag. Siz da daha rahat hen daha zengin olacagsınız. Demiş Tahdını güççüg oğluna devretmiş. Bu güççüg oğlan da para işlerini ikinci gardaşına devredmiş onu başmaliyeci yabmış. En böyüg gardaşını da işlerin başına geçirdmiş, bir işin en kısa zamanda nasıl biteceğini

ona bıragmış. Sora da birer eş bulup evlenmişler, memleket memnun, onnar mesud, yaşayıb gidmişler. Çocukları, çocuklarının çocukları olmuş, bir millet olmuşlar. Allah soylarını daim, tahtlarını kaim gılsın...

K.13. FATMACIĞNAN YUSUFCUK[296]

Bir varımış bir yoğumuş, innallahdan kimse yoğumuş. Bir gadınnan bir adam varımış. Gadın dulumuş da varımış bir gızıynan bir oğlu. Fatmacığnan Yusufcuk. Sora gadın bir adamınan evlenmiş. Adam meraklıymış ava. Bir gün gideceğim ava demiş. Gitmiş av bulup getirmiş. Gadın avları tüyler oñarır, ikâr gor masaya ki bişirecek. O yandan gelir kedi kapar gaçar. Aman öldürecek geni gocası. Gorkar... Keser memesinin bir tanesini gaynadır, gavırır gor masaya... Adam gelir oturur yer çok beğenir. Aman be garı der. Bu av çok datlı... ne datlı av be! Yarın gene gidecem, der gene gider. Gider vurur getirir. Gadın gene kapdırır kediye... Aman Allahım napacak gadın? Obir memmesinida keser... Onu da gaynadır gor adamın önüne. Adam yer, aman be garı der ne lezzetli av... Yarın gene gidecem. Ayni avdan vuracam. O öyle der ama gadın gorkar. Napacak memeler gitti. Gene kediye kapdırırsa dövecek gendini. Bu defa avı elinde daşır, gözler, kediye kapdırmadan bişirir gavırır gor adamın önüne... Adam biraz yer beğenmez... Bu da ayni avdır neden yaramaz... Neden öyle lezzetsiz... Gadın sorma ya der başıma gelenneri. Ta bişireyim kediler gelir kapardı da göğsümü kesdim bişirdim sana... Eee bu defa gözekledim da kediler kapmadı, bu vurduğun avıdı. Vay... der adam senin memelerin böyle datlı da Allah bilir çocukların ne gadar datlı. Yarın ikâ oñart gendilerini da geldiminan bazlayım genneri da bişiresin bana. Ağlar dövünür gadın... napacak? Adam işine gidinca alır çocukları garşısına der gennere;

-Evlâtlarım evey babanız bazlaycak sizi yesin... Aha alın bu darağı, sabunu hem aynayı da o gelmeden gaçınız. Farkedinca ki gaçdınız düşecek peşinize. Yaklaşınca size, atarsınız darağı. Bir ormannık olacak. O bulup geçene gadar siz uzaklaşın... Gene yetişirsa atın sabunu, o sıyrılıp düşecek. Eğerlim üçüncü defa yetişirsa size atın aynayı... Bu defa bir deniz olacak, bir tarafında siz, bir tarafında da o, o zaman gurtulacaksınız...

Gadın çocukları yollattı. Sora adam geldi sorar gadına:

---

[296] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar I**, Mağusa, 1998, s.61-63.

-İkâdın hazırladın çocukları ki dedim sana?

-Çıkdılar oyuna sokağa da daha gelmediler. Adamın içine şüphe düşdü, başladı çocuklara çağırmaya... Ses seda yok... Başladı gördüğne sorsun çocukları. Bir tanesi dedi gene aha bu yoldan gidellerdi. Gaçdıklarını annadı, düşdü peşlerine... Git gitmemin yaklaşdı gördü çocukları. Onnar da bunu gördü, attılar darağı. Darağı atınca bir ormannık oldu. Çocuklar epey uzaklaşdılar. Tepin ondan tepin bundan adam çıkamayıyor. Nihayet çıkdı düşdü peşlerine gene. Gene etişiyorkan attı sabını. Basar sıyrılır düşer. Adam o yannı basar sıyrılır, bu yannı basar sıyrılır.

Tepin tepin gene gurtulur adam düşer peşlerine. Bu defa oğlancıg der Aba ver aynayı bana der. Atar aynayı olur bir deniz. Adam bir yanda galır, onnar bir yanda öyle gurtulullar evey babalarından. Biraz daha yörüller, yorulullar. Oğlancıg susar. Yerde da hayvan basamakları var su dolu, herhalde yağmur yağdı önceden. Aba ben susadım der oğlancıg. İçme Yusuf gardaş, sonra olun guzucuk der gız. Yürüller epey gene oğlan aba ben susadım der gıza. Gız der gene içme Yusuf gardaş da olun guzucug. Biraz daha yürüller, oğlan dayanamaz içer, olur bir guzucug. Kim ağlar kim dövünür. Gız oturmuş bir daşın üsdüne. Guzucuk da yanında girmiş abasını gucağna.

Padişahın oğlu da atın üsdünde döner şeherden. Görmüş gızı hem guzucuğu. İn misin, cin misin? deye sormuş gıza. Ne inim ne cinim, senin gibi bir insanım der gız. Eee madem öyledir, gel seni alayım öñüme, guzucuğu da arkaya da gidelim saraya... Yok demiş gız, guzucuğu alırsan öñüne, beni da arkana giderler. Oğlan da gabul edmiş, girmişler saraya. Ama onda gız bir güzel olmuş sorma gitsin. Gız hamile olmuş. Oğlanın işi çıkmış gidecek sefere. Demiş gıza. Ben sefer gidiyorum, sakın ben dönene gadar kapuyu kimseye açma...

Tamam... Tamam... demiş gız... Adam gitti, bir halayık geldi bir gün. Çaldı kapuyu gız bakar okardan. Bir güzel gız. Başlar dil dökmeye. Aman gadınım da aç da sana bakayım seni oyalayım, gonuşalım. Ondan bundan eder gıccağız açar kapuyu gor halayığı içeri. Hoşbeşden sonra halayık der gıza:

-Ee da hanımım o gezer tozar, seni da bunun içinde bırakır. Hade gel gidelim bubasının has bahçesinde dolaşalım. Gidelim onda bir havız var. Bu havızın ne güzel suyu. Ayaklarını o suya uzadan çok rahat eder. Uzatmaylım, gitmişler havızın başına. Halayık oturdu uzattı ayaklarını, sora gız da oturdu uzattı ayaklarını. Görün ne serin yer

hem ne soğuk su da gelmek isdemezdin der gıza. Öyle gonuşurkan gakdı halayık da der geçeyim obir tarafına... Ama tam gızın arkasına gelinca kakdırır gızı da düşer bir gocaman balığın garnına. Yutar geni balık ama gıza bişey olmaz. Onda doğurur bir gız çocuk.

Öteki tarafdan gelir padişah oğlu çalar kapuyu halayık açar. Adam bir hoş olur. O güzel garısına noldu deye. Noldun da böylesin der garıya. O da der gene efendi sen gideli seni beklerkan hep güneşe oturdum da onun için garardım.

-Ellerine noldu da dışları gara içleri beyaz oldu?

-Çibbana çalmakdan efendi.

-Ee dudakların neden gabalaşdı?

-Brü brü yapmakdan. Ta gelesin... Adam bir hal oldu ama tamam dedi.

Birgün hükmetti padişahın oğlu da der gene bubamın gününde havız varda gidelim o bahçede, havızın yanına yeylim içelim. Tamam demiş halayık, gitmişler. Oğlan demiş; Bu su babamın gününden. Bu gövereyim da temiz su goyum havıza demiş. Yok beyim, goma da etme da eyleme deyene gadar halayık oğlan havuzu açdı. Suyu akınca o balık meydana çıkdı. Ondan ora devrilir. Garnı da şiş. Merak eder oğlan ağır ağır yardı garnını. Bakmış bir gadın, oğlan çocuğu da gucağında. Oğlan demiş gene:

-İn misin, cin misin?

-Ne inim, ne cinim, ben senin garınım demiş. Oğlan:

-Gel hade götüreyim seni.

-Gırmızı guşak belimde, padişahoğlu dizimde, nasıl çıkayım havuzdan çırılçıplak anadan doğma. Oğlan gitmiş bir gırmızı guşak sardı garısıynan çocuğa da aldı genneri gitti saraya. Ama onuttum annadayım sana oğlan dönünce seferden ne oldu... Hani oğlan geldiydi da açdı gene kapuyu halayık gece ki yattılardı guzucuk giderdi yatağa ki yattılardı da derdi:

-Bu efendi enişdemin ayağı, bu da eşek halayığın ayağı. Bu efendi enişdemin ayağı, bu da eşek halayığın ayağı. Onun için halayık, her agşam dutar da ayaklarından bağlardı guzucuuu... Ama o gene çözülürdü. Bir gün demiş guzucuk deme Allahasen da bazlattıracam seni, göresin ortalığı. Ama yalandan hasda olur halayık da der gene bazlayasın bu guzucuu yeyim da eyyolayım. Oğlan der gene, sana guzu etleri alayım,

dana etleri alayım bu guzuyu kesmeylim. Ben bunu isderim der halayık. Onu bazlattı oğlan da yedi halayık da hisapda eyyoldu. Kemiciklerini da aşevinin yanında bir yere gömdü. Ancak bir çalı bitti oraşda da her halayık geçdiğinde ayaklarını yüzerdi gene.

Gız gelinca ilk işi guzucuu sordu. Dediler gene ki halayığa bazlattı onu. Gız ağlamaya başladı. O benim gardaşımıdı dedi. Adı da Yusufcuğdu. Da başlarından geçenneri annattı. O zaman padişah oğlu çağırmış da getirdiler halayığı huzuruna...

-Demek yüzün, güneşde durmadan garardı, ellerin çippana çalmadan dudaklarında brüo brüo demeden ha... At mı isden gılıç mı?

-Gılıc düşman boynuna. Bana at verin da seyrana gideyim der. Bağlallar geni bir atın arkasına, bir da çirpi vurullar gene parçaladı halayığı... Gızılan oğlan da çocuklarıynan bir ömür yaşadılar. Ben da bıragdım da geldim size annadayım bu meseli.

K.14. PADİŞAHINAN OĞULLARI[297]

Bir varmış bir yogmuş. Bir memlekette bir padişahınan üç dane oğlu varımış. Bu padişah yaşlanmış, onun için tahdını kime bırakacağnı düşünürmüş. Oğlularını bir bir sınamış. Önce gitmiş böyük oğlana bakalım ne gadar sever gendini;

-Buba, seni dünyalar gadar severim demiş, büyüg oğlan. Bu defa gitmiş ortanca oğlana:

-Buba seni çok severim, en datlı datlıdan daha çok... Padişah gene sevinmiş... Bu defa gitmiş en ufağnın yanına...

-Eee oğlum demiş, sen ne gadar seven beni?

-Buba, demiş en ufag oğlan, ben seni duz gadar severim... Padişah buna çok gızmış ve oğlunu saraydan sikdiretmiş. Ufag oğlan pales pandrez gitmiş saraydan... Padişah memleketini bölmüş büyük oğlanılan ortancaya.

Git gitmemin ufak oğlan gitmiş bir memlekete. Bir iş bulmuş başlamış çalışmaya. Bir gün demişler iş yok. Böyün bütün ehali toplanacak çarşıda. O da üst baş perişan gitmiş o yere. Meyer o memleketin adetiymiş. Padişah öldüğünde halk toplanır, beyaz bir güvercini salallar havaya, kimin üsdüne gonarsa padişah o olur.

O gün da aynı yapmışlar. Güvercin gidmiş bunun omzuna gonmuş. Vezirler;

[297] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.43-44.

-Olmaz öyle şey demişler, bu gendigelen padişah olamaz. İkinci defa denemişler. Güvercin gene onun omzuna gonmuş. Bu defa alıp oğlanı mapısa goymuşlar, güvercini öyle salmışlar. Bakmışlar güvercin gene gidip pencereden girmiş bunun omzuna gonmuş. O zaman;

-Bu üç defa tekrarlandığna göre, Allah'ın isdeği budur. Bize gabul edmek düşer demişler, oğlanı padişah yapmışlar. Oğlan önce işleri düzene goymuş. Haklıya hakkını vermiş, haksıza cezasını. Herşey sıraya girince emretmiş böyük bir ziyafet hazırlasınnar da bütün gomuşu padişahları davet etsinner. Vezirler bu emri yerine getirmişler. Gelen padişahlar arasında da bubası da varmış. Bu oğlu gittikden sora obir oğluları buna hiç eyi davranmamış. Huzursuz ve marazlı olmuş. Genç padişah emretmiş bu padişahın yemeğine hiç duz goymasınnar. Herkes yemeklerinin güzelliğinden, dadından bahsedince bu padişah gızmış:

Benim yemeğim neden duzsuz? Bana padişahınızı çağırın, sebebini bulmag isderim demiş. Vezir durumu bildirinca oğul gakmış padişahın yanına gelmiş. Şikâyetini sormuş. Yaşlı padişah izah etmiş.

-Beni tanadın? deye sormuş genç padişah.

-Yook, tanamadım, nerden tanayım seni...

-Senin bir güçük oğlun varıdı. Ona sordun seni ne gadar sever. O da sana dedi duz gadar sever. Sen da onu govdun.

-Sen nerden bilin bütün bunnarı?

-Ben oyum buba, ben senin güçük oğlunum... demiş. Padişah o zaman cevabın manasını ve değerini annamış, güçük oğlunun yanında galmış, hep beraber yaşamışlar...

K.15. İKİ GIZ GARDAŞ[298]

Bir varımış, bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış iki gız gardaş. Bunnarın da birer tane gızları. Bu gızgardaşlardan biri zengin, biri da fukareymiş. Ama fukareninki çok güzel, ötekisi da çirkin, zayıf ve hasdalıklı. Günden güne da eriyip daha fenaya gidermiş. Fukare olan gızgardaş zengin olanın değirmeninde çalışırmış. Gazandığı paraylan da gendi hem gızı geçinip gidellermiş. Zengin olanı hep merag

[298] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.76-78.

edermiş nasıl geçiniller? Bu gadar az paraylan ne yapar, nasıl yapar da gızı bu kadar güzel olur? Bu gadar semiz olur? Bir gün faydoz vakdı sormuş gızgardaşına:

-Be gardaş ben gızıma herşeyi veririm, herşeyi yediririm da gene da günden güne zayıflar. Sen gızına ne verin, ne yedirin da bu gadar etli butlu, hem güzel olur. Gızgardaşı da;

-Senden aldığım o paraylan geçinmeye çalışırık... demiş. Bunun üzerine zengin gızgardaş fukareye zaten az verdiği parayı, daha da kısmış. Sırf aç galsınnar da gardaşı gızı zayıflasın gendi gızından daha güzel görünmesin deye. Aradan epey zaman geçmiş, zengin gene bakmış ki gardaşı gızı ne zayıfladı ne da güzelliğinden gaybetti. Gene bir gün gızgardaşına sordu nasıl geçiniller deye.

-Sen parayı kısınca, değirmenden aldığım artıklarılan beslenirik demiş fukaresi. Zengini artıkları almasını da yasaklamış. Bir zaman sonra gene bakmış değişey bişey yok. Deli olsun isder.

-Ben gündeliğini kısdım, artıkları almanı da engelledim, başga yerde da işlemen, başga bir gelirin da yok, nasıl beslen bu gızı da hem zayıflamadı, hem da daha güzel oldu.

-İşde önlüğüme yapışan unnarı silkelerim da gızıma bitta yaparım demiş fukaresi. Zengini gızmış bu defa. Bundan sonra işde geydiğin hem önlüğü hem urubaları değişdirecen da öyle gaçasın değirmenden. Fukaresi da öyle yapmış...

O zaman bunnar analı gızlı evde aç galmışlar. Gızı ağzını açıp bişey dememiş, şikâyet da etmemiş. Ama anası için için maraz edermiş gızı için. Garannık basınca da gızı görmeden garannıkda ağlarmış. Gene öyle ağladığı bir gece kapu çalınmış. Gadın gidip açmış kapuyu, garşısında bir ihdiyar.

-Ne derdin var da ağlan durmadan? Gadın da annatmış. Bundan sora hiç ağlama. Git bak görecen tencerede yemek, sacında da bitta var. Galdır gızını da afiyetinan yeyin, demiş. Gadın şaşmış. Ben tencereye bişey goymadım, yemek nerden çıkdı? Gene da içi bal vermediği için gidip bakmış. Gerçekden yemek dolu. Sacd da iki dane eyi bişmiş bitta. Galdırmış gızını, ellerini bir güzel ikâmışlar. Sofraya oturup garınnarını doyurmuşlar. Allah' a da şükretmişler.

Ertesi sabah ihdiyar kapuyu gene çalmış. Almış gızı bir dere kenarına götürmüş. Yatmış gızın dizine. Bak demiş gene da başımda bit var galiba... onnarı gır bana. Gız da

bütün bitleri bir bir gırmış. İhdiyar sormuş gıza bitler ki gırar ne bitidir deye. O da demiş gene;

-Ne biti olacak? İnsan bitidir...

-Sağol demiş ihdiyar, gıza. Şindi ben uyukuya yatacam. Bu dereden gara su akacak, beni uyandırma. Beyaz su akacak, beni uyandırma. Sarı su akmaya başlayınca beni uyandır, demiş gıza. Yatmış uyukuya. Gara su akmış geçmiş. Beyaz su akmış geçmiş. Başlamış sarı su akmaya:

-Dede, demiş gız. Dediğin gibi sarı su akmaya başladı. O zaman ihdiyar saçlarından kapdığı gibi gızı, batırdı dereye, çıkarttı. Gız zaten güzeldi, bir o gadar daha güzel oldu, saçları da altın sarısı. Demiş gene ihdiyar;

-Şimdiden sora senin adın Gülâyşe'dir. Şindi gene yatacam uyukuya. Sarı su gelinca beni bir defa daha uyandırasın, demiş da yatmış. Çok beklemeden dere bir defa daha sarı su akmaya başlamış. Gız uyandırmış ihdiyarı. Gızı kapdığı gibi dereye batırmış başdan. Hem da tamamıylan. Gülâyşe başdan sona altından yapılmış gibi güzeller güzeli bir gız olmuş. Ondan sora ihdiyar almış gızı götürüp anasına teslim etmiş. Tam da o gün teyze merak etmiş bakayım yeycek bişey bulamayınca gardaşı gızı ne hale geldi deye. Garşısında güzeller güzeli bir gız bulunca sormuş bu nasıl oldu deye. Anası da durumu annadmış abasına. O da demiş:

-Getireyim benim gızımı da, ihdiyar götürsün onu da güzelleşdirsin. Tamam demiş gızgardaşı. Zengin gızı da getirmişler teyze evine. Ertesi sabah ihdiyar gene gelmiş. Onu da alıp ayni dereye götürmüş:

-Uzat ayaklarını da yatayım dizlerine gızzım, demiş ihdiyar. Gız isdemeye isdemeye uzatmış ayaklarını.

-Gızzım, başımda bişeyler yörür, bak bakayım nediller? Bitisa gır genneri. Gız gene isdemeye isdemeye başlamış bitleri ikrahılan gırmaya... İhdiyar farketmiş durumu da gene sormuş:

-Ne bitidiller?

-Ne biti olacaklar? Domuz bitidiller...

-Tamam demiş ihdiyar. Şindi ben yatacam uyukuya. Beyaz su gelecek beni galdırma. O bitinca da başlaycak gara su beni uyandır. Tamam tamam demiş gız.

İhdiyar da uyukuya yatmış. Beyaz su gelip gitmiş. Ardından gara su akmaya başlamış. Gız ihdiyarı dürtmüş:

-Galk gocaman demiş, galk da dediğin su geldi, akar... İhdiyar kapdığı gibi gara suyun içine batırmış bunu... Biraz dutmuş suyun altında. Gızı çıkardığında guzguni siyah olmuş gız. Tam annının ortasında da bir eşşek. Alırkandan gızı götürmüş eve, çalmış kapuyu bırakmış gızı gaybolmuş. Kıskanç gızgardaş bu hali görünca anında:

-Ahh! demiş, benim gızıma noldu öyle ve çatlayıp ölmüş. Böylece eyi gızgardaşılan güzel gızı bu fena yüreklinin elinden gurtulmuş...

K.16. DÜNYA GÜZELİ[299]

Bir zamannar bir padişahın bir teg gızı varıdı. Vezirin oğluyla evlendirdiler genneri. Gocasının rüyasına gitti ki garısı iki çocug yapacag. Tam o sıralarda harb çıkdı. Adam sefere çıkmadan anasına dedi:

-Ana ben sefere gidiyorum. Garım doğuracak. Rüyamda gördüm ki iki çocuğum olacak. Biri güneş, biri ay. Garımı hem çocuklarımı iki gözüm gibi gözleyesin. Adam çıkdı sefer gitti. Anası da gelini kıskanır. Gakdı ebeye gitti. Der ebeye:

-Benim gelinim doğuracak. Çocukları ortadan galdırırsan sana ağırlığınca altın verecem. Ebe da gabul etti. Nihayet gız doğurdu. Çocukları aldılar bir sandığa goydular. Üsdünü bir güzel sardılar. Götürdüler derenin birine attılar. Götürdüler garının altına da iki dane gulicik goydular. Oğlanın anası ebeye bir galbur dolusu altın verdi. Oğlu seferden gelinca der oğluna:

-Gel oğlum göresin bir ay bir da güneş derdin, garın iki dane gulicik doğurdu. Al geni da ne yaparsan yap. Oğlan bu işe çok siñirlendi. Usdaları çağırdı, garşı yola bir duvar dikdirdi. Garıyı da duvarın içine. Bir da emir verdi gelen geçen tüpürsün gene yüzüne...

Obir tarafdan dere sandığı, denize götürdü. Gıyıya yakın bir yerde bir çuban varıdı. Evi deniz kenarındaydı. Bir sabah bakar denizin üstünde bir sandıg yüzer. Gendi gendine:

[299] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.89-92.

Allah bana bir kısmet yolladı herhalde dedi, cizmelerini çıkardı, yüzereg gitti sandığı aldı. Cizmelerini geydi, sandığı sırtına vurdu evinin yolunu duttu. Ev dediği bir mandra, mükemmel değil. Üstelik da fukare. Garısı çocukları görünca şaşırdı.

-Aman be herif, dedi, adama bu çocukları nasıl besleyeceyik? Bunnar dayanamaz ölüller. Adam:

-Bağırma be garı der gene, bunnarı Allah yolladı bize, bunnar kısmetleriylandır. Günah değil ölsün bu zavallıcıglar? Zaten çocuğumuz yok. Hasılı aldılar, ikâdılar geydirdiler çocukları günden güne böyüdü. Neneleri duyunca ki çocuklar sağdır, dedi ebeye:

-Aman ebe çocuklar gurtuldu, böyüdüler. Oğlum duyarsa ki sağdıllar, ikimizi da cellât eder. Ebe alır sepedini, gıyafetini da değiştirir, çubanın evine gider, onu içeri buyur edeller.

-Napan gızım der gıza ebe...

-Eyiyim ebe dedi gız. Sofrayı serdiler, yediler sora der:

-Gızım, senin gibi güzel gız bütün gün bu marayı bekler? Gardaşın çıkar dolaşır, sen yapayalınız oturun? Gardaşına söyle bir Dünya Güzeli vardır, sana onu getirsin da avunasın. Agşam üstü oğlan gelince gız yüzünü eğdi. Oğlan bir şey olduğunu annadı;

-Noldun Ay da yüzün enigdir? dedi gıza. Gız da;

-Daha nolacag? Sen çıkan, giden dolaşın, beni bütün gün dutan bu marada.

-Eee ne isten, onu söyle bana, dedi oğlan.

-Dünya Güzelini isterim, ben da onunulan avunayım, der gene gız. Oğlan;

Seni okudannar seni kârın için okutmadı, ama madem isden gene da gidecem, dedi oğlan. Sabahdan gakdı deniz kenarına gitti. Bir ihtiyar gördü selâm verdi.

-Günaydın, ihtiyar baba dedi oğlan.

-Günaydın oğlum dedi ihtiyar da oğlana. Noldun da sen marazlı görünün?

-Ne sen sor, ne ben söyleyim dedi oğlan. Bir gız gardaşım var, adı Ay. İllâ dutturdu Dünya Güzelini isder. Düşünürüm ne yapayım?

-Gel sana bir gıl yakayım, bir at gelsin sorası Allah kerim, dedi ihdiyar.

Bir gıl yagdı, gırmızı bir at geldi. İhtiyar oğlana döndü:

-Bu ata binecen, ama sağlam dutacan, dedi. Çocuk ata bindi, dizginneri duttu. İhtiyar ata bir gırbac vurunca at biñ mil yol kesdi, bir gırbac da oğlan vurdu, bir dağ yarıldı da geçdiler içinden. At dile geldi, çocuğa:

-Dünya Güzeli'nin evine yanaşınca üç defa Dünya Güzeli deycen, deye tarif etti. Oğlan öyle yapdı. Havlıdaki ağacı kapdılar geri geldiler. Gıza getirip kapunun öñüne digdiler. Ama ağaç türkü söylemez. Ebe gene gitti.

-Napan gızım dedi gıza.

-Napayım ebe dedi gene gız. Aha oğraşırım, dedi gız.

-Senin gibi güzel bir gız gece gündüz bu marada ne yapar?

-Ne yapayım ebe, ah gardaşım ağacı getirdi...

-Gardaşına söyle, bu ağacın bir da guşu var onu da getirsin da o ötünca onunulan avunasın.

-Gız gene yüzünü eğdi. Oğlan ertesi sabah gakdı. Gene denizin yolunu duttu.

-Hayırdır gene? Ne böyle ne var?

-Ne sen sor ne ben söyleyim dedi ihtiyara oğlan. Ay şindi da dutturdu, o ağacın guşunu ister. Goylum ağacın üstüne da ötsün. İhtiyar bir gara gıl yagdı. Bir siyah at geldi, oğlan üstüne bininca da duttu yuları, ihtiyar ata bir gırbac vurdu. At biñ mil yol kesdi, bir daha vurunca oğlan, Dünya Güzeli'nin havlısında bulundu. Guşu kapdıkları gibi geri döndüler. Ağaca goydular ama guş gene ötmez. Dünya Güzelini ister ötsün. Dünya Güzelini almag da ölmeg gibi bişey. Ebe gene damladı:

-Napan gızım?

-Aha işleriminan oğraşırım, ebe:

-Gardaşın çıkar dolaşır, seni da bırakır bu marada, iş yapasın? Söyle gene da Dünya Güzelini getirsin sana da onunulan avunasın. Gece olunca gız gene yüzünü eğdi. Oğlan gelir bakar gızgardaşının yüzü enik.

-Noldun Ay da gene yüzün enikdir?

-Daha nolacak? Sen çıkan dolaşasın. Beni yalınız bırakın. Herşey tamam ama guş gene ötmez. Bari Dünya Güzelini da getir da ben da onunulan avunayım. Oğlan gene deniz kenarına gitti. İhdiyarı buldu, ihdiyar bu defa beyaz bir gıl yagdı. Bembeyaz bir at geldi. Meğer bu at Dünya Güzeli'nin atıydı. Oğlan ata binmeden ihdiyar dedi gene da atın mahmuzlarını çıkardı. Çünkü bu atı mahmuzlarsa onu göğe çıkarırdı.

İhdiyar ata hafif bir gırbaç vurdu. At biñ mil yol kesdi, oğlan da bir topuk vurdu Dünya Güzelinin evine vardılar. Dünya Güzeli pencereden Guran okurdu at pencereyle bir oldu. Oğlan üç defa, "Dünya Güzeli" dedi. Gızı saçlarından yakaladığı gibi atı topukladı. İkincide oğlanın evine geldiler, guş hemen ağaca çıkdı, ötmeye başladı. Dünya Güzeli ellerini çırpınca ağacın yaprakları çalgı çalmaya, guş da ötmeye başladı.

Güneş artıg işe gitmezdi. Yalnız ava giderdi. Bir gün dedesi bunu gördü. Uçarak keklik dutar, koşarak tavşan.

-Vay piçe vay dedi. Biz silâhınan bişey yapamayıkk o uçarak keklik dutar, koşdurarak tavşan. Dedeleri ikisi da beraberidi. Hem da silâhlı. Ama onnar dutamazdı. Padişah dedesinin dediklerini oğlan duydu. Çok fenasına gitti. Eve gelince evdekilere, böyle böyle dedi. Dünya Güzeli:

-Sen piç değil padişahın oğlusun, ama onnar bunu bilmez. Ertesi gün padişah oğlanı arar yemeğe gitsin. O da eve gene Dünya Güzeline durumu annadır. Dünya Güzeli der gene:

-Git davet et genneri onnar birinci bize gelsin. Oğlan da gider davet eder. Dönüşde da bunnarı alır eve götürür. Dünya Güzeli elini bir çırpar ağacın dalları çalgı çalmaya guş da ötmeye başlar. Ardından sofra gurulur. Gız elini bir daha çırpar, yemekler gendiliğinden altın tabakları içinde gelmeye başlar. Padişahılan veziri bütün bunnarı görünca şaşa galıllar. Yeller içeller, giderkan onnar da oğlanılan gızları davet edeller. Bunnar da gabul edeller. Devrisi gün bunnar geyinip guşanıllar, giderkan bululler bubalarını bekler garıyı duvarın içinde, bunnarı emreder garının yüzüne tükürsün. Dünya Güzeli der gene:

-Yog, biz tükürmeyeceyik, bu garı da Allah guludur. Tüpürmeden geçeller, saraya gideller. Saraya ulaşınca Dünya Güzeli emreder garıyı duvardan çıkarsınnar, hamamı yaksınnar da garıyı bir güzel ikâsınnar. Dünya Güzeli onu bir güzel geydirir, sora gendi da ikânıp geyinir. Oturullar sofraya. Padişah ellerini çarpar yemekler gendiliğinden gelsin. Ne yemeg gelir, ne sofra. Mahcup olur. Bu defa emreder accıları sofrayı gurallar. Ama daha önceden söyler da Dünya Güzeliylan çocukların tabaklarına zehirli yüzük hem zehirli toplu iğne goyallar. Dünya Güzeli çocuklara der:

-Yemeyin, ben yemeglere bir bakayım da sora der. Tabaglara gonannarı bulup çıkarır. Bunnar çok mahcup olullar. Dünya Güzeli bir dua okur, ondan sora yeller. Yemek bitince emreder:

-İşenen işesin, sıkılan girsin rahatlasın. Kapuları kapaycam. Kimse yerinden kıpırdamadı. Kapuları kapadılar, kilikledi̇ler. Dünya Güzeli der gennere:

-Şindi size bir mesel annadacam ve başladı bu meseli başdan annadmaya. Oğlanın anasıylan ebe mesel yarılanınca işi annallar. Oğlanın anası der;

-Açın kapuyu da ben sıçıldım. Dünya Güzeli da der gennere:

-Biraccıg sabredin, da mesel nerdeysa bitiyor, bitinca gidersiniz. En sonunda da der oğlana:

-Aha bunnar senin evlâtlarındır. Bu Ay, bu da Güneş. Oğlan der anasıynan ebeye:

-At mı isdersiniz yogsa gılınç mı? Onnar da cevap verir:

-At isderig seyrana gidelim, gılınç düşman başına. Oğlan emretti bir yabani at getirdiler. Guyruğuna bir torbacık guru ceviz asdılar. Bunnarı da üsdüne bindirip ata bir taze çirpiylan vurdular, etti genneri gulaklarından güçük. Padişahın oğlu garısıylan tekrar evlendi. Ay anasıylan bubasının yanında galdı. Dünya Güzeli da Güneş ilan evlendi atını da alıp gendi yurdune döndü. Hepsi da mutlulug içinde yaşadılar. Fenalıg edenner da cezalarını buldular...

K.17. ARAP ÜZENGİ[300]

Bir zamannar bir padişah varıdı. Bu padişahında bir tek oğlu. Ama ava çok meraklı. Bir gün gene añsızdan aglına esdi, aldı okunu yayını atladı ata çıkdı ovaya. Biraz dolaşdıgdan sonra bakmış bir ceylân. Düşdü peşine. Ceylân gacdı o govaladı, o govaladı ceylân uzaglaşdı. En sonunda bir çadıra girdi. Oğlan da peşinde... Girer içeri bakar, bir döşekde dünya güzeli bir gız yatır. Padişahın oğlu gıza aşık oldu. Uyanınca sorar gene:

-İn misin, cin misin? Sen kimsin?

-Ben Gülizar'ım. Ya sen kimsin?

[300] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.134-135.

-Ben Yemen padişahının oğluyum, der oğlan. Seni çok beğendim. Allah'ın emrine isderim.

-Beni isdersan eğer, gidecen babamdan isdeycen. Meğer gız bir yörük gızıymış.

Hoş beşden sora oğlan saraya döner, durumu bubasına annadır. Padişah itiraz eder, ama oğlan israr eder;

-Sen bir padişah oğlusun, bir yörük gızıylan nasıl evlenin?

-Ben başgasıylan evlenmem, eğer beni seversan o gızı git isde. Padişah bakmış ki başga çare yok, tamam demiş gitmiş. Gızın bubasıynan annaşmaya varıllar ki falan zamanda gelip alayınan gızı alacaklar. Günü gelir, padişahın asgerleri gızı almaya gideller. Bakallar kimse yok... Ocaklarda daha sıcaklık var. Oğlan bir ocakda bile mekdup bulur. O mekdupda gız nere gideceklerini yazmış. Ancak yalnız gitmesini isder. Oğlan asgerlere der:

-Madem gaçdılar geri dönelim peşlerine gitmenin manası yok. Geri saraya döneller. Ama oğlan hazırlanır tekrar yola düşer. Git gitmemin bir ıssız yere varır. Bakar bir dağın yamacında bir kule. Yaklaşır bakar ne kapusu var ne pençeresi. İçerden sesler duyar, merak eder, girecek yer bulmaz. Çeker gürgüzünü bir guvvetli vurur. İnsanı sığacak gadar bir yer açılır. İçeri girer, bakar bir gız, iki gözü iki çeşme ağlar. Sorar gıza;

-Ne var da bu gadar ağlan?

-Ben ağlamayım da kim ağlasın? Gardaşlarım bu dağın ardında devlerilan harbeder. Agşam rüyamda bir gardaşımın öldüğnü gördüm. Onun için ağlarım. Oğlan:

-Bana yolu tarif edersan, onnarı gurtarabilirim der gıza. Gız da ona yolu tarif eder. Oğlan gızın tarif ettiği yoldan gider, dağı geçince bakar bir meydan. Bir tarafda yedi gardaş, bir tarafda yedi dev. Düşünür da der gendi gendine acaba kimin tarafına geçeyim? Kimin tarafına geçsem o bir taraf deycek duttu guvvetlinin tarafını. Eyisi mi ben ortaya selâm vereyim. Selâmımı kim alırsa onnarın tarafına geçerim. Selâm verir ortaya. Yedi gardaşın en güçüğü selâmı hemen alır:

-Aleyküm selâm der. Oğlan hemen gardaşların tarafını dutar ve devlere garşı savaşa başlar. Çok sürmeden savaşı oğlan gazanır. Devleri yener ama yedi gardaşlar da oğlandan gorkup kuleye döneller. Kuleyi yıkık görünca gızallar ve gızgardaşlarını döveller. Oğlan geldiğinde da görür bunarı:

-Niçin döversiniz bu gızı? der.

-Kuleyi yıkık bulduğumuz için dövdük, deller.

-Gız içerde, kuleyi yıkana gız napabilirdi? deye sorar oğlan. O kuleyi ben yıgdım, onu ağlarkan buldum, sebebini sordum, sizin devlerinan harbettiğinizi o söyledi da geldim sizi buldum. Oğlannar hatalarnı annar, garar veriller gızgardaşlarını versinner bu oğlana. Oğlan da:

-Sağ yanıma Gülizarı almayınca, sol yanıma Gülperiyi alamam der, ve oğlannara Yörük beyinin hangi yöne gittiğini sorar. Onnar da Karahan'a gittiğini söyleller. Yolu da tarif edeller.

-Oğlan tekrar yollara düşer, han gibi bir bina görür. İçeri girer. Garnı açdır. Bir masada bir tencere pilâv görür. Bir gaşık bulup pilâvdan yemeğe başlar. Biraz sora bir arap gelir, izbandut gibi bir arap:

-Sen kimden müsade aldın da benim yemeğimi yen, deye sorar buna. Benimle dövüşmeden bu yemeği yeyemen, der oğlana. Gavga başlar. Bir ara oğlan arabın yüzündeki örtüyü düşürür. Ortaya güzel bir gız çıkar. Oğlanılan arkadaş olullar. Karahan' a döneller. Duyallar ki Gülizar'ın düğünü vardır. Arap gız ata biner, gider Gülizar'ı gaçırır. Geçip Gülperiyi de alıllar. Hep beraber oğlanın memleketine gideller. Oğlan üçüylan evlenir. Beraberce mesud bir hayat sürerler.

K.18. ALİ BABA[301]

Bir varımış, bir yoğumuş. Memleketin birinde çok zengin bir adam varımış. Bir garısıynan iki da oğlu varımış adamın. Adı Ali Baba'ymış. Bir agşamüsdü iş dönüşü yolu mezarlık yanından geçermiş. Bir agşam mezarlığın yanından geçerken acayip sesler duymuş. Bu sesler şöyle diyormuş:

-Başına felaketler gelecek. Gençlikde isden yoksa yaşlılıgda? Adam bunnarı duymuş, ama buna bir mana verememiş. Ertesi agşam ayni sesler tekrar etmiş. Gene cevap vermemiş. Ama üçüncü agşam ayni sesleri daha açık şekilde dane dane duymuş. O zaman gendine söylendiğini annamış. Ve o zaman:

[301] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.192-194.

-Garımılan da gonuşayım da yarın agşam size cevap veririm. Eve gitmiş. Yemeklerini yemişler, sofrayı galdırmış garı. Adam yollatmış çocukları gendi odalarına, demiş garısına:

-Gel hanım, seninilan bir durumu gonuşacam. Üç agşamdır bir acayib durum oluyor. Mezarlığın yanından geçerkan bir ses duyarım. Başıma felaketler gelecegmiş. Sorarlar bakayım, gençlikde isderim yoksa yaşlılıkda. Ben da dedim garımınan gonuşacam da yarın size cevap vereyim. Şimdi sen ne den bu işlere?

-Evimin direği, ben ne deyim sana? Madem üsdüsde üç defa soruldu sana bu iş mutlak olacak demek. Bu bizim yazgımız demek… O zaman bu acılara gatlanabilmek için geçlikde gelsin. İkisi böylece annaşmış. Ertesi sabah adam gene işe gitmiş. Kafasında hep ayni düşünce. Agşam dönerkan ayni soruyu duyunca:

-Olacaysa, gençlikde olsun ki acılarına dayanabilelim, demiş. Evine gitmiş. Başlamış artık beklemeye. Ama zaten fazla beklemesine gerek galmamış. Ertesi sabah işine gitmiş. Biraz sora davarı öldü. Garşıya eşya götüren gemisi battı. Çiflikdeki guyunun suyu gurudu. Kısaca yirmi dört sahat içinde nesi var, nesi yoğusa hepsi mafoldu. Adam bagmış olacak gibi değil. Artık burada yaşamanın imkânı yok. Gece gece kimseye görünmeden ayakda galan tek evini de terk ederek garısını ve iki çocuğunu alıp başga memleketin yolunu duttular. Birkaç gün yol gitmişler. Bir gasabaya varmışlar. Orada orta halli bir ev kiralayıp yerleşmişler. Adam bir arabacıg uydurmuş da zerzavat satmaya başlamış. Arada bir insannarın çamaşırlarını alıp getirirdi evde garısı ikasın. Birkaç guruş da öyle alıllardı. Bir gün bekar bir adam çamaşırlarını vermiş ikatmış. Çok memnun galmış. Adamı takip etmiş ve evini, garısını, çocuklarını çakdırmadan görmüş. Gadını çok beğenmiş. Beklemiş adam uzaklaşsın, gitmiş kapuyu çalmış. Kibar kibar gonuşmuş gadına ta çıksın kapunun dışına. Sonra da gadını bayıltıp alıp gaçmış. Çocuklar bekler anneleri gelsin içeri, gelmez. Açallar kapuyu bakallar anaları yok. Ağlayıp sızlamışlar. Ama beklemişler ta agşam olsun da bubaları gelsin eve. Ona olayı annatmışlar. Adam gara gara düşünmeye başlamış. Demiş çocuklarına, eyice giyinin. Burası da yaramadı bize. Şimdi hemen gidiyoruk buradan. Ve o gece yola çıkmışlar. Sabaha gadar yol yörümüşler. Ertesi gün başga yere. Üçüncü gün garşılarına bir dere çıkmış. Çocukların geçemeyeceği gadar derin bir dere.

Adam garar vermiş tek tek geçirsin çocukları. Önce almış omuzuna güçüğü, böyüğe de demiş:

-Bekle, gardaşını geçireyim da dönüp seni alayım… demiş ama derenin ortasına gelinca ayağı gaymış, güçük oğlan omuzundan düşmüş. Sular güçüğü alıp götürmüş. Ne gadar aradıysa çocuğu bulamamış. Artık ümidini gaybetmiş ve dönüp böyüğü almaya gelmiş. Onu da bulamamış. Meğer böyük oğlan epey bekledikten sonra babasından ümit keser dere boyu gider ta bir köprü bulsun da geçsin... Öteki tarafdan güçük oğlan bir mil gadar sürüklendi. Bir dala dutundu. Bir oduncu görüp gurtardı, evlâtlık edindi. Obir oğlanı da bir çoban gurtların elinden gurtardı. O da onu evlât edindi.

Garısını başgası gaçıran, güçük oğlunu sular sürükleyen, böyük oğlu da beklemeden gaçan adam çaresizdir. Önce ölmeyi düşünür. Ama sora hatırlar ki bu belâlar gendi için bir sınamadır vazgeçer. Dereyi geçer, bir yol dutar. Gide gide bir memlekete varır. Bakar bir şeherde büyük bir galabalık. Demiş gene:

-Bizim memlekette adettir. Padişah ölünca, kafesdeki Talih Guşu'nu serbest bırakıllar. O guş kimin başına gonarsa, yeni padişah o olur. Biraz sora o guşu salacaklar. Tabii Ali Baba'nın üsdü başı perişan. Buranın yabancısı. Gonuşan bu adamdan hoşlanmış. Onunulan havadan sudan gonuşmaya devam etmişler. Memleket hakkında ehali hakkında bilgi vermiş gene adam. Onnar böyle gonuşurkan guş da gelip Ali Baba'nın omuzuna gonmasın? Guşu takip eden bakıcılar gelip Ali Baba'nın perişan halini görünca çok şaşırmışlar. Hatta böyle gılıksız birine gonduğı için sinirlenmişler. Almışlar guşu gitmişler, uzaklaşdırmışlar. Gene salmışlar. Guş gene gelip Ali Baba'nın omuzuna gonmuş. Gene gelmiş bakıcılar. Bu guş feleğini şaşırdı galiba, gelir gelir bu gılıksızın omuzuna gonar. Yanındaki adam itiraz edecek olmuş. Madem adet böyledir, guşun iki defa gonduğu adamı neden gabul etmezsiniz? demiş. Ama ona aldırmamışlar. Almışlar Ali Baba'yı bir eve saklamışlar, guşu da uzağa götürüp tekrar salmışlar. Gene gelip Ali Baba'yı bulmuş, omuzuna gonmuş. Bakıcılar bunun üzerine durumu gabul edmek zorunda galmışlar. Ali Baba'yı hemen alıp götürmüşler, ikâmış temizlemişler. Padişahlık esvablarını geydirmişler, tahdına oturtmuşlar.

Yeni padişah, yani Ali Baba kısa zamanda memleketi düzene goymuş. İlk geldiği gün garşılaşdığı dürüst adamı da yanına vezir olarak almış. Memlekette şikâyet edilecek bir yalancılık galmamış. Kimse kimsenin hakkını yeyemez olmuş. Namı kısa

zamanda yayılmış. Onu hem tanımak, hem tebrik edmek isdeyen gomuşu memleketlerin padişahları akın akın gelmiş. Garılarını da beraber getirmişler. Meğer garısını gaçıran da ziyaretine gelen padişahlardan biriymiş. Ama gendi bilmez durumu. Padişahn ondan çok hoşlanmış. Onu gonuşa gonuşa alıgoymuş. Sonunda adam garısının evde yalınız olduğunu, biraz önce gitmesi gerekdiğini söylemiş. Bunun üzerine padişah emniyet bakımından en güvenilir iki asgerinin gidip nöbet dutmasını emretmiş o evin önünde. Emri hemen yerine getirilmiş. İki asger gidip evin girişinde nöbede başlamışlar. Gecenin geç sahatlarında uyumasınnar deye başlarından geçenneri birbirlerine annatmaya başlamışlar. Önce isimlerini sormuşlar birbirlerine, bakmışlar gardaşlarının isimler. Ana adını sormuş obiri. Ayni ad. Hayret etmişler. Obiri da baba ismini sormuş. Ali Baba demil sorulan. Babanılan gardaşını nerde gaybettin? Dereyi geçerkan, deyince gardaş olduklarını anlamışlar biribirlerine sarılmışlar. Meğer yukarıdaki gadın da onnarı dinniyormuş. Onnarı yukarı çağırmış. Konuşduklarınızı dinnedim, demiş. size bir soru da ben soracam. Siz esasında nerelisiniz? Falan kasabadanık deyinca genç asgerler, gadın onnara sarılmış.

-Evlâtlarım, siz benim gaybettiğim evlâtlarımsınız. Allah'a çok şükür ki tekrar gavuşduk demiş. Sevincinden gucak gucağa uyumuşlar…

Yeni padişahdan izin alıp evine gelen gomuşu memleketin padişahı eve girip bu durumu görünce bir adamını yollayıp padişaha acele çağırtmış. Gelsin bakayım en güvenilir adamları nasılmış, gendi gözüylan görsün, yeñi padişah çıkıp gelmiş. Bakmış iki asger bir gadının gucağında uyur. Uyandırmış onnarı:

-Galkın bakayım asgerler. Komutanınız bana en güvenilir asger deye sizi gönderdi. Ben de ona güvenerek misafirimizin hanımını gözleyesiniz deye size görev verdim. Siz hanımın gucağına girip uyudunuz. Bu ne demek oluyor? Bu emre itaatsizlik değil da nedir? Gereken cezayı göreceksiniz. Ama o anda padişah garısını tanıdı. Gadın da onu tanır gibi oldu ama emin değildi. İçinden o ne zaman geldi da ne zaman padişah oldu deye geçirdi. Bu arada güçük oğlan söz aldı:

-Padişahım, izin verirsanız durumu size annadayım. Biz nöbedde gonuşurkan, gardaş olduğumuzu annadık. Anamızın babamızın adları ayni. Kasabamızın adları ayni. Gaybolduğumuz dere ayni. Biz gonuşurkan üst gattan bizi dinniyen anamız çağırdı.

Birbirimizi bulduğumuz için sevinçden uyuyagaldık. Çocuk bunnarı annadırken padişah oğluları ila garısını bulduğunu annamış oldu. Döndü gomuşu padişaha dedi:

-Bu garıyı çamaşırları verdikden sora gaçırdıydın değil? dedi. Padişah hiç cevap vermedi. Çocuklarılan gadın şaşdı bu defa:

-Padişahım sen nerden bilin. O zaman padişahda gavuğunu çıkardı. Biribirlerini tanıdılar. Gadın adamın gendini nasıl gaçırdığını anlattı. Obir padişah dinnedi. En sonunda yeñi padişah:

-Sen misafirimsin, sana birşey yapmaycam. Ama bundan sora sana ait olmayan hiçbişeye el sürme, demiş. Adam boynu bükük çekip gitmiş. Padişah da yeñi memleketinde garısıynan, hem çocuklarıynan ömür sürmüş…

K.19. GENÇ GIZILAN GÜVERCİN[302]

Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Bir zamannar genç ve güzel bir gız varımış. Evinin havlısında da bir havuz. Gündüzleri gergefini alır, havlıdaki havuzun yanına gidip oturur, saatlarınan gergef işlermiş. Bir zaman soora bir beyaz güvercin dadanmış gelsin konsun havuzun kenarına. Oraya oturur durmadan gıza bakarmış. En sonunda da gızın gergef işlerkan gullandığı eşyalardan birini alır, uçar gidermiş. Bir gün yumağı, bir gün tığı, bir gün güçük makası. Gız da onu görür ama bişey yapmazmış.

Bir gün gızın evine biri gelmiş:

-Yarın size dünürcüler gelecek, demiş. Seni çok beğenen biri var ona isteyecekler seni, demiş.

Ertesi gün gerçekden dünürcüler gelmiş. Oğlan da beraber, hem da ayın ondördü gibi bir oğlan. Gız da onu çok beğenmiş ve kırk gün kırk gece düğün edip eğlenmişler. Meğer bu oğlan o güvercinimiş, ama gız bunu bilmez.

Evlendikden sora da oğlan güvercin olmaya devam etmiş. Ama bu işi gıza görünmeden yaparmış. Sabah erkenden gakar gider, akşam da gün battıkdan sora gelirmiş. Gızın merağına tokunmuş bu iş. Oturup onu devamlı gözetlemeye başlamış. Bir akşam üsdü bir güvercinin gelip pençereden girdiğini, odaya girinca da silkinip oğlan olduğunu görmüş. Bu oğlan gocasıymış. Düşünmüş napsın da gocasını bu

[302] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.137.

durumdan gurtarsın. Ertesi sabah o da erkenden uyanıp takibetmiş bakayım ne yapacak. Görür ki oğlan silkinip tekrar güvercin olur. Bu defa garar verir, akşama oğlan geldiğinde da silkinecek oğlan olsun dökülen tüyleri toplayıp yakacak. Düşündüğü gibi da yapmış. Akşam üsdü bir mangala ateş yakmış, kömürler hazırlamış. Mangal hazır. Güvercin gelinca silkinip oğlan olmuş ve güvercin tüyleri yerde duruyor daha. Hemen alıp mangala atmış. Böylece büyü bozulmuş, oğlan bir daha güvercin olamamış. Böylece mesut yaşamışlar. Darısı meseli dinneyennerin başına.

K.20. BİR PADİŞAHILAN HASDA GIZI[303]

Bir zamannar bir padişahın bir gızı varımış. Gız bellibir yaşdan sora hasda olmuş. Bir daha da eyi olmamış. Hekimler bakmış, yaşlılar gocagarı ilâcı hazırlamış, ama hiçbiri gıza derman bulamamış. Bir gün bir gadın demiş:

-Padişahım, gusuruma bakmayın, ama demeden edemeycem. Bu gıza çare ilâcılan olmadığına göre, bu gızı bir dağ başına bırakdırın kırk gün. Yanına da ölmesin deye su ve yeycek goysunnar. Ola ki ondan Allahın yardımıyla iyileşir. Padişah itiraz etmiş, ama gocagarı gittikden sora gendi gendine düşünmüş. Bunca sene çare aradık bulamadık. Kırk gün da öyle denesek ne gaybederik? Ve emniyet ettiği iki asgerini yollamış gızı bir dağ başına bırakmışlar.

O bölgede bir çoban varımış. Keçilerini getirir bu ormana salarmış. Birgün bir keçisi gızın yanına varmış. Gız keçiyi okşamış, sevmiş. Bu keçinin hoşuna gitmiş. Başlamış hergün gelmeye. Gızın yanına yatır, memesini emmesine müsade eder. Gız taze süt emdikden sonra damarlarına gan, tenine can geldi. Bir kaç gün sonunda yörümeye başladı. Keçi hergün aksatmadan gıza geldi. Gızı emzirdi. Çoban farkına vardı ki en sütlü keçisi bir hal oldu. südü galmadı. Merak etti, gizlin, gizlin peşinden gitti. Gızı emzirdiğini gördü. Gızın yanına gitti, adını kim olduğunu sordu. Gız bilemedi. Ailesini sordu, hatırlayamadı. Aldı evine götürdü. Garısı bu gıza çok eyi bagdı, gız tamamıyla eyileşdi. Gelinnik gız oldu.

Obir tarafdan kırk gün doldukdan sora yollamış adamlarını alsınnar gızı getirsinner. Tabi gızı bulamadılar. O dağın her tarafını aradılar, gene bulamadılar. Padişaha durumu bildirdiler. O da herhalde öldü dedi, umudunu kesdi.

[303] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.181.

Gız bir gün evden çıkdı. Bunu gören bir oğlan gıza aşık oldu. Bubasından (çubandan) isdedi. Çuban da gızına sordu bakayım oğşanı isdersa. O da isderim dedi. Hazırlıklara başladılar. Herkesi davet ettiler. Bu arada padişahı da davet edeller. Padişah da düğüne gelir. Bakar ki gelin gendi gızına çok benzer. Çağırır çobanı sorar bakayım bu gız neyin nesidir. Çoban da doğruyu söyler, yani dağda bulduğunu. Padişah zamanını sorar. Çoban da oniki sene evvel agusdosda der. Demek der padişah bıragdıkdan hemen sora buldunuz onu, o benim gızımdır. Eğer iznin olursa alıp sarayıma götürmek isderim der. Çoban da bana değil, gıza hem oğlana sorun der. Gidecek olan onnardır. Padişah onnara da annadır durumu da teklif eder gelsinner saraya. Kabul edeller. Düğünden sora da saraya yerleşsinler. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine...

K.21. DERDE DERMAN GONAĞI[304]

Bir zamannar bir padişah varıdı, bu padişahın da bir gızıylan bir oğlu. Bu iki gardaş çok eyi geçinillermiş. Padişah öleceğini annayınca:

-Ben ölünca, sakın gızgardaşını evlendirmeden sen evlenme demiş.

-Evlenmem, demiş oğlan. Padişah ölmüş. Padişahın gızı bir arkadaş bulmuş. Çok eyi geçinillermiş. Gızın arkadaşı çok beğenmiş abisini. Nolur abine söyle da evlenelim demiş. Gız da gitmiş abisine yalvarmış. Olmaz demiş abisi ama laf annadamamış. Gene yalvarmış gız. Oğlan dayanamamış, gabul etmiş evlenmişler. Bir zaman iyi geçinmişler ama bir zaman sora esgi arkadaşı, yeñi yengesi fena olmuş. Artık gızı isdemezmiş. Oğlan bir gün gitmiş gezmeye, gelmiş bir da ne görsün? Bütün davarları gebermiş. Bir başga gün ineklerini bulmuş ayni...

-Kim yapdı bütün bunnarı? demiş.

-Aha senin gızgardaşın demiş garısı. Oğlan ne yapacağını şaşırmış. Bir başga gün çıkıp gitmiş. Garısı gebeymiş ama doğurmuş da bir oğlan yapmış. Yazar gocasına bir mektup gelsin da gızgardaşı yedi gene çocuğu. Gelmiş oğlan gitmiş gızgardaşına;

-Goyunnarımı, ineklerimi öldürdün, bişey demedim. Napdım sana da yedin bana çocuğmu?

Gız başlamış yemin etmeye.

[304] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.188.-189.

-Vallahi ben yapmadım, ben yemedim, haberim bile yok bu dediklerinden. Ama abisini bir türlü inandıramamış. Oğlan bir gılıç vurmuş gızgardaşının elini koparmış. Oysa o goyunnarı, inekleri garısı öldürmüş. Çocuğunu da öldürmüş bütün miras onnara galsınmış. Bu durumda gızgardaş saraydan ayrılıp bir yol dutmuş. Yolu dağların içine düşmüş. Görmüş geni bir padişahın oğlu da beğenmiş, gıza demiş evlesinner, gız da demiş gene:

-Benim bir elim kesik. Napacan beni madem bişiremeycem sana? Ama gene da razı etmiş oğlan gızı. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar evlenmişler. Fakıde oğlanın anası gızı isdemezmiş. Nihayet harb çıkmış. Gitmiş oğlan sefere. Garısı da gebeymiş. Doğurmuş, almış çocuğu saklamış oğlanın anası. Oğluna da garın doğurdu da yedi çocuğu deye söylemiş. Oğlan seferden gelmiş, bişey söylememiş. Gene gebe galmış gız. Oğlan gene sefere çıgmış. Bir çocuk daha doğurmuş. Gene saklamışlar, gene garın yedi çocuğu deye yazmışlar. Ama oğlan inanmamış, garısını daha çok sevmeye başlamış. Anası, güya oğlan yazdı deye bir mekdup yazıp vermişler gıza. Yazar ben seni artıg isdemem, geleyim ora da göresin sana napacam? Ben da seni geberdecem... Gız bu mekdubu okuyunca dere tepe dememiş, gitmiş. Ta ki hem gendi, hem çocuklar yorulmuş. Bir guyunun kenarında durmuş gızılan çocukları. Çocuklar demiş annelerine;

-Biz dua edelim, sen da amin çekesin, olmaz mı anne demişler.

-Olur demiş gız da. Çocuklar başlamış annelerinin eli yerine gelsin deye duaya, onnar duayı bitirince anneleri;

-Aminnn demiş. Eli yerine gelmiş. Çekmiş su suvarmış çocukları. Bu defa da çocuklar bir saray meydana gelsin deye duaya başlamışlar. Dua etmiş onnar, amin çekmiş anaları. Bir saray gurulmuş. Yazmışlar kapusuna ‘’Derde Derman Gonağı’’ çok da eyi geçinillermiş.

Obir tarafdan gızın gocası harpdan dönmüş gelmiş.

-Nerde benim garım demiş anasına. O da:

-Çegdi gaçdı, demiş. Almış bir yol garısını bulmaya. Günnerilan yol aldıkdan sora gelmiş bir yere böyük bir bina. Üsdünde da yazar “Derde Derman Gonağı”:

-Gideyim içeri belki bulullar derdime çare, demiş. Gız oğlanı görürkandan tanıdı. Oğlan da gızı tanıdı ama içinde bir şüpe varıdı.

-Benim garımın bir eli yoğudu, bunun var, ama ne gadar da beñzeller biribirlerine.

-Nedir ya senin derdin demiş gız oğlana. Oğlan annatmış:

-Benim bir garım varıdı, yemiş çocukları da gaçmış. O zaman demiş gendine:

-O gız benim. Aha bunnar da çocuklarımız. Gandırdılar seni. Oğlan bu işe çok sevinmiş ve mesut, yaşamışlar. Bir zaman sora gızın abisi da geçermiş gonağın yanından. Yazıyı görünca o da demiş:

-Gireyim belki derdime bir çare bulullar. Girmiş içeri o da annadmış derdini. Gız yalınız dinnemiş ta abisi bitirsin. En sonunda:

-Bu söylediklerinin hiç birini ben yapmadım demiş. Ben zavallı hayvannardan ne isderdim? Bu işleri yapsa yapsa garın yapdı. Oğlan bu işe şaşmış. Gitmiş ebeyi bulmuş.

-Napdın benim çocuğumu? demiş. O da:

-Garın verdi baa para da öldüreyim geni da öyle söyleyim. Sen da gızgardaşını öldüresin. İnekciye gitmiş, goyuncuya gitmiş onnar da ayni. En sonunda garısına sormuş:

-At mı isden gılınç mı? gız gardaşı demiş oğlana:

-Ne at isder, ne gılınç isder, mesut olasınız. Bubamın mirası sizin olsun. Bu gonak bize yeter. Oğlan almış garısını gitmiş. Gız da çocukları hem gocasıylan galdı derde derman gonağında hepsi mesut yaşadı. Ben da bıragdım da geldim, ama bişey bulamadım...

K.22. ALIN YAZISI[305]

Bir zamannar köyün birinde, güçlü guvvetli hali vakdi yerinde bir deliganni varıdı. Evlenme çağı gelinca beğendiği birkaç gız isdetti. Hiçbiri gendiyle evlenmeyi gabul edmedi, bu duruma çok üzülmüş ama sebebini bir türlü annayamamış. Bu içine derdolmuş. Bir gün ellerini havaya galdırmış ve:

-Ey Allah'ım demiş ben bu gadar kötü adam mıyım? Neden beni kimse gabul etmedi? Kimseye hayatımda en ufak bir fenalık yapmadım. Neden benim gaderimi böyle kötü yazdın?

[305] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.195-196.

Bu can sıkısıylan bir yol dutmuş. Yolu ormana düşmüş. Bakmış bir dere. Derenin kenarına eğilmiş bir ihdiyar, bişeyler yapar. Merak etmiş yaklaşmış yanına, bakmış bakmış ihdiyar elindeki çubukları iki iki bağlar, dereye atar, su da sürükleyip götürür.

-Essalâmün aleyküm, demiş ihdiyara.

-Aleyküm selâm demiş ihdiyar adam da.

-Sen napan ama öyle sorması ayıb?

-Ben gader perisiyim, demiş ihdiyar. İnsannarı birbirine yazarım.

-Sahiden öyle yapan?

-Tabi sahiden, yalandan mı yapacam?

-Bana kimi yazdın? Böyüne gadar kimi isdettiysam hepsi beni reddetti. Kimse benimilan evlenmek isdemedi.

-Dur defderime bakayım. Aaa sana agşam doğan bir gızı yazdım. Bu fakir bir çifçinin gızı olacak.

-Olamaz demiş deligannı. Ben onsekiz yaşındayım, ne ben onu bekleyebilirim, ne o benim gibi yaşlıyı alır. Ama deligannı sözlerini bitirince yaşlı adam ortadan gaybolmuş. Deligannı da oturup gaderine ağlamış oraşda.

Ağlamaylan bir yere varılmaz. Deligannı demiş ki gendi gendine;

-Mademki agşam doğdu dedi ben bu çocuğu golay golay bulabilirim. Ve etrafdaki çifçileri dolaşıp sormuş. Agşam kimin garısı doğurdu deye. Nihayet öğrenmiş.

-Ben bu yazgıyı bozmalıyım, demiş. Öyle şey olmaz, bu gadar sene beklenmez. Bu güçük gızı öldürürsam yazgı da bozulmuş olur. Gitmiş kapuyu çalmış, o çifçinin evine misafir olmuş. Çiftçiynan garısı ona çok eyi davranmışlar. Yatacak yer gösdermişler. Sabah çifçi işine gitmeden garısına emretmiş bu misafire bir da azık torbası hazırlasın, kısmet neysa çıkınına goysun. Gadın kahvaltıdan sora çıkını hazırlamaya gidinca bir fırsatını bulup bebeğe bir bıçak saplamış tam gasıklarına. Çocuk bir çığlık atıp hareketsiz galmış. Adam da çıkın falan beklemeden çekip gitmiş. Tabi artık oralarda duramazdı. Gaçmış başga memlekete gitmiş. Yeni bir hayat gurmuş. Evlenmeyi onutmuş. Çok zengin olmuş.

Seneler sonra yolda bir gızılan garşılaşmış. Gıza yakınlık duymuş. Peşinden gitmiş bir ara kim olduğunu sorup öğrenmiş. Günden güne bu gıza aşık olmuş gızı

ailesinden isdetmiş en sonunda. Düğün dernek gurarak evlenmişler. Çocukları olmuş, daha da zengin olmuşlar. Tam manasıyla mutluymuşlar. Hiçbir eksikleri yoğumuş. Çocukları da akıllı ve terbiyeliymiş. Okullarmış. Yalınız adamın içinde bir şüpe, kuşku varmış. Karısının kasığındaki bıçak yarası. Bir gün dayanamamış da sormuş garısına.

-Be hanım demiş, hep sormak isderim, soramam. Ama artıg şart oldu sormag. Gasığındaki yara nasıl oldu acaba?

-Anamın dediğine göre doğduğumun ikinci günü evimize bir Tanrı misafiri gelmiş. Bir geceliğine bizde misafir galmış. Ertesi sabah gahvaltıdan sora anam ona yolluk hazırlamaya gidince beni bıçaklayıp gaçmış. Bu iz o yaranın izidir demiş gadın. O zaman adamın -o zamanki deliganının- gözlerinden iki damla yaş boşanmış:

-Demek ki demiş, insan yazgısını değişdiremez...

K.23. HERŞEYİN BİR ÇARESİ VARDIR[306]

Çok eski zamanın birinde bir memlekette çok zengin bir padişah varıdı. Zenginnik ama can sıkısını gidermez. Bir gün gene çok canı sıkıldı bu padişahın çıkdı köyleri dolaşsın. Yolda giderkan bakdı bir köylü güneşin altında orak biçer. Biçerkan da türkü söyler. Keyfi dördüsdünde. Yorulunca oturur dinnenir ama işden farımaz. Atar türküyü üsdüne başlar biçmeye başdan. Bu birkaç saat izledikden sora padişah der gendi gendine:

-Ben ki bir goca padişahım... Emrimde bu gadar adam, bu gadar asger var. Köylerim gasabalarım, memleketlerim var... Hazinelerim var... Gene da can sıkısından gurtulamam. Bu adam bu gadar huzuru nerden bulur da gızgın güneşin altında türkü söyleyerek orak biçer. Derdi yok tasası yok nasıl olur? Gakar adamın yanına yaklaşır. Ben ona bir oyun edeyim da görsün der:

-Esselamün Aleyküm.

-Aleyküm selâm.

-Beni tanıdın kimim?

-Gılığına bakılırsa padişahsın.

-Eyi tahmin ettin. Soracam sana bir soru müsaden varısa. Evlisin?

-Evliyim padişahım.

[306] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.201-202.

-Çoluk çocuğun var?

-Vardır padişahım.

-O zaman yarın sarayıma gel. Sana vereceğim emanetler var.

Padişah emreder da çifçi nasıl yerine getirmez? Ertesi sabah dutar sarayın yolunu, varır kapuya. Begciler tembihli oldugları için alıllar adamı heman içeri. Hoş beşden soora padişah döner çifçiye da der:

-Sana üç dane cariye verecem. Bunnar esgiden benim garılarımıdı. Bundan soora bu cariyelere sen bakacan, senin emrinde iş görecekler. Bu üçünün günahını sevabını senden soracam. Bu eteği eksiklerin demiş. Adam itiraz edememiş, almış cariyeleri.

Almış ama padişahın bu şekilde gonuşması çifçiyi gorktmuş. Almış cariyeleri düşmüş yola. Hem gider hem düşünürmüş. Kesdiremeden gideceğine da nehir yolundan sapmış. Tabii cariyeler ne bilsin yolları. Çifçi hem yolda gider, hem da gendi gendine:

-Nerden icabetti padişah versin bana bu cariyeleri? Hem da esgiden garılarıydı dedi. Ne yapdılar gene da attı geni garılıkdan? Demek bir suç işlediler. Ne yapıp bunnarın cevabını bulmaya garar verdi. Nehirin kenarına gelinca durduttu bunnarı. Der birinciye:

-Bizim köye gitmek için bu nehirden geçmek lâzım. Önce seni alacam geçireyim. Siz ikiniz da bekleyin gelip sıraylan alacam sizi da. Alır birinci cariyeyi sırtına, başlar suların içinde nehiri geçmeye. Nehirin tam ortasına gelinca:

-Ey gadın, bana doğruyu söyle bakayım. Ne yapdın padişaha da attı seni garılıkdan?

-Padişah hep başgalarına bakardı, ben da ona ihânet ettim, demiş.

-Senin çaren bulunur demiş adam, onu selâmetinan geçirmiş garşıya. Dönmüş gelmiş geriye. Bu defa ikinciye çağırmış. Onu da sırtına almış. Tam nehirin ortasında aynı soruyu ona da sormuş:

-Söyle bana ey gadın, sen ne yapdın da padişah seni garılıkdan çıkardı?

-Ben dedi garı, ihdiyaç duydum, padişahın parasından izinsiz aldım.

-Senin da çaren bulunur, demiş adam. Onu da selâmetinan geçirmiş garşıya. Gelmiş sıra üçüncüye. Onu da tam nehirin ortasına getirmiş. Ona da ayni yerde ayni soruyu sormuş:

-Eee gadın demiş, sen ne yapdın padişaha da seni başından attı?

-Ben dedi gadın kötü bişey yapmadım.

-O zaman seni bana neden verdi?

-Çok akıllıyım deller, biraz çok gonuşurum, durmadan dırlanırım. Çifçi bunnarı duyunca garıyı sulara goyverdi. Sular sürükleyip götürdü onu. Obir ikisini eve getirir adam. Bir sıkı talimat verir bunnara. Kim emrimden gayrı hareket edersa onu gözünü yaşına bakmayacak. O günden soora çifçinin sözünden hiç dışarı çıkmadılar. Çifçi memnun. Onnar mesut...

Ertesi sene padişah gene çıkıp geldi. Adam aynı tarlada orak biçer. Keyifler dördüsdünde. Türküler desen aynı. Adamın ne derdi var ne tasası. Padişah gızar bu işe. Atından ener gider yanına.

-Esselâmün aleyküm.

-Aleyküm selâm.

-Cariyeler nerde?

-Evde...

-Senin huzurunu hiç bozmadılar galiba.

-Neden bozsunnar?

-Üçü da tamamdır?

-İkisi tamamdır.

-Üçüncüye ne oldu?

-Nehire verdim.

-Hani üçünün herşeyinden sorumluydun?

-Ben gendi gendimden da sorumluyum padişahım. O beni öldürmeden ben onu öldürdüm. O galsaydı obir ikisi da bozulur, evimde dirlik düzennik galmazdı. Garımın çocuklarımın da huzuru bozulurdu. Bir gişiyi feda ettim, bu gadar gişi huzur buldu.

-Ben neden akıl edemedim bunu?

-Onu bilemem padişahım, ama dünyada, ölümün dışında herşeyin bir çaresi vardır...

K.24. SÜPÜRGECİ GIZ[307]

Bir vakıtlar bir garı varıdı. Bu garının üç da gızı varıdı. Gocası yoğudu, duludu. Gızlarını geçindirmek için evde süpürge örerdi. Hergün da bir gızı gider bu süpürgeleri satardı. Sıra en güçüğe geldiği gün süpürgeleri yüklendi, gitti satmaya. Ama farkına varmadan geldi bir gonağın önüne. Başlamış süpürge var demeye. Hanaydan biri bagmış görmüş gızı. Gız güzel. Çağırmış gızı yokarı. O da almış süpürgeleri çıkmış. Gadın almış bu süpürgeleri, gıza da bol para verir. Gız götürür paraları anasına teslim eder. Ertesi gün gene o gider satmaya. Gene ayni gonağın önüne. Gene çağrır geni yokarı. Ayni gadın. Hem bu defa uyalar geni ta agşam olsun. Bu defa der gıza galsın yatıya. Gız gor bir odaya. Gız yatağa yatır. Ama gece yarısı bir oğlan gelir, gılıcını sıyırıp ortaya gor da öyle yatır. Gızın acayibine gider bu iş. hiç ses çıkarmaz. Sabaha yakın oğlan gakar namaz gılar ve odadan çıkar. Gız da arkasından peşine düşer çakdırmadan. Bir da bakar oğlan gonağın arka evinden bir taput çıkarır. Açar taputu içinde bir gız yatır. Oğlan sorar gıza:

-Tavuk, guzu doldurdum, yen?

-Hiçbişey isdemem, bana bir gadef şarap ver. Sora bir arabı çağırır gız. Der gene getirsin iki gadef şarap. Birini oğlana verir, birini gendi içer. Oğlan içinca düşer bayılır. Gız araba emreder atları getirsin. Birine arap biner, obirine da gız. Düşeller yola. Süpürgeci gız da peşlerine. Bir dağa varıllar. Buranın adı İnci Dağı. Arap bağırır;

-Açıl inci dağım açıl, der. Düşmanı uyuttum, dosda gidiyorum. Bu lâf üzerine dağ açılır. İçeri gireller. Gız da peşlerine. Garşılarına bir başga dağ çıkar. Arap gene bağırır:

-Açıl Mercan dağım açıl, der. Düşmanı uyuttum, dosda gidiyorum. Bu dağ da açılır. Yalınız süpürgeci gızı nişan olsun deye bir inci dalı, bir mercan dalı koparıp cebine goyar. En sonunda bir arabın yanına varıllar. Arabın bir dudağı yerde, bir dudağı gökde. Der gıza:

-Git o itin tasında yemek var, ondan ye! Gız gider o yemeği yer ondan sora da şarap içerler. Eve döneceklerini söyleyince gız onnardan evvel eve varıp, yatağa yatar. Ondan sora oğlan gelir yatmaya. Gene gonuşmaz. Ama sabah gakınca gız güya o agşam rüya görmüş gibi annadır oğlana. Oğlan der;

[307] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.206-207.

-Rüya rüyadır, gerçek olmaz. O zaman gız çıkarır cebinden inci hem mercan dallarını da gösderir. O zama oğlan inanır. Ertesi sabah oğlan gene arka eve gider. Taputu alır, şunu yen mi, bunu yen mi deye sorar. Gız gene şarap isder. Ama bu sefer gadeflerin yerini değişdirir. Bu defa gız bayılır. Onun urubalarını geyer, araba der hazırlasın atları. Bu defa ikisi gideller. Ayni dağlardan geçeller, arabın garşısına varıllar. Arap der gıza:

-Git o itin tasında yemek var, onu ye der. Oğlan yer gibi yapar ama yemez. Sora arap şarap isder. Oğlan ona şarap içirir ve kellesini koparır. Kafayı bir çuvalın içine gor ve geri döneller. Ertesi sabah gonağın arka evlerine gider, taputu çıkarır. Gıza gak der. O gakmaz. Oğlan sesini yükseldir:

-Galk, der. Galkmazsan seni bırakırım. Gız galkar. Oğlan bu defa:

-Bak o çuvalın içinde karpuz getirdim, getir da kesip yeylim. Gız gider çuvalı getirir. Ters çevirinca karpuz yerine, arabın kellesi düşer. Gız şaşırır. Oğlan gıza döner:

-Ben seni sevdiydim, madem bana hiyanetlik yapdın, var git buralardan, seni bırakıyorum der ve gızı yolladır. Ona bu yardımı yapan süpürgeci gızınan evlenir. Onnar erer muradına. Gökden üç elma düşer. Dediler bana, birini sen al, birini seni dinneyenlere ver, birini da yeni evlilere...

K.25. AÇIKGÖZ GADIN[308]

Bir varmış, bir yogmuş, bir zamannar bir gadın varmış. Garı güzel ve akıllıymış. Ama gocası beceriksizin biriymiş. Çocukları yokmuş berikât. Buna rağmen çok sefil yaşarlarmış. Gadın bir gün demiş gocasına benim aglıma böyle böyle bir fikir geldi. Gabul edersan biraz rahat yaşarık dedi. Adam da gabul etti. Gadın bir gün her bir gomuşudan geyeceğini ödünç aldı. Geldi yapdı yapışdırdı, dakdı dakışdırdı, geyinca çok güzel oldu. Gomuşuları bile kim olduğunu tanayamadı. Gocasına dedi ben dışarı çıkıyorum haberin olsun.

Gadın bu gılığınan çıkmış çarşıya. Gezerken bir böyük dükkân görmüş, girdi içeri. Dükkân sahibi o sahat gave içerdi. Gadının güzelliği garşısında filcanı da yuttu. Bak dedi gadına ne isdersan al götür. Helâl olsun. Yalınız evine saat kaçta geleyim?

[308] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.209-210.

demiş. Gadın bütün ihdiyaçlarını alıp bir arabacıynan evine yollatmış. Adama da demiş saat altıda gel.

Gadın çıkmış oraşdan başlamış dolaşmaya. Bu defa guyumcu dükkânına girmiş. Guyumcu dakımınan siyara içermiş. Garıyı görünca dakımı da yutmuş. Buyur hanım demiş, her emrin başüsdüne. Gadın demiş ama benim param yok. Olsun demiş, güzelliğin var. İsdediğini al yalınız bana bir sahat söyle o sahat evde olayım. Sahat yedide demiş gadın. Guyumcudan da bir çenta takı doldurmuş gadın cilveli cilveli. Ondan da çıkmış. Artık içi rahat. Mahkemelerin önünden geçermiş yolu. Demiş bir da gideyim bir dava dinneyim. Girmiş en önüne oturmuş. Hakim nargile içiyormuş gadını görünca az galdı yutsun marpucu. Buyur hanım demiş garıya. Diyer bütün insannarı yollatmış. O günkü davaları da ipdal etmiş. Yalınız ikisi galınca yanına gelmiş, önce hal hatır sormuş sora da garının adresini. Ona bir araba dolusu malzeme yollatmış. Sora da sahat gaçda müsatsiniz demiş. Gadın ona da sahat sekizde gelmesini söylemiş. Hakim çok işini bilen biriymiş. Sahat sekizde dedin ama gocan ne zaman gelir deye da sormuş. Gadın da gocam seferdedir demiş. Hakim inanmış.

Gadın gelmiş eve, durumu gocasına başdan annadmış. Demiş gocasına, şindi sen gaveye gidecen, sahat altıda buraşda olacan, sora yedide, sora sekizde. Tamam? Tamam demiş gocası gafeye gitmiş. Dükkân sahibi sahat altıda eve gelmiş. Gadın onu bir güzel garşılamış. Sofralar gurmuş, işgiler goymuş masaya, başlamışlar yemeye. Bir da tokuşdurmuşlar. Başladı kapu çalınsın. Nerdeysa kapuyu gıracaklar. Garı demiş dükkân sahibine çaresiz bu halının içine girecen seni sarıp saklayım. Adam gabul etmiş. Garı onu halının içine sarıp sarmalamış, saklamış bir kenara. Açmış adama. Gadın der gocasına:

-Hani sen sefere gideceydin?

-İşim tez bitti da onun için döndüm. Bu sofraya neden iki gişilik gurdun sen?

-İkimiz için gurdum demiş, adam da artık üsdelememiş. Oturmuşlar yemeğe. Adam halıya bakar. Der garısına; Bu halıyı neden galdırdın dikdin oraya. Gadın da der gene tozlandı da onun için. Tamam der adam yemekden sonra ben onu döveyim da tozları dökülsün. Alır eline bir değnek vur vurmamın, vur vurmamın. Adamın pesdilini çıkartmış. Ondan sora da kapuyu çekip gitmiş. Adam nasıl gaçacağını şaşırtmış tabii.

Sahat yedide guyumcu gelmiş. Gadın onu da içeri almış. Ayni davranışları ona da yapmış. Soora adam gelmiş başlamış kapuyu çalmaya. Guyumcuyu da sandığın içine saklayıp kapamış gadın. Açmış kapuyu gocasına demiş:

-Hani sen seferdeydin? Noldu da añsızdan geldin?

-İşlerim tez bitti, hasretine dayanamadım demiş adam da. Bu defa adam sandığa dikmiş gözlerini. Demiş hanım bu sandık artık esdigi. Ben bunu yarın satayım da sana gittiğim memleketlerden yeni, güzel bir sandık alayım. Tamam demiş garısı. Madem öyle mehel gördün, öyle olsun. Adam gene çıkıp gahveye gitmiş. Tam sahat sekizde hakim gelmiş. Gene masalar gurulmuş. Ama tam keyifleneceği zaman kapu çalmış. Onu da beşiğe goymuş gadın. Ağzına da bir emzik vermiş. Soora da gidip kapuyu açmış. Adam içeri girmiş, yemişler içmişler. Sanki o sahat görmüş gibi adam beşigdeki çocuğu görmüş. Der garısına hanım ben seferden dönene gadar sen çocuk doğurdun ama? Evet demiş garısii gebeydim doğurdum. Gideyim biraz seveyim geni, ne demedin bana girdiğimde eve. Adam hesapda çocuğu sevmeye gider. Bakar bu çocuğun ağzında diş var. Hanım der kaç aylık bu çocuk. Daha üç aylık der gadın. Ee hanım üç aylık çocukda bu gadar diş narar? Bu gidişilan bu çocuk, seni da yeycek beni da. Alır kerpedeni bütün dişlerini söker. Hakim da sesini hiç çıkarmaz. Sora adamınan gadın yatınca gaça gaça bir olur. Evine gider. Garısı görünca bunu gannarınan, sorar noldu? O da der gene ki arabadab düşdü.

Ertesi sabah adam alır sandığı gider sarayın oralara. Dellâl eder. Çıkallar beğeniller sandığı alıllar yokarı. Derler hizmetciye çıksın tertiplesin sandığı. Gıtcaaz koşarak gelir der o sandığın içinden gonuşma gelir. İnanmazlar gene. Gideller bakallar doğru. Açallar bakallar bir adam. Nasıl gaçacağını şaşırır adam.

Bu üç gişi epey zaman dışarı çıkamazlar. Nihayet bir gün garşılaşırlar. Gonuşmadan gonuşmaya durumu annallar. Annallar ki aynı garı üçüne da oyun etti. Onu öldürmeye garar veriller. Ama gadın bu adamların fenalık yapmak isdeyceklerini hesapladığı için evinin bir duvarına bir adamı sığacak gadar delik açar. Delikden yere gadar bir da merdiven uydurur. Bir da usdura bulur başlar nebed beklemeye.

Bu üç adam bir gece bir olullar, bu delikden eve girsinner. Önce ener dükkân sahibi. Ayaklarını sokar delikden basar merdivene. Biriki adım ener. Daha ortalığı görmeden bir sallar usdurayı beytambalının ucunu alır gene. Bağıra bağıra geri döner.

Guyumcu dener ikincide. O da der ben önce başımı uzadacam. Ne var ne yok göreyim. Daha başını uzadırkandan ona da gulağını keser. En son hakim galır. O da aynen başını sokmuş içeri ama burnunu kesmiş onun da. O da gaça gaça bir oldu. ertesi gün buluşduklarında bu gadınılan başa çıkamayacaklarını annallar, onu rahat bırakıllar. Gocasıylan rahat bir hayat sürer...

K.26. HAMARAT GADIN VE NALETLİ KÖPRÜ[309]

Evvel zaman içinde, galbur saman içinde, develer cirid oynardı esgi hamam içinde. Bir vakıtlar memleketin birinde, bir yapıcı usdası varımış. Garısı güzeller güzeli. Boyu bosu selvi gibin, sacları sırma gibin. Gaşları yay gibin, gözleri padem gibin, kibrikleri ok gibin, dişleri inci gibin. Gülünca güller açar. Görenin aglı gaçar. Hem da her işini heman yapar. Hamarat mı hamarat. Bu iki iñsan biribirlerini çok sever. Sevdalarına herkeşler emrenir.

Bir gün memleketin padişahı çağırır bu yapıcı usdasını huzuruna da der gene,

-Filân dereyi bilin?

-Bilirim der bu. Dağın gıble tarafındakı dere değil?

-Tam da odur, demiş padişah. İsderim o derenin üsdüne üc kemerli bir köprü gurasın. Görenner maşallah çeksin. Ne yıkılsın ne devrilsin. İsdediğin gadar ergad alabilin. Daşları kesmek için isdediğin gadar daş usdası alabilin. Araba alabilin. Ancak isderim Yennar ayında hazır olsun. Dere akmadan asgerim üsdünden geçebilsin. Usda demiş bana yedi gün mühlet. Hisab kitap çıkarayım. Ne gadar daş lâzım, ne gadar gum kirec lâzım. Ne gadar ergad lâzım. Hem yennara yeter mi. Zerem orta ayag yapılınca üç ay lâzım öyle galsın, otursun da köprünün yükünü çekebilsin.

-Tamam demiş padişah, buna isdediği mühleti vermiş. Yedi gün sora bu yapıcı usdası gelmiş padişahın huzuruna. İsdediklerini söylemiş ve demiş Allah'ın izniynan Yennara gadar hazır olur.

-Tamam demiş padişah, yarından tezi yok işe başla. Aha sana mühürlü ferman. Her isdediğini verecekler.

---

[309] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar II**, Arif ve Canbulat Basımevi, Mağusa, 2006, s.149-151.

Adam almış fermanı geregli yerlere gösdermiş isdediği her şeyi almış. Bir tarafdan daşlar kesilir yoñulur, bir taraftan kireç gaminileri yanar, kirecler söğündürülür, bir tarafdan gum toplanır elenir. Bir tarafdan da temeller gazılır. Herşey tıkırında gider. Gararlaşdırır usda hafda başı temelleri oturtsun. Demiş gendi gendine, bir defa daha bakayım bu temellere da bir aksilig çıkmasın. Bakmış incelemiş hiş bir aksilik yog. Her şey tamam. Adamlarına demiş hafda başı temeli oturdacayık, ona göre hazırlığnızı yapın.

Hafdabaşı ergadlar usdalar toplanmış. Çamur hazır, daşlar hazır, helikler hazır. Çekmişler sicimleri. Bismillah başlasınnar işe. Galfalardan biri demiş:

-Usda haşürmetine sığınarag bişey soracam. Herşey tamam ama temele gan akıtmaycayık?

-Nerden çıkarın bunnarı deye gızmış yapıcı usdası. Yalınız gızmamış, onu işden sikdir etmiş. O gün usdalar ikindine gadar oğraşmışlar iki sicim temeli tamamlamışlar. Üc gün ara vermişler temel tepsersin da ondan sora başlasınnar kemerlere. Dördüncü gün sabah geldiklerinde başlasınnar işe ne görsünner? Orta ayağın olacağı yer çökmüş. Duyurmuşlar yapıcı usdasına, gelmiş bagmış o da hayret etmiş. Bu işden vazgeçmek olmaz. Demiş adamlarına çevrede ne gadar yapıya uygunsuz daş varısa bu çöken yerin içine atsınnar. Herkeşler seferber olmuş. Üc gün boyunca daşıyıp atmışlar çöküntü dolmamış. Çaresiz padişaha haber vermişler. Böyle böyle mesele. Orta ayağın oturacağı yer durmadan çöker. Bir türlü dolmaz. Bu işde bir hikmet var. Bu durumda bu köprü yapılamaz. Padişah inanmamış. Yapıcı usdası doğrudur demiş, inanmazsanız buyurun gendi gözünüzülan görün. Padişah gelmiş bakmış. O da hayret edmiş. Bir türlü çözememiş bu işi. Bu işin hikmeti ne ola demiş, çağırmış falcısını. Bu işin sebebi hikmeti nedir? demiş. Falcı dönmüş usdaya da demiş gene:

-Böyle namlı bir yapıcı usdası olarak senin sebebini bilmen lâzımıdı. Temele gan lâzım. Sen temele başlarkan temele gan akıttın?

-Yok demiş yapıcı usdası. Akıtmadım. Ben öyle şeye inanmam. Galfalardan biri teklif etdi da onu işden govdum.

-Yağnış yabdınd demiş falcı. Törelere göre temele gan akıtmag lâzım. Birinci teklifi geri çevirdiğin için berki da iñsan gana gereğecek, demiş. Yapıcı usdası öylece galmış. Padişah demiş buna ne yap yap Yennara gadar bu köprüyü bitir. Gonuşmuşlar

danışmışlar almışlar bir koç, getirip o çökme yerinde kesmişler hayvanı. Ganını da göçüğün içine akıtmışlar. Biri demiş ne olur ne olmaz koçu da atın göçüğün içine berki işe yarar. Ama ne yapsalar çare olmamış. Kim ağlar kim dövünür? Yapıcı usdası Yennara gadar köprüyü bitirmezsa hali duman. Ama orta ayak bir türlü dutmaz, hep ayni yerden çöker. Bir gün bir gocagarı gelmiş usanın yanına. Demiş ayoğlum bu göçük iñsan ganı isder. Eğer padişah müsaade edersa köprüyü başga yere yap. Peşin da temele gan akıt. Buranın altındaki mağarada yaşayan cin insan ganı isder. Yok, illâ buraşda yapacan dersa bir insan gurban etmen lâzım. Hem da yakınnarından birini.

-Eee da hangı yakınımı gurban edeyim gocagari? demiş yapıcı usdası.

-Orasını sen bilin, demiş gocagari da gaybolmuş. Kim ağlar kim dövünür. Yapıcı usdasına biçak soksan gan akmaz. Allah'ım demiş ben ne günah işledim da başıma bu belâ geldi? Günner su gibin akar geçer. Usda düşünür durur. Hangı yakınımı gurban edeyim der. Anamı gurban etsem başga ana bulamam. Bubamı gurban etsem başga buba bulamam. Oğlum gızzım olmadığna göre geriye bir garım galır. O benim canımın içi, güzeller güzeli ona hiç gıyamam demiş. Ama çaresi da yog. Bir gün yollamış çıraklarından birini desin garısına geyinsin hep gırmızı, hem alsın gırmızı altın topu da oynayarak gelsin. Gadın emredileni yapmış. Gırmızı entarisini geymiş, gırmızı başlığını bağlamış, gırmızı cizmelerini ayağına geçirmiş, eline da gırmızı altın topunu almış, hem oynar hem gelir. Hem gelir hem da bir tekerleme söyler:

Neden çağırdı beyim,

Başga nere gideyim?

Ellerimde altın top,

Hop hop eder yüreğim.

Gelmiş gocasının garşısında durmuş. Sormuş n'esder gendini. Adam bakmış bu güzelliğe gıymamış.

-Dön eve git demiş, önemli bişey yok. Gadın dönmüş gidmiş. Gitmiş ama içinde bir kuşgu. Obir tarafdan adam huzursuz. Gitmiş bulmuş o gocagariyi. Demiş gene, isderim bana ağnadasın bu işin aslını. Ben bunca güzel, bunca hamarat garımı mejburum gurban edeyim? İlla garını değil ama bir yakınını gurban etmen lâzım. Zerem o göçükde olan cin iñsan ganı isder. Ama ben nasıl deyim garıma en o göçüğün içine da seni oraya kapadacam? Verecen eline bir fener, bağlaycan geni belinden ipilan

sarkıdacan o göçüğün içine. Deycen gene baksın gaybolan aslan peçesini bulsun. Bulamaycak. Bir daha bak deycen. Ta sana cevap versin sen ipi kesecen. Sora da üsdünü örtecen. O zaman ayak duracak, yıkılmaycak.

Yapıcı usdası birkaç gün düşünmüş. Soñunda garar vermiş bu işi yapsın. Devrisi gün gene yollamış çırağını desin garısına gelsin. Ama bu defa gara entarisini geysin, gara çemberini bağlasın hem gara potinnerini geçirsin ayağna. Eline da gara altın topu alsın da gelsin. Çırak gitmiş gadına söylemiş. Gadın da garaları geyinmiş, gara altın topu almış gelir. Hem gelir hem da topunan oynar da der:

Neden çağırdın beyim,

Hop hop eder yüreğim,

Niyetini de bana,

Olannarı bileyim.

Önemli bişey yok demiş adam garısına. Bu sadece bir oyun. Bu göçüğün içine bir aslan pençesi düşdü. Seni belinden bağlayıp sarkıdacam. Eline da bir fener verecem. O aslan pençesini alıp çıkaracan. Gadın buna inanmış. Belinden bağlamışlar, eline da yanmış bir fener vermişler guyuya endirmişler. Gadın bakar bakar yok.

-Usda demiş bunda aşada öyle bişey yok.

-Her tarafa eyice bak demiş usda, bir defa daha bak. Ve ipi guyuya atmış. Gadın o zaman annamış onun guyuda bırakacaglarını ve aglına gelmiş köprünün temelinin sağlam olması için bu törenin yapıldığını. Usdaya doğru bağırarak gerçeği annadığını söylemiş ve ona nâlet (lânet) okumuş.

Dilerim Allah'ımdan benim gibin olursun.

Bu bana yabdığını bir gün sen da bulursun.

Ganını daşıyannar, hepsi düşsün boğulsun! demiş.

Adam gözyaşlarını dutamamış. Ama gocagarinin dediği gibin gartık çökme olmamış. Ayakları bir tamam dikmişler. Üç ay sora da kemerleri örmüşler. Yennar gelmeden da köprüyü bitirmişler. Görenner hayran galmış zerafetine sağlamlığına. Padişaha haber vermişler. Gelmiş asgerini geçirtmiş oraşdan. Tam da asger geçerkan bu yapıcı usdası çıkmış köprünün üsdüne gendini aşağı atmış. Düşerkandan ganı yere yayılmış. Bir çiklemit ağacı bitmiş o ganın agdığı yerde. Bu ağacın meyvaları önce

gırmızı olurmuş, rasatlanınca da gararırmış. O hamarat gadını hatırladmag için. O köprü da aynen durурmuş hala daha. O gadar sağlam olmuş.

K.27. TALİH-GADER[310]

Bir varımış bir yoğumuş, innallah'dan kimse yoğumuş. İñsannar çok ama inanan pek yoğumuş. Kimse yanışını gabul edmez, kimse gaderine razı değilmiş. İşde bu zamanda varımış bir deliganni. Yaşı gelmiş on sekiz-yirmiye. Demiş benim evlenme yaşım geldi, bir gız bulup evlenmek lâzım gartık. Adetlere göre bagmış gendine göre bir gız seçmiş. Yollamış bir ihdiyar gadın gızzın aylesine. Eyer uygun görüllersa yollasın birini düñürcülüğe. Gadın gitmiş sormuş, gabul etmemişler. Yollamış aracıyı bir başga gızzın aylesine, onnar da bir mahana bulmuşlar, onnar da gabul etmemişler. Bunun tuhafına gitmiş. Güzel olmayan bir gız secmiş, demiş aracıya:

-Bir da bu gızzın aylesini git bakayım bunnar ne deycek. Gitmiş aracı gadın bu üçüncü gızzın aylesine:

-Bizim vagdımız yogdur, demişler. Onnar da gabul etmemişler. Deliganni çok maraz etmiş bu işe:

-Ey Allah'ım demiş, ben ne talihsiz adamım. Üş dane gız isdedim, hepsi da kappuyu yüzüme kapattı. Bu gadar günahkârım ben?

Bir gün tarlasına giderkan bulmuş yolda bir ihdiyar da keçi bekler. Selâm kelâm vermeden geçmiş. İhdiyar bunu görünca tuhafına gitmiş ki bu çok dalgın. Onun için selâm vermez.

-Hayırdır demiş, sankim Garadeniz'de gemilerin battı. Öñünü ardını görmen, Allah'ın selâmını vermen.

Gendine gelmiş bu deliganni. Bakmış çok sevdiği bir adam bu ihdiyar:

-Gusura galma demiş, gendimde değilim. Böyle böyle mesele oldu. evlenmeye garar verdim. Üş dane gızza aracı yolladım. Hepsinin aylesi da kapuyu yüzzüme kapattı. Ben bu gadar değersizim yogsa bu gadar talihsizim? İhdiyar biraz düşünmüş demiş buna:

-Sana iki şey söyleycem, bunnar esgilerin lâflarıdır. Esgiler kırk gün oruc dutar, öyle söylellerdi bişeyi. "Sev seni seveni yerila yeksan olsa, sevme seni sevmeyeni

[310] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.192-194.

Mısır'da sultan olsa." Bu demekdir ki her iñsanın bir seveni vardır. Sen daha seni sevene raslamadın demek. Sabırlı ol da raslaycan.

Sana ikinci deyceğim gene bir esgiler lâfı. "Talihin yoğusa hangı talihi govalan, talihin varısa da sen talihi ne govalan, bırak talih seni govalasın." Bekle, biraz sabret demiş, talih gelib seni bulacak.

Bu ihdiyarın lâflarından pek bişey annamamış bu deligannı amma, içi biraz ferah bulmuş. Devam edip gitmiş tarlasına. Bütün gün oğraşmış. İşini gücünü bitirmiş. Güneş da ha battı ha batıyor. Bakmış bir eşeğin üsdünde bir gadın gelir. O da işdeymiş. Yakına yaklaşınca bakmış gendi köylülerinden biri. Temiz, çalışgan, ama yüzü diğerleri gibin değil, sözün kısası köyün en çirkin gızzı. Bu esnada bu da yola çıkmış. Bu gız bu deligannıya selâm vermiş.

-Merhaba demiş, sen da agşamlandın. Bütün gün işini bitiremedin galiba.

-Biraz eyleşdim geleyim tarlaya, onun için gecikdim demiş oğlan, o da yörümeye başlamış. Biri öñde biri arkada hem gonuşullar hem yörüller. Bu gızzım gonuşmaları, endamı hamaratlığı çok hoşuna gitmiş deligannının. Onu güzeller güzeli görmüş. Zaten bilirmiş ki onun da anası bubası yog. Demiş içinden:

-Bu defa ben aracı maracı goymadan bu gızza sorsam bakayım benimilan evlenirsa acabam ayıb olur? Olsun demiş, soracam da gabul edersa ona düñürcü yollayım. Biraz öksürmüş, sora demiş gızza:

-Şey, sana bişey sorsam gızzan?

-Neden gızzayım demiş. Sor bakayım.

-Ben eyi niyetinan soracam. İsderim bana gızmayasın.

-Sor demiş gız, sor da gızmam.

-Beniminan evlenin?

-Bu iş öyle yolda belde olmaz demiş gız. Bunun bir yolu var yordamı var. Eğerlim beni yolunca yordamınca isdersan seninilan evlenirim demiş.

-Sana doğrusunu söyleyim ama sora başgasından duyub da yağnış annamayasın. Ben filân gadına reca ettim bana bir gız bulsun da üc gızza söyledi. Üçü da gabul etmedi. Onun için emin olmag isdedim. Madem gabul ettin, ayni gadını yollaycam sana gelsin. Tamam?

-Tamam demiş gız. Bu ikisini evlendirmişler.

Bunnar evlendikden sonra Allah yörü ya gulum demiş. Malları çok olmuş, hayvannarı sürülerinan. Paraları, uşakları... Bu deligannı ihdiyarın lâflarını hatırlamış. Bir gün onun olduğu meraya yörümüş, selâm vermiş, ona durumu annatmış ve o gonuşdukları gün söyledikleri için teşeggür etmiş. İhdiyar çok hoşnud galmış bu oğlandan.

-Her zaman sabırlı ve ganaatkâr ol demiş. Elin açık olsun. Gazandıklarından da fukaraya dağıt. Allah'ın rızasını al.

Bu deligannı ihdiyarın elini öpmüş hayır duasını almış ve gitmiş. İşi yerinde, edrafındakılar ondan memnun. Amma garısını bir efgârdır almış.

-Ben demiş gendi gendine, çirkin bir garıyım. Gocam beniminan mesud değil, eyisi mi ben atlayım dereye da boğulayım. Gocam gendine lâyık bir güzzel garı bulsun demiş. Gece yarısı gakmış yatağından, düşmüş yollara. Gitmiş derenin en uçurum yerine. O yüksegden bakmış aşaa. Suda çok güzel bir gadın yüzü görmüş. Bakar gendine da güler. Demiş o garıya:

-Sen kimsin?

-Ben senin talihinim demiş.

-Sen benim talihim olamazsın demiş bu. Bu gadar çirkin bir suratın böyle güzel bir talihi olamaz.

-Sen öyle zanneden demiş sudaki görüntü. Gocan sana bagdığında seni öyle görür, seni öyle sever. Seninilan gocanın yıldızları o gadar uygundur. Sen da onu öyle görün da onun için gendini ona yakışdıramadın. Delilik etmeden geri evine dön. Gocan senin varlığından memnundur, seni gaybedersa o zaman yıkılacak.

Gadının içne ikiricikli düşmüş. Ya bu kölge doğru söylersa? demiş. Dönmüş gitmiş evine, açmış odayı, bagmış gocası yatakda:

-Yapma, dur deye bağırırmış. Ben sensiz yaşayamam. Sen benim hayatımsın.

Meğerlim o da rüyasında garısının gendini öldürmek isdediğini görürmüş onun için öyle bağırırmış. Bunu görünca yabdığına pişman olmuş. O günden sora gocasını daha çok sevmiş. Ona altı dane çocuk vermiş. Üçü oğlan, üçü gız. Onnarı çok eyi yetişdirmişler. Bahtları açık olsun, onnar da güzel talih bulsun. Aminnn...

2. BAŞKAHRAMANI HAYVAN OLAN MASALLAR

K.28. TİLKİNİN AHMAĞI[311]

Bir varmış, bir yokmuş. Aç bir tilki varmış. Günlerce gezinmiş. Ne alıç bulmuş ne de kurtlu bir armut. Geze dolaşa bir köye varmış. Bir kümes görmüş. Delik dırsık bir yer bulmuş. Kümesin içine girmiş. Başlamış tavukların arkasından koşmaya. Durumu gören horoz kümesin en yüksek yerine çıkmış. Var gücüyle ötmeye başlamış. Öttükçe ötmüş. Seslerden tilki ürkmüş. Kendi kendine: "Kümesin sahibi duyarsa işim bitikdir" demiş. Tavuk yakalama işini bırakmış. Geldiği yerden çıkmış. Koşmaya başlamış. Az gitmiş, uz gitmiş. Gece dememiş, gündüz dememiş, koşmuş. Bir de bakmış ki meleyerek bir koyun gelir. Kendi kendine "Tamam bu koyunu yiyeceğim" demiş; koyunun karşısına geçmiş.

-Seni yiyeceğim, demiş.

Koyun kurtulmanın yollarını aramış. Bulmuş da.

-Ben çok yaşlıyım. Etim lezzetli değildir. Körpe kuzucuğum var. İzin ver. Gidip getireyim. Onu ye, demiş.

Tilki duyduklarına sevinmiş. Kuzu etini de çok severmiş. Koyunun yalanlarına aldanmış.

-Git de getir, demiş.

Koyun gitmiş. Bir daha ne gelmiş ne de görünmüş. Oysa tilki beklemeyi sürdürmüş. Derken bir keçi çıkagelmiş. Açlıktan kıvranan tilki gördüklerine sevinmiş. Kendi kendine: "Bu keçiyi yiyeceğim" demiş. Keçinin karşısına geçmiş.

-Keçi keçi bana bak. Seni yiyeceğim, demiş.

Keçi kurnazmış.

-Ben çok yaşlandım. Etlerim karttır, demiş. Ağzını açmış. Dökülen dişlerini göstermiş.

-Yaşlılıktan dişlerim döküldü. Etlerim tatsızlaştı. İzin ver. Oğlacığımı alıp geleyim. Kulak ver, sesini duyacaksın. Şimdi melemektedir. Gidip getireyim. O tazeciği ye, demiş.

---

[311] Gökçeoğlu, Mustafa, **Toplu Masallar I**, Gökçeoğlu Yayınları, Lefkoşa, 2005, s.538-540.

Tilki anlatılanları düşünmüş. Keçinin gidip oğlağını getirmesine izin vermiş.

Keçi gitmiş. Tilki de beklemeye başlamış. Zaman da bir türlü geçmek bilmemiş. Canı sıkılmış. Beklemekten bıkmış, usanmış. Tam bu sırada bakmış. Gelen atı görmüş. Sevinmiş. Kendi kendine "Koyunla keçinin beklettikleri yeter. Gelen atı yiyeceğim", demiş. Atın karşısına dikilmiş.

-Seni yiyeceğim, demiş.

At da:

-Ye. Afiyet olsun. Ama her hayvan neler yediğini bilir. Söyle bakalım ben koşu atı mıyım? Yoksa yük atı mıyım? Belki de araba beygiriyim. Ne dersin? Benim cinsimi öğren de ona göre ye. Lezzetimi tayin et, demiş.

Tilki sormuş:

-Bunları nereden bileceğim? demiş.

At da:

-Arka ayağımın altına bak. Yazlını bir berat vardır. Cinsim, şecerem bu beratta yazılıdır. Ayağımı kaldırayım da oku, demiş.

At arka ayağını kaldırmış. Tilki de bakmak için eğilmiş.

At:

-Yazılar incedir. Yaklaş yanıma da iyi göresin, demiş.

Tilki de bu sözlere inanmış. Atın arka ayağına yaklaştıkça yaklaşmış. At tilkinin kafasına kuvvetlice bir tekme vurmuş. Tilkinin kafası al kana bulanmış. Yerde tekerlenmiş. Sersemlemiş. At da işine gitmiş.

Sersemleyen tilki saatlerce yerde yatmış. Sonra kanları aka aka kendine gelmiş. Yattığı yerden kalkmış. Kendi kendine söylenmeye başlamış:

"Bir koyun buldun, ye de doyun

Bir keçi buldun, ye de geçin

Bir at buldun, ye de yanında yat.

Berat senin neyine gerek?

Müftü mü oldun ey tilki?'' demiş.

Aç acına çekip gitmiş.

K.29. KÖTÜ KALPLİ SERÇE[312]

Zamanın birinde iki serçe arkadaş olmuş. Kuşlardan biri kötü kalpliymiş. Diğer kuşsa her işin iyi yanını düşünürmüş.

Bir gün birlikte uçarlarken bir evin fıskıyeli havuzunu görmüşler. Her ikisi de havuzun kenarına konmuş. Önce kötü kalpli kuş suya yaklaşmış. Suyu içmiş. Sonra da suyun içine etmiş. Onu gören arkadaşı:

-Ben daha su içmedim. Suyu niye kirlettin? demiş.

Kötü kalpli serçe de:

-Ben her gördüğüm şeyin içine ederim, demiş.

İyi kalpli serçe suyun temiz yerinden içmiş. Sonra birlikte havalanmışlar. Uça uça bir ağıla varmışlar. Bir sığır mayısı görmüşler. Sığır mayısının içinde arpalar varmış. Kötü kalpli serçe var gücüyle sığır mayısının üstüne dalmış. Hızla ince ayakları batmış. Uğraşmış. Çalışmış çabalamış. Ama ayaklarını bir türlü kurtaramamış. Tepindikçe daha da batmış. Arkadaşına seslenmiş:

-Beni kurtar, demiş.

Arkadaşı yardımına gelmiş. Etmiş eylemiş ama o da kurtaramamış.

-Seni nasıl kurtarayım. Ne elim var, ne de kolum, demiş.

Çaresiz kalan kötü kalpli serçe arkadaşına:

-Git söyle kargaya. Gelsin beni kurtarsın, demiş.

İyi kalpli serçe pır diye uçmuş. Gidip kargayı bulmuş. Durumu anlatmış. Karga ağzının suları aka aka iki kanat çırpışta gelmiş.

Ayakları sığır mayısının içinde gömülü olan serçe kargayı görünce:

-Dile benden ne dilersen. Yeter ki beni bu pisliğin içinden kurtar, demiş.

Karga gitmiş. Bir iki gagalayışta serçeyi yiyip bitirmiş. Durumu gören iyi kalpli serçe sormuş:

-Nedir yaptığın? demiş.

Karga da:

-Çektim gelmedi. İttim gitmedi. Yapılacak başka şey yoktu, demiş.

[312] Gökçeoğlu, Mustafa, **Toplu Masallar II**, Gökçeoğlu Yayınları, Lefkoşa, 2005, s.541-542.

Serçe uçup gitmiş yuvasına. Karga da uçmuş. Tüneyecek bir yer aramış. Bütün dalların tutulmuş olduğunu görmüş. Çaresiz yere konmuş. Otların içine yatmış. O sırada karnı aç olan kirpi ava çıkmış. Otların içindeki kargayı bulmuş. Afiyetle yemiş.

Ben da bıraktım da geldim.

K.30. TAZIYLA HOROZ[313]

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir horozla bir tazı varmış. İkisi de çobanın en sadık hayvanlarıymış. İşlerini eksiksiz yaparlarmış. Horoz gün doğmadan kalkıp ötermiş. Herkesi uyandırır, işe erken gönderirmiş. Tazı da geceleri yarı uyur yarı uyanık biçimde yatırmış. Gelecek tehlikeleri anında duyarmış. Hırsız, uğursuz birileri yanaştığında havlayarak saldırırmış.

Günlerden birgün tazı horoza:

-Haydi. Gezmeye gidelim demiş.

Horoz yol, yordam bilmezmiş. Ayrıca bütün tavuklar gibi gece karanlığında gözleri iyi görmezmiş.

Horoz:

-Teklifini kabul ederim ama bir şartım vardır.

Tazı sormuş:

-Şartın nedir?

Horoz da:

-Çok uzaklara gitmeyelim. Akşamın karanlığı basmadan gelelim, demiş.

Tazı:

-Tamam. Sen hiç merak etme, demiş.

Anlaşan iki arkadaş başlamışlar gezmeye. Şurası şöyle, burası böyle diyerek, ovada dolaşmaya başlamışlar. Gezmek horozun çok hoşuna gitmiş. Sabahtır, ikindidir derken, akşamın olduğunun bile farkına varmamış. Her yanı karanlık basmış. Gözleri görmez olmuş.

Horoz tazıya:

-Düşündüğüm başıma geldi. Ben şimdi ne yapacağım? Artık bir adım bile atamam, demiş.

[313] Gökçeoğlu, Mustafa, **age.** s.528-531.

Tazı da horoza:

-Nazı niyazı sahibine bırak. Bak karşıda zeytin ağacı var. Oraya kadar gidelim. Ben altına kıvrılıp yatarım. Sen de zeytin ağacının üzerine çıkar, tünersin, demiş.

Horoz çaresiz kalmış.

-Tamam, demiş.

Ayaklarının yoşuyla papıklaya papıklaya yürümüş. Belli belirsiz göründüğü zeytin ağacına bir iki sıçramış. Uğraşa, döğüşe bir dalına çıkıp tünemiş. Tazı da zeytin ağacının altına yatmış.

Tazı berovada olduklarını bildiğinden, gece boyu gözlerini dört açmış. Hiç uyumamış. Sonunda sabaha yakın gözleri uykuya yenilmiş.

Horozsa tünerkenden uyumuş. Ortalık ağarmaya başlayınca uyanmış. Her zaman yaptığı gibi, yine ötmeye başlamış.

O ovada bir de tilki varmış. Günlerdir aç gezinirmiş. Açlığın verdiği sıkıntıyla türkü söylermiş:

"Dağ başı değirmen

Eğer suyu gelirse

Koca kıraç alıçlık armutluk

Eğer bahçıvan ekerse

Her evden bir tavuk verirse

Bak süreceğim safaya" dermiş.

Tilki, horozun sesini duyunca türküsünü kesmiş. Sesin geldiği yana kulak kabartmış. Hızlı adımlarla koşmuş. "Kısmet ayağıma geldi" demiş. Hemen zeytin ağacının altına gitmiş.

Horoza:

-Merhabalar, hayvanların ne güzel seslisi, demiş.

Horoz da tilkiye:

-Merhaba, hayvanların en şahbazı, demiş.

Tilki, horozu yemenin yollarını aramış. Zeytin ağacına bakmış. Kendinde ağaca çıkacak gücü bulamamış. Horozu aşağıya indirmenin yollarını aramış.

-Güzel sesli horoz kardeş, sabah ezanını okudun. Aşağıya gel. Birlikte namaz kılalım, demiş.

Horoz da:

-Peki, peki ineyim, demiş.

Horoz, tazıyı uyandırmak için öttükçe ötmüş. Bir daldan bir dala, "pat pat" diye atlamış. Tilkinin de gözleri yukardaki horozdaymış. Horoz daldan dala atladıkça tilki de başı yukarıda, ağacın çevresinde dönmüş. Önüne bakmadan koşan tilki, farkında olmadan tazının başına basmış. Tazı uyanırkenden yerinden fırlamış. Tilkiyi görürkenden peşine düşmüş. Başlamışlar artlı önlü koşmaya.

Tazı tilkiye seslenmiş:

-Dur da yoruldum, demiş.

Tilki horozu yemekten vazgeçmiş. Can derdine düşmüş.

Tazıya:

-Koşmaya başladıktan sonra duramam, demiş.

Horoz olanlara çok sevinmiş. Ağacın üzerinde güldükçe gülmüş. Ardından da tilkiyi seslenmiş:

-Hayvanların en şahbazı tilki kardeş. Dön gel de namazımızı kılalım, demiş.

Tilki ardına önüne bakmadan koşmuş. Bir yandan da horoza seslenmiş:

-Ben gayrı namaz kılamam. Aptestim bozuldu, demiş.

Ben de bıraktım da geldim.

K.31. ASLANLA TİLKİ[314]

Zamanın birinde çok büyük bir orman varmış. Ulu ağaçlar arasında türlü türlü yabani hayvanlar dolaşırmış. Her hayvan kısmetinin peşine kendisi düşermiş.

Bir gün uyuz bir tilki aslana özenmiş. Aslan gibi perende almış. Bir yaban öküzünün üzerine atılmış. Öküz tilkiye bir boynuz vurmuş. Yere düşürmüş. Ayağıyla çiğnemeye başlamış. Onu gören aslan bir kükremiş. Bir daha kükremiş. Yaban öküzünü ürkütmüş. Korkan öküz kaçmış. Tilki de kurtulmuş. O günden sonra tilkiyle aslan arkadaş olmuş. Aslan avladığı hayvanların kemiklerini, derilerini tilkiye bırakırmış.

Aradan günler geçmiş. Aslan avlarının peşinde koşmayı sürdürmüş. Derken ayağına çok büyük bir diken batmış. Başlamış topallamaya. Diken batan yeri günlerce

[314] Gökçeoğlu, Mustafa, **age.** s.532-534.

yalamış. Çalışmış, çabalamış. Yine de dikeni çıkaramamış. Sonunda aklına tilki dostu gelmiş. Topallaya topallaya tilki dostuna gitmiş. Ayağını uzatmış:

-Dikeni çıkar, demiş.

Tilki aslanın ayağını gözden geçirmiş. Dikeni görmüş. Isırırkenden çekmiş. Dikeni çıkarmış. Bir iki hafta sonra aslanın topallaması bitmiş. Ayağı yere sağlam basmaya başlamış. Tilki de aslanla düşüp kalkınca tüyünü atmış. Semizledikçe semizlemiş.

İyileşen aslan, çevresini daha dikkatle izlemeye başlamış. Tilkiyle dostluğunu sürdürmüş. Ama onun davranışlarını da gözden uzak tutmamış. İçini dışını öğrenmeye çalışmış. Tilkiyi uzaktan takip etmiş.

Tilki aslanın kendini izlediğinden habersizmiş. Öteki tilkilerle birlikteymiş.

Arkadaşlarına sormuş:

-Gözlerim aslan gibi kanlandı mı?

Öteki tilkiler:

-Kanlandı, demiş.

Tilki yine sormuş:

-Bakışlarım aslanınki gibi sertleşti mi?

Öteki tilkiler de:

-Sertleşti, demiş.

Tilki yine sormuş:

-Pençelerim aslanınkiler gibi oldu mu?

Öteki tilkiler de:

-Oldu, demiş.

Tilki o günden sonra aslanın gölgesine basarak yürümeye başlamış. Aslan bunun farkındaymış. Yaltaklanması da hoşuna gitmezmiş. Bir av sonunda tilkinin yüreğindekileri öğrenmek istemiş. Sorular sormuş:

-Beni nasıl bilirsin?

Tilki hasetle:

-Sen ormanların kralısın, demiş.

Aslan yine, sormuş:

-Başka.

Tilkinin yüreğindekileri öğrenmek için sorularını sürdürmüş.

-Gözlerin gibi keskin göz başka hayvanda yok.

Son sorudan önce bir daha sormuş:

-Başka, demiş.

-Pençelerin dünyanın en güçlü pençeleridir.

Sonunda aslan sınama sorusunu sormuş:

-Peki. Hiç mi kötü yanım yok?

Tilki, aslanı alt etmenin zamanı geldiğine karar vermiş.

-Olmaz olur mu? Ağzın leş gibi kokar, demiş.

Aslan:

-Artık yollarımız ayrıldı, demiş.

Tilki:

-Nasıl olur? Ben senin ayağını iyi ettim, demiş.

Aslan da:

-Diken yarası, bıçak yarası geçer. Ama dil yarası geçmez. Sana zarar vermeden haydi git. Sen o dağa ben de bu dağa, demiş.

K.32. HAYVANNARIN GIRALI[315]

Aslan gırallığa yengi seçildiği günnerde isdedi saydırsın gendini. Bütün hayvannara haber yolladı toplansınnar ormanın ortasındaki boşlugda. Tabii isdediğini yapdılar. Çıgdı bir yümsekce yere, başladı gonuşmaya:

-Beni gırallığa lâyıg gördüğünüz için hepsinize teşekkür ederim. İsderim artık bu ormanda gavga bitsin, öldürme olmasın. Bütün hayvannar, birlik, beraberlik ve gardaşlık içinde yaşasın. Sizden tek isdediğim budur. Eğer sizin da bir isdeğiniz varısa, çekinmeyin bana söyleyin.

Bunun üzerine henüz yaşını doldurmamış guzu ortaya çıkar ve aslana der:

-Sayın gıralım, ben gurttan çok gorkarım. Deyin gene artıg beni gorkutmasın.

-Tamam der aslan, merak etme...

Ardından ceylân gelir ortaya.

-Gıralım der, ben da kaplandan gorkarım, deyin gene canıma tokanmasın.

[315] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar I**, Mağusa, 1998, s.172.

-Tamam der gene aslan, sen da rahat dolaş, kaplan sana tokanmayacak artık. Bu defa tavşannar çıkar meydana:

-Sayın gıralım, tilkilerden da, köpeklerden da gurtuluşumuz yok. Deyin gennere bize tokunmasınnar.

-Tamam demiş aslan, siz da rahat olun, size da tokunmaycaklar. Bu defa tavuklar şikâyete başlamış. Tilkilerden a sansarlardan da gurtuluşumuz yok, söyleyin gennere da bize tokunmasınnar. Onnara da teminat vermiş genç gıral ve:

-Başga şikâyeti olan var mı? demiş. O zaman hayvannarın çoğu insannardan şikâyet e başlamışlar. Her biri bir sebepden, insannardan şikâyetciymiş. Aslan o zaman lâfı deyişdirmiş;

-Bakın demiş, işin orasına garışmam. Benim onnara sözüm geçmez. İki ayaklıları gördünüz mü başınızın çaresine bakın...

Hayvannar, yengi gıralın söylediklerini dinnediler. Dinnediklerini annadılar. Teminatlarını dinnediler. Ama hiçbirini dutmadılar. Gırala garşı da bişey demediler. Gene gurt guzuyu, kaplan ceylânı, köpek tavşanı, tilki tavuğu, köpek tilkiyi govaladı. Ama gıralın son sözünü hiçbiri onutmadı. Avcıları görür görmez herkes gendi başının çaresine bagdı. Birbirine yardım etmedi. Helâ helâ avcının elindeki tüfek patlar patlamaz herbiri çil yavrusu gibi bir tarafa dağıldı, saklanacak delik aradı. Kimse dönüp arkasına bakmadı, bakamadı. Bugün durum hâlâ öyle devam eder.

K.33. UZUN GUYRUKLU SELEYMAN[316]

Bir zamannar bir dağ başında, bir derenin yamacında bir pınar varıdı. Suyu buz gibiydi. Gürül gürül akardı. Pınarın hemen yanında çok iri bir çınar ağacı varıdı. Enine bir dönüm yer gaplardı nerdeysa. Boyu da minareden fazla. Dallarında çeşit çeşit guşlar govuklarında envai çeşit böcekler, hayvannar varıdı. Bu ağacda yaşayannar gavga nedir bilmezdi. Düşmannıkdan haberleri yogdu. Kimse kimseye ilişmezdi, herkes rahatıdı. Ama en rahat olanı Uzun Guyruklu Seleyman'dı. Ama Seleyman duyunca insan zannetmeyin. Uzun Guyruklu Seleyman bir erkek sıçanıdı. Meyrem adında bir da garısı, oniki dane da çocukları varıdı. Meyrem şişman olduğu için ona Tombul Meyrem dellerdi. Seleyman çok açıkgöz, çok iş bilir ama çok geniş biriydi. Hiç acele etmezdi.

[316] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.176-177.

Ama hangi işe girişirsa o işi yarım bırakmazdı. Aylesini onun gibi besleyen ne duyulmuş, ne görülmüşdü. Ne yapar ne eder evine herşeyi getirirdi. Hela un konusunda sahat gibiydi. O, unu getirir, Tombul Meyrem da hemen hamuru yoğurur, ekmekleri hazırlardı. Aylece sofraya oturur güle oynaya yemeklerini yellerdi. Diğer sıçannar bu gadar unu nerden bulur deye merak edellerdi. Ama o hiç söylenmezdi. Bir gün onu pohpohladılar, dayanamadı söyledi. Söyledi ya, söylemez olaydı. Bütün sıçannar aynı yolu gullandı. Bu defa da değirmenci farkına vardı. Çünkü delinmedik torba, basılmadık un galmadı. Değirmenci tavana ipler asdı, tabla yapdı un torbalarını tablaya yerleşdirdi. Günnerilan hiçbir sıçan unnara ulaşamadı. Aç galdılar. Açlık başlarına vurdu. Tabi en başda Uzun Guyruklu Seleyman'ın aylesi. Tombul gocasına dırlanmaya başladı.

-Hep gabahatlar sende. Ne acelen varıdı ne yapdığını herkese annadasın? Bu işi nasıl bozduysan, öyle düzelt. Çareyi ancak sen bulun. Akdi halde açlıgdan gebereceyik. Tombul gocasını böyle azarlarkana kapuları çalındı. Açallar bir da ne görsünner? Bütün sıçannar garşılarında.

-Uzun Guyruklu Seleyman, bu derde çareyi ancak sen bulun. Çoluk çocuk hepsimiz aç galdık. Bize yol gösder. Uzun Guyruklu toparlanıp dikilmiş kıçüsdü. Gurumlanarak:

Öyle hop derkandan iş olmaz. Tek tek gonuşun bakayım. Telâşınız nedir? deye bilmezlikden gelmiş. Bu gadar gişi bir çare düşünmediniz da bana geldiniz? Bu lâf üzerine herkes biribirine bakmış. Yalınız aralarında biri, orta yaşlı bir dişi sıçan:

-Efendi, Uzun Guyruklu Seleyman Efendi, deye başlamış söze. Bu işe yaramazlara bakma. Bunnarın aglı ermez. Senin aglın herşeye erer. Zaten bu un daşıma işini da senden öğrendilerdi. Yüzlerine gözlerine belediler. İş gene sana galdı. Şindi... Unnarın olduğu yere sıçannarın yetişmeyeceği gadar yüksek. O zaman unnara tavandan enmek lâzım. Değirmenin arkası yamaca dayalı. O halde dama çıkmanın yolunu bulmak da sana galmış bir iş, demiş da yerine oturmuş. Herkes bu akıla şaşmış. Uzun Guyruklu da beraber. Fakat Uzun Guyruklunun kafasında şimşekler çakmış bu lâfın üsdüne. Yamaç tarafından delik açınca değirmenin damına golayca geçilebilirdi. O zaman da ipleri dutup aşaa unnara enilebilirdi. Düşündüklerini hemen onnara da söylemiş. Geceli gündüzlü çalışmışlar, çok zaman gaybetmeden un çuvallarına ulaşmışlar. Bu onnar için bir muharebe gazanmış gibiydi. Onun için panayır düzennemişler şerefe... O gece

herkes ondaydı. Yalınız bu fikri ortaya atan dişi sıçan ortalarda görünmedi. Uzun Guyruklu adam yolladı dişi sıçanın evine. Acele o da gelsin da panayır başlasın deye.

-Çappuk, una ulaşdık.

-Bilirim, demiş dişi sıçan, haberim var...

-Çapuk et gene da, sen gelmeden Uzun Guyruklu panayırı başlatmaz.

-Uzun Guyruklu beni nesder? Söyleyeceği varısa o gendi gelsin da söylesin, bu sıçan ne oluyor, ne demek isder deye geçirmiş. Panayırı başlatmış. Yalınız bütün sıçannara bir hatırlatma yapmış.

-Herkes yesin içsin eğlensin, yalınız gün ağarmadan herkes burayı terkedecek, evine gidecek değirmenci gelmeden. Tamam? Tamam demiş herkes, annaşmışlar. Başlamışlar deli gibi eğlenmeye. O da biraz oynayıp zıpladıkdan sora kimseye çakdırmadan dişi sıçanın evinin yolunu dutmuş. Onu arpa gırıklarını yerkan bulmuş.

-Taze, türül türül tüten unnar dururkan neden arpa gırığı yen da panayıra gelmedin?

-Evimde emniyetteyim, arpa gırıkları da garnımı yeterince doyuruyor. Galabalığın olduğu yerlerde da her zaman tehlike var, demiş dişi sıçan, buyur sen da ye. Arpa gırıkları gayet lezzetlidir.

Dişi sıçanın sakin tavrı ve fikirleri hoşuna gitti Uzun Guyruklu'nun. Gonuşa gonuşa yemeğe goyuldu, arpa gırıklarını. Sohbet goyulaşdı, galbler yakınnaşdı. Ve farkına varmadan ikisi bir oldu, halvete erdiler. Ne gadar zaman geçdi farketmediler. Sonunda Uzun Guyruklı farkına vardı ki şafak atmış, gün ağarmış. Sıçannarın eğlencesini hatırladı. Gideyim bir bakayım deyi çıkdı. Değirmene varınca gözleri yerlerinden fırlar gibi oldu. Değirmenci beş altı adam toplamış, ellerinde değnekler, unnarda kesdirdikleri bütün sıçannarı öldürmüşler. Tombul Meyrem'ilan çocukları da. Buna bir türlü inanamadı, kimseye birşey da deyemedi. Değirmenciye da saldıramadı. Dizlerinin bağı çözüldü. Gendini bilmez vaziyette dişi sıçanın evine gitti. Onun bu halini gören dişi sıçan:

-Bu halin ne, neler oldu? deye sordu.

-Daha nolsun? Değirmenciylan adamları bütün sıçannarı öldürdüler. Çocukları da. Tombul Meyrem'i da. Ben mafoldum, mafoldum.

-Başın sağolsun, demiş dişi sıçan, sakin sakin. Ölenilan ölünmez. Ben sana bir senede ölennerden daha çok, senden benden daha akıllı bir sıçan milleti doğururum. Zaten altı danesi şimdiden garnımda. Dediğini da yapmış dişi sıçan. Onun içindir ki böyünün sıçannarı bu gadar becerikli, bu gadar gurnazmışlar...

3. BAŞKAHRAMANI İNSAN İLE HAYVAN OLAN MASALLAR

K.34. ÇUBANILAN İLAN[317]

Evvel zaman içinde, galbur saman içinde develer lingiri oynardı esgi hamam içinde. Var varanın sür sürenin. Bu dünyada en rahat hayat, gadir gıymet bilenin. Bilene da bilmeyene da ders olsun. Yalançılıklar, düşmannıklar son bulsun.

Deller ki bir zamannar iñsannarınan hayvannar biribirini çok eyi ağnallardı. Biribirine bu gadar düşman değillerdi. Gün olur hayvan iñsana yardım eder, gün olur iñsan hayvanı gözeklerdi. İşde bu zamannardan birinde dağların arasında bir çuban yaşardı. Bu çubanın mandrasında biñ baş davar barınırdı. Südü saydığında gazzannar sığmazdı. İki dane da garısı varıdı. Bu südü sayallar, damızlallar, hellim peynir yapallardı. Gene da yetişdiremezlerdi. Bu iş altı aydan fazla sürerdi. Ta ki hayvannar gebe galsın da sütten kesilsin.

Bir sene çuban yaz girişinde hayvannarı mandradan salarkan bakmış bir güçük gara ilân. Ya bicez hayvan basdı görmeden, ya bişey oldu da yaralandı. Gıvrılır gıvrılır gaçamaz. Uzanmış almış bunu eline. Bakmış bir ufak yara. Garıncalar yarasını acmasın deye biraz melhem sürmüş, onu bir sebedin içine goymuş. Yanına da bir kapağın içine süt goymuş. İlâncık beş on gün süt içince eyileşmiş. Çuban gene gelmiş baksın ilâncığa bakar görür bişeyi galmamış. Devirmiş sebedi yan bakayım ilâncık n'apacak. Enmiş bir deliğe girmiş. Çuban südü o deliğin yanına bırakmış gitmiş. Hergün da biraz daha fazla süt bırakmış. Ama beş altı ay ilâncığı görmemiş. Bir gün merak etmiş, süt goydukdan sora beklemiş bakayım gelirsa ilâncık. Gelen giden yok. Meğer ilâncık gartık böyümüş,

[317] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar II**, Arif ve Canbulat Basımevi, Mağusa, 2006, s.181-183.

bir gulac gadar olmuş. Başlamış çuban ıslık çalsın. Bu dayanmamış yavaş yavaş çıkmış delikden. Çuban görünca:

-Ooo maşşallah, sen ilâncık olmakdan çıkdın demiş, gartık anac oldun. Ama olsun demiş gene da ben hergün südünü buraşda bırakacam. Gel afiyetinan iç. Yalınız hayvannarıma göz gulak ol. Başga ilânnar, sıçannar zarar vermesin. Hem gonuşurmuş hem da uzatmıl elini sevsin bu ilâncığı. Bir taykada ilâncık gaçmış deliğe. Gorkma demiş, sana bir fenalık yapacak değilim. İlân duymuş amma tekrar dişarı çıkmamış. Ama defadan defaya alışmış da çubanın onu olşamasına hiç ses çıkarmazmış. Nihayet gış gelmiş. İlân gış uykusuna yatacak. Çuban bir esgi hellim ballazını duvarın içine yerleşdirmiş, altına da biraz goyun yüñü goymuş. İlân bakmış buraşda çok rahatdır, gartık oraya girmiş ve uyukuya yatmış. Goca gış öyle geçmiş, ne çuban ilânı, ne ilân çubanı görmemiş.

Yazlayınca ilân uyanmış amma dışarı çıkamaz. Derisi çatlamış. Vucudu gabalaşmış deye onu sığmaz. Bundan gurtulmak için dar bir yerden geçmesi lâzım. Bu çatlamış deri oraya dakılacak da gendi geçsin sırtından çıksın. Deliğin içinden rahat çıkmış da dönmüş daha dar bir aralıkdan girmiş içeri. İçeri girerkan derisi dakılıp galmış. Çatlayan ilân derisini çubanın birinci garısı görmüş. Gorkmuş gadın. İkinci garıya demiş:

-Aaa ortak. Gel göresin mandrada ne var. Gelmiş o da. Görünca o daha çok gorkmuş. Demiş:

-Deylim efendiye da icabına baksın. Ben ilânnarınan bir arada yaşayamam. Gece gelmiş çuban ikinci garısı dutmuş elinden götürmüş ilân derisi olan yere.

-Bak demiş, mandranın içinde ne böyük ilân var. Ben ilânnarınan bir arada yaşayamam. Bak bu ilânı öldür. Yoksa ben gaçacam. Buralarda duramam, demiş.

-Gorkma demiş çuban size bişey yapmaz. O benim çocuğumdur.

-Hangı garından? deye sormuş ikinci garı kısgançlığnan.

-Garılarımdan değil, be deli garı demiş. Bir ufacıg yaralı bir ilâncığdı. Ona süt verdim, eyyoldu da böyüdü. Buraşda bir deligde yaşar. Ne bana ne size zarar vermez. Gadın yaklaşmış bir gulaçlık deriyi almış eline:

-Senin ilâncık dediğin demiş, benim boyumda ejderhadır. Yarından tezi yok ben bu mandradan gaçacam.

-İnan bana bu ilân kimseye zarar vermez demiş çuban. Çekil biraz oyanı da bekle göresin. Gadın çekilmiş, çuban başlamış fislik çalsın. İlân yavaş yavaş çıkmış. Gitmiş çubanın yanına. Böyüklüğüne çuban da şaşmış. Ama gorkmamış. İlân gakmış guyruğunun üsdüne da çubana öylece bakmış. Bir da garıya bakmış. Garı gorkudan bayılmış. İlân deliğine girmiş saklanmış. Bir daha da mandranın içinde görünmemiş.

Gel zaman git zaman çubanın ikinci garıdan olan oğlu böyümüş deliganni olmuş. Çuban ilâna südü hep ayni yere gor, ilân da içer beslenirmiş. Bir gün bu oğlan gitmiş keçileri çevirsin, goysun mandrayada saysınnar. Mandradan biraz uzakda bir şinyanın kökünde çok büyük bir ilân görmüş. O gadar gorkmuş o gadar gorkmuş ki çığlık atmış. Duymuş bubası gitmiş o tarafa:

-N'oldun da öyle çığlık atan demiş buna.

-O şinyanın kökünde bir ejderha gördüm, demiş oğlancık.

-Ne ejderhası be oğlum, nasıl bişeyidi demiş. Herhalde gorkudan olacak, iki elini yuvarlaklaşdırıp:

-Aha bu gadar gaba, bu gadar da uzun deyip çok büyük bir ilân olduğunu annatmış. Çuban inanamamış.

-Sen herhalde gorkudan öyle den. Hiç öyle böyük ilân olur?

-İsdersan inan demiş oğlu. Öyle uzzunudu hem gaba. Bir da yemin atmış. O zaman çuban demiş çocuğna:

-Gel bura yanıma bakayım. Şindi göreceyik bakayım doğruysa ki söylen. Başlamış fislik çalsın. Birkaç defa çalınca bakmış şimyanın kökünden bir ilân çıkmış. Bir ilân, sorma gitsin. Tam da çocuğun dediği gadar. Çuban inanamamış o olduğna. Biraz da gorkmuş. O olub olmadığnı annamak için bir daha fislik çalmış. İlân guyruğnun üsdüne gakmış. Ama çubanın da gorkduğunu fark etmiş. Çuban:

-Sen demiş, o güçük ilâncık olamazsın. Birkaç senede bu gadar böyüyüb ejderha olamazsın. İlân dile gelmiş:

-Benim, demiş. südülan beslediğin o yaralı ilâncık benim. Çevrede ne gadar sıçan, ne gadar zararlı haşeret varısa hepsini yeye yeye bu hale geldim. Çok zamandır da yüzyüze gelmedik deye böyüdüğmü fark etmedin. Ama ben gördüm ki sen bilem ki beni hep südülan besledin, böyün benden gorkdun. Onun için ben buralardan gidecem. Sen gorkuylan, ben da güvensizliğnan yaşayamayık. Biribirimize zarar vermeden demiş.

Yalınız bana goyduğun o ballaz var ya duvarın içine, git o ballazı çıkar, onda bişey bulacan. Bunca sene bana verdiğin süt hakkıdır, demiş. Ve sessizce çekip gitmiş. Çuban da arkasından baka galmış.

-Başgası dese inanmazdım demiş çuban. Gözlerimilan gördüm, gene de inanamadım. O güççük ilâncık bu ejderha olsun.

Birkaç gün geçince da gorkusunu atmış, gitmiş ballazı çıkarmış duvardan. Ters çevirmiş da içindekiler dökülmüş yere. Bakmış altından bir ilâncık. İlk yaralı bulduğu günkü gibin. İstemeden onu okşamış. Bir ses duymuş:

-Her başın sıkışdığında, bu ilâncığı okşa, heman yardımına gelecem. Çuban gülümsemiş acı acı.

-Kim ölür, kim galır demiş. Nerden duyacak da gelsin beni gurtarsın. Bu altını bağlamış bir gaytana da asmış bağzına, hatıra deye. Aradan hepey zaman geçmiş. Çuban eyice yaşlanmış. Oğlu evlenip şehere gitmiş, garıları ölmüş ama gendi o merayı bırakıp gaçamamış. Bir gün davarını toplamak için fislik çalarkan bakmış iki dane yabancı. Birinin elinde topuz, birinin elinde gubur.

-Biz elli baş davar isderik demişler. Ya verecen, ya biz seni geberdeceyik.

-Biriki dane isdeseydiniz demiş çuban alın gidin derdim amma elli dane isdeyinca iş değişir. Zannettiniz da ortağık bişey?

Bunnar biribirlerine bakarak gülmüşler. Niyetlerinin kötü olduğu belli. Çuban da bir yaşlı adam, bunnarınan baş edemez. O zaman aglına gelmiş bağzındaki ilâncık. Eli ona gitmiş. Biriki okşamış. Bakmış o iki adamın arkasında bir ejderha, bir ejderha sorma gitsin. Gözleri açılmış bunun. Hırsızlar ağnamışlar gorkunç bişey gördüğünü. Dönmüşler bakmışlar arkaya çattadak çatlamışlar.

-Allah razı olsun demiş çuban. Beni tam zamanında gurtardın.

-Can borcumu ödedim demiş ilân. Bir zaman da sen beni gurtardıydın. Şindi garıların hem oğlun buralarda olmadığna göre ben hep buralarda olacam. İçindeki gorkuyu da at. Zerem esgi dost düşman olmaz demiş.

O günden sonra da çuban ölene gadar gorkusuz yaşamış mandrasında...

K.35. AT-KURT-ADAM[318]

Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Bir vakıtlar memleketin birinde bir at varımış. Bembeyaz bir at. Uzun uzun yeleleri, annunda bir al akıtma, hem çok gaba bir guyruk. Koşmaya başladığında yeleleri bayrak gibin dalgalanırmış. Guyruğu havaya bir dikilirdi, görennerin gözleri gamaşırmış. Kişnediğinde yedi dağın yamaçlarında yankı yaparmış. Seneler senesi bu yeşil merada başı boş yaşamış. Hiç gorku görmemiş, hiç endişe yaşamamış. Ancak günnerden bir gün tepenin üsdünde tanamadığı bir hayvan görmüş. Durmuş da atın koşmasını izler. Bir başga gün atın yoluna çıkmış da dişlerini gösdermiş. Atın semizliğine bakarak ağzı sulanmış. At bunu fark edinca içine gorku düşmüş. Artık geceleri aklına esdiği yerde uykuya yatmaz olmuş. Gider boş bir alan bulur oraşda gecelermiş. Uzakdan biri gelse görüp gaçabilsin deye.

Bir gün üç gün derkana bakmış bu dişli hayvan daha yakınnarına gelir, onu daha yakından izler. Bakışları da hoş değil. Gözlerinden nefret akar. Sormuş başga hayvannara bakayım neyin nesidir bu hayvan. Demişler gene:

-Onun adı gurttur. Etinan beslenir. Seni biraz semiz gördü da yemeğe niyet etti. Sağda solda da övündü ki seni öñünde soñunda yakalaycak da afiyetinan yesin.

-Demek öyle demiş at. Peki ben bundan nasıl gurtulabilirim?

-Vallahi bu işin çaresine ancak adam bulabilir. Gidecen bir adam bulacan. Derdini ona ağnadacan. O ne yapar ne eder bir çare bulur, demişler.

At bu nasihatı aldıkdan sora bir tarafdan gurttan gurtulmaya çalışmış, bir tarafdan da bir adam bulup derdini annatmaya. Bir gün meranın kenarında bakmış bir adam. Yaklaşmış yanına, demiş:

-Eğer vagdın varısa seninilan biraz gonuşmak isderdim.

-Buyur demiş adam, mesele nedir?

At geçmişdeki rahat hayatını ağnatmış. Gurdun gelmesinden sora yaşadığı rahatsızlığı ve gorkuyu annatmış. Tanadıklarının gendini adama yolladıklarını, çareyi ancak iñsanın bulabileceğini söylemiş. Adam bunnarı dinnemiş dinnemiş, kafasını bir gaşımış:

---

[318] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.184-185.

-Bak demiş bu işin çaresi var. Gurt bana da düşmandır. Hem da benden çok daha çappukdur. Sen gurttan da çappuksun. Ama ne sen ne gurt benim gadar akıllı değilsiniz. Ben her şeyi düşünürüm. Benim silâhım, mızrağım da var. Biz ikimiz birlik olursak, gurdu rahat rahat öldürebilirik. O zaman sen da, ben da bu belâdan gurtuluruk. Ancak bunun tek bir yolu var. Müsaade edecen sana bir uyanılan bir eğer dakayım da sırtına bineyim. Başga türlüsü olmaz.

Uzatmaylım at gabul edmiş. Adam almış eğeri hem uyanı da gelmiş. Ata önce eğeri vurmuş. Düşmesin deye garınaltıyla bir sıkı bağlamış. Rahat hareket edebilsin deye özengi ile mahmuz da dakmış. Bir da atın ağzına uyanı geçirmiş. Ata isdediği yönü verebilsin deye. Sora sırtına binmiş bir deñeme yapmışlar.

-Bu haliyla tamamdır demiş adam. Yarın guşluk vakdı buraşda ol. Ben mızrağımı da getirecem. Yarın gurdun işini bitiririk. Sen da rahat ben da rahat.

At uyandan hem eğerden rahatsız olmuş amma gurttan gurtulacak deye ses etmemiş. Devrisi gün vakdında buluşmuşlar. Adam eğeri bir güzel geçirmiş atın sırtına. Sora uyanı da dakmış. Mahmuzları dakmış cizmelerine. Almış mızrağı bir eline. Obir eliylan da atın uyanını dutmuş.

-Hade demiş ata, hem yörü hem bak gurdu göresin. Tabii adam da gurdu arar. Soñ soñunda gurdu görmüşler. Bak gurd o ağacın altında. Son sürat onun üsdüne doğru koşdur demiş adam. Gurd gaçmış onnar govalamış. Ama mahmuz yemiş atınan nerde yarışsın? Tepeye varmadan adam gurdu mızraklamış. Gannarı fışgırmış gurdun, oracıgda can vermiş. At, düşmanından gurtulduğu için bir sevinmiş bir sevinmiş ki sormayın gitsin. Dönmüş adama demiş:

-Eee ortak, düşmanımızın hakkından geldik. Uyanılan eğeri çıkart, bana ağırlık etmesinner gartık demiş. Adam hiç duymamış gibin atın garnına bir mahmuz atmış uyanını da bir sert çekmiş, bir sert çekmiş da:

-Deeehhh, atım deehhh! demiş, bizim ortaklığımız daha yeñi başladı. Bu uyanılan bu eğer, bütün gurtlar tükenmeden çıkmayacak demiş.

O gün bugündür atın ağzından uyan, sırtından da eğer hiç ama hiç çıkmamış...

K.36. KEDİYNAN KÖPEK HEM SIÇAN[319]

Evvel zaman içinde galbur saman içinde cinner cirid oynardı esgi hamam içinde. Var varanın sür sürenin, vay haline sözünü dutmayanın, doğru yolda gitmeyenin.

Bir zamannar bir adam varımış. Çok aşgözlü biri. Aglına goymuş bütün dünyayı satın alsın da onun olsun. Ama bu harb etmez, çok paralı. Durmadan tarla satın alır. Bir memleketin tamamını satın almış. Bir sürü koçan. Çuvallar dolusu. Bir gün niyet etmiş gitsin hacca da Allah'a secde etsin bir bütün memleketi satın aldı deye. Eee çuvallar dolusu koçannarı da beraber götüremez ya. N'apsın, n'apsın? demiş.

-Ben bunnarı sadık köpeğime emanet edeyim. Şindiye gadar hiçbir vezifesini ihmal etmedi. Çağırığ köpeğine bunu ağnatmış. O da gabul etmiş. Günü gelmiş adam haccın yolunu dutmuş. Köpek başlamış nebed dutmaya. Bir gün, beş gün, bir ay. Derkan bir gece çuvalın birinden sesler duymuş. Bakmış bakmış kimseyi görememiş. Sora sesler kesilmiş.

Bir başga gece gene duymuş. Yaklaşınca sesler gene kesilmiş. Gelmiş gene deli olsun.

-Bre amma demiş, bişey olsa görünecek, ma bu sesleri da duyarım. Düşünür düşünür içinden çıkamaz. Soñunda demiş:

-Bir da bizim arkadaşa, kediye danışayım. O benden eyi görür. Bir gece dursun benimilan bakayım nedir bu sesler. Gidmiş derdini kediye ağnadmış, eğer mümkünsa demiş birkaç gece beniminan nebed dut. Bakayım nedir? Kedi gabul edmiş birkaç gece nebed dutsun. Köpek añsızdan hasda olmuş. Kedi mejburen uzun zaman nebedde galmış. Ama o ses duymamış. Zaman akıp gitmiş. Meğer çuvalın içine dadanan sıçanmış. Her gece azar azar koçannarı kemirip bitirmiş.

Uzatmaylım. Altı ay sora adam dönüp gelmiş. Bakar köpek hasda yatır. N'oldun demiş.

-İşde, demiş añsızdan hasda oldum. Ama koçannardan için rahat olsun. Kediyi rica ettim. O geceden ki ben yoğum o nebed dutar.

Devrisi gün adam gitmiş alsın koçannarı. Almış bir çuvalı galdırmış bir tuhaflık var. Kehadlar sankim lime lime dik durmaz. Açmış bakmış, sıçan bir taneye gadar

[319] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.188.

kemirmiş hepsini. Aceleylan ikinci, üçüncü çuvalı da açıp bakmışlar hepsi kemirilmiş. Adam demiş köpeğe:

-Ben sana emniyet ettim da bıragdım malımı, sen neden vezifeni yapmadın? Almış bir sağlam değnek da düşmüş peşine, yetişememiş. Ama demiş, öñünde soñunda sana bunun hesabını soracam. Bu lâf üzerine, köpek başlamış kediyi govalasın, kedi da düşmüş sıçanın peşine koçannarın hisabını sorsun. O gün bu gündür, köpek kediyi, kedi da sıçanı govalar ama dutamaz. İñsanoğlu da her fırsat bulduğunda o suçunu hatırlayıp köpeğe bir daş ya da tekme atar. Ama koçannara bir türlü ulaşamazlar. Memleket koçansız galdığı için her biraz zamanda tarlaların el değişdirmesi bundanımış...

K.37. KEDİLER KRALI[320]

Bir varmı, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, memleketin birinde yaşlı bir dedecikle, yaşlı bir ninecik varmış.

Günlerden bir gün dedecil bir ciğer almış. Bastonuna takmış. Evine getirmiş.

Nineciğe:

-Akşama pişir de yiyelim, demiş.

Kahveye gitmiş. Ninecik ciğeri masanın üstüne koymuş. Bıçağı almak için diğer odaya geçmiş. Bir kedi gelmiş. Ciğeri kaptığı gibi kaçmış. Ninecik evin işlerini bir ömür boyu çekmiş, çevirmiş. İşleri su gibi akıtmış. Hiç aksatmamış. Ters yüz etmemiş. Zarara ziyana fırsat vermemiş. Ciğerin çalınma işine çok içerlenmiş. Ayaklarının ağrımasına aldırmamış. Düşmüş kedinin peşine. Artlı önlü kovalamaca başlamış. Kedi bir ağaç kovuğundan içeri girmiş. Ninecik de korka korka kovuktan içeri dalmış. Aşağıya inen bir merdiven görmüş. Basamakları yavaş yavaş inmiş. Karşısına bir kapı çıkmış. Kapının elini tutup çevirmiş. Açılmış kapı. Adımını içeri attığında bedenini sıcak bir hava sarmış. İçeriden yemek kokuları gelmiş. Her yan duman doluymuş. İlk bakışta odadakileri seçememiş. Gözleri yavaş yavaş karanlığa alışmış. Burasının aşevi olduğunu görmüş. İçeride onlarca kedi varmış. Kimisi yemek pişirirmiş. Kimisi de kap kaçağı yıkayıp temizlik yaparmış. Hepsi de harıl harıl çalışırlarmış. Kedilerin şeremetlikleri hoşuna gitmiş. Yanlarına gitmiş. Aşevine bir insanın girdiğini gören kediler işlerine ara vermişler. Nineciğe bakmaya başlamışlar.

[320] Gökçeoğlu, Mustafa, **age.** s.290-293.

Ninecik yanındaki kedilerden birine:

-Bir kedi ciğerimi kapıp kaçtı. Buraya geldi. Ciğerimi almaya geldim, demiş.

Yanındaki kedi de:

-Sana yardım edeyim. Düş peşime, seni kralımıza götüreyim, demiş.

Kedi önde Ninecik arkada odalardan geçmişler. Kapısında iki kedinin muhafız gibi durduğu büyük bir odaya varmışlar. Ninecik kapıdan içeri baktığında ağzı bir karış açık kalmış. Odanın ortasında yalbır yalbır parlayan bir taht dururmuş. Tahta kurulmuş beyaz bir kedi varmış. Kurumlu kurumlu otururmuş. Ninecik kral kediyi çok sevmiş. Yaklaşmış hemen yanına. Kendini tutamayıp kral kediyi kucaklayıp okşamış.

-Sen ne güzel bir kedisin? Benim Binnaz'ımdan da, Cingöz'ümden de çok yakışıklısın. Taht sana çok yakıştı.

Nineciğin söylediği sözler kediler kralının hoşuna gitmiş. Patilerini birbirine çarpmış. Kapıdaki muhafız kedilerin biri koşup gelmiş. Önünde saygıyla eğilmiş.

-Buyur haşmetli kralımız. Emrinizdeyim, demiş.

Kediler kralı gelen kedinin kulağına:

-Hazineye koş. Bir kese altın alıp gel, demiş.

Muhafız kedi koşmuş. Kaşla göz arasında gitmiş. Bir kese altınla gelmiş. Vermiş krala. Tahtından kalkmış. Nineciğin yanına gitmiş. Altın kesesini vermiş.

Ninecik:

-Ben bu parayı alamam, demiş.

Kediler kralı sormuş:

-Niçin alamazsın? Ninecik de:

-Bu para benim hakkım değil. Ben buray benim olanı almaya geldim, demiş.

Kediler kralı sormuş:

-Senin olan nedir?

Söyle vereyim.

-Bir kedi masamın üstündeki ciğeri kapıp kaçtı. Ağaç kavuğundan içeri girdi. Kocam birazdan eve gelecek. Ciğer yemeği yiyecek. Ben ciğerimi isterim.

Kral kedi muhafız kediye:

-Çabuk aşevine koş. Son gelen ciğeri al. Buraya getir.

Muhafız kedi koşmuş. Aşevine gitmiş. Ciğeri sormuş. Kediler bıçak ellerinde ciğeri kesmek üzereymişler. Ciğeri alıp kral kediye getirmiş. Kral da ciğeri Nineciğe vermiş.

-Senin istediğin ciğer bu mu?

Ninecik ciğere bakmış.

-Evet budur.

Ninecik kediler kralına dönmüş:

-Kocamla elli yıldır gül gibi geçinip bu günlere geldim. Onu üzecek bir iş yapmadım. Ciğer yüzünden aramızdaki sevginin azalmasını istemem. Ciğeri buldurup vermene çok sevindim, demiş.

Kediler kralına yaklaşmış. Kucağına almış. Okşayıp sevmiş. Kediler kralı da para kesesini almış. Sezdirmeden Nineciğin cebine koymuş.

Okşama sevme faslı bitince kediler kralı muhafız kedilerden birini yanına çağırmış.

-Hanım ninemiz evine gidecek. Yol göster, demiş.

Muhafız kedi önde, Ninecik arkada odaların içlerinden geçmişler. Dura dinlene basamaklardan yukarıya çıkmışlar. Ağacın kovuğuna gelince muhafız kedi:

-Bana verilen vazife buraya kadar. Bundan öteye güle güle git, demiş.

Ağaç kovuğundan çıkan Ninecik göz kapaklarını açıp kapamış. Gözlerini ışığa alıştırmış. Sonra da evinin yolunu tutmuş. Evine varırkenden kollarını sıvamış. Vakit kaybetmeden ciğeri doğramış. Tencereyi ocağın üstüne koymuş. Yağı dökmüş. Doğranmış ciğerleri yağa atmış. Odunları ateşlemek için kavla çakmağı aramış. Bulamamış. Elini cebine sokmuş. Bakmış. Eline bir kese gelmiş. Keseyi cebinden çekmiş, çıkartmış. Ağzını açmış. Yere dökmüş. Safran sarısı gibi parlayan altınlara bakmış. Bunları cebine kediler kralının koyduğunu anlamış. Boynunu büküp gülümsemiş. Paraları toplayıp hepsini de keseye koymuş. Kendi kendine mırıldanmış "Gün gelecek, ölümü kaldırtmak için para gerekecek" demiş. Keseyi götürüp kefen bezini sakladığı bohçanın içine koymuş. Gelirken çevreye dikkatle bakmış. Çakmakla kavı bulmuş. Odunları yakmış. Ciğeri güzelce kavurmuş.

Gün dönmüş. Akşam olmuş. Dedecikle sofraya oturmuşlar. Ciğeri ağız tadıyla yemişler.

K.38. ŞAHMARAN[321]

Zamanın birinde bir çalıcı varmış. Çok yoksulmuş. Malı mülkü hşç yokmuş. Bir iplik tutulduğunda üzerine kırk yama düşermiş. Dağdan taşa koşar çalı toplarmış. Sattığı çalıların parasıyla bir iki avuç zeytinle bir ekmek alırmış. Aç bekleyen çocukları akşamları yolunu gözlermiş. Varlıkla yokluk arasında geçinip gidermiş.

Günlerden bir gün yine çalıya gitmiş. O tepeye salmış çalı bulamamış. Bu tepeye salmış. Bir tıngı bile çalı bulamamış. Kendi kendine mırıldanmış:

"Buralardaki çalıların kökünü kuruttum. Artık buralara gelmem. Başka ovalara gideyim. Belki daha büyük çalı bulurum."

Topal eşeciğine atlamış. Dağları, tepeleri, dereleri aşmış. Kırları bayırları geçmiş. Kurda kuşa selam vermiş. Gide gide bir ber ovaya varmış. Bakmış her bir çalı iki eşek yükü. Hayvanını bağlamış. Almış çapasını eline. Saldırmış çalılara. Sevincinden çapasını hopdiri hopdiri vurmaya başlamış. Derken çalının birini yerinden sökmüş.

Kökün altından bir mermer çıkmış. Mermerin çevresini kazmış. Çapasının ucunu mermerin altına sokmuş. Ha bire ha bire başlamış kanrıltmaya. Uğraşa didişe kan ter içinde kalmış. Ama mermeri de yerinden oynatmış. Yavaş yavaş mermeri kaldırmış.

Karşısına bir büyük delik çıkmış. Korka korka inmiş aşağıya. Yürümüş yürümüş. Ama kimsecikleri görememiş. Gide gide bir büyük ev bulmuş. Korkuyla açmış kapıyı. İçeriye bakmış. Gördüklerine inanamamış. Her yan altın, gümüş, zümrüt ve elmaslarla doluymuş. Karşıda bir masa ve koltuk varmış. Gidip büyük altın koltuğa oturmuş. Çok yorgunmuş. Uyuya kalmış.

O uyuya dursun, yılanlar, şahmaranı altın tepsi içinde getirmişler. Şahmaran bakmış. Yerinde bir çalıcı uyur.

Yılanlar:

-Bu kendini bilmez çalıcıyı yerinden kaldıralım, demişler.

Şahmaran:

-Yoksul adam çok yorulmuş olmalı. Bırakın kendini uyusun, demiş.

[321] Gökçeoğlu, Mustafa, **age.** s.185-191.

Aradan saatler geçmiş. Çalıcı uyanmış. Bakmış karşısında yarısı yılan yarısı insan bir hayvan oturur. Çevresine bakınmış. Her yanını yılanların sardığını görmüş. Çok korkmuş. Şahmaran ona güler yüz göstermiş. Çalıcıyı oyalamış, eğlendirmiş. Bolca konuşmuşlar. Çokça hikâye söylemiş. Şahmaran böyöe böyle çalıcıyı kırk gün yanında tutmaya karar vermiş. Yeraltındaki evinden dışarıya çıkmasını tatlı dille önlemiş.

Aradan yirmi gün geçmiş. Çalıcı Şahmaran'a:

-Eee konuşmak hem tatlı hem de güzel. Ama benim çocuklarım var. Ekmek isterler. Su isterler. Onlara gidip bakmam gerekir, demiş.

Şahmaran, çalıcının isteğini uygun bulmuş.

-Tamam. İstediğin zaman gidebilirsin. Ama bir şartla. Buradan çıktığında gördüklerini kimseye söylemeyeceksin, deyip sıkı sıkı tembihlemiş.

Çalıcı da:

-Tamam. İki gözüm önüme aksın, eğer birine söylersem, demiş.

Çalıcı yıkarıya çıkmış. Şahmaran'ın verdiği bir dağarcık altınla evinin yolunu tutmuş. Yolda yorulmuş. Hava da sıcakmış. Yerleri siyim siyim akmış. Yürümekten dizlerinin bağları koyvermiş. Bir ağacın gölgesine oturmuş. Başlamış dinlenmeye. Bir ara gözleri göğsüne ilişmiş. Gördüklerine inanamamış. Derisinin alacalandığını farketmiş. Her yanı yılan derisi gibi pul pul olmuş. Birileri görür korkusuyla açık düğmelerini iliklemiş. Oyalanmadan kalkıp yürümeye başlamış. Ova yürümüş çalıcı yürümüş, dağ taş yürümüş çalıcı yürümüş. Yürümüş yürümüş. Topallayan eşeciği yedeğinde varmış evine. Girmiş evine ama giriş o giriş. Geldikten sonra başını kapıdan pencereden bile dışarı bir daha uzatmamış.

O günlerde padişah hasta olmuş. Hekimlerin biri gitmiş bini gelmiş, bini gitmiş, biri gelmiş. Hastalıkla bir türlü başa çıkamamışlar. En sonunda bir ermiş çıkagelmiş. Demiş:

-Padişahımızı iyi etmenin bir tek yolu vardır. Saraydakiler ermişin hemen çevresini sarmışlar.

-Padişahımız elden gidiyor. Bildiğin varsa hemen söyle, demişler.

-Bilmesine bildiğim var ama...

-Söyle, söyle.

-Bu ülkede yılanların bir padişahı vardır. Adı da Şahmaran'dır. Onu bulacaksınız. Kesip kaynatacaksınız. İkinci suyunu da padişaha içireceksiniz. Padişahımız da bu dertten kurtulacak.

Bütün ülke haberdar edilmiş. Hepsine de teker teker Şahmaran sorulmuş. Kimse bilememiş. Vezirler kuşkulanmışlar. Herkesi hamama çağırmışlar. Ülkenin bütün insanları hamama gitmiş. Çalıcı gitmemiş. Gelenleri teker teker saymışlar. Her saydıklarında bir kişi eksik çıkmış. Sonunda çalıcının gelmediğini anlamışlar. Durumu padişaha bildirmişler.

Padişah buyruğunu vermiş.

-Çalıcıyı çabuk bulup getirin.

Çalıcıyı elden ayaktan tutup evinden alıp getirmişler. Üstündeki elbiseleri çıkartmış. Bakmışlar, bütün bedeni yılan gibi pul pulmuş.

Padişah sormuş:

-Şahmaran'ı gördün mü?

-Gördüm, demiş çaresizlikle.

-Öyleyse bize yerini göstereceksin. Çalıcı boynunu bükmüş:

-Tamam, demiş.

Çalıcı önde, halk arkasında yolları tutmuşlar. Git babam git, git babam git, yürümüşler. Gide gide Şahmaran'ın kaldığı mağaraya gelmişler. Bütün bunlar Şahmaran'a da beyan olmuş. "Çalıcı da insanoğludur, çiğ süt emmiştir. İyliği de onlardan bekle, kötülüğü de" diyerek mırıldanmış. Yeraltındaki odasından çıkmış. Oturmuş mermerin üstüne. Çok geçmeden çalıcı gelmiş. Halka, korka korka demiş:

-Aha orada oturandır.

Halk gelmiş. Tutmak istemiş Şahmaran'ı. Şahmaran halka konuşmuş:

-Hayır. Beni siz tutmayacaksınız. Söyleyin çalıcı gelsin.

Halk çalıcıya:

-Şahmaran seni ister. Gidip sen alacakmışsın, demiş.

Çalıcı, Şahmaran'a görünmek istemezmiş. Verdiği söz aklına geldikçe titremeye başlamış. Çıkar yolu olmadığını görünce korka korka gitmiş. Olanları Şahmaran'a dilinin döndüğünce anlatmış. Şahmaran söylenenlere birşey dememiş. Çalıcının koynuna girmiş.

Halk yeniden saraya dönmüş. Şahmaran yolda çalıcıya:

-Sözlerime dikkat et. Saraya götürdüğünde beni boğazlamanı isteyecekler. Boğazlar gibi yap ama boğazlama. Kaynat diyecekler. Dediklerini yap. Kaynat ama suyu iki defa değiştir. Birinci su zehirlidir. "İlk suyu sen iç" diyecekler. Sakın içme. Padişaha ver. Sen ikinci suyu iç.

Çalıcı söylenenlere:

-Tamam, demiş.

Halkla birlikte çalıcı inişlerde ter dökmüş:

Yokuşlarda nalça sökmüş. Önlerine çıkan dağları dolanmışlar. Dereleri, koyakları geçmişler. Saraya varmışlar.

Padişah merakla sormuş:

-Şahmaran'ı buldunuz mu?

Halk sevinçle hep bir ağızdan:

-Bulduk, demişler.

Emirler verilmiş. Koca kazan kurulmuş. İçi suyla doldurulmuş. Altına da çıralı odunlar çatılmış.

Padişah çalıcıyı yanına çağırmış:

-Şahmaran'ı kes.

Çalızı ezilmiş, büzülmüş. Alçak bir sesle:

-Affedin beni. Ben kesemem.

Halktan bir kişi ileri atılmış.

-Ben keserim padişahım, demiş.

Şahmaran'ı tuttuğu gibi kesmiş. Kazandaki kaynayan suya atmış. Çalıcı büyük kaşığı almış eline. Kazandaki suyu karıştırmış. Su yeteri kadar kaynayınca suyu büyük bir kaba dökmüş. Kazanı yeniden suyla doldurmuş. Yeniden kaynatmış. İkinci suyu da bir kaba boşaltmış.

Birinci sudan bir tas doldurmuş. Padişaha vermiş. Tası alan padişah suyu kana kana içmiş. Ölüm iyiliği derler, önceleri iyileşir gibi olmuş. Sonra da ölmüş.

Çalıcı ikinci sudan bir tas alıp kendi içmiş. Kalan suları da yere dökmüş.

Suyu içen çalıcı birden bire okuryazar olmuş. Kitap elinde oturmuş köprünün üstüne. Gelenin derdine derman olmaya başlamış. Her geleni iyi etmiş. Yani sizin

anlayacağınız Lokman olmuş. Ölüme çare bulmuş. Dünyada ölümler bitmiş. Durumu gören Tanrı, meleğin, çağırtmış.

-Git falan ülkede köprünün üstüne otur. Lokman geldiğinde vur elindeki kitaba. Düşsün dereye, demiş.

Melek insan kılığına girmiş. Gitmiş. Köprünün üstüne oturmuş. Lokman gelince:

-Aç bana da kitap, demiş.

Lokman olan çalıcı sormuş:

-Derdin ne? Sen ne yerdesin, ne de göktesin, öyle bir yerdesin. Ne açayım sana? demiş.

Lokman kitabı eline almış. Açmaya çalışırken melek bir vurmuş. Kitap derenin sularına karışıp gitmiş.

Lokman yeniden çalıcı olmuş. Okumayı yazmayı unutmuş. Dünyada insanlar da yeniden ölümlü olmuşlar.

K.39. KÖSE ÇİFTÇİYLE TİLKİ[322]

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde. Cinler cirit oynar eski hamam içinde. Pireler hammalken, develer tellalken. Bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kullarından başka kimsecikler yokmuş.

Vakti zamanın birinde yoksul bir köse çiftçi varmış. Beş on dönüm tarlasını eşek çiftiyle sürermiş. Gel zaman, git zaman, günün birinde kümesine bir tilki dadanmış. Gecede bir tavuğunu çalar, gidermiş. Köse çiftçi de boş durmamış. Tilkiye tuzak kurmuş. Başlamış beklemeye. Tilki yine o gece gelmiş. Kümese girerken tuzağa yakalanmış. Uğraşmış tepinmiş. Tepindikçe sıkar ilmik boğazını daha da sıkmış. Çaresiz sabaha kadar yatmış. Sabah çiftçi kümesin yanına gitmiş. Tilkiyi görmüş:

Tilki, köse çiftçiye yalvaran gözlerle bakmış:

-Beni cezalandırmazsan ben de sana bir iyilik yapacağım, der gibiymiş.

Köse çiftçi, durmuş, düşünmüş. Tilkinin boğazındaki sıkar ilmiği çözmüş. Kapsalıvermiş. Tilki, köse çiftçinin yaptığı bu iyiliği unutmamış. O yerde kızlar köselerle evlenmezlermiş. Bu yüzden köse çiftçi kart delikanlı olduğu halde bekârmış. Tilki yangılıymış. Köse çiftçiyi başgöz etmeye karar vermiş. Padişahın sarayının yolunu

[322] Gökçeoğlu, Mustafa, **age.** s.351-356.

tutmuş. Yolda bir fışkılık bulmuş. Ayaklarıyla eşmiş. Yiyecek ararken bir altın parayla bir de gümüş para bulmuş. Paraları almış. Saraya varmış. Padişahın yanına gitmiş.

-Çiftçi ağam altınlarını ölçecek. Altın kilesini ister. Verir misin?

-Git söyle, sana versinler, demiş.

Tilki haznedara gitmiş. Altın kilesini almış. Altına sakız sürmüş. Sakıza da bulduğu altını yapıştırmış. Padişaha götürmüş:

-Sizden ödünç aldığım kileyi getirdim, demiş.

Padişah kileyi almış. Evirmiş, çevirmiş. Kilenin altında yapıştırılmış olan altını görmüş. Tilki gidince altını çıkarmış. Cebine goymuş.

Bir iki gün sonra tilki yine padişaha gitmiş.

-Çiftçi ağam gümüşlerini ölçecek. Gümüş kilesini ister. Verir misin?

Padişah da yine:

-Git haznedarıma söyle. Sana versin, demiş.

Tilki haznedara gitmiş. Gümüş kilesini almış. Onun da altına sakız sürmüş. Gümüş parayı yapıştırmış. Padişaha vermiş. Padişah yine kileyi evirmiş çevirmiş. Kilenin altındaki gümüşü görmüş. Tilki gidince gümüşü alıp cebine koymuş.

Aradan bir iki hafta geçince tilki padişaha gitmiş:

-Allah'ın emriyle, peygamberin kavliyle büyük kızınızı çiftçi ağama istemeye geldim.

-Hatunuma da sorayım. Bir hafta sonra gel.

Padişah hatununa danışmış:

-Kızımızı, kile kile altını gümüşü olan bir çiftçi ister. Ne dersin?

Padişahın hatunu da:

-Sen münasip görürsen, ben de evet derim, demiş.

Bir hafta sonra tilki yine saraya gitmiş. Padişaha kararını sormuş.

-Karar verdim. Kızımı çiftçi ağana vereceğim.

Hemen düğün hazırlıkları başlamış. Tilki koşmuş. Köse çiftçiye gitmiş.

-Hazırlık yap. Seni padişahın kızıyla evlendireceğim.

-Benim evim yok, yerim yok. Malım yok, mülküm yok. Koskoca padişah kızıyla ben nasıl evlenebilirim?

-Sen onlara karışma. İşleri bana bırak. Ben ne dersem sen onu yap. Gerisi kolay olacak.

Tilki, köse çiftçiyi almış. Padişahın sarayına götürmüş. Sarayda kırk gün, kırk gece süren bir düğün olmuş. Düğün bitince padişah kızı önde çeyiz kervanları arkada gitmeye başlamışlar. O yerde yalnız başına yaşayan çok zengin bir kocakarı varmış. Düğün sesini duymuş. Kapıya çıkmış. Tilki kadının yanına koşmuş.

Kadın sormuş:

-Tilki efendi bu çalgılar nedir?

-Bu çalgılar padişahın askerinindir. Padişah ferman çıkardı. Bütün kocamanları, kocakarıları öldürecek. Şimdi senin evine geliyorlar. Gel seni fırına saklayayım da öldürmesinler, demiş.

Tilki kocakarıyı fırına sokmuş. Ardından da fırını ateşlemiş. Kocakarıyı yakıp öldürmüş. Düğün alayı kocakarının evinin yanına geldiğinde koşup padişahın yanına gitmiş.

-Çiftçi ağamın konağı budur, demiş.

Kervanlar kocakarının konağının yanında durdurulmuş. Develerdeki çeyizlikler indirilmiş. Konağa taşınmış. Köse çiftçi de konağa girmiş. Duvarlara merteklere bakınmaya başlamış. Kocakarının konağının mertekleri, duvara çakılan kazıkları altındanmış. Pardıları da gümüştenmiş. Çiftçi, altınlara, gümüşlere gözünü dikmiş. Bakarmış. Bu durum padişahın dikkatini çekmiş. Sormuş:

-Benim güveyi niçin dama, duvarlara bakar?

Tilki de duvarlara bakmış. Bir delik görmüş. Padişaha hemen cevap vermiş:

-Bakın padişahım. Karşı duvarda bir delik var. Orada altın bir kazık çakılmıştı. O altın kazığı biri yerinden söktü. Eksik kazığa bakar.

-Hıı! Benim güveyi çok dikkatli. Kızımı iyi birisine verdim, demiş.

Padişah alayını toplamış. Sarayına gitmiş. Köse çiftçiyle padişah kızı mutlu yaşamaya başlamışlar. Çoluk çocukları olmuş. Tilki de gözün aydın olsuna gelmiş.

Köse çiftçiye sormuş:

-Ben sana bu kadar çok iyilik yaptım. Sen de bana iyilik yapacaksın?

Köse çiftçi de sormuş:

-Ne iyilik istersin?

Tilki de:

-Öldüğümde beni mezara göm. Başıma da say taşı dik.

Köse çiftçi de:

-Bütün istediğin buysa çok kolay.

Aradan zaman geçince tilki köse çiftçiyi, sınamak istemiş. Konağın bahçesine gelip yatmış. Ölü gibi yapmış. Köse çiftçi de bahçede gezinirmiş. Tilki ölüsünü görmüş.

Çocuklarına:

-Bizim tilki öldü. Tutun kuyruğundan. Sürükleyin. Götürün, atın ovaya, demiş.

Çocukları da:

-Peki babacığım.

Tilkinin kuyruğundan tutmuşlar. Sürükleye sürükleye götürmüşler ovaya atmışlar. İşleri bitince de konağa dönmüşler. Tilki bir iki gün ovada dolaştıktan sonra yine konağa gelmiş. Köse çiftçiyi bulup sormuş.

-Demek bana böyle yapacaktın! Hani verdiğin sözler?

Köse çiftçi işi pişkinliğe vurmuş:

-Yalancıktan öldüğünü bildiğim için yaptım. Bir şaka sen yaptın. Bir şaka da ben yaptım. Gerçekten ölseydin seni mezara gömdürecektim.

Bu sözler üzerine tilki çekip gitmiş. Gezmiş, dolaşmış. Soğuk bir kış günü yine köse çiftçinin konağının bahçesine gelmiş. Ölü gibi yatmış. Köse çiftçinin çocukları tilkiyi görmüş. Koşmuşlar. Babalarına gitmişler.

-Babacığım, bizim tilki öldü, demişler.

Köse çiftçi de:

-Tutun kuyruğundan. Sürükleyin. Bahçenin sonuna kazdığım mezar çukuruna atın, demiş.

Çocuklar tilkiyi kuyruğundan tutup sürüklemişler. Bahçenin sonuna götürmüşler. Mezar çukurunun içine atmışlar. Çocuklar konağa dönerlerken kar yağmaya başlamış. Kar yağmış, yağmış. Mezar çukurunu karla doldurmuş. Tilki çukurdan çıkamamış. Ölmüş. Köse çiftçiyle çocukları da mutlu yaşamışlar.

Gökten üç elma düştü. Birini masalı birleyip söyleyen yedi. Birini köse çiftçiyle çocukları yedi. Birini de masalı dinleyenler yedi.

K.40. ÇIK AĞAMIZA[323]

Bir varımış, bir yoğumuş. Zamanın birinde bir gocagarı varımış. Bir gün süpürürkana bulmuş bir pakla.

-Bir paklayı yemek olmaz, bir paklayla garın doymaz demiş. Götürüp paklayı havlının bir kenarına ekmiş. Çok geçmeden pakla boy atmış. Böyümüş gökyüzüne çıkmış. Bu gadar böyüdüğüne göre herhalde yüklendi demiş gendi gendine ve çıkmış üsdüne. Bir da bakmış bir gonak. Çalmış kapuyu girmiş içeri. Bakmış bir sürü tavuşancık. Kimisi çamaşır ikâr, kimisi bulaşık ikâr, kimisi da temizlik yapar. Sormuş gennere:

-Siz naparsınız böyle?

-Çık ağamıza demişler gene. Çıkmış üst gata ağalarını bulmuş.

-Hoş geldin, demiş ağaları. Sana bir soru sorayım müsaden varısa. Yazı mı seven, gışı mı seven?

-Yazı da severim demiş gocagarı, gışı da. Yazda güneş her tarafı ısıdır, gışda da yağmur yağar her taraf sulanır, etraf yeşerir. Yazda meyve verir, sora olgunnaşır. Onun için ikisi da güzeldir, ikisini da severim demiş.

Ağaları emretmiş, gocagarıya biriki darcık hediye vermişler. Gocagarı almış evine gitmiş. Kapuları kapadıp darcıkları boşaltmış. Hep gıymetli daşlar, gümüşler, altınnar, zümrütler. Gocagarı zengin olmuş kısaca.

Gomşularından biri nasıl olduysa durumu öğrenmiş. O da çıkmış paklaya ona da versinner. Ağa ona da ayni soruyu sormuş.

-Yazı mı seven, gışı mı?

-Ne yazı severim, ne gışı. Biri güneş açar, her tarafı yakar, obiri soğuk yapar dondurur. Ne onu severim, ne obirini...

-Doldurun, darcıklara uygun hediyeler demiş, ağaları. Doldurup vermişler. Gocagarı almış darcıkları bir sevincila, gelmiş evine. Kapatmış kapuyu pençereyi, açmış darcıkları. Bir da ne görsün? Yılannar, akraplar, birçok zehirli böcek. Gaçmaya fırsat bulamadan sokup davul etmişler gendini...

[323] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar I**, Mağusa, 1998, s.117.

K.41. ADAMIN FENDİ[324]

Bir adam yolda giderkan bir teneke kutu buldu. Kutu kapalıydı. Açdı kutuyu merakdan. Açarkandan bir iri ilân sarıldı adamın bağzına. Meğer teneke kutuya girdiği için yemin etmiş.

-Ben kutudan çıkar çıkmaz garşımdaki ilk cannıyı sokacam.

-Dur, demiş adam. Bu haksızlıkdır. İsdersan yola düşelim. Rasgeleceğimiz üç canlıya soralım. Eğer onnar soksun derse, gabulum. Beni sok, demiş adam. Bu teklif ilânın hoşuna gitmiş. Çünkü eminidi ki hepsi ondan taraf olacak.

-Tamam dedi, gabul ettim. Düşmüşler yola. Önce bir öküze rasladılar. Ona sordular:

-İnsanı soksun, mustahakkıdır, demiş. Ben bir ömür hizmet ettim insana, şimdi yaşlandım deye beni sokağa attı. Yola devam etmişler. Bu defa bir eşeğe rastladılar. Ona da annattılar durumu. O da öküzün söylediğini söyledi. Tekrar yola düşdüler. Bu defa bir tilkiye rasladılar. Ama adam erken davranıp, gendini desteklerse ona iki tavuk vereceğni söyler. Tilki söz mü der. Adam söz der. Tilki iki pençede ilânı halleder. Hade der adama senda sözünde dur. Tamam der adam gider getirsin tavukları. Biraz sora tilki bakar adam omuzunda bir torba, ama ağır. Tavuk olacak gibi değil. Ne o insanoğlu sırtındaki tavuğa benzemez galiba.

-Sen benim hayatımı gurtardın, ben da sana iki tavuğu az gördüm. Daha çok getirdim, dedi adam. Ama torbada iki dane tazı varıdı. Onnara da bu tilkide yaman post var. Ban onu getirirsanız, size bu akşam ziyafet var dedi ve tazıları saldı. Tilki şüpelendi ama geç galdı. Tazılar onu iki adımda yakalayıp boğdu. Böylece insanoğlu bir daşda üç guş vurdu...

K.42. GARGAYLA TİLKİNİN AHBAPLIĞI[325]

Mesel bu ya, gargaylan tilki bir zamannar her nasılsa arkadaş olmuşlar. Garga tilkiyi evine davet etmiş. Tilki da bu daveti severek gabul etmiş. Günü gelmiş, misafirliğe gitmiş tilki. Garga biraz hoşbeşden sora:

[324] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.205.
[325] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.173-175.

-Hade tilki gardaş demiş, buyur yemeğimizi yeylim. Tilki sağa sola bakınmış, bişey görememiş.

-Garga gardaş, ben yeycek bişey göremedim etrafda demiş. Garga biriki sekerek çalılıkların arasına gitmiş ve gaynamış buyday tanelerini tek tek toplamaya başlamış.

Tilki bu ziyafetten bişey annamamış. Çünkü ne yemek yediği yemekdenmiş, ne da yemek şekli gendi bildiği yemek yoluymuş. Tabii sonunda teşekkür ederek aç ayrılmış. Ama içinden da:

-Ben sana gösderirim demiş. Gün gelmiş bu defa tilki gargayı çağırmış yemeğe. Tilki da bir güzel çorba yapmış, çorbasını düz bir gayanın üsdüne dökmüş ve:

-Buyur garga gardaş, yemek hazır demiş, çorbayı soğutmaylım. Demiş ama garga bir damla bile alamazken tilki hepsini yalayıp süpürmüş. Sonunda birbirine bakıp gülmüşler, bu davranışlarından dolayı. Arkadaşlıkları da pekişmiş. Bir başga gün garga tilkiye demiş ki:

-Madem dostluğumuz pekişdi, biribirimizi dahay tanıdık gel omuzlarıma bin da, yokarılara doğru bir uçuş yapalım... Tilki bu samimi teklif garşısında hiç fenalık düşünmeden garganın omuzlarına dutunmuş. Garga gittikce yükselmeye başlamış, bu arada tilkiye sormuş:

-Yeryüzü nasıl görünüyor tilki gardaş?

-Bir harman şeklinde biraz da daha böyük demiş tilki. Garga:

-Biraz daha yokarı çıkayım. Bakayım ordan nasıl görünür. Biraz daha sağlam dur deye de salık vermiş. Daha yükselmiş:

-Şindi nasıl görünür?

-Pınar gadar demiş tilki. O zaman garga:

-Bu omuzum yoruldu, ayağımı biraz galdır da arkama bas biraz dinnensin demiş. Tilki ayağını galdırırkandan garga tilkinin altından gaçıp yana uçuş yapmış. Tilki yere doğru düşmeye başlamış.

Tilki olanı biteni annayınca başlamış Allah' a yalvarmaya.

-Yarabbi, beni ya kürk üsdüne, ya fışgılık üsdüne, ya kürk üsdüne, ya fışgılık üsdüne... Bir yol kenarında ikindi namazını gılmaya hazırlanan bir ihdiyar bu sözleri işitmiş ve tilkinin hızla düşdüğünü görünca, yere serdiği posdunu bırakıp aceleyle oradan gaçmış. Tilki da tesadüfen posdun, kürkün üsdüne düşmüş. Galkıp kürke

sarınmış ve hızılan bir maraya doğru gaçmaya başlamış. O esnada onu bir çoban görmüş:

-Hayrola bu gadar acele nereye gidiyon demiş çuban:

-Biri kürk sımarladıydı da onu hazır ettim demiş tilki, isdersan sana da hazırlayabilirim.

-Bir sımarlama kürk kaç para eder be tilki demiş çuban. Yüñünü kırpacam da sana hazırlayım.

-Kaç dane goyun isder bu iş? deye sormuş çuban.

-Beş dane yeter çoban gardaş demiş tilki...

-Tamam demiş çoban, ben sana hazırlarım ve davardan beş dane goyun ayırıp tilkiye vermiş. Tilki almış goyunnarı girmiş marasına. Beş on gün içinde hepsini afiyetle yemiş. Ne eti galmış ne kemiği goyunnarın. Hatta ne da tüyleri galmış. Günü dolunca çuban gelmiş bekler kürk. Tilki gelecek da getirsin. Bulmuş tilkiyi, sorar kürkü. Tilki demiş:

-Eyi ki geldin, iki dane daha goyun eksildi. Onnarı da getir iki gün sora da gel kürkü al, demiş. İki gün sora çuban geldiğinde tilki ona kukuletasını vermiş ve:

-Artık ucuna geldik, sen bana bir goyun daha getir, eyice yüñlü olsun, obir gün da gel kürkünü al, demiş. Günü gelinca tilki çıkmış maradan dışarı. Çuban bekler...

-Bana kaç dane goyun verdin çuban? deye sormuş tilki.

-Sekiz dane...

-Sekiz daha versen bu kürk olmaz demiş, tilki. O zaman çuban hemen parlamış:

-Madem olmaz goyunnarı ne aldın. Şindi sana gösderirim demiş. Tilki gorkup maraya girmiş. Çuban da yanındaki su gabağını maranın girişine asmış. Rüzgâr esdikce boş gabak sağa sola vurup tak... tak... tak... deye sesler çıkarmış. O da zannedermiş ki çuban gazar marayı bulsun gendini. Bir hafda, iki hafda gorkudan dışarı çıkamamış. Açlıkdan nerdeyse ölecek. Nihayet dayanamamış:

-Öyle da ölecem, böyle da demiş ve açlıkdan ölmekdenisa dışarı çıkmış. Ne görsün? Bütün bu sesleri çıkaran bir gabacık değil mi? Çok canı sıkılmış. Almış gabağı demiş:

-Ben da seni götürüp denize batırmazsam bana da ne desinner. Gendi guyruğuna bağlamış, dutmuş denizin yolunu. Salkıtmış gabağı. Su doldukca ağırlaşmış. Bu defa çözememiş.

Ağırlıkdan guyruğu kopmuş. O can acısıyla koşa koşa denizden uzaklaşmış. Bir bağın yanında bulmuş gendini. Zaten çok acıkdığı için yeyebildiği gadar üzüm yemiş. Diğer tilkiler açgözlülüğünü gördükleri ve guyruğunun kesik olduğunu farkettikleri için, önce burun deliklerine birer üzüm tanesi goymuşlar ardından da:

-Gunduri tilki, gunduri tilki deye alaya başlamışlar.

-Gunduri tilki gunduri tilki dersiniz ama bakın ben üzümlerin içindeyim, demiş.

-Bizi da götür üzümlerin olduğu yere demiş diğerleri.

-Bir şartıla götürürüm sizi demiş tilki, gabul edersanız giderim. Onnar da gabul etmişler. Onnarı yüksek bir asma ağacının altına götürmüş, üzümleri gösdermiş:

-Yüksekdir ama siz çıkamazsınız. Lâzım hepsinizi guyruklarınızdan bağlayım ağaca. Ben üsdüne çıkayım da atayım size yeyesiniz. Gabul etmişler. Onnarı bir güzel bağlamış ağaca çıkmış, yetişebildiği üzümleri kesmiş, eyi taneleri gendi yemiş, ısgartalarını da bağlı olan tilkilere atmış. Bir iki atmış, ondan sora yüksekden aşaa atlamış bir çığlığla:

-Aman arkadaşlar demiş, padişahın oğlu gelir gunolarılan, belolarılan, tazılarılan. Herkes gendi başının çaresine baksın. Hızılan gaçmaya başlamış. Bağlı olan tilkiler bu sözleri duyunca cannarı yana yana çekmişler, guyrukları kopmuş ve gaçabilmişler. Aradan birkaç gün geçinca bir marada buluşmuşlar hepsi. Tilkiler birbirlerine bakmışlar. Ama gunduri tilkiye bişey deyememişler. O zaman o almış sözü ve:

-Sen gunduri, ben gunduri... Sen gunduri, ben gunduri... Yani siz gunduri, ben gunduri demiş, birbirimizden galır yanımız yokdur.

K.43. MERDANE[326]

Evvel zaman içinde, galbur sama içinde. Develer lingiri oynardı esgi hamam içinde. Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Merdane adında çok

[326] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar II**, Arif ve Canbulat Basımevi, Mağusa, 2006, s.8-10.

güzel bir gız çocuu varmışdı. Merdanenin anası ölmüş, Merdane ögsüz galmış güçük yaşda. Bir gün iki gün adam garısız yaşayamamış, almış bir başga garı. Eve getirmiş bir eveyana. Eveyana gelinca eve da gördü Merdane'yi kısganmış. O günden sora görmeg bile isdemezmiş evey gızını. Bu Merdane'nin bir da köpeciği varımış.

Bir gün eveyana geyinip guşanmış, süslenip püslenmiş da geçmiş aynanın garşısına. Bir sallamış kalçasını, bir uzatmış dudağını, ellemiş memmelerini, bir kasılmış bir kasılmış. Gendi gendine hayran galmış. Sormuş aynaya:

-Ayna ayna, söyle bana, sen min güzel, ben mim güzel?

Ayna meğer sihirliymiş. Dile gelmiş gonuşmuş, eveyana demiş:

-Sen da güzel, ben da güzel, ay da güzel, gün da güzel, ama bilesin ki Merdane hepsinden güzel! Senmin bunu duyan? Kısgançlıkdan ipi isder asılsın. Napsam netsem da benden güzeli olmasa bu dünyada deye düşünmüş. Sora gendi gendine garar vermiş. Ben onun yemeğne biraz zahir atayım da ölsün. Yog yog suyuna zehir akıdayım da ölsün, demiş. Ama mutlaka ölmeli o gahbe. Meğerlim Merdane'nin köpeği insan gonuşmasından annarmış. Bütün bu gonuşmaları duymuş. Merdane mehdepdeymiş o sahat. Gelme vahdı yaklaşınca Merdane'nin köpeği gidip onu yolda garşılamış. Köpeğin yanında evin kedisi da gitmiş. Olanı biteni annadmışlar Merdane'ye. Sakın eve gitme, demişler.

-Tamam demiş Merdane, eve gitmeylim da nere gidelim. Bu belâdan nasıl gurtulalım?

-Bak, demişler eve gidecen, alacan bir güçük ayna, bır sık dişi, bir da seyrek dişli iki darak, bir galıp sabununan bir da toprak su bardağı, gelecen buraya. Çantanı bıra giriş yerinde gaçdığını hemen annamasınnar. Biz seni buraşda bekleyceyik.

Merdane söyleneni yapmış. Kimseye görünmeden bırakmış çantasını giriş yerine, almış aynaynan darakları, almış sabununan bardağı, varmış kediynan köpeciin yanına.

-Hayda, demiş acele düşelim yola, kimse farkına varmadan. Git babam git, ne gadar yol yörüyecek bir çocuk. Ya kediynan köpecik. Eveyana çantayı görünce bakmış odalara Merdane yok.

-Herhal demiş bir arkadaşına filan gitti. Vakıt geçer yok. Akşam olur gelmez Merdane. O zaman annamış eveyanası evden gaçdığını. Meğer eveyanası bir devmiş.

Düşmüş peşlerine. Kâh uçarak, kâh yörüyerek izlerini bulmuş tanamış. Sonunda da onnarı uzakdan görmüş.

-Şimdi canınıza yandım demiş, sizi gulaklarınızdan daha güçük parçalara ayırayım da görün bakayım, demiş.

-Acele, seyrek dişli sarağı at, demiş kediynan köpek, acele!

Merdane denileni yapmış. Bir ormannık peyda olmuş eveyananın öñünde. O yol ararkan bunnar epey uzaklaşmış. Oğraşa oğraşa ormandan gurtulmuş eveyana. Ha yetişdi, ha yetişecek.

-Şimdi sizin canınıza okudum, demiş. Hele bir yakalayım, didik didik edecem sizi!

-Acele demiş kediylan köpecik, sık dişli darağı at.

Merdane sık dişli darağı atmış. Bir orman peyda olmuş ki sormayın. Arasından ilân zor geçer. Eveyananın her tarafı parça parça olmuş ama yinadından da vazgeşmez. Gurtulmuş gene. Yakaladı yakalayıyor.

-Şindi sizi... demiş sizi... gıyma gibi doğraycam.

-Çappuk demiş kediynan köpecik, sabunu at, sabunu.

Merdane bu defa sabunu atmış. Eveyana sıyrılıp düşmüş yere, gakmış bir daha düşmüş. Ama kısgançlığından ondan da gurtulmuş. Onnarı tekrar yetişiyormuş gene.

-Bu defa demiş sizi çiğ çiğ yeycem, çiğ çiğ yeycem.

-Çappuk demiş kediynan köpek, bardağı yere vur gırılsın, bardağı vur gırılsın.

Merdane çaresiz vurmuş bardağı yere. Bardak gırılır gırılmaz da su değdi toprağa bir deniz olmuş. Merdanenin öñü ova, arkası böyük bir deniz. Eveyana denize varınca:

-Eee Merdane bunu da geçemez ya, mutlaka boğulmuşdur demiş gendi gendine. Yapacak bişeyi galmayınca dönmüş gitmiş evine. Yatmış uyumuş yorgunnukdan. Ertesi gün uyanmış, o sevincinan yemiş içmiş. Yıkanıp temizlenmiş, geyinip guşanmış, dakmış dakışdırmış, geçmiş aynanın garşısına.

-Ayna ayna, güzel ayna, doğruyu söyle bana, sen min güzel, benmim güzel?

-Sen da güzel, ben da güzel, Ay da güzel, gün da güzel. Ama Merdane hepsimizden güzel der demez, bir çığlık atmış.

-Olamaz demiş eveyana, Merdane denizde boğuldu.

Merdane'ylan kedicik hem köpeciği yolda bir atlı rasgelmiş. Güzelliğne hayran galmış.

-Nerden gelin, nere giden, demiş. İn misin cin misin? Neyin nesi, kimin fesisin demiş. Merdane gonuşmaya fırsat bulmadan kediynan köpecik annatmışlar eveyananın yabdıklarını. Dinnemiş atlı:

-Ben demiş, padişahın oğluyum. Seni çok beğendim. Beniminan evlenin?

-Ne inim, ne cinim. Ben da senin gibi bir insanoğluyum. Teklifini bilemem demiş, aylen ne der?

-Senden eyi gelin mi bulacak demiş. Gel seni saraya, padişah bubama götüreyim. Almış gitmiş saraya. Anası bakmış bir içim su bu gız. Güzelliği gadar da akıllı.

-Padişahım, demiş kocasına. Bu gız Allah'ın bize nimetidir. Oğlumuza verelim. Merdane'yi her gören çok beğenmiş. Zerem dünya güzeliymiş Merdane.

Kırk gün kırk gece düğün gurmuşlar. Ehaliyi yedirmişler, hayır dualarını almışlar. Muratlarına ermişler.

Gel zaman git zaman Merdane'yle padişah oğlunun bir oğluları olmuş. Adını Ali goymuşlar. Bu arada eveyana öğrenmiş ama Merdane'nin yerini. Gılığını değişdirmiş, dadı olmuş. Gitmiş saraya iş isdemiş. Bakmışlar üsdü başı tamam, almışlar geni işe. Her işini bir tamam yapmış. Herkes ondan memnun. Kimsenin şüpesi yok. Merdane'yla da arası çok eyi.

-Gel demiş, başını dizime daya da saçlarını darayım. Sana furuşa açayım, örgü yapayım. Merdane uzanmış dizlerine dadının. Bir toplu iğne batırmış başına, Merdane guş olmuş. Uçmuş çıkmış bahceye. Dadı yalınız galınca gendi urubalarını atmış bir tarafa, Merdane'nin urubalarını geymiş. Bir güzel da süslenmiş püslenmiş, Merdane'ye beñzemiş. Gocası gelince, hemen boynuna sarılmış:

-Hoş geldin gocacığım, demiş. Böyün dadı haber vermeden gitti, yemeği ben hazırladım. Ye bakayım beyenecegmin demiş.

Padişah oğlu bakmış garısının hareketleri esgisine beñzemez. Şüpelenmiş ama isbat edemez. Obir tarafdan Merdane gelir bahceye, bahceciye sorar:

-Bahceci, bahceci, Alicim uyur mu?

-Uyur.

-Biñler yaşasın.

-Padişah oğlu uyur mu?

-Uyur.

-Biñler yaşasın.

-Padişah oğlunun garısı uyur mu?

-Uyur.

-Uyusun, uyusun. Oturduğum dallar da gurusun, demiş. Bu her gün tekrarlanmış. Başlamış dallar gurumaya. Padişahın oğlu bu işe şaşmış. Çağırmış bahceciye:

-Sen nasıl bakıyon bu ağaçlara? Ne zaman gurumuş bütün bu dallar?

Bahceci guşun dediklerini annatmış. Padişahın oğlu inanmamış.

-Saklanın padişagım da gulağnızıla duyun demiş bahceci.

Padişahın oğlu saklanmış. Ertesi sabah guş gelmiş. Ayni gonuşmaları yapmışlar bahceciynan. Sora bir tuzak hazırlamışlar da yakalamışlar guşu. Padişahın oğlu bu gonuşan guşu okşamak isdemiş. Başındaki toplu iğneye raslamış. Çekip çıkarınca Merdane esgi halini almış. Başına gelenneri annatmış gocasına. Padişahın oğlu gidip dadıyı galdırmış. Çağırmış adamlarına da getirmişler bir yabanı at.

-Eeee demiş, sen Merdane değilsin, ona yabdıkların yeter. At mı isden gılıç mı?

-Gılıç düşman başına, bir at ver de seyrana gideyim, demiş.

Bir yabanı ata bindirip bağlamışlar bunu, guyruğuna da boş bir teneke. Bir gurbaç vurmuş padişahın oğlu ata, eveyanayı gulaklarından güçük etmiş. Merdane'yla gocası hem oğluları rahat içinde yaşamışlar. Onnarı öyle bırakdım da size haber vermeğe geldim ben da...

K.44. BEDDUALI ÇOCUK[327]

Bir varımış bir yoğumuş, illallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir padişahınan garısı. Bunnarın hiç çocukları olmazmış. Padişah da garısı da her zaman yalvarıllarmış Allah'a bir çocukları olsun. Ama bir türlü duaları gabul olmazmış.

Nihayet garar vermiş padişah vezirlerini yollasın başga memlekete araşdırsınnar bakalım nasıl çocuk olabilir. Vezirler, hazırlanmışlar yollara düşmüşler. Memleket memleket dolaşmışlar ama bir çare bulamamışlar. Nihayet garar vermişler dönsünner

[327] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.23-25.

geri. Geri gelirkan bir çeşmenin başında bir periynan garşılaşmışlar. Gonuşmadan gonuşmaya derdlerini periye annadmışlar. Padişahın nasıl bir derdilan yandığını söylemişler. Peri bunnarı eyice dinnedikten sonra vermiş bunnara bir elma. Demiş gennere:

-Bu elmayı ayıklaycaksınız. Gabuklarını padişahın atına verecegsiniz. Zerem onun da yavrusu olmadı şimdiye gadar. Elmayı da ikiye taksim edeceksiniz. Yarısını padişah yeycek, yarısını da garısı. Peri bunnarı söylemiş da ortalıkdan gaybolmuş. Vezierler, verileni alarakdan saraya dönmüşler. Olanı biteni padişaha annatmışlar. Perinin dediklerini da aynen yapmışlar.

Birkaç ay sonra farkına vardılar ki padişahın atı gebe oldu. Sonra duydular ki padişahın garısı da gebedir. Hele hele padişah çok sevinmiş. Çok sevinmiş ama garısına demiş ki oğlan doğurmazsa hem onu öldürecek, hem çocuğu.

Gün gelmiş gadın doğurmuş. Doğan çocuk gız. Ama ebe da bildiği için erkek istediğini padişaha yalan söylemiş güya doğan çocuk oğlandır. At da doğurmuş o da gız etmiş. Padişah ona bişey dememiş. Yavru ata Gamer adını vermişler. Ana at yavrusuna yedi gün süt verdikden sonra çekip gitmiş, bir daha onu gören olmamış. Bu iki çocuk beraber böyümüşler. Bu yüzden bu iki yavru birbirleriylan gonuşabiliyorlarmış.

Çocuk oniki yaşına gelinca padişah emretmiş hazırlıklar yapılsın da oğlunu sünnet edecek. Hatunu biraz daha sabretsin demiş padişaha. Beş altı ay beklemiş, padişah gene emretmiş hazırlık yapılsın. Gadın gorkarmış ki durum ortaya çıkacak. Tabii gız da ayni gorku içinde. Nihayet bir defa daha biraz sonraya bırakmaya razı olmuş padişah. Üçüncü defa padişahın sabrı galmamış. Emretmiş ki hafda başı düğün dernek gurulu olsun, memleketin en namlı sünnetçisi da hazır olsun. Oğlan (aslında gız) durumun ciddi olduğunu görünca gitmiş ahırlara görmesin geni kimse da ağlamaya başlamış. Onun ağlamalarını duyan Gamer gelmiş yanına. Sormuş nolduğunu. O da demiş gene bubam böyle böyle. Hafda başında sünnet düğününün olmasını emretti. Gız olduğum ortaya çıkarsa anacığımın halini düşün. Bunca sene yalan söyledi deye bubam ona neler yapacak. Bana neler yapacak? Gamer demiş gene, hiç merak etme. O gece ikisi annaşıp ortadan gaybolmuşlar. Onnarı bir daha gören olmamış. Padişah bütün memleketi aratmış ama ne oğlunu ne Gamer'i bulamamışlar.

Gittiği memleketin asgerleri bagmışlar bir gız evladı tek başına atıylan dolaşır. Yakalayıp gendini padişahlarına götürmüşler. Aksilikler bu gadarılan da galmamış. Asgerlerin gız deye yakaladığı bu insanı padişah da, gızı da erkek olarak görüyollarmış. Padişahın gızı da bu oğlana delicesine aşık olmuş. Bubasına da demiş ne olursa olsun bu oğlanılan evlenmek isder. Çağırmış oğlanı, durumu söylemiş padişah. Gurtulmak için bizimki bunu gabul etmiş. Ama padişah üç şart öne sürmüş.

Birinci şartı, memleketin en yüksek dağına gaçan ve o güne gadar kimsenin yakalayamadığı atı yakalayıp geri getirecek.

İkinci şartı Devler Dağı'ndaki develeri getirecek. Bu develerin olduğu yerde devler vardır. Bu devler ağızlarından bir mil mesafeye gadar ateş saçallar.

Üçüncü şartı, Devler Dağı'ndaki bahçede olan ve tokanınca her yaprağından ayrı bir ses çıkaran ağacı getirecek. Bu ağaç sihirlidir. O sesleri çıkarınca devler uyanır ve tokananı yakalar. Bu sebepden o ağacı kimse çalamaz. Gız bütün bunnarı dinneyinca içi yanar. Ama mecburen gabul eder. Marazlı marazlı gider Gamer'e annadır. Gamer der gene hiç maraz edme. Evvela develeri getireceyik. Ve gızılan Gamer develerin olduğu yere giderler. O bölgede olan sihirli buydayları develere yüklldiller. Kimse onnarı farketmez. Gelip padişaha getiriller. Padişah çok sevinir. Tabii padişahın gızı da.

İkinci olarak atı almaya gitmeleri lâzım. Gız gene marazlı. Gamer der gene:

-Şindi yakalamaya gittiğimiz at benim anamdır. Hani bubanın ahırından gaçmış da bir daha gelmedi. Onu gördüğümüz zaman ben ağlamaya başlaycam. Beni yedi günnük bırakdığı için, içi evlât acısıyla yanar. Sesimi duyunca dayanamaycak gelecek. O zaman sen sırtına atlarkandan yuları boynuna geçir. O zaman bize kimse yetişemez. Gız, Gamer'in dediklerini aynen yapmış. Sırtına atlarkandan yuları boynuna geçirmiş ve mahmuzu basmış. Heman padişahın sarayında bulunmuşlar. Böylece ikinci şart da yerine gelmiş oldu.

Sıra gelmiş üçüncü şarta. Üçüncü şart sihirli ağacın alınmasıydı. Ama o ağacı almak o gadar golay değilidi. Bu işi yapabilecek tek varlık da Gamer'in anası imiş. Atı alıp yola çıkmış. Yüzgâr hızıyla yaklaşıp ağacı kapmış gız. Dönüp gaçmaya başlamışlar. Ancak arkasına bakmamasını söyledikleri halde o dönüp bakmış. Bu sebeple devlerden birinin alevi atın guyruğunu yakmış. O acısıyla Gamer'in anası gıza dönmüş ve ona beddua vermiş.

-Dilerim, bana verdiğin acı hakkı için erkeğisan gız, yok eğer gızısan erkek olasın, demiş. Gız hemen oraşda erkek olmuş. Saraya gidinca sihirli ağacı padişaha teslim etmişler. Padişah da sözünde durmuş ve gızını oğlana vermiş. Davullu zurnalı düğünler gurup bunnarı evlendirmişler. Padişah demiş:

-Bu gadar marifetli ve cesursun madem, sana gızımı verdim, güveyim oldun. Ben zaten yaşlandım, o zaman sana tahdımı da bırakayım. Bu memleketi, benden dahay idare edeceğine eminim, demiş.

-Sağolun buba demiş. Ancak uzun zamandır öz bubamı göremedim. İznin olursa garımı da alıp gideyim elini öpeyim, hayır duasını alayım.

-Sen bilin oğlum, demiş padişah. Yolunuz açık olsun. Sağlıcakla gidin.

Oğlan garısını, Gamer'i ve Gamer'in anasını alarak geri memleketine gitmiş. Onun geldiğini gören anasıylan ebe çok gorkmuşlar. Ama gız (şindiki oğlan) başından geçenneri anasına annadınca gorkuları gitmiş, çok memnun olmuşlar. Padişah bunnardan habersiz gendi sarayında da kırk gün kırk gece düğün yapdırdı. Bütün ehaliyi yedirdi, içirdi. Allah'ına dua etti ki oğlu erken zamanda çocuk sahibi olsun da gendi gibi acı çekmesin. Ehali da genç çifde ayrı ayrı duada bulundular. Gurulan sofralarda bana da bir kemik verdiler. Yalaya yalaya giderkan yarı yolda gurbağalar başladılar vrak... vrak... vrak etmeye. Onnarın söylediği brak... brak... brak! Der gibi geldi bana. Ben da bırakdım da geldim.

K.45. KARABÖYCÜYLE SIÇAN[328]

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Develer tellalken, pireler berberken. Sivri sinek natır, sıçan naynaycı, kurbağa döplekçi, yengeç pehlivanmış.

Bir varmış, bir yokmuş. Zamanın birinde sıçanla karaböycü arkadaş olmuşlar. Birlikte gezerler, birlikte dolaşırlarmış. Her işleri ortakmış. Yalnızca yedikleri içtikleri ayrı gidermiş.

Karaböycü kırılganmış. En olmadık şeylere bile küsermiş. Sıçan da dik başlıymış. Umursamazlığıyla övünürmüş.

Bir gün yine iki arkadaş gezintiye çıkmışlar.

Sıçan:

[328] Gökçeoğlu, Mustafa, **age.** s.535-537.

-Esmer Hatun gel otlar arasında gezinelim, demiş. Karaböycü bu düşünceye karşı çıkmış:

-Olmaz Süleyman Bey. Yollar dururken otlar arasında işimiz ne?

Tartışmalar büyümüş. Karaböycüyle sıçanın yolları ayrılmış. Birbirlerine küsüp kendi bildikleri gibi gezinmeye başlamışlar.

Karaböycü çamurlu yolda yürümeye başlamış. Karşısına öküz izi çıkmış. Sıçan gibi sıçrayıp geçmek istemiş güm diye izin içine düşmüş. Uğraşıp, dövünmüş. Yine de bir türlü izin içinden çıkamamış. Bu işi yalnız başına başaramayacağını anlamış. Beklemiş, beklemiş.

Yolcular geçermiş. Arkadaşı sıçan aklına gelmiş. Yolculara seslenmiş:

-Ey yolcular. Arkadaşım Süleyman Bey'e söyleyin. Öküz izinin içine düştüm. Gelip beni kurtarsın.

Söylediklerimi unutmayın ha. Unutursanız oturduğunuz oturaklara yapışasınız, demiş.

Yolcular da:

-Peki. Söyleriz, demişler.

Yolcular gidip yüklerini indirmiş. Hayvanlarını bağlamışlar. Oturup birer tas sıcak çorba içmişler.

İçlerinden yaşlı olanı:

-Yemeğimizi yedik. Suyumuzu içtik. Haydiyin kalkıp gidelim. Güzel birer uyku çekelim. Üzerimizdeki yol yorgunluğunu atalım, demiş.

Yolcuların diğerleri de:

-Doğru söylersin, demiş.

Yolcular kalktıklarında oturdukları oturaklar da kalkmış.

-Bire aman zaman, demişler.

Olmamış. Oturaklar üstlerine yapışmış. Bir türlü koyvermemiş. İşte o zaman karayböycüynan söyledikleri akıllarına gelmiş. İçlerinden en genci koşup sıçanı bulmuş. Karaböycüynan durumunu anlatmış. Sıçan gönülsüzmüş. Genç yolcu sıçana yalvarmış yakarmış. Yapışılı oturağı göstermiş. Sıçanı razı etmiş. Dönüp hana gelmiş.

Sıçan da yolu tutmuş. Öküz izlerine baka baka yürümeye başlamış. Gide gide sonunda karaböycüyü bulmuş. Ona seslenmiş:

-Nasılsın Esmer Hatun?

Karaböycü çok sinirliymiş:

-Benimle alay etme Süleyman Efendi. Durumumu görmüyor musun? demiş.

"Görürüm, görmem" derken aralarındaki tartışma büyümüş. Birbirlerini kıracak sözler söylemişler. Sıçan kendi kendine: "Bunu çekip çıkarayım da bu tartışmadan kurtulayım" demiş.

Karaböycüye:

-Esmer Hatun, ver elini çekerek, demiş.

Karaböycü de:

-Süleyman Bey ben sana küserek, demiş.

Bu sefer de aralarında "çekerek, küserek" tartışması çıkmış. Sıçan sinirlenmiş.

Son bir defa daha seslenmiş:

-Ver elini çekerek, demiş.

Karaböycü de:

-Ben sana küserek, demiş.

Sıçan dayanamamış:

-Ben de üzerine basarak geçerek, demiş.

Karaböycünün üstüne basıp geçmiş.

K.46. EVLAT ACISIYLA KUYRUK YARASI[329]

Bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kullarından başka kimsecikler yokmuş.

Vaktin birinde çok yoksul bir adam varmış. Ekmeğini dağdan, taştan çıkarmaya çalışırmış. Çoluk çocuğunu geçindirmek için ovalara, dağlara gidermiş. Yakmak için çalı çırpı, yemeklik için de ova otları toplarmış. İşini bitirdiğinde de dilli düdüğünü çıkarır, dağlara, tepelere yanık yanık havalar çalarmış. Sonra da toplayıp toparladıklarını sırtına vurur evine gidermiş.

Yoksul adamın dağa gidişi yıllarca sürmüş. Bir gün ovadaki işini bitirmiş. Belindeki dilli düdüğü çıkarmış. Yanık havalarını yine çalmaya başlamış. Yılanların kralı sesleri duymuş. Yoksul adamın karşısına geçmiş. Çalınan havaya göre kıvrılıp, bükülüp oynamış. Yaşlı adama acımış. Kursağında taşıdığı üç altını adamın önüne

[329] Gökçeoğlu, Mustafa, **Toplu Masallar I**, Gökçeoğlu Yayınları, Lefkoşa, 2005, s.201-204.

kusmuş. Sonra da çekip gitmiş. Yoksul adam altınlara çok sevinmiş. Almış altınları. Gitmiş evine. Bozdurup, bozdurup harcamış. Bolluk yaşamış. Parası bitince yine aynı yere gitmiş. İşini bitirince belindeki dilli düdüğü çıkarmış. Yine yanık yanık havalarını çalmış. Yılanların kralı deliğinden çıkmış. Kıvrılıp, bükülüp oynamış. Sonunda da üç altın kusmuş. Sonra da deliğine girmiş. Yoksul adam altınları almış. Evine gitmiş.

Bir yıl, iki yıl derken yoksul adam hastalanmış. Elinde avucunda parası kalmayınca sırrını oğluna açıklamış.

-Bilmem farkında mısın oğlum? Biz önceleri bir ekmeğe muhtaçtık. Günleri mide ovunmasıyla geçirdik. Sonra evimizden darlık gitti, bolluk geldi. Bunun sebebini hiç düşündün mü?

-Düşünmedim baba.

-Öyleyse sana söyleyeyim. Ama sakın sen de birine söyleme. Atalar ne demiş? Bilirsin. Sırrını söyleme dostuna. O da söyler dostuna.

-Söylemem babacığım.

Hiç paramız kalmadı. Benim dillidüdüğü al. Koca kayanın yanına git. Benden öğrendiğin ne kadar yanık hava varsa bir bir çal. Sen çalarken deliğinden kocaman bir yılan çıkacak. Korkmayacaksın. Sen çaldıkça yılan oynayacak. Yorulunca duracaksın. Yılan da üç altın kusacak. Sonra da deliğine girecek. Altınları al, eve gel, demiş.

Yoksul adamın oğlu:

-Peki babacığım. Yarın sabah erkenden gideceğim. Söylediklerini yapacağım, demiş.

Yoksul adamın oğlu gevşek ağızlıymış. Babasının sırrını arkadaşlarına söylemiş. Gezerek, tezerek babasının söylediği yere gitmiş. Koca kayanın karşısına geçmiş. Dillidüdüğünü almış eline. Babasından öğrendiği bütün havaları başlamış çalmaya. Yılanlar kralı deliğinden çıkmış. Yoksul adamın oğlunun karşısına geçmiş. Biri çalmış biri oynamış. Bildiği yanık havaların hepsini de çalmış. Yılan da altın kusmadan çekip gitmiş. Girmiş deliğine. Dillidüdük çalma ve oynama işi günlerce sürmüş. Ama yılan hiç altın kusmamış. Evine eli hep boş dönmüş. Ama yine de koca kayanın yanında dillidüdük çalmayı sürdürmüş. Yılan da oynamış.

Bir gün yoksul adamın oğlunun canı sıkılmış. Yılanlar kralı deliğine dönerken yerden bir taş almış. Bir atışta yılanlar kralının kuyruğunu koparmış. Yılanlar kralı dönmüş, yoksul adamın oğlunu sokmuş, öldürmüş.

Yataklara düşen yoksul adam, aylar sonra biraz iyileşmiş. Yerinden yavaş yavaş kalkmış. İnleye zırlaya, koca kayanın yanına gitmiş. Dillidüdüğünü almış. Başlamış yanık havalarını çalmaya. Yılanlar kralı yine deliğinden çıkmış. Kıvrılıp, bükülüp oynamış. En sonunda da beş altın kusmuş. Yoksul adama:

-Al bu altınları, evine güle güle git. Bir daha da gelme, demiş.

Yoksul adam yılanlar kralına:

-Beni niye kovarsın? Ben seninle dost değil miyim? demiş.

Yılanlar kralı da:

-Bir zamanlar dosttuk. Şimdi sende evlat acısı bende de kuyruk acısı vardır. Bu iki büyük acı unutulmaz. Günün birinde ya sen beni öldüreceksin, ya da ben seni sokacağım. İyisi mi birbirimize daha fazla zarar vermeden ayrılalım. Şimdi al bu altınları! Git! Bir daha buralara gelme, demiş.

Yoksul adam, o sözlerden sonra koca kayanın yanına günlerce gitmiş. Dilli düdüğünü çalmış. Bildiği bütün yanık havaları çalıp söylemiş. Ama ne yaptısa boşa çıkmış. Yılanlar kralını bir daha görememiş.

Ben de bıraktım da geldim.

4. BAŞKAHRAMANI OLAĞANÜSTÜ NİTELİKLİ VARLIK İLE İNSAN OLAN MASALLAR

K.47. BİR DEV MESELİ[330]

Bir varıdı, bir yoğudu. İnnallahdan kimse yoğudu. Varıdı bir dev, bir garısı, bir da oğlu. Devoğlu olduğu halde bu oğlan insan yemekden hoşlanmazdı. Anası da bu huyundan çok gızardı oğluna. Gel zaman git zaman bu oğlan böyüdü. Evlenme çağına geldi. Bir insan gızına kapdırdı göğnünü. Annaşdılar evlensinner. Ama devanası

[330] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.18-20.

duyarsa neler yapacak deye düşünür oğlan. Bilir bir sokumda yutacak gızzı. Bir gün der gızza:

-Bir gün ayarlaycam seni bizim evin yanına götüreyim. Anam iş yaparkana eğilir da memmeleri dişarı salkar. Tam o sahat koşduracan yakalayasın memmelerini da emesin. O zaman sana hiçbişey yapamaycak. Tamam?

-Tamam, der gıccağız çaresiz.

Ağnaşdıkları gibin bir gün oğlan alır götürür gızzı. Bir yere saklanıllar. Devanası çıkar süpürsün havlıyı. Memmeleri bir o yana sallanır, bir bu yana. Gız bir cilidde yakalar emer iki memmesini da. Devanası şaşgına döner ama gızzar da bağrır.

-Ah be orr..bu evlâdı, ne güzel mezzesin amma maden südümü emdin, seni yemeycem. Galacan yanımızda da bize hizmet edesin. Sakın bicez gün gaçmaya galkışma da gocam seni yakalarkandan bir lokmada yer.

Gızılan oğlan bu işe sevindiler. Zaten onnarın da isdediği buydu. Gız artıg devlerin evinde galdı. O günden sonra başladı temizlesin evi. Sora bir gün der gene devanası:

-Artıg çamaşırı da sen ikâycan. Ben yarın ormana gidecem gocamınan. Ta geleyim bu çamaşırları isderim hepsini ikâyasın. Yalınız bu çamaşırlar, ikânmış-ikânmamış olacak. Yoksa garışmam ha! der gızza.

Çeker gider devanası. Kim ağlar kim dövünür? Gız galır çaresiz.

-Bu nasıl iş? der gız. Bir uruba ya ikânmış olur, ya ikânmamış. Hem ikânmış hem ikânmamış nasıl olur?

Oğlan gittiği yerden döner gelir. Bakar gız ağlar. Meraklanır.

-N'oldun ama da ağlan? der gızza.

-Daha n'olsun? Anan böyleykan böyle. Bak bu urubaları anan topladı, yığdı öñüme. İsderim dedi bu çamaşırları ikâyasın ama hem ikânmış olsun hem ikânmamış. Öyle şey nasıl olur? Bir uruba ya ikânmış olur, ya ikânmamış. Oğlan başlamış gülmeğe.

-Üzüldüğün şeye bak, demiş oğlan. Bundan golay ne var? Gitmiş, böyüceg bir gazzan getirmiş. Goymuş ocağın üsdüne. İçine doldurmuş suyu yakmış altına ateşi. Biraz sora başlamış su ısınıp ses çıkarmaya. Almış yerden bir uruba, atmış gazanın içine. Bak, demiş gızza. Bu gazan sihirlidir. Attığın urubaların tam yarısı batar suyun içine, diğer yarısı dişarda galır. Onun için çamaşırların yarısı ikânmış, yarısı ikânmamış

olur. Şimdi çappuk hep çamaşırları gazzana at. İkânınca alıp çıkar, gazzanı da yerine goy. Ne sen beni gördün ne da ben seni, tamam?

-Tamam, demiş gız. Oğlanın dediklerini bir tamam yapmış. Çamaşırları bircik bircik dürmüş, yerine goymuş, gazzanı da yerine yerleşdirmiş.

Akşamüsdü devanasıyla gocası gelmişler. Etraflar süpürülmüş, çamaşırlar ikânmış dürülmüş. Tam da isdediği gibin. Yemekler bişmiş, sofra hazır.

-Ah, demiş devanası, ah ki ah! Bu akıl senin aglın değil, ama ne yapayım? Sora aniden sormuş gızza, sen bunnarı neyla ikâdın?

-Eliminan, demiş gız. Demiş ama devanası inanmamış.

-Yarın da isderim çamaşırları ikâyasın ama böyünkü gibi değil demiş gıza. Hem yarın evi da isderim temizleyesin. Ama süpürülmüş-süpürülmemiş olsun isderim. Bakayım onu becerebileceysan.

-Gız gene ağlar dövünür. Nasıl yapacak deye. Gece gelmiş oğlan, onu gene ağlar bulmuş.

-Bu defa n'oldun? demiş oğlan.

-Bu defa da evi süpürmemi isder, ama süpürülmüş- süpürülmemiş olacağmış.

-Onu da becerebilin, demiş oğlan. Ağladığın şeye bak! Hiç derdetme. Yarın sabah kapunun ardına bak. Üç dane süpürge bulacan. Birinin sap ucu yarıgdır. O süpürgeyi al da onunulan süpür. Gerisine garışma. Tamam?

-Tamam, demiş gız. Oğlanın dediği gibin yapmış. Bakmış gerçekden dediği gibin oluyor, bir süpürülmüş, bir süpürülmemiş. Vakıt gelmiş, devanası gittiği yerden dönmüş. Bakmış ortalık tam da isdediği gibin.

-Sen neylan süpürdün bunu bakayım? demiş devanası.

-Aha bunuylan, deye gız evvelisi gün süpürdüğü süpürgeyi gösdermiş. Sapı yarık süpürgeden hiç bahsetmemiş.

-Sana bir akıl veren var ya, kim olduğunu annayamadım, demiş devanası.

O gece oğlan eve gelmemiş. Gızı bir gorkudur almış. O gece birşey olmamış ama ertesi gün sabah sabah devanası gızı çağırmış garşısına.

-Böyün da girecen imtihana, demiş gızza. Bunu da becerirsan oğlumula evlenmene itiraz etmeycem. Yok yoğum agşama gocam seni bir sokumda yeycek.

Aşevinde etler bulacan. Agşama onnarı bişirecen. Ama bu etler, bişmiş-bişmemiş olacag. Isırdığında içinden gan damlaycak.

Devanası öyle deyip gitmiş. Gız gene dertlere düşmüş. Ağlar dövünür. Ama için için da bekler. Oğlan gelecek ona yol gösderecek. Ama gün öğlene yaklaşır. Ne gelen var, ne giden. Gızzı bir gorkudur alır. Bu işi nasıl yapacak, kim tarif edecek gene? Meğer devanası ağnadı ki gızza oğlu yardım eder da aldı oğlunu bir odaya kilitledi. Gızzı görüp tarif edemesin deye. Öğlene doğru gız oğlandan ümidi kesdi. Ama gendi gendine da düşündü:

-Bu oğlan her zaman hızır gibi yetişirdi. Ne yapılması gerektiğini bana söylerdi. Böyün nerelere, hem neden gayboldu? Bu işin içinde bir bit yeniği var galiba. Acaba nedir? Ama zaman da geçiyor. Yemeğin bir çaresine bakmak lâzım. Yoksa posdum gidecek. Devanası bana acımaycak. Başımın çaresine gendim bakmalıyım galiba, dedi. Gakdı devanasının aşevine gitti.

Bulmuş üç dane tencere. O zaman aglına süpürgeler gelmiş. Yanık saplı süpürge, hem süpürülmüş hem süpürülmemiş yapdığına göre, gazzan da ikânmış-ikânmamış yapdığına göre demiş beñzer olan da bunu yapacak. Bakmış gazannara ağnayamamış. Sora düşünmüş o gazzanın nesi varıdı? Tam da dilinin ucuna geldi desin ki hiçbişeyi yoğdu. Tam da o sahat hatırladı ki üç dane gulpu varıdı. Tencerelere bakdı. Bir tencerenin da üç dane gulpu var. Üç gulblu böyük bakır tencereyi aldı. Ocağa vurup su doldurdu, altına da ateşi yagdı. Allahına sığınıp etleri içine atmaya başlayıyordu ki devanası yetişdi.

-Doğru tencereyi seçdin, dedi. Eğer ocağa yannış tencereyi vursaydın, o su gaynayınca içine o etleri değil, seni atacaydım. Senden boşuna şüphelendim. Oğlum sana tarif eder zannettim. Onun için onu alıp bir odaya kilitledim. Al bu anihdarları da git yedinci odayı aç. Al oğlumu da gelin beraber yanıma.

Gız, bu işe çok şaşdı, bir o gadar da gorkdu. Ama belli etmedi. Aldı annihdarları, yedinci odaya gitti. Açdı kapuyu bakar oğlan orada mapus. Sora oğlan gızı aceleyla alıp aşevine geldi. Anasının bir memmesini oğlu emdi, obirini da gız. Devanası ikisinin başını okşadı.

-Tamam, yeter artıg, dedi. Böyünden sora kimse size ilişemeycek. Ama ilânihaye bu evde galamazsınız. Oğluna dönerek, al bu gızzı da doğru teyzenin

memleketine git. Ona selâmımı söyle. O gerekeni yapacak. Hade uyalanmadan yola düşün.

Oğlanılan gız daha fazla durmadılar devanasının yanında. Düşdüler yola. Gittiler teyzesinin memleketine. Sora sora buldular teyzesinin evini. Teyze, gızzı görünce hemen tanadı. Gızı eyice gözledi da dedi oğlana:

-Demek abamın imtihanından geçen gız budur ha? gıza dönmüş, aferim sana gız, demiş. Eyi becerdin. Abamın gözüne girdin. Böyünden gitsin bu gonak sizindir. Ben falan yerdeki gonağıma daşınacam. Siz burada beraber yaşayın. Sevdanız dayim olsun.

Teyze vedalaşıp gitmiş. O güzelim gonak onlara galmış. İkisi çocuklarıyla uzun seneler mutlu yaşamışlar. Ben da bıragdım da size meseli annadmaya geldim...

K.48. HAKYEMEZ GARDAŞLAR[331]

Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Ovalar dağlar bomboş, ama köylerde iñsan çoğumuş. Kimi akıllı, kimi deli, kimi de veli gibi lâf edermiş. Varımış bir adamınan üç dane oğlu. Anaları çokdan ölmüş, ama adam evlâdlarını eveyanaya götürmemiş. Gendi bagmış, gendi beslemiş. Elinden geldiği gadar da terbiye vermeğe çalışmış. Ama insan yetmiş iki damardan çeker deller. Evlâdlarının beñzeyen tarafları da var, beñzemeyen tarafları da. Ne yaparsan yap, ne söylersan söyle onnarı değişdiremem. Bu adamın evlâdları da böyle.

Bu evlâdların hişbiri başgasının malına el uzadmaz. Gendilerinin olmayan hişbirşeyi almazlarmış. Onun için bunnara Hakyemez gardaşlar adını vermiş gomuşuları. Üçü da çok çalışgan, hiş tembellig yapmazlar. Nerde iş bulullarsa işlellermiş. Ama bunun dışında huyları ayrı ayrı. Böyüğü işgiye düşgün. Su gibin içer işgiyi. Tabiyatıynan kime kimseye zararı yogdur ama çok işgi yaramaz. Ortancası da davara meraglı çok. Biñ baş davarı olsa çeker çevirir. En güççüğü da güzellig hem zenginnik meraklısı. İşlemeden sahıbolmak isder. Ama eli da açıgmış. Başgalarına yardımdan hoşlanırmış. Bubalarının varı yoğu tek gözlü bir evinan havlısındaki üç böyük dalı olan incir ağacı. Bu incirin her dalı değişik meyva verirmiş. Adam ağnar ki yakında öleceg. Çağırır evlâdlarını yanına da demiş gennere, bakın ben artıg yaşlandım. Ananız öldüğü halde bağrıma daş basdım sizi eveyana zulmüne goymadım. Size hem

[331] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.32-34.

ana hem buba oldum. Allah'ın yardımıynan bu yaşa getirdim. Artıg eliniz egmek dutar. Benim da vadem doldu, yakında ölecem. Bütün zenginniğim bu bir göz evinan havlıdaki incir ağacı. Her dalı birinizin olsun. Ama size vasiyetim kimse kimsenin haggına el uzatmasın. Söz verin bana bakayım. Söz demiş evlâdları. Adam rahat can vermiş.

Oğlannar işe gitmeğe başlamışlar. Ama incirler bişmeğe başlayınca gurtdan guşdan beklemeg için her gün biri begci galır, diğer ikisi gidermiş işe. Bir gün sıra gene en böyüğe gelmiş. Övlene doğru bakar sakallı bir adamcıg gelir. Üsdü başı dağınık. Yakına gelinca selâm vermiş. Selâmün aleyküm deligannı, demiş. Aleyküm selâm demiş böyük oğlan. Hoş geldin, gel kölgeye otur. Ayoğlum demiş adam, ben uzak yoldan gelirim, hem yoruldum hem acıgdım. Bana yeycek bişey verebilin. Amca demiş böyük oğlan, varım yoğum bir dilim guru egmek, buyur yarısını al, bir maşappa suyun da yarısını al, ekmeği batır yumuşasın, ağacın bu dalı da benim isdediğin gadar incir yeyebilin. Obir dallardaki incirler daha güzel ama demiş yabancı. Gusura galma amca demiş, onnar diğer gardaşlarımındır. Onnarın hakkına el uzatmam. Bu cevap hoşuna gitmiş, garnını doyurunca da çekip gitmiş. Gece gardaşları eve gelinca böyük oğlan olandan bitenden hiç bahsetmemiş gardaşlarına.

Devrisi gün ortanca oğlan galmış evde. Bu yabancı adam onu da ziyaret etmiş. Onu da denemiş. O da ayni cevabı vermiş adama. Amca gusura galma, biz bubamızdan öyle gördük, başgasının malına el uzatmayık, eğer arzu edersan aha sana yarım dilim egmeg, yarım maşşappa su ve benim hissam olan daldan isdediğin gadar incir ye. Ama oğlum obir dallardaki incirler daha güzel, ne olur yani birkaş dane kessem. Olmaz canım amcacığım, onnar gardaşlarımındır. Onnarın müsadesi olmadan olmaz. Yabancı daha fazla itiraz etmeden teşekkür edip gitmiş. Ama ortanca oğlan da bundan diğer gardaşlarına hiç söz açmamış. Sıra gelmiş en güçüğüne. Gabaguşluğa doğru bakmış bir yabancı adam gelir, üsdü başı perişan. Selâm vermiş yabancı. Güçük da bunu buyur edmiş. Gel demiş kölgede biraz soluklan. Sana taze incir da koparayım afiyetle ye. Ama ben hem acıgdım, hem susadım demiş yabancı. Tamam amcacığım demiş güçük oğlan, bir dilim egmeğim var, yarısını sana vereyim, bir maşşappa suyu da pay edelim, sana isdediğin gadar da incir keseyim, afiyetle ye. Yabancı diğer dalları gösdererek, ama bu

dallardaki yemişler daha güzel demiş, olsun demiş güçük oğlan, onnar gardaşlarımındır, onnarın müsadesi olmadan olmaz.

Tamam demiş yabancı madem üç gardaşsınız, sizi hepinizi birden görebilirim? Tabiatıynan görebilin demiş güçük oğlan. Pazzar günü iş yog deye hepsimiz evdeyik. O gün gelirsan görüşürük. Tamam demiş ihdiyar yabancı. Pazzar günü gelecem yanınıza.

Pazzar günü dediği gibi yabancı gelmiş. Hepsiynan selâmlaşmış, öğlen yemeğini kısmet neyisa beraber yemişler. Bol bol da bütün incirlerden yemişler. Sora adam almış sözü, ben demiş, sizin her birinizin isdeğini yerine getirmeğe geldim. Ancak bir tek şey isdeyebilirsiniz. Onun için eyi düşünüp daşının, size en faydalı neysa onu seçin, tamam? Tamam demiş üç gardaşlar. Birinciden başlaylım isderseniz demiş ve en böyüğüne sormuş, sen ne isden sahibolasın? Ben demiş böyüğü isderim üç dane havuz olsun. Biri gonyak, biri şarap biri da zuk dolu olsun. Aldıkça boşalmasın dolsun. Yanında da bir evim olsun, çoluk çocuğumunan oraşda yaşayım. Yabancı dua etmiş, birincisi da amin! demiş, bütün isdedikleri hemen olmuş. Yabancı dönmüş ortancaya, sen nesden ya oğlum demiş. Ortanca demiş ben hayvannarı çok severim, çubancılıkdan annarım. İsderim bir merram olsun ortasında böyük bir mandra, bin baş davar hem bu davara bakan bir çuban. Onun yanında da güzel bir evinan garım hem çocuklarım olsun. Benim da dileğim budur. Yabancı dua okur, ortanca amin! der. Onun da dileği olur. Gelir sıra soñuncuya. Sen nesden ya oğlum der yabancı. Ufağı der ben isderim dünyanın en güzel gızzı benim olsun, paralarım da hiş bitmesin. Evlâddan evlâda devam edsin. Başga bişey isdemem. Yabancı ona da dua eder o da amin! der, ama bişey olmaz. O zaman der yabancı bu gızzın ailesine gitmek lâzım. Berki da imtihana girmek lâzım gendine güvenin? Güvenirim der oğlan sonunda diğer isdekliylan imtihana gireller. Oğlan gazanır ve bir gonakda dünyanın en güzel gızıylan mutlu bir hayata başlar.

Gel zaman git zaman bu gardaşlar yeñi hayatlarına alışıllar. Huylarında da değişiklik olur. Bu yabancı bir gün gılık değişdirir sıradan bunnarı ziyarete başlar. Evvelâ böyüğe gidmiş. Onun evine yaglaşınca oğlanı denemek için garnını basdırmaya başlamış. Amman da garnımı sancu duttu. Bir maşşapacıg şarap olsa da içsem eyyolacam demiş. Demiş ama böyük oğlan ona şarap vermemiş. Şindi be ihdiyar sen da nerden çıkdın? Bir maşşappa şarap içmeynan eyyolacan? Hade başga kapuya, hade başga kapuya, demiş. Yabancıya şarap vermemiş. Yabancı oğlana beddua edmiş. İlâhım

demiş, bu havuzlarınan bu ev hem içindekiler geldikleri gibin gitsinler. Bedduası biter bitmez, ne havuz galmış ne ev. Böyük oğlan aç ve açıkda galmış. Dutmuş köyünün yolunu.

Beş altı gün sora yabancı gılık değişdirerek biñ baş davarı olan ortancanın evine varmış. Oraya varınca acıkmış numarası yapmış. Aman bu davarın sahabı bana bir çanak süt verse da içsem demiş. Ama ortanca oğlan oralı olmamış. Adam bir defa daha rica edmiş. Ortanca oğlan gızmış bu yabancıya. Başga kapuya git ihdiyar demiş, benimilan oğraşma o da vermemiş. Ona da beddua edmiş ihdiyar. İlâhım Tañrım da bu davarılan bu gonak hem içindekiler geldikleri gibin gitsinner demiş. Ortalık esgisi gibin olmuş, ne davar ne gonag galmamış. Ortanca da aç ve açıkda galmış o da buba evinin yolunu dutmuş.

Gelir sıra en güçüğe. Yabancı gene gılık değişdirir da gider bunun yanına. Tabiatınan güçük oğlan da ihdiyarı tanamamış ama yedirip içirmiş. Masada yemek yerkan bakmış iki üç yaşında bir oğlan çocuk. Yabancı demiş adama ben senden bişey isdeycem demiş, bu çocuğu bazlaycan da bana furuna kebap goyasın. Hasdalığım ancak öyle eyileşir demiş. Adam garısının yüzüne bakmış. Ne den be garı, ihdiyar eyi olsun deye çocuğu bazlaylım? Nasıl olsa bizim başdan çocuğumuz olur. Tamam, tamam. Adam gakar çocuğu alır, aşevine götürür, alır bir biçak, bir dua okur da der Allah'ım sen beni affet. Bu yaşlı adamın hasdalığı geçsin deyi kesiyorum oğlumu. Çocuğu bazlamış, garısı da badadezleri soymuş. Furuna salmışlar. İki sahat sora furunu aşma zamanı gelir. Yabancı demiş gidin furunu açın da herhalde kebap bişdi. Ben da çok acıgdım. Adam gidmiş açmış furunu bir da ne görsün. Bazladığı oğlu cannı. Altından bir isgemlenin üsdünde oturur. Elinde da Gur'an-ı Kerim durmadan okur. Adamınan garı Allahlarına şükredeller. Bu işin içinde bir hikmet var deller. Gideller çocuğu gösdersinner yabancıya. Yabancı ortalarda yok. Allah'ım der adam, bu yabancıyı bize bir defa daha yolla, deye dua edmiş. Tam da o sahat guvvetli bir yamur başlamış kapu da çalınmış. Adam kapuyu açar. Bakar o yabancı sırılsıklam ıslanmış. Ona temiz urubalar veriller, geydiriller. Adamılan garısı Allah'a bir daha şükredeller. Hoş geldin demişler. Hoşbulduk evlâdlar demiş yabancı, Allah sizden razı olsun. Artıg gonuşma zamanı geldi. Ben Hızırım demiş yabancı. Hayır dualarım sizinilan olsun. Siz hakikatli eyisiniz. Başgalarından acımazsınız. Allah da size, evlâdlarınıza, onnarın evlâdlarına

yokluk gösdermesin, paraları varlıkları hiş bitmesin, hep mesud olsunnar. Gardaşların zengin oldugdan sonra geçmişi onuttular, ben da onnara beddua ettim. Esgi hallerine döndüler. Ayni evde yaşallar, ayni inciri bekleller. Biri inciri bekler, biri ergadlığa gider. Zerem onnar böyüklerini sayan, fukarayı gayıran iñsannar olamadılar. Onun için esgi hallerine döndüler, demiş. Sen onnardan farklısın, hayır dualarım dutsun seni hem garını, hem evlâdlarınızı, demiş ve gaybolmuş. Garı goca biribirlerine bagmışlar ve Allahlarına bir daha şükretmişler. Hızırın duası onnarı nasıl duttu, dilerim sizi da dutar. Siz, evlâdlarınız hem onnarın evlâdları rahatlık içinde yaşarsınız. Amin...

K.49. BEN SENİ İNSANOĞLUNA YAR EDMEM[332]

Evel zaman içinde, galbur saman içinde. İcinniler cirid atardı esgi hamam içinde. Var varanın, sür sürenin vay haline kısganç eline düşenin. Allah saglasın belâdan, insan acı çekmesin kısganç gullardan.

Vagdın birinde bir peri gızzı varıdı. Güzzel mi güzzel, narin mi narin, amma nedenisa icinniler gibin yaşamag isdemezdi. Aglı fikri insan gibin yaşamaydı. Onun için insan gılığına girer, gider çeşmenin başında beglermiş. Zerem köyün gızlarıylan deligannıları geliller da bu çeşmede buluşullarmış. Onnarın sarmaş dolaş olmalarını görür o da zevg alırmış. Zerem görürmüş ki iñsandan insana sevda akar.

Bir gün köyün kenarında bir gulubede oturan fukare bir gız gelmiş su doldursun tesdisini. Üsdü başı yamalı, pis bir gız. Ama çeşmeye gidinca da elini yüzzünü ikâdı, da yemenisini bağladı. Yüzzü gözzü açıldı, tam da bir içim su. Soram goymuş tesdisini çeşmenin altına. Su dolana gadar bir da mâne dutturmuş:

Yemenimde hâre var,
Kenarında kare var,
Bana takkaza edmeyin,
Yüreğimde yâre var...

Mânesini bitirince çeşmenin olduğundan bir bulud çıkmış. Kurnaya dalmış, bir silkinmiş bir deligannı olmuş. Boy bos, gaş göz, gaytan buyuglar. Gızza doğru yörümüş.

-Bu gadar derinde ne yarası var, deye sormuş.

-Sevda, demiş gız, oñulmaz gara sevda.

[332] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.60-64.

-Benim sevdam?

-Bilmem, demiş gız, üş gündür birileri girer rüyama, görünür gaybolur da bana adamınan çağırır. Ben onu daha evvel hiç görmedim. Dur bakayım, durrr... Aha sana beñzer, şindi farkettim ki sensin o.

-Demeg ki Gecetüten sensin ha!

Gız o vakıt eminoldu ki rüyasında gördüğü oğlan odur. Der gene,

-Demek rüyama giren şehzade sensin. Amma sen biraz öñüne çeşmenin olduğundan çıkdın, İn misin cin misin, bana doğruyu söyle.

-Senin için farkeder neysam?

-Farketmez amma bilmem lâzım ne yabdığımı. Ben kimi kimsesi olmayan bir ögsüz gızzım.

-Seni üzmeg gibin bir niyetim yog. Ama bilmen lâzım ki sevda çekenner acı da çeker.

-Eğer bu acı çekmeğe değersa razıyım dermiş gız, soñunda beni bırakıp gideceysan, acısını da çekdirme bana.

Gızzın bu açık sözleri oğlanı merhamete getirmiş.

-Meraglanma, demiş, seni acılatmag gibin bir niyetim yog. Ben senin ruhuna aşıg oldum. Senin iyi niyetine hem saflığına aşıg oldum, demiş.

Gız sevdalı gözlerilan bagmış bu deligannıya amma sarılmasına fırsat bıragmadan tesdisini alıp gitmiş.

O giderkan deligannı arkadan bakar dururmuş. Tam da o sahat bu peri gızzı insan olmuş da biraz evel giden köylü gızzın gılığına girmiş. Sevdalı gözlerilan bakan oğlan sanmış da gız geri geldi.

-Sen daha şindi tesdini almadın da saldırdın? Neden geri döndün?

İcinni gız onun sesini taklid edereg demiş:

-Deñedim seni bakayım n'apacan? Görçekden seven yoksam yalancıgdan.

-Ben seni görçegden sevmesem geceleri rüyana girerdim?

-Demeg rüyalarıma onun için giren ha? Tamam da beni ne gadar seven? Benim için ne yapan?

-N'esdersan demiş oğlan, nesdersan.

-Demeg n'esdersam yapan?

-Yaparım ya, demiş oğlan. İnsan sevdiği için herşeyi yapar.

Tamam demiş peri gızzı. Günü gelinca göreceyig bakalım yapan yoksam yapman. Der demez da gaybolmuş. Oğlan o zaman annamış ki bu, aşıg olduğu gız değil. O da çegmiş, geldiği yere gidmiş.

Obir tarafdan fukare gız evine gidmiş. Düşünür düşünür bir garara varamaz. Doluya gor sıymaz, boşa gor dolmaz. Bu oğlanı daha öñüne hiş görmedi. O da onu tanamaz. Nerden geldi rüyasına. Hem suyun agdığı olugdan nasıl çıgdı? Demeg insanoğlu değil. Ya soñunda ona bir gahbelig getirirsa. Düşüne düşüne bir garara varamamış. Çareyi Allah'a sığınmagda bulmuş.

-Tevekkelallah, demiş. Ben kimseye fenalıg etmedim. Kimin kimsesinin malında parasında da gözüm yog. Allah beni gözeklesin, innerin cinnerin şerrinden gurtarsın. Amin, demiş. Bir da dua okumuş, sağına soluna üfürdügden soora da yatmış uyukuya.

Öteki tarafdan oğlanı da bir düşüncedir almış. Bu peri gızzı da nerden çıgdı. Neyçün onu iñsanoğluna yâr edmem dedi. Ben onu hiş görmedim. Onunulan bir alıp veremediğim yog. Eeee benden nesder da öyle dedi, demiş. Soñunda o da uyumuş.

Peri gızzı hiş ad oralı olmamış. Ne yapacağına o saatdan garar vermişidi zaten. Edip eyleyceg, oğlanı gendi alacag. Kim ne dersa desin. Gız bir tarafdan gorku, bir tarafdan da gara sevda çeke çeke gün geçirirkana, oğlan da içinde bir gorku ve merağınan günnerini geçirdiler. Nasıl olsa gene garşı garşıya geleceydiler. Bir gün, üş gün, beş gün, ne gelen var ne giden. Bu mesele sanki kapanmış gibin. Bir gün gız gene almış tesdiyi gidmiş çeşmeye. Evde su yog damla. Aceleylan su dolduracag da dönsün. Tam tesdi doluyorkan bagmış bir iri gara ilân. Gelmiş çeşmenin kurnasına da galdırmış başını. Bir gızza bakar bir yola. Ne gelen var ne giden. Gız öyle habdolmuş galmış. İlân su da işmez, gımıldamaz da. Tesdiyi almaya gakınca bana saldırırsa deye geçirmiş içinden. Ama sonunda twsdiyi alıp dutmuş evinin yolunu. Bir da arada dönüp bakarmış ilâna. Köşeyi dönene gadar ilân oraşdan gımıldanmamış.

-Acaba, demiş gız, bu oğlandır da gılıg değişdirdi geldi? Dönüb bakmış soñ defa, ilân galdırdı başını gendinden taraf bakar.

-Bu o oğlan olamaz heralde, demiş. O olsa böyle fena fena bagmazdı. Hakikatta da oğlan değilidi. Peri gızzıydı da bakardı bakayın gızılan oğlan buluşursa. Öyle bişey olmayınca öylecene galmış.

Gel zaman git zaman oğlan da dikkatli davranmaya başlamış. Gız çeşmeye gidinca uzagdan izlemeye başlamış da peri gızzının yabdıglarını görmüş. Bir gün gene gız çeşmeye doldurmaya gelmiş. Sağa sola bakınıb oğlanı ararmış. Bagmış o gara ilân gene gelip yalağa dayanmış. Başını galdırmış da dig dig gızza bakar. Gız bu defa görçekden gorkmuş. Tam o sahat añsızdan bir goca ilân peyda olmuş. Obirinin iki misli. Gara ilân onu görünca pırlayıb gaybolmuş. Gız da tesdisini alıp evinin yolunu dutmuş. Bu birkaş defa tekrarlanmış. O zaman gızza şüphe gelmiş. Acaba bu soradan gelen oğlandır da beni gurtarır obirinden? O gece rüyasında görmüş oğlanı. Hem o gün çeşmede olannarı. Rüyasında gara ilân öyle fena fena bakarkana obir ilân gelinca gara ilân gaşmış, sora da silkelenib bir deliganni olmuş. Gız o zaman annamış ki gara ilân o peri gızzıdır, böyük ilân da oğlan. Bir zaman bu işler böylece devam edmiş. Soñunda gız garar vermiş oğlanılan bu durumu gonuşsun. Bir gün öylenden evvel almış tesdisini da gidmiş çeşmeye. Öñüne elini yüzzünü ikâmış. Sora da yemensini çalkalayıp sıkmış. Soora da tesdiyi goymuş çeşmenin altına. Bagmış o gara ilân gıvrıla gıvrıla gelmiş yalağın perivazına dayamış başını.

-Hayrola, demiş gız. Ben seni tanamam, neyin nesi kimin fesisin bilmem. Sana garşı bir fenalığım da yog. Sen hep gelin beni gözeklen da fena fena bakan. Kimsin hem benden nesden? demiş.

-Ben demiş ilân, bu çeşmenin perisinin gızzıyım. Bir perinin sana sevdalandığını gördüm. Bu çeşmenin başında sizi gonuşurkan duydum. O yakışıklı oğlan bir peri, sen iñsanoğlu. O ancag da bana, bir periye eş olur. Onu sana yâr edmem, demiş.

-Ama biz birbirimizi sevdig, demiş gız. Onu üş gece üsdüsde rüyamda gördüm. Sora da buraşda çeşmede garşıma çıgdı. Ben da ona sevdalandım. Seninilan daha öñüne bir sevdası varıdı da seni bıragdı bana geldi? Varısa sen haglısın. Ama yoğusa bırag biz mesud olalım. Gara ilân:

-Yooog demiş, o gadar golay değil, ben bırakamam siz mesud olasınız. Ben onu yâr edemem, demiş ve başlamış böyümeğe, gızı yudmag içün. Tam o sahad köşenin arkasından onnarı gözekleyen oğlan bir boğa ilânı oluvermiş, bir sokumda gara ilânı yudmuş. Çekip gidmiş. Gız üş gün çeşmeye hiç oğramamış. Evde hiş su galmayınca mejburi çeşmenin yolunu dutmuş. Ama bu defa gorka gorka sağa sola bagmış, ilân

aramış. Bir da ne görsün, o boğa ilânı gıvrıla gıvrıla gelir. Gorkmuş. Tesdiyi bırakıb gidmeg isdemiş. İlân dile gelmiş:

-Gorkma Gecetüten, demiş, benim. Gartıg gorkulacak bişey galmadı. Tesdini al da evine gidelim. Gız öñde o arkada havlıya varmışlar. Gız tesdiyi dudun kökündeki yuvasına goymuş.

-Şindi de bakayım demiş ilâna, bütün bunnar ne demeg?

-Şindi sana bişey açıklayamam, demiş ilân. Öñüne odun topla da ocağı harlat. Gızzıl kömür kesinca ben o çalının arasından geçip derimden soyunacam. Sen derimi kapıp ateşe at, tesdinin suyunu da benim üsdüme boşalt.

-Tamam demiş Gecetüten, dediğini da yabmış. O zaman bagmış ki çeşmede gördüğü oğlan. Meğerlim o peri gızzının teyzesi büyü yapmış bu oğlana. Onu bu hale goymuş. O günden soora oğlan iñsan gılığında galmış. Eyiler gazanmış, fenalar gaybetmiş. Peri gızzından gurtuldukları için tehlike da galmayınca bu iki genc evlenmişler. Bir düzzine evlâtları olmuş. Altısı gız, altısı oğlan. Onnar ermiş mürüvvetine, biz çıkalım kerevedine...

K.50. SEN NEYSAN OSUN[333]

Var varanın sür sürenin. Her şey haggıdır gıymet bilenin. Vay haline gendini her şey zannedenin. Böyleleri nerde duracak bilmez, hiçbişeyilan yetinmez. Pirinç deye Dimyada gider, hisabını bilmez da evdeki bulguru da gaybeder.

Bir zamannar bir deniz kenarında bir garı goca varımış. Bir göz evleri varımış. Yalınız dört duvar bir da esgi kapu. Pençeresi bilem yoğumuş. Çocugları da olmamış. Olsa, garı oğraşacak bulur, olur olmaz şeyleri düşünemezdi. Ama bunun çocuğu yok. Gocasının duttuğu balıklarınan ancak garnıları doyar. Üsdde yog başda yog. Bu gadın bu hayata dayanamaz olmuş.

-Keşgem demiş bu adamılan evlenmesem. Bir zengin goca bulsam. Ne isdersam bulsam yesem, ne isdersam alsam geysem. Kimseler benden güzel olmasa, kimseler benden eyi geymese. Tabii adamın bunnardan haberi yok. Haberi olsa da ne yapabilirdi zaten.

[333] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.158-159.

Bir gün esgi püsgü gayığını almış adam açılmış denize. İki parça ağını atmış da bekler balık dutsun. Eliylan deñer bişey yog. Sora bagmış deniz başladı gabarsın. Fırtına çıkmadan eve döneyim demiş bu, başlamış ağlarını çeksin. Çeker çeker boş. İkinci ağı çekmeye başlamış. Çeker çeker boş. En soñunda bakmış bir sarı balık. Almış gurtarmış geni ağdan. İkimize da yetmez ama olsun demiş aç galmakdan eyidir. Tam da o sahat balık dile gelmiş:

-Ey eyi yürekli adam demiş, beni götürüp yeme, isdersan tekrar denize bırak.

-Sen bir balık gonuşun? demiş balıkcı. Ben hic gonuşan balık görmedim. Bundan dolayı senin yemem demiş, tasalanma.

-O zaman beni denize at, demiş balık. Adam balığı denize atmış, el boş dönmüş evine.

Olanı biteni garısına annadmış. Garı zaten içinden öfgeli. Bu mahanaynan başlamış bağırıp çağırmaya. Sövüp saymaya.

-Sen ne sakar, ne hayıredmez adamsın. Elinden bir iş gelmez. Arada eline düşen fırsatları da tepen. Bir garnımızı bilem doyuraman. Keşge seninilan evlenmeseydim. O balık gonuşduğuna göre berkim da sihirbazıdı. Yarın gidesin ayni yere da o balığı çağırasın. Başladığın canına garşılık bize hiç olmazsa doğru dürüsd bir ev yapsın bu ağaçlığın arasında, demiş. Adam hiç cevab verememiş.

Bir fırtına başlamış o gece deniz dövünüp durmuş. Devrisi gün deniz gene çarşaf gibin dümdüz. Balıkcı gene çıkmış avlanmaya. Göz gararıylan balığı duttuğu yere gitmiş. Başlamış o balığı düşünsün. Acabam garım haklıydı? O balık acabam bize bir ev yapabilir? Sora denize doğru seslenmiş.

-Balık adam, gonuşan adam, beni duyarsan cevab ver, demiş. Balık başını sudan çıkarmış.

-Buraşdayım demiş, söyle n'esden?

-Ben bişey isdemem demiş adam. Ama garım güzel bir ev isder. O gulubeden gurtulmag için. Bunu yapabilin?

-Dön sahile git demiş balık. İsdediğin yerde garının isdediğini hazır bulacan.

Gulaklarına inanamamış balıgcı. Ama başga yapacağı bişey da yok. Dönmüş gitmiş sahile. Bakmış ağaçların en sık olduğu yerde bir gonak. Garısı da kapuda geyinmiş guşanmış. Şık şıkırdım. İki dirhem bir çekirdek. Memnun mesud. Adamı

isteğinan bir öpmüş yanağından. Adam garısının bu davranışına sevinmiş. Bir zaman öyle yaşamışlar. Uzatmaylım, bu bir zaman sürmüş ama garı başlamış gene dırlanmaya. Başlamış bağırıp çağırmaya, sövüp saymaya.

-Bu dağ başında iñsannardan uzak yabanı hayvannar gibin. Ne bir gomuşu var gonuşasın, ne bir eğlence yeri gide eğlenesin.

-Gene n'esden onu de, demiş balıgcı garısına.

-Aha sana söyledim, demiş garısı. Yalınızlıkdan usandım. İsderim bir gonağım olsun, içinde kırk dane cariye, kırk dane da uşak olsun. Sen bir padişah ben da sultan olayım. Kırk dane da hizmetkârım olsun ne emredersam heman yerine gelsin. Hic yalnızlık çekmeyim.

Balıkcı bu isdediklerine çok gızmış ama elinden bişey gelmez. Binmiş sandala açılmış denize. Gene varmış o yere.

-Balık adam, denizin adamı, gonuşan balık nerdesin? demiş.

-Gene ne oldu demiş balık, gene n'esden?

-Denizin adamı, demiş balıkcı. Sen da bilin ki ben bişey isdemem. Ama garım bir gonak isder, içinde kırk dane cariye, kırk dane uşak olsun. O sultan ben padişah olayım. Herkeşler onun emrini yerine getirsin.

-Tamam demiş gonuşan balık, dön git, her isdediğin olacak. Ama gartık garın başga bişey isdemesin yogsam hepsini gaybedecek.

Balıgcı dönmüş gıyıya bakar ki ne görsün. Her şey garısının tarif ettiği gibin. Kapuda onu uşaklar garşılamışlar. Hemen yikayıp paklamışlar. Bir güzel geydirip guşatmışlar. Sultanın garşısına götürmüşler.

-Her şey düşündüğüm gibin demiş sultan. Bundan eyisi olamazdı. Onun için memnun mesudum demiş.

Demiş ama iñsanın gözü doymaz. Birkaç ay bile gecmeden başlamış gene şikâyete. Onu beğenmez bunu beğenmez.

-Be garı demiş balıkcı, gartık şansımızı zorlamaylım. Bak ne isdediysan oldu.

-Olsun demiş gadın. O balık mejburdur isdediğimizi yapsın. Gide deyesin gene ben isderim güneşin padişahı olayım. Ben isdeyinca güneş acsın, ben isdeyinca yamur yağsın. Öyle benim isdemediğim zaman yamur fırtına isdemem.

Balıkcı gonuşan balığın lâfını hatırlamış. “Başga defa gelme” demişidi. Geymiş balıkcı urubalarını sahilde bir aşa bir yokarı gider, bir da hisap kitap gurar.

-Acaba gitsem balığı çağırsam, yogsam gitmesem. Gitsem yoksa gitmesem. Gidersam eyi şeyler olmaycak. Ama soñ gidecem da ne isdersa olsun demiş. Sürmüş sandalı gitmiş. Başlamış çağırmaya. Balık duymuş ama ses edmemiş. Berkim balıkcı vazgeçerda döner. Ama balıkcı çağırmaya devam etmiş.

-Denizin adamı, gonuşan balık.

-N’esden demiş balık, ben sana demedim bir daha gelmeyesin da sizin için eyi olmaycak. Bu defa nesden?

-Seni rahatsız etmekden ben da usandım. Bunu bilin zannederim. Ama garım isder olsun güneşin padişahı. O isdeyinca güneş acsın, o isdeyinca yamur yağsın.

Balık biraz öfgeli bir sesinan demiş buna,

-Dur balıkcı dur, demiş. Bu gadarı fazla. Hicden ev saabı oldunuz, gonak saabı oldunuz, emrinizde uşaklar cariyeler, sen padişah garın sultan oldu. Sarayda salınıp gezdiniz. Siz haddinizi aşdınız. Şindi geri dönecen demiş balık, denizin kenarında esgi gulubeni bulacan. Kapuda garın seni o esgi urubalarıyla bekleycek, ama doymak bilmeyen isdekleriynan deyil, aglı başında ganaatkâr bir garı bulacan. İñsan neysa odur. Sen neysan osun. Fazlasını hazmedemez demiş.

Balıgcı bu sözlerden bişey annamamış. Dönmüş sahile gitmiş. Bagmış dört duvar bir gulube. Pençeresi bilem yok. Garısı da kapuda durur, da ona gülümser.

-Hoş geldin gocacıım, demiş ve onu dudaklarından doya doya öpmüş. O günden sora hep ganaat etmiş, bir daha asla şikâyet edmemiş. Gadının şikâyeti sona ermiş, bizim meselimiz da buraşda bitmiş...

K.51. GABAK GIZ[334]

Evvel zaman içinde, galbur saman içinde, develer dellâlıkan, pireler berberikan, ben bubamın beşiğini tıngır mıngır sallarıkan, usandım hızlı yittim. Bubam düşdü beşikden, gorkdum gaşdım eşikden, gittim uzun yollara. Düşdüm fena hallere. Çok koşdurdum yoruldum soñ bir kesman yer buldum. Döndüm bagdım arkaya kimseler yok. Durdum da nefes aldım. Bakdım bir acayip mahalle. Evler guru duvardan. Bir

[334] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.155-156.

gocamanınan bir gocagari yan yana gideller. Yaklaşdım selâm verdim, selâmımı almadılar. Bana bir tuhaf bakdılar. Adam dedi garısına:

-Sakın ola gonuşma, bu deligannı bizim memleketten değil. Hızlı hızlı yörüyüp gittiler. Ben da peşlerine. Bakayım napacaklar.

Meğerlim bunnar bir garı gocaymışlar da dileniller. Kimileri bir parça ekmek verir bunnara kimileri bir parça kattık. Allah razı olsun deller, bir başgasına gideller. Gide gide vardılar bir bahceye. Eşek dolabda koşulu habire döner. Su akar evleğe gider. Evlekde beş on kök gabak ekili. Bahceci suyla gurdalanır. Adam bahceciye seslenir:

-Esselâmün aleyküm, golay gelsin, bereketli olsun der.

-Ve aleyküm selâm, sağolasın Allah razı olsun, der bahceci. Nerden gelir nere gidersiniz?

-Vallahi, der adam, biz fukareyik aha böyle dolaşırık. Kim göynünden ne koparsa onu verir, biz da berikat versin, Allah razı olsun der alır, geçinir giderik der.

Bahceci bakar bulsun bir balkabağı versin bu ihdiyarlara gaynatsınnar. Bulamaz. Bir daha bakar.

-Allah Allah der n'oldu da gayboldu gabaklar üsdünden, der bir tane taze gabak bulamaz. Ama bu ihdiyarları da eli boş yollamak isdemez. Tohumluk deye bıragdığı bir gırmızı gabağı keser, götürür ihdiyarlara uzadır.

-Bir taze-yeşil gabacıg aradım vereyim da gaynadasınız ama bulamadım. Ben da bu gırmızı gabağı kesdim. Yemeğini yapın da afiyetinan yeyin, demiş.

-Biñ berikât versin, Allah senden razı olsun demiş ihdiyar almış gabağı gitmişler evlerine. Ta gitsinner gaş gararmış. Onun için o gece biraz egmeğnan katık yemişler, gabak yemeğini ertesi gün yapmaya garar vermişler. Devrisi sabah gakmışlar, gadın demiş:

-Be herif, böyün gidelim gomuşu köye, berkim veriller bize bicez okka un da yaparık gabak bittası.

-Tamam demiş adam, madem öyle den gidelim amma eyleden sıra bir yere gitmem, isderim gabak büreği yapasın ona göre.

Çıkmışlar gidmişler gomuşu köye. Öğlen sıcağında dönmüşler, yolda geliller. O gün da hic bişey bulamamışlar. Gocagari sorar adama,

-Acabam eylen ne yeylim?

-Evde ne bulursak yerik demiş adam. Hava da çok sıcak. Bir sahat evvel dönelim eve da düşünürük. Gelmişler eve. Açallar kapuyu gireller içeri, gadın:

-Ula havle demiş, bizim eve birileri girdi demiş.

-Kim gireceg senin evine demiş adam içeri bir göz atmadan. Girip da napacak? Ne var da neyi çalacak?

-Öyle deme demiş gocagari helam eve gir da sora gonuş.

Adam eve girmiş bir bagmış sağa sola, o da şaşırdmış. Ev süpürülmüş. Trabez gurulmuş. Bir saksının içinde taze çiçekler. Trabezin üsdünde envai çeşit yemekler. Bakmışlar sağa sola kimi kimsesi yok. Yalınız kerevedin altında bir gün evvel getirdikleri gırmızı gabak.

-Hayırdır işşallah demiş bunnar. Ama madem bizim evimizin içindedir bu yemekler, demek ki bizimdir. Eee biz da hem yorgun hem açık, o zaman yeyceyik. Oturmuşlar yemişler, Yarabbim sana çok şükür demişler. Yatmışlar uyumuşlar. Devrisi gün gene dilenmeğe gitmişler, döndüklerinde ayni hikâye. Her taraf buz gibin tertemiz.

-Eee bunun sebebini bilmek lâzım demiş adam. Durup dururkan bu yemekler nerden çıkar. Bakmışlar bakmışlar ne goca ne da garı annamamış nerden geldiğini bu yemeklerin. Ama yeyemeyecekleri gadar çok yemek çıkmaya başlamış. Onun için bunnar da gendileri gibin olan gomuşularına bol bol yemek dağıtmaya başlamışlar.

Hani derler ya bazılarının ağzında pakla islanmaz. Bu iñsannar da öyle. Aha veriller size da yersiniz garnınız doyar. Eee lâzım dellâl düdük gurasınız. Başlasınnar söylensinner ki filânın evinde trabez durmadan yemek dolar. Dolu tabağı alır almaz başga yemek dolu tabak bulunur drabezde. Ağızdan ağıza padişahın oğluna gadar gidmiş bu haber.

-Olmaz öyle şey demiş, hiç drabez gendi gendini donadır?

-Donadır demişler buna. İnanmazsan gılık değişdir da gel gendin gör.

Padişah oğlu olsa da merak adama her şeyi yabdırır. Bu deligannı da tebdili gıyafet ederek gelmiş bu mahalleye. Bakar akşam üsdü iñsannar gider bu ihdiyarların gulubesine da alır birer tabak yemek da çıkar. Kimseye çakdırmadan o da girmiş guyruğa o da girmiş eve. Bakmış trabezde bir sürü yemek.

-Bre demiş gendi gendine, herse isdeyim bakayım çıkarsa. Bakmış bir çarta herse. Hem da dumanı tüter. Almış gitmiş. Afiyetinan yemiş ama daha çok meraklanmış. Demiş ihdiyarınan gocagariye,

-Aha size bir galbur altın bana bu gırmızı gabağı verin demiş. Hatta aha size bir da gonak. Almış bu gırmızı gabağı gitmiş gendi gonağına. Goymuş gabağı aşevine. Gendi da saklanmış bir dolabın içine bakayım neler olur. Gaş gararınca bakmış gabağın içinden bir gız çıkmış ki sorma. Aya der sen dur da ben doğacam. Üsdünü başını düzeltmiş gız, çarçapuk edrafı süpürmüş, silmiş ondan sora da trabezi gurmuş. Envai çeşit yemekler. Sora da kölge gibin girmiş gabağın içine. Oğlan oturmuş drabeze yemiş içmiş. Devrisi akşam gene ayni hikâye. Gene yemiş icmiş oğlan amma gızzın güzelliğne da yanmış. Düşünür napsın da bu gız gendinin olsun. Garar vermiş bir gılınc alsın gene saklansın dolaba gız çıkınca parçalasın gabağı da gız girecek yer galmayınca ona galsın.

Uzatmaylım, üçüncü gece dediği gibin almış gılıncını saklanmış dolaba. Gız çıkıp da temizliğe başlarkandan gabağı parçe parçe doğramış. Gız galagalmış ortada. Bırakmış gılıncı oğlan, yaklaşmış gızza.

-İn misin, cin misin demiş. Ne da güzel, ne da alımlısın.

-Demek beni bugadar beğendin ha? demiş gız.

-Sen her şeyden güzelsin demiş oğlan, seni Allah'ın emrine isdesem bana varın?

-Bir periynan evlenmek isdersan varırım demiş, ben o ihdiyarın gulubesinin perisiyim.

-Senin gibin biri peri da olsa onunulan evlenirim demiş oğlan. Sarmaş dolaş olullar. Başlallar barabar yaşamaya. Ama bu iş da heman duyulur. Padişah duyar da oğluna kısganır. İşin aslını asdarını öğrenir. Gider bulur o ihdiyarınan gocagariyi. O da verir bunnara bir galbur altın. Gitsinner alsınnar gene ayni bahceciden bir gırmızı gabak. Alıllar getiriller padişaha gosgocaman bir gırmızı gabak. Alır o da gider aşevine. Girer o da saklanır dolabın içine da bekler güzel gız çıksın gabakdan. Bişey çıkmaz. İkinci gün bekler gene çıkmaz. Üçüncü gece bekler gene çıkmaz. Siñirlenir. Çeker gılıncını gabağı parçe parçe doğrar. İçinden bir avuç çekirdek çıkar. O da dutar gabağı da çekirdekleri da pençereden aşaa atar.

-Yakdın beni gırmızı gabak deye bağırır. Obir tarafdan Gabakgız'ınan şehzade düğün gurallar evleniller. Ehaliyi bir güzel yediriller. Hepsi da onnar için dualar edeller.

-Allah sizden razı olsun, bir düzzina çocuğnuz olsun deller. Eşref saatına denk gelir duaları gabul olur. Bunnarın altı oğlan altı gız on iki dane evlâtları olur. Hepsi mesud yaşallar. Gökden üç elma düşdü, birini o ihdiyarınan o gocagari yedi, birini bana verdiler, üçüncüyü da tekrar havaya attılar. Kim bu meseli beğendiysa onun olsun dediler...

K.52. GENİŞOMUZ[335]

Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Bir memlekette bir padişahın bir teg oğlu varımış. Bu oğlan iri yarı, uzun boylu, göğsü ayyı gibi gıllı biriymiş. Bu sebebden buna genişomuz dellermiş. Hayatda en hoşlandığı şey avımış. Yayını okunu alır, atına atlar günnerilan eve gelmezmiş. Dönüp geldiğinde da terkisinde en az iki dane yaban keçisi, bir düzina tavşan ve bir o gadarda keklik getirirmiş.

Bir gün gene canı sıkılmış. Yayını okunu alırkandan atlamış atına, düşmüş yollara. Git gitmemin git gitmemin varmış bir dağ başına. Bakmış bir yeşillik yer. Atını o tarafa sürmüş. Hisabda su bulacak da otursun egmek yesin hem atını dinnendirsin. Yakına gelinca bakmış bir ceylân. Çekmiş yayını vursun ceylânı. Bir hoplamada gaçmış. Ceylân gaçmış bu govalamış, bu govalamış, ceylân uzaklaşıp saklanmış. Son soñunda varmışlar bir yapının yanına. Ceylân gaybolmuş. Bu dolanmış yapının edrafında bagmış bir kapu. Açıp girmiş içeri. Bakar güzeller güzeli bir gız uyur. Bir görmede gızza âşık olmuş bu. Biriki öksürmüş gız uyanmış. Demiş gızza:

-İn misin cin misin? Kimin nesi, neyin fesisin? Teg başına bu dağ başında ne aran?

-Ne inim ne cinim, senin gibin insanoğluyum. Adım Gülpembe demiş. Meğer bu gız bir Yörük gızıymış. Demiş gızza:

-Seni çok beğendim, benimilan evlenin?

-Eğerlim beni isdersan, lâzım gidib bubamdan isdeyesin, demiş gız. Biraz daha hoşbeş edmişler sora oğlan dönmüş sarayına.

Uşakları heman koşdurmuş avları alsınnar yardım edsinner. Bakallar hiçbişey yog.

[335] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.145-147.

Hayırdır demiş, uşaklardan biri, bu defa ağamız hiç av vurmadı. Oğlan gülmüş demiş buna:

-Bu defa ağanız gendi avlandı demiş ve bubasının yanına çıkmış. Başına gelenneri tek tek annadmış. Demiş:

-Bu bu kefalet, ben o gızı isderim, gide ana bubasından isdeyesiniz.

-Aman oğlum, demiş bubası, sen bir padişah oğlusun, nasıl olur da sıradan bir yörüğün gızzını isden? Sana vezirin, başvezirin gızlarından birini alalım. Oysa illa da:

-Gülpembe'yi isderim deye dutturmuş. Padişah mejbur galmış gabul edsin. Almış adamlarını gidmiş oğlunun tarif ettiği yere. Bulmuş Yörük Beyini gonuşub annaşmışlar. Oğlan belli bir günde gelin alayı ile geleceg gızzı alacag. Dönmüş saraya oğluna annadmış olanı biteni.

Annaşdıkları gün gelmiş çatmış. Uzadmaylım, oğlan almış alayını düşmüş yola. Cehizler da hayvannarın sırtında. Gelmişler Yörük çadırının olduğu yere kimi kimsesi yok. Ancak ocaklardaki kül daha sıcak. Demek demiş oğlan daha yeñi gaşdılar. Onnara yetişirik. Tam gaçacakları sahat bakmış oğlan ocagdan biraccıg o yanda daşılan basdırılmış bir kehad. Acmış okumuş. Gız yazmış gene yalınız başına gelsin. Başpınar suyunun o yere. Oğlan demiş arkadaşlarına:

-Be arkadaşlar. Bir aksilikdir oldu madem, siz dönüp saraya gidin. Boşuna yol tepmeylim. Ben biriki gün avlanıp öyle dönecem saraya. Onnarda emre uymuşlar, dönmüşler. Şindi oğlan nasıl yapacak da bulsun gızzı. Bir çubana raslamış da sormuş bu Başpınar nerdedir deye. O da tarif etmiş gene yolu. Git gitmemin git gitmemin varmış o yere. Bakmış onda da bir bina. Ne kapusu var ne pençeresi. İçerde da bir gız ağlar. Seslenmiş buna ma de dediğni bir türlü ağnamamış. Sora çekmiş gılıncını bir köşeye öyle bir vurmuş, keleg gibin kesilmiş. O aralıkdan girmiş içeri. Bakar gızzı görür hünkür hünkür ağlar.

-N'oldun da bu gadar ağlan der gızza.

-Ben ağlamayım da kimler ağlasın der gız. Gardaşlarım bu dağın arkasında yedi devlerinan savaş duttu. Cannarı tehlikede.

-Tamam demiş oğlan senin adın ne?

-Gülizar demiş gız, adım Gülizar.

Oğlan düşmüş yola eğlen olmadan varmış oldukları yere. Bakmış meydanın bir tarafında yedi dev, bir tarafında yedi gaedaş. Demiş gendi gendine:

-Şindi ben hangı tarafı dutayım? Devlerin tarafını dutsam deycekler guvvatlı tarafı duttu. İñsannarın tarafını dutsam deycekler, o da iñsandır deye o tarafı duttu. Eneyisi ortaya bir selâm vereyim, kim selâmımı alırsa onun tarafını dutayım. Çekmiş gılıncını tam orta atlamış bu.

-Esselâmün aleyküm demiş. Yedi gardaşın en güççüğü:

-Ve Aleyküm selâm deye garşılık vermiş buna. O da yedi gardaşın tarafına geçmiş. Bir gılınc sallamış devlerin en irisini yere sermiş. Yallah demiş bir daha hamle yabmış. Devler gorkmuş. Yana çekilmişler. Sora da çekip gitmişler. Yedi gardaş da bu Genişomuzdan hepey gorkmuşlar. Onnar da gaçıp gitmişler gızgardaşlarının olduğu yere. Bakallar köşenin biri kesik. Kim kesdi bunu demişler, demek bizden gizlin yavuklun var başlamışlar gızzı dövsünner. Genişomuz yetişmiş. Bagmış durum fena:

-Durun bakayım demiş, siz bu gızzı ne döversiniz? O köşeyi ben kesdim. Gülizar'ı gördüm. Sizin yedi devilan savaşdığınızı o söyledi da gelip sizi gurtardım. Bir da gızzı dayağa duttunuz ödeşesiniz deye. Pişmaş olmuşlar bunnar, vazgeçmiler. Hem garar vermişler Gülizar'ı versinner buna. O da der bu yedi gardaşa, sağ yanıma Gülpembeyi, sol yanıma Gülizarı almayınca ben buradan gidemem. Bana Yörük Beyinin yerini söyleyin der. Tarif edeller. Gider tarif ettikleri yeri bulur. Bakar böyük bir gıl çadır. Tam ortasında bir sofra. Sofrada bir sini dolusu etli pilav. Bulur bir gaşık başlar kenarından yemeğe. Şöyle eder içeri iri yarı, çarşaflı biri girer.

-Bak hele, der, kimdir benden müsaade almadan pilâvımı yeyen? Çeker gılıncını. Genişomuz da hemen fırlar o da çeker gılıncını. Havada bir iki döndürür, bir bilek hareketiynan çarşaflının gılıncını elinden düşürür. Gider yakına aralar çarşafı bir da ne görsün. Dünyalar güzeli bir gız. Bir başga Yörük gızzı.

-Senin adın ne? demiş buna.

-Gülyanak demiş gız. Bilirim demiş oğlana, sen Gülpembeylan hem Gülizar'ınan da garşılaşdın. Ama olsun. Genişomuz Gülyanağı terkisine almış oraşdan gitmişler Gülizara, en soñunda Gülpembe'ye. Sora da hep beraber saraya. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar evlenmişler. Muradlarına ermişler...

K.53. HAMUR GIZ[336]

Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. İnsannar çog ama kâmil olanı yoğumuş. Bir kısgançlıg bir kısganclıg almış gitmiş. Sevgi galmamış alemde, saygı da bidmiş.

İşde böyle bir zamanda memleketin birinde bir gızzı bir adamılan evlendirmişler. Bunnar biribirlerini sever. Ama n'olduysa adam añsızdan ölmüş. Gadın galmış dul. Çocuu da yog. Başlamış edrafda bir dedigodu. Yog öyle yabdı yog böyle yabdı. Çocuu da yog. Onun için her öñüne gelen bir yalan uydurur bir dedigodu yayar. Gadın bıgmış usanmış bu dedigodulardan. Böyle bunaldığı bir gün, Allaha el açmış da yalvarmış.

-Allah'ım demiş, ya canımı al, yahud da bana bir evlâd ver bütün bu dedigodular bidsin. Ellerini da yüzüne sürmüş.

O gece rüyasında görmüş ki hamur yoğururdu. Sora bu hamur bir çocug oldu. gorkmuş uyanmış. Bu rüyasını biraz değişdirereg bir gomşusuna annadmış. Ne manaya gelir demiş.

-Allah hayıra getirsin demiş gene gadın, bu rüyada bir fenalıg yog. Allah isdedigden sora herşey olur. Olmaz deye bişey yogdur.

Bu dul gadıncıg bir türlü garar verememiş. Amma en sonunda demiş gendi gendine:

-Bir tarafda dedigodular, bir tarafda bu acayib rüyalar, bir da bu gadının dedigleri. Ne gaybedecem deñersam? Almış yoğurmuş bir tekne hamur. Bırakmış birkac sahad hamur girsin. Bu arada uyuyagalmış. Görmüş rüyasında ki filân sureyi okursa kırk gün da hergün bu hamurdan gızzı ikâr, bu hamur can bulacag da güzzel bir gız olacag.

-Allah'ım sen bilirsin demiş hayırlısı neysa o olsun. Gakmış elini yüzünü ikâmış almış hamuru gerçek boyunda bir gız gibin kesmiş onarmış goymuş geni egmeg tahdasının üsdüne. Sora gözlerini goymuş, ağzını belli edmiş, gaşlarını, saşlarını, en soñunda da iki dane memme goymuş göğsüne. O rüyasında gördüğü ayeti okumuş o gün bir bezinan örtmüş hamuru. Sora da her sabah o ayeti okumuş bu hamurun başında. Hamur çatlamasın deye da her sabah ikâmış, suynu da fışgılığa dögmüş. Bu suyu görenner ne olduğunu bilmedigleri için:

[336] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.103-104.

-Allah bilir ne ikâr da bu gadar beyaz su çıkar demişler. Sora bir gün kapu aralığından gocagariyi gözlemiş da biri gızzı ikâdığını görmüş. Bu defa deller gocagarinin bem beyaz hem çok güzzel bir gızzı var. Onu hergün ikâr temizler amma insannara gösdermez göz dutmasın deye. Bu yalan haber her tarafda duyulur. En soñunda padişahın gulağına da gider. Padişah garar verir gidsin bu gızzı Allah'ın emrine isdesin. Adamlarını yollamış giddiler. Gadın demiş bunara:

-Padişahın öñünde boynumuz gıldan ince, amma biraz sabredersin, gızzım onbeşine basınca ben onu alıp gendi eliminan getirip padişaha teslim edecem. Gadının hisabı dua günneri dolunca o hamur dualardan can bulacaydı.

Kırkıncı gün dolunca da o ayeti okudu, bir da dua eddi gadıncıg.

-Allah'ım sana çok şükür bana çegdiğim acıları onuddurdun. Bir gızzım oldu.

Daha şimdiden padişahın oğlu onu isdedi. Evlâd sevgisinin bu gadar güzel olduğunu şindi annadım. Tam o sahad gız can bulmuş gakmış egmeg tahdasından. Üsdündeki gumaş düşmüş.

Galmış anadan doğma çıplag.

-Ana demiş, neden benim edlerin hep un bulaşdı.

-Tekneye girdin gızzım da uyuyagaldn da onun için. Uyukun geçsin biraz da ben seni ikâycam paklaycam demiş. Getirmiş leğeni bir tencere da su gızzımı ikâyıp paklamış. Ama gene su hamurukan nasıl beyazısa öyle olurmuş.

Padişah yollamış adamlarını arabalarınan alsınnar gelsinner. Anası da beraber. Bütün gün yol almışlar gelmişler bir gölün kenarına. Gızın etleri gerilmiş çatlaycag nerdeysa. Anası annamış, demiş gene gir biraz gölün kenarına da ikân paklan. Gıccaz girinca hamur kokusu vurmuş balıglara. Gelmişler gızzın edrafına. Tam o sahat bir da deniz gızzı gelmiş bir lokmada yudmuş gızzı. Kim ağlar kim dövünür? Gocagari ne yabsın ne eylesin? Başlamış çılıklara, adamlar ağ admışlar deniz gızzını yakalamışlar. Almışlar gidmişler padişahın sarayına. Demişler bu bu mesele, biz biraz uzagdaydık. Gadın bağırınca giddik bagdık gızzın yarısı balıg. Güya göle girinca deniz gızzına dönüşmüş. Bir da bu halıyla aldıg geldik, demişler.

-Eee hiç öyle şey olur demiş padişah.

-E padişahım eğer bizim gibin gonuşursa, gülersa, surat asarsa inanman?

-İnanırım demiş, padişahın oğlu.

-Ee bu öyle yapar, demişler.

-O zaman tamam demiş padişah. Almışlar gızzı çıkarmışlar odasına. Padişah gidmiş baksın bakayım yakından nasıldır, nasıl görünür. Gız gülereg cevap vermiş buna. Padişah sorular sormuş o cevab vermiş. En soñunda padişah demiş buna:

-Ben bişey merag ederim ama bana doğruyu söyleyesin. Sen iñsan olarag girdin suya da böyle balıg oldun, deniz gızzına döndün?

-Kim dediysa sana yannış söyledi. Ben bir perinin büyüsüne oğradım. Belli zamannarda belden aşa değişir da normal iñsan olurum. İşde tam o sahad biri bulunur da pullu balıg guyruğunu yakarsa ben gartıg iñsan galacam.

-Siğurtasın da öyle galacan?

-Helbet öyle galacam, demiş derkan başlamış belden aşaa ikiye ayrılsın, pulları gaybolsun da ayagları bellensin. Padişah evvela şaşırdmış sora gızzın az evvelki lâfını hatırlamış. O kısmı alır almaz koşdurmuş aşevindeki ocaglığa admış. Bir koku bir koku sarmış edrafı, una belenmiş balık eti kokusu. Padişah koşdurmuş gızzın yanına. Bagmış gız tamam. Ama anadan doğma çıplag. Hemen almış bir çarşaf ördmüş geni. Sormuş gızza:

-Yani bundan sonra öyle şindiki gibin galacan?

-Öyle galacam demiş gız.

Çağırmışlar anasını da görsün gızzını. Anası görünca gözlerinden yaşlar gelmiş. Allahına şügredmiş bir defa daha ki böyle günnere yetişdirdi geni.

-Ah benim hamur gızzım demiş, seni saraylara lâyık yapan Allah'a hamdolsun.

Padişah hamur lâfını duyunca bir bagmış gızza da demiş:

Sahiden hamur gibidir. Bazıları balıketinde deller böyle dolgun gızlara amma hamur gibin daha doğru bir sözdür, demiş. Padişah emredmiş, düğün derneg gurulmuş, kırk gün kırk gece düğün yapmışlar, ehaliyi yedirip içirmişler. Herkeş memnun galmış. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine...

K.54. YEDİ GARDAŞLAR[337]

Bir varımış, bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Lafazannık eden çok, görçekden iş yapan pek yoğumuş. Varımış bir gocagarıynan yedi dane oğlu. Her biri bir işde hüner sahabı. Ancak çağrılmadan gitmezler, emredilmeden iş yapmazlarmış.

Memleketin padişahının da güzel mi güzel bir gızzı varmış. Padişag gızzına verecek adam beğenmezmiş. Gız evde galdı galıyor. Soñunda bir garar vermiş dellâl çıkardmış.

-Duyduk duymadık demeyin. Padişahımız efendimiz güzeller güzeli gızzına bir damat arayor. Gız sarayın girişindeki kemerin üsdünde duracak, oğlannar kemerden geçecekler. Gız elmayı kimin başına atarsa, padişahımız gızzını ona verecek. Duyduk duymadık demeyin.

Dellâlı duyan deligannılar gelmiş guyruğa girmiş. Sultan hanım kemere çıkınca teker teker başlamışlar kemerin altından geçsinner. Hiç birine atmamış elmayı. Devrisi gün geçme devam etmiş. O gün yalınız otuz iki gişi geçecekmiş. Bir dev bunu haber almaş her nerdesina. Gelmiş o da girmiş guyruğa. Olmuşlar otuz üç. Beyazlar içinde alımlı bir oğlan. Gız elmayı onun başına atmış. Padişah çağırmış oğlanı yokarı. Gonuşmuş. Huyu suyu güzel, gonuşması tamam, padişahın hoşuna gitmiş bu oğlan. Düğün dernek gurmuşlar, kırk gün kırk gece düğün yapmışlar, dünya evine girmişler.

Çok gecmeden oğlan çıkmış padişahın huzurunu:

-Padişahım demiş iznin olursa, ben garımı alıp bubamın memleketine gitmek isderim.

-İzin senin oğlum, demiş padişah. Bunnara iki dane güzel at hazırlatmış, iki torbacıg peksimet, bir sürü da başga yeycek. Almışlar çıkmışlar yola. Daha yarım gün gidmeden dev gızza der:

-Ben acıkdım, demiş galan peksemetleri hem yeycekleri vermiş gene gız. Hepsini bir lokmada yutmuş. Gız annamış bunun dev olduğnu da gorkmaya başlamış amma bişey da deyemez. Adam bir defa daha mola vermiş.

-Gene acıkdım, demiş gızza.

-Yeycek galmadı, demiş gız. Dev başlamış gızmaya:

[337] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.171-172.

-O zaman atından aşaa en bakayım demiş. Gız eninca gızzın atını bazlamış yemiş. Bu defa epey yol almışlar. Bir gayanın yanına gelene gadar başga acıkmamış. Dutmuş bu gayayı galdırmış. Açılmış bir guyu. Gızı almış endirmiş aşaa. Gendi her gün gider avlar, yer içer, biraz da gızza getirir. Başlangıcda yemezdi ama soora alışmış. Bu oğlanı seçdiğine köpek gadar pişman olmuş amma nafile.

Bir gün daşın dışında duymuş palta sesleri. Birileri çalı sökermiş. Seslenmiş bu çalıcıya da demiş:

-Gide deyesin bubama gelsin gurtarsın beni. Zerem güveysi devdir.

Çalıcı gider durumu padişaha ağnadır. Padişah da bir ordu toplar devin üsdüne yörür. Ama dev adamlarının çoğunu yer. Çaresiz galır. Gara gara düşünür. Padişah gara gara düşünürkan añsızdan bir gocagari gelir saraya da illa isder padişahı görsün.

-Alın geni içeri der padişah, berkim hayırlı bir haber verecek bize. Alıllar gocagariyi içeri, çıkarıllar padişahın huzuruna.

-Gel bakayım gocagari, nedir isdediğin. Yogsam bize eyi bir haber mi verecen?

-Padişahım demiş gocagari duyduğuma göre güveyiniz olan dev orduyu humayunu perişan etmiş amma gızzınızı gurtaramamışlar. Benim oğlularım gızzınızı gurtarabilir. İsdersanız onnarı bir deñeyin.

-İlâhi gocagari, demiş padişah, goca ordu rezil oldugdan soora senin yedi oğlun ne yapabilir ki?

-Siz onnarı bir deñeyin da işime yaramaz dersanız bu işe girişmezsiniz.

-Yolla gelsinner bakayım demiş padişah. Madem bu gadar güvenin oğlularına, onnarı bir deñeylim.

Uzatmaylım, padişah gabul edinca bu yedi gardaş gelip huzurda dizilmişler. Böyükden güçüğe doğru durmuşlar.

-Eeee söyleyin bakayım yedi gardaşlar, hüneriniz nedir? Demiş padişah.

-Ben demiiş bir kantar yük galdırır, yüzgâr gadar hızlı koşarım, demiş birincisi. İkincisi:

-Ben demiş ilânı anasından ayırırım da ruhu bilem sezmez.

-Ben demiş üçüncüsü, demirden bir gale olurum da kimse ne içeri girebilir, ne dişarı çıkabilir.

-Ben, uçan guşu şaşmadan gözünden vururum demiş dördüncüsü. Beşincisi,

-Ben demiş, gökden düşen elmayı şaşırtmadan kaparım.

-Ben demiş altıncısı, obir dünyada öten horozların bilem sesini duyarım. Soñuncusu da:

-Ben, obir dünyadakı horozları bilem görürüm demiş.

Tamam demiş padişah. Madem bu gadar hüneriniz var gızzımı gurtarıp da getirin. Eğerlim onu sağ getirebilirsanız size böyük bir hediyem olacak.

Uzatmaylım bu yedi gardaşlar düşmüşler yola. Devin olduğu memlekete yaklaşınca herkeş hünerini gösdermeye başlamış. İlk başdan çok duyan diynemiş edrafı. Devin ne tarafda olduğunu annamış. Çok eyi gören bakmış görçekden dediği tarafda olanı biteni görmüş. Çok sessiz çalışan gızzı devin gözeklediği odadan alıp çıkardmış. Çok guvvetli olan yüzgâr gibi esip gızzı kapıp gaçmış. Obiri demirden gale olup gızzı gaçıranı korumaya almış. Dev gartal olup gızzı pençelemiş da göğe doğru uçmaya başlamış. Çok nişancı olan çekmiş yayını bir atmada gartalı gözünden vurmuş. Gız başlamış düşmeye. Çok atik olan da gızzı gucağına alıp yere düşmesini öñlemiş.

Uzatmaylım yedi gardaş gızzı sağ salim aslıp padişahın huzuruna varmışlar. Padişah olannarı diğnedikten sora sormuş bunara:

-Gızzımı hangınıza vereyim?

-Siz kime münasib görürsanız, demişler.

-Her biriniz eyi hüner gösderdiniz. Eyi iş becerdiniz. Ama gökden düşerkan dutmasaydı gızzım yere çarpıp öleceydi. Onun için ben onu dutup sağ galmasını sebebolana münasib gördüm demiş. Gızzını ona vermiş. Obirlerine da birer gonak yabdırmış, bol bol para vermiş. Onnar ermiş muradına biz çıkalım kerevedine. Ya da evli olan evine, evi olmayan da çalı dibine...

K.55. KEL GIZ[338]

Evvel zaman içinde, galbur saman içinde, develer dellâliken esgi hamam içinde. Bubam baggalıdı esgi mahalle içinde. İşde o mahallede hem o zamanda köyün ağaclıg bir bölümünde bir oduncu aylesi yaşarmış. Bu oduncunun bir garısı üş dahe da gızzı olmuş. Ama geçim zor. Oduncu bazı çalı söker satar, bazı odun keser satar. Bazı da iş bulamaz.

[338] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.176-178.

Bir gün oduna gitmiş. Biraz odun kesinca yorulmuş da oturmuş diğnensin. Yorgunnukdan offf... offf... demiş; der demez oturduğu gayanın altından bir arab çıkmış. Bir dudağı yerde bir dudağı gökde.

-Hayırdır, demiş oduncuya, bu gadar derdin var da of puf çeken? Söylersan berkim sana yardım edebilirim. Oduncu da oturmuş teg teg hepsini annadmış. Fukarelikden, gızlarını evlendirmediğinden hepsinden bahsedmiş. Arab demiş buna:

-Eğerlim bana gızlarından birini verirsan, seni altına boğarım. Siz da rahat edersiniz o da. Oduncu gitmiş eve ağnadmış garısına. Garı gabul edmiş gonuşmuş böyüg gızınan, almış böyük gızzı gidmiş ormana. Arab çıgmış ortaya gızzı almış altınnarı vermiş. Oduncuylan aylesi gartıg rahat yaşar. Gızzı da.

Meğerlim bu arab aslında bir devimiş. Evi yeraltında. Gızzı götürmüş gezdirmiş sarayını.

-Bag demiş buna, her ne isdersan emrinde, ye iç geyin. Bu sarayda gördüğün gibin kırk bir dane oda var. Aha sana anihdarları da verecem. Kırk odaya gir çık, amma kırkbirinci odaya sakın açma. Yogsam senin için eyi olmaz. Gız tamam demiş. Başlamış ondakı hayata alışsın. Ama yer altında bir gün iki gün bu usanmış. Başlamış her gün birkaç odayı açsın baksın. Gele gele gelmiş kırkıncı odaya.

-Tamam demiş gendi gendine, buraşda gadar her şey güzel hoş, müsaade da buraşda gadar. Bir ay üç ay sabretmiş. Amma içi içini yer. Acabam bu odada ne gadar gıymetli şeyler var da müsaade etmez açayım kırkbirinci odayı? Açsam mı açmasam mı deye beş on gün da öyle uyalanmış. Soñ soñunda demiş ben açacam da ne gelirsa popaza gelsin babatyaya da. Gorka gorka gitmiş açmış. Açarkandan da gözleri armut gibin açılmış. Bir sürü guru kafa. Odayı kilikleyip gaçmış ama o zannedmiş da arap annamaycak. Meğerlim arabın işaretleri varımış da ağnamış. Ayni gece gızzı bazlayıb yemiş, onun kafasını da obirlerinin yanına goymuş.

İşde bu günnerde oduncunun garısı fena bir rüya görmüş. Gızzının başına bir felâket geldi deye. Gendi gendine yer durur. Demiş oduncuya:

-Be herif, bir oğra ormana da o arabı sor bakayım gızzımız nasıldır. Allah hayıra getirsin fena fena rüyalar gördüm.

Oduncu dutmuş ormanın yolunu. Gider gitmez bagmış arab oraşda durur.

-Hayrola demiş sen buraşda kimi beklen?

-Seni demiş, arab. Gızzın bir rüya görmüş da merak eder aylesini gız gardaşlarının hasretini çeker. İsdersa ortanca gız gardaşını götüreyim da hasret gidersinner. Oduncu şaşırmış bu işe ama ortanca gızzını da getirmiş. Arab gene vermiş gene bir torba dolusu altın. Oduncu evine dönmüş, arab da ortanca gızzı alıb mekânına gitmiş. Ortanca gızza da aynisini yapmış. Her tarafı gezdirip gösdermiş.

-Bak demiş, her şey var ne isdersan. Ye iç, geyin guşan. Bu evin kırkbir dane odası var. Aha anihdarları da bunnar. İsdediğin kırk odaya aç gir ama kırkbirinci odanın kapusunu sakın açma, demiş. gız başlamış oraşda yaşasın. Abasını sormuş. Ona bir yere gitti da geleceg demiş arab. Ama ne gelen var ne giden. Başlamış gorksun. Zerem arabın bir dev olduğnu annamış. Gün girer gün çıkar bu da başlamış usansın. Her gün bir odayı açar, bakar inceler. Kırkıncı odaya gelinca o da duraklamış. Bir gün iki gün. Merakdan çatlaycak. Sora bir gün gendi gendine demiş:

-Bre amma bu arab bana gız gardaşımı gösdermez. Omaya da bu odada kilikli dutar geni.

Gitmiş kapuyu çalmış, gızgardaşına adıyla seslenmiş. Ne ses var ne seda. İçine gurt düşmüş bunun da, acaba ne var odada deye. Nihayet bir gün:

-Ya sırtı ya garnı, demiş almış anihdarı açmış odayı. Açmasıynan irkilmiş bu da abasının başı öñde bir sürü guru kafa. Kilikleyip gidmiş obir odalara amma ayni gece arab onu da bazlayıp yemiş, kafasını da o odaya goymuş.

Gün girer gün çıkar. Çubanın garısı gene fena rüyalar görür. Gene yollar çubanı arabın olduğu ormana. Bakar çuban, arab gene o gayanın üsdünde dayalı. Sorar çubana:

-Bu defa ne sıkıntın var? Söyle da berkim yardımcı olurum, der. Çuban:

-Aylem merag eder gızlarını, der halleri nasıl?

-Eyidiller der arab, onnar da merag edeller güççüg gız gardaşlarını. Hasiret galdılar da isdeller yollayasın gebi görüşsünner. Çuban alır güççük gızzı da getirir. Arab gene altın verir buna. Alır gızzı gider. Ona da ayni şartı koşar.

-İsdediğin gibin ye iç, geyin guşan, ilk kırk odayı aç gör, amma kırk birinci odaya tokunma. Gız demiş buna, isder görsün abalarını. Arab demiş bu gızza:

-Abaların bir seyahata çıkdılar da bicez ay sora gelecegler. Gız bundan pirelendi. Bekledi gaçsın arab, hertarafı araşdırdı bakayım gaçma yeri varısa. Gördü bir pencereden çıkarsa gaçabilir. Onun için garar verdi ilk kırk odayı açmasın da kırkbirinci

odayı acsın. Bagdı bir yerlerden beş on altın aldı. Devrisi gün arab gaçarkandan gitmiş doğrudan kırkbirinci odayı açmış. Bir bakar ne görsün. Bir sürü guru kafa, abaları da en öñde. Hıç beklemeden gitmiş o pençereden atlayıb gaçmış. Yolda raslamış bir çubana goyun bekler. Satınalmış üş dane goyun. Demiş çubana bana bunnarı hemen kesip yüzecen. Postlarını hem bir tane işgembeyi temizleycen. Etlerini da sen alacan. Çuban hem parayı hem eti alacığı için heman yapmış bu işi. Gız almış iki taykada postları dikip geymiş. İşdembeyi da başına geçirmiş olmuş bir Kelgız. Düşmüş yollara. Bütün gün yol almış varmış bir gonağın yanına. Çok da acıkımış. İsdemiş bir parça egmek. Bunnar tilençi zannetmiş bunu. Demişler galırsan da hizmet eden sanan yeycek veririk. O da gabul edmiş. Yemeg vermişler buna hem gösdermişler gene bir ahırın yanında bir boş yer ki yatsın. Arab dönmüş eve bagmış gız yok. Ağnamış odayı aşdığnı da. Düşmüş peşine. Yolda raslamış çubana:

-Böyle böyle bir gız gördün?

-Yok demiş çuban, bu ovanın ortasında ne gelen var ne giden, nerden göreyim demiş. Dev gitmiş her yerde aramış. Tabii aglına gelmez gız saraya gidebilecek. Başga memleketlere bakmış yok.

Gelelim gızza. Tam da o gün gız gitti saraya bir eğlence tertiplemişler sarayda. Şehzade o güne gadar evlenmemiş. Bubası da illa isder evlendirsin geni. O gece çok davetli varmış da oğlan bir taneyi seçeceymiş. Gız bunu duyunca postları çıkarmış sırtından, ikanmış paklanmış, dakmış dakışdırmış. Ayağna da altın nalin geymiş. Kimse fark etmeden o da garışmış galabalığa. Bir güzellik ki sormayın gitsin. Bütün gözler onda. Eylence bitmeden gız bir fırsatını bulup gacmış gaçarkan da bir nalinini gasden düşürttü. Gitti galdığı ahırda esgi postlarını geydi. Eylenceden sonra anası çağırdı şehzadeyi da sorar. Hangı gızzı beğendiysa gitsinner o gızzı isdesinner. Oğlan tarif eder gızzı. Hepsi da o gızzı gördüğünü söyleller ama gızzı bulamazlar. Hizmekârlar süpürürkan bulullar nalini getiriller. Kimindir kimindir. Araşdırıllar. Herkeş der gendinindir.

Şehzade da der gennere:

-Eğer sizinisa getirin bu nalinin eşini, kim getirirsa onunulan evlenecem. Hiş biri getiremez.

O gece eylenceye gelen bütün gızlar galan nalini deñer. Hiş birine uymaz.

-Eee ma bu nalin gökden düşmedi, der şehzade. O gece eylenceye gelennerim hiç biri da o gızza beñzemez. O gızzı herkeşler gördü, şindi ortada yog. Nere gitti bu gız?

Anası düşünmüş demiş, bu sarayda hiş deñemediğmiz bir o ahırdakı gız galdı. Alın getirin onu bakayım. Alıllar getiriller. Bir geymede onun ayağna olur.

-İşde demiş buna oldu. Ama bu postların içinde bir acayip gız. Kafası da kel. Çıkart bakayım demiş kafandakını. Gız nazlanınca oğlan bir çekmede çıkardmış. Sorada postları çıkardmışlar buna. Hani bu nalinin eşi demiş oğlan? Gız alıb gelmiş. Oğlan demiş anasına:

-Ana ben bı gızzı isderim, başgasıylan evlenmem.

-Oğlum sen bir padişah oğlusun. Bu tilençi bir gız. Senin dengin değil.

-Ana altın nalini olan bir gız nasıl tilençi olur der oğlan. Ya bu gızzılan evlenirim ya kimseyi almam. Oğlan böyle diredinca anası gaylolur bu gızzı şehzadeye alıllar. Kırk gün kırk gece düğün yapallar. Kelgızılan Şehzadeyi evlendiriller. Dev yedi gün yedi gece arar gızzı. Bulamayınca ahından çattadag çatlar. Bu genclerda rahat bir hayat yaşallar. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevedine...

K.56. BONCUKCU GIZ[339]

Bir varımış bir yoğumuş. Allahın gulu çoğumuş. Çoğumuş ya okumuşu pek yoğumuş. İnsannar biribiribi gandıran gandırana. Varımış bir yaşlı oduncu. Garısı ölmüş galmış dul. Bunun da bir gızzı var onüc ondört yaşında. Bu gız gomuşudan öğrenmiş boncug dizsin. Sora öyle usda olmuş öyle usda olmuş ki adı çıkmış boncugcu gıza.

Bu gız öñüne oturur hepey boncug dizer, sora gor bir zembile çıkar mahalle mahalle dolaşır satarmış. Bir gün gene çıkmış satmaya. Yolu bir gonağın öñüne gelmiş. Gız bağırır:

-Boncuglarım var. Renk renk, boy boy. Gonağın balkonundan bir garı görünmüş, çağırmış geni yokarı. Gız da çıkmış. Gadın almış bakmış incelemiş boncugların hepsini.

-Hepsi da güzel demiş gadın, kaç para isden hepsine?

[339] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.201-202.

-Ne uygun görürsan demiş gız. Gadın çıkarmış bir kese agca vermiş gıza. Gız alıp teşeggür edmiş gitmiş evine. Başlamış başga dizmeye. Gene birikinca gene düşmüş yollara. Bu defa daha az galınca gene o gonağın tarafına düşmüş yolu. Gadın gene görünmüş üs gatda. Çağırmış gızzı yokarı. Gız da çıkmış. Ama bu defa gadın gonuşur gonuşur bitirmez. Agşam olmuş, güneş gavuşmuş.

-Artıg garannık oldu, seni yollatmam demiş. Bir gecelik yatıya gal demiş, gız da galmış. Onu götürmüş bir odaya yatırmış. Gece yarısı bir oğlan gelmiş gılınclı. Çekmiş gılıncı goymuş yatağın ortasına yatağın bir tarafına da gendi yatmış. Gız bundan bişey annamamış. Ama o sahatdan sora da gözüne uyuku girmemiş. Sabah namazı bu oğlan gakmış, namaz gılmış da çekmiş kapuyu gitsin. Gız meraklanmış peşine düşmüş. Oğlan enmiş boduruma. Bagmış onda bir tapput, içinde da güzel bir gız yatır.

-Güzel yemekler yabdım demiş, hangı yemeği isden? deye sorarmış oğlana.

-Yemek memek isdemem, demiş oğlan. Yalınız bir gadef şarab isderim demiş. gız işaret eder bir araba da iki gadef şarab getirmiş. Tokuşdurup içeller. Oğlan düşüp bayılmış, almışlar onu goymuşlar tapuda. Bu defa gız emretmiş araba iki dane at hazırlasın. Birine gız binmiş, birine arap binmiş, düşmüşler yollara. Boncugcu gız da peşlerinden. Bir dar geçide gelmişler. Öñü dağ. Arap atından enmiş bir gayanın garşısında durmuş.

-Açıl İnci dağım, açıl, demiş. Düşmanımı uyuttum, gerçek dosda gidiyorum demiş. Dağda bir geçit açılmış. Bir zaman daha gitmişler. Garşılarında bir başga dağ. Arap gene enmiş atından, bir gayanın garşısunda durmuş:

-Açıl Mercandağ'ım açıl demiş arap, düşmanımı uyuttum, gerçek dosda gidiyorum. Bu da açılmış, bir geçit oluşmuş. Geçmişler ondan da. Boncugcu Gız bu işe şaşırdmış. İsbat olsun deye dutmuş bir inci dalı, bir mercan dalı kopardmış da cebine goymuş. En soñunda varmışlar bir gonağa. Bakar görür bir başga arap. Bir dudağı yerde, bir dudağı gökde. Bunnarı görünca demiş gızza:

-Bag ötede bir it var. Tası yemek dolu, git o itin tasından sen da ye, demiş. gız gitmiş yemiş. Sora da birer gadef şarap vermişler bunara. Şarabdan sora deyinca ki geri eve dönecekler, gız çakdırmadan gaçıp onnardan öñüne dönmüş gitmiş. Girmiş yatağa güya hişbişeyden haberi yog. Sabaha yakın oğlan gelmiş o da yatmış. Gıza gene

gonuşmaz. Devrisi sabah uyandıklarında Boncugcu Gız başlar buna gonuşmaya. O da diğner. Gız demiş gene:

-Ben agşam bir rüya gördüm. Allah hayıra getirsin. İsdersan sana da ağnadayım.

-Senin rüyandan bana ne, demiş oğlan.

-Ama ben rüyamda seni gördüm, demiş gene gız. Olanı biteni ağnadmış. Oğlan da:

-Rüya, rüyadır demiş gene görçek olamaz.

-Eğerlim sana isbat gösderirsam inanın? demiş gız.

-O zaman inanırım, demiş oğlan. Gız çıkardmış, İnci hem Mercan dağından kesdiğini gösdermiş buna. Oğlan almış bagmış, ellemiş, cebine goymuş. İnanmış. Ertesi agşam gene enmiş bodurum gatına. Acmış tabutu başlamış sormaya:

-Falanı yer min, filânı yer min? demiş. gız gene şarab isdemiş. Arab şarabları getirmiş. Getirirkandan oğlan almış gadeflerin yerini değişdirmiş. Oğlan gızzın şarabını, gız da oğlanın şarabını icmiş. Bu defa gız bayılmış oğlan da uyanık galmış. Demiş araba atları hazırlasın. Arab hazırlamış getirmiş. Bu arada oğlan gızzın urubalarını geymiş. Bu defa gız gılığında oğlan gitmiş beraber. Gene ayni dağlara raslamışlar. Ayni sözleri söylemişler. Son soñunda da arabın yanına varmışlar. Arab demiş gızza:

-Bak ötede bir it var, onun tası yemek dolu, git sen da onun tasından ye. Oğlan gitmiş tasın yanına yer gibin yapmış. Sora arap şarap isdemiş. Oğlan şarap götürür gibin yapar amma çeker gılıncını arabın kafasını değirmi kesmiş. Alır kelleyi gor bir çuvala. Bineller atlara dönmüşler geri. O gece bişey yapmaz oğlan. Ertesi sabah gene ener boduruma. Alır tappudu çeker garşısına:

-Gak der gızza, tapputdan dışarı çık. Gız gakmaz. Oğlan sertlenir:

-Ya gak tapputdan çık ya da seni bırakacam der. Gız gakar tapputdan çıkmış. Amma ses etmez. Kac gündür yemek yemen. Ben da sana taze karpuz getirdim. Aha çuvalın içindedir. Getir kes da beraber yeylim demiş. Gız meraklanmış. Almış çuvalı çekmiş dökülsün. Karpuz yerine arabın kellesi düşmüş yere. Gız şaşırdmış. Yüzü olmuş leymon gibin sarı. Oğlan dönmüş demiş buna:

-Ben seni yürekden sevdiydim. Sen memnun olasın deye her şeyi yabdım. Madem sen bana hiyanetlig yabdın seninilan işim galmadı. Kelleni bu arab gibin değirmi kesmeden git, git da bir daha gözüme görünme demiş. tapputdakı gız çekip

gitmiş. Oğlan da Boncuggız'ılan evlenmiş. Düğün dernek gurmuşlar, kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Onnar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine. Düğünde gökden üç elma düşdü. Birini gelinilan güveye verdiler. İkincisini bana uzattılar, üçüncüsünü da bu meseli diyneyennere payet dediler...

K.57. PADİŞAHIN ELMA AĞACI[340]

Vakdın birinde bir padişah, bu padişahın da üç oğlu hem havlısında bir elma ağacı varıdı. Her sene üç dane elma ederdi. Ama tam olgunnaşdıkları mevsimde üsdünden gaybolurdu elmalar. Oğulları böyüyünca çağırmış da demiş oğullarına bir bakın bakalım bu elmaları kimdir kesen. Böyük oğlan demiş:

-Bu gece ben nebet dutayım bakayım kimdir kesen, onu yakalayım demiş. Almış gılıcını gitmiş nebede. Geceyarısına doğru bir gürültü, bir patırtı çıkmış. Elmalar bir anda gaybolmuş ama kim yapdı görememiş.

Ertesi gece da ortanca oğlan ayni akıbete oğramış. Elmalar kesilmiş ama tozunu bile görmemiş ortanca oğlan. Sıra gelmiş en ufağına. O da almış gılıcını gitmiş elmanın altına. Yalnız diğerlerinden farklı olarak Gur'anı Kerimi da almış. Ve birkaç süre okumuş. Geceyarısına gadar ne gelen olmuş ne giden. Geceyarısına doğru bir gürültü, bir fırtına, çekerkandan gılıcını sallamış... Bir "ayyy" çığlığı duymuş ama kimi vurduğunu görememiş. Ertesi gün gardaşlar elmanın altına gittiklerinde ne görsünner... Yerlerde gannar var. Gannarın izi bir guyunun başına gadar devam eder, guyuda sona erermiş. Böyük oğlan demiş:

-Beni bağlayın da endirin guyuya. Bağlamışlar, biraz derine enince başlamış bağırmaya. Yandım aman beni yokarı çekin demiş. Onu yokarı çekmişler. Ortanca oğlan da ayni şekilde bağlanmış ama o da derine enemeden yandım deye bağırmış ve onu da yokarı çekmişler. Gene sıra en güçük oğlana gelmiş. Bu defa ipin ucuna o bağlanmış ama gardaşlarına demiş:

-Size yandım da desem, üşüdüm da desem bni endirin, yokarı çekmeyin. Bekleyin beni guyun başında. O bağırdıgca onu endirmişler. Nihayet ip gerginniğini gaybetmiş. Annamışlar ki oğlan artık en alta ulaştı. Oğlan bagmış üç dane kapu. Açmış

[340] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar I**, Mağusa, 1998, s.31-34.

birinci kapuyu. Bagmış bir dev... gızın gucağında yatır. Aman demiş gız, bu devi öldür da beni gurtar. Oğlan çekmiş gılıcını devi ölümcül yaralamış. Dev bağırmış:

-Adamısan bir daha vur. Oğlan demiş:

-Anam beni bir defa doğurdu, ve vurmamış. Dev bu laf üzerine çatlayıp ölmüş.

Açmış ikinci kapuyu. Ayni manzara ikinci odada da. Gızın dibinde bir dev yatır, gız demiş aman beni bu devden gurtar. Oğlan çekmiş gılıcını. Onu da ölümcül yaralamış. O dev da:

-Adamısan bir defa daha vur, demiş. Ama oğlan vurmamış ve:

-Anam beni bir defa doğurdu, demiş. O da anında çatlamış. Üçüncü odaya gitmiş bakmış. Ayni durum. Gılıcıyla üçüncüsünü da ayni şekilde yaralamış. O da:

-Adamısan bir daha vur demiş, ama olan vurmamış. O da gahrından çatlamış. Böylece oranın tehlikelerini bertaraf etmiş. Ondan sonra en böyük gızı bağlamış gızı belinden ipe, yokarıdakilere çekin demiş, çekmişler. Sora ikinciyi da yollamış yokarı. Sıra en güçük gıza gelince gız:

-Önce sen çık da da gardaşların sana galleşlik etmesinner demiş. Demiş ama oğlan önce gızı bağlayıp yokarı yollamış. Gardaşları en güçük gızın hepsinden güzel olduğnu görünca kıskanmışlar ve sıra oğlana gelince ipi kesmişler. Ancak güçük gız yokarı çıkmadan olacagları tahmin ettiği için oğlana, biri ceviz içinde, biri padem içinde, biri da fındık içinde üç dane gelinnik, iki dane da tüy vermiş. Ve demiş gene:

Başın sıkıya girdiği zaman bu gıllardan birini yak, o sana yardımcı olacak. Yanarkan bu gıllar iki koç gelecek, biri beyaz, biri gara. Beyaza binersan yeryüzüne, garaya binersan yedi gat daha yer altına inecen. Çıkacak yol bulamayınca oğlan yagdı gıllardan birini. Geldi iki dane koç. Gözüne kesdirdi beyaza binsin ama tam o atladığı an kara koç bulundu altında. Bir o gadar daha yerin altına gitti. Dutmuş bir yol. Gide gide varmış bir mahalleye. Bakmış bir gocagarı tüpürüğüyla hamur yoğurur. Gocagarıya seslenmiş:

Neneciiim, demiş su dururkan tüpürüğla yoğurun?

-Ah oğlum demiş gocagarı, bir dev var, suyun başında durur yılda bir defa ona bir genç yollarlar, onu yr da bize su salar. Böyün da padişahın gızının sırasıdır. Birazdan geçip gidecek devin olduğu yere. Oğlan başlamış beklemeye. Dediği gibi çok geçmeden

gız görünmüş. Başında da bir tepsi helva varmış. Oğlan selam vermiş ve başındaki tepside ne var deye sormuş. Gız da:

Helva var demiş. Helvayı da götürürüm ki biraz fazla su bıraksın dev, demiş gız.

-Endir tepsiyi, oturalım yeylim helvayı, demiş oğlan.

-Sonra dev gızar demiş gız.

-Gızsa da gızmasa da farketmez, demiş oğlan. Öyle da yeycek seni böyle da. Onun için endir tepsiyi, helvayı yeylim beraber, sonra da deve gidelim beraber. Gız o zaman gabul etmiş. Helvayı afiyetle yedikten sonra beraber gitmişler devin yanına. Dev iki gişinin geldiğini görünca:

Oohooo, demiş dev, her sene bir kısmet yollarlardı, bu sene iki gişi yolladılar. Oğlan demiş:

Sen da öyle san, her guşun eti yenmez... Ve gılıcını çekdiği gibi devi iki parça etmiş. O haliyla bile oğlana:

-Adamısan bir daha vur, demiş dev. Oğlan da:

-Anam beni bir defa doğurdu demiş. Dev ahından çatlamış. Sora gızı alıp yola düşmüşler. Bakmış ehali gan dolduruyor çeşmelerden. Erken kesilmeden ne gadar alırlarsa deye. Oğlan demiş:

-Hiç biriniz acele etmeyin, birazdan bol bol temiz su gelecek. Gannarı dökün. Millet öyle yapmış, temiz ve bol su almışlar, Allahlarına şükretmişler. Gız ayrılıp sarayına gitmiş, babasına olannarı annatmış. Oğlanda bir yol dutmuş, yorulduğu için bir ağacın altına yatmış. Ağacın üsdünde bir yuva varımış içinde da üç dane yavru. Bir gocaman yılan da sarılmış ağacın gövdesine çıksın yesin yavruları. Çekmiş gılıcını öldürmüş yılanı. Meğer her sene bu guş üç dane yavru çıkarır. Bu yılan da yavruları yermiş. Ana guş görünca adamı ki yatır ağacın altıda:

-Demek her sene benim yavrularımı yeyen senidin ha! Deye oğlanı parçalamak isdemiş. Yavruları hemen:

-Anne demişler. O bizi gurtardı. Bak yerdeki ilâna, o bizi yemeğe geliyordu da onu oğlan öldürdü. O zaman guş ganatlarını gerdi da oğlana kölge yapdı. Uyanınca oğlana der:

-Dile benden ne dilersen... Oğlan da:

-Eğer gücün yetersa beni yeryüzüne çıkar, demiş.

-Eğer kırk tulum şarap, kırk dane da davar bulursan seni götürürüm demiş. Oğlan ne yapsın? Sora sora gitmiş padişaha. Annatmış durumunu. Padişah hiç ikiletmemiş, adamlarına emretmiş. Kırk dane davarı kesip yüzmüşler. Kırk tulum da şarabı doldurup hazırlamışlar. Getirmişler ağacın altına. Günü gelmiş. Etlerilan tulumları yüklemiş guşa, sonunda da gendi binmiş. Guş demiş oğlana:

-Gak deyinca et verecen, guk deyinca şarap. Böylece memleketine varacayık. Öyle olmuş. Guş gak demiş, oğlan et vermiş, guk demiş şarap vermiş. Galmış bir mesafe yol varsınnar. Oğlan bakmış et galmamış. Çekerkenden gılıcını baldırından bir parça kesmiş, guşun ağzına atmış. Guş farketmiş insan eti olduğunu. Onun için dilinin altına saklamış, yememiş. Guk, demiş son şarabı vermiş oğlan ve dünyaya, oğlanın memleketine ulaşmışlar. Geldik saş salim demiş guş. Ama önce gak bir yörü göreyim seni bakayım tamamısan da ondan sora gideyim. Oğlan itiraz etmek isdemiş, ama guş ısrar edinca gakmış yörüsün, tabii topallar... Guş o parçayı yapışdırıp yalamış, esgisinden daha sağlam olmuş. Vedalaşıp ayrılmışlar.

Padişahın iki oğlu isdellermiş artık evlensinner. Ama gızların şartı varımış. Böyük gız isdermiş cevizin sığacağı böyüklügde bir gelinnik. İkinci gız da pademin sığacağı bir gelinnik. Kim ağlar kim dövünür. Padişah çağırmış terzileri böyle gelinnik isdesin. Gabak terzibaşının eñsesinde patlamış tabii. Oğlan olannarı öğrenince gitmiş terzi başına. Hesapta çırak girmiş. Onu üzgün görünce sormuş derdini. O da annatmış. Çırak demiş usdaya; Hiç merak etme. Yalınız kırk gün mühlet isde. Terzi başı çaresiz gabul edmiş teklifi. Terzinin da üç dane gızı varımış. Demiş usdasına, bana bir torba ceviz alacan, kırk şişe şarap, hem böyük gızını. Ben sana kırkıncı gün gelinniği hazır edecem. Dediğini da yapmış. O zaman gızlar annamışlar oğlanın dünyada ve hayatta olduğunu. Böyük oğlanılan böyük gız evlenmişler. Sıra gelmiş ortanca oğlanılan ortanca gıza. Onnar da padem içinde bir gelinnik isdemişler. Oğlan da terzi başına:

-Merak etme usda. Sen bana bir torba padem, kırk şişe şarap hem ortanca gızını verecen, kırkıncı gün gelinnik hazır olacak. Terzibaşı çaresiz gabul edmiş, böylece ortanca gız ilen ortanca oğlan da evlenmiş. Sıra gelmiş en güçüğe. O da fındık gabuğu içinde bir gelinnik isdemiş. Terzibaşı gene çırağa başvurmuş. Tabii evlenecek olan da en güçük gızılan gendi. Ama gendi ortada yok... Onun için padişah en güçük gızılan evlenecek.

-Usda demiş, bir torba fındık alacan, kırk şişe şarap ve güçük gızını. Kırk gün sora gelinnik hazır... Nitekim öyle olmuş. Ama bu defa gelinniği usdasına vermemiş. Bunu ben götürecem demiş. Padişah oğlunu görünca şaşırmış. Ama çok da sevinmiş. Oğlan başından geçenneri annatmış. Padişah oğlannarı cezalandırmak isdemiş, ama o ağalarını affetmiş. Padişah onnarın düğünü yapdıkdan sora tahtını güçük oğlana vermiş. Kırk gün kırk gece düğün yapıp evlenmişler. Onnar ermiş muradına. Ben da bıragdım da geldim size nakledeyim... Gökden üç elma düşdü. Biri yengi çife, biri meseli annadana. Bir da dinneyennere...

K.58. YUSUFCUK İLE FATMACIG[341]

Bir varımış, bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir adamılan iki çocuğu. Bu adamın garısı ölmüş. Biri gız biri oğlan. Oğlanın adı Yusuf, gızın da Fatma.

Bir zaman sora adam bir gadınılan evlenmiş. Tabi zannedermiş da çocuklarına eyi bakacak. Bu gadın hep acılı yemek yaparmış. Adamın canına tak etmiş ama onu gırmamak için ses çıkarmamış. Bir gün sofrada adamın öñüne çok lezzetli bir yemek gelmiş. Demiş gadına:

-Gadınım bana hergün böyle lezzetli yemek yapsana...

-Yapmasına yaparım da, isderim çocuklarını atasın...

Adam ne diyeceğini bilememiş ve birkaç gün soora gadının hazırladığı çıkınılan çocukları alıp gitmiş ormana güya odun kesecek.

-Siz buralarda oynayın, ben odunnarı keseyim da evimize dönelim demiş çocuklara. Duyulabilecek bir uzaklığa gidince iki dane gabacığı birbirine vuracak şekilde ağaca asmış ve çekip gitmiş. Rüzgâr esdikce gabaklar tak tak etmiş. Çocuklar da bunu babalarının palta sesi sanmış. Ortalıklar gararmaya başlayınca sesin geldiği tarafa gitmişler. Bakallar ne görsünner... Birbirine çarpan iki gabak...

-Tak tak eden gabacıg, bizi aldattın babacıg ah! demişler. Ağlayarak bir yola düşmüşler. Yörü babam yörü. Bir tepeye varmışlar. Ayni anda bir duman görmüşler uzakda, beri yandan gelen bir de horoz sesi duymuşlar. Birbirlerine bakıp:

-Horoz öten yere mi gidelim demişler, yoksa duman tüten yere mi?

[341] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.59-60.

Duman tüten yere gidelim demişler, orada mutlaka ateş var, hiç olmazsa ısınırız. Vara gide dumanın olduğu yere ulaşmışlar. Kapuda bir gocagarı, bunnarı güler yüzülan garşılamış...

-Ooo siz uzakdan geldiniz, hem üşüdünüz hem da açsınız... Ocağın başına oturup ısının, ben da size yeyecek hazırlayım. Karınnarını doyurmuş, temiz yataklar yazmış bunnara...

-Yatın, mışıl mışıl uyuyun yoldan geldiniz, yorgunsunuz, rahatınıza bakınız. Ben da çapam ile küreğimi yületeyim geleyim demiş ve çıkıp gitmiş. Gocagarı gittikten sonra çocuklar bir ses duymuşlar.

-Gelin size bişey söyleycem, deye bağırıyormuş. Sesin geldiği tarafa gitmişler bir da ne görsünner... Bir yarım gelin. Çocuklar hem şaşırmışlar, hem da gorkmuşlar. Ne olduğunu sormuşlar. Gelin annatmış durumu.

-O size eyi davranan gocagarı aslında bir cadıdır. Kimi bulursa yer. Beni bakın gelinniğiminan gaçırdı, hizmetçi yaptı. Bir gün yeycek bulamadı benim yarımı yedi. Sizi da yeycek. Dişlerini biletmeye gitti. Onun çapam ile küreğim dediği dişleridir. Hiç olmazsa siz gaçın gurtulun. Alın bu sabunulan darağı. Gadın gaçtığınızı annayınca peşinizden gelecek. Size yetişeceği sahat sabunu atın bir deniz meydana gelecek. O denizi geçene gadar siz epey uzaklaşırsınız. Tekrar yetişirsa bu defa darağı atın. Bu defa meydana bir azgannık gelecek. Siz da gurtulmuş olursunuz. Çocukları yolladınca bir yatağa cadının çok sevdiği suppasını, diyerine da danasını yatırdı ve örttü.

Biraz soora cadı sevine sevine gelmiş. Yorgannarı bile açmadan başlamış ısırmaya. Suppa aiai, dana da böö bööö dedikce cadı da:

-Canınız bu gadar mı datlı, seslerniz bile değişdi? diye eğlenirmiş. Isırmış ısırmış, en sonunda hareketler bitmiş, sesler kesilmiş... Açar bakar gendi danasıyla suppası... Bir gızmış, bir gızmış, dönmüş geline:

-Bu akıl senin aglın demiş, ben sana şindi gösderirim. Ve gelinin galan yarısını da iştahılan yemiş.

-Şindi gücüm yerine geldi. O çocukları bulmam lâzım. Hemen peşlerine düşmüş. Çok geçmeden çocukları görmüş. Çocuklar da onu görünca oğlan sabunu atmış. Gaygan bir deniz olmuş arada. Fatmacıglan Yusufcug gücün gurtulmuşlar. Bir zaman gene gaçmışlar. Bakmışlar gene yetişiyor. Bu defa darağı atmışlar. Ortaya orman gibi bir

azgınnık çıkmış. Cadı o azgınnıkda gaybolmuş, çocuklar da bir köye ulaşmışlar. Köye ulaşınca bu köyün gendi köyleri olduğunu farketmişler, evlerine gitmişler. Bubalarına başlarından geçenneri annadmışlar. O da:

-O gün ben da sizi epey aradım ama bulamadım deye gandırmış. Evey ana o günden sora gene acılı yemek yapmaya başlamış. Çocuklara aman zaman vermemiş, hergün hakaretler etmiş, azarlamış. Birgün çocuklara demiş:

-Alın bu postu da derede bir güzel yıkayıp temizleyin, soora da gurudup getirin. Çocuklar postu alıp gitmişler dereye. Yıkamışlar da gurusun deye güneşe sermişler. Ama napsan çocugdular. Dalmışlar oyuna, postu onutmuşlar. Köpekler da posdu alıp parçalamışlar, yemişler. Eve dönme vagdi gelinca bakmışlar post yok. Eve gitseler evey ana onnarı dövecek, gaçmaya gaksalar, gurda guşa yem olacaklar, tekrar cadıların eline düşecekler... Çaresizlik içinde galmışlar. Fatmacıg yüksek bir daşın üsdüne çıkmış ve dua etmiş:

-Allahım beni bir guş haline goy! Duası gabul olmuş ve guğ olup uçmuş. Yusufcug da eve dönmüş çaresiz. Olannarı babasına annadmış. Bubası yapdığı hatayı annamış ve çok maraz etmiş. Ama iş işden geçmiş. O gün bu gündür Fatmacıg guşu, dereye gider ve:

-Yusuf, üvey anamız gaybolan posdu buldu mu? deye sorarmış...

K.59. EVEYANA (ÜVEYANA MESELİ)[342]

Bir zamannar bir memlekette garısı ölmüş bir adamılan gocası ölmüş bir gadın yaşardı. İkisinin da birer oğulları birer da gızları varıdı. İkisinin da ihdiyacı vardı, deye ağnaşarak evlendiler. Adam bütün çocuklara eşit davranırdı. Ama garı hiç öyle değildi. Herşeyin eyisini gendi evlâtlarına verir, bazan obirlerinin şafını kesip herşeyi gendi evlâtlarına verir, obirlerine bişey bırakmazdı. Bir zaman geçinca demiş adama:

-İsdersan geçinesin benimilan, çocuklarını yarın götürecen yarın bırakan ormana. Adam üzgün:

-Pekey demiş, ertesi sabah almış çocuklarını gitmiş ormana. Eveyanalarının hazırladığı çıkını asmış bir ağacın dalına. Gendi da çalı sökecek mahanasıyla az az uzaklaşır çocukları yalınız bırakmış.

[342] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.67-68.

Güneş devirinca çocuklar acıkmış, susamış. Başlamışlar aramaya, bir taraftan da çağırmaya...

-Anaa..! Babaaa! nerdesiniz? Ne gelen var, ne giden. Kimsesi yok. Güneş batar, garannık olmaya başlar. Çocuklar gorkularından çıkallar bir ağaca. Onnar böyle gorkarkan añsızdan biri gelir da der gennere:

-Ben acıgdım hem susadım... Onnar da veriller gene ekmek hem su. Meğer bu eyilik perisiydi. Çok memnun oldu yapdıklarına da dedi gennere:

-Rüzgâr esinca da çıkın hem gabacık vuracak birbirine, deyesiniz:

-Şıng şıng eder gabacıg, Allah'dan bulsun evey anacıg. Yarın sabah da bu ormanın kenarındaki dereye gidesiniz da bir güzel ikânasınız...

Bu iki gardaş yabancının dediklerini aynen yapallar. Biri ayın ondördü gibi güzel bir gız, obiri da nur parçası gibi yakışıklı bir oğlan olur.

Ertesi sabah adam yapdığından pişman, ormana çocuklarını bulmaya gelir. Bir da ne görsün? Gözlerine inanamaz.

-Bu hale nasıl geldiniz der. Onnar da başlarından geçenneri annadırlar. Ve evlâtlarını alıp eve döner. Eveyana kıskançlıgdan patlayacak hale gelir.

-Yarın sabah da benimkileri alıp gidecen, ayni yere bırakacan der. Adam da çaresiz söyleneni yapar, onnarı ayni yere götürür. Çıkınılan gabağı da ayni yere asallar. Ayni peri gelir ve onnardan da yeycek ve su isder. Deller gene:

-Bir gabacık suynan, bir çıkıncık yeycek ancak bize yeter bir da sana veremeyik deller gene. O da döner der gennere:

Yarın sabah ormanın kenarındaki dereye gidesiniz. Bir güzel ikânasınız... Onnar da zannedeller evey gardaşları gibi olacaklar. Ertesi sabah bir işdahılan gideller ikânıllar. Ama sudan çıkınca yaşca daha güçük olan oğlan:

-Be aba ama yüzün ne oldu? der. Gız da ona:

-Ma sen gendi suratını görmen da bana gülen?

Eylene doğru analarıyla babaları gelir. Bir da ne görsünner? Çocuklar simsiyah guzguni...

-Be ama ne yapdınız da öyle oldunuz? der anaları.

-Aha gardaşlarımızın annaddığı garı geldi. Yeycek hem su isdedi. Ama biz vermedig genne. O da dedi bize gidelim derede ikânalım. İkânınca da bu hale geldik, deller analarına ama ana lâf annamaz başlar adama bağırmaya:

-Benim evlâtlarımı sen bu hale getirdin, sen bu hale getirdin... Defol git… Cehennem ol git... O zaman adam gızar der gene:

-Bu ev benimdir. Sen geldiğin gibi al evlâtlarını da geldiğin yere güle güle git der. Gadın yapdığı hatayı o zaman annar ama evlâtlarını alıp gider. Yaşlı adam da gendi oğlu ve gızıyla sağlık ve mutluluk içinde yaşar.

K.60. YILAN ÇOCUK[343]

Bir varımış bir yoğumuş, innallahdan kimse yoğumuş. Bir memlekette bir gıralınan bir gıraliçe yaşarmış. Çok mutluymuşlar ama bir eksikleri varımış. Çocukları yoğumuş. Bunun için gıral için için üzülür, gahredermiş.

Birgün ellerini havaya galdırmış ve:

-Ey Allah'ım demiş, bize bir evlât ver da isdersa ilân olsun... Bu duası gabul olmuş ve birkaç ay sonra garısı hamile olduğunu duyurmuş gırala. Günneri sayar olmuşlar doğumu yaklaşdı derkana sancılar basmış ve doğum anı gelmiş. Ebeler gelmiş yardıma ama hiçbir ebe gıraliçeyi doğurdamamış. Çünkü çocuk yılanmış ve her ebeyi elinden sokup öldürmüş. Bir ebe daha gelsin derken memleketteki ebelerin hepsi ölmüş.

O memlekette bir gadın varmış. Hem bir öz gızı hem da bir evey gızı varımış. Evey gızından gurtulsun deye gırala:

-Benim gızım ebedir, ama gorkduğu için gizlenir deye haber yollamış. Gıral da asgerlerini yollamış alıp getirsinner deye. Yolda gelirkan mezarlığın yanından geçeceydiler. Gız demiş asgerlere:

-Ben aslında ebe filan deyilim, evey anam her gelen öldü deye beni da yolladı öleyim, benden gurtulsun. Nasıl olsa ölecem madem, müsade edin da anamın mezarını ziyaret edeyim, ondan sora gidelim, aha anamın mezarı ikinci sıradadır, demiş. Asgerler da müsade etmiş. Gız gitmiş anasının mezarı başına:

[343] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.72-74.

-Anacığım demiş, beni gıraliçenin doğumuna götürüller, ama gıraliçenin garnındaki ilânmış. Her gideni sokup öldürmüş. Ben da ölecem herhalde, demiş. Birden mezardan bir ses gelmiş:

-Benim güzel gızım, evey anan seni ölesen deye yollar. Ama sana bişey olmayacak. Saraya vardığın zaman bir gova süt isde, gıraliçenin altına dut. İlân südün kokusuna dayanamayıp govanın içine akacak...

-Gız saraya gittiğinde anasının dediğini yapmış. Bir iki tayka geçmeden ilân govaya akmış. Hem gıraliçe gurtulmuş hem gız. Gıral hediyeler vererek gızı evine yollamış. Buna rağmen evey ana gızın gurtulup eve döndüğünü görünce çok sinirlenmiş.

Aradan seneler geçmiş. İlân böyümüş. Eğitilmesi için öğretmen dutmuşlar. Bu defa da öğretmenleri sokup öldürmüş. Çoğu öğretmenler memleketten gaçmış. Gaçamayanları hep sokup öldürmüş. Gene da eğitim yapılamamış. Eveyana olayları takip edermiş. Başga öğretmen galmadığını annayınca gene gırala haber salmış. Benim gızım öğretmendir ama gorkusundan gizlenir deye. Gıral gene asgerlerini yollamış gızı alıp getirsinner deye. Gene mezarlığın yanından geçerkana gız asgerlerden müsade isdedi.

-Son bir defa anamın mezarını ziyaret edeyim dedi. Onnar da müsade ettiler. Gız mezara gidip gonuşmaya başladı:

-Canım anam şimdi da beni yılanın eğitimine götürüyollar. İlân memleketteki bütün öğretmenleri sokup öldürdü. Herhalde beni da öldürecek... Son bir defa mezarını ziyarete geldim demiş...

-Güzel gızım, içine gorku düşürme, şimdi saraya gittiğinde uzun bir gırbaç isde. İlân sana yaklaşmaya gakarsa ona gırbaçılan vur. Tek gorkduğu gırbaçdır. Ondan sora ona ne dersan onu yapacak... demiş.

Gız saraya gitmiş. Hemen işe başla demişler. O, hayır demiş.

-Önce bana uzun ve yumuşak bir gırbaç bulun. Bizim olduğumuz odaya da kimse gelmesin demiş. Kısa zamanda eğitim bitmiş. İlân gendine her söyleneni yapar ve annar olmuş. Gıral hediyeler vererek gene evine yollamış. Ama eveyana gene sinirlenmiş.

Aradan gene seneler geçmiş. Evlenme çağı gelmiş. Gıral ilân oğlunu evlendirmek isdemeğe başlamış. Getirilen bütün gızları sokup öldürmüş. Ülkede gıraloğluyla evlenebilecek genç gız galmamış. Eveyana gene:

-Fırsat bu fırsat, demiş bu defa kesin gurtulurum evey gızımdan deye düşünmüş ve gırala haber salmış:

-Benim çok güzel bir gızım vari gelinnik yaşında ama gorkduğu için gelmek isdemez deye...

Gıral gene adamlarını yollamış gızı alıp getirsinner. Gene yol mezarlıkdan geçerkana gız müsade isdemiş. Onnar da müsade etmişler. Gız mezara gitmiş anasının;

-Anacığım bu defa kesin ölecem herhalde demiş. Çünkü bu defa beni ilânılan evlendirmek isdeller. Giden gızlardan hiç gurtulan olmadı şimdiye gadar...

-Güzel gızım içine gorku düşürme, ölmeyecen sen. Yalınız dediklerimi eyi dinne. Yılanın sekiz gat derisi var. Saraya vardığında sana sekiz gat kirpi derisinden elbise diksinner isde. Yoksa evlenmem de. O elbize hazır olunca sizi gerdek odasına goyacaklar. İsde gennerden o odada da ocak gürül gürül yansın. İlâna da deycen ben gabul ettim seninilan evleneyim, ama soyunmaya önce sen başlayacan. İsrar edersa gabul etmem de. Sonunda gabul edecek, önce o soyunmaya başladığında o tamamen soyunduğu zaman sende daha bir gat elbise galacak. İşde tam o an onun çıkardıklarını kaparkandan ateşe at. Gerisi Allah Kerim...

Gız saraya varınca hemen gerdek odasına goymak isdediler. O:

-Yook demiş, önce bana sekiz gatlı bir kirpi derisinden elbise dikeceksiniz. Soora da gerdek odasına gürül gürül yanan bir ocak isderim. Ondan sora gerdeğe girmeye razıyım demiş. İsdediklerini yapmışlar, o da gerdeğe girmiş.

İlan;

-Soyun demiş gıza... Gız:

-Bak demiş, senin durumun belli, buna rağmen ben seninilan evlenmeyi gabul ettim. Sen da benim bir tek isdeğimi gabul et; önce sen soyun... Uzun çekişmelerden sora ilân önce soyunmayı gabul etmiş. Başlamışlar soyunmaya. Bir oğlan çıkarmış, bir gız... Bir oğlan bir gız. Sekizinci gatı çıkarırkandan oğlan, gız kapdığı gibi oğlanın geydiklerini gürül gürül yanan ateşe atmış. Cayır cayır yanmışlar. Gızın sırtında daha bir gat elbise olduğu için ilân, gızı sokacak zaman bulamaış. Gıyafetleri yanınca da ayın

ondördü gibi bir oğlan olmuş. Bu duruma ikisi da çok şaşırmış. Gız oğlana, oğlan da gıza aşık olmuşlar, birbirlerini yürekden sevmişler. Bütün gece mutlulukdan uçmuşlar...

Ertesi sabah gıralın adamları, herdefaki gibi ellerinde taput gızın ölüsünü almaya geldiklerinde hayrete düşmüşler. Garşılarında güzel mi güzel bir gız, yakışıklı bir da delikannı gördüklerinde... Gırala haber vermişler. Gıralılan gıraliçe koşarak gelmişler. Gızılan oğlan olannarı annatmışlar, gıralılan gıraliçeye. Hem gıralılan gıraliçe, hem da o memleketşn ehalisibu duruma çok sevinmişler. Hemen düğün dernek gurulmuş. Kırk gün kırk gece düğün başlamış. Dillerden düşmeyecek bir düğün olmuş. Gızın evey anası siñrinden çatlamış. Gıral ise tahdından vazgeçip oğlunu gıral, gelinini da gıraliçe yapmış. Onnar ermiş muradına, gerisi sevennerin başına...

K.61. CADALOZ[344]

Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir garı goca. Bunnarın da tam on üç dane çocukları. Bunnar çok yaramaz çocuklar. Eşyaları altüst, evi darmadağın edellermiş. Anaları düzeldir oñardır, ta dönsün arkasını bunnar gene aynisini yapallarmış. Çok böyümemiş bu çocuklar. Bir gün evde ekmeg galmamış. Gadın dutmuş bir tekne hamur yoğurmuş. Bir hafda yetecek gadar ekmek. Zerem her gün furun yakmak zor. Demiş gendi gendine:

-Ta hamur girsin ben da yakayım furunu. Furun gızana gadar hamur girer nasılolsa. Ben da ekmekleri keser salarım. Taa odunnarı gırsın da yaksın furunu biraz zaman gecmiş. Gelir tekneye bakar ne görsün? Bir ekmeklik hamur bilem galmamış. Çocuklar hepsini zay etmişler.

-Bre ağzına yandıklarım demiş, siz ne yapdınız öyle. Ben size şindi gösderirim. O öyle demiş amma ortalıkda bir tane bilem çocuk yok. Gelin demiş size bişey yapmaycam. Ama gene da gelen yok. Bu defa daha çok gızmış. Evin her tarafını garışdırmış, tek tek hepsini bulmuş. Bulduklarını da furuna atmış yakmış. Yalınız bir tanesi un küpüne girmiş, o gurtulmuş.

Siñiri geçinca başlamış ağlamaya:

---

[344] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar II**, Arif ve Canbulat Basımevi, Mağusa, 2006, s.178-180.

-Ah da ben n'apdım? Çocuklar benim elim ayağımıdı. Şindi gocama ekmeği kiminilan yollaycam? Gurtulan çocuk gormasına gorkmuş amma anasının ağlamasına dayanamamış, demiş anasına.

-Ana yemeği bubama ben götürürüm. Gadın hazırlamış goymuş zembile. Bindirmiş çocuğu eşeğe götürsün bubasına yemeği. Yolda giderkan basamak sesleri duymuş. Sankim birileri govalar geni. O da onu uyalamak için ekmeği parça parça keser atarmış. Bubasına vardığında bakmış bir parçacık egmek galdı.

-Bu ne? demiş bubası. Çocuk da olanı biteni annatmış.

-Olan oldu demiş adam, bari gideyim evde yeyim ekmeğimi. Bak öküzler koşulu ama sakın hayvannarın altına girme. Adam çocuğa demiş gitmiş ama kime söylen. Çocug gitmiş öküzün kölgesine. Yörümüş arka tarafa. Tam da o sahat öküz sıçmış. Bu başdan aşaa belenmiş. Bubası gelinca bakmış bu başdan aşaa belenmiş.

-Ben sana demedim öküzün altına girmeyesin? Şindi çappuk gidesin da çeşmeden ikânasın. Ama sakın suyun çıkdığı yere girmeyesin. Tamam?

-Tamam, demiş çocuk. Gitmiş çeşmeye. Arar eliylan avuçlasın su da temizlensin. Ama aklına gelmiş bubasının dediği. Acaba bana neden dedi suyun çıkdığı yere bakmayım? Acaba oraşda ne var? Acaba kötü bişey var yogsam güzel bir peri gızzı?

Uzatmaylım bu çıkmış yalakdan, basmış perivazın üsdüne. Bakınca görmüş bir incir ağacı onun içinde. Üsdünde da bardak incirleri bişmiş, ağzından bal damlar. Uzanmış kessin yetişememiş. Bu defa dutmuş incirin üsdüne çıkmış. Kesmiş bir tane incir. Bakmış dadına bal gibin. Bir daha kesmiş. Daha onu yemeden bakmış ağacın altında bir gocagari.

-Ayoğlum demiş, o incirler datlıdır acaba?

-Bal gibindir teyze, demiş çocuk.

-Verin bana da biriki dane? Çocuk onu yetişmediği için kesip atmış. Almamış gocagari. Bir daha kesip atmış, onu da almamış.

-Eğil oğlucum da ver bana, yere düşen incir yenmez demiş gocagari. Çocuk da eğilmiş uzatsın gocagariye inciri. Gocagari inciri alacağna çocuğu kaparkandan heybesine atmış. Meğerlim bu gocagari bir cadalozmuş. Çocukları gaçırır da yermiş. Almış bu çocuğu götürmüş evine. Çağırmış hizmekârı gızzı da demiş gene:

-A gızzım bir tane taze yakaladım. Bana bunu eylene basdı yapasın. Ama sakın pipisini yeme, pipisini ben yeycem.

-Tamam nene demiş gız. Cadaloz çıkmış gitmiş başga çocuk gaçırtsın. Hizmekâr da iş yapar. Çocuk uzatmış başını heybeden da bakmış edrafa. Bir drabezin üsdünde satırı görmüş. Demiş gendi gendine:

-Hizmekâr birazdan işini bitirecek. Sora beni bazlaycak. Eyisi mi o beni kesmeden, ben onu keseyim demiş. Yavaş yavaş çıkmış dişarı almış satırı eline, hizmekârı bazlamış. Sora da gız gılığına girmiş. Bişirip gurtarmış basdıyı. Cadaloz gelmiş yorgun argın dolaşmadan. Acıkmış da demiş buna:

-A gızzım basdıyı yabdın?

-Yabdım nene.

-Pipisini bana ayırdın?

-Güçüğdü deye ben yedim nene.

-Canın sağolsun gızzım, ben başga defa yerim, demiş cadaloz.

Cadaloz şüpede, çocuk şüpede. O onu gollar o obirini. Biceiz hafda sora cadaloz der çocuğa:

-Gel gızzım seni bir güzel ikâyım. Kaç zamandır ikânmadın.

-Ben daha dün ikândım nene demiş bu. Çocuk öyle demiş amma cadaloz bunu kaparkandan soymaya başlamış. Bir da ne görsün? Pipisi var. Hizmekârı olan gız değil. Bu şaşırdmış. Çocuk elinden gurtulmuş, başlamış koşdurmaya. Yetişip satırı kapmış. Cadaloz da peşinden govalar. Yanına yaklaşınca satırı bir sallamış cadalozun dişini gırmış. Bir da eñsesinden vurmuş satırınan, cadaloz gebermiş. Böylece oğlan ikinci defa ölümden gurtulmuş. O günden sora da başına bir olay gelmeden rahat yaşamış...

K.62. TOKUMACI GIZ[345]

Evel zaman içinde, galbur saman içinde, cinner cirid oynardı esgi hamam içinde. Var varanın sür sürenin. Başı belâya girer ata lâfı diynemeyenin. Ağır ol demişler, köşe daşı olasın, lâf diğne demişler huzur bulasın.

Bir zamannar memleketin birinde bir köylü varımış. Dul. Garısı ölmüş, bıragmış gene bir ufag gız. Gel zaman gid zaman gız böyümüş. Memleketin en güzel gızzı olmuş.

[345] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.78-82.

Bubası üsdüne titirer. Dişarı salmaz olmaya da biri ona fenalıg eder. Memleketin iti kopuğu çog. Bunnar da yedmez bir da dev var. Gezzer da nerde bir güzzel gız varısa gaçırır da yer. İhdiyar bir da ondan gorkar da bıragmaz gızzı. Ama haççana bir dörd duvarın arasında yaşaycan. Gız usanmış. Dutturmuş isder gidsin dişarı o da yer görsün, iñsan yüzzü görsün. Bir gün iki gün ihdiyar mejbur galmış götürsün onu da beraber. O gün ihdiyar biraz odun keseceydi zerem evde odun galmadıydı. Semerledi eşşeğni aldı paltasını hem bir ip, bindirdi gızzı eşşeğe düşdü yola. Niyeti ormanın kenarından bir yerden biraccıg odun kessin. Guru ağac bulamadı biraz daha içerileri gitdi. Bagdı bir yüg odun çıkaracag gadar bir guru ağac. Bağladı eşşeği bir ağaca, aldı paltayı eline:

-Yallah, deyip başlamış vurmaya. Gız da oralarda dolaşır, odlara guşlara bakar, eğlenir. Añsızdan bir gürültü duyar ihdiyar. Ağnar ki o devdir da geldi. Kaparkandan gızzı gor bir çınarın govuğuna, gendi da oturur öñüne gız görünmesin. Dev sağa sola bakar gız mız göremez amma bağırır:

-Buraları gız eti kokar nerdedir bu gız?

İhdiyar ses edmez, eder güya haberi yogdur. Dev koku alır gelir oraşda:

-Çekil kenara bakayım, der sen kimi saglan oraşda?

-Kimseyi, der ihdiyar.

Dev dutarkandan atar geni obir tarafa, gızzı alır gider. Kim ağlar kim dövünür? Gız giddi. İhdiyar der gendi gendine:

-Bunca zaman onu iki gözümden bile sagladım. O dutturdu geleceg benimlan. Demeg gaderiydi da çegdi geni. İhdiyar umudunu keser. Zerem bu dev kimi gaçırırsa yer.

Gelelim gızzılan deve. Dev gızzı mağrasına götürür güya yeyceg. Amma bakar bu gız çok güzzel. O gadar güzzel, yeme da yanında yat. Bakar bakar, der gızza:

-Sen çok güzzelsin seni yemeycem. Amma bir şartım var. Ben başga gızlar çalacam getireyim. Sen bişirecen da beraber yeylim. Yog yoğum seni da yerim.

Gız çaresiz gabul edmiş. Dev getirmiş o bişirmiş. İgrah ede ede yemiş gız. Amma başga çaresi yog. Göğnünü almag için demiş deve, Dev getirmiş o bişirmiş. İgrah ede ede yemiş gız. Amma başga çaresi yog. Göğnünü almag için demiş deve:

-Ben evde yalınız usanırım. İsdersan beni da beraber götür. Ben gız olduğum için emniyed edeller da gızları daha golay gandırın.

Dev bu figre inanmış. Birkac defa gidmişler. Deve güman gelinca ki gız gartıg gaçmaz, biraz serpes bıragmış gızzı. O da bir gün devin şafını kesdi gaşdı. Ormandan çıkarkandan bir tokumacının evine girdi. Demiş o tokumacıya:

-Beni bir dev govalar. Beni sagla da bulamasın.

Tokumacı tezgâhdan yengi çıkarddığı tokumayı aşmış:

-Gel buraya dikil, demiş, ellerini da düz dut. Şindi seni ihram topu gibin saracam. Şeytannar gelse sesi bulamaz. Yalınız agşama gadar dişini sıkacan.

Çok geşmeden dev gelmiş:

-Tokumacı... Tezgâhcı... Tezgâhcı... Tokumacı... Gadın der güya duymaz.

-Allah belânı versin sağır garı senin da, demiş dev. Sora da çekip gidmiş. Dev giddigden epey sora tokumacı gızzı oradan çıkardmış. Ona gendi urubalarından geydirmiş, almış makası saşlarını da kesmiş, yüzzüne da biraz muzza sürünca:

-Seni gartıg anan bilem tanayamaz, demiş. Birceiz ay gadar tokumacının yanında galmış, tokuma yapmayı öğrenmiş. Bir gün demiş ev sahıbına:

-Allah razı olsun, beni sagladın, yedirdin, içirttin, bir da zanead alışdırdın. Sana daha fazla yüg olmag isdemem. Hayır dualarını egsig edme, ben başga uzag yerlere gidecem dev beni bulamasın.

-Allah yolunu açıg edsin, selâmetinan gid, demiş. Ama bu anteriyi gey da buraşdan öyle çıg demiş gadın, gendi tokuduğu bezden bir anteri geydirmiş gızza.

Gız çıkmış oraşdan, düşmüş yollara. Gid gidmemin, gid gidmemin varmış bir şehere. Bagmış böyüg bir yapı.

-Bu nedir demiş. Demişler gene:

-O padişahın sarayıdır.

Biraz beglemiş gidmiş sarayın kapusuna, demiş oraşdaki begciye:

-Ben tokumacıyım. Acabam bana bu sarayda iş veriller. Asger tarif edmiş gene hangi kapuya gidsin sorsun. Gidmiş o da sormuş, demişler gene:

-Şindilig tokumacı isdemeyig, ama bir temizligci isderig. Yapabilin?

-Yaparım demiş. Onu almışlar aşevine yığmışlar öñüne tabagları. Çabucagdan bitirmiş gurulmuş. Başga iş gösdermişler onu da yabmış. Hasılı kelâm herkeş ona güman edmiş gartıg. Bir gün sarayın civarında düğün gurulmuş. Herkeşler gideceg. İsdemiş bu da gidsin. Yog demişler:

-Sen bir temizligci, sırtında yog, başında yog düğünde ne işin var?

Herkeşler giddigden sonra soyunmuş silkinmiş, gözleri gamaşdıran bir güzel olmuş. O da gidmiş düğüne. Görenner hayran galmış. Padişahın oğlu da… Dayanamamış padişahın oğlu gakmış gidmiş yanına.

-Neyin nesi, kimin fesisin demiş. Nasıl olur da ben seni şindiye gadar görmedim?

-Ben demiş gız, gomuşu memleketdenim. Padişahın oğlu barmağındaki elmaz yüzzüğü çıkarmış gızzın eline dagmış. Biraz gonuşmuşlar. Gız bir fırsatını bulup görünmeden gacmış. Gidmiş saraya esgisi gibin giyinmiş. Kimse onu tanayamamış. Padişahın oğlu gelmiş eve annada annada bitiremez o gızzın güzelliğni. Demiş anasına,

-Bana o gızzı bula alasın.

-Da nerden bulayım ayoğlum. Sen adam olaragdan onu elinden gaçırddın ben ne bileyim nere giddi.

-O zaman bana bir tova peksimed yapasınız da ben çıkacam arayım o gızzı.

Annası emredmiş aşevindeki cariyeler. Yoğurmuşlar hamuru başlamışlar çöreg kesmeye. Bu gız da gidmiş bir ara o odaya. Demiş:

-İsdersanız ben da yardım edeyim size.

-Luzumu yog demiş padişahın garısı sen bu odadan çıg. Senin yapacağın çüreği benim oğlum yemez.

Tam da o sahad padişahın oğlu gelmiş odaya. O da duymuş bu lâfları.

-Tamam ana demiş, bırag o da yapsın, benim yeyceğim torvaya değil, atın yeyceği torvaya goyun.

Gız bu arada o yüzüğü bir çüreğin içine goydu kapaddı ama.

Peksimedler bişirildi hazırlıglar yapıldı. Padişahın oğlu ata bindi yollandı. Kırk gün dağ bayır dolaşdı. Ne gızzı buldu, ne gızzı gördüm deyeceg birini. Hem yoruldu hemçog acıgdı da oturdu bir subaşına yesin birceiz pegsimed. Bakar bakar peksimed yog, hepsi bidmiş. Ama ben çok acıgdım demiş, bişey yemem lâzım. At için hazırlanan torvaya bagmış. Bir peksimed var. Almış gırmış ortadan, batırmış suya biraz yumuşasın. Alıp ısırınca sert bişey gelmiş dişine, çıkarıp ikâmış bakar gendi yüzzüğü. Hani verdiydi gızza düğünde.

-Ben bu yüzzüü o düğünde o güzzel gızzın parmağına dagdıydım demiş. Demeg ki gızzı diyar diyar dolaşıp ararkan o bizim saraydaymış. Acaba hangısıdır? demiş, dönmüş saraya. Kimseye da bişey söylememiş. Başlamış gızları teg teg takibetmeye. Bulamamış.

Bir gün gene o civarda düğün olacağmış. Padişahı oğlu geyinmiş guşanmış gidmiş düğüne. Biraz sora bu gız da gılığını değişdirmiş o da gidmiş düğüne. Gene garşılaşmışlar.

-Merhaba, demiş oğlan.

-Merhaba, demiş gız.

Oğlan gızzın eline bagmış gendi verdiği yüzzük yog. Demiş gıza:

-Sana verdiğim elmaz yüzzüğü beğenmedin, ama barmağında göremedim.

-Dagmayı onuddum demiş gız yalandan.

Oğlan cebinden çıkarmış o yüzüğü:

-Bag demiş, yalan söyleme, aha yüzzük buraşda. Çöreğin içine sen godun da beni memleket memleket dolaşdırdın. Neden yabdın bunu. Ben seni görçekden sevdim. Benimlan evlenin?

-Evlenmeg isderim ama evlenemem. Beni bir dev govalar öldürsün. O ölmeden evlenirsam beni da yeyceg seni da. Onu ancag sol omuzundan vuran öldürebilir.

Padişahın oğlu almış gızzı gidmiş saraya. İkisi da hazırlanmışlar. Binmişer birer ata başga memlekete gitsinner. Oğlan almış yanına yayıynan okunu da, ne olur ne olmaz. Ormanın yanından geçerkan kokularını almış dev, kesmiş öñlerini. Oğlan nişan almış sol omuzunu bıragmış oku. Tam koltukaltına gelmiş ok. Bir feryad koparmış ki yer gök innemiş.

-Bu akıl senin değil köpeoğlu demiş, adamısan bir daha at.

-Beni anam bir defa doğurdu, demii padişahın oğlu. Dev çattadak çatlamış. Bunnar dönmüşler geri. Oğlan annadmış anasına olanı biteni. Gelinini o haliyla görünca padişahın garısı da sevmiş. Padişah da kırk gün kırk gece düğün yabmışlar. Tokumacı gızınan padişahın oğlu evlenmişler. Gorkusuz bir hayad sürmüşler. Üç oğulları üş da gızşarı olmuş. Oğluları akıllı hem cesur, gızları da güzel hem hamarat. Memleketin bütün insannarı onnara imrenmişler. Onnar için dua edmişler. Gökden üç elma düşdü. Biri oğlannara, biri gızlara, biri da bu meseli dinneyennnere...

K.63. YAŞLI ADAMILAN OĞLU[346]

Bir varımış bir yoğumuş. Varımış bir yaşlı adamılan oğlu. Bunnar çok fakirmişler. O gadar ki gün olurdu yeycek ekmek bulamazlardı. Evlerinde bir da yaşlı inekleri varıdı. Bir gün ihdiyar adam demiş oğluna:

-Bu inek da benim gibi yaşlandı. Artıg işe yaramaz. Al yarın bunu da götür şehre kaça olursa sat da al biraz yeycek yeylim. Oğlu da:

Tamam buba dedi yarın götürüp satarım. Sen hiç üzülme...

Ertesi gün erkenden gakdı oğlan. İnekle birlikde yola çıgdı. Az gitti, uz gittiler. Bir adamılan garşılaşdılar. Oğlan der adama:

-Sen bu yerin yabancısı değilsin, gel sana bu ineği satayım. Sen ona dahay bakabilin. Gerçi biraz yaşlıdır aöa bakılınca işe yarar.

Meğer o adam o şeherin en dolandırıcı adamıymış. İçinden demiş ben bu genci bir güzel gandırayım da bu ineği alayım. Dönmüş oğlana:

-Bak demiş, bu senin inek çok yaşlı ve hasda ne eti yenir ne bir işe yarar. Benim bir cebim pakla dolu. Sana bir cep dolusu pakla vereyim da bana ineği ver, demiş. Oğlan bu işlerde acami olduğu için bu teklifi gabul etmiş ve cep dolusu paklayı alıp ineği vermiş. Köye dönmüş. Babası bu satışı duyunca:

-Yani demiş, ineğin garşılığında hepsi bu paklacıgları alabildin, başga para da galmadı? Oğlan dane dane babasına anlatmış:

-Baba demiş, ben ineği bir cep dolusu paklaya sattım. Para karşılığı değil. Bunu duyan adam gahrından ölmüş. Bir pakla bile yeyememiş. Oğlan ne yapsın? Üç tane pakla ayırmış, obirlerinin hepsini oturup yemiş. Artık yeycek bişeyi da galmamış bu üç paklanın dışında. Birgün bu üç tane paklayı almış, guyun başına gitmiş. Paklaları yeycek da guyudan su çekip içsin. İki danesini yeyebilmiş. Üçüncüsü guya düşmüş. Aniden bir cin peyda olmuş:

-Noldun da ağlan demiş. O da durumunu annadmış, aç galdığını söylemiş. Cin heman ona sofralar dolusu yemekler getirir. Oğlan hemen her tabakdan biraz tatmaya girişir ama böyle atıştırırkan içine bir gorku düşer ki padişah duyarsa bu yemekleri

[346] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.124-125.

alacak elinden, cini çağırmış ve endişelerini söylemiş. Bunun üzerine cin ona bir topuz vermiş. Ve:

-Eğer topuzuna vur topuzum vur, dersen sana fenalık etmek isyennere vurur demiş. Oğlan bunu duyunca sevinmiş ve cine teşekkür etmiş ve evine gitmiş. Her isdediği yemeği yeyebildiği ve topuzu da olduğu için mutluymuş artık.

Ama böyle durumlar erken duyulur deller. Bu sofra padişahın da gulağına gitmiş. Adamlarını yollamış sofrayı alıp gelsinner deye, oğlan sıkıya girinca demiş topuza:

-Vur topuzum vur, hepsini devir... Topuz başlamış vurmaya padişahın adamlarına. Yüzleri başları yarılır. Gideller saraya annadıllar padişaha durumu. Ama padişah inanmaz.

Devrisi gün gakar gendi gider. O da dayağı yeyinca annarki zorunan bişey yapamayacak, oğlanılan annaşmaya bakar.

-Bak oğlum der, ben sana gızımı vereyim, sen bana topuzunu ver. Oğlan bu sözleri duyunca sevinir, hemen topuzunu verir. Bunu fırsat bilen padişah:

-Vur topuzum vur der, topuz esgi sahibini bir güzel döver. Oğlanın aglı başına dayağı yeyinca gelir. Padişahın oynadığı oyuna garşılık vermeye, hem sofrasıyla topuzunu, hem da padişahın gızını almaya garar verir. Hemen guyun başına gider. Cine olannarı annadır. Ve ona der ki:

-Padişahı bir boynuzlu, beni da gonuşan bir tavuk yap. Öcümü almak isdiyorum der. Cin da emredileni yapar.

Ertesi sabah padişah uyandığında bir tuhaflık hisseder. Başında boynuzları vardır. Halkın bunu öğrenmemesi için böyük şapkalar yapdırır. Ama beri tarafdan bir tavuk sokakları dolaşıp padişahın boynuzlu olduğunu, şapkaları onun için geydiğini söyler. Önce herkes inanmaz. Ama sonradan:

-Görmezsiniz der, belli olmasın deye saraydan çıkmaz oldu. Adamları bunnarı padişaha ulaşdırınca gahrından ölmüş. Tılsım bozulunca tavuk da esgi oğlan haline gelmiş. Padişahın gızını almış. Onnar mutlu olmuşlar, ben da bıragdım da geldim.

K.64. AZRAİL'İN GÖZLÜKLERİ[347]

Gel zaman, git zaman, zamanlardan bir zaman, bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kullarından başka kimsecikler yokmuş, diyerek başlayalım masalımıza.

Vaktin birinde bir ebe varmış. Bir kör köyde yaşarmış. Günlerini sancılılarla, çocuk çığlıkları arasında geçirirmiş. Ailesi de oldukça kalabalıkmış. Elini uzattığında ellisi el verirmiş. Hele bayram olduğunda elini öpmeye gelenlerin haddi hesabı yokmuş. Bütün köy boşalır, kapısına dizilirmiş. Çocukları elini "şapur şupur" öperlermiş. Önce ben öpeceğim diye kavga edip gürültü çıkardıkları bile olurmuş.

Ebe kadın bu patırtı kütürtü içerisinde günlerini geçirirmiş. Bazen kalabalıktan bunaldığı bile olurmuş. İnsanlar arasında koşuşturur dururmuş. Günlerin nasıl geçtiğinin farkında bile değilmiş.

Günlerden bir gün köye ölet gelmiş. Hısım akrabasının köküne kıran düşmüş. Genç yaşlı demeden insanlar birer ikişer toprağa düşmüşler. Çağrılanlar bir bir gitmişler. Yastan başını kaldırıp da baktığında gözlerine inanamamış. Gözüne "Üf" diyecek birinin bile kalmadığını görmüş. Tutacak dal aramış. Elini uzatmış. Tuttuğu elinde kalmış. Birden yaşlandığını düşünmüş. Kendi kendine söylenmiş. "Dağ gibi delikanlılar devrildiler. Belekteki, kundaktaki çocuklar dünyalarını görmeden öldüler. Dağ başındaki kaya gibi yapayalnız kaldım. Ölecek olsam ağzıma su damdıracak kimim kimsem kalmadı." demiş.

Yaşadığı köy gözden çok ırakmış. Eşeğini kaybeden bile gidip oralarda aramazmış. Issızlığın ortasına yapayalnız kalmış. Yalnızlık canına tak dedikçe Azrail'e sövüp saymaya başlamış.

Yatmış kalkmış. Azrail'e beddualar yağdırmış:

-Emanetleri alırken yol yordam bilmez. Yaştan baştan anlamaz. Sayıyı sırayı şaşırmış gafil. İlahi Tanrım, Azrail meleğinin hakkından sen gel, dermiş.

Kocakarı her gün yatmış kalkmış Azrail'e beddua etmiş. Bir gün iki gün derken söylenenler Azrail'in gücüne gitmiş.

Allah'ın katına çıkmış:

-Yarabbim, bana bir güç ver. Bu kocakarıdan öcünü alayım.

O vakit Cenab-ı Allah, Azrail'e:

[347] Gökçeoğlu, Mustafa, **age.** s.302-306.

-Gidip derviş kıyafetine bürüneceksin. Allah'ın emrine kocakarıyı alacaksın. Üç beş gün ruhunu hapsedeceksin. Ona bir gözlük vereceksin. Doğuma gittiğinde gözüne koyacak. Yazılanları görecek. Okuyacak, demiş.

Azrail derviş kılığına girmiş. Kocakarının köyüne gitmiş. Dolaşmaya başlamış. Sık sık kocakarının kapısının önünden geçmiş. Kocakarı dervişi görmüş. İçini bir sıcaklık basmış. Dervişe tutulmuş. Ama yaşından başından da utanmış.

Derviş kocakarının kapısına dayanmış:

-Kimim, kimsem yok. Sırt baş yıkamaya bilmem. Yemeğimi pişirip önüme koyanım yok. Dar-ı dünyada yapayalnız kaldım. Allah'ın emrine peygamberin kavline benimle evlenir misin? demiş.

Kocakarı ilk önceleri:

-Yok mok. Olmaz demiş.

Günler geçtikçe içindeki sıcaklık, ateşe dönüşmüş. Sonunda razı olmuş. Ateşi imam söndürmüş. Evlenmişler. Geçinmeye başlamışlar.

Kocakarının her zaman olduğu gibi yine kapısı çalınmış. Kapıya gitmiş.

-Kimdir o? demiş.

Gelen kadın:

-Aman ebe kadın, çabuk et. Kızım doğuruyor, demiş.

-Yeni evlendim. Kocama yemek pişireceğim. İşim var, başka ebeye gidin, demiş.

-Bu ıssız yerde başka ebe mi var? Yemek kaçmaz. Gelince de pişirirsin. Bunu iyi belle. Sen gelip kızımı doğurtana kadar kapından kaçmam, demiş.

Derviş, karısına:

-Sen işini bitirip gelince de yeriz. Önemli değil. Gideceğinde şu gözlüğü da al. Çocuk doğarken kimse görmeden gözüne tak. Çocuğun alnına bak. Yazılarını oku, demiş.

Kocakarı dervişin sözünü tutmuş. Gebe kadını doğurtmuş. Kimsenin görmediği bir an gözlüğü takmış. Çocuğun alnındaki yazıyı okumuş. "Ölümü ateşten olacak. Ateşe düşüp ölecek" yazarmış.

İşini bitiren kocakarı evine gelmiş. Gördüklerini kocasına anlatmış.

Aradan bir iki hafta geçmiş. Yine bir kişi gelmiş. Kapısına dayanmış.

-Kızımın yolcusu var. Gel yardım et de doğursun, demiş.

Kocakarının canı sıkılmış.

-Sırası mı şimdi? Elinizden bıktım usandım. Sizin gibilerin yüzünden hiç rahat yüzü görmedim. Şimdi yatıp dinleneceğim. Git de sonra gel, demiş.

Kapıda bekleyen kadın yalvarmış, yakarmış.

-Ben gitmesine giderim. Ama kızımın suyu açıldı. Çocuk kapıya dayandı. O geri gitmez, demiş.

Kocakarı oflaya puflaya yerinden kalkmış. Gelen kadının peşinden gitmiş. Doğurtmuş çocuğu. Yine kimse görmeden gözlüğü takmış. Çocuğun alnına bakmış. Yazıyı okumuş. "Ölümü bıçaktan olacak." yazılıymış.

Aradan zaman geçmiş. Kapısı yine "tak tak" çalınmış. Kocakarı oflayarak puflayarak kapıya gitmiş. Açmış. Karşısında yalvaran gözlerle bakan bir kadın görmüş.

-Yetiş ebe hanım. Kızım ölüyor. Acele gel kızımı doğurt, demiş.

-Tamam. Hazırlanayım da geliyorum, demiş.

İçeri girmiş. Hazırlığını yapmış. Çıkmış. Kadınla birlikte yürümüş. Gebe olan kadının evine gitmiş. Kadını doğurtmuş. Kimsenin görmediği bir an gözlüklerini takmış. Doğan çocuğun alnına bakmış. Yazılan yazıyı okumuş. "Ölümü sudan olacak. Kuyudan su çekerken düşüp ölecek" yazılıymış.

Kocakarı evine gelmiş. Odanın içinde dolaşırken düşmüş. Acısından önce canına sövmüş. Ardından da Azrail'e beddua etmiş.

Bu sözleri işiten derviş, silkinmiş. Bir daha silkinmiş. Her silkinişinde yer gök inlemiş. Kocakarı olanları görmüş. Dervişin Azrail olduğunu anlamış.

Azrail kocakarıya sormuş:

-Ölecek olanların alınlarında yazar. Herkesin bir yazgısı vardır. Bunun önüne geçilmez. Vadesi yetmeyen vakti saati gelmeden ölemez. Cenab-ı Allah daha doğarken herkesin başına geleceklerin hepsini bilir. Sen de gözüne gözlüğü taktın gördün, demiş.

Kocakarı söylenenleri dinlemiş. Yine de:

-Ama deyip söze başlamış. Azrail sözünü kesmiş.

-Be Allah'tan korkmaz, kuldan utanmaz kadın. Bunun aması maması var mı? Git, komşularınla helallaş. Gel yıkan, temizlen. Aptest al. İki rikat namaz kıl. Yarım saatlik bir işim var. Gidip yapıp da geleyim, demiş.

Kocakarı koşmuş. Komuşularından helallık almış. Oturmuş, temizlenmiş. Apdest almış. İki rikat namaz kılmış. Namazın selamını verirken yana devrilmiş. Son soluğunu alıp vermiş.

K.65. DEVİNAN PADİŞAHIN GIZLARI[348]

Evvel zaman içinde, galbur saman içinde, devler cirid oynardı, bizim dünya içinde. Yalınız bizde değil Hind'de, Çin'de, Maçin'de. İñsannar ayrı yaşar, cannarı çekince gılık değişdirir onnarı avlayıp yellermiş.

Bir gün bir memleketin padişahının kapusu çalınmış. Nebedciler bagmış, tam takım geyinmiş yakışıklı biri. Sormuşlar buna:

-Buyur, nedir dileğin?

-Eğerlim durumu uygunusa isderim padişah efendimizi göreyim, demiş. bunnar da gidmiş padişaha durumu annadmışlar.

-Alın geni yokarı, demiş padişah, bakayım n'esder.

Almışlar geni padişahın huzuruna.

-Buyur evlâd demiş padişaha, nerden gelin nere giden, dileğin nedir? Ama geyimi hem tavırları padişahın hoşuna gidmiş.

-Ben, demiş bu yabancı, gomuşu memleketten gelirim. Eğerlim uygun görürsan böyük gızzını Allah'ın emrine isderim.

-Eğerlim gızzım da seni beğenirsa benim itirazım yogdur, demiş padişah. Gız da oğlanı beğenmiş, nikâhlarını gıymışlar. Bu yabancı dönmüş padişaha:

-Eğerlim iznin olursa gızzını alıp memleketime dönmek isderim, demiş.

-Gartıg o senin garındır. Her nere isdersan onu götürebilin demiş padişah.

Yol hazırlığı yapmışlar. Gız biriki torvacıg peksimet hazırlatmış. Biraz da pasdırma. Bir sabah çıkmışlar yola. Üc gün üc gece yol gitmişler. Varmışlar bir bağın yanına. Oğlan demiş gızza:

-Sen buralarda biraccıg diynen, benim biraz işim var. Yapıp gelecem. Gız zanetti da hacetini giderecek. Oğlan gözden gaybolunca bir guş gelmiş, gızzın yanındaki ağaca gonmuş. Demiş gızza:

---

[348] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar II**, Arif ve Canbulat Basımevi, Mağusa, 2006, s.164-167.

-Bana bir salkım yüzzüm kesen? Gız da demiş guşa:

-Bağ benim değil. Benim olsa da bir salkım yüzüm da ben yesem. Demiş, kesip vermemiş.

-O zaman başına ne gelirsa çek, demiş guş. Ve uçup gitmiş. Biceez sahat sora da oğlan gelmiş. Ama gız guşun söylediklerini buna acmamış. Bindirmiş gızzı ata yola da devam etmişler. Soñunda oğlanın evine gelmişler. İçeri girinca gız bakar bir dev anası. Memmeleri çuval gadar, dudaklar babutsa yaprağı gadar. Annamış oğlanın dev olduğunu ama başga çaresi yok. Oğlan demiş gızza:

-Bu benim anamdır. Onu her gün yedirecen, içirecen, suyunu sakızını verecen. Gözlerine sürmesini çekecen. Yok yoğum yokardakı odalarda gördüğün kafalar gibin bir guru kafa galacan. Zerem seni da bazlayıp yeycem, demiş. Oğlan çekip gitmiş. Gız bakar ora bura bakayım yeycek bişey varısa versin dev anasına. Edrafda bişey bulamamış. Sormuş dev anasına yeycek nerde var yedirsin geni.

-Sen bulacan, demiş dev anası gızza, başga bişey dememiş.

Akşam üsdü dev gelmiş. Gelirkandan sormuş anasına:

-Ana böyün gelinin sana ne yedirdi, ne içirdi demiş.

-Ne yedim ne işdim oğlum, beni nasıl bıragdıysan öyle buldun. Açlıkdan ölüyorum demiş. Bunun üzerine dev alır padişahın böyük gızzını bazlar. Bir güzel bişirir. Birazını anasına yedirir.

Galanını da gendi yer. Biceez hafda sora gene yollara düşer. Gene padişahın kapusunu çalar. Padişah oğlanı tanar. Tanar amma dev olduğnu annamaz. Sorar oğlana:

-Bu defa n'esden ya demiş gene padişah.

-İsderim ikinci gızzını götüreyim da abası hasret çeker. İsder bir yakını beraber olsun da arkadaşlasın geni.

Padişah inanır ikinci gızzını da verir bu oğlana. Ayni yoldan gideller, gene ayni bağın yanında mola vermişler. Guş gelip ona da aynisini söylemiş. O da abası gibin davranmış. Guş da demiş gene:

-Madem bir salkım yüzzümü benden acın, başına gelenneri çek, demiş. Dev almış onu da evine götürmüş. İkinci gız da eve girerkandan annamış devin eline düşdüğünü amma çaresi yok.

-Bu benim anam, demiş gızza. Her gün yedirecen içirecen, sürmesini çekecen, sakızını verecen demiş. Yok yoğum, yokardakı odalarda gördüğün gibin seni da bazlaycam yeyim da kafanı da merteklere asayım.

Gız çıkmış bakmış ne görsün. Bir sürü kafa. Abasının kafası da daha gurumamış.

-Ah demiş da yandık. Yandık ki ne yandık. Dev ertesi sabah çıkmış gidmiş. Gız bakar bakayım nerde yeycek bulacak yedirsin dev anasını. Hicbir yerde yeycek yok. O da sormuş:

-Yeycekler nerdedir ala vereyim sana.

-Sen gendin bulacan, demiş dev anası. Ona da söylememiş. Oğlu gece gelmiş sormuş anasına:

-Ana gelinin sana ne yedirdi, ne içirdi böyün?

-Ne yedim ne işdim oğlum. Nasıl bırakdıysan beni öyleyim. Garnım aşlıkdan gur gur eder. Nerdeysa ölüyorum. Dev dutmuş ikinci gızzı da bazlamış. Bir güzzel bişirmiş. Öñüne anasının garnını doyurmuş, galanı da gendi afiyetnan yemiş. Kafasını da yokardakı odalara asmış.

Birceiz ay sora gene dutmuş yolu, gene çalmış padişahın kapusunu.

-Buyur demiş padişah. Bu defa nesden? Gızlarımdan ne haber?

-Gızların ikisi da eyidir. Güççük gızgardaşlarını merak edeller. İsdediler götüreyim onu da da hasret çekmesinner demiş.

Padişahın içine bir gurt düşmüş amma, gene da güveyine itimad edmiş. Almış güççüg gızzı çıkmış yola. Gene ayni yoldan gidellermiş. Ama bu defa her agşam üsdü bir yerde durullarmış. Her durduglarında dev gider en yakın mezarlıkdan bir ölü çıkarır yermiş. Tabii gız nerden bilecek. Üçüncü gün gene o bağın yanında durmuşlar. Derkana guş gelmiş gonmuş ayni ağaca. Seslenmiş güççük gızza.

-Bana bir salkım yüzüm kesen? Gız bagmış gonuşan bir gız.

-Nasıl yüzüm isden demiş, gara yogsam beyaz?

-Hangısından olursa, demiş guş. Gız da bir salkım beyaz yüzzüm kesip vermiş.

-Allah senden razı olsun eyi yürekli gız demiş. Enişde deye bildiğin adam aslında bir devdir. İki abanı da götürdü, bazladı da yedi. Seni da yeycek eğer dediklerimi yapmazsan.

-Ne yapmamı isdeycek demiş gız.

-Deycek sana anasını yedire içiresin, her gün da sürmesini çekesin. O zaman havlıdan govayla toprak al, devanasına bol bol yedir. Yemesi bitinca ona bir gova su içir. Sora da furunun garasından al da gaşlarına sür demiş. Dediğmi yap da gorkma.

-Allah senden razı olsun demiş güççük gız.

Dev gene yakın mezarlıkdan bir ölü çıkarıp yemiş da gelmiş. Aceleden dudaklarını eyi silememiş gan izleri var. Gız annamış ki guş doğru söyledi. Hiç ses etmemiş. Eve varmışlar. Gız bakar dev anası kapusunun öñünde oturur. Memeleri çuval gibin, dudakları furun küreği gibin.

-Bak demiş dev, bu benim anam, onu her gün yedirecen, içirecen, sora da sürmesini çekecen. Yok yoğum abalarının başına ne geldiysa senin akıbetin da ayni olacak. Seni da bazlayıp yeycem da kafanı yokardakı odaya, abalarının yanına asayım.

Devrisi sabah dev çekmiş gidmiş. Güççüg gız bakar devanası oturur gumuldamaz.

-Da anacığım demiş bunu doyurmak içün ne gadar yeycek lâzım. Toprak da yedirsem demiş kaç gova toprak lâzım? Sora devanasına seslenmiş:

-Anacım demiş, yem yeycekler nerde? En çok neyi seven?

-Onu sen bulacan demiş, dev anası. Onu sen bulacan!

Gidmiş odalara bagmış yok. Dönmüş gelmiş yanına. Demiş devanasına:

-İçerde yem yeycek yok. Oğlun da emretti seni yedireyim içireyim. O halde ne yapabilirim. Edrafda topragdan başga bişey yok. Doldurmuş bir gova toprak. Almış bir kürek. Kürek kürek yedirmiş buna. Tam üç gova toprak yedirmiş. Sora da bir gova su doldurup içirmiş. Almış bir çarşaf dökülenneri silmiş. Sora almış bir süpürge furunun ağzındaki garaları süpürüp bir kapak doldurmuş getirip gaşlarını gapgara boyatmış. Akşam üsdü dev gelir bir hazırlığnan ki bazlaycak yesin bu güççük gızzı da. Sorar anasına:

-Anacım gelinin seni yedirdi?

-Yedirdi oğlum demiş bu, tıkabasa yedirdi. Sürmemi da çekdi.

Bunnarı duyunca devin canı sıkılmış. O niyetliymiş bunu da yesin. Ama mahana bulmadan olmaz. Acaba kim tarif etti gene da bunnarı yapdı? Düşünmüş bulamamış. O zaman başga bişey gelmiş aglına. Evvel evvel gızzın annesinin gılığına girmiş. Çalmış kapuyu. Acmış gız.

-Gızgardaşların nerde eyiler mi? demiş. Gız bozuntuya vermemiş.

-İşleri varıdı da enişdeminan bir yere gadar gittiler demiş. Bubasının gılığına girmiş dev. Ona da ayni cevabı vermiş. Ama dev bir mahana bulmag için her yolu deñemiş. Son soñunda gızın dadısının gılığna girmiş. Çalmış kapuyu, o da ayni soruyu sormuş. Gız dadısını görünca dayanamamış da gördüglerini bildiklerini açıklamış. Dadı o sahat silkinmiş dev olmuş. Gızza sormuş.

-Ananın gılığına girdim, bişey demedin, bubanın gılığna girdim bişey demedin, dadının gılığına girinca neden gonuşdun? Gız deve cevab vermemiş. O zaman dev bir ipilan bir gılın almış. Niyeti gızzı götürüp ovada bazlaycak da şiş kebabı yapıp yesin. Ama yarı yolda şişleri onuttuğunu farketmiş. Dönmüş geri şişleri alsın da gelsin. Dev gelene gadar oraşdan bir kervan geçermiş. Kırk devesi varımış bu kervanın. Hepsi da eşya yüklü. Başga memlekete satmaya götürüllermiş. Gız kervancı başıya başından geçenneri annadmış. Kervancı başı gızza acımış. Bir düşünmüş nasıl gaçırabilir gızzı da dev fark etmesin. Gendi binili olduğu devenin torbasına goymuş gızzı. Devenin sırtına öylece yerleşdirmiş gendi da deveye binmiş. Kervan uzaglaşana gadar dev dönüp gelmiş bakar gız yok. Edrafda da tek cannı kervandakılar. Kervancıya sormuş bakayım gızzı gördüysa:

-Ben demiş kervancı, yirmidört sahattır yoldayım senden başga kimseyi görmedim.

Dev inanmamış da elindeki şişleri her devenin üsdündeki torbaya sokmuş. Yalınız kervancı başı üsdünde oturduğu için binili olduğu devedeki torbaya şiş sokmamış. Böylece gız gurtulmuş. Dev gaçar gaçmaz kervancı başı düşünmüş demiş,

-Biraz sora dönüp gelirsa bu torbaya da şiş sokmak isdeycek. Eyisi mi o gelmeden torbayı başga deveye akdarayım. Öyle da yapmış. Daha yarım sahat geçmeden dev dönmüş gelmiş.

-Dur demiş kervancıya, bu torbaya şiş sokmadıydım. Olmaya da gız bunun içindedir. En aşağa demiş. Deveci enmiş aşağa. Dev da hıncıla sokmuş şişleri. Ama çılık falan yok. Hayret etmiş ve isdeksiz çekip gidmiş. Kervancı başı bu develeri gittiği memleketin padişahının oğluna teslim edmiş. Durumu da annadmış. Oğlan gidmiş bubasına söylemiş durumu.

-Çok güzel bir gız. İsderim gendime eş alayım gendi demiş. Bubası itiraz edmiş. Ama oğlan demiş gızza:

-Benimilan evlenin? Gız demiş:

-Seninilan evlenirim. Ama bir şartım var. Başımdan bu bu olaylar gecdi. Onun içün bana sormadan eve hic bir eşya almaycan.

-Tamam demiş oğlan, evlenmişler.

Zaman akıp geçmiş ama dev bu olayı onudamamış. Aglına goymuş gızı bulsun da yesin. Soñ soñunda annamış ki gız padişah oğlunun sarayındadır. İçeri nasıl gireceg? Bir gün bakmış bir kilimci oralarda dolaşır. Çok güzel bir kilim gılığına girmiş da garışmış kilimlerin arasına. Padişahın oğlu bu kilimi görmüş da çok beğenmiş. Ama hatırlamış ki garısına söz verdi ona sormadan bişey almaycag. Demiş garısına:

-Çok güzel bir kilim gördüm. Müsaden var alayım o kilimi? Gız düşünmüş tehlikeli görmüş.

-Yok demiş, bana kilim alacağına, iki dane yırtıcı aslanılan bir kesgin gılınc al. Padişahoğlu garısının dediğini yapmış. Ona iki dane yırtıcı aslan hem kesgin bir gılınc almış.

Ama dev gızzı gördü ya bir mahana bulacag da gızzı yesin. Bir başga gün bir çif gumru gılığna girmiş. Padişahın oğlu dolaşırkan bunnarı görmüş da, çok hoşuna gitmiş.

-Gumrudan ne zarar gelebilir demiş, satın almış. Getirmiş eve. Tabii gız durup gocasıynan gavgaya girmemiş ama içine gurd düşmüş. O gece aslannarı odasına almış. Gocasıynan yatırkan gumrular kafesden çıkmış bir silkinmiş dev olmuş. Gız zaten uyumaz, çekmiş gılıncı demiş aslannara:

-Aslannarım parşalayıp yeyin bunu. İki aslan birden üsdüne atılıp bunu parça parça etmişler, lokma lokma yemişler. Sese uyanan padişahoğlu da bunu seyretmiş.

-Beni affed garıcıım demiş, seni dinnemedim. Gumruların dev olabileceğni aglım kesmedi demiş. Gartık tehlike galmadığı için huzur içinde mudlu olmuşlar. Uzun seneler yaşamışlar. Bir düzina çocukları olmuş.

Ben olannarı görünca çok sevindim. Size haber vermeye geldim. Kim bu meseli dinnediysa şadolsun, bundan hisse alannar hiç ölmesin sağolsun...

5. BAŞKAHRAMANI İNSAN VE CANSIZ VARLIK OLAN MASALLAR

K.66. YAZILAN GIŞIN GAVGASI[349]

Bir varıdı bir yoğudu. İllâllahdan kimse yoğudu, varıdı bir gocagarıylan bir ihdiyar. Gül gibi geçinip gidellerdi. Gocagarı süpürürkan bir pakla buldu. Egdi havlısının bir kenarına da her sabah suvardı. Gel zaman git zaman pakla böyüdü böyüdü; göğe gadar yükseldi. Bir gün gocagari der ihdiyarına:

-Al darcığını da çık bakbakalım bulursan pakla bişirelim.

İhdiyar aldı darcığnı çıkdı paklaya. Gördü buruna yakın paklalar. Ama o paklalara yaklaşdıkca onnar uzaklaşdı. Nihayet öyle bir yüksekliğe geldi, bakar yazılan gış gavga eder. İhdiyarı görünca dediler soralım gendine bakalım ne deycek bize. Gittiler ihdiyara selâm verdikden sonra hikâyeyi annattılar. Sora da fikrini sordular.

-Yazdır dahay, yoksa gış?

İhdiyar ellerini sakalına götürdü. Düşündü, sora dedi gennere:

-Siz boşuna gavga edersiniz. Bir elmanın iki yarısı gibisiniz. Gış olmazsa yağmur olmaz, ekin olmaz, guyular sular gurur. Yaz olmazsa ekinner çürür, insannar aç galır. Demek ki ikiniz da faydalısınız. Benim deyceklerim bunnar.

-Peki, ihdiyar der bunnar, ver bize o darcığını... Aldılar, en gıymetli cevahirlarınan doldurdular. Verdiler ihdiyara o da yavaş yavaş endi, evine gitti. Gocagarı der gene:

-Nerede galdın be ihdiyar? İki pakla için bu gadar sahat ne yapardın?

İhdiyar darcığı verdi gene. İçindekileri görünca şaşırttı, der ihdiyara:

-Nerden buldun bunnarı? Çabuk beni da götüren o yanna...

İhdiyar başına gelenneri annattı garısına, ertesi gün o da aldı darcığı, o da çıgdı paklaya...

Çık çıkmamın, çık çıkmamın. En nihayet o da gördü yazılan gışı. Onnar da onu görünca ona da ayni soruyu sordular. Gocagarı bir yaza bagdı, bir da gışa:

-Ne sende hayır var ne sende. Yazda sıcak alırım kölgeden gaçamam, gışsa üşürüm ocağı beklerim. Eyliğiniz nerenizde?

---

[349] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar I**, Mağusa, 1998, s.114-115.

-Pekey gocagarı dediler gene, ver bize o darcığnı bakalım. Aldılar gittiler. Gocagarı sevinir da der gendi gendine "mutlaka bana daha güzellerini verecekler." Biraz sora geliller deller gene:

-Al bu darcığı, eve gidinca bunu hemen açmaycan, bulacan mahana da ihdiyarı gafeye yollayasın. O gidinca kapuları kapaycan, sürgüleycen, anadan doğma soyunacan da darcığı öyle açasın. Tamam?

-Tamam demiş gocagarı, emrettiklerini bir bir yapdı. Yere bir hasır serdi, gendi da bir güzel soyunup hasıra oturdu. Sora da darcığı açdı. Bir da ne görsün? İlânnar, agraplar, kırkayaklar, ne haşerat aglına gelirsa. Soka soka davul ettiler geni.

Nihaytet ihdiyar, gakdı gafeden geldi. Kapuyu bir vurdu ses yok... İki vurdu ses yok. Aldı paltayı pat küt kapuyu attı aşaa. Bir da ne görsün? Gocagarısı davul gibi şiş!

-Onun için illâ gafeye yolladın beni ha! Mubarek garı bir darcığlan gözün doymadıydı, da bir darcık daha istedin ha! dedi...

K.67. PAKLACIN KERAMETİ[350]

Var varanın sür sürenin, vay haline yalan söyleyenin. Yalan deyib geçmeyin, yalan diş sökdürür, yalan gan dökdürür. En eyisi yalandan uzag durmagdır. Gene da yalansız olmaz. Boşuna dememişler yalançı dünya deye.

Bir zamannar memleketde bir gocagaricig yaşarmış. Gocası öleli yıllar olmuş. Esgi bir evceizde gendi başına yaşarmış. Havlının bir kenarında bir kümes içinde üş dört dane tavug beslermiş yumurta için. Hergün evini havlısını süpürür temizlermiş. Bir gün süpürürkana bir paklacıg bulmuş. Güneşden gabuğu gızarmış kenarı çatlamış. Bir paklacığnan yemeg olmaz demiş, ama atsam da yazzıg. Götürmüş oluğun agdığı yere egmiş. Kümesdeki fışgıları da edrafına dögmüş. Nihayet gış gelmiş yamur yağmış. Damın suyu olugdan agmış o çukurun içine. Bir hafda sora pakla şişmiş, toprağı gabartmış. Gocagari farketmiş ki paklacıg biteceg. Tavuglar yemesin deye irice bir çalı bulmuş örtmüş üsdünü. Biraz böyüdügden sora açmış paklayı. Bir yamur yağar kökü suya doyar, bir güneş açar pakla böyür. Gocagari bir sabah gakmış bagmış paklanın boyu damı geşdi. Allah Allah demiş, hayırdır işşallah. Ben ömrümde öyle pakla

[350] Yorgancıoğlu, Oğuz, **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar II**, Arif ve Canbulat Basımevi, Mağusa, 2006, s.127-128.

görmedim. Ama bu pakla sihirliymiş. Hergün böyürmüş. Bir gün bagmış gocagari paklanın ucu bulutlara değdi.

Gocagari bir düşünmüş daşınmış, pakla bittikden üç ay sora çiçeg açar. Çiçegden da on beş gün sora pakla olur. Hisabedmiş bu gadar gün sora çıkarsam üsdüne, bişireceg pakla bulabilirim demiş. Başlamış günneri saymaya. Soñ soñunda hisabladığı gün gelib çatmış. Almış bir sebetçig başlamış çıgsın paklaya. Çıkar çıkar ucuna gelmez. Bir bagmış bir daldan yokarı sade pakla. Ondan yokarısı da sade çiçek. Demiş gendi gendine demek bütün sene pakla toplaycam kısmetisa. Başlamış pakla toplamaya. Bir taykada sepedi dolmuş. Demiş gartıg eneyim de bişireyim paklaları ki buldum. Tam o sahat sesler duymuş. Bakar yokarı bir tarafda güneşinan ayı, obir tarafda da yazılan gışı görmüş ki gavga edeller. Onnar da bunu görmüşler. Demişler gene:

-Neyin nesi kimin fesisin. Nerden gelin nere giden?

O da annadmış gennere başından geçenneri. Demişler buna:

-Sana birer soru sorsak bize doğru cevap verin?

-Veririm demiş bu. Sorun bakayım. Her biri gizlin gizlin sormuş ayni soruyu.

-Hangımızı seven? demişler buna. Bu da hepsine:

-Seni, deye cevab vermiş. Doldurmuşlar gene bir darcıg altın. Almış dönmüş evine.

Biriki ay sora günnük güneşlik bagmış paklalar çokum çokum. Almış sepetciini gene çıkmış paklaya. Gene toplamış doldurmuş sepetciini. Tam gaçarkan gene görmüş güneşnan ayı, yazılan gışı da gavga edeller. Demişler gene:

-Gel gocagarı bakayım sen biziminan zeflenin?

-Da sizininan ne zeflenecem ayoğlum? Ayıb değil bana?

-Sen geçen defa hepsimize seni severim, demedin:

-Dedim, eee bu sizinilan zeflenmedir?

-Ya nedir?

-Sizden hiş beglemezdim böyle düşünesiniz. Demiş gıocagari. Öñüne güneşinan aydan başlaylım. Gündüz güneş olmasa iñsannar nasıl gızzınacag. Ekinner nasıl böyüyeceg. İñsannar işe nasıl gideceg? Demeg güneşsiz olmaz. Allah gündüze garşılık da geceyi yarattı. İñsannar yatsın da diynensin. Ama gece garannıgdır. Onun için güneş gider ay doğar. Gece bir yerden bire gidmeg icabedersa garannıgda göremez. Onun için

da ay şafgarır. İñsannar da gece yolunu bulur. Demeg ay da iñsannar içindir. Şindi gelelim yazılan gışa. Öñüne alalım gışı. Yamur yağmasa ekinner biter? Bitmez. Onun için lâzım yamur yağsın. Ekinner bitsin böyüsün. Ağaşlar da öyle. Dereler agsın, pınarlardan su gelsin. İñsannar su icsin. Ama bir yerde lâzım ekinner gurusun. Daneler dolsun biçilsin. Eğerlim hep yamur yağarsa ekinner çürüyeceg. İñsannar hayvannar aş galacag. Demeg gış da lâzım yaz da lâzım. Zerem iñsannar için o da faydalı obiri da. Onun için ben her birinize seni severim dedim. Hiş kimseye seni veya filânı sevmem demedim. Siz aslında boşuna kısganırsınız birbirineze da gavga edersiniz demiş. Bunnar yabdıgları yannışı annamışlar.

-Sen haglısın anacıg demişler, biz yannış düşündüg. Al sana bir darcıg hediye demişler.

Gocagari almış aralamış darcığı bagmış parıl parıl parıldar içindekiler. Eliynan tokanmış. Bagmış hep kesme elmaz. Bir goluna paklaları asmış bir goluna darcığı. Enmiş aşaa. O günden sora uzun zaman çıkmamış pakla ağacına. Ama bagmış o günden sonra güneş hergün evini ısıdmış, ay her gece havlısını şafgardmış, yaz paklayı böyüdmüş, gış da yamurunu akıdıp paklanın kökünü ısladmış. Rasadlanan paklalar havlıya düşmüş. Gocagari hergün toplamış hem gendi yemiş hem gomuşularına dağıdmış. Geri galan ömründe rahad hem huzurlu yaşamış. Gökden üc elma düşmüş. Birini gocagari yemiş, birini bana verdi, üçüncüyü da meseli dinneyenner yesin dedi. Ben, vazifemi yerine getirdim, meseli buraşda bitirdim...

6. BAŞKAHRAMANI İNSAN, HAYVAN VE CANSIZ VARLIK OLAN MASALLAR

K.68. GOCAGARİYNAN İNATCI KEÇİSİ[351]

Bir varımış bir yoğumuş. İnnallahdan kimse yoğumuş. Varımış bir gocagariynan bir keçisi. Gocagari bunu götürür otladır, zamanında südünü sayar bazı bazı hellim bazı bazı da yoğurt yaparmış. Böylece geçinir gidermiş. Bir gün gene çıkartmış bu keçiyi götürsün otlatmaya. Dönüşde gelmiş bir çitin yanına. Keçiyi dutmuş inadı. Oraşdan

[351] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.147-148.

geçmez. Bre aman bre zaman, yerinden gıbırdanmaz. Gocagari yorulmuş keçiylan oğraşmagdan. Bagmış oraşdan bir köpek geçer. Demiş sesleneyim berkim örer da bu keçi gorkar da inadından vazgeçer. Başlamş köpeğe seslensin:

-Köpek köpek yakına gel, biraz ör, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor.

Köpek hiç oralı olmamış. Gocagari bagmış çitin yanında bir değnek. Ona başlamış yalvarsın.

-Değnek değnek, şu köpeği dövsene. Köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor. Gocagarinin yalvarması gene boşuna. Değnek da oralı olmamış. Bakmış bir ateş görmüş. Bu defa başlamış ona yalvarsın.

-Ateş ateş baksana, şu değneği yaksana, değnek köpeği dövmüyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor. Ateş da gılını gıbırdatmamış. Gocagari galmış çaresiz. Bu defa bakmış bir gova dolusu su. Başlamış suya yalvarsın.

-Su su baksana, ateşe dökülsene, ateşi söndürsene, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmüyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor. Ama gocagarinin yalvarmaları boşuna. Çaresiz galmış gene. Bakmış oraşdan bir ineg geçer. Bu defa ona seslenmiş.

-İnek inek bagsana, sen şu suyu içsene, su ateşi söndürmüyor, ateş değneği yakmayıyor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor.

İnek da gocagariye bir cevap vermemiş. O da duymazlıgdan gelmiş. Gocagari bakmış bir gasap geçer. Berkim bir çare bulurum deyerek bu defa kasaba seslenmiş.

-Kasab kasab baksana, şu ineği kessene, inek suyu içmiyor, su ateşi söndürmeyor, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmeyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari evine gidemeyor.

Kasab bön bön bagmış gocagariye sankim başga işim yog da seninilan oğraşacam der gibin. O da çekmiş gitmiş. Gocagari gene çaresiz. Bu defa bir parça ip görmüş oralarda. İpe yalvarmaya başlamış.

-İp ip bana baksana, şu kasabı assana, kasab ineği kesmiyor, inek suyu içmeyor, su ateşi söndürmeyor, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmeyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari evine gidemeyor.

İp da oralı olmamış. Gocagariyi dutmuş bir düşünce. N'apsam, n'etsem da bu keçiyi çitten geçirsem, akşam oldu evime gitsem. Derkana bakmış bir sıçancıg çıkdı deligden. Hade canım sen da dedi. Bunca gişiye yalvardım bişey olmadı da bir barmak sıçancıg ne yapsın. Demiş ama gene da deñemekde fayda var demiş. Sıçancığa bakmış bakmış:

-Sıçan sıçan baksana, şu ipi kemirsene, ip kasabı asmıyor, kasab ineği kesmiyor, inek suyu içmiyor, su ateşi söndürmüyor, ateş değneği yakmayor, değnek köpeği dövmeyor, köpek keçiye örmüyor, keçi çitten geçmeyor, gocagari eve gidemeyor. Sıçancıg bir bakmış gocagariye. Haline acımış. Sora guyruğunu sallamış. Gitmiş başlamış ipi kemirmeğe.

-Dur demiş ip, gabahat bende değil, koşmuş kasabın boynuna sarılmış, bu defa kasabı korku sarmış:

-Dur demiş kabahat bende değil, almış paltayı gitmiş ineği kessin, inek korkmuş bu defa:

-Dur demiş gabahat bende değil, gitmiş suyu içsin. Su dile gelmiş:

-Dur demiş gabahat bende değil, gitmiş ateşi söndürsün. O fırlamış yerinden gitmiş değneği yaksın:

-Dur demiş, bana gıyma, gitmiş köpeği dövsün, köpek gorkuya kapılmış:

-Dur vurma demiş hemen inatçı keçiye doğru koşmuş:

-Hafff... Hafff… demiş iki defa. O inadım inat deyen keçi bir hoplamada çitten atlamış her zaman bağlı olduğu yalakda bulunmuş.

Gocagari sıçancığa bakmış bakmış:

-Allah senden razı olsun demiş, sora evine gitmiş bakmış keçi gorkuynan buna bakar. Adamısan demiş bir defa daha inat et da çitten geçme. Bak o zaman ben sana ne yaparım ağzına yandımının keçisi, demiş. Keçi:

-Mee… ee… ee…, mee… ee… ee… deye melemiş. Bir daha asla inad etmemiş...

K.69. BİT KADIN PİRE KADIN[352]

Bir varmış, bir yokmuş. Hem konuşmuş, hem susmuş. Yalan çok, insan yokmuş. Dura dura koşmuş. Söz düşmüş yollara. Yol koşmuş, o durmuş. Günlerce sözsüz söylenip gezinmiş. Bakalım ne demiş?

Bit kadınla pire kadın varmış. Kış erken basmış. Ezilmişler büzülmüşler. Üşümüşler. Sonunda dışardaki güneşi görmüşler.

Pire kadın:

-Ayaz, soğuk çok. Kalk dama çıkalım. Güneşlenelim. Belki kanımız ısınır demiş.

Bit kadın:

-Güneşin nazı çekilir. Çıkalım, demiş.

İkisi de yerlerinden kalkmış. Uğraşa didine dama çıkmışlar. Güneşin ışıklarıyla yavaş yavaş ısınmışlar. Başlamışlar başlarından geçenleri anlatmaya. Onlar konuşa dursun gün devrilmiş. Güneş uzaklaştıkça dama da gölge düşmeye başlamış. Gölge uzadıkça onlar da damın kenarına doğru çekilmişler. Güneş kaçmış. Onlar kovalamışlar. Damın kenarına vardıklarında güneş batmaya yaklaşmış. Sonunda her ikisi de küt diye yere düşmüş. Bit kadın yere düşerkenden can vermiş. Pire kadınsa dört ayak üzerinde bulunmuş. Kendine gelince bit kadına bakmış. Ayaklarının kımıldamadığını görmüş. Çevresinde dolaşıp durmuş. Sonunda onun öldüğünü anlamış. Başlamış feryat, figan etmeye. Uzun uzun ağlamış, kısa kısa sümük çekmiş. Yine de içinde biriken üzüntüsünü yok edememiş.

Avluda bir elma ağacı varmış. Bitin ağlamasını görmüş. Ona sormuş:

-Ne oldun pirem de ağlarsın? demiş.

Pire kadın da:

-Ne olayım? Bit kadın damdan düştü. Öldü. Ona ağlarım, demiş.

Bit kadının ölmesine elma ağacı da çok üzülmüş. Ağacın yüreği acıya dayanamamış. Sonunda:

-Ee ben de elmalarımı dökeyim, demiş.

Elma ağacı bir silkinmiş. Elmaları patır patır yere düşmüş. Bir daha silkinmiş. Kalan elmaları da altına dökülmüş.

---

[352] Gökçeoğlu, Mustafa, **Toplu Masallar II**, Gökçeoğlu Yayınları, Lefkoşa, 2005, s.519-523.

Kargaysa aç bütün gün dolaşmış. Bir türlü yiyecek bulamamış. Sonunda aklına elma ağacı gelmiş. "Gideyim bir elma yiyeyim." demiş. Elma ağacına süzülmüş. Gidip doruk dalına oturmuş. Bakmış dallarda hiç elma yok.

-Ne oldu elmam da döktün meyvelerini? diye sormuş.

Elma ağacı da:

-Ah, hiç sorma karga kardeş:

Bit kadın damdan düştü:

Pire kadın ağlaya durdu:

Ben de elmalarımı döktüm, demiş.

Karga da onlara çok üzülmüş. Üzüntüsünün verdiği acıyla ne yapacağını bilememiş. Sonunda:

-Ee, o zaman ben de tüylerimi yolayım, demiş.

Gagasıyla tüylerini bir bir yolmuş. Son tüyünü çekip söktüğünde içini susuzluk kaplamış. Su içmek için çeşmeye gitmiş. Çeşme karganın tüysüz bedenine şöyle bir bakmış. Ardından da sormuş:

-Ne oldun karga da yolundun? demiş. Karga da:

-Ne olayım? Bit kadın damdan düştü:

Pire kadın ağlaya durdu:

Elma ağacı elmalarını döktü:

Ben de kanatlarımı yoldum, demiş.

Olanlara çeşme de çok üzülmüş. Yüreğindeki acı artmış. Kararını vermiş.

-Ee ben de suyumu keseyim, demiş. Çeşme şıp diye suyunu kesmiş.

Halayık su doldurmaya gelmiş. Bakmış çeşme tıp bile demez.

Sormuş:

-Çeşmem her gün akardın. Bugün ne oldun da suyun yok, demiş.

Çeşme de:

-Ne olayım? Ne olayım?

Bit kadın damdan düştü,

Pire kadın ağlaya durdu,

Elma ağacı elmalarını döktü,

Karga kanatlarını yoldu,

Ben de suyumu kestim, demiş.

Halayık da bu kadar acıya dayanamamış. Üzüntüsünden:

-Ee ben de testimi vurup kırayım, demiş.

Testiyi kaldırdığı gibi yere vurmuş. Yere çarpan testi tuzla buz olmuş. Halayık eli boş eve gitmiş. Hanımı testiyi göremeyince sormuş.

-Hani be halayık su? demiş. Ne oldun da yüzünden düşen bin parça olur? demiş.

Halayık da:

-Daha ne olsun hanımım?

Bit kadın damdan düştü,

Pire kadın ağlaya durdu,

Elma ağacı elmalarını döktü,

Karga kanatlarını yoldu,

Çeşme suyunu kesti,

Ben de testiyi kırdım, demiş.

Hanımı halayığın söylediklerine çok öfkelenmiş.

Ona:

-Testimizi kırdın. Başka testimiz de yok. Susuz kalacağız. Öyleyse ben de memelerimi keseceğim, demiş.

Halayık bu söz üzerine:

-Sen keseceğine ben keserim, demiş.

Büyük bıçakla vurmuş. Memelerini kesmiş. Sonra gidip yerine oturmuş.

Kesilen memelerden çok kan akmış. Ağrılarıysa arttıkça artmış. Sonunda dayanamamış. Gidip yatmış. Akşam olunca halayığın kocası işten gelmiş. Yemeğini yemiş. Sonra da gidip karısının yanına yatmış. Karısını kucağına almış. Memelerini aramış. Bakmış yok. Karısına sormuş:

-Ne oldu hanım memelerine, demiş. Hanımı da ağlamaklı bir sesle:

-Ne olayım, demiş.

Konuşmasını sürdürmüş:

-Bit kadın damdan düştü,

Pire kadın ağlaya durdu,

Elma ağacı elmalarını döktü,

Karga kanatlarını yoldu,

Çeşme suyunu kesti,

Halayık testisini kırdı,

Ben de memelerimi kestim, demiş.

Adam anlatılanlara çok üzülmüş. Yatağından kalkmış. Gidip bıçağını almış. Halayığa:

-Öyleyse ben de kendimi öldüreceğim, demiş.

Adam iki eliyle bıçağı tutmuş. Havaya kaldırmış. Karnına tam sokacağı an düşünmüş. Kendi kendine: "Ben ne yapıyorum? Bir bit için ölünür mü? Ayrıca bitler insanlar için çok zararlı hayvanlardır. Birçok hastalığı da taşımakta ve bulaştırmaktadırlar'', demiş. Kalkıp bıçağı yerine koymuş. Sonra da hanımına sarılıp yatmış.

Ben de bıraktım da geldim.

7. BAŞKAHRAMANI İNSAN VE SOYUT VARLIK OLAN MASALLAR

K.70. İLAHIM DAMIN AKSIN DA GAZZANIN ALTINA SAKLANASIN[353]

Bir varımış bir yoğumuş, innallahdan kimse yoğumuş. Zamanı mekânı çog, onu dolduracag insan yoğumuş. İnsannar gene gendini beğenmiş, haddini bilmez, başlarından böyük lâf edellermiş. Bir dağ başında yaşayan bir yaşlı gadın da bunnardan biriymiş.

Bu Allah'ın boşluğunda biñ baş davarı varımış. Keçi goyun garışık. Yem yeyceg çok. Hayvannarını salar, gendi da bir tepeye çıkıp onnarın otlanmalarını seyredermiş. Oynaşan oğlaglar, meleşen guzzular, yavrularına seslenen goyunnarı gördügce hayattan zevk alırmış. Bu yaşlı gadın gerçek bir çubanımış. Her bir hayvanını adıyla çağırır, onnara geri dönmeleri için fislik atar, hade suya gelin deye çağırırmış. Hayvannarı da onun her isdediğini yaparmış.

Bu hayvannar çok südlüymüş. Hergün on gazzan süt sayarmış gocagarı. Bu on gazzan südü damızlar, on tesdi hellim yaparmış. Her gün gasabadan adamlar gelirmiş da

[353] Yorgancıoğlu, Oğuz, **age.** s.56-57.

alırmış hellimleri. Hayvannar kokulu otlar yediği için hellimler çok güzel tütülüymüş. O sebepden herkeş bu hellimleri beğenirmiş. Bir gün başga memleketten bir tüccar gelmiş. Ona da sofrada sıcag ekmeynan hellim vermişler. Çok beğenmiş, demiş:

-Kim yapar bu hellimleri? İsderim ben da yüz tesdi hellim yapsın bana. Parası her ne gadarısa ödeycem. Ama dokuz gün sora gemi gaçacak. Sorun gene bakayım dokuz günde yapabilirsa. Gidmişler gocagariye sormuşlar.

-Günde on tesdi yapılır demiş. Südümüz ancag o gadar.

Adam israr edmiş.

-Ya yüz desdi yapar, ya da almam demiş tüccar.

Gocagari düşünmüş yüz tesdi hellim çıkmaz ama eğer südden yapılmış katık olursa adamı gandırmış olmam deye garar vermiş.

-Tamam demiş yüz tesdi katığı dokuz günde tüccara teslim edmeyi gabul edmiş.

Tüccar adamlarıyla yollamış yüz dane boş hellim tesdisini. Gocagari toplamış davarını başlamış saymaya. İlk gün on gazzan süd saymış. Salmış hayvannarı meraya. Otlar boy boy. Hayvannar odlamış doymuş. İkinci dün durmuş saymaya gene on gazan süd saymış. Gene on tesdi hellim dolmuş. Ama üçüncü gün hava soğumuş, biraz da yüzgâr gakmış. Hayvannar tam doymadan dönmüş gelmiş mandraya. Gocagari gene saymış hayvannarını ama bir da ne görsün? Onuncu gazzan ancag da yarım olmuş. Damızlamış gene südleri on tesdi zar zor dolmuş bu defa. Süd egsik olduğu için her gün yapdığı norlar da egsik olmuş bu defa. Gocagariyi bir gorkudur almış. Bu gidişilan söz verdiği yüz tesdi hellimi tamamlayamaycag. Zerem onuncu gün yapması gereken hellimlerin yerine her gün elli dane nor yapardı. Eksiğini bu norlarınan kapadacak hisabederdi. Üçüncü gün bir guru ayaz esmeye başlamış. Hayvannar odlamaya çıkmamag isdedi. Zorulan dağıttı genneri mandradan. Agşamı oturur saymaya bir da ne görsün. Zar zor ancag da sekiz gazzan süd çıkdı. Bundan da ancak sekiz tesdi hellim kırk da nor oldu. gocagari için için yeninir. Nedir bu başıma gelen agsiligler? Amma sözünden dönmeg da golay değil. Belkim da bu agsiligler geçicidir. O açığı kapadabilir. Bir hisab bir kitap çıkarır. Mart ayının sonnarıdır. Abrıl girinca soğug moğug galmaz. Hem havaya hem tobrağa cemre düşer. Hayvannar gorkusuz odlanır da bol süd alır. O zaman da sözü açıgda galmaz. Bir kaç gün da öyle idare eder. Ortalıg düzelir gibin görünür. Bir agşamüsdü bardagları bircig bircig sayar. Tam seksen bardag hellim, yedi

bardağı dolduracak kadar da nor birigmişdir. Ertesi gün mart ayının otuzu yani sonudur. Ağnaşılan vadenin da dokucunzu yani son günüdür. Ortalıg günnüg güneşligdir. Hayvannar da tepelere yayılmış bir güzel odlanıllar. Hayvannar doyacag, bol süd alacaglar. Gocagari da sözünde durmuş olacagdır. Gocagari bütün bunnarı görünca gorkularından gurtulur. Mart ayının onun zıddına giddiğini, bütün bu engelleri mart ayının bilerek çıkarttığını gabul eder. Bu son gün olduğuna göre ondan gurtulacağını hisabedereg sevinir da gendi gendine söylenir.

-Eee mart ayı mart ayı. Bana göre derd ayı. Çog çegdirdin bana ama gartıg gidiyon. Guzzularım böyüdü tüylendi, olaglarım da yetildi boynuzlandı. Peyledigleri hellimler da bu saymada tamamlanır, ne senden gorkum galdı ne da soğuğundan, demiş. Yani mart ayına meydan okumuş. Bu lâflar mart ayının çooog ağrına gidmiş. Ne yabsam ne edsem da bu gocagariyi pişman edsem demiş içinden. Öğleden sora hava buludlanmaya başlamış. Tüccar da annamış bu bulutların ardından çog yamur hem fırtına geleceg. Yollamış adamlarını alsın hellimleri. Gocagari demiş adamlara:

-Daha gün batmadı, ağnaşmamız olan dokuz gün da dolmadı. Ben daha südü sayıp damızlamadım. Yüz tesdi hellimi şindi verememe. Eğerlim da sekiz gün yapdıglarımı gabul edersa alın götürün.

Adamlar hemen gidip durumu tüccara ağnadmışlar. Böyle böyle mesele demişler. Demişler ama hava beklemeğe gelmez. Fırtınaya yakalanmayı göze alamaz. Yollamış adamlarını başdan. Ama daha son günün südü sayılıp damızlanmış değil. Adamlar durumu tüccara bir daha bildirmişler. O da gızmış bu işe:

-Aha gün agşama gidiyor. Daha ne zaman sayıp damızlaycag da hellim yabsın da tesdileri doldursun? Dokuz gün birkaç sahat sora doluyor. Demeg ki bu çuban bizimila alay etdi. Dilerim Allah'ımdan damları agsın da saklanacag yeri galmasın. Gazandan sütleri boşaltsın da gazzanın altına saglanmag zorunda galsın, demiş.

Bu arada mart ayı da gomuşusu şubat ayına gidip yalvarmış.

-Ne olur gomuşu bana bir güncüg ödüş ver. Bu gocagariye haddini bildireyim. Gerekeni yapınca ödüncü geri vereyim sana. Şubad ayı ıkılmış sıkılmış ama gomuşusunun yalvarmasına dayanamamış da bir gününü ödüş vermiş. Mart ayı bir gün ödüş alınca başlamış bütün gara bulutları toplamaya. Bütün yüzgârları yardımca çağırmaya. Gocagari da dokuzuncu gazzan südü sayar. Hayvannar bir gorkmuş bu

yüzgârdan. Bir gorkmuş ki sormayın gitsin. Başlamış şemşekler çakmaya, gökler gürülemeye. Yüzgâr ilk yamurları getirmiş, sora başlamış sicim gibin yağmaya. Yer gök görünmez olmuş. Yamur gider yamur gelir. Bütün mandraları damlamaya başlamış. Basacag bir guru yer galmamış. Hayvannar biribirine sokulmuş. Gocagari artıg süd sayıp damızlamayı bıragmış, can derdine düşmüş. Ama çare yog. Ha damın altındasın ha açıgda dişarda. Çaresiz galmış. Biñbir emeyla saydığı son gazzan südü devirip dögmüş, bir çappudunan silmiş da devirip altına girmiş gurtulsun martın şerrinden. Hatasını annamış da pişman olmuş o lâfı söylediğine ama gartıg olan olmuş. Gocagari sözünde duramamış, adamın bedduası dutmuş zerem. Mart ayı da bu mahanaynan ödüş aldığı günü vermemiş şubata. Onun için o gün bu gündür mart ayı otuz bir gün olmuş, şubat ayı da gunduri (eksik) galmış.

B. UYGUR TÜRK MASALLARININ LATİN HARFLERİNE (TRANSKRİPSİYON) VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMIŞ METİNLERİ

Uygur Türk masalları Uygur Türkçesi alfabesinden (Arap Alfabesi kaynaklı) Latin harflerine aktarılırken Ortak Türk Alfabesi kullanılmıştır. "Ortak Türk Alfabesi"[354] şu şekildedir: A a, B b, C c, Ç ç, D d, E e, , F f, G g, Ğ ğ, H h, X x, I ı, İ i, J j, K k, Q q, L l, M m, N n, Ñ ñ, O o, Ö ö, P p, R r, S s, Ş ş, T t, U u, Ü ü, V v, W w, Y y, Z z.

Uygur alfabesi	Latin harfleri	**Uygur alfabesi**	Latin harfleri
)ئا[illegible])	A a	**ق**	Q q
)ئە[illegible])	E e	**ك**	K k
ب	B b	**ڭ**	Ñ ñ
پ	P p	**گ**	G g
ت	T t	**ل**	L l
ج	C c	**م**	M m
چ	Ç ç	**ن**	N n
خ	X x	**ھ**	H h
د	D d	**ئو**	O o
ر	R r	**ئۇ**	U u
ز	Z z	**ئۆ**	Ö ö
ژ	J j	**ئۈ**	Ü ü
س	S s	**ۋ**	V v
ش	Ş ş	**)ئې[illegible])**	**ە** ə
غ	Ğ ğ	**ئى**	İ i, (I ı)
ف	F f	**ي**	Y y

[354] Ercilasun, Ahmet Bican, **age.** s.135-139.

- Başkahramanı İnsan Olan Masallar (35 Tane)
- Başkahramanı Hayvan Olan Masallar (25 Tane)
- Başkahramanı İnsan ile Hayvan Olan Masallar (2 Tane)
- Başkahramanı Olağanüstü Nitelikli Varlık ile İnsan Olan Masallar (7 Tane)
- Başkahramanı Canszı Varlık Olan Masal (1 Tane)

1. BAŞKAHRAMANI İNSAN OLAN MASALLAR

U.1. ÜÇ MİÑ TİLLALİQ ÜÇ SÖZ[355]

Ötken zamanda bir bay adem ötkeniken, uniñ bir yalğuz oğli bar iken, dadisi oğliğa nahayiti amraq iken. Şuniñ üçünmu "Oğlum məniñdin kəyin qalğanda bir kimge xar bolmisun, bir hüner ögitip qoyay" dep oylap, oğliğa meslihet saptu.

-Sodigerçilik qilsam, -deptu oğli. Dadisi oğlini şu yurttiki sodigerlerge qoşup, miñ tilla bilen yolğa saptu.

Həliqi bala bir neççe kün yol yürüp bir bəketke keptu. Bu bəketniñ aldida bir qəri bovay olturğaniken, u balidin:

-Oğlum, nege barisen? -dep soraptu.

-Atam bergen miñ tilla bilen sodigerçilik qiliş üçün başqa yurtqa kətip barimen, -dep cavab bəriptu həliki bala.

Undak bolsa, -deptu bovay, -meniñ bir həkmetlik sözüm bar, miñ tilliğa satimen, şuni alğin, mal-dunya təpilidu.

"Muşu bovayniñ həkmetlik sözini əlip eqlimni aşuray" dep oylap miñ tillani bəriptu, bovay miñ tillani əlip:

[355] Sadık, Ablimit, **age.** s. 148-152.

-Balam, bügünki aççiqni etige qoy, -deptu. Bala bu sözni əlip, sodigerlerdin ayrilip, “Məniñ boldi” dep öyige qaytiptu, bala şeherge yəqin kelgende, dadisi balisinin “Nahayiti nurğun mal əlip kəlivatqudekmiş” dəgen xevirini añlap aldiğa çiqiptu. Bu baliniñ nəme ekelgenlikini körüş uçun çiqqan kişilermu az emesken. Balisiniñ quruq kelgenlikini körgen dadisi gep qilmay qaytip kətiptu. Başqilar “Məli arqida kəlivatqudek” dəyişip kirip kətiptu. Dadisi bir neçe kün ötkendin kəyin balisiniñ nəme ekelgenlikini soraptu. Bala həliqi miñ tilliğa alğan sözni əytip bəriptu, dadisi oğlini şunçe pulni orunsiz yoqitip qoyğanliqiğa əçinip “Qandaq qilsam bolar?” dep oylaptu-de, yene miñ tilla bərip, ikkinçi qətim sodigerçilikke mañduruptu.

Bala bir neççe kün yol yürüp, yene həliqi bovay turğan yerge keptu. Bovay baliğa:

-Balam, yaxşi kepsen, yene bir sözüm bar, miñ tilla berseñ bu söznimu əytip bərimen, -deptu. Bala:

-Eytsila, yaxşi söz bolsila alimen, -deptu. Bovay:

-Balam her kiminiñ söygini özige yaxşi, -deptu.

Bala bovayniñ bu sözigimu miñ tilla bərip, yurtiğa qaytiptu ve dadisiğa miñ tilliğa yene bir söz sətivalğanliqini əytiptu. Dadisi nahayiti xapa boptu, içide “Boptu, mertem, mertem üç mertem, deptigen, yene bir mertem evetip körey, eger yene şundaq qilsa andin heydivətey” dep oylaptu. Yene miñ tilla bərip üçinçi qetim yolğa saptu. Bu qetimmu bala yene həliqi bovayğa yoluquptu. Bovay:

-Balam, yene bir sözüm bar, miñ tilla berseñ dep bərimen, -deptu.

-Boptu əytsila, yaxşi söz bolsa alimen, -deptu bala.

-Balam, qorqmas ademdin həç nerse qəçip qutulmaydu, -deptu.

Bala bu söznümu miñ tilliğa əlip, dadisiniñ keşiğa keptu. Dadisi bu qətimmu balisiniñ yene miñ tilliğa bir əgiz sözni sətip ekelgenlikini añliğan haman gezipi örlep:

-Xotunuñ bilen nəme qilsañ qil, sendek balam yoq, dep heydep çiqiriptu.

Bala nəme qilişini bilmey, xotuni bilen bir neççe kün yol yürüp bir şeherge keptu. Bu şeherde u özi bilen burun bille seperge çiqqan sodigerler uçraptu. Sodigerler balidin nəme üçün kelgenlikini soraptu. Bala bolğan veqeni bir-birlep sözlep bəriptu. Sodigerlerniñ içi ağrip, bizniñ sepirimiz on sekkiz yilliq seper, biz bilen bille bərip aylinip kəliñ, uniñğiçe dadiñizniñ aççiqi yənip qalar, -deptu.

Bala xotunğa on sekkiz yilliq xiracet bərip, sodigerler bilen seperge çiqiptu.

Ular bir aydek yol mənip, bir qumluq çölge keptu. Bu çölde nurğun ademlerniñ ölüklirini hem yene ussuzluqtin öley dep qalğan urğun karvanlarni uçritiptu. Ehvalni sürüştürüp körse, bu yerde bir quduq bolup, uniñdin urup-torupla su çiqmas bolup qalidiken. Karvanlar bundaq çağlarda bir kişini quduqqa salidiken, eger u kişi çiqsa, su çiqidiken, bolmisa su çiqmaydiken. Bu quduqtin ötse, on künde andin subar yerge baridiken. Bu yerdin su içip ussuzluq əlip mañmisa, hemme yoluçilar qirilidiken. Şuñlaşqa bu quduqqa nurğun kişiler çüşken bolsimu, su turmaq, ademlermu qaytip çiqmaptu.

Baliniñ yadiğa bovaydin miñ tillağa sətivalğan “Qorqmas ademdin həç nerse qəçip qutulalmaydu” dəgen söz keptu-de, bille kelgen sodigerlerge:

-Ölsem bala-çaqamğa qarap qoyar-siler, eger ölmisem yoluçilarğa su yetküzüp bərimen, -dep quduqqa çüşmekçi boptu. Barliq karvanlar:

-Eger siz muşu yerdin su əlip çiqsiñiz, sizge köp nerse inam qilimiz, -deptu.

Bala kuduqqa çüşüptu. Karisa quduqta bir momay olturuptu. Uniñ bir yənida nahayiti çirayliq bir qiz bar iken. Bala:

-Essalam moma, -dep salam bəriptu. Momay baliniñ salimini əlip:

-Nəme üçün çüştüñ balam? Meqsitiñiz əytqin, -deptu.

-Biz yol üstidiki karvanlar iduq, köp ademler ussuzluqta qaldı, sularğa su alğili çüştüm, şu kişilerge rehim qilip su bersiñiz, -deptu bala, mumay:

-Bir soalim bar, şuniñğa cavab berseñ su bərimen, bolmisa özüñmu qaytip çiqip ketelmeysen, -deptu.

-Sorañ, bilişimçe cavab bərey, -deptu bala.

-Mavu paka qiz çirayliqmu yaki mavu qiz çirayliqmu? -deptu momay.

Bala birdem oylinip, derhal həliki miñ tilliğa sətivalğan söz yadiğa keptu-de:

-Her kimniñ söygini özige çirayliq, -deptu momay nahayiti xursen bolup, su əlişka ruxset qiptu. Buniñdin ilgiri suğa çüşkenler çirayliq qizni körüp "muşu qiz çirayliq" deptiken, momay paqidek set qizni yaxşi körgenlikidin sumu bermeptiken hem özlirinimu saq qoymiğaniken. Bu karvanlarniñ bergen inamliri bilen katta bir sodiger bolup qaptu. Başqilar bilen cahanni sayahet qilip, köp şeherlerni aylinip, on sekkiz yildin kəyin öz şehirige qaytip kəlip, yərim kəçide xotuniniñ qeşiğa kiriptu. Qariğudek bolsa, bir yigit xotuniniñ yənida yatqan, uniñ can-pəni çiqip, qiliçini ğilapidin əlip, həliqi yigitniñ bəşini kesmekçi bolup temşiliptu-de derhal, bovayniñ "Bügünki aççiqni etige qoy" dəgen sözi yadiğa çüşüptu. Aççiqidin yənip qaptu, etisi xotunidin:

-Men on sekkiz yildin boyan nurğun cebir-capalarni tartip kelsem, səniñ bir yigit bilen yatqiniñ nəmisi? Emdi səni nəme qilay, özüñ sözle, -deptu bala.

-Siz bar vaqitta boyumda qalmiğanmu? Siz kətip tuğdum, hazir bu bala on sekkiz yaşqa kirdi, bu öziñizniñ balisi, -deptu xotuni.

Bala öziniñ tənilişqanliqni bilen xotunidin epu soraptu. Şundaq qilip ular xuşal-xuram alemdin ötüptu.

U.1.1. ÜÇ BİN ALTIN PARALIK ÜÇ SÖZ

Geçmiş zamanda çok zengin bir insan varmış. Onun sadece bir oğlu varmış. Babası bu tek oğlunu pek severmiş. Bu yüzden "Oğlum ben öldükten sonra, başkalarının yanında hor görülmesin, ona hüner öğreteyim." diye düşünmüş ve oğluna bu konuda nasihat etmiş. Bunun üzerine oğlu:

-Tüccarlık yapsam iyi olur, demiş ve babası da bunu uygun bulmuş.

Babası, oğlunu, ülkedeki tüccarlarla birlikte ticaret yapsın diye, eline bin altın para vererek göndermiş.

Çocuk bir kaç gün yol yürüyüp bir hana gelmiş. Bu hanın önünde bir dede oturuyormuş. Dede çocuğa:

-Oğlum nereye gidiyorsun? diye sormuş.

-Babamın verdiği bin altın ile tüccarlık yapmak için başka ülkeye gidiyorum, diye cevap vermiş çocuk.

Öyleyse demiş dede, benim hikmetli bir sözüm var; bunu bin altın paraya satıyorum, sen gel bu sözü al; mal her zaman bulunur.

Çocuk "Aklımı çalıştırıp dedenin bu hikmetli sözünü alayım." diye düşünüp bin altını dedeye vermiş. Dede bin altın parayı alıp:

-Oğlum, "Bugünkü öfkeni yarına koy.", demiş. Çocuk bu sözü alıp, tüccardan ayrılmış, "Söz benim oldu." deyip evine dönmüş. Çocuk şehre yaklaştığında, babası "Pek çok mal alıp geliyor" diye haber alıp çocuğun önüne çıkmış. Çocuğun ne getirdiğini görmek için dışarıya çıkanların sayısı da az değilmiş. Sonradan oğlunun boş geldiğini gören babası susup geri dönmüş. Diğerleri de "Malı arkadan geliyormuş." deyip geri dönmüş. Babası bir kaç gün geçtikten sonra oğlunun ne getirdiğini sormuş. Çocuk bin altın paraya aldığı sözü söylemiş. Babası oğlunu, o kadar parayı gereksiz harcayıp bitirmesine acıyıp "Ne yapsam acaba?" diye düşünmüş ve oğluna yine bin altın para verip, ikinci defa ticaret yapmaya göndermiş.

Çocuk bir kaç gün yol yürüyüp, yine deminki dedenin bulunduğu yere gelmiş. Dede çocuğa:

-Oğlum, hoş geldin. Sana yine bir sözüm var, bin altın para verirsen bu sözü de söylerim, demiş.

-Söyleyiniz; güzel bir söz ise alırım, demiş. O zaman dede:

-Oğlum “Herkesin sevdiği, kendine güzel gelir.”, demiş.

Çocuk dedenin bu sözüne de bin altın verip, ülkesine geri dönmüş ve babasına bin altın paraya yine bir söz satın aldığını söylemiş. Babası pek kederlenmiş. İçinden “Allah hakkı üçtür, demiş ve bir daha gönderip göreyim, eğer yine böyle yaparsa onu kovayım.” diye düşünmüş. Yine bin altın para verip üçüncü defa yola göndermiş. Bu defa çocuk yine dedeyle karşılaşmış. Dede:

-Oğlum, yine bir sözüm var, bin altın para verirsen söylerim, demiş.

Çocuk; olur, söyle güzel söz ise alırım demiş.

-Oğlum, “Cesaretli insandan hiçbir şey kaçıp kurtulamaz.”, demiş.

Çocuk bu sözü de bin altın paraya alıp, babasının yanına gelmiş. Babası bu defa da oğlunun yine bin altın paraya bir söz alıp geldiğini duyunca çok öfkelenmiş:

-Git eşin ile ne yaparsan yap, benim senin gibi oğlum yok, deyip onu kovmuş.

Çocuk ne yapacağını bilemeden, eşi ile bir kaç gün yol yürüyüp bir şehre gelmiş. Bu şehirde kendi ile eskiden sefere çıkan tüccarlarla karşılaşmış. Tüccarlar çocuğa ne için geldiğini sormuşlar. Çocuk başına gelenleri tek tek anlatmış. Tüccarlar çocuğa acıyıp, bizim seferimiz on sekiz yıllık bir seferdir; bizimle birlikte gelip dolaş istersen; o güne kadar da babanızın öfkesi geçer, demişler.

Çocuk, eşine on sekiz yıllık masraflarının parasını verip, tüccarlar ile sefere çıkmış.

Bir ay boyunca yol yürüyüp, sonunda çöle gelmişler. Bu çölde insanların cesetleriyle ve yine susuzluktan ölmek üzere olan kervanlarla karşılaşmışlar. Durumu soruşturduğundaysa, bu yerde içinde su bulunan bir kuyunun bulunduğunu, fakat buradan su çıkarmanın zor olduğunu öğrenmiş. Çöldeki kervanlar bir kişiyi kuyuya indirirmiş. Eğer o kişi kuyudan çıkarsa su da çıkar, çıkmazsa su da çıkmazmış. Bu kuyuyu geçip gidince de, ancak on günde sulak bir yere varılırmış. Bu yerden de su içip susuzluklarını gideremezlerse, bütün yolcular ölürmüş. Bunun için bu kuyuya çok kişi girmiş olsa da, birçoğu çıkamamış.

Çocuğun aklına, dededen bin altın paraya satın almış olduğu “Cesaretli insandan hiçbir şey kaçıp kurtulamaz.” sözü gelmiş. Onunla birlikte gelen tüccarlara:

-Ölürsem çoluk çocuğuma siz bakarsınız, eğer ölmezsem yolculara suyu getirip veririm, deyip kuyuya inmeye hazırlanmış. Kervanda kalanlar:

-Eğer siz bu yerden su alıp çıkarsanız, size çok şey veririz, demişler.

Çocuk kuyuya inmiş. Kuyuda bir yaşlı kadın oturuyormuş. Onun yanında da pek güzel bir kız oturuyormuş. Çocuk:

-Selâmünaleyküm nine, deyip selam vermiş. Nine çocuğun selamını alıp:

-Ne için kuyuya indin oğlum? Maksadını söyle, demiş.

-Biz yol üstündeki kervanlarız; birçok insan susuz kaldı. Ben su almak için indim. Bu kişilere acıyıp su verseniz, demiş çocuk. Nine:

-Bir sorum var, cevap verirsen suyu veririm, veremezsen de çıkıp git, demiş.

-Soruyu sor, bilirsem cevap vereyim, demiş çocuk.

-Bu kurbağa kız mı güzel, bu kız mı güzel? demiş nine.

Çocuk bir an düşünüp, hemen bin altın paraya aldığı söz aklına gelmiş:

-Herkesin sevdiği kendine güzel, demiş. Nine pek mutlu olup, çocuğun su almasına izin vermiş. Bundan önce su kuyusuna inenler güzel kızı görüp "Bu kız güzel" demişler. Nine onlara su vermemiş. Ama kurbağa kız gibi çirkin bir kızı güzel görenlere de su vermemiş, hatta onları öldürmüş.

Adam kuyudan su çıkararak kervanların verdiği eşyalarla büyük bir tüccar olmuş. Başkaları ile cihanı gezip, çok şehir dolaşıp, on sekiz yıldan sonra kendi şehrine dönüp, gece yarısında eşinin yanına gelmiş. Bir de ne görsün, bir yiğit, kadının yanında yatıyormuş. Adam öfkelenmiş ve kılıcını kınından çıkarıp, yiğidin başını kesmeye çalışmış. Sonra aniden adamın aklına dedenin söylediği "Bugünkü öfkeni yarına ertele." sözü gelmiş. Öfkesini yenip eşine:

-Ben on sekiz yıldan bu yana çok zulüm ve cefa çekip geldim; sen neden bir yiğitle beraber yatıyorsun? Şimdi sana ne yapayım, kendin söyle, demiş.

-Ben siz buradayken hamile değil miydim? Siz gidince doğurdum, şimdi bu çocuk on sekiz yaşına girdi. Bu senin oğlun, demiş eşi.

Adam ağlayarak eşinden af dilemiş. Böylece hep birlikte memnun ve mesut yaşayıp gitmişler.

U.2. GOMUŞ ŞAHZADE[356]

Burunqi zamanda bir çoñ padişah bolğaniken. Uniñ dunyada birla balisi bar iken. “Uniğanğa yonuğan” dəgendek, bu bala gomuş bolup çoñ boptu. Padişah oğlini öylimekçi boptu, biraq balisiniñ gomuşluqidin ensirep bir küni öziniñ zərek vezirini qeşiğa çaqirip:

-Balamni öylimekçi boluvatimen. Saña melum, bu gumuşraq bala bolup qaldi, öylengendin kəyin gomuşluq qilip işni çandarup yürmisun. Hazirçe qudilar balamniñ gomuşlukini bilmeydu, öylengendin kəyin sen uniñ bilen qeyinatisiniñ öyige bille bərip-kəlip yürseñ yaxşi bolatti, -deptu. Vezir maqul boptu.

Şundaq qilip, padişah balisini öyleptu. Vezir gomuş şahzadini qəynatisiniñ öyige cümelitip apiriptu. Padişahniñ qudiliri küyoğul bilen vezirniñ kelgenlikige xuşal bolup qilidiğan qiliq tapalmay qaptu.

Küyoğul bilen vezir səriq sirlaqliq dügilek xoziniñ etrapida qəlin səlinğan körpilerde olturuptu. Cuziniñ örük yağiçida yasalğanliqini həçkim bilmeydiken. Vezir uniñ örük yağiçida yasalğanliqini bilep şahzadige:

-Vay şahzadem, qəyinaniliri kirgende coziniñ kirvikige muştliri bilen urup-qoyup: “Mavu coza örük yağiçidin yasalğaniken” dep qoysila, -deptu.

Qəynanisi çay kötürüp kirgende, vezir şahzadiniñ biqiniğa nuqup qoyuptu. Şahzade xoziniñ girvikige muştu bilen urup-urup qoyup:

-Munu coza örüktin yasalğaniken, -deptu. Qəynanisi xoşal bolup kətip: “Vay məniñ şahzadem, küyoğlum eqilliq, zərek iken, buniñ örük yağiçidin yasalğanliqini həçkim bilmeytti” dep açxaniğa çiqip xuşalliqida varqirap kətiptu.

[356] Sadık, Ablimit, **age.** s. 233-234.

İkkinçi qətim cümeleşte şahzade özi yalğuz cümelep keptu. Qəynanisi xuşal bolup coza raslap, dastixan salğili əñişiptu. Şahzade: “Mavu örüktin yasiliptu dəsem, qəynanam xoşal bolidiken” dep qəynanisi əñişken çağda, uniñ kasisiğa paq-pak urup:

-Munumu örek yağiçidin yasiliptu, -deptu. Qəynanisi nomustin ölgüdek bolup:

-Viyey, öldüm... munu ölgürni zərekken dəsem, qipkizil sarañ ikenğu, -dep varqirap koçiğa çiqip kətiptu. Bu işni oqqan xeqler bu xotunğa:

-Bürküttin samu tuğulidu. Sen padişahniñ balisi zərek bolidu, dep qiziñni bergendin kəyin xoy obdan boptu, -deptu.

U.2.1. AHMAK ŞEHZADE

Eski zamanlarda büyük bir padişah varmış. Onun dünyada sadece bir tek oğlu varmış. Bu çocuk büyüyünce ahmak birisi olmuş. Padişah oğlunu evlendirmek istemiş, fakat oğlunun ahmaklığından endişelenip bir gün akıllı vezirini yanına çağırıp:

-Oğlumu evlendirmek istiyorum. Bildiğin gibi, oğlum ahmak bir çocuk olup kaldı. Evlendikten sonra ahmaklık yapıp da kusuru anlaşılmasın. Şimdilik dünürler oğlumun ahmaklığını bilmiyor; evlendikten sonra sen onunla kaynatasının evine birlikte gidersen iyi olur, demiş. Vezir bunu makul bulmuş.

Böylece, padişah oğlunu evlendirmiş. Vezir, ahmak şehzadeyi kaynatasının evine götürmüş. Padişahın dünürleri, damatları ile vezirin birlikte gelmesine memnun olmuşlar.

Damat ile vezir, sarı boyalı yuvarlak masanın etrafına konan kalın döşeklerde oturmuşlar. Masanın erik ağacından yapıldığını hiç kimse bilmiyormuş. Vezir onun erik ağacından yapıldığını bildiğinden şehzadeye:

-Şehzadem, kaynanan girdiği zaman masanın kenarına yumruğunla vurup: “Bu masa erik ağacından yapılmış” deyiver, demiş.

Kaynanası çay getirdiğinde, vezir şehzadenin böğrünü dürtmüş. Şehzade de masanın kenarını yumruklayıp:

-Bu masa erikten yapılmıştır, demiş. Kaynanası buna sevinip masaya örtü sermek için eğilmiş. Şehzade: "Bu da erikten yapılmış desem, kaynanam sevinir." deyip kaynanası eğildiğinde, onun kasığına vurup:

-Bu da erik ağacından yapılmıştır, demiş. Bunun üzerine, kaynanası utancından ölür gibi olup:

-Vayyy, ben öldüm! Biz bunu uyanık, akıllı zannettik, deli ve ahmak çıktı, diye bağırıp sokağa çıkmış. Bunu duyan halk, kadına:

-Kartaldan aladoğan(kartaldan daha küçük ve daha güçsüz bir kuş) da doğar. Sen padişahın oğlu akıllı olur, deyip kızını vermiştin, iyi oldu, kendin buldun, demişler.

U.3. İKKİ HURUNNİÑ ÖLÜMİ[357]

İlgiriki zamanda Hasan Devlek ve Savut Qapaq dəgen ikki hurun bolğaniken. U ikkisi nahayiti hurun iken, ular atisiniñ tapqinini yep, özliri zadi işlimeydiken, etidin-keçkiçe dümbisini tamğa yölep aptapqa qaqlinip olturup, başqilarniñ ğeyvitini qilidiken.

Şundaq qilip yürüp, ular ata-aniliriniñ közigimu yaman körünüp qaptu. Künlerdin bir küni ularni ata-aniliri öydin qoğlap çiqirivətiptu. Ular qorsiqiğa bir parçe nanmu təpip yəyelmey, bir neççe kün aç yürüptu. Bir küni axşimu ular tonur bəşida olturup, emdi nəme qiliş kərekliki toğrisida meslihetlişiptu.

-İşlimisimu yəmek-içmek, kiyim-kəçek teyyar bir yerlerge ketsek yaxşi bolatti-de, qeyerde şundaq yaxşi yerler bardu? –deptu Hasan Devlek.

-Kim bilidu, yer yüzide undaq yerler barmu-yokmu, ləkin asmanda bolsa kərek. Çünki asmanda periştiler ve başqa xasiyetlik mexluqlar yaşaydu, dəyişidu, -deptu Savut Qapaq.

-Undaq bolsa bizmu şu asmanğa çiqip kəteyli, bu məhniti köp yerlerde xar bolup nəme qilimiz? –deptu Hasan Devlek.

[357] Sadık, Ablimit, **age.** s. 240-242.

-Meyli, çiqsaq çiqip kəteyli, emme qandaq çikimiz? Asmanğa yetküdek uzun şota tapqili bolamdikin? –deptu Savut Qapaq.

-Asmanğa yetküdek undaq uzun şotiğu təpilmas, ləkin şotisiz çiqişniñ yoli bar, -deptu Hasan Devlek.

-Qandaq? –dep soraptu Savut Qapaq.

-Tağdiki hañda bir sumurğ quşniñ uvisi bar. Men uni bir küni atamni egişip tağka barğanda körgenmen. Bir amal qilip ene şu quşni tutuvalsaq, asmanga şu əlip çiqip qoyidu, deptu Hasan Devlek.

-Bu yaxşi pikir iken, meyli, bolmisa etilikke şundaq qilili, -deptu Savut Qapaq.

İkki hurun axir şu melihetke keptu-de, etisi seher turup tağqa qarap məñiptu. Bir vaqitlardin kəyin tağqa yətip kəlip, hañdiki sumurg quşniñ uvisini təpiptu ve uniñ yəniğa yoşurunup yətivaptu. Kün çüştin əgilgen vakitta, sumurğ quş ğuyuldap kəlip uvisiğa qonuşi bilen teñle Hasan Devlek kuşnin bir putini mehkem tutuvaptu-de, dostiğa:

-Məniñ putumni tut! -dep varqiraptu. Savut Qapaq şu zaman dostiniñ putini tutuptu. Quş qorqqinidin yene havağa kötürülüp uçuptu. Şundaq qilip, Savut Qapaq Hasan Devlekniñ putini tutup pulañliğiniçe asmanğa kötürülüptu. Quş bularni yette qat bulutlarniñ üstige əlip çiqip egip yürüptu.

-Asmanğa yətey dəduqmu? Qollirim təlip kettiğu?-dep soraptu savut qapak.

-Hee, az qalsaq kərek, töşüki körünüp qaldi, -dep cavab bəriptu Hasan Devlek üstide bir nersiniñ qarisini körüp.

-Asmanniñ töşiki qançilik bar iken? Biz patimizmiken? -dep soraptu Savut Qapaq.

Hasan Devlek üstidiki töşük dep oyliğan nersiniñ yoğanliqini körsetmekçi bolup:

-Mana munçilik bar iken, her ikkilisi teñla yerge pulañlap çüşüp, miciqliri çiqip ölüptu.

U.3.1. İKİ MİSKİNİN ÖLÜMÜ

Eski zamanlarda Hasan Devlek ve Savut Kapak denilen iki miskin varmış. Bu ikisi pek tembelmiş; onlar babalarından kalanları yiyip kendileri hiç çalışmıyorlar ve sabah akşam yan gelip yatıyorlarmış.

Bu şekilde yaşayıp, baba ve annelerinin nazarında kötü bir yer edinmişler. Günlerden bir gün ebeveynleri onları evden kovmuş. Bir parça ekmek bulup yemişler, sonra bir kaç gün aç yürümüşler. Bir günün akşamı onlar tandır başında oturup, şimdi ne yapapacaklarını düşünmüşler.

-Yiyecek, içecek, giyim kuşam olan bir yerlere gitsek iyi olurdu, ama nerede böyle güzel bir yer vardır acaba demiş Hasan Devlek.

-Kim bilir, yeryüzünde böyle bir yer var mı, yok mu? Ancak gökyüzünde böyle bir yer olsa gerek. Çünkü gökte melekler ve başka değerli mahlûklar yaşamaktadır, demiş Savut Kapak.

-Öyleyse bizim de gökyüzüne çıkmamız gerek, demiş Hasan Devlek.

-Peki, çıkmamız gerek, ama nasıl çıkabiliriz? Gökyüzüne çıkmaya yetecek kadar uzun merdiveni nereden bulabiliriz? demiş, Savut Kapak.

-Gökyüzüne yetecek kadar uzun bir merdiven yoktur; fakat merdivensiz çıkışın bir yolu vardır demiş Hasan Devlek.

-Nasıl? diye sormuş Savut Kapak.

-Dağdaki maden ocağında Sumurg Kuşu'nun yuvası varmış. Ben, bir gün babamın peşinden dağa gittiğimde onu görmüştüm. Bir yol bulup o kuşu tutarsak, gökyüzüne çıkabiliriz, demiş Hasan Devlek.

-Bu iyi fikirmiş, peki bunu başaramazsak ne olacak, demiş Savut Kapak.

İki miskin sonunda bu fikri kabul etmiş ve ertesi sabah dağa doğru yürümüşler. Bir süre sonra dağa varıp, maden ocağındaki Sumurg Kuşu'nun yuvasını bulmuş ve onun yanına gizlenip yatmışlar. Gün ağardıktan sonra Sumurg Kuşu hızla gelip yuvasına konmasıyla birlikte Hasan Devlek kuşun bir ayağını sıkıca tutmuş ve dostuna:

-Benim bacağımı tut! diye bağırmış. Savut Kapak o an dostunun bacağını tutmuş. Kuş korkudan yuvadan kaçıp yeniden uçmaya başlamış. Böylece Savut Kapak, Hasan Devlek'in bacağını tutup sallanarak gökyüzüne yükselmiş. Kuş onları yedi kat bulutların üstüne çıkarmış.

-Göğe yaklaştık mı? Kollarım sızlıyor diye sormuş Savut Kapak.

-Hasan Devlek üstünde bir şeyin baktığını görüp, hee, az kalsa gerek, delik görünüyor, diye cevap vermiş.

-Gökyüzünün deliği ne kadar geniştir, biz sığar mıyız acaba? diye sormuş Savut Kapak. Hasan Devlek üstündeki deliğin büyüklüğünü gösterip:

- Şu kadar varmış, deyince her ikisi de dengesini kaybedip sallanarak düşmüşler ve yere çakılıp ölmüşler.

U.4. BAY BİLEN QAZİ[358]

Ötken zamanda bir mehellide bir qazi bilen bir bay bolğaniken. Bir küni bay yərim qəçide qaziniñ işikini qəkiptu.

-He, kim -dep soraptu qazi.

-Teqsir men, -deptu bay.

Qazi bayni ünidin tonup, işikni əçip öyge başlaptu.

-Xoş, nəme iş teqsir, -dep soraptu qazi.

-Həç iş yoq qazim, men hazir sayim quçqarçiniñ həliqi səmiz aq qoçqirini eplimekçimen. Eger işimiz oñğa tartmay aşkara bolup qalsa... Mana buni az körmey teserrup qilip, bizni nomustin saqlap qalarla! -dep bir az pulni qaziniñ aldiğa qoyuptu bay.

-Mey-mey-mey... menmunarin səğinip turattim şundaq qilimiz, elvette. Xatircem bolsila, -deptu qazi.

Aridin köp ötmeyla qoçqar bayniñ şeherdiki qorusidin çiqiptu. Sayim buni körüp qaziğa erz qilip, keptu.

-He, nəme deysen? -deptu qazi sayim qoçqarçiğa.

-Məniñ yəqinda yoqalğan səmiz aq qoçqirim bayniñ seherdiki qorusidin təpildi. Canabliri iltipat qilip adaletlik bilen qoçqarni igisige boyrup bəriplirini soraymen.

[358] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 81-82.

-Nəme?! -deptu qazi aççiq qilğan bolup, -bayni sendek rodipaylarniñ bir qoçkiriğa oğriliqqa çüşidiğan adem demsen. Uniñ xuda bergen yüzlep bordaq məli ve nurğun bayliqi bar, şumu özige yətip aşidu.

-Canabliri... -deptu sayim qaziğa yalvarup, -məniñ dunyağa kəlip körgen bayliqim şu bir qoçqar idi. Men töhmet qilmaymen, u məniñki idi.

-Köp valaqlimay çiq, imansiz! Bay hecige ikki növet bərip kelgen haci sahib kişidur, uniñğa töhmet çapliğiniñ şeriette çoñ gunah, çiq, yoqal közimdin! -dep sayimni heydeptu.

-Oğriğa yan basqanniñ özi imansiz, -dep cavab qayturuptu sayim nepret bildirup.

Qazi bu sözni añliğandin kəyin, tili tutulup kəkeçlep qaptu, dəmi içige çüşüp, öyge kirip kətiptu.

U.4.1. ZENGİN İLE KADI

Eski zamanlarda bir kadı ile zengin bir adam varmış. Bir gün zengin adam, gecenin bir yarısı kadının kapısını çalmış.

-Evet, kim o, diye sormuş kadı.

-Efendim, benim demiş zengin.

Kadı zengini sesinden tanıyıp, kapıyı açmış ve eve almış.

-Bu ne iş efendi? diye sormuş kadı.

-Hiç bir şey yok kadım. Ben çobanın koçlarının içinden, semiz beyaz koçunu çaldım. Siz bunu belli etmeyin, hırsızlığım ortaya çıkmasın, deyip kadının önüne biraz para koymuş.

-Siz hiç telaşlanmayın, demiş kadı.

Aradan çok zaman geçmiş ve çalınan koç zengin adamın şehirdeki evinden çıkmış. Çoban, bunu görüp kadıya şikayet etmiş:

-Evet, ne diyorsun? demiş kadı, çobana.

-Benim, bu yakınlarda kaybolan semiz ak koçum zengin adamın şehirdeki evinde bulundu. Lütfedip, adaletli bir şekilde koçu sahibine vermenizi istiyorum.

-Niye?! demiş kadı sinirlenip. Zengin adam senin gibi bir dermansızın koçunu çalıp hırsızlık yaptı deme bana. Onun Allah'ın verdiği yüzlerce besili hayvanı ve serveti var, o da kendisine yeter.

-Efendim... demiş çoban, kadıya yalvarıp. Benim dünyadaki tek zenginliğim şu koçtur. Ben iftira atmıyorum, o benim koçumdur.

-Çok gevezelik etme çık, imansız! Zengin adam iki kez hacca gitmiş hacı bir kişidir. Ona iftira atman şeriatta çok büyük günahtır. Şimdi çık, yok ol gözümün önünden! deyip çobanı kovmuş.

-Hırsızı destekleyen de imansızdır, deyip geri dönmüş çoban.

Kadı bu sözü duyduktan sonra, dili tutulup kekelemiş, üzülüp eve girmiş.

U.5. SODİGER BİLEN DƏHQAN[359]

Etiyazniñ rasa patqaqçiliq künliriniñ biride, bir dəhqan öküz qoşqan kötek harvisini heydep şeherge kiriptu. Şeherniñ patqaq bir koçisida kətip barğanda, bir xesis sodiger dəhqanni koldurlitip, pulini almaqçi boptu.

-Hey sehraliq, -deptu xesis sodiger, -bazar arilap qapsenğu, birer nerse almaqçimidiñ?

Sodigerniñ eptidin özini let qilmaqçi bolğanliqini pemligen dəhqan eni öz köñlide kəlişturup resva qilmaqçi boptu-de:

-Bazarda nəme erzan bolsa, şuni alay deymen, -deptu.

Uñayla qiltaqqa çüşüridiğan boldum dep uyliğan sodiger:

-Undaq bolsa, men saña erzan nerse sətip bərimen, bir harvisi bir teñge, çoqum alimen dəseñ, andin men körsitimen, -deptu.

Dəhqan uniñ ğerizini pemlivaptu-de, uniñ öpkisini içidin qaqmaqçi bolup:

[359] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 85-86.

-Bolidu, çoqum alimen, əytiñ, -deptu.

-Hebbelli, vedimiz vede. Undaq bolsa, səniñ alidiğiniñ muşu patqaq, köp emes, 5 harva satimen, qeñi pulini töle, deptu sodiger.

Dəhqan ikkilenmeyla 5 teñge pulni yançuqidin əlip:

-Alğinim alğan, qaçan əlip ketsem, ixtiyar özümde, pulni əliñ-de, muşu gep boyiçe tilxet bəriñ, -deptu.

Xesis sodiger aqivitini oylimay, 5 teñgige meptun bolup, tilxet bəriptu. Aridin bir neççe ay ötüp, patqaq qurup, etrap rasa bostanliqqa aylanğanda, dəhqan harvisini heydep kəlip, xesis sodigerniñ işik aldidiki yolni oyup, topisini harvisiğa basqili turuptu, buni körgen həliqi sodiger ğezep bilen aççiqiğa bes kəlelmey:

-Hey sehraliq, biravniñ işik aldini uyup topisini toşup uyat emesmu? -deptu.

Dəhqan qilçe eymeymen deptu:

-5 tengige patqaq sətip bergen sodigerge uyat emes, patqakniñ topisini alğan dəhqanğa uyat bolamdu?

Resva bolğanliqni emdila sezgen sodiger bir amal qilip dəhqanni qayturmaqçi bolup, 10 teñge bərip razi qilmaqçi boptu. Dəhqanmu pursetni ğeniymet bilip:

-Men pul alğili kelmidim, sətivalğan patqaqniñ bu patqaqniñ topisiğa bir harvisiğa 10 teñgidin 50 teñge bərisiz, -deptu.

Şermende bolğan sodiger bir nerse dey dəse öz qolidin tilxet bergen. Sodiger yurt içidiki nomustin qorqup, nailac 50 teñgini bəriptu. Dəhqan xuşal halda pulni alğanda, xesis sodigerniñ yüriki suğurulup ketkendek boptu.

U.5.1. TÜCCAR İLE ÇİFTÇİ

İlkbaharın epey telaşlı günlerinin birinde, bir çiftçi öküzün çektiği kağnısını sürüp şehre girmiş. Şehrin çamurlu sokağına girmiş, bir cimri tüccar çiftçiyi kandırıp, parasını almaya kalkmış.

-Hey köylü, demiş cimri tüccar, pazarda dolaşıyorsun, bir şey almayacak mısın?

Tüccarın kendisini küçük düşürmek istediğini anlayan çiftçi, durumu tersine çevirip tüccarı rezil etmeye çalışmış ve:

-Pazarda ne ucuzsa onu alayım, demiş.

Kolayca tuzağa düşüreceğim diye düşünen tüccar:

-Öyleyse, ben sana ucuz şeyler satayım. Bir arabası bir tenge (Günümüzde Kazakistan'da kullanılan bir tür para birimi), kesin alacağım dersen arabayı gösteririm, demiş.

Çiftçi onun amacını anlamış ve onun öfkesini yatıştırmak için:

-Oldu, kesin alırım, fiyatını söyleyin, demiş.

-Sözümüz söz. Öyleyse göstereyim, senin alacağın işte şu bataklıktır. Çok para değil, 5 tengeye satarım; haydi parayı öde, demiş tüccar.

Çiftçi 5 tenge parayı cebinden çıkarıp:

-Alırım almasına da bana makbuz verirseniz, demiş.

Cimri tüccar olayın sonunu düşünmeden, 5 tengeye hayran kalıp makbuzu vermiş. Aradan bir kaç ay geçip, bataklık kuruyup, etraf tam bir bostanlığa dönüşmüş. Çiftçi at arabasını sürüp, cimri tüccarın kapısının önünde durmuş. Bunu gören tüccar sinirli bir şekilde çıkıp:

-Hey köylü, birinin kapısının önünde böyle gelip durup kalmak ayıp değil mi? demiş.

Çiftçi zerre kadar çekinmeden:

-5 tengeye bataklık satan tüccara ayıp değil, bataklığın tümünü alan çiftçiye mi ayıp?

Rezil olduğunu şimdi anlayan tüccar, bir çare bulup çiftçiyi kendisini rezil etmekten vazgeçirmeye ve ona 10 tenge verip susturmaya çalışmış. Çiftçi de bunu fırsat bilip:

-Ben para almaya gelmedim, satın aldığım bataklığın her arabasına 10 tengeden 50 tenge almaya geldim, demiş.

Yüzü kızaran tüccar bir şey söyleyeyim dese söyleyemez, çünkü kendi eliyle makbuz vermiş. Tüccar ülke içindeki namusunun lekelenmesinden korkup, çaresiz 50 tengeyi vermiş. Çiftçi memnun bir halde parasını aldığında, tüccarın kalbi sızlamış ve çok üzülmüş.

U.6. PADİŞAHNİÑ AQSAQAL TEYİNLİŞİ[360]

Burun bir yurtniñ bir aqsaqili bolğaniken. U kişiler bilen yaxşi çiqişidiken, padişahniñ səliqini urundaşta öz nepsige çoğ tartmayiken, puqralarğa zulum salmaydiken. Şuña, xelqniñ turmuşi paravan, yurti gülistaniken. Biraq, aqsaqal tuxumğa amraq iken. Aksakalniñ bu aditini yakturmiğanlar: "Tuxumni aqsaqal yep, biz şakilini yemduq, yurtimizdin baş çəkilgüdek tuxum tapqili bolmaydigan boldi" dep ğevğa kötürüptu. Aksakilini emilidin qalduruşniñ koyida yürüvatqan padişah bu pursetni ğeniymet bilip, bu yurtqa yəñi aqsaqal belgileptu. Biraq, bu aqsaqalniñ micezi oylimiğan yerdin çiqiptu. U her küni birdin ğaz, ördek yaki toxu yəmise, micezi zadi teñşelmeydiken. Şundaq qilip, bu aqsaqal micezimni teñşeymen dep, bir yil içidila yurttiki toxularni qoymaptu. Toxu tügigendin kəyin, özimu bu yurtta aqsaqal bolup turmaptu. Padişah üçinçi birini bu yurtqa aqsaqalliqqa teyinleptu. "Uniğanğa yuniğan" dəgendek, bu aqsaqal her ikkilisidinmu better çiqiptu. U aqsaqal hedəgendila yaxşi atlarni özige toplaptu, yançuqini tomlaşni oylaptu, cemetlerini qoğdaptu. Xelqqe zulum saptu. Puqralarğa bek har gelgini bu aqsakalniñ heddidin ziyade eñgizlikini davalaş üçün her küni birdin qoy soyup, tərisige orunup yətiptu. Yəni qoy göşini pişurüp, şorpisini içiptu. İkki yildila bu yurtniñ qoyliri aqsaqalniñ eñgizlikini davalaşqa işlitilip boptu. Yurt namratlişiptu. Şundaqtimu bu aqsaqal xeqniñ haliğa zadila yetmeptu. Bu yurtniñ xelqi ilacisiz yaqa-yurtlarğa sersan bolup kətiptu. Ğovğa kötürgenler işniñ

[360] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 95-96.

epleşmigenlikini, padişahniñ səliqi turmaq, aqsaqallarniñ gəli üçünmu həç nerse qalmiğanliqini körüp, meslihet bilen, padişahniñ aldiğa bəriptu ve mundaq deptu:

-Ey uluğ padişahimiz, tuxum yəgen aqsaqalni yaman dep, yaxşi bir aqsaqal teyinleşni telep qilğaniduq. Padişahimiz bizniñ arzuyimiz boyiçe teyinlep evetken ikkinçi aqsaqal micezini teñşeymen dep, ğaz, ördek, toxu dəgenni qoymidi, u ketkendin kəyinki üçinçi aqsaqal eñgizlikini davalaymen dep her küni qoy soyup, tərisige orunup, göşini yep, şorpisini əçip qoy, evladini qoymidi. Axir yurt veyran boldi, xelk sersan boldi, tuxum yəsimu turmuşini paravan, yurtni gülistan qilğan aşu aqsaqal tüzük iken.

Padişah öz teveside adaletniñ ketkenlikini, öz etrapidikilerniñmu padişahliq xezinini kolaşqa başliğanlikini, öziniñ biçare halğa çüşüp qalğanlikini səziptu. U axir mundaq padişahliqniñ nəme lezziti bolsun dep oylap, padişahliqtin vaz kəçiptu. Xelk bir adil kişini padişahliqqa saylap, qaytidin güllinişke başlaptu.

U.6.1. PADİŞAHIN AKSAKAL TAYİN ETMESİ

Eskiden, ülkenin birinde yaşayan bir aksakal varmış. O, insanlarla iyi geçinirmiş; padişahın vergisini toplarken zorluk çekmez, fakirlere zulüm etmezmiş. Halkın hayatı refah, ülkesi gülistanmış. Fakat aksakal yumurtayı çok severmiş. Aksakalın bu âdetini beğenmeyenler: “Yumurtayı aksakal yiyor, biz kabuğunu yiyoruz, ülkemizde yiyebilecek yumurta bulamıyoruz.” deyip isyan etmişler. Aksakalı görevinden almayı isteyen padişah bu durumu fırsat bilip, ülkeye yeni bir aksakal tayin etmiş. Fakat bu aksakalın huyu da sonradan ortaya çıkmış. Bu aksakal da, her gün kaz, ördek veya tavuk yemezse, sağlığı bozulurmuş. Bu şekilde, aksakal sağlığımı düzelteyim deyip, bir yıl içinde ülkedeki tavukları bitirmiş. Dahası, tavuklar tükendikten sonra aksakallıktan vazgeçmiş. Böylece padişah üçüncü bir kişiyi aksakal tayin etmiş. “Gelen gideni aratır.” dendiği gibi, bu aksakal her ikisinden de beter çıkmış. Bu aksakal göreve başladığından beri iyi atları kendi yanına toplamış; cebini parayla doldurmayı düşünmüş, cemaatlerini korumuş. Halka zulüm yapmış. Fakirlere pek çok azap çektiren

bu aksakal haddinden fazla olan kaprisini yatıştırmak için, her gün bir koyun kesip, onun postuna yerleşip yatıyormuş. Yeni kesilmiş koyun etini pişirip, çorbasını içiyormuş. İki yılda ülkenin koyunları aksakalın arzularını gidermek için kullanılmış. Ülke yoksullaşmış. Yine de aksakal halkın halini hiçbir zaman anlamamış. Bu ülkenin halkı çaresiz bir şekilde diğer ülkelere gitmiş. Kavga çıkaranlar işin düzelmeyeceğini, padişahın vergisi ve aksakallarının boğazı için hiç bir şey kalmadığını görüp, tavsiye ile padişahın önüne varmış ve şöyle demişler:

-Ey ulu padişahımız, yumurta yiyen aksakala kötü deyip iyi bir aksakal tayin edilmesini istedik. Padişahım, bizim arzumuz ile tayin edilen ikinci aksakal, sağlığımı düzelteceğim diye, kaz, ördek ve tavuk bırakmadı; o gittikten sonra üçüncü aksakal arzularını gidermek için her gün bir koyun kesip, derisine oturup, etini yiyip, çorbasını içip, çocuklara bir şey bırakmadı. Eski ülkemiz kalmadı, mahvoldu, halk sefil oldu. Çok yumurta yemiş olsa da hayatımızı refah tutan, ülkeyi gülistana çeviren ilk aksakalımız dürüstmüş aslında.

Padişah kendi adaletinin artık bittiğini ve etrafındakilerin padişahlık hazinesini kurcalamaya başladığını, kendisinin çaresiz hale düştüğünü sezmiş. O böyle bir padişahlığın ne zevki var diye düşünüp, padişahlıktan vazgeçmiş. Halk adaletli bir kişiyi padişahlığa seçip, tekrardan düzelmeye başlamış.

U.7. SİRLİQ MAZAR[361]

Bar iken, yoq iken. Ötken zamanda bir işanniñ yalğuz oğli bolğaniken. İşan qərip öler haliğa yetkende oğliğa mundaq nesihet qiptu:

-Oğlum, bizdin saña qalğan nersiler tügep, bəşiñğa kün çüşküdek bolsa, kişilerni aldaşniñ miñ bir türlük usuli bar. Men mana şundaq hiylilerniñ şarabitidin yaxşi, kün keçürüp keldim, senmu kişilerni aldiyalisañlar işiñ oñdin kəlivəridu.

İşan ölüp beş kündin kəyin, balisi bir mozduzğa hüner ögengili kiriptu. Biraq, beş kün ötmeyla uniñdin zərikiptu. Uniñdin çiqip bir kiyim tikküçige şagirt kirip, on

[361] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 100-102.

kün işlimey, bu yerdiki işqimu çidimaptu. İşanniñ oğli başqa yurtlarğa kətişni meqset qilip, əşekki xurcunini artip yolğa ravan boptu. U ikki-üç kün mañğandin kəyin, yoldin zərikip çetke çikip, bir bulaq boyiğa keptu-de, xurcun-qaçisini çüşürüp qonuptu. Etisi qopup qarisa, əşikini böre yep, söñeklirini qoyup qoyuptu. Axir u: "Dadam dəgen hiylidin birni qilip baqmaymu, bu künde nəme tola, mazar tola; nəme tola, şeyix tola, menmu əşekni kömüp qoyup, palani ğocam dep atap kün keçürmeymu" dəgen oyğa keptu, əşekni yol üstige kömüp gümbezni turğuzuptu. Bala pericini kiyip qasqandek sellini orap, resmiy şeyix qiyapitige kiriptu, gümbezniñ ismini əşiki hañga bolğandin kəyin "Hañdut veliyulla ğocam" koyup, şeyix bolup olturuptu. Bir küni bir yoluçi kəlip qarisa, bir yaxşi gümbez turğudek. Yoluçi şeyixqa salam qilğandin kəyin:

-Bu kimniñ gümbizi, bu yerde burun mundaq gümbez yoq idiğu? -dep soraptu.

-Sizniñ burun bu yerde gümbez körmiginiñiz rast, -deptu həliqi bala, -emme mazar ğocam mehellide yatmay, çölde yatidiğan zat iken. Men çöl-bayavalar kəzip yürettim, bir küni çüşümde "Xudani dəseñ məni tap" dəgen bəşaret boldi. Bu zatniñ nede ikenlikni izdep muşu cayğa kəlip qonup qaptimen, şu küni çüşümde "Emdi məni taptiñ, bu yerni yaxşi asrişiñ lazim" dəgen avaz añlandi. Etisi turup bu gümbezni bina qildim.

-Bu kişiniñ əti nəmiken? -dep soraptu yoluçi.

-Bu ğocamniñ ismi hañdutveliyulla ğocam, -dep cavab bəriptu u. Şuniñdin kəyin bu yoluçi barğanturğan cayida:

-Xalayiq, palani bulaq tüvide hañdut veliyulla ğocam dəgen mazar peyda boptu, -dep tarqitivəriptu. Bir-ikki yilda bu gümbezniñ dañqa alemge pur kətiptu. Şuniñdin kəyin həliki şeyix kəlivatqan kişilerni 200–300 qedem nəridin ulaqtin çüşürüp, mazarni

tavap qilduridiğan boptu. Şundaq qilip, u 300–400 at, kala, qoy yiğivaptu. Bir qançe yil ötkendin kəyin, şeyixniñ bir tonuşi bu yerge kəlip qaptu-de. Uni tonuvaptu. U şeyixniñ bu mazarni qandaq qilip tapqanliqini koçilap soraptiken, əşek veqesini əytip bəriptu. Şuniñ bilen uzaq ötmey, bu mazarniñ siri aşkara boluşqa başlaptu, ğezeplengen xelqler ketmen-gürcekler bilen mazarni tüptüz qilip taşlaptu. Yaxşiliq körmeydiğanlikiğa közi yetken şeyix bir kəçidila tikivətiptu. Uniñ mal dunyasi kembeğellerge qaptu.

U.7.1. GİZLİ MEZAR

Bir varmış bir yokmuş. Eski zamanlarda bir hocanın birinin tek oğlu varmış. Hoca yaşlanıp da ölmeye yanaştığında, oğluna şöyle bir nasihat etmiş:

-Oğlum, bizden sana kalan şeyler tükenip de, zorluklar içinde kalırsan, insanları kandırmanın bir sürü yolu var. Ben bu hilelerle bu güne kadar iyi yaşayıp geldim. Sen de insanları aldatırsan iyi olur.

Hoca öldükten beş gün sonra oğlu, meslek öğrenmek için kunduracı yanında işe başlamış. Fakat beş gün geçtikten sonra bu işten sıkılmış. Bu işten çıkıp bir terzinin yanına çırak girip, on gün çalışmadan bu işten de çıkmış. Hocanın oğlu başka memleketlere gitmeyi amaçlayıp, eşeğe çuvalını yükleyip yollara düşmüş. İki üç gün yürüdükten sonra, yoldan bıkıp bir pınar boyuna gelmiş, çuvalını eşekten indirip oraya konaklamış. Ertesi gün kalkıp baktığında bir kurdun eşeğini yiyip, sadece kemiklerini bıraktığını görmüş. Sonunda o: "Babamın bana dediği gibi, aklıma gelen hilelerden birini yapayım, demiş ve düşünmüş; günümüzde ne çok, mezar çok; ne çok, şeyh çok, ben de eşeği gömüp, filânca derviştir deyip rahat günler geçireyim o zaman." diye bir düşünceye dalmış, eşeğini yol üstüne gömüp kümbet yapmış. Adam cübbesini giyip, sarığını sarmış, gerçek bir şeyh şekline bürünmüş, kümbetin ismini, eşeği erkek olduğu için, "Handut Veliyulla Hoca" koyup, şeyh olup orada kalmış.

Bir gün bir yolcu gelip baktığında, güzel bir kümbet görmüş. Yolcu şeyhe selam verdikten sonra:

-Bu kimin kümbeti, eskiden bu yerde böyle bir kümbet yoktu, değil mi? diye sormuş.

-Sizin eskiden bu yerde kümbet görmemeniz doğaldır, demiş adam. Hocam bu mahallede yatmazdı; çölde yatmaktaydı. Ben çölleri gezdim; bir gün düşümde "Allah'a inanıyorsan beni bul" diye bir müjde aldım. Bu kişinin nerede yattığını arayıp işte bu yere gelip yerleştim. O gün de düşümde "Şimdi beni buldun, bu yeri iyi koruman lazım." diye bir ses duydum. Ertesi gün bu kümbeti inşa ettim.

-Bu insanın adı ne? diye sormuş yolcu.

-Bu hocanın ismi Handut Veliyulla Hoca'dır, diye cevap vermiş. Bundan sonra bu yolcu gidip konakladığı yerlerde:

-Ey halk, filânca pınar dibinde Handut Veliyulla Hoca denilen bir mezar ortaya çıkmış, diyip haberi etrafa yaymış. Bir iki bu kümbetin ünü her tarafa yayılmış. Bundan sonra şeyh, gelen kişileri 200–300 adım öteden hayvanlarından indirip, mezarı tavaf ettirmiş. Böylece 300–400 civarında at, inek ve koyun toplamış. Bir kaç yıl geçtikten sonra şeyhin bir tanıdığı bu yere gelmiş. Adam onu tanımış. Şeyhin bu mezarı nasıl olup da bulduğunu titizlikle araştırıp soruşturmuş: Şeyh kılıklı adam da ona eşek olayını anlatmış. Böylece çok geçmeden bu mezarın sırrı ortaya çıkmaya başlamış. Öfkelenen halk çapa ve küreklerle mezarı dümdüz etmiş. İyi bir gün göremeyeceğini anlayan şeyh bir gecede ölmüş ve malları yoksullara kalmış.

U.8. PALTA SƏPİĞA MOZAY TƏZEKLİDİ[362]

Burunniñ burunisida, Nametmen şehiriniñ bir qazisi bolğaniken. Künlerdin bir küni Sadiraxun dəgen bir kembegel uniñ aldiğa devağa keptu.

Qaziniñ közi uniñ kiyimge çüşüptu-de, kembeğellikini körüp:

-Birer kündin kəyin kel, bügün vaqtim yoq, -dep yolğa saptu.

Sadiraxun öyige barğandiñ kəyin bolğan işni qoşnisiğa sözlep beriptu. Uniñ "Ete yene barimen" dəginini añliğan qoşnisi:

-Birer nerse teyyarlap qoydilimu? -dep soraptu.

-Birer nerse bəriş kərekmidi? -deptu Sadiraxun.

[362] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 111-113.

-Qaziniñ “Birer kündin kəyin kel” dəgini, birer nerse əlip kel dəgini. Devalirini aqturimen dəsile, qaziğa birer nerse bermisle, uni razi qilip, koñlini almisla bolmaydu, -deptu qoşnisi.

Sadiraxun öyige kirip, qaziğa bergidek həç nerse tapalmaptu. Oylap-oylap bəşi qətiptu. Kəyin xotuniniñ mesliheti bilen qaziğa palta ve quranni bermekçi boptu. Sadiraxun keç xupten arilap quran bilen paltini aq dastixanğa yögep, qaziniñ öyige bəriptu.

-He, kəçilip bu yaqqa kepsenğu? -dep Sadiraxunğa tikilip qaraptu qazi.

-He, sili çüşümge kirip qaptikenla, keç bolsimu yoqlap kəley dep kəlividim... -dep Sadiraxun dikkide ornidin türüp, quranni qaziniñ qoliğa, paltini meşniñ arqisiğa qoyuptu.

Keldi-bardi sözler bilen aridin xəli vaqit ötkendin kəyin, Sadiraxun:

-Qazika, her birliriniñ aldiğa kəlişimniñ uçuri bir az deva işim bar idi, -deptu.

-Kim üstidin?

-Hoşur Bay üstidin.

-Nəme heqte?

-Oğlumğa qizini bərimen, dep on yil işlitilip, qizini başqa kişige bərivetti, məni ve oğlumni “Bar, deva qilidiğan yəriñge deva qil!” dep bir tiyinsiz qoğlap çikirivetti.

-He, Hoşur Baymu? -deptu qazi bir az oyliğandek qilipi ete qazixaniğa bəriñlar, ikkiñlarni derqente sorap, ayrip qoyay.

Etisi Hoşur Bay bilen Sadiraxun qazixaniğa bəriptu. Qazi öynin töride olturuvəlip, Hoşur Bay bilen Sadiraxundin barliq veqeni sorap uquptu, emme bir Sadiraxunğa, bir Hoşur Bayğa qarap, həç nerse dəmey turuptu.

-Qazika, -deptu Sadiraxun, -hemme iş özlirige ayan boldi. Emdi quranda körsetkendek, ittik paltida keskendek devani kəsip, heqni heq, naheqni naheq qilivetimendila!

-Dəginiñ rast, biraq palta səpiğa mozay təzeklidi emesmu?! -deptu qazi qapaqni uçurup.

Sadiraxun bu geptin Hoşur Bayniñ qaziğa mozay para berginini pemleptu-de, "Bay bayğa tartidu, su sayğa" dəgen maqalniñ bikardin çiqmiğanliqini köñlidin ötküzüp, qazixanidin çiqip kətiptu.

U.8.1. BALTA SAPINA BUZAĞI PİSLEDİ

Evvelin evvelîsinde, Nametmen şehrinin bir kadısı varmış. Günlerden bir gün, Sadirahun denen bir yoksul, onun önüne deva bulmaya gelmiş.

Kadının gözü onun kıyafetine takılmış ve onun yoksulluğunu görüp:

-Bir gün sonra gel, bugün vaktim yok, deyip göndermiş.

Sadirahun evine vardıktan sonra olanları komşusuna söylemiş. Onun "Yarın yine gideceğim." dediğini duyan komşusu:

-Kadıya vermek için bir şeyler hazırladın mı? diye sormuş.

-Bir şey vermek gerekmez herhalde? demiş Sadirahun.

-Kadının "Bir gün sonra gel." demesi, bir şey alıp gel demesidir. Derdini anlatmak istiyorsan, kadıya bir şey götür, onu razı et ve gönlünü al, demiş komşusu.

Sadirahun evine girmiş, ama kadıya verilecek hiç bir şey bulamamış. Düşüne düşüne başı ağrımış. Sonra kadının nasihati ile kadıya balta ve Kur'an vermeye karar vermiş. Sadirahun gece Kur'an ile baltayı ak bir örtüye sarıp, kadının evine gitmiş.

-Evet, geçip bu tarafa durur musun? deyip Sadirahun'a bakmış kadı.

-Evet, siz düşüme girdiniz, ben de geç de olsa gelip sizi göreyim deyip geliverdim... demiş ve Sadirahun eline Kur'an'ı, sobanın arkasına da baltayı koymuş.

Havadan sudan konuşmayla aradan epey vakit geçtikten sonra, Sadirahun:

-Kadı! Önünüze gelişimin sebebi bir işimin olması, demiş.

-İşiniz neyle ilgili?

-Hoşurbay beyle ile ilgili.

-Ne hakkında?

-Oğluma, "Kızımı sana veririm.", deyip onu on yıl işletip, kızını başka bir kişiye verdi. Beni ve oğlumu "Git, dava açacağın yere davanı aç!" deyip bir kuruşsuz kovup gönderdi.

-Hoşurbay mı? demiş kadı. Biraz düşündükten sonra; yarın mahkemeye gidin ve birlikte bu durumu soruşturun.

Ertesi gün Hoşurbay ile Sadirahun mahkemeye gitmişler. Kadı evin misafir köşesinde oturup onların geliş nedenini anlamaya çalışmış. Fakat hiç bir şey sormadan bir Sadirahun'a bir Hoşurbay'a bakmış.

-Şeyhülislam, demiş Sadirahun. Bu durum artık belli oldu. Şimdi Kur'an'da suçun karşılığını göster, baltanın kestiği gibi davanı kesip, haklıyı haklı, haksızı haksız yap!

Dediğin doğru, fakat davayı keseceğim baltanın sapına buzağı pisledi, değil mi? demiş kadı göz kapağını kırpıp.

Sadirahun bu sözden Hoşurbay'ın kadıya rüşvet olarak buzağı verdiğini anlamış ve "Zengin zengine çeker, su da dereye…" denilen atasözünün boş yere çıkmadığını gönlünden geçirip, mahkemeden çıkıp gitmiş.

U.9. TUL XOTUN BİLEN BALA[363]

Burunniñ burunisida yip əgiridiğan bir tul xotun bolğaniken, oniñ Enqer isimlik bir taz oğli bolup, Semet dəgen navayda işleydiken. Tul xotun əgirigen yiplirini her cüme küni bazarğa apirip sətip, uniñ puli bilen künini ötküzidiken. Enqer Semet navayniñ öyide yərim aç, yərim toq işleydiken.

Künlerniñ bir küni-azni (Peyşenbe) küni bir yasavul kəlip: "Saña, padişahdin alvañ çüşti" dep, tul xotunniñ əgirgen yipini əlip kətiptu. Şundaq qilip yasavul her azni

[363] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 117-120.

küni keçqurun kəlip tul xotunniñ əgirgenyiplirini əlip kətidiğan boptu. Yasavul ketkendin kəyin, tul xotun padişahni qarğap yiğlaydiken.

Bir azni küni axşimi padişah vezir, yasavullirini egeştürüp, koça seylisi qilip, həliqi tul xotunniñ işiki aldiğa kəlip qaptu. Padişah qulaq salsa, bir xotun padişahni qarğavatqan, vezirlerniñ aççiqi kəlip padişahqâ deptu:

-Ey padişahialem, bu kim bolmisun kallisini əliş kərek.

Padişah ğezeplinip, vezirliri bilen öyge kiriptu. Qarisa bir tul xotun oçaq aldida yiğlap olturğudek. Padişah xotundin ğezeplinip soraptu:

-He, nəme bolduñ?

Tul xotun uniñ padişah ikenlikini tonumastin, yene padişah üstidin şikayet qiptu.

-Saña nəme boldi exmeq xotun? -dep soraptu ğezep bilen bir vezir.

Tul xotun bolğan veqelerniñ hemmisini sözlep bəriptu. Bir yasavulniñ təxi hazirla əgirgen yipini əlip ketkenlikini əytiptu. Padişah buniñ kim ikenlikini bilgüsi kəlip, pütün vezirliri bilen koçimu-koça izdeşke kirişiptu. Qarisa biriniñ şeherdin tağ terepke kətip barğânliqini körüptu. Padişah keynidin qoğlap, tağ tüvige kelgende, həliqi adem yetmiş bir zindipay (pelempey) bilen zəminniñ təgige çüşüpkətip barğudek. Padişahmu keynidin qoğlap çüşüptu, şundaq çüşüp qarisa, bir aqsaqalliq adem aldida turğan. Aq saqalliq adem közliridin ot yənip turğan halda:

-Ətikiñni aç, mana buni al, mañ keyniñge qayt! -dep bir siqim nerse bəriptu. Padişah uni aptu-de, öyige keptu. “Bu nəmidu?” dep əçip qarisa un iken. Padişah heyran bolup, vezirliri arqiliq Semet navayni çaqiriptu. Semet navayğa padişah:

-Muşu unğa həç nerse qatmay, maña nan yəkip ber, -deptu. Semet navay padişah əytqandek, həç nerse qatmay, həliqi undin nan rastlap, tonurğa yəkiptu. Nan pişqandin kəyin, tuxunek (kömeç) bolup, çüşüp kətiptu. Semet navay qorqup kətiptu,

tuxunekni apirip bersem, padişah məniñ kallamni aldidu, dəgen oyğa keptu-de, başqa undin nan raslaşqa kirişiptu. Semet navay xəmir yuğuruvətip Enqerge:

-Hoy taz, tonurda bir toxunek bar, tonurniñ külini əlivetip, tuxunekni yəgin, -deptu.

Enqer toxunekni yep bolup, talağa çiqsa, derexlerniñ ve her xil ösümlüklerniñ yopurmaqliri, hetta bezi giyahlarniñ bergilirimu sözlep kətiptu.

-Men bezgek ağriqiğa dora, -deptu bir yopurmaq.

-Men kəzik ağriqiğa dora, -deptu ikkinçi bir yopurmaq.

-Men baş ağriqiğa dora, -deptu üçinçi bir yopurmaq

Şundaq qilip "Men palani ağriqqa dora", "Men pustani agriqqa dora" dəyişip, her xil giyahlarniñ hemmisi sözlep kətiptu. Enqer derru həliqi sözligen yopurmaqlardin birni qaynitip, anisini sellimaza saqiyip kətiptu.

Şeherde vaba kəsili peyda bolup, padişah, padişahniñ vezirliri, Semet navaylarniñ hemmisi ölüp kətiptu. Enqer bolsa Semet navayniñ xorlişidin qutulup, şu şeherdiki puqralarniñ kəsellirini davalap saqaytip, anisi bilen bextlik turmuş keçürüptu ve puqralarniñ telipige binaen şu şeherge padişah boptu. Pütün şeher xelqi enqar padişahniñ dölitide toq, xatircem yaşaptu.

U.9.1. DUL KADIN İLE ÇOCUK

Evvelin evvelîsinde ip eğiren dul bir kadın varmış; onun Enker isimli bir de kel oğlu varmış. Bu oğlan Semet denen ekmekçinin fırınında çalışıyormuş. Dul kadın eğirdiği ipleri her Cuma günü pazara götürüp satıp, onun parasıyla da geçinirmiş. Enker, Semet fırıncının evinde yarı aç, yarı tok çalışırmış.

Günlerden bir gün, Perşembe gün muhafız gelip: "Sana, padişahtan vergi geldi." deyip, dul kadının eğirdiği ipi alıp gitmiş. Böylece, muhafız, her Perşembe günü gece vakti gelip, dul kadının eğirdiği ipleri alıp gider olmuş. Muhafız gittikten sonra, dul kadın padişahı lanetleyip ağlarmış.

Bir Perşembe gününün akşamı padişah, vezir ve muhafızlarını beraberinde götürüp, şehrin sokaklarını gezip, dul kadının evinin önüne gelmiş. Padişah kulak verdiğinde, bir kadının padişaha beddua ettiğini duymuş; vezirler de padişaha şöyle demiş:

-Ey âlem padişahı, kim olursa olsun bunun kellesini kesmek gerekir.

Padişah sinirlenip, vezirleri ile eve girmiş. İçeriye baktığında bir dul kadının ocak önünde oturup ağladığını görmüş. Padişah, kadına sinirlenip sormuş:

-Evet, ne oldun?

Dul kadın onun padişah olduğunu bilmiyormuş, bu yüzden yine padişahla ilgili şikâyetlerine devam etmiş.

-Ne oldu sana ahmak kadın? diye sormuş bir vezir sinirle.

Dul kadın meydana gelmiş olan olayların hepsini anlatmış. Bir muhafızın eğirdiği ipleri alıp gittiğini söylemiş. Padişaha, kadının iplerini alan kişinin kim olduğuna dair bilgi gelmiş ve bütün vezirleri ile sokak sokak onu aramaya başlamış. Baktığı zaman, birinin şehirden kaçıp dağa doğru gittiğini görmüş. Padişah arkasından kovalayıp, dağ yamacına geldiğinde, adı geçen insan yetmiş bir merdiven ile yerin altına inmiş. Padişah da arkasından kovalayıp gitmiş; inip baktığında, aksakallı bir kişinin önünde durduğunu görmüş. Aksakallı kişinin gözlerinden ateş çıkar şekilde:

-Eteğini aç, bunu al, arkanı dön ve git! deyip bir avuç bir şey vermiş. Padişah onu alıp evine gitmiş. "Bu nedir?" deyip, açıp baktığında un olduğunu görmüş. Padişah şaşırıp, vezirleri vasıtasıyla Semet fırıncıyı çağırtmış. Padişah Semet fırıncıya:

-Bu una hiç bir şey katmadan, ekmek yapıp bana getir, demiş. Semet fırıncı, padişahın söylediği gibi, hiç bir şey katmadan, sade undan ekmek yapıp tandıra koymuş. Ekmek piştikten sonra, burçak ekmeği olduğu anlaşılmış. Fırıncı Semet korkup gitmiş, burçak ekmeğini götürüp versem, padişah benim kellemi keser, gibi bir düşünceye düşmüş ve başka undan ekmek hazırlamaya girişmiş. Fırıncı Semet hamuru yoğurup Enker'e:

-Hey kel, tandırda bir burçak ekmeği var, tandırın külünü alıp, burçak ekmeğini yiyiver, demiş.

Enker burçak ekmeğini yiyince dışarı çıkmış, ağaçların ve her tür bitkinin yapraklarının, hatta bazı otların ona konuştuğunu fark etmiş.

-Ben sıtma hastalığına devayım, demiş bir yaprak.

-Ben tifüs hastalığına devayım, demiş ikinci bir yaprak.

-Ben de baş ağrısına devayım, demiş üçüncü bir yaprak.

Böylece "Ben filanca hastalığa devayım.", "Ben falanca hastalığa devayım." deyip, her tür yabanî ot ona konuşmuş. Enker hemen konuşan yapraklardan birini kaynatıp, anasını tamamen iyileştirmiş.

Şehirde veba hastalığı ortaya çıktığında, padişah, padişahın vezirleri ve fırıncı Semet yani hepsi ölmüş. Enker, fırıncı Semet'in onu hor görmesinden kurtulup, bu şehirdeki fukaraların hastalıklarını tedavi edip, anası ile iyi bir hayat geçirmiş ve fukaraların talebine binaen (dayanarak) bu şehre padişah olmuş. Bütün şehir halkı Enker padişahın devletinde karnı tok ve rahat bir şekilde yaşamış.

U.10. TÖMÜRÇİNİÑ CAVABİ[364]

Qedimki zamanda zərek bir tömürçi bolğaniken. U işni sipta ve puxta işleydiken. Kişilermu uniñdin sətivalğan saymanni uprap tügigiçe söyünüp işlitidiken. Künlerniñ biride bu tömürçi soqqan orğaqliriğa xilmuxil gül oyuvatsa, şeherniñ padişahı ikki veziri bilen uniñ dukinininiñ aldiğa kəlip qaptu. Padişah tömürçiniñ işiğa birdem qiziqip qarap turğandin kəyin, uniñ işini halalliq bilen qilivatqiniğa zoqlinip, tömürçini söz bilen sinap baqmaqçi boptu.

-Ustam, -deptu padişah tömürçiniñ qoli boşiğandin kəyin, -sizniñ bu yerge kelginiñizge qançe yil boldi?

Ustam bəşini kötürüp qarisa, şu, şeherniñ padişahi ikki veziri bilen yənida turğan. U bir qaraş bilen padişahniñ ğerizini çüşiniptu.

-Məniñ bu yerge kelginimge ellik yil boldi! -dep cavab qayturuptu tömürçi ançe uzup oylanmayla. Öziniñ soaliğa köñli qanğudek durus cavab alğan padişah:

-Bu tağqa qar çüşkinige qançe yil boldi? -dep ustamğa tikiliptu.

[364] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s.171-174.

-Üç yil boldi, -dep cavab bəriptu tömürçi şahniñ özini yene bir qətim sinimaqçi ikenlikini çüşinip.

-Siz bir yilda neççe kün işlep, neççe kün dem alisiz? -deptu padişah ustamniñ ehvalini bilmekçi bolup.

-366 künniñ hemmisidila men işta, -dep cavab bəriptu tömürçi.

-Alte ay işlep, alte ay dem alsiñiz bolmamdu? -deptu padişah.

-Alte ay emes, alte kün dep alsam, balilirim açtin ölidu, -dep cavab bəriptu tömürçi külüp turup.

-Undaq bolsa, -deptu ustamniñ ehvalini çüşengen padişah, -bordap bəqilğan yaramliq ikki öküzüm bar men sizge şuni evetip bərey, göşi bilen yəgini şilivəlip, özini məniñ aldimğa evetiñ.

Padişah şu, sözni qiptu-de ordiğa qarap məñiptu. Tömürçi öz işiğe kirişiptu.

Padişah yolda kətivətip vezirliridin:

-Məliqi tömürçi məniñ soallirimğa qandaq cavab berdi, bayqidiñlarmu? -dep soraptu.

-Uluğ şahim, -deptu vezirler, -u tömürçi yalğançi iken, canablириniñ burutiğa çañga təzip, küp kündüzde yalğan sözlidi.

-Siler uniñ yalğan sözliginini qandaq bildiñlar?

-Bu tömürçi burundin tartip meşelik idi. Şundaq turup "Məniñ bu yerge kelginimge ellik yil boldi" dədi. U yene "Bu tağqa qar çüşkili üç yil boldi" deydu, bu sözimu yalğan. Ata-bovilirimizniñ zamanidin tartip bu tağda qar bar iken. Bu sözni añliğan padişahniñ ğezipi kəlip, közidin ot çaqnaptu:

-Siler vezir turup, tömürçiçilik eqliñlar yoq iken, -deptu padişah ikki vezirge,- bəriñlar, məniñ nəmini soriğanliqimni, tömürçiniñ cavablириniñ menisini uqup kəliñlar, eger bu sözlerniñ menisini tapalmisañlar, közümge ikkinçi körünmeñlar.

Vezirler qorqqinidin bu sözlerniñ menisini ikki küngiçe təpip kəlişke möhlet soraptu. Padişah maqul buptu. Padişahniñ ğezipidin qutulğan vezirler bir künni kitab oquş bilen ötküzüptu. Etisi meslihetlişip, tömürçiniñ aldiğa keptu ve özliriniñ bəşiğa çüşken künni sözlep bərip, uniñdin yardem soraptu. Tömürçi padişah evetmekçi bolğan ikki öküz muşu ikki vezir ikenlikini əsige aptu.

-Maqul, yardem qilay, -deptu tömürçi, -emma u sözlerniñ menisini silerge bikarğa sözlep bərişke vaqtim yoq.

Vezirler yalvuruptu. Tömürçi ustam:

-Quruq söz qulaqqa xoş yaqmaydu, -dep ularniñ yalvuruşlirini ətibarğa almaptu. Axir vezirler yanlirida bar pullirini tömürçi ustamniñ aldiğaqoyup yəliniptu.

-Undaq bolsa, qulaq səlip añlañlar, -deptu tömürçi, -padişahniñ "Sizniñ bu yerge kelginiñizge qançe yil boldi?" dəgini "Qançe yaşqa kirdiñiz?" dəgini, "Bu tağqa qar çüşkinige qançe yil boldi?" dəgini "Çəçiñizğa aq çüşgili qançe yil boldi?" dəgini. Andin kəyin balamniñ bar-yoqluqini soridi. Men dem almay işleydiğanliqimni əytiş arqiliq balilirimniñ barliqini uqturdum.

-"İkki öküz evetimen" dəginiçu? –dep soraptu vezirler.

-Buni sorimañlar, men əytmay, -deptu. Tömürçi, -uniñ silerge paydisi yoq.

-Paydisi bolmisimu añlap baqayli, -dep çiñ turuvaptu vezirler.

-Özüñlarni özüñlar ayimiğandin kəyin, men xicil bolup nəme qilay, -deptu tömürçi, -padişahniñ "İkki öküz evetimen" dəgini "İkkiñlarni evetimen" dəgini. "Göşi bilen yəgini şilivəlip, özini maña evetivətiñ" dəgini "Ularniñ tonlirini ve yənidiki pullirini əlivəlip, sizdin soriğan sözlerniñ menisini əytip bəriñ, andin özlirini məniñqeşimğa evetivətiñ" dəgini. Epsuski, men padişahniñ buyruqini tügül orundimidim, puluñlarnila aldim, tonuñlar özüñlarğa qaldi, ademgerçilik qildim.

Vezirler tömürçiniñ eqlige heyran qəlip, özliriniñ eqilsizliqidin kətişiptu.

U.10.1. DEMİRCİNİN CEVABI

Eski zamanlarda işini sağlam yapan uyanık bir demirci varmış. İnsanlar da ondan satın aldığı aletleri eskiyinceye kadar sevinçle kullanırmış. Günün birinde bu demirci yaptığı oraklara çeşit çeşit çiçekler oyarken şehrin padişahı iki veziri ile onun dükkânının önüne gelmiş. Padişah demircinin yaptığı işi merak edip bir an bakıp durduktan sonra, onun işini dürüstlük ile yaptığına inanıp, demirciyi söze tutmuş.

-Ustam, demiş padişah demircinin eli boşandıktan sonra; siz bu yere geleli kaç yıl oldu?

Ustam başını kaldırıp baktığında, yanında padişahın iki veziri ile birlikte durduğunu görmüş. O ilk bakışta padişahın amacını düşünmüş.

-Ben bu yere geleli elli yıl oldu! diye cevap vermiş. Kendi sorusuna cevap alan padişah:

-Bu dağa kar düşeli kaç yıl oldu? deyip ustama sormuş.

-Üç yıl oldu, deyip cevap vermiş demirci, şahın kendisini bir defa daha denediğini düşünerek.

-Siz bir yılda kaç gün işleyip, kaç gün tatil yapıyorsunuz? demiş padişah ustanın durumunu bilerek.

-Üç yüz altmış altı günün tümünde çalışıyorum, deyip cevap vermiş demirci.

-Altı ay çalışıp, altı ay tatil yapmıyor musunuz? demiş padişah.

-Altı ay değil, altı gün bile çalışmasam, çocuklarım açlıktan ölür, diye cevap vermiş demirci gülerek.

-Öyleyse, demiş ustanın durumunu anlayan padişah, besleyip bakılacak yaralı iki öküzüm var ben size onları göndereyim, eti ile otunu karıştırıp, onları benim önüme geri gönderin.

Padişah bu sözleri söylemiş ve ocağa bakarak yürümüş. Demirci kendi işine devam etmiş.

Padişah yolda vezirlerine:

-Demirci benim sorularıma nasıl cevap verdi, dikkat ettiniz mi? diye sormuş.

-Ulu şahım, demiş vezirler. O demirci yalancıymış. Sizin gözünüzün önünde çekinmeden, güpegündüz yalan söyledi.

-Sizler onun yalan söylediğini nasıl anladınız?

-Bu demircinin olduğu yer eskiden beri meşelik idi. O "Ben bu yere geleli elli yıl oldu." dedi. Bir de o "Bu dağa kar düşeli üç yıl oldu." dedi, bu sözü de yalan. Atalarımızın zamanından beri bu dağda kar varmış. Bu sözleri duyan padişah öfkelenip, gözünden ateş fışkırmış:

-Sizler vezirsiniz, ama demirci kadar aklınız yok, demiş padişah iki vezirine. Gidin, benim sorduğum sorulara demircinin verdiği yanıtların anlamlarını bulun; eğer bulmadan gelirseniz gözüme gözükmeyin, demiş.

Vezirler korkudan, bu sözlerin manasını bulmak için iki gün izin istemişler. Padişah bunu makul bulmuş. Padişahın öfkesinden kurtulan vezirler bir günü kitap okuyup araştırarak geçirmişler. Ertesi gün, demircinin önüne gelmişler ve başlarına gelen olayı anlatıp, ondan yardım istemişler. Demirci, padişahın göndereceği iki öküz, demek ki bu iki vezirmiş diye düşünmüş.

-Makul buldum, yardım edeyim, demiş demirci. Ama o sözlerin manasını sizlere söyleyecek kadar boş vaktim yok.

Vezirler yalvarmış. Demirci ustam:

-Boş ve kuru söz kulağa hoş gelmez, deyip onların yalvarışını itibara almamış.

-Öyleyse, kulak verip dinleyin, demiş demirci. Padişahın "Siz bu yere geleli kaç yıl oldu?" diye sorduğu soru "Kaç yaşına girdiniz?" sorusudur. "Bu dağa kar düşeli kaç yıl oldu?" sorusu da "Saçınıza ak düşeli kaç yıl oldu?" demektir. Ondan sonra çocuğum olup olmadığını sordu. Ben hiç dinlenmeden işlediğimi söylemekle çocuklarımın olduğunu söyledim.

-"İki öküz gönderirim." dediği neydi? diye sormuş vezirler.

-Bunu sormayın, ben de söylemeyeyim; cevabın sizlere faydası yok demiş demirci.

-Faydası olmasa da anlat bakalım, deyip dikilip durmuş vezirler.

-Kendinizi kendiniz acımadıktan sonra, ben niye utanayım, demiş demirci. Padişahın "İki öküz gönderirim." ile demek istediği "Sizin ikinizi göndermesidir.". "Eti ile otunu karıştırıp, kendisini benim önüme gönderin." demek istediği "Onların

donlarını ve paralarını alıp, size sorduğum soruların manasını verin, ondan sonra onları bana gönderin.”dir. Ne yazık ki, ben padişahın buyruğunu tam yerine getirmedim, paranızı aldım, ama donunuzu almadım, insanlık yaptım.

Vezirler, demircinin aklına hayran kalıp, kendi akılsızlıklarını anlayıp geri dönmüşler.

U.11. XELPETLER[365]

Burun bir dəhqan ikki eşekke otun artip şeherge məñiptu. Şeherniñ yəniğiraq barğanda, çoñ östeñniñ kövrükide olturğan üç xelpetni körüp qaptu.

Dəhqan bularğa salam qilişni layiq körüp, uduliğa kelgende:

-Essalamu eleykum, -dep bəşini əgip ötüptü. Ləkin, xelipetler dəhqanni özge əlmay ötküzüvətiptu. Dəhqan xelvetlerdin uzap, şeherge kirey dep qalğanda, bu üç xelpet qiziq talaşqa çüşüptu.

-Salamni maña berdi, deptu birinçi xelpet sözini delillep.

-Yaq, u dəhqan salamni maña qarap berdi, - deptu ikkinçi xelpet.

U salam bergende maña əgilip turup berdi. Bu salamda silerniñ heqqiñlar yoq,- deptu üçinçi xelpet.

Xelpetler rasa talişiptu. Axir piçaq kötürüşüptu. Xudağa şükri, bularniñ arisida eqilliqraqi bar iken. U:

-Kimge salam bergenlikini dəhqanniñ özidin sorayli,-deptu. Bu gepke qalğanlirimu qoşuluptu. Bular çüşüp qalğan keşlirige qarimay, dəhqanniñ keynidin yügürüştu. Dəhqan xelpetleriiñ varqirişidin endişe qilip:

-Alla, bu xelpetlerge nəme bolgandu? Mendin birer xataliq ötken uxşaydu, -dep kaptu. Hasirap-hömüdep kelgen xelpetler dəhqandini:

-Hay ana, bayiqi salamni kimge berdiñ?-dep soraptu.

[365] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 57-58.

-Üçiñlarğa, -dep cavab bəriptu dəhqan.

-Üçimizniñ qaysisiğa salam bergenlikiñiz əytip bermiseñ, -deptu xelpetler, -biz qanğa boyilimiz.

Veqeniñ təgi-tektini pemligen dəhqan:

-Qaysiñlar exmeq bolsañlar, şuniñga berdim, -dep cavab bəriptu.

U.11.1. MEDRESELİLER

Eskiden bir çiftçi, eşeğe odun yükleyip şehre doğru yürümüş. Şehrin yanına vardığında, büyük derenin köprüsünde oturan üç medreseliyi görmüş.

Çiftçi bu kişileri selam verilmeye layık görüp, karşılarına gelmiş:

-Selâmünaleyküm, deyip başını öne doğru eğmiş. Lakin medreseliler çiftçiyi umursamayıp selam vermemişler. Çiftçi medreselilerden uzaklaşıp, şehre gireyim derken, bu üç medreseli ilginç bir tartışmaya girişmiş.

-Çiftçi selamını bana verdi, demiş birinci medreseli.

-Yok hayır, çiftçi selamını bana bakarak verdi, demiş ikinci medreseli.

O selam verdiğinde bana doğru eğildi. Bu selamda sizlerin hakkı yok, demiş üçüncü medreseli.

Medreseliler bu konuda tartışmışlar. Sonunda da birbirlerine bıçak çekmişler. Allaha şükür, bunların arasında aklı başında biri varmış. O:

-Kime selam verdiğini çiftçinin kendisine soralım, demiş. Bu söze diğer ikisi de katılmış. Bunlar düşüp kalan kıyafetlerine bakmadan, çiftçinin arkasından koşuşmuşlar. Çiftçi medreselilerin bağrışmasından endişe edip:

-Allah! Bu medreselilere ne oldu? Ben bir hata yapmışa benziyorum, demiş. Zorluklar içinde gelen medreseliler çiftçiye:

-Deminki selamı kime verdin? diye sormuş.

-Üçünüze verdim, diye cevap vermiş çiftçi.

-Üçümüzden hangimize selam verdiğinizi söylemiyorsunuz, demiş medreseliler.

Olayın esasını anlayan çiftçi:

-Hanginiz ahmaksa ona selam verdim, diye cevap verip onları bırakmış.

U.12. ÜÇ BEÑGE[366]

Bar iken, yoq iken, aç iken, toq iken. Burunqi zamanda bir yəzida üç beñge bar iken. Ular bek hurun iken, tapsa yeydiken, tapmisa çəkip yatidiken, bergenni mahtaydiken, bermigenni qarğaydiken peqet emgek qilmaydiken.

Bir küni bu üç beñge yəziniñ çətidiki söget tüvige yiğiliptu. Aridin biri:

-Ölüp tügeydigan alem, keñ cahanğa çiqip qaptuq, qəni yasimamsiler, şorap mezze qilmaylimu, -deptu közini yumup turup.

-Taptiñ, şundaq qilayli, -dəyişiptu qalğan ikkisi. Şuniñ bilen üçi tenla çilimni çiqirip, içige çiñdap toldurup, taza huzur qilip çəkiptu. Ular çekkensəri əğirlişip. Özliriçe huzur qilişip, çilimni bir-birige tutuşuptu. Kəyin rasa mest boluşup, üçi üç yerde yətip qoptu. Bir çağdin kəyin, aridin biri bəşini kötürüp:

-Hey ağiniler, turpan dəgende tavuz belen oxşaydu, yüz ğulaç yerge pelek tartip, yultuzdek çəçek atidu, -deptu. Mestliki teñşilip qalğan yene biri buni añlap:

-Bir tavuzni on beşke parçilap, on beş harvida toşumiş təxi, -deptu**.**

-Ademniñ əğizidin səriq su aqquzmañlar, şu tavuz bolsa, bir kişi qançini ye, -deptu yene bir beñge bağrini yəqip turup. Bengilerniñ pariñi rasa qizivatqanda, şeherdin qaytqan bir dəhqan kəlip qaptu.

-Hey bova, sayidap ketsile, -deptu beñgilerniñ biri.

-Yaq! Maña saye ziyan qilidu, -deptu bovay.

Beñgiler bovayniñ sözini añlap, parakqide külüşüp kətiptu. Ular bir-birige qarişip:

-Qandaq exmeq bovay bu, sayimu ademge ziyan qilamdu? –dəyişiptu.

[366] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s.62-64.

Bovay ularniñ zañliq qilivatqanliqini bayqap:

-He! Men exmeq, -dep kətip qaptu. Üç beñge yazni ene şundaq caylarda salqindap ötküzüptu.

Yaz ötüptu, küz keptu, qattiq soğuq qişmu kiriptu. Etrapni qar bəsip, yol əçip mənişmu qiyinlişip kətiptu. Həliqi üç beñge qeyerde yəñi nan yaqqan tonur bolsa, şuniñda issinip, yərim issiq, yərim muzlap yürüptu. Ular bir küni keçte həliqi dəhqanniñ tonuriğa yiğilip keptu. Dəhqan talağa çiqip, tonurniñ içige putini, biriniñ koyniğa biri bəşini təqip, kasildap titrep turğan üç kişini başlap öyige əlip kiriptu. Dəhqan baykiğudek bolsa, söget sayisidiki üç beñge iken. Dəhqan ularniñ qorsiqini toyğuzuptu, ularniñ tənige derman kirgendin kəyin, dəhqan:

-Siler kim bolisiler? –dep soraptu. Yazni sayidap ötküzgen beñgiler ün çiqarmaptu. Dəhqan:

-Aptapta köyüp, pişqan "Exmeq" dəhqan men bolimen silerni şu çağ bir sayida uçratqanidim, -deptu. Beñgiler xicalet bolup, yerge kirip kətey dep qaptu.

U.12.1. ÜÇ AFYON TİRYAKİSİ

Bir varmış, bir yokmuş, aç imiş tok imiş. Eski zamanlarda bir köyde üç tiryaki varmış. Onlar pek tembelmiş, yemek bulduğunda yer, bulmazsa yatıp uyurlarmış, vereni över, vermeyeni lanetlerlermiş; ancak hiç emek harcamazlarmış.

Bir gün bu üç tiryaki köyün kenarındaki söğüt ağacının altında toplanmışlar. Aralarından biri:

-Ölüp gidilen fani dünya; bu kocaman dünyaya geldik, hani yaptıklarımız nerede? İnsan bu fani dünyadan zevk almamalı mı? demiş gözünü yumup.

-Doğru! Zevk almalıyız, demiş diğer iki tiryaki. Sonra üçü de tütünü çıkarıp, sıkıca doldurup sarmışlar, huzurlu bir şekilde içlerine çekmişler. Onlar tütünü çektikçe huzur bulup, tütünü birbirlerine vermişler. Sonra tamamen mest olup, üçü üç yerde yatıp kalmışlar. Bir süre sonra, aralarından biri başını kaldırıp:

-Hey arkadaşlar, Turfan denilen yerde karpuz iyi yetişir, yüz kulaç yere uzayıp, yıldız gibi çiçek açıyor, demiş. İçlerinden kafası tutan birisi bunu duyup:

-Bir karpuzu on beşe parçalayıp, on beş arabada taşımışlar, demiş.

-İnsanın ağzından sarı sular aksa da bir kişi bu karpuzlardan kaç tane yiyebilir, demiş tiryaki. Tiryakiler tam zevkleneceğinde, şehirden dönen bir çiftçi gelmiş.

-Hey dede gölgeye gelsene, demiş tiryakilerden biri.

-Yok! Gölge bana zararlıdır, demiş dede.

Tiryakiler dedenin sözünü duyup, kahkahayı basmışlar. Onlar biri birlerine:

-Nasıl ahmak bir dede bu yahu, gölge insana zarar verir mi hiç? demişler.

Dede onların züppelik yaptığını anlayıp:

-Evet! Haklısınız! Ben ahmağım, deyip gitmiş. Üç tiryaki yaz aylarını böyle serin yerlerde geçirmişler.

Sonra yaz geçip, güz gelmiş; sert soğuk ve kış gelmiş. Etrafı kar basıp, yol açıp yürümek zorlaşmış. Üç tiryaki nerede ekmek pişirilen tandır varsa, orada biraz ısınıp, biraz üşüyüp geçinmişler. Tiryakiler bir gece çiftçinin tandırına toplanmışlar. Çiftçi dışarı çıkıp baktığında, birinin bacağını tandırın içine, birinin başını öbürünün kucağına koyup, titreyip durduğunu görmüş ve üç kişiyi alıp evine girmiş. Çiftçi dikkatlice baktığı zaman, bu üç kişinin söğüt altındaki üç tiryaki olduğunu anlamış. Çiftçi onların midesini doyurmuş ve vücutları güçlendikten sonra, çiftçi:

-Sizler kimsiniz? diye sormuş. Yazı gölgede geçiren tiryakiler hiç ses çıkarmamış. Çiftçi:

-Ben güneşte yanıp, pişen "Ahmak" çiftçiyim. Sizlerle bir gölge yerde karşılaşmıştım, demiş. Tiryakiler bunu hatırlayıp, utançlarından yerin dibine girip oradan gitmişler.

U.13. ALTUN TAĞ[367]

Qedimki zamanda, dunyağa meşhur bir tağ bar iken. Uniñ çoqqisida altun, kümüş, ünçe, -mervayit, -yaqut, göher qatarliq əsil taşlar həsabsiz bolğaçqa "Altun Tağ" dep atilidiken.

[367] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s .87-90.

Bu tağniñ əgizliki bulutqa taqişidiken, bu tağqa birer kişiniñ çiqqanliqini añliğan yaki körgen ademmu yoq iken. Şu tağqa yəqin bir şeherde cavahir puruşluq qilidiğan bir kişi bolup, “Altun Tağqa çiqip, u yerdiki barliq dunyani əlip çüşüp, dunyadiki çoñ baylar qatarida şöhret kazansam” dep kəçe-kündüz arzu qilidiken, ləkin bu meqsitige yətişniñ amalini həç tapalmaptu. Künlerniñ biride cavahir puruş dukinida cavahirat sətip ultursa, bir aqsaqal buvay uniñ aldiğa kəlip salam qiptu.

-Oglum, -deptu bovay, -mavu tulumni satay, əlip qoymamiz? Tulumniñ xususiyiti şuki, uniñğa bir nerse alsiñiz qaça bolidu, “Uçuñ tulum uçuñ!” dəsiñiz, herqançe əgiz cayğimu uçup çiqalaydu, ləkin yerge uçup çüşelmeydu.

Cavahir puruş bu gepni añlap, tulumni sətivaptu, u keçte öyige kəlip, tulumğa ciq taş əlip, balixanisiğa qarap “Uçuñ tulum, uçuñ” dəgeniken, tulum uçup balixaniniñ ögzisige çiqiptu. Cavahir puruş buni körüp tulumniñ Altun Tağqa uçup çiqalişiğa közi yətiptu-de, uyan oylap, buyan oylap, tağqa çiqişniñhiylisini təpip çiqiptu, etisi cavahir puruş medikar baziriğa bərip, bir medikarni əlip kəlip, bir neççe kün obdan bəqiptu, andin medikarğa tulumniñ xasiyitini sözlep, uni ldap tulumğa kirişke köndürüptu. Medikar tulumğa kirgendin kəyin, cavahir puruş: “Uçuñ tulum, uçuñ” deptiken, tulum medikarni kötürüp tağqa uçup çiqiptu.

-Medikar tulumdin çiqqandin kəyin, cavahir puruş:

-Tulumni altunğa toşquzup yerge taşla, andin səni yerge çüşürüvalimen, -dep tovlaptu. Cavahir puruş tağirini toşquzup bolğandin kəyin, tulumni aptude, arqisiğa qarapmu qoymay, şeherge qarap beder kətiptu. Medikar tağ üstide qəlip, yerge çüşkili yol tapalmay, açliq ve ussuzluq azabidin ölüptu.

Cavahir puruş muşu usul bilen ikki-üç yil içide turğun altun kümüş, ünçe-mervayit yiğivaptu, bunin bedilige neççe yüzligen yigitni ölümge giriptar qilip qağa-quzğunlarğa yem qilip bəriptu.

Bir küni cavahir puruş bazarğa bərip aditi boyiçe “Medikar alimen” dep varqiraptu, buni bir yətm bala añlap:

-Bay aka, ata-anam yoq yətim balimen, məni əliñ! -deptu.

Cavahir puruş bu balini tağ tüvige apirip, aditi boyiçe tulumğa solap tağqa çiqiriptu, altun-kümüşlerni taşlitip alğandin kəyin, baliğa qarapmu qoymay şeherge qarap məniptu. Yətim bala her qançe tovlap, yiğlap yalvursimu, cavahir puruş qulaq salmaptu. Bala cavahir puruştin ümid üzüp etrapiğa qarisa, ademniñ söñekliri tağüstide sayniñ təşidek yatqudek, bala bu ademlerni cavahir puruşnin hiyle bilen öltürgenlikini çüşiniptu ve “Hep, tirikla bolsam, sənimu tulumğa solap, ölgenlerniñ intiqamini almisam” dep oylap, qorsiqi açsa otnin yiltizini yep, usisa yamğur süyini içip bir neççe künni ötküzüptu. Bala mağa-mağa tağ bağrida əqivatqan deryani körüp qaptu-de, tevekkül qilip yardin özini deryağa taşlaptu, derya süyi balini əqitip qirğaqqa çiqirip qoyuptu.

Bala hoşiğa kəlip, kiyimlirini yəşip siqiptu-de, öyige bəriptu ve kiyimlirini özgertip, çaç-saqallirini çüşertip, bir neççe kündin kəyin medikar baziriğa bəriptu.

Uzun ötmey cavahirpuruşmu medikar baziriğa yətip keptu ve heliqi balini egeştürüp, tağqa qarap məñiptu, ular tağ tüvige kelgende cavahir puruş baliğa:

-Ukam, mavu tulumğa kir, men səni bir işaret bilen tağqa çikirimen, bir işaret bilen tağdin çüşürimen, -deptu.

-Bay aka, -deptu bala, -men ömrümge kəlip tulumğa kirgenni körmeptikenmen, öziñiz, kirip körsitip bersiñiz.

Cavahir puruş baliğa:

-Körüptur-he, tulumğa mundaq kiridu, -dep tulumğa kirişige, bala tulumniñ ağzini boğup:

-Uçuñ tulum, uçuñ! -deptiken, tulum cavahirpuruşni tağ üstige kötürüp əlip çiqip kətiptu. Cavahir puruş tulumdin çiqqandin kəyin, bala yerde turup:

-Hey ademxur bay, ötken növet tulumğa kirip tağqa çiqqan men bolimen, xeqqe qilğan yamanliqiñ aqivet bəşinğa çiqti -dep varqirap cavahir puruşniñ qəçirini minip tağ şeherge qaytiptu, cavahir puruş tağ üstide açliqtin ölüptu.

U.13.1. ALTIN DAĞ

Eski zamanlarda, dünyada meşhur bir dağ varmış. Bu dağın tepesinde çok fazla altın, gümüş, inci ve yakut gibi değerli taşlar varmış ve burasının adı "Altın Dağ" diye geçermiş.

Bu dağın yüksekliği buluta yaklaşırmış; bu dağa herhangi bir kişinin çıktığını duyan veya gören hiç kimse yokmuş. Bu dağın yakınında bir şehirde mücevher satışı yapan bir kişi olsam ve "Altın Dağ'a çıkıp, o yerde bulunan değerli şeyleri alıp aşağıya insem ve dünyadaki büyük zenginler arasına ben de katılıp şöhret kazanabilsem." demiş. Bu kişi gece gündüz bunu arzu etmiş, lakin bu amacına ulaşmanın yolunu hiç bulamamış. Günün birinde mücevher dükkânında mücevherler satıp dururken, bir aksakallı dede onun önüne gelip selam vermiş.

-Oğlum, demiş dede, ben bu tulumu satarım, alır mısın? Bu tulumun özelliği şu ki, bununla bir şey alırsanız kutu olur, "Uçun tulum uçun!" derseniz, en yüksek yere uçup çıkar, lakin aşağıya yeryüzüne doğru uçup inemez.

Mücevherci bu sözü duyup, tulumu satın almış. O gece evine gelip, tuluma birçok taş koyup, balkonuna bakarak "Uç tulum, uç!" demiş, tulum uçup balkonun üstüne çıkmış. Mücevherci bunu görüp tulumun Altın Dağ'a uçup çıkabileceğine karar vermiş ve öyle düşünüp, böyle düşünüp dağa çıkmanın yolunu bulmuş. Ertesi gün mücevherci işçi pazarına gidip, bir işçi alıp gelip, birkaç gün ona iyi şekilde bakmış. Ondan sonra işçiye tulumun özelliklerini söyleyip, onu tuluma girmeye ikna etmiş. İşçi tuluma girdikten sonra, mücevherci "Uç tulum, uç!" demiş, tulum işçiyi uçurup dağa götürmüş.

İşçi tulumdan çıktıktan sonra, mücevherci:

-Tulumu altın doldurup yere at, ondan sonra seni yere indireyim, deyip bağırmış. Mücevherci çuvalını doldurduktan sonra, tulumunu alıp, arkasına bile bakmadan, şehre doğru yürümüş. İşçi dağ üstünde kalıp, dağdan aşağıya inecek yol bulamadan, açlık ve susuzluktan ölmüş.

Mücevherci bu yolla iki üç yıl içinde bir sürü altın, gümüş, inci toplamış, bunun bedeli olarak da yüzlerce yiğidi ölüme terk edip, karga ve kuzgunlara yem etmiş.

Bir gün mücevherci adam pazara gidip "Ben bir işçi satın alacağım." deyip bağırmış; bunu yetim bir çocuk duyup:

-Zengin ağabey, annem babam yok, ben yetim bir çocuğum, beni alın! demiş.

Mücevherci bu çocuğu dağın dibine götürüp, her zamanki gibi tuluma hapsedip dağa çıkarmış, altın ve gümüşleri aşağıya attıktan sonra, çocuğa bakmadan şehre yürümüş. Yetim çocuk ne kadar bağırıp, ağlayıp yalvarsa, mücevherci kulak asmamış. Çocuk mücevherciden ümidi kesip etrafına baktığında, insan kemiklerinin dağın üstündeki dere yatağını doldurduğunu görmüş. Çocuk bu insanları mücevhercinin hile ile öldürdüğünü düşünmüş ve "Canlı kalabilsem de seni tuluma hapsedip, ölenlerin intikamını alsam" diye düşünüp, karnı acıktığında bitkilerin çiçeklerini yiyip, susadığı zaman yağmur suyunu içip bir kaç gün geçirmiş. Çocuk dağ yamacında akan dereyi görmüş ve kaderine boyun eğip uçurumun kenarından kendini dereye atmış, dere suyu onu kenara kadar çıkarmış.

Bu durum çocuğun hoşuna gitmiş ve ıslanan kıyafetlerini kurutmak için çıkarıp sıkmış. Sonra evine gitmiş ve kıyafetlerini değiştirip, saç ve sakallarını kısaltıp, bir kaç gün sonra işçi pazarına gitmiş.

Çok geçmeden mücevherci de işçi pazarına gelmiş ve yetim çocuğu beraberinde götürüp, dağa doğru yürümüş. Onlar dağın dibine geldiklerinde mücevherci, çocuğa:

-Kardeşim, bu tuluma gir, ben seni bir işaret ile dağa çıkarırım, bir işaret ile dağdan indiririm, demiş.

-Zengin ağabey, demiş çocuk; ben ömrümde tuluma gireni görmedim, siz girip bana gösterseniz olur mu?

Mücevherci, çocuğa:

-Şimdi bak, tuluma böyle girilir, deyip tuluma girdiğinde, çocuk tulumun ağzını sıkıca bağlayıp:

-"Uç tulum, uç!", demiş, tulum mücevherciyi dağın üstüne götürüp, orada bırakmış ve gelmiş. Mücevherci tulumdan çıktıktan sonra, çocuk yerde durup:

-Hey vahşi adam, geçen defa tuluma girip dağa çıkan bendim. Halka yaptığın kötülüğün sonu seni buldu, deyip bağırarak şehre dönmüş, mücevherci de dağ üstünde açlıktan ölmüş.

U.14. ALDİRAÑĞULUQ[368]

Ötken zamanda Həzim isimlik bir bala ötkeniken, u kiçikidin tartip nahayiti aldirañğu micezlik bolup ösüptu. Bir küni yatar çağda dadisi uniñğa:

-Balam, ete seherturğin, Haşim akaniñ öyige işqa evetimen, -deptu.

Toxu çilliğanda həzim urnidin turup Haşim akiniñ öyige məñiptu. Biraq, dadisiniñ həme işka evetmekçi ikenlikini soraşni xiyaliğimu keltürmeptu.

Haşim akiniñ öyi yərim künlük yol iken, Həzim hərip-əçip aran çip aran etip bəriptu.

-Nəme iş bilen keldiñ? dep soraptu Haşim aka Həzimdin.

-Dadam axşam "Ete səni haşim akañniñ öyige işqa böyruymen dəgenidi, şuña, seher yolğa çiqip, hazir yətip kəlişim," -deptu həzim.

-Nəme iş, ikenlikini sorimidiñmu?

Həzim bu soalğa cavab bərelmey yerge qarap turuptu.

Həzimniñ aldirañğuluqini bilgen Haşim aka köñlige bir işni püküptu-de:

[368] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s.257-258.

-Dadañ səni muşu tügmen təşini əlip kətişke buyrumaqçi idi, -dep taşniñ töşükidin tana ötküzüp, Həzimniñ oñ mürisige yötküzüp qoyuptu ve sol mürisige yötkimey əlip bərisni tapilaptu.

Həzim taşni nəmişqa sol sorimayla aldirap öyige qaytiptu. Yolda köp capa tartiptu. Tana petip on mürisi qanap kətiptu.

Həzim dadisiğa Haşim akiniñ sözlirini əytip bəriptu. Dadisi Haşim akiniñ meqsitini çüşinip, Həzimğa bolğan aççiqini bildürmey:

-Bizge tügmen təşi kərek emes, qayturup apirip bergin, dep taşni uniñ sol mürisige yötküzüp qoyuptu ve oñ mürisige yötkimeslikini cəkileptu.

Həzim nailac yene yolğa ravan boptu. Tana oniñ sol mürisini tilip taşlaptu. Miñ bir capa tartip qarañğu çüşkende Haşim akiniñ öyige yətip keçtu-de, bosuğidin atlap kiripla yiqilip çüşüptu. Haşim aka uni öyide yatquzup qoyuptu.

Etisi naşta vaqtida Haşim aka həzimğa mundaq deptu:

-Balam, aslide dadañğa tügmen təşi kərek emes idi, men səniñ aldiraqsanlikiñğa tenbih bolsun dep tügmen teşini yötküzüp qoydum. Sol müreñge yötkime dəsem, nəme üçün, dep soridinidiñ, dadañ oñ müreñge yötkime dəse buniñmu sevebini sorimapsen. Yene şu aldirañğuluquñ üçün capa tarttiñ, meksetni bilmey, aldirap ketseñ həç işiñ alğa basmaydu.

Hezim bu iştin aldirañğuluqniñ ziyinini çüşiniptu ve şuniñdin kəyin her bir iş qilsa, aldi-keynini yaxşi oylap, andin qol salidiğan boptu.

U.14.1. ACELECİLİK

Eski zamanlarda Hezim isimli bir çocuk varmış. Hezim küçüklükten bu yana aceleci bir karakterde büyüyüp yetişmiş. Bir gün yatarken babası ona:

-Oğlum, yarın sabah kalk, Haşim ağabeyinin evine işe git, demiş.

Horoz öttüğünde Hezim uyanıp Haşim ağabeyin evine yürümüş. Fakat babasının onu hangi işe göndermiş olduğunu sormayı unutmuş.

Haşim ağabeyin evi yarım günlük bir yolmuş, Hezim oraya zorlukla varmış.

-Ne iş yapmaya geldin? diye sormuş Haşim, Hezim'e.

-Babam dün akşam "Yarın seni Haşim ağabeyinin evine işe gönderiyorum, dedi. Bu yüzden sabah yola çıkıp şimdi geldim," demiş, Hezim.

-Ne iş yapacağını sormadın mı?

Hezim bu soruya cevap veremeden boynunu büküp durmuş.

Hezim'in aceleciliğini bilen Haşim'in aklına bir iş gelmiş ve:

-Baban seni bu değirmen taşını alıp gitmeni buyurdu, deyip taşın deliğinden ip geçirip, Hezim'in sağ omzuna taşıması için koymuş ve sol omzuna almamasını söylemiş.

Hezim taşı soluna niçin almayacağını sormadan acelece evine gitmiş. Yolda çok defa zorlanıp cefa çekmiş. İp sürüne sürüne sağ omzunu kanatmış.

Hezim, babasına Haşim ağabeyinin söylediklerini söylemiş. Babası Haşim'in amacını anlayıp, Hezim'e duyduğu sinirini belli etmeden:

-Bize değirmen taşı gerekli değil, onu geri dönüp teslim et, deyip taşı sol omzuna koymuş ve sağ omzuna almamasını söylemiş.

Hezim çaresiz yine yollara düşmüş. İp onun sol omzunu da parçalamış. Bin bir cefa çekerek, gece olduğu vakit Haşim'in evine varmış ve kapının eşiğinden girer girmez yere yıkılıp kalmış. Haşim onu kaldırıp yatırmış.

Ertesi gün kahvaltı vaktinde Haşim, Hezim'e şöyle demiş:

-Oğlum, aslında babana değirmen taşı gerekmiyordu, ben senin aceleciliğinden ders alman için değirmen taşını sana taşıttım. Sol omzunda taşıma dediğimde, "Niçin?", diye sormadın; baban sağ omzuna taşı koyma dediğinde bunun da sebebini sormamıştın. Yine bu aceleciliğin yüzünden cefa çektin; yaptığın şeyin maksadını bilmeden, acelece gittin ve işin hiç başarılı olmadı.

Hezim bu olaydan sonra aceleciliğin zararını düşünmüş ve bundan sonra ne iş yapsa, çok iyi düşünüp, ondan sonra o işe girişmiş.

U.15. EQİLLİQ QİZ[369]

Padişahniñ oğli eqilsiz iken, padişah uni eqilğa kirgüzimen dep ciq urunup bəqiptu, zadi netice çiqiralmaptu. Bir küni padişah oğli bilen ovdin qaytip kəlivatsa, boran bir qamqaqni uçurup kətivətiptu.

-Hey balam, -deptu padişah oğliğa, -avu qamqaqtin "Nege barisan?" dep sorap kelgine!

Oğul özиniñ eqilsizlikidin qamqaqni qoğlap bərip:

-Hey qamqaq, nege barisan? -dep soraptu. Qamqaqtin sada çiqmaptu. Qamqaq domilap bərip bir yarğa çüşüp kətiptu.

Padişahniñ oğli nəşi çüşüp öyige kətivatqaniken, bir dervazidin bir qiz çiqip:

-Hoy bala, nəmançe bəşiñsiz çüşüp ketti? -dep soraptu. Bala xapiliqiniñ sevebini əytiptu.

-Undaq bolsa, -deptu qiz baliğa, -siz dadiñizğa "Qamqaq: Bərişimni boran bilidu, qonuşumni yar, dədi" deñ.

Bala öyige kelgendin kəyin dadisi:

-He, Qamqaq nəme dədi? -dep soraptu.

-"Bərişimni boran bilidu, qonuşumni yar" dədi, -deptu oğli.

Padişah bu gepniñ oğliniñ içidin çiqmiğanliqini pemlep:

-Rasttiñni əyt, bu kimniñ sözi?

Yalğan əytsañ kallañni alimen! -dep varqiraptu.

Bala rasttini deptu.

Padişah qizniñ dadisiğa bir buqisini evetip "Tuğdurup bersun" dep buyruptu.

-Buqa qandaq tuğsun? -deptuqizniñ dadisi aççiq qilip, -apar nəri!

Şu arida qiz öydin çiqip, arida bolğan gepni añlap qaptu.

[369] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s.253-254.

-Hey dada, -deptu qiz, -andaq dəmigin! Bu bizniñ aldimizğa özi kelgen rizqi, buqini soyup yeyli. Bular buqini soyup, bir neççe vaqitlarğiçe göşini yep rahetliniptu.

Bir küni padişah ötkenki buyruqni sürüştürüşke evetiptu. Qiz dadisini çiqarğuzmay, yasavulniñ aldiğa özi çiqip:

-Vay, dadam tuğup qaldi, silerniñ buqañlarğa qariğudek bolmiduq, -deptu. -Vay! Er kişi qandaq tuğidu? -deptu yasavul.

-Padişahniñ buqisi tuğaliğan yerde dadam nəmişqa tuğalmaydiken! -deptu qiz.

Yasavul gep tapalmay, padişahqa qizniñ cavabini yetküzüptu.

Padişah bu qizniñ eqilliqliqiğa qol qoyup, "Bu qiz oğlumğa eqil ögitidiken" dep oğliğa əlip bəriptu.

U.15.1. AKILLI KIZ

Padişahın çok akılsız bir oğlu varmış. Padişah çok çabalayıp, oğlunu akıllı ve zeki biri yapmaya çalışsa da, hiçbir netice alamamış. Bir gün padişah, oğlu ile avdan geri dönerken, fırtına bir deve dikenini uçurup önlerine getirmiş.

-Hey oğlum, şu dikene "Nereye gidiyorsun?" diye sorup gel!

Oğul akılsızlığından dikeni kovalayıp:

-Hey diken nereye gidiyorsun? diye sormuş. Dikenden ses seda çıkmamış ve uçuruma yuvarlanıp gitmiş.

Padişahın oğlu dikenden cevap alamadığı için üzülüp evine giderken, kapının birinden bir kız çıkıp:

-Hey çocuk, niye boynun bükük ve üzgün duruyorsun? diye sormuş. Çocuk üzüntüsünün sebebini söylemiş.

-Öyleyse, siz babanıza "Diken: Varışımı fırtına bilir, yere konuşumu yar bilir, dedi, de" demiş kız.

Çocuk evine geldikten sonra babası:

-Evet, diken ne dedi? diye sormuş.

-"Varışımı fırtına bilir, konuşumu yar" dedi, demiş oğlu.

Padişah bu sözün oğlunun olmadığını anlayıp:

-Gerçeği söyle bu kimin sözü? Yalan söylersen kelleni keserim! deyip bağırmış.

Çocuk gerçeği söylemiş. Padişah kızın babasına bir boğasını göndertip, "Doğurtup versin." diye buyurmuş.

-Boğa nasıl doğursun? demiş kızın babası sinirlenip ve ardından bunu geri götürün demiş.

Bu arada kız evden çıkmış ve aklına bir şey gelmiş.

-Hey baba, öyle deme! demiş kız. Bu bizim önümüze gelen kendi rızkımız, boğayı soyup yiyelim. Bunlar boğayı soyup, etini yemişler.

Bir gün padişah buyruğunun yerine getirilip getirilmediğini öğrenmesi için birini göndermiş. Kız babasını içeride bırakıp, vezirin önüne kendisi çıkıp:

-Ah, ah… Babam doğum yaptı, bu yüzden boğanıza bakamadı, demiş. -Vay! Erkek adam nasıl doğurdu? demiş vezir.

-Padişahın boğası doğurabiliyorsa, babam niye doğurmasın! demiş kız.

Vezir söyleyecek söz bulamadan, padişaha kızın cevabını ulaştırmış.

Padişah bu kızın aklına hayran kalıp, "Bu kız oğluma iyi akıl verir." deyip bu kızı oğluna alıp, onları evlendirmiş.

U.16. BİR NAN[370]

Burunniñ burunisida, hemminiñ avilisida, adem qedimi basmiğan derya yaqisida bir otunçi bovay yaşaydiken. Bovay bikar turmaydiken. İşi ilgiri basmaydiken, çapini tizidin aşmaydiken. Bovayniñ birla əşiki bolup, otunçiliq qilip kün ötküzidiken. Bir küni bovay terge çömülüp otun yiğivatsa, derya yaqilap kətivatqan bir yoluçi toğra kəlip qaptu-de, bovaydin hal-ehval soraptu. Bovay hal-muñini sözlep kəlip:

-Məniñ mundaq yaşavatqinimğa uzun yillar boldi, her küni uzun yol bəsip, bazarğa otun ekirip satimen, uniñ bedilige birla nan kəlidu, şuniñ bilen ötken künümge şükri qilip kətip barimen, -deptu. Buvayniñ gəpini añliğan yoluçi bir az oylinip turup "İş qilsañ aşurup qil" deptu-de, yoliğa ravan boptu.

Bovay yoluçiniñ sözige heyran bolup oyliniptu. Oyliğandimu uzaq oylaptu.

[370] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s.255-256.

Axir yoluçiniñ sözиniñ menisige çüşinip, öz-özige: “Men otunçiliq bilen yaşiğinimğa uzun yillar boldi, körmiginim qalmidi, ləkin her küni tapidiğan bir nənim ikki bolmidi, emdi men her küni tapqan bir nanni şu künila yep tügetmey, yiğip qoyay, oşuq, dölet başni yarmas” dep oylaptu-de, şu kündin başlap her küni çarek nanni aşurup qaptu. Künler, aylar ötüp, yiğilğan nan xəli köpiyiptu. Bovay nan yiğişni zadila toxtitip qoymaptu.

Bir küni derya boyida bir qançe kəme peyda bolup qaptu. Bovay ularğa zen səlip qarisa, kəmidikilerniñ hemmisi padişah kişiliri iken. Ulardin biri bovayniñ yəniğa kəlip, özliriniñ yoldin əzip bu yerge kəlip qalğanliqini, ozuq-tülükiniñ tügep ketkenlikini əytip:

-Biz ozuq-tülük almaqçi iduq, bu yerge şeher qançilik bar? -dep soraptu.

-Bu yerge şeher toptoğra bir künlük yol, -dep rasttini əytiptu-de, ularğa iç ağritip yiğip qoyğan nanliriniñ hemmisini əlip çiqip bəriptu. Padişah kişiliri bovayğa nanniñ bedilige altun bərip kətip qaptu. Bovay altunni qoyniğa səlip bazarğa apirip sətiptu. Altunniñ puliğa ketmen, gürcek, oruq ve məvilik derex göçetlirini əlip çiqip, deryadin su çiqirip təriqçiliq, bağvençilik qilişqa başlaptu. Tal, çiğandin başqa nerse yoq bu derya boyida ətizlar, bağlar bina bolup, bovayniñ turmuşi barğan səri yaxşiliniptu, öylük-oçaqliq boptu. Aylar-yillar ötüvərip, derya boyi bir acayip gülistanliqqa aylinip qaptu. Bara-bara bu gülistanliq kişilerniñ yaxşi körüp seyle qilidiğan orniğa ayliniptu. Künler ötüp bovay ölüp kətiptu. Ləkin otunçi bovayniñ nami muşu gülistanliq bilen öçmey saqlinip qaptu.

U.16. BİR EKMEK

Evvelin evvelîsinde, ayak basılmamış bir dere kenarında, bir oduncu dede yaşarmış. Dede hiç boş durmazmış. İşini başka güne bırakmaz, çalışırmış. Dedenin bir

de eşeği olup, odunculuk yapıp gün geçirirmiş. Bir gün dede ter içinde odun toplarken, dere kenarına doğru bir yolcu gelmiş ve dedenin hal hatırını sormuş. Dede ona halini anlatıp:

-Ben uzun yıllardır böyle yaşıyorum, demiş. Her gün uzun yol gidip, pazara odun götürüp satarım. Bu kadar işin bedeli ise sadece bir ekmektir. Bu şekilde geçen günlerime şükredip geçiniyorum. Dedenin sözünü duyan yolcu, birazcık düşünüp "İş yaparsan fazla yap." demiş ve kendi yoluna gitmiş.

Dede yolcunun sözüne şaşırıp düşünmüş. Düşündükçe düşünmüş.

Dede yolcunun sözünün manasını düşünüp, kendi kendine: "Ben uzun yıllardır odunculuk ile geçiniyorum; görüp geçirmediğim şey kalmadı, lakin her gün bulduğum bir tane ekmek hiç iki tane olmadı. Şimdi ben her gün aldığım ekmeğin tümünü yiyip bitirmeyeyim, biriktireyim, fazlası göz çıkarmaz" deyip düşünmüş ve o günden başlayıp her gün çeyrek ekmeği biriktirmiş. Günler, aylar geçip topladığı ekmekler çoğalmış. Dede ekmek toplamayı hiçbir zaman bırakmamış.

Bir gün dere boyunda birçok sandal ortaya çıkmış. Dede onlara dikkat edip baktığında, sandaldakilerin hepsinin padişah olduğunu görmüş. Onlardan biri dedenin yanına gelip, kendilerinin yoldan sapıp bu yere gelip burada kapana kısıldıklarını ve erzaklarının tükendiğini söyleyip:

-Biz erzak almak istiyorduk; buradan şehre daha ne kadar var, diye sormuş.

-Bu yerden, şehre bir günlük yol var, deyip gerçeği söylemiş ve onlara topladığı ekmeklerin hepsini çıkarıp vermiş. Padişahlar dedeye ekmeğin bedeli olarak altın vermiş. Dede altını koynuna koyup pazara götürüp satmış. Altının parasıyla çapa, kürek ve meyveli ağaç fidanlarını alıp gidip, dereden su çıkarıp çiftçilik, meyvecilik yapmaya başlamış. Önceden, söğüt ağacından başka şey olmayan bu dere boyunda tarlalar, bağlar oluşup, dedenin hali vakti gittikçe iyileşmiş ve dede zenginleşmiş. Aylar yıllar geçince dere boyu çok güzel bir bahçeye dönüşmüş. Git gide bu bahçe insanların çok beğenip, devamlı gezintiye geldikleri bir yer olmuş. Günler geçmiş ve dede ölmüş. Lakin oduncu dedenin namı bu bahçe ile devam etmiş.

U.17. TADAN BİLEN NADAN[371]

Burunqi zamanda tadan bilen nadan yaşiğaniken. Künler ötüp, bu ikkisi oqet qilip, pul təpip kəliş üçün, yurtni taşlap yene bir şeherge qarap yolğa çiqiptu. Yolda kətivətip, tadan nadanni aldap:

-Dostum, çöllerniñ keynide çöller turuptu. Yük əgir, uni kötürüp avare bolgiçe, birimiziniñ ozuqini yevəteyli-de, birimizniñ yükini demlişip kötüreyli, -deptu. Nadan maqul körüptu. Şundaq qilip aldi bilen nadanniñ ozuqini yep tügitivətiptu. Kün keç kirip ular çöl içide qonuptu. Nadanniñ qorsiqi bek əçip kətip:

-Ağine, ançe-munçe naşta qilivalmaylimu, -deptu tadanğa. Tadan:

-Adaş yəsekmu uxlaymiz, yəmisekmu uxlaymiz, yəgendin yəmigen yaxşi, deptu. Nadan u küni açla yətiptu.

Etisi tañ ətip keç kirgüçe yol yürüptu.

-Adaş, qorsaqni toqlivalayli, -deptu mağdursizlanğan nadan.

Qorsaq toq bolsa, adem əgirlişip kətip, yol məñiş qiyin bolidu, -dep unimaptu tadan. Həç hali qalmiğan nadan axir tadandin ayrilip qaptu. Nadan ölüp qalsammu döñniñ üstide qalay dep oylaptu-de, döñge qarap məñiptu.

Bir döñniñ üstige çiqsa, yene bir döñ körünüptu. Nadan şu döñniñ üstige çiqip olturuptu. Arqidinla ikki böre tövendiki dönge çiqiptu, böriler şu dönde toxtap parañğa çüşüptu:

-Muşu döñniñ astida üç koza altun bar, şuni əliş kərek idi, -deptu börilerniñ biri.

-Bayiqi bayniñ üç qoru məli bar, ləkin uniñ məhrigiyah yəgen bir təkisi bar, u bar yerge qedem bəsişqa bolmaydu, uni yoqitişniñ çarisi bolsa, -deptu yene biri.

[371] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s.259-261.

-Uni öltürüş asan, muşu şeherniñ padişahiniñ bir qariğu qizi bar. Uni körmigen təvip qalmaptu. Ləkin, közi əçilmaptu. Aşu təkiniñ qənini közige sürse əçilatti. Buni padişahqa əytidiğanlar bolsa, təkimu yoqilatti, -deptu birinçi böre.

Nadan bu geplerini añlaptu. Böriler döñdin kətişige, u padişahniñ ordisiğa qarap məñiptu. Bir mehellige bərip qorsiqini toqlaptu. Yene məñiptu, u namaz şam arilap padişahniñ şehirige kiriptu. Koçida padişahniñ qiziniñ közini kim açsa, şuniñğa bəridiğanliqi toğrisida əlan çapalinip kətiptu. Nadan şu küni padişahnin ordisiğa bəriptu. Öziniñ usta təvip ikenlikini, uzun yol bəsip qizniñ közini əçiş niyitide kelgenlikini eytiptu. Vezirler buniñ kelgenlikini padişahqa xever qiptu.

Padişah uni çaqirtip:

-Qizimniñ közini açsañ saña bərimen, açmisañ kallañni alimen, -deptu.

-Xop, -deptu nadan.

-Nadan qizni körüp, bayiqi təkini əlip kəlişni buyruptu. Padişahniñ xizmetçiliri təkini hayal qilmay yetküzüp keptu. Təkini boğuzlap qənini qizniñ közige sürgeniken, közi pallide qilip əçilip kətiptu. Buni añliğan padişah adettin taşqiri xusal bolup, 41 kəçe-kündüz toy qilip qizini nadanğa çətip qoyuptu hem nadanni oñ qol vezir qilip teyinleptu.

Bir küni nadan növkerlerni başlap ovğa kətivatsa, uniñğa tadan uçrap qaptu. Nadan həçqançe adavet saqlimayla tadan bilen qol əlişip körüşüptu. Tadan buniñğa nahayiti heyran bolup:

-Hörmetlik ağinam, qandaqlarçe muşundaq bextke ərişelidiñ, -dep soraptu.

Nadan bəridin ötken -keçkenlerni eyni pəti bir-birlep sözlep bəriptu.

Tadan bularni añlap, ağinisi nadandin ayrilip həliqi döñge qarap yügürüptu. U bərip tövendiki döñdila olturuptu-olturuptu, keç kiriptu. Həliqi böriler kelmeptu. Tadan etisi yene kəlip döñde olturuptu. Böriler yene kelmeptu. Axir puşayman qilip qaytiptu.

U.17.1. KURNAZ İLE CAHİL

Eski zamanlarda bir kurnaz ile bir cahil yaşarmış. Günler geçip bu iki kişi iş bulmak ve para kazanmak için, yurtlarını bırakıp başka bir şehre gitmek için yola çıkmışlar. Yolda giderken kurnaz adam cahil adamı aldatıp:

-Dostum, çöllerin arkasında çöller var. Yükümüz ağır, bunların hepsini götürüp de zahmet etmeyelim. Birimizin erzakı ikimize de yeter. Cahil bunu makul görmüş; böylece cahilin erzakını yiyip tüketmişler. Bir süre sonra gece olmuş ve çölün içinde durup konaklamışlar. Cahilin karnı pek acıkıp:

-Dostum, ben azacık kahvaltılık yiyeyim mi? demiş kurnaza. Kurnaz:

-Dostum yesek de uyuruz, yemesek de uyuruz, yememek yemekten daha iyi, demiş. Cahil o günü karnı aç bir şekilde geçirmiş. Ertesi gün sabahtan akşama yol yürümüşler.

-Dostum, karnımızı doyuralım, demiş güçsüzleşen cahil.

Karın tok olursa, insan ağırlaşır ve yol gitmesi zor olur, deyip onun yemek yemesini kabul etmemiş kurnaz. Hiç hali kalmayan cahil, kurnazdan ayrılmış. Cahil, ölüp kalsam da tepenin üstünde ölüp kalayım deyip düşünmüş ve tepeye doğru yürümeye başlamış.

Bir tepenin üstüne çıktığında, ileride yine bir tepe görünmüş. Cahil o tepenin üstünde durup kalmış. Arkadan iki kurt aşağıdaki tepeye çıkmış ve orada durup sohbete başlamış:

-Şu tepenin altında üç tepsi altın var. O altınları almak gerek, demiş kurtlardan biri.

-Deminki zengin adamın üç avlu kuzusu var, lakin onun ot yiyen bir tekesi var. Onun olduğu yere ayak basan olmamış, onu yok etmenin bir çaresi olsa gerek, demiş kurdun biri.

-Onu öldürmek kolay, bu şehrin padişahının kör bir kızı var. Onu görmeyen doktor kalmamış. Fakat kızın gözü bir türlü açılmamış. Ama o keçinin kanını gözüne sürerse gözü açılır. Bunu padişaha söyleyenler olursa keçi alınıp yok edilir, demiş kurdun biri.

Cahil bu sözleri duymuş. Kurtlar tepeden koşup, padişahın yurduna doğru gitmişler. Cahil de bir yere gidip karnını doyurmuş ve yine yürümüş. O akşam padişahın şehrine varmış. Sokaklarda, padişahın kızının gözünü kim açarsa, kızın ona verileceği fermanı asılıymış. Cahil, o gün padişahın yurduna varmış. Kendisinin usta doktor olduğunu, uzun yoldan gelip kızının gözünü açma niyetinde olduğunu söylemiş. Vezirler onun geldiğini padişaha haber vermişler.

Padişah onu çağırtıp:

-Kızımın gözünü açarsan onu sana veririm, açmazsan senin kelleni de alırım, demiş.

-Olur, demiş cahil.

Cahil adam, kızı görüp, kurtların bahsettiği tekenin alınıp getirilmesini buyurmuş. Padişahın hizmetçileri tekeyi hemen getirmişler. Tekeyi kesip kanını kızın gözüne sürer sürmez kızın gözü birdenbire açılmış. Bunu duyan padişah çok sevinip memnun olmuş ve 41 gün 41 gece düğün yapıp kızını cahille evlendirmiş ve de cahili sağ kolu olarak vezir tayin etmiş.

Bir gün cahil vezir, muhafızlarını toplayıp ava çıktığında, kurnazla karşılaşmış. Cahil hiç bir kin gütmeden kurnaz ile kucaklaşmış ve konuşmuş. Kurnaz buna pek şaşırıp:

-Hürmetli dostum, nasıl oldu da böyle bir bahta eriştin, diye sormuş.

Cahil başından geçenleri bir bir anlatmış.

Kurnaz bunları duyduktan sonra, cahilin yanından ayrılıp, kurtların bahsettiği tepeye doğru yürümüş. Kurnaz alçaktaki tepede oturup beklemiş de beklemiş. Gece olmuş, kurtlar gelmemiş. Kurnaz ertesi gün yine gelip tepede oturmuş. Kurtlar yine gelmemiş. Kurnaz adam sonunda pişman olup geri dönmüş.

U.18. BAY BİLEN QOYÇİ[372]

Pixsiq dep nami çiqqan bir bay bar iken, uniñğa yigirme yil heqsiz qoy baqqan qoyçi bu baydin kutulup kətişni oylap:

-Bay aka, emdi men öz künümni özüm körsem, məniñ heqqimni həsablap bərip, bəşimni boşatsiñiz, -deptu.

Bay maqul boptu, u qoyçiniñ yəgen tamiqi, kiygen eski körek cugilirni köpeytip həsablap, qoyçini yene heqsiz ikki yil işleşke qerzdar qilip çiqiriptu. Qoyçi buniñğa çidimay, qazixaniğa bərip erz qiptu. Qaziniñ katipi qoyçiğa içi ağrip, uni qutuldurmaqçi bolup:

-Solaq vaqtida hemme soraqlarğa "Me, me..." dep qoyğa oxşaş merep tur, qalğinini özüm püttürimen, baydin yigirme yilliq heqqiñni əlip bərimen, emme mağa yərimini bərisen, -deptu. Qoyçi maqul boptu.

-Undaq bolsa sen bayniñ qoyini baqmay, bir neççe kün taşlap ber, bay özi deva qilsun, şu çağda iş asan bolidu, -dep, katip uniñğa eqil ögitiptu.

Qoyçi katipniñ dəgenlirini orundaptu. Neticide bay qoyçiniñ üstidin qazixaniğa deva qiptu. Soraq başlinip, cavabkar qoyçi bilen devager pixsiq bay qazı aldida derqemte boptu. Qazi baydin:

-Bu sizge yigirme yil qoy baktimu? -dep soraptu. Bay qaziğa:

-Şundaq teqsir, biraq bu heqqini əlip bolğan, hazir u qerzdar, -deptu.

-Səniñ ətiñ nəme? -deptu qoyçi

-He-he-he, -deptu qoyçi.

-Hoy, bu "me"din başqini bilmeydiğu, mundaq ademniñ üstidinmu deva qilamdu kişi. Rast pixsiq bay ikensen, -dep qazi bayni eyibleptu.

-Kazika, bu söz bilidu, tadanliq qilivatidu, -deptu bay.

-Hoy söz bilemsen?-deptu kazi qoyçiğa.

[372] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s.262-263.

-He-he-he...

Bu nedin söz bilsun, qazi axunum, -dep katip sözge arilişiptu, adem balisiğa arilaşmay, yigirme yil dalida qoy baqqan gödek bala sözni tağda kimdin ögensun, belki bilgen ana tilinimu unutup qalmamdu?-dep qaziğa muraciet qiptu. Kazi: "Rast"dep, baydin qoyçiniñ yigirme yilliq heqqini əlip bərişke höküm qiptu ve əlip bəriptu. Sirtqa çiqqandin kəyin:

-Qoyçi batur, məniñ eqlim qandaq?-deptu katip.

-Me-me-me,-dep cavab bəriptu qoyçi. Qaziniñ kativi.

-Hoy sen emdi bay bolup qaldiñ, vede boyiçe yərimnin bermemsen? -dəse, qoyçi uniñ közigimu xuddi pixsiq bayniñ közige qariğandek qarap:

-Me-me-me, -dep pəşini qəqip kətip qaptu.

U.18.1. ZENGİN İLE ÇOBAN

Cimri olarak namı çıkan zengin bir kişi varmış. Bu adama yirmi yıl parasız koyun bakan çoban, bu zengin adamdan kurtulmanın yollarını aramaya başlayıp:

-Zengin ağabeyim, şimdi ben kendi yoluma gitsem, benim hakkımı hesaplayıp, verseniz ve beni serbest bıraksanız olur mu? demiş.

Zengin adam bunu makul bulmuş ve çobanın yediği yemeği, giydiği eski kışlık paltolarını toplayıp, hesaplayıp, çobanı yine iki yıl bedava çalışmaya borçlu bırakmış. Çoban buna tahammül edememiş ve gidip kadıya şikâyet etmiş. Kadının kâtibi çobana acıyıp, onu kurtarmak istemiş ve:

-Yargılama yapılırken, hiç kimsenin konuşmadığı durgun ve sessiz anlarda yargıçlara "me, me..." deyip koyun gibi mele, gerisini ben hallederim, zengin adamdan yirmi yıllık hakkını alırım; ama bana aldığının yarısını vereceksin, demiş. Çoban bunu makul bulmuş.

-O halde, sen zengin adamın koyunlarına bakma, birkaç gün boş ver, zengin adam kendine çare bulsun, o zaman iş kolay olur, deyip kâtip ona akıl vermiş.

Çoban kâtibin isteklerini yerine getirmiş. Neticede zengin adam çare bulmak için şeyhülislâma gitmiş. Yargılama başlamış, sanık çoban ile davacı pinti zengin adam, kadı önünde hazır bulunmuş. Kadı zengin adama:

-Bu size yirmi yıl baktı mı? diye sormuş. Zengin adam kadıya:

-Evet öyle, fakat hakkını aldı ve bana şu anda borçlu, demiş.

-Senin derdin ne? demiş çobana.

-Me, me, me, demiş çoban.

-Hey, bu "me"den başka bir şey bilmiyor. Böyle bir insanın üzerinden mi çare bulayım ben sana? Gerçekten cimri bir zenginmişsin, deyip kadı adamı ayıplamış.

-Zengin adam, kadıya; bu konuşabiliyor, ama kurnazlık yapıp konuşmuyor, demiş.

-Hey, konuşabiliyor musun? demiş kadı çobana.

-He, he, he...

Bu nereden konuşma bilsin kadı mollam, deyip kâtip söze karışmış, insanoğlunun arasına hiç karışmayan, yirmi yıl bozkırda koyun bakan küçücük çocuk dağda konuşmayı kimden öğrensin. Belki de bildiği ana dili de unutmuştur, demiş. Kadı: "Doğrudur." deyip, zengin adamdan çobanın yirmi yıllık hakkını almaya hüküm kılmış ve alıp vermiş. Dışarı çıktıktan sonra:

-Çoban batır, benim zekâm nasıl? demiş kâtip.

-Me, me, me, diye cevap vermiş çoban. Kadının kâtibi:

-Sen şimdi zengin oldun, daha önce söz verdiğin gibi paranın yarısını bana vermeyecek misin? dediğinde, çoban onun gözüne de cimri zengin adama bakar gibi bakarak:

-Me, me, me, deyip adamın peşinden koyun gibi takip edip gitmiş.

U.19. HESELXUR BALA[373]

Bar iken, yoq iken, aç iken, toq iken, men emes, atam tuğulmiğan zamanda bir dəhqan bar iken. Uniñ her yili tikken-tergenliri özige yətip əşip qalidiken dəhqanniñ kişilerge haciti çüşmeydiken, emma u dəhqan bir bala körüşni arzu qilip yüridiken.

[373] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s.229-231.

Bextke yarişa, dəhqanniñ ayali əğir boy bolup, toqquz ay toqquz kündin kəyin bir oğul tuğuptu köyümçan ata-anisi balisi nəme dəse, şuni qilip bəridiken, balimu dəginini qildurmay qalmaydiken, bu adet baliğa çoñ bolğansəri özlişip kətiptu. Dəginini orundimisa, tamaqmu yəmey turuvalidiğan bolup qaptu. Bala uni dep, buni dep yürüp axir hesel yəyişke öginip qaptu. U bügüni bir neççe qoşuq yeydiğan boptu. Oğliğa hesel əlip bərip yürüp dəhqanniñ vesli azlap kətiptu. Axir puli tügeptu.

Biraq oğli heselxur bolup, hesel yəmise kün atküzelmeydiğan bolup qaptu.

Dəhqanniñ qolida sunuq yarmaq qalmiğan bir küni oğli bazarda heselni körüp kəlip:

-Dada, hesel əlip ber, -deptu. Dəhqan puliniñ yoqluqini dəyişniñ orniğa baliğa çüşendürüptu:

-Balam, çoñ bolap qaldiñ, her küni hesel yeverseñ, bizni qurutisen, həlimu öyde pulğa alğuçilik nerse qalmidi, tərikçilikimiz ravac tapmidi, emdi hesel dep məni qistima, deptu. Ləkin, bala unimay dadisiniñ pəşidin tartip turuvaptu.

Dəhqan "Özüm tapqan balağa, nege baray devağa" dəgenni əytip bir mezgil yürüptu. Emma, bala bek qiynaptu. Dəhqan balisini heselge ögitip qoyğanlikiğa puşayman qilip, bir dananiñ aldiğa bərip balisiğa hesel yəmeslik heqqide nesihet qilip qoyuşni telep qiptu.

-Sizmu hesel yemsiz?-deptu həliqi dana.

-Azraq yeyttim.

-Anisiçu?

-Umu maña oxşaş, -deptu. Dana uzaq oylinip:

Men 10 kündin kəyin baray, məni kütüñ,-deptu, dəhqan bügün bərişni telep qilip yalvuruptu. Dana:

-Bügün barsam paydisiz, texir qiliñ, -dep dəhqanniñ köñlini yasap yolğa saptu.

Dəhqan öyige qaytip keptu.10 kün içide dəhqanniñ öyide töt tamdin başqa nerse qalmaptu. Dəhqanğa bu 10 kün 10 yildek uzun bilinip kətiptu.

Dəgen qerelide dana keptu. U dəhqanniñ öyige qarap qattiq əçiniptu, dəhqan bilen muñdişiptu, qaytar çəğida:

-Qəni oğlum, bəri kel, -dep heselxur balini çaqirip nesihet qiptu:

-Öyünde nəme bar?

-Töt tam bar!...

-Toğra əyttiñ,-deptu dana baliniñ bəsini siylap,-emdi heselxur bolma, dep cəkilep qaytiptu.

Aridin bir neççe kün ötkendin kəyin dana bazarga kətivətip, dəhqanniñ öyige kiriptu. Dana dəhqandin:

-Oğliñiz hesel yemdu?-dep soraptu. Dəhqan xuşal halda:

-Yaq, dep danağa minnetdarliq bildürüptu.

Dana qaytmaqçi bolğanda, dəhkan yənidin pul çiqirip teñleptu, dana almaptu. Dəhqan danadin:

-Siz ötkende nəmişqa 10 kündin kəyin barimen dədiñiz,-dep soraptu. Dana külüp:

-Menmu hesel yeyttim, 10 kün içide hesel yəyişni taşlidim. Şuniñdin kəyin işenç hasil qilip, öyiñizge bardim, oğliñizğa nesihet qildim, gepni añlidi, özüm taşlimay, başqilarni devet qilsam, gep siñmeydu, -deptu.

Şuniñdin kəyin heselxor bala hesel yəyişni taşlaptu, dəhqan başqa balilirini maylige qoyup bermeptu. Dəhqanniñ tapqini birdin ikki bolup, ikkidin töt bolup, oqiti ilgiri bəsiptu.

U.19.1. BAL YİYİCİ ÇOCUK

Bir varmış bir yokmuş, aç imiş tok imiş, beni bırak, babamın bile doğmadığı bir zamanda, bir çiftçi yaşarmış. Onun her yıl ekip yetiştirdiği bitkiler kendisine yetiyor, başkasına muhtaç olmuyormuş. Fakat bu çiftçi bir çocuk sahibi olmayı arzu ediyormuş. Çiftçinin eşi hamile kalıp, dokuz ay dokuz gün sonra bir oğul doğurmuş. Çocuğun şefkatli ana babası, çocuk ne dese yapmış, bir dediğini iki etmemiş. Böylece çocuk dediği yapılmazsa, yemeğini yemez olmuş. Çocuk onu deyip bunu deyip, sonunda bir gün bal yemesini de öğrenmiş ve o gün birkaç kaşık bal yemiş. Çiftçinin gücü, oğluna bal almaktan tükenmiş. Sonunda da parası tükenip bitmiş.

Fakat oğlu bal yiyici olup, bal yemeden gün geçirmez olmuş.

Çiftçinin elinde hiç yarmak (madenî Çin parası) kalmayan bir günde oğlu pazarda bal görüp gelmiş:

-Baba bana bal al, demiş. Çiftçi parasının kalmadığını söylemek yerine oğlunu düşünmeye yöneltmek istemiş:

-Oğlum, artık büyüdün; her gün bal yersen bizim paramız yetmez ve biter. Bir de evde satacak bir şey kalmadı, işlerimiz iyi gitmedi; şimdi bal deyip beni zora sokma, demiş. Lakin çocuk bunu kabul etmemiş, babasının peşinden gitmiş.

Çiftçi; "Kendi bulduğum belaya, nereye gideyim devaya." denen sözü söyleyip bir süre yürümüş. Ama çocuk ona bayağı azap çektirmiş. Çiftçi çocuğuna bal yemeyi öğrettiğine pişman olup, bir bilge kişiye gidip oğluna öğüt vermesini istemiş.

-Siz de bal yemiyor musunuz? demiş bilge kişi.

-Biraz yerim, demiş adam.

-Annesi yiyor mu?

-O da benim gibi biraz yer, demiş. Bilge kişi düşünüp:

Ben on gün sonra geleceğim, beni bekleyin, demiş. Çiftçi aynı gün gelmesi için bilgeye yalvarmış. Bilge:

-Bugün gelmem faydasız olur, deyip çiftçinin gönlünü almış.

Böylece çiftçi evine geri dönmüş. On gün içinde çiftçinin evinde dört duvardan başka bir şey kalmamış. Çiftçiye, bu on gün, on yıl gibi gelmiş.

Bilge sonunda dediği gün gelmiş ve çiftçinin evine bakarak çok acımış, çiftçi ile dertleşmiş ve:

-Hadi oğlum, şöyle yanıma gel, deyip bal yiyici çocuğu çağırıp nasihat etmiş:

-Evinde ne var?

-Dört duvar var!

-Doğru söyledin, demiş bilge adam, çocuğun başını okşayıp. Şimdi sen bal yemekten vaz geç, deyip geri dönmüş.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra bilge pazara gidip, oradan çiftçinin evine gitmiş. Bilge, çiftçiye:

-Oğlunuz bal yedi mi? diye sormuş. Çiftçi memnun bir şekilde:

-Yok, yemedi, deyip bilgeye olan minnettarlığını bildirmiş.

Bilge geri döneceği sırada, çiftçi yeninden para çıkarıp bilgeye vermiş. Ama bilge kişi parayı almamış. Çiftçi, bilgeye:

-Siz, geçenlerde size geldiğimde, niye bana on gün sonra geleceğim dediniz, diye sormuş. Bilge gülüp:

-Ben de bal yiyordum; on gün içinde bal yemeyi bıraktım. Ondan sonra kendime olan inancımı kazanıp, evinize geldim, oğlunuza nasihat ettim. Oğlunuz nasihatlerimi dinledi; ben bal yemeyi kendim bırakmadan, başkalarını bal yememeye davet etsem, sözlerim içime sinmezdi, demiş.

Ondan sonra bal yiyici çocuk bal yemeyi bırakmış, çiftçi diğer çocuklarını şımartmamış. Çiftçinin kazandıkları birden iki, ikiden dört olup, yiyecekleri çoğalmış.

U.20. QASİM OĞRİ[374]

Burunqi zamanda Qasim Oğri dep katta, emma pixsiq bir oğri ötkeniken. Uniñ bir dellal hotuni bolup. Tuğmay-tugmay axir biraqla yette qiz tuğuptu. Bu qizlar teñla çoñ boptu. Bu qizlarğa baylardin, sodigerlerdin, qazilardin elçiler keptu. Lәkin Qasim Oğri qizlirini ularğa yatliq qilişqa unimaptu. Axir u qizlirini özige oxşaş uçiğa çiqqan yette oğriğa yatliq qiliptu. Şuniñ bilen bu ailede oğri sekkiz boptu.

[374] Yakup, Mirkamil - Eli, Hesen, **age.** s. 275-276.

Künlerniñ biride bu sekkiz oğri sekkiz terepke məñiptu. Qasim Oğri çoñ bir şeherge keptu. U bazarni aylinip kətip barsa, bir zergerniñ aldida bir neççe ziqçe altun turğudek. Qasim Oğri altunni qolğa çüşürüp üçün zergerniñ aldiğa keptu-de:

-Altuniñizni satamsiz? -deptu. Zerger:

-Satimen, -deptu. Emma ikkisi bahada kəlişelmey gep talişip qaptu. Axir Qasim Oğri niyitini buzup "Bu altun mənin idi, satay dep kelsem bu mutihem mənin dep turuvaldi" dep zergerge töhmet qiptu. Zerger "Yaq, bu altun mənin" deptu. Ular qaziniñ aldiğa bəriptu. Qazi zergerdin:

-Altunuñ qançe ziqça idi, -dep sorisa, zerbikar bir-munçe altunğa ige bolup qaptu. U altunlarniñ bir qismiğe nurğun mal aptu. Mallarni deryadin ötküzüşke toğra keptu. U bir kirakeş bilen sözlişiptu, u bir ser altun berse kirakeş uniñ mallirini deryadin ötüvalğandin kəyin qizil közlük qilip, kirakeşke heq bermekte yoq, uniñ xəçirini öziniñ qilivaptu. U öyge kelse qizliri "Bizge yəñi kiyim əlip ber" dep turuvaptu. U öz yənidin pul çiqirişqa çidimay bir hilye işlitiş üçün bazarğa barsa bir gezmalçi rext sətivatqaniken. Qasim Oğri rextni körüp yette top tallaptu-de:

-Hoy qari, men pul almay keptimen, öyge bərip pul əlip kelgeç rextni qizlirimğa körsitip kəley, -dep rextni əlip öyge keptu. Del şu çağda uniñ yette küyoğli öyde iken. Həç nersige ige bolalmay titildap turğan küyoğullar Qasim Oğriniñ ekelgen malliriğa közi çüşüptu-de, uniñ pəyige çüşüptu.

Bir neççe kündin kəyin yette oğri bolup Qasim Oğrini öltürüp, uniñ barliq mal-dunyasiğa ige bolup qizlirini qoyup bərip şeherdin çiqip kətiptu.

U.20.1. HIRSIZ KASIM

Eski zamanlarda Hırsız Kasım denilen büyük, ama pinti bir hırsız varmış. Adamın simsarlık yapan bir hatunu varmış. Kadın uzun zaman çocuk doğuramamış,

sonunda yedi kız çocuğu doğurmuş ve çocuklar hep birlikte büyümüş. Bu kızlara zenginlerden, tüccarlardan, kadılardan elçiler gelmiş. Lakin Hırsız Kasım kızlarını onlarla evlendirmeye razı olmamış. Kasım sonunda kızlarını kendine benzer yedi hırsızla evlendirmiş. Böylece ailede sekiz hırsız olmuş.

Günün birinde, bu sekiz hırsız, sekiz ayrı tarafa gitmiş. Hırsız Kasım büyük bir şehre varmış. Kasım şehirdeki pazarı dolaşırken bir altıncının önünde birçok altın durduğunu görmüş. Hırsız Kasım bu altını ele geçirmek için altıncının önüne gelmiş ve:

-Altınınızı satar mısınız? demiş. Altıncı:

-Satarım, demiş. Ama ikisi fiyatta anlaşamamışlar. Sonunda Hırsız Kasım niyetini bozup "Bu altın benim idi, bunu satmaya geldiğimde bu adam altınlarımı sahiplendi." deyip altıncıya iftira atmış. Altıncı "Hayır, bu altınlar benim." demiş. Birlikte kadının önüne varmışlar. Kadı altıncıya:

-Altının kaç kilo idi, diye sorduğunda, hırsız söze karışıp altınların birçoğuna sahip çıkmış. Hırsız sahip çıktığı altınların bir kısmıyla birçok mal almış ve sonra aldığı malları dereden geçirmeye gitmiş. Adam altınlarını taşıması için bir arabacı ile sözleşmiş ve arabacıya, mallarını dereden geçirmesi için, bir ser (35 grama eşit ağırlık birimi) altın vermiş. Arabacı altınlarını dereden geçirdikten sonra açıkgözlük yapıp arabacıya hakkını vermemiş ve katırını çalmış. Eve geldiği zaman kızları "Bize yeni kıyafet alıver." demişler. Adam cebinden para çıkarmaya tahammül edemeyip bir hile yapmak için pazara vardığında bir kumaşçının burada kumaş sattığını görmüş. Hırsız Kasım kumaşı görüp yedi top kumaş seçmiş ve:

-Hey hanım, ben para almadan gelmişim. Eve gidip para alayım ve kumaşı kızlarıma göstereyim, deyip kumaşı alıp eve gitmiş. Tam o anda onun yedi damadı evde imiş. Hiçbir şeye sahip olmadan boş boş oturan damatlar Hırsız Kasım'ın alıp geldiği mallara göz koymuşlar.

Birkaç günden sonra yedi hırsız bir olup Hırsız Kasım'ı öldürüp, onun mallarına sahip çıkmışlar ve kızlarını da terk edip şehirden ayrılmışlar.

U.21. BƏŞİĞA QUŞ QONĞAN BALA[375]

Burun nahayiti bay bir sodiger ötkeniken. Uniñ bir xotuni, bir oğli bariken. Künlerniñ biri sodiger alemdin ötüp, hemme mal-dunyasi bala-çaqisiğa qaptu. Nurğunliğan kişiler mal-dunyani dep ayalğa elçi kirgüzüptu. Emma ayal yatliq boluşqa unimaptu. Balisini yaxşi terbiyelep, çoñ qilip qatarğa qoşqandin kəyin öylep qoyuptu. Künlerniñ ötüşi bilen balisiniñ ayali tuğup perzent yüzi körüptu. Ana bu çağda oğliğa:

-Oğlum, biz emdi töt can bolup qalduq. Sen ticaret qilişniñ koyiğa çüşsen,-deptu.

Oğul buniñğa bir nəme dəmestin uxlap qaptu. Etisi tañ atqanda ana oğliğa "ticaret qil" dep miñ tilla bəriptu. Oğul anisi bergen miñ tillani əlip koçiğa çiqiptu. Koçida bir meddah "Kimki miñ tilla berse ikki əğiz yaxşi gep qilip bərimen." dep tovlavatqudek. Oğulniñ derhalla meddahniñ yaxşi gəpini añliğusi keptu. U meddahqa miñ tillani bəriptu. Meddah miñ tillani əlip "Ecel birdur, ikki bolmas" depla öz yoliğa ravan boptu. Oğul öyige kaytiptu. Oğliniñ quruq qol qaytip kelgenlikini körgen ana derhal oğlidin:

-Əlip kelgen nerse-kəreklirir kəni? -dep soraptu.

-Malni alğantim, pulum yətişmey yənip keldim, -deptu oğul.

Etisi oğul yene mir tilla əlip koçiğa çiqiptu. U yene meddahniñ yəniğa keptu. Bu küni meddah "Her kimniñ söygini özige çirayliq" deptu. Oğul ögüni yene miñ tilla əlip barsa meddah "Aççiqqa sevr qiliş kərek" deptu. Şunir bilen oğul üç miñ tilliğa üç əğiz gep sətivəlip "Emdi iş bolmidi, bir kesp tapay" dep anisi bilen xoşlaşmayla qañqip çiqip kətiptu. Bir yerge kelse qiriq tögige mal artip kətip barğudek. Ular:

-Hey, sen nəme adem? -dep soriğan iken. Oğul:

-Men iş izdep kətip barimen, -deptu.

[375] Yakup, Mirkamil - Eli, Hesen, **age.** s. 266-268.

-Undaq bolsa bizge qoşul, -deptu sodigerler ve balini özlirige qoşuvaptu. Ular məñiptu, məñiptu. Bir yerge kelse bir qudeq turğudek. Sodigerler tögilirini suğirivəliş üçün quduq bəşiğa kəlip qarisa qudukta su körünmeptu. Ular bir ademni quduqniñ içige çüşürüptu. Bir azdin kəyin u adem ölük çiqiptu. Oğul:

-Men çüşüp baqay, "Ecel bir kəlur, ikkinçi kelmes" deptiken. Ya ölermen, ya saq çiqarmen, -dep quduqqa kiriptu. Qariğudek bolsa, quduqniñ bir çətide bir cin, uniñ yənida bir peri turğudek, yene bir çette bir dive, uniñ yənida bir paqa çokan turğudek, ular oğuldin:

-Perizat çirayliqmu, paqa çokanmu? -dep soraptu. Oğul nəme dəyişini bilelmey qaptu. Bir dem oylanğandin kəyin həliqi miñ tilliğa sətivalğan söz yadiğa keptu-de:

-Her kimniñ söygini özige çirayliq, -deptu. Bu gepni añlap cin bilen diva nahayiti xuş bolup, uniñğa nurğun mal-dunya ve su bəriptu. Sodigerler yene yol məñip bir şeherge kelse hemme kişiler asmanğa qarap turğudek. Esli bu şeherniñ padişahi ölüp kətip şeherge padişah saylaş üçün bir quş qoyup bərilgen iken. Şu quş kimniñ bəşiğa qonsa şu padişah bolidiken. Ouş kəlip həliqi oğulniñ bəşiğa qonuptu. Oğul padişah boluptu. Yigirme yildin kəyin u öyini yoqlap kəliş üçün öz öyige kəçide yətip keptu. Oğul işiktin marisa bir ayal bilen bir er uxlavatkudek. U "Xotunum başqa biri bilen uxlaptu" dep oylap ğezep bilen xencerni əlip öyge bəsip kiriptu. Emma "Toxtap tur, 'Aççiqqa sevr qil' deptiken" dep oylap ayalini oyğitip:

-Bu nəme gep? -dep soraptu. Ayali külüp kətip:

-Sili ketkili yigirme yil boldi. Sili kətidiğan çağda men hamilidar idim. Yigirme yildin buyan u bala çoñ bolup, bir öyniñ igisi bolup qaldi, -deptu. Padişah "Məniñmu nevrem bolidiğan boptu" dep xuşal boluptu.

(Əytip bergüçi: Kuça Yaqa Guñşedin Qari Maxmut.)

U.21.1. BAŞINA KUŞ KONAN ÇOCUK

Eskiden pek zengin bir tüccar varmış. Onun bir karısı, bir de oğlu varmış. Günün birinde tüccar dünyadan göçmüş ve bütün malları çoluk çocuğuna kalmış. Birçok kişi serveti var diye kadına dünürcü gelmiş; ama kadın, evlenmeyi kabul etmemiş. Oğlunu iyi yetiştirip, iyi büyütüp sıraya koyduktan sonra evlendirmiş. Günlerin geçmesiyle birlikte oğlunun karısı doğurmuş. O zaman annesi oğluna:

-Oğlum, biz şimdi dört can olduk. Sen ticaret yapmaya başlasan iyi olur, demiş.

Oğul anasına bir şey demeden uyumuş. Ertesi gün şafak söktüğünde annesi oğluna "ticaret yapsın" diye bin altın para vermiş. Oğul annesinin verdiği bin altın parayı alıp sokağa çıkmış. Sokakta bir meddah: "Kim ki bin altın para verirse ona iki güzel söz söyleyeceğim." diye bağırıyormuş. Oğlan hemen meddahın güzel sözünü duymak istemiş ve meddaha bin altın parayı vermiş. Meddah bin altın parayı alıp "Ecel birdir (bir kere gelir), iki olmaz (iki kere gelmez)." deyip kendi yoluna yürümüş. Oğlan da evine dönmüş. Oğlunun eli boş döndüğünü gören anası hemen oğluna:

-Alıp gelmen gereken şeyler hani nerede? diye sormuş.

-Malı almıştım, ama param başka şeye yetişmediğinden dönüp geldim, demiş oğul.

Ertesi gün oğlan yine bin altın para alıp sokağa çıkmış ve yine meddahın yanına gelmiş. O gün meddah "Herkesin sevdiği kendine güzel gelir." demiş. Oğlan akıl dolu bu söze yine bin altın para vermiş ve meddah "Öfkeye sabır etmek gerekir." demiş. Böylece oğlan 3 bin altın paraya 3 söz satın almış ve "Şimdi benim bir işim yok, kendime bir meslek bulmam lazım." demiş ve anası ile vedalaşıp evden çıkmış. Bir yere geldiğinde kırk tüccarın kırk deveye mal yükleyip ilerlediğini görmüş. Onlar:

-Hey, sen yapıyorsun? diye sormuşlar.

-Ben iş bulmaya gidiyorum, demiş.

-Öyleyse bize katıl, demiş tüccarlar ve oğlanı kendilerine katmışlar. Sonra yürümüşler, yürümüşler ve kuyu bulunan bir yere gelmişler. Tüccarlar develerini suvarmak için kuyu başına gelip baktıklarında kuyuda su olmadığını görmüşler. Bir kişiyi kuyunun içine indirmişler. Birazdan adam ölmüş. Oğlan:

-Ben inip bakayım, zaten "Ecel birdir, iki olmaz." demiş. Ya ölürüm ya sağ kalırım, diyerek kuyuya inmiş. Baktığında, kuyunun bir kenarında bir cin, bir kenarında bir peri duruyormuş. Yine bir diğer kenarında dev, onun yanında bir kurbağa hanım duruyormuş. Bu varlıklar oğlana:

-Peri mi güzel, kurbağa hanım mı? diye sormuş. Oğul ilk önce ne diyeceğini bilememiş. Bir an düşündükten sonra önceden bin altın paraya satın aldığı söz aklına gelmiş ve: "Herkesin sevdiği kendine güzel." demiş. Bu sözü duyan dev ve cin pek memnun kalmışlar; ona birçok mal ve su vermişler. Daha sonra tüccarlar yine yol yürüyüp bir şehre vardıklarında burada insanların gökyüzüne bakıp durduğunu görmüşler. Aslında bu şehrin padişahı ölmüş ve padişah seçmek için bir kuşu serbest bırakmışlar. Serbest bırakıp uçurulan kuş kimin başına konarsa o padişah olurmuş. Bırakılan kuş gelip bizim oğlanın başına konmuş. Oğlan padişah olmuş. Yirmi yıldan sonra evini arayıp bulmak için çıkmış ve bir gece vakti evine gelmiş. Oğlan kapıdan gizlice içeriye baktığında içeride bir kadın ile bir erkeğin uyuduğunu görmüş. "Karım başka biriyle uyuyor." diye düşünüp öfke ile hançerini çıkarıp eve girmiş. Ama "Dur! 'Öfkeye sabır etmek gerek.' " diye düşünüp hanımını uyandırıp:

-Bu nasıl bir durum? diye sormuş. Karısı gülüp:

-Siz gideli yirmi yıl oldu. Siz gittiğiniz zaman ben hamile idim. Yirmi yıldan bu yana bu çocuk büyüyüp, o evin sahibi oldu, demiş. Bunun üzerine padişah "Benim bir oğlum daha oldu." diye memnun ve mutlu olmuş.

U.22. MOMAYNİÑ ECRİ[376]

Burunqi zamanda bir padişah ordisiğa heşemetlik text yasatmaqçi bolup, perman çüşürüptü.

-Şundaq bir tut (üjme) derixniñ yağiçini təpip kəliñlarki, -deptu u leşkerlirige, -uniñ əgizliki yüz ğulaç, egri emes tüz bolsun, yoğanliqi on ğulaç, putaq emes uz bolsun. Men yağaçniñ igisige razi bolğudek altun-kümüş bərimen.

Leşkerler terep-terpke çəpip, bundaq tut derixini izdep həçyerdin tapalmaptu.

[376] Zaman, Nurmuhammet - Şavdun, Turgan, **age.** s.125-126.

Şu şeherniñ çet bir yəride bir momay yalğuz yaşaydiken. Momay nahayiti kembeğel bolup, çaqigirip turmuş keçüridiken. Uniñ işiki aldida bir tüp tut derixi bar iken. Momay tut derixini tikken kündin başlap haram şaxlirini putap, pat-pat suğurup, qiñğir ösüp qalmisun, dep üjmisini hergiz iğatmaydiken. Aylar ötüp, yillar ötüp tut derixi şundaq ösüptuki, derexniñ tüz ve əgizlikige kişiler heyran qaptu. U şundaq yoğinaptuki, uniñğa bir neççe ademniñ quçiqi yetmeptu. Momay derexniñ mundaq tüz, putaqsiz öskinige bekmu qoşal iken.

Leşkerler izdep yürüp bu yerge kəlip qaptu. Ular bu derexni körüp, derhal padişahqa xever qiptu. Padişah öz vedisi boyiçe momayğa nurğun altun bərip, derexni kestürüp ordiğa ekeldürüptu. Bu derexniñ özini şunçivala altunğa ige qilğanliqidin xoşal bolgan momay mundaq nezme toquptu:

İ tutim, tüp-tüzlüküñ qildi məni döletke yar,

Egri bolsañ sen otun, bolğay idim ben xaru zar.

U.22.1. YAŞLI KADININ EMEĞİ

Eski zamanlarda bir padişah, sarayına ihtişamlı bir taht yaptımak için ferman vermiş.

-Öyle bir dut ağacı bulup gelin ki, -demiş o askerlerine- yüksekliği yüz kulaç, dümdüz bir ağaç olsun, genişliği on kulaç, budaksız bir ağaç olsun. Ben bu ağacın sahibine altın ve gümüş vereceğim.

Askerlerin her biri bir tarafa dağılıp, böyle bir dut ağacı aramaya koyulmuşlar, ama bulamamışlar.

Şehrin kenar bir bölgesinde tek başına bir nine yaşamaktaymış. Bu nine çok fakir olup ip eğirerek hayatını geçirmekteymiş. Onun kapısının önünde bir dut ağacı varmış. Nine dut ağacını diktiği günden başlayarak, ağacın gereksiz dallarını budayıp, çok çok suvarıp, eğri büğrü büyümesin deyip dut ağacını hiçbir zaman kendi haline bırakmamış. Aylar geçip, yıllar geçip dut ağacı böylece büyümüş. Bütün insanlar ağacın düzlük ve yüksekliğine hayran kalmışlar. Bu ağaç öyle büyümüş ki, onu tutmaya birkaç adamın kucağı yetmez olmuş. Nine, ağacın düz ve budaksız büyümesine pek sevinirmiş.

Askerler, sonunda bu ağacı bulup, derhal padişaha haber vermişler. Padişah verdiği söze dayanarak, nineye çokça altın verip, ağacı kestirip yurduna getirtmiş. Bu ağacın, kendisini bu kadar altının sahibi ettiğini gören ve memnun mesut olan nine şu mısraları söylemiş:

Ey dutum, dümdüzlüğün etti beni devlete yar,
Eğri olsan sen odun, olur idim ben har u zar.

U.23. CAHANNİ BEXTLİK KEZGENLER[377]

Burun Haşim dəgen bir adem esker boptu. U uruştin qaytqanda aran beş tiyin bilen yolğa çiqiptu. Yolda kətivətip bir tügmenniñ susiz çörgilevatqanliqini körüp, "Bu nəme karamettur." dep heyran bolup turup qaptu. Etrapqa qarap bir ademniñ burniniñ bir töşükini ətivəlip bir töşükide şamal çikirivatqanliqini körüptu. Tügmen şu şamalniñ küçide çörgiligen iken. U bu burnidin şamal çiqirarnimu özige qoşuvaptu. Yene kətivətip bir ademniñ bir putini qoltuqiğa qisturuvəlip kətivatqanliqini körüp heyran boluptu. Ular:

-Bu nəme iş? -dep soriğaniken. Həliqi adem:

-Men yel tapan batur bolimen. Bir putumni qoltuqumğa qisivalmisam, bek yügürüp kətip çataq çiqidu, -deptu.

-Undaqta, sen biz bilen mañ, birge cahan kəzeli, deptu Haşim. Yel tapan batur maqul boluptu.

Ular yol yürüptu. Yürgendimu mol yürüptu. Axir bir şeherge keptu. Bu şeherniñ padişahiniñ bir qizi bar iken, u yügürüşke mahir iken. Bu şeherde uniñdek yügürek yoq iken. U nqiz "Kim yügürüp maña yətişelise, şu kişige özümni ataymen" dəgen iken. Bu xeverni añliğan yel tapan batur maqul bolup qiz bilen yügürüşüptu. Qiz arqida qaptu. Padişah öz qizidin ayrilip qəliştin ensirep:

[377] Zaman, Nurmuhammet - Şavdun, Turgan, **age.** s.273-274.

-Silerge bir tağar altun bərey, tağar əlip kəliñlar, deptu. Haşimlar on kəçe-kündüz işlep karamet yoğan bir tağar toqup çiqiptu. Padişah harva-harvida altun əlip keptu. Haşimlar tağarğa altunnimu harvilarnimu, atlarnimu qaçilaptu. Tağar yenila toşmaptu. Ordida qalğan altun, kümüşlerni ekeptu. Tağar yenila toşmaptu. Padişah derğezep bolup, niyitini buzup, Haşimlardin mal-mülkini qayturuvəlişqa adem evetiptu. Ular yətip kelgende, burnidin şamal çiqirar yigit bir burnini ətip turup, bir burnidin şamal çiqarğaniken, padişahniñ ademliri ğazañdek pildirlap uçup kətiptu. Haşimlar bala-qazadin qutulup altunlarni teñ bölüşüp, ömriniñ axirğiçe bextlik hayat keçürüptu.

U.23.1. DÜNYAYI MUTLU GEZENLER

Eski zamanlarda Haşim isimli bir asker varmış. Haşim, savaştan geri dönerken, beş kuruş ile yola çıkmış. Yolda giderken bir değirmenin susuz döndüğünü görüp, "Bu ne keramettir." deyip şaşırmış. Etrafa baktığında bir kişinin burnunun bir deliğini kapatıp bir deliğinden rüzgâr üflediğini görmüş. Değirmen bu rüzgârın gücüyle dönüyormuş. Adam bir kişinin bacağı koltuğunda geldiğini görüp şaşırmış ve:

-Bu ne iş? deyip sormuş. O da:

-Ben rüzgâr çıkaran kahramanım. Bir bacağımı koltuğuma kıstırıp yürümezsem, çok hızlı koşarım ve böylece sorun çıkar, demiş.

-Sen benimle gel, birlikte dünyayı gezelim, demiş Haşim. Rüzgâr çıkaran kahraman bunu makul bulmuş.

Birlikte yol yürümüşler; çok çok yol gitmişler. Sonunda bir şehre gelmişler. Bu şehrin padişahının bir kızı varmış, koşuda çok becerikliymiş. Bu şehirde onun gibi koşturan yokmuş. Bu kız "Kim koşarak bana yetişirse, o kişi beni alır." dermiş. Bu haberi alan, rüzgâr çıkaran kahraman, bunu makul bulup kız ile beraber koşturmuş. Kız arkada kalmış. Padişah, kızını geçip gelen adama:

-Sizlere bir çuval altın vereceğim; bir çuval alıp gelin, demiş. Haşim ve arkadaşı on gece on gün çalışıp çok büyük bir çuval örmüş. Padişah araba araba altın alıp gelmiş. Haşim ve arkadaşı, bu çuvalın içine hem altınları hem arabaları hem de atları koymuş; ama çuval yine de dolmamış. Ayrıca ülkenin her yerinde kalan diğer gümüşleri ve

altınları da getirmişler, ama çuval yine dolmamış. Padişah öfkelenip, niyetini bozup, Haşim'e, kendi verdiği malları geri göndermesi için adam yollamış. Adamlar geldiği zaman, burnundan rüzgâr çıkaran yiğit, bir burun deliğini kapatıp, diğer deliğinden rüzgâr üflemiş. Padişahın adamları sonbaharda savrulan yapraklar gibi savrulup uçmuşlar. Haşim ve kahraman arkadaşı, bela ve kazadan kurtulup altınları eşit şekilde bölüşmüşler ve ömürlerinin sonuna kadar mutlu bir hayat geçirmişler.

U.24. ÜÇ AKA-UKA[378]

Burunqi zamanda üç aka-uka ötkeniken. Ular saz çəlişqa nahayiti usta bolup, çoñi tembür, otturançisi dutar, kiçiki dap çalidiken. Künlerniñ biride bular başqa şeherlerge bərip, neğmikeşlik qilişni layiq körüp yolğa çiqiptu. Ular şu mañğançe üç yil yol yürüp, axir bir hemellige yətip keptu. Ular bir az aram əlivəliş üçün östeñ boyidiki bir tüp sögetniñ sayisida olturuptu. Şu çağda bir ayal kir yuyğili çiqip, ularni körüptu ve ulardin nəme iş qilidiğanliqini, nege baridiğanliqini soraptu. Ular özliriniñ meqsitini əytip bəriptu. Həliqi ayal bularniñ sazçi ikenlikini bilip:

-Undaq bolsa maña bir saz çəlip bergen bolsañlar? -deptu. Aka-uka üçeylen sazlirini teñşep, rasa bir çəlip bergen iken, ayal añlap avval külüp kətiptu, kəyin yiğlap kətiptu. Buniñdin heyran bolğan aka-uka həliqi ayaldin:

-Siliniñ yiğliğanliri nəmisi, külgenliri nəmisi? -dep soraptu. Ayal:

-Siler sazğa nahayiti usta ikensiler, şuñlaşqa küldüm, emma ömriñlarniñ bihude ötüp kətivatqanliqiğa yiğlidim, -deptu. Buni añliğan sazendiler:

-Bizniñ kişilerge saz çəlip bergenlirimiz bihude işmu? -dep soraptu.

-Buğu bihude iş emes, -deptu həliqi ayal, -siler eñ yaxşisi emgek qilip, kiyim-kəçikiñlarni yəñilap, hayat keçürseñler yaxşi emesmu?

[378] Zaman, Nurmuhammet - Şavdun, Turgan, **age.** s.306-307.

Sazendiler bu gepni añlap oylinip qaptu. Oylap körse ayalniñ sözi rast. Ular iza tartip, qilğan işliriğa puşayman kilip, sazlirini yiğişturup qoyuptu-de, andin bir bayniñ öyide işleptu. Yil axiriğa kelgende bay həsab-kitab qilip, her birige üç miñ tilladin bəriptu. Ular xuşal boluşup, emgekniñ heqiqeten paydiliq ikenlikini həs qilişiptu ve muşu eqilni körsetken həliqi ayalğa rehmet əytip, uniñğa her biri birdin tilla inam qiptu.

U.24.1. ÜÇ ERKEK KARDEŞ

Eski zamanlarda üç erkek kardeş varmış. Onlar saz çalmada çok usta olup, büyüğü tambur, ortancası dutar (tambura benzeyen bir çalgı aleti), küçükleri de tef çalarmış. Günün birinde bunlar başka şehirlere gidip, çalgıcılık yapmayı uygun bulmuşlar. Üç yıl boyunca yol gidip, sonunda bir dere kenarına gelmişler. Biraz dinlenmek için dere boyundaki bir söğüt ağacının gölgesine oturmuşlar. O anda, kadının biri derede kirli kıyafetlerini yıkamaktaymış ve kardeşlere ne yaptıklarını, nereye gittiklerini sormuş. Kardeşler de maksatlarını kadına söylemişler. Kadın bunların çalgıcı olduklarını öğrenip:

-Öyleyse bana bir saz çalar mısınız? demiş. Kardeşler tam sazlarını çıkarmış çalmaya başlamışken, kadın duyup gülmeye başlamış, sonra da ağlamaya başlamış. Buna şaşıran kardeşler kadına:

-Siz niye ağladınız, niye güldünüz? diye sormuşlar. Kadın:

-Sizler saz çalmada çok ustasınız, o yüzden güldüm; ömrünüz beyhude geçip gidiyor bu yüzden de ağladım, demiş. Bunu duyan çalgıcılar:

-Bizim insanlara saz çalmamız beyhude bir iş mi? diye sormuşlar.

-Beyhude bir iş değil; ama çalışıp da, kendinize yeni kıyafetler alıp güzel bir hayat geçirseniz daha iyi olmaz mı? demiş kadın.

Çalgıcılar bu sözleri duyup düşünmeye başlamışlar. Düşündükleri zaman kadının sözünün doğru olduğunu fark etmişler. Kardeşler utanıp, yaptıkları işten pişman olup, sazlarını toplamışlar ve zengin bir adamın evinde çalışmaya başlamışlar. Yılsonu geldiğinde zengin adam bir hesap kitap yapıp her birine üç bin altın para vermiş. Kardeşler buna sevinip, emek vermenin hakikaten de faydalı olduğunu anlamışlar ve onlara bu aklı veren kadına teşekkür edip, ona her biri ayrı ayrı altın para vermişler.

U.25. QORQUNÇAQ “BATURLAR”[379]

Davut, Savut, Avut isimlik üç ağine qirğavul tutup yəmekçi bolup, ormanliqqa bəriptu. Ular xəli köp avare boptu. Emma birermu qirğavul tutalmaptu. Ciq yol yürüp hərip ketkeçke, derexniñ tüvige bərip aram aptu ve baturluq üstide parañ səlişiptu.

-Men, -dep söz başlaptu. Davut, -bir kətim muşu ormanliqqa oyniğili kəlip, tuyuqsiz bir qavanğa uçrap qaldim. Qavan közlirini çekçeytkiniçe dehşet bilen maña ətilğanidi. Men xecirimni çiqirip, uniñ közlirige neççini tiqivettim. Qavan şu haman tin tartmay öldi...

-Səniñ baturluqur həçqançe emesken, -deptu Savut, -men bir qətim ormanliqniñ u teripidiki tağqa barğanidim. Toyuqsizla məni üç aç böre qorşivaldi, xudağa şükri. Qolumda arğamça bar iken, men ularğa salma taşlap üçilisini tirik kolğa çüşürdüm-de, çoñ bir tüp derexke bağlap qoydum.

-Şumu baturluq bolamdiken? -deptu Avut sözge kirişip, -men bir qətim qattiq yamğur yağqan qaranğu kəçide əyiqlar turup ketken bir balini qutquzuş üçün tağdiki əyiq öñkürige yalğuz bardim. Öñkürde əyiqlar balini emdila yəmekçi boluşup turuptiken, men çebdeslik bilen əyilip kirip, əyiqlarni qiliç bilen çəpişqa başlidim, beziliri qorqup öñkürni taşlap qəçişti, cahilliri qiliçimniñ astida can berdi. Men balini əlip çiqip ata-anisiğa saq-salamet tapşurup berdim...

Ular şundaq sözlişip olturğanda, ot-çöpler “Şaldur-şuldur” qilip qaptu. Ular çöçüşüp nəme qilarini turğinida, Avutniñ yotisiğa soğuq bir nerse təgiptu-de, “Vaycan!” dep varqiraptu ve qəçişqa temşelgen Davut bilen Savutniñ çapinininiñ pəşiğa

[379] Abduhevir, Abduhelil - Obulkasim, Nurgun, **age.** s.53-54.

əsilivaptu. Bu ikkisi qorqqinidin keynigimu qarimay, “Bizge dehşetlik bir mexluq əsilğan oxşaydu” dep oylap ün çiqiralmay titrep kətiptu. Şu çağda avutniñ:

-Ebleğ, senmidiñ? -dəgini bu ikkisiniñ qoliqiğa arliniptu. İkkiylen terla arqiğa burulup qarap, avutniñ iştininiñ puşqiqidin yerge çüşken bir çar pakini körüptu.

U.25.1. KORKAK “KAHRAMANLAR”

Davut, Savut ve Avut isimli üç dost sülün tutup yemek istemişler ve bunun için ormanlığa gitmişler. Çok çabalamışlar, ama bir tane bile sülün yakalayamamışlar. Çok yol yürüyüp yorulmuşlar, ağacın dibine oturmuşlar ve kahramanlıkları üstüne sohbet etmişler.

-Ben, diye söze başlamış Davut; bir defasında yine aynı ormanlığa gelip, aniden bir erkek domuzla karşılaştım. Domuz, gözlerini kırpmadan bana saldırdı. Ben hıncımı alıp, onun gözlerine hançerimi birkaç kez soktum. Domuz nefes bile alamadan öldü…

-Senin kahramanlığın hiçbir şey değil, demiş Savut ve bir defasına dağın öbür tarafına gitmiştim, deyip anlatmaya başlamış. Beni orada üç aç kurt kuşattı. Allaha şükür ki elimde ip vardı; ben onlara kement atıp, üçünü canlı ele geçirdim ve bir büyük ağaca bağladım.

-Bu mu kahramanlık? demiş Avut söze girip. Ben bir defasında çok sert yağmur yağan bir gecede ayıların kaçırıp yemeye çalıştığı bir çocuğu kurtarmak için dağdaki ayı mağarasının içine yalnız başıma girdim. Mağarada ayılar çocuğu o anda yemeye başlamışlardı. Ben çevik bir şekilde girip ayıları kılıçla kesmeye başladım, bazıları korkudan mağarayı terk etti, ahmak olanları ise kılıcımın altında can verdi. Ben çocuğu oradan kurtarıp sağ salim annesine teslim ettim…

Onlar bu şekilde sohbet ederken, bitkilerin arasından “şarıl şurul” sesler gelmeye başlamış. Onlar korkudan ne yapacaklarını bilemeden dururken, Avut’un kalçasına soğuk bir şey değmiş ve “Vayyy!” diye bağırıp kaçmaya yeltenen Davut ile Savut’un ceketine asılmış. Bu ikisi korkudan arkalarına bakmadan, “Bize korkunç bir mahlûk saldıracak.” diye düşünüp ses bile çıkaramadan titremişler. O anda Avut’un:

-Ahmak şey, sen miydin? dediğini duyan bu ikisi arkalarına bakarak, Avut’un iç donunun paçasından yere düşen bir alaca kurbağayı görmüşler.

U.26. TOYLİŞİŞ[380]

Burunniñ burunisida bir yaş yigit Ayşemxan isimlik bir qizğa öylenmek boptu. U bir küni etigen turup Ayşemxan öyige bəriptu. Ayşemxan yigitni xuşal qarşi aptu. Yigit tördin orun əlip patihe oqup bolğandin kəyin, Ayşemxan yigitniñ qoliğa su bərip, derhal aldiğa dastixan saptu. Ləgenge üç xil nan-astiğa qatlima, otturisiğa arpa nəni, üstige təriq nəni tiziptu. Yigitni çayğa ve mezege teklip qiptu. Yigit nanniñ tizilişiğa qarap qizniñ özini sinap baqmaqçi ikenlikini biliptu-de, mundaq xiyalğa keptu: "Men birdinla ləgenge tizilğan nanlarniñ er astidiki qatlima nanni yəsem bekmu set bolari üstidiki təriq nanni yəsem, məni tazimu nepsi avarisi iken, dep eyiblişi turğan gep. Men dastixanğa qoyulğan nanni əlip yəyişte temsil qoşaqqa qətip, Ayşemxanniñ eqil-parasitimni sinap körmekçi bolğan muşu sinaq ötkilidin çoqum ötüşüm kərek."

U intayin temkinlik, edep bilen təriq nanni qoliğa əlip:

Təriq nan merzi qizil,
Xuş çirayliq pişipsiz.
Küzgidin toqquz ayliq kiçiksiz,
Aldirap töpisige çiqivapsiz.

Dəgen bəyitni oqup, təriq nanni "Siz meyerde turup turur!" dep dastixanniñ bir çətige əlip qoyuptu. Andin arpa nanni qoliğa əlip, aldi-keynige bir nezer səlip:

Men-men dəgen oğullar,
Heddidin aşmas.
Siz xenimni men körmigüçe,
Qaynimas-taşmas.
Men özüm bek soğuq can,

[380] Abduhevir, Abduhelil - Obulkasim, Nurgun, **age.** s.88-89.

Arpa nəni yaraşmas.

Dəgen qoşaqni oqup, “Sizmu meyerde turup turur!” dep, arpa nənini dastixanniñ bir çətige əlip qoyup, andin qatlima nanni iştiha bilen hozurlinip yeptu.

Yiğitniñ eqil-parasiti Ayşemxanni qayil qiptu, u yigitke mensüp bolup, uniñ bilen toy qilişqa maqul boptu, axirida yigit bilen nikahliniptu. Şundaq qilip bu ikkiylen öylük-oçaqliq bolup xuşal-xoram hayat keçürüptu.

U.26.1. DÜĞÜN

Evvelin evvelîsinde, bir genç delikanlı, Ayşemhan isimli bir kızla evlenmek istemiş. Delikanlı, bir gün Ayşemhan’ın evine gitmiş. Ayşemhan, delikanlıyı adamı memnuniyetle karşılamış. Delikanlı, evin misafir köşesinde yerini alıp fatiha okuduktan sonra, Ayşemhan, delikanlının eline su verip, hemen önüne sofra koymuş. Leğende üç tür ekmek, en alta yağlı katlanmış ekmek, ortaya arpa ekmeği, üste mısır ekmeği koymuş. Delikanlya çay ve meze sormuş. Delikanlı ekmeğin dizilişine bakarak, kızın kendisini denediğini bildiğinden, şöyle bir düşünceye dalmış: “Ben leğene dizilen ekmeklerden en altında dizilmiş olan yağlı ekmekleri yersem pek çirkin olur, üstteki mısır ekmeğini yersem de nefsine amma düşkün der. Sofraya konulan ekmeği yerken manzum bir bilmece söyleyip, Ayşemhan’ın anlayışımı denediği bu sınavdan geçmem gerek.

O gayet temkinli ve edepli bir şekilde mısır ekmeğini eline alıp:

Mısır ekmeğinin yüzü kızıl,
Güzel hoş pişmişsiniz.
Güzlük ekinden dokuz aylık küçüksünüz,
Aceleyle en tepesine çıkmışsınız.

Denen şiiri okuyup, mısır ekmeğini “Sen burada dur!” deyip ekmeği sofranın bir kenarına koymuş. Sonra arpa ekmeğini eline alıp, üzerine bir bakıp:

Ben ben denen oğullar,
Haddini aşmaz,
Siz bayanı görmeden,
Gönlüm kaynamaz taşmaz.

Ben pek soğukkanlıyım,

Arpa ekmeği bana yaraşmaz.

Denen şiiri okuyup, "Sen de burada dur!" deyip, arpa ekmeğini sofranın bir kenarına koyup, sonra yağlı ekmeği iştahla yemiş.

Yiğidin akıl ve anlayışı Ayşemhan'ı memnun etmiş, delikanlıya ait olup onunla evlenmeyi kabul etmiş, sonunda da delikanlı ile nikâhlanmış. Böylece bu ikisi evlenip, mutlu bir hayat geçirmişler.

U.27. ÜÇ ALTUN QOÇAQ[381]

Burun bir padişa ötken iken, u qol astidiki xanlarniñ eqilini sinap körmekçi bolup, türi. Reñgi, salmiği oxşaş üç altun qoçaq yasitiptu. Andin u qoçaqlarni bir xanğa evetip: "Bu üç qoçaqniñ bahasi üç xil, birinçisi erzan, ikkinçisi qimmetrek, üçinçisi qimmet. Bundaq boluşniñ sevivi nime ikenligini tapsun" deptu.

Xan hiliqi qoçaqlarni tapşuruvəlip uyan örüp, buyan çörüpqariğan bilenmu nimişqa bahasida perq barliğiğa eqli yetmeptu. Xanniñ bəşi qətip, saray ehlini çaqiriptu ve qoçaqlarniñ qandaq perqi barliğini təpiñlar, dep emri qiptu. Ləkin ularmu birnime diyelmeptu. Bu xever hemme terepke tarqaptu, erzimes eyip bilen zindanğa taşlanğan bir kembeğel yigit qoçaqlar toğrisidiki xeverlerni arlap qaptu-de, xanğa:

-Ruxset bolsa quçaqlarniñ perqini men təpip baqsam, eger tapalisam buniñ bedilige məni zindandin azat qilğan bolsila, ... -dep iltica qiptu. Xan "Men təgige yətelmigen işni u qandaq bilelisun..." dep oyliğan bolsimu amalniñ yoqulğidin yigitni sarayğa çaqiriptu. Qoçaqlarni yigitniñ aldiğa keltürüptu. Yigit diqqet bilen qarap çiqip, qoçaqlarniñ qulaqliri töşük ikenligini bayqaptu. U bir inçike şopur təpip qoçaqlarniñ biriniñ quliğidin ötküzgen iken, şopurniñ uçi uniñ ağzidin çiqiptu. Şu purni ikkinçi qoçaqniñ quliğidin ötküzgen iken, yene bir quliğidin çiqiptu üçinçi qoçaqniñ quliğidin ötküzgende şopurniñ uçi qoçaqniñ hiçqandaq yəridin çiqmaptu. Şu çağda yigit mundaq deptu:

[381] Savut, Eziz - Nurdun Musa - Mahmutcan İslam, **age.** s.143-144.

-İy xan, bu qoçaqlar ademge oxşaydiken, birinçi qoçaq bir söz əytsa uni ikkinçi birige yetküzüp qoyidiğan kişige oxşaydu, undaq ademlerge işengili bolmaydu, şura buniñ bahasi erzan. İkkinçi qoçaq-qilğan söz bu quliğidin kirip u quliğidin çiqip kətidiğan ademge oxşaydu. Mundaq ademler biperva kəlidu, başqilarniñ sözini çüşenmeydu, qilğan nesihetni almaydu. Üçinçi qoçaq her qandaq sözni, her qandaq sirni içide saqliyalaydiğan ademge oxşaydu. Bundaq ademler işençni aqliyalaydiğan, eqilliq, tutamliq kəlidu, uniñ bahasiniñ nahayiti yuquri boluşiniñ sevivi şudur, -deptu.

Yigitniñ sözini arlap turğan saray ehli heyran qəlişiptu. Xan xuşal boptu, yigitni saray ehlige maxtaptu. Şu haman uni zindandin azat qilivətiptu-de, herbir qoçaqqa öz bahasini yazdurup padişağa qayturuptu.

U.27.1. ÜÇ ALTIN KUKLA

Eskiden bir padişah varmış. Bu padişah, kendisine tabi hanlarının aklını sınamak istemiş ve görünüşü, rengi, ağırlığı birbirine benzeyen üç altın kukla yaptırmış. Sonra bu kuklaları bir hana verip: “Bu üç kuklanın her birinin değeri farklıdır; birincisi ucuz, ikincisi değersiz, üçüncüsü ise pahalıdır. Böyle olmasının sebebinin ne olduğunu bulunuz” demiş.

Han, kuklalara bakarak bir oyana bir buyana dönüp durmuş, ama değer farkının nereden geldiğine aklı yetmemiş. Han, saraydaki herkesi çağırıp, kuklaların ne farkı olduğunu bulunuz, emrini vermiş. Fakat onlar da bir şey diyememişler. Bu haber her tarafa yayılmış; önemsiz bir suç ile zindana atılan fakir bir delikanlı, kuklalar hakkındaki haberleri duymuş ve hana:

-İzin verseniz de kuklaların farkına ben de baksam; eğer bulursam bunun bedeli olarak beni zindandan çıkarıp özgür kılacaksınız, diye rica etmiş. Han “Benim çözemediğim şeyi o nasıl çözsün?” diye düşünse de çaresizlikten dolayı onu saraya çağırmış. Kuklaları yiğidin önüne getirmişler. Yiğit dikkatle bakarak, kuklaların kulaklarının delik olduğunu fark etmiş. İnce bir çubuk bulup tek tek kuklaların kulaklarına sokmuş. Çubuğun ucu, kuklaların birinin kulağından girmiş ve ağzından çıkmış. Çubuk, ikinci kuklanın bir kulağından geçip, öbür kulağından çıkmış. Üçüncü

kuklanın kulağından geçen çubuğun ucu ise kuklanın hiçbir yerinden çıkmamış. O anda yiğit şöyle demiş:

-Ey han! Bu kuklalar insana benzer. Birinci kukla, bir söz duyup da onu ikinci bir kişiye ulaştıran, ağzında bakla ıslanmayan kişiye benzer; böyle insanlar inandırıcı olmaz, bu yüzden bunun değeri azdır. İkinci kukla, söz bu kulağından girip öbür kulağından çıkan insana benzer. Böyle insanlar pervasız olur; başkalarının sözünü düşünmez, verilen nasihati almaz. Üçüncü kukla her türlü sözü ve sırrı içinde saklayan insana benzer. Böyle insanlar güven duyulan, akıllı insanlar olur; değerinin yüksek olmasının sebebi bundandır, demiş.

Yiğidin sözünü duyan saray sakinleri hayran kalmış ve şaşırmış. Han memnun olmuş, yiğidi saray sakinlerine övmüş ve hemen onu zindandan çıkarmış. Her bir kuklanın üzerine kendi değerini yazdırıp padişaha göndermiş.

U.28. OVÇİ VE UNİÑ BALİSİ[382]

Ötken zamanda, bir cañgalda bir ovçi yaşaydiken. U usta mergen bolup, atqan uqi tegmey qalmaydiken. Ovçi her kətim ovğa çiqqinida yalğuz oğli Exmetni özige hemra qilivalidiken. Boş vaqit tapsila uniñğa ovçiliq maharitini ügitidiken. Emma Exmet uniñğa qilçe pisent qilmaydiken. Daim can-canivarlarniñ sayraşlirini, herxil hayvanlarniñ avazini doraydiken.

Yillar ötüp bovaymu alemdin ötüptu. Atisiniñ tapqan-terginini Exmet bir yilğa qalmay yətim yep boptu.

Künlerdin bir küni Exmet işik aldida boyun qisip turğan iken, uniñ bir xoşnisi uniñğa:

-Ukam, boyun qisip turup qapsenğu? -deptu.

-Men remetlik dadamniñ hünirini üginivalmiğan ikenmen. Emdi nime qilişimni bilmey turdum, -dep cavap bəriptu. Exmet xoşnisiğa:

[382] Savut, Eziz - Nurdun Musa - Mahmutcan İslam, **age.** s.226-227.

-Dadañniñ arqisida yürüp biraz közüñ pişip qalğan bolğiyti, her nime bolsa dadañniñ miltiğini əlip ovğa çiqip baqqin. “Herkette berket” digen gep bar, -deptu xoşnisi.

Küz kətip qiş keptu, Exmet ovmiltiğini elip ovğa çiqiptu, cañgalni kiçkiçe aylanğan bolsimu hiçnerse uçritalmaptu, axir u: “Birer buğa-maralni dorisam ulardin birersi çiqip qalsa ecep emes.” dep oylaptu. Özиniñ barliq hünirini işqa səlip buğini doraptu, ləkin buğa çiqmaptu. Bu avazni böre arlap “Emdi men rasa toyunidiğan boldum” deptu-de, yügürgen pəti Exmetniñ aldiğa çiqiptu. Exmet qorqup, hoduqup ketkenliktin miltiqni qandaq ətisi bilmey qaptu. Axir börini qaçurmaqçi bolup, yolvasni doraptu. Epsuski yolvas çiqip Exmetni yep kətiptu.

U.28.1. AVCI VE ONUN ÇOCUĞU

Geçmiş zamanda, bir ormanda bir avcı yaşarmış. O usta bir okçuymuş ve her ava çıktığında oğlu Ehmet’i de yol arkadaşı olarak yanına alırmış. Boş vakit bulduğunda ona avcılık maharetlerini öğretirmiş. Ama Ehmet ona zerre kadar aldırmaz, canlıların ötüşlerini ve türlü hayvanların bağırışlarını taklit edermiş.

Yıllar geçip de adam dünyadan göçünce, Ehmet babasından kalanları bir yıla kalmadan yiyip bitirmiş.

Günlerden bir gün Ehmet kapının önünde boynu bükük oturmuşken, komşusu ona:

-Oğlum, neden boynun bükük oturuyorsun? demiş.

-Ben rahmetlik babamın avcılık hünerlerini öğrenmemiştim. Şimdi ne yapacağımı bilemiyorum, diye cevap vermiş Ehmet komşusuna.

-Babanın arkasında gezip bazı şeyleri görmüş olmalısın, her ne olursa olsun babanın tüfeğini alıp ava çık. “Harekette bereket var.” demiş komşusu.

Güz geçip, kış gelmiş, Ehmet av tüfeğini alıp ava çıkmış. Ormanın her yerini dolaşsa da hiçbir şeyle karşılaşmamış ve sonunda: “Bir geyik veya maralı taklit edersem onlardan birisi çıkıp gelir mi acaba?” diye düşünmüş. Kendi hünerini gösterip geyiği

taklit etmiş, lakin geyik çıkıp gelmemiş. Ama kurt bu sesi duyup "Şimdi benim karnım iyice doyacak." demiş ve koşarak Ehmet'in yanına gelmiş. Ehmet korku ve telaşla tüfeğini nasıl tutacağını bilememiş. Sonunda kurdu kaçırıp, kaplanı taklit etmiş. Ama ne yazık ki, kaplan çıkagelip Ehmet'i yeyivermiş.

U.29. EQİL VE MİRAS[383]

Bir bovayniñ töt oğli bar iken. Bir küni bovay oğulliriniñ qaysisiniñ eqilliq ikenlikini biliş üçün oğullirini aldiğa çaqirip:

-Balilirim, men qərip bir putum görge sargilidi. Men ölüp ketkendin kəyin, ararlardin birirlar aile başliqi boluşurlar kərek. Kim döletmen ve eqilliq bolsa şu maña varis bolup, mal-mülkümge igidarçiliq qilidu. Şuña, herqaysiñlar özürlarniñ eqilliq ve döletmerlikiñlarni körsitirlar, -deptu.

Bovayniñ çoñ oğli qolidiki yaqut közlük altun üzükini körsitip turup:

-Muşu özükümni körgen herqandaq kişi məni çoqum eqilliq ve döletmen, dep bilidu, deptu. Bovayniñ ikkinçi oğli zer basqan çapinini kiyip:

-Muşu turqumda məni körgen kişi heqiqeten eqilliq ve bay bala iken deydu, -deptu.

Bovayniñ üçinçi oğli göher qadalğan kümüş kemirini bəlige bağlap:

-Hazirğa qeder həçqandaq adem bəlige bundaq kümüş kemirni bağliğan emes, men eqilliq bolğaçqa mundaq nersilerni saqlaymen, -deptu.

-Hey oğlum, sen özüñdiki eqil ve bayliqiñni körsetmemsen? –deptu bovay bir çette cim olturğan kenci oğliğa qarap:

-Mende yaqut közlük üzükmu, zer basqan çapanmu, kümüş kemermu yoq. Mende peqet emgek qilalaydiğan bir cüpqol ve sadiq yürek hem özümge çuşluq eqil bar, -deptu.

Kenci oğliniñ heqiqetenmu eqilliq ikenlikige işengen bovay barliq bisatini uniñğa miras qalduruptu ve akiliriniñ uniñ sözidin çiqmasliqqa cikileptu.

[383] Tohti, Sattar, **age.** s.28-29.

U.29.1. AKIL VE MİRAS

Bir dedenin dört oğlu varmış. Bir gün dede, hangi oğlunun daha akıllı olduğunu öğrenmek için onları önüne çağırıp:

-Çocuklarım, benim bir ayağım çukurda artık. Ben ölüp gittikten sonra, aranızdan birinin bu ailenin başı olması gerekmektedir. Kim zengin ve akıllıysa o bana varis olup, malıma mülküme sahip olacak. Bu yüzden herkes akıllı ve zengin olduğunu göstersin, demiş. Dedenin en büyük oğlu elindeki yakut taşlı altın yüzüğünü gösterip:

-İşte, bu yüzüğümü gören her kişi beni çok akıllı ve zengin olarak görür, demiş. Dedenin ikinci oğlu altın basmalı cübbesini giyip:

-İşte, bu durumda beni gören kişi, bu adam hakikaten akıllı ve zengindir demektedir, demiş.

Dedenin üçüncü oğlu inci döşenmiş gümüş kemerini beline bağlayıp:

-Şimdiye kadar hiçbir insan, beline böyle gümüş kemer kuşanmış değil, ben akıllı olduğum için böyle şeyleri saklarım, demiş.

-Hey oğlum, sen kendi akıl ve zenginliğini göstermez misin? demiş, dede bir kenarda sakin şekilde oturan en küçük oğluna bakarak:

-Bende yakut taşlı yüzük de, altın basmalı cübbe de, gümüş kemer de yok. Bende sadece iş yapan bir çift el, sadık bir yürek ve zekâ dolu bir akıl var, demiş.

Küçük oğlunun hakikaten de akıllı olduğuna inanan dede, var olan bütün varlığını ona miras bırakmış ve ağabeylerine onun sözünden çıkmamasını söylemiş.

U.30. ALTUNNİÑ TARQİLİŞİ VE KÖMÜLÜŞİ[384]

Zamanniñ zamaniside, zamane zorniñ, tamaşa korniñ iken. Ene şundaq zamanda, bəşiğa kola, oçisiğa cende kiygen bir aşiq ötkeniken. Uniñ çəçi gecgisige çüşken, bəşida ğem közi nem bolup derd-elemlik bir yoqsul biçare iken.

Bir küni aşiq bazarni arilap məniptu. Camaet cem bolğan bir meydanniñ otturisida bir meddah meydisige urup mesile qilip mundaq deptu:

[384] Tohti, Sattar, **age.** s.162-163.

-Xudağa yətişken heqiqiy aşiq cüme küni cüme namazidin kəyin közini yumup sanap, üç qedem mərip közini açsa, xizir eleyhissalamni köridu. Xizirni körgen herqandaq kişi unirdin nəme telep qilsa, şu beca bolidu...

Aşiq buni arlap, intayin xuşal bolup kətiptu. U uzaqtin buyan xizir bilen körüşüp, uniñdin altun telep qilmaqçi bolğaniken. U zamanda altun dəgen yoq bulup, aşiq altunğa ərişip ğem-endişisiz, bextlik hayat keçürişni oylaydiken.

Aşiq töt közi bilen kütken cüme künimu yətip keptu. Aşiq camaet bilen cüme namizini oqup çiqqandin kəyin meddahniñ dəginidek közini yumup sanap, üç qedem mənip közini əçip: "Essalamu eleykum, xizir eleyhissalam! Dep salam bəriptu. Qarisa xizir yoq. Men xata qiğan oxşaymen, dep ikkinçi kətim yene sanap turup üç qedem bəsip közini açsa yene yoq. Aşiq: "Mertem, mertem üç mertem deptiken, yene bir sinap bakay" dep üçinçi kətim yene közini yumup, ünlük sanap üç qedem bəsip közini əçiptu. Qarisa udulida pişanisidin nur çəçip, uluğ süpet bir apaq saqal bovay hasiğa tayinip turptu. U xizir eleyhissalam iken. Aşiq xizir bilen qol əlişip körüşüptu. U xizirniñ qolini çiñ tutuvəlip telipini izhar qiptu. Uniñ birdinbir telipi altun iken. Xizir: "Küzüñni yum!" deptu aşiq közini yumuptu-de, nahayiti təz əçiptu, qarisa xizir uniñğa xam kəsek uzitivatqaniken. Xam kəsek qoldin qolğa ötkiçe altunğa aylinarmiş. Xizir "Boldi" dfgüçe sunuvəriptu. Altun unir hocrisiğa siğmay kətiptu. U yene toymaptu. Xizir: "Emdi arqardiki İlyastin sora" deptu. Aşiq arqisiğa burulup qarişiğa xizir birdinla ğayib bolup kətiptu. U heyran qəlip, düvilinip ketken altunlarni kişilerdin yoşurun, tağ öñküri ve topiğa kömüp qoyuptu. Şundin başlap altunni topiğa kömüş peyda bolğaniken.

U.30.1. ALTININ GÖMÜLMESİ VE (BU ÂDETİN) YAYILMASI

Zamanların zamanesinde, zaman güçlünün, seyir körün olduğu bir zamanda, başına kalpak, omzuna omuzluk giyen bir âşık varmış. O, saçları omuzlarına düşen, gözleri yaşlı, dertli, elemli yoksul bir biçareymiş.

Bir gün âşık pazara gitmiş. Cemaatin toplandığı bir meydanın ortasında, meddah, göğsüne vurup şöyle diyormuş:

-Allah'a varan hakiki âşık, Cuma günü, Cuma namazından sonra gözünü yumup, sayarak, üç adım atıp gözünü açarsa, Hızır Aleyhisselam'ı görürmüş. Hızır'ı gören kişi, ondan ne talep ederse etsin, o bunu gerçekleştirirmiş…

Âşık duyduklarından çok memnun olmuş. O günden sonra o, Hızır ile görüşüp, ondan altın talep etmeyi düşünmüş. Böylece altına kavuşup dertsiz, endişesiz bir şekilde mutlu bir hayat geçireceğini düşünmüş.

Âşığın dört gözü ile beklediği Cuma günü sonunda gelmiş. Âşık cemaat ile Cuma namazını kıldıktan sonra meddahın dediği gibi gözünü yumup, sayarak, üç adım atıp, gözünü açmış: "Esselamu aleyküm, Hızır Aleyhisselam! diye selam vermiş. Gözünü açıp baktığında Hızır'ı görememiş. Ben bir hata yapmışa benziyorum, deyip ikinci defa yine sayıp, üç adım atıp gözünü açtığında onu yine görememiş. Âşık: "Allah hakkı üçtür, deyip yine bir açayım bakayım ne olacak." deyip üçüncü defa gözünü yumup, sesli bir şekilde sayıp üç adım atıp gözünü açmış. Baktığında karşısında alnından nur saçan, bembeyaz sakallı ulu bir dede değneğe yaslanıp duruyormuş. Bu Hızır Aleyhisselam imiş. Âşık, Hızır ile tokalaşıp görüşmüş. O, Hızır'ın elini sıkı bir şekilde tutup talebini sunmuş. Onun tek talebi altınmış. Hızır: "Gözünü yum!" demiş. Âşık gözünü yummuş ve hemen açmış. Hızır ona ham bir tuğla vermiş. Bu tuğla elden ele geçerken altına dönüşürmüş. Hızır "Oldu." diyerek sunmuş. Aldığı altın, torbasına sığmamış, ama o yine de doymamış. Hızır: "Şimdi arkandaki İlyas'tan sor." demiş. Âşık arkasına dönüp baktığında Hızır'ın birden bire kaybolduğunu görmüş. O buna çok şaşırıp, önüne yığılan altınları insanlardan gizlemek için dağın tepesine, toprağa gömmüş. Oradan başlayarak da altını toprağa gömme âdeti ortaya çıkmış ve yayılmış.

U.31. BUĞA TƏPİVƏLİŞ[385]

Burunqi zamanda Nöder isimlik bir bala ötken iken. U etidin-keçkiçe yoldin bir nəme təpivəlişni oylapdiken. Bir küni u əşek harvisini heydep bazarğa məniptu. Yərim yolğa barğanda əşek bir nersige putlaşqandek qiptu. Nöder harvini toxtitip qarisa, yolda bir dane buğa turğudek. U harvidin sekrep çüşüptu-de, buğini qoliğa əlip: "Pah-pah, mavu ametni körüñ, yəp-yəñi buğiken emesmu! Buni sətip pul qilidiğan boldum!" deptu ve buğini harviğa taşlap yoliğa ravan boptu. Nöder bir az mañğandin kəyin: "Buğiniñ igisi uçrap qəlip, uni tonuvalmisun yene" dep oylap, buğini tağarğa səlip özi tağarniñ üstide olturuvaptu. U yol boyi şərin xiyallarğa çömüptu.

Nöder bazarğa yəqinlaşqanda tonuş bir bovayğa uçraptu.

-He, bazarğa məñipsen-de, -deptu bovay ve heyran bolup varqiraptu, hoy, əşikiñniñ boynida buğa yoqqu?

Nöder əşekniñ boyniğa qarisa buğisi yoq turğudek. U tağardiki buğini əlip qarap baqsa, öziniñ buğisi iken. Nöder bir buğiğa, bir əşekniñ boyniğa qarap aççiq bilen: "Payda alimen dep oylap, ziyan tartiptimen. Əşikimniñ boynidiki yəğirni davalitiş üçün pul kətidiğan boldi" deptu.

U.31.1. BOYUNLUĞUN BULUNUŞU

Eski zamanlarda Nöder isimli bir çocuk varmış. Bu çocuk, sabahtan akşama kadar yolda bir şey bulmayı düşünürmüş. Bir gün bir eşek ile at arabasını alıp pazara yürümüş. Yolun yarısına geldiğinde eşeğin ayağı bir şeye takılmış. Nöder at arabasını durdurup baktığında, yolda bir tane boyunluk (eşeğin boynuna konulan kumaştan yapılmış at arabası alet edevatı.) durduğunu görmüş. Çocuk at arabasından atlayıp inmiş ve boyunluğu eline alıp: "Oh oh, şansıma bakın, yep yeni bir boyunluk buldum.

[385] Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s.35-36.

Ben bunu satıp para kazanayım!" demiş ve boyunluğu arabaya koyup yoluna devam etmiş. Nöder biraz yürüdükten sonra: "Boyunluğun sahibi çıka gelip boyunluğu tanımasın." diye düşünüp, boyunluğu bir çuvala koyup, onun üzerine oturmuş. Adam yol boyu hayallere dalmış.

Nöder pazara yaklaştığında tanıdık bir dedeyle karşılaşmış.

-Pazara mı gidiyorsun, demiş dede ve şaşırıp bağırmış: Oyy! Eşeğinin boynunda bağlı duran boyunluk kayıp mı olmuş?

Nöder eşeğin boynuna baktığında kendi eşeğinin boyunluğunun olmadığını görmüş. Sonra çuvaldaki boyunluğu alıp baktığında, yolda bulduğu boyunluğun, kendi boyunluğu olduğunu görmüş. Nöder bir boyunluğa, bir eşeğe bakarak, öfkeyle: "Kâr edeyim derken, zarar ettim. Şimdi eşeğimin boynundaki yarayı tedavi etmek için üstüne bir de para harcamam gerekecek." demiş.

U.32. MUSA ELEYHİSSALAMNİÑ SAYAHİTİ[386]

Musa Eleyhissalam özini nahayiti bilimlik çağlaydiken. Künlerniñ biride uniñğa hudadin sayahetke çiqiş toğruluq vehi keptu. U seperge çiqiptu. U yolda kətivətip köl boyida turğan yəşil tonluq bir adem bilen uçrişip qaptu. U adem Musa Eleyhisamni körüş bilen teñ:

-Hoy Musa, sepiriñ qayaq? -dep soraptu. Eslide bu adem Xizir iken. Musa Eleyhissalam ömride zinhar körüp baqmiğan bu kişiniñ öz ismini mundaq çaqirğanliqidin heyran qaptu. Musa Eleyhissalam uniñğa öziniñ intayin bilimlik zat ikenliki toğrisida ezveylep sözlep bəriptu. Biraq həliqi adem qoli bilen işare qilip bir quşqaçni körsitiptu. Musa Eleyhissalam bəşini kötürüp qarisa, həliqi quşqaç köldiki suni tumşuki bilen sümürüp tamçitip turğudek. U quşqaçqa uzaq tikilip karaptu. Şu çağda xizir:

-Hey Musa, sen özüñni unçivala bilimlik çağlima, səniñ bilimiñ avu kuşqaçniñ tumşuqidin tamçilap turğan su bolsa, məniñ bilimin ene avu turğan köl, -deptu.

[386] Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, **age.** s. 303-305.

Bu ikkiylen sepirini davamlaşturuptu. Ular yolğa çiqiştin burun mundaq kəlişiptu: Xəzir seper üstide ustaz, Musa Eleyhissalam şagirt bolidiken. Hemme işta Musa Eleyhissalam xizirğa boysunidiken.

İkkisi məñiptu, məñiptu mañğandimu mol məñiñ, keç bolğanda yol boyidiki bir bayniñ öyige kiriptu. Ular qançe yalvursimu, bay ularni qondurup qəlişqa unimaptu. Mañar çağda xizir ikki qolini keñ yəyip: "On qoyuñ yüz, yüz qoyuñ miñ, miñ qoyuñ onmiñ bolup ketsun, Allahu Ekber" dep dua qiptu. Ular bu öydin çiqip sepirini davamlaşturuptu. Ular maña-maña bir tul xotunniñ öyige yətip keptu. Tul xotun ularni oçuq çiray bilen qizğin qarşi aptu ve məhmanlarni öyige başlap, ikki öşkisiniñ birini öltürüp ularni məhman qilip qonduruptu. Etigende mañar çağda xizir: "Bir öşkeñni biz yəduq. Qalğan birini böre yəsun, Allahu Ekber" dep dua qilip öz yolini davamlaşturuptu. Yene məñiptu, məñiptu. Kün çüş bolğan mezgilde bir köl boyiğa yətip keptu. Qariğudek bolsa bu kölde beş omaq bala suğa çömülüp oynap yürgüdek. Hizir ulardin birini tutuvəlip, suğa çöktürüp tuncuqturup öltürüvətiptu. Del muşu işqa kelgende Musa Eleyhissalam buniñ xizir ikenlikidin gumanlinip, öziniñ uniñğa egeşmey arqisiğa qaytip kətidiğanliqini əytiptu. Bu gepni añlap xizir külüp kətiptu ve uniñğa çüşendürüş bəriptu:

-Meniñ birinçi qətim uçriğan bəxil bayğa "On qoyuñ yüz, yüz qoyuñ min bolsun..." dep dua qilğinim, u bekmu pixsiq-pişşiq iken. Uniñ qoyliri axiretke barğan çağ yilan-çayan uni çaqsun dəginimdur. Həliqi tul ayalniñ ikki öşkisi bolup, birini bizge öltürüp berdi. Yene birini böre yəsun dep dua qildim. Mundaq qilğinim-u ayal ikki öşkisi bilen bolup beş vax namazni yaxşi ötimeydiken. Şuña ikki öşkisini biraqla yoq qilivettim. U emdi xatircem bolup, namizini qaza qilmay oquydiğan bolidu. Uniñ barar cayi cennettur. Avu bala çoñ bolğanda beş ademni öltüridu. Şuña uni kiçik çəğidila

öltürüvettim, -deptu. Bu gepni añliğan Musa Eleyhissalam ikki kolini meydisige qoyup salam bergüçe, xizir közdiñgayib boptu. Musa Eleyhissalam turğan yəride dañ qətip, qaqqan qozuqten turupla qaptu.

U.32.1. MUSA ALEYHİSSELAM'IN SEYAHATİ

Musa Aleyhisselam kendini çok bilgili sanırmış. Günün birinde ona Allah'tan, sefere çıkması için vahiy gelmiş ve sefere çıkmış. Yolda giderken, göl kenarında duran yeşil kıyafetli bir kişi ile karşılaşmış. Bu kişi, Musa Aleyhisselam'ı görmesiyle birlikte:

-Hey Musa, seferin nereye? diye sormuş. Aslında bu kişi Hızır'mış. Musa Aleyhisselam, kendisini daha önce hiç görmeyen bu kişinin, kendi ismini bilip de çağırmasına şaşırmış. Musa Aleyhisselam ona kendisinin çok okumuş bir kişi olduğunu söylemiş. Fakat deminki adam eliyle işaret edip bir serçeyi göstermiş. Musa Aleyhisselam başını çevirip baktığında, deminki serçenin göldeki suyu gagası ile içine çektiğini görmüş. O, serçeye uzaktan bakmış ve o an:

-Hey Musa, sen kendini bu kadar okumuş zannetme, senin okumuşluğun o serçenin ağzından damlayan su ise, benim okumuşluğum işte şu göl gibidir, demiş.

Onlar ikisi birlikte sefere devam etmişler. Onlar yola çıkmadan önce anlaşmışlar ve sefer boyunca Hızır, öğretmen, Musa Aleyhisselam ise öğrenci olmuş. Her işte Musa Aleyhisselam, Hızır'a itaat etmiş.

İkisi birlikte yürümüşler, yürümüşler çok yürümüşler; geç olduğunda da yol boyunda bir zenginin evine girmişler. Onlar ne kadar yalvarsa da, zengin kişi onların evinde konaklamasını kabul etmemiş. Hızır giderken iki elini açıp: "On koyun yüz, yüz koyun bin, bin koyun on bin olsun, Allahu Ekber." deyip dua etmiş. Onlar bu evden çıkıp seferlerine devam etmişler ve gide gide bir dul hatunun evine gelmişler. Dul hatun onları güler bir yüzle ve sıcak bir şekilde karşılamış; sonra konuklarını evine alıp, iki keçisinin birini kesip, onları konuk etmiş. Ertesi gün evden ayrılacakları zaman Hızır: "Bir keçini biz yedik. Kalan keçini de kurt yesin, Allahu Ekber" diye dua edip kendi yollarına devam etmişler. Yine yürümüşler, yürümüşler. Öğlen olduğunda da bir göl boyuna gelmişler. Burada beş sevimli çocuk suya girmiş oynuyorlardı. Hızır onlardan birini tutup, suya batırıp boğup öldürmüş. Tam bunu yaptığında da Musa Aleyhisselam

bunun Hızır olduğundan şüphelenip, onun peşinden gitmeyip, geri döneceğini söylemiş. Bu sözü duyan Hızır gülmüş ve ona alatmış:

-Benim ilk olarak karşılaştığım cimri zengine: "On koyun yüz, yüz koyun bin olsun..." diye dua edişim, onun pek cimri olmasındandır. Onun koyunları, ahiret günü geldiğinde yılanlar ve çıyanlar tarafından mahvedilsin. Deminki kadının iki keçisi olup, birini bize verdi; birini de kurt yesin diye dua etim. Kadın iki keçisi ile beş vakit namazını iyi yerine getiremiyordu. İki keçisini yok ettim. O şimdi meşguliyeti olmadan, namazını kaza etmeden kılıyor. Onun gideceği yer cennettir. Bu çocuk büyüdüğü zaman beş kişiyi öldürecekti. Bu yüzden, onu küçükken öldürdüm, demiş. Bu sözleri duyan Musa Aleyhisselam iki elini göğsüne koyup selam verirken, Hızır gözden kaybolmuş. Musa Aleyhisselam öylece durup, kala kalmış.

U.33. KEŞQER BULBULİ[387]

Burunqi zamanda Qeşqerlik alte kişi Kuçar şehirige keptu. Ular şeherniñ çətige caylaşqan bir sarayğa çüşüptü.

Bir küni ularniñ arasidiki Seliyaxun saraydin çiqip bazarğa kətip barsa haciti qistap qaptu-de, yol boyidiki güllükke kirip hacet qiliptu. Del şu çağda gülçi kəlip qaptu. Seliyaxun derhal tumuqini əlip nicaset üstige qoyuptu. Gül baqquçi:

-Hey adem, tumuqiñda basuruvalğiniñ nəme? –dep soriğan iken, Seliyaxun:

-Biz Qeşqerdin bulbul əlip çiqqan iduq. Bir bulbul uçup kətip muşu güllükke çüşkenidi. Men tumiqim bilen basuruvaldim, -deptu. Bu gepni añliğan gülçi:

-Sen bulbul sodigiri ikensen-de, qəni Qeşqer bulbulini bir körüp baqay, tumaqni asta əlip körsitip baqqina, -deptu. Seliyaxun:

-Mundaq qilayli. Men sarayğa bərip qepes əlip kəley. Bolmisa bulbul yene uçup kətip kalidu. Men kelgüçe bu bulbulğa qarap tursila. Eger men kelgüçe bu bulbulğa

[387] Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s.271-272.

qarap tursila. Eger men kelgüçe taqet qilmay, tumaqni əçip qoyup, bulbul uçup ketse bulbulniñ nerqige ömür boyi işlep tapqanliri yətişmey qalidu, -deptu.

Gülçiniñ təximu hevisi keptu-de, maqul keptu.

Seliyaxun qutulğiniğa xuşal bolup, derhal öz yoliğa kətiptu. Gülçi tumaqqa qarap olturup, başqa yerdiki güllikni yoqlimaptu. Şuniñ bilen bu gülliklerni atulağ, uşşaq balilar veyran qiliptu. Bu ehvalni uqqan şeher hakiminiñ aççiqi kəlip qapaqlirini buqiniñ boynidek türüp, ğezep bilen izdep kelse, gülçi bir kona tumaqqa qarap olturğudek.

-Sen nəmişqa gülni baqmay bu yerde olturisen? –deptu hakim.

-Qeşqerlik bulbul sodigerliri şehirimizge bulbul ekelgen iken, bir bulbul uçup kətip muşu güllükke çüşüptiken. İkisi izdep kəlip tumaqta basurup qoyup qepesge ketti. Qepesni ekelgendin kəyin bulbulni bir körüp baqay dep turuvatimen, -deptu gülçi. Bu gepni añliğan hakimniñ aççiqi yəniptu. Uniñmu Qeşqer bulbulni körgisi keptu-de, kepeske ketken bulbul sodigirini kütüp, tumaqqa qarap alturuptu. Ləkin Seliyaxun kelmeptu. Bularniñ taqiti-taq boluptu. Tumaqni açay dəse bulbulniñ uçup kətişidin qorquptu. Açmay dəse keç bolup qaptu. Şu teriqide yene bir haza saqlaptu Seliyaxun kelmigendin kəyin ular tumaqni əçiş qarariğa keptu. Hakim “Eger bulbul uçup ketse, ular deva qilsa, men şeher makimi bolğandin kəyin bir çarisini kilmamdimen” dep oylap, tumaqni nahayiti pem bilen azraq əçipla qolini tiqiptu-de, andin özini “Güp” qilip tumaqniñ üstige taşlaptu-de, saqal-burut ve kiyim-keçekliri nicaset bolup kətiptu.

U.33.1. KAŞGAR BÜLBÜLÜ

Eski zamanlarda Kaşgarlı altı kişi Kuçar şehrine gelmiş ve şehrin yanında bulunan bir saraya yerleşmişler.

Bir gün bunlardan biri olan Seliyahun pazara gitmek için saraydan çıkmış, yolda çok kötü sıkışmış ve yol boyundaki gül bahçesine girip ihtiyacını gidermiş. Tam o anda gül bahçesinin bahçıvanı gelmiş. Seliyahun derhal kalpağını alıp oradaki dışkısının üstüne koymuş. Bahçıvan:

-Hey sen, kalpağının altına koyduğun nedir? diye sorarken, Seliyahun:

-Biz Kaşgar'dan bülbül almış gidiyorduk. Bir bülbül uçup bu güllüğe kondu. Ben de kalpağım ile onu tutuverdim, demiş. Bu sözü duyan gülcü:

-Sen bir bülbül tüccarısın. Hani, bırak da Kaşgar bülbülünü bir göreyim, demiş. Seliyahun:

-O zaman şöyle yapalım. Ben saraya gidip bir kafes alıp geleyim. Sen de bülbülün kaçmaması için burada bekle. Eğer ben geri gelemezsem kalpağı açıp bülbülü serbest bırak.

Gülcü bunu makul bulmuş.

Seliyahun kurtulabildiğine sevinip, hemen kendi yoluna yürümüş. Gülcü de kalpağa bakarak oturmuş ve gül bahçesinin diğer taraflarına hiç bakmamış. Bunu fırsat bilen çocuklar gül bahçesini viran harap etmişler. Bu durumu gören şehrin hükümdarı öfkelenip yola çıkmış ve gülcüyü aramaya çıkmış; gülcünün bir kalpağa bakarak oturduğunu görmüş.

-Sen niçin güllere bekçilik yapmayıp da burada oturuyorsun? demiş hükümdar.

-Kaşgarlı bülbül tüccarları şehrimize bülbül alıp gelmişler; bülbüllerden biri de uçup bu güllüğe konmuş. Ben de kafes gelene kadar bülbüle göz kulak oluyorum, demiş gülcü. Bunu duyan hükümdarın öfkesi dinmiş. Böylece ikisi birlikte bülbül tüccarını beklemeye koyulmuşlar. Lakin Seliyahun gelmemiş. İkisinin de bekleyecek takati kalmamış, fakat bülbül kaçabileceği için kalpağı açmaktan da korkmuşlar; açmayalım deseler de vakit geç olmuş. Böylece kalpağı açmaya karar vermişler. Hükümdar "Eğer bülbül uçup giderse, ben hükümdar olduğum için, bir çaresini bulurum" diye düşünmüş ve kalpağı yavaşça kaldırıp elini içeriye sokmuş. Sonra kendisini kalpağın üstüne atmış; sonunda saçı sakalı ve kıyafetleri pislik içinde kalmış.

U.34. VAPADAR QUŞ[388]

Burun ötken bir padişahniñ tolimu etivarlap baqqan bir vapadar quşi bar iken. Şahniñ dostliri kelse “Dostuñ keldi” dep sayrap, oñ qanitini qaqidiken: Düşmini kelse “Düşminiñ keldi” dep sol qanitini qaqidiken. U padişahniñ oñ qolida quşlaydiken. Padişahmu uni yerge çüşürmey kötürüp yüridiken.

Künlerniñ biride padişah şu vapadar quşini əlip ovğa çiqiptu. Bir neççe kün ov ovlap yürüp, axir bir payansiz çöllükke kirip qaptu. Ularniñ suliri tügep teşnaliqtin öler haletke yətiptu. Padişah vezir-vuzraliriğa: “Bolmidi, etraplarğa qarañlar, su təpiñlar” dep emir qiptu. Vezir hem növkerler etraptin su izleşke kirişiptu. Xəli yerlergiçe su izlep bərişiptu, tapalmaptu. İkki növker əgiz tağniñ çoqqisidin bir xil süzük suniñ tamçip turğanliqini körüp qaptu. “Vay su taptuq” dep xoşal bolup, bökini asmanğa ətişiptu. Özliriniñ bu xuşalliqini padişahqa yetküzüptu. Padişah buni añlap: “Aşu sudin başqiñlar içmey turup, aldi bilen maña bir qaça ekəlip bəriñlar” deptu. Vezirler “Xop” dəyişip, tamçip turğan suğa qaça tutup toldurup, bir qaça suni ekeptu. Padişah qaçini qoliğa əlip, suni içey dəyişige, həliqi quş sol qanitini qeqip, qaçini örüvətiptu. Su tökülüp kəkiptu. Padişah qolidiki quşqa homiyip qoyup, vezirlerge yene bir qaça ekəlişni tapşuruptu. Vezirler yene miñ teste toldurup bir qaça su ekəlip bəriptu. Padişah qaçini emdila ağziğa əlip bərişiğa quş yene sol qaniti bilen birni urup suni töküvətiptu. Padişahniñ aççiqi keptu, lekin yene “Yolvasni yengen batur emes, aççiqni yeñgen batur.” dəgen maqalini esleptu-de, özini tutvaptu. Vezirlerni üçinçi qətim suğa buyruptu. Vezirler suni ekəlip bəriptu. Bu kətimmu quş yene qaniti bilen urup suni töküvətiptu. Padişahniñ qolidiki qaçisi igerniñ bəşiğa taraññide təgip, çul-çul bolup kətiptu, padişah emdi aççiqini zadila basalmay quşni igerniñ bəşiğa bir urğaniken, quş

[388] Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, **age.** s.1-3.

tin tartmayla ölüp qaptu. “Aççiq aldida yüridi, eqil keynide” dəgendek, padişah quşni öltürüp bolğandin kəyin sel oylinip qaptu ve vezir, növkerlerge karap:

-Quşniñ suni tökivətişide bir sevep bardek qilidu. Siler bərip muşu suniñ menbesini tekşürüp kəliñlar, -deptu.

-Xop! –deptu padişahniñ vezirliri. Növkerler tik taqqa yamişip çiqip axiri su çiqivatqan menbege yətiptu. Menbeni körüp çöçüp kətiptu. Qarisa taş öñkürniñ içide bir ecdiha yatqan, ecdihaniñ ağzidin şölgiyi tamçilap əqip turğidek, ləkş çüşüvatkini su emes, belki zeher iken. Ular derhal tağdin yənip çüşüp, ehvalni padişahqa əytiptu:

-Vay padişahi alem, tağdin tamçip çüşkini su emesken, belki ecdixaniñ cavğiyidin tamğan zeher iken, -dəyişiptu.

Padişah bu gepni añlap çüçüp kətiptu. İşniñ aqivitini oylap yətiptu-de:

-Quş maña köyünüp yaxşiliq qiptiken, men uniñğa yamanliq qiptimen. Vay isit, vapadar quşum, -dep quşniñ ölikini qoliğa əlip, hökürep yiğlap kətiptu. Uniñ hesriti zəminni bəsiptu. Padişah ömür boyi puşayman yep ötüptu.

“Vapağa capa” dəgen söz ene şuniñdin qalğaniken.

U.34.1. VEFALI KUŞ

Eski zamanlarda yaşayan bir padişahın çok değerli bir vefalı kuşu varmış. Padişahın dostları geldiğinde “Dostun geldi.” deyip öter, sağ kanadını çırparmış; düşmanı geldiğinde de “Düşmanın geldi.” deyip sol kanadını çırparmış. Bu kuş genelde padişahın sağ elinde dururmuş. Padişah da onu elinden indirmeden taşırmış.

Günün birinde padişah vefalı kuşunu da alıp ava çıkmış. Birkaç gün av avlayıp, sonunda bir çölün ortasına düşmüşler. Suları tükenmiş ve susuzluktan ölür hale gelmişler. Padişah, vezirlerine: “Olmazsa siz gidin etrafa bakın su arayın.” deyip emir vermiş. Böylece vezirler ve muhafızlar etrafta su aramaya başlamışlar, bulamamışlar. Yalnız iki muhafız dağın tepesinden bir tür temiz suyun damlayıp durduğunu görmüş;

“Hey su bulduk!” deyip sevinmişler. Bu sevinçlerini padişaha bildirmişler. Padişah bunu duyup: “Şu sudan başkası içmeden, bana bir kap getirin.” demiş. Vezirler “Olur!” diye bağırışıp, damlayıp duran sudan bir kap doldurup getirmişler. Padişah su kabını alıp suyu içeyim derken kuş sol kanadını çırpıp kabı devirmiş. Padişah kuşa gözlerini fal taşı gibi açmış. Padişahın emriyle vezirler yine su getirmişler, padişah suyu içecekken kuş kabı yine devirmiş. Padişah bu sefer öfkelenmiş, fakat yine de “Kaplanı yenen değil, öfkesini yenen kişi kahramandır.” denen atasözü aklına gelmiş ve kendini tutmuş. Vezirlerden üçüncü kez su istemiş. Kuş yine, gelen suyu devirmiş. Padişah bu kez öfkesine sahip çıkamayıp kuşu öldürmüş. Bu kez de “Öfke önden geldi, akıl arkasından…” derler ya, padişah kuşu öldürdükten sonra vezirlere ve muhafızlara bakarak:

-Kuşun bu suyu dökmesinde bir sebep var. Sizler gidip bu suyun kaynağını bulup inceleyin, demiş.

-Olur! demiş padişahın vezirleri. Muhafızlar bu sarp dağa çıkıp suyun kaynağına bakıp çok korkmuşlar. Taş oyuğun içinde bir ejderhanın yattığını ve ağzından salyalarının aktığını ve bunun su değil zehir olduğunu görmüşler. Derhal dağdan inip durumu padişaha aktarmışlar:

-Vay âlem padişahım! Dağdan damlayıp duran su değil, ejderhanın ağzından damlayan zehirmiş.

Padişah bu sözleri duyup, düşüp kalmış, işin akıbetini anlamış ve:

-Kuş bana iyilik yapmış, ben ona kötülük yapmışım. Vay yazık, benim vefalı kuşum, deyip kuşun ölüsünü kucağına alıp, hüngür hüngür ağlamış. Onun hasreti içini yakmış. Padişah yaptığından dolayı ömür boyu pişman yaşamış.

“Vefaya cefa” denen söz bu olaydan çıkmıştır.

U.35. ÇAŞQAN BİLEN SODİGER[389]

Burun bir sodiger ötkeniken. U soda qiliş üçün yiraq bir şeherge bərip deñge çüşüptu. Deñca qimarvaz iken. U axşamda “Qimar oynaydiğanlar barmu?” dep

[389] Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, **age.** s. 269-270.

tovlaptu. Sodiger “Men oynaymen” deptu. İkkisi qimar oynaşqa kirişiptu. Deñca qarañğu öyde müşükniñ üstige bir tal şamni qondurup qoyuptu. Sodiger heyran bolup:

-Hoy, bu şam örülüp çüşmemdu? –dep soraptu. Deñca:

-Yaq, biz tañ atquçe oynisaqmu örülüp çüşmeydu, -deptu.

Sodiger buniñğa işenmeptu. İkkisi tikişiptu. Eger tañ atquçe müşük şamni örüvetmise sodiger deñcağa qiriq qaça altun bermekçi boptu. Dəgendek müşük şamni örüvetmeptu. Sodiger utturup qoyup qiriq qaça altunni bəriptu-de, öyge qaytip kəlip bolğan veqeni xotuniğa sözlep bəriptu. Xotuni buni añliğandin kəyin bir hiyle işlitiptu. Bular er-xotun bir neççe ay üç-töt çaşqanni qepesge solap terbiyeleptu. Çaşqan qepesni tok-tok ursa sirtqa çiqidiğan, tok-tok ursa qepezge kiridiğan boluptu. Sodiger çaşqanlarni əlip həliqi deñcaniñ qeşiğa keptu. Bular qimar oynaptu. Deñca yene ötkenkidek qiliptu sodigermu uqmiğanğa saptu. Deñca:

-Eger müşük tañ atquçe şamni örüvetmise men pütün mal-dunyayimni saña bərimen, deptu.

Sodiger tuydurmay qepisige uruptiken, çaşqanlar qepesdin bir-birlep çiqişqa başlaptu. Çaşqanni körgen müşük bir ətiliptiken, şam dümbisidin çüşüp kətiptu. Añğiçe sodiger çaqqanliq bilen qepesni yene uruptiken çaşqanlar qepesge kirip kətiptu. Şundaq qilip sodiger deñcaniñ pütün öy bisatini, mal-dunyasini utuvaptu.

U.35.1. FARE İLE TÜCCAR

Eskiden bir tüccar varmış. Bu adam ticaret yapmak için başka bir şehre gitmiş ve bir kervansarayda konaklamış. Kervansarayın sahibi bir kumarbazmış. Kervansarayın sahibi, tüccarın kervansarayda kaldığı akşam “Kumar oynayan var mı?” diye bağırmış. Tüccar “Ben oynarım.” demiş. Böylece ikisi kumar oynamaya başlamışlar. Kervansarayın sahibi, karanlık evde kedinin üstüne bir tane mum koymuş. Tüccar şaşırmış.

-Hey, bu mum devrilip düşmez mi? diye sormuş. Kervansarayın sahibi:

-Yok, biz sabah olana kadar oynasak da devrilip düşmez, demiş.

Tüccar buna inanmamış bu yüzden iddiaya girişmişler. Eğer sabah olana kadar kedi mumu devirmezse, tüccar kervansarayın sahibine kırk kâse altın verecek, şeklinde bir iddiaya girişmişler. Denildiği gibi kedi mumu devirmemiş. Tüccar bu yüzden kırk kâse altını kervansarayın sahibine vermiş ve başına gelen olayı eşine anlatmış. Eşi bunu duyduktan sonra aklına bir hile gelmiş. Bunlar karı koca, birkaç ay, üç dört fareyi bir kafese hapsedip terbiye etmiş. Fare, kafese tık tık vurulduğunda sırta çıkar, tekrar tık tık vurulduğunda kafese geri girer olmuş. Tüccar fareleri alıp kervansarayın sahibinin yanına gitmiş ve kumar oynamışlar. Kervansarayın sahibi yine önceki gibi yapmış ve tüccarla anlaşma yapmış. Kervansarayın sahibi:

-Eğer kedi şafak sökene kadar mumu devirirse, ben bütün mallarımı sana vereceğim, demiş.

Tüccar hissettirmeden fare kafesine vurmuş ve fareler kafesten bir bir çıkmaya başlamışlar. Fareyi gören kedi bir sıçramış, mum kedinin sırtından düşmüş. O arada tüccar çevik bir şekilde kafesi tıklatmış ve fareler kafese girmiş. Böylece tüccar kervansarayın sahibinin bütün ev eşyasını ve mallarını kazanıp, her şeye sahip olmuş.

2. BAŞKAHRAMANI HAYVAN OLAN MASALLAR

U.36. MAXTANÇAQ PAŞİLER[390]

Bahar pesli ötüp, yaz başlanğan künlerniñ biride bir dalaniñ üstidin nahayiti nurğun paşa uçup ötüptu. Ular şunçilik vehime bilen ğiñşip ötüptuki, hetta çiğliqta sekrep oynişip yürgen ikki toşqan balisimu qorqqinidin bir tüp çiğniñ daldisiğa yoşurunuvaptu. Toşqan baliliri çiğ tüvide qulaqlirini diñgaytip qarap tursa, uçup ötüvatqan paşilarniñ axiri körünmigüdek. Ular birdem qarap turğandin kəyin: “Eceba, bu ğəcekvaylar bunçe vehime bilen nedin kəlip, nege kətip baridikin? Yaki birer apet başlinip qaldimikin?! Undaq bolğan teqdirde vaqitni kəçiktürmey bizgimu qəçişqa

[390] Sadık, Ablimit, **age.** s. 275-276.

toğra kəler” dep uylaptu ve paşilarniñ nedin kəlip, nege ve nəmişqa kətip barğanlikini bilmekçi bolup:

-Hay ğəcekvaylar! Munçe vehime bilen nege ve nəmişqa kətip barsiler? -dep soraptu.

Silerdek zoruqvaylarğa oxşaş ömrimizni çiğ tüvide ötküzettukmu?! Biz şeher alğili “Paq-paq şehiri”ge ceñge kətip barimiz, -dep ataydiken. Çünki paşilar kişilerniñ qənini şoraş üçün yüzlirige, qulakliriğa, qollirğa ve başqa oçuk cayliriğa qonğan çağda, ademler ularni “Paq-paq” qilip urup, öltürüp taşlaydu emesmu.

Paşilar uçup kəlip yəzidiki otlaqlarğa ve qomuşluqlarğa caylişiptu, olar kündüzliri qomuş ve şivaqlarniñ arisida yürüp ularniñ sulirini şoraydiken. Şamal çiqip qalğan çalğan çağlarda şivaqlarğa, qomuşlarğa mehkem yəpişivəlip, özliriniñ aran turğiniğa qarimay: “Hi, qoyuvəteymu? Eger qoyuvətidiğan bolsam, hazir yiltiz-piltiziñ bilen şamal yulup kətetti-de” dep matinişidiken.

Ular kün olturarğa yəqin: “Etidin keçkiçe köktatlarniñ aq süyini şorap zəkirip kettuq, emdi “Paq-paq şehiri”ge bərip kişilerniñ qizil süyidinmu içip kəleyli, dep padini egişip yəzilarğa kiridiken. Bu yerde kişilerniñ şapilaqliriniñ astida qəlip bir qismi qirilip kətidiken.

Paşilar her küni şundaq qirilip, küzgiçe teñdin tolisidin ayrilip qaytiptu. Yolda ularğa həliki ikki toşqan balisi yene uçrap qaptu, emdi ular ösüp çon bolup qalğaniken, ular qaytip kəlivatqan paşilarniñ azliqini körüp:

-He, ğəcekvaylar, uyaqqa kətip barğiniñlarda nahaayiti nurğun idiñlar, hazır nahayiti az qaytip kəlivatisilerğu, qalğanliriñlar qəni? -dep soraptu.

-“Paq-paq şehiri”ni alğaniduq, yərimi şu yerde tertip saqlap qaldi. Biz bolsaq köp ceñlerde yürüp harduq, emdi dem alğili öz yurtimizğa qaytip kətip barimiz, -dep maxtinişip ötüp kətiptu.

U.36.1. ÖVÜNGEN SİNEKLER

Baharın geçip yazın başladığı günlerin birinde bir bozkırın üstünde pek çok sinek uçuyormuş. Sinekler korkuyla sesler çıkarıp uçarken, çalılıkta zıplayıp oynayan iki tavşan yavrusu korkudan bir çalının arasına gizlenmiş. Tavşan yavruları çalı dibinde kulaklarını kaldırıp bakmışlar, uçup geçen sinekleri görmüşler. Yavrular bir süre bakıp durduktan sonra: “Acaba, bu gecekvay (Uygur Türklerinin bir tür müzik aleti) sinekler korkuyla nereden gelip nereye gidiyorlar? Yoksa bir afet mi başlamış?! Öyleyse vakit geçirmeden biz de mi kaçmaya başlasak?” diye düşünmüşler ve sineklerin nereden gelip nereye, niçin gittiklerini bilmek için:

-Hey gecekvaylar! Bu kadar korkuyla nereye ve niçin gidiyorsunuz? diye sormuşlar.

Siz bitkinler gibi, ömrümüzü çalı dibinde mi geçirecektik. Biz “Pakpak şehri”ne savaşa gidiyoruz, diye cevap vermiş sinekler. Çünkü sinekler insanların kanını emmek için yüzlerine, kulaklarına, kollarına ve başka açık yerlerine konduğu zaman, insanlar onları “pak pak” diye vurup, öldürüp atıyormuş.

Sinekler uçup köydeki otlaklara ve kamışlıklara yerleşmişler. Onlar gündüzleri kamış ve şivakların (Bir tür bitki adı) arasında yürüyüp onların sularını emmişler. Rüzgâr çıktığı zamanlarda şivaklara ve kamışlara sağlam şekilde yapışıp, zorlukla rüzgâra karşı durmuşlar.

Onlar gün batmaya yakın: “Sabahtan akşama sebzelerin ak suyunu emdik, şimdi pak pak şehrine varıp insanların kırmızı suyundan (kanından) da içip gelelim”, deyip sürüyle köye girmişler. Bu yerde sineklerin bir kısmı insanların tokatları altında ezilip ölmüş.

Sinekler her gün biraz daha öldürülüp azalmış ve sonra oradan ayrılmışlar. Yolda yine deminki iki tavşan yavrusu ile karşılaşmışlar, yavrular büyüyüp gelişmişler. Yavrular, azalıp geri dönen sinekleri görüp:

-Hey, gecekvaylar giderken daha çoktunuz, fakat şimdi azaldınız, kalanlar nerede? diye sormuşlar.

-Pak pak şehrini aldık, yarımız da aldığımız şehri düzenlemek için kaldı. Biz de savaştan yorulduk, şimdi dinlenmek için kendi yurdumuza dönüyoruz, diye övünüp, geçip gitmişler.

U.37. PAŞA NƏME ÜÇÜN ĞİNŞİYDU?[391]

Burunqi zamanda bir yilan bar iken. U bir küni çöplükniñ içide tügülüp yatsa, bəşidin bir paşa uçup ötüptu, yilan paşini toxtitivəlip soraptu:

-Men saña bir vezipe tapşursam urundamsen? -Paşa raziliqini bildürüptu. Yilan:

-Undaq bolsa nəminiñ qəni tatliq bolidiğanliqini maña kəlip əytip ber! –deptu. Paşa maqul boptu. Paşa yilanniñ tapşuruki boyiçe hemminiñ qənini şoraptu, eñ axirida ademniñ qənini şorapti ken, nahayiti tatliq ikenlikini biliptu. Buni yilanğa yetküzüş üçün aldirap kətivatqinida, yolda qarliğaç uçrap qaptu. U paşidin:

-Hey, paşivay, nege aldirap mañdin? -dep soraptu. Paşa:

-Yilan cahanda nəminiñ qəniniñ tatliq ikenlikini bilip maña xever qilğin, dəgenidi, şuni bilip kəlivatimen, -deptu. Qarliğaç:

-Nəminiñ qəni tatliq iken? -dep soraptu. Paşa:

-Ademniñ qəni tatliq iken, -dep cavab bəriptu. Qarliğaç:

-Tiliñni çiqirip baqqina, qəni menmu tətip bakay, -deptu. Paşa tilini çikiriptiken, qarliğaç paşiniñ tilini çişlivaptu. Paşa yilanniñ qəşiğa bəriptu, yilan: "Nəminiñ qəni tatliq iken?" dep sorisa, paşa ğiñşilapla turğudek, qarliğaç tamda turup:

-Paşa paqiniñ, kumutiniñ qəni tatliq iken deydu, -deptu.

Əytişlarğa qariğanda, yilan şuniñdin bəri paqa bilen kumutini yeydiğan boptu.

[391] Sadık, Ablimit, **age.** s. 273-274.

U.37.1. SİNEK NİÇİN VIZILDADI?

Eski zamanlarda bir yılan varmış. O bir gün çöplüğün içinde yatarken başından bir sinek uçup geçmiş. Yılan, sineği durdurup sormuş:

-Ben sana bir vazife versem yapar mısın? Sinek, evet demiş. Yılan:

-Öyleyse hangi canlının kanı tatlı bana bulup söyle! demiş. Sinek bunu makul bulmuş. Sinek yılanın vazifesini yerine getirmiş ve herkesin kanını emmiş. En sonunda da insanın kanını içmiş ve çok tatlı olduğunu anlamış. Bunu yılana iletmek için giderken yolda kırlangıç ile karşılaşmış. Kırlangıç, sineğe:

-Hey sinek, nereye gidiyordun? diye sormuş. Sinek:

-Yılan bana dünyada kimin kanı en güzel, bulup bana haber getir, dedi; ben de bunu öğrenip geldim, demiş. Kırlangıç:

-Neyin kanı tatlıymış? diye sormuş. Sinek:

-İnsanın kanı tatlıymış, diye cevap vermiş. Kırlangıç:

-Dilini çıkar, ben de kanın tadına bakayım, demiş. Sinek dilini çıkardığında, kırlangıç sineğin dilini ısırmış. Sinek yılanın yanına varmış. Yılan: "Neyin kanı tatlıymış?" diye sorduğunda sinek dili ısırıldığından, konuşamadan vızıldayıp durmuş. Kırlangıç da duvarda durup:

-Sinek bana kurbağanın ve böceğin kanının tatlı olduğunu söyledi, demiş.

Söylenenlere göre, yılan o günden sonra kurbağa ile böcek yiyormuş.

U.38. ŞORİ QURİĞAN ŞUM TÜLKE[392]

Bir top toxu yalañ taqa xorazğa egişip, tülkiniñ üstidin erz qilip, əyiqniñ aldiğa bəriptu:

-Əyiq palvan, -deptu ular, şum tülke bizge kün bermes boldi. Həçqaysiñlardin eymenmestin, biz toxularni qirğini qirğan.

-Tülkima?! U mutihemniñ cacisini özüm bərey, -deptu əyiq, andin tülgini çaqiritip keptu.

[392] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 83-84.

Tülke quyruqini şipañlitip:

-Əyiqbay, men sizniñ bəqiniñizğa taş patmisun dep, pey yastuq teyyarlaşniñ ğemide boldum, -dep qoltuqidiki bir yastuqni əyiqqa uzitiptu, -men sizniñ ğəmiñizde yürsem bular məni yaman dep sizge erz qilişiptu...

Əyiq yumşaq tekiyge yölinip olturup toxularğa:

-Yoqiliñlar exmeqler! İkkinçi mundaq bimene sözlerni kötürüp məniñ aldimğa erz qilip kelmeñlar! -dep toxularni qoğlivətiptu.

Şu kəçe yene ikki toxuniñ şori quruptu. Toxular emdi börige erz qiptu:

-Tülkiniñ destidin qiynalduq, -dəyişiptu ular.

Böre tülkini heyditip keptu.

-Böre canabliri, men bəqiniñizni yerge patmisun dep, yastuq ekeldim. U pöpüklük exmeqler sizniñ ğəmiñiz deyürginimni bilmeydu, -deptu tülke quyruqini şipañlitip.

Böre pey yastuqqa yölinip, rahetliniptu-de, toxularğa varkirap:

-Közümdin yokiliñlar, paypaqliq pöpükler! Tülke işni bilip qilidu, buniñdin kəyin xeyrixahliq qilğanlarniñ üstidin maña erz qilip kelmeñlar! -deptu.

Toxular bu qətimmu derd-elem çəkip qaytip kətiptu, şu kəçisi yene üç toxu tülkige yem boptu. Etisi toxular tayğanğa bərip erz qiptu. Tülke tayğanğimu yastuq bərip:

-Sizniñ ğəmiñizni qilip yürgenidim, deptu. Tayğan yastuqqa qarimaptu. U:

-Bu şum tülkiniñ şorini qurutuñlar! -dep töt köz, aq töş boynaqlarğa buyruptu. İtlar tülkini otturiğa əlip rasa talaptu.

-Emdi tülkini çölge qoğlañlar! -deptu tayğan, -bolmisa, toxularniñ göşini özi yep, piyini “Uluğ”larğa teqdim qilip, yene xilisini aldaydu bu hiyliger!

Şuniñdin kəyin şum tülkiniñ şuri qurup, çölde yüridiğan boptu. Biçare tayğanniñ adaliti bilen xatircem tuxumlirini tuğup, çücilerini asraptu.

U.38.1. FELAKET GETİREN UĞURSUZ TİLKİ

Bir grup tavuk, tek tırnaklı horozun peşinden gidip, tilkinin üstünden atlayıp, ayının önüne gelmiş:

-Ayı pehlivan, demiş tavuklar, uğursuz tilki bize gün göstermez oldu. Hiçbirimizden çekinmeden, biz tavukları yok etti.

-Tilki mi?! Onun cezasını kendim vereyim, demiş ayı. Ondan sonra tilkiyi çağırmış.

Tilki, kuyruğunu sallayıp:

-Sayın ayı, ben sizin böğrünüze taş batmasın diye, tüy yastık hazırlamanın derdine düştüm, deyip koltukaltındaki yastığı ayıya uzatmış. Ben sizin derdinizdeyken, bunlar beni kötüleyip size şikâyet etmişler.

Ayı yumuşak yastığa oturup tavuklara:

-Defolun ahmaklar! Böyle manasız sözleri bana söylemeyin! deyip tavukları kovalamış.

O gece yine tilki iki tavuğun sonunu getirmiş. Tavuklar bu kez olanları kurda söylemişler:

-Tilki bize eziyet etti, demişler.

Kurt, tilkiyi kovmuş.

-Kurt hazretleri, ben böğrünüz yere batmasın diye, yastık alıp geldim. O saçaklı ahmaklar sizin derdinizi ve rahatlığınızı düşündüğümü bilmezler, demiş kuyruğunu sallayıp.

Kurt tüy yastığa yaslanıp, rahatlamış ve tavuklara bağırarak:

-Gözümün önünden defolun, çoraplı saçaklar! Tilki ne yaptığını iyi biliyor, bundan sonra iyilik yapanları bana gelip şikâyet etmeyin! demiş.

Tavuklar bu defa da dert elem çekip geri dönmüşler ve o gece yine üç tavuk daha tilkiye yem olmuş. Ertesi gün tavuklar av köpeğine gidip şikâyette bulumuşlar. Tilki, av köpeğine de yastık verip:

-Sizin derdinizi ve rahatlığınızı düşünüyorum, demiş. Av köpeği yastığa bakmamış bile. O:

-Bu uğursuz tilkinin sonunu getirin! deyip dört gözlü, ak etli köpeklere emretmiş. Köpekler, tilkiyi ortalarına alıp mahvetmişler.

-Şimdi tilkiyi çöle kovun! demiş av köpeği. Böyle yapmazsak bu hilekâr, tavukları yine yer!

Bundan sonra uğursuz tilkinin talihi kaçıp, çölde yaşamış. Tavuklar, av köpeğinin adaleti ile telaşsız bir şekilde, yumurtlayıp, civcivlerini büyütmüşler.

U.39. QOÑĞUZ AĞİÇA[393]

Zaman zaman bolğanda, ağiçilar peyda bolğanda, qoñğuz ağiça boluvaptu, nami yurtqa yəyiliptu. U şundaq künlerniñ biride, qərip kətiştin qorqup, erge tegmek boptu. Özige layiq izdep məniptu, harmaptu-talmaptu, məniveriptu, alçañlaptu, alçañlap, irğañlap kətip barsa, uniñğa bir atliq kişi yoluquptu:

-Qoñğuz ağiça nege mañdiñiz? -dep soraptu həliqi atliq kişi.

-Erge tegkili.

-Erge tegsiñiz maña təgiñ.

-Aççiqiñiz kelse nəme bilen urisiz? -dep soraptu qoñğuz ağiça.

-Qamçam bilen, deptu atliq kişi.

-Yapir, undaq bolsa men ölüpla qalimen! -dep unimay, yolini davam qiptu ve qoñğuz ağiça. Kətivatsa it yoluquptu:

-Qoñğuz ağiça nege mañdiñiz? -dep soraptu it.

-Erge tegkili.

-Erge tegsiñiz maña təgiñ.

-Aççiqiñiz kelse nəme bilen urisiz?

-Boş çişlep qoyimen, -deptu it. Qoñğuz ağiça:

[393] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 38-40.

-Undaq bolsa, men ölüp qalimen! -dep yene məñiptu. Axir çaşqanbay yoluquptu.

-Qoñğuz ağiça nege mañdiñiz? -deptu çaşqanbay.

-Erge tegkili.

-Erge tegsiñiz maña təgiñ.

-Aççiqiñiz kelse nəme bilen urisiz?

-Aççiqim kelse, quyruqum bilen silap qoyimen, -deptu çaşqanbay.

-Undaq bolsa, nahayiti yaxşi iken, -deptu qoñğuz ağiça. Şuniñ bilen çaşqanbayniñ yumşaq şertige maqul bolup, uniñğa təgiptu.

Künlerniñ bir küni qoñğuz ağiça quduqtin su tartimen dep, kuduqqa çüşüp kətiptu. Çiqişqa həç ilac qilalmay tiñşap yatsa, atlarniñ düpürligen avazi añliniptu. Ular yəqin kelgende:

-Düpür-düpür atliqlar, at bəşini burañlar, qoñğuz ağiça ölmek dep çaşqanbayğa əytiñlar, -deptu. Atliqlar çaşqanbayniñ öyige bərip, attin çüşmeyla:

Düpür-düpür biz kelduq,

Şum xevern, əp kelduk.

Qoñğuz ağiçañ quduqta ölişini bilip kelduq, deptu.

Çaşqanbay pisent kilmaptu.

-Hoy xotunuñni qutulduruvalsañçu, -deptu atliqlar.

-Quruqluqta çamam yetken bilen suğa çamamyetmeydu. Suğa çüşken çaşqanniñ nəme bolidiğanliqini yaxşi bilimen. Qandaq qilsa, şundaq kilsun, -dep yətivəriptu çaşqanbay.

Atliqlar düpürlitip at çəpip kətiptu-de, aldirap saldirap, yağaç şota təpip quduqqa saptu, ləkin qoñğuz ağiça çiqmaptu, kümüş şota saptu, çiqmaptu. Atliqlar həç ilacini qilalmay tursa it keptu. U kəlip ehvalni biliptu-de, şota bilen özi çüşüp, qoñğuz ağiçini boş çişlep, əlip çiqiptu, andin qoñğuz ağiçiğa:

-Emdi kimge xotun bolisen? -deptu. Qoñğuz ağiça cavab bergüçe çaşqanbay kəlip:

-Yür öyge, buniñ bilen nəmişqa sözlişip turisen, -dep çişleptu. Qoñğuz ağiça:

-Hoy, sen aççikim kelgende, quyruqum bilen sipap qoyimen, dəmigenmidiñ,- deptiken, u yene çişlimek boptu. Şu çağda it çaşqanbayğa:

-Yene, müşükbay kəlivatidu, bu devani şu sorisun, -deptiken, çaşqanbay quyruqini yopurup tikivətiptu. Qoñğuz ağiça itbay bilen yətilişip kətiptu.

U.39.1. BÖCEK HATUN

Zaman zaman olanda, hatunlar ortaya çıkanda, böcek hatun ortaya çıkmış, namı yurda yayılmış. O, günün birinde, yaşlanmaktan korkup, kocaya varmak istemiş. Kendisine layık birini aramış, yorulmamış, yürümüş, topallamış; topallayıp, sıçrayıp gittiği sırada, atlı bir kişi ile karşılaşmış:

-Böcek hatun nereye gidiyorsunuz? deyip sormuş atlı adam.

-Kocaya varmaya gidiyorum, demiş hatun.

-Kocaya varacaksanız bana varın, demiş adam.

-Öfkelendiğinizde ne ile vurursunuz? diye sormuş böcek hatun.

-Kamçı ile, demiş atlı adam.

-Aman Allah'ım, öyleyse ben ölüp kalırım! deyip, kabul etmeden yoluna devam etmiş ve yolda giderken bir köpekle karşılaşmış. Şöyle konuşmuşlar:

-Böcek hatun nereye gidiyorsunuz?

-Kocaya varmaya.

-Kocaya varacaksanız bana varınız.

-Öfkelendiğiniz zaman ne ile döversiniz?

-Dişlerimle dişlerim.

-O zaman ben ölürüm, demiş ve böcek hatun yine yoluna yürümüş. Daha sonra fareyle karşılaşmış.

-Böcek hatun nereye gidiyorsunuz, demiş fare.

-Koca bulmaya, demiş böcek.

-O zaman benimle evlenin, demiş fare.

-Öfkelendiğinizde neyle döversiniz? diye sormuş böcek.

-Öfkelendiğimde, kuyruğum ile okşarım, demiş fare.

-Öyleyse, pek güzel, demiş böcek hatun. Böylece farenin yumuşak şartını makul bulup, ona varmış.

Günlerden bir gün böcek hatun kuyudan su çekerken kuyuya düşmüş. Çıkış için çare bulamayıp dinlenmeye yattığında, atların gürüldeyen sesleri duyulmuş. Atlar yaklaştığında:

-Gürültülü gürültülü atlılar, at başını bükenler, böcek hatun ölüyor deyip fareye söyleyin sizler, demiş. Atlılar farenin evine varıp, attan inerek:

Gürültülü gürültülü biz geldik,

Uğursuz bir haber getirdik.

Böcek hatun kuyuya düşmüş ölüyor; bunu söylemeye geldik, demiş. Fare buna aldırmamış.

-Hatununu gidip kurtarsana, demiş atlılar.

-Kuru yerde gücüm yeter, ama suya gücüm yetmez. Suya düşen farenin ne olduğunu iyi bilirim. Böcek ne yapacaksa yapsın, deyip yatmış fare.

Atlılar gürültüyle koşup, aceleyle tahta bir merdiven bulup kuyuya indirmiş, fakat böcek hatun çıkmamış, gümüş merdiven indirmiş yine çıkmamış. Atlılar onu çıkarmanın hiçbir çaresini bulamadan dururken köpek gelmiş. Köpek gelip durumu öğrenmiş, merdivenle kuyuya inip, böcek hatunu dişleyip, alıp çıkmış. Sonra böcek hatun:

-Şimdi kime eş olursun? demiş. Böcek hatun cevap verirken, fare gelip:

-Yürü eve, bununla niçin konuşuyorsun, deyip onu dişlemiş. Böcek hatun:

-Aaa, sen öfkelendiğinde, kuyruğum ile okşarım demedin mi, demiş. Ama fare yine onu dişlemiş. O anda köpek, fareye:

-Yine kedi geldi, başının çaresine bak, demiş. Fare korkudan, kuyruğunu bacak arasına sokmuş. Böcek hatun, köpek ile birlikte el ele tutuşup gitmiş.

U.40. İT BİLEN HEYYAR TÜLKE[394]

Bir it burunqi zamanda toxu, ğaz, ördekler turidiğan bir hoylini baqidiken. Bir küni heyyar tülke həliqi hoyliniñ aldidin ötüp kətivənip, toxularniñ qaqaqliğan, ğazlarniñ ğaqildiğan ördekleriniñ vekildigen avazni añlap qaptu-de, əğizidin şölgey əqitip, bir amal qilip hoyliğa çüşmekçi boptu. U hoyla etrapini neççe ayliniptu, biraq hoyliğa kirgüdek işik, birer töşükmu tapalmaptu. Axir tamdin sekrep çüşmekçi boptu. Emma tam əğiz bolup sekreşke çami yetmeptu.

Heyyar tülke uzun oylap "Avval hoyliğa qaraydiğan itni qolğa keltürey" dəgen yerge keptu. U öz makaniğa qaytip bərip bir qapqa paxal səlip dümbisige artiptu, bir səvetke taşpaqiniñ tuxumini səlip qolida tutuptu. Andin həliqi hoyliğa yene kəlip işikniñ zencirini şaraqlitiptu. İt işikni əçip qarisa, dümbiside qap, qolida səvet kötürgen tülke quyruqini likilditip turğudek.

-Xoş, saña nəme kərek? -dep soraptu it homiyip.

Heyyar tülke alliqandaq qiliqlarni çiqirip hiciyip:

-İşikiñdin ötüp kətivatqanidim, sen bilen tonuşup hal-ehval sorigum kəlip bu terepke buruldum, -deptu.

-Qeyerdin kəlisen, -dep soraptu it.

-Şeherdin toxularğadan ekilişke barğanidim, tuxummu tapqaç keldim. Özi kiçik bolsimu nahayiti əsil, eger buni toxuğa bastursañ şundaq çöce çiqiduki, u toxu bolup qalsa, taki kəriğiçe ikkidin tuxum tuğidu.

Tülkiniñ sözini añlap itniñ közliri çaqnap kətiptu.

"Bizniñ toxuğimu şundaq tuxum bastursam... Hemme maña rehmet oqar idi" dep oylaptu it öziçe. Kəyin tülkidin:

-Maña muşu tuxumliriñdin on neççini bergin? -dep soraptu.

[394] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 103-106.

-Bərey, xaliğiniñçe al, men saña oxşaş qedirdan dostumdin həç nersini ayimaymen, deptu tülke.

İt tülkini hoyliğa başlap kiriptu. Ular kürük toxuğa tuxum basturuş üçün uva yasap, toxuni yatquzuptu. Heyyar tülkiniñ “Xalis” xizmitini körgen it tülkige rasa işiniptu. Bir az vaqit ötkendin kəyin, tülke qaytmaqçi bolup, qapni dümbisige artiptu-de şu haman “Alla-tova” dep. Vaysaşqa başlaptu. Andin itqa qarap:

-Vay dostum, mağdurum kətip qalğan oxşaydu, hemme ezayim siqirap ağrivatidu, bu halim bilen men öyge yətelmeydiğandekmen, qonup ete ketsem qandaq? -deptu.

-Qonup kalsañ meyli, qaçan qaytsañ özüñniñ işi, -dep itmu öz cayiğa bərip yətiptu.

El ayiği tinçlanğandin kəyin, heyyar tülke kap qilipla üç toxuni tutuptu-de, qəpiğa tiqiptu. Toxular qorqup ketkenliktin “Qaq” dep avaz çiqiralmay, qapniñ içide cim yətişiptu. Heyyar tülke:

-Men qaltis-te, itni rasa bablidim. Etigenlikke şundaq hiyle işliteyki, qapni itniñ özi kötürüp işiktin epçiqip bersun. Beri bir körük toxu tuxumdin çöce çiqarğuçe qaptiki toxular qorsiqimğa kirip bolidu, -dep öziçe xuşal boptu. Şuniñ bilen xatircem uykuğa kətiptu.

Kürük toxu kəçiçe tuxumni bəsip tañ atay dəgende təgide nəmidur bir nersilerniñ qimirlavatqanliqini səziptu.

-Vivey, çöce çiqarğanğa oxşaymen, -dep şundaq qariğudek bolsa, təgidin acayip bir nəmiler ömilep çiqivatqudeq. Kürük toxuniñ can-pəni çiqipla kətiptu. Qorqqinidin qaqaqlap hoyliniñ içini bəşiğa kiyiptu. Buni añliğan ğazlar, ördekler, toxular palaqlişip

katekniñ çörisige yiğiliptu. İtmu yügürüp keptu. Qariğudek boluşsa, töt putluq, bəşi yilanniñ bəşiğa oxşaş bir nersiler ömilep çiqip kəlivatqudek.

-Bu nəme alamettu? -dep hayran boluşuptu ğazlar.

-Hey biçare, tuxumni bikar basqan ikensen, -deptu ördekler, toxular bolsa qorqqinidin:

-Qa... qa... qaq... u qandaq mexluqtu, muşu kemgiçe arimizda körünmigen, -dəyişiptu. Kürük toxu bolsa qanatlirini qəqip, közidin yaş töküp, öziniñ ecirisige yiğlaptu. İt deslep həç nersige çüşinelmeptu. Kəyin biliptu-de, aççiqidin çişlirini ğuçurlitip:

-Tülkiniñ ekelgenliri taşpaqiniñ tuxumi iken. Haramzade məni aldaptu. Mana emdi men saña aldaşniñ qandaq bolidiğanliqini körsitip qoyimen! -deptu.

Buni sezgen tülke ornidin turup nəme qilişini bilmey gañgirap qaptu.

-Əh, şorum qorusun, kürük toxu taşpaqa tuxumidin çöce çiqirip qoyuptu. Çöce çiqişqa yəqinlap qalğan tuxumni alğan ikenmen-de, emdi qandaq qilarmen, -dep paypitek boptu. Heyyar tülke çaqqanliq bilen qapni dümbisige əlip hoyliğa çiqqaniken dervazidiki yoğan qulupni körüptu. Tülke nəme qilarini bilmey qapni tamdin artildurup atqaniken, qap tamğa artilip kəlip, içidiki toxular çiqip kətip:

-Qa... qa... qaq... Oğrini tutuñlar çaqqanraq! dep bolişiğa varqirişiptu. Tülke emdila tamğa sekrigeniken. İt, toxu, ğaz, ördekler yügürüşüp kəlip quyruqidin tartip çüşürüvaptu ve hemmisi bir bolup heyyar tülkiniñ edipini bəriptu.

U.40.1. KÖPEK İLE KURNAZ TİLKİ

Bir köpek, eski zamanlarda, tavuk, kaz ve ördeklerin bulunduğu bir avluda bekçilik yapıyormuş. Bir gün kurnaz tilki avlunun önünden geçip, tavukların gık gık gıdakladığını, kazların gak gak gakladığını ve ördeklerin vak vak vakladığını duymuş

ve ağzından salyalar akarak, bir çare bulup avluya girmeyi istemiş. O, avlunun etrafını bayağı bir dolaşmış, fakat avluya girilecek hiçbir kapı veya delik bulamamış. Sonunda duvardan atlayıp girmeye çalışmış; ama duvar yüksek olduğundan atlamaya gücü yetmemiş.

Kurnaz tilki uzun uzun düşünüp; "İlk önce avluda bekçilik yapan köpeği ele geçireyim." demiş. O, kendi mekânına geri dönüp bir çuvala saman koyup, arkasına yükleyip, bir sepete de kaplumbağanın yumurtasını koyup yola koyulmuş. Böylece yeniden avlunun oraya gelip, kapının zincirini şıkırdatmış. Köpek, kapıyı açıp baktığında, sırtında çuval, elinde sepet tutan bir tilkinin kuyruğunu sallayıp durduğunu görmüş.

-Burada ne işin var? diye sormuş köpek gözlerini fal taşı gibi açıp.

Kurnaz tilki tavrını koyup:

-Kapının önünden geçip giderken, seninle tanışıp, halini sorasım gelip bu tarafa döndüm, demiş.

-Nereden geliyorsun, diye sormuş köpek.

-Şehirden tavuk almaya gittim, yumurta bulup geldim. Yumurtalar küçük olsa da pek kıymetlidir; eğer bunu tavuğun altına kuluçkaya koyarsan civciv çıkar. O civciv, tavuk olduğunda ise günde iki tane yumurta yumurtlar.

Tilkinin söylediklerini duyan köpeğin gözleri parlamış.

"Bizim yumurtalardan da kuluçkaya koysam... Herkes bana teşekkür ederdi." diye düşünmüş köpek kendi kendine. Sonra tilkiye:

-Bana o yumurtalardan on tanesini verir misin? diye sormuş.

-Vereyim, istediğin kadar al, ben senin gibi iyi bir dosttan hiçbir şeyi esirgemeyen, demiş tilki.

Köpek, tilkiyi avluya almış. Onlar tavuğu kuluçkaya oturtmak için yuva yapıp, tavuğu oraya oturtmuşlar. Kurnaz tilkinin "Halis" hizmetini gören köpek, tilkiye tamamen inanmış. Biraz vakit geçtikten sonra, tilki dönmek istemiş ve çuvalı sırtına alıp oflamaya başlamış. Köpeğe bakarak:

-Vayyy dostum, gücüm tükenip gidiyor, hem de organım sızlayıp ağrıyor. Bu halimle ben eve gidecek gibi değilim; bugün burada kalıp yarın gitsem nasıl olur? demiş.

Köpek: Burada kalsan olur, ne zaman gideceksen de sen bilirsin, deyip yerine yatmış.

El ayak çekildikten sonra, kurnaz tilki şap diye üç tavuğu tutmuş ve çuvalına sokmuş. Tavuklar korktukları için "Gak" bile demeden, sessizce, çuvalın içinde durmuşlar. Kurnaz tilki:

-Ben harikayım, köpeği bir güzel tongaya bastırdım. Bu yüzden sabaha öyle bir hile yapayım ki, köpek çuvalı kendisi götürüp kapıdan çıkarsın. Gurk tavuk, yumurtalardan yavru çıkarana kadar, ben çuvaldaki tavukları karnıma indiririm, deyip kendince memnun olmuş. Böylece keyifli bir şekilde uykuya dalmış.

Gurk tavuk sabaha kadar yumurtaya oturmuş; şafak söktüğünde, tavuk, altında bir şeylerin kımıldadığını sezmiş.

-Vayyy! Civciv çıkarmışa benziyorum, deyip şöyle bir baktığında, altından acayip bir şeylerin emekleyerek çıktığını görmüş. Gurk tavuğun korkudan ödü patlamış. Korkudan gıdaklayıp ortalığı ayağa kaldırmış. Bunu duyan kazlar, ördekler, tavuklar kafesin çevresine toplanmışlar. Köpek de koşup gitmiş. Baktıkları zaman, dört ayaklı, başı yılanın başına benzeyen bir şeylerin emekleyerek geldiğini görmüşler.

-Bu ne alâmettir? deyip şaşırmış kazlar.

-Vay biçare, yumurtayı boş koymuşsun, demiş ördekler. Tavuklar ise korkudan:

-Gık... gık... gıdak... O nasıl bir mahlûktu, bu güne kadar aramızda böyle bir şey görülmedi, demişler. Gurk tavuk kanatlarını silkeleyip, gözünden yaş döküp, böyle bir mükâfat aldığına ağlamış. Köpek önce hiç bir şey anlamamış. Sonra aklına gelmiş ve öfkesinden dişlerini gösterip:

-Tilkinin getirdikleri kaplumbağa yumurtasıymış. Namussuz beni aldatmış. Şimdi ben sana beni aldatmanın ne olduğunu gösteririm! demiş.

Bunu duyan tilki yerinde donakalıp ne yapacağını bilemeden sersemlemiş.

-Eh, ne uğursuzluk, gurk tavuk kaplumbağa yumurtasından yavru çıkarmış. Yavrunun çıkmasına yakın, kalan yumurtayı alan benmişim ve şimdi ne yapayım da kurtulayım, deyip şuraya buraya koşmuş. Kurnaz tilki çeviklik ile çuvalını sırtına alıp avluya çıkarken kapıdaki büyük kilidi görmüş. Tilki ne yapacağını bilmeden çuvalını duvardan atmış, çuval duvara takılıp, içindeki tavuklar çıkıp:

- Gık... gık... gıdak... Hırsızı tutunuz! deyip bağırışmışlar. Tilki o an duvara sıçramış. Köpek, tavuk, kaz ve ördekler koşuşup onun kuyruğundan çekip düşürüvermiş ve hepsi bir olup kurnaz tilkinin dersini vermişler.

U.41. TÜLKİNİÑ YOLVASNİ BABLİŞİ[395]

Burun cañgalda yava hayvanlar nahayiti köp iken, ular bir-biri bilen şundaq öm ikenki, ana-bala, aka-uka, əgiçe-siñil bolup yaşaydiken. Künler ötüp, bir maxtançaq yolvas hayvanlarğa padişah bolup qaptu. Yolvas şu kündin başlap, təximu köreñlep hayvanlar arisiğa niza səlip ularni parçilaşqa başlaptu, yavuzluqi heddidin əşip, aldiğa uçriğanla hayvanni əşip, aldiğa uçriğanla hayvanni tutup yep, yəmise boğup öltürgili turuptu. Şuniñ bilen hayvanlar bu cañgalda turalmay, terep-terepke pitirap kətiptu. Yolvasniñ yənida peqet bir kəri tülkila qaptu.

Aylar, yillar ötüp hayvanlar yene köpiyip, bir küni yene bir qəlin cañgalliqqa yiğilip, yolvasniñ zulmidin qutuluşniñ amal-çarisi üstide kəñeş ötküzüvatsa, həliqi qəri tülke kəlip, ularğa kətiliptu-de, öziniñ derd-elimini sözlep, yolvasniñ üstidin şikayet qiptu. Kəñeş xeliğiçe davam qiptu. Axirida hayvanlar "Yolvasniñ xuy-mizecini bilidu" dep həliqi qəri tülkige yolvasni yoqitiş vezipisini tapşuruptu. Kəri tülke maqul körüptu. Qəri tülke etisi yolvaniñ ordisiğa eriptu, toqquz tezim bilen aldiğa kiriptu, yolvasqa qarap:

-Canabiñizğa bir tətimliq ozuq əlip kəley dəgen ümidte ovğa çiqqanidim, keç kirip kətip, bir kamada sizni, atiñiz aliyliri bilen bille ötken künlerni oylap yətip uxlap qaptimen, etisi qopsam, atiñiz aliyliri çüşümge kirip qaptu, -deptu. Yolvas aççiqidin yənip, yerdin bəşini kötürüp:

[395] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 114-116.

-Sen qəri atam bilenmu bille bolğanmidiñ, sözle. Atam qandaq kişi idi? -deptu tülkige.

-Atiñiz aliyliri, -deptu tülke, -aliycanab idi. Remitiniñ qeddi-qamiti, teqi-turqi, xuy-micezi, qiliq-adetliri sizge quyup qoyğandek oxşaytti, xaliğan çağliri sayahetke çiqatti, xaliğan çağliri tağdin-tağqa, bağdin-bağqa sekrep beden çəniqturatti, -deptu. Maxtançaq yolvas xuş bolup, çişlirini hiñgaytip külüptu, kərilip turup:

-Atamniñ peziletlirini nəmişqa burunraq sözlep bermidiñ, -deptu. Tülke:

-Teqsir, atiñiz cahanda teñdişi yoq batur idi, bir sekrep bu tağdin u tağqa çiqatti, yene bir sekrepla çoqqiğa çiqatti. Atiñiz bu maharetni orda aldidiki yardin sekrep yürüp yətiştürgen, "Ata izini bala basidu" dəgen gep bar, bügün siz atiñizniñ izini bastiñiz, -deptu.

Maxtançaq yolvas ornidin sekrep turup kəri tülkiniñ dolisiğa urup, özini atisi sekrep maharet a urup, özini atisi sekrep maharet yətildürgen yar boyiğa başlap çiqişni ötünüptu. Tülke uni tağqa başlap çiqip hem çoñqur, hem keñ bir yerni körsitiptu-de:

-Atiñiz remiti mana muşu yardin her küni naştidin ilgiri u yaqqa bir, bu yaqqa bir sekrep ötetti, deptu. Boçi yolvas heydisige muştlap, alçañlap məñip turup:

-Menmu ata balisi,-deptu.

-Heq rast, mubada siz atiñizdek sekrisiñiz, salamet bolup uzun ömür körettiñiz, dölitiñiz ziyade, pütün cahan ilkiñizde bolatti,-deptu tülke. Yolvas etisi etigendin başlap yardin uyaqqa bir, buyaqqa bir sekreşke vede qiptu.

Etisi etigende yolvas qəri tülkini başlap yar boyiğa keptu. Yolvas sekrimekçi bolup, yügürüp kəlip toxtap qaptu. Qarap turğan tülke:

-Mana-mana, atiñiz aliylirimu xuddi sizdek bir yügürüp, bir toxtap, yene bir yügürüpla sekrep ötüp kətetti. -dep yolvasqa medet bəriptu. Yolvas bar küçini yəğip bir sekrigeniken, çoñqur yarniñ qaq otturisiğa ikki püklinip çüşüptu. Ustixanliri sunup, iç

bağri çugulup kətip, qimir qilalmay qaptu. Tülke asta yarğa çüşüp, yolvasniñ quyruqidin yəyişke başlaptu. Cəni tumşuqiğa bərip qalğan yolvas:

-Hey, hal sorimay, nəme qilivatisen, -deptu. Tülke yolvasniñ bəşini dessep turup:

-Nəme qilğinim balatti, atiñizni qandaq babliğan bolsam, siznimu şundaq bablavatimen, -deptu.

U.41.1. TİLKİNİN KAPLANI ALDATMASI

Eskiden ormanlarda yabanî hayvanlar pek çokmuş. Onlar birbirleriyle dostça yaşarlarmış. Ana çocuk, büyük ve küçük erkek kardeşler, abla ve küçük kız kardeşler yaşayıp gidiyorlarmış. Günler geçip, bir övüngen kaplan hayvanlara padişah olmuş. Kaplan o günden başlayarak kendini beğenmiş insanlar arasına fitne sokup onları parçalamaya başlamış. Kötülüğü haddini aşıp, önüne çıkan hayvanı tutup yiyip, yemezse de boğup öldürüyormuş. Bunun için hayvanlar bu ormanda yaşamak istemeyip dağılıp gitmişler. Kaplanın yanında sadece bir yaşlı tilki kalmış.

Aylar, yıllar geçip hayvanlar yine çoğalıp, bir gün yine bir ormana toplanıp, kaplanın zulmünden kurtuluşun çaresini düşünürken, yaşlı tilki gelip onlara katılmış ve kendi dert elemini söyleyip, kaplanı şikâyet etmiş. Öğüt vermeye devam etmiş. Hayvanlar sonunda, "Kaplanın karakterini tilki bilir." deyip yaşlı tilkiye kaplanı öldürme vazifesini vermişler. Yaşlı tilki bunu makul bulmuş. Yaşlı tilki ertesi gün kaplanın yurduna gitmiş. Dokuz selam ile önüne gitmiş ve kaplana bakarak:

-Huzurlarınıza çıkacağım için birazcık erzak alıp getirebilme ümidiyle ava çıktım. Gece olduğunda, bir çukurda yüce babanızla birlikte geçen günleri düşünüp uykuya daldım ve rüyamda babanızı gördüm. Kaplan sinirini bastırıp, yerden başını kaldırıp:

-Sen yaşlı babamla birlikte oldun mu, söyle! Babam nasıl biriydi? demiş tilkiye.

-Babanız yüce ve şerefli birisiydi, demiş tilki. Rahmetlinin boy ve vücudu, huyu, tavır ve âdetleri size benzerdi; boş zamanlarında seyahate çıkardı; dağdan dağa, bağdan

bağa atlayarak vücudunu sağlamlaştırırdı, demiş. Övüngen kaplan memnun olmuş ve dişlerini gösterip gülmüş; sonra da göğsünü gerip:

-Babamın faziletlerini niçin önceden söylemedin, demiş. Tilki:

-Babanız cihanda benzeri olmayan bir kahraman idi; bir sıçrayıp bir dağdan ötekine geçerdi ve bir sekmede tepeye çıkardı. Babanız bu maharetini yuvasının önündeki uçurumlu kayadan sekerek geliştirdi. "Babanın izine oğlu basar." denilen bir söz var, bugün siz babanızın izine bastınız, demiş.

Övüngen kaplan yerinden kalkarak, yaşlı tilkinin omzunu tutup, babasının çıktığı uçurumlu kayaya çıkmayı rica etmiş. Tilki onu dağa çıkarıp derin ve geniş bir yer göstermiş ve:

-Rahmetli babanız işte bu kayadan her gün kahvaltıdan önce bir o tarafa bir bu tarafa atlayıp geçerdi, demiş. Kaplan, topallayarak yürüyüp:

-Ben babamın oğluyum, demiş.

-Gerçekten de, eğer siz babanız gibi atlarsanız, esen olup uzun ömürlü olursunuz. Devletiniz büyük, bütün dünya sizin elinizde olur, demiş tilki. Kaplan ertesi günü uçurumlu kayanın bir o tarafına bir bu tarafına atlayıp duracağına dair söz vermiş.

Ertesi gün olduğunda, kaplan yaşlı tilkiyle kayanın kenarına gelmiş. Kaplan atlamaya kalkışıp, koşup gelip kenarda durmuş. Bakıp duran tilki:

-Yüce babanız tıpkı sizin gibi bir koşup, bir durup, yine bir koşmayla atlayıp geçerdi, deyip kaplana ümit vermiş. Kaplan var gücünü toplayıp atlamış, derin uçurumun tam ortasına iki büklüm çakılmış. Kemikleri kırılıp, vücudunun içi ezilip, kımıldayamadan oracıkta kalmış. Tilki yavaşça uçurumun dibine inip, kaplanın kuyruğundan yemeye başlamış. Canı burnuna gelip kalan kaplan:

-Hey, halimi sormadan ne yapıyorsun, demiş. Tilki kaplanın başını çiğneyip:

-Ne yaptığım belli, babanızı nasıl aldattıysam, sizi de öyle aldattım, demiş.

U.42. TÜLKİNİÑ QUVLUQİ[396]

Bir küni tülkige böre uçrap qəlip: "Adaş, təçmu-sen?" depla ötüp kətiptu. Tülke "U məni adaş dep ehval soridi. Men muşu böre bilen dost bolayçu. Böre dəgen batur,

[396] Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 127-129.

qoylarni yeydu. Səniñ rast dep, teñ yəsem bolmamdu" dep oylaptu. Şu börini izlep təpip, şuniñ bilen dost boptu.

Böre təpip kelse, tülke bille yeydiken; özi bolsa, həçnerse tapalmaydiken. Bu işqa böriniñ korsiqi köpidiken. Tülkiniñ Elican, Belican, Velican dəgen üç balisi bar iken. Böriniñ aççiqi kəlip yürginini sezgen tülke bir küni baliliriğa:

-Hey, balilirim! Men seyle qilip çiqip ketkende böre kelse, işikni əçip bermeñlar, deptu.

-Maqul, -deptu tülkiniñ baliliri. Birinçi qətim böre kəlip işikni urğanda, tülke baliliri: "Öyde animiz yoq" dep işikni açmaptu. İkkinçi kətim kəlip: "Aç işikni!" dep varqiraptu böre. Balilar açqili unimiğandin kəyin. Böre işikni örüp kirip, Elicanni yep qoyuptu, Belicannimu yep qoyuptu, yalğuz Velican qutulup qaptu. Bir vaqitta tülke balilirğa ozuq əlip yətip keptu.

-Azan dəgende təpip keldim buni. Hey, Elican.

-Böre yep ketti, -dep cavab bəriptu Velican.

-Belican qəni?

-Böre yep ketti.

Bu şum xeverni añliğan ana tülke yiğlap kətiptu, bir hazadin kəyin yiğisini toxtitip:

-Nemişqa işikni açtiñlar? -dep varqiraptu Velicanğa.

-Biz əçip bermigen iduq, böre özini urup, tatilap yürüp əçivaldi, -deptu Velican.

-Undaq bolsa, -deptu tülke ekelgen göşlirini qazanğa səlip, -men aş ətip turay, sen bərip börini çaqirip kel.

Velican böriniñ yəniğa bərip:

-Anam sizni çaqirivatidu, -deptu.

-Barmaymen, işim bar, -deptu böre.

-Yaq, bəriñ! Apam qoza göşi təpip keptu. Qazanğa liqqide səlip pişirip qoydi, -dep çiñ turuvaptu bala tülke. Böre:

-Boptu, barsam baray, -deptu ve tülkiniñ öyige keptu. Tülke öyiniñ törini kolap, içige qoqas toldurup üstige çirayliq körpe səlip, börini kütüp turğan iken böre kelgendin kəyin, u: “Kelsile, kelsile” dep çirayliq qarşi aptu, balilириniñ gəpini çiqarmaptu. Böre pegada olturuşqa temşelgen iken, tülke:

-Törge ötsile, bu yerge qazanni çöşirimen, göş pişay dep qaldi, Elican bilen Belican oyniğili çiqip kətiptu, ular kelsila göşni alimen, -deptu tülke börini törge teklip qilip.

Böre törge səlinğan körpide olturuptiken. Güldürliginiçe oriğa çüşüp kətip köyüşke başlaptu.

Tülke uniñdin:

-Elican balamni yemsen? Belican balamni yemsen? -dep soraptu.

-Yəmeymen... Tartival! -dep yalvaruptu böre.

-He, Velican qaptu, unimu yevətemsen-ya?

-Yəmeymen! Cənim dostum, yəmeymen!... Məni tartival!...

Böriniñ put-qolliri obdan köygendin kəyin tülke uni ottin tartivaptu ve:

-Emdi qandaq cazalay? -dep soraptu böriniñ özidin.

Böre gep qilmaptu. Tülke iç ağritqan bolup:

-Avu taqqa çiqsañ qoñğuraq tiken bar, üstige çiqip əginsañ köygen yəriñniñ əçişişi hazirla toxtaydu, -deptu börige. Böre taqqa çiqip qoñğuraq tikenge əğinğan iken, pütün bedini qanğa miliniptu. Böre tülkiniñ aldiğa kəlip:

-Ezayi-bedinim təximu əçişip ketti. Qanyiriñ toxtimayvatidu, nəme çare bar? -dep soraptu tülkidin. Tülke yene iç ağritqan bolup börige:

-Avu yerge şəker tökülgen, şu yerge bərip əğina! -deptu. Böre bərip tuz üstide bir əginaptiken, avazi bilen teñ cənimu çiqiptu. Tülke baliliriniñ öçini böridin mana muşundaq aptu.

U.42.1. TİLKİNİN KURNAZLIĞI

Bir gün tilki ile kurt karşılaşmışlar. Kurt, tilkiye: "Dostum, esenlikte misin?" deyip geçip gitmiş. Tilki "Kurt beni dost görüp halimi sordu. Ben de bu kurt ile dost olayım o zaman. Kahraman kurt koyunları yer. Ben de kurtla beraber olup, onunla birlikte koyunları yesem iyi olmaz mı?" diye düşünmüş. Böylece o, kurdu arayıp bulmuş ve dost olmuş.

Kurt yiyecek bir şey bulduğu zaman birlikte yemişler; fakat tilki kendisi yiyecek hiçbir şey bulamamış. Bu işe kurdun canı sıkılmış. Tilkinin, Elican, Belican ve Velican denen üç çocuğu varmış. Kurdun öfkelendiğini sezen tilki, bir gün çocuklarına:

-Hey, çocuklarım! Ben gezintiye çıktığımda kurt gelirse, kapıyı sakın açmayın, demiş.

-Peki, demiş tilkinin çocukları. İlk defasında kurt gelip kapıyı çaldığında, tilkinin çocukları: "Evde anamız yok." deyip kapıyı açmamış. Kurt ikinci defa gelip: "Açın kapıyı!" diye bağırdığında, çocuklar kapıyı açmayı yine kabul etmemiş. Kurt da kapıyı kırıp içeri girmiş ve Elican ve Belican'ı yemiş, sadece Velican kurtulmuş. Sonra tilki, çocuklarına erzak alıp getirmiş:

-En azından bunu bulup geldim. Hey, Elican.

-Kurt yedi, diye cevap vermiş Velican.

-Hey, Belican nerede?

-Kurt yedi, diye cevap vermiş yine Velican.

Bu kötü haberi duyan anne tilki ağlamaya başlamış, bir süre sonra ağlamayı bırakıp:

-Niçin kapıyı açtınız? diye bağırmış Velican'a.

-Biz açmadık, kurt kendisi kapıyı kırıp açtı, demiş Velican.

-Öyleyse, demiş tilki ben getidiğim etleri kazana koyup yemek yapayım, sen de gidip kurdu çağırıp gel.

Velican kurdun yanına gidip:

-Annem sizi çağırdı, demiş.

-Gelemem, işim var, demiş kurt.

-Hayır, gidin! Annem kuzu eti buldu. Hemen kazana koyup pişirdi, demiş yavru tilki. Kurt:

-Peki, geleyim, demiş ve tilkinin evine gitmiş. Tilki, evinin misafir köşesini kazıyıp, içine sıcak kül doldurup üstüne güzel bir kuzu postu serip, kurdu beklerken, kurt gelmiş. Tilki, "Buyrun, buyrun!" deyip onu güzelce karşılamış ve hiç çocuklarından söz açmamış. Kurt oturmaya hazırlanırken, tilki:

-Evin köşesine geçsene, buraya kazanı koyacağım, et burada pişe dursun; Elican ile Belican oynamaya gitmiş, onlar gelince eti alırım, demiş tilki kurda misafir köşesine oturmayı teklif edip.

Kurt misafir köşesine serilen kuzu postuna oturmuş. Ardından paldır küldür çukura düşüp yanmaya başlamış.

Tilki, kurda:

-Elican yavrumu u yersin, Belican yavrumu mu yersin? diye sormuş.

-Yemem... Beni çıkar! diye yalvarmış kurt.

-Velican kalmış, onu yemez misin?

-Yemem! Canım dostum, yemem! Beni çıkart!

Kurdun bacakları ve elleri ateşten yandıktan sonra tilki onu ateşten çıkartmış ve:

-Şimdi seni nasıl cezalandırayım? diye sormuş kurda.

Kurt hiç bir şey söylememiş. Tilki ona acıyıp:

-Şu karşıki dağa çıkarsan, orada yabanî bir gül var; onun üstüne çıkıp sürünürsen yanan yerlerinin acıması hemen durur, demiş kurda. Kurt dağa çıkıp yabanî güle sürünürken, bütün bedeni kana bulanmış. Kurt tilkinin önüne gelip:

-Organlarım ve bedenim daha da acıdı. Kanamam durmadı, bunun çaresi nedir? deyip sormuş tilkiden. Tilki yine kurda acımış ve kurda:

-Oraya şeker döküldü, oraya gidip sürün! demiş. Kurt gidip tuz üstünde sürünürken, avazı çıktığınca bağırarak kaçmış. Tilki çocuklarının öcünü kurttan bu şekilde almış.

U.43. HACİ MÜŞÜK[397]

Bar ikenu-yoq iken, aç ikeni-toq iken. Közliri çekçeygen, belliri mükçeygen, putliri mağdursiz, ağzida çişi yoq bir müşük bar iken.

U aldidin ötken bir bala çaşqanni qoğlap tutalmastin “Hessine!” dep olturup kəlip yaşliqidiki çebdesliki əsige çüşüptu-de, közige liq yaş aptu, qorsiqiniñ açliqi oni oyğa saptu.

U oyla-oyla bir quvluqni oylap təpiptu. Bəşiğa selle orap, qoliğa tesvi tutup, aldiğa caynamaz səlip qiblige qarap, intayin mulayim qiyapette çaşqanlarni körsimu körmeske səlip olturuvaptu.

Uvisidin çiqqan çaşqan avval bəşini çiqiripla qəçip kirip kətiptu. Kəyin yene çiqip qarap turuptu. U müşükniñ təç turğanlikini körüp uvisiğa qaytip kiriptu-de, hemme çaşqanlarğa müşüktiki özgirişni əytip bəriptu. Çaşqanlar buniñğa işenmestin, aldi bilen yüreklikrek, çaqqanraq sinçi çaşkanni çiqiriptu. U uvidin çiqip bayqiğandin kəyin, həliqi çaşqanniñ xeviriniñ rastliqiğa közi yetken bolsimu, sinap körgüsi kəlip, aqqal yiraqtin ötüptu. Müşük buniñğa pisent qilmaptu. Çaşqan andin müşükniñ aldidin ötüptu, müşük qoğlimaptu. Buni körgen çaşqan uvisiğa qaytip, çaşqanlarğa körgenlirini əytip bəriptu. Şundaq bolsimu, çaşqanlar yene işenmey, bir elçi evetiptu.

Elçi çaşqan qorqup-titrep müşükniñ aldiğa keptu yu, gep-söz qilmayla kəçişqa temşiliptu. Buni, bayqiğan müşük közini açmastinla uniñğa:

-Toxta, sen qaçma, men saña çəqilmaymen, men kəridim, yaş vaqtimda silerge tola zorluqlarni qilip, xudaniñ aldida gunahkar boldum. Men hecge bərip haci bolup keldim. Hazir bolsa xuda aldida ötmüştiki gunahlirimğa tova qilivatimen, sen hemme çaşqanlarğa əytkin, ular məniñ aldimğa kelsun. Men ularniñ birsiniñ balisini, birsiniñ

[397] Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 137-139.

anisini, birsiniñ atisini, birmunçiliriniñ qərindaşlirini öltürüvetken. Mana şu gunahlirim üçün ulardin keçürüm sorimaqçimen, -deptu közliridin yaş töküp.

Elçi çaşqan ornidin qozğilip, məni yep qoymisidi, dəgen guman bilen arqisiğa qarap-qarap uvisiğa kirip kətiptu. Çaşqanlar uniñ aldiğa kəlip:

-Zadi nəme iş iken u? -dep soraptu.

-Müşük hecge bərip haci bolup keptu. Gunahiğa töve qilmaqçi iken, ötmeşte qilğanliri üçün bizdin keçürüm sorimaqçi iken. Bundin kəyin özara dost bolup yaşişaq, deydu,-deptu elçi çaşqan.

Şundaq bolsimu, çaşqanlar yene sinap körüş üçün, birdin, ikkidin çiqiptu. Hetta müşükniñ aldidiki caynamazdin ötüp bəqiptu. Eñ axirida bir şətile çaşqan müşükniñ quyruqini çişlepmu qoyuptu, emma müşük yenila tesvi sərip olturuvəriptu. Axiri köñli tinciğan çaşqanlar bir-birige teşviq qilişip, müşük bilen dost bolmaqçi bolup, hemmisi uvisidin çiqişiptu-de, müşükniñ aldiğa kəlişip, caynamazni çöridep olturup, semimiy söhbetke çüşüptu.

Haci müşük yiğlap turup ulardin keçürüm soraptu, andin taharet əlip, ikki reket namaz oquydiğanliqini əytiptu. Çaşqanlar uniñ namaz oquşini körüşke qiziqip, qarap turuşuptu. Müşük "Taharet əlivalay" dep çögünni kötürüp buluñğa bərip, bəşidiki sellisini yirtip, çaşqanlar qaçidiğan töşükni ətiptu, andin hemme çaşqanlarni bir baştin tutup, boğup taşlaptu.

U.43.1. HACI KEDİ

Bir varmış bir yokmuş, aç imiş tok imiş. Gözleri fal taşı gibi açılıp çıkmış, beli kamburlaşmış, bacakları güçsüzleşmiş, ağzında dişleri olmayan bir kedi varmış.

Kedi, bir gün önünden geçen bir yavru sıçanı kovalamış, ama tutamamış; "Hadi be!" deyip oturmuş, gençliğindeki çevikliği aklına gelmiş ve gözüne yaş dolmuş. Karnının açlığı onu düşünceye salmış.

O, düşüne düşüne bir kurnazlık bulmuş. Başına sarık sarıp, eline tespih alıp, önüne seccade koyup, kıbleye bakarak, gayet mülayim bir kıyafetle sıçanları görse de görmezlikten gelip oturmuş.

Yuvasından çıkan sıçan, ilk önce başını çıkarıp sonra yuvaya kaçıp girmiş. Sonra yine çıkıp bakarak durmuş. Sıçan, kedinin sakin durduğunu görüp yuvasına geri dönmüş ve bütün sıçanlara kedideki değişimi anlatmış. Sıçanlar buna inanmayıp, önden yürekli ve çevik olan casus sıçanı çıkarmışlar. O, yuvadan çıkıp gözlem yaptıktan sonra, sıçanın söylediklerinin doğruluğuna kanaat getirse de, kendi deneyip görmek istemiş ve kedinin uzağından geçmiş. Kedi ona aldırmamış. Böylece sıçan kedinin önünden geçmiş, kedi yine kovalamamış. Bunu gören sıçan yuvasına geri dönüp, sıçanlara gördüklerini anlatmış. Böyle olsa da, sıçanlar yine inanmayıp, bir elçi göndermiş.

Elçi sıçan korka titreye kedinin önüne gelmiş, sıçan korkusundan onunla konuşmadan geçmeye yeltenmiş. Bunu gören kedi, gözünü açmadan ona:

-Dur, kaçma, sana dokunmam, yaşlandım artık. Gençken sizlere çok zorluklar çıkardım; Allah'ın huzurunda günahkâr oldum. Ama şimdi ben Hacca gidip hacı olup geldim. Şimdi, Allah'ın huzurunda geçmişteki günahlarımdan dolayı pişmanlık duyuyorum, sen bütün sıçanlara söyle, benim karşıma gelsinler. Ben onların birisinin çocuğunu, birisinin anasını, birisinin babasını, birçoklarının da kardeşlerini öldürdüm. Ben bu günahlarım için onlardan af diliyorum, demiş gözlerinden yaş döküp.

Elçi sıçan yerinden kımıldayıp, "Aman beni yemesin." gibi bir şüpheyle arkasına baka baka yuvasına girmiş. Sıçanlar onun önüne gelip:

-Bu nasıl iş? diye sormuşlar.

-Kedi Hacca gidip, hacı olup gelmiş. Günahları için tövbe etmiş ve geçmişte yaptıkları için bizden af diliyormuş. Bundan sonra birbirimizle dost olmamızı istiyor, demiş elçi sıçan.

Böylece, sıçanlar yine deneyip görmek için, bir bir, iki iki çıkmışlar. Hatta kedinin önündeki seccadeden geçip bakmışlar. En sonunda şakacı bir sıçan kedinin kuyruğunu dişlemiş, ama kedi yine tespih çekip oturmuş. Sonunda sevinen sıçanlar bir birlerini teşvik edip, kedi ile dost olmak için, hepsi yuvasından çıkmış ve kedinin önüne gelip, seccadenin etrafını kuşatıp oturmuşlar, samimi bir sohbete başlamışlar.

Hacı kedi ağlayıp onlardan af dilemiş, sonra abdest alıp, iki rekât namaz kılacağını söylemiş. Sıçanlar onun dua okuduğunu görüp, baka kalmışlar. Kedi "Abdest alayım." diyerekten ibriği almış ve köşeye gidip, başındaki sarığı çıkarıp, sıçanların yuvasının girişine fırlatıp deliği kapatmış; sonra da bütün sıçanları yakalayıp, boğmuş.

U.44. MAYMUNÇAQNİÑ ŞAPTUL SƏTİŞİ[398]

Bük-baraqsan ormanliqta xilmu-xil hayvanatlar yaşaydiken. Ularniñ içide bir maymunçaq bolup, anisi bilen bille şaptul derixige tayinip turmuş keçüridiken. Ana maymun şaptulğa tinim tapmay işleydiken. Şuña şaptul hem yoğan, hem tatliq bolidiken. Ana maymun her küni seher turup, pişqan şaptullarni derya boyiğa əlip bərip, pakiz yuyup işikiniñ aldidiki yapilaq taşniñ üstige tizip qoyidiken, uni künde nurğunliğan xəridarlar kəlip sətivalidiken.

Bir küni anisi maymunçaqqa:

-Balam, bügün öyge qariğaç şaptul satqin, momañ kəsel bolup qaptu. Men bərip yoqlap ikki künde qaytip kəlimen. Sen şaptulniñ pişqinini pakiz yuyup yapilaq taşqa tizip qoyğin, xəridarlar xaliğanni tallap alsun, hergizmu xam şaptulni satmiğin, -dep tapilaptu. Etisi seherde maymunçaq ornidin turup, şaptul derixiniñ astiğa keptu, u hem yoğan, hem qizil şaptullarni körüp yüriki oynap kətiptu, u köñlide "Anam daim pişqan şaptullarni başqilarğa bəridu, maña aranla bir neççisi təgidu, bügün muşu pursettin paydilinip taza bir yəmeymenmu" dep oylaptu-de, əsilip çiqip pişqan şaptullarni yəyişke başlaptu ve birdemdila yep tügütiptu. Uniñ qorsiqi toptek pompiyip çiqiptu, u xam şaptullarni üzüp kəlip yapilaq taşniñ üstige tizip qoyuptu. Bir azdin keyin öşke kəlip" şaptullarğa köz yügürtüp çiqqandin kəyin:

-Bügünki şaptullar xam oxşimamdu? Pişqan şaptullar tügidimu? -dep soraptu. Maymunçaq qorsiqini silap turup:

[398] Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 228-230.

-Bu... bu... yəñi sort. Hamdek körüngen bilen emeliyette yəyişke tatlik. Men muşundaq şaptullarni yaxşi körimen, -dep cavab bəriptu.

-Yəni sort bolsa men köprek sətivalayi bu səvetkeliq qaçilap ber, dep maymunçakqa səvetni bəriptu. Öşke pulni tapşurup kətip qaptu. U kətip uzun ötmeyla aq toşqan səvetni kötürüp şaptul sətivalğili keptu.

-Bügün şaptuluñ xam oxşimamdu? -deptu aq toşqan hem köñlide alaymu-almaymu dep ikkilinip qaptu. Maymunçaq aldirap:

-Bu yəñi sort, hazirla öşke açam nahayiti köp sətivaldi, -dep çüşendürüptu.

-Biraq şaptullarni yumapsenğu? -dep soraptu aq toşqan.

Maymunçaq tekebburluq bilen:

-Yuyup qoysa temi özgirip kətidu, -dep cavab bəriptu. Şundaq qilip aq toşqan şaptulni sətivəlip qaytip kətiptu.

Arqisidin müşük əyiq kəlip:

-Ukam! Sen anañğa yardemlişip heqiqeten yaxşi iş qilipsen, -dep maymunçaqni maxtaptu.

Müşük əyiq şaptullarni uyaq-bu yəkiğa qarap xam ikenlikini biliptu. U sel heyran bolup:

-Hey maymun uka! Bu şaptullar xam ikenğu? -deptu.

-Kim pişmaptu deydu? Bu yəni sort. Hazir öşke bilen toşqan xəli köp sətivaldi. Alsañ al, almisañ yoluñğa mañ! deptu maymunçaq hakavurluq bilen asmanğa qarap.

-Undaqta yaxşi, -deptu müşük əyiq, -əşip qalğininiñ hemmisi maña sətip bergin, etigende öyümge bir neççe məhman kelgen idi, şularni məhman qilay.

İkkinçi küni maymunçaq yene pişqan şaptullarni yapilaq taşniñ üstige tizip qoyuptu. Emma şaptul sətivalidiğan birermu xəridar kelmeptu. Şundaq qilip yapilaq taş üstidiki şaptullarniñ birsimu sətilmay buzulup israp bolup kətiptu.

U.44.1. MAYMUNUN ŞEFTALİ SATIŞI

Sık ve gür bir ormanlıkta çeşit çeşit hayvanlar yaşarmış. Onların içinde bir maymun, annesi ile birlikte şeftali ağacından aldıkları ürünle geçinirlermiş. Anne maymun durup dinlenmeden şeftalileri yetiştirmiş. Şeftaliler hem büyük, hem tatlı olmuş. Anne maymun her gün sabah kalkıp, olgunlaşan şeftalileri dere boyuna götürüp, orada iyice yıkayıp kapının önündeki yassı taşın üzerine dizer, o gün gelen müşterilere satarmış.

Bir gün annesi maymuna:

-Oğlum, bugün evde kalıp şeftali sat, anneannen hasta olmuş; gidip ona bakayım; iki günde geri dönerim. Olgunlaşan şeftalileri iyice yıka, yassı taşa dizip koy. Müşteriler istediğini seçip alsın; ama hiçbir zaman ham şeftalileri satma, diye uyarmış. Ertesi sabah maymun şeftali ağacının altına gidip, hem büyük hem kızıl şeftalileri görüp yüreği hoplamış. O, gönlünden "Anam daima olgunlaşan şeftalileri başkalarına veriyordu, bugün bu fırsattan faydalanıp bu şeftalilerden yesem olmaz mı?" deyip düşünmüş ve ağaca asılıp, çıkıp olgunlaşan şeftalileri yemeye başlamış; birden bütün şeftalileri bitirmiş. Midesi top gibi şişmiş, ondan sonra da ham şeftalileri koparıp, evine getirip yassı taşın üzerine dizmiş. Birazdan keçi gelip şeftalilere göz gezdirdikten sonra:

-Bugünkü şeftaliler olgunlaşmamışa benziyor. Olgun şeftaliler tükendi mi? diye sormuş. Maymun midesini sıvazlayıp:

-Bu... bu... Yeni bir türdür bu. Ham gibi görünse de, gerçekte tatlı. Ben böyle şeftalileri güzel sayarım, diye cevap vermiş.

-Yeni bir tür ise, ben çok satın alayım; bu sepeti dolduruver, deyip maymuna sepetini vermiş. Keçi şeftalileri alıp, parasını verip gitmiş. O gittikten sonra, uzun bir zaman geçmiş ve ak tavşan, sepetiyle şeftali satın almaya gelmiş.

-Bugün şeftalilerin hama benzemiyor mu? demiş ak tavşan ve aklından alayım mı, almayayım mı, diye geçirmiş. Maymun, tavşanı kandırıp:

-Bu yeni bir tür, biraz önce keçi bayağı satın aldı, deyip onu da kandırmış.

-Sen şeftalileri yıkadın mı? diye sormuş ak tavşan.

Maymun mağrur bir şekilde:

-Yıkandığı zaman tadı değişir, diye cevap vermiş. Böylece ak tavşan şeftaliden satın alıp geri dönmüş.

Arkasından panda gelip:

-Kardeşim! Sen annene yardım ederek, gerçekten iyi bir iş yapıyorsun, deyip maymunu övmüş.

Panda şeftalilere bakarak ham olduklarını anlamış. O birazcık şaşırıp:

-Hey maymun kardeş! Bu şeftaliler ham, demiş.

-Kim demiş ham diye? Bu yeni bir türdür. Keçi ile tavşan bayağı şeftali satın aldı. Alacaksan al, almayacaksan yoluna git! demiş maymun kibirli bir şekilde havaya bakarak.

-İyi öyleyse, demiş panda; geriye kalan şeftalilerin hepsini bana satıver, yarın evime birkaç misafir gelecek, onları ağırlayayım.

İkinci gün, maymun bu kez olgunlaşan şeftalileri yassı taşın üzerine dizmiş; ama şeftalileri satın alacak hiç bir müşteri gelmemiş. Böylece, yassı taş üzerindeki şeftalilerin bir tanesi bile satılmadan bozulup, israf olmuş.

U.45. MEĞRUR PİL[399]

Burunqi zamanda bir ormanliqta nahayiti zor bir pil bolğaniken. U öziniñ zorliki, küçüklüki ve çebdesliki bilen meğrurlinip, ormanliqtiki başqa hayvanlarni qilçe közge ilmaydiken. Ot-çöplerni xaliğançe dessepçeyleydiken. Bezide xartumi bilen her çoñ qariğaylarnimu yulup taşlap, uniñdiki uçar-qanatlarğa azar bəridiken, ormanni nabut qilidiken. Pilniñ bu bolmiğur qiliqi ormanliqtiki barliq can-canivarlarni qatliq ğezeplenduruptu. Biraq uni aşkara çekleşke cüret qilalmaptu. Axir ular qandaq qilğanda uniñ bu zorlukidin qutuluşqa bolidiğanliqi toğruluq yoşurun yiğin əçiptu, ləkin yenila çare tapalmaptu. Ene şu çağda bir tüp çöpke qonuvəlip ularniñ sözlirini tiñşap turğan paşa qaqaqlap külüvətiptu, hemme uniñğa qarap heyran bolup:

[399] Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, **age.** s. 70-73.

-Paşican, hemmimiz can qayğusida nəme qilişni bilelmey tursaq, səniñ külginiñ nəmisi, yaki bizni zañliq qilivatamsen? -deptu.

-Bu karametlik dunyağa heyranmen, -deptu paşa külkisini davamlaşturup, -men memmiñlardin aciz ve kiçik yaritilğan bolsammu, silerni bozek qilidiğan aşu meğrur pilniñ tərisini təşip qənini içeleymen. Şuniñğa qariğanda hemmiñlardin men küçlük oxşaymen. Qandaq, entiñlarni menla əlip bəreymu?

-Quruq gepni qoy, -deptu hemme paşiğa qarap, -sen peqet uniñ haram qəninila içisen, bu belkim uniñ qiçişqan yerlirini peseytipmu qoyar, yaki bolmisa, təximu qiçişturuvətip, tənini yene bir tüp qariğayğa sürkeşke mecbur qilip, quşlarniñ balilirini alaqzade qilivəter, qoy, sen biz bilen çaxçaqlaşma.

-Yaq! -deptu paşa öz sözide çiñ turup, -men uniñ közinila çaqimen, u köziniñ yarilinip kəlişipdin qorqup qariğayğa ançe qattiq sürkiyelmeydu, ləkin bu davamlişiverse, uniñ közi yarilinidu, şu çağda çivin dostumni yardemge çaqirimen, pilniñ yarilanğan ikki közi çivin dostumniñ qorsiqidiki qurutliri üçün osup yətilidiğan yaxşi makanğa aylinidu. Qəni oylap bəqiñlar, bu mənin silerniñ entiñlarni əlip berginim bolmamdu!?

Hemme paşiniñ sözige qayil bolup baş liñşitiptu. Şu çağda çöp arisidin bir paqa sekrep çiqip köpçilikke qarap:

-Meğrur pil məniñmu ikki balamni dessep öltürgen, məniñmu uniñğa ğezipim bar, paşicanniñ sözi məniñ təximu küçlük intiqam əlişimğa yol açti. Men buni hazir əytmaymen, aval paşican tedbirini qilip körsün, kəyin men öz burçumni ada qilimen, -deptu-de, yene çöp arisiğa kirip ğayip boptu.

Hemme: “Paqiniñ qolidin nəme kəler” dəgen xiyal bilen uniñ sözlirige ançe ətivar qilmaptu. Emma paşiniñ tedbirini xuşalliq bilen qollap, uni derhalla herket qilişqa

ündeptu. Paşa öz vedisi boyiçe derhalla qanatlirini kərip, cañgalğa içkirilep kirip, meğrur pilni izlep təpiptu-de, uniñ közlirige neşter sancişqa başlaptu, pil közliriniñ tinimsiz qiçişini peseytiş üçün, hedep qariğayğa sürkeşke başlaptu, paşa bolsa uniñğa qilçe aram bermeptu, uniñ közini özlüksiz çəqivəriptu, pil bolsa, közini qariğayğa sürkeveriptu, şundaq qilip, bir kəçidila pilniñ köz-qapaqliri yərilip qanap kətiptu, etisi çivin kəlip, pilniñ carahtige qurut taşlaptu, qurutlarniñ üzlüksiz köpiyip, özlüksiz ğacişi bilen uniñ carahiti təzla kəñiyip, uniñ közini körmes qilip qoyuptu, meğrur pil şuniñ bilen herket qiliş, ozuq tallap yəyiş iqtidaridin qaptu, emdi uniñ birdinbir tayinidiğini qulaq ve puraş səzimidinla ibaret iken bir küni u qattiq ussap kətiptu. Suzni puraş ve añlaş səzimliriğa tayinip təpişqa mumkin bolmiğanliği üçün, qandaq qilişni bilmay tamikini çakilditip yatqanda, tuyuqsiz yəqinla bir yerde paqa kukirap qaptu, pil özиniñ saq vaqitliridiki tecribisige asasen “Paqa cezmen su bar yerde bolidu” dep cezmenleşturup, paqiniñ avazi çiqqan yaqqa qarap məñiptu, biraq bu paqa su bar yerdiki, paqa bolmastin, belki pildin intiqam əlişqa bel bağliğan həliqi paqa iken. U pilniñ aldida kukirap yurup, bir sekrep, axiri pilni bir tik yarniñ ləvige başlap keptu. Pil paqiniñ kukirişiğa egişip temtilep mañğiniçe yardin ğulap ölüptu. Uniñ ormanliqtiki pütün can-canivar, hayvan atlarni çöçütidiğan meğrur gevsidi qağa-quzğun, kurut-qoñğuzlarğa yem bolup tügeptu.

Megrur pilniñ zomigerlikidin qutulğan can-canivarlar xuşalliqidin ussul oynişip, mundaq dep naxşa əytiptu:

Həzi bol hayatliq yolida daim,

Küçlükmen dəmigin acizni körüp.

Meğrur pil, can berdi paşa qolida,
Özini çoñ sanab, zorluq qip yürüp.

Meğrurluq her kimni qaldurar yətim,

Özige qarşı küç toplaydu zorluq.
Şu ikki illetke bolsa kim mehküm,
Quçqusi ömrini bihisap xorluq.

U.45.1. MAĞRUR FİL

Eski zamanlarda, bir ormanlıkta oldukça güçlü bir fil varmış. O, kendisinin kudreti, güçlülüğü ve çevikliği ile mağrurlanıp, ormanlıktaki diğer hayvanları zerre kadar nazara almazmış. Fil, bitki ve yeşillikleri istediği kadar yermiş. Bazen de, hortumu ile büyük çamları yolup, oradaki kuşlara azap verip, ormanı mahvedermiş. Filin bu beceriksizliği, ormandaki diğer canlıları öfkelendirmiş. Fakat fili aleni bir şekilde kısıtlamaya cüret edememişler. Sonra onun bu gücünü kaybetmeye başladığını görmüşler; ama yine çare bulamamışlar. İşte o anda, bir bitkiye konup, onların sözlerini dinleyen sinek kahkahayla gülüvermiş; hepsi şaşırıp ona bakarak:

-Sinek, hepimiz can derdiyle ne yapacağımızı bilemezken, sen burada gülüyorsun, yoksa bize züppelik mi ediyorsun? demişler.

Bu kerametli dünyaya hayranım, demiş sinek gülmeye devam edip; ben sizlerden aciz ve küçük yaratılan biri olsam da, sizleri rahatsız eden şu mağrur filin derisini delip kanını içebiliyorum. Ben bu durumda hepinizden güçlüye benziyorum. Öcünüzü almamı ister misiniz?

-Boş sözü bırak, demiş hepsi sineğe bakarak, sen ancak onun haram kanını içersin, bu belki de onun kaşınan yerlerinin kaşınmasını azaltır veya daha da kaşındırıp, derisini yine bir çam ağacına sürmeye mecbur kılıp, kuşların yavrularını korkutur. Bizimle şakalaşma lütfen.

-Yok! demiş sinek sözünden caymadan. Ben onun gözünü ısırırım, o gözünün yaralanmasından korkup çam ağacına çok fazla sürtünmez. Gözünü devamlı ısırırsam gözü yara olur. O zaman sivrisinek dostumu yardıma çağırırım, filin yaralanan iki gözü, sivrisinek dostumun karnındaki kurtlar için uygun bir mekân olur. Hadi, düşünün, bu benim sizin intikamınızı almam için uygun bir yol değil midir?

Hepsi sineğin sözüne razı olup baş sallamış. O anda bitkilerin arasından bir kurbağa sekerek çıkıp topluluğa bakarak:

-Mağrur fil benim de iki yavrumu ezerek öldürdü. Benim de ona öfkem var. Sineğin yapacakları benim dahi iyi bir intikam almamı sağlayacak. Ben bunu şimdi söylemem; ilk önce sinek tedbirini alsın, sonra ben kendi yapacağımı yerine getireyim, demiş ve yine bitkilerin arasına girip kaybolmuş.

Hepsi: "Kurbağanın elinden ne gelebilir ki..." gibi bir düşünce ile onun sözlerine çok fazla değer vermemişler. Halk, sineğin önlemlerini memnuniyetle destekleyip, ona derhal harekete geçmesini söylemişler. Sinek verdiği söz için derhal kanatlarını gerip, ormana girip, mağrur fili izlemiş ve onun gözlerine zehirli dilini sokmaya başlamış. Fil, gözlerinin durmadan kaşınmasını azaltmak için, gözünü çam ağacına sürmeye başlamış. Sinek de, bu arada file hiç rahat vermemiş, onun gözünü aralıksız ısırmış. Fil de, gözünü çam ağacına sürtmeye devam etmiş. Böylece, filin göz kapakları kan içinde kalmış; ertesi gün de sivrisinek gelip, filin gözlerine kurt bırakmış. Bu kurtlar sürekli çoğalıp, onun gözünde genişlemiş ve onun gözünü görmez hale getirmiş. Böylece fil rahatça hareket etme ve yiyecek bulma iktidarını kaybetmiş. Şimdi, onun tek tayin duyusu, duyma ve koklamadan ibaretmiş. Bir gün fil çok susamış, fakat bu şekilde su bulması mümkün olmadığı için, ne yapacağını bilmeden yatarken, ansızın yakınlarda bir yerlerde kurbağanın sesi duyulmuş. Fil önceki tecrübelerine dayanarak, "Kurbağa sulak yerde bulunur." deyip kurbağanın sesinin geldiği tarafa doğru yürümüş; fakat bu kurbağa suda bulunan kurbağa değil, filden intikam almak isteyen kurbağaymış. Kurbağa, filin önünde vıraklayıp, zıplayarak sonunda fili uçurumlu bir kayanın kenarına getirmiş. Fil, kurbağanın vıraklamasının peşinden gidip, uçurumdan yuvarlanıp ölmüş. Filin, ormanlıktaki bütün hayvanları korkutan mağrur gövdesi, karga, kuzgun; kurt ve böceklere yem olup gitmiş.

Mağrur filin zalimliğinden kurtulan canlılar, çok mutlu olup dans etmişler ve şöyle şarkılar söylemişler:

Korunmak daim hayat yolunda,
Güçlüyüm deme, kendi acizliğini görüp.
Mağrur fil can verdi sineğin elinde,
Kendini büyük sayıp, güçlü şekilde yürüyüp.

Mağrurluk herkesi bırakır yetim,

Kendine karşı, karşı güç toplanmasına yol açar güçlülük.
Bu iki illete(mağrurluk, güçlülük) kim olursa mahkûm,
Geçirir ömrünü hesapsız rezaletli.

U.46. BÖRE, TÜLKE VE ƏŞEK[400]

Bir küni cahil böre, quv tülke ve exmeq əşek özliriniñ cinayetliri heqqide parañlişiptu.

Desleptu sözni böre aptu. U söhbetdaşliridin öz cinayiti üçün keçürüm soriğan halda mundaq deptu:

-Men bir küni nahayiti ğezeplinip yoğan, səmiz məkicinni yevetkim, kəyinrek toğra iş qilmiğanliqimğa közüm yetti. Çünki məkicin on ikki balisini çette yalğuz qaldurup, özi cañgalğan tamaq izdep çiqqaniken. Anisini yep bolup qaytişimğa baliliri çirqirişip aldimğa çiqti. Men ularniñ cahil anisiğa balilirini yalğuz qaldurup cañgalğa ketkini üçün nahayiti nepretlendim. Baliliriğa içim ağrip ketti. Şuñlaşqa anisi qilğan peslikni men qilmidim, ularniñ birinimu yalğuz qaldurmay bir-birlep yevettim.

-Vay, siz nahayiti toğra iş qipsiz, -dep ornidin sekrep turuptu quv tülke, -balilirini yalğuz qaldurup cañgalğa kirgen məkicinniñ cazasini tazimu bəripsiz. Eger siz yaxşiliq qilip uniñ balilirini yevetmigen bolsiñiz, biçare narisidiler anisiz qandaqmu yaşar idi. Bu işiñiz həçqandaq cinayetke yatmaydu.

Andin tülke öz həkayisige köçüptu:

-Menmu öz eyibimni əytay, dostlar, ləkin u cinayetke yatamdu, yatmamdu, özüñlar baha bərersiler. Men bir küni bir horazniñ başini yulup taşlidim. Ləkin uniñğa xorazniñ özi sevebçi. Tañ seherde qattiq qiçqirip hemmimizni oyğitivetti. Men cañgalniñ sizge oxşaş hörmetlik hayvanlarniñ uyqusi buzulmisun dep, işniñ aldini

[400] Tohti, Sattar, **age.** s.7-9.

aldim. Yerge yoruq çüşkende bəşi kəsilgen xorazni körgen məkiyanlar qaqaqlap qulaq-məñemni yevetti. Ularniñ ünini öçürdüm. Ularmu, elvette özliri eyiblik.

-Sen özüñ toğra iş qilip ögenikensen, sənin hemmimizniñ ğəmini yəginiñniñ özi bir casaret. Özliriniñ eyibi üçün öltürülgen toxu-xorazlar üçün men səni cinayet qildi dep əytalmiğan bolar idim, -deptu böre tülkiniñ dümbisige qəqip.

Növet əşekke keptu:

-Men bir cinayitim üçün ta bügüngiçe özümni keçürelmey yürimen. Qorsiqim nahayiti aç bir küni xocayinimniñ ruxsitisiz bağlaqliq çöptin bir tutam yevetkenidim, -deptu muñlanğan əşek bəşini töven sañgilitip.

-Ah! -dep varqiraptu böre, -sen nahayiti insabsiz ikensen. Özüñniñ xocayiniñğa xiyanet qilişqa qandaqmu rayiñ barğandu?!

-Nahiyiti toğra əyttiñiz, -börige qoşuluptu tülke, -men buniñğa oxşaş xiyanetçini həçqaçan körmigen bu canayitiñni biz keçürmeymiz.

Böre bilen tülke biçare əşekni parçe-parçe qilip, rahetlinip yeptu.

U.46.1. KURT, TİLKİ VE EŞEK

Bir gün cahil kurt, kurnaz tilki ve ahmak eşek kendi cinayetleri hakkında sohbet ediyormuş.

İlk önce sözü kurt almış. O, tilki ve eşekten, işlediği cinayetten dolayı, af dilemek için şöyle demiş:

-Ben bir gün çok öfkelenip büyük ve semiz, dişi bir domuz yedim; daha sonra doğru bir iş yapmadığımı anladım. Çünkü dişi domuz, on iki yavrusunu yalnız bırakıp, ormana yemek aramaya çıkmıştı. Annelerini yedikten sonra, geri dönerken, yavruları önüme çıktı. Ben onların cahil annelerine, yavrularını yalnız bırakıp ormana gittikleri için, pek nefret duydum. Yavrulara çok acıdım. Bu yüzden, annelerinin yaptığı alçaklığı ben yapmadım ve yalnız kalmamaları için hepsini yedim.

-Ooo! Siz çok doğru bir iş yapmışsınız, deyip yerinden fırlamış tilki ve yavrularını yalnız bırakıp ormana kaçan dişi domuzun cezasını güzel vermişsiniz, demiş. Eğer siz iyilik yapıp onun yavrularını yememiş olsaydınız, biçare yavrular annesiz nasıl yaşayacaklardı. Bu yaptığınız hiç de cinayet değil.

Sonra tilki kendi hikâyesine geçmiş:

-Ben de kendi ayıbımı anlatayım dostlar, fakat siz de bana haklı mıyım değil miyim söyleyin. Ben bir gün bir horozun başını koparıp bıraktım. Fakat buna horozun kendisi sebep oldu. Seher vakti kuvvetli bir ötüş hepsimizi uyandırdı. Ben sizin gibi hürmetli orman hayvanlarının uykusu kaçmasın deyip, önlem aldım. Gün ağardığında, başı kesilen horozu gören tavuklar gak gak diye ötüp, kulaklarımı yedi. Onları da öldürüp, seslerini kestim; kendileri suçluydu.

-Sen doğru bir iş yaptın; senin hepsimizin derdini düşünmen bir yiğitlik. Kendi suçları için öldürülen horoz ve tavuklar için ben sana cinayet işledin diyemem, demiş kurt, tilkinin sırtına vurup.

Sıra eşeğe gelmiş:

-Ben bir hatam için bugüne kadar kendimi hiç affedemedim. Karnımın çok aç olduğu bir gün, sahibimden izinsiz, bağlanmış otlardan bir tutam yedim, demiş hüzünlenen eşek, başını aşağıya eğip.

-Aaa! deyip bağırmış kurt ve sen ne kadar insafsızmışsın; kendi sahibine nasıl böyle bir hıyanette bulundun? demiş.

-Çok doğru söyledin, deyip kurda katılmış tilki. Böyle bir haini hiçbir zaman görmedim; bu hatayı biz affedemeyiz.

Kurt ile tilki biçare eşeği parça parça edip yemişler.

U.47. BƏLİQ ALĞUÇ[401]

Avvilisiniñ avvilisida, zamanlarniñ zamanisida, yer-zəmin təxi peyda bolmiğan çağda, peqet dəñizla bolğaniken. Hayvanlar ve quşlar suda yaşap, suda köpiyidiken. Bu şarait ularniñ

[401] Tohti, Sattar, **age.** s. 169-171.

rasa çişiğa təgiptu.

Künlerniñ biride pütün hayvan, quşlar yiğilişip meclis ötküzüptu ve özliri yaşavatqan bu qolaysiz şaraitni özgertip, quruqluq berpa qilişqa bel bağlaptu. Ləkin həçqaysisi qandaq qilip quruqluq berpa qilişniñ yollirini bilmey başliri qətiptu. Axir hayvanlar ve quşlar dəñizda üzüp yürgen bəliqlarğa yalvuruşqa başlaptu:

-Hey bəliqlar, bizge dəñizniñ asitidin lay əlip çiqişqa yardemleşseñlarçu?

-Buni nəme qilmaqçi siler? -dep soraptu bəliqlar.

-Quruqluq yasaymiz, -dep cavab bərişiptu quşlar bilen hayvanlar.

-Yaq, -deptu bəliqlar, -quruqluq yasişiñlar üçün topa bermeymiz, bizge quruqluqtin su yaxşi, xaliğan bərimizde üzüp seyle-tamaşa qilalaymiz.

Quşlar ve hayvanlar kitqa:

-Sen bəliqlarniñ padişahi, sen bizge rehim şepqet qilğin!

-Yaq, silerge quruqluq yasap bərişke bolmaydu, -deptu kit ve quyruqi bilen suni bir uruptu-de, dəñizğa şuñğup kirip, kətiptu.

Quşlar ve hayvanlar qayğuruşuptu. Birdinla top arisidin ötkür tumşuqluq bir quş-bəliq alğuç çiqiptu ve:

-Qəni, men bir urunup körey, belki dəñizniñ təgigimu yətip qalarmen, -deptu. Quşlar ve hayvanlar lappide bəliq alğuçqa qarişiptu, uniñğa tehsin, apirinlar əytişiptu.

Bəliq alğuç suda qandaq olturğan bolsa, şu pəti suniñ təgige şunğup kətiptu.

Bəliq alğuçni saqlap quşlar ve hayvanlarniñ közliri töt boptu. Biraq, bəliq alğuçtin dərek bolmaptu, dəñizmu cimcit, peqet su içidin apaq kövüklerla ətilip çiqip turuptu. Quşlar ve hayvanlarniñ bu kiçikkine vicik quşqa içi ağriptu. Ular xiyalğa pətip alturuşqanda, bəlik alğuç su üstide peyda boptu, bəlik alğuç su yüzide olturğan pəti

əğiz nepes aptu. Buni körüp quşlar ve hayvaanlarniñ bekmu içi ağriptu, bolupmu uniñ közliri qizirip ketkenlikini, tumşuqida qan turğanliqini körüp, əsil tamlar kelturup, rasa məhman qilip kütüptu.

-Köy emdi, -deptu ular iç ağritip, -sen biz üçün köp capa çektiñ, dem al. Beri bir biz murat-meqsitimizge yətelmeydiğan oxşaymiz.

Bəlik alğuç hergiz ün çiqarmaptu. Nepsini ruslivəlip yene suniñ təgige şuñğup kirip kətiptu. Quşlar ve hayvanlar bu batur quşniñ ğeyritige barikalla oqup, u şuñğiğan suğa qarap turğinida su içidin qipqizil kövükler ətilip çiqiptu. Quşlar ve hayvanlar yiğa-zare qilişip ğulğula başlaptu:

-Ene, qizil kövükler çiqişqa başlidi.

-Bu bəliq alğuçniñ kəni.

-Dəñiz bəliq alğuçni yep ketken oxşaydu.

-Vay əst! Emdi batur bəliq alğuçni körelmeydiğan bolduq.

Quşlar ve hayvanlar hesret-nadamet bilen dəñiz üstide yenimu qattiq yiğa-zare qilişqa başlaptu. Aridin xəli uzaq ötkende, ular qariğudek bolsa, batur bəliq alğuç suğa kirip ketken cayda qandaqtur qara bir nerse ğil-pal körünüp, asta suniñ üstige çiqivatqudek. Axiri putliri yuqiriğa kötürülgen pəti bəliq alğuç su üstige çiqiptu, quşlar ve hayvanlar uniñ putlirini töven qilip turğuzuptu. Qariğudek bolsa, bəliq alğuç aran nepes əlivatqan, közliri qanğa tolğan, tumşuqiniñ içide bolsa, dəñiz təgidin əlinğan bir çimdim lay, quşlar ve hayvanlar xuşal boluşup kətiptu. Ular bəliq alğuçniñ tumşuqidiki topini əlişiptu ve uniñdin yoğan-yoğan arallarni yasişiptu. Körsetken xizmiti üçün batur bəliq alğuçni quşlarniñ padişahi qiptu. Quşlar ve hayvanlarniñ yaaşaş şaraiti yaxşilinip, ular üçün nəmetler keñtaşa boptu.

U.47.1. BALIK AVLAYICI

Evvelin evvelîsinde, zamanların zamanesinde, yeryüzünün daha oluşmadığı bir çağda, sadece deniz varmış. Hayvanlar ve kuşlar suda yaşayıp suda çoğalıyorlarmış. Bu ortam onları gerçekten rahatsız ediyormuş.

Günün birinde bütün hayvanlar ve kuşlar bir araya gelip toplantı yapmışlar ve bu zor yaşam tarzını değiştirmek için, kara parçası tesis etmeye bel bağlamışlar. Fakat hiçbirisi nasıl başarıp da kara parçası oluşturabileceklerini bulamamış. Sonunda hayvanlar ve kuşlar denizde yüzen balıklara yalvarmaya başlamışlar:

-Hey balıklar, denizin altından çamur alıp gelmemize yardım eder misiniz?

-Çamuru ne yapacaksınız? diye sormuş balıklar.

-Kara parçası yapacağız, diye cevap vermiş hayvanlar.

-Yok, demiş balıklar; kara parçası yapmanız için toprak veremeyiz; su, bize topraktan daha faydalıdır.

Kuşlar ve hayvanlar:

-Ey balıkların padişahı, sen bize acı!

-Hayır, sizin kara parçası yapmanızı onaylamıyorum, demiş ve kuyruğu ile suya çarpıp, denize dalmış.

Kuşlar ve hayvanlar kaygılanmış. Birdenbire topluluğun arasından keskin gagalı bir balık avcısı çıkmış ve:

-Haydi, ben bir dalıp göreyim, belki denizin altında dayanabilirim, demiş. Kuşlar ve hayvanlar balık avlayıcısına aferin demişler.

Balık avlayıcı suyun üzerinde otururken, öylece aniden suyun içine dalmış.

Balık avlayıcısını koruyan kuşlar ve hayvanların gözleri dört açılmış. Fakat balık avlayıcıdan hiç işaret gelmemiş, deniz de sakin ve dümdüzmüş; ama su yüzeyine bembeyaz köpükler çıkıyormuş. Kuşlar ve hayvanlar bu küçücük, cüce kuşa çok acımış. Onlar hayale dalıp giderken, balık avlayıcı su üstünde görünmüş ve su yüzeyinde oturup nefes almış. Bunu gören hayvanlar ve kuşların içi çok acımış. Kuşun gözlerinin içinin kızardığını, gagasının kanadığını görüp, ona değerli yemekler getirip, iyi bir şekilde ağırlayıp beklemişler.

-Sen bizim için çok cefa çektin, şimdi dinlen. Hiçbirimiz muradımıza ve amacımıza ulaşamayacak gibiyiz.

Balık avlayıcı yorumlara hiç ses çıkarmamış. Nefes alıp yine suyun altına dalmış. Kuşlar ve hayvanlar bu kahraman kuşun gayretine aferin deyip, daldığı suya bakıp dururken suyun içinden kıpkırmızı köpükler çıkmış. Kuşlar ve hayvanlar ağlayıp inleyip, telaşa başlamışlar:

-İşte, kırmızı köpükler çıkmaya başladı.

-Bu balık avlayıcısının kanı.

-Deniz balık avlayıcıyı yemişe benziyor.

-Ah, yazık! Şimdi kahraman balık avlayıcısını göremiyoruz.

Kuşlar ve hayvanlar üzgün ve pişman bir şekilde denizin üstünde, yeniden ağlayıp inlemeye başlamışlar. Aradan epey zaman geçtikten sonra, baktıklarında, kahraman balık avlayıcısının suya girdiği yerden, nasıl olduysa kara bir şey, bir görünüp bir kaybolup, yavaşça suyun üstüne çıkmış. Sonunda bacakları yukarıda baş aşağı bir şekilde balık avlayıcısı su üstüne çıkmış. Kuşlar ve hayvanlar onun bacaklarını aşağıya çevirip onu düzeltmişler. Baktıklarında, balık avlayıcısının zor nefes aldığını görmüşler, gözleri kan doluymuş, gagasının arasında ise deniz dibinden alınan bir tutam balçık varmış; kuşlar ve hayvanlar buna çok memnun olmuş. Onlar balık avlayıcısının gagasındaki balçıktan almışlar ve bu balçıktan kocaman ve büyük adalar meydana getirmişler. Yaptığı hizmet için, kahraman balık avlayıcısını kuşların padişahı yapmışlar. Böylece kuşlar ve hayvanların yaşam şartları iyileşip, onlar için nimetler bollaşmış.

U.48. SERKE SAZENDE[402]

Serke, qoşqar, topaq üç dost yiraq yerlerde ziyarette boluş üçün seyerge atliniptu. Ot-süyi mol yerlernimu körüptu, çöl-cezirilernimu körüptu. Tot künlerni xuşal ötküzüptu, deşti-çöllerde açmu qaptu. Şundaq açliqta kətip barğan künlerniñ biride yolniñ oñ teripide turğan xaltini körüptu. Ular bərip əçip qarisa, ikki çañgalçe arpa bar iken, ular buni bölüşüp yimekçi boptu. Qandaq bölüşüğanliği heqqide köp oylişiptu. Şu çağda serke:

-Men amalini taptim, -deptu.

[402] Savut, Eziz - Nurdun Musa - Mahmutcan İslam, **age.** s. 139-142.

-Üçimizdin kiçikregi, sen bolmañmu, eqliñ kamil, qeəni əytip baqa, -deptu qoşqar bilen topaq.

-Mundaq bolsun, -deptu serke, -topaq akamniñ ağzi çoñraq, aldi bilen u bir kapam yisun andin ağzi kiçikrek qoşqar akam ikki kapam yisun, axirida qalminini men üç kapam yey, şuniñda üçimiz teñ yigen bolimir.

Buni hemmisi maqul körüptu. Arpini şu boyiçe yep, yene yolğa ravan boptu. Yolda yene ölgen tülke üçraptu.

-Buni qandaq qilimiz? -deptu qoşqar.

-Bu bir olca, lazimi bolar, əlivalayli, -deptu topaq. Meslihet boyiçe buni hemmidin çoñ topaqqa artiptu. Bular yene uzun mañğandin kəyin, bir közlekke keptu. Bu közlekteki yalğuz öyde adem bolmiğaçqa, bərip dem almaqçi boptu. Ular ölük tülkini işik aldiğa qoyup, öyge teñla kiriptu, qariğudek bolsa, öy içide bir tülke saz çəlivatqudek, əyiq bilen böre saz añlap yanpaşlap yatqidek.

-Eceb vaqtida yətip keldiñlar, izlepmu tapalmayttuq, birlikte saz çəliş bezme qilayli, deptu tülke hiligerlik bilen qolidiki sazni serkige sunup.

-Keçürgeysen, aldi bilen sen öz hüniriñni körset, -deptu serke meğrur qiyapette.

Serkiniñ bir işni pemlevatqanliğini səzivalğan qoçqar bilen topaq öz heyvisini körsitişke teyyar turuptu. Tülke sazni qoliğa əlip:

Tiriñ-tiriñ, serke bizge çüşlük uzuq,
Tiriñ-tiriñ, topaq bizge künlük uzuq,
Tiriñ-tiriñ, qoşqar bizge keçlik uzuq,

dep, naxşi əytiptu-de, sögeylirini əqitip, mesxir, qilğan qiyapette sazni serkige bəriptu. Serke:

Tiriñ-tiriñ tülke qişta obdan tumaq,
Rehat bizge əyiq tərisi üstide yatmaq.

Tiriñ-tiriñ, böre tərisi issiq cuva,

Yaxşi purset, öltüreyli səlip sirtmaq,

-deptu-de, ularni hoduqturuptu. Bularniñ arqisida adem bar axşaydu, dep perez qilğan tülke qarap baqmaqçi bolup, işiktin çiqişiğa ölük tülkige közi çüşüptu. Közi çüşüptu-de "Bular bizni müşündaq öltüridiken, qaçmisaq bolmaydiken" dep oylap, əyiq bilen börimu qəçiptu. Ular bir haza qaçqandin kəyin, aç qalğan böre arqisiğa qarap-qarap, serkilerniñ nime qilivatqanliğini bilmekçi boptu. Böre, serke, topaq, qoşqarniñ: "Hiliqlarni rasa bapliduq" dep külüşkenligini añlap qaptu-de, "Aldi bilen serkini caylimisam" dep, əyiq bilen tülkini başlap kelmekçi boptu. Serkiler şu pursettin paydilinip qəçiptu. Böre ularniñ qəçip kətivatqanliğini körüp, yalğuz qoğlaptu. Serkiler böre yətip kelgiçe bir yarliqtiki bu tereptin kirse u tereptin çiqip kətidiğan yoğan töşükni qörüp, şu yerge kirivaptu. Böre yətip kəlip, töşükke bəşini tiqişiğa serke müñgüzi bilen uniñ boynini qisivaptu. Qoşqar töşükniñ u teripidin çikip, böriniñ qosiğiğa kəliştürüp üsüptu, böre miñ teslikte qutulup, tumşuğidin qənini əqitip qəçiptu. İgiz taqqa çiqqanda bir neççe börige uçraptu.

-Üç nersige yoluqup qaldim. Biri uzun qisquçi bilen boynumni qisti, biri yoğan bazğini bilen rasa saldi, aran digende qutuldum, -deptu yalğuz böre.

-Undaq bolsa başla, ularniñ cazasini biz bəreyli, -deptu böriler.

Şuniñ bilen serkilerni izleşke kirişiptu. Qoşqar ularniñ kəlivatqanliğini yiraqtinla körüptu.

-Apla, bir top böre kəlivatidu, qaçayli, -deptu qoşqar. Üçi qəçiptu. Qəçip bir çinar tüvige keptu, serke qoşqar bilen topaqni çinarğa çiqirivətip, arqisidin özi çiqiptu.

Bir hazadin kəyin, böriler yətip kəlip, çinar üstidiki serke, qoşqar, topaqni körüptu, ularni qutulalmaydu, dep biriniñ üstige biri çiqip çinarğa yamişiptu. Serke:

-Bu böriler yene keptiğu, qoşqar aka, qəni men qisay, sen bazğan bilen kəliştürüp sal, -deptu.

Şu çağda, edivini rasa yigin hiliqi böre hemmisiniñ astida iken. Serkiniñ sözini añlap, uniñ can-pəni çiqiptu-de bir silkinipla qəçiptu. Uniñ töpiside turup çinarğa yamşqan böriler biraqla domilaptu. Bir neççisi ölüp bir neççisi yariliniptu. Saqliri hiliqi yalğuz börige qoşulup qəçişiptu. Şundaq atilip serkiniñ hilisi bilen qoşqar ve topaq hemme baladin qutuluptu.

Ular şundin bəri gemsiz yaşap keptu.

U.48.1. ÇALGICI TEKE

Teke, koç ve dana bu üç dost uzak yerleri ziyaret için seyahate çıkmışlar. Yeşilliği ve suyu çok olan yerler yanında çölleri de görmüşler. Yeşillik yerlerde yolculuk güzel geçmiş, ama çöllerde aç kalmışlar. Böyle aç gezdikleri bir günde yolun sağ tarafında duran bir torba görmüşler. Torbanın yanına gelip onu açtıklarında iki avuç arpa olduğunu görmüşler ve bu arpayı bölüşüp yemek istemişler, ama nasıl bölüşeceklerini çok düşünmüşler. O anda teke:

-Ben çaresini buldum, demiş.

-Üçümüzün en küçüğü sen olmuyor musun, senin aklın olgundur, hadi söyle bakalım ne buldun, demiş koç ile dana.

-Öyle olsun, demiş teke; dana ağabeyimin ağzı çok büyük, ilk önce o bir lokma yesin, ondan sonra ağzı ondan daha küçük olan koç ağabeyim iki lokma yesin, en sonunda da kalanından ben üç lokma yiyeyim. Böylece üçümüz eşit şekilde yemiş oluruz.

Bunu hepsi de makul bulmuşlar. Arpayı böylece yiyip yola devam etmişler. Yolda, bu kez de ölü bir tilki ile karşılaşmışlar.

-Bunu ne yapacağız? demiş koç.

-Bu bir ganimet, ileride lazım olabilir, bunu alalım, demiş dana. Bunlar bayağı yürüdükten sonra bir tarlaya gelmişler. Tarlanın içinde bir ev görmüşler; bu evde insan yaşamıyormuş. Hayvanlar bu eve girip dinlenmek istemişler. Böylece ellerindeki ölü tilkiyi kapının önüne bırakıp eve girmişler. Eve girdiklerinde, evde bir tilkinin saz çalıyor olduğunu, ayı ile kurdun da saz dinleyip uzandığını görmüşler.

-Tam vaktinde yetiştiniz, sizi arayıp da bulamadık; hadi birlikte saz çalalım, demiş tilki hilekârlık ile elindeki sazı tekeye uzatarak.

-Önce sen hünerini göster, demiş teke mağrur bir şekilde.

Tekenin bir şeyler sezdiğini anlayan koç ile dana ona gözdağı vermeye hazırlanmışlar. Tilki sazı eline alıp:

Tıngır tıngır, teke bize öğlen yemeği,
Tıngır tıngır, dana bize gündüz yemeği,
Tıngır tıngır, koç bize gece yemeği,

deyip, şarkı söylemiş ve salyalarını akıtıp, alay eder şekilde sazını tekeye vermiş. Teke:

Tıngır tıngır, tilki kışta kalpak yapmaya güzel,
Ayı postu üstünde yatmaya rahat, güzel,
Tıngır tıngır, kurt postu sıcacık bir kürk,
Bunları öldürüp postunu sıyırmaya, bu fırsat güzel.

demiş ve onları telaşlandırmış. Bunların arkasında bir insan var diye tahmin eden tilki bakmaya çalışmış ve kapının önünde ölü tilkiyi görmüş. Ölü tilkiye gözü ilişince "Bunlar bizi öldürecek, kaçmalıyız." diye düşünürken, ayı ile kurt oradan kaçmış. Bunlar bir süre kaçtıktan sonra, aç kalan kurt arkasına bakarak teke ve arkadaşlarının ne yaptığını bilmek istemiş. Kurt; teke, dana ve koçun: "Onları iyi kandırdık." deyip gülüştüklerini duymuş ve ayı ile tilkiyi bırakıp geri dönmüş. Teke ve arkadaşları bu fırsattan faydalanıp kaçmışlar. Kurt, onların kaçtığını görüp, onları yalnız başına kovalamaya başlamış. Teke ve arkadaşları kurt yetişene kadar, uçurumlu bir kayanın bir tarafından girip öbür tarafından çıkan büyük deliği görüp, oraya girmişler. Kurt yetişip gelmiş ve başını delikten içeriye sokmuş; tam o sırada teke boynuzlarıyla kurdun başını kıstırmış. Koç deliğin öbür tarafından çıkıp, kurdun karnına tepmiş. Kurt bin bir zorlukla kurtulup, ağzından kanlar akarak kaçmış. Dağa çıkarken birkaç kurtla karşılaşmış.

-Üç tane şeyle karşılaştım. Biri uzun mengeneleriyle boynumu kıstırdı, biri büyük balyozu ile vurdu; zorla kurtuldum, demiş yalnız kurt.

-Öyleyse onların cezasını biz verelim, demiş kurtlar.

Böylece teke ve arkadaşlarını bulmaya girişmişler. Koç uzaktan bunların geldiğini görmüş.

-Bir grup kurt geliyor, hadi kaçalım, demiş koç ve kaçmaya başlamışlar. Kaçıp bir çınar dibine gelmişler. Teke, koç ile danayı ağaca çıkarıp arkasından kendi çıkmış.

Bir süre geçtikten sonra, kurtlar yetişip, çınar ağacının üstündeki teke, koç ve danayı görmüşler. Kurtlar birbiri üzerine çıkıp çınara yapışmışlar. Teke:

-Bu kurtlar yine geldi, koç ağabey, ben onları kıstırayım, sen de balyozun ile tep, demiş.

O anda, bu sürüyü buraya yığan yalnız kurt en alttaymış. O, tekenin sözünü duyup, korkmuş ve bir silkinip kaçmış. Onun üzerinde duran diğer kurtlar da böylece yere yuvarlanmış. Kurtların bir kısmı ölürken, bir kısmı da yaralanmış. Sağ kalanlar da kaçan kurdun arkasından gitmişler. Böylece koç ve dana, tekenin hilesiyle kurtulmuşlar.

O günden beri gamsız yaşamışlar.

U.49. TEDBİRLİK PAQA[403]

Asmanda egip uçup, yem izlep yürgen sa hiçnerse tapalmay, axiri sazliqta sekrep oynavatqan bir paqini körüp qaptu. U yer bəğirlap çüşüp, paqini çañgalliğiniçe asmanğa kötiriliptu-de, tağdiki uvisiğa qarap uçuptu.

Paqa saniñ çañgilida turup, öziniñ emdi dunyadin xuşlişidiğanliğini çüşinip muñliniptu ve hayatliqqa bolğan intilişi küçiyiptu.

“Qandaq amal bar? –dep saniñ çañgilidin qutuluşniñ amalini oylaptu paqa, -her halda qutuluş-hayat keçürüş kərek”.

Birdinla uniñ xiyaliğa bir çare keptu. U sağa yəlinip:

-Sa aka, saña köp rehmet. Məniñ ömrüm səsip yüzini leş qaplap ketken tar-kiçik kölde hiçnimini körelmey ötken idi. Sizniñ baniñiz bilen asmanni kördüm. Uçupmu baqtim. İgizde turup yerdiki barliq güzellikni körüvaldim. Uniñ üstige sizdek bir alicanapqa yem boluşqa yariğanliğim üçün tolmu bextlikmen, -deptu.

Sa bu maxtaşlardin kərilip, könli yumşap kaptu.

[403] Savut, Eziz - Nurdun Musa - Mahmutcan İslam, **age.** s. 175-176.

-Lәkin, -deptu paqa, sözini davamlaşturup, -bir nersidin tolimu xicilmen. Men özemmu, səsiq, men yaşiğan kölmu səsiq. Canabiñiz məni muşu pətim yisiñiz köñliñiz əlişip qalidu. Şuña aldiñizda xicalet boluvatimen.

-Buniñ çarisini qilalmamsen? Dep soraptu sa pakidin.

-Tapimen, -deptu paqa, -məni aşu körüngen deryaniñ boyiğa çüşürüp qoysiñiz, derya süyide taza yahşi yutunsam, barliq səmiqçiliqlirim tügeydu. Andin məni yisiñiz, mezze qilisiz.

Pakiniñ maxtaş-tekellupliri ve şirin sözlirige men bolğan sa uniñ sözige maqul boluptu, paqini deyaniñ ləvige çüşürüptu, özi uniñ yuyunup çiqişni kütüp turuptu.

Paqa pursetni quldin bermey, deryağa kirip kətiptu.

Sa paqini kütüptu, paqa çiqmaptu. U axir paqini çaqiriptu.

Paqa sudin bəşini çiqirip, sani zañliq qilip:

-Xeyr-xoş hamaqet, exmeq sa, şu ulturğançe olturuverğin! -deptu-de, pütün etrapni bəşiğa kiyip, qovzini köptürüp kuruldap kətiptu.

U.49.1. TEDBİRLİ KURBAĞA

Gökyüzünde uçup, yiyecek arayıp duran aladoğan hiçbir şey bulamamış; ama sonunda sazlıkta sekip oynayan bir kurbağayı görmüş. Aladoğan yere doğru süzülüp, kurbağayı kaparak gökyüzüne yükselmiş ve dağdaki yuvasına doğru uçmuş.

Kurbağa, aladoğanın avucunda durup, dünyadan ayrılacağını düşünüp hüzünlenmiş ve kurtulmanın yollarını aramış.

"Nasıl bir çare bulabilirim?" deyip aladoğanın avuçlarından kurtulmanın bir yolunu bulmaya çalışmış ve her şekilde hayatta kalmam gerek diye düşünmüş.

Birden bire aklına bir çare gelmiş ve aladoğana bağırmış:

-Aladoğan ağabey, sana çok teşekkür ederim. Benim ömrüm, yüzümü pislikler kaplamış şekilde, hiçbir şey görmeden geçti. Sizin sayenizde uçup gökyüzünü gördüm.

Yükseklerde dolaşıp yeryüzündeki güzellikleri gördüm. Bunun üzerine, sizin gibi cömert bir kişiye yem olmaktan çok büyük mutluluk duymaktayım, demiş.

Bu övmeler aladoğanın göğsünü gerip, kalbini yumuşatmış.

-Lakin, demiş kurbağa, bir şeyden çok utanıyorum. Kendim de pis kokuluyum, yaşadığım göl de pis kokulu. Sizler beni bu şekilde yerseniz, pis şeyler yemeye alışacaksınız. Bundan çok utanmaktayım.

-Bunun çaresini bulamaz mısın? diye sormuş aladoğan kurbağaya.

-Bulabilirim, demiş kurbağa; beni şu gördüğünüz derenin yanına indirip bıraksanız, ben iyice yıkansam, pisliklerim akıp gider. Ondan sonra beni meze yaparsınız, demiş kurbağa.

Kurbağanın övmelerine ve şirin sözlerine kanan aladoğan bunu makul bulmuş ve onu derenin içine bırakıp, orada onun sudan çıkmasını bekleyip durmuş.

Kurbağa da derede yüzüp durmuş.

Ala doğan kurbağayı uzun süre beklemiş ve sonunda ona çağırmış.

Kurbağa, başını sudan çıkarıp, aladoğana züppelik ederek:

-Aptal, ahmak aladoğan; oturduğun gibi oturmaya devam et! demiş ve bağıra çağıra, sazını çalıp guruldayarak oradan uzaklaşmış.

U.50. TAVUS ELLEYİN[404]

Bar iken, yoq iken, aç iken, tok iken, ötken zamanda bir cañgalda türlük hayvanlar, reñmu reñ, xilmuxil quşlar inaq, xuşal-xuram yaşişidiken. Ularğa yolvas şahliq qilidiken.

Künlerdin kün ötüptu, bir əyiq cañgaldiki camaettin özgiçe bolup qaptu. U toptin bölünüp, özi yalğuz ovlap, seyle-tamaşa qilidiken. Köp ötmey bu əyiq şu etraptiki kiçikrek bir mehellige öginip qaptu. Kəçiliri bərip kişilerniñ qotanliridin qoy-qoza, ğaz, ördeklerni oğrilaydiken, tapalmisa koçilardiki aşqan-taşqan söñeklerni təpip ğacilaydiken, əyiqvay bu işni tapqiniğa nahayiti xuşal bolup, köreñlep, özini eqilliq, başqilarni döt çağlaptu.

[404] Sadık, Ablimit, **age.** s. 18-22.

Bir küni kəçide əyiqvay ögengen aditi boyiçe mehellige keptu ve aylinip yürüp yəgüdek birer nerse tapalmaptu. Axir mehelliniñ çətidiki bir kona öyniñ aldiğa kəlip qaptu, öyniñ işiki oçuq iken. Öy igiliri taqaşni untup qalğanmu yaki başqa sevebmu eytavur, əyiqvayniñ buniñ bilen kari bolmaptu. “Nəmidəgen yaxşi” dep oylaptu əyiqvay, “Emdi qorsaqni taza obdan toyğuzidiğan boldum.” U mana şundaq xiyal bilen bir bəsip, ikki bəsip oçuq işiktin öy içige kiriptu. Qarisa öyiçide yoğan-yoğan yağaç tuñlar turğudek.

Əyiqvay təximu xuşal bolup, tuñğa əñişip içidiki nersisi tətip körmekçi bolğanda, tuyuqsiz puti bir nersige təgip kətip, carañliğan sada çiqiptu, buniñdin ölgüdek qorqup ketken əyiqvay meñdep kətip tuñğa mollaq ətip çüşüptu, qarisa, tuñ içide liqmuliq su turğudek. U tuñdin aran çiqip qaçay dep turuşiğa, teñpuñlukini yoqitip, yənidiki ikkinçi tuñğa yiqiliptu. Şundaq qilip, əyiqvay qatar tizilğan tuñlardin 15–20 dek tuñğa bir qətimdin çüşüp çiqiptu. Axir miñ balada tuñlardin qutulup çiqiptu-de, bedenliri çöp-çöphöl, ğal-ğal titrigen halda mehelliniñ çətidiki çatqalniñ tüvide aç pəti uxlap qaptu.

Etisi oyğinip qarisa, kün əçilip çüş bolay dep qalğaniken. Əyiqvay bedenlirige qarap heyran qaptu, çünki tükliri kün nurida 70 xil parqirap, tərisi ğelite bir tüske kirip qalğaniken. U qançe baş qatursimu buniñ sevebige yətelmeptu. Eslide həliqi öy bir boyaqçiniñ işxanisi bolup, özi yiqilğan tuñlar boyaq çilanğan tuñlar ikenliki xiyaliğimu kelmeptu. Əyiq oylap-oylap özidiki bundaq özgiriştin nahayiti xuşal boptu ve kallisiğa bir hiyle keptu: “Emdi məniñ esimni həçkim bilelmeydu. Cañgalğa qaytip barsam, hemme hayvanlar çoqum mendin qorqidu. Cañgaldikiler ezeldin məni depsende qilğanidi. Emdi ularni rasa qorqitip, exmeq qilip, cañgalni sorap yəmeymenmu.” Uniñ

xiyali özige qaltis yəqip kətip, özige “Tavus elleyin” dəgen namni qoyup, köreñligen halda cañgalliqqa cöneptu.

Yolvas padişah, şir vezir ve başqa cañgal ehli özliriniñ inaq yurtliriniñ tinç-amanliqini muhapezet qiliş üçün etraplarğa saqçilar qoyuşqaniken, bu saqçilar əyiqvayni körüp heyranqaptu ve qorqup kətiptu, çünki ular bundaq 70 xil reñde parqiraydiğan heyvetlik mexluqni zadi körmigeniken. Ular derhal bu iştin yolvas, şir başliq cañgal ehlini xeverdar qiptu. Cañgal ehliniñ tinçliqi ve xatircemliki buzuluptu, köñüllirige parakendiçilik hem vehime çüşüptu: “Biz bilmeydiğan bu mexluq yaman nerse bolsa kərek, əhtiyat qilğan tüzük, uni izzet bilen kütüvalayli” dəyişiptu. Andin yolvas padişah həliqi mexluqni cañgalğa məhmandarliqqa teklip qilişqa baqavullarni buyruptu. Baqavullar derhal əyiqqa bu teklipni yetküzüptu. Əyiqvay köreñlep, alçañlap, goya xuşyaqmiğan qiyapette cañgalliqqa yol saptu. İkki terepte tizilip qarşi əlivatqan cañgal ehlige u köz qirinimu salmay, ğadayğan pəti udul məñip, yolvas padişah olturidiğan textke olturuvaptu. Bu işqa şir, yilpiz başliq mötiverler heyran boluşup, bir-birige qarişip qoyuşuptu, ləkin bir nerse dəyelmeptu.

Yolvasmu xapiliqini içige yutup gep qilmaptu. Cañgal ehli “Məhman”niñ acayip reñgareñ tavlinip turğan heyvetlik turqini körüp, uniñ zadi qaysi cinsqa mensup hayvan ikenlikini bilelmeptu. Etisi aran uniñ namini soraşqa pətiniptu.

Namim “Tavus elleyin” bolidu. Elleyinler cinsi hayvanlar dunyasida kem uçraydiğan eñ aliy cinstur! -deptu əyiq köreñlep.

Şuniñdin başlap “Tavus elleyin” cañgalğa xocayin boluvaptu. Neticede cañgalniñ burunqi xatircemliki tügep, pitne-pasat, cədel-ğovğa avuptu, çünki “Tavus elleyin” cañgaldikilerni daim gij-gijğa salidiken. Uniñ bu xulqi şir, yilpiz başliq mötiverlerge yaqmaptu ve dillirida uniñğa öçmenlik küçiyiptu. Cañgaldiki başqa köpligen hayvanlarmu “Tavus elleyin” kelgendin başlap, özliriniñ inaqliqi yoqalğanliqi, pitne-pasat köpiyip, cədel-maciraniñ avuğanliqini səzişke başlaptu. Şudaq qilip, “Tavus

elleyin” hemminiñ közige sen körünüşke başlaptu. Vaqit ötkensəri “Tavus elleyin” heddidin əşivəriptu. Uniñ xulqiliriğa çidimiğan moysipitlerdin bir qançisi şir, yilpizlarni vekil qilip, yolvas padişahniñ aldiğa kirgüzüptu.

-Padişahi alem, -deptu ular, -eslide biz nahayiti inaq, tinç yaşap kelgeniduq, bu “Tavus elleyin” dəgen nerse kəlipla, işlar başqiçe bolup ketti, tinçliq buzulup, cədel-ğovğa köpeydi, u həçkimni közge ilmay hemmini depsende kildi. Hemme “Tavus elleyin”din bizar ləkin gep qilalmayvatidu. “Tavus elleyin” dəgen zadi qandaq nerse? Qaysi nesildin? Nəme muddiasi bar? Qandaq biñsisi bar? Biz tekşürüp körmeyla 70 xil parqiraydiğan reñgidin qorqup, uni bəşimizda kötürüvalduq, buniñğa birer çare qilmisaq bolmaydu, -deptu. “Tavus elleyin”ni cañgalğa teklip qilğiniğa puşaymen qilip, qandaq çare qilişni oylinip yürgen yolvas padişahqa bu meslihet nahayiti maqul keptu. Axir ularniñ meslihiti, padişahniñ buyruqi bilen pütün cañgal ehli yiğilip, çoñ merike uyuşturudiğan, bu merikide barliq hayvanlar öz xili boyiçe ayrilip, özige xas hüner, oyun körsitidiğan, qaysisi yaxşi hüner, oyun körsetse şu mukapat alidiğan çare toxtam boptu.

Buyruq çiqirilip pütün cañgal ehli yiğilip, merike başliniptu. Merike şundaq qizip kətiptuki, barliq hayvanlar ve quşlar öz xilliri qatarida özige xas oyunliri oynap, cañgalni zizilige keltürüptu. Şir, yilpiz hetta yolvas padişahmu otturiğa çüşüp, öz topliriğa qoşulup oynap kətiptu. “Tavus elleyin” çoñçiliq qilip, çanurmay özini bəsip olturuptu. Əyiqlar topi öz maharetlirini körsitişke başliğanda “Tavus elleyin” özini tutalmay, derhal əyiqlar topiğa qoşulup, heves bilen əyiqlarçe oynap kətiptu.

Köpçilik: “ ‘Tavus elleyin’ dəgen esli bir əyiq ikenğu!” dep, uniñ aldamçiliqidin qattiq ğezeplinip, çuqan-sürenler bilen uniñğa taşliniptu. Aridin köp ötmey “Tavus elleyin”niñ reñgareñ tükliri tamam yulunup, bedenliri titma-titma bolup, axiretke seper qiptu.

Cañgaldiki barliq hayvanlar bu apetni yoqatqiniğa intayin xuşal boptu, ular yənivaştin tinç ve inaq yaşaşqa başlaptu.

U.50.1. TAVUS KUŞU “ELLEYİN”

Bir varmış, bir yokmuş, aç imiş, tok imiş, geçmiş zamanda bir ormanlıkta, rengârenk, türlü türlü kuşlar dost bir şekilde memnun mesut yaşarlarmış. Kaplan onlara padişahlık yaparmış.

Günlerden gün geçmiş ve bir ayı ormandaki cemaatten ayrılmış. Ayı gruptan bölünüp, kendi başına avlanıp, dolaşmış. Çok geçmeden bu ayı etraətaki küçük bir mahalleye konaklamış. Geceleri gidip insanların ağıllarından koyun, kuzu, kaz ve ördekleri çalmış, bulamadığı zaman sokaklarda atılı duran kemikleri bulup kemirmiş. Ayı bu işi bulduğuna çok sevinmiş ve kendini akıllı, başkalarını ahmak görmüş.

Bir günün gecesinde, ayı daha önce yaptığı gibi mahalleye gelmiş; ama dolaşıp dursa da yiyecek hiçbir şey bulamamış. Sonunda mahallenin kenar bir yerindeki eski evin önüne gelmiş, evin kapısının açık olduğunu görmüş. Ev sahipleri evde yokmuş. “Ne güzel.” diye düşünmüş ayı; “Şimdi karnım çok güzel doyacak.”. O böyle bir hayal ile bir iki adım atıp, ışığı açıp eve girmiş. Baktığı zaman, evin içinde kocaman kocaman ahşap fıçılarının durduğunu görmüş.

Ayı daha da memnun olup, fıçıya eğilip içindeki şeyi görmeye çalışırken, havaya kaldırdığı ayağı bir şeyleri devirip ses çıkarınca, bu sesten ödü kopmuş ve dengesini kaybedip fıçının içine düşmüş. Fıçının içinin su dolu olduğunu görmüş. Ayı fıçıdan çıkayım derken yine dengesini kaybedip bu sefer de diğer fıçıya düşmüş. Böylece, ayı sıra sıra dizili olan 15–20 tane fıçıya düşüp çıkmış. Sonunda fıçılardan kurtulup çıkmış ve dal gibi titreyerek mahallenin kenarındaki darboğazın dibinde aç bir şekilde kalmış.

Ertesi günü öğlen olduğunda, ayı kendi bedenine bakıp şaşırmış, çünkü tüyleri gün ışığında yetmiş türlü renkle parıl parıl parlayıp, derisi de güzel bir renge bürünmüş. O ne kadar kafa yorsa da bunun sebebini bulamamış. Aslında geçen akşam girdiği evin, bir boyacının iş yeri, düştüğü fıçıların da boya fıçıları olduğu ayının aklına bile gelmemiş. Ayı düşüne düşüne kendisindeki bu değişikliğe memnun olmuş ve aklına bir

hile gelmiş: “Şimdi beni hiç kimse tanımaz. Ormana geri dönsem, bütün hayvanlar benden korkar. Ormandakiler eskiden beri beni ezmek istiyordu. Şimdi onları korkutup, ahmak yerine koyup, ormandakileri yemeyeyim mi?” Onun bu hayali kendisine çok güzel gelip, kendine “Tavus Kuşu Elleyin” adını koyup, o şekilde ormana gitmiş.

Kaplan padişah, aslan vezir ve diğer orman sakinleri yurtlarının sakin ve barışçıl halini muhafaza etmek için etrafa bekçiler koymuşlar. Bu bekçiler ayıyı görüp şaşırmışlar ve korkup kaçmışlar. Çünkü onlar böyle yetmiş türlü renkte parlayan heybetli bir mahlûku hiç görmemişler. Onlar derhal bu olaydan kaplanı, aslanı ve diğer orman sakinlerini haberdar etmişler. Orman sakinlerinin esenliği ve sakinliği bozulmuş, akıllarına telaş ve ürkeklik düşmüş, böylece; “Bizim bilmediğimiz bu mahlûk kötü bir şey olsa gerek, onu hürmetli bir şekilde karşılayalım.” demişler. Kaplan padişah bu mahlûku ormanda misafirperverlikle karşılamayı buyurmuş. Kaplanın adamları hemen ayıya bu teklifi ulaştırmış. Ayı kibirli, aksak ve sanki uyuz bir şekilde ormana ilerlemiş. İki tarafta dizilip onu karşılayan orman sakinlerine hiç bakmadan, dimdik bir şekilde doğrudan kaplan padişahın tahtına yürüyerek oraya oturmuş. Bu işe, aslan ve leopar başlı saygıdeğerler şaşırıp, birbirlerine bakışmışlar, fakat hiçbir şey söylememişler.

Kaplan da üzüntüsünü içine gömüp tek kelime etmemiş. Orman sakinleri “misafir”in acayip rengârenk duran heybetli halini görüp, onun hangi cinse mensup olduğunu bilememiş ve ona adını sormuşlar.

Benim adım “Tavus Kuşu Elleyin”dir. Elleyinler cinsi, hayvanlar dünyasında az karşılaşılan, en yüce cinstir! demiş ayı kibirlenip.

Buradan başlayarak “Tavus Elleyin” ormana sahip olmuş. Sonuçta, ormanın önceki esenliği bitip, yerini fitne fesat ve kavga almış. Çünkü “Tavus Elleyin” ormandakileri devamlı kavgaya salmış. Onun bu huyu aslan ile leopar başlı saygıdeğerler tarafından beğenilmemiş ve içlerinde ona kindarlık birikmiş. Ormandaki diğer hayvanlar da “Tavus Elleyin”in gelmesinden itibaren, dostlukların bittiğini, fitne fesadın çoğaldığını görmüşler. “Tavus Elleyin”in huyuna ve yaptıklarına dayanamayan yaşlıların birkaçı aslan ve leoparları vekil atayıp, kaplan padişahın önüne göndermişler.

-Âlem padişahı, biz bu güne kadar dost bir şekilde ve huzur içinde yaşaya geldik. Fakat bu “Tavus Elleyin” denen şey gelince, işler bambaşka oldu; huzur bozulup, kavga çoğaldı ve bu şey hiç birimizi dikkate almayıp aşağıladı. Hepimiz

“Tavus Elleyin”den bıktık fakat konuşamıyoruz. “Tavus Elleyin” denen bu şey nasıl bir şey? Hangi nesilden? Ne iddiası var? Nasıl bir kabiliyeti var? Biz sadece onun yetmiş türlü renginden korkup, başımıza taç ettik; buna bir çare bulmazsak olmayacak, demişler. “Tavus Elleyin”i ormana çağırdıklarına pişman olup, nasıl bir çare bulacaklarını düşünmek kaplan padişaha da makul gelmiş. Sonunda onların tavsiyesi ve padişahın buyruğu ile bütün orman sakinleri toplanıp, büyük bir merasim düzenlemişler. Bu merasime katılan hayvanlar kendi türleri içinde ayrılıp, her tür kendi türüne has hüner, yetenek ve oyunlarını göstermişler. Hangisi güzel hüner ve oyun gösterirse mükâfatlandırılmış.

Buyruk çıkarılıp bütün orman sakinleri toplanıp, merasime başlamış. Merasimde hayvanlar ve kuşlar tür sırasına göre kendi oyunlarını oynayıp, şımarmışlar. Aslan, leopar ve hatta kaplan padişah da ortaya geçip, kendi gruplarına katılıp oynamışlar. “Tavus Elleyin” kibirlilik yapıp, yerinden hiç kalkmamış. Ayılar grubu kendi maharetlerini göstermeye başladıklarında “Tavus Elleyin” kendini tutamayıp, hemen ayılar grubuna katılıp, hevesli bir şekilde ayılarla oynamış.

Oradaki çoğunluk: “ ‘Tavus Elleyin’ denen şey aslında bir ayıymış!” deyip, onun kendilerini aldatmasına çok sinirlenip, gürültü patırtı ile ona saldırmışlar. Aradan çok geçmeden “Tavus Elleyin”in rengârenk tüyleri tamamen yolunup, bedeni ilmik ilmik olup, ahirete doğru yola çıkmış.

Ormandaki hayvanlar bu afetin yok olmasına çok memnun olmuş ve yeni baştan huzurlu ve dost bir şekilde yaşamaya başlamışlar.

U.51. BÖLÜNGENNİ BÖRE YER[405]

Koyçi, qassap, aşpez ve navayniñ birdin iti bar iken. Bir küni bu töt it yolda uçrişip qaptu-de, ayrilmasliqqa dost boluşuptu. Künlerniñ biride ular bille sayahet qilişip kətişivətip, qəliñ bir cañgalliqqa yoluquptu. Ular bu cañgalliqta böre ciqliqini bilgeçke, “Navade birer börige yoluqup qalsaq hemmimiz birlikte uni yoqitayli” dep vedilişip, cañgalniñ içige qarap məñişiptu. Cañgalniñ qaq otturisiğa kelgende, tuyuqsiz bir böre peyda bolup, itlarğa xiris qiptu. İtlarniñ biri:

[405] Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 130-132.

-Ağiniler, pexes boluñlar, ayrilmañlar, küç birlikte, börige yem bolmayli dəsek vedimizğe emel qilayli, -dəgen iken, itlar teñ heriketke kəlip börini qorşivaptu. Otturiğa qapsəlip kalğan böre köñlide derhal bir pilan tüzüptu-de, qorqup alaqzade bolup ketken qipayetke kirivəlip, itlardin:

-Siler məni nəme qilmaqçi? –dep soraptu.

-Sen, -dep birinçi bolup söz başlaptu qoyçiniñ iti közidin ğezep uçqunlirini çaçritip turup, -daimmen bəkivatqan qoylarğa hucum qilip, qoylarni xuddi vabadek qirip taşlaysen, bügün sendin aşu qoylarniñ xunini alimen.

Başqa üç itmu böriniñ özige yetküzen ziyan-zexmiti, ğalcirliqi üstide arqa-arqidin sözlep:

-Səniñ zulmundiñ qutuluş üçün, səni yoqitip, köñlimizni emin tapturimiz, -dəyişiptu.

-Toğra, -deptu böre gunahini boyniğa alğandek bolup bəşini yerdin kötürmey, -men silerge köp ziyan saldim, siler məni yəyişke heqliq. Ləkin məniñ silerge ayrim-ayrim əytidiğan gəpim bar, aldi bilen navayniñ iti çetke çiqip tursun, gəpimni qalğan üçiñlarğa əytay, -deptu. Üç it navayniñ ətiğe şeret qilğan iken, navayniñ iti nəriraq bərip turuptu. Böre üç itqa-bir birdin qarivəlip, mulayimliq bilen söz başlap:

-Men qoyçiniñ nurğun qoyini yədim, qassapniñ qənini yalidim, aşpezniñ yundisini içtim, ləkin navayniñ nəmisige ziyan-zexmet salğandimen? Uniñ itiniñ məni yəyişke nəme heqqi bar? Siler üçiñlar məni yəyişke heqliq. Şuña navayniñ itini ucuqturuvtseñlar, məniñ göşüm silerge ciqraqtin təgidu, qorsuqunlarmu obdan toyidu emesmu? -deptu. Buni añliğan üç it bir-birige qarişip, baş liñşitişip, bu sözniñ toğriliqini testiqlişip, navayniñ itini talivətiptu.

-Emdi aşpezniñ iti çetke çiqip tursun, qalğan ikkiñlarğa əytidiğan sözüm bar, -dep aşipezniñ itinimu çetke çiqirivətiptu böre, -siler ikkiñlar qoy baqsiler, mənіñ ziyinim hemmidin bek ikkiñlarğa yetti. Peqet ikkiñlarla məni yəyişka heqliq. Aşpezniñ yundisini içip qoyğanliqim üçün, uniñ itiniñ məni yəyişke nəme heqqi bar? Siler uni yer çişlitip, məni ikkiñlar yəseñlar yaxşi emesmu?

Şu gep bilen bu ikki it aşpezniñ itinimu u dunyağa evetivətiptu. Böre: "Emdi qassapniñ iti nəri turup tursun, saña yalğuz əytidiğan gəpim bar" dep qoyçiniñ itini yəniğa tartip, qassapniñ itini bir çetke çiqirip qoyuptu. Andin:

-Hey, ağine, heq gepni əytsam, men səniñ qoyuñnila yədim, qassapniñ qənini anda-sanda yalap qoydum, xalas, şuña uniñ iti məni sen bilen bille yəse saña uval bolidu, mundaq qiliş hem adaletsizlik bolidu. Sen uni yoqat, məni özüñ yalğuz yəgin, -deptu.

-Men özüm yalğuz uni qandaq yoqitalaymen, -deptu qoyçiniñ iti. Böre:

-Men saña yardemlişimen, qəni bol, çaqqan kel, -deptu-de, qoyçiniñ itiğa qarap:

-Ey, exmeq , məni yəyişke nəme heqqiñ bar?! Emdi növet saña keldi, deptu-de, çişilirini hiñgaytip, bir ətilipla qoyçiniñ itinimu cənidin cuda qiptu. Əytişlarğa qariğanda "Bölüngenni böre yer" dəgen temsil şuniñdin qalğan iken.

U.51.1. AYRILANI KURT YER

Koyun çobanı, kasap, aşçı ve fırıncının her birinin bir köpeği varmış. Bir gün bu dört köpek yolda karşılaşmış ve dost olmuşlar. Günün birinde birlikte gezintiye çıkmak için, çok sık bir ormanlıkta buluşmuşlar. Onlar bu ormanlıkta birçok kurdun yaşadığını bilmekteymişler. "Rasgele bir kurtla karşılaşırsak hepimiz birlikte onu yok edelim." diye sözleşip, ormanın içine doğru yürümüşler. Ormanın tam ortasına geldiklerinde ansızın bir kurtla karşılaşmışlar. Köpeklerden biri:

-Dostlarım, dikkatli olun, birbirinizden ayrılmayın, güç birliği yapalım, kurda yem olmayalım diyerek kurdun etrafını kuşatmışlar. Ortada kuşatılıp kalan kurt, hemen bir plan yapmış ve korkudan ne yapacağını bilemez bir şekle girip, köpeklere:

-Sizler bana ne yapacaksınız? diye sormuş.

-Sen, diye söze başlamış koyun çobanının köpeği gözlerinden ateş saçarak; daima baktığımız koyunlara hücum edip, koyunları tıpkı veba gibi girip mahvedersin, bugün senden işte o koyunların intikamını alacağım.

Diğer üç köpek de kurdun verdiği zarar ziyan ve kudurmuşlukları üzerine konuşmuş ve:

-Senin zulmünden kurtulmak için, seni yok edip gönlümüzü rahat tutacağız, demişler.

-Doğru, demiş kurt günahını kabul edip boynunu yere eğerek; ben sizlere çok ziyan verdim, sizler beni öldürüp, yemekte haklısınız. Lakin benim sizlere ayrı ayrı soracağım sorular var. İlk önce fırıncının köpeği sizin dışınıza çıksın, sözümü kalan üçünüze söyleyeceğim, demiş. Üç köpek, fırıncının köpeğine bakarken, o biraz ötede durmuş. Kurt, üç köpeğe ayrı ayrı dönüp bakıp, mülayimlikle söze başlamış:

-Ben koyun çobanının çok koyununu yedim, kasabın döktüğü kanları yaladım, aşçının bulaşık suyunu içtim, lakin fırıncının hiçbir şeyine zarar ziyan verdim mi? Onun köpeğinin beni yemeye ne hakkı var? Siz üçünüzün beni yemeye hakkı var. Fırıncının köpeğini gönderirseniz size daha çok et kalır ve karnınız daha iyi doyar değil mi? demiş. Bunu duyan üç köpek birbirine katılıp, baş sallayıp, bu sözün doğruluğunu onaylayıp, fırıncının köpeğini boğmuşlar.

-Şimdi aşçının köpeği kenara çıkıp beklesin, kalanlara söyleyeceklerim var, deyip aşçının köpeğini kenara göndermiş kurt. Sonra siz ikiniz koyunlara göz kulak oluyorsunuz, benim ziyanım hepsinden çok sizlere. İkiniz beni yemekte haklısınız. Aşçının çirkef suyunu içtiysem, köpeğinin beni yemeye ne hakkı var? Sizler onu parçalayıp, beni ikiniz yeseniz daha iyi olmaz mı? demiş.

Bu sözle birlikte iki köpek diğerini bu dünyadan göndermişler. Kurt "Şimdi kasabın köpeği geri dursun, sana yalnızken söyleyeceğim bir sözüm var." deyip çobanın köpeğini yanına çekip, kasabın köpeğini dışarıya çıkartmış. Sonra da:

-Hey, dostum, ben senin koyunlarını yedim, kasabın döktüğü kanları arada sırada yaladım; onun köpeği beni seninle beraber yerse yazık olur. Böyle olması adaletsiz olur. Sen onu yok et, beni yalnız başına ye, demiş.

-Ben yalnız başıma onu nasıl yok edeyim, demiş çobanın köpeği. Kurt:

-Ben sana yardım ederim, haydi çabuk gel, demiş çobanın köpeğine bakarak:

-Ey ahmak, beni yemeye ne hakkın var?! Şimdi sıra sana geldi demiş, dişlerini gösterip, bir sıçrayıp çobanın köpeğini öldürmüş. "Sürüden ayrılanı kurtlar yer." denen söz bu olaydan kalmıştır.

U.52. EQİLLİQ TOŞQAN[406]

Bir çoñ tağniñ çoqqisida, şir, tağniñ bel qismida pil yaşaydiken. Tağ bağrida bolsa bir toşqan yaşaydiken.

Toşqan yaşavatqan cay reñga-reñ isil güller bilen tolğan, zumrettek sular əqip turidiğan çimenlik bolğaçqa, şir bilen pil bu cayni igellivəliş qestide boptu.

Künlerniñ biride şir tağ çoqqisidin çüşüp, ağzini əçip toşqanni yəyişke temlişiptu. Toşqan uniñğa:

Toxtap turuñ şir batur,
Sizge bir sözüm bardur.
Kim padişah bu taqqa?
Cavab bəriñ soraqqa.

Şir kökrikini kərip, bəşini əğiz kötürüp turup:

-Elvette men bolimen-de! –deptu. Toşqan:

Kördüm pilni tünügün,
Şundaq əytti sözini:
Bu tağda, bu cahanda
Padişah dep özini,
Başqur ğidek biznimu.

[406] Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 224-227.

Deptu, şir ğezep bilen hökürüp:

-Xep toxtap tur, qan yutqur, sen lamzellige biñsimni taza bir körsitip qoymisam! deptu ve toşqanni yəyişni untup, uniñdin pilğa taqabil turuş toğrisida meslihet soraptu. Toşqan uniñğa mundaq deptu:

Kəsel bolup yalğandin,

Yətip qəliñ etige.

Pilni aldap men bunda,

Başlap kəley petige.

Çaçrap turuñ, döt pilçaq

Qəşiñizğa kelgende,

Boğup şuan gəlidin,

Yevalmamsiz birdemde.

Şir bu aqilane meslihetni memnunluq bilen qobul qiptu.

Etisi tañ seherde toşqan tağqa çiqip pil bilen uçrişiptu. Pil aldi bilen əğiz əçip:

-Nahayitimu obdan kepsen toşqançaq, uzun qulaq qorqunçaq, səniñ turğan cayiñni maña bergin çapsanraq, unimisañ putumda dessep qilimen paçaq, -dep köreñleptu.

Toşqan uniñğa:

-Bolidu, bolidu, ləkin men bügün nahayiti zörür iş bilen keldim. Şir ağrip öler haletke yetti. Siz bərip uni yoğan tapiniñiz bilen rasa çeyleñ, cənini cehennemge ravan eyleñ, şuniñ bilen bu tağ tamam sizniñ bolidu, deptu. Pil bu sözlerni añlap toşqanni derhal yol başlaşqa buyruptu.

Toşqan sekrep yol yürüp, pilni egeştürüp, şirniñ qeşiğa yəqinlişişi haman şir ornidin ətilip turup, pilniñ gəlidin boğup öltürüp qoyuptu.

Bir neççe kün ötkendin kəyin toşqan tağ çoqqisida şir bilen uçrişip qaptu. Şir xoşal bolup:

-Sen tolimu eqilliq ikensen, ozuqum tügigenlikini bilip özüñ kepsen emesmu! -deptu əçirqiğan közlirini möldürlitip.

Toşqan alaqzade bolğan ve heyran qalğan qiyapetke kirivəlip şirğa munularni bayan qiptu:

Kördüm bir çoñ mexluqni,
Yaşaydiken deryada.
Əytişiçe teñdişi,
Yoqmiş uniñ dunyada.
Təxi bizniñ tağqimu,
Padişahmen, deydu u.
Həli kəlip siznimu,
Yalmap yeymen, deydu u.

Şirniñ ğezipi miñ gez örlep:

Başlap barğin, bir körey,
Zadi qandaq nəme u.
Edipini rast bərey,
Bolsimu ger dive u!

Deptu-de, toşqanğa yol başlitip, derya boyiğa yətip keptu. Ular yoğan bir qiya taşniñ üstige çiqip süp-süzük derya, süyige qariğudek bolsa, suniñ ekside şirniñ heyvetlik qiyapiti körünüptu. Toşqan uni körsitip turup:

-Ene, del özi şu! -deptu.

Şir qariğudek bolsa, özige oxşaş kətidiğan bir yirtquç çişlirini hiñgaytip, quyruqini diñgaytip, moylirini paxpaytip uniñğa xirs qilip qarap turğudek. Şir təximu ğezepke kəlip heyvet bilen bir silkinip, çişlirini ğuçurlitip, uniñğa qarap neze tartip dehşet bilen höküreptu. Toşqan derhal:

-Qarañ, qarañ, şir batur, siz elemde birbatur. U mexluq təxi sizge qarap nere tatur. Ene u ağzini yoğan əçip, zeherlik şalini çəçip, sizni yəyiş üçün kelmekte çiqip! -deptu.

Şir batur qattiq bir hökirep deryağa özini ətiptu. Deryada süzük dolqunlar buzğunlinip aq çəçekler əçiptu. Şir bolsa meñgü kelmeske kətiptu, tağ bağridiki bayaşat çimenzarliq eqilliq toşqan üçün erkin, azade, bextlik quçikini səxiliq bilen əçiptu.

U.52.1. AKILLI TAVŞAN

Büyük bir dağın en tepesinde aslan, dağın orta kısmında bir fil, dağın yamacındaysa bir tavşan yaşamaktaymış.

Tavşanın yaşadığı yer rengârenk güllerin olduğu, zümrüt gibi suların akıp durduğu çimenlik bir yermiş. Aslan ile fil burayı ele geçirmek istiyorlarmış.

Günün birinde aslan dağın tepesinden inip, tavşanı yemeye yeltenmiş. Tavşan ona:

Bekle bir dur aslan batur,
Size bir sözüm vardır.
Kim padişah bu dağda?
Cevap verin bu soruma.

Aslan göğsünü gerip, başını yukarıya kaldırıp:

-Elbette padişah benim, demiş. Tavşan:

Gördüm fili dün,
Şöyle söyledi sözünü:
Bu dağda, bu dünyada
Padişah deyip özüne
Yöneten bizi oymuş.

demiş. Aslan da öfkeyle kükreyip:

-Sen bir dur, sana kan yutturup, kabiliyetimi çok güzel göstereceğim, demiş ve tavşanı yiyeceğini unutup, file nasıl karşı duracağı konusunda tavsiye almış. Tavşan ona şöyle demiş:

Hasta olup yalandan,
Yatıp kal oraya.
Fili aldatayım ben burada,
Gelmeye başlasın yanına.
Sıçrayıp durun,
Yanınıza geldiğinde,
Boğun o an boğazından,
Yiyemezsiniz bir defada.

Aslan bu akıl dolu nasihati memnuniyetle kabul etmiş.

Ertesi sabah tavşan dağa çıkıp fil ile karşılaşmış. Fil ağzını açıp:

-Pek de iyi geliyorsun tavşan, uzun kulaklı korkak, senin olan dağ yamaçlarını bana ver hemen, kabul etmezsen ayaklarımın altında seni çiğnerim, demiş.

Tavşan da ona:

-Olur, olur; lakin ben bugün çok güzel bir sebeple geldim. Aslan hastalıktan ölür hale geldi. Siz gidip bu kocaman bedeninizle onu ezin, canını cehenneme gönderin; böylece bu dağ tamamen sizin olur, demiş. Fil bu sözleri duyduktan sonra hemen yola çıkmak istemiş.

Tavşan sekerek gidip, fili de beraberinde götürüp, aslanın yanına yakınlaşmasıyla beraber, aslan hemen yerinden fırlayıp, filin boynundan yakalayarak onu boğup öldürmüş.

Birkaç gün geçtikten sonra tavşan dağın tepesinde aslan ile karşılaşmış. Aslan buna memnun olup:

-Sen çok akıllısın, erzakımın bittiğini bilip kendin geldin değil mi?! demiş ona gözlerini açıp.

Tavşan şaşırmış bir halde aslana şunları söylemiş:

Gördüm bir büyük mahlûku,
Yaşayan deryada.
Onun hiçbir benzeri,
Yokmuş bu dünyada.
Dahası bizim dağda,
Padişahmış diyor o.

Bir de gelip sizi de,
Yiyip yutacakmış, diyor o.

Aslanın öfkesi bin katına çıkıp:

Beni oraya götür, bir göreyim,
Nasıl bir şey o!
Dersini tam vereyim,
Olsa da bir dev o!

demiş ve tavşanla birlikte, dere boyuna gelmişler. Onlar büyük bir taşın üstüne çıkıp ter temiz dere suyuna baktıklarında, aslanın heybetli bedeni suya aksetmiş. Tavşan aslana bu yansımayı gösterip:

-İşte mahlûk bu! demiş.

Aslan baktığı zaman, kendine benzer şekilde, yırtıcı dişlerini gösterip, kuyruğunu sallayıp, tüylerini kabartıp ona karşı duran şeyi görmüş. Aslan da öfkelenip heybetli şekilde silkinip, dişlerini gösterip, ona bakarak dehşet bir şekilde kükremiş. Tavşan hemen:

-Bakan, duran aslan yiğit, siz âlemde tek yiğit. O mahlûk size bakıp nereye gelir. İşte o ağzını kocaman açıp, zehirli salyasını saçıp, sizi yemek için gelmekte yola çıkıp! demiş.

Aslan yiğit sert bir şekilde kükreyip kendini dereye atmış. Deryada dalgalar oluşup ak köpükler çıkmış. Aslan ise ebediyete varmış, dağ başındaki bereketli çimenlik ise akıllı tavşan için hür, bağımsız, mutlu kucağını cömert bir şekilde açmış.

U.53. MAYMUNLAR VE ƏYİQLAR[407]

Burunqi zamanda nahayitimu keñ, bir bük cañgalliq bar iken. Bu cañgalda bir top maymunlar yaşaydiken. Cañgalda yavayi miviler köp iken, maymunlar yimek-içmektin zadila ğem qilmaydiken, bu cayniñ havasi yaxşi, süyi elvek iken. Maymunlar öm-inaq ve xuşal-xoramliq bilen ömür süridiken.

Künlerdin bir kün, maymunlar bezme qurup könül əçiptu. Dastixanlarğa her xil höl-quruq yimişler, nazu-nəmetler tizilip, xumrilarda hey-şaraplar keltürüptu. Usulçilar,

[407] Savut, Eziz - Nurdun Musa - Mahmutcan İslam, **age.** s. 158-165.

neğmiçiler neğme-nava, usulni qizitivətiptu. Ular aşundaq zoq-şoq bilen körül əçişivatqanda tağ tereptin bir əyiq keptu ve maymunlarniñ yurtini, ularniñ ğemsiz-bayaşat turmuşini körüp, birdinla içi tarliği tutuptu, körlide heset otliri baş kötiriptu. Əyiq "Bu qandaq digen namuvapiq teqsimat, əyiqlardek ali nesil, hayvanatlarniñ er mötiviri bolmiş bir taipe erzimigen bir çöl-deştke orunlişip, ömrini capa-muşeqqet, ğem bilen ötkuzsunu, nediki bir erzimeydiğan, hayvanatlar içidiki er pes sanilidiğan maymunlar şunçe güzel, bayaşat ve isil makanni iplas ayaqlirida çeylep, bizep qilip bulğisa, özige makan qilivalsa bolamdu? Yaq, buni özgertiş kərek, bundaq cay peqet biz əyiqlardek ali mertiviliklerge munasip, maymunlarni bu yerdin qoğlap çiqiriş lazim. Peqet şundaq bolğandila andin toğra bolğan bolidu" dep oylaptu. Özi yalğuzla hucum başlap, maymunlarniñ xuşal-horamliğini buzmakçi, ularni bu yerdin heydimekçi boptu. Şu arida bir maymun bir çiqiriğan iken. Hayt-huyt digiçüla mirdin artuq maymun peyda bolup əyiqni ariğa əlip körgiligini körsitiptu. Baş-közi qanğa boyalğan əyiq maymunlardin aran qutulup taqqa qəçiptu.

U öz topiğa kəlip, körgen-bilgenlirini, maymunlarniñ özige qilğan edepsizligini bir birlep sözleptu. Buni añliğan əyiqlar arisida ğulğula kötiriliptu.

-Bu biz əyiqlar üçün nomus iş. Aşu erzimes maymunlar bizni şunçe haqaretleşke cüret qilsa qandaq çidap turalaymiz? Eger ularni ucuqturup, edep cazasini bermeydiğan bolsaq, şenimizge əğiz dağ çüşüp, evlatlirimiz baş kötirip yürelmeydu şura ularğa bir kəçidila hucum qilip, aşu güzel makanni igelleyli, -dep meslihet bəriptu əyiqlardin biri.

Əyiqlar maymunlarğa hucum qiptu, şu kemlerde maymunlarniñ padişasi vezir-emra ve asasliq leşkerlirini əlip başqa bir maymunlar əlige məhmandarçiliqqa ketken iken. cañgaldiki puqra maymunlar hiçnersidin bixever bulup, ğeplep uyqusida iken. Əyiqlar şiddet bilen bəsip kəlip, köpligen maymunlarni öltürüptu, güzel makan maymunlarniñ qəni bilen boyiliptu, nahayiti az sandiki maymunlar cənini əlip, bu avat-

güzel makanni taşlap qəçip qutuluptu. Bu makan əyiqlarniñ qoliğa ötüptu. Əyiqlar bu makanda əğinaqlap rahat-parağet sürüptu.

Maymunlarniñ padişahi məhmandarçiliqni tamamlap öz əlige qaytip kəlivatqinida, əyiqlardin qəçip qutuluğan bir qançe maymun uçraptu. Ular özlirini padişasinin aldiğa taşlap yiğa-zare bilen bolğan hadisini bir birlep bayan qiptu.

Maymunlarniñ padişasi bu xeverni arlap ğemge çömüptu. Nazu-nimetke tolğan, şundaq xuş havaliq güzel vetenniñ əyiqlarniñ tapini astida veyran bolğanliği, qanqərindaşliriniñ qoğlap çiqiriliğanliğiğa tolimu içi səriliptu. Ləkin u vetenni əyiqlar qolidin qayturup əliş, maymunlar üçün küç cehette nahayitimu müşkül bir iş ikenliginimu bilidiken. Şah nime qilarni bilmey ğemge çöküp turğinida, bir maymun şahqa tazim qiptu ve:

-Padişahi alem, bu işqa munçila ğemge çöküp kətiş hacetsiz. Bu işta aldirarğuluq emes, sevri kərek. Biz maymunlar küç bilen əyiqlarni meğlup qilalmaymiz. Eñ yaxşisi ularni pem bilen caylaş muvapiq, -deptu-de padişani çetke tartip, özinin tedbirini sözlep bəriptu ve uniñdin buni sir qilip saqlaşni telep qiptu.

Padişa bu maymunniñ merdane ve baturane tedbirige heyran boptu ve tesirlinip apirin aquptu. Maymun şah başliq barliq kərindaşliri bilen xoşlişiptu. Şah maymun közige yaş alğan halda, birqançe sakçi maymunlarğa, hiliqi maymunni boluşiçe dumbalaşni, yüz-közlirini qan-carahet qilip andin uni əyiqlar igellivalğan makanğa xupiyane apirip taşlap kəlişni buyruptu. Saqçi maymunlar boyruqni bica keltürüptu. Maymunlar şahniñ qilivatqan işliriğa heyran qəlişiptu.

Etisi seherde əyiqlar oyğinip kündilik bezmilirini başlaşqa teyyarliniptu. Əyiqlardin bir qançisi hiliqi carahatten dürülgen zar-zar yiğlap nale qilivatqan

maymunni körüp qaptu-de, əyiqlar padişasiğa melum qiptu. Əyiq padişa vezir vuzraliri bilen yətip kəlip, qanğa boyilip zarlinip yatqan maymundin soraptu:

-Hey mecruh nimişqa bu yerde qan içide nale-piğan çəkip yatisen? Nimişqa topirdin ayrildiñ? Səni bu halğa salğuçilar kim?

Maymun halsiriğan halda bəşini kötirip, öz etrapida turğanəyiqlarni körüptu ve tedbirini işqa aşuruşniñ tunci qedimini başlaptu:

-Ey şahi alem, bu kelgülük maña qərindaşlirim bolğan maymunlarniñ şahidin keldi. Men eslide maymun padişaniñ eñ yəqin-işençlik veziri idim. Bir küni padişahim məniñdin: "Əyiqlarni vetinimizdin qoğlap çiqirişniñ amalini tap!" dep meslihet soridu. Men: "Şahim, əyiqlar bizdin küçlük. Saltanet, şanu-şevket cehettima bizdin uluğ. Ularğa hiçqaçanda ter kelgili bolmaydu. Şuña ular bilen ceñ qilmiğinimiz tüzük" dep meslihet berdim. Şah bu sözni añlap gezeplendi-de, yasavulliriğa buyruq berdi. Ular məni qattiq urdi. Muşu halğa keltürdi, men huşumdin kettim, közümni əçip özlirini körüvatimen, emdi dergahliriğa səğinip panaliq tileymen.

Şah əyiq bu geplerni añlap oyğa çöküptu ve maymunniñ sözige işiniptu, uniñdin paydilanmakçi moluptu. Uniñğa rehim-şepqet körsetken bolup, uni davalap dem aldurup, obdan qaraptu.

Birneççe künlerdin kəyin, maymun saqayğanda, əyiq şah uni aldiğa çaqirip:

-Sen bizni aşu zalim maymunlar turuvatqan makanğa başlap bar. Biz ularniñ edivini bərimiz, -deptu.

Maymunlarniñ mevcut turuşi, əyiqlar üçün xatircemsizlik keltürüp turidiken "Ular haman öz yurtini qayturup əlişqa urunidu" dep qaraydiken. Şuña əyiqlar muşu bana bilen maymunlarni yer yüzidin pak-pakiz tazilivetmekçi bolğan iken.

Maymun əyiq şahniñ ağzidin ene şu teklipnila kütüp turğan iken. Maymun ularni maymunlar üstige başlap bərişqa xuşalliq bilen razi boptu.

Əyiqlar yette yaşardin yetmiş yaşarğiçe qozğilip, qorallinip hiliqi maymunniñ yol başlamçiliği bilen, maymunlarni yoqitişqa atliniptu.

Maymun maymunlarniñ bir çoñ bayavanğa toplişip əyiqlarğa qarşi ceñge teyyarliq qilişqanliğini köptürüp sözlep əyiqlarniñ ğezivini aşuruptu.

Miğildap ketken əyiq leşkerliri hiliqi maymunniñ başlamçiliği bilen birqançe kün yol yürüptu. Maymun ularni zadi körüp hem mərip baqmiğan yollar bilen başlap, bir deşt-bayavanğa əlip kiriptu. Əyiq şah heyran bolğan halda:

-Hey maymuncan, bu bir ğelite bayavanğu? Tiriklik yoqtek qilidu. Adişip qalğan bolmiğin yene! -deptu.

-Yoqsu, -deptu maymun, -hergiz adişip qalmidim. Bu bayavanniñ qap otturisida bir bostanliq bar, maymunlar ene şu yerge toplaşqan, xatircem bolsila.

Seper davam qiptu. Yene bir kün yol yürüp deştniñ təximu içkirisige kirip kətiptu. Bu deşt çöyündek qətip ketken appaq şorluq iken. Ot-çöp, tirikliktin esermu yoq. Del-derex, sudin gep açqili bolmaydiken. Kün çüş bolay digende deşt quyaş nurida qizip yalquncap, ot köyüvatqan tonurğa ayliniptu. Əyiqlar uzun yol azavi, harğan-açqanliği, uniñ üstige deştniñ issiqliği sevividin nepes alalmay, tilliri bir ğəriç sargilaptu. Axiri issiqqa berdaşliq bərelmey bir birlep yiqilipqa, can talişişqa başlaptu. Əyiq şahi axirida, özиniñ aldanğanliğini, buniñ bir hile-tuzaq ikenligini his qiptu-de, birdinla dehşetlik çiqirivətiptu:

-Sen eblex bizni aldapsen!

-Rast əytisen! -deptu maymun merdane halda, -sen aldandiñ sen acizlarğa zulum qildiñ, ularni öz yurtidin mehrum qildiñ. Bilginki, zalimlarniñ aqiviti haman muşundaq bolidu!

Əyiq maymunniñ sözidin dehşetke çüşüp uni öltürmekçi boptu-yu, biraq yene sevri qiptu. Çünki u qaytiş yolini tapalmas iken. Şuña bu deşttin qaytip çiqqandin kəyin, andin uni öltürmekçi boptu.

-Maymun, -deptu əyiq şah hiligerlik bilen, -bolidiğan iş boldi. Heqiqeten bizdinmu ötti. Biz emdi töve qilimiz. Bu yerdin salamet çiqqandin kəyin, yurturlarni qolurlarğa bərip, biz qaytip tinç ömür keçürimiz. Biz səniñ bəşiñğa kün çüçkende palakettin qutuldurduq tuz berduq, hiç bolmisa şuniñ hörniti üçün bizni bu sehradin salamet əlip çiqip qoyğin, yol başliğin.

-Mümkin emes! -deptu maymun ve qaqaqlap külüptu, -digenlirirniñ hemmisi saxta. Qutulup çiqqandin kəyin məni öltürmekçisen ve uruq-aymaqlirimniñ neslini qurutmaqçisen. Sen emdi bu deşttin qutuluşni xiyal qilma. Hemmiñ muşu yerde halak bolisen. Men muşu çare bilen senlerni halak qilişni, qovm-kərindşlirim ve şahim aldida vede qilğanmen.

-Uninğa alliqaçan teyyarlinip qoyğanmen. Men ölsem senlermu ölisen. Xelqim, vetinim senlerdin qutulidu, xelqim məni hiçqaçanda untumaydu!

Əyiq maymunniñ neşterdek sözlirige berdaşliq bərelmey uni qiliç bilen parçilap taşlaptu ve axirida özimu barliq əyiqlarmu deştniñ issiğiğa berdaşliq bərelmey ölüp tügeptu.

Şundaq qilip maymunlar əyiqlarniñ zulmidin tamam qutulup yene eslidiki vetinige qaytip keptu. Hiliqi maymunni yad ətip zar-zar yiğlişiptu ve her yili uni xatirileş künlirini ötküzüdiğan boptu.

U.53.1. MAYMUNLAR VE AYILAR

Eski zamanda çok geniş bir gür ormanlık varmış. Bu ormanda bir grup maymun yaşarmış. Ormanda yabanî meyveler çokmuş, maymunların yemek içmekten başka

dertleri yokmuş. Bu yerin havası güzel, suyu temizmiş. Maymunlar hep beraber, dostça ve memnun mesut hayatlarını sürdürmekteymişler.

Günlerden bir gün, maymunlar şölen yapıp eğlenmişler. Masalara her tür yaş ve kuru yemişler, nimetler dizilip, kaplara şaraplar doldurulmuş. Çalgıcılar, herkesi müzikle coşturmuşlar. Maymunlar bu şekilde gönül eğlendirirken dağ tarafından bir ayı gelmiş ve maymunların yurdunu, onların dertsiz hayatlarını görüp, birden içi daralmış, onu kıskançlık tutmuş. Ayı "Bu ne uygunsuz bir durum, ayılar gibi âli ve ulu bir nesil, hayvanların en muteberleri olan bir tür, bir çöle yerleşip, ömürleri cefa, meşakkat ve gamla geçsin, öbür taraftan hayvanlar içinde en alçak olan maymunlar ise böyle güzel bir yerde yaşasın. Bu olacak iş mi? Yok, hayır, bunu değiştirmek gerek. Böyle yerler ancak bizim gibi yüksek mertebedeki hayvanlara uygundur. Maymunları buradan kovup göndermek lazımdır. Ancak bu şekilde doğru olur." deyip düşünmüş. Ayı kendi başına hücum edip, maymunların mutluluğunu bozmak, onları buradan kovmak istemiş. Bu arada bir maymun ortaya çıkmış. Hayt huyt der demez binden fazla maymun görünmüş ve ayıyı aralarına alıp ona gününü göstermişler. Başı gözü kana bulanan ayı maymunlardan zorla kurtulup dağa kaçmış.

O kendi topluluğuna gelip, görüp öğrendiklerini, maymunların kendisine yapmış olduğu terbiyesizliği tek tek anlatmış. Bunu duyan ayılar arasında bir telaş başlamış.

Bu ayılar için bir namus meselesidir. O değersiz maymunlar bize hakaret etmeye cüret ederse biz buna nasıl tahammül edelim? Eğer onların cezasını vermezsek, şerefimize gölge düşer, evlatlarımız başları dik yürüyemezler. Onlara bir gece hücum edip, o güzel yerleri ele geçirelim, deyip tavsiye vermiş ayılardan birisi.

Ayılar maymunlara hücum etmiş. O günlerde maymunların padişahı vezirlerini ve en iyi askerlerini alıp başka maymunlar ülkesine misafirliğe gitmişler. Ormandaki fukara maymunlar hiçbir şeyden habersiz, uykudaymışlar. Ayılar orayı basıp, maymunları öldürmüşler ve bu güzel yeri maymunların kanıyla boyamışlar. Maymunların bir kısmı canını kurtarıp buradan kaçmışlar. Ayılar bu güzel mekânı ele geçirmişler. Ayılar bu yerde rahat şekilde yaşamaya başlamışlar.

Maymunların padişahı ziyaretini tamamlayıp kendi yurduna dönerken, ayılardan kaçıp kurtulan birkaç maymunla karşılaşmış. Onlar hemen padişahlarının önüne gelip olan biteni ağlaya sızlaya anlatmışlar.

Maymunların padişahı bu haberi duyup derde düşmüş. Maymun padişahı nimetlerle dolu güzel ve havalı vatanlarının ayıların ayakları altında viran olduğunu, kardeşlerinin yurtlarından kovulduğunu duyup üzülmüş. Fakat maymunlar vatanlarını ayıların elinden geri almanın çok güç bir iş olduğunun farkındaymışlar. Şah ne yapacağını bilmeden derde düşüp kalmışken, bir maymun şaha gelmiş ve:

-Âlem padişahı, bu işe bu kadar üzülmeye gerek yok. Bu işte aceleye değil, sabra ihtiyacımız var. Biz maymunlar güç birliği yaparak ayıları yenebiliriz. O, padişahı kenara çekip kendi tedbirinden bahsetmiş ve bunu sır olarak saklamasını rica etmiş.

Padişah, maymunun mert ve yiğit tedbirine şaşırmış ve onu takdir etmiş. Maymun şah, gözü yaş dolu bir şekilde, birkaç maymunu yanına çağırıp, deminki maymunu dövüp ayıların bölgesine atıp bırakmalarını istemiş. Maymunlar padişahın yaptıklarına şaşırmış, ama isteğini de yerine getirmişler.

Ertesi sabah ayılar şölen yapmaya hazırlanmışlar. Ayılardan birkaçı, dövülüp bölgelerine atılan, ağlayıp inleyen maymunu görmüş ve ayılar padişahına söylemiş. Ayı padişah vezirleriyle birlikte gelip, kana bulanıp inleyen maymuna şunu sormuşlar:

-Hey yaralı maymun, niçin burada kanlar içinde inleyip yatıyorsun? Niçin grubundan ayrıldın? Seni bu hale koyan kim?

Maymun bitkin bir halde başını kaldırıp, etrafında duran ayıları görmüş ve bulduğu tedbiri devreye sokmaya başlamış:

-Ey âlem şahı, bu başıma gelenler maymunlar padişahı yüzündendir. Ben aslında maymunlar padişahının en yakın veziri idim. Bir gün padişah bana: "Ayıları vatanımızdan kovalayıp sürmenin çaresini bul!" deyip tavsiye istedi. Ben: "Şahım, ayılar bizden güçlüdür. Saltanat, şan şöhret cihetinde bizden uludur. Onlarla hiçbir şekilde eşit değiliz. Bu yüzden onlarla savaşmamamız daha mantıklıdır." şeklinde nasihat ettim. Maymun şahı bu sözleri duyup öfkelendi ve askerlerine emir verdi; beni kötü şekilde dövdüler, bu hale getirdiler. Ben şimdi maymunlar için kötülük dilerim.

Ayı şah bu sözleri duyup düşünceye dalmış ve maymunun sözlerine inanıp ondan faydalanmak istemiş. Ona şefkat göstermiş, tedavi edip iyi bakmış.

Birkaç günden sonra, maymun iyileştiğinde, ayı şah onu önüne çağırıp:

-Sen bizi şu zalim maymunların bulunduğu mekâna götür. Biz onların dersini veririz, demiş.

Maymunların mevcut düşüncesi, ayılar için saygısızlıkmış. Bu yüzden ayılar, maymunları yeryüzünden silmek istemişler.

Maymun, ayı şahın bu teklifini durup düşünmüş ve sonunda onları diğer maymunların yanına götürmeye razı olmuş.

Ayılar yediden yetmişe hareket edip, maymunun öncülüğünde diğer maymunları yok etmeye hazırlanmışlar.

Maymun, diğer maymunların büyük bir çölde toplanıp ayılara karşı savaşa hazırlandığını söyleyip ayıların öfkesini artırmış.

Çoğalıp gelen ayı askerleri maymunun öncülüğünde bayağı uzun yol yürümüşler. Maymun sonunda onları bir çöle getirmiş. Ayı şah şaşırmış bir halde:

-Hey maymun, burası tuhaf bir çöl değil mi? Hiçbir yaşam kıpırtısı yok. Şaşırıp kalmadın mı? demiş.

-Yok, demiş maymun, hiç de şaşırıp kalmadım. Bu çölün tam ortasında bir bostanlık var, maymunlar oraya toplanmışlardır herhalde.

Böylece sefere devam etmişler. Yine bir gün boyunca yol yürüyüp çölün daha da içerilerine girmişler. Bu çöl uzayıp giden bembeyaz bir tuzlukmuş. Bitkiden, ot çöpten ve canlıdan eser yokmuş; bu yüzden ağacın ve suyun sözünü bile etmemişler. Gün öğleye vardığında, çöl güneş ışınlarıyla yanıp kavrulmuş, adeta ateş yanan bir fırına dönüşmüş. Ayılar uzun yol azabı, yorgunluk ve onun üstüne de çölün sıcaklığı sebebiyle nefes alamayıp, dilleri bir karış dışarıya salkmış. Sonunda ısıya dayanamayıp bir bir yıkılmaya, can çekişmeye başlamışlar. Ayılar şahı sonunda, kendisinin kandırıldığını, bunun bir hile ve tuzak olduğunu hissetmiş ve birden dehşet saçmış:

-Seni aptal, bizi aldattın!

-Doğru söylüyorsun! demiş maymun mert bir şekilde; sen aldandın, sen acizlere zulüm ettin, onları kendi yurtlarından mahrum bıraktın. Şunu bil ki, zalimlerin akıbeti böyle olur!

Ayı, maymunun sözlerinden dehşete düşüp onu öldürmeye kalkmış, fakat yine de sabretmiş. Çünkü ayı şah geri dönüş yolunu bilmiyormuş. Çölden çıktıktan sonra onu öldürmeye karar vermiş.

-Maymun! demiş ayı şah hilekârlıkla, olan oldu. Hakikaten bizden geçti. Biz şimdi tövbe ediyoruz. Buradan sağ selamet çıktıktan sonra, yurdunuzu size geri

vereceğiz. Biz senin başına kötülük geldiğinde felâketten kurtardık, hiç olmazsa, bunun hürmetine bizi bu sahradan çıkar.

-Mümkün değil! demiş maymun kahkahayla gülerek; dediklerinin hepsi yalan demiş ayıya. Kurtulup çıktıktan sonra beni öldüreceksin ve neslimi tüketeceksin. Sen şimdi bu çölden kurtulmayı hayal bile etme. Hepsiniz burada helâk olacaksınız. Ben, bulduğum bu çare ile sizleri helâk edeceğime, kardeşlerim ve şahım önünde söz verdim.

-Ben buna çoktan hazırlandım. Ben ölürsem, sizler de ölürsünüz. Halkım, vatanım sizlerden kurtulur; halkım hiçbir zaman beni unutmaz!

Ayı, maymunun neşter gibi sözlerine dayanamayıp, onu kılıç ile parçalamış ve sonunda kendi de diğer ayılar da çölün sıcağına dayanamayıp ölüp gitmişler.

Böylece maymunlar ayıların zulmünden tamamen kurtulup, yine kendi vatanlarına geri dönmüşler. Kendileri için ölen maymuna ağlayıp yâd etmişler ve onun için her yıl yıldönümü yapmışlar.

U.54. TEDBİRLİQ OĞLAQ[408]

Burunniñ burunisida, zamanniñ zamanisida oğlaq, qoziçaq, buqiçaqlar inaq dost bolup ötkeniken. Künlerniñ biride, bu üç dost meslihetlişip sayahetke çiqmaqçi boptu. Ular içidin birini başliq saylimaqçi boptu ve: “Aldimizdiki çoñ österniñ bu qəşidin u qəşiğa bir-birlep sekreyli, qaysimizyiraqqa sekrisek, şu başliq bolsun dep toxtam tüzüşüptu. Aldi bilen qoziçaq sekreptu, u österniñ iken, uniñ arqa ikki puti suğa çilişip qaptu. Növet oğlaqqa keptu, u çaqqanliq bilen bir sekreptiken, österniñ u qəşidin xəli yiraqqa çüşüptu. Şert boyiçe oğlaq başliq boptu.

Ular seperge atliniptu. Yol yürüptu, yürgendimu mol yürüptu. Herxil giyaxlarniñ uçini, reñmureñ gül-çəçeklerniñ ğunçe-poreklirini yep, süzük bulaq suliridin içip, sepirini gönüllük davamlaşturuptu. Şundaq mərip cañgalmu cañgal arilap kətivatsa bir tüp kona çayqalniñ kəşida bir dane böre tərisi uçraptu, oğlaq qoziçaqqa:

[408] Abduhevir, Abduhelil - Nurgun Obulkasim, **age.** s. 184-187.

-Qoziçaq adaş, bu böre tərisini əlival, u bizge kərek bolidu, -deptu. Ular seperni davamlaşturuptu. Yene künlerniñ biride ularğa yolvas tərisi uçraptu. Oğlaq buqiçaqqa:

-Buqiçaq adaş, bu yolvas tərisini əlival, u bizge kərek bolidu, -deptu. Ular seperni davamlaşturuptu. Yene künlerniñ biride ularğa yolvas tərisi uçraptu. Oğlaq buqiçaqqa:

-Buqiçaq adaş, bu yolvas tərisini əlival, u bizge kərek bolidu, -deptu. Ular sepirini davam qiptu. Ular maña-maña bir qoyuq cañgalğa yətip keptu. Ularniñ aldiğa bir eski tamliq uçraptu. Ular şu tamniñ tüvide aram almaqçi boluşup tamniñ içige kirse, bir aç böre yatqudek, börini körgen qoziçaq bilen buqiçaq qorqup arqisiğa dacitiptu. Aç böre ağzini yoğan əçip bir esnep kəriligendin kəyin:

-Senlerniñ bu yerge kəlişkiniñ bek yaxşi boldi, qoza etigenlik naştamğa bolidu, -dep hiciyiptu. Bu gepni arliğan qoziçaq bilen buqiçaqniñ közliri çekçiyip kətiptu. Oğlaq şu an tam üstige sekrep çiqip:

-Dostlar, teyyarlinirlar, yolvas tərisi boy bolidu, böre tərisi peş bolidu, bu qəri böriniñ tərisini tetürisige soyup, yaxşi cuva qilayli, -dep varqiraptu, buni arliğan böre alaqzade bolup, ular kötürüp kirgen böre tərisi, yolvas tərisini körüp qorqqinidin titrep kətiptu ve derhal quyruqini çatriqiğa qisip qəçip kətiptu. Üç dost kəçip kətivatqan börige karap külüşüp kətiptu. Ular tinçlinip, aramxuda dem almaqçi boluptu. Qoziçaqni tam üstide közet qilişqa qoyup, oğlaq bilen buqiçaq uyquğa kətiptu.

Böre şu qaçqan pəti yügüre-yügüre, tili bir yərim gəriç sargilap, on cənidin biri qalmiğanda uniñğa bir tülke uçraptu. Tülke:

-Hey böre çor, özürge həç nersini ter qilmayttiñ, bügün nəme boldi, tiliñ uzirap sargilap kətiptiğu -dep ehval soraptu. Böre:

-Cañgal içidiki bir kona tamda qorsiqim aç yatsam qoziçaq, oğlaq, buqiçak kirip keldi, körlüm xuş bolup, qozini naştiliq, oğlaqni çüşlük, mozayni bozuq qilay dəsem, oğlaq dəgen nerse tam üstige sekrep çiqip: “Yolvas tərisi boy, böre tərisi peş bolidu...” deydu. Qarisam ular heqiqeten yolvas, böre tərilirini kötürüşüp kelgeniken. Mənimu soyup cuviğa peş qilivetmisun, dep qəçip keldim, -deptu.

Tülke hiciyip mesxire qilip:

-Əsit, böre çoñ, şundaq nəmilerdin qorqqinidin nəmisi. Hasirap-hömidep can-pəniñ çiqip ketkili tas qaptu. Biz birlikke kəlivəlip, u nersilerniñ edipini bəreyli, -deptu. Böre arisalda bolup: -Hey tülke, sen ata-bovardin tartip heyyar, məni aldap tutup bermekçi boluvatamsen? -deptu. Tülke:

-Böre çoñ, sen maña işen. Eger işenmiseñ biz ikimiz qoyruqimizni bir-birige çatayli, her iş bolsa ter köreyli, -deptu, böre maqul boptu. Ular ikkisi quyruqini bir-birige mehkem bağlap, arkisiğa yənip, həliqi kona tamliqqa qarap yolğa çiqiptu. Tam üstide közet qilivatqan qoziçaq yiraqtin kəlivatqan böre bilen tülkini körüp, derhal oğlaqni ayğitiptu. Oğlaq tam üstige çiqip qarisa, böre bilen tülke yəqinlap kəlivatqudek, oğlaq:

-İy-iy-iy... Heyyar tülke, sen her küni bir böre əlip kelmekçi emesmidir, nəmişqa üç kündin bəri aran bir böre əlip keldiñ? Təzrek bolmamsen?! -dep varqiraptu.

Buni arliğan böre: “Tülke məni rasttinla aldaptu” dep oylap yüriki qəpidin çiqip ketkili tas qaptu ve şu haman arqisiğa örülüp, tülkini sörep qəçiptu. Oğlaq tam üstide yenila çoqan-süren səlip:

-Nege qaçmaqçisen? Toxtap tur! -dep varkiriğili turuptu. Böre təhimu qorqup cədellişip, öler-tirilişige qarimay beder qəçiptu. U terlep-pişip, hasirap-hömidep bir yerge bərip qarisa, tülke ordisiğa yətivəlip hiciyip turğudek, buni körgen böre tülkiniñ

alliqaçan taştin-taşqa urulup ölüp qalğanliqidin xeviri yoq, “Məni mesxire qilip külüvatidu” dep oylap derğezepke keptu-de, ölük tülkini yərip pare-pare qilip taşlaptu. Şundaq qilip tedbirlik oğlaq qalğan ikki dostini egeştürüp pem-paraset bilen sepirini davamlaşturup, sayahitini ğelibilik axirlaşturuptu.

U.54.1. TEDBİRLİ OĞLAK

Eskilerin eskisinde, zamanların zamanesinde, oğlak, kuzu ve buzağı iyi dost olmuşlar. Günün birinde, bu üç dost konuşup seyahate çıkmayı kararlaştırmışlar. İçlerinden birini de önde yürüyüp yol gösterici olarak seçmek istemişler ve: “Önümüzdeki büyük derenin bir tarafından öbür tarafına bir bir sıçrayıp da hangimiz karşıya geçebilirse o başımız olacak diye anlaşmışlar. Önden kuzu sıçramış, arka ayakları suya çarpıp ıslanmış. Sıra oğlağa gelmiş, o çevik bir şekilde bir sıçramış, derenin öbür tarafına geçmiş. Anlaşmaya göre de oğlak başkan ve yol gösterici olarak seçilmiş.

Onlar bu şekilde sefere başlamışlar. Birlikte çok yol gitmişler, yürüdükçe daha çok yürümüşler. Her tür yabanî otların ucunu, rengârenk gül ve çiçeklerin goncalarını yiyip, temiz sulardan içmişler ve sefere devam etmişler. Ormanın içinde yürürken bir çayın kenarında kurt postuyla karşılaşmışlar ve oğlak, kuzuya:

-Kuzu kardeş, bu kurt postunu alıver, o bize gerekli olacak, demiş ve sefere devam etmişler. Yine günün birinde bir kaplan postuyla karşılaşmışlar. Oğlak buzağıya:

-Buzağı kardeş, bu kaplan postunu alıver, o bize gerekli olacak, demiş ve sefere devam etmişler. Onlar yürüye yürüye gür bir ormanlığa gelmişler; önlerine eski bir ev çıkmış. Onlar bu eski evin içine girip dinlenmek istediklerinde, içeride yatan bir kurtla karşılaşmışlar. Kurdu gören kuzu ve buzağı korkup arkalarına bakmadan kaçmışlar. Aç kurt, ağzını kocaman açıp, esneyip gerildikten sonra:

-Sizin buraya gelmeniz çok iyi oldu; çünkü kuzudan güzel bir kahvaltı olur, demiş. Bu sözü duyan kuzu ile buzağının korkudan gözleri açılmış. Oğlak o anda sıçrayıp evin üstüne çıkmış:

-Dostlarım, hazırlanınız, kaplan derisinden klâpa (Yakanın göğse doğru inen devrik bölümü), kurt derisinden kıyafet olur; bu yaşlı kurdun derisini de yüzüp, güzel

bir kürk yapalım, diye bağırmış. Bunu duyan kurt korkudan kuyruğunu bacak arasına sıkıştırıp ortadan kaybolmuş. Üç dost kaçıp giden kurda bakarak gülüşmüşler ve orada dinlenmişler. Oğlak ile buzağı, kuzuyu damın üstüne koyup uykuya yatmışlar.

Kurt kaçarken, koşmaktan yorularak, dili bir karış dışarıda, on canından biri bile kalmamış şekilde bir tilkiyle karşılaşmış. Tilki:

-Hey koca kurt, kendine hiçbir şeyi denk görmüyordun; bugün ne oldu da dilini sarkıtıp geliyorsun, deyip ahvalini sormuş. Kurt:

-Ormanın içindeki eski bir evde karnım aç yatırken kuzu, oğlak ve buzağı içeriye girdi; ben sevinip kuzuyu kahvaltılık, oğlağı öğlen yemekliği, buzağıyı da gece yemekliği yapayım derken, oğlak denen şey evin üstüne sekerek çıkıp: "Kaplan derisi klapa, kurt derisi kıyafet olur…" dedi. Baktığımda onlar gerçekten de kaplan ve kurt derilerini beraberlerinde taşıyormuş. Beni de yüzüp kışlık paltoya kumaş yapmasınlar deyip kaçıp geldim, demiş.

Tilki gülümseyip, alay edip:

-Yazık, koca kurt, böyle şeylerden niye korkuyorsun. Zorluklar içinde canının çıkıp gitmesine az kaldı. Biz birlikte gidip, onlara dersini verelim, demiş. Kurt kararsızlığa düşüp; hey tilki, sen atan gibi ikiyüzlü davranıp, beni aldatıyor musun? demiş. Tilki:

-Koca kurt, sen bana inan. Eğer inanmazsan biz ikimiz kuyruklarımızı birbirine bağlayalım, ne iş olsa beraber yapalım, demiş. Kurt bunu makul bulmuş. Onlar ikisi kuyruklarını birbirine bağlayarak, o eski eve doğru yola çıkmışlar. Duvarda durup etrafı gözetleyen kuzu, uzaktan gelen kurt ve tilkiyi görüp hemen oğlağı uyarmış. Oğlak dam üstüne çıkıp baktığında, onların geldiğini görmüş. Oğlak:

-Oy oy oy… Riyakâr tilki, sen daha önce yanına kurt alıp gelmezdin, ayrıca niçin ancak üç günden sonra gelebildin?

Bunu duyan kurt: "Tilki beni aldattı, onlara yem olarak getirdi." deyip yüreği yerinden çıkacak gibi olmuş ve korkudan arkasını dönüp tilkiyi de sürükleyerek kaçmış. Oğlak da evin üstünden:

-Niye kaçıyorsunuz? Durun! diye bağırmış. Kurt daha da korkup kaçmış. Onlar terden ıslanıp bir yere vardıklarında, tilki yere yatıp kalmış. Bunu gören kurt, tilkinin çoktan taştan taşa çarpıp ölüp kaldığından haberi olmadan, "Benimle alay edip

gülüyor.” diye düşünüp öfkelenmiş ve ölü tilkiyi parça parça etmiş. Böylece tedbirli oğlak kalan iki dostunu beraberinde götürüp akıl ve sezgi ile seferine devam etmiş ve seferi başarılı bir şekilde tamamlamış.

U.55. POÇİ MOZAY[409]

Mozay anisidin ayrimay çoñ boluptu. Uniñ anisi üsügek iken, hemme inekler uniñdin qorqidiken, hetta uniñ moziyiğimu çəqilişqa cüret qilalmaydiken. Buniñdin pexirlengen mozay hemmila yerde özini küçlük körsitip poçiliq qilidiken.

Künlerniñ biride poçi mozayniñ üskek anisi tuyuqsiz ölüp qaptu. Şuniñdin kəyin başqa inekler mozaydin qorqmaydiğan boluptu. Biraq, poçi mozay yenila hemmila yerde özini çoñ çağlap zey salmay paxtini ətivəriptu. Bir küni qotandiki kalilardin biri uniñğa:

-Sen heqiqeten küçlük ikensen. Anañ üsügen qorqmas idi. Sen hüniriñni bizge biz körsitip, avu yatqan kök buqa bilen bir üsüşüp baqsar! -deptu.

Poçi mozay kök buqini mersitmigen halda hörkirep otturiğa ətilip çiqip, puti bilen yerni tatilap buqa bilen əlişişqa teyyarlinip turuptu. Qotanniñ bir buluñida yatqan kök buqa ornidin asta qopuptu. Poçi mozay bilen kök buqa üsüsüşke başlaptu. Aççiqi kelgen kök buqa poçi mozayni kəliştürüp birni üsüptiken, poçi mozayniñ bəşi ikki parçe bolup, mərisiniñ qətiqi çiqip kətiptu.

Qotandiki kalilar buni körüp poçi mozayğa “Taza xop boldi!” dep, yaylaqqa otliğili çiqip kətiptu.

U.55.1. YALANCI BUZAĞI

Buzağı küçüklükten başlayarak anasından hiç ayrılmadan büyümüş. Anası tos vuran bir inekmiş ve bütün inekler ondan korkarmış; hatta onun buzağısını ısırmaya cüret edemezlermiş. Bununla övünen buzağı her yerde kendini güçlü gösterip yalancılık yapıyormuş.

[409] Abduhevir, Abduhelil - Nurgun Obulkasim, **age.** s. 255-256.

Günün birinde yalancı buzağının tos vuran anası aniden ölmüş. O öldükten sonra diğer inekler buzağıdan korkmamaya başlamışlar. Fakat yalancı buzağı yeniden her yerde kendini büyük göstermiş. Bir gün ağıldaki ineklerden biri ona:

-Sen hakikaten güçlüymüşsün. Annen toslamaktan korkmazdı. Sen hünerini bize gösterip, şu yatan gök boğa ile bir toslaşsan! demiş.

Yalancı buzağı gök boğaya böğürerek ortaya atılıp, bacağı ile yeri kaşıyıp, boğa ile karşılaşmaya hazırlanıyormuş. Ağılın bir köşesinde yatan gök boğa yerinden sakince kalkmış, onun yanına gelmiş ve yalancı buzağı ile toslaşmaya başlamış. Sinirlenen gök boğa yalancı buzağıya doğru gelip bir vurmuş, yalancı buzağının başı iki parça olup, beyni çıkmış.

Ağıldaki inekler bunu görüp yalancı buzağı için "Çok iyi oldu!" deyip, otlamak için yalağa gitmişler.

U.56. ÇAŞQANNİÑ HİYLİSİ[410]

Buniñdin köp zamanlar ilgiri hazirqidekla müşük bar yerde çaşkanğa kün yoq iken. Yene şu zamanlarda müşükniñ çanğiliğa çüşüp baqmiğan bir qəri çaşkan yaşiğaniken. U tolimu əhtiyatçan, tedbirlik iken. U ömride birer qətim bolsimu birer müşükniñ edibini bərip özini bir körsitip qoyuşni körlige püküp yüridiken. Şu künlerniñ biride çaşkan bir parçe irimçik təpivəlip ğacap turğanniñ üstige müşük kəlip qaptu. U kəçip kətişke ülgürelmey qorsiqida bir hiyle oylaptu-de, derhal çirayiğa külke yügürtüp:

-Müşük xocam, bu terepke ötüp qapla, birer nersige hacetliri çüşken bolsamana men xizmetlirige teyyar, -deptu. Müşük gepniñ oçuqini qilip:

-Men bu yerge ozuqliq izdep çiqtim, yaxşi sen uçrap qaldiñ, -deptu. Bu gepni añlap çaşqan qorqup titrep ketken bslimu, özini temkin tutup:

[410] Turpani, Abdukeyum Turdi - Abdureşit İbrahim, **Uygur Halk Çöçekleri**, Şincan Halk Neşriyatı, C. 19, Urumçi, 1991, s. 185-186.

-Müşük canabliri, sili ömürliride qançilik çaşqan yəgenlirini əytip berelmeyla, heselni köp yəse emen tətiydu dəgen gep bar emesmu, sili bir xilla nersini yep zərikip ketmidilimu? deptu.

-Çaşqan yəyitin zərikip qalsam nəme yeymen? -deptu müşük. Çaşqan irimçikni bir az parçilap müşükke bərip:

-Buni yep baqsila, bu şunçilik mezzilik deptu. Müşük çaşqanniñ qolidin irimçikni əlip yeptu. Müşükke tolimu temlik, mezzilik tətip kətiptu. Şuniñ bilen u nepsini basalmay açközlük bilen:

-Bu nəme? Sen nedin taptiñ? Maña əytip bergin yaki sende yene barmu? –dep şölgeylirini əkitip turup soraptu. Çaşqan bu çağda:

-U yəmeklik məniñdila emesi silidimu bar, -deptu.

-Qəni məniñ nerimde bar? -dep aldirap soraptu müşük.

-U pəşaniliride, u siliniñ közliri, -deptu çaşqan. Müşük buniñğa eceblinip:

-Közüm, -dep çaşqanğa qaraptu.

-He közliri, men ilgiri ölüp qalğan bir neççe müşükniñ közini oyuvəlip birleştürüvalğan. Silimu közlirini oyup yəsila, -deptu çaşqan. Nepsi taqildap ketken müşük eqlini yoqitip oylap turmayla:

-Dostum, sen közümni oyup bergin, -dep yalvuruptu. Çaşqan müşükniñ oñ közini oyuvəlip yene azraq irimçiki bəriptu. Müşükke can aççiqida ərimçik təximu mezzilik təpip kətiptu. U qorsaqniñ açliqi nepsiniñ taqildişiğa berdaşliq bərelmey sol közinimu uyup bərişni iltica qiliptu. Çaşqan müşükniñ sol közinimu oyup taşlap çañgilidiki irimçikni taşlap bəriptu. Müşük irimçikni yep bolup həç nersini körelmey andin özinin aldanğanliqini biliptu-de, aççiqi kelsimu özini bəsivəlip, öyige tinç-aman birivəlişni xiyal kilip:

-Çaşqan burader, sen məni öyümge apirip qoyğin, -dep yalvuruptu. Çaşqan uniñ boyniğa bir tal şoyna bağlap yetilep mərip bir kariz bəşiğa kelgende müşükke yol körsitip:

-Müşük ğocam, muşu yol bilen marsila öylirige yətip barila, -deptu.

Müşük aldiğa bir qedem alğaniken, quduqqa mollaq əytip çüşüp ketiptu. Çaşqanmu muradiğa yətip öz yoliğa ravan boluptu.

U.56.1. FARENİN HİLESİ

Bundan çok zaman önce, şimdi olduğu gibi, kedinin olduğu yerde fareye gün yokmuş. O zamanlarda kedinin eline düşmeden yaşayan bir yaşlı fare varmış. Yaşlı fare çok ihtiyatlı ve tedbirliymiş. O, ömründe bir defa da olsa bir kediye dersini vermek istiyormuş. O, günün birinde, bir parça peynir bulup kemirirken bir kedi gelmiş. Kedi oradan geçmeden, farenin aklına bir hile gelmiş ve derhal yüzüne bir gülücük kondurarak:

-Kedi hocam, bu tarafa geçin, bir şeye ihtiyacınız varsa ben hizmetinize hazırım, demiş. Kedi açıkça konuşup:

-Ben bu yere erzak aramaya çıktım, iyi ki senin gibi bir yiyecekle karşılaştım, demiş. Bu sözü duyup korkan, titreyen fare temkinli davranmış ve:

-Kedi efendileri, siz hayatınız boyunca kaç fare yediniz, siz hep aynı şeyi yemekten sıkılmadınız mı? demiş.

-Fare yemekten bıkarsam ne yiyeceğim? demiş kedi. Fare peynirden bir parça koparıp kediye verip:

-Bunu yiyip bakın, demiş. Kedi, farenin elinden peyniri almış. Peynir kediye çok tatlı gelmiş. Kedi, nefsine hâkim olamadan açgözlülükle:

-Bu da ne? Sen nereden buldun bunu? Bana söyle veya sende daha varsa ver, deyip salyalarını akıtmış. Fare o anda:

-Bu yemek bende değil sizde var, demiş.

-Hani benim neremde var? diye sormuş kedi.

-O, sizin alnınızda duran gözlerinizde var, demiş fare. Kedi buna şaşırıp:

-Gözüm mü, deyip fareye bakmış.

-Evet gözleriniz. Ben ölen birkaç kedinin gözlerini oyup birleştirdim. Siz de gözlerinizi oyup yesenize, demiş fare. Nefsine aldanan kedi aklını kaybetmiş bir şekilde düşünüp dururken:

-Dostum, lütfen benim gözümü oy, diye yalvarmış. Fare kedinin sağ gözünü oyup ona azacık peynir vermiş. Peynir, kediye can acısı içinde daha da lezzetli gelmiş.

O karnının açlığına ve nefsine aldanarak, dayanamayarak fareden sol gözünü de oyup çıkartmasını istemiş. Fare, kedinin sol gözünü de oyup avucundaki peyniri ona vermiş. Kedi peyniri (gözlerini) yiyip de hiçbir şey göremediğini fark edince aldandığını anlamış ve öfkelenerek evine gitmek isteyerek:

-Fare birader, sen beni evime götür, diye yalvarmaya başlamış. Fare onun boynuna bir tane kalın ip bağlayıp, bir kuyu başına getirip ona yolu göstermiş:

-Kedi hocam, işte bu yolu yürürsen evine varırsın, demiş.

Kedi bir adım atar atmaz kuyunun içine tepe taklak gitmiş. Fare de muradına erip kendi yoluna devam etmiş.

U.57. KENCİ QALĞAÇNİÑ AQİVİTİ[411]

Bir cüp qalğaç pişayvanğa pütün hünirini işqa sәlip, eplik bir uva yasaptu. Ana qalğaç tuxum basturup xamanlarda “lay-lay” naxşisi yañrap turğan oma künliride üç bala çiqiriptu.

Qalğaç balilириniñ kencisi tolimu açköz iken. Uzuqluq әlip kelgen ata-anilириniñ qarisini körüş bilenla “Maña bәriñ” dep viçirlap, ağzini yoğan әçip turidiken. Uniñdin aşqan yemni ikki akisi yeydiken.

Künlerniñ biride çoñ akisi uniñğa nesihet qilip:

-Ukam, sen bizniñ kiçigimiz, özerniñ kiçikligige qarimay nepsiñ yoğinap kәtip bañidu. Ata-animiz epkelgen yemniñ köpregini senla yevatisen. Biz bolsaq aç qәlivatimiz. İnsap bilen iş qilsañ, teñ ozuqlansaq, -deptu.

[411] Savut, Eziz - Nurdun Musa - Mahmutcan İslam, **age.** s. 126-127.

Kenci qalğaç akisiniñ gəpige perva qilmay: -Galdin ötken ğenimet, kim çaqqan bolsa şu yeydu, -deptu.

Künler ötüp qalğaç baliliri uçma bolup qaptu.

Bir küni keç ozuqluq əlip kelgen anisini körgen kenci qalğaç qorsiği toyup tompiytip ketkinige qarimay viçirlap ağzini yoğan əçiptu ve anisiniñ ağziki yemni əliş üçün şundaq intilgen iken, uvidin yerge çüşüp kətiptu. Bir müşük oqtek ətilip keptu-de, viçirlap yatqan kenci qalğaçni "kap" qilip ağziğa əlipla qəçiptu, bir bulurğa apirip bir demdila yep qoyuptu. "Nepsi bala canğa bala" digen maqal kenci qalğaçniñ aşu akivitidin qalğan iken.

U.57.1. KÜÇÜK KIRLANGICIN AKIBETİ

Bir çift kırlangıç bütün hünerini gösterip, balkona çok güzel bir yuva yapmış. Anne kırlangıç yumurta doğurup kuluçkaya yatmış ve harmanlarda "lay lay" şarkısını söyleyerek, üç yavru çıkarmış.

Kırlangıç yavrularının en küçüğü çok açgözlüymüş. Yiyecek alıp gelen baba ve annesinin gelişini görür görmez "Bana verin." diye cıvıldayıp, ağzını kocaman açıp dururmuş. Ondan kalan yiyeceği de diğer iki ağabeysi yermiş.

Günün birinde büyük abisi ona nasihat edip:

-Kardeşim, sen bizim küçüğümüzsün, ama nefsin büyümüştür. Baba ve annemizin bulup getirdiği yiyeceklerin çoğunu sen yersin. Biz ise aç kalırız. İnsaflı davranıp yiyecekten bize de bıraksan, demiş.

Küçük kırlangıç ağabeyinin sözünü önemsemeyip: -Boğazdan geçen ganimettir. Kim çevik olursa yiyeceği de o yer, demiş.

Günler geçmiş ve kırlangıç yavruları uçacak hale gelmiş.

Bir gün annesinin yiyeceği geç getirdiğini gören küçük kırlangıç karnının doymuşluğuna bakmayarak cıvıldayıp ağzını kocaman açmış ve annesinin ağzındaki yemi almak için hamle yapmış, o anda yuvadan düşmüş. Bir kedi ok gibi atılmış ve cıvıldayıp yatan küçük kırlangıcı ağzıyla kapıp kaçmış, bir köşeye götürüp hemen onu

yemiş. “Nefsine düşkün canından olur.” denen atasözü küçük kırlangıcın bu olayından kalmıştır.

U.58. HİLİGER TÜLKİNİÑ AŞKARİLİNİŞİ[412]

Burun nahayitimu güzel yap-yəşil otliri yelpünüp, süp-süzük suliri əqip turğan yaylaqta tağ öşkisi, arqar, toşqan, tiyin, büdüne, qirğavul... qatarliq herxil hayvan, uçar quşlar bir-biri bilen nahayiti inaq yaşaydiken.

Ular şundaq tinç, xatircem turmuş keçürüvatqan künlerniñ biride ularğa bir tülke kəlip qoşuluptu. Tülkiniñ teqqi-turqidin birxil xuşametniñ alametliri çiqip turidiken. Şuña yaylaqniñ ehli tülkige taza işenmey, uni öz qətiğa almaptu. Şundaq bolsimu tülke hiñgiyip, xuşametlirini zadi taşlimaptu. Başqilar xuş körmisimu, etisi seher turup naynaqliğan pəti öymu-öy kirip çiqidiken. Vaqitniñ ötüşi bilen yaylaq ehli tülkiniñ yürüşturuşiğa könüp qaptu ve tülkini toy-tökün, nezirçiraqlarğa arilaşturidiğan boptu.

Yaylaq ehli tirikçilik qiliş üçün sirtqa çiqqanlirida daim öyde qalğan bala-vaqiliridin ensirep, bir közi arqisida qalidiken, buni səzivalğan tülke camaetke:

-Boldi, öydin, bala-çaqanlardin xatircem bulurlar! Men pasivanliq qilay! -deptu. Yaylaq ehli tülkiniñ sözige bir işinip, bir işenmey ozuq izlep çiqip kətişiptu. Ketçe qaytip kelse, öyliri süpürülgen, otunlar yərilğan, küplerge su toşquzulğan. Ularniñ baliliri qin-qiniğa patmiğan halda xuşal boluşup:

-Ana! Dada! ... Tülke açam nime digen yaxşi, nime digen yaxşi! -diyişip çuquruşup aldiliriğa çiqişiptu. Ata-anilar bu iştin tolimu xoşalliniptu. Bara-bara tülkige işiniptu, öy-vaqilirini, bala-çaqilirini tülkige taşlap bixiraman çiqişip kətişidiğan boluşuptu.

Yaylaq exliniñ işençisini kolğa keltürgen tülke eslidiki hünirini aşkarilaşqa başlaptu. Her küni digüdek paxlan, oğlaq, böcen, çöciler tuyuqsiz yoqap kətidiğan bolup qaptu. Şundaq işlar avuğansəri inaq yaylaq ehli arisiğa işenmeslik uruği çəçiliptu.

[412] Savut, Eziz - Nurdun Musa - Mahmutcan İslam, **age.** s. 145-147.

Ularniñ arisida qandaqtur ğeyvet-şikayet, pite-iğvalar peyda boluptu. Bu işlarni tülke tuydurmay qilidiken. Ular bu malimançiliqni tügitiş üçün, özlirige bir başliq saylap şuniñ körsetkini boyiçe iş qilmaqçi boluşuptu. Lәkin cañcal çikiptu. Tağ öşkisi arqarniñ başliq boluşiga qoşulmaydiken. Toşqan, tiyinge unimaydiken. Bügün qirğavulni yaqturmaydiken, axir hemmisi bir iğizdin tülkini "Kişiniñ heqqini yimeydu", "Sap dil", "Semimi" dep qarap özlirige başliq qilip saylişivaptu. Lәkin işlar kütkendek bolmaptu, bala-çaqilar yene yoqat kətivəriptu. Bir küni yoqaptu. U zar-zar yiğlaptu. Etrapni izleptu, izlep kelse, bir qariğayniñ tüvide bir balisiniñ ölügi turğudek. Taza sinçilap qarisa baliniñ bəşi micilğan. Bu micilğan başta tülkiniñ tüklirige oxşaydiğan tükler turğudek.

Qirğavul tülkidin gumanlinip dostliriğa ehvalni əytqanda ularniñ arisida yene ğulğula peyda boluptu. Beziliri:

-Tülke nahayiti yuvaş, sap dil, uniñ sap dilliğa nurğun qətim ispatlanğan, -dise, yene beziliri:

-Hey, hazir herkimge işini vergili bulmaydiğan bolupmu qaldi, -dep oh tartişiptu.

Peqet arqarla indimeptu. Ular tülkige dert əytip kelse, tülke biharaman halda:

-Məniñ sözümge kirmey bəşi qayğan yerlerde yürüp şundaq işlar boluptu, balilirirlarğa obdan nesihet qilip qoyurlar! Məniñ gəpimni arlisun, -deptu.

Tülkidin gumanlanğan arqar etisi dostliriğa bek yiraqqa ketmeslikni əytiptu, özimu seper cabduğini qilip yolğa çiqiptu-yu, yoşurun yənip kəlip, marap turuptu. Çüşke yəqin hiliger tülke bir tiyinniñ balisini çiqiritip qoğlaşqa başlaptu. Özini basalmay qalğan arqar öz gumaniniñ toğriliğiğa işiniptu-de, tülkige ətiliptu. Ciddi ceñ başliniptu. Arqar tükini arqa-arqidin bir neççini üsüptu. Tülke halidin kətiptu. Arğiçe arqarniñ hemralirimu yətip keptu. Ular tülkiniñ eslidiki qiyapitini çüşiniptu-de, ğezep

bilen halsizlanğan tülkige taşliniptu ve uni ucuqturup biraqla öçini aptu. Yaylaq ehli özliriniñ bihutluqliriğa puşman qilişip, təximu ittipaqlişip huşyarliq bilen yərivaştin inaq yasisiptu.

U.58.1. HİLEKÂR TİLKİNİN NİYETİNİ AÇIĞA VURMASI

Eskiden pek de güzel, yem yeşil otları rüzgârla sallanan, ter temiz suları akan bir yaylada dağ keçisi, yaban koyunu, tavşan, sincap, bıldırcın, sülün ve benzeri her tür hayvan ve uçan kuşlar birbirleriyle pek dost yaşıyorlarmış.

Onlar böyle canlı, keyifli bir hayat yaşarken günün birinde onlara bir tilki gelip katılmış. Tilkinin halinden bir tür dalkavukluk alâmetleri belli oluyormuş. Yayla sakinleri tilkiye pek inanmayıp, onu kendi yanlarına almamışlar. Böyle olsa da tilki dişlerini gösterip de dalkavukluğunu belli etmemiş. Yayla halkı iyi görmese de, tilki ertesi sabah düzenbazlık yapıp ev ev dolaşmış. Zamanla yayla sakinleri tilkinin orada bulunmasına alışmışlar ve tilkiyi düğün, bayram ve ölü merasimlerine katmaya başlamışlar.

Yayla sakinleri yaşam mücadelesi vermek için dışarıya çıkıp çalışırken, evde kalan çoluk çocuklarından endişe ederek, bir gözleri arkada kalıyormuş. Bunu hisseden tilki, cemaate:

-Evlerinizden, çoluk çocuklarınızdan emin olun! Ben bekçilik yaparım! demiş. Yayla sakinleri tilkinin sözüne pek güvenmeseler de yiyecek bulmaya çıkmışlar. Gece geldiklerinde evleri süpürülmüş, odunları kesilmiş, küplere su doldurulmuş bulmuşlar. Çocuklar tilkiden memnun olup:

-Anne, baba! … Tilki ablam öyle iyi, öyle iyi ki! deyip onların önlerine çıkmışlar. Anne ve babalar bu işten çok hoşlanmışlar. Zamanla tilkiye inanmaya başlamışlar, ev barklarını, çoluk çocuklarını tilkiye bırakıp gitmişler.

Yayla sakinlerinin güvenini kazanan tilki, aklındakileri açığa vurmaya başlamış. Her gün sırayla kuzu, oğlak, tavşan yavrusu ve civcivler azalmaya başlamış. İşler böyle olunca dost yayla sakinleri arasında birbirlerine karşı bir güvensizlik başlamış. Aralarında şikâyetler ve kışkırtmalar başlamış. Çünkü tilki bu işleri hissettirmeden yapıyormuş. Onlar bu kışkırtıcılığı sonlandırmak için, kendilerine bir başkan seçip onun gösterdiği yolda ilerlemek istemişler. Fakat aralarında kavga çıkmış. Dağ keçisi yaban

koyununun başkan olmasına karşıymış. Tavşan, sincabı onaylamamış. Sülünü ise sevmemişler. Sonunda hepsi bir ağızdan tilki hakkında "İnsanların hakkını yemedi.", o "saf dilli" ve "samimi"dir, deyip onu başkan seçmişler. Fakat işler beklendiği gibi olmamış; çocuklar yine kaybolmaya devam etmiş. Bir gün sülün köyden uzaklaşıp ağlaya ağlaya etrafı dolaşırken bir çam ağacının dibinde yavrusunun ölüsünün durduğunu görmüş. Dikkatli baktığı zaman yavrunun başının ezildiğini ve üzerinde tilkinin tüylerine benzer tüyler olduğunu görmüş.

Sülün tilkiden şüphelenip dostlarına halini anlattığı zaman aralarında yine telaş başlamış. Bazıları:

-Tilki sakin ve uslu olduğunu çok defalar ispatladı, dese de, bazıları:

-Hey, her kim ona işini verse, tilki yapmadan bıraktı, deyip tartışmışlar.

Yaban koyunu seslenmemiş. Onlar tilkiye dert yanmaya geldiklerinde, tilki üzgün bir halde:

-Benim sözümü dinlemeyip böyle yerlerde dolaşırsa o yavrunun başına bunlar gelir, çocuklarınıza çok iyi nasihat ediniz! Benim sözümü dinlesinler, demiş.

Tilkiden şüphelenen yaban koyunu dostlarına çok uzaklara gitmemesini söylemiş; kendisi de yola çıkmaya hazırlanıp yola çıkmış ve sonra geri dönüp gizlenerek tilkiyi izlemiş. Öğlene yakın, hilekâr tilki bir sincabın çocuğunu kovalamaya başlamış. Yaban koyunu kendini tutamayıp, gücüne güvenerek tilkinin üstüne atılmış. Ciddî bir kavga başlamış. Yaban koyunu tilkiye arka arkaya toslamış; tilki böylece kendinden geçmiş. O arada yaban koyununun yol arkadaşı gelmiş. Onlar tilkinin esas karakterini düşünmüşler ve öfkeyle halsizleşen tilkiye saldırmışlar, onu boğup öçlerini almışlar. Yayla sakinleri ise kendi ihmalkârlığına pişman olup, daha da ittifaklaşıp, gözü açık ve uyanık bir halde yenibaştan dost yaşamaya başlamışlar.

U.59. QOÇQAR, TEXEY VE BÖRE[413]

Rivayet qilinişiçe ötken zamanda bir hayvanlar döliti bolup, ularniñ birer başliq yaki padişahi yoq iken. Şuniñ üçün hayvanlar huquq talişip bir-birige qest qilişidiken. Bolupmu böre özi padişah bolup, qalğan puqralarni yep, parağetlik turmuş keçürişni

[413] Abduhevir, Abduhelil - Nurgun Obulkasim, **age.** s. 298-301.

bekmu teşnaliq bilen kütidiken. Lәkin u öz sirlirini texey emgekçi bilen qoçqar dermekçiniñ xelqialemge eytişidin bekmu ensireydiken. Emma böre “Ularniñ qolidin iş kelmeydu. Avval şularni yep tügitiş kərek. Şundila başqilardin, huquqniñ qolğa tegmey qəlişidin ensireşniñ heçbir haciti qalmaydu” dep oylaydiken.

Bir küni u texey emgekçi bilen qoçqar dermekçini yəvitiş meksitide ularğa bir parçe xet evetiptu. Xetke: “Ey qolidin iş kelmeydiğan galvañ, uzun qulaq teri səsiq hurun dötler, gəpimge qulak səliş. Men pütün cañgalğa padişah bolmaqçimen. Birinçidin, ayiğim yənik, yiraqqa baralaymen. İkkinçidin, birsim qaltis, düşmenge taqabil turalaymen. Üçinçidin, hökmüm ötkür, düşmenni cazaliylaymen. Tötinçidin, aççiqim yaman, süzümge kirmigenni edepliyeleymen. Beşinçidin xencirim ötkür, cahillarni öltüreleymen. Dəmek, şahliq marila xas. Eger məniñ padişah boluşumğa qoşuluşsan, senlergimu huquq bərimen. Eger qoşoluşmaydikensen, cahillarni bir terep qiliş qanuni boyiçe bir terep qilimen. Cahanniñ tüvrüki eqilliq böridur” dep yəzilğaniken.

Texey bilen qoçqar böriniñ bu tehditlik gəpidin uniñ yaman ğerizini çüşiniptu-de, qattiq ğezepliniptu. Börige çuqum taqabil turuştiki amal-çarilerni muzakire qilişip, börige dana bilen galvarni ayriş teklipini yəziptu. Bu xeverni añliğan böre bekmu xuşal boluptu-de, derhal reqiblириniñ yəniğa çəpiptu. Camaet buniñdin bir şumluqni səzip qoçqar bilen texeyge əçinip, nesihet kilişiptu. Ləkin qoşqar bilen texey öz pikride çiñ turup:

-Kemsitip, əziliş, xursinişka qarşi turmisaq, axir pacielik türde ölimiz. Yəñiş-yəñiliş emeliyette ispatlinidu. Eger biz ölsek ülpetlirimiz atlinidu. Yərelsek pütün canivarlar şadlinidu, -dep cavab bəriptu.

Böre otturiğa çiqip mundaq deptu:

-Avval qolidin iş kelmeydiğan oñ bilen tetürni perq ətelmigen bu ikki qapaqvaş meydanğa çiqsun. Ularniñ gumpisini körsitişige yol qoyimen. Andin ularni biraqla yokitip, texeyniñ yürikini, qoçqarniñ öpkisini yeymen. Göşini kəyin yeymen. Senler bularniñ cənini tilep turğanliqiñ üçün birdin balilirinri maña bərişisen.

Bu sözni añliğan texey bilen qoçqarniñ ğezipi təximu örleptu. Köpçilikmu birdin balisini bergendin köre böre bilen küreş qiliş, texey, qoşqarğa yardem bəriş qarariğa keptu. Ular meydanğa bərişiptu. Böre yavuzluk bilen:

-Hüniriñ, isim-zatiñ nəme? -dep soraptu, texeydin.

-Hünirim üsüymen. Qoşnilar məni "Üskek texey" dep atisidu, -deptu texey yandurupla, -səniñ ismiñ. Hüniriñ nəme?

-Məniñ ismim şipaliq böre. Hünirim təpiş. Məni xeqler "Tepkek böre" dəyişidu, deptu böre.

-Məniñ ismim qoçqar, -deptu qoçqar, -hünirim çişleymen. Şuña məni ağinilirim "Çişligek qoşqar" dep atişidu.

Böre bu geplerni arlap:

-Ey qapaqvaşlar, qolurdin kəlişse avval gumparni körsitiş. Kəyin məniñdin yamanlaşmu! -deptu.

Texey bilen qoçqar böriniñ aldiğa, texey yəniğa ötüptu.

-Gumparni körsitiş! Vaqitni alma! -deptu böre.

Qoçqar ikki qedem keynige yənip toxtaptu.

-Nəme turisen? -deptu böre.

-Közüñ bek qorqunçluqken, yumuvalğin. Andin hünirimni körsitimen, -deptu qoçqar.

“Men buniñ ata-anisini yəgenidim. Qoçqarniñ üstünki çişi bolmaydu. Qəni közümni mehkem yumup turay. U qandaq qilalaydikin.” dep oyliğan böre közini mehkem yumuptu.

Del şu çağda qoçqar oqtek ətilip kəlip şundaq üsüptuki, böre beş ğulaç yiraqqa halkip çüşüptu. Böre ornidin turmakçi bolğanda texey böriniñ qolliridin çişlep söreptu. Qoçqar yene bir neççini üsüptu. Texey böriniñ qorsiqiğa qattiq bir desseptiken böriniñ yüriki micilip, iñraşqa başlaptu. Böriniñ bəşi qəyip, putliri titrep, qorsiqiğa qan toluptu-de, ölüptu.

Şuniñdin kəyin barliq canivarlar xeterdin qorqmay birlişip ceñ qilğandila küçlük düşmenni yergili, behtlik turmuşqa yetkili bolidiğanliqini bilişiptu.

U.59.1. KOÇ, SIPA VE KURT

Rivayet edildiğine göre geçmiş zamanlarda bir hayvanlar devleti varmış, fakat onların bir padişahı yokmuş. Bunun için hayvanlar iktidarı kapmak için birbirlerine kast ediyorlarmış. Kurt, kendisi padişah olup, diğer vatandaşları yiyerek rahat ve sağlıklı hayat geçirmeyi hevesli bir şekilde bekliyormuş. Fakat o, sırlarını, sıpa emekçi ile koç aktar herkese söylemesinden çok endişeliymiş. Ama kurt; “Onların elinden iş gelmiyor. Önce bunları yiyip tüketmek gerek. Böylece başkalarından, iktidardan endişelenmenin hiçbir haceti kalmazdı.” diye düşünmüş.

Bir gün o, sıpa emekçi ile koç aktarı yeme maksadıyla alâkalı onlara mektup göndermiş. Mektupta: “Ey elinden iş gelmeyen kör, uzun kulaklı, derisi pis kokan tembel ahmaklar, sözüme kulak verin. Ben bütün ormana padişah olacağım. Birincisi, ayağım güçlü, uzaklara gidebilirim. İkincisi, kuvvetliyim, düşmana karşı durabilirim. Üçüncüsü, hükmüm kesindir, düşmanı cezalandırırım. Dördüncüsü, öfkem çok kötüdür, sözümü dinlemeyene dersini veririm. Beşincisi, hançerim keskindir, cahilleri öldürürüm. Demek ki şahlık, bana yakışır. Eğer benim padişah olmamı kabul ederseniz, sizlere de yetki veririm. Eğer kabul etmezseniz inatçıları cezlandırma kanunu ile sizi cezalandırırım. Dünyanın direği akıllı kurttur.” diye yazıyormuş.

Sıpa ile koç, kurdun bu tehdit dolu sözünden, onun kötü niyetini anlamışlar ve buna çok öfkelenmişler. Onlar kurda, kesin karşı koymanın çarelerini müzakere edip, bilgin kişi ile cahil kişiyi ayırmasını teklif etmişler. Bu haberi duyan kurt, pek memnun olmuş ve derhal rakiplerinin yanına koşmuş. Cemaat bir uğursuzluk sezip, koç ile sıpaya konuşup nasihat etmişler. Lakin koç ile sıpa kendi fikirlerinde sabitmişler:

-Hor görüp, ezilmeye ve ahlar çekmeye karşı durmazsak, sonunda feci şekilde öleceğiz. Yenme ve yenilmenin sonuçları gerçeklerle ispatlanmıştır. Eğer biz ölürsek bütün dostlarımız saldırır; yenilirsek bütün canlılar sevinir, diye cevap vermiş.

Kurt ortaya çıkıp şöyle demiş:

-Önce elinden iş gelmeyen bu iki kalın kafalı meydana çıksın. Onlara dövüş yeteneğimi göstereceğim. Bu yüzden onları şimdi yok edip, sıpanın kalbini, koçun akciğerini yiyeceğim. Etini de sonra yerim. Sizler canınızı kurtarmak istiyorsanız çocuklarınızı bana veriniz.

Bu sözü duyan sıpa ile koçun öfkesi daha da artmış. Hepsi birden çocuklarını kurtarmak için, kurt ile güreşecek olan sıpa ve koça yardım etmeye karar vermişler ve meydana çıkmışlar. Kurt yavuzluk ile:

-Senin hünerin ve ismin ne? diye sormuş, sıpaya.

-Benim hünerim toslamak. Beni "Tos vuran sıpa" diye çağırırlar, demiş sıpa. Senin ismin ve hünerin ne?

-Benim ismim şifa veren kurt. Hünerim çifte atmak. İnsanlar beni "Çifte atan kurt" diye çağırırlar, demiş kurt.

-Benim ismim koç, demiş koç, hünerim dişlemek. Bundan dolayı, dostlarım bana "Dişleyen koç" demektedirler.

Kurt bu sözleri duyup:

-Ey kalın kafalı ahmaklar, elinizden geliyorsa ilk önce dövüş yeteneğinizi gösteriniz. Sonra beni kötüleyiniz! demiş.

Sıpa kurdun yan tarafına, koç ise kurdun ön tarafına geçmiş.

-Dövüş yeteneğini göster! Vaktimi alma! demiş kurt.

Koç iki adım atıp durmuş.

-Niye duruyorsun? demiş kurt.

-Gözlerin çok korkunç, biraz yum; ondan sonra hünerimi gösteririm, demiş koç.

“Ben bunun anne babasını yedim. Koçun üst dişi yoktur ki. Hadi neyse gözümü yumayım.” diye düşünen kurt gözünü iyice yummuş.

Tam o anda, koç ok gibi atılmış ve kafa kafaya vuruşmuşlar. Kurt, beş kulaç uzağa uçup düşmüş. Kurt yerinden kalkmaya çalışırken, sıpa kurdun ellerinden dişleyip sürüklemiş. Koç yine birkaç defa toslamış. Sıpa kurdun midesine basıp, onu sert bir şekilde çiğnemiş. Kurdun kalbi ezilmiş ve kurt inlemeye başlamış. Kurdun başı dönüp, bacakları titreyip, karnı kan dolup ölmüş.

Bundan sonra canlılar tehlikelerden korkmadan, birleşip güçlü düşmanlarla savaşmışlar, mutlu bir hayat yaşamışlar.

U.60. BÖRE BİLEN TÜLKE[414]

Ötken zamanda böre bilen tülke dost boptu. Lәkin künler ötüp, yillar ötüptu, böre özini çoñ tutup, tülkini bir xizmetkar ornida körüp, uniñğa zulum qilğili başlaptu.

Bir küni tülke börige:

-Bu xuyuñni taşla! Yoğançiliq qilma! Eger sen şu xuyuñni taşlimisañ aqivitiniñ yaxşi bolmaydu, -dep nesihet qiptu. Böre bu sözdin derğezep bolup, bir muşt salğan iken, tülke tik mollaq çüşüp, huşidin kətiptu. U huşiğa kelgende, böriniñ közige qarap, külüp turup özre əytiptu:

-Canabi böre törem, men muniñ kəyin saña mundaq çaxçaq kilmaymen. Hökümalar “Sorimiğan soalğa cavap berme” digen, men bu hikmetlik sözge emel qilmiğanliqtin təgişlik cazağa uçridim. Guna özemde, men körüllirini çəgip qoydum. Nahayiti puşaymandimen. Töve qildim, -deptu.

Böre külüp, aççiğidin yənip, tülkiniñ özrisini qobul kiptu.

Tülke könlide börige adavet saqlap, intiqam əliş pursitini kütüp yürüptu. Tülke qandaq öç əliş xiyali bilen yürgen künlerniñ biride, bağniñ təmidiki bir töşükni körüptu. U, “Ademler bu töşükni bihude qoymiğan bolsa əhtimal” dep oylaptu. Asta töşükniñ

[414] Savut, Eziz - Nurdun Musa - Mahmutcan İslam, **age.** s. 177-178.

ağziğa bərip qarisa, uyaqta bir oriniñ barliği melum boptu. “Mana bu yerge börini aldap kəlip ucuqturuş mümkin” dep oylaptu tülke köñli xoşalliqqa toluptu.

Tülke derhal böriniñ qəşiğa bərip uniñğa:

-Cənim ağine, men bir baqqa kiridiğan eplik yol taptim. Bağda miviler pişip mey bolup kətiptu. Birge bərip bağ seylisi qiliş peyti keldi, -deptu.

Bu sözni añliğan böriniñ əğizidin səriq su əqiptu-de, tülkinin arqisiğa kirip məñiptu. Tülke uni başlap hiliqi töşükke əlip keptu. Böre töşükke qedem quyuptu-de, oriğa çüşüptu. Tülke qattiq bir vaqirap qəçip kətiptu. Dixanlar tülkinin avazini añlap, terep-tereptin tayaq-kaltek kötirip yügürüşüp kəlip börini urup öltürüptu.

U.60.1. KURT İLE TİLKİ

Eski zamanda kurt ile tilki dost olmuş. Fakat günler ve yıllar geçmiş, kurt büyüyüp tilkiyi hizmetkâr olarak kullanıp, zulüm etmeye başlamış.

Bir gün tilki kurda:

-Bu huyundan vazgeç! Bana büyüklük taslama! Eğer sen bu huyundan vazgeçmezsen akıbetin iyi olmaz, diye nasihat etmiş. Kurt bu sözlere sinirlenip, tilkiye bir yumruk çakmış, tilki diklemesine düşüp orada bayılmış. Kendine geldiğinde ise kurdun gözlerinin içine bakarak şöyle demiş:

Sayın asilzade kurt, ben bundan sonra sana böyle şakalar yapmam. Hükümler “Sorulmayan soruya cevap verme.” der, ben bu hikmetli söze uymadığım için cezalandırıldım. Suç bende; çok pişmanım. Tövbe ettim, demiş.

Kurt gülmüş ve öfkesi geçip tilkinin özrünü kabul etmiş.

Bu olaydan sonra tilki kinini içinde tutup, intikam almak için fırsat beklemiş. Tilki bir gün öç alma hayalleri içinde dolaşırken, bağın etrafını çevreleyen duvarda bir deliğin olduğunu görmüş. O, “İnsanlar bu deliği boşuna koymamıştır herhalde.” diye düşünmüş. Yavaşça deliğin ağzına yaklaşıp baktığında, orada bir çukurun olduğunu

görmüş. O anda, “Buraya kurdu getirip düşürmem gayet mümkün.” diye düşünmüş ve buna çok sevinmiş.

Tilki hemen kurdun yanına varıp ona:

-Canım arkadaşım ben bağa girmek için çok güzel bir yol buldum. Bağdaki üzümler olmuş, kıvmına gelmiş. Birlikte gidip bir bağ gezintisi yapmanın vakti geldi, demiş.

Bu sözleri duyan kurdun ağzından sular akmış ve tilkinin arkasına takılıp yürümüş. Tilki de onu deminki deliğin oraya getirmiş. Kurt deliğin içine adımını atar atmaz çukura düşmüş. Tilki bunun üzerine çok kuvvetli bir şekilde bağırarak kaçmış. Çiftçiler tilkinin bağırışını duyup gelmişler ve kurdu döve döve öldürmüşler.

3. BAŞKAHRAMANI İNSAN İLE HAYVAN OLAN MASALLAR

U.61. QALĞAÇNİÑ DANALİĞİ[415]

Burunqi zamanlarniñ biride, Hezriti Sulayman peyğember pütün dunyadiki tirik mexluqatlarğa padişa bolğaniken. Qalğaç vezir iken. Künlerniñ biride, bürge “Ademler məni uvilapmu öltüridu, bəsipmu öltüridu, bu zadi qandaq gep? Ya bəsip öltürüşke tursun. Yaki uvilap öltürüşke tursun” dep oylap Xəzriti Sulaymanğa erz qilmaqçi boptu. Ləkin bürge qalğaç vezirdin bekmu qorqidiken. Şu seveptin bir kançe kün purset kütüptu. Bu ehvaldin xever tapqan qalğaç bir mehel özini pinhan tutuptu.

Bürge Sulayman şahniñ aldida qalğaçniñ bar yoqliğini bəlip kəlişke birini evetiptu, u bərip qariğudek bolsa, şahniñ hozorida qalğaç körünmeptu. Derhal qaytip bərip ehvalni bürgige melum qiptu. Xuş xeverdin xuşallanğan bürge ikki sekrep, alte köklep Sulayman şahniñ aldiğa bəriptu-de:

-Dat padişahi alem, -deptu.

-Əyt erzirni, hemme gunaliriñdin keçtim, -deptu Sulayman şah.

[415] Savut, Eziz - Nurdun Musa - Mahmutcan İslam, **age.** s. 93-94.

-Ademler, -dep söz başlaptu bürge, -məni bəsipmu öltüridu, uvilapmu öltüridu, buniñ birsige tursun.

Sulayman şah birnime dep bolğiçe text astida möküp turğan qalğaç derhalla sekrep çiqip, bürgige:

Sen ya ömileşke tur yaki sekreşke tur, -deptu. Tuyuqsiz peyda bolup özini mat qilip qoyğan qalğaçni körgen bürge, şah hoziridin ğiñ qilalmay çikip kətiptu.

U.61.1. KIRLANGICIN BİLGELİĞİ

Eski zamanda, Hazreti Süleyman Peygamber, bütün dünyadaki canlı mahlûkatların padişahıymış. Kırlangıç ise vezirmiş. Günün birinde pire, "İnsanlar beni ovalayıp mı öldürecek, basıp mı öldürecek, bu nasıl bir durum? Ya basıp öldürsün ya ovalayıp öldürsün." diye, düşünüp Hazreti Süleyman'a arz etmek istemiş. Lakin pire, kırlangıç vezirden pek korkarmış. Bu sebepten birkaç gün fırsat beklemiş. Bu durumu haber alan kırlangıç bir an kendini zor tutmuş.

Pire, Süleyman Şah'ın önünde kırlangıcın olup olmadığını öğrenmesi için birini göndermiş. O gidip baktığında, şahın huzurunda kırlangıcın olmadığını görmüş. Derhal geri dönüp durumunu pireye bildirmiş. Bu güzel habere sevinen pire, iki sekip, altı atlayıp Süleyman Şah'ın önüne varmış ve:

-İmdat âlem padişahı, demiş.

-Arzunu söyle, bütün günahlarını affedeceğim, demiş Süleyman Şah.

-İnsanlar, diye söze başlamış pire; beni basıp mı öldürecek, ovalayıp mı öldürecek, karar versinler.

Süleyman Şah tam bir şey diyecekken, tahtın altında saklanıp duran kırlangıç, sekerek çıkıp, pireye:

-Sen ilk önce kendin kararsızlık yapma da ya emekleye dur ya zıplaya dur, demiş. Aniden ortaya çıkıp kendini yenilgiye uğratan ve mahcup eden kırlangıcı gören pire, Şah'ın huzurundan ses çıkarmadan çıkıp gitmiş.

U.62. MOMAY BİLEN BÖRE[416]

Burun bir momay bolğaniken. U yəziniñ çet bir yəridiki əridin qalğan küzlekte yalğuz yaşaydiken.

Momayniñ bari-yoqi birla qozisi bolup, uniñdin başqa toxu, it çağliq nersisimu yoq iken. Şu qozisi bilen melike bolup, uzun künlerni qisqartip, köñülsiz çağlirini xuş qilip yüridiken. Momay qozisini tağniñ ayağ bəsilmiğan cayliridiki eñ meyin oylarni, eñ süzük ve salqin bulaq sulirini ekəlip baqidiken. Ete-axşimi özi bilen bille egeştürüp yürüdiken. Momay tağqa ot ekəlişke mañğanda "İşikni içidin ilivalğin, men kelmey turup tala-tüzge çiqmiğin, işikni məniñdin başqa həçkimge əçip bermigin" dep kozisini öyniñ içide qaldurup kətidiken.

Momay tağniñ ayağ bəsilmiğan cayliridiki yapyəşil ve eñ yumşaq otlarniñ uç-uçliridin tərivəlip qapqa salidiken, salqin ve eñ süzük bulaq süyidin bir komzekke alidiken, kün çüştin əgilgen çağlarda qaytip kəlidiken-de:

"Tur-tur qozam, tur tur,
Otniñ uçini ekeldim.
Tur-tur qozam, tur-tur,
Suniñ süzükini ekeldim."

deydiken. Qoza momayniñ bu şertlik çaqiriqini añliğandin kəyin işikni açidiken ve momayniñ əlip kelgen otlirini yep, suyini içidiken. Şuniñdin kəyin momay uni egeştürüp çiqip seyle qilidiken.

Bu qoziğa köptin bəri bir böriniñ közi çüşüp uni yəyişniñ qestide bolsimu, ləkin yəyişniñ əpini tapalmay yüridiken, çünki u qoza ete-axşimi momaydin zadila ayrilmaydiken, kündüzliri momaytağqa ketken vaqitlarda bolsa, öydin taşqiri çiqmaydiken.

[416] Sadık, Ablimit, **age.** s. 262-265.

Momay tağqa ketken künlerniñ biride böre qoziniñ öydin çiqişini paylap bir bük tiken tüvide uzaq marap yətiptu, ləkin qoza çiqmaptu. Bir vaqitlardin kəyin momay qaytip keptu, böre bolsa, elemdin quruq ağzini köşep kətip qaptu.

Etisimu böre momay tağqa ketken vaqtida kəlip, yene marap yətiptu, ləkin bir haza kütüp yətip, qoza çiqmiğandin kəyin aççiqida öyniñ pencirige keptu-de, aldap körüptu, qorqitip körüptu, çiqiralmaptu, pencir ve işiklerni urup körüptu, içkirige kirelmeptu. Qoza bolsa, ün çiqarmay cimcit turuvaptu. Şu arida yene momay kəlip qaptu-de, böre təximu elem bilen "Xep, toxta səni!" dep qəçip kətiptu. Şuniñdin kəyin böre momayniñ işikini nəme dep açuruşni bilivəlişniñ koyiğa çüşüptu. Etisi momay kəlidiğan vaqtida öyge yəqin bir dalda yerge möküvəlip, qulaq səlip turuptu. Bir vaqitlardin kəyin momay bir qapta yumşaq ot, bir komzekte süzük su kötürüp kəlip:

"Tur-tur qozam, tur-tur,
Otniñ uçini ekeldim.
Tur-tur qozam, tur-tur,
Suniñ süzüküni ekeldim".

dəgende qoza işikniñ ilğiqini şaraqqide əçip, momayniñ aldiğa yügürüp çikip erkilep oynaklaptu. Buni körgen böre köñlide "Emdi tiliñni bildimğu, qolumğa çüşkiniñ çüşken" dep kətiptu.

Böre bir cañgalliqqa bərip tañ ətişini taqetsizlik bilen kütüp, momayniñ həliqi şertlik sözlirini yadlaptu. Tañ ətip kün çiqarda momay qap bilen komzikini kötürüp tağqa kətiptu. Böre öyniñ etrapini birdem aylinip yürüptu-de, kəyin işik aldiğa kəlip:

Tur-tur qozam, tur-tur,
Otniñ uçini ekeldim.
Tur-tur qozam, tur-tur,
Suniñ süzükini ekeldim.

deptu. Buni añliğan qoza heyran bolup bir işinip, bir işenmeptu. İşikni açay dəse, birinçidin momayniñ avaziğa oxşimiğudek, ikkinçidin, momayniñ kəlidiğan vaqti emes, təxi etigen. Açmay dəse, belkim momay yəqin yerge bəripla aldirap qaytip keldimikin, ildam mənip kelgenliktin hasirap avazi özgirip qaldimigin, dep ikki xiyalda qəlip urğanda, böre yene həliqi şertlik sözlerni yene tekrarlaptu. Şuniñdin kəyin qoza tevekkül dep işikni əçiptu-de, her əhtimalğa qarşi özi işikniñ keynige möküvaptu. İşik əçilişi bilenla öyge oq tek ətilip kirgen böre qozini körmey qaptu. Biraq közliridin ot çaqnap turğan aç börini körgen biçare qoza qorqkinidin varqirivətiptu. Şu çağda böre qozini bir çişlep bəsiptu-de, yep bolup çiqip kətiptu.

Bir vaqitlardin kəyin momay kelse işik oçuq turgudek, öyge kirse qozisiniñ peqet ustixanlirila kalğan. Şuniñdin kəyin momay “Ah” deptu-de, ləvini çişleptu, “Sen börige bir körsetmisem, toxta!” dəgen oyni köñlige püküp qoyuptu.

Bir küni momay yəziğa bərip yene bir qoza sətip keptu. Unimu xoddi avvalqi qoziğa oxşaş bəqişqa başlaptu. Bir küni momay bosuğiniñ tüvini çoñqur ora qilip kolaptu. Tonurğa nahayiti köp küküm yəqin, uniñ qokaslirini həliqikoliğan oriğa töküptu-de, üstünü boş qilip, bilindürmey yəpip qoyuptu. Özi qap bilen komzekni kötürüp tağka mañğan bolup kətiptu-de astağinakaytip kəlip, işikniñ keynige möküvaptu.

Bir vaqitlardin kəyin böre momayni kətip qaldi dep oylap, bu qozinimu yəmekçi bolup keptu ve: “Tur-tur qozam, tur-tur” dep işikke yəqinlişişi bilenla palaqqide qilip qilip oriğa çüşüp kətiptu, uniñdiki qoqasta puçilinip avaziniñ bariçe çirkiraptu. Şu çağda momay çiqip: “He, koza yəgende mezze qilğan bolğiyttiñ, emdi uniñ cazasinimu tartip

körgin!” dep külüptu. Şundaq qilip böre qoziğa qest kilimen dep axir özi qoqasta köyüp ölüptu.

U.62.1. NİNE İLE KURT

Eskiden bir nine varmış. O, köyün kenar bir yerindeki kocasından kalan evde yalnız yaşarmış.

Ninenin varı yoğu sadece bir kuzuymuş. Ondan başka bir tavuğu ve köpeği bile yokmuş. O, kuzusuyla uğraşıp, uzun günlerini kısaltıp, kötü zamanlarını güzelleştirip geçinirmiş. Nine, kuzusunu dağın ayak basılmayan yerlerdeki en taze otları, en saf ve serin kaynak sularını getirerek beslermiş. Nine, kuzuyu sabah akşam kendiyle beraber gezdirirmiş.

Nine, dağa ot almaya gittiğinde evinin kapısını içeriden kapatırmış ve kuzusuna; “Ben gelmeden kapıyı benden başka birine sakın açma.” deyip kuzusunu evin içinde bırakırmış.

Nine dağın ayak basılmayan yerlerindeki yem yeşil ve en yumuşak otların en uçlarını toplayıp çuvalına doldururmuş. Serin ve temiz kaynak suyundan bir şişe almış. Gün battıktan sonra geri dönmüş ve:

“Dur dur kuzum dur dur,
Otların ucunu alıp geldim.
Dur dur kuzum dur dur,
Suyun safını alıp geldim”.

demiş. Kuzu, ninenin bu parolalı çağırmasını duyduktan sonra kapıyı açmış ve ninenin toplayıp getirdiği otları yiyip, suyunu içmiş. Ondan sonra nine onu beraberinde götürüp gezdirmiş.

Oralarda yaşayan bir kurdun gözü çoktan beri bu kuzunun üzerindeymiş. Fakat kuzuyu yemenin yolunu bulamamış. Çünkü kuzu sabah akşam nineden ayrılmazmış. Gündüzleri de nine dağa gittiğinde, kuzu evden dışarı çıkmazmış.

Ninenin dağa gittiği günlerin birinde kurt, kuzunun evden çıkmasını bekleyip, bir büyük diken dibinden gözlemiş, fakat kuzu çıkmamış. Bir süre sonra nine geri dönmüş ve kurt üzüntüden kuruyan ağzını şapırdatmış.

Ertesi gün kurt, ninenin dağa gittiği vakitte gelip, yine gizlice kuzuyu gözetlemiş, fakat bir süre bekledikten sonra kuzu çıkmadığı için sinirlenip evin penceresine gelmiş, kuzuyu korkutmuş çıkaramamış; kapılara ve pencerelere vurmuş içeriye girememiş. Kuzu ses seda çıkarmadan sessizce durmuş. Bu arada yine nine gelmiş. Kurt yine üzüntüyle "Ne çare; ama dur, ben sana gösteririm!" deyip kaçmış. Ondan sonra kurt, ninenin kapıyı ne söyleyip de açtırdığını öğrenmesi gerektiğini anlamış. Ertesi gün ninenin geldiği vakitte, eve yakın bir sığınakta gizlenip, kulak vermiş. Bir süre sonra nine bir çuvalda yumuşak ot, bir şişede temiz su getirmiş:

"Dur dur kuzum dur dur,
Otların ucunu alıp geldim.
Dur dur kuzum dur dur,
Suyun safını alıp geldim".

dediği zaman kuzu kapının sürgüsünü açıp, ninenin önüne yürüyüp şımarıp oynamış. Bunu gören kurt içinden "Şimdi dilini anladım, elime düştün kuzu." demiş.

Kurt bir ormana varıp şafak sökmesini takatsiz bir halde bekleyip, ninenin söylediği sözleri aklından geçirmiş. Şafak söküp gün başladığında nine çuval ile şişesini alıp dağa gitmiş. Kurt evin etrafını bir kez dolaşıp, kapının önüne gelmiş ve:

"Dur dur kuzum dur dur,
Otların ucunu alıp geldim.
Dur dur kuzum dur dur,
Suyun safını alıp geldim".

demiş. Bunu duyan kuzu şaşırıp bir inanıp bir inanmamış. Kuzu kapıyı açıp açmamak konusunda tereddüt yaşamış. Çünkü gelen ses ninenin sesine benzemiyormuş ve ninenin gelme vakti değilmiş. Ama belki de nine yakın bir yere gidip gelmiştir ve hızlı yürümekten yorulup sesi değişmiştir diye düşünürken kurt yeniden parola sözleri tekrarlamış. Bundan sonra kuzu kadere boyun eğip kapıyı açmış, ama her ihtimale karşı kapının arkasına saklanmış. Kapının açılmasıyla eve ok gibi hızla giren kurt, kuzuyu görememiş. Fakat gözlerinden ateş çıkan aç kurdu gören biçare kuzu korkudan bağırmış. O anda kurt, kuzuyu ısırıp yemiş ve çıkıp gitmiş.

Bir süre sonra nine gelmiş. Kapıyı açık görüp eve girmiş ve kuzusunun kemikleriyle karşılaşmış. Ondan sonra nine "Ah!" demiş ve dudağını ısırmış. "Ben sana gösteririm kurt, dur bekle!" diye düşünüp bunu aklında tutmuş.

Bir gün nine köye varıp yine bir kuzu satın almış. Onu da tıpkı evvelki kuzu gibi gözetlemeye başlamış. Bir gün nine kapı eşiğinin önüne derin bir çukur açmış. Tandırda tezek yakıp, onun sıcak küllerini açtığı çukurun içine dökmüş ve üstünü kapatıp buraya tuzak yapmış. Nine bir torba ile şişe alıp dağa gitmiş ve aşağıya geri gelip, kapının arkasına gizlenmiş.

Bir süre sonra kurt, nineyi gitti sanıp, bu kuzuyu da yemeye kalkmış ve: "Dur dur kuzum dur dur…" deyip kapıya yakınlaşmasıyla pat diye çukura düşmüş ve sıcak külün içinde avazı çıktığı kadar bağırmaya başlamış. O anda nine çıkıp: "Kuzumu yerken zevk almıştın, şimdi onun cezasını çek!" deyip gülmüş. Böylece kurt "Ben kuzuyu kandırıp yedim." deyip sıcak küllerin içinde yanıp ölmüş.

4. BAŞKAHRAMANI OLAĞANÜSTÜ NİTELİKLİ VARLIK İLE İNSAN OLAN MASALLAR

U.63. ŞATUTİNİÑ KƏLİP ÇİQİŞİ[417]

Şatuti eslide çirayliq ayal iken. U əri bilen "Qaysimiz ölüp ketsek, tupraq bəşida qiriq yil quran oquymiz" dep vedileşken iken. Künlerniñ biride bu ayal yaş turupla ölüp qaptu. Vedige binaen, əri qebre bəşida qiriq yil quran oqup, xudağa nale qilip yiğlaptu. Xudaniñ uniñğa rehmi kəlip ayalni tirildürüptu. Ayal ölüp ketken çəğidikidekla baş tiriliptu. Eri bolsa qərip ketken iken. Ular avalqidekla turmuşni davamlaşturuptu. Bir-birige amraqlişip kətiptu.

[417] Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, **age.** s. 301-302.

Künlerniñ biride köl boyida olturğanda əri ayalniñ tiziğa bəşini qoyup oxlap qaptu. Muşu çağda ovğa çiqkan bir şahzade kəlip qaptu. Şahzade bu ayalniñ kündin nurluq, aydin süzük, güldek camaliğa karap aşiq-biqarar boptu. U ayalğa:

-Bu kişi serniñ dadarmu? -dep soraptu. Ayal uxluvatqan bu kişiniñ öz əri ikenlikini əytiptu. Buni añliğan şahzade:

-Sen özüñ ğunçidek turup, nəmişka muşundaq bir kəri çalniñ qoliğa çüşüp qaldiñ? deptu ve ayalni azdurup əlip qəçiptu. Er bir çağda oyğinip qarisa yənida ayali yoq turğudek. U zar-zar yiğliğan pəti ayalni izdeşke başlaptu. İzdeptu, izdeptu. Emma ayalni tapalmaptu. Künler, aylar ötüptu. U axir şahzadiniñ bəğiğa kirse, ayali bağ içidiki ravaqta gemsiz, tazlinip köñül əçip olturğudek. U ayalini tapqanliqidin köñli söyünüp, qattiq xuşal bolup kətiptu ve:

-Söyümlüküm, men səni izdep aran taptim. Bu yerge qandaq kirip qaldir? Yür, öyge qaytip kəteyli! -deptu. Ləkin ayal şahzadini nahayiti yaxşi köridiğanliqini əytip, bille kətişke unimaptu. Er ordiğa kirip padişahqa ehvalni dep şahzadini unatqandin kəyin, ayal xuddi buynidin bağliğan kiyiktek əriniñ keynidin egişip məñiptu. Şuniñdin kəyin xudadin mundaq vehi çüşüptu:

-“Siz ayalirizğa bekmu amraq hem sadiq, qiriq yil ayalni dep şunçe azab çektiriz. Ləkin ayaliriz yaş, siz bolsiriz qəri. Şu seveblik ayalirizniñ yenila sizni taşlap qəçip kətiş əhtimali bar. Şuña uni biz bir quşqa aylanduruvetsek qandaq.”

Xudaniñ bu meslihiti erge maydek yəqiptu. Şu zaman həliqi ayal quşqa ayalinip purride uçup kətiptu. Şuniñ bilen şatuti peyda boluptu.

U.63.1. PAPAĞANIN ORTAYA ÇIKIŞI

Papağan, aslında önceden güzel bir kadınmış. Kadın, kocasıyla beraber "Hangimiz ölüp gidersek, mezarın başında kırk yıl Kur'an okuyacağız." deyip sözleşmişler. Günün birinde kadın yaşlanıp ölmüş. Verilen söze binaen, kocası eşinin mezarı başında kırk yıl Kur'an okuyup, Allah'a feryat edip, ağlamış. Allah'ın merhameti gelip eşini diriltmiş. Kadın ölüp gittiği zamandaki yaşında tekrardan dirilmiş. Kocası ise o güne kadar yaşlanmış. Ama onlar yine de hayatlarını yeniden birlikte ve sevgiyle devam ettirmişler.

Günün birinde göl boyunda otururken, adam eşinin dizine başını koyup uykuya dalmış. İşte o anda ava çıkan bir şehzade ortaya çıkmış. Şehzade, kadının güneşten nurlu, aydın, duru ve gül gibi yüzüne bakar bakmaz âşık olmuş. O, kadına:

-Bu adam senin baban mı? diye sormuş. Kadın uyuyan bu kişinin kendi kocası olduğunu söylemiş. Bunu duyan şehzade:

-Sen gonca gibi genç dururken, neden bu yaşlı adama kaldın? demiş ve kadını yüreklendirip alıp kaçmış. Adam uyanıp baktığında eşini yanında görememiş. Adam zır zır ağlamaklı şekilde eşini aramaya başlamış. Aramış, aramış… Ama hanımını bulamamış. Günler, aylar geçmiş. Adam sonunda şehzadenin bağına girmiş ve eşinin bağ içindeki otağda gamsız, temizlenip oturduğunu görmüş. Adam eşini bulduğuna çok sevinmiş ve:

-Sevgilim, ben seni arayıp buldum. Buraya nasıl geldin? Yürü eve gidelim! demiş. Fakat kadın şehzadenin çok yakışıklı ve güzel göründüğünü söyleyip, birlikte gitmeyi kabul etmemiş. Adam yurda varıp padişaha halini anlatıp, kadını tıpkı boynundan bağlanmış geyik gibi bağlamış ve eşi onun peşinden gitmiş. Böylece Allah'tan şöyle bir vahiy inmiş:

-"Siz hanımınıza çok âşık ve sadıksınız. Kırk yıl hanımım deyip beklediniz, bunca azap çektiniz. Fakat hanımınız genç, siz yaşlısınız. Bu sebepten sizin yine eşinizden ayrılma ihtimaliniz var. Bu yüzden biz onu bir kuşa döndürsek nasıl olur?"

Allah'ın bu teklifi adama çok güzel, yağ gibi gelmiş. O anda kadın bir kuşa dönüşüp pır diye uçup gitmiş. Böylece de papağan ortaya çıkmış.

U.64. HİYLE-MİKİR[418]

Bar ikenu yoq iken. Burunki zamanda Kuhiqapta bir top diviler yaşaydiken, ular her daim “Ademzatni qandaq qilğanda yeñgili bolidu?” dəgen mesile üstide baş qaturuşidiken, bir qəri dive:

-Ademzatniñ hiyle-mikri bar, eger biz şuni bilivalalaydiğan bolsaq çoqum ularni yəneleyttuq. Biraq ularniñ hiyle-mikrini bilmek bek tes, -deptu.

Bu gepni añliğan bir yaş dive ademzatniñ hiyle-mikrini bilip kəlişke qetiy bel bağlaptu. U başqa divilerge karap:

-Men ademzatniñ hiyle-mikrini bilip kəlip, silerge əytip bərey, andin biz ademzatni yəñeyli, -deptu.

Yaş diviniñ ğeyritige barliq diviler apirin oquşup, uni xuşal-xuram yolga səlip qoyuptu.

Yaş dive kuhiqaptin çiqip köp yol yürüptu. Çöllerni bəsip, sulardin ötüp, bir cañgalğa yətip keptu. U cañgal arilap yürüp bir utunçini uçritiptu ve:

-Hey otunçi, ademzatniñ hiyle-mikri bar deydu. Rastmu? -dep soraptu.

-Rast, -devetkinini özimu sezmey qaptu divini körüp hoduqup ketken otunçi.

-Undaq bolsa maña ademzatniñ hiyle-mikrini körsitip qoysañ, -deptu dive.

-Apla! -deptu otunçi, -hiyle-mikir öyde qaptu, bolmisa körsitip qoyattim, hazir bu yiğqan otunlirimni bazarğa apirip satmisam bolmaydu.

-Otunuñğa men qarap turay, sen öyüñge bərip, hiyle-mikirni əlip kəlip maña körsitip qoysañ, -dep yalvuruptu dive.

-Məni mañğuzuvətip, otunumni əlip qəçip ketseñ qandaq qilimen? Uniñdin köre, senmu yoluñğa kətiver, menmu öz işimni qilay, -deptu otunçi.

-İşenmiseñ məni muşu yerge bağlap qoy, men otunuñğa qarap turay, deptu dive.

[418] Sadık, Ablimit, **age.** s. 270-272.

Otunçi maqul bolup, divini yoğan bir çinarğa kəliştürüp çin bağlaptu, andin divige qarap:

-Hiyle-mikirni körmekçi bolsañ, mana emdi körsitip qoyay, -deptu-de, bəlidiki orğaqni əlip divini çanaşqa başlaptu. Qorqup ketken dive cañgalni bəşiğe kiyip varqirap, barliq küçi bilen çinarni komuruvəlip qəçiptu. Kuhiqaptiki diviler həliqi yaş divini kütüp turğaniken. Yaş dive qaça axir kuhiqapqa yəqinlişiptu. Yaş diviniñ keynidin bir nəminiñ çañ-tozan kötürüp, sörülüp kəlivatqanliqini körüp, kuhiqaptiki diviler terep-terepke qəçip möküşüptu. Yaş dive kuhiqap ağziğa kəlip, halidin kətip yiqiliptu. Kuhiqaptiki diviler yaş diviniñ keynidiki başqa nəme emes, yoğan bir tüp derex ikenlikini körüp, asta-asta yəqinlişip, yaş divini acritip, su çəçip hoşiğa keltürüptu. Yaş dive bir az əsini yiğqandin kəyin, körgenlirini sözlep bəriptu ve:

-Ademzatniñ heqiqeten hiyle-mikri yaman iken, -dep gəpini tügitiptu yaş dive. Bu gepni añliğan diviler aldirap:

-Zadi hiyle-mikirniñ özi qandaq bulidiken? -dep soraptu.

Yaş dive derhalla həliqi otunçiniñ bəlidin suğuruvəlip uni çanaşqa başliğan orğiqini köz aldiğa keltürüptu-de:

Ademzatniñ hiyle-mikriniñ səpi bolidiken, özi egri iken, -dep cavab bəriptu.

U.64.1. HİLE

Bir varmış bir yokmuş. Eski zamanda Kuhikap'ta(Kafdağı gibi hayalî bir dağın adı) bir grup dev yaşarmış. Onlar her zaman "İnsanoğlunu nasıl yenebiliriz?" meselesi üzerinde düşünürlermiş. Bir defasında dev:

-İnsanoğlunun kurnazlığı var, eğer biz bu kurnazlığı biliyor olsak kesinlikle onları yenmiştik. Fakat onların hilesini bilmek çok zordur, demiş.

Bu sözü duyan genç bir dev insanoğlunun hilesini öğrenip gelmeye karar vermiş ve diğer devlere bakarak:

-Ben insanoğlunun hilesini öğrenip geleyim ve sizlere söyleyeyim. Böylece biz insanoğlunu yenelim, demiş.

Genç devin gayretini bütün devler kutlayıp, onu memnun mesut bir şekilde yola göndermişler.

Genç dev yola çıkıp çok mesafe almış. Çölleri aşıp, sulardan geçip, bir ormana gelmiş. O, ormanın içinde yürürken bir oduncu ile karşılaşmış ve:

-Hey oduncu, insanoğlunun bir hilesi varmış. Doğru mu? diye sormuş.

-Doğru, demiş devin geldiğini görmeyip telaşlanan oduncu.

-Öyleyse bana insanoğlunun hilesini göstersene, demiş dev.

-Olmaz! demiş oduncu, "hile" evde kaldı, kalmasa gösterirdim, ayrıca bu topladığım odunlarımı pazara götürüp satmam gerek. Dev:

-Odununa ben baka durayım, sen evine varıp hileni alıp gel ve bana göster diye yalvarmış.

-Beni evime gönderip, odunumu alıp kaçarsan ne yaparım? Bu yüzden sen yoluna git, ben de kendi işimi yapayım, demiş oduncu.

-İnanmazsan beni bu yere bağla, ben odununa bakayım, demiş dev.

Oduncu bunu makul bulup, devi büyük bir çınara sıkıca bağlamış ve deve bakarak:

-Mademki hilemizi görmek istiyorsun sana şimdi göstereyim, demiş ve belindeki orağı çıkarıp devi kesmeye başlamış. Korkan dev ormanı başına giyercesine bağırmış, var gücü ile çekerek çınarı yerinden sökerek kaçmış.

Kuhikap'taki devler genç devi beklerken, genç dev kaçarak sonunda Kuhikap'a yaklaşmış. Kuhikap'taki devler genç devin arkasından bir şeyi sürükleyerek etrafı toz dumana katarak geldiğini görüp, sağa sola kaçışıp saklanmışlar. Genç dev Kuhikap ağzına gelip, yorulup düşmüş. Kuhikap'taki devler genç devin arkasından bir büyük ağacın geldiğini görüp, yavaşça yakınlaşıp, genç devi ağaçtan ayırıp, üzerine su saçıp kendine getirmişler. Genç dev biraz aklını topladıktan sonra, gördüklerini söylemiş ve:

-İnsanoğlunun hakikatten hilesi kötüymüş, deyip sözünü bitirmiş genç dev. Bu sözü duyan devler hemen:

-İnsanların hilesi neymiş? diye sormuşlar.

Genç dev hemen, oduncunun belinden çıkarıp, kendisini kesmeye başladığı orağı gözü önüne getirmiş ve orağın şeklini tarif etmiş:

-İnsanoğlunun hilesinin sapı var, ucu ise eğridir, diye cevap vermiş.

U.65.1. YAMAN XOTUNDİN BEZGEK CİN KAÇAR[419]

Burunki zamanda bir qorayçi bovay bolğaniken. Uniñ xotuni nahayiti cavuldaq, merez iken, tola uruşup, kelse-kelmes tillavərip, bovayğa kün körsetmeydiken.

Bir küni bovay qorayliqtin keç qaytip keptu. U kəlişi haman ayali: "Səniñ şu yerde bir nəmeñ bar, bolmisa nəmige keç qaldiñ!" dep künlep ğovğa çiqiriptu. Bu iş hərip ketken bovayğa nahayiti har keptu. Etisi ayal bovay bilen qorayliqni axturimen dep, bir çoñkur quduqqa çüşüp kətiptu. Bovay yaman xotundin qutulğiniğa xuş boptu, ləkin yene "Yaman bolsimu, köp vaqit öy-oçaq bolğanduqqu" dəgen oyğa keptu. Quduqqa arğamça saptu. Arğamçiğa yamişip momayniñ orniğa bezgek cin çikiptu.

-Hoy, sen nəmisen, -dep soraptu bovay.

-Men bezgen cini idim, bu quduq məniñ uzun yilliq makanim idi, bügün bir cavuldaq kəri xotun çüşüp, maña aram bermidi, sen arğamça taşlimisañ u məni öltürüp qoyatti, qutuldurğiniñğa rehmet! Men səni arminiñğa yetküzimen, -deptu bezgek cini.

-Qandaq qilip, sen məni arminimğa yetküzeleysen? -dep soraptu bovay.

-Men yurtniñ uluğiğa bərip çaplişimen, -deptu bezgek cini, -u derru bezgek kəsilige giriptar bolidu, sen uni saqaytidiğan təvip bolisen, sen uniñ qəşiğa bərip: "Aytulkursi"ni okuysen, şu çağda men uniñdin acrap başqisiğa yuqimen saqayğuçi bolsa, saña nurğun heq töleydu. Şundaq qilip, bay boluvalisen. Otunçiliqtin qutulup, capa-muşeqqettin nəri bolisen, deptu.

[419] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 97-99.

Bu eqil otunçi bovayğa maydek yəqiptu. Şuniñdin kəyin raziliq berip, xotunini quduqta qaldurup, cin bilen kətiptu. Künlerdin künler ötüptu, bovay nurğun bezgeklerni saqaytip, bay bolup kətiptu, şu çağda cin bovayğa:

-Hey bovay, sen emdi bay bolduñ, turmuşuñ yaxşilandi, emdi menmu öz aldimğa okitimni qilsam, sen maña icazet berseñ? -dep soraptu.

Bovay raziliq bərip, ikkisi xoşlişip, yaxşilikçe acrişiptu. Cin bolsa, yaqa yurtqa bərip, yurt çoniğa yuquptu. Yurt çoni həç ilaci qilip saqiyalmiğandin kəyin, bezgekni saqaytişta dañqi çiqqan həliqi bovayni çaqiritip keptu. Bovay yurt çoñiniñ öyige kirip, həliqi bezgek cinniñ yurt çoñiğa çaplişilip olturğinini körüptu. Vedisini buzup kelgen bovayni körgen cin bovayğa rencip:

-Qəni vede? İkkimiz vede qilğanğu, herqaysimiz öz aldimizğa kün körmek bolğanğu, -dep kaytiptu.

-Kayima, -deptu bovay.

-Vedimiz boyiçe sen men çaplaşqan ademni saqaytişqa kelmes bolğanidiñğu? -dep cin quyqa çaçlirini tik qiptu.

-Toxta, sevrqil, men buni saqaytqili kelmidim, səni izdep keldim, -deptu bovay.

-Məniñde nəme işiñ bar? -deptu cin.

-Əsiñde barmu, həliqi yaman xotunmu quduqtin çiqivaptu. U tañ atkuçe səni tutup ber, dep məni qiynap çiqti. Səni tutup bermisem, u məni öltüridu, mana şuniñ üçün keldim, deptu bovay.

Bezgek cini nahyiti qorqup kətip bovayğa:

-Xuda heqqide, bir qoşuq qənimni tileymen, məni u xotunğa tutup berme, her qandaq bezgekniñ qolini sipapla qoysañ, derru saqiyidu, sen bezgek təvipi bolup qal, men yaman xotuniñdin qutulay, -dep bovayniñ putliriğa əsilip, yalvuruptu.

Şuniñdin kəyin bovay yaqa yurtniñ çoñiniñ qolini sipah qoyupla saqaytiptu. Bezgek cini barsa kelmes şeherge kətiş üçün, işiktin çiqivatqanda, bovay uniñğa:

-Mey, yaman xotunum kəlivatidu! -deptiken, bezgek cini yar terepke qarap qəçiptu.

"Yamandin yar boyi bilen qaç" dəgen maqal şuniñdin qaptiken.

U.65.1. KÖTÜ KADINDAN SITMA HASTALIĞININ CİNİ BİLE KAÇAR

Eski zamanda bir çıracı dede varmış. Onun hatunu pek rezilmiş; çok kavga edip, gereksiz yere para harcayıp, dedeye gün göstermezmiş.

Bir gün dede çıra ve kuru bitki toplamadan geç dönmüş. Onun gelişiyle hanımı hemen: "Senin o yerde başka bir işin vardı, yoksa niçin geç kalasın!" deyip gün boyu tatsızlık çıkarırmış. Bu iş, kavgadan bıkan dedeye pek zor gelmiş. Ertesi gün hanımı dede ile çıra aramak için gitmiş ve derin bir kuyuya düşmüş. Dede bu kötü kadından kurtulduğuna sevinmiş, lakin yine de "Kötü olsa da, evimin hanımıydı." gibi bir düşünceye kapılmış. Kuyuya bir ip sarkıtmış. İpe, eşinin yerine sıtma cini yapışıp çıkmış.

-Aaa, sen de neyin nesisin, diye sormuş dede.

-Ben sıtma ciniyim; bu kuyu benim uzun yıllık mekânımdır. Bugün rezil bir yaşlı kadın kuyuya düşüp, bana rahat vermedi. Sen ip salmasan o beni öldürürdü. Beni kurtardığın için sana teşekkür ederim! Şimdi ben senin her arzunu gerçekleştiririm, demiş sıtma cini.

-Sen nasıl benim arzumu gerçekleştireceksin? diye sormuş dede.

-Ben ülkenin en ulu kişisine gideceğim, demiş sıtma cini. Bu kişi sıtma hastalığına yakalandı; sen de onu iyileştirecek olan doktor olacaksın. Onun yanına varıp "Ayetelkürsi" oku, o anda ben ondan ayrılıp başkasına bulaşırım, ulu kişi iyileşir ve sana hakkını verir. Böylece zengin olursun. Odunculuktan, cefa ve meşakkatten kurtulursun, demiş.

Bu fikir, oduncu dedenin çok hoşuna gitmiş ve buna razı olup, eşini kuyuda bırakıp, cin ile birlikte gitmiş. Günlerden günler geçmiş, dede birçok sıtma hastasını iyileştirip, zengin olmuş; o zaman cin, dedeye:

-Hey dede, sen şimdi zengin oldun, hayatın güzelleşti; şimdi ben de kendi işime döneyim, sen artık bana işimi yapmam için izin verir misin? diye sormuş.

Dede razı olmuş, ikisi vedalaşıp, mutlu şekilde ayrılmışlar. Cin kenar ülkeye varıp, ülkedeki insanların çoğuna sıtma hastalığı bulaştırmış. Ülkenin çoğu hastalığa çare bulamayınca, sıtmayı iyileştirmede adını duyuran dedeyi çağırtmışlar. Dede ülkedeki birçok eve girip, sıtma cininin ülkedekilerin çoğuna bulaştığını görmüş. Sözünü tutmayıp geri gelen dedeyi gören cinin, dedeye kalbi kırılmış:

-Nerede verdiğin söz? İkimiz birbirimize söz vermiştik, herkes kendi yoluna gidecekti, demiş cin.

-Sitem etme, demiş dede.

-Sözümüze göre sen benim hasta ettiğim insanları iyileştirmeyecektin değil mi? demiş cin, sinirden saçları dikilerek.

-Dur, sabret, ben bunları iyileştirmeye gelmedim, seni aramaya geldim, demiş dede.

-Benimle ne işin var? demiş cin.

-Bilmem aklında mıdır? Eşim olan o kötü kadın kuyudan çıktı. O, şafak sökene kadar seni tutmamı söyledi. Seni tutmazsam, o kadın beni öldürür. O yüzden geldim, demiş dede.

Sıtma cini pek korkup, dedeye:

-Allah aşkına, yalvarırım beni o kadına verme. Sen sıtmayı sıvazladığında, derhal iyileşiyor, bu yüzden sen sıtma doktoru ol, ben de o kötü kadından kurtulayım, deyip dedenin bacaklarına sarılıp yalvarmış.

Ondan sonra dede kenar ülkede yaşayan birçok insanın elini sıvazlayarak onları iyileştirmiş. Sıtma cini, şehre gitmek için kapıdan çıktığında dede ona:

-Hey, kötü kalpli hanımım geldi! demiş; bunu duyan sıtma cini iniş olan tarafa doğru hızla kaçmış.

"Kötüden iniş boyu kaç." denilen atasözü buradan gelmiştir.

U.66. PAQA ŞAHZADE[420]

Burunqi zamanda bir padişah ötken bolup, uniñ bir kizi bar iken. U qiz her küni top oynaydiken. Bir küni u top oynavatsa, topi ğildirlap bərip quduqqa çüşüp kətiptu. U quduq bəşida yiğlap oltursa:

-Hey melike, nəmişqa yiğlaysiz? -dəgen avaz añliniptu. Melike bu avazniñ quduq içidin çiqqanliqini səzip quduqqa qariğan iken, uniñ içide bir çar paqa turğudek. Məlike:

-Məniñ topum quduqqa çüşüp ketti. Şuña yiğlavatimen! -deptu. Bu gepni añliğan paqa:

-Men əlip bərey, biraq, men topni əlip bergendin kəyin, siz məni ordiğa əlip kətiñ! deptu. Melike maqul dep qoyup, topni əlivalğandin kəyin, paqini taşlap yügürgiçine ordiğa kirip kətiptu. Qiz tamaq yep oltursa bir avaz añliniptu. Melike uyan qaraptu, buyan qaraptu. İşikke çiqip qarisa, həliqi çar paqa közlirini çekçeytip turğudek. Melike paqini körüp qorqup, varqirap kətiptu. Atisi:

-Qizim nəme bolduñ? Nəmidin şunçe qorqup kettiñ? -dep soriğaniken, qizi bolğan işni yipidin yiñnisigiçe sözlep bəriptu. Padişah bu gepni añlap melikege aççiqlinip:

-Sen bir şahniñ qizi turuqluq, gəpiñde turmisañ bolamdu? -dep varqiraptu. Melike dadisiniñ dəgini boyiçe paqini ordiğa ekiriptu-de, öz öyiniñ bir buluñiğa taşlap qoyuptu. Bir çağda paqa zuvanğa kəlip melikige:

[420] Yakup, Mirkamil - Hesen Eli, **age.** s. 308-309.

-Cənim melike, men siz bilen birge yatay, -deptu. Melikiniñ aççiqi kəlip quyqa çəçi tik turup kətiptu ve paqini yerdin əlip bir atqan iken, paqa berip tamğa təgiptu-de, şuan bir kəlişken şahzadiğa aylinip qaptu. Melike hem heyran bolup, hem qorqup:

-Bu nəme iş? -dep soraptu.

-Men bir şahzade idim,-deptu u, -anam məni paqiğa aylandurup qoyğanidi. Mana bügün öz eksimge keldim, -deptu. Melike bu şahzadini yaxşi körüp kaptu. Şahzadimu melikige aşiq boptu. Axir ular toy qilip, murad-meksetlirige yətip, ömriniñ axiriğiçe bextlik yaşaptu.

U.66.1. KURBAĞA ŞEHZADE

Eski zamanda bir padişah ve kızı varmış. O kız her gün top oynarmış. Kız, yine bir gün top oynarken, topu yuvarlanıp kuyuya düşmüş. Kuyu başında ağlayıp otururken:

-Hey prenses, niçin ağlıyorsunuz? diye bir ses duyulmuş. Prenses bu sesin kuyu içinden çıktığını sezip kuyuya bakmış ve içinde bir alaca kurbağa durduğunu görmüş. Prenses:

Benim topum kuyuya düştü. O yüzden ağlıyorum! demiş. Bu sözü duyan kurbağa:

Ben alayım; fakat ben topu verdikten sonra, siz beni alıp evinize götüreceksiniz! demiş. Prenses bunu makul bulmuş ve kurbağa topu aldıktan sonra, kurbağayı fırlatıp, koşup sarayına girmiş. Kız yemek yerken bir ses duyulmuş. Prenses bir o yana bir bu yana bakmış. Kapıya çıkıp baktığında, kurbağanın gözlerini fal taşı gibi açıp durduğunu görmüş. Prenses kurbağayı görünce korkup, bağırmış. Babası:

-Kızım ne oldu? Neden bu kadar korktun? diye sormuş. Kız olanları başından sonuna kadar anlatmış. Padişah bu sözleri duyup prensese sinirlenip:

-Sen bir şahın kızısın, sözünde durmamak olur mu hiç? diye bağırmış. Prenses babasının dediği gibi kurbağayı alıp saraya getirmiş ve kendi odasının bir köşesine koymuş. Bir anda kurbağa dile gelip prensese:

-Canım prensesim, ben sizinle birlikte yatayım, demiş. Prenses öfkelenip, sinirden saçları dikilmiş ve kurbağayı yerden alıp fırlatmış. Kurbağa duvara çarpıp bir prense dönüşmüş. Prenses hem şaşırıp hem korkup:

-Bu nasıl iş? diye sormuş.

-Ben bir şehzade idim ve anam beni kurbağaya döndürdü, demiş. Prenses şehzadeyi beğenmiş. Şehzade de prensese âşık olmuş. Sonunda düğün yapıp, muratlarına ermişler ve ömürlerinin sonuna kadar mutlu yaşamışlar.

U.67. ŞAHZADE BİLEN ALVASTI[421]

Burun bir şahzade bolğaniken, u özиniñ xaniş anisini nahayiti yaxşi köridiken. Xanişimu oğliğa intayin amraq iken. Şahzede xaniş anisiniñ icazitisiz həç qeyerge barmaydiken. Xanişmu oğliniñ dəginini qilip bermey qalmaydiken, oğlidin bir demmu ayrilişqa köñli qiymaydiken. Künlerniñ biride şahzade xaniştin şikarğa çiqiş toğrisida icazet sorap turuvaptu. Xaniş nailac şahzadeniñ şikarğa çiqişiğa icazet bəriptu. Şahzade xanişiniñ icazitini alğandin kəyin tağ bağridiki güzel menzirlik bir ormanliqqa keptu. Şahzade u yerde bir sahibcamal qiz bilen uçrişip qaptu. Bu sahibcamal qizniñ mürisini yəpip turidiğan qoyuq altun çaçliri, misran qiliçtek inçike kelem qaşliri, mervayip-ünçilerdek apaq çişliri, pişqan gilastek qipqizil levliri, dənizdek çeşme közliri... Şahzadeni özige mehliya qilivaptu. Sahibcamal qiz nazu kereşme uçqunliri çaçrap turidiğan çeşme közliri bilen şahzadige şundaq bir nazgetlik baqqanikenki, şahzade şu haman mester-musteğret qaynimiğa gerq bolup, uniñğa aşiq biqarar boluptu. Uniñ qelbini acayib küçlük işq-muhebbet riştisi çirmivaptu. Şundin ətibaren şahzade həliqi güzel ormanzarğa bərip sahibcamal qiz bilen uçrişip turidiğan boptu. Bir küni şahzade vedileşken qararda ormanzarliqqa yətip kəlip qariğudek bolsa, sahibcamal qiz bir bulaq boyida qoyuq saye taşlap turğan mecnun talğa yölenginiçe közini bulaqtin özmey gam-ğusse qaynimiğa pətip olturğudek. Uniñ çirayidiki ilgiriki xuş xuy nazu kereşme ornini

[421] Tohti, Sattar, **age.** s. 200-204.

xapiliqniñ kara bulutliri tosuvalğanliqini körgen şahzade hem teeccüp, hem ensireş içide:

-İ sahibcamal güzilim, sizge nəme boldi? Yaki ağrip qaldiñizmu? Sizge nəme bersem aydek güzel camaliñizdin ğem-ğussiniñ qara bulutliri tarqaydu? -dep soraptu. Sahibcamal qiz bəşini cayqap ağrip qalmiğanliqidin bişaret bəriptu ve şahzadige qarap:

-İ, şanu şevketlik şahzade, siz maña bir yiñne ekilip bersiñiz, -deptu.

Şahzade des ornidin turup ordiğa bərip xaniş aniniñ birdin bir teverrük yiñnisini ekilip bəriptu. Şundin kəyin sahibcamal qizniñ çiraydiki xapiliq bulutliri tarqap, uniñ ornini xuşalliq aptipi qaplaptu. Ular bulaq bəşida şərin muñdişip quyaş tağ keynige mökkende, etisi yene şu qararda uçrişişqa vedilişip ayrilişiptu. Etisi şahzade şu qararda bulaq bəşiğa bərip qarisa, sahibcamal qiz yene xuddi tünügünüdek xapa halda olturğidek, şahzade yene tünügünki sözlerni tekrarlap uniñdin:

-Sizge nəme bersem ay camaliñizni tosuvalğan xapiliq bulutliri tartqap xuşalliq aptipi çiqidu? -dep soraptu. Sahibcamal qiz şahzadidin bir dane tügme ekilip bərişni telep qiptu. Şahzade şu haman ordiğa bərip anisiniñ xanişliq zer toniniñ altun tügmisini əlip kəlip sahibcamal qizğa bəriptu. Andin sahibcamal qizniñ ay camaliğa saye salğan xapiliq bulutliri tarqap xuşalliq aptipi parlaptu. Ular bulaq bəşida uzaqqiçe şeərin söhbetler qilişip quyaş tağ keynige mökkendin kəyin etisi yene şu qararda körüşüşni vedilişip qaytiptu. Etisi şahzade bulaq bəşiğa kəlip qarisa, sahibcamal qizniñ çirayidiki xapilik bulutliri şahzadige ğezep möldürlirini yağdurup turğudek. Şahzade heyran-hest bolup yette əgilip tezim beca keltürgendin kəyin sahibcamal qizniñ ğezep möldürlirini yağdurup turğudek. Şahzade heyran-hest bolup yette əgilip tezim beca keltürgendin kəyin sahibcamal qizniñ ğezep möldürliri yəğip turğan közige qarap:

-İ sahibcamal güzilim, sizge nəme boldi? Siz nəmişqa xapa boldiñiz? Sizge yene nəme kərek? -dep soraptu. Sahibcamal qiz bolsa tal-tal oqya kirpikliri saye taşlap turğan çeşme közlirini şahzadige emes, belki köpkük asmandiki qoy padiliridek üzüp yürgen apaq bulutlarğa tikkiniçe qiyal sürüp cim turuvəriptu. Bu çağda şahzade bitaqet bolup:

-İ, sahibcamal güzilim, sizge aşu apaq buluttek top-top qoy padiliri ekilip sovğa qilaymuye? Men sizni tolimu yaxşi körimen, peqet sizniñ aşu ay camaliñizdin xapiliq bulutlirini tarqitivətip, xuş xuy nazaketlik, külke aptipini körüşke mumkin bolidiğanla bolsa, siz meyli nəmini telep qilsiñiz, telipiñizni beca keltürüşke teyyarmen, -deptu ve iltica yaşliri quyuluvtqan közliri bilen sahibcamalğa telmürüp turuptu. Sahibcamal qiz ikki qolini köksige əlip, almaşturup bir xil küçlük tiliniş uçqunliri çaçrap turğan közlirini şahzadige ağdurup turup deptu:

-İ, şahzade yiğit, eger siz məni xuşal qilişni oylaydikensiz, siz mağa xaniş aniñizniñ soqup turğan qizil yürikini ekilip bərişiñiz kərek.

Şahzade, becayiki öz quluqiğa işenmigen halda, heyranliq patqiqiğa pətip, öz ornida qətipla qaptu. Bu çağda sahibcamal qizniñ çeşme közliridin goyaki yipi üzülgen ünçilerdek yaş ünçiliri üzülmey tükülüşke başlaptu buniñdin köñli biaram bolğan şahzade əsini yiğiptu. Arqisiğa burulupla, uçqandek ordiğa-xaniş anisiniñ qəşiğa yətip keptu. Bu çağda xaniş uyqa dəñiziğa ğerq bolup ketkeniken. Şahzade derhal anisiniñ köksini yərip, uniñ soqup turğan qizil yürikini əlip sahibcamal qizniñ qeşiğa yügürüptu. Şahzade ormanliqqa yətip barğanda, özini becayiki bir qapqarañğu şam gör içige kirip qalğandek həs qiptu. Hiç nersini körelmeptu. U herbir qedem taşliğanda, bedeblirige goyaki yiñne saciğandek tiken-çatqallar sancilişqa başlaptu. U yene bir qedem məñişiğa

bəşi qəyip yiqilip çüşüptu. Bu çağda uniñ qolidiki anisiniñ yürükidin şundaq bir nida keptu:

-İ, oğlum! Sen yiqilip çüştüñmu? Bir yəriñ qattiq ağrip kettimu? Oğlum!... Men hemmini körüp turdum. Sen bergen yiññini u bediniñge sancidi. Oğlum, sen xuşal qilmaqçi bolğan bu sahibcamal qiz süritige kirivalğan alvasti, səniñmu yürikiñni kavap qilip yəse andin birdemlik xuşal bolup, xunuk çirayi əçilidiğanliqini çüşinemsen?... Oğlum! Sen emdi kəçiktiñ, ah... Oğlum.

Aniniñ yürikidin çiqqan bu sadadin tağlar titrep, asmanda küçlük çaqmaq çəqilip kətiptu. Şahzade çaqmaq yoruqida sahibcamal qizniñ özi sovğa qilip bergen yiññini neyze, tügmini qalqan qilip, ecdihadek ağzini əçip, çişlirini hiñgaytip özige qarap kəlivatqanliqini körüptu. Bu çağda şahzade sahibcamal qiz terepke qarap intilişige, xaniş anisiniñ yürige uniñ qolidin yulqunup çiqiptu-de, küçlük yalqua aylinip, sahibcamal qizniñ qolidiki neyze, qalqanni əritip taşlap, sahibcamal qiznimu tütünge aylanduruvətiptu. Şahzadeniñ put-qoli boşişip közige qarañğuluq tiqilip közini qayta açalmaptu.

U.67.1. ŞEHZADE İLE ALBASTI

Eskiden bir şehzade varmış, o padişah hanımı olan annesini çok severmiş. Padişah hanımı da oğluna çok sevgi duyarmış. Şehzade annesinden izinsiz hiçbir yere gitmezmiş. Annesi de oğlunun bütün dediklerini yaparmış, oğlunun bir an yanından ayrılmasına gönlü el vermezmiş. Günün birinde şehzade ava çıkmak için annesinden izin istemiş. Annesi çaresiz oğlunun ava çıkmasına izin vermiş. Şehzade annesinin iznini aldıktan sonra dağ yamacındaki hoş, manzaralı bir ormanlığa gelmiş. Şehzade orada güzel yüzlü bir kızla karşılaşmış. Bu güzel yüzlü kızın omuzlarını örten koyu altın rengi saçları, Mısır kılıcı gibi ince kalem kaşları, inci gibi dişleri, pişmiş vişne gibi kıpkızıl dudakları, deniz gibi güzel gözleri varmış. Kız şehzadeyi kendine âşık etmiş. Güzel yüzlü kız kıvılcımlarını saçıp durduğu güzel gözleri ile şehzadeye şöyle bir

bakmış, şehzade hemen kaynamaya başlamış, ama ona duyduğu aşk konusunda kararsız kalmış. Kalbini çok acayip bir aşk duygusu kaplamış. Ondan itibaren şehzade deminki güzel ormanlığa gidip güzel yüzlü kız ile karşılaşmış. Yine bir gün, kızla anlaştığı gibi ormanlığa gelmiş ve kızı pınar başında hüzünlü bir şekilde otururken bulmuş. Onun yüzünde bu hüzünlü ifadeyi gören şehzade şaşırıp:

-Ey ay yüzlü güzelim, ne oldu size? Hasta mı oldunuz? Size ne verirsem ay yüzünüzden kara bulutlar dağılır? diye sormuş. Güzel yüzlü kız başını çevirip hastalanmadığını belli etmiş ve şehzadeye bakarak:

-Ey, şanlı şevketli şehzade, siz bana bir iğne alıp getirseniz, demiş.

Şehzade annesinin yanına gidip iğneyi getirmiş ve kızın yüzündeki kara bulutlar dağılmış, yüzünü güneş kaplamış. Birlikte pınar başında oturup dertleşmişler ve yine burada buluşmak üzere ayrılmışlar. Ertesi gün şehzade yine buluşmak için pınar başına geldiğinde, kızın hüzünlü bir şekilde oturduğunu görmüş. Şehzade yine dünkü sözlerini tekrarlamış:

-Size ne versem ay yüzünüzü saran kara bulutlar dağılıp yüzünüzde güneş açar? diye sormuş. Güzel yüzlü kız şehzadeden bir tane düğme alıp gelmesini istemiş. Şehzade hemen yurduna gidip anasının altın kıyafetinin altın düğmesini söküp kıza getirmiş. Böylece kızın yüzündeki kara bulutlar dağılıp yerini güneş kaplamış. Onlar pınar başına uzanıp sohbet etmişler. Ertesi gün buluştuklarında kızın yüzünde öfke yağmurları yağıyormuş. Şehzade buna şaşırıp yedi kez kızın önünde saygıdan eğildikten sonra kızın öfke doluları saçan gözüne bakarak:

-Ey güzel yüzlü kızım, ne oldu sana? Siz niçin üzüldünüz? Size yine ne lazım? diye sormuş. Güzel yüzlü kız dal dal ok kirpiklerini fırlatıp duran gözlerini gökyüzündeki koyun sürüleri gibi duran bulutlara dikip durmuş. O anda şehzadenin takati kalmayıp:

-Ey güzelim, bulut gibi duran grup grup koyun sürülerini sana hediye edeyim mi? Ben sizi çok beğeniyorum. Sizin şu ay yüzünüzdeki kara bulutları dağıtıp, parlak güneşi getirmek için benden ne talep edersiniz. Sizin talebinizi yerine getirmeye hazırım deyip gözlerinden yaşlarını akıtmış. Kız iki elini göğsüne koyup, kıvılcım saçıp duran gözlerini şehzadeye çevirmiş ve şöyle demiş:

-Ey şehzade yiğit, eğer siz beni memnun etmeyi düşünüyorsanız, bana padişah hanımı annenizin çarpıp duran kızıl yüreğini alıp getirmeniz gerek.

Şehzade, kulaklarına inanamayıp, şaşkınlık içinde kala kalmış. O anda kızın gözlerinden inci gibi yaşlar dökülmüş. Bunu gören şehzade endişelenip kendini toparlamış. Adam arkasına bakmadan uçar gibi anasının yanına varmış. Annesi denizin öbür tarafında boğuluyormuş. Şehzade derhal annesinin yanına gidip kalbini sökmüş ve güzel yüzlü kızın yanına gitmiş. Ormanlığa gittiğinde kendini kapkaranlık bir kuyunun içinde bulmuş. Adam her bir adım attığında, diken ve çalılar sanki bedenine iğne gibi batmaya başlamış. Bir adım daha atayım derken başı dönüp yere yığılmış. O anda elinde duran annesinin kalbinden bir ses gelmiş:

-Ey oğlum! Sen yere yığılıp düştün mü? Bir yerin ağrıdı mı? Oğlum…! Ben hepsini gördüm. Verdiğin iğneleri kız senin bedenine soktu. Oğlum senin hoşlandığın bu kız, güzel yüzlü kız suretine bürünmüş bir albastıdır. Senin de yüreğini yiyip bundan mutlu olacak, oğlum! Sen şimdi çok geç kaldın, ah… Oğlum!

Ananın yüreğinden çıkan bu seslerden dağlar titreyip, gökyüzünde güçlü şimşekler çakmış. Şehzade şimşek ışıkları altında, kızın ona verilen iğneyi mızrak, düğmeyi kalkan yapıp, ejderha gibi ağzını açıp, dişlerini gıcırdatıp kendine doğru yürüdüğünü görmüş. O anda şehzade kıza doğru hamle yapmış ve annesinin kalbi elinden öfkeyle kaçmış. Güçlü bir aleve dönüp, kızın elindeki mızrağı ve kalkanı eritip fırlatıp, güzel yüzlü kızı da dumana çevirmiş. Şehzadenin el ve bacakları gevşemiş, gözüne karanlık çöküp, gözleri bir daha açılmamış.

U.68. CİNNİ QORQUTQAN MENSUR HELLACİ[422]

Qedimki zamanda Mensur Hellaci dəgen bir kişi ötken iken, u daim “Enelheq, menmu heq” dəgenni terğip qilip, cindin qorquşniñ nəme karayti bar, dep sözlep yüridiken.

Künlerniñ biride Mensur Hellaci seperge çiqip, yol üstide bir ağinisiniñ öyige çüşüptü. Kün issiq bolğaçqa ağinisini Mensur Hellacini bəğiniñ şipiñida məhman qiptu.

[422] Zaman, Nurmuhammet - Turgan Şavdun, **age.** s. 30-31.

Keç kirgende, ağinisiniñ öyide orun-körpe sәlişqa temşilivatqanliqini körgen Mensur Hellaci deptu:

-Avare bolma, ağine, әğir körmey, bir körpe bilen bir yastuq epçiqip ber, muşu şipañda uxlap qalay.

-Yaq. Yaq dostum, şipañda oxlaşqa bolmaydu, bu yerde cin bar, -deptu ağinisi.

-Cindinmu qorqamdiken, -deptu Mensur Hellaci ve ağinisiniñ devitige onimay oxlaptu.

Yәrim kәçide Hellaci oyğinip kәtiptu. Qarisa, aldida qip-qizil çaçlirini taşlap, közliridin ot çaqnitip bir mexluq sahibcamal qizğa ayliniptu. Buni körgen Mensur Hellaci:

-Setliktin özgirip seteñ bolduñ, emdi senden nәmige qorqay, -deptu ve miyiğida külüptu. Qiz bu insanniñ özidin qorqmayvatqanliqini körüp, bәşini birla silkip. Çaçlirini çuvup yüzige çüşürüp, tilini bir ğәriç sañgilitiptu.

-Çaç yenila çaçqu, -deptu Mensur Hellaci temkinlik bilen, -çuvulğan çaçni xotunumdinmu körgenmen. Bundaq sañgiliğan tilni bolsa, itlardimu köp körgenmen. Buniñ nәme qoqquçiliki bar.

Cin, Mensurnin özidin qorqmayvatqanliqini körüp bir çiqiraptu-de, bәşini yuluvәlip uniñ aldiğa taşlaptu, başsiz gevde öre turğidek.

-Hebbeli, mana, bumu bir iş boldi, şu körümsiz, set bәşiñniñ barida qorqmidimu, emdi uni yuluvetseñ qorqamdim? -deptu Mensur Hellaci.

Hәliqi qiz siyaqidiki mexluq bu insanniñ özidin qorqmiğanliqidin özi qorquptu. Başqa hile-mikirlirini qilişqa pәtinalmay ğayib boptu. Mensur Hellaci xatircem oxlap tañ atquzuptu.

Etisi ağiynisi Mensur Hellacidin soraptu:

-Ağiyne, axşam qandaqraq oxlidiñ?

-Qandaq bolatti, -deptu Mensur Hellaci, -hozurlinip uxlidim. Qorqqanğa qoş körüner, qorqmisañ nəme körüner?!

"Qorqqanğa qoş körüner" dəgen maqal şu Mensur Hellacidin qalğaniken.

U.68.1. CİNİ KORKUTAN "HALLAC-I MANSUR"

Eski zamanda Hallac-ı Mansur[423] denen bir kişi varmış. O daima "Enelhak, ben de hak." lafının propagandasını yapıp, cinden korkmanın ne anlamı var, deyip dururmuş.

Günün birinde Hallac-ı Mansur sefere çıkıp, yol üstünde bir arkadaşının evinde konaklamış. Gün ısındığında, arkadaşı, Mensur Hallacı'yı, avludaki kemeriyede konuk etmiş. Gece olduğunda, arkadaşının, evinde ona yatacak yer hazırladığını gören Mensur Hallacı şöyle demiş:

-Çok uğraşma, bana bir döşek bir yastık hazırla, ben şurada yatıp kalırım.

-Yok yok dostum, avludaki rahatlama yerinde uyuman mümkün değil, orada cin var, demiş arkadaşı.

-Ben cinden korkmam, demiş Hallac-ı Mansur ve arkadaşının söylediklerini onaylamayarak uyumuş.

Gecenin yarısında Hallac-ı Mansur uyanmış. Etrafına baktığında, önünde kıpkızıl saçlarını savurup, gözlerinden ateş saçıp duran bir mahlûk, güzel yüzlü bir kıza dönüşmüş. Bunu gören Hallac-ı Mansur:

-Çirkinlikten çıktın. Şimdi ben senden niye korkayım, deyip bıyık altından gülmüş. Kız bu insanın kendisinden korkmadığını görüp, başını bir silkip, saçlarını dağıtıp yüzüne düşürüp, dilini bir karış dışarıya sarkıtmış.

-Saç aynı saç, demiş Hallac-ı Mansur temkinli bir şekilde, dağıtılan saçı ben hatunumda da görürüm. Böyle sarkıtılan dili de, köpeklerde çok görürüm. Bunun ne korkunçluğu var.

---

[423] "Hallâc-ı Mansur(858 - 922). Tasavvufun gelişmesine önemli katkılarda bulunan ünlü mutasavvıf. Hallâc hakkında ileri sürülen iddiaların en yaygını, en etkili ve sürekli olanı, onu tevhid ve fenâ görüşünü ifade eden 'enelhak' sözü ile hulûl ve ittihadı çağrıştıran ifadeleridir. Horosan, Tâlekan, Mâverâünnehir, Türkistan, MAçin, Turfan ve Keşmir'i dolaştı. Burada ateşli vaazlar verdi, Allah sevgisinden söz etti." Faydalanılan kaynak: Uludağ, Süleyman, "Hallâc-ı Mansur", **İslam Ansiklopedisi**, C.15, İstanbul, 1997, s.377-381.

Cin, Mansur'un kendisinden korkmadığını görüp başını yerinden koparıp onun önüne fırlatmış ve başsız kalan gövde düşmeden ayakta kalmış.

-Bu da iş mi, senden başın varken korkmadım da şimdi mi korkacağım? demiş Hallac-ı Mansur.

Deminki kız görünümündeki mahlûk, bu kişinin kendinden korkmadığını görüp o ondan korkmuş. Daha başka hilelerini yapmaya cüret edemeyip kaybolmuş. Hallac-ı Mansur şafak sökene kadar güzelce uyumuş.

Ertesi günü arkadaşı Hallac-ı Mansur'a sormuş:

Arkadaşım, akşam nasıl uyudun?

Nasıl uyuyayım; güzel uyudum. Korkana çift görünür, korkmayana ne görünür?!

"Korkana çift görünür." denen atasözü Hallac-ı Mansur'dan kalmadır.

U.69. VEYLUN DOZAXNİÑ TÜVRİKİ[424]

Qağa taraziçi, səğizxan xeverçi, toşqan uyatçan vaqitta, sehrayı bala gerdende ata bir, ana başqa üç oğul bolğaniken. Eñ kiçiki bir anidin yalğuz iken, çoñliri bir anidin iken. Ata-analiri ölgendin kəyin, ular miras bölüşüptü, bölüşüpmu bir qoruda yaşaptu, çoñliri kiçikini ani təpip, aldap-saldap uniñ mirasını yep tügitiptu, özliriniñ kige növet kelgende, kiçikni öydin qoğlap çiqiriptu.

Bəşi qətip, nəme qilişni bilmigen bu bala bir çölde kətip barsa, əgizliki on ğulaç keñliki beş ğulaç, qevetmu yoğan bir diviniñ kəlivatqanliqini körüptu. Qarisa, dive xuşal kəlivatqan; külgende bir kalpuki asmanda, bir kalpuki yerde sörülüp mañidiken; qorqqinidin nəme qilişni bilmigen balimu diviniñ aldiğa külüp bəriptu.

-Hey exmeq bala! -deptu dive.

-Nəmişqa exmeq deysen, -dep yene külüp bala.

-Məniñ qorsiqim taza aç idi, yeydiğan riziqqa uçriğanliqimğa xuşal bolup küldüm, sen nəmişqa külisen? -dep soraptu dive.

[424] Letip, Tursun ve diğerleri, **age.** s. 41-44.

-Hey exmeq dive, rasa exmeq ikensen, men yerniñ təgidin çiqip kəlivatimen, -deptu bala.

-Veylun dəgen dozaxniñ tüvriki örülüp ketkenidi, mana şuniñğa layiq tüvrük təpiş üçün məni xuda bu dunyağa evetti. Şuni izdep tapalmay cile bolup kəlivatsam, sen uçraştiñ, mana şuniñğa xuşal bolup külüvatimen, -deptu bala. "Xuda evetti" dəgen sözni añliğan dive balidin qorquptu.

-Undaq qilma, veylun dozixi ot bolsa, men uniñda puçilinip qetimen, məni qoyuvetseñ, -dep yalvuruşqa başlaptu dive.

Bala özini tutuvaptu-de.

-Yaq, sənin boyuñniñ əgizliki, ğolliriñniñ keñliki, qavulluquñ dozaxniñ tüvrüklikige xop kəlidu; men yene nedin izdep yürey... Yür səni apirimen, dive təximu yalvuruşqa başlaptu.

-Maña bir yaxşiliq qilsañ.

-Sen təxi məni körüp ozuq taptim, dep xuşal bolup külginiñni qara! dozaxqa tüvrük qilip, közüñge momañniñ momisini körsitimen! -dep turuvaptu bala.

-Undaq qilma, məni qoyup berseñ bir tulum altun bərimen!

-Yaq! İkki tulum berseñ, qoyup bersem bərey, emma saña oxşaş dozaxniñ tüvrükige layiqini tapmiğim tes, -deptu.

-Vay, yür, men saña altun bərey, -deptu dive.

-Men altunuñ üçün baraymen, xalisañ özüñ ekilip çinar tüvige tiqip qoy, kelmiseñ, beribir tapimen.

-Bolidu, dep dive öz xezinisige qarap yügürüptu. Bala bolsa, dividin qotulğiniğa xuşal bolup, keynige kəçiptu. Qəçip kəlivətip həriptu. Bu tüzleñdin möker cay tapalmay yene məñiptu. Axir bir çinarniñ üstige çiqip dem əlip olturuptu. Bir çağda qarisa dive ikki qoltuqiğa ikki tulum altunni qisturup, çinarniñ tüvige yətip keptu.

Tulumlarni yölep qoyup, teini ərtip, uyaq-buyaqqa qaraptu, bala körünmigendin kəyin, “Bu caydin çapsan kəteyçu” dep tulumlarni almay məñiptu. Dive kətivatsa, aldiğa başqa dive yoluquptu. Hal sorişip, bolup ötken veqeni uqqandin kəyin:

-Exmeq, -deptu uçraşqan dive, -u səni aldap kətiptu, yür, uni təpip yeymiz, ular yene çinar terepke məñiptu. Şu çağda bala çinardin çüşüp altunlarni əlip kətey devatqaniqan, u çinarğa qaytidin çiqivaptu.

Bir çağda ikki dive çinar tüvige kəlip olturup, yer tilğaptu.

Tapsam bir yalmap yutattim, -deptu kəyin qoşulğan dive bala çinar üstide qorqup kitip, palaq-puluq qilip, çinardin yiqilip çüşüptu.

Baliniñ tuyuqsizdinla asmandin çüşkinini körgen ilgiriki qorqunçaq diviniñ yüriki ağziğa tiqilip öler tirilişige qarimay:

-Emdi cənimini alidiğan boldil -dep quyruqini xada qiptu. Buni körgen yene birdinimu tili gepke kelmey, hoşini yoqitip qəçiptu. Bala buni körüp:

-Toxta, toxta! -dep popuza qiptu. Diviler toxtimay aldi-keynige qarimay, kaçqiniçe tikivətiptu. “Qorqqanğa qoş köründi” dəgen muşu iken, dep, bala altunlarni əlip öyige keptu. Akiliri qarisa inisi bay bolup ketken.

-Qandaq bay bolduñ? -dep soraptu ular.

-Çinar tüvide divilerniñ tulum-tulumda altuni bar iken, şunindin aldim, dep cavab bəriptu inisi.

-Qandaq aldiñ? -dep soraptu akiliri.

-Taza aptapta çinar üstige çiqip oltursañ, diviler altunni kötürüp kəlip, çinarğa yölep qoyup, özliri tağqa salqindiğili kətidiken, şu çağda əlip kəliverdin, -deptu kiçik inisi.

Akiliri inisiniñ dəgenlirini qilip, çinar üstide çiñqi çüşte oltursa, bir top diviler kəlip həliqi veqeni sözlişiptu. Buni añlap akiliri qorqup kətip, çinar üstide

midirlişiptiken, şaxlar şildirlaptu, buni bilip qalğan diviler çinarni yiltizi-piltizi bilen qumuruvəlip, sörep qəçiptu. Akiliri ölüp kettimu, saq qaldimu bilelmisim. Ular şu yerde qalaymiqan boluşup qalğan, men buyaqqa yənip kelgenidim.

U.69.1. EN GÜÇLÜ ATEŞİN YANDIĞI CEHENNEM KATININ DİREĞİ

Karganın kantar kâtibi, saksağanın haberci, tavşanın utangaç olduğu zamanda, Bala Gerden Çölü'nde babaları bir, anneleri başka olan üç oğul varmış. En küçüğü başka anneden, diğer ikisi bir başka annedenmiş. Baba ve anneleri öldükten sonra, onlar mirası bölüşüp avlu içindeki evde yaşamışlar. Büyük çocuklar, küçük çocuğun gönlünü kırıp, aldatıp onun mirasını yiyip tüketmişler. Sıra kendi miraslarını yemeye geldiğinde ise, küçük çocuğu evden kovmuşlar.

Kendini kaybedip, ne yapacağını bilemeyen çocuk kendini bir çölde bulmuş. Burada yüksekliği on kulaç, genişliği beş kulaç, çok büyük bir devin geldiğini görmüş. Dev memnun bir şekilde geliyormuş. Dev güldüğünde bir dudağı gökte, bir dudağı yerde sürünerek yürürmüş. Korkudan ne yapacağını bilemeyen çocuk, gülerek devin önüne gitmiş:

-Hey ahmak çocuk! demiş dev.

-Niçin ahmak diyorsun, deyip yine gülmüş çocuk.

-Benim karnım çok aç; yiyebilecek bir şeyle karşılaştığım için mutlu olup güldüm, sen niçin gülüyorsun? diye sormuş dev.

-Hey ahmak dev, tam ahmak birisin. Ben yerin altından çıkıp geliyorum, demiş çocuk.

-"En güçlü yanan(Veylun)" cehennemin direği devrildi; oraya layık bir direk bulmam için beni Allah bu dünyaya gönderdi. Onu arayıp da bulamadığım için üzülüp yürürken, seninle karşılaştım. Ben de buna gülüyorum, demiş çocuk. "Allah gönderdi." sözünü duyan dev, çocuktan korkmuş.

-Sakın beni alma, Veylun cehenneminde ateş varsa, ben oradaki ateşte kavrulurum, deyip yalvarmaya başlamış dev.

Çocuk kendini tutmuş ve:

-Yok, senin boyunun yüksekliği, omuzlarının genişliği ve güçlülüğün, cehennemin direğine tam iyi gelir; o zaman ben neden başka direk arayayım… Yürü seni götüreyim, deyince dev yalvarmaya başlamış.

-Bana bir iyilik yapsan.

-Sen beni görüp, yiyecek buldum diye sevinip güldün! Seni cehenneme direk yapıp, sana gününü göstereceğim! demiş çocuk.

-Öyle deme, beni serbest bırakırsan sana bir tulum altın veririm!

-Yok! Bir tulum olmaz, iki tulum verirsen, seni serbest bırakırım. Ama senin gibi cehennemin direği olmaya uygun bir şey bulmam zor, demiş.

-Yürü ben sana altın vereyim, demiş dev.

-Ben altını almak için gelirim; sen istersen altınları getirip çınar ağacının dibine koy, ben oradan bulurum.

-Olur, deyip, dev kendi hazinesine doğru yürümüş. Çocuk ise devden kurtulduğuna sevinip, kaçmış. Kaça kaça yorulmuş. Vadiden ovaya ve düzlüğe çıkamadan yürümüş. Sonunda bir çınar ağacının üstüne çıkıp dinlenmiş. Dinlenirken, bir bakmış ki dev, iki koltuğuna, iki tulum altını kıstırıp, çınarın dibine gelmiş. Tulumlarını koyup, bir o yana bir bu yana bakmış, çocuğu göremeyince, "Bu yerden çabucak kaçayım." diye düşünüp tulumlarını almadan kaçmış. Dev giderken, yolda başka bir dev ile karşılaşmış. Hal hatır soruşup, başına gelen olayı anlattıktan sonra:

-Ahmak, demiş karşılaştığı dev; o seni aldattı, yürü, onu bulup yiyelim. O anda çocuk çınardan inip altınlarını alırken, tekrardan ağaca çıkmış.

İki dev de gelip çınar dibine oturmuşlar.

Onu bulsam, bir çırpıda yutarım, demiş karşılaştığı dev. Çocuk bunları duyunca korkudan çınar üstünden paldır küldür düşmüş.

Çocuğun aniden gökyüzünden indiğini gören korkak devin yüreği ağzına gelip:

-Şimdi canımı alacak, deyip kuyruğunu sırık yapmış. Bunu gören diğer devin de dili tutulup, kaçmış. Çocuk bunu görüp arkalarından:

-Dur, dur! diye bağırıp onlara gözdağı vermiş. Devler arkalarına bile bakmadan, kaçmışlar. "Korkana çift görünür." denen söz bununla ilgilidir, deyip, çocuk altınları alıp evine gitmiş. Ağabeyleri ona baktıklarında, onun adam olup geri döndüğünü görmüşler.

-Sen nasıl adam oldun? diye sormuş ağabeyleri.

-Çınar dibinde devlerin tulum tulum altınları var, onlardan aldım, diye cevap vermiş en küçük kardeş.

-Nasıl aldın? diye sormuş ağabeyleri.

-Güneşin tepeye çıktığı bir zamanda, çınar üstüne çıkıp otururbut, devler altını getirip, çınarın dibine koyup, dağa çıkarlar; o zaman altınları al ve gel, demiş küçük kardeşleri.

Ağabeyleri küçük kardeşlerinin dediğini yapıp, çınar üstüne tam öğle zamanı otururken, bir grup dev gelip başlarına gelen olayı konuşmuşlar. Bunu duyup korkan ağabeyler, çınar üstünde titremişler; bu titreşimden dallar şırıldamış. Bunu gören devler çınarı kökleriyle koparıp, sürüklemişler. Ağabeyler öldü mü, kaldı mı belli değil. Onlar orada kaldı, ben de buraya geldim.

5. BAŞKAHRAMANI CANSIZ VARLIK OLAN MASALLAR

U.70. KÜN BİLEN AYNİÑ DOSTLUQİ[425]

Rivayet qilğuçilar şundaq rivayet qiliduki, bunirdin köp zamanlar ilgiri yer şari emdila şekillengen çağda, çeksiz ketken bipayan alem boşluqida kün bilen ay kökte mualleq halda üzüp yürüp dost boluşqan iken. Şu çağlarda aymu hazirqi künge oxşaş nur çəçip cahanni illitidiken.

Künlerniñ biride ular asmanda yultuzlar ara seyle qilip yürüp, yer şarini körüp qaptu. Ular bunirğa heyran bolup sinçilap qarisa, yer yüzide çor-kiçik canliqlar heryan çəpişip yürgeniken. Bu hal ayda qiziqiş peyda qiliptu-de, künge teklip bərip:

-Hey kün dostum, biz bu alem boşluqida yürüvermey yerge çüşüp yerdiki aşu canliqlar bilen bile tamaşa qilayli, -deptu. Kün ayniñ teklipini ret qilip:

-Dostum, sen özürnür yoruqluq çikirip canliqlarniñ hayat keçürişige imkaniyet yaritip bərivatqanliqirni untup qalma, -deptu. Ay künniñ sözige narazi bolup:

[425] Turdi, Abdukeyum - Abdureşit İbrahim, **age.** s. 43-44.

-Biz şunçe yəkin dost turup sen mənir sözümge kirmigen ikensen, memnu səniñ sözürge kirmeymen, bunirdin kəyin özimiz bilginimizni qilayli, -deptu. Kün ayğa xəli çüşendürüp baqqan bolsimu gəpige kirgüzelmey ilacisizliqtin:

-Sen özür xaliğiniñni qilğin, -deptu. Künniñ sözidin rencigen ay xapiliqta qapiqini türüp tetür qarap özini yer şariğa qaritip ətiptu. Ləkin ariliq bek yiraq bolğaçqa yer şariğa yətip kəlelmeptu. Şuniñdin başlap kün yene aditi boyiçe seher ornidin turup pütün alemge illiq nurini çəçip alemni yorutup kəlivətiptu. Ay bolsa yer şariğa yətip kəlelmey kün bilen yer şariniñ arilikida üzüp yürüyüdiken. U künniñ yəniğa çiqip kətey dəse ilgiri künge dəgen sözidin xicil bolidiken. Şura u kündüzi künge körünmey, kəçisi kainatni aylinip yürüydiken. Şu növet ay kündin rencip qorsiqi köpük çirayini tutuvalğaçqa nuri ğuva hem künniñ nuridek illiq emes iken.

U.70.1. GÜNEŞ İLE AYIN DOSTLUĞU

Rivayet edenler şöyle rivayet ederler ki, bundan çok zamanlar önce yeryüzünün şekillendiği zamanda, uçsuz bucaksız dünya boşluğunda, güneş ile ay, gökte muallâkta durur halde dolaşırken dost olmuşlar. O zamanlarda ay da güneş gibi nur saçıp dünyayı ısıtırmış.

Günün birinde onlar gökyüzünde, yıldızların arasında seyrederken, yeryüzünü görüp şaşırmışlar. Birlikte yeryüzüne baktıklarında, burada büyük, küçük canlıların her tarafa koşuşturduğunu görmüşler. Bu durum, ayın yeryüzüyle ilgilenmesine yol açmış ve ay, güneşe şöyle bir teklif yapmış:

-Hey güneş dostum, biz bu kâinat boşluğunda dolaşmayıp, yeryüzündeki şu canlılarla tanışsak, demiş. Güneş ayın teklifini reddedip:

-Dostum, sen kendinin ışık saçıp canlıların hayatta kalmalarına imkân verdiğini unutma, demiş. Ay, güneşin sözünden hoşnut olmayıp:

-Biz bu kadar yakın dost iken, sen benim sözümü dinlemezsen, ben de senin sözünü dinlemem. Bundan sonra herkes kendi bildiğini yapsın, demiş. Güneş, ayın dediklerini çok düşünse de, onun sözüne girmeyip çaresizlikten:

-Sen kendin yapacağını yap, demiş. Güneşin sözünden kalbi kırılan ay, üzüntüyle kaşlarını çatıp, kendini yeryüzüne doğrultup atmış. Fakat mesafe çok uzak olduğundan, yeryüzüne ulaşamadan, güneş ile yeryüzü arasında bir yerde kalmış. Güneş de her zamanki gibi seher vaktinden başlayarak bütün âleme ılık nurunu saçıp âlemi aydınlatmış. Ay, güneşin yanına tekrardan çıkmayı düşünse de, ona söylediği sözlerden mahcubiyet duymuş. Bundan böyle ay, güneşe görünmeden, kâinatı geceleri dolaşmaya başlamış. Böylece ay, güneşe darılmış ve onun nuru yarı karanlık olmuş, ısısı da güneş kadar sıcak olmamış.

SONUÇ

Kıbrıs ile Uygur Türkleri, coğrafî konum itibarıyla baktığımız zaman, birbirlerine oldukça uzak olan iki Türk toplumudur. Kıbrıs Türklerinin yaşamakta olduğu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Akdeniz'de (Asya'nın batısı) yer alan Kıbrıs adasında bulunurken, Uygur Türklerinin yaşamakta olduğu Doğu Türkistan Cumhuriyeti Asya'nın ortasında bulunmaktadır. Coğrafî konum itibarıyla birbirlerine oldukça uzak olmalarının yanında, Türk olmanın doğal sonucu olarak her iki toplumun sosyal, kültürel vs. yönlerden birbirleriyle benzerlikler gösterdiğini söyleyebiliriz. Biz de çalışmamızda Kıbrıs ve Uygur Türk masallarını inceleyerek bu masalların benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaya çalıştık. Buradan hareketle de iki Türk toplumunun masallarında birçok ortak/benzer yön tespit ettik.

Bu benzerliklerden bahsetmemiz gerekirse hem Kıbrıs ve hem de Uygur Türk masallarına baktığımız zaman her iki Türk toplumunun masallarında ortak motiflerin bulunduğunu görmekteyiz. Bu ortak motifler arasında; Hızır, kılık değiştirme, dev, imtihandan geçme, ava çıkma, rüya görme, aksakallı adam, kelle kesme, bir kuşun başa konarak padişahı seçmesi, kuyu, beyaz koç, kırk gün kırk gece düğün gibi motifler yer almaktadır.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında ortak olan diğer bir özellik de masallarda kişi, mekân, eşya vs. tasvirlerine yer verilmesidir. Kıbrıs Türk masallarında yedi insan tasviri, iki hayvan tasviri, üç olağanüstü niteliği olan varlığın tasviri yapılırken; Uygur Türk masallarında ise üç insan tasviri, dört hayvan tasviri, dört olağanüstü niteliği olan varlığın tasviri, bir eşya, bir mekân, bir de meyve tasviri yapılmaktadır.

Yine her iki toplumun masallarında mensur yapı içerisinde karşılıklı konuşmaların yer tuttuğunu görmekteyiz. Karşılıklı konuşmaların özellikle Uygur Türk masallarında oldukça fazla yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Ayrıca masalın mensur yapısı içerisinde hem Kıbrıs Türk masallarında hem de Uygur Türk masallarında "manzum parçalar ve tekerlemeler"in yer tuttuğunu görmekteyiz.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında "başlangıç, geçiş, bitiş, sayı, yer ve renk formelleri"nin de bulunduğunu söylemek mümkündür. Masallardaki "başlangıç

formelleri ve geçiş formellerine"ne baktığımız zaman bu formellerin Kıbrıs Türk masallarında, Uygur Türk masallarına göre, daha fazla yer aldığını görmekteyiz.

"Bitiş formelleri" için de aynı durum söz konusudur diyebiliriz. Her iki toplumun masallarına baktığımız zaman yetmiş Kıbrıs Türk masalında "kırk sekiz bitiş formeli", yetmiş Uygur Türk masalında ise "on bir bitiş formeli" bulunduğunu görmekteyiz. Bu da bize Kıbrıs Türk masallarında bitiş formellerinin daha fazla kullanıldığını göstermektedir diyebiliriz. Kıbrıs Türk masallarıyla Uygur Türk masallarında bulunan bitiş formellerindeki benzer yönlere baktığımızda her iki toplumun masal bitiş formellerinde "düğün yapma" unsurunun karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Genellikle bitiş formelleriyle belirtilen masallardaki "mutlu son" durumu hem Kıbrıs hem de Uygur Türk masallarında oldukça fazladır. Ancak mutlu son ile bitmeyen masal sayısı da azımsanamayacak kadar çoktur. Kıbrıs Türk masallarında mutlu son ile biten masal sayısı kırk bir iken, mutlu son ile bitmeyen masal sayısı yirmi sekizdir. Uygur Türk masallarında ise mutlu son ile biten masal sayısı otuz yedi iken, mutlu son ile bitmeyen masal sayısı yirmi dokuzdur.

Kıbrıs Türk masallarıyla Uygur Türk masallarında kullanılan "sayı formelleri" ve "sayılar"da da benzerlikler bulunmaktadır. Her iki ülkenin masallarında en fazla kullanılan sayılar arasında birinci olarak "2" sayısının, ikinci olarak da "3" sayısının geldiğini görmekteyiz. "5" sayısı Uygur Türk masallarında 3. en fazla kullanılan sayı iken, Kıbrıs Türk masallarında 4. en fazla kullanılan sayıdır. Her iki toplumun masallarında sayı bakımından farklı olan nokta ise Kıbrıs Türk masallarında "40" sayısının Uygur Türk masallarına oranla çok daha fazla kullanılmış olmasıdır.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında yer alan "renk formelleri" ve "renkler"e baktığımızda en çok "siyah, beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil" renklerinin kullanıldığını görmekteyiz. İncelediğimiz yetmiş Kıbrıs Türk masalında 24 kez siyah, 17 kez beyaz, 8 kez kırmızı, 5 kez sarı, 3 kez de yeşil rengin geçtiğini görmekteyiz. İncelediğimiz yetmiş Uygur Türk masalında ise 4 kez beyaz, 2 kez kırmızı, 2 kez sarı, 1 kez siyah, 1 kez de yeşil rengin geçtiğini görmekteyiz.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarındaki "yer formelleri"ne baktığımız zaman ise bu formellerin masallarda çok fazla yer almadığını görmekteyiz. Ancak Uygur Türk

masallarında, Kıbrıs Türk masallarından farklı olarak belirgin şehir isimleri geçmektedir.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında benzer olan diğer bir özellik de metinlerde masalları yerelleştiren unsurların bulunmasıdır. Masalı yerelleştiren unsurlar o topluma ait herhangi bir gelenek, kültürel-sosyal bir özellik, ülkeye ait bir yer adı vb. olabilmektedir. Kıbrıs Türk masallarında masalları yerelleştiren unsurlar Uygur Türk masallarına göre daha az bulunmaktadır. Ayrıca Uygur Türk masallarında masalları yerelleştiren unsurların daha belirgin özellikler gösterdiğini söyleyebiliriz. Özellikle "Turfan karpuzu, Yarmak madenî Çin parası ve Uygurlara ait bir müzik aleti olan gecekvay" bazı masalları belirgin şekilde yerelleştirmektedir. Kıbrıs Türk masallarında ise masalları yerelleştiren unsurların pek belirgin olmadığını söyleyebiliriz. Kıbrıs Türk masallarında masalları yerelleştiren en belirgin unsurlar "Urum ve Müsdüman (Rum ve Müslüman) ile Popaz (papaz) ve imamın aynı memlekette yaşaması" ve masallarda "hellim peynirinin geçmesi"dir.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında İslâmî unsurların da kendini gösterdiğini söylemek mümkündür. Kıbrıs Türk masallarında Urum ve Müsdüman (Rum ve Müslüman) ile Popaz (papaz) ve imamın aynı memlekette yaşaması durumu, Kur'an, hacca gitme, namaz kılma ve abdest alma gibi İslâmî unsurların masallarda yer aldığını görmekteyiz. Uygur Türk masallarında ise "Allah, hacı olmak, seccade, tespih, kıble, kadı, şeyhülislam, selâmünaleyküm" gibi İslâmî unsurların masallarda yer aldığını görmekteyiz.

Bilindiği gibi masalların en temel özelliklerinden biri hayal ürünü ve olağanüstü unsurları bünyesinde barındırmasıdır. Bu hayal ürünü ve olağanüstü unsurlar hem Kıbrıs hem de Uygur Türk masallarında karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızın masal incelemeleri kısımda her masalda bulunan hayal ürünü-gerçeküstü unsurlar ayrı ayrı belirtilmiştir. Her iki toplumun masallarında birçok olağanüstü unsur bulunmasının yanında, gerçek unsurlar ve günlük yaşantımızda karşılaşabileceğimiz gerçek durumlar ve olaylar da bu masallarda karşımıza çıkmaktadırlar. Hatta bazı masallar tümüyle günlük yaşantımızda karşılaşabileceğimiz gerçek olayları konu edinmektedirler.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında yer alan kahramanlara baktığımızda da her iki toplumun masallarında ortak olan insan, hayvan, olağanüstü varlık ve cansız varlık

özelliğindeki kahramanların bulunduğunu görmekteyiz. Bu ortak kahramanlar karşılaştırma bölümünde ayrı ayrı belirtilmişlerdir.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında geçen zaman ifadelerine baktığımız zaman her iki toplumun masallarındaki zaman ifadelerinin belirsiz zaman ifadeleri olduğunu görmekteyiz. Yani masallarda geçen zaman ifadelerinden masalın ne zaman geçtiğini veya masaldaki ifadelerin tam olarak nasıl bir zamanı belirttiğini anlayamamaktayız. Bu belirsiz zaman ifadelerinin yanında, Kıbrıs Türk masallarının üçünde, Uygur Türk masallarının ise birinde gerçek zaman ifadelerine rastlamaktayız.

Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında geçen mekân ifadelerine baktığımız zaman ise mekânla ilgili ifadelerin hiçbirisinin masalın veya masaldaki olayların nerede geçtiğiyle ilgili kesin, belirli veya gerçek bir bilgi vermediğini görmekteyiz. İncelediğimiz yetmiş Kıbrıs Türk masalında yer alan "Karahan, Yemen, İnci Dağı, Mercan Dağı, Hakyemez Yatırı, Dimyat, Mısır, Hint, Çin, Maçin" gibi mekânla ilgili gerçek gibi görünen ifadeler de ya birer formeldir ya da masal anlatıcısının hayal gücüne bağlı olan ve masalın geçtiği gerçek mekânla ilgisi olmayan yer isimleridir. Uygur Türk masallarında geçen şehir, pazar yeri, bozkır, mahalle, ormanlık vd. mekân isimlerinin hiçbirisi de belirli bir mekânı işaret etmemektedir. Ancak Uygur Türk masallarında, Kıbrıs Türk masallarından farklı olarak, Uygurların yaşadığı bölge olan Doğu Türkistan'da bulunan üç yerleşim merkezinin adı geçmektedir. Bu şehirler Turfan, Kaşgar ve Kuçar şehirleridir.

Masallarda yer alan öğütlere baktığımızda her iki toplumun masallarında da insanları iyiye doğruya yönlendirme çabasının bulunduğunu görmekteyiz. Masallarda verilen öğütlerde insanlar iyi ahlâk sahibi yapılmaya, kötü şeylerden uzak tutulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca insanların kötü duruma düşmemeleri için neleri yapması, neleri yapmaması gerektiği öğütlenmektedir. Özellikle çocuklar, kötülük yaptığı zaman veya iyi davranışlarda bulunmadığı zaman nasıl cezalandırılacaklarını ve nasıl kötü durumlara düşeceklerini gördüklerinden masallardaki öğütlerden, verilen derslerden olumlu etkilenmektedirler. Ancak çocukların eğitilmesinde kullanılacak olan masalların özenle seçilmesi gerekmektedir. Çünkü diğer masallarda olduğu gibi hem Kıbrıs hem de Uygur Türk masallarında çocukları kötü yönde etkileyebilecek, onların hem psikolojik hem de sosyal gelişimlerine kötü yönde etki edebilecek masal unsurları bulunmaktadır.

Bu yüzden çocuklara anlatılacak olan masalların "eğitim uzmanları (pedagog)" tarafından belirlenmesi veya gözden geçirilmesi gerekmektedir diye düşünüyoruz.

Bütün bu inceleme ve irdelemelerin ardından şunu söyleyebiliriz ki Kıbrıs ve Uygur Türk masallarında birçok ortak yön bulunmaktadır. Tabii ki bu ortak yönlerin yanında masallarda farklı yönler de bulunmaktadır. Ancak benzer yönlerin fazlalığı bu iki Türk toplumunun birbiriyle ortak bir kültürü ve tarihi paylaştığını göstermektedir. Sanıyoruz ki bu iki Türk toplumu arasında karşılaştırmalı çalışmalar arttıkça benzerlikler ve yakınlıklar daha da fazla ortaya çıkacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

AARNE Anti, **Verzeichnis Der Märchen Typen Mit Hilfe Von Fachgenossen Ausgearbeitet**, Helsinki, 1910.

AARNE Antti-Stith Thompson, **The Types of the Folktale**, Helsinki, 1928.

ABDUHEVİR Abduhelil-Nurgun Obulkasim, **Uygur Halk Çöçekleri**, Şincan Halk Neşriyatı, C.9, Urumçi, 1982.

……., **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.9, 1987.

AÇA Mehmet, "Destan ve Masal Anlatımı Zamanı ile Ortamını Belirleyen İnanışlar Nelerdir?", **I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı,** (Editörler: Fikret Türkmen-Gürer Gülsevin), Lazer Ofset Matbaa Tesisleri Sanayi ve Ticaret Limitet Şirketi, C.1, Ankara, 2007, s.13-22.

AÇA Mehmet-Müge Ercan, "Anonim Halk Edebiyatı", **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 113-168.

AKAL Aytül, "Sevgili Masallara Ciddi Bir Bakış", **HASDER Halkbilimi Dergisi**, Yıl: 14, S.48, Ocak-Aralık, 2000, s.8-12.

AKYIL Mehmet, **Kıbrıs Batı Mesarya Köyleri Ağzı Ses ve Şekil Bilgisi**, Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1985.

ALİ Kemal M., **Kıbrıs Klâvya (Alaniçi) Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1967.

ALİ Nail, **Kıbrıs Mesarya Ağzı**, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1980.

ALİEVA Makhinur Mustafevna, **Uighur Haliq Çöçekliri**, (Uygur Halk Masalları), Alma-Ata, Zhazushy Nashriiati, 1969.

……., **Uigurskaia Skazka**, (Uygur Masalları), Nauka Naşriyati, Alma-Ata, 1979.

ALPTEKİN Ali Berat, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anlatılan Hayvan Masalları Üzerine Bir Araştırma", **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, DAÜ-KAM Yayınları, C.4, Gazimağusa, 1999, s.43-60.

……., **Kazak Masallarından Seçmeler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

……., **Taşeli Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

ATILGAN Hilmi Elmas, **Baf Ağzı (Kıbrıs)**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1966.

AVKIRAN Şerif, **Lefkoşa Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1970.

BASCOM R. William, "Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar", **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, (çev. R. Nur Aktaş vd.; yay. haz. Gülin Öğüt Eker vd.), Millî Folklor Yayınları, Ankara, 2003, s.468-505.

BAYIRLI Ayşe, **Kıbrıs Türk Halk Edebiyatından Örnekler**, Konya Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1997.

BEDİR Selma, **Uygur Çöçekleri**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek lisans tezi, 2002.

BELEVİ Hatice, **Lefkoşa Türk Folkloru**, Ankara Üniversitesi DTCF, Lisans bitirme tezi, 1970.

BERATLI Nazım, "Bir Masal Neler Anlatır?", **Halkbilimi Sempozyumları-IV**, (yay. hzl. Fatma Kükrer), KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 2002.

BİLKAN Ali Fuat, **Masal Estetiği**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001.

BORATAV Pertev Naili, **Türk Halkbilimi I, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1999.

……., **Zaman Zaman İçinde**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1958.

CAHİT Neriman, **Eski Lefkoşa Kahveleri ve Kahve Kültürü**, Şadi Kültür Sanat Yayınları, Girne, 2001.

CANTAŞ Yıltan, **Kıbrıs Lefkoşa, Ortaköy ve Gönyeli Ağzı Dil ve Gramer Hususiyetleri**, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1979.

CEMALETTİN Hafız, **Hasan Bulli Türküsü**, Lefkoşa,1913.

COŞAN Oğuz, "Masal ve Çocuk", **HASDER Halkbilimi Dergisi**, Yıl: 20, S.54, Lefkoşa, 2006, s. 81-83.

CUİYİ Wei - Karl W. Luckert, **Uighur Stories from Along the Silk Road.** (İpekyolu'ndan Uygur Hikâyeleri), Lanham, (Maryland-Amerika), University Press of America, 1998.

CÜMEHÜN Hurşide, "Uygur Helk Çöçekleridiki 'Yalmavuz' Obrazi Togrisida", **Bulak Dergisi**, S.3, 2002, s. 110-112.

ÇIRAK Zehra, **Kıbrıs Türk Masalları İncelemesi**, Çukurova Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1997.

ÇOBANOĞLU Özkul, "Adalar Türklüğü Folkloru: Kıbrıs ile Midilli, Girit, Sakız, İstanköy ve Rodos Türklerinin Folklorundaki Yapısal ve İşlevsel Ortaklıklar Üzerine Tespitler", **Birinci Balkanlar ve Kıbrıs Türk Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri**, DAÜ Yayınları, Gazimağusa, 1998, s.101-114.

DAVUT Gülsümay, "Min Bir Keçe Bilen Uygur Helk Çöçeklirinin Ortakliki ve Perki Togrisida", **Şincan Pedagogika Univerisiteti İlmiy Jurnili**, S.4, 2002, s.45-50.

DESTİNE M. Celal, **Kıbrıs Pile Köyü Folkloru**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1971.

DİLEK İbrahim, **Altay Masalları**, Alp Yayınevi, Ankara, 2007.

DUYMAZ Ali, "Kıbrıs Türk Tekerlemelerinin Türk Dünyası Tekerlemeleri ile Yapı ve Anlam Bakımından Karşılaştırılması", **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, (24-27 Kasım 1998), DAÜ-KAM Yayınları, C.4, Gazimağusa, 1999, s.165-176.

EBERHARD Wolfram ve Pertev Naili Boratav, **Typen Türkischer Volksmarchen**, Wiesbaden, 1953.

EBEY Abdurahman, "Uygur Helk Çöçekleri Togrisida", **Miras Dergisi**, S.1, 1991, s. 59-67.

ELÇİN Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.

ELİYEVA M., **Uyul Altun-Uygur Helik Çöçekliri**, (Uyul Altun-Uygur Halk Masalları), Nauka Neşriyatı, Kazakistan Penler Akademiyası, Alma-Ata, 1976.

EMET Erkin, "Doğu Türkistan'da Kültürel Soy Kırımı";
http://www.uyghurweb.net/Tr/D_SOYKIRIM.html#_ftnref3

ERCİLASUN Ahmet Bican, **Türk Dünyası Üzerine İncelemeler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

ERGÜN Sami, **Lârnaka Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi,1966.

ERTUĞ Mehmet, "Kıbrıs'ta Meddahlık", **V. HAS-DER Halkbilim Sempozyumu** bildiri kitabı, Lefkoşa, 1997.

……..., "Mesel-Masal ve Meselci Nene", **HASDER Halkbilimi Dergisi**, Yıl: 19, S.53, Lefkoşa, 2005, s.19-20.

……..., **Mesel, Öykü, Anı ve Fıkralarda Goncoloz-I,** Ertuğ Yayınları, Lefkoşa, 2004.

EYSA Mehemmet, "Uyğur Xelq Çöçekliri Togrisida Bezi Qaraşlirim", **Miras Dergisi**, S.3, 1986, s. 40-59.

……..., "Uygur Helk Çöçekleridiki Realistik Amillar Togrisida", **Miras Dergisi**, S.2, 1986, s. 20-31.

FEVZİ Hasan Sarper, **Kıbrıs Ağzı: Çatoz, Kalavaç, Kazafana, Kırnı**, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1981.

GÖKBULUT Burak, "Kıbrıs Türk Halk Masallarında Yer Alan Sayılar ve Motifler Üzerine Bir İnceleme", **I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı,** (Editörler: Fikret Türkmen-Gürer Gülsevin), Lazer Ofset Matbaa Tesisleri Sanayi ve Ticaret Limitet Şirketi, C.3, Ankara, 2007, s. 901-910.

GÖKÇE Turan, "1571 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler", **Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Ege Üniversitesi Basımevi, S. II, İzmir, 1998, s.1-78.

……..., "1572-73 Yıllarında Kıbrıs'ta İskân Edilmek Üzere Karaman ve Rûm Vilâyetlerinden Sürülen Aileler", **Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Ege Üniversitesi Basımevi, S. III, İzmir, 1999, s.9-74.

GÖKÇEOĞLU Mustafa, **Tezler ve Sözler I**, İleri Basımevi, Lefkoşa, 1993.

……..., **Tezler ve Sözler II**, Dörtrenk Matbaacılık, Lefkoşa, 1991.

……..., **Tezler ve Sözler III**, YDÜ Yayınları, Lefkoşa, 1994.

……..., "Kıbrıs'ta Masal Tekerlemeleri", **HASDER Halkbilimi Dergisi**, S.48, Ocak-Aralık, 2000, s. 13-18.

……..., **Bir Varmış Bir Yokmuş**, Er Reklam Yayınları, Lefkoşa, 1997.

……..., **Cihan Şah,** Gökçeoğlu Yayınları, Lefkoşa, 1997.

……..., **Hikâyelerimiz Tekerlemelerimiz**, Ultra Matbaacılık, Lefkoşa, 1997.

……..., **Masal Ağacı-I, Kıbrıs Masalları,** Mavi Basın Yayın Ltd, Lefkoşa, 2000.

……..., **Tezler ve Sözler I**, İleri Basımevi, Lefkoşa,1985.

……., **Toplu Masallar I**, Gökçeoğlu Yayınları, Lefkoşa, 2005.

……., **Toplu Masallar II**, Gökçeoğlu Yayınları, Lefkoşa, 2005.

GÖKDEMİR Gönül, **Kıbrıs Türk Kültüründe Masal Geleneği,** Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış doktora tezi, 2008.

GÖKŞEN Esra, **Akıllı Kız Uygur Masalı Ana Yurttan Masallar,** (Resimleyen: Fuat Bilir), Erdem Yayınları, İstanbul, 1999.

GÖMEÇ Saadettin, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

GÜNAY Umay, "Masal", **Türk Dünyası El Kitabı**, C.3, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992.

……., **Elazığ Masalları-İnceleme**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1975.

GÜNEYLİ Ahmet-Güner Konedralı, "İncircinin Dediği Adlı Kıbrıs Türk Masalının Kişilerarası İletişim Çatışmaları Açısından Çözümlenmesi", **Millî Folklor**, C.10, Sayı: 77, Bahar, 2008, s. 75-82.

GÜRMEN Aysel, "Geçmişten Günümüze Masalın İşlevi", **HASDER Halkbilimi Dergisi**, S.48, Ocak-Aralık, 2000, s.22-25.

HASAN Hamdi, "Aa-Th 480 Masal Tipinin Kıbrıs Türklerinde ve Makedonya Milletleri Arasındaki Varyantları", **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, DAÜ-KAM Yayınları, C.4, Gazimağusa, 1999, s.17-30.

HAŞİM Ehet, **Uygur Halk Masalları**, (çev. A.B. Ercilasun-A. Şekür Turan), Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1989.

Human Rights Watch, **http://www.hrw.org/en/news/2005/04/12/uygur-t-rklerine-dini-bask**

HÜSEYİN Ziya, **Girne Kazası Templos Köyü Masalları**, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Lisans bitirme tezi, 1973.

İNAYET Alimcan, **Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz / Celmoğuz**, Külcüoğlu Kültür Merkezi Yayınları, İzmir, 2007, 281 sayfa.

İSLAMOĞLU Mahmut - Şevket Öznur, **Karşılaştırmalı Kıbrıs Türk ve Rum Masalları**, Gökada Yayınları, Lefkoşa, 2007.

İSLAMOĞLU Mahmut, "Dipkarpaz Rum Folklorunda Türk Folklor Unsurları", **Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı, Araştırma-İnceleme ve Tebliğler,** Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 1994, s. 184-194.

……., **Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı, Araştırma-İnceleme ve Tebliğler**, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 1964.

……., **Kıbrıs Türk Folkloru**, Halkın Sesi Matbaası, Lefkoşa, 1969.

……., **Kıbrıs Türk Folkloru**, Ürün Yayınları. Ankara, 2004.

İSLAMOĞLU Mahmut - Şevket Öznur, "Kıbrıs Türk ve Rum Halk Edebiyatlarında 'Drimmo Masalı' ", **HASDER Halkbilimi Dergisi**, S.53, Lefkoşa, 2005, s. 151-155.

……., "Kıbrıs Türk ve Rum Masallarında Ortak Benzerlikler", **KIBATEK XI. Uluslararası Edebiyat Şöleni**, YDÜ Basımevi, Lefkoşa, 2005, s.266-296.

İSMAYİL Osman, **Uygur Helk Egiz Edebiyatidiki Janırlar**, Şincan Yaşlar-Ösmürler Neşriyati, Urumçi, 1994.

……., **Xelq Əğiz Edebiyati Heqqkide Umumiy Bayan**, Şincañ Xelq Neşriyati, Urumçi, 1998.

JARRİNG Gunnar, **Materials to The Knowledge of Eastern Turki; Tales, Poetry, Proverbs, Riddles, Ethnological and Historical Texts From the Southern Parts of Eastern Turkestan, With Translation and Notes**,(Doğu Türkistan'dan Bilgi İçin Materyaller: Doğu Türkistan'ın Güney Kesiminden Masallar, Şiirler, Atasözleri, Bilmeceler, Etnolojik ve Tarihî Metinler.) Gleerup, University of Lunds (İsveç), 1949.

KABİROV M. N.-V. F. Shakhmatov, **Uigurskie Narodnye Skazki**, (Uygur Halk Masalları), Moskova, 1951.

KAFESOĞLU İbrahim, **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2001.

KAHAR Hamut, "Uygur ve Kirim Çöçekliridiki Bezi Çöçeklernin Ortakliki Hekkide Kiskiçe Selişturma", **Keşker Pedagogika İnstituti İlmiy Jurnili**, S.2, 1987, s. 77-93.

KANTARCIOĞLU Selçuk, **Eğitimde Masalın Yeri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.

KARADAVUT Zekeriya, **Kırgız Masalları**, Kömen Yayınları, Konya, 2006.

KAŞGARLI Sultan Mahmut, **Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2004.

KEMAL Zeliha, **Limasol Folkloru (Kıbrıs)**, Ankara Üniversitesi DTCF, Lisans bitirme tezi, 1970.

KIRIMHAN Nazan, "Kıbrıs Masalları ile Anadolu Masallarının Motif Yönünden Mukayesesi", **Millî Folklor**, S. 4, 1997.

KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı, **Kıbrıs Coğrafyası**, KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Yayına Hazırlayanlar: Coğrafya komisyonu üyeleri, Dörtrenk Matbaacılık, Lefkoşa, 2000.

KOCASAVAŞ Yıldız, **Uygur Halk Masalları (Gramer-Metin-Tercüme-Sözlük)**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek lisans tezi, 1990.

LETİP Tursun - Hocahmet Yunus, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.3, Urumçi, 1982.

MALOV S. E., (1954), **Ujgurskij Jazyk**, (Uygur Masalları), Xamijskoe Narechie, Moskova.

MEHEMMET Sidik Tömüri ve diğerleri, **Uygur Halk Masalları**, Urumçi, 1982.

METRUZİ Ehmetcan, "Helk Hekayelerinin Türliri Togrisida", **Miras Dergisi**, S.3, 1987, s. 26-44.

MÜLLER Friedrich, Wilhelm Carl ve A. Von Gabain, **Uygurca Üç Hikâye,** (çev. S. Himran), Türk Dil Kurumu Yayınları, C.2, Ankara, 1946.

NASİR Ehmet, "Uygur Helk Çöçekleridiki 'Hizir' Obrazi Togrisida Deslepki İzdiniş", **Şincan İctimaiy Penler Tetkikati**, S.2, 1999, s. 109-111.

OSMAN Celil, **Kıbrıs Magosa Halk Edebiyatı Örnekleri**, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans bitirme tezi, 1971.

OSMAN Geyretcan, "Uygur Helk Çöçekleridiki 'Kemek Heyyar' Obrazinin Kelip Çikişi Hekkide", **Miras Dergisi**, S.4, 2000, s. 18-24.

ÖMER Dilmire, "Uygur Helk Çöçekleri Hekkide Bezi Karaşlirim", **Bulak Dergisi**, S.3, 2002, s.103-105.

ÖZKAN Nevzat, "Uygur Masalları", **Erciyes**, S.157, Ocak, 1991, s.3-4.

ÖZNUR Şevket, "Halk Anlatılarında Ejderha", **HASDER Halkbilimi Dergisi**, S.53, Lefkoşa, 2005, s.15-18.

……., "Kıbrıs'ın Son Halk Anlatıcılarından Ahmet Karaoğluları'nın Anısına, 1920-2006", **HASDER Halkbilimi Dergisi**, S.54, Lefkoşa, 2006, s. 15-19.

ÖZOKUTAN Türkan, **Kıbrıs Türk Masalları (Derleme-İnceleme)**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek lisans tezi, 2005.

ÖZÜNEL Evrim Ölçer, **Masal Mekânında Kadın Olmak-Masallarda Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi**, Geleneksel Yayınları, Ankara, 2006.

PALTACİ Mutellip, "Uygur Helk Çöçeklirinin Terbiyivi Ehemmiyiti Hekkide", **Miras Dergisi**, S.4, 1993, s. 20-30.

PHİLİP Neil, **The Spring of Butterflies and Other Folktales of China's Minority Peoples,** (Çin Azınlık Halklarının Kelebek Baharı Masalı ve Diğer Halk Masalları), (çev. He Liyi; resimleyen: Pan Aiqing and Li Zhao, James's Place), London, 1985.

……., **The Spring of Butterflies and Other Folktales of China's Minority Peoples**, (Çin Azınlık Halklarının Kelebek Baharı Masalı ve Diğer Halk Masalları), (çev. He Liyi, resimleyen: Pan Aiqing and Li Zhao), Lothrop, Lee & Shepard Books, New York, 1986.

PROPP Vladimir, **Morphology of the Folktale**, Amerika, 1970.

……., **Morfologia Skazki**, Akademia, Leningrad,1928.

RAHMAN Abdukerim, "Uygur Helk Çöçekliridiki Sehri Obrazlarnin Hususiyetliri Togrisida", **Miras Dergisi**, S.4, 1993, s.9-15.

RAHMAN Abdulkerim, **Uygur Folkloru**, (çev. Soner Yalçın, Erkin Emet), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

RAYMAN Hayrettin, **Halk Edebiyatı Anlatı Türleri**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2003.

REİCHL Karl, **Märchen aus Sinkiang. Überlieferungen der Turkvölker Chinas**, (Şincan'dan Halk Masalları), Cologne (Köln), 1986.

SADIK Ablimit, **Urumçi Tyanşan Rayon Helk Çöçekliri**, Şincan Yaşlar Ösmürler Neşriyati, Urumçi, 1994.

……., **Uygur Halk Çöçekleri**, Şincan Halk Neşriyatı, C.2, Urumçi, 1982.

……., **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.1, Urumçi, 1979.

SADİK Muhemmetcan, **Uygur Helk Egiz Edebiyeti Hekkide**, Şincan Helk Neşriyati, Urumçi, 1995.

SADRAZAM Ejdan-Şevket Öznur, **Beşi Bir Yerde, Kıbrıs Masalları**, Gökada ve Rüstem Kitabevi Yayınları, Lefkoşa, 2004.

SAKAOĞLU Saim, "Bir Kıbrıs Masalının Motif Yapısı", **Köz Dergisi**, S. 2, 1981.

……., "Kıbrıs Türk Folklorunun Türk Dünyası İçindeki Yeri", **Türk Kültürü Dergisi**, S.30, 1992, s.129-136.

SAKAOĞLU Saim, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

……., **Kıbrıs Türk Masalları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

……., **Kıbrıs Türk Masalları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

……., **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

SARAÇOĞLU Erdoğan, **Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru**, YDÜ Yayınları, Lefkoşa, 1996.

……., "Bir Kıbrıs Masalı ve Kıbrıs Ağzının Fonetik Özellikleri", **Yeni Kıbrıs Dergisi**, Ekim, 1987, s.41-52.

……., **Kıbrıs Ağzı**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, TTK Basımevi, Ankara, 1992.

SARAY Mehmet, **Doğu Türkistan Tarihi(Başlangıcından 1878'e Kadar)**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997.

SAYIN Mustafa Kemal, **Kıbrıs'ın Eski Masalları**, Şadi Kültür ve Sanat Yayınları, Girne, 2003.

……., **Deli Gardaş ile Akıllı Gardaş'ın Meselidir**, Şadi Kültür Sanat Yayınları, Girne, 2000.

SEDVAKASOV G., **Uygur Helik Egiz İcadiyiti**, Nauka Neşriyati, Alma-Ata, 1983.

SEYİDOĞLU Bilge, **Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar (Metinler ve Açıklamalar)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1975.

……., **Erzurum Masalları**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.

SİYİT Heyrinsa, "Uygur Helk Çöçekliridiki Hotun-Kizlarnin Ekil-Parasiti Hekkide", **Miras Dergisi**, S.3, 1992, s. 29-33.

ŞİMŞEK Esma, **Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

……., "Kıbrıs'ta Anlatılan 'Zengininan Fukara' Adlı Masal Üzerine Bir İnceleme", **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, DAÜ-KAM Yayınları, C.4, Gazimağusa, 1999, s. 31-42.

TANGÜÇ Nilgün, **Uygur Halk Koşakları**, Ankara, 1989.

TARİM Osman İsmayil, **Uygur Sehirlik Çöçekleri Hekkide Tetkikat**, Şincan Üniversitesi Neşriyati, Urumçi, 2006.

TAŞÇI Yıltan, **Kıbrıs Ağzı Dil Özellikleri**, Lefkoşa, 1986.

TEZEL Naki, "Türk Halk Edebiyatında Masal", **Türk Dili Dergisi**, **Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı**, C.19, 1968.

The Effendi and The Pregnant Pot: Uygur Folktales From China, (Çin'den Uygur Masalları: Efendi ve Hamile Kap Masalları), (çev. Primerose Gigliesi ve Robert C. Friend), Çin, New World Press, China Publications Centre, 1982.

The Effendi and The Pregnant Pot: Uygur Folktales From China, (Çin'den Uygur Masalları: Efendi ve Hamile Kap Masalları), (çev. Primerose Gigliesi ve Robert C. Friend), Çin, China Books & Periodicals, 1982.

THOMPSON Stith, **The Types of the Folktale**, Helsinki, 1969.

TOHTİ Sattar, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.10, Urumçi, 1987.

……., **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.8, 1987.

TUĞLU Baykal, **Magosa Ağzı**, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans bitirme tezi, 1979.

TUĞRUL Mehmet, **Mahmutgazi Köyünde Halk Edebiyatı**, MEB Yayınları, İstanbul, 1969.

TURDİ Muhemmettursun, "Beş Name ve Uygur Helk Çöçekliri", **Keşker Pedagogika İnstituti İlmiy Jurnili**, S.3, 1994, s. 78-85.

TURPANİ Abdukeyum Turdi - Abdureşit İbrahim, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.19, Urumçi, 1991.

……., **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.20, Urumçi, 1991.

TÜRKMEN Fikret, **Âşık Garip Hikâyesi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.

……., **Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1998.

ULUDAĞ Süleyman, "Hallâc-ı Mansur", **İslâm Ansiklopedisi**, C.15, İstanbul, 1997, s. 377-381.

UYSAL Ahmet, **Tales Alive in Turkey**, Cambridge, Massachusetts, 1966.

VAHİDOV H. J. Musaev-M. Alieva, **Uygur Çöçekliri**, (Uygur Masalları), Dolat Gozal Adabiat Nashriiati, Alma-Ata, 1960.

VEZİROĞLU İlter, "Kıbrıs Türk Folkloruna Genel Bir Bakış", **Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri**, Güven Matbaası, Ankara, 1976.

YAĞLI Hasan Hüseyin, **Kufez'den Çamlıca'ya Kıbrıs'ta Köy Gerçeği (Kufez Köyü Monografisi)**, Lefkoşa, 2008.

……., **Kıbrıs Küfez Köyü Monografisi**, İstanbul Üniversitesi, Lisans bitirme tezi, 1963.

YAKICI Ali, "Uygur Halk Masalları ve Koşakları'nın Düşündürdükleri", **Millî Folklor**, C.1, S.4, Aralık, 1989, s.29-32.

YAKUP Mirkamil - Hesen Eli, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.6, Urumçi, 1982.

……., **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.4, Urumçi, 1982.

YAMAN Memnune, **Çocuk Yazını Olarak Masallar**, Erzurum, 1995.

YAVUZ, Muhsine Helimoğlu, **Masallar ve Eğitimsel İşlevleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

YILDIRIM Dursun, **Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

YORGANCIOĞLU Oğuz, **Kıbrıs Türk Folkloru**, Mağusa, 2000.

……., **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar I**, Mağusa, 1988.

……., **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Masallar II**, Arif ve Canbulat Basımevi, Mağusa, 1988.

……., **Kıbrıs Türk Folkloru**, Canbulat Basımevi, Mağusa, 1980.

YUSUF Ünal, **Çatoz Ağzı**, Ankara Üniversitesi, DTCF Lisans bitirme tezi, 1971.

Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi; **http://tez2.yok.gov.tr/**

ZAMAN Nurmuhemmet-Turgan Şavdun, **Uygur Helk Çöçekliri**, Şincan Helk Neşriyati, C.5, Urumçi, 1982.

ZUNUN Mehemmet-Abdukerim Rahman, **Uygur Helk Egiz Edebiyatinin Asasliri**, Şincan Helk Neşriyati, 1982.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında KKTC'nin Gazimagosa ilinde doğdum. 1987'de başladığım KKTC Köprülü İlköğretim Okulu'ndaki eğitimimi 1992 yılında bitirerek KKTC Polatpaşa Lisesi'nde ortaöğrenimime başladım. 1997 yılında tamamlamış olduğum ortaöğrenimimden sonra Gazimagosa'da bulunan Doğu Akdeniz Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandım. Dört yıllık lisans eğitiminden sonra 2001 yılında Türkiye'ye giderek Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimime başladım. 02.06.2003 tarihinde yüksek lisans eğitimimi tamamlayarak, 16.09.2003 tarihinde aynı enstitüde Türk Halk Bilimi doktora eğitimime başladım. Bugün doktora eğitimime "Doktora tez aşaması"nda devam etmekteyim.

ÖZET

Kıbrıs ve Uygur Türkleri ortak bir tarihi ve kültürü paylaşan iki Türk toplumudur. Kıbrıs Türkleri, Orta Asya'dan göç edip Anadolu'ya, oradan da 1571'de Kıbrıs adasına yerleşen Türklerdir. Uygur Türkleri ise Anadolu'ya doğru göç etmek yerine Orta Asya'da kalıp orada yerleşen Türklerdir. Böyle bir ortak kökenden gelen Kıbrıs ve Uygur Türkleri arasında karşılaştırmalı bir çalışma yapmak bu ortaklığı göstermek bakımından önemlidir.

Biz bu karşılaştırmalı çalışmada Kıbrıs ve Uygur Türk masallarını karşılaştırmaya çalıştık. İki toplumun masalları karşılaştırılırken ilk olarak her iki Türk toplumu hakkında bilgi verilmeye çalışılmış, Kıbrıs ve Uygur Türk masalları üzerine yapılan çalışmalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Daha sonra ise masal türü tanımlanmaya ve tasnif edilmeye çalışılmıştır. Ardından da Kıbrıs ve Uygur Türk massalları incelenmeye ve karşılaştırılmaya çalışılmıştır. En son olarak da Kıbrıs ve Uygur Türk masallarının metinleri verilmiştir.

Bu inceleme sonucunda Kıbrıs ve Uygur Türk masalları arasında birçok benzerlik olduğu ortaya çıkmıştır.

ABSTRACT

Cypriot and Uyghur Turks are two Turkish populations which share a common history and culture. Cypriot Turks are those Turks who migrated from Central Asia to Anatolia and then moved from there to settle in Cyprus in 1571. Uyghur Turks are those Turks who stayed and settled in Central Asia in stead of migrating toward Anatolia. To carry out a comparative study on Cypriot and Uyghur Turks who come from a common origin is important in terms of demonstrating this association.

In this comparative study we tried to compare the folk tales of Cypriot and Uyghur Turks. While the tales of two communities are being compared, we first attempted to give information about each Turkish population and to reveal studies carried out on Cypriot and Uyghur Turkish folk tales.

Subsequently, we tried to define and classify the type of tale and then we sought to examine and compare the Cypriot and Uyghur Turkish folk tales. Ultimately, the texts of Cypriot and Uyghur Turkish folk tales were given.

As a result of this investigation a number of similarities were revealed between Cypriot and Uyghur Turkish folk tales.

ŞAHIS ADLARI DİZİNİ

A. Şekür Turan, 37
A. Von Gabain, 37
Abduhevir, Abduhelil, 30, 329, 628, 630, 723, 728, 737
Abdulkerim Rahman, 30, 57
Abdureşit İbrayim, 30, 729, 776
Açа, Mehmet, 44, 46, 47, 48, 326, 331
Ahmet Karaoğluları, 19, 64
Ahmet Uysal, 53
Akyıl, Mehmet, 24
Ali, Kemal M., 22
Ali, Nail, 24
Ali, Rauf, 23
Alieva, Makhinur Mustafevna, 39
Alimcan İnayet, IV, 10, 38, 65
Alptekin, Ali Berat, 20, 27, 43, 44, 45, 48, 49, 346
Antti Aarne, 50, 54
Atılgan, Hilmi Elmas, 22
Avkıran, Şerif, 22
Aysel Gürmen, 18
Aytül Aktal, 18
Bascom, R. William, 46
Bayırlı, Ayşe, 24
Bedir, Selma, 37
Bilge Seyidoğlu, 43
Bilkan, Ali Fuat, 45, 47, 48, 342, 358
Biran Mertan, 15
Boratav, Pertev Naili, 43, 44, 47, 51
Böğü, 6
Cahit, Neriman, 62

Canan Sümer, 18
Cantaş, Yıltan, 24
Celil Osman, 23
Coşan, Oğuz, 19
Cuñ Ciñvənnin, 58
Cümehün, Hurşide, 35
Çırak, Zehra, 24
Çobanoğlu, Özkul, 20
Davut, Gülsümay, 34
Destine, M. Celal, 23
Duymaz, Ali, 21
Eberhard, Wolfram, 51
Ebey, Abdurahman, 35
Ehet Haşim, 39
Ejdan Sadrazam, 17
Ekici, Metin, 43, 46
Elçin, Şükrü, 43, 44, 45, 342
Eli, Hesen, 616, 619
Eliyeva, M, 39
Emet, Erkin, 8, 9, 10
Ercilasun, Ahmet Bican, 2, 554
Erdoğan Saracoğlu, 11, 14, 63
Ergün, Sami, 22
Ertuğ, Mehmet, 18
Eysa, Mehemmet, 33, 35, 58
Fatma Kükrer, 20
Fevzi, Hasan Sarper, 24
Fikret Türkmen, IV, 28, 46, 47, 48
Gökbulut, Burak, 28
Gökçe, Turan, 5
Gökçeoğlu, Mustafa, 18, 63, 328, 329, 437, 439, 452, 455, 459, 474, 532

Gökdemir, Gönül, 25
Gökşen, Esra, 38
Gömeç, Saadettin, 7
Gülin Öğüt Eker, 46
Günay, Umay, 43, 48, 53, 55
Güner Konedralı, 27
Güneyli, Ahmet, 27
Gürer Gülsevin, 28, 47, 48
H. Vahidov, 39
Hafız Cemalettin, 11
Hallâc-ı Mansur, 770
Hasan Hüseyin Yağlı, 11
Hasan, Hamdi, 21
Hasan, Sami, 23
Haşim, Ehet, 37
Hatice Belevi, 22
He Liyi, 42
Hesen Eli, 29, 329, 330, 335, 641, 649, 681, 751, 761
Hocaehmet Yunus, 29, 329
Hristu N. Tavuşani, 14
İslamoğlu, Mahmut, 12, 19, 27
İsmayil, Osman, 31, 32, 58, 65, 66
J. Musaev, 39
Jarring, Gunnar, 41
Kabirov, M. N., 39, 40
Kahar, Hamut, 33
Kani Kanol, 12
Kantarcıoğlu, Selçuk, 45, 46, 342
Karabacak, Esra, 19
Karl W. Luckert, 41
Kaşgarlı, Sultan Mahmut, 7

Kırımhan, S. Nazan, 27
Kocasavaş, Yıldız, 36
Kutluk Kül Bilge Hakan, 6
Letip, Tursun, 29, 329, 335, 336, 567, 569, 572, 574, 577, 580, 584, 589, 591, 593, 598, 601, 603, 606, 610, 612, 655, 658, 662, 667, 757, 771
Li Zhao, 41, 42
M. Alieva, 39
Mahmut İslamoğlu, 11, 13, 14, 17
Mahmut, Ertan, 23
Mahmutcan İslam, 330, 632, 634, 692, 697, 714, 732, 734, 742, 744
Malov, S. E, 40
Meddah Kasap Mustafa Dayı, 62
Mehmet Ertuğ, 17, 20, 62
Metruzi, Ehmetcan, 33
Micit Osman, 329
Moyençor, 6
Mustafa Gökçeoğlu, 11, 13, 14, 15, 17, 18
Müge Ercan, 44, 46, 48, 326, 331
Müller, Friedrich, 37
Nasir, Ehmet, 34
Nazan Kırımhan, 27
Nazım Beratlı, 20
Neriman Cahit, 16
Nur Aktaş, 46
Nurdun Musa, 29, 330, 632, 634, 692, 697, 714, 732, 734, 742, 744
Nurgun Obulkasim, 329, 723, 728, 737
Oğuz Yorgancıoğlu, 11, 13, 15
Osman, Geyretcan, 34
Ömer, Dilmire, 35
Özkan, Nevzat, 39
Öznur, Şevket, 19, 64

Özokutan, Türkan, 25
Paltaci, Mutellip, 36
Pan Aiqing, 41, 42
Philip, Neil, 41, 42
Primerose Gigliesi, 40
Propp, Vladimir, 55
Rahman, Abdulkerim, 10, 36, 38, 66
Rayman, Hayrettin, 47
Reichl, Karl, 42, 49
Robert C. Friend, 40
Ruzen Atakan, 15
Sadık, Ablimit, 29, 327, 331, 555, 562, 564, 651, 654, 699, 746, 754
Sadik, Muhemmetcan, 31, 57
Sakaoğlu, Saim, 26, 43, 44, 45, 48, 50, 51, 52, 54, 331, 338, 346, 355
Saracoğlu, Erdoğan, 13, 23, 63
Saray, Mehmet, 7
Savut, Eziz, 29, 330, 632, 634, 692, 697, 714, 732, 734, 742, 744
Sayın, Mustafa Kemal, 16
Sedvakasov, G., 40
Seyidoğlu, Bilge, 54
Siyit, Heyrinsa, 35
Stith Thompson, 24, 25, 50, 52, 54
Şavdun, Turgan, 622, 624, 626
Şevket Öznur, 17
Şimşek, Esma, 21, 43, 44, 48, 331, 336
Tarim, Osman İsmayil, 32
Tezel, Naki, 53
Tohti, Sattar, 30, 335, 636, 637, 686, 688, 763
Tuğlu, Baykal, 24
Tuğrul, Mehmet, 53
Turdi, Abdukeyum, 729, 776

Turdi, Muhemmettursun, 34
Turgan Şavdun, 29, 329, 330, 331, 640, 644, 670, 675, 678, 705, 709, 768
Turgun Obulkasim, 30
Turpani, Abdukeyum Turdi, 30
Tursun Zerdin, 329
Uludağ, Süleyman, 770
V. F. Shakhmatov, 40
Veziroğlu, İlter, 27
Vladimir Propp, 23
Walker, Warren, 53
Wei Cuiyi, 41
Wilhelm Carl, 37
Yakıcı, Ali, 38
Yakup, Mirkamil, 29, 329, 330, 335, 616, 619, 641, 647, 649, 681, 751, 761
Yaman, Memnune, 45, 346, 352
Yañ Zəçin, 58
Yavuz, Muhsine Helimoğlu, 47
Yıldırım, Dursun, 51, 59
Yıltan Taşçı, 13
Yorgancıoğlu, Oğuz, 17, 56, 64, 327, 328, 336, 361, 365, 369, 372, 374, 377, 380, 384, 387, 389, 392, 395, 400, 401, 404, 408, 410, 414, 415, 416, 418, 420, 423, 424, 431, 442, 449, 451, 464, 467, 471, 478, 482, 486, 490, 493, 497, 500, 503, 505, 509, 516, 518, 520, 525, 530, 544, 550
Yusuf, Ünal, 23
Zaman, Nurmuhammet, 329, 330, 331, 622, 624, 626, 640, 644, 670, 675, 678, 705, 709, 768
Zeliha Kemal, 22
Ziya Hüseyin, 23
Zunun, Mehemmet, 30, 57